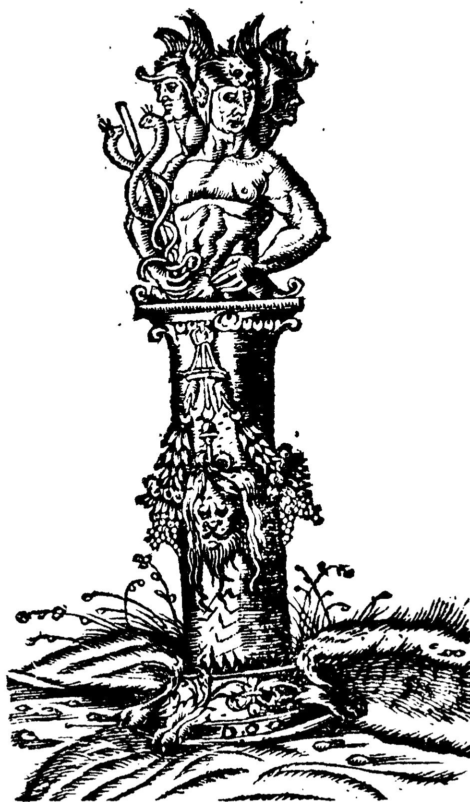

NOVVS ORBIS REGIONVM AC INSVLARVM VETERIBVS INCOGNITARVM VNA CVM TABVLA COSmographica, & aliquot alijs consimilis argumenti libellis, nunc nouis nauigationibus auctus, quorum omnium catalogus sequenti patebit pagina.

His accessit copiosus rerum memorabilium index.

ἐν προϊόντι εἰμί.

Nihil arduum fatis.

ADIECTA EST HVIC POSTREMAE EDITIONI
Nauigatio Caroli Cæsaris auspicio in comitijs Augustanis instituta.

BASILEÆ APVD IO. HERVAGIVM,
ANNO M. D. LV.

CATALOGVS EORVM QVAE HOC uolumine continentur.

EXCELLENTI VIRO GEORGIO COLLIMITIO DANSTETTERO ARTIS MEDICAE & disciplinarum Mathematicarum omnium facile principi.

SIMON GRINAEVS. S.

QVANQVAM hoc totum naturę spectaculum, ex quo uelut uiuo libro cōdisci opifex ille rerum debebat, luculenter cōsiderationi hominum offert sese: & quo minus uel euilescere, uel fastidium & satietatem parere cōtemplantibus se posset ullam, plenū dignitate maiestateq;, quocunq; oculos & animum coniecisti, ocurrit, & nouis assidue cœli uicibus, iucundissime nos inuitat, dum alia aliaq; quotidie sydera & occidunt et oriūtur, noctis dieiq; alia quotidie magnitudo, caloris & frigoris alia quotidie uis, alia quotidie aut senescentis aut reiuuenescentis anni forma: tamen ignaua esse uitio & socordia hominum uidetur, nec quicquam admirationis habere facies illa naturæ, estq; incredibile memoratu, quàm pauci mortales uel maiestate eius summa, uel uarietate mirabili excitentur. Aduersus hunc morbum hominum, omnis generis scriptores & inuentores rerum, diuina prouidentia ueluti medicos commenta obiecit, qui imperitis & inertibus istis uim naturæ eruerent, & tanquam in lucem proferrent, & per eam opificis admonerent. Ac ut artes cæteras, quæ uariæ & multiplices sunt, aliam aliamq; unaquæq; naturæ partem tractantes præteream nunc, nullæ plus uel sibi ipsis autoritatis, uel naturæ rerum admirationis parant, quàm quæ cœli & terræ situm, quem illa & seorsim & quem inter sese habent, describunt (ἀστρονομικὴν, γεωγραφικὴν, κοσμικὴν Græci uocant) non absq; certa & euidenti multarum & difficilium artiū notitia constitutas. Quæ postquam inuentæ non absq; singulari benificentia dei, & proditæ literis fuerunt: rem prius impossibilē generi humano: ire non solum mente & cogitatione per cœli spatia, sed terram oculis circuire, & mundum perambulare licebat. Nam oculis & pedibus non ante uia per inuia maria patebat, quàm fuisset ratione expedita: quam ad rem positus cœli terræq; cognitu necessarius fuit. Sequuta deinde corporum in natura summorum, cum eorum magnitudinibus & interuallis notitia: quod quid aliud erat, quàm ad naturæ spectaculum ualuis apertis admitti? Non est præsentis loci dicere, quæ lux tum hominum rebus illata sit, certe fores rerum patuerunt. Nam ex hoc pleno rerum mirabilium naturę theatro, quum studiosi omnes, animis uelut œstro, concitis, & profundissima admiratiōe saucijs redijssent, alij hoc impetu impulsi, maiora conari cœperunt, & intimius naturam scrutari, σόφους uocāt: alij (hi sunt μαθηματικοί) quum & ingenij & animi ope summa in hanc solam contemplationem incubuissent, & acie mentis finibus iam suis terrarum orbem circumscripsissent, in angustum uastitate eius, prę cœli & maiorum corporum consideratione, redacti, inuentione tantarū rerum exercitari, ire oculis quo-

cuncꝗ mentis acies præiuisset, & animi cogitationem per omnes diffi-cultates exequi ac molem terrarum orbis dudum animo suo permeabilem, & undiꝗ accessibilem circuire lustrareꝗ ausi: quòd cæteri mortales pro insano habent, patriam, parentes, uxorem, liberos relinquere, è tuto feliciꝗ rerum statu (est enim & hæc cogitare, & cogitata exequi, amplissimæ simul & mentis & fortunæ) in tot tamꝗ certa rerum discrimina, & mortem mediam conijcere se, illi non solum gloriosum sed necessariũ homini, sibi uero unum præ omnibus rebus maxime expetendum iudicarunt: inuicti et uere diuini, animi quiꝗ soli ius natura concessum homini, idest, genuinam & non degenerem spiritus sui nobilitatem retulisse, & imperium terræ & marium, à primis parentibus hæreditarium sibi, uendicasse uidentur, in quibus solis uetus illa humani generis nobilitas reluxit. Quorum uultus & ora, quum ex illa per naturam & noua rerum miracula peregrinatione reuertentur, cæteri homines uelut numina quædam non immerito obstupuerunt: nouum cœlum, noua maria, nouas hominum & animantium figuras, nouos humanorũ cœtuum ritus, ampliora naturæ spatia commonstrantum. Indignati uidentur excelsi animi homines, instigante numine: leuem & contemptibilem natura rerum existimationem, ac uindicare maiestatem eius, & ignauiam hominum coarguere increpareꝗ aggressi, dum ista communi uita uelut relicta, aliud hominum genus, alium terrarum orbem, orbi huic, suis hominibus ostenderunt. Non est autem putandum quod hos aut cæca lucri cupiditas, aut temeritas quædam (nam & hæc uitia suos postea mores in hoc tã præclarum institutum intulerunt) in cæcam & inaccessam naturæ mundiꝗ partẽ transuersos egerit, sed solida uis animi, & robur circa pectus triplex, profundiore quadam è noticia conceptum. Horum laudes extãt per ænigmata ueteribus celebratæ, integris etiam uoluminibus. Nam hi sunt qui clausos captiuosꝗ utribus rationis secum uentos uexerunt, Quid enim nauiganti interest, uentos aut emittere cuum lubet, aut admittere. Digni scilicet uate tãto, & Odyssea longiore nam istis laudibus opus hoc totum est consumptum) Hi sunt qui nauim, quum primum in eam irrepsissent. Argo, id est, animatam & aligeram fecerũt, uolitare per inaccessa, partibus omnibus moueri, gyrari, flecti, reflecti, promittere, reuocare, sistere cursum, ac delphini instar inter medios fluctus ludere paratam: quiꝗ numinis instar, in quodcunque corpus seu organum immigrassent, agile & uiuum & expeditum reddiderunt, ut nihil sit fabulosum, quod non facilius fidem inueniat, quàm industria & uis humana. Nec est quur mihi quisquam obijciat uel nautam impium, uel prædonem. Nam isti desides & ignaui spiritus, quod aliud corpus animent, suum ab se stupefactum non possunt? quod aliud munus obeant, qui tueri hominis nomen non ualent? sed umbrã tantum præbent, numerũ complent, & oneri sibi sunt & terræ. Illi uero sunt qui inter media mundi elementa præliantia, inter tempestuosum mundi spiritum, & insanum immensi pelagi, & immanium fluctuum montes, ubi tot simul res exitium minitantur, explorata prius apud se naturæ fide, & constantia, quomodo ra-

do ratione duce tanta discrimina traijcias, docuerunt. Nam eosdem ego & nauigandi lustrandiq́; terras nouas & nauium autores, fuisse sapientes illos & naturæ peritos scilicet credo. Eat aliquis & neget naturę imperium homini concessum, qui terras ferro coercet, pontibus flumina, nauibus maria committit, ratione uelifica in seruitutem aduocat uentos, iter quod per mare facit, è cœlo expedit, & in obsequiū suū naturam cogit uniuersam, ipsius momentis & legibus ad res suas utiliter & opportunè accommodatis. Est scilicet sagacitas spiritus illius supra omnem naturæ uim, & per omnia sibi uiam parans, dum expleat amorem, quo tacito & ineffabili bene constituta mens captiua, per omnia sequitur te deus pater, & eo nimio saucia, quanto propius ignes accedit suos, quanto propius in operibus tuis te pater rerum uidet, tanto profundius uulneratur, ardētiusq́; uisceribus cōcoquitur. Ergo per omnia maria, per omnia terrarum extrema uelut amens sequitur te, lassaq́; & exhausta æstu suo, amoribusq́;, & flammæ penitus conceptæ indulgens, desiderio immoritur tui. Quæ res quum hominis maximè propria sit, hominibus à uera hominis nobilitate alienis, alienissima homine uidetur. Itaque plerique mortales animi sui naturam, & ingenium paruipendentes (est enim sapientis solius spiritum dei in se inuenisse) ac diuinum illum morbum, diuinos amores non intelligentes, proximis rebus stultis friuolisq́; expleri mentis desiderium posse putant. Degeneres homines, qui ut naturæ lucem, qua uiuunt & qua utuntur per omnia, nullam uident, ita sapientum inuenta & mirabilium rerum autores, idcirco quia eas iam usu contriuerunt, pro nihilo habent. Nobis autem secus in unaquaq; re prima origo & fons est peruestigandus. Neq; uero uana uideri uis naturæ debet, tanto desiderio ad rerum cognitionem incensa, nec uulgare exemplum, Orbis partem nostro seculo inuentam esse tantam propemodum, quanta est Europa. Parum mihi etiam cætera dei opera animaduertere uidentur, qui ista non curant. Quū igitur lustrandi orbis exemplū uetus illud, quod isti literarum & omnis doctrinæ principes extulerunt iam olim nostro seculo non infeliciter reuocarint quidam, omni laude digni uiri, quorum memoriam literis exceptam docti quidam (utinam tanta dexteritate, quanta diligentia) posteritati transmiserunt: quumq́; argumenti eius libellos aliquot uulgo oberrantes, Ioan. Hutichius uir doctus, & antiquitatis mirè studiosus, Heruagio nostro excudendos dederit: eos uolui idcirco inscribere tibi, quod nemo nostro seculo, quod ego sciam, in illam disciplinarum Mathematicarum lucem sublimiore mentis acie intueatur: deinde quod istam tam luculētam notitiam humanitate & suauitate, quam in moribus obtines, incredibili feliciter exornaris. Cuius utriusque rei nemo testis fidelior esse potest quàm ego ipse, qui ante annos plus minus quindecim quum summa et uoluptate & utilitate mea Viennę te auscultarem, facile & ingenij uim incredibilem animaduerti, & humanitatem sæpe sum expertus. Vale.

Index

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM EX ALOYSIO Cadamusto & Christophoro Columbo, alijsq; sequentium nauigationum scriptoribus.

Aloysi.

C.

Carbanda

c Comi

Iburi

Lithuanorum

Ryphæi

Turco

V.

FINIS.

ERRATA.

Fol. 25. b. lege Antonieti. 32. b. Elephant. 35. a. innumeræ. 49. a. Achiolā. 51. a. alterū uerò nauem, uidetur deesse apud. 52. a. qua alibi, uidetur deesse si, quæ si alibi. 404. b. multum. 401. a. gratias. 412. redditus 413. a. frusta. 414. a. auē. 419. b. inexpugnabile. 420. b. armatorū. 424. a. domorum. 426. b. sibi, pro se. 426. b. festinare. 429. a. quòd. 436. b. inimicorū. 437. a. empti. 439. a. ciuitatē. 440. b. aliter. 443. b. artarentur. & ibid. redditibus. 448. a. eorū. 450. b. in oppidis. 452. b. Hēricus. 455. b. apostematos. 455. b. sibi inuicē. 456. a. euapor ibid. b. crineis ibid. 457. a. colēdo. 459. a. fluuij ibid. plures. 460. a. plures. 462. a. pullulabāt ib d. perpetuādas. & septentrione. 463. a. in honorē & misniam et b. pessundederunt & Arriana. 466. a. minores ibid. operirentur & b. Atila. 470. a. circūsitis et b cōstātinopolim. ibid. tauricæ. 471. a. paludis & milliaris. 477. b. annulo. 478. b. ciuitate. 480. b. uulgus. 483. b. circa. 486. a. uolutantē. 487. b. colluuie. 488. a. oppida b. lege incoluere. 489. b. genere. 493. b. populo. 494. b. uide an sit legendum cruribus. 495. a. permittuntur. b. fol. 468. b. Otumanos. 496. a. mense lege mensæ. 497. b. anchoris & perpulchre & gosampino. 498. b. gossippina. 499. a. illam nequeunt, uidetur deesse perscrutari. 500. a. miserorū & apertis b. & cruore fol. 503. a. classib. & nostri ibid. gossipion. 504. b. lege accolæ. 508. luctarū & catenulis. 510. b. cogitasset. 512. b. lege narret. 514. a. unus & b. ore. 517. a. oportet. 521. b. pro commigrauit. 522. b. cui à cæsare. 526. a. unquā. 528. b. iritatus lege irritatus & apparātes & fræti lege freti. 530. a. agadibus. 531. b. esse et b. Serrano & auxilium. 536. b. operimentū. 540. a. erant. 543. illi. 544. a. quadraginta. 543. a. Cempual. 547. a. hospitium. 548. a. summitate & Cortesium. 550. b. ciuitatis. 551. a. a nullis & fœminabus lege fœminis. 553. millia. 555. a. canais. 557. a. inuenerunt & in posterum. 559. a. propterea & b. Muteezuma 565. b. portu. 563. a. prouincia. 569. b. deiecitq;. 580. b. parere & Naruaez. 582. a. meū. 586. b possent. & Hispanorū. 587. a. cōmitebant pro cōmittebāt. & b. curere pro currere. 589. b. nolebant. 591. b seruituti. 594. a. facillime. 596. a. uellent. & b. Caastoaca. 597. a. Coretacuacin ut est fol. 598. lin. 20. 605. a Tascaltecal & b. aggeres. 606. b. nos. 609. b. interfecissent. 609. b. perspicientes. 612. a. comitati. 613. a. internicioni & b. in frusta. 614. b. redintegrare. 622. b. aggerē. 623. b. interficere. 626. b. annuente. 627. a. pugnaremus & b. profecti 629. b. iniunxeram & ibidem milites. 629. a. expectabatur. 630. b ciuitatem. 633. b. maximum. 664. fermè semper.

TYPI COSMOGRAPHICI ET DECLARATIO ET VSVS, PER SEBASTIANVM MVNSTERVM.

ON ignoramus, optime lector, quisquis es qui istud Historicum atque Cosmographicum opus in manus sumpturus es atque lecturus, si destituaris Cosmographiæ mediocri peritia, te hinc non tantum capessurum uoluptatis & reportaturum lucri, ac si terrenæ molis sectiones & habitatas partes, regna, prouincias, insulas atque earum habitudines & situs memoriæ commendatos habueris, aut saltem in tabula regiones depictas iugiter inspexeris. Sic enim licebit te quodammodo comitem adesse singularum per mare nauigationum atque per aridam peregrinationum, & spectatorem omnium illarum mirabilium rerum, quas hi scriptores, quos in hoc uolumē coëgimus, commemorant. Consultum propterea uisum fuit, huic tam insigni uolumini, & quale orbis hucusque de extremis mundi habitationibus uix uidit, adijcere uniuersalem orbis descriptionem, quæ exprimeret & ob oculos poneret totius terræ situm & dispositionem, maris amplissima spatia & uarios sinus, montium quorundam & fluuiorum insignium tractus, & quicquid demum pro terræ generali cognitione utile & necessarium uisum fuit. Non licuit quidem singularium, particularium regionum, & quarumlibet insularum indicare situm, quū tabulæ angustia id minime pateretur, nec id etiam instituerimus. Verum quum Aloysius Cadamustus, Christophorus Columbus, & Albericus Vesputius nauigationes describant, traiectas ab Europa in longinquissimas orbis partes, puta ad Nigritas, extremos Aphros, Arabes, Calechutios & Indianas insulas, Ludouicus uero Vartomannus patritius Romanus, & Marcus Paulus Venetus peregrinationes texant, & itinera describant ad ultimos usque extensa Indos, tam ad meridiem quàm ad septentrionem expositos: sat esse duximus, si simpliciori lectori obiter indicauerimus, quem mundi locum hæc uel illa præcipua occupet regio, & quo pelago, qua plaga, quoque itinere ad eam pateat accessus. Et certe si uel id ex hac orbis descriptione didiceris, ut faciem eius & situm in genere memoria teneas, hoc est, ut scias quomodo terra ipsa mari mediterraneo interluitur, & hoc ipso Aphrica ab Europa seiungitur: Tanai fluuio Europa ab Asia distermìnetur, mari uero Rubro Aphrica ab Asia secernatur, terram non usque adeo ad meridiem expositam quin nauibus circumiri possit, à septentrione uero id minime fieri posse, quum terra ipsa fere ad polum arcticum porrecta pateat, habeatque suos indigenas: item ob uarias maris irruptiones plurimos emersos sinus, ut est sinus Adriaticus, Arabicus, Persicus, Barbaricus, Gangeticus &c. multas enatas insulas, peninsulas, cherronesos, isthmos & id genus alias quāplures & uarias terræ facies & figuras, abunde satis didicisti, & quo in historicis legendis & intelligendis

plurimum te iuuare poteris. Alioquin si hac generali Cosmographiæ portione destitutus fueris, quid quæso cogitabis, si quandoque audieris uel legeris, à Germania inferiori & ab Anglia ad partes Syriæ naues transfretare, præsertim quum Anglia septentrionem uersus in oceano sit sita: Palæstina uero in oriente terminus sit maris mediterranei aut per ungariam & Bulgariam, & tandem traiecto bosphoro, mari scilicet angustissimo, per Asiam minorem terrestre iter patere ad terram promissionis, etiam si quibusdam mare Euxinum & propontis intersint. Quid præterea apud te cogitabis, si quandoque legeris Venetos per sinum Adriaticum, & per mare mediterraneum atque Rubrum itinere compendiosissimo Calechut petere, Lusitanos uero per altum mare totam Aphricam circuire, & traiecto sinu Indico, ad Calechut usque peruenire? Hæc & similia tibi forsan apparent situ difficilia, præsertim quod itinera illa non sis emensus, & tamen sunt homini qui in Cosmographia uel mediocriter est doctus, compertissima, etiam si nunquam illas adijt regiones, aut extra patriam suam nunquam mouit pedem. Nam hoc primum & præcipuum Cosmographiæ est studium, ut sciamus totius orbis & singularum eius partium situm, formam & habitudinem. Ex his enim facile licebit cognoscere, quæ mediæ regiones sint peragrandæ, si ab una prouincia ad aliam longe ab illa dissitam sit eundum, aut quo mari, quibusque fluuijs illuc ueniri possit: denique quanto itineris interuallo inter se duæ certæ distent prouinciæ aut ciuitates, siue una ad Aquilonem, & alia ad Austrum sit exposita, siue una Occidentem, & alia teneat Orientem.

ORBIS FIGVRA

Conuenit inter omnes doctos molem terræ sphæricæ esse figuræ, atque totius mundi occupare centrum, hoc est, centrum terræ totius machinæ esse centrum. Quo fit ut Hispani & Indi sint antipodes: dissident enim medio circulo. Vnde omnes homines in terra sua rectos cum hac sphæra constituunt angulos. Et potest esse, ut nobis Germanis ex tam multis Indianis insulis etiam aliqui habitatores sint antipodes, infra in opposito hemisphærio auersis respectu hemisphærij nostri degentes capitibus, medio circulo, hoc est, mille septingentis decem & octo milliaribus germanicis à nobis dissiti. Tanta enim est terræ diameter & crassitudo, quandoquidem ambitus eius contineгe deprehenditur quinque millia & quadringenta milliaria Germanica, respondentibus uni gradui (qui in circuitu terræ ut in cœlo numerantur trecenti sexaginta) quindecim milliaribus communibus. Commune milliare uoco spatium terræ quod mediocri gressu duabus horis confici potest. Vnde aduertere licet, etiam latissimos & altissimos montes qui in orbe reperiri possunt, terræ rotunditati minime obstare, quum nullius ferè sint momenti ad tantam terræ molem. Patet etiam si terra undique à mari esset segregata, & solo aëre circumscripta,

possit

possset ab homine circuiri in mille & octoginta diebus, hoc est, ferè in tribus annis, si cotidie iter quinque milliarium conficeret: sed quum mari sit immersa et minima eius pars enatet, iam id non licet. Patet quidem homini iter pedestre ab Hispania per Galliam, Germaniam, Vngariam, Graeciam, Syriam, Babyloniam, Persiam, & caetera, usque ad extremas Indiae partes: sed ulterius naui filum huius itineris perficiendum est, quousque per oppositum Hemisphaerium per tam uarias scilicet Indianas insulas tandem circulo completo, ad Hispaniae litora perueniatur. Quando igitur mappam seu terrae descriptionem intueris, non imaginaberis superficiem terrae esse sic planam, ut in tabula est proiecta: sed duas eius extremitates recuruata tabula in sphaerae figuram, cogitabis esse connexas: ut qui est in Zipangri insula, quam uides longe ultra Hispaniam in alto mari expositam, simul sit circa extremas Indiae oras, id quod uel ex ipso numero longitudinis, quem circa aequatorem descriptum uides, colligere poteris. Nam ut extremus meridianus circulus Indianus habet CCLX. ita meridianus qui Zipangri insulam ab occidente circumscribit, habet CCLX. quum sint unus & idem circulus, & mox sequens meridianus habet CCLXX. Et quoniam in hunc numerum incidimus, obiter indicabimus quid praeseferat. Solent mathematici terram sicut & coelum duplici metiri uia, secundum longum & latum. Latitudo attenditur à polo in polum, seu potius ab aequatore ad utrunque polum. Et nos hunc latitudinis numerum signauimus in utraque tabulae extremitate tam ad dextram quàm ad sinistram, numeris ab aequatore incipientibus & per decem discretis. Longitudo uero numeratur ab occidente in orientem, cuius initium Ptolemaeus constituit in ultimis finibus Hispaniae & Mauritaniae. Et quanto regio uel ciuitas aliqua longius ab hoc initio & meridiano circulo uersus orientem distat, tanto maiorem dicitur habere longitudinem. ut Calechut habet in longitudine circiter centum & quinque gradus, qui per quindecim multiplicati, ostendunt Calechut M. D. LXXV. milliaribus Germanicis à primo distare meridiano, si gradus acceperis aequatoris, hoc est, si gradus longitudinis numeres in parallelo Calechut, qui parum differt à parallelo aequatoris. Numerus igitur ille uersus orientem extensus, continuo crescit donec tandem completo terrae circulo ad primum recurrat meridianum. Nam ubi primus longitudinis gradus incipit, ibi finem habet CCLX. gradus.

TERRAE DIVISIO.

PRaeter zonarum ac climatum diuisionem, unde dierum noctiumque potissimum colliguntur longitudines & contractiones, uetustiores Geographi terrae molem seu habitabilem superficiem in tres diuiserũt partes, nempe in Europam, Aphricam & Asiam, quae in sua uastissima excursione Indiam quoque ipsam complectitur, etiam si bona orbis pars illis nondum esset cognita. Nam multae regiones orientales ultra CLXXX. meridianum (ad quem Ptolemęus sua exploratione perue

 nit)

nit) fitę ueteres latuerunt, nisi forsan per Alexandrum Magnũ, qui Orientem aperuit, nonnihil de extrema India occidentalibus innotuerit. At hodie qualis illorum regionũ sit facies, & quanta maiestate magnus Cham, Tartarorum scilicet Imperator, illis terris præsideat, Paulus Venetus & Haytonus edocent. Sic si ad Austrum spectes, magna pars terræ nostra tempestate explorata est, aut saltẽ circunnauigata, quam Ptolemæus ut incognitam reliquit: ab Hispanis uero quum in orientem nauigio contendunt, obambulatur & circuitur, ut paulo post differemus. Quin & in oceano occidentali ferè nouus orbis nostris tẽporibus ab Alberico Vesputio & Christophoro Columbo, multisq; alijs insignibus uiris inuentus est, qui non abs re quarta orbis pars nuncupari potest, ut iam terra non sit tripartita, sed quadripartita, quum hæ Indianæ insulæ sua magnitudine Europam excedant, prę fertim ea quã ab Americo primo inuentore Americam uocãt. Europa terminos habet ab oriente Tanaim fluuium, Męotides paludes quę eum fluuiũ recipiunt, & pontum: A meridie mare mediterraneum, quod apud Gades primum angustũ, nec amplius decem millibus passuum patẽs, terras aperit atq; intrat: sed illico latissime diffunditur, & in orientẽ ad Syriam usq; extenditur, insulas magnas & paruas sine numero efficiẽs: id quod tibi typus noster pro sua mediocritate satis ostẽdit. Intuere igitur eũ diligenter. Porrò ab occidente habet ab Europa terminũ oceanum magnum, & à septentrione oceanum Britannicum. Oritur Tanais non à montibus, ut antiqui senserunt, quum ducẽtorum milliariorum spatio circa Moscouiam, in qua Tanais fontes uisuntur, nulli montes inueniantur, sed latissimi ibi sunt campi, & multæ paludes. De hac re late disserunt in hoc uolumine Mathias à Michou, & Paulus Iouius. Insigniores regiones Europę sunt Hispania, Gallia, Germania, Anglia, Scotia, Dacia, Norbegia, Ibernia, Italia, Pannonia, Illyris, quæ hodie sunt Sclauonia, Carinthia, Bosna, Croacia, Coruatia &c. Post Germaniã sequitur Sarmatia, quæ nostro ęuo in plurimas abijt regiones, nempe Poloniã, Lithuaniam, Liuoniã, Moschouiã, Russiam, Podoliam, &c. Post Pannoniam sequitur utraq; Mœsia, & Thracia, quæ hodie sunt Rascia, Seruia, Transsyluania, Bulgaria, & Valachia: itemq; Macedonia, Epirus, Achaia, & reliquæ Græciæ partes Europæ annumerantur. Hę sunt ferè omnes & præcipuę Europæ partes, præter insulas quasdã & peninsulas, ut sunt Britannia, quę hodie est Anglia, Dacia, Suetia: et in mari mediterraneo, Maiorica, Minorica, Corsica, Sardinia, Sicilia, Cãdia, quę & Creta &c. Hæc itaq; Europa licet cõparatione aliarũ terræ partiũ sit parua, est tamen cultissima & populosissima, ut etiã in ea re excedat totam Aphricã, non obstante quod illa in triplo aut quadruplo sit maior. Nã est tota habitabilis, præterquam in exigua parte, quę scilicet ad septentrionẽ uergit ubi propter frigoris uim habitari nequit. Habet multitudinem pugnacem, & quæ agros colat, & quæ urbes quoq; contineat. Affert fructus optimos uitę necessarios, & metalla quæcunq; usui sunt. Similiter pecudum mitium exhibet copiam: at bestiarum ferarumq; habet raritatẽ. Odores & lapil-

los magni sumptus extrinsecus petit. Insignior fluuius Europæ est Danubius, qui & Hister, originē ducens ex Sueuia Germaniæ, labens per utranq; Pannoniam & Valachiam, & tandem sexaginta nauigabilib. auctus fluuijs, & septem magnis ostijs in mare Ponticum supra Constātinopolim sese exonerat, Mōtes uero insigniores habet Europa, Pyreneos & alpes, Syluas aūt, Herciniam & Bohemicā, etiam si illa Herciniæ à quibusdā annumeretur. Hæc in genere de Europa dicta sufficiāt.

DE APHRICA.

APhrica altera pars orbis ad meridiem exposita, & magnis solis ardoribus obnoxia, terminatur ab occidente mari Atlantico, à meridie oceano Æthiopico, à septentrione mari mediterraneo, & ab oriente Nilo flumine, seu potius ut Ptolemæo placet, mari Rubro. Insigniores eius regiones sunt Mauritania, Tinganica & Cæsariensis, Aphrica minor, Numidia, Libya, Cyrene, Ægyptus, utraq; Æthiopia, & Troglodytarum regio, pręter mediterraneas quasdam alias regiones nobis incognitas. Verum hodie hæc nomina ferè omnia præter Ægyptum euanuerunt. Nam loco prouinciarum maritimarum successerunt Mauri, Barbaria, regnum Marochi, regnum Fessa, regnum Thunesij, quod ferè è regione Siciliæ in Aphrica locum habet, regnum Nubiæ sub Ægyto, regnum Gambræ in litore oceani occidentalis, regnum Melli & Nebeorum ad meridiem, de quibus & alijs Aphricæ meridionalioris maritimis prouincijs, ex nauigationibus Cadamusti plurima disces. Nescio si hodie Aphricæ interiora loca satis sint explorata, & à doctis cognita. Id unum omnes geographi fatentur, pleraq; Aphricæ loca inculta, & aut arenis sterilibus obducta, aut ob cœli situm humanæ habitationi incommoda, multo deniq; uenefico animalium genere infestata, ut uniuersa regio magis sit uasta quam frequens, sed ubi incolitur eximie fertilis est. Cōtra meridiem plurimum est deserta ob nimios ęstus: quà uero Europam spectat, frequentior est illi cultus. Eximia agrorum fertilitas, utpote qui locis quibusdam centesimo fœnore cultoribus reddunt messem. Mirum est quod de Mauritaniæ ubertate dicitur, esse in ea uites, quas duorum hominum complexus capere non possit, uuarum racemos cubitales, arbores circa Atlantem proceritate insigni ac enodi. Sed omnium nobilissima citrus, Romanis delitijs inserta. Alit Aphrica elephantos & dracones, qui ipsis beluis insidiantur, suoq; complexu enecant leones, bubalos, id est boues syluestres, pardos, capreas & simias multas. Herodotus quoque cornutos asinos ibi nasci asserit. Interiorem Aphricam inhabitant Nigritæ: & hæc quidem torret solis aspectu & uicinitate. In medio est arenosa, ad orientem deserta, circa occiduum montosa. Habet gentes non paucas, diuerso uultu, & specie horribiles. Regem ex sacerdotibus creant, qui omnia facere debet iuxta patrios mores. Plures solis propinquitate nudi agunt, ouillis pelliculis pudenda obtegunt: alij omnino pecorum uestiuntur pellibus. Pecuariam rem uulgo exercent, & sunt pecora pusilla admodum duri hirtiq; uelle-

ris. Milij hordeicꝫ frequens est apud illos usus, unde etiam potum con ficiunt, cæteris carent frugibus præter raras palmas. Quidam herbis ui ctitant, tenuioribusꝫ harundinum radicibus. Hodie præsidet illis, ut Marcus Antonius Sabellicus ab ipsis locorum indigenis se accepisse di cit, Prætoianes, seu ut uulgo aiunt, presbyter Ioannes, quem illi Giam, id est, potentem uocāt: nam aiunt, illū imperare sexaginta duobus regi bus. Garma est urbs regia, quæ non muris, sed tabernaculis in ordinē digestis, ex serico, bysso & purpura intextis extructa est. Bina messis est illis, & bina æstas. Agnoscunt etiam Christum qui ubicꝫ terrarum su os habet cultores: sed quicquid Libycarum gentium ab hac Aethiopia est usque ad occidentē, omnes Mahumeti impietatem colunt, uiuuntcꝫ eodem cultu quo barbari qui in Ægypto sunt, & appellantur Mauri. Nugantur etiam quidam circa originem Nili habitare pygmæos, qui cubitum non excedunt, hominibus in figura persimiles: recte incedūt, imperfecte loquuntur: tertio anno generant, & octauo moriuntur: usu rationis carent, non colūt iustitiam, uerecundiam aut honestatem, ideo non homines sed bruta censentur. Insignior & maior Aphricæ fluuius, & toto orbe celeberrimus, est Nilus, quem quidam aiunt oriri ex fonti bus in extremis Æthiopiæ finibus, ferturcꝫ per plures & uarias regio nes, faciens plures insulas, unam autem insignem Meroem nomine per quam & Ptolemæus ducit parallelum, qui finis est climatis primi atcꝫ initium secundi. A solstitio æstiuo uscꝫ ad æquinoctium immēsa aqua rum mole singulis annis inundat, & adeo totam Ægyptum adducto li mo fœcundat, ut segetes quatuor aut quincꝫ exactis mensibus, ad mes sem redeant. Et interim uulgus ab operibus uacans, otiosum indulget epulis ac uoluptati: & pecora in stabulis reclusa nutriuntur. Proinde ex incremento huius fluuij Ægyptij uim aut penuriam futurarum frugū præuident. Nam quum Nilus duodecim cubitis tantum excrescit, Ægy ptus famem sentit. In tredecim cubitis etiam annum esurit: sed quatuor decim cubiti hilaritatem adferunt: quindecim securitatem, sedecim deli tias: quod iustum fertur esse incremētum. Et quū huiusmodi Nili inun dationes agrorum limites confunderent, nunc minuendo, nunc mutan do aut delendo signa quædam, quibus proprium ab alieno discerneba tur, iterum atcꝫ iterum mēsurari eam terram oportebat: & sic primi Ae gyptij dicuntur inuenisse artem geometriæ. Sunt in hoc fluuio crocodi li: qui quum ex ouo simili ouo anserino prodeant, crescunt tamen: longi tudine uitæ ad sedecim cubitorum magnitudinem. Lingua carent, dor sum squamosum habent precipua duricie, ut nullo tormenti ictu possit uulnerari. Homines & animalia terrestria flumini appropinquantia un guibus discerpit. Habet quocꝫ Aphrica montes plurimos & maximos inter quos præcipuus est Atlas, qui è media arenarum uastitate consur gens, ultra nubila caput erigit: & pars quæ ad oceanum extenditur, ma nat fontibus, nemoribus inhorrescit, & rupibus asperatur: non est ta men herbida sed nuda humo. Quà uero Aphricam spectat minorem, est opimus, nascentibus sponte frugibus, arboribus opacissimus, quæ

uestiuntur lanugine sericis uelleribus nihilo uiliore. Vertex eius semper est niualis.

DE ASIA.

ASia tertia pars orbis, terminatur ab occidente ad Europam & Aphricam, hoc est ad Tanaim & Mæotides paludes, & iuxta Aphricam ad mare Rubrum: à meridie uero habet mare Indicum maximum, & à septentrione mare congelatũ, seu Scythicum: porrò ab oriente oceanum orientalem. Hæc pars orbis maior est Europa atq; Aphrica, & habet regiones prouinciasq; innumeras, regna & imperia multa atq; potentissima, montes & fluuios celeberrimos, uaria genera animalium & terræ nascentium, quæ in alijs orbis partibus non inueniuntur. Nam Arabia deserta in quadam conualli fert balsamũ: & in altera Arabia quæ propter fertilitatem & fructuum copiam felix nominatur, producit calamũ, myrrham, thus, casiam, cinamomum, ligna odorifera, & resinam suauissimi odoris, ut etiam mira fragrantia ex illa regione spiret ad eos qui in mari à longe aduenîunt. Qui uero intra regionem degunt, propter nimiam rerum fragrãtiam ac intolerabilẽ in sensibus percipiunt stuporem, ut cogãtur etiam illam leuare bituminis suffitu & hirci barba. Abundat quoq; hæc regio auro optimo, ut etiam inter terræ glebas temere iacentes aureæ massæ glãdium magnitudine reperiãtur. Ganges fluuius Indiæ nominatissimus alit crocodilos & delphinos, aliasq; horribiles beluas. Inueniuntur illic plurimi elephantes, & aues ad imitandum humanæ uocis sonum dociles. Mare quoque illud infundit litoribus gemmas & margaritas. In syluis uero inueniuntur lauri & baccæ. Est illic magna uis serpentum, squamis fulgorem auri reddentium. Circa litora Taprophanæ, quam hodie Sumatram uocant, uagantur passim cete, animalia monstrosa, & tantæ magnitudinis, ut colles quidam litoribus aduecti uideantur, quorum dorsum longo spinarum tractu exasperatur. Infestissima sunt ambulantibus in litore, ut nemo facile ex eorum faucibus effugere possit, si uisus ab eis fuerit. Habẽt tantos hiatus, ut sæpe nauem cum hominibus deglutiant. Iaua insula habet syluam nucum muscatarum. Mare Caspium gignit cristallum & iaspidem. Hircania habet in syluis tigres. Habet hoc animal multas maculas, & est miræ uelocitatis, ut etiam nihil adeo antecedat quod non illico assequatur. Eius potentia maxime prædicatur, quando maternis curis incitatur. Nisi enim raptores mox in mare præsidio fuerint, nullus astus uel fuga quantalibet liberat. Bactriana sicut & Arabia nutrit plurimos camelos. Est animal hoc oneri ferendo accommodatissimum. Sitim in quatriduum tolerat, & quum occasio bibendi data est, resarcit omnia præterita desideria. Turbulentas aquas captat, puras refugit. Cholchorum regio mel amarum producit, Babyloniæ regio crebris icta fulminibus, ex scatebris illis euomit bitumen ad lateres ædificiaq; opportunum. In Margiana & Aria aiunt sæpe reperiri uitem, cuius stipitem duorum uix hominum ulnæ complectantur: racemum uero duo

rum cubitorum longitudinem implere. Illic etiam uinum ad tres hominis ætates, id est, in nonagesimum annum perdurare, idq; in uasis minime picatis. India terra saluberrima bis in anno metit fruges, fert cinamomum, piper, & calamum aromaticum, ebenum arborem, psitacum auem, monocerotem bestiam, & beryllos, adamantes, carbunculos, margaritas, & alias gemmas. Caucasus mons Indiæ ea fronte qua soli obuersus est, habet arbores piperis, quas ad iuniperi, uel secundum alios, ad hederæ similitudinem fructus suos edere scriptores tradunt. Sed quid pergo ista enumerare ? quum Marcus Venetus, & Ludouicus Vartomannus illarum regionum nostra ferè tempestate exploratores fuerint, & luculentissime conscripserint quid in Oriente uiderint: is quidem in India citeriori, & præsertim in Calechut: ille uero in India ultima, & magni Cham latissimo imperio. Lege libros ipsorum, quos in ipso uolumine simul collegimus & mira inuenies.

NAVIGATIO AB EVROPA AD CALECHVT Indiæ emporium nominatissimum.

NEque hominum memoria, neque Antiquorum literis proditum est, nauigationes illas in oceano factas, quæ nostro tempore fieri cœperunt. Ptolemæus quidem & Strabo, ambo insignes & toto orbe celeberrimi Cosmographi, nescierunt ultra Hispaniæ & Aphricæ occidentalia litora terram aliam, præter Gades & Fortunatas insulas, quę & Canariæ, reperiri. Nec ulli alij mortalium post hos insignes uiros quicquam constitit de innumeris & maximis illis insulis, quę medio itinere inter Aphricam occidentem uersus, & Indiam in oceano, nostro æuo sunt inuentæ. Sed nec apud ullum autorem inuenies mortales unquam ausos, ut sese committerent pelago illi uastissimo, quod ab occidente per meridiem in orientem ducit: immo putarunt Aphricæ terram usque adeo uersus meridionalem polum protensam, ut ob immensa frigora non liceret hac parte sicut nec per septentrionem nauem circunducere in Orientem. Quippe qui in hac fuerunt sententia, ut existimarint terræ molem, præsertim in Aphrica, æque uersus meridiem ab undis denudatam & habitatam ut in plaga septentrionali. Nam diuiserunt eam in quinque zonas, ex quibus duæ circa polos describuntur, frigidissimæ quidem, quod maxime absint à uia solis, & propterea à paucis habitentur hominibus, hisq; syluestribus, præsertim ea quæ subest polo arctico. Nam sub polo antarctico compertum est nullam esse terram, saltem solidam & continentem. Aliæ duæ zonæ temperatissimæ habentur, quæ scilicet sequuntur frigidas zonas, quia non nimio frigore rigescunt, nec nimio solis calore exuruntur, quum limites habeant circulos arcticos atque tropicos, quibus interiacent. Arcticum circulum quidam aiunt esse quem ursa maior priore describit pede. Alij uero intelligunt circulum quem polus zodiaci reuolutione primi mobilis describit. Et distat is circulus XXII. gradibus & dimidio à polo. Tu si uolueris, poteris eum signare in mappam nostram.

Nam

Nam habet locum ferè inter sexagesimum & septuagesimum paralle/lum. Sic enim licebit uidere quas regiones sibi uendicet zona illa tem/perata, quam complectuntur includuntq; circulus arcticus & tropicus cancri. Porrò si circa polum antarcticum etiam inter parallelum sexage simum & septuagesimum circulum antarcticum pinxeris, qui unà cum tropico capricorni alteram continet temperatam zonam, uidebis in ea ferè nullam esse terram continentem, sed mare duntaxat & insulas quasdam hinc & hinc per oceanum sparsas, atque portionem aliquam ex interiori Aphrica in ea extensam. Cæterum quintam zonam aiunt esse inter utrunque tropicum, & hæc ob solis continuos ardores uoca/tur zona torrida ægreq; est habitabilis. Non est igitur, ut prisci puta/runt, Aphricam in Australem frigidam & intemperatam zonam us/que adeo excurrere ut ob id orientalibus minime pateret per mare ac/cessus in occidentem, aut contrà occiduis in orietem: quum hodie à Lu/sitania frequens sit nauigatio in Indiam & uiciniores orientis partes: nō quidem per mare mediterraneum, quum id ducatum nequeat præsta/re nauigantibus nisi usq; ad Aegyptum & Syriam, non autem in Ara/biam, aut Persiam aut etiam Calechut: sed per oceanum orbis circuitur meridianus, prętereunturq; multa regna, prouinciæ, populi, terrę & in/sulæ, donec tandem perueniatur ad sinum barbaricum, & hinc ad si/num Arabicum atque Indicum. Quod ut sanius intelligas, aduerte ta/bulam terrenæ descriptionis, & ducam te ab Hispania in Calechut insi gne emporium Indię, non quidem proximo itinere, quod est per mare meditetraneum, & deinde per Arabiam aut mare Rubrum, tandemq; per sinum Indicum, iuxta quem Calechut ponitur: sed per oceanū pri/mo occidentalem, deinde meridionalem, & ultimo indicum, quod iter hodie à Portugallis frequētatur, & ab Aloysio Cadamusto primi libri autore perquam diligēter describitur. Primum itaq; quum Hispani in Indiam traiecturi sunt, petūt Portum sanctum, Mederā, & septem Ca/narias insulas, quę olim Fortunatę dictę sunt, Hispanis ferè omnes sub iectæ. de quibus habes quarto, quinto, sexto & septimo capite nauiga/tionis Aloysij. Hinc nauigatur ad Caput album, portum continentis Aphricæ, ubi est poli eleuatio XIX. graduum. Lege de hoc portu ca/put nonum Aloysij. Relicto Capite albo & insulis adiacentibus, ueni/tur ad regnum Senegæ, quod sic uocatur à fluuio Senega, qui pręterla/bitur & irrigat ferè totam Æthiopiam, disterminatq; Azenagos à pri/mo Æthiopū regno: de quo in XIIII. capite Cadamusti. Haud longe ab ora huius fluminis est Caput uiride, promontoriū insigne, sub eleua tione poli XIII. graduū, quod Ptolemęus uocat promontoriū Æthio pū: de quo inuenies multa capite trigesimoquinto. Relinquitur etiā ad dextram in alto mari insula, quam Hispani appellarūt Boni uisus, quā nos è regione Senegæ fluuij signauimus. Relicto Capite uiridi ducto/re Austro peruenitur ad ostium fluuij Gambræ, à quo regnū Gambrę denominationem habet, fluitq; per anfractus & ambages multas, ut al ter Męandrus. Hinc nauigātibus offertur caput Sagres, ac deinde tran

fito regno Melli, peruenitur ad caput Bonæ spei, quod corrupte & Hispanice De bona speran̄tza quidam appellant: & tenet extremã Aphricæ uersus meridiem partem, quam Pomponius frontem Aphricæ appellat. Nam hinc nauis sensim redit uersus ęquatorem, ubi scilicet est regnum Melindæ, & Troglodytarũ regio: apud quos est aurifodina quã Zaphallã uocant, insula scilicet haud longe à sinu distans Arabico: ubi etiam est insula Achiloa seu aquiloa, quam tamen alij uocãt Chiloam, & distat sexaginta leucis à Zaphalla, uicinior quidem Arabiæ quàm Zaphalla. Omitto multa alia capita litorum, insulas & prouincias, quæ nullibi non occurrũt in tam uasto pelago, & signo duntaxat celebriora loca. Traiecto uero sinu Indico, peruenitur ad Chalechut, nobile illud Oriẽtis emporium, quod toti fermè mundo mittit aromata, etiã si pauca illic crescant. Numerãtur itaq; à Portugallia ad Calechut mille & octoginta leucæ, respondentibus uni leucæ quatuor milliaribus Italicis: non quidem recto itinere, sed in Austrum deflexo. Alioquin si ex mari mediterraneo mox liceret absq; magno terræ spatio intrare mare Rubrum, longe proprior nauigatio esset per mare illud, quàm per oceanũ, id quod oculorum iudicio facile deprehendere poteris, si utrunq; iter in mappa aduerteris. Veneti quidem quum soli ante triginta annos Europæ præsertim occidentali aromata suppeditarent, priusquam illa nauigatio à Lusitanis esset adinuenta, à sinu Adriatico per mare mediterraneum Alexandriam adierunt, quæ iuxta Nili ostia situm habet, & hinc aliquo spatio terræ emenso, per mare Rubrum ad Calechut usq; peruenerũt, itinere quidem breuiori, & quo commodius haberi nequit. Hæc uolui simpliciori lectori paulo uerbosius indicare, non ignorans Geographicarum, sicut & aliarum mathematicarum rerum inexperto nihil satis dici posse. De alijs ciuitatibus, prouincijs, & insulis, quæ ultra & citra Calechut ab Aloysio & Vartomãno sitæ describuntur, nõ est quod hic multa scribam, quum illi duo uiri satis exprimant, quot leucis, aut quanto spatio ad illam uel illam protogentur plagam. Nos tamen situm Ormi insignis insulæ indicauimus, nempe sub sinu Persico iuxta tropicum cancri insulæ uestigium ponentes, Gulphal insula ponitur in sinu ipso Persico, id quod apud Cadamustum legis capite septuagesimo primo, at nos nullum illi in mappa fecimus signum.

NAVIGATIO CHRISTOPHORI COLVMBI ET Alberici Vesputij ad nouas insulas.

CElebratur Alexander magnus toto orbe terrarum, quod primus ferè penetrarit aperueritq; Orientem, non nauigio, sed pedestri & tutiori itinere in illum deductus. Verum parua erit laus illius, si comparetur uiris illis qui nostro æuo maria etiam incomperta sulcare tentarunt, & occidentem sua exploratione aperuerunt, innumeras insulas hominibus & opibus plenas in uastissimo mari adinuenientes: de quibus hactenus nulli mortalium quicquam constitit à duobus millibus annorum & suprà, nisi fortassis Indis orientalioribus & uicinioribus mansiones illæ hominum compertæ fuerint. Nemo inter doctos non putabat

bat totam aquarum uim à principio creationis in illud pelagus reiectã, & aquam ipsam illic in magnam coaceruatam molem, ut possibile non fuerit ibi aridam quoquomodo apparere: sed falsi sunt omnes qui in hac fuere sententia, quum nullibi non in mari emineant insulæ, siue ad occidentem ieris siue ad orientem siue meridiem lustres siue septentrionem. Insulas occidentales nempe Hispanam, Ioannam, Spagnollam, Cubam, Isabellam, Antiglias, Canibalorum terram, Americam, & reliquas incognitas terras primi mortalium adinuenerunt Christophorus Columbus & Albericus Vesputius, labores innumeros exantlantes, dum hinc inde per uastisimum & sæuissimum æquor uagantes, & innumera pericula subeuntes, nouas contendunt quærere terras, etiam longissime à patrio solo abducti, quippe qui adeo in meridiem digressi sunt, ut polus antarcticus illis triginta trib. sustolleretur gradibus, sub qua eleuatione etiam insulam inuenerunt in amplissimo sitam mari, & Melcham appellatam. Reliquas uero pro maiori parte inter utrunque repererunt tropicum, tametsi non paucas etiam citra tropicum cancri deprehenderint. Porrò qui mores, & quis uiuendi modus sit illarum terrarum indigenis & incolis, non est quod hic referam, lege nauigationem Columbi, quam inuenies pagina sexagesima quarta, & item nauigationẽ Vesputij, pagina LXXXVI. & quatuor eiusdẽ nauigationes, pagina CXI. & edoceberis hæc omnia. Poteris etiam aduertere si orbis descriptionẽ adhibueris, qua linea, & quo itinere nauigationes suas ab Hispãia in nouas insulas instituerint, quę mirabilia experti sint.

CVRSVS PEREGRINATIONIS LVDOVICI Vartomanni patritij Romani ad partes Indię.

ITer quod Vartomannus ad regiones Orientales fecit, fuit, tale, Ab Italia per mare mediterraneum ad Aegyptum primo demigrauit, & hinc per litus eiusdem maris uersus septentrionem conscendens, ad Berytum, Tripolim, & Antiochiam, quæ ferè omnes sunt maritimæ, peruenit: & ab Antiochia paululum uersus Orientem digrediens, Damascum adijt. Hinc itinere quadraginta dierum & noctium ad Mecham concessit, quæ urbs in Arabia deserta quadraginta mille passibus, hoc est, magna dicta à litore maris Rubri, præsertim ab oppido Zida, quod portus est maris elegans, sita est. Pertransijt tamen medio itinere urbem Medinam, in qua gens cæca Saracenorum ueneratur corpus Mahumetis sui. A portu Zida per mare rubrum uenit ad Aden Arabiæ felicis urbem pulcherrimam & famigeratum emporium: lustratisque multis Arabiæ urbibus, commissus pelago, ut ad Persiam nauigaret, tempestate iactatus peruenit in Aethiopiam, & illinc abscedens in Persidem uelificauit, ubi multis conspectis urbibus, ad Ormum ciuitatem & insulam insignem se transtulit. Ab hac rursus soluens, ad Cambaiam Indiæ urbem haud procul ab Indo fluuio positam concessit. Et digrediens a[illegible] alias uiciniores urbes, nempe Ceul,

Cano-

Canonor, Dechām, & alias quaſdam: tandem ad Calechut peruenit. Et ab hac in ulteriorem profectus Indiam, uiſis uarijs urbibus, atque multis inſulis, præſertim quæ ſpecies mittunt aromaticas, poſtliminio redit ad Calechut: & hinc cum Luſitanis in Europam reuerſus, ad Hiſpaniam peruenit, & tandem ad Italiam patriam ſuam. Marci Pauli Veneti iter hic non duxi explicandum, quum ferè nullam ſignarit prouinciam, quam pertranſierit præter Armeniam, & quaſdam circumiacentes regiones, ad quam traiecto Boſphoro & Euxino mari peruenit. Ab Armenia uero quas regiones permeauerit, donec ad extremos Schythas, qui hodie ſunt Tartaria magna, peruenit, non ſcribit: rediens tamen ab oriente ad occiduas partes, ſignauit plures. Id unum ex ſententia agit, ut nobis diligenter deſcribat Orientem, tam terram continentem quàm inſulas meridionales & orientales, potiſſimum quicquid locorum eſt ſub ditione magni Cham. Præsbyteri quoque Iohannis facit mentionem, quippe cuius regnum conterminum ait imperio magni Cham, quum tamen cæteri ferè omnes regem illum in Aethiopia Aphricæ haud longe à Troglodítis dominari aſſeuerent. Sic enim habes apud Aloyſium capite ſexageſimo, nempe presbyterum Iohannem in Aphrica circa regnum Melindæ confinem eſſe Sultano. Idem ſentit Ludouicus Vartomannus libro ſecundo, capite decimoquinto. Nndum hunc ſoluendum tibi lector relinquo. Scio & alios quoſdam fuiſſe in hac opinione, qui putauerunt ſedem presbyteri Iohannis fuiſſe in oriente, ſed aliud hodie & certius quidem edocemur.

A # NAVIGATIO AD TERRAS IGNOTAS ALOYSII CADAMVSTI,

Archangelo Madrignano interprete.

CAPVT PRIMVM.

VVM ego Aloysius Cadamustus è Venetis patritijs primò animũ induxerim sulcandi eius Oceani, qui à freto Gaditano per insulas Fortunatas, & Aethiopas inferiores uersus Austrũ tendit: quũq; ibi pleraq; scitu cognituq; non indigna deprehenderim, ut fiat testatum posteris, animo mihi hæsisse, hactenus incomperta quærere, & adire inaccessa, prout rebus memoria suppetet, excipiã & prosequar calamo, donec earum memorabilium rerũ quæ uidi, & locorũ quæ corám adiui, ueram prorsus efficiam historiam: quæ omnia si nostris conferantur, alterũ profecto orbem efficient. Et si ea forte minus ordinate abs me describentur in rerum tantarum uarietate, non sum tamen defuturus, quin historiam ueram denarrem, & ubi ferè incredibilia & prodigiosa occurrent, licet uera, temperabo tamen de industria, & sciens citius nonnulla sum prætermissurus, quàm uel minima citra ueritatem relaturus. Primus igitur qui memoratũ Oceanum & Aethiopiam supradictam adire est aggressus, post protoparentẽ nostrum Adam (unius Plinij historiam excipio) is fuit nostro æuo illustrissimus D. infans Don Huric natus Lusitaniæ rege illustrissimo Don Ioannè: qui quidẽ Don Huric princeps infans, licet sui nominis præclara, & propè innumerabilia percenseri possent, prudens præteribo omnia in præsens, id unum haud prætermiserim, quòd Christi seruatoris nostri almæ fidei eximie studuit, & nihil magis in uotis gessit, quàm nomen Christianũ à barbaris & Dei hostibus assereret, matrimonij expers fuit, adolescentiam suam castitate mira honestauit, domi & militiæ strenuus, Mauros sæpenumero fudit, & bello clarus euasit. Quum itaq; eius genitor dissolutionem corporis sibi imminere conspiceret, annorũ iam plenus, prius naturæ nõ concessit, q̃ saluberrimis præceptis filium monuerit, ut, uidelicet, sacratissimam Christi fidem animo incõcusso illibatoq; coleret, nec deesset suis uotis, quibus instituerat Christi hostes debellare, & sancto nomini reddere subiectos. Adiecit etiam ad hæc, ut Lusitaniæ gentis, & in primis patritiæ Cordatæ meminisset: & ut paucis absoluã, sæpe dictus illustris. Don Huric patris monitis libens audiuit: fato iam functo parente, fratre tamẽ patrocinante, qui regno ætatis cõcessu successit. Huic nomẽ fuit Don Daruth, cuius auspicijs Mauros male accepit, qui id regnũ occupant, Don Daruth. quòd Fesse dicitur: quod quidem regnũ incipit ab Ampelusia promontorio Mauritanię, nõ longe à Gadibus, & mari Atlantico alluitur, & uergit ad Austrũ. Singulis igitur annis ex instituto Mauros lacessens, celoces suas mittebat, quò ad id promontoriũ deuentũ est, quod Caput de Non appellatur ab Caput de Non incolis, argumẽto, quòd qui ultra dictũ promontoriũ iuere, nõ sunt regressi, & ibi prisci nautæ terminũ semper constituerant suæ nauigationis. Hucusq; itaq; celoces principis deuenere, nec ausæ sunt ueterem terminũ excedere. Quæ ubi principi sunt renunciata, animũ accendunt magis peragrandi orbis. Instituit propterea rursus cœptam prouinciam persequi, et promontoriũ Capitis de Non aliquando transcendere dijs fauentibus: quoniã celoces Lusitanæ omnibus Oceani Liburnicis eximie præstant. Et quũ iam ad id opus nauandum præsto essent nõnullæ celoces, censuit non difficulter posse nauigare uastum Oceanum, cupiens admodum loca hactenus inaccessa adire, & nouos populorũ Africæ ritus uidere: quibus omnibus exploratis, in prõptu haberet Mauros pro arbitrio profligare, & suę ditioni addere. Iussit itaq;

celoces ternas expediri, cum armamẽtis, cum etiam cõmeatibus ferè omne genus, quibus uiros strenuos præfecit. Qui dicto princi[p]is audientes profecti sunt, & dictum promontorium Capitis de non, litus haud d[e]serentes, per centum ferè milliaria præteriere, & quum nihil pręter incultam tellurem, ac omni habitatore uiduam compe[r]issent, domum regrediuntur. Quum igitur princeps de nouis populorum Africæ moribus ac locorum sitibus, ex his nauigationibus nihil adhuc comperti haberet, rursus classem communit omni genere annonæ, & rebus omnibus, quibus hostes propulsare quirẽt, & suos diutius alere, data lege ut tamdiu nauigarẽt, donec superiores suorum nauigationes per centũ & quinquaginta milliaria excederẽt, & ultra (si eis uisum foret) progrederentur, quos pro labore tanto innumeris promissis onerat. Qui principi obsequentes, uela dedere, & quũ nihil nacti fuissent nisi uastũ & sterile solum, rediere. Quibus nõ obstantibus, princeps indies fit auidior nouarum rerum, animusq; accendebatur magis, ut assolet, in rebus uetitis: quare iam tertiò mittit, qui terram huiusmodi explorẽt. Et, ut breue faciam, tantisper annis singulis nouos expediuit nautas, donec ab Arabibus cultam terram inuenit, q[u]i in desertis uitam trahebant: & paulo ultra progressi, nouos populos inueniunt, qui Azanegi appellantur, uiri coloris subcinericij, de quibus in sequentibus latius dicturi sumus. Et postremo iam ipsis adnauigantibus, tellus Aethiopum inferioris Africæ, quæ Oceano adiacet Australi, apparuit, rursusq; indies nouos populos, cum idiomate, tum etiam ritu & moribus differentes nanciscuntur, ut lectori diffusius deinceps liquebit.

Azanegi

CAPVT SECVNDVM.

QVum igitur ego Aloysius forem Venetijs, quæ urbs mihi solum est patrium, anno à partu Virginis M. D. IIII. annum agens alterum & uigesimum: & quum iam ferè nostri maris, quod mediterraneum appel[l]ant, litora omnia lustrauissem, decreui in Celtogalliam iterum contendere, quò alias fueram commercij gratia: ea enim est regio Galliæ, quæ ab Oriente terminum habet Rhenum fluuium, à Septentrione Oceanum Britannicum, in quem exonerat Rhenus prædictus, & ibi nobile emporium uisitur, Brugim appellant, nullis emporijs Septentrionalis regionis postferendum, & eò lu[c]ri causa cõtendebam. Quum ergo illò proficisci decreuissem, accinxi me itineri, non quidem multis onustus pecunijs: nam paucissimi census erant, & Liburnicas, quæ eò tendebant, conscendi duce Marco Zenone equite splendidissimo, prius Christi nomine inuocato: Venetijs soluimus anno Christi memorato, Augusti octaua luce, & prosperis auspicijs uetus institutum inter nauigandum obseruantes, iter agentes per certa hospitia, hoc est, ad consueta loca applicuimus semper, donec in Hispaniam deuentũ est. Et quum ui ingentis tempestatis ducti applicuissemus ad id promontorium, quod Sacrum Ptolemæus appellat, in Oceanum uaste prominens, nũc Caput sancti Vincentij: forte fortuna non longe ab hoc portu princeps infans per id tempus in oppido, cui nomen est Reposera, agebat animi caussa. Is ut accepit nos aduẽtauisse, ad classem nostram internunciũ mittit uirum, à suis secretis egregium, Antonium Conzallem nuncupabant, comite patricio Veneto, qui illic consulem Venetæ gentis agebat, ut diplomata Venetorum principum sigillo insignita declarabant, quiq; sub principe infante stipendia merebat. Adiuere itaq; nos ex præscripto principis, saccarum ferẽtes promercale, sumptũ ex insula Mederæ, quę Oceano Atlantico innatat, è regione Mauritaniæ: tulere etiam cõmercij gratia sanguinem draconis, & alia pleraq; sumpta ab insulis principis prædicti. Dum igitur de saccaro, & alijs mercimonijs sermo fit inter nos, ut assolet merces commutantibus, percunctamur Lusitanos, unde hæc tam præclara eruerint, & regiones locaq; sciscitamur: plura referunt, principem suum subegisse gentes innumeras, Christiano nomini hactenus incompertas, unde & saccarum, & draconis sanguis, & alia quàmplurima naturæ cõducentia exportantur: addidere etiã ad hæc,

Celtogallia

Brugis

Sacrum promont.

parua

A parua esse quæ retulissent, si conferantur cũ alijs rebus, quas præclare dictus princeps egerat: aperiuntq; nobis hũc principem egregium inaccessa maria sulcauisse per internuncios nautas, nouasq; regiones peragratas, domitas prodigiosas gentes, res miratu dignas repertas: unde innumera lucra comparantur, adeò ut ex nummo denos efficias, nullumq; fœnus esse, quod lucrum superet huiuscemodi. Hæc illi sedulo denarrabant, mirantibus nobis & obstupescentibus præ rerum euentu conspicuo. Ea igitur me inter cæteros accendunt lucri auidissimũ: statui propterea hunc principem corãm adire, ut si forte & nobis sulcandi dicta æquora potestatem faceret: quoniam suum est eius freti uectigal, custodit propterea ipse Gaditanum fretum non incuriose. Responsum habui ab eis, qui classem nostram, ut præfeci, adiuerãt, me nõ difficulter impetraturum à principe, ut meo desiderio fiat satis: uerum scirẽ duorum optionem principem daturum, utrum uellem, sumerem. Conditio hęc est: qui celoces sua impensa expedit, suoq; periculo agit omnia, is earum mercium quas ferret, principi quartam det partem, ex uetere instituto: aut princeps suo impendio classem expediat, quo ad armamenta & illa omnia quæ tueri possunt naues ab incursu hostium, reliqua ageret qui merces ducit, & quum redijsset, principi dimidium daret omnium: & ubi nihil mercis ex nauigatione allatum fuisset, omnem impensam & operam luderet mercator: licet haud dubie constet, eos qui illò contendent, consequuturos lucrum non mediocre: adiecit etiam principem, si qui è Venetis regiones prædictas inuisere uoluerint, id facillime concessurum, imò fauturum plurimũ: quandoquidem sibi persuadebat, aromata omne genus, & alia pleraq; inibi nautas reperturos, quæ in primis Veneti super omnem gentem callent adamussim. Propterea principem prædictum adiui, qui me etiam ultra quàm par erat, honorifice excepit, & ea omnia quæ ex relatu suorum acceperam, præsens comprobauit: hoc etiam plus addidit, modo cœptam prouinciam non
B desererem, se ingentissimis fauoribus & gratijs prosequuturum hoc celebre uotum. Quibus auditis, apud me hæc omnia pensitatius reuoluebam, uegetam ætatem, habilitatem corporis, uires & ingenium, quæ omnem laborem subire poterant: & peragrandi orbis percupidus, accendebar magis, quum præsertim nullus è conterraneis meis hæc aggressus esset, nõ diffidens ex his magnis laboribus me aliquando, & honorem & emolumentum reportaturum. Decreui prorsus uotum meum absoluere, percunctaturus primò negotiatores Lusitanos, quas merces magni facerent Nigritæ, Aethiopes, & Australissimæ gentes. Redij demum reuisum eos, qui Liburnicas in litore habebant, & ea quę in Celticam Galliam uehere institueram, uni affini meo commendo, & mercatus Liburnicas, quę nauigando itineri facerent satis, ad continentem applicui. At naues Venetæ in Galliam uela fecere.

Quando abierint Liburnicæ, & quibus uentis uela fecerint.

CAPVT III.

QVum igitur eò loci me adhuc continerem, quem caput sancti Vincentij appellãt, aliter promontorium Sacrum, ut præfati sumus, id gratum principi admodum fuit, excipiebat me propterea solito magis honorificentius, & elapsis quampluribus diebus, iubet celocem armari, quæ uehere dolia nonaginta queat: cui præfectus erat Vincentius Lagus incola oppidi cuiusdam à dicto promontorio distantis milliaria sedecim. Celocem uero muniunt omni commeatuum genere, & earum rerum pręsertim, quæ nautis uictum diuturniorem suppeditarent. Deorum itaq; implorato auxilio, à promontorio soluimus die uigesimo & altero Martij, anni M. D. V. flante uento Apeliote & Borea: & primo uela dedimus uersus insulam Mederæ iter agentes, eundo ad quartam Lebegij Occidentem uersus itinere recto: die uigesimoquinto Martij applicuimus Mederæ per portum sanctum circiter meridiem. Distat dicta insula à Sacro promontorio ferè milliarijs sexcentis.

A

Descriptio Portus sancti, & rerum in eo memorabilium.

CAPVT IIII.

HAec insula Sancti portus parua admodũ est, utpote quæ uigintiquinque milliarium circuitu patet, circa septimum & uigesimum annum à nauibus prædicti principis reperta. Hanc Lusitani iussu sui principis incolunt, aliàs à nostris nunquam cognitam. Huic moderatur Bartholomæus Polastrus dicti principis alumnus. Fert hæc insula innumeras fruges, triticum, siliginem, & alia id genus, boues, iuuencos, apros, & in primis cuniculis scatet, est ibi sanguis draconis, qui lachryma est arboris: nam stato anni tempore arbores ferro sauciant, quæ ubi sunt incisæ, anno sequente gummam emittunt per incisiões. Gumma uero ahenis decocta & defecata, sanguis efficitur, quẽ appellant draconis. Eius arbor producit fructum cerasi instar, mense Martij gustu eximium, coloris Veneti. Insulam circumuectis constat piscium ubertatem maximam esse in primis dentalium, & ostrearum. Portu caret, stationem uero habet perquam commodam ab omni uentorum afflatu tutam, excipio Subsolanum & Vulturnum, quibus haud tuto nautæ se freto committerent, hæc Portus sanctus appellatur: mel gignit suauissimum, adeò ut nullibi sit præstantius: ceram quoq; producit abunde: nam ibi apum confertissima cernuntur examina innumeraq;.

Sanguis draconis

Monchricus portus insulæ Mederæ.

CAPVT V.

ILlinc die uigesimo septimo soluimus, uidelicet, ab insula Sancti portus, & eadem die portum Monchricum applicuimus: is est insulæ Mederæ portus, qui abest à portu Sancto milliarijs quadraginta, & ni nubes cœlum inumbrauerint, altera alteram uidet.

De insula Medera, eiusq; præfectis. CAP. VI.

Medera unde dicta

MEdera insula auspicijs & opera infantis principis colitur, frequens est habitatore. Hæc igitur à Lusitanis incolitur ab annis quatuor & uiginti, aliàs incognita: huic præfecit princeps uiros duos egregios equites: primo nomen est Tristanseræ, & hic mediæ insulæ moderatur: alteri Ioanni Gonzalæ, qui insulæ quod superest moderandum suscepit. Et huic insulæ nomen inditum est à copia lignorum: id enim indigenarum lingua Medera significat: argumento quòd quicquid inibi erat soli, totum id syluis opacum condensissimis conspiciebatur. Operæpretium igitur fuit his qui primò coluere insulam, ut igni multo compurgarent: qui adeò grassatus est aliquando, ut etiã uiros corripuisset, ni propere aquis humerotenus immersi, sibi cõsuluissent. Nam dictus Ioannes Gonzales, ut ignem euaderet tum coniuge & natis, famem bidui iugiter in aquis tolerantissime sustinuit. Igne igitur expurgata insula, semini præparatur idonea. Hæc quatuor è partibus colitur, una appellatur Monchricus, altera Sanctæ crucis, tertia Fonzala, ultima Iouis camera. Et licet quamplurimas alias habitationes habeat, hæ sunt tamen potissimæ. Si uiri percensendi forent, hi proculdubio octingenti essent, è quibus seligi possent equites centum. Insula circuitu patet quadraginta milliarium, portum non habet, uerùm peroppotunas stationes: feracis est soli; licet saltuosa, instar Siciliæ, scatet tamen frugibus fere innumeris, legit quotannis tritici scaria 30000 Venetorum: desijt tamen esse feracissima, licet fertilis adhuc plura producat, nam frequentiore semine attrita est: quoniam in dies aratur, atteritur magis. Regio est irrigua fontibus, & amnibus conspicua, octo uisuntur ibi, qui insulam interfluunt: & ibi aquaticæ serræ, quibus in assamenta secantur ligna, & alia id genus efficiunt, ut sunt mensæ tripodes, quibus fere Lusitania omnis cõdecoratur eximie, necnon circũadiacentes regiones exornantur. Assamenta ibi multijuga uisuntur, aliàs dedolantur in mensas ex cedro miri odoris, neq; absimiles cupresso. Ex alijs fiunt abaci, tripodes, cophini, scrinia, & fere omne genus receptacula, & in primis ex nasso fiunt pulcherrimæ, quæ quasi purpurei sunt coloris. Quoniam uero

B

hæc

A hæc insula frequentioribus irrigatur fluminibus, memoratus princeps sacca reum harundinetum ibi plantari iussit, ex quo saccari quamplurimum legit: inde ueniunt scitissima saccara toto orbe præcipua, primæ decoctionis, nec non mixta, & quantum ex aliorū relatu colligere quiui, indies meliora sacca ra sperant: quoniam ea insula temperie cœli meliore saccarum suapte natura gignit: nam ea qualitas est plagæ illius, quæ Cypri, & Siciliæ: nunquam al gent, & ibi bellaria, & tragemata ex saccaro omnium generum, mellisq; plu rimum. Ceræ quidem satis, sed non tantum: uineas habet non despicabiles, in quibus taleas & malleolos maluatici plantare iussit princeps infans, affe runtur ex Creta insula, quam hodie appellant Candiam: uberes sunt uineæ, cœlo ad id inclinante: uites plus uuæ quàm foliorum ferunt, racemi proce riores, ut mensuram quatuor palmarum excedant, res uisu conspicua miraq; uoluptate afficit intuentes: & ibi uuæ quibus color est niger, in arcuatis pen siles. Inde etiam exportantur ex nasso arcus celebres, qui feruntur in Occi dentem, & fiunt ligna apta arcubus conficiendis. Et ibi paui quamplurimi syluestres, colore ad albedinem inclinato. Perdices, neque id genus alia ibi uidebis, præter coturnices, & apros innumeros in montibus. Memini etiam ab indigenis accepisse, ibi quum primo culta est insula, copiam maximam columborum fuisse, quibus capiendis non alia arte usi sunt aucupes, quàm alligato perticæ uncino ex arboribus, quibus illic insident, traherentur ad se non pauentibus auibus, sed mirantibus ueluti ad rem non uisam hactenus: quoniam nullo habitatore humano culta fuerat insula, à solis auibus & feris habitata. Fidem huic rei maiorem adstruit altera insula nostris temporibus reperta, natura non absimilis, præsertim in auium aucupio: ea utraq; huma ni ritus expers fuerat: animalia ibi quamplurima usui humano apta: uiri il lic etiam census non mediocris, complusculi dites ac locupletes: omnis insu la adeò culta est, ut uiridarium & hortum repræsentent amœnissimum, quic

B quid ibi legitur, ueluti aurum est. Et ibi celeberrima diui Francisci cœnobia uitę obseruantioris sanctiorisq;. Accepi etiam ab incolis fide haud indignis, uuas etiam maturescere circiter sanctam hebdomadam.

Saccarum

Vuæ uernæ

Canariæ insulæ numero decem. CAP. VII.

A Dicta insula Mederæ Austro flante soluimus, quo duce iter confecimus, donec insulas Canarias applicuimus, quæ absunt à Medera fere millia rijs CCCXX. Hæ sunt decem numero, septem cultæ, tres desertæ: quæ colun tur hæ sunt, priuis priua nomina. Primæ nomen est, Fractælanceæ: secundæ, Magnæfortis: tertiæ Grancamariæ, quartæ Teneriffæ, quintæ Gieneræ, se xtæ Palmæ, septimæ Ferro. Nec id est prætereundum, quod ex memoratis septem insulis, quatuor Christianum nomen colunt, uidelicet, Fractalancea, Magnafors, Gienera, & Ferrum. Tres uero quæ supersunt è septem, idolis seruiunt. Christianis insulis præest eques nobilissimus, qui Ferrara nuncupa tur, oriundus ex urbe Sibilia, ditionis Hispaniarum regis. Qui colunt has insulas, uiuunt pane ordeaceo, carnibus, & lacte plurimo, & in primis capri no, quibus abundant. Hæ uini & tritici impatientes sunt, nisi aliunde im portetur eis, prorsus carent: fructus fere nulli, reliqua uero optima: scatet ona gris, id est, syluestribus asinis, præsertim ea quæ dicitur Ferrum. Distant inui cem hæ insulæ milliarijs quadraginta: atque ita alia respicit aliam, ut de in dustria continenterq; subordinatæ uideantur, & Orientem prima, ultima ue ro Occidentem respicit.

10

NB

Quarum sint rerum feraces Canariæ.

CAPVT VIII.

EX his insulis aduehitur herba, quæ Oricola dicitur, cuius colore uestes inficiuntur, quæ quidem herba Gades in sinu Sibiliæ comportatur, & il linc in Orientem, & demum in Occidentem itur: exportatur etiam inde co rij hircini copia ingentissima, quod cæteris præstat: seui plurimum, casei ue ro multum: & incolæ harum quatuor insularum nomini Christiano parent;

& Canarij dicuntur. Idiomate differunt, adeò ut alter alterum haud intelligat. Mœnia non habent, sed uicos undequaque patentes, uerùm in eminentissimis montibus specus excauant, ubi degunt tuti ab omni impetu hostili. Sunt hi montes suapte natura ferè inaccessi, ideo inexpugnabiles, perinde ut nulla uis eò penetret, nisi una fames aditum præberet: & ambitus minoris harum insularum non minus patet milliarijs nonaginta. Tres uero quæ idola colunt, uastiores sunt, & frequentiore habitatore, præsertim Canaria magna, quæ hominibus circiter octo millibus exornatur. Teneriffa autem trium maior est, hominum quindecim millia, si utrunque sexum spectes, emitteret. Palma uero rarissimo est habitatore, uisu tamē conspicua, & delectabilis admodum. Id etiam apprimè est dignum scitu, quòd nulla alia de caussa hæc regio est propè inexpugnabilis, nisi ob situs locorum propè inaccessos, & strenuam gentem: fitque propterea ut subdita sit nemini, licet pluribus sit lacessita prælijs. Nec silendum puto de insula Teneriffæ, quæ & eximie colitur, & inter orbis insulas est eminentior. Nam cœlo sereno eminus conspicitur, adeò ut qui absunt ab ea ad leucas Hispanas sexaginta uel septuaginta, non difficulter eam intueantur: & si leucarum rationem colligas, milliaria ducenta quinquaginta excedunt. Quòd cernatur à longe, id efficit acuminatus lapis adamantinus, instar pyramidis in medio. Qui metiti sunt lapidem, aiunt altitudine leucarum quindecim mensuram excedere ab imo ad summum uerticem. Is lapis iugiter flagrat instar Aetnæ montis, id affirmant nostri Christiani, qui capti aliquando hæc animaduertere. Hi præfectos habent nouem, quos duces appellant: nec iure hereditario succedunt, sed ius est in armis: inuicem digladiantur, & sæuiunt ut beluæ, armis carent, quia ferrum non habent, uerùm lapidibus & scipionibus res geritur inter eos: nam lignis acuminata cornua affigunt, ut uicem ferri gerant: nudi ferè omnes incedunt, tamen nonnulli auersè & aduersè pellibus caprinis teguntur: carnem inungūt seuo hircino condito herbarum quarundam succo, ut cutis effecta densior algorem toleret facilius: licet ibi uix algeant, quoniam ad austrum sunt positi: domos non habent, neque mapalia, nec quidem uiles casas, uerùm specus & cauernas montium incolunt: ordeo, carnibus, & caprino lacte pascuntur, abundant nonnullis fructibus, & in primis ficis, metunt fruges mense Martij & Aprilis: fidem habent nullam, nec Deum norunt, sed alij alia idola colunt, solem nonnulli, & alij lunam, & planetas, superstitiosè admodum idolis seruiunt: mulieribus quidem in promiscuum nō utuntur, sed pro arbitrio ducunt innumeras: uirgines coniuges prius non accipiunt, quàm à principe deflorentur, & id apud eos ingens decus & honos ducitur. Verùm si quis forte argutulus diceret, unde hæc nosti? Id pro responso nobis erit, Incolas, uidelicet, conterminarum insularum quæ Christo parent, ex instituto uitę cōsueuisse hos infideles crebris incursionibus lacessere, noctu præsertim: & ubi aliquando in congressu succumbunt infideles captiui ducuntur sexus utriusque, qui sic capti in Hispaniam mittuntur, hæc nos docuere. Vsu euenit aliquando, ut è nostris corripiantur aliqui, quos Canarij ad contumelias seruant, & ut publico sint ludibrio, lanij officio fungi eos cogunt, eisque exenterandis bobus & suibus addictis, quod apud eos ignominiæ specimen & dedecoris ducitur magnum: tantisper captiuitatem tolerant, donec permutatione aliqua redimantur. Seruant etiam alium morem Canarij inaugurandis principibus. Nam quum sceptra suscipiunt, complusculi sese offerunt certatim in memoriam & honorem noui principis morituros, & sponte quispiam uitam deuouet: congregantur propterea in ualle deuexa, & ibi peractis nōnullis cerimonijs, ac prolatis uerbis quibusdam, ille qui sua morte festū principis est exornaturus, se dat è rupe præcipitem, perinde ut ferè in frusta concisus examinetur. Pro qua re quoniam fit in gratiam principis, debet princeps superstitibus agnatis defuncti, prosequiturque eos beneficijs, ac fauoribus innumeris. Hunc morem licet ipsimet improbent, seruant tamen, & pro

Leucæ Hispanæ

Adamas miræ altitudinis

comperto

A comperto habemus uerum esse quod retulimus: saliunt mirum in modum agiles supra quàm referre queam, instar funambuli & petauristæ corpora librant, & ut hinnuli de saxo in saxum migrant, licet multum distent, & id nudis pedibus: lapidem iaciunt ultra aliorum iactum, & quicquid pro scopo ac signo dederint, nusquam aberrant: uim maximam ac prope incredibilem lacertis inferunt, adeò ut uno uel altero ictu umbonē infringant. Memini dum illic agerem uidere è Christianis Canarijs quendam hoc ludicri genus agentem: conditionem proponebat, propositamq; sanciebat pignore, uiris tribus mala Assyria duodena dabat, ut omnes ea iacerent in eum, nec propius accederent quàm ad octo uel decem passus, aberraturos omnes adseuerabat: nec ipse eorum poma medica tangere uolebat, nisi manu repercutiēdo, alioquin inanes illorum iactus futuros prædicabat. Ille uero duodecim sumebat, & in uiros prædictos uibrabat, nullo aberrante. Abnuēre conditionem omnes, quandoquidem probe nouerant quantum præstaret corporis dexteritate, nec eos latebat ipsum etiam plura facturum quàm iactauisset. Hæc summa est igitur, ipsos Canarios mobilitate ac agili natura fere omnes anteire mortales. Hi etiam eximium cultum censent, herbarum succo tingere corpora colore multiplici, modo Puniceo, prasino modo, nonnunquam Veneto, aliquando cæruleo, & nihil cultius ornatius'ue ducunt colorum uarietate, & hęc pictura est eius ornatus apud eos, cuius ornatiores uestes apud nos sunt. Ex his insulis igitur Canarijs, duas ego Aloysius præsens inuisi Gieneram, uidelicet, & Ferrum. Palmæ quidem applicui, uerum nusquam classem deserui, ut cœptum iter consummarem.

Descriptio Capitis Albi cum insulis proximioribus.

CAPVT IX.

SOluimus ab hac insula flante Austro Aethiopiam uersus, & breui peruenimus ad id loci, cui Capiti Albo nomē est, abestq; à Canaria miliarijs fere septingētis septuaginta: & illud præsertim est sciendū, quòd qui à Canaria

B insula ad Caput Albū proficiscuntur, hi litora Africæ nōnihil deserunt: quoniam qui Austro ducūtur, ad læuam Africā relinquūt, quantoq; magis quis ducit naues in altū, tanto minus continentis uidet, quia Canariæ insulæ plurimū absunt ab litore Africæ Occidentē uersus. Igitur nautæ tamdiu absunt à litore dum nauigant, quoad ultra medietatē itineris peregerint, quo insula Canaria à Capite Albo abest: & demū obliquant ad læuam tantisper, donec Caput Albū speculentur à longe, ne prius appellant terrā, quàm eminus explorauerint: quoniā ultra dictū caput nihil nisi uastū mare cōspicitur, quoad peruenias ad id litus, ubi cum dicto Capite fit sinus, qui dicitur Forna Dargin, cui ab insula quadam sinus eiusdem dicta Dargin, nomen inditum est: quod quidem nomen habet originē à parua insula in eodem sinu sita. Intra sinum per milliaria quinquaginta, & ibi etiam tres insulę, quibus indita sunt hæc nomina à Lusitanis: primam Albam appellarunt, quia arenis strata est: alteram Garzararum insulam, argumento, quòd Lusitani qui primo coluerunt eam, magnam marinarum auium copiam ibi nacti sunt, adeò ut inde duas naues onustas omni genere auium in Hispaniam duxerint. Tertia insula Cori dicta est: & hæ tres insulæ paruæ sunt admodum, arenosæq; ac desertæ. In illa quæ dicitur Dargin, aqua potu dulcis inuenitur, in alijs uero nō nisi marina. Et signanter animaduertendum est, quòd hi qui à freto Gaditano soluunt, & uersus hanc Aethiopiam, quę Austrum recipit, tendūt, nihil culti reperiunt, etiam à Barbaris, donec ad id loci uenias, qui Caput de Chantin dicitur, & ab eo uersus Caput Album semper à latere, & tunc tellus arenosa, quæ est deserta, & Septentrionalem partē respicit, præsertim eam, quæ montibus adiacet, quæ est nostra Barbaria citra Tunetum, & loca illa omnia à latere: quos quidem montes Barbari appellant Sarra, & uersus Austrum contermina est Nigritis Aethiopiæ inferioris: uasta est hæc regio, adeò ut si ex transuerso metiaris itinere dierū sexaginta uel celeris ueredarij, haud conse-

Forna Dargin *Dargin* *Nigritis regio*

quaris magnitudinẽ: nõ seruat tamen uastitatẽ hanc undequaꝗ, & Oceano alluit ab altera parte: quæ tota est alba & arida, ac plena arenis, depressa est, nec inæqualis, & usꝗ ad dictum Caput Albũ, miram præ se fert æqualitatẽ. Inuenerunt Lusitani primo hoc Caput Album, & in eo nihil præter arenas, nulla herbarũ aut arborũ uestigia: uisu tamẽ est conspicuũ, quia triangulum repræsentat: nam in fronte efficit pyramides tres, quę singulę inuicem absunt miliario. Id latus totum scatet piscibus omnium generũ, nec nostris minoribus, forma tamẽ dissimilibus. Totus is sinus Dargin, & illa fere omnis regio indiga est aquarum, & ibi arida & petrea tellus, & paulopost uastum æquor, & aquarum concursus ingens: nec sulcant hoc mare, nisi interdiu explorantes contis scopulos, qui ibi sunt frequentiores: ob id quandoꝗ obrutæ sunt naues duæ secus aridam hanc. Et sciendum est, quòd dictum caput de Chantin uersus Austrum & Septentrionem Caput Album respicit. Et notandum, quòd post dictum Caput Album in mediterraneis est locus, quem Hodenum appellant, introrsus situs ad diætas sex, & is locus nullo muro clauditur. Sed est diuersorium Arabũ, & statio Camelorum, quò appellunt Arabes & Dromedarij, quos uocant Carauanas, quæ de Sambut ueniunt: & etiã illac transeunt, qui ab Nigritis proficiscuntur, & nostras Barbarias inuisunt. Eius regionis incolæ uiuunt ordeo & cariotis, quibus ubertim abundant: alibi etiã in suis locis crescunt prędicta, sed parcius: potus illis camelorum & aliorum animalium lac, uino prorsus carent. Boues fœminas habent & capras, uerũ paucas, id efficit sterile solum, & minime herbidum: boues sunt parui, si nostris conferãtur. Mahumetẽ colunt, & odere Christianos plurimũ: nunquam quiescunt, uagantur semper per deserta. Hi Nigritarum terras adeunt, & nostras Barbarias uisunt, frequentes sunt, & Camelorũ copiam ingentissimam habent, quibus comportant æs & argentum, & alia quamplurima. E Barbarijs nostris in Atanbut, & ad Nigritas præfatos: inde uero exportant aurum, idꝗ ad nos aduehunt. His est colos niger, uestis alba, lacinijs rubricantibus, absꝗ tunica interiore uestiuntur: eodem habitu & mulieres utuntur absque camisijs, ut præfertur. In capite more Maurico peplum gerunt, quo circũuoluunt caput. In his arenosis locis uisuntur leones, & pardi, struthiones quoꝗ, quorum oua ego comedi non insuauiter. Id est etiam sciendum, quòd princeps infans Lusitanus prædictus in hac insula Dargin pactum fecit hoc modo, ut nemo sinum intret mercaturus aliquid cum Arabibus, præter eos, qui fœdus inierũt, & dictam insulam incolunt: & qui cõuenerunt cum principe, in dicta insula negociatores assiduos fouent, qui cõmercia exercẽt cum Arabibus, qui hæc maria mercium gratia frequentãt, quiꝗ uarias merces important, ut sunt panni, telę, argentũ, tapetes, & id genus alia, & in primis triticũ, quoniam fame prope iugi laborant, & cõmutant mancipia cum nostris mercibus, dant etiam aurũ. Qua de caussa princeps infans illic oppidum erexit, ubi fabri quamplurimi degunt, ut hæc cõmercia non desinant, sed perpetuo conseruentur: ob id propterea annis singulis eò contendunt Lusitanæ celoces, id est, ad Dargin insulam, ducũt etiam Arabes equos pernices, quos Barbaros appellant, pro quibus ab eis Nigritarum seruos & uernas accipiunt, nec minore pretio eos uendunt equos quàm decẽ aut quindecim mancipijs. Eò etiã, uidelicet, ad Nigritas plura ex serico elaborata contextaꝗ Maurico more, argentum & alia pleraꝗ [illegible]portant ex Illyberi, id est, ex Granata Hispaniarum ditionis, & Beticæ regionis. Afferunt etiam plura ex Tuneto Africæ minoris, quod Barbariæ regiã appellãt, & pro his omnibus rursus mancipia, & auri copiam maximam consequuntur. Hi serui primò appellunt stationes Hodeni, & inde ad montes Barchæ, illinc in Siciliam deueniunt: residuum uero uernarum ad insulam Dargin ducunt, & Lusitanis uendunt, illis, inquam, qui cum rege de mercimonijs conuenerunt, fitꝗ propterea, ut Lusitani quotannis mancipiorum circiter mille ex Dargin aduehant secum, & id illis magnum cõmercium: nec hactenus, nisi à diebus paucis, inter eos com-

Marginalia: A; Caput Album; Hodenum; Nigritarum mores; B

A cõmercia fiebant. Nam prius Lusitani infensi erant his Arginensibus, & eorum sinum ternis uel quaternis nauibus infestabant, & aliquando noctu mediterranea deprædabantur, & uicos piscatorum aggressi, plura asportabant, & gentis Arabum sexus utriusq; quamplurimos captiuos trahebant, qui tandem in Lusitaniam ducti sub hasta ueniebant: pari modo alterum latus ultra Caput Album deprædabantur usq; ad flumen Senegæ.

De regno Senegæ, & Azanegis populis. CAP. X.

SEnega flumen est, quod Azanegos à primo regno Nigritarum distermi nat. Azanegi homines sunt qui inter nigrum & subcinericium colorem sunt dubij, incolunt quædam loca ultra Caput Albũ in latere illo quod mox post Caput prædictum decurrit, & introrsus per deserta: plures ex Azanegis contermini sunt Arabibus Hodeni. Hi uiuunt ordeo & cariotis, & camelino lacte: uerùm quia proximiores sunt regno Nigritarum, leguminibus aluntur: pauci sunt admodum cibi, adeò ut polline ordei, uel minimo pulmento totam diem alacres uiuant: efficit eos inediæ patientes annonæ caritas. Hos aliquando captiuant Lusitani, ueduntq; pro mancipijs domi: præstant hi seruitute uernas ferè omnes, prẹsertim Nigritas. Vtcunq; sit, ab annis paucis rediere nostri Lusitani secum in gratiam, & à ui temperãt omnes, & commercia inter eos magna fiunt, nec patitur princeps infans, ut eis de cætero inferatur iniuria, autumat eos propediem subituros Christianã legem: nam in biuio & ancipiti adhuc hærent, utrum legi nostræ, an Mahumetanæ seruitutem exhibeant, nihilq; de lege huiusmodi apud eos agitatum erat, nisi Azanegi eos edocuissent. Et hi Azanegi prauum morem seruant. Fascia linea caput inuoluunt, demisso sindonis capite per frontem, ita ut os totum cooperiat: pudet enim eos oris æque ac inguinis uel cunni: os tectum ut rem pudendam circunferunt, argumento quòd ueluti sentina quæpiam halitum tetrum semper emittat, nec detegunt nisi sumendi cibi gratia. Principes non
B habent, uerùm locupletiores inter eos emineut, his obediunt & obsequuntur. In uniuersum pauperes sunt, mendaces, & suprà quàm referre possim, proditores. Mediæ sunt staturẹ, capillum calamistro exornant ut Alamanni, promittuntq; plurimum, illudq; nigrum adipe piscis inungunt, & olent pessime, quod apud eos uirtus & honos ducitur.

Commutatio salis & auri, deq; distantia.

CAPVT XI.

MAgnifaciunt etiam hi populi præpingues & obesas mulieres, & in primis proceriores mammas habẽtes: propterea ubi annum circiter septimum & decimũ attigere, rumpũtur eis ui à uiris mammæ fune per medium, perinde ut ferè à pectore auulsæ pensiles remaneant: quũ uero semel pepererint, longiores fiunt, & uisu fœdiores turpioresq;: neq; hi alios nouere Christianos nisi Lusitanos, qui annis circiter quatuordecim eis multas clades intulere, captiuos ducendo plurimos, hastæ demum ut mancipia eos subijcientes. Pro comperto etiam id habemus, quòd ubi hi populi primo Liburnicas & alias id genus naues conspexere in mari uelificãtes, antea illis incognitas & inuisas, arbitrati sunt aues esse albis alis aëra scindẽtes, è remotiorib. partibus aduentasse. Quũ aũt uela deprimerent, ut appellerent litus, credebant pisces esse: eminus uisis nauibus, nonnulli censebant fore phantasmata quũ noctu sulcarent maria: & erant hæ naues eis terriculamenta non mediocria, utpote quæ modo huc, modo illuc distrahebantur, instar phantasmatis alicuius ui uentorum ductæ, uarijsq; in locis eis inferebantur damna à nautis, noctu in primis, quũ tamen inter se celoces abessent per milliaria propè centum, prout conuenerat inter naucleros, & ut uentorum ratio patiebatur, huc atq; illuc pulsæ: sicq; intra se ratiocinabantur, si hi essent mortales homines, quonam modò quirent tantum itineris nocte una metiri, quantum nos nec triduo absoluimus prorsus nauigationis expertes. Itaque loco phantasmatis apud eos ducebamur. Huius rei certiorẽ me fecẽre ex Lusitanis quãplures, qui

qui per id tempus ea litora frequentabãt commercij gratia. Accepi etiam id à captiuis, qui ferè per eadem tempora capti fuerãt, ex his testatũ fuit nobis, quàm stupidi ad rerũ nostrarum conspectum fuerint, quando de nobis talia stolide sibi persuadebant. Supra etiam stationem Edon introrsus sex dierum itinere locus uisitur, qui denominatur Tagaza, quod nostri interpretãtur auri sarcinã. Vnde aduehitur salis petrei ingẽs copia, id asportatur camelis Arabum & Azanegorũ uaria loca petentiũ: nonnulli Tambuto iter faciũt, & Amelum contendunt ditionis Nigritarũ: quò ubi applicuere, mox sal omne expediunt, utputa octauo die: quicquid aduectũ est salis uenditur propè Mitigallum, CC. uel CCC. demũ suas repetunt casas auro onusti. Et id in primis est sciendũ, hoc regnũ Mellis caloribus infestari, ut ferè quadrupedia omnia illic fatiscant, quũ nihil pabuli ibi pro quadrupede crescat nisi pestilẽs: fitq; propterea, ut ex centum camelis qui eò onera ferunt, nõ redeant triginta domum: hinc quadrupes ferè nullũ uidebis, ibi pereũt omnes æstu nimio. Arabes etiam & Azanegi illic correpti morbo efflant animã: ægritudinẽ parit torrens sydus, cui subsunt. Ferunt etiam Tagazam à Tambuto abesse itinere dierũ quadraginta equitis unius: & inter Tambutum & regnũ Mellis iter triginta dierum intercedit. Percunctatus sum etiam hos quomodo mercatores regni Mellis tantum salis consumant. Referebant Mellitæ nonnihil consumere in regno suo Nigritarũ, quoniam uersus Meridiem positi, non longe ab æquinoctiali, ubi dies cum noctibus semper propè certant de pari: longiusculi tamen dies, quoniam illorũ Zenith de directo non est sub æquinoctiali, non enim essent in Meridie. Sunt itaq; ultra æquinoctialem nonnihil, & ideò plus diei quàm noctis habent, & ibi feruentissimus æstus. Fitq; propterea, ut statis anni temporibus eorũ sanguis inficiatur, adeò ut ni sibi sale mederentur, protinus exuerẽt uitam. Modus medendi hic est: Salis modicũ aqua liquefactum singulo die hauriunt, & hoc eis pro medicina & remedio præsentaneo. Reliquũ uero salis in glebas diminuunt tantillas, ut uiri unius humeris singulæ ferri possint, arte quadam ad id non inepta, usq; ad regnum Mellis, quò quum uenerint, singulis camelis duas salis glebas imponunt: & id quadrat oneri, uidelicet, ut singulis camelis duæ salis glebæ imponãtur: & postremo in regno Mellis Nigritæ, qui Mauri nigri uulgo dicuntur, rursus id onus salis capite portant, ut priui priuas glebas ferant, numerosiores adeò ut propè ferentium uideatur iustus exercitus hominum peditum, qui per uastum iter salem humeris conuectant. Et hi pro leuamine laboris, & fessorum solatio, tridentibus quibusdam utuntur humi infixis, quibus salem fessi imponunt tantisper, donec uires reuocauerint. Hoc modo sal prædictum aduehunt usq; ad quoddam flumen, cuius naturam non sum percunctatus, an salsum uel dulce esset: nec id ab re dixerim, quoniã æquor creditur à multis. Et his Nigritis operæpretium est sic salem suum conducere, quoniam quadrupedibus ferè omnibus carent: id soli efficit iniquitas, quod aut parũ fert herbæ: aut si fert, id totũ est pestilens, ut præfeci. Hinc nõ difficulter colligimus, quàm frequentiore hominum uehentium salem cœtu opus sit, quum tantum salis consumant. Quũ uero applicuerint ad id flumen, quod mare propè creditur, qui salem detulerunt, singuli singulos ex suo sale monticulos erigũt: & ita disponũt, ut alter alteri succedat continenter recto tramite, & unusquisq; quopiam signo suum aceruum insignit, & demũ recedunt omnes itinere mediæ diei. Vbi igitur recessere, aduẽtant alij Nigritæ, qui cognosci nolũt, neq; aliorum colloquia admittũt, & accedunt cũ suis Liburnicis, ac nauibus grandioribus ab insulis quibusdam, & litus appellunt, uisoq; sale, pondus quoddam auri prope aceruum salis ponunt, prout sibi congruere cõmercio uidetur: nec ab æquitate absonum, & mox recedunt, salem & aurum relinquentes. Nigritæ uero qui itinere mediæ diei secesserant, rursus redeunt, & unusquisq; suum aceruũ uisit, & ubi aurum dimissum placuerit, auferũt, salem relinquentes, & abeunt non reuersuri: si uero conditio auri relicti nõ placuit, utrunq;

Tagaza

Regnum Mellis

Permutatio mercium

A utrunq; dimittunt, uidelicet aurum & salem, & iterũ abeunt infra prędictum tempus reuersuri. At Nigritæ qui cognosci nolunt, rursus accedũt, & eos aceruos à quibus sublatum aurum uiderunt, auferunt: aut eis quibus adhuc relictum est aurum, addunt nonnihil auri: uel suum aurum (si ultra addere non libet) asportant, sale relicto. Et hoc modo sua commercia exercent, ut alter alterum non uideat uetere instituto. Et licet id forte à fide deuiet, utpote nõ credendum: illud tamen pro comperto habemus, quoniam à fide dignis est acceptum, à negotiatoribus in primis.

Quomodo Imperator negotiatorem quendam cognoscere uoluit.

CAPUT XII.

Noueritis igitur me aliquando negociatores Nigritas regni Mellis percunctatum fuisse talia, quur princeps eorum, qui & diuitijs & regno pollet plurimum, non nauasset operam ui uel amore, ut tandem aliquando sciret, quæ nam gens esset, quæ hominum forma, quod idioma, qui mores forẽt illorum, qui cognosci nolebant: id habui pro responso, Principem suum iam pridẽ hoc conatũ fuisse, ut cognosceret hos Nigritas, & excogitauisse talia, ut hos caperet: adseuerabant ipsum, uidelicet, habito cõsilio, tempus aduentus prędictorum obseruauisse, quò consueuerãt cõmercij caussa accedere ad litus, & per nõnullos dies præuenisse eorũ aduentum, dispositis insidijs hoc modo: iussit nonnullis è suis priusquã mercatores qui Carauanã ducunt, aduentarent, ad id loci accederent, ubi salis & auri permutatio fiebat, & effossa humo caueas struerent, in quibus ad tempus tandiu delitescerent, donec ex Nigritis, qui cognosci nolunt, aliqui aduenirent, aurũ deposituri pro sale: & demùm erumperent impetum facientes in eos, tres uel quatuor caperẽt, adseruarentq; diligentissime, & ad principem ducerent regni Mellis. Et ut paucis expediã, successit principi ut disposuerat: cepere quatuor, reliqui fuga sibi cõsuluere: & ex his quos cẽperãt tres missos fecerũt, rati satis ac super fore, si unus ad principẽ duceretur gratia gentis cognoscendæ, ne Nigritæ indignabundi succenserẽt, & temperarent demũ à cõmercijs. Capto itaq; Nigrita, ac adducto ad principẽ, adhibiti fuerunt quàmplurimi uaria idiomata callentes, alij alia lingua captum interrogantes, ut eius linguam explorarẽt. Is uero captus ad omnem sermonem conticuit, & nusquam est loquutus, nec cibum sumpsit unquam: triduo solum uixit. Quæ res regni Mellis Nigritas in eam opinionem adduxit, ut credant eos populos usu loquendi carere, & suapte natura mutos esse. Alij rentur id euenisse ex indignatione, quòd uidelicet, proditi fuissent. Retulere hæc principi ægre ferẽtes, quòd nequiuissent principis desiderio facere satis. Animo iniquo tulit princeps, & enixe auideq; percunctatus est suos, quæ hominũ forma esset. Responsum est illi, uiros esse nigerrimos, & proceros adeò, ut suam staturã plus palmo excederẽt: & inter cætera referebant eos labrũ inferius promissum ad pectus usq; habere, rubrum & introrsus exulceratũ perinde ut sanguis exeat, superius uero paruum instar nostri: fiebatq; propterea, ut dentes omnes apparerent, quos habent nostris grandiores, duos etiam habent hinc & hinc reliquis eminentiores: lumina uero prominentiora, eademq; nigra, torui aspectus admodum: ferunt etiam gingiuas ut labrum sanguinẽ emitteret semper. His uisis principes reliquos pœnituit facti huius, nec deinceps gentem huiusmodi infestarunt, quoniam ob unius mortem reliqui desiere mercari triennio, quod cedebat in damnum eorum. Nos autem censuimus eis sic labra putrefieri ob ardorem torridę plagę: & quũ sale sibi medeantur, nequiuere diutius sustinere quin rursus ad institutũ uetus redirent, quum sale carere non possent. Igitur rediere elapso triennio, & ex nostris incõmodis & ægritudinibus metimur suas infirmitates: nec noster princeps magni facit loquãtur uel ne, modo emolumentũ ab his sentiat. Id est totũ quod à multis accepi eius regionis incolis: & quoniam plures hoc adseuerant, nõ difficulter adduci possumus, ut multis credamus. Ego quidem quantum in me est, hæc & alia non impossi-

B

bilia

bilia credere uolo, quum ex usu multarum rerum plura didicerim. Id igitur aurum aduehitur in urbem Mellis, & ibi tripartitur, partem qui Carauanam ducunt, iter per regnum Mellis agentes, Cochium uersus Siriam ferũt: duas uerò partes residuas Carauana ex Melle aduehũt Atambutum, & ibi rursus diuiditur, partem ducunt ad eum locum qui dicitur Ato, & inde Tunetum Africæ minoris, quod est Barbariæ caput, & Regia per superius latus ad Oceanum, aliam uero partem deferunt ad illum locum qui dicitur Hodenum, ut suprà memorauimus, & illinc ad Hona & portum Orarani, qui dicitur à Barbaris Marsacubi, à Latinis, Portus magnus. Loca sunt Barbariæ in Mauritania, non longe à Gadibus è regione Illyberis, idest, Granatæ: aduehunt & aurum à Fezes, & Amarum, & Choos, & Argis, & Azafi, & Amesa loca Barbariæ extima, idest, extra fretum Herculeum: illò cõtendunt Christiani, præsertim Italiæ, empturi aurũ, multijugas merces aduehentes. Et ut eò congrediar unde sum digressus: aurum prædictum quod aduehunt ab dictis Azanegis siue subcinericijs cunctis mercibus præstat: quoniam illud aurum aduehitur Hodenum, ut præfeci, ad litus maris comportant, & ibi Hispanis uendunt nostris. Propterea Hispani frequentant insulam Dargin, & ibi ferè iugiter habitant commercij causa. Apud hos subcinericios populos non signatur aurum, neq; argentum, neq; cuditur aliqua moneta, sed res permutãt, ac alteram pro altera suscipiunt, dantq; uicissim, & hoc modo uitam ducũt. Accepi tamen à nonnullis introrsus apud Azanegos & Arabes eam monetam, quam Lusitani expendunt esse in usu, monetam, appellant mitigal, ualoris unius nummi aurei.

Viri honorabiles ac diuites, & ibi mulieres & arma.

CAPVT XIII.

QVi hæc deserta incolunt, hi regem non habent naturalem, deferunt tamen plus honoris ac reuerentię uni quàm alteri, colunt præsertim locupletiores, & hi maiores habent fautores: ut etiam usu apud nos euenit pluribus in locis, & licet diuites sint, maiorq; ad eos hominum frequentia palpi & assentationis ut assolet, gratia eat, non sunt tamen principes. Mulieres ibi subcinericiæ, ueste cotonina utuntur. Id genus uestis mittunt Nigritæ. Vestes etiam habent quasdam, quarum in superioribus iam meminimus, Alchizel appellant, tunicis interioribus, idest, camisijs non utuntur. Armorum genus apud eos hoc est: non enim habent arma quæ ad defensionem induãt, ut nos thoracem, & loricam, quoniam nullo alio euitant, ac propulsant uim illatam quàm clypeo: hastas igitur habent longiusculas, easdemq; leuissimas, & tela: non tamen ut nostra uibrant, equis insident ut Mauri: sed non multos fert regio deserta, quoniam herbidi soli non est. Nequeũt propterea multos equos alere, fit etiam iniuria candentis syderis, idest, flagrantis solis, ut prope sit exusta. Aquarum est indiga, inde proueniunt tot incommoda, uidelicet, sterilitas ferè rerum omnium: ubi tantum ternis pluit mensibus, uidelicet, Augusto, Septembri & Octobri. In eisdem etiam regionibus numerosissimam locustarum multitudinem aera uidimus inumbrantem: nam ferè singulis triennijs aduentant, & cœlum obscurant, cateruatimq; uolitant, & ubi terras cooperuerint, corrodunt ferè omnia, adeoq; sunt frequentes, ut spatio miliarium xij. cœlum inumbrent: rubent, & maiores sunt caualetis, non apparent nisi triennio uel quatriennio semel: quæ si quottannis aduenirent, corrosa ac deserta iam forent omnia: ego aliquãdo eas uidi cateruatim supra mare uolitare, numerus erat propè infinitus. B

De sinu Senegæ, disterminante harenosas terras à feracibus.

CAPVT XIIII.

POstquam dictum Caput album præteriuimus, illud semper contuentes, nostro itinere peruenimus ad flumen, quod sinum Senegæ appellant: illud enim est præcipuum flumen regionis Nigritarum introrsus per hoc latus. Disterminat itaq; flumen prædictum Nigritas à uiris subcinericijs dictis

Azanegis:

A Azanegis: separat etiam aridam & sterilem tellurem, hoc est, desertum ab irrigua & feraci terra Nigritarum. Quod quidem flumen patentioris est alvei, ostiumque habet spatio unius milliarij: altissimũ est, & rursus aliud ostiũ: demum efficit in umbilico insulam, & denique ostijs duobus exonerat in mare: tunc uidebis breuia, ut in syrtibus harenis obductis, quae abacos & scamna praesentãt introrsus mare ad miliare: singulis sex horis crescit & decrescit instar flantis & reflantis Oceani: & ubi reuomit aquas, tanta ui immittitur, ut flumen retroagat ad sexaginta milliaria, ut retulerunt Lusitani, qui id coram conspexere aliquando flumen ingressi: at si qui dictum flumen ingredi uoluerint, eis operaepretium est cauere à breuibus, & harenis obductis, ne immergantur, quoniam praebent speciem solidae telluris, & tamen tactae fatiscunt, & in uagam harenã dilabuntur. Id etiam est notandum, dictum Caput album abesse ab hoc flumine milliarijs ferè cclxxx. & totum litus harenosum cernitur usque ad ostia fluminis introrsus per milliaria uiginti, & appellatur latus De ante rota, ditionis Azanegorum populorum subcinericij coloris. Id ante omnia miratu dignum est, quod trans flumen memoratum, homines sunt nigerrimi, & procerae staturae, ac habilissimi corporis: & omnis illic regio uiret, ac uernat pomiferis arboribus referta. At citra fluuium contrarias uices cernas, uidelicet, homines subcinericij coloris, staturae contractioris: hoc flumen ferunt à Nilo deriuari, è quatuor praestantioribus fluuijs uno: easdem uices habet cum Nilo, ut ille Aegyptum, ita hic Aethiopiã reddit irriguam. Nam Nilus Babyloniam praeterfluens totam Aegyptũ madefacit. Hoc flumen alios amnes emittit, & praesertim eum quem Senegae appellant, & magna sunt flumina, totum latus Aethiopiae irrigant, cuius tamen latius in sequentibus meminisse est animus: huius etiam commeminit Plinius libro quinto Naturalis historiae.

B *Qui principes ad latus Capitis uiridis regnent.*

CAPUT XV.

Regio horum Nigritarum, qui primo loco regnum Senegae obtinent, hi sunt in introitu regni Aethiopiae, & omnis terra dicitur inferior, uulgo dicta terra Bassa, complures populi accolunt praedictum fluuium, uocantur Zilophi, & ulterius per spatium immensum omnis regio dicitur terra Bassa usque Achiaridam, & transflumen. Si tamen Caput uiride excipias, ubi tellus est eminẽtior, quàm in toto latere ad milliaria ferè cccc. ultra dictum Caput uiride. Citra uero per milliaria ferè centũ omnis terra est litus patẽs, depressius tamen. Noueritis etiam hunc regem Senegae quum illic agerem, appellatum fuisse nomine Zuchalin. Ibi enim multiplices sunt principes, nos regulos nuncupamus, qui aliquando zelotypia regni conspirant, & regẽ quẽ libuerit praeficiunt, clarum tamen stirpe, & eum precario dominari uolunt. Nam quum eis non est complacitum, exauthoratum è regia sede detrudũt: nonnunquam rex huiusmodi effectus potentior exurgit in electores, & inuicem digladiantur. Non est tamen firmum regnum; neque perennat, ut in Syria Soldanus. Nam assidua expectatione pendent, ne regno priuentur: Lis est tamen de paupere regno. Inopes sunt admodum ferè omnes, quibus reges dominantur: nullas urbes habent, rusculа uero, & mapalia citius quàm domos, quandoquidem calcem non habent, qua parietes ferruminentur, carent lapidibus, & angusta est regio: utpote, quae à latere milliaria cc. non excedit: Mare autem introrsus tantundem, ut mihi relatũ est: latitudine etiam uix dictam mensuram excedit. Rex igitur eorum redditus non habet annuos: uerùm tributa pendunt reguli illi quotannis: efficit hoc metus, ne indignationem regis incurrant. donant regem equis, qui illic magni penduntur ob raritatem. Carent etiam phaleris, & omnibus equorum instratis. Rex etiã donatur quadrupedibus alijs: bobus foeminis, capris & legumine multiplici. His uictitat rex eorum, adijcit tamen ipse ad haec multa: depraedatur complures, surripit mancipia conterminis ui uel amore, sibi uictum parat:

A mancipia uero nonnulla culturæ addicit, alia exponit mercatoribus Azanegis uenalia, qui eò contendunt caussa commercij: equos præsertim adducũt, uendunt etiam Christianis, postquam consuetudinem habent cum Nigritis: huic regi licet tot ducere uxores quot uoluerit. Itidẽ regulis licet, & indigenis omnibus, modo alere queant: nulla lex matrimoniũ multiplex prohibet. Rex uero suppra xxx. uxores semper habet: plus tamẽ unã quàm alterã caripendit. In his tamen ratio stirpis habetur maxime: quoniã quæ loco præclaro sunt ortæ præstãt cæteris. Rex itaq; hanc uiuendi consuetudinẽ seruat: uxores suas ruri alit, & adseruat hoc modo: nam singulis coniugibus agros, & latifundia armentaq; impartitur pro earũ uictu, mancipia etiam & ancillas elargitur eis. Mancipia agros colunt, & alia nauãt, quæ ad rẽ familiarem spectãt. Habẽt boues tã mares quàm fœminas, quibus arant tellurem: quum uero usu uenerit, ut rex rus cõcedat, diuertit pro arbitratu ad quamcunq; libuerit: singulæ uero terna uel quaterna obsonia deferunt, adeò ut ipse rex & omnes aulici qui cũ eo proficiscuntur, uiuant dictarũ regis uxorũ expensis. Nã uidebis singulo mane innumera mancipia dapes multijugas ferentia ad principẽ, quæ omnia Condo adseruãda dãtur. Condus uero Promo, hic uero Parocho per gradus subministrat, perinde ut paruo temporis interuallo prope dapes innumeræ aduehãtur. Quum aũt complacitum regi fuerit discumbere, seligit ex his obsonijs quæ uoluerit, reliquum tribuit aulicis, uerũ uix unquam eximunt edendi amorem, esuriunt semper, & nunquam saturi, modo huc, modo illuc regem sequuntur, aliena semper impensa. Nec quicq; pensi habet rex, quib9 sumptibus, & se & suos alat, huius rei cura spectat ad alios. Cum uxoribus uices alternat, modo hanc, modo illã comprimit: hinc natorum infinitus prope numerus: quoniam ubi à se compressam mulierem pregnantẽ senserit, aliam aggreditur. Hunc etiam morem et reguli seruant.

Vxorum uariatio regum.

Nigritarum habitus & fides. CAPVT XVI.

B MAhumetem primi Nigritæ colunt: non tamẽ adhuc pertinaces sunt in ea fide ut Leuco Aethiopes, quos Mauros albos appellant, præsertim gregarij: principes uero tenacius colunt Mahumetem. Quippe qui sentiunt cum sacerdotibus Azanegis & Arabibus, qui principes legẽ huiusmodi docent, & his argumentis persuadent eis legẽ colendã, quod, uidelicet, sit absonum, nec principis ordini consentaneũ, ut cũ uulgo imperitiore nullũ deũ colant: fitq; propterea ut nõ difficulter principes adducãtur ut credant Mahumeti: quoniã aliorũ gentiũ consuetudinẽ nesciũt: sacerdotes tantũ, ut præfecimus, Azanegos & Arabes nouere fidei magistros Mahumetanæ. Vbi uero cœpere uersari cum Christianis, & nostram fidem à nostris sanctiorem extolli, & prædicari eximie audiuere, minus Mahumeti credũt, nostris oblectantur moribus, & arguunt fidem nostrã esse sanctiorẽ, & meliorem ob id quòd sumus ditiores ac locupletiores illis: exemplum sumunt ab his mortalibus ad æterna, addentes nos summopere à nostro Deo amari, argumento quòd tot diuitias largitur suis, eosq; tot animi ac corporis dotibus honestat: nec posse legem huiusmodi, nisi à bono conditore proficisci: nihil minùs legem suã nõ deserunt, licet & nostrã probent, aiuntq; in utraq; lege utriq; locum esse salutis. Habitus istorũ talis est, Nudi prope incedunt, nisi quòd pro subligaculis corio caprino utuntur, hoc pudenda cooperiunt. At principes & locupletiores omnes camisijs cotoneis utũtur, quoniam regio pannis huiusmodi abundat, & ex filis mulierum pensa fiunt: nam filũ nent, & pannũ largiorẽ palmis binis efficiunt. Non fiunt ibi longiores panni, quoniam pectines non habent maiores, quibus texere queant. Insuunt propterea ternas uel quaternas telas simul, & tunicas conficiũt largas quidem, sed genua nõ attingentes, uixq; media tegunt brachia: fœmoralia etiam cotonina faciũt, nos brachas appellamus, siue subligacula oblonga, adeò ut tunicam talarem credas. Is habitus est latissimus, perinde ut ora eius pateant circuitu palmorum xxx. uel xl. & ubi uestem subcingunt, innumeras plicas efficiũt ob lon-

gitudinem

A gitudinem ac latitudinem habitus:nam sinuat instar sagi præcincti, aduerse & auerse, idest, retro & ante terram uerrunt ueste: & quũ sit res ridicula ad modũ,ipsi tamen rem putant honorificentissimã:uari quoq; incedunt,idest, diuaricatis cruribus, instar micturientium mulierum.Percunctabãtur quan doq; nos ipsi,an uidissemus unquam honorabiliorem habitum, quippe qui decẽtiorem in uiris non credunt.Mulieres partem corporis superiorem, id est,à capite usq; ad cincturam nudam circumferunt:inferiorem uero sindone usq; ad crura media cooperiũt: pedibus ambulant nudis, is mos est & uiris & mulieribus tam cõiugatis quàm nubilibus:aperto capite incedũt, torquẽ ex capillis agunt,& eo exornantur uiri æque ac fœminæ: uiri etiam pleraq; puellaria pensa exercẽt,nent enim,& pannos compurgant aqua. Ibi semper calores eximij, nec unquã magis algent uel bruma,quàm nos Aprili mense.

Viri habitu elegantes,sed uictu immundi. CAPVT XVII.

HVius plagæ homines corpora eleganter curant: nam ter uel quater sin gulo die aqua immersi lauantur, utpote qui balneis oblectãtur plurimũ: uerùm in culinis adeò immundi ac turpes,ut dum eorum concinnant obso nia & dapes, stomachum suscitent & nauseam: & earum præsertim rerum quarum prorsus sunt expertes,non solum sunt simplices,uerùm etiam stoli di:contrà,in illis rebus quas ex frequentiore usu nouere,ut nos, sunt accura tissimi:loquaces sunt admodum, adeò ut uix unquam desinant nugari:ante omnia mendaces ac fallaces, alioquin hospitales, quippe qui biduo ac tri duo domi sua impensa hospitem libenter alunt.

Quomodo inter se concertent principes Nigritæ & regni Gambræ.
CAPVT XVIII.

HI principes Nigritæ sæpenumero inuicẽ digladiantur: pedites bella con ficiunt,quoniam equis carent ob iniquitatem soli:nam ob æstus propè diuturnos uix ibi herba crescit qua alantur equi: loricas nec thoraces habẽt
B quibus uestiantur ad bella,eis prorsus carent:uerũ clypeos & scuta ferè om ne genus habent:ut uero hostem feriant,telis utuntur quibusdam quæ iaci unt ueloci dexteritate.Nam id præsertim callent, uidelicet, uibrare hastas, & iacere tela:his adfigitur acuminatum ferrum ad palmi mensuram,& mira arte fabrefactum,perinde ut quum quempiam sauciauerit,uix extrahi queat ni carnes lancinentur & atrociter concerpantur,ferro reluctante ex opposi to:ut apud nos sagittarum sunt quædam genera: ferunt etiam enses & sicas quasdam more Maurico obliquas, fiũt ex ferro absq; calybe,quoniam in re gione Gambræ Nigritarum ulteriore calybem non habent: & si forte habẽt id metallum,tamen effodere nesciunt.In bello etiam hastis quibusdam utun tur quæ lanceas præsentant, alia arma non habent. bella illorum sunt atro cissima,quoniam diloricati ut præfecimus,præliantur:hinc maxima homi num strages,audaces sunt maxime,utpote qui ultro sese periculis obiectãt, maluntq; in bello oppetere quàm terga dare,licet fuga sibi consulere queãt: nec eos perterrefacit sociorum clades, imò atrociores redduntur, mortem contemnentes,adeò assueuere prælijs ac bellis,& cladibus innumeris.

De eo quòd natant eximie, & de regno Senegæ. CAP. XIX.

HI naues non habent quibus maria tranent, nec eas uidere ab orbe con dito,nisi postquam Lusitani illò sunt profecti:accolę uero fluminis utun tur cymbis quibusdam,quę humeris trium hominum deferri possent:his pi scantur, & traiecto fluuio uaria loca petunt: sunt etiam isti Nigritæ natato res accerrimi,prout ex usu didici:& accepi ab nõnullis,qui ex lectione mul tiplici id didicere.Regnum Senegæ Nigritarum introrsus Orientem uer sus conterminum est regioni dictæ Tuchmoræ: at uersus meridiem regnũ Gambræ contingit,ad Occidentem uero respicit Oceanum, uersus autẽ Se ptentrionẽ Nigro fluuio clauditur, qui ut diximus subcinericios populos disterminat à primis Nigritis: & id flumen prius per annos circiter quinq; quàm ego eò concederem, Lusitani nautæ iam explorauerant: qui quidem Niger flu.

Lusitani cum Nigritis pacem inire, & fœdus maximum, adeo ut deinceps magna inuicem exerceant commercia: frequentarunt propterea regionem huiusmodi annis singulis naues usq; ad meum aduentum. A

Quas merces Aloysius Cadamustus permutauerit cum principe Budomeli Senegæ.

CAPVT XX.

TRaieci dictum flumen celoce mea, & tantisper nauigaui, donec deueni ad regionem quę dicitur Budomel, & is est principum titulus, & dicitur terra de Budomel, sicuti nos appellamus principum uel comitum regiones uario nomine. Quum igitur ad id loci perueni, immoratus sum illic nonnihil, quoniam idioma huius principis callebam, & ad id adducebar non difficulter, quoniam audiueram hũc principem esse candidissimæ fidei, & nemini imponere, magnæq; probitatis uirum esse, perinde ut tuto merces ad tempus huic uendi possent. Nam ad præscripta tempora ad unguem fidem seruare aiebant inconcussam. Quum igitur mecum adduxissem nonnullos equos, qui illic pretij erant non contemnendi, licet plerasque res alias detulissem, ut sunt ex lana panni & ex serico sindones more Maurico, & alia quamplurima. Decreui itaque apud principem efficere, ut eum locum adirem, quem ad Palmas dicunt, ditionis principis de Budomel, ubi non portus, sed statio uisitur: quo quum ueni, reddidi certiorem principem aduentus mei, internuncio Nigrita meo mancipio, iussiq; ut meo nomine illi omnia mea offerret, & equos in primis, quibus sciebam principem delectari plurimum. Vt ergo paucis expediam, Princeps memoratus certior iam factus rerũ mearum, adit nos equis xv. ac peditibus cl. comitatus, meq; commonefecit, an liberet terram appellere uidendi principis gratia, addebatq; me minime lusurum operam, nec me unquam pœniturum laboris suscepti, gratum animum eundemq; liberalem principem gerere. Quibus adductus litori applicui, & uisi principem, nec uidisse pœnituit, nam facta non dissimilia uerbis fuere: excepit me honorificẽtissime, post multa equos emit meos: & quicquid abs me desiderabat, mox est consequutus: fidi illi ingenue, Rogauit me propterea ut secum irem in regiam suam, quæ introrsus est ad milliaria ccl. Pollicebatur enim inibi se equorum pretium persoluturum, hortatusq; est enixe, ut dies aliquot præstolarer, quoniam inter negotiandum conuenerat inter nos, ut centum mancipia pro mercibus daret. Abduxit itaq; equos cum phaleris & alio ornatu mercemq; plurimam, quæ omnia emeram ego non pluris quàm CCC. aureis. Decreui igitur secum ire, nec prius abiui, quàm ab eo perpulchra adolescẽtula donatus fuerim: nigra quidem erat, uerum formosa, & annum non excedebat duodecimũ. Voluit esse cubili meo addictam usquequaque: suscepi puellam libens, & ad nauem ducendam uni ex meis tradidi. Iui igitur cum principe percupidus nouas res & uidere & audire, solicitabarq; non minus hoc desiderio quàm pecuniarum exigendarum studio uel amore. B

Quomodo Aloysius Cadamustus concessit cum principe eo loci qui dicitur Budomel in Mediterranea. CAPVT XXI.

COntendi igitur Budomelam regiam principis locum Mediterraneum, prius equis ac necessarijs ad uiaticũ à principe acceptis, & ubi ad quartum lapidem prope regiam principis deuenimus, commendauit me nepoti suo cuidam eius ruris domino quo iam deueneramus: nomen huic erat Bisboror, & is nepos suus me domi excepit honorifice, & ibi XXVIII. diebus steti mense Nouembri, & dum illic ago, sæpenumero eo ad principem de Budomel nepote comite. Interea plura memoratu digna uidi mores regionis concernentia: ut etiam hæc attentius uiderim, id effecit, quod ad flumen Senegæ ubi mei me opperiebantur, terrestri itinere sum regressus: nam undabundo mari fidere nolui, quoniam per id tempus admodum sæuiebat, adeo ut ad celoces meas prius redire nequiuerim, quàm naues fluminis litori applicuerint: & dum certiores meos reddere studeo, natatorem quæro *Bisboror.*

qui

A qui nando literas ferat, quibus meis nautis compertum fiat me non posse aliter classem repetere, ni prius ipsi naues ad flumen dirigant, ob procellosum mare. Scirent propterea me usque ad id loci terrestri itinere contendere. Quæro igitur ab incolis, an quispiam natator adsit, qui uice ueredarij fungi uelit quique calleat artem nandi, & ad meos ire nõ formidet, introrsus mare ad tria milliaria. Mox sese multi ultro offerunt id nauaturos: uerum quia æquor incredibili feruore concitatum erat, uix mihi persuadebam hominẽ huiusmodi nando id consequi unquam posse, & eo minus adducebar ut crederem, quo breuia innumera conspiciebam prope litus iactu arcus: hi sunt arenæ aceruí, qui ubi onera sentiunt quæpiam, mox euanescũt, & naues uorticibus obruuntur. Quum uero supra aquam eminent, uidentur abaci uel scamna, quibus si insederis illico rues. Et inter hæc breuia feruet mare atrocius utpo coartatum, nihilque adminiculi ibi comperies, quo innixus uires lassas foueas. Timebam igitur illis ne ab profluente pessundarentur. Vtcunque fuerit, Nigritæ duo affuere nauaturi quod petebam. Quæro quam pro labore tanto mercedem cupiant: respondent maiulias duas ex stanno pro unoquoque petere: quatuor enim huiusmodi maiuliæ nummũ nostrũ aureum efficiunt. Acceptis igitur literis, se mari iactabundo credidere. horresco referẽs, quas difficultates subierint hi natatores, dum superare breuia cõtendunt, perinde ut crediderimus aliquando eos submersos. Nam urinabant sub aqua spatio horæ, nec uidebantur. Tandẽ alter illorũ cessit uiribus undabũdi maris, nec sæuientes undas domare potuit, rediijt ergo uoti impotens. Alter uero maiorum uirium compescuit rabiem maris, & ad classem peruenit, responsumque retulit: quod factum uisum est mihi fere impossibile. Hæc itaque summa est, hos Nigritas uidelicet, nando fere omnibus mortalibus præstare. Quæ uero uiderim dum agerem apud hunc principem, hæc sunt. Primo nolim credas ibi esse urbes, neque oppida, licet dicatur principes aut præfecti: nam illo B rum rex rura tantũ & mapalia possidet: & is princeps quo cũ egi plura, partem regni eius tenet, quæ res est parui momẽti. Nec principes habẽtur quia ditiores nummis uel thesauro aliquo inueniantur: non enim in pretio est aurũ, præsertim moneta, quæ nulla est apud illos: sed obsequio & fide præstat nostris principibus: mira est obediẽtia quam exhibent principibus subditi.

Breuia maris.

Maiuliæ.

Mapalia & rura Budomel, & Mulieres CAP. XXII.

VT nihil prætermittamus dignum scitu, noueritis hũc principem semper esse errabundo nõ absimilem: quiescit fere nunquam, modo huc, modo illuc contendit, & eo præsertim ubi sunt suæ coniuges. Nã ut retulimus, mapalia & rus cula habent, ubi multiplices adseruantur coniuges. Et id rus quo ego iui, domus principis nũcupatur: ibi uidebis circiter XL. uel L. humiles casas consertas paleis, idest, mapalia in ordine continenterque dispositas, ut alterã sequatur mox altera: his circundedere sepes nõ ex tribulis uel spinis, uerum ex proceris arboribus, dimisso interuallo quod ostij uicem suppleat: quo quum es ingressus, aulam comperies ruralem septam sepe arborea, Cortile appellatur à rusticis. Nouem ex huiusmodi aulis domum principis præcedunt eo ordine, ut ex altera in alterã aditus interior pateat, ibi nouẽ mulieres hic princeps habebat: sunt etiam in alijs ruribus coniuges quamplurimæ, quæ huic principi inseruiunt pro suo arbitratu. At quælibet ex his mulierib. quinque uel sex adolescentulas Aethiopas domi alit, quibus pro libito princeps potiri potest, citra omnẽ cõiugis indignationẽ, quippe quæ haud ægreferunt uetere instituto principis, ut hac Veneris uarietate cõiunx princeps oblectetur. Suntque hi Nigritæ admodum proni ac salaces in Venerem, nullaque satiantur libidine. Percunctatus est me propterea princeps, an aliqua nossem, quæ Venerem excitarent frequentius: nam unus tot fœminis uix satisfacere quibat. Induerat enim opinionem hanc, uidelicet, Christianos esse ingenij acerrimi, & fere nihil nescire. Adijciebat ad hæc, si uoto huic suo turpi quidem fecissem satis, me beneficia innumera illico consequuturum.

tum. Laborant zelotypia hi principes adeò atroci, ut nec ipsis natis satis ac super fidant. Vni igitur principi patet ad mulieres aditus. A

Quibus stipetur princeps lateronibus. CAPVT XXIII.

HVius principis latus custodiunt uiri cc. quocunq; pergere contigerit: & licet frequenter per uices succedant qui principis habent custodiã, non desunt tamen usquequaq; innumeri, qui undequaque salutatum ad principem ueniunt. Ante regiam igitur principis ubi ipse diuersatur diutius, præcedunt septẽ atria, & ante ea plateæ quædam uisuntur, in quorũ diametro arbor est procera & umbrosa, quæ principis fores obseruãtibus umbrã amœnam præbet. Habet itaq; princeps dispartitã familiã, & qui propius regiam degũt, hi sunt principi magis accepti, digniores ue: & quo magis elongant à regia, tãto minoris census, ac fere gradus nullius dinoscuntur. Has igitur graduũ differẽtias ostendũt domus ex industria continẽter in ordine dispositæ, ut cognoscas eos esse excellẽtiores qui regiæ principis sunt proximiores, pauci tamẽ ad fores principis accedũt. Id enim fere solis Christianis licet, & Azanegis sacerdotibus, qui principẽ legẽ Mahumetis docẽt, quibus maior potestas agendi quæcũq; est apud principẽ, quàm ipsis suis Nigritis.

Mos salutandi principem, & principis consuetudo CAP. XXIIII.

PRinceps igitur memoratus magnam præ se fert arrogantiam, quippe qui non prodit in publicũ, nisi mane & uesperi: nec tamen à uestibulo regiæ digreditur, ibi sese mira superbia spectandum suis præbet illustrioribus. Is igitur princeps quum uarijs de causis quempiam admittit audiendum, tali dignatur reuerentia. Quum itaq; hi qui ad principem petunt admitti ad fores iam accesserint, utraq; genua flectunt, & humi fere strati harenam identidẽ nudi rejciunt in terga, caput etiam harena aspergunt, ut speciem humilitatis prę se ferant: & is est mos adeundi principis. Nec ibi aliquem comperies eminentiæ tantæ, qui aliter principem adeat suum, quàm nudo corpore, uerendis tantum corio tectis, humi reptans, ac harena aspersus totus: & ubi ad principem iam deuenere, humi uoluntantur, ut sues in cœno: quũ iam propius ad passus duos accesserit, sistit gradum, rem suam principi explicans, harenã semper in terga projciens capite demisso, in ingentissimę subiectionis specimen. Et princeps simulat supplicantẽ nõ uidere nisi furtim, nec propterea ab aliorũ colloquio temperat. Vbi uero Vasallus desijt exponere res suas, tunc intuitu insolentissimo toruoq;, uerbis duobus dat responsa, ut nec breuius sit responsum Laconicum, qui solo elemento mentem suam declarabant: ut si annuendum erat, per u, id est, uolumus: si contra, per n, id est, nolumus. In hoc igitur superbiæ fastu uersatur princeps, in tãtoq; æstimatu & ueneratione apud suos, ut ipsi nos nec Deo immortali maiorẽ exhibeamus reuerentiã: id efficit timor incredibilis, nẽpe de nutu principis eorũ uita pendet. Nam pro re quaq; minima morte plectuntur, & mulieres ac filij uenales exponuntur excandescente principe. Hæc sunt igitur quę miram obedientiam ostendunt, quũ subditi à principe patiuntur, quæ uix hosti colliberent. B

Moschea principis, idest, templum idolorum, & mos sacrificandi & discumbendi.

CAPVT XXV.

ADeò maximam cum principe familiaritatem contraxeram, ut uel Moscheam ingredi mihi fas esset: id est enim idolorum templum, ubi sacra fiũt. Quũ igitur aduesperascebat, presbyteros suos Azanegos siue Arabes accersebat: nam hi apud eos uice sacerdotum fungũtur, & sacris pręsunt ceremonijs ac legem docent Mahumetis. Ingrediuntur itaq; in cellam sacratiorẽ optimates eminentiores, gratia orandi: sic enim orant stantes, & cœlũ subinde respicientes, terram sæpenumero deosculãtur: & princeps sacerdotem imitabatur agentẽ hæc omnia spatio mediæ horæ. Et ubi desierat orare, percunctabatur me, quænam de hoc ritu orandi mea foret sententia, libenterq; me disserentẽ de nostra fide audiebat: dixi ego plura, ut decuit de celebritate nostræ fidei, quum principem beneuolum haberem auditorẽ: ostẽdi enim

A enim falsum esse principem & alios omnes qui legem illam obseruabãt: addidi nostram sanctiorem esse, idq; comprobabam innumeris argumentis: nec prius desij concionari, quàm excanduerint maiores satrapę, qui indignabantur suam fidem abs me in ordinem redigi. At princeps risu uultum soluebat, adstipulabaturq; meis dictis, asserens & ipse nostram fidem non iniuria colendam esse, & nostrũ Deum eo argumento esse, & magnum & probum, ob idq; multiplicia dona nobis elargiret, diuitias, opes, dexteritatẽ ingenij, uires, & pleraq; alia. Suam tamen apprime extollebat, subdens eam faciliorẽ aditum ad salutẽ eis præstare q̃ nobis nostrã. His rationibus nixus, quoniã, inquit, Vobis datum est præsentibus bonis frui, erit præsens uita uobis pro paradiso illa æterna. Nos uero qui per uarias uitæ interturbationes uitã trahimus assiduo, scimus nobis haud defuturã illam æternam felicitatẽ: quoniã perpessi laboris, & susceptæ ærumnę præmium nondum sumus consequuti. Validas ad hoc adducebat rationes uir, ut erat ingenij elegantis, nec nostra sibi displicebãt, neq; difficulter nostrã fidẽ induisset, ni pauisset exui regno. Id enim acceperã à nepote, qui me enixe rogauerat, ut nostrã fidem principi exponerẽ, adfirmabatq; rem dignam esse, uerbũ dei. Idq; perlibenter audiendum fore cẽsebat. Mores igitur huius principis iam retulimus, & præsertim eundem morem in uictu seruat, quem rex Azanegæ, suscipit à suis coniugibus dapes, ut etiam cæteri Nigritæ principes: humi procumbentes epulãtur absq; nitore & elegantia uitæ, perpauci cum rege discumbũt, id solis licet sacerdotibus, aut regulis quibusdam, uel saltem eminentioribus optimatibus. Reliqui ignobiles XII. uel X. simul discumbunt, & inter epulandum fere omnes ex eodem catino sumunt, & quidem non immoderate, uerum frequentius, utpote qui ter uel quater interdiu epulantur.

Legumina & uinum quæ ex regno Senegæ proueniunt. CAP. XXVI.

B IGitur regnum Senegæ, ulteriorq; plaga Nigritarũ, uinum, triticum, siliginem, ordeũ, auenam, haudquaquã fert iniuria candentis sYderis, quũ præsertim ibi mensibus nouem iugiter nõ pluat, uidelicet, à mense Octobri usq; in mensem Iulij. Id efficit ut iacta semina nõ germinent ob terræ calorem nimium: producit tamẽ miliũ, fabas, & fasiolos omne genus, quæ omnia nusquã elegantiora uisuntur. Sunt fasioli instar nucis auellanæ faberrime facti; diceres torno aliquo insculptos ac striatos, adeò uariãtis naturæ ars in eis ludit, res uisu conspicua. Fabæ uero largiores, & proceriores, rubent colore uiuacissimo, alię albicãtur, cernuntur uisu conspectiores: mẽse Iulij seminãtur; Septembri leguntur. Quũ aũt tellus cœlesti rore perfunditur, id est, uberiori pluuia, tum terram mirũ in modũ colunt, non amplius q̃ trimestri spatio seminant, & legunt sata: ignaui sunt cultores: & uix tantũ seminant, quantũ ad uictum sit sufficiens, nec in horreis cõgregant triticũ uel alia. Is itaq; mos colendi agri seruatur, instrumenta quædam rustica habẽt, quæ bipalijs nõ sunt absimilia, eis terram egerunt ritu contrario, quàm nos consueuerimus: nam quum ligonizant terram, ante proijciunt, non ut nos, qui terram egestã semper ad nos trahimus, adeò ut pedum plantas ligonizando cooperiamus terra, nec altius q̃ tres aut quatuor digitos agunt bipalia uel graues uomeres; aliter ipsi non arant. Verùm quia terra est feracissima, suapte natura quamplurima producit, horũ potus præbet succus palmæ, lac & latices: nec ea est palma quæ fert cariotas. Alia est arbor, quæ ibi minime frequens est: & hæ arbores anno continuo succos emittũt instar lachrymarum, succus appellatur mignol: & ut uberiorem habeãt succi prouentum arbores sauciant, & statim prosilit succus, qui excipitur uase aliquo, ut thura legũtur: huic liquori colos est subcinericius, & serũ lactis pręsentat, nec maior est prouẽtus q̃ binæ uel ternę mẽsurę die noctuq;: huius est incredibilis suauitas, & ut uinũ inebriat, ni aqua immixta fuerit: qui prima die prouenit ex sauciata arbore, is est dulcior, & omni uino uel perq̃ dulci præstat, & indies suauitatem amittit, fitq; acidum & acre, tamen tertio aut quarto die magis homini conducit: id sum

ego expertus pluries, & nō minus, quàm uino aliquo eleganti hoc succo ob- A
lectabar, mignolum appellant, neq; eo uti possunt omnes abunde, hoc est, ad
uoluptatem, licet ad hilaritatem plurimi, & in primis illustriores: non habēt
harum arborum uineas, sed sparsas & uagas, ut fere cuiq; pateant, qui liquo-
rem huiusmodi elicere uulnerata arbore uoluerit.

Varij fructus, & miræ naturæ oleum. CAP. XXVII.

FRuctus habent multiplices, nec nostris absimiles, suaues sunt licet sylue-
stres, qui si ut apud nos colerentur, essent profecto multo meliores: regio
est patens, & aprica, ad omnia producenda prope apta: pascua ibi quāpluri-
ma, & arbores eminentissimæ, nobis tamē incognitæ: lacus ibi quāplurimi,
qui aquā potu nō insuauē propinant, neq; nimiū uaste expanduntur, uerùm
profundissimi: & ibi pisces innumeri, licet nostris absimiles: inq; his serpētes
degūt, incolæ calcatrices uocāt. Fert etiā hæc regio miræ naturæ oleū, quod
pollet triplici uirtute, odorē, uidelicet, uiolaceū habet, saporē uero oliuę: & si
adhibitus fuerit dapibus, eas ut crocus inficit: quamuis ipsum crocū superet
uberiori colore. Sunt & ibi arbores quædā quæ faxiolos producunt, rubētes
cum macula nigricante, quæ est illis pro insigni, & à nostris oculus dicitur,
alij hilum appellant, producit igitur quamplures, sed paruos admodum.

Angues immanes, qui deuorant capras, & anguium fascinatores.

CAPVT XXVIII.

INueniuntur ibi multiplices animaliū species, præsertim serpentū fere om-
nium generū, uenenosi alij, alij innoxij sunt, duorū pedum mensuram exce-
dunt. alas nec pedes habent ut serpentes, alioquin immensi, & tantę quidem
uastitatis, ut integras capras hauriant, nec lancinēt, solide deuorantur: ferūt
incolæ serpentes huiusmodi cōgregari statis anni diebus, & migrare in loca
quædam ubi formicarum est uis magna, quibus & colos albicans, quæ sua-
pte natura humiles quasdam casas instar specus extruunt: nam ore terrā por-
tāt, & ferruminat absq; calce, diceres clibanos aliquos uel ruscula in ordine B
disposita: Nā ex huiusmodi casis uidebis C. & CL. cōtinenter subordinatas,
ut alte ā sequał altera miro naturæ ordine. Sunt etiā hi Nigritæ fascinatores,
id est incantatores eximij, fascināt præsertim serpētes. Huius rei me certiorē
reddidit adolescens quidā, qui anno superiore agens apud nepotē principis
de Budomel, & quū hospitio receptus dormiret, audiuit innumeras serpentū
sibilationes, quibus experrectus dum attentiore animo euentū rei expectat,
intelligit nepotē principis euigilauisse, & domū egredi uelle: percūctatus est
propterea adolescēs nepotē principis quò nam nocte intēpesta concederet:
cui nepos (iā inclamauerat seruos à pedib. ut sterneret camelū) sum, inquit,
profecturus nō longe, mox rediturus. Iuit igitur nepos & fascino cōpescuit
serpētes, illicoq; rediēs rursus alloquitur hospitē Ligurē, Audisti'ne, inquit,
circiter nocte mediam exsibilantes serpētes? At Ligur, Audiui quidē. Subie
cit itaq; principis nepos dictus Bisboror: Erant, inquit, serpentes, quibus hęc
plaga scatet, obsederāt enim domū gregē deuastaturi: ni ego occurrissem ma
lo tāto incātatione, qua utimur frequētius. Ligur uero his auditis, dixit se mi
rari plurimum, & rem hanc Christianis prope incredibilem fore: tum nepos
ad Ligurem, Non est, inquit, quur mireris ob hæc minima: nam princeps no
ster multo maiora efficit incātatione quū libet. Quū enim, inquit, cupit præ-
sentaneum uenenum habere quod illico mortem afferat, inficit ibi arma ue-
neno, designato in terra circulo, & fascinatione serpentes eò concedere com
pellit. Quo quum uenerint, speculatur uenenosiorē quem interficiat, ueneni
colligendi gratia, reliquos uero missos facit. Occiso itaq; serpēte, eius sangui
nem cum semine arboris cuiusdam miscet, & ea mixtura arma illinit, quæ sic
illita ubi sauciauerint condicto mortem afferunt, licet paruū uulnus existat,
modo sanguinis nihil nō elicuerit. Subdidit etiam Ligur nepotem prædictū
hortatum eum fuisse, ut rei uideret exemplum. Verùm Ligur parum huius
rei curiosus renuit experiri rem huiusmodi. Omnium igitur consensu Nigri
tæ sunt

A tæ sunt incantatores eximij. Sunt tamen etiam apud nos huius facti haud experces, imò sagaces, contra serpentes præsertim.

CAPVT XXIX.

IN regno Senegæ Nigritarum boues solum, & bucculæ uisuntur inter animalia domestica: nam capras & pecora ibi nõ uidebis ob ardorẽ torrentis syderis. At boues tam mares quàm fœminę nostris multo sunt minores, uixque ibi uaccam rubentem comperies, aut albæ aut nigræ omnes sunt, uel utroque colore distinctæ. Ex rapacibus leones, & pardi frequentiores, necnon lupi, capreoli, ac lepores propè innumeri. Sunt etiam in ea regione elephanti syluestres quamplurimi, non domantur ut alibi, & ferè gentiũ ubique efferantur, propterea & gregatim incedunt, ut in nostris nemoribus apri: cicures uix reperiuntur ibi. Hi igitur duos eminentiores dentes habent hinc & hinc, instar aprorum, uerum ritu contrario: quandoquidẽ alteri, scilicet, apro in superiora retorti sunt dentes: at alteri, scilicet, elephanto dimittuntur in terram: nec uel senecta huic sunt decidui, uitam cõcomitantur: hominem nisi læsus nõ lædit: & ubi lædit, manu hominem comprehensum iacit in sublime ultra arcus iactum: ea dicitur manus elephanti, quam alij promuscidem appellant, eam emittit & retrahit pro suo arbitratu, nullusque inuenitur tantæ pernicitatis, quẽ suo incessu non comprehendat, licet gradatim solum ambulet effœtus, magis sæuiunt dum pariunt, ne catulis uis inferatur, & quatuor ad summum pariunt uno partu: maribus uix est cura sobolis, arborum folijs uiuũt, & fructibus: nam promuscide arborẽ deuastant, adeò ut si stipitem manu cõplexi fuerint, quantumcunque magnum ab arbore dispartiant: manum habẽt in inferiore maxilla, quam exerunt & retrahunt pro libitu, hac cibũ capiunt, & hauriunt potum omnem, & ori administrant suo. os habent in pectore, frequentia incolunt nemora, ac luto plurimum ut apri oblectantur. Sunt & alia ingentia animalia, uerùm syluestria.

B *De Psitacis & alijs auibus.* CAP. XXX.

AVitiorum sunt complura genera, & in primis Psitacis scatet regio: nam hos odêre plurimum Nigritæ, quoniam totã plagam ferè circumuolitantes, fruges & præsertim legumina deuastant: multijugi sunt, uerũ è paruis & grandioribus, complures ego attuli: distinguũtur colore triplici, subcinericio, uiridi, ac ueneto, quos adhuc ferè inuolucres ex nido subripui, sed mox periere. Adultos igitur centũ quinquaginta in Hispaniã detuli, eos singulos singulo aureo nummo uendidi. His itaque mirum est ingeniũ, & solertia nidificandi: nam excelsissimã quęrunt arborẽ, quæ surculos habeat subtiles ac tenues, cuiusuis ponderis ferè impatientes, horũ cacumini adligant dependentẽ surculum, cui nidũ mira industria fabricatum suspendunt, instar pilę rotundũ, relicto solũ foramine admodum angusto, quod ostij uicẽ suppleat: aiũt id efficere alitẽ, ut serpentũ fallat astutias. Nã nidũ pensilẽ petere nequeũt, quippe qui surculo tã tenui nusquam seipsos crederẽt mole grauati corporea. Igitur his artibus tuta est à serpẽte auis, licet parua. Ibi etiã sunt gallinæ quædã, quas appellãt Pharaonis, ex Oriente deferunt, his regio ubertim abũdat. Sunt & anseres nõ ut nostræ, sed colore & pẽnis multijugis uariatę.

De em-

A

De emporio, & qui eò confluant. CAP. XXXI.

QVoniam obtigit illic moram trahere diuturniorem, decreui eorum emporium, siue nundinas quasdã uisere: nam die lunæ & ueneris in pratis quibusdam conueniunt à quatuor uel quinq; milliaribus circunstantis regionis: qui enim magis distant, alia emporia & nundinas adeunt. In his igitur nundinis compertum habui quàm indigi sint rerum multarum, quàue profunda egestate laborent, id declarabant eorum uiles merces, hæ enim erant cotoni elaborati mulierum pensis, nec eorum ingens copia, panni ex cotonis. Insuper legumina, oleum, milium, & pelues igneæ, storias, tegetes appellant, palmarum folijs complicatas, & alia complura usui illorum nõ inepta, hæc mulieres uendunt: at uiri arma, & auri nonnihil, permutant omnia, pro re altera, rem alteram consequuntur, quandoq; pro binis ternas, aut pro ternis binas: pecuniam signatam non norunt, nec nummos omne genus regio cudit. Hi igitur Nigritæ in promiscuum ibant ad me stupidi, & admodũ admirantes effigiem Christiani, & in primis albicantem colorem, necnon habitum, & corporis formam ac habitudinem insolitam: habitus is erat diplois ex serico nigro, damascum appellamus, chlamys item ex panno coloris cyanei, identidem pannum ex lana contuebantur, & diploidem loco miraculi cuiusdam: nonnulli albedinis periculum faciebant, arbitrati non esse colorem naturalem, sed factitium. Igitur ut certiores huius rei fierent, sputo illitas manus admouebant brachijs & manibus meis, ut experirentur utrum; colos foret à natura, uel ab arte. Vbi uero uidebant sputum nihil de albedine ademisse, sed albicantes carnes fore, rursus admirabantur. Ad has itaq; nundinas ut multa experirer, utq; scirem an aurum illic foret uenale cõcesseram: uerùm ut præfeci, auri parum illic sum nactus promercalis.

bright bleue

De equis ibi uenalibus, & pabulo, & eorum incantatoribus.

CAPVT XXXII.

B

ILlic igitur equos magni pendunt, quandoquidem difficulter eò ducuntur, nec nisi à nostris Barbarijs per Azanegos, & Arabas illò ducuntur. Illorum propterea ingens precium est, nec facillimè ibi aluntur ob aridam tellurem: nam torrida est plaga, quæ pabula non producit, facitq; æstus nimius, ut equorum inguina intumescant, ut uix meiere possint. Crepãt propterea strangurìa huiusmodi labefactati: pro fœno utuntur faxiolorum laceramentis, sole siccatis, id uicem fœni supplet: nam ubi legerint faxiolos, secant eorũ caules, & sole exiccant: loco auenæ succedit milium, quo mirum in modum pinguescunt: pro equo instrato phaleris & reliquo ornatu, dant mãcipia nouem ad summum quatuordecim, prout equi, & forma elegans, & agilitas persuaserit dandum. Quum autem emerint equos, mox accersunt fascinatores equorum, huncq; ritum seruant: rogum accendunt sarmentis, & herbis quibusdam suapte natura fumum exhalantibus, & equo per lorum apprehenso, sistunt ipsum supra fumantem rogum, uerbis nonnullis prolatis, unguento tenuissimo equum illinunt, & in domum adducunt, ubi ad XV. uel XX. dies delitescit, à nemineq; uidetur. Interea etiam appendunt collo equorum effascinationes quasdam corio rubeo inuolutas, & hæc agunt adfirmantes streuiores tutioresq; bello futuros equos.

De fœminis, & earum mira alacritate. CAP. XXXIII.

HVius itaq; regionis mulieres hilares sunt suprà quàm referre possim, gestiunt, exiliunt, saliunt, & perlibenter chorizant, & in primis adolescentulæ noctu solum dum luna est pernox, in suis tripudijs: differunt à nobis quamplurimum. Res nostras admirantur ferè portenti loco, ut sunt balistæ & tormenta omne genus. Nam quum uisum uenissent classem, iussi in uacuum exonerari tormenta, ut edito reboatu terrorem parerent his populis. Territi igitur tormenti inaudito, atrociq; bombo, credidere dæmonum opus, non mortalium artem, adijcientes uno ictu posse huiusmodi tormenta supra centum homines prosternere, tibias etiam admirabantur: & quum uidissent

A sent exornatas,ut fit,instar animalis alicuius credidêre uiuum animal uarias emittens uoces,non instrumenta: quod ubi intellexi ne hac opinione ducti diutius fallerentur:dedi tibias illis cõtrectandas,tunc cognouere artem esse, non animal neq; phantasma, adeoq; eis oblectabantur, ut dicerent rem cœlestem fore ab ipso deo fabrefactam, tanta cõcinnitate ac melodia allecti, & in primis uocum uarietates admirati,remq; nullam uidisse pulchriorẽ prædicabant. Nauim etiam per singula membra & minores partes scrutabãtur: ut malum,anchoras,uela,remiges,& id genus alia,dicebantq; oculatam nauim esse,quoniam in fronte uidetur sculpta lumina,quod solum fit caussa ornatus:ut fit quandoq; in carpentis & curribus. Propterea adseuerabant nos fore eximios incãtatores,nec dæmonibus absimiles, utpote qui sulcabamus maria gradu citatissimo instar phantasmatis,& itinere quamplurima in mari metiebamur,ipsi uero uix de loco ad locum terrestri itinere ire nouerant, & id præsertim admirabantur,nos,uidelicet,in tantum à continente recedere aliquando,ut per complusculos dies terra nusquam appareat,& tamen nõ ignorabamus ubi gentium essemus,& quò nam tenderemus: quod esse non potest,inquiunt,citra magicam artem:quod profecto haud dicerent,si nauigandi callerẽt artes. Non minori etiam admiratione adficiebantur,uisis candelis accensis, quippe qui nulla alia luminaria unquam uiderant præterquã ignem. Vbi igitur uidere ardere candelas,dixere rem esse pulcherrimam. In eadem regione mellis est plurimũ, nam id è fauo mellis ore sugunt, ceramq; abijciunt:emi propterea ego fauum mellis,& more nostro à cera mel disgregans, percunctatus sum de cera eos quid sentirent: qui aiebant se eam nihil pendere,uti rem inutilẽ. Confeci itaq; ex cera huiusmodi candelas,ipsis cernentibus,& iussi eas accendi,quo facto,magis ac magis admirabantur,profitentes nos ferè nihil nescire.

B *Quomodo Antonietus, & Aloysius in mare conuenere non longe à Capite uiridi.*

CAP. XXXIIII

IN hac regione instrumenta musicalia habent ferè nulla,præter duo, & ea melodiæ & concentus prope nullius: uidi instrumentum quoddam sambucam appellant,quod fidibus binis tantum pulsatur,& nulla inde concinnitas,digitis pulsant:res rudis,& prope momenti nullius. Vt igitur prefeci, oportuit me illic per dies aliquot diuersari caussa explorãdę mercis,ut si forte fortuna aliquid occurrisset, quod conduceret commercio: & ideo libentius ferebam,ut res nouas uiderem,quas referrem aliquando. Quum itaque decreuissem à continente soluere, & in altum facere uela desiderio uidendi adhuc maiora:quum præsertim à principe infante certior factus fueram,nõ longe à regno Senegæ esse regnum quoddam, cui nomen est Gambræ, & prout referebant Nigritæ principi infanti.Id regnum auri est feracissimum, adeò ut si eò contenderent Christiani,inde consequerentur diuitias innumeras. His igitur allectus, quum ut aurum consequerer:quum etiam orbis partes incompertas mihi antea uiserem: expeditus à principe ad nauim redeo meam,parans uela facere uentis:ut in pelagus altius eueherer: relicturus latus quo appulerant celoces.Dum itaq; hęc meditamur,repente naues apparuere in salo fluctuantes,nam uicissim altera uiderat alteram,nec ignorabamus eos esse Christianos. Congressi igitur mutuo conspectu frui affectantes colloquuti sumus:moxq; patuit alteram nauim fore Antonieti cuiusdam Liguris,qui maria sulcare probe nouerat: alteram uero aulicorum quorundam principis infantis.Hi igitur uiri conuenerant fide data:ut Caput uiride superarent desiderio uidendæ nouæ regionis.Iniui itaq; cum eis amicitiam, & fœdus ingens,ut simul maria sulcantes nouas regiones adiremus. Vnà igitur soluimus uela,dantes uersus dictum Caput uiride Austro duce,à latere semper ut præ oculis continentem haberemus usquequaq;. Sequenti itaque die uentis prosperis Caput prædictum cœpit nobis apparere:nã distat à regno principis Budomel unde solueramus milliaria ferè quadraginta.

De Capite

De Capite uiridi, & eius denominatione, & moribus gentium.

CAPVT XXXV.

ID igitur promontorium Caput uiride idcirco appellatur, quia consitum est arboribus densissimis, eisdemq; uiridibus ac uirentibus anno ferè continuo. Huius notitiam habuere primò Lusitani superiori anno meæ nauigationis: appellarunt itaq; hoc promontorium Caput uiride ab arboribus, uti ab harena Caput album denominatur. Hoc itaq; Caput uiride eminens est admodum, & uisu pulcherrimum, inter duos montes medius exit. Tandem in mare prominens uaste, uarijsq; rusculis Nigritarum, & mapalijs septum undequaq;, ab ea parte præsertim: quę respicit Oceanum. Sunt tamen hi Nigritæ ex regno Senegæ. Vltra Caput prædictum uisuntur tres paruæ insulæ non longe à continente, sed prorsus desertæ ab hominibus: uerùm scatent arboribus instar Capitis uiridis. Quum uero aquæ penuria non mediocri laboraremus, iecimus ancoras, ut aquæ nonnihil inde hauriremus. Insulæ illi quæ uisa erat uberior, adhæsimus. Appulsi igitur huic grandiori insulæ fontem quempiam quærebamus, nullumq; nacti sumus prçter quandam scaturiginem, quæ uix poterat nobis auxiliari sitientibus. In eadem igitur insula inuenimus nidos complures, & oua alitum diuersarum, quæ nobis haud erant incognita. Ibi stetimus per totam diem, piscatiq; sumus uaria piscium genera, sagenis alios, alios hamis quibusdam cepimus, in primis dentales: & ostreas ueteres ponderis librarũ xij uel xv. pro unoquoq; piscium. Mensi Iunij postero die illinc soluentes: adnauigauimus litora haud propè deserentes. Id est etiam sciendum quòd mox post Caput uiride litora se sinuāt & in ipso recessu fit sinus pulcherrimus: terra est plana & referta arborib⁹ innumeris, quibus non prius decidunt folia, quàm alia subnascantur, uirent semper, & licet distent à mari iactu arcus, uidentur tamen à longe ipsa contingere maria. Res profectò est uisu conspicua: & ut fatear ingenue, ego quidem uarias orbis partes peragraui cum ad ortum, tum etiam ad occāsum solis, uerùm nusquam amœniorem uidi, ea complusculis irrigatur fluuijs, quorum quoniam sunt nauium impatientes, non meminimus. Vltra sinum degunt bini populi, alij Barbazini, Serreti alij dicuntur: hi quidem sunt Nigritæ, uerùm regi Senegę non parent: regem non habent nec principem, licet uni magis quàm alteri honorem maiorem exhibeant. Principem non eligunt, qui uitæ ac necis potestatem habeat, cum in se tum etiam in natos: nam morem Nigritarum principum aspernantur, qui ubi libuerit pro mancipijs, & uxores, & natos subditorum uendunt: fitq; ut eorum uita semper sit in ancipiti, interq; spem & metum suspensa. Idola colunt quàm qui maxime, legem habent nullam, uiri sunt truculentissimi, arcu utuntur ac uenenatis sagittis, perinde ut sauciati illico pereant, modo sanguis uel mediocris exeat. Hi sunt nigerrimi, ac staturæ habilissimæ: regio frequens est nemoribus, quæ lignis sunt referta plurimũ: irrigua est fluminibus quàm plurimis : ideo ferè inaccessa, nec patet adeuntibus aditus nisi per nonnullos angiportus ex circumiacentibus, timent propterea neminem. Id sunt experti aliquando Nigritarum reges, qui quum bellum eis intulissent, sunt pessime accepti ab his populis. Discurrunt igitur latus prædictum. Austro flante peruenimus ad ostium fluminis, quod Rium appellant Barbazinorum: latitudo fluminis ostij est iactus arcus, huius nominis memini ego in charta nauigationis, quam edidi nuperrime. Abest hoc flumen à Capite uiridi milliaria ferè lx. interdiu solum nauigabamus, occidēte sole iactis anchoris ad passus x. uel, xij. aquæ longe à continente milliaria iiij. uel v. Quum uero illucescebat, uela faciebamus in altum, positis prius speculis in suggesta celocis: qui eminus specularentur scopulos maritimos: ubi uidissent mare luctari & fremere cum scopulis occurrentibus, mox renunciarent uelificantibus. Dum igitur adnauigauimus, ad ostium alterius fluminis deuenimus: id erat Rij Senegæ magnitudine haud impar. Viso ergo flumine tam præclaro, decreuimus quempiam

è nostris

A è noſtris mancipijs emittere, qui terram exploraret: terra erat aprica, & omni arborum uarietate exornata, adeò ut nos ſummopere eò inuitaret. Adduxeramus enim nobiſcum è Luſitania mancipia complura, quę Turcimanos appellamus. Hi ſunt Nigritæ, quos rex Senegæ Portugalleſibus ſiue Luſitanis (qui eò proficiſcuntur commercij cauſa) uēdit. Hi igitur Turcimani ſiue mancipia (Sclauos uulgo appellant) Chriſti fidem in Luſitania ſuſcepere, & Hiſpanum idioma callent: nam † nos mutuati eramus à dominis ea lege, ut pro huiuſmodi ſeruitute, quam nobis exhibituri erant Turcimani quum rediiſſemus, ſeligerent ipſi quemcunq; libuiſſet ex omni mancipiorum cœtu, Turcimani uero libertatem perpetuam conſequerentur. Iactæ igitur ſunt ſortes, ad quem ſpectaret ſuum Turcimanum emittere in litus. Cecidit ſors ſuper Ligurem, qui condicto cymbā expediuit, qua diſcedēs à claſſe in litore mancipium exponeret lege data, ut caueret ne continentē appelleret ultra quàm foret neceſſe: ſatis ac ſuper erat, ſi mancipium in ſicco poneret, & mox in altum nauim duceret, ne incautus à Barbaris deprehenderetur. Inſtituunt igitur mancipium, ut quum terram attigerit, quærat quæ gens, qui princeps, qui mores ſint regionis. Sciſcitaretur etiam an ibi copia auri foret, uel alia quæ commercijs conducerent. Vbi itaq; mancipium terram tenuit, actutum adfuere Nigritæ eius regionis, qui eminus ſpeculati fuerant aduentantem claſſem. Idcirco uenerant ad litus ſagittis & arcubus onuſti, deliteſcētes in frutetis et uepribus, ut quempiam è Chriſtianis improuidum corriperent. Viſo igitur mancipio propius accedunt, colloquunturq; nonnihil, & mox exertis enſibus & machæris, plagis innumeris mancipiū confecerunt: cui prius proxima nauis auxiliari nequiuit, quàm uitam exhalarit. Quod ut compertum habuimus, ſtupidi rem ægre tulimus, intelligentes gentem ſæuam & atrocem eſſe, quandoquidem in ſui conſimilem Nigri

B tam tam truculenter ſæuierant, ſcientes haud dubie ſæuituros in nos magis, ſi poteſtatem in nos haberent. Relicto igitur litore, huiuſmodi cœptum iter perſequebamur, ducti Auſtro, in cōſpectu continentem uſquequaq; habentes. Litoralis regio amœniſsima erat, arboribus innumeris fulta, & ſoli patentis, nec inæqualis. Et tandem peruenimus ad oſtium fluminis Gambræ, quod patebat latitudine trium uel quatuor milliarium, ubi magis in arctum exibat. Ingreſsi igitur flumen oſtij tam patentis, duximus ibi poſſe nonnihil quieſcere, ut mox poſtridie certiores fieremus, ubi nā gentiū eſſemus, & an illic eſſet Gambrę regnū, cuius deſiderio flagrabamus mirabilē in modū.

alias eos.

De flumine magno nauigato ab ilmadijs. CAP. XXXVI.

APpulſi igitur oſtio magni fluminis, quod in primo ingreſſu præ ſe ferebat latitudinem ſex uel octo milliarium. Cenſuimus propterea hoc præclarum flumen fore regni Gambræ, cuius deſiderio afficiebamur plurimū: nobis etiam non difficulter perſuadebamus, illic auri plurimum eſſe, aut forte aromata quæpiam, uel alia quęcunq; mercimonia, quibus locupletati domum alacres rediremus aliquando. Luce itaq; ſequenti uentis proſperis minorem celocem præcedere iuſsimus, uiris & armamentis fultā, cum eaq; è noſtris cymbis unam. has paruas naues ex compoſito prēmiſimus, quippe qui adhuc ignorabamus altitudinem fluminis, uerebamur propterea ne tantarum nauium foret impatiens. Expeditis itaq; his nauibus, nautas commonefecimus, ut aquæ altitudinem contis explorarent identidem, & ubi agnoſcerent eam ſatis fore noſtræ claſsi, gradum referentes ſigno aliquo nos certiores facerent. Iuere noſtri & quū aquæ multum repeiſſent, nos monuere. Quibus cognitis, uiſum eſt aliam expedire nauim aliquanto maiorem, armis probe cōmunitam, & illam Antonini licet multo minorem, lege præſcripta, ut ſi forte fortuna occurriſſent illi Nigritarū ilmadiæ (ideſt nauis genus) rem ipſi non decernerent, neq; congrederentur, ſed ſtatim gradum reuocarent, iter ad nos dirigentes: quandoquidem eò nos conceſſeramus non belli ſed lucri gratia, quęrebamusq; ut omnia pace & cōcordia fierent, quod

 A

non ui sed ingenio nos consequi posse sperabamus. Euecti itaque in interiorem fluminis partem, nostri subinde unda & fluminis profunditatem contis tentant, inueniuntque in horas altiores aquas & ingentium nauium capaces, & altitudine mensuram passuum XVI. excedere: prouecti ultra ad milliaria duo, uident fluminis litora conserta arboribus pulcherrimis hinc & hinc, animaduertuntque flumen immensis orbibus & recessibus implicari, ut Mæandrus aliquis. Decreuimus propterea gradum referre, & dum hæc meditamur, ecce à tergo ab ostio cuiusdam parui fluminis quod exonerabat in magnum, mox emergunt tres almadię, nos lembos appellamus, fiunt excauata arbore, nec maiores cymbis nostris, quas trahunt naues, sunt agiles nimium, uerum parui ponderis capaces. Quæ ubi liburnicas nostras & celoces conspexere, credidere nos eò contendere, ut uim inferremus aliquam: nam edocti eramus illorum consuetudinem fore, ut arcubus uterentur, & sagittis ueneno infectis fere per totam plagā regni Gambræ. Et licet nostri satis ac super eos eminus propulsare quiuissent, ut tamē dicto parerent nostro, uisis almadijs concito gradu ad nos redeunt: non tamen facere potuerunt etiam effusa fuga, quin semper ad iactum arcus post terga Nigritas haberent. Mirum est quod pernices sint hi uecti hoc nauium genere. Quum autem nostri consequuti classem fuissent, ingressi celoces, innuebant Nigritis ut proprius accederēt. Illi uero gradum sistentes nusquā propius accessere. Erant uero in his almadijs homines XXV. uel ad summum XXX. Nos admirabantur plurimum, ut rē sibi & ipsorum prædecessoribus hactenus inuisam incognitamque, naues uidelicet, id genus, ut sunt nostræ, & homines albos. Pleni itaque admiratione non loquebantur, licet à nobis ad colloquia mutua inuitarētur signis, ut assolet quibusdam. Abiere igitur, & ea die nihil ultra tentauimus.

Quomodo Nigritæ nostros sunt adorti in flumine. B

CAPVT XXXVII.

MAne itaque sequenti nos cum paruis nauigijs soluimus illinc circiter diei horam tertiam uentis prosperis, ut nostros adiremus socios, ut sic demū tutius interiora fluminis peragrare possemus, & tandem aliquando deorum munere mitius hominum genus quàm id erat quod nuperrime uideramus in almadijs, nansciscceremur. Igitur quum sociorū classem inuenissemus, unà omnes uela dantes uersus prædictum flumen iter direximus, pręmissa parua celoce, sequentibus nobis continenter, ut altera ex ordine post alteram iret. Et quum iam ingressi essemus fere ad quatuor milliaria, illico à tergo almadiæ quędam (unde uenerint adhuc incompertum habeo) ad nos citatissimo gradu contendebant. Quibus uisis, mox in eos uela fecimus, ueriti ne nos suis uenenatis sagittis impeterent: non enim ignorabamus eorum sagittandi mores. Classe igitur reuocata in orbem, quàm citius potuimus nostros armauimus, ante omnia præcauentes, ne nos incautos & inermes hostis inueniret: uix tamen nobis erant arma ad hostem propulsandū. Diuisa itaque in duas partes classe, quasdam Nigritarū naues circumdedimus, percensuimusque eorum cymbas, quæ XVII. erant, maiores nostris nauigijs, quæ nostra ferunt flumina, easque impellūt remigijs innumeris. Sublato itaque remige, quisque illorum nos admirabatur, utpote rem nouam & incognitam. Percensiti tunc à nobis. plures non apparuerunt quàm centū & quinquaginta uiri: profecto si ad corpus spectes conspicui, nigerrimi quidem, uerum habitu albo induti non indecoro, habitus is erat tunicis quibusdā, camisias appellamus: ex cotonina alba induebantur: in capite paruum habebant pileum, ut mos est Germanis: id plus habet quàm Alemāni, uidelicet, in pileo ex utraque parte nescio quid alas præsentans duas: in medio penna eminebat, ut est uidere apud nostros milites, qui talibus plurimum gaudent: utcunque fuerit, nos iudicabamus hunc habitum militiæ conuenire: eratque in fronte cuiusuis almadiæ Maurus quidam stans, clypeum teretem in brachio habens: is clypeus uidebatur ex corio confectus: & neuter bellum inferebat, sed alter alterum

admirabatur.

A admirabatur. Vbi itaque uidere à tergo uigere alios, qui clandestine aduenere, mox demissis remigijs expediunt arcus, nihilque promouentes in nostros sagittas dirigunt: quibus conspectis, nostri tormenta exonerant: uerum aquis immersi lapides iacti, neminem occiderunt. Perterrefacti tamē tormentorū reboatu & strepitu insueto, stetere pauidi admodum. Quum uero cognouere neminem læsum his tormentis, uerum eorum iactus emori in aqua, rursus reassumptis animis magis ac magis in nos sęuiunt, aerē sagittis obtenebrantes celeritate incredibili. Et iam propius accedebāt, audaciores solito: at nostri balistis eos propulsabant, & catapultis plagisque onerant innumeris. Primus igitur qui iecit in eos is fuit Liguris filius nothus, qui Nigritę unius pectus transfixit, moríque illico coegit. Susceptus is itaque à suis, extractaque sagitta admirationē peperit id teli genus Nigritis omnibus: nec ob id tamen temperabant à sagittis suis, fiebantque in horas atrociores: contra nostri eos male accipiebant, perinde ut paruo temporis momento è Nigritis plures cecide rint: ex Christianis uero, quæ deorum gratia fuit, nec unus perijt. Profligatis tot Nigritis, qui ob cladem acceptam indignati plurimum, celocem minorem circumuenire satagebant uno impetu omnes: quod ut animaduertimus, mox in medium recepimus celocem prædictam: & rursus exoneratis tormentis (bombardas uulgo appellant) stragem intulimus maximam. His uisis Nigritæ iam fere saucij omnes in diuersa abeunt: nos uero catenis iniectis id curabamus, ne naues in uarias partes dilapsæ, uirium minus haberēt, unà omnes ferebamur connexis nauibus & uentis prosperis, ultraque progrediebamur cedentibus iam Nigritis, id in primis obseruantes, ut cum Nigritis mutuo colloquio frui possemus aliquando.

Decretum factum in flumine Gambræ. CAP. XXXVIII.

IGitur adeò mancipia nostra Nigritas inclamarunt, ut eorum fessi clamore Nigritæ, tandem aliquando permiserint unam ex almadijs suis propius accedere, ut puta ad iactum arcus. Percunctati sunt itaque eos nostra mancipia, cur in nos tam atrociter sæuirent, quū præsertim non alia de causa illuc concessissemus, quàm commercij & pacis concordiæque, prout melius declarabat cum reliquis Nigritis regni Senegæ contuberniū, & frequentior necessitudo. Ad hæc etiam nostri adijciebant, uenisse è partibus orbis remotioribus, ut munere perpulchro suum regem nomine regis Lusitanorum donarent: quandoquidem is enixe peroptabat ab eorum rege arcte diligi & amari. Rogabant præterea ut dicerent, ubinam gentium rex per id tempus ageret; & quis princeps huic regioni dominaretur, quodque huic flumini nomen inditum foret. Addebant etiam ut ad nos tuto & pacifice accederent, accepturi è rebus nostris quicquid libuisset, & è suis darēt pro suo arbitratu: modo omnia pace, & citra bellum cōtumeliamque fierent. In hanc fere sententiā nobis responsum est, non quidem eos latere, quæ gens foret Christiana natio, & unde ueniret, scireque quid egerint iampridem cum rege Senegę, & alijs Nigritis suę ditionis, qui quoniam nobiscum degunt boni esse non possunt: quippe qui non ignorant Christianos uesci humana carne, nec alia de causa emere Nigritarū mancipia, nisi ut mandant & lancinent ut ferinas carnes: propterea apud eos iuratissime asseuerabant, nullum Christianis amicitiæ locum superesse, sed cordi eis hæsisse, omnia sua quæ classe attulerant, diripere & deprædari, regique suo dono dare, seque trucidare atrocissime: regem abesse illinc itinere trium dierum: regnum esse Gambræ quod quærebant: flumen magnum esse, nomen quidem non reticuit, uerum ego non memini. Hoc igit accepto responso, ut par erat, indignati in eos uela fecimus: qui effuse fugientes, mediterranea petiere. Hunc finem habuit congressus noster. His peractis explorato omnium uoto contendebamus rursus interiora fluminis penetrare, uel ad milliaria circiter centū: quæ res, ut patuit omnibus, permouit multos, quos proprij laris cura solicitabat nimium: nec sunt passi nos ultra progredi, affirmantes satis ac super egisse, dum in has partes à sua

B

urbe remotissimas sospites deuenissent, addētes nolle de cætero lacessere fortunam: & discordia ingenti concio soluta est. Nos autē qui callebamus horum consuetudinem, scientes quàm duræ ceruicis forent, quantum'ue prosilient ubi non exaudirentur, conducibilius fore duximus, si eis pro tempore cederemus. Sequenti igitur die illinc soluimus, uersus Caput uiride iter facientes, ut deorum auxilio in Hispaniam rediremus aliquando. A

CAPVT XXXIX.

PEr id tempus quo in ostio fluminis moram traximus, semel tantū septentrionem uidimus, qui adeò demittebatur, ut crederetur mare ferè contingere, ab aquisq; non plus uidebatur abesse, quàm lanceæ tertia parte: & ibi sydera sex conspicati sumus: quæ magna erant, & mirum in modum splendebant: ea metiti sumus pyxide, & infra scriptam figuram præsentabant.

Censuimus propterea huiusmodi astra plaustrū austrinū efficere: licet priorem stellam in ordine minime uidere potuerimus: quoniā haud quadrat rationi ut eam prius uideamus quàm septentrionē perdiderimus, id est, ab nostris oculis euanuerit. Inibi etiam comperimus noctem horarum tredecim, diem uero undecim, ingrediente mēse Iulij, quo regio illa eximie flagrat: habet tamen uarias temporum uices: hyemem & ipsi appellant, quoniam ab dicto mense usq; in mensem Octobris terra irrigatur imbre & pluuia ferè continua: & præsertim in meridie exurgit quædam nebula, quæ cœlum inumbrat, nec supra terram multum tollitur in Subsolanum & Apeliotē. A' Subsolano uero ad Vulturnū transit fulgoribus eximijs: & tunc imbre tellus madefacta semini præparatur. Vti agunt Nigritæ in regno Senegæ. Viuunt milio, leguminibus, carnibus & lacte. Accepi etiam introrsus non pluere, nisi ferè feruentem aquam: & ibi quum diescit non uisitur aurora ante emersum solis, ut usu euenit apud nos: quoniam semper inter auroram & solis ortum nonnihil temporis intercedit: imò quamprimum nox abscessit, illico sol emergit absq; alio medio. Verum licet sol uideatur, non tamen illuminat ad spatium mediæ horę: uidetur enim pati deliquium in ortu: propterea obumbratur aliquantisper. Causam uero, cur sol ibi citius uideatur quàm alibi gentium, nullam aliam afferunt, nisi quia regio patentis est soli & depressi, uacatq; montibus, qui forte alibi obstant, ne sol oriens mox cernatur. Huic sententiæ astipulantur socij qui aderant omnes. B

Quomodo Antonietus Ligur, & Aloysius Cadamustus in secunda nauigatione nouas inuenere insulas, CAP. XL.

MOres igitur & qualitatem huius regni Gambræ, quantum ego colligere potui in meo itinerario, uix referre possumus: quoniam, ut præfecimus, incolarum sæuitia, & eorum in primis qui litoralia incolunt, consequi nequiuimus uotum nostrum: nam gens suapte natura ferox, colloqui cum mitioribus noluit, nec commercia tractare quępiam. Igitur noueritis nos cognita huius gentis feritate haudquaquam ultra progressos fuisse, nautis reluctantibus, sed in Hispaniam, flumine illo Gambræ non superato, redijsse. Anno itaq; sequenti præfatus Ligur, & ego Aloysius unanimes rursus classem expediuimus, quum animum applicuissemus ad hanc prouinciam nauandam, ut tandem aliquando dictum flumen explorantes, regnum Gambre ingrederemur. Hæc ergo ut percrebuere ad aures principis infantis, sine cuius commeatu expeditio hæc fieri non poterat, complacitum illi plurimū fuit, quod hæc nobis cordi fuissent: & ut huic pio proposito, nec pœnitendo

uoto

A uoto fauens subscriberet, unã e suis celocem armat eximie, & omni genere annonæ cõmuniuit. Soluimus itaq; à loco quodam qui dicitur Lanchus, qui parum abest ab Sacro promontorio, siue Capite sancti Vincentij, ingredi- ente mense Maio prosperis uentis, & iter fecimus per Canarias insulas: eas tamen ex composito prætereuntes, utpote rem non incognitam nobis, si su- periorum meministis. Austro ducebamur, & labentibus aquis, quæ flante Noto mirum in modum fluunt, peruenimus ad Caput album: quo uiso, du- ximus classem in altum: & sequenti nocte adortus est nos uentus Auster, cu ius impulsu regredi oportuisset, ni nonnihil ad occidentem declinauisse- mus. Sustinuimus igitur hanc uenti sæuitiam noctibus duabus, & diebus tribus: die uero tertio terram in conspectu habuimus, quod nemo nostrum autumasset. Cœpimus itaq; gestiẽtes exilire omnes, terram identidem incla- mantes, admirati nimium ibi terram reperiri, quum prorsus id nesciremus. Expedita igitur cymba duos homines emisimus, qui explorarent iam uisam tellurem. Iuere itaque, & duas prægrandes insulas uidisse renuntiant: quod ut accepimus, mox ruimus in dei laudes, qui sua clementia incredibili hacte- nus incognita nobis cognoscenda præpararet: res profecto nouas, & toti Hispaniæ incompertas. Vt igitur oblatam à deo terram aliquando peragra- remus, rerum nouarum percupidi, fortunam experiri uolentes nostram, ue- la fecimus uersus huiusmodi insulas: quo breui peruenimus: & ubi in con- spectu fuit, uisa est maxima, tantumq; obnauigauimus ut stationem non in- commodam reperiremus. Appulsi igitur, prius iactis ancoris, cymbam bene armatam emisimus, ut compertum nobis fieret, an insula coleretur ab huma nis. Ingressi ergo nostri insulam, neminem unquam conspexere humanum, neque extabant uestigia itinerum, quibus cognosci posset quàm culta foret insula. Hoc cognito, mane sequenti, ut animo satisfacerẽ meo, iussi ex meis decem armari, tum telis, cum etiam balistis, ut interiora insulæ adirent, si for B te ultra quosdam colles, qui ibi attollebantur, homines forẽt. Iuere igitur, & collibus superatis inuenere neminẽ præter colũbos, & fere omne genus aui tiorũ: nam columbi capiebãtur pro libito manu hominis: nõ enim pauebãt ad uiri conspectum, utpote ad rem sibi hactenus inuisam. Cepere igitur ex his quamplurimos, quos scipionibus occiderant, nobisq; attulere. Ex alia re gione apparuere tres aliæ insulæ magnæ, quas ipsi non uideramus: nam ad septentrionem nobis remanserant. Visum est etiam eis duas alias insulas ui- dere uersus occidentem in uasto mari: uix tamen id comprehendebant ob magnam distantiam: neque nos eas uisere magni fecimus, quippe qui ani- mum induxeramus cœptum iter persequi, nec tantũ suppetebat tempus, ue rebamur'que ne frustra tereremus, diuertendo ad inhabitatas insulas. Inte- rea dum his ego insisto quatuor insulis, alij uidere decem paruas insulas, quas quum adiuissent, nihil præter aues inueniunt, & pisces ingentissimos. Vt igitur reuertar unde sum digressus, solui ab hac insula, iter meum perse- cutus, & ecce duæ aliæ insulæ: & quum oram unius percurrerem, mox inci- dimus in cuiusdam fluminis ostium, & censentes aquam potu fore non in- suauem, litori applicuimus: erat enim insula consita omni arborum genere pulcherrimo: & dum fontem quærimus quempiam, glebas salis albas mi- nutulas nanciscimur secus flumen. Legimus ergo nonnihil salis, quod itine- ri sufficeret nostro: nam ibi sal effuse affluit. Hausimus etiam aquæ non pa- rum. Erant ibi testudines innumeræ, quibus pro tegmento natura uastatissi mas testas dederat, magnitudinis tantæ, ut pro clypeo non inepte sufficiant. Nostri itaque esculentis huiusmodi oblectati plurimum, exenteratis testudi nibus multijuga eduliorum genera fabricabantur, asseuerantes eis alias se solitos ubertim uesci, & cum primis in sinu Argino, cuius in superioribus affatim meminimus: nam is sinus scatet huiuscemodi testudinibus: horta- banturq; ut ego eis uesci uellem. Esitaui igitur cibum inibi insuetum, ut cõ- plura experirer: uisus est nõ insuauis: albicat enim caro hęc, nec multum est

Lanchus.

absimilis uitulinis carnibus, si fragrantiam & saporem species. Quum itaq; placuisset comedisse, cibum approbans, in naui plurimum adseruari iussi, ut quandoque leniret famem. In primo etiam itinerario meo, quod prætermiseram, comedi ex elephante satis illecebri. Piscati sumus etiam in ostio dicti fluminis, ubi tanta uis erat piscium, quantam uix referre quibo: quandoquidem fere credulitatem omnem excedit. Erant ex his piscibus complusculi, quos nemo nostrum uiderat unquam, uerum pergrandes, & ad cibos humanos non inepti. Ostium uero fluminis in tantam exibat latitudinem, ut onerariam nauim centum quinquaginta doliorum capacem haud grauatim exciperet: adeo patebat, ut paucis expediam, ut unius iactu arcus latitudinem eius metiri nequiuisses. Illic statiua fecimus biduo animi causa, ut feriati aliquanto à laboribus, animi deinceps ad dura promptius euigilarent. Annonam omne genus inde exportauimus, ut futuræ fami consultum iret: inter cætera colūbos innumeros. Nec id præteribo, nos illi insulæ, cui primo applicuimus, Boni uisus nomen indidisse: argumento, quod prima à nobis uisa foret. Alteram uero, quæ inter quatuor eminet insulas, Diui Iacobi nuncupauimus, ob id quod ea die, quæ in honorem sanctorum Iacobi & Philippi concelebratur, à nobis est reperta.

De loco dicto Duæ palmæ, & de fluuio Gambræ nauigato,

CAPVT XLI.

HIs peractis die memorato ab his insulis soluimus, per Caput uiride tenentes iter: & breui deorum munere peruenimus ad id loci qui dicitur Spedegar, in conspectu tellurem semper habentes: & ibi locus alius, qui ad Duas palmas appellatur: is est inter Caput uiride & sinū Senegæ prædictū, & quoniā iam terra erat nobis alias cognita, audacter dictum caput percurrimus, adeoque id concite à nobis actum est, ut sequenti mane dictum Caput superauerimus: & tandem aliquando rursus ad prænominatum Gambræ flumen peruenimus, & intrepidi dictum flumen nauigare cœpimus obstante Nigritarum nemine: nam almadiæ nusquam apparuere. Interdiu solum adnauigabamus, contis explorantes fluminis alueum, ecce quædam almadiæ Nigritarum, uerum secus litus fluminis euntes, nobis haud erant impedimento, & introrsus ad decem milliaria insulam quandam paruam reperimus: quo quum applicuissemus, è nostris quidam uitam exuit: nam febre diutius laborauerat: & licet ægre tulerimus omnes uiri exitum, tamen quoniam deo maximo complacitum fuerat, ut decuit fideles, nusquam eius potentiam detrectauimus: uerum pro more humano satis mœsti, humauimus hominem iam uita functum & quia huic Andreæ nomen fuerat, insulam de nomine uiri appellauimus. Est itaque à cunctis deinceps dicta insula, Sancti Andreæ. Soluentes igitur ab hac insula, dictum flumen nauigamus: sequebantur à longe quædam Nigritarum almadiæ, quas inclamans mancipium nostrum, quod Nigritarum idioma nouerat, tantum effecit, ut proprius accesserint Nigritæ, à nobis cum uoce, tum etiam rerum nostrarum assidua ostentatione allecti: pollicebamur enim eis pro colloquio plurima, hortabamurq; ut omnem de nobis suspicionem feritatis exuerent: quandoquidem hi eramus, qui humanitate & comitate cæteris præstamus mortalibus. His ergo prouocati propius accessere, iam nobis fidentes: quare unus ex Nigritis celocem est ingressus intrepide, & cum Turcimano, id est, mancipio nostro colloquutus, admirabatur nimium nostrum morem nauigandi, et in primis uela: quoniam ipsi solo remige impellunt naues, rati nullum alium inter mortales modum fore maria sulcandi, albicantesq; homines cum insueto habitu magis ac magis demirabantur: nam his est habitus ex cotonina quadam alba admodum, quæ instar camisiæ uestem eis suppeditat: complusculi etiam nudi incedunt. Excepimus itaque Nigritam honorificentius quàm potuimus, muneribus nostris hominem prope onerantes. Qui nostra consuetudine delectatus, percunctabatur de multis nostros. Postremo aperuit

nobis

A nobis id esse Gambræ regnum, quod errãtes iampridem quærebamus: & illorum dominum dixit esse Farosangolum, eumq; abesse illinc itinere dierũ decem introrsus meridiem uersus: ipsum tamen subesse maiori principi, id est Regi Mellis, qui magnus Imperator Nebeorum dicebatur. Adiecit tamen, non esse longe à litore fluminis utrinq; regulos complusculos, in quorum cõtubernium & necessitudinem mox, si libeat, sua opera reciperemur: & in primis pollicebatur id se nauaturum apud regulum Batimausam: quoniam iam intelligebat nos & probos & comes uiros esse. Hanc igitur uiri huius nobis cõceptam opinionem gratam habuimus supra modum, eumq; è nostris adnumerauimus in celoce receptum protinus, & tandem nauigando deuenimus ad eum locum, quem appellant Batimausam, qui nostra sententia abest ab ostio fluminis quadraginta milliaria.

De principe conciliato muneribus nostris. CAP. XLII.

ILlud est etiam sciendum, quod dum sulcauimus flumen Subsolano uecti sumus: & is locus ubi iecimus ancoras, multo angustior erat ostio fluminis, & mea sententia latitudine milliariũ nõ excedit, in eumq; cõplusculi fluuij exonerant. Vbi itaq; applicuimus ad id loci, decreuimus mancipium nostrum (quo interprete utebamur) cum Nigrita, quem prius conciliauerãt nobis munera & blãditiæ, ad principem mittere Batimausam, quẽ perpulchro munere donauimus. Id erat munus tunica quædam sericea, contexta more maurico: nos tunicam interiorem appellamus, siue camisiam: instituimusq; Turcimanum, ut munus his uerbis exornaret: Nos, uidelicet, huc cõtendisse, ut fœdus & necessitudinem eximiam nomine regis Portugalliæ, siue Lusitaniæ secum iniremus, uelleq; commercia exercere, ubi sibi complacitum fuisset: & si nostrarum rerum egeret, eis æque ac suis uteretur, nostrum regẽ nusquam defuturum, ut illi morem gereret usquequaque: aliaq; quamplurima adiecimus, quæ sciens prætereo, ne surgat opus in Iliada magnam. Profectus est itaque mancipium Nigrita comite: & ut breue faciam, principi nostro nomine cuncta exposuit. Quo effectum est ut maximam cum principe amicitiam conflauerimus, permutauimusq; plurima. Dedit enim pro nostris mercimonijs mancipia, & auri quippiam: aurum tamẽ ibi infra famam nominis reperimus, utpote qui audiueramus regionẽ huiusmodi scatere auro plurimo. Inuenitur quidem aurum: uerum magni penditur ferè ut apud nos: sciũt rem præclarã esse, licet cum rebus minimis permutent: quæ si à nobis considerentur, sunt profecto uiles: apud eos tamen sunt in pretio nõ mediocri. Id efficit regionum uiuendi uaria consuetudo, ibi etiam stetimus ad dies ferè quindecim. Interea ibant cateruatim Nigritæ ad classem nostram, loco miraculi nostra & nos ducentes: nõnulli ut permutarent sua, alij ut rem non uisam prius conspicerẽt: accedebant aliqui, ut fusaras uenderent, id est, genus mercis cotonum, & eius filum, & tunicas ex eodem: hæc erant multijugi coloris, ut sunt punicei & albicãtis, necnon uermiculati coloris. Ferebant & feles propè omne genus, quandoquidem ea regio scatet animalibus huiusmodi, ueunduntq; pretio uiliori, utputa marchetis decem, non tamen ipsa pecunia: ignorant enim omne genus pecuniæ: uerum re quapiam, quæ decem marchetorum pretium non excedat pro fele quolibet. Adducebant & alia quamplurima, ut sunt pelles felium, & castoreum, & id genus alia: dabant unciam castorei, id est muscati, pro re pretij marchetorum quadraginta uel ad summum quinquaginta: non tamen pondere aliquo permutabant: nam omne genus ponderis nesciunt: uerum si res data spectetur, unciæ pondus expleret. Ferebant inter alia cariotas, id est, dactylos palmarum fructus, & fructuum genera omnia. Ex his nonnulli syluestres erant, non tamen insuaues: ego tamen his abstinui metu profluuij corporis: soluũt enim mirum in modum aluum. Itaque ibat ad nos quotidie frequens hominum turba, nec idiomatis unius: uarium erat linguarum genus, nec desinebãt uecti cymbis suis (almadias uocant) ultro citroq; commeare flumẽ sulcantes, trajcien

B

res de loco ad locum, modo huc modo illuc uecti, ut apud nos in quibusdam fluminibus est uidere, utputa Lugduni Galliarum urbe in Arari flumine placidissimo: uerum omnis eorum nauigatio remigijs absoluitur: his mirum in modum stantes naues impellunt: utrinque in puppi plus remigum maior est numerus, modo hinc, modo illinc, ut medio æque utrinque librata nauis incedat, in neutram partem magis declinans. Stantes itaque remigant, ui lacertorum nullis inhærentibus remigijs. Verum sic fabricantur remigia: Habent lanceam longitudinis passus unius & dimidij, in cuius summitate alligant asserculum quendam teretem, uti nos in mensa utimur pro patinis, quum loco argenti uel stagni ligna succedunt, frugalitate, uel potius pauperie suadente: hoc instrumento nauigant, & quidem citatissime: almadiæ suę à latere semper litus haudquaquam deserentes, suntque ibi paruorum amnium ostia complura, quæ exonerant in mare: his se committunt tutius, nec multum ab regionibus suis recedunt, ne ab suismet Nigritis corripiantur, & captiui facti demum pro mancipijs uendantur Christianis. Dum itaque illic mercamur cum Nigritis ægrotare nostri cœperunt febre & rapida & calidissima: propterea ut nostris cõsuleremus, protinus illinc soluimus, rursus ad ostium dicti fluminis reuertentes.

De syluestribus elephantis, & quomodo capiantur.

CAPVT XLIII.

De rebus huius regionis quæ referri possunt à nobis, qui eas uel subiecimus oculis, aut à fide non indignis accepimus per id tempus, quo illic fuimus, de fide ipsorũ potissimũ auspicabimur. Idola igitur summopere colũt ritu multiplici, fidẽ non mediocrẽ fascinationibus adhibentes: patrant & alia innumera dæmone suadente: deum tamen norunt, licet cognitũ nõ obseruent, alij Mahumetem spurcissimum uenerantur, & hi ut apud nos Aegyptij populi uagantur extra solum patrium: & in primis apud Mauros degunt: incolæ uero regionem non excedunt suam. Viuunt ut Nigritæ regni Senegæ prædicti, & fere eisdem cibis aluntur. Id plus habent, quòd orizam uberius ibi legunt: quoniam in regno Senegę non nascitur. Vescuntur canibus, quod nusquam alibi comperimus. Vestiuntur cotoninis: at Nigritæ fere in uniuersum nudi incedunt: nam apud illos maior est cotonorum copia. Mulieres uniformem habent habitum: prius tamen quàm adolescant, corpora compungunt stigmatibus nonnullis, quæ igne inurunt, ut perpetuo remaneant. Notæ huiusmodi præsentant ornatum quendam factum in sindone opere polymito ex serico contextum, coloris multiplicis. Plaga est admodum torrida: & quanto accedunt magis ad austrum, eo plus sunt exustiores: & cum primis secus flumen calor grassatur eximie ob arborum frequentiam. Nam æstus ubi exhalare nequit, urget magis. Arbores uero ibi sunt tantæ magnitudinis, ut earum ambitus sit pedum XVII. licet eminentia altitudinis non quadret magnitudini: non enim altius tolluntur quàm pedes XX. cariosæ sunt tamen, & sine senecta, ut euenit annosis arboribus, siue carie quapiam commaculatæ erant & corrosæ. Aiebant etiã incolæ multo eminentiores arbores in regione huiusmodi esse, faciuntque hæ arbores, ut non difficulter credamus terram illam feracissimam fore: quoniam ubi arbores adolescunt in tantum incrementum, regio haud dubie non potest esse non irrigua. Fert etiam hæc regio elephantes, sed syluestres, neque ibi cicures fiunt aut domantur, ut alibi gentium. Vidi ego aliquando quatuor ex huiusmodi nemus egredientes, quos ubi sum è naui speculatus ego & socij complusculi, exiliuimus è naui contendentes ad eos: qui ubi nos conspexere, mox nemori sese dedidere. Vidi & exanimatum elephautum, quem occidi iusserat princeps quidam dictus Gnumimensa, in gratiam meam. Is princeps accola est ostij fluminis Gambræ, & profectus est uenatum concomitantibus compluribus Nigritis, biduo fere continuo. In hoc igitur uenatu oppetijt prædictus elephas. Pedites exeunt ad uenationem, arcubus & machæris

A machæris armati, & sua arma omnia illinunt ueneno præsentaneo. Nec id uos lateat, hos populos elephantos in nemoribus uenari, ubi cœni plurimũ cernitur: Nam id genus animalium suapte natura ut sues in cœno uolutantur creberrime. Hi itaque Nigritæ pone arbores delitescunt, ac prætereuntibus elephantis sagittas & uenabula infigunt, saliuntque miro modo de loco in locum, ab una arbore ad aliam, donec feriant elephantum: qui quum maxima mole prægrauetur, nequit insidiantis ictus uelocissimos deuitare. Si tamen id tentarent in locis apricis & patentibus Nigritæ, in eis potissimum ubi nullæ uisuntur arbores, non euaderent profecto uires elephantorũ: quandoquidem nullus hominum tantæ pernicitatis inuenitur, quẽ mox elephas non comprehendat etiam non currens, sed gradatim incedens: id efficit animalis uasta magnitudo, & ubi usu euenit, ut irato omine elephas in agris patentibus hominem sit consequutus, non euadat quidẽ: nec aliter lædit quàm promuscide, manũ appellant. Hac itaque homines corripit circumamplexu, & adeò iacit in sublime, ut sæpenumero correpti hoc modo prius efflent animam, quàm terram contigerint. Hęc elephantis promuscis non multum absimilis labro suillo. In hoc differunt, quòd huic ea est uolubilis ad nutum, ut modo uibret, modo pro libito retrahat. Id à complusculis Nigritis accepi: non efferantur tamen, nisi prouocati: nec hominem lædunt, nisi prior iniuriam intulerit ipse. Vidi ego aliquando illic occisum elephantem perquam mediocrem, cuius dentium amplitudo palmos ternos excedebat: eminebãt ad duos palmos: uerum palmus contectus carne maxillæ immergebatur, ut totus occultaretur, ut sunt aliorum radices dentium: & quoniam eorum senecta dentibus cognoscitur, aiebant argumento dentium amplitudinis feræ despicabilis, ipsum haudquaquam annosum fore, si conferatur alijs proceribus, quorum dentes tantæ sunt magnitudinis, ut uicem postium suppleant, & pro palis sepes muniant, teste Plinio: & ut ipsi referebant, nonullis eò amB plitudinis crescunt dentes, ut duodecim palmorum mensuram excedant: & licet præfecerim, hunc elephantum, si spectentur cæteri, minime fuisse conspicuum: erat tamen tantæ proceritatis, ut unus plus carniũ haberet, quàm tauri quinque nostri. Donauit me igitur hoc elephanto princeps eo pacto, ut tantum carnium assumerem, quantum libuisset, reliquum uero uenatoribus impartirer: quoniam illi in cibatu elephantos gratissimos habebant. Inuitabar propterea identidem ab eis, ut & ego carne huiuscemodi uescerer. Iussi igitur partem animalis concidi in frusta, & ad classem deferri meam, mox'que ahenis excoqui subiecto igne. Alij aliam partem torrebant, perinde ut & elixum & tostum comederim: non quidem uoluptatis, quæ nulla erat, sed experientiæ causa, ut iactare possem me aliquando esitauisse eas carnes, quibus conterranei nunquam uesci consueuere. hæc summa est, carnibus, uidelicet, huiusmodi me minime delectatum fuisse. Insuauis est gustu & asperrima dura'que nimium. Tuli etiam ad classem promuscidis partem, idest manus elephantis: euulsi etiam ab eo pilos, qui nigricabant, & quasi duorum palmorum mensuram excedebant, erant'que amplitudinis haud contemnendæ. Hos igitur, & carnis nonnihil in Hispaniam detuli, & omnibus principem Don Hurich prænominatum donaui, qui hæc omnia loco præclari muneris excepit, ueluti rem nouam, & hominibus regionis illius hactenus incognitam: nam hunc principem delectabant eximie, quæ ab remotioribus partibus orbis deferebantur: & in primis obseruabat uir princeps, ut earum rerum fieret particeps, quæ opera sua & diligentia comperta fuissent.

Velocitas elephantus.

De tibijs elephantis, & cabalino pisce, CAP. XLIIII.

NOueritis igitur, elephanti pedem teretem esse instar pedis equi, obrotundum circumquaque, uerum ex callo nigerrimo amplissimoque, inque pedis callo ungulæ quinæ in una parte pedis: ea, uidelicet, quæ promixior est plantæ: nam singulæ ungulæ grossoni argentei mensuram haud excedũt: licet

licet parui elephantis occisi pes esset: uerum planta pedis eius unius palmi A
& medij excedebat latitudinem, pro quadrata qualibet parte: quoniam, ut prefeci, pedes habent obrotundos, ut sunt apud nos lignei asserculi, quibus in mensa uiri frugi utuntur: Galli trenscieu, nos talieros siue orbes appellamus. Donauit me prefatus Nigritarum princeps pede elephantis alio, cuius planta mensuram trium palmorum superabat: id ego met sum metitus astantibus complusculis, eademq; latitudinem omni ex parte habebat. Donaui igitur principem rursus hoc pede, & dente palmorum duodecim, mire à natura exornato. Hæc itaq; omnia princeps prædictus ceu rem preclaram mulieri ducissæ Burgundiæ dono dedit. Nec est quòd credant aliqui elephantū non habere plicatiles tibias: quoniam falluntur plurimum: nam plicant genua ut cætera animalia, & pro libito humi se prosternunt, & surgunt quum libuerit, contra quorundam opinionem. Flumen itaque Gambræ, & eius regionis complures omnes calcatricem nutriunt, & in primis piscem mire naturæ, instar uituli marini, ni caput equinum haberet. In hoc tamen uitulum marinum imitatur, quòd uidelicet modo aquaticum, terrestre modo est animal, utroque elemento uiuens: uastum corpus habet, ut bos fœmina quæpiam, licet crura sint multo graciliora: bisculos habet pedes, et ut dictum est, caput non absimile equo: dentes duos habet, hinc & hinc prominentes, ut est uidere in apris: suntq; hi dentes tantæ magnitudinis, ut duorum palmorum impleant mensuram. Egreditur interdum hoc animal flumen & terras petit, ut quadrupedia: nec alibi quàm hic huiuscemodi piscis inuenitur. Apud eosdem Nigritas reperiuntur uespertiliones & noctuæ magnitudinis triū palmorum, & multiplicia auitiorum genera, quæ præsertim à nostris nō mediocriter differunt. Sunt & innumeri psitaci, & pisces cōplusculi nostris prorsus absimiles cum gustu, tum etiā forma: in cibatu tamē haud insuaues.

De flumine Casamanse, & Capite rubeo.

CAPVT XLV. B

Effecit igitur nostrorum aduersa ualetudo, sicuti retuli in superioribus, ut operæ pretium fuerit mox ab regione principis Batrinense abire: quare illinc soluentes, breui flumen euasimus. Quum igitur superauissemus flumē dictum, & annonæ omne genus plurimum nobiscum haberemus, uisum est fore laudabile, si ultra dictum flumen uela faceremus: ad id accedebat maior solito securitas, utpote qui ternas naues habebamus: & dū hæc tractamus, quadam die circiter diei horam tertiam uela dedimus felicibus uentis: quia uero uix euaseramus sinum Gambræ, & ab ea parte continentis, qua dominatur Notus siue Auster, mare sæuiebat magis, nos Occidentem uersus Zephyro prouehebamur abeuntes à continente: terra tamen quā deseruimus, erat æqualis admodum, & innumeris scatebat arboribus: uerum ubi altum tenuere rates, mox apparuit angulus quem dicta terra faciebat, haudquaquā dignum memoratu, quum in eo nihil foret conspicui: & id pro comperto habuimus: illico ultra dictam frontem instar anguli omnis litoralis plaga nobis sese uno intuitu presentabat. Nauigabamus igitur discedētes ab ea quantum poteramus: quoniam allatrabat eam undabūdum ac atrox mare introrsus ad quatuor milliaria. Certiores de hac re nos reddebant duo homines in prora, speculæ fungentes officio, nec non alius in celso nauis malo, qui prædicebat scopulos, & alia discrimina maritima, ut sunt breuia & syrtes, & in mari terras ab aquis desertas aliquando, siccas appellamus. Interdiu solum adnauigabamus, uix uela facientes, ne in scopulos incideremus nolentes, noctu semper pauentes custodem habebamus uigilem: ibant nostræ celoces continenter, idest, mox post alterā altera, iactis sortibus, quis præcedere deberet: nam quisq; alium præmittere uoluisset: uerum ne quis ferret grauatim frequentius quàm cæteri subire pericula, alternatim id præcedendi officium nauabamus. Igitur à latere regionis prædictæ iter facientes, ita tamen ut terram conspicaremur usquequaq;, die tertio postquam illinc solueramus, peruenimus

A uenimus ad ostium fluminis cuiusdam non mediocris, quod patebat quin-gentis ferè passibus: & procedentes quasi ad occidentem mox reperimus paruum sinum quendam: ubi ancoras iecimus, quum iam aduesperauisset. Quum uerò illuxit, uela dantes uentis, dum insinuamur nonnihil cedentibus terris, ecce ostium alterius fluminis, quod magnitudine cum illo Gambræ fluuio propè cōtendebat: in cuius ripis utrinque arbores conspiciebantur innumeræ: & quoniam uisa est plaga ferax, illi appropinquare decreuimus. Ostio igitur applicuimus, & quisq; nostrum cymbas emisit suas, necnō & Turcimanos, qui & interpretis & exploratoris uices supplebant aliquando, prout tempus & loca exigebant. Hos igitur emisimus, ut terram & mores hominum ac flumina, & si quid ultra dignum erat scitu, explorantes nobis referrent. Profecti igitur, & dicta exequentes rediere: id noui afferentes, flumen, uidelicet, uocari Ra, ditionem esse principis Casamansæ Nigritæ qui interiora fluminis incolebat ad triginta milliaria: uerum principem domo per id tempus abesse, & bello uacare contra uicinum regulum. His itaq; cognitis, die sequenti illinc abiuimus. Nec præteribo sinum hunc Casamansem abesse à sinu Gambrę ad leucas ferè X X V. quę milliaria centū efficiūt.

De fluminibus ibidem repertis & gentibus. CAP. XLVI.

QVum à flumine memorato recessissemus, litori semper inhærentes, ad quoddam caput deuenimus, nostra sentētia à prędicto flumine distans milliaria X X. & id caput eminentius est nonnihil si terræ circumadiacenti conferatur: & quoniam in fronte præferebat terram rubram, Caput rubrum nuncupauimus: & rursus superato Capite, nauigantes deuenimus ad ostiū alius fluminis, patēs nostro iudicio iactu arcus, quod prætereuntes ibi nihil immorati, sinum sanctæ Annæ appellauimus, & persequuti iter nostrum peruenimus ad flumen aliud haud impar illi sanctæ Annæ, & hoc sinū nun-
B cupauimus sancti Domini. Is abest à Capite rubro milliaria fere L X. Illic abeuntes nauigādo semper à latere post unius diei nauigationē deuenimus ad uastissimum cuiusdam ingentissimi fluuij ostium, quod primo cōspectu censuimus sinum esse quempiam. Verum quoniā altrinsecus conspiciebantur arbores innumeræ Austrū uersus præsertim, flumē esse cognouimus: nā ostiū fluminis patebat ferè milliaria X X. Triuimus igitur tempus trajciendo dictum flumen, & ad ulteriorē ripam deuenimus: mox apparuere insulæ quędam. Decreuimus propterea illinc prius haudquaq; soluere, quàm de regione comperti aliquid habuissemus. Iactis itaq; ancoris, stationem inibi fecimus nostram: & ecce sequēti mane almadiæ duæ ad nos citatissimo gradu contendebāt, quas ut uidimus, pauere cœpimus, & reassumptis animis, ad arma concursum est, ut si forte uenissent uim illaturi, non inermes deprehenderemur non prius tamen appropinquauere nobis, q̃ erecta hasta quapiā, cui adligauerant sindonem albā, ut securitatē accedendi peterent. Signo huiusmodi hoc uiso, & nos idem dedimus concordiæ signū: quo cōspecto Barbari accessere propiꝰ, et in primis maior almadia celoci meę appropinquat, nosq; lumina nusq; deflectentes cōtuebantur: uiros albos admirati, nauesq; nostras mirari non desinebāt, malumq; & antemnā, res illis incognitas conspectabant propè stupidi. Quare percupidus ego noscere gentem, & ad mutua colloquia descendere, monui mancipia nostra, ut compellarent hos Nigritas. Verum lusere operam loquendo, quoniam nusquam nostrā linguam intellexere, minusq; nosipsi eos intellexeramus: quod summopere displicuit Illinc igitur soluimus, ubi sciuimus nos terere incassum tempus: decreuimus cōducibilius fore, si gradū referentes ultrà nō progrederemur: quando quidem quāto magis ulteriores plagas audiuissemus, tāto minus eorū idiomatis capaces eramus, nullaq; commercia sperabamus, ubi sermonis mutui copia nō dabatur, reluctante natura. Hæsit itaq; cordi nobis regredi, & lares patrios repetere: nō prius tamē illinc abiuimus, q̃ merces nonnullas cōmutauerimus biduo in ostio fluminis cōmorati. Vidimus etiam ibi Septentrio

nem

nem prope terram cõtigere, adeò deprimebatur. Deprehendimus etiam ibi naturæ quædam pugnantia, quæ nusquam comperimus, ubi Christiani degunt, aquam, uidelicet, crescentem, decrescentemq; decremẽto, actuq; imparibus. Nam Venetijs & alibi gentiũ, mare flat horis sex, & in totidem retiat, id est, crescit & decrescit paribus spatijs. Illic uero increscit mare horis quatuor, & idem decrescit horis octo, idq; fit impetu tanto, ut non sit satis existimare an res credulitatem omnem superet, adeoq; mare sęuiebat, ut tribus ancoris iactis, ex prora irreuocabili fere pondere, ne sic naues sisti satis poterant: & usu aliquando euenit, ut atrox tempestas eò discriminis nos adduxerit, ut ui coacti fuerimus uela facere non sine discrimine uitæ, quoniam maior feruor & æstus procellosi maris erat quàm uis uentorum.

Quomodo illinc soluimus ob id quòd idioma nesciebamus.

CAP. XLVII.

ABiuimus itaq; ab ostio huius uasti fluminis, ut rediremus Hispaniã, iter faciẽtes per has insulas, quę à cõtinẽte per milliaria fere triginta absunt, hæ enim sunt numero quatuor: duæ maiores incoluntur à Nigritis, soli sunt non inæqualis, nec eminentis: uerum depressi admodũ, inq; eis arbores magnę proceritatis: nulla etiam ibi sermonis cõmercia fuere, quia alter alterum haud intelligebat. Inde igitur soluentes, uersus patriam contendebamus, quò deo miserante breui peruenimus laboribus innumeris superatis.

LIBER SECVNDVS NAVIGATIONIS EX VLISBONA VSQVE CALECHVT, TRADVctus ex idiomate Lusitano, in Italicum sermonem.

CAPVT XLVIII.

QVICQVID ego uidi accepiq; ab alijs per id tempus, quò eas partes adiui, id totum retuli in superiore tractatu: uerũ post me easdẽ partes adiuere complusculi, & comprimis Portugallenses, qui orbis explorãdi causa ab eorum rege ex composito missi fuere: nam fato iam functus, suo principi infanti Don Hurico rex Lusitaniæ celoces duas expediuit, duce Petro Sinzia alumno præfati principis: huic princeps iussit ut totum latus Nigritarum excurreret, & nouas regiones adiret. Hunc igitur Petrum classis præfectum concomitatus est adolescens quidam, cum quo mecũ maxima intercedit amicitia, quiq; dum peragraui easdem partes, amanuensis meus fuit. Quum itaq; redirent pręfatæ celoces, ego Aloysius Cadamustus concesseram eò loci, qui dicitur Lachus, non longe à Sacro promontorio Lusitaniæ, aliter dicitur Caput sancti Vicentij. Dum igitur illic agerem, ecce dictus Petrus præfectus classis & amicus ille meus diuerterunt in ædes meas, qui abs me amice excepti, omnem suam nauigationem sedulo exposuere, locaq;, & quibus nomina indidissent haud reticuerunt, explicantes singula ex ordine, prout in sequentibus mox colliquescet, et in primis sunt orsi à Sinu magno, quem nos adiueramus. Primo loco itaq; dictus amicus referebat se lustrauisse duas memoratas magnas insulas, quas cultas esse adseuerabat, & in primis ad alteram illarum propius accedentes, cum incolis Nigritis colloquuti sunt, licet alterum alter haud intellexerit: uidere tamen eorum domos, quæ sunt mapalia, id est, ex paleis humiles casæ, pastorales domos appellamus, inibiq; colossos & statuas ligneas idolorum comperere, quibus satis ac super cognouere eos idolorum seruituti esse addictos. Vbi igitur nihil consequi ab eis potuere linguæ difficultate, illinc abiuere iter suum persequuti à latere semper, donec deuenere ad ostium cuiusdam magni fluminis, quòd, ut aiebant, patebat longitudine trium uel quatuor milliarium, aiuntq; dictum flumen abesse à Sinu magno, cuius meminimus,

A mus, milliaria fere quinquaginta, per latus semper: adfirmabatq; dictum sinum uocari de nomine cuiusdam reguli dicti Besegne, cuius regio adiacet dicto fluminis ostio. Denique abiuimus à fluminis prædicti ostio, à latere semper maria sulcantes, quoad peruenimus ad quoddam Caput, quod Verge appellant, cuius plaga asperatur montibus, non tamen multum attollitur, distatq; eorum sententia, flumen prædictum à Capite huiusmodi milliaria fere centum & quadraginta. Suntq; in his montibus arbores prope innumeræ, sua uiriditate uoluptatem contuentibus etiam eminus afferentes: proceræ igitur sunt, & conspicuæ admodum.

De Capite Sagres, & alijs tribus, ac de nominibus ingentium fluminum.

CAPVT XLIX.

SVperauere igitur dictum Caput Verge, à latere semper nauigantes itinere milliarium LXXX. Et ecce aliud Caput apparuit eminentius eis omnibus, quæ unquam uiderant ipsi: nam tollitur in sublime supra omnẽ æstimationem, & acuminatur instar adamantis, scatetq; multijugis arboribus, huic nomen indidere Sagres, in memoriam eius arcis, quam in fronte promontorij Sacri princeps infans beatæ memoriæ condi iussit, quam appellauit Sagren. Hanc Lusitani Caput Sagres de Signea appellant, addebantq; nauclери memoratos populos idolorum latriæ plurimum uacare, argumento imaginum lignearum, quas colunt impense, nec prius discumbunt cibum sumpturi, quàm dapes obtulerint suis idolis. Sunt nigri, & ferro candente notas & stigmata inurunt corpori, præsertim in fronte: hi tamen citius in subcinericiũ colorem inclinant quàm in nigrum: pro subligarijs quibus pudenda contegunt, libris utuntur arborum, cætera sunt nudi, arma habent nulla, quia ferro carent. Viuunt oriza, melle ac leguminibus, fabis, uidelicet, & fasiolis nostris non absimilibus, licet elegantioribus, carnibus uescuntur uaccarum caprarumq;: non tamen ad satietatem, quoniam nec huiusmodi abundant. Et

B ultra dictum Caput aiunt esse duas insulas perquam mediocres ob angustiã illarum incultas: altera illinc milliaria sex, altera octo distat, scatẽt tamen arboribus: habẽt etiam illius fluminis accolæ almadias quasdam instar nostrarum maximas, his maria sulcant, hæ enim sunt triginta uel quadraginta hominum capaces: stantes remigant, ut præfecimus: aures habent circunquaq; terebratas foramine multiplici. In his foraminibus appendunt annulos aureos, ut olim margaritas Aegyptij: ferunt etiam appensos annulos naribus, quos haudquaquam detrahunt, nisi cibum sumpturi. Itidem agunt & fœminæ: id plus habent mulieres principum & optimatũ, quod perforata circunferunt labra, inq; eis condalia, annulorum genus, ut alij Mauri gerunt, adimuntq; pro arbitrio, & id est principatus uel magnæ claritudinis specimen præclarum. Vltra dictum Caput Sagres ad milliaria fere XL. inuenitur alius sinus dictus nomine sanctus Vincentius, cuius ostium patet fere milliaria quinquaginta, secus latus prædictum. Est alter sinus dictus Viridis, magnitudine excedit sinum sancti Vincentij. His fluminibus & sinibus indidere nomina Lusitani nautæ, quos rex Portugalliæ eò miserat explorandi orbis gratia. Regio est tota implicata montibus, unde & amnes, & parua flumina cõplusculа deriuantur, redduntq; irriguam terram, nec peragratu est difficilis. Vltra dictum sinum Viridem ad milliaria circiter CC. & quatuor aliud Caput apparet, quod Lætum appellarunt, ob apricitatem regionis, quæ à dicto Capite auspicatur. Post hoc caput mons est eminentissimus, totus arboribus consitus iugiter uiretibus. Superato dicto monte introrsus mare ad octo milliaria uisuntur insulæ quædam paruæ, quarum maior ambitu patet milliaria quasi duodecim, hanc Syluestrem appellarunt, montem Leonẽ dixere: huic succedit ima, sed patens regio tota harenis strata, ut plerunq; in litore maris est propter fluxum & refluxum iactabundi sali. Quũ uero præteriueris montana Leonis, mox fluuius labitur ingens, cuius ostium circuitu patet milliaribus fere tribus: fluuium Rubrum appellarunt, ducti hoc argumento, quod

terra erat rubra, & in eundem colorem aquæ, quæ solent esse cœrulei coloris A inclinabant: huic flumini adiacet promontorium, quod de nomine fluminis nuncuparunt, eisdem moti causis. Contra autem dictum promontorium uisuntur duæ insulæ pari nomine nuncupatæ, & inde Septentrio uisitur, non plus distans à mari quàm hominis mensura, adeò ut uideatur contingere aquas. Distat autem ostium prædicti Rubri fluminis ab hac insula milliaria quasi decem. Superato monte Rubro, tellus se sinuat admodum aquis impellentibus, & fluuius ingens, quē appellarunt sinum sanctæ Mariæ niuis, quoniam ea die quæ est uirgini beatæ celebris, quia in exortu canis, quum candens sidus dominatur plurimum, conspectæ fuere niues, fluuius huiusmodi repertus est. Ab altera parte fluminis est frons quædam è regione, cuius paulum introrsus mare est quædam insula, ubi mare harenam emittit, & efficit breuia innumera, estque procellosum admodum, ob montes adiacētes, & exonerantes in id fluuios, propterea insulam dixerūt Scamnorum, quoniam sic egestæ harenæ referunt scamna, & abacos, ut dictum est abunde superius. Vltra dictam insulam eminet Caput magnum, cui nomen diuæ Annæ indidere, quoniam ea die est repertum. Abest autem promontorium huiusmodi à dicta insula milliaribus XXIIII.

De flumine Palmarum, & alijs quampluribus.

CAPVT L.

Vltra itaque dictum flumen sanctæ Annæ ad milliaria fere LXX. per latus inuenitur aliud flumen, cui ob copiam palmarum nomen à palmis inditum est: ostium autem huius fluminis licet uaste pateat, est tamen repletū harenis, & breuijs, quæ quasi inaccessum ipsum faciunt, quoniam non superatur absque magno discrimine. Item abest Caput sanctæ Annæ ab hoc flumine milliaribus prope LXX. totumque litus est aridum, & nullius ferax, licet pateat plurimum. Ibi etiam inuenere aliud flumen, quod appellarunt Sinū fluminum, argumento, quòd quando repertum est id flumen, conspexere innumeros amnes, & aquarum decursus incolarum arte factos. Supra dictum flumen ad milliaria XXIIII. per litus semper, caput quoddā inuenitur, & in mare multū eminens, inque eo mons peraltus: hoc promontoriū appellarunt Caput montis. Vltra quod progrediendo ad sex milliaria, inuenitur aliud paruum Caput, neque eminens, & in eo paruus admodū mons, quem Cortesium nominarūt. Ibi igitur collucentes ignes quamplurimos uidêre, præsertim super arbores, & in litore uasto: nam hos accenderant incolæ regionis, ut eminus nos ueluti è specula conspectarent: erant enim illis nostra nauigia hactenus incognita. Superato dicto Capite, secus litus nemus condensissimū conspicitur, cuius arbores maris aquas obumbrāt, adeò ipsi mari adiacent. Post hoc nemus apparuere quædam almadiæ, & in qualibet illarum uiri tres nudi, qui pro armis clauas quasdam gerebant: nam hæ clauæ referebāt suo modo tela: habebāt etiam cultellos paruos in manu, & clypeos duos, arcus uero tres. Hi igitur celoci appropinquauere, auribus & naribus perforatis, alij habebant dentium humanorum torquem collo dependentē: hos compellare & alloqui uarijs interpretantibus mancipijs cœpimus: uerū licet Turcimāni nostri forent Nigritæ, & uarias nossent linguas, nusquam tamē consequi potuere, ut mutuo se intelligerent: & quamuis alter alterū intelligere nequiuerit, tres tamen ex illis ingressi sunt nostras celoces, quorum unum cœpimus ducendum ad principem, quoniam rex iusserat, ut quoties euenisset, ut ultra progredi nauigando complacitum nobis nō foret, ex ultima regione quam adiuissemus, uirum quempiam ui uel amore abduceremus. Vt itaque dicto principis pareremus, hunc ui abduximus Vlisbonam, quem alloquutus est mancipiorum Nigritarum genus multiplex. Sunt enim Vlisbonæ propè ex omni genere mortales cōplusculi: propterea sperabat princeps se abductum uirum per diuersa mancipia posse de rebus nouis percunctari. Quum igitur tentassent omne genus linguarum, ut captum Nigritam intelligerent, uicissimque

A simque intelligerentur, nullus unquam est id consequutus, præter fœminam Nigritam, quæ addicta erat seruituti cuiusdam patricij Vlisbonensis. Hæc itaque uirum huiusmodi intellexit, & mutuo fruebantur colloquio: nec est consequuta decus huiusmodi idiomate proprio, uidelicet patrio, uerum lingua quadam media, quam uterque probe callebat. Igitur interprete fœmina huiusmodi nihil noui habuimus, præter id, quod in ea regione unde abduxeramus uirum hunc, unicornes uiui reperiebantur, & aliæ res quamplurimæ. Quare quum dictus princeps hominē domi tantisper habuisset, donec uir edoctus est res regni sui præclaras: denique decreuit eum missum facere, prius datis homini nōnullis muneribus, quæ ipse petierat. Expedita itaque celoce iussu principis, hic Nigrita patriæ restitutus est honorificentissime. Vltra igitur hunc locum unde abduxeramus uirum huiusmodi, nemo est adhuc progressus usque ad eum diem quo ego solui ab Hispania, qui fuit M. CCCC. XCIII. mensis Februarij primus. Cæterum nemori prædicto nomen est inditum Sanctæ Mariæ niuis. Nec id prætermiserim, quod die septima dum redirem secus litus nauigans, uidi Caput Album, quo postera die superato circiter meridiem in mari apparuit belua immanissima, habens effigiem piscis, quæ in nos gradu citatissimo contendebat: hæc à nobis in prora existentibus conspecta est illico, quam ut uidimus, cœpimus trepidare, quippe qui uastiorem nusquam uideramus. Ibat igitur belua huiusmodi tanto impetu ac fragore, celso'ue capite, ut nos perterrefaceret plurimum: quare in re subita præsentaneum cœpimus consilium: decreuimus propterea nobis fuga consulere. Datis itaque uento uelis quàm celerius potuimus, altum petentes, euasimus discrimen Deo fauente. Præuentus est ergo piscis huiusmodi spatio unius milliarij: nec propius accessit: tunc est à nobis conspectus ad regulam, nam diligentius formam beluæ considerauimus. Quum enim caput supra aquam efferebat, uidebatur alas quasdam habere instar alarū molendini, quod uento circumagitur, ubi non adest aquarum copia. Ob id, nostra sententia, uisa est belua non minor liburnicis, id est, galleis nostris. Quam ob rem Hispani omnes qui assueuere magnis nauigationibus, fatebantur ingenue, nunquam uidisse atrociorem uastiorem'ue beluam, quam tantopere formidauissent: licet innumeras uidissent balenas: confessione igitur eorum, hæc belua balenam superat magnitudine.

B

De digressu & regressu Lusitanarum nauium.

CAPVT LI.

NAues igitur, quas misit serenissimus rex Portugalliæ, hæ fuere, primo tres, quarum duæ doliorum XC. capaces erant, baloneros appellāt, aliæ uero doliorum L. postremo nauem onerariam mediocrem, quæ annonam omne genus uehebat. Hæ igitur omnes ferebant homines supra centum & octuaginta. Soluere enim ab Vlisbona nona Iulij, M. CCCCXCVII. duce Vasco de Ghimam. Decima uero Iulij, M. CCCCXCIX. nauis quæ tulerat dolia L. Vlisbonam rediit: præfectus uero classis ad quandam insulam Capitis uiridis applicuit, ut germanum suum, qui graui ægritudine adflictabatur, in terram exponeret. Altera naui retenta doliorū XC. capace, aliam uero cōbussit uirorum penuria, & alteram quæ uehebat annonam, rogo demandauit, quoniam etiam digressuri domi decreuerant, ut ea non rediret.

De Melindæ regno, & de urbe Calechut, ac alijs compluribus locis.

CAPVT LII.

QVum itaque rediremus domum, erant nobiscum homines circiter quinquaginta quinque, qui multiplici genere morborum adflictabantur: alijs & ora, & fauces morbus corripuerat, aliorum crura ac genua, tabe, sanie, uel adrapido dolore labefactauerat iugis ægritudo. Nouas igitur regiones plus solito adiueramus ad leucas fere octingentas. Vltra uero compertam regionem, ubi Caput bonæ spei usque ad cognitam plagam tempore regis Don Ioan. superaruntque dictum Caput spei leucis fere sexcentum, à latere semper

populi sunt Nigritæ: & peractis dictis sexcentum leucis, mox apparuit flumen ingens, cuius in ostio est frequens uicus Nigritarum, qui quasi eis Mauris subijciuntur, qui introrsus degunt, Nigritis bella inferunt assidue. Dictũ flumen auro scatet ingentissimo, ut referebant accolæ fluuij: rogabant nos propterea, ut illic nouam lunam opperiremur, & pro mora pollicebantur auri plurimum. At præfectus classis sistere gradum noluit, sed progredi celerrime cupiebat. Progressi itaque ad leucas trecentas quinquaginta, nacti sumus urbem circundatam muro, cultamq; à populis, Indis haudquaquam absimilibus: domus ibi ex lateribus & calce pulcherrimæ, ritu Maurico. Appulimus tandem his oris, & à rege Mauro perbenigne excepti sumus, à quo consequuti fuimus itineris ducem, pilotũ appellant. Traiecturi eramus sinũ quendam, cuius naturam ignorabamus: urbs Melindę appellatur: in ingressu ostij sinus sita est, quem sinum altrinsecus Mauri innumeri uicatim accolunt. Is igitur pilotus linguam Italicam probe nouerat. Superauimus igitur sinum traiectu leucarum septingentarum: & tandem deuenimus ad urbem Christianorum pergrandem, quæ magnitudine superat Vlisbonã, Calechut appellant, cuius sinus frequens est urbibus, & oppidis Maurorum: & in capite sinus sunt quædam angustię maris, ut dicimus strictum Romaniæ. Superatis his angustijs, aliud mare occurrit, id est, sinus, mare Erythræum appellant, siue Arabicum: & ab hoc latere domus scelestissimi Mahumetis abest itinere trium dierum, Mecha dicitur, ubi arca Mahumetis, & ibi præclara ciuitas, à Mauris culta, & mea sententia, is est sinus Arabicus, in quem, ut meminit Plinius, Alexandri magni & Romanorum arma penetrauere, & Romano tandem paruit imperio.

Mecha

De situ urbis Calechut, & de moribus regis, & de eius regia.

CAPVT LIIII.

ET ut reuertar descripturus urbem Christianorum Calechut, Vlisbona maiorem esse noueritis. Hæc igitur colitur ab Indis Christianis, qui in eum colorem inclinant, qui est inter nigrum & album, Bigas appellant: ibi templa cõplura, & tintinnabula: uerùm sacerdotibus & cultu diuino caret, tantum in suis delubris uisuntur: uasa quædam cum aquis, cum etiam balsamo plena, omnisq; triennio immersi flumine quodam baptizantur. Is fluuius præterluit urbem, ubi templa ex laterijs coctilibus calceq; fabricata conspiciuntur more Maurico. Diuisas uidebis urbes per uicos & angiportus, ut mos est in Italia, stratas nos appellamus, Galli rues. Huius urbis regi incredibilis seruitus exhibetur à subditis, uiuit more regio ac sublimi fastu, longum seruorum ordinem post se trahens: admissionales, & æditũos ac cubicularios habet quamplurimos, regiamq; pulcherrimam. Verùm rex urbe aberat, quum præfectus classis nostræ appulit portum Calechut: qui ubi de eius appulsu certior est factus, mox illinc soluit, agebat in quodam oppido, quod distat à Calechut quinque uel sex leucis. Redijt igitur Calechut uiris fere quinquaginta concomitantibus: & demum triduo transacto, iussit accersiri præfectum classis nostræ: quem ubi terram tenuit, illico excepere hominum quinque millia, & ad regiam deduxere principis, uiris duodecim comitatum: cuius fores obseruabant æditui decem, clauas gestantes ex argento faberrime factas. Deinde peruenere ad cubiculum regis, ubi rex iacebat in lecto imo, qui sic condecorabatur: primò totum cubiculum stratum erat uiridi serico, uillosoq;, uelutum appellant: at eius parietes cooperiebantur serico multiplicis coloris ritu Damasceno contexto, cubile uerò instratum erat stragulo albicante, uerùm aureis filis intertexto, conopeoq; ditissimo inumbrabatur. Tum rex lecto sic est orsus ab imo, qui mortales forent, quonam peterent, auide percunctatus. At nostræ classis præfectus, O rex, inquit, Christianorum mos est, ut quum principem princeps per internuncium alloquitur, prius non promat legatus sui principis mentem, quàm astantes paululum secesserint: tunc rex innuit suis, ut parumper secederent, moxq;

Velutum

præfe-

A præfectus classis regem his dictis alloquitur, Regem, uidelicet, Portugalliæ iampridem compertum habuisse, quàm facundus foret, utpote rex celsitudinis immensæ, ac Christiani nominis non contemptor, cupiebat propterea enixe in eius amicitiam, & necessitudinem recipi, si pacis & concordiæ superierit locus quispiam: & quod in huius rei certius argumentum, per suum legatum condigne eum saluere iubeat, ut Christiani reges seruant, ut mutuis consalutationibus apprime gaudeant. Rex itaq; legationē, & regis consalutationem perquàm humane excepit, iussitq; uni è summatibus locupletioribus, ut præfectum nostræ classis honorifice domi exciperet, monuitq; ducē, ut sereno animo conquiesceret.

De aromatibus & moribus Calechut. CAP. LIIII.

IN hac itaque urbe Calechut uisuntur ditissimi mercatores, innumeriq; : hi sunt qui regē tum muneribus tum ingenio sibi conciliant, & fere pro libito gubernant cuncta. Habēt propterea Moscheam in foro, & ibi cōmercia exercent sua, plerūq; sunt Mauri, uiri acres & exerciti mercimonijs. In urbē itaq; Calechut comportant aromata fere omne genus, uidelicet, cinamum, piper, gariophyllum, zinziberim, thus, lachā. Sunt & syluæ sandalij cōdensissimæ: non tamen huiusmodi aromatum genera ibi nascuntur: sed fere undequaq; importantur, ab insula præsertim, quæ abest ab urbe Calechut leucis CLX. à continente autem leuca una, in eodem latere ubi sita est urbs Calechut: eò itur terrestri itinere XX. dierum spatio: incolitur à Mauris, neq; Christianis: Mauri dominantur, & inde plura aromata Calechut exportantur, quoniam ibi est emporium, & eorum statio: potior illorum moneta appellatur zaraffi ex auro obryzo defecatoq;: hāc cudit Soldanus Syriæ dominus, pondere nostri nummi aurei, eam granis binis excedūt zaraffi: & ibi Venetorum, & Genuensium aurei expenduntur, & moneta parua argentea, quam cudere Soldanū arbitratur. Ibi etiam sunt panni ex serico omniū generū, cocco alij, alij

B tyrio, purpura, uel buccino infecti: ibi etiam uidebis byssinū, id est, coccū tyrio infectū, & id genus cōplura sunt, & panni auro intertexti plurifariā, Attalici dicuntur: æra aūt fabrefacta & stannea uasa plurima comperies. Et ut tandem finiam, fere ibi nihil desiderant, quod ad humanū cultū pertineat. Et hæc mea sententia ex Babylonia Aegypti comportantur, Cayrum appellāt.

De nauibus quæ cauent à magnete, & de pretio aromatum.

CAPVT LV.

POrtugallenses in urbe Calechut commorati sunt, à die decimonono Maij usq; in diem XXV. Augusti: & per id tēpus uiderūt innumeras naues, utputa supra mille ac D. quæ ultro citroq; cōmeāt cōmercij gratia, & præsertim aromatum. Inter has naues quæ magnitudine alias excedit, nō est capax CC. doliorū: earū sunt magnæ quædam, nonnullæ uero paruæ, unū tantū malum habent, id est, arborem: nec nauigant, nisi uentum habeant in puppi, adeoq; æstibus maris interturbantur, ut nonnunq; semestri fere continuo, ut tranquillū fiat mare expectēt: submergūtur plurimæ, & miro artificio sunt fabricatæ: sunt tamen debiles, perinde ut armorum pariter ac tormentorū sint impatientes: quæ uero cōtendunt ad insulas, ut inde comportēt aromata omne genus, fundi sunt perquàm mediocris, adeò ut paruo ad nauigandum alueo egeant. Aliæ sunt quæ idcirco absq; ferro sunt, quoniā uim magnetis pauēt: nam is lapis uisitur supra dictas insulas, quà iter ipsi faciunt. Dum urbi appellere usu uenerit, illarum statio est in terra, in luto tamen. Id enim curant ex composito, ut tutius degāt in arido: quum increscit mare, dant operā ut eius æstu naues impellantur in siccum, & ibi tantisper manent, donec finitis commercijs soluere illinc complacitū fuerit: mare ibi crescit & decrescit singulis sex horis, ut apud nos. Visuntur aliquando in sicco naues quingētæ uel DC. quæ res propè est incredibilis. Pondus cinami, id est, cantarorum quinq; pretium X. aut XII. ducatorum nō excedit, si suam monetam consideres, id est, zaraffos, fere idem pretiū erit, ut præfecimus. Vbi uero legitur, minore mul *Zaraffi*

to pretio, utputa sex aureis pondus uenditur cinami, tantundem uenditur pi per, ac gariophyllũ: zinziber uero dimidio minus. Lacha aũt fere nihili uen ditur, id efficit copia ingẽs, propterea uilipenditur. Itidem sandalium, cuius nemora uisuntur: pro his rebus nihil præter aurum & argentum, aut choral lium recipiunt. Merces uero nostras præter linũ paruifaciunt. Linum igitur ibi est in pretio: nam nostri nautæ camisias complures pretio non mediocri uendebant permutatione aromatũ: licet ibi tela sit perquam subtilis & can dida, quæ, ni fallor, Babyloni, quæ est urbs Nili, quam Cayrũ appellant, tun ditur ut hic. Si soluendum est uectigal, pro centum quinq; soluunt: pretiosos lapides tulere paucos, & eos fere pretij nullius: quoniam, ut uerũ fatear, de fuit eis aurum & argentum, quibus cõmercia exercebant. Dicũt etiam sub esse aliam causam, quur non tulerint lapides, quòd, uidelicet, maiore pretio quàm autumauissent uendebantur. Itidem de margaritis aiebant, nos tamen secus credimus: sed nobis persuademus eos perquàm uili pretio uendi, licet à Mauris emantur, qui semper plus æquo rem æstimãt, procq; re una quatuor petunt, procaces nimium: attulere tamen hos lapides, uidelicet, berillos, to pazios, zaphyros, adamantes & chrysolitos, aiunt tamen præfectum classis emisse lapides pretiosos complures, argumento quòd omne suum argẽtum cum lapidibus huiusmodi permutauerit, uidelicet, uasa aurea argenteaq; cæ lata, quæ causa splendidioris apparatus secum tulerat. A

De Mecha ubi est ârca Mahumetis, & de monte Sinai, & mari rubro.

CAPVT LVI.

NAues quæ comportant aromata omnium generum, inibi plerunq; eun dem sinum prægrandem traijciunt, quem Lusitani superatis illius angu stijs, cymbis quibusdam, mare Erythræum, id est, rubrum traijciunt: dehinc terrestri itinere ad domum quæ dicitur Mecha, ubi Mahumetis arca uisitur, quæ à litore maris rubri abest introrsus itinere dierum trium. Inde ad Baby lonem, id est, Cayrum Nili contendunt, transeunt ad radices montis Si nai, & demum per siccam harenam, ubi turbo quandoque adeò sæuit pulue ris, ut uento puluis agitatus uiatores obruat: ita nonnullæ naues circumeũt totum eum sinum: aliæ fluuium illum, ubi comperere gentes multiplices pro pe Mauris adiacentes, cum quibus diutina bella agunt. Reperitur etiam in Calechut uinum maluaticum, quod fert Creta, id est, Candia insula: ex Cay ro tamen comportatur eò loci. Aiunt etiam quòd nunc anni octuaginta fa ciunt, quibus nonnulli Christiani albi eò iuere commercij causa: nam hi pi leos gerebant in capite albos, oblongosq;, ut solent Germani: barba his erat promissa inter nares & os, ut Byzantij mos est aulicis: cætera tonsi, barbasq; huiusmodi mastuchos appellant: hæ ferebant uiros loricatos ferreis loricis, ac thoracibus, nostris non absimilibus: hastisq; quibusdam utebantur, tor menta etiam habebant, uerùm nostris minora: postquam consueuere singu lis biennijs semel eò contendere, classem non mediocrem trahentes, utputa nauium XX. aut XXV. Hanc gentem incolæ Calechut adhuc nesciunt, mer cesq; præter linum quod deferunt candidum subtilissimumq;, nauibus ma los quatuor habentibus, ut Hispanæ, exportant aromata: eos igitur ex Ger mania aduenisse minime arbitramur: nam id haudquaquam nos lateret: ue rum plus fidei habet, ut sint Tartari e Roscia profecti, ut referũt quidam, qui crebro arant maria: tamen breui speramus huius rei certiores fieri, interpre te Medio piloto, qui secum profectus est, nunc apud præfectum classis capti uum agit: nam nolens nauigat. B

Mastuchi

Medius

De cibatu regis Calechut, & eius populis. CAP. LVII.

AD dictam urbem Calechut Christianorum magnam uim tritici compor tant Mauri suis nauigijs: una die uiuit homo pane ualoris trium quatri norum, qui tertiam solidi partem complent: panem conficiunt absq; fermen to, non habent clibanos, uerùm sub cineribus, ut nos aliquando placentas torrent, eumq; faciunt in diem: oriza abundat, & bobus, uerùm nostris mul

to mi

to minoribus, abundant etiam lacte & butyro, Assyrijs malis, eisque dulcioribus, pomisque omne genus citrinis, alijsque fructibus mitioribus compluribus:
A Cariotas habent recētes, & passas, & propè fructus omnium generum. Rex eius urbis ab omni morticino abstinet: nā is mos inoleuit apud eos, ut ipse rex, ac reliqui aulici & probi ferè omnes nihil edant, quod mortem patiatur: nullo ergo animali uescuntur, hoc argumēto, quòd dominus noster Christus deus omnipotens tulit sententiam in Christiana historia, ut qui mortem intulerit, & ipse pereat, alludentes ad illa uerba: Qui ferit gladio, gladio peribit, uiri potius stolidi quàm simplices. At populus in promiscuum & carnibus ac piscibus uescuntur, soluti his curis: non tamen necant bona animalia, ut sunt boues, eosque benedictos dictitant: & quum prætereunt, contingunt manibus, eosque deosculantur, ut nostri simpliciores deosculātur sanctorum imagines, quum manum ad os referunt deosculando non alia magis de causa, quàm quia eā tetigit imaginem. Verus itaque rex illorum lacte uiuit ac butyro, oriza quoque & alijs compluribus, eundem ritum in cibatu aulici & summates obseruant. Hic itaque rex arroganti ac superbo fastu recumbit, palmarum succo pro uino utitur. è uase argenteo bibit, ita tamen ut uas labra non contingat. Suspenso itaque uase, instar crateris uinum demittit guttatim, & ori infundit. Pisces ibi nostris haud sunt absimiles, regio sequens est piscatoribus: maiores equos nostris habent, uerum Mauri eos non magni faciunt.

De cognitione Christi quam habent, & de notitia Pontificis Romani.

CAPUT LVIII.

CHristiani qui urbem Calechut incolunt, equitant elephantes, quoniam ea regio animalibus huiusmodi abundāt: quæ ubi mansuescunt facillime, rex cum aliquo contendit, trahit secum innumeram peditum multitudinem: nonnulli uero elephantis uecti, regem concomitantur. Rex uero humeris hominum nobilium fertur. uiri pubetenus tantum uestiuntur, cætera usque ad inguina nudi. Veste utūtur cotonina, quoniā eo panno abundant plurimum: utuntur & pannis sericeis, & in primis illustriores: at alij alijs utuntur
B uestibus, prout patitur illorum census & opulentia. At nobilium uirorū mulieres, etiam supra cincturam carnes uelant telis subtilioribus. Egregiæ uero fœminę usque ad pubem tantum corpora tegunt. Mauri autem more suo uestiti incedunt, cooperti ad talos usque. Abest hæc ciuitas ab Vlisbona leucis millibus & octingentis: quæ ratione subducta, ut leucæ cuilibet dentur milliaria quatuor, is numerus leucarum efficiet milliaria quindecies mille & ducenta, tantundem metiri oportet in regressu: quare si pensitatius quis consideret, quanto temporis interuallo id itineris perfici possit, comperiet profecto tantam locorum distantiam metiri non posse citius quàm decimosexto mense. Mauri uero nautæ ad ulteriores regiones duce Septentrione nauigant cum instrumentis quibusdam ligneis, quadrante, uidelicet, & astrolabio. A dextris semper quum sinum Persicū trajciunt, referunt pilotæ illorū. id est, duces itineris, quòd ad meridiē supersunt insulę XI. mille illis inaccessæ, quas nō adeunt, quoniam nimiū tendunt ad meridiē, adeo ut nō sit tutus accessus. Forte fortuna hæ sunt, quas nuperrime rex Hispaniarū inuenit. In Calechut habent mediocrem notitiam presbyteri Ioannis, uerùm non exercent inuicem commercia, neque consuetudines: quoniam multum abest ipse ab Calechut, introrsus plurimum. Christum credunt natum ex uirgine Maria, neque peccasse unquam, & ab Iudæis cruci affixum, mortuumque, ac Hierosolymis sepultū. Papam uero sciūt Romæ degere: alioquin sanctæ Romanæ ecclesiæ notitiam haud habent aliam: norunt literas, & sua lingua scribunt.

De aromatibus ubi nascantur. CAP. LIX.

IBi igitur sunt innumeri elephantorū dentes, ac cotoni, saccarique plurimū, & mea sententia quicquid est quo uita carere nō possit, eo hæc regio exornatur ditaturque mirum in modum, crediturque uinum fore in pretio, quandoquidem eo libenter utuntur Indi Christiani: expetunt etiam oleum admodum;

[Margin notes: millia; Pilotæ]

dum. Ibi etiam eximie iustitia colitur quàm alibi gentiũ: nam si quis furatur aut occidit, ritu Turcarum palo affigitur atrocissime. Qui uero uectigalibus imponere uult, si deprehensus fuerit, totũ perdit, mercesq́ ludit omnes. Inibi rursus inueniũtur unguenta ferè omne genus, ut sunt castoreum, ambra, storax, & id genus alia. Insula uero quæ mittit aromata, Zellũ appellatur: ea est ultra Calechut urbem ad leucas ferè C. & LX. ubi oriuntur aromata: at arbores cinami & piperi fert alia insula introrsus continentẽ. Aiũt etiam circũ urbem Calechut nasci piper & cinamũ, uerum non ad perfectionẽ. Gariophylla deferuntur à remotiore plaga: reubarbari ibi plurimum, & aromata minutiora complura. Zinziber in mediterraneis oritur electissimũ. Sinus quem præfeci, colitur eximie altrinsecus à Mauris. Post hæc intellexi melius à nõnullis, ipsum tantũ à latere uno habitari à Mauris, ab altero uero uersus meridiem ab Indis Christianis, eisdemq́ albis ut nos, in litore maris æque ac in mediterraneis. Is est tritici ferax plurimi, fructuum & carnium, & propè omnis annonæ. Inde plura ad urbem Calechut deferuntur: nam regio ubi uisitur Calechut, obducta est arenis, habet humum ieiunam: & præsertim tritici & id genus est impatiens. Ibi etiam duo uenti solum flant in æstate, uidelicet, Subsolanus, & hyeme Fauonius, siue Zephyrus: rerum omnium sunt elegantissimi pictores: urbs muro ambitur nullo, uerum domos cõtinenter & in ordine positas, uicosq́ Maurico more habet. Eadem insula quæ fert cinamum, mittit & gemmas absolutissimas.

Zellum

Portus aromatum Soldani. CAP. LX.

QVo ad res Indas inuentas ab istis quibusdam meis literis reddidi uos certiores sigillatim: pòst uero superuenit pilotus ille, quẽ ui ceperãt. Is uisus nobis est ex Dalmatia oriundus, tamen reuera erat Iudæus, ortus Alexandriæ, aut non longe ab ea terrestri itinere: iuuenis admodum Indiam adiuit, nunc in urbe Calechut uxorẽ habet & natos. Is dominus erat quatuor nauium: ibat propterea interdum cum classe, & de eius regione mira referebat: de diuitijs præsertim ac aromatibus, & cinamomo perquam eleganti, quæ omnia ueniunt ex insula quæ ultra Calechut ad leucas centum & quinquaginta uisitur, parumq́ abest à continente: oram Mauri tenent: piper uero & gariophyllum mittit ulterior regio, & in primis Iudæa, & ibi rex Iudæorum, uidelicet, illarum decem tribuum, quæ ex Aegypto traiecerunt in Arabiam, superato mari Erythræo. Affirmãt etiam innumeros esse idolorũ cultores, Gentiles uocant & Christianos propè nullos. Verùm fallũtur plurimi, qui arbitrãtur ob id Christianos esse cõplures, quòd, uidelicet, ecclesiæ uisuntur cum tintinnabulis plurimæ, quæ templa tamen sunt idolorũ, quod profectò magis quadrat rationi: nam absonum esset dicere, quòd ibi Christi nomen colatur absque diuino cultu, & præsertim à Christianis. Igitur ibi nec sacerdotes cernuntur, nec fiunt sacrificia quæpiã. asseuerant itaq́ nullos esse inibi Christianos, quàm eos, qui presbytero Ioanni parẽt, qui distant mirũ in modum ab urbe Calechut, quum citra mare Erythræum existat, nõ longe à rege Melindarum, in Aphrica introrsus multum uersus Nigritas, prope Guineam. Is presbyter alibi Soldano cõfinis est, haud longe à Nilo, ubi Babylon urbs uastissima, nunc Cayrum dicitur. Hic itaq́ presbyter Ioannes habet sacerdotes qui diuina exequuntur, ut nostri Euangelia colunt & obseruant, necnon alia ecclesiæ mandata ut reliqui Christiani haud contemnunt, parumq́ in cultu diuino à nobis differunt. Soldanus autẽ in mari Erythræo portum habet, & ex Alexandria Aegypti ad portum maris Rubri contendunt itinere terrestri dierum octuaginta: tantũ abest ab Alexandria. Ibi uideas aromata omne genus: eò enim comportantur ex urbe Calechut. Non longè etiam ab dicta urbe uisitur quædam insula distans à continente leuca una, ubi innumeri piscatores uisuntur, qui margaritas multiplices piscantur. Ibi nullæ sunt aquæ ad potandum suaues: uerùm hi nautæ proficiscuntur ad quoddam flumen sine utribus ac dolijs, sed solis nauibus hauriunt aquam: armẽta, quum naues re/

dière,

A diere, illico currunt ad mare, ut aqua dulci satientur, quam abunde naues, ut præfeci, comportant. Hęc insula est citra Calechut itinere leucarum sexaginta, & colitur ab gentilibus, id est, idololatris. Vaccas & boues eximie colūt, utpote benedicta animalia, adeò ut si quis læserit quodpiam illorum, is protinus morte pœnas luat, non aliter quàm pro furto. In cibatu igitur animalia huiusmodi non habent. De insula uero Taprobane, de qua satis ac super scripsi, alia nō habemus, nisi quòd credimus ipsam innatare uastissimo pelago, & abesse plurimum à continente.

De instrumentis nauigandi, & quanti merces inibi uendantur.

CAPVT LXI.

IN urbe Calechut est templum, quod ingredi nefas est. Impune id ingredi non licet cuiquam die Mercurij ante meridiem: nam si quis ante id horæ ingressus fuerit, mox moritur ob dæmonum conspectum, qui per id tempus inibi ferè innumeri conspiciuntur. Addebat etiam Iudæus qui captus fuerat, diem esse quendā in anno, quo in dicto templo suapte natura lampades quæpiam accenduntur, & rem mōnstrificam ac portentosam efficiunt. Inibi nauigant absq; pyxide, sed solo quadrāte ligneo: quæ res uisa est difficilis admodum, & in primis quū cœlum inumbratur nubibus, adeò ut stellæ uideri non possint. Ancoras habent perquam mediocres, quas quando iaciant adhuc ignoramus: temones nauiū alligant funibus, & longitudine excedūt nauium transtra palmis ternis: omnia nauigia eius regionis fabricantur incolę urbis Calechut, quia alibi arboribus & omne genus lignis carent. Potiores merces eius regionis sunt corallia, & æra fabrefacta in uasa, ut in cacabos & sartagines, uel ahena, & id genus plura, necnon in laminas. Conspicilia magni penduntur plurimum, adeò ut alicubi gentium par unum conspiciliorū pretio uendatur eximio. Sunt etiam ibi in pretio telæ rudiores, uinum & oleum: panni ex auro ferè nulli, & alij panni ferè omnium generum.

B *De elephantis, & titulo regis Portugalliæ.* CAP. LXII.

HIc noster rex Portugalliæ in his rebus animi est non quidem mediocris, uerū eximij: argumēto est classis quā parat in expeditionē Indicam: nam in præsens naues quatuor expediuntur, ac celoces duæ omni annonæ genere perquā munitæ, ut mense Ianuarij præsto adsint ingentissimis refertæ mercimonijs: inq; eis armamenta omne genus, ut si forte fortuna rex Calechut renuat oblatam conditionem, & nostræ gentis contubernia spernat, discat ui dare aliquando, quod amice potuisset. Hæret igitur animo illi, ut quum opus fuerit, sua classe naues futiles ac nullius pensi regis Calechut profliget, quod si pro arbitratu succedet: quoniam uix referre possum, quàm parui sint momenti, & uirium nullarum orientalium meridionaliumq; nauigia, ubi nostris collata fuerint. inter cætera sulcare maria nequeunt, nisi uentū habeant in puppi: uerùm ubi nauiū propè infinitus numerus uisitur: & ultro citroq; cōmeant, ferentes aromata ferè omnium generum. Potissima animalia eius regionis sunt elephanti: his bella conficiunt: turres quasdam imponunt eis, capaces trium uel quatuor uirorum, qui de turribus huiusmodi præliantur: moderatorē habent, qui turrita animalia regit, ut cōmeminit Plinius. Eis reges se suaq; tutantur, alij in exercitu ad bella ducunt elephantorum M. D. C. alij M. D. C C C. alij minus, prout sumptus exigunt illorum. Quando naues appellunt onustæ, id fit ui elephantorum: currunt effusissime: & licet uix sit dicto fides, fabulaq; censeatur, rem tamen ueram denarramus. Aiunt etiam quamuis ibi sit copia elephantorū, eos tamē uendi pretio ingenti, si alias res spectaueris. Præfectus classis nostræ, nec alij lapides pretiosos tulere: quare nobis persuademus haud difficulter, lapides huiusmodi inibi haudquaquā reperiri, sed è longiore regione conuehi, fitq; propterea ut eius regionis principes magni pendant lapides pretiosos, storax, castoreum, & alia id genus plurima. Quicquid autem deinceps de rebus huiusmodi comperti habebimus, mox uobis colliquescet. Hic rex noster harum regionum iam titulum

gerit,

gerit, uidelicet, Rex Portugalliæ & Algarbiorum citra & ultra mare in Africa, & Guineæ dominus: & per nautas suos cum Arabibus, Persis & Indis commercia exercet. A

Quomodo rex Emanuel dedit præfecto claßis regium trophæum.

CAPVT LXIII.

ANno M. D. rex Portugalliæ serenissimus classem nauium duodecim in Indiam expediuit, cui præfecit Petrum quendam Aliares, ac Abrilũ Fidalcum: & hanc classem omni genere annonæ & armamentorum communiuit diligentissime, tantumq; annonæ naues comportarũt, ut uictui mensium decem & octo abunde sufficeret, data eis lege, ut ex duodecim nauibus decem ad urbem Calechut contenderent, duæ uero in Arabiam. Igitur hæ duę diuertunt commercij gratia in eam regionem, ubi locus est dictus Zaphal, secus iter quo itur Calechut. Itaq; naues decem prædictæ eas merces domo secum attulere, quas crederent Indis & Persis haud fore ingratas. Ergo octaua mẽsis Martij anni prædicti, nauibus iam præparatis itineri, rex Portugalliæ concessit ad locum quendam ad secundum urbis lapidem, cui nomen est Sanctæ Mariæ de Ballera, non alia de caussa, nisi ut daret præfecto classis nostræ regium trophæum. Hæc itaq; classis soluit illinc die Lunæ nono Martij, cœlo sereno, ac fœlicibus auspicijs, Igitur die XIIII. dicta classis superauit insulas Canarias. Item die XXII. preteriuit Capitis uiridis insulam. Item die XXIIII. quædam nauis digressa est ab alijs, & quò concesserit, adhuc nobis est incognitum: nam nusquam apparuit.

Quomodo naues iactabantur fluctibus. LXIIII.

VIgesimaquarta Aprilis, die Mercurij, in octaua Paschæ, dicta classis uidit continentem quendam: ob quam rem gauisi sunt plurimum. propterea misere exploratores, qui uideret quæ gens illas terras incoleret: qui mox compere ibi esse arborum uim maximam, & gentem quandam litus obseruantem. Iactis itaq; ancoris, rursus cymbam mittunt, quæ diligentius scrutetur regionem, ac eius incolas. Iuere igitur: & ubi redierunt, retulere gentem esse eius coloris, qui medius est inter album & nigrum, eosq; uiros habere habilissima corpora, ac capillum promissum, & nudos esse, sicuti exeunt ab utero matris, omniq; uerecundia carere, & eorum singulos arcus ferre cum sagittis, utpote qui litori fluminis custodiæ præerant: uerum nullus erat in dicta classe, qui eorum linguam calleret. His ergo conspectis cymba rediit ad classem: & dum nox humida cœlo præcipitat, surrexit atrox tempestas, quæ plerunq; noctu sæuit: mane uero sequenti sublatis ancoris, adhuc undabundo mari ac sæuiente, percurrimus tamẽ litus quasi ad Aquilonem, flante Euro, ut si forte fortuna nacti fuissemus portũ aliquem, ubi tutius classis conquiesceret. Tandem peruenimus ad portũ quendam, ubi iecimus ancoras: etiam nacti sumus Ananinos, qui paruis cymbis portabantur: hos adiuere e nostris quidam, & duos ex eis ceperunt, & ad præfectũ classis duxere, ut intelligerent quænam gens esset: quoniã idioma illorũ nemo adhuc intelligere potuerat: nam nec nutu, nec signis quæ exponebantur intelligebant. Igitur præfectus classis prædictos Ananinos penes se nocte una habuit: & ubi uidit nullũ esse cum eis humanæ uocis cõmerciũ, eos immisit indutos tunica interiori, & ueste alia birretoq;, quod eis summe placuit, nã nudi incedebãt: propterea omne genus uestis admirabantur, utpote rem hactenus non uisam. B

De radicibus, quibus panem ibi conficiunt. & quibusdam alijs moribus.

CAPVT LXV.

EA die quæ erat octaua post festum Paschæ, id est, uigesima sexta Aprilis, præfectus classis nostræ decreuit Missam audire: propterea iussit præparari tentoriũ, sub quo diuina officia celebrarentur: & post Missarũ solennia omnes dictæ classis concioni diuinæ interfuerunt: eo etiam cõuenere multi ex illis populis, qui tripudijs & saltationibus insistebãt, quiq; cornu intonuere, dum diuina celebrarentur: & mox peractis Missis unusquisq; dilapsus est in suam C

A in suam nauim. Incolæ uero regionis illius desiliebant in mare, immergebantur usque ad ulnas canendo, gestiendo, multaque alia lætitiam præ se ferentia agendo. Post hæc præfectus classis quum pransus esset, signū dedit cunctis ut naues pro libito egrederentur. Itaque egressi omnes cœperunt cum incolis eius regionis ludere, magnam uoluptatem sumentes ex illorum saltationibus & tripudijs: & demum cœperūt exercere inuicem commercia: nam incolæ pro panno, papyro, & alijs minimis, arcus & sagittas dabant: & tandē in his permutationibus merciū totam diem consumpsere, & inibi inuenere flumen ad potandum suauissimū: & quū aduesperauisset, rediere ad suas naues omnes. At sequenti die præfectus classis decreuit aqua & lignis rursus nauem cōmunire. Igitur illius iussu nautæ omnes aquatū & lignatum profecti sunt, adiuuantibus illis populis: nam cateruatim confluebant, ut nobis essent auxilio. Iuere etiam e nostris complusculi, ut illorū domos & habitacula uiserent: habitant enim longe à mari ad tertium lapidem: & permutarūt suas merces cū psitacis & radice quadā, quæ dicitur Igname, qua panis illorū cōficitur, eoque utuntur Arabes: nam nostri pro his rebus dederunt supradictas merces: & ibi sex dies permutando nostra cū suis triuimus. Quo ad mores illorū, nō ab re fuerit pauca cōmemorare. Sunt igitur, ut suprà meminimus coloris qui est inter nigrū & album, pardum appellant: nudi semper incedunt, nullus est eis pudor, neque uerecundia: capillum promittunt: barbam uero & oculorū palpebras uellūt, & inibi depingūt uaria colore multiplici, ut albo, nigro, & cœlesti, necnon rubeo: & ferunt labrū oris inferius perforatū, & in foramine huiusmodi ponunt ossa instar claui: alij aūt lapillos ferunt eiusdē coloris, adeò ut uideatur totum labrum gemmatū: itidem mulieres agunt, suntque sine pudore, uerum pulcherrimæ, & capillos per humeros leniter demittunt: domos habent ligneas, quas folijs & ramis arborum cooperiūt, suffulciuntque eas innumeris columnis: & in medio earum ad parietē collocant rete bombicinū Igname

B appensum, in quo homo inuoluitur: & rursus rete aliud, quoad continenter plura in ordine disponant, interque ea rogos accendunt, efficiuntque ut in cœnaculo uaria cubicula & retia parietum uicem suppleant: nam retibus discreta sunt eorum habitacula.

De Psitacis inibi repertis. CAP. LXVI.

IGitur eadem regio caret ferro & omnifariam metallo: propterea ligna incidunt lapidibus præacutis: abundant uero omni genere auitiorum, præsertim psitacorum multijugi coloris, tantæque proceritatis, ut cum gallinis magnitudine contendant. E pennis uero auium pileos & birreta conficiūt. Terra abundat arboribus ferè omnis generis, aquisque irrigua admodū est: miliū fert, & ignamen herbam, unde panis illorū conficitur: necnon gosipij mittit plurimum. Ibi animalia uidimus nullla. Regio est uastissima: & an sit insula uel continens, nondum satis liquet: uerùm nos inclinauimus in eam sententiam, ut sit continens, ob immensam uastitatem. Cœli est saluberrimi, & incolæ retia habent ferè innumera: quoniam omne uitæ suæ tempus terunt piscando: nam piscantur pisces quasi omne genus. Inter cæteros pisces qui inibi eminent, unum uidimus, qui doliū non quidem mediocri crassitudine excedit. & rursus idem longitudine duo dolia superat, & formę est obrotundę: caput habet ut sus, uerum oculos paruos, dentibus caret, sed aures longitudine & latitudine brachij mensuram excedunt: in inferiori parte corporis duo habet foramina: cauda illi est oblonga, eademque lata supra brachij mensurā: & loripes erat: in aliqua corporis parte uidebatur habere suis cutem: corium densum supra digiti mensuram. Interea temporis dum illic agebamus, præfectus classis decreuit de his rebus regem reddere certiorem, & in ea regione uiros duos, iam ob scelera morti addictos dimittere: nam ex his complures secum trahebat. Itaque illico pręfectus classis nauim expediuit in Lusitaniam, quæ regem harum rerum certiorem facerent: nec ob id numerum duodecim nauium minuit: quoniam hæc nauis ultra dictas duodecim naues ad tales

casus

casus ducebatur. Literæ erant eius tenoris, quod narrabant ex ordine omnia A
nuperrime inuenta à Lusitanis. Hoc facto mox mittit quosdam, qui in litore crucem eminentissimam figant, ceu nostræ fidei trophæum: & in eodem loco duos, ut præfeci, morti addictos deseruit: qui ubi uidere se destitutos omni Christianorum auxilio, flebant mœstissime. At incolæ regionis illius eos solabantur, miserati eorum conditionem.

De ingenti tempestate, qua naues quatuor submersæ sunt.

CAPVT LXVII.

IGitur sequenti die, secunda erat Maij, anni eiusdem, explicuimus uela, iter dirigẽtes uersus caput Bonæ spei: & id maris iter leucas fere habet M. CC. id est, milliaria quater mille. Die uero duodecimo eiusdem mensis nobis nauigantibus cometa quidam apparuit Arabiam uersus, cuius radij prominebant plurimum: sicque cometa diebus octo aut decem iugiter apparuit die noctuque: & tandem die dominica, uigesimaquarta mensis Maij, dum iter nostrum prosequimur, & classis omnis felicibus uentis potiretur, capiẽtes uentum nõ pleno malo, sed medio, ob pluuiam quæ præcesserat, ecce uentus turbinis repentino flatu inuasit nautas, egitque ut naues prope omnes submergerentur: nam quatuor ex nostris nauibus inuertit submersitque, nec ultra earum quampiam uidimus: adeo enim concite eas corripuit tempestas, ut eis auxiliari nequiuerimus: quippe qui parũ & nos aberamus à morte. At naues septem quæ supererant, uentũ in puppi accipientes, Dei clementiæ haud diffidentes nauigabamus. Dum itaque priore tempestate perterriti mœstissimum iter prosequebamur, ecce atrocior procella cœpit mare interturbare, & efficit ut plus solito sæuiret: adeoque iactabamur fluctibus, ut uideremur cœlum conscendere, dum fluctus nos in superiora impellebat: quum uero demittebamur, ipsum Acheronta petere arbitrabamur, tanta erat inundatio aquarũ. Vela facere uentis prohibebat tẽpestas: igitur luctamur cum Neptuno, & in B uarias partes disiungimur: eoque discriminis perueneramus, ut altera alteram conspicere nõ posset: nam nauis quæ classis præfectũ uehebat, id est, prætoria, cum duabus alijs iter alio cœpit: quo tamẽ pergeret nõ satis sciens. Alia uero nauis, quæ regis nomen obtinebat, alio profecta est, comitantibus duabus alijs. At ea quæ sola supererat, infelicior cæteris errabunda per se mare sulcabat. Sic itaque alto iactati per dies XX. hãc maris sæuitiã perpessi sumus.

Cometa

Tempestatis uiolentia

De Zaphala auri mina. CAP. LXVIII.

TAndẽ sextodecimo Iulij fauentibus superis Arabiæ litora conspeximus, & illo nauigia dirigentes ancoras iecimus. Erat ibi ingens piscium copia: cœpimus ex eis complures: nec tamen quisquam nostrum continentem applicuit: solum enim litori adhæsimus: uidimus tamen regionem illam populis fere innumeris cultam. Tunc sublatis ancoris, & secus litus iter prosequentes nostrum, plurima uidimus flumina, ac animalia complura. Erat profecto frequens habitatore, quum hominibus, tum etiam multijugis animalibus: tandem nauigando peruenimus ad quandam auri minam: ea ẽst in loco qui dicitur Zaphala: & ibi erant duæ insulæ, ubi naues duæ Maurorũ commorabantur commercij causa: hæ enim aurum uehebant ad regnum Melindæ: quæ quidem naues ubi nostram classem conspexere, mox effusissime fuga sibi consuluere terram petentes: & aurum quod uehebant in mare proiecerunt, ne nos eo potiremur. At præfectus noster ubi hæc uidit, in eos uela fecit, cepitque naues huiusmodi, in quibus parum adhuc supererat auri. Captos igitur compellere cœpit & percunctari, quęnam gens foret, unde ueueniret, & quo pergeret. At dux Maurorum: Mauri, inquit, sumus, regi Melindæ necessitudine arctissima coniuncti, ex insula quæ Zaphal dicitur, uenimus, uxorem ducebam mecum: & dum classem uestram conspeximus formidantes, terram appellere festinantius uoluimus, ea maris obruta est fluctibus: idem casus nato obtigit meo. Tum nostræ classis dux, ubi accepit eum regis Melindæ affinem esse, ægre tulit eorum iacturam, solarique cœpit eos, honori-

A honorifice admodum ipsos excipiens in memoriam tãti regis, cum quo nobiscum maxima amicitia intercedit, & in primis cum nostro rege. Iussit itaque ut illorum naues reponerentur: & si quid auri sublatum fuerat, id totum mox restitueretur. Tunc Maurorum præfectus percunctatus est nostrum ducem, an fascinatorem haberent quempiam, qui incantationibus pessundatũ aurũ extrahere posset. Cui noster dux infit: Nos Christum deũ colimus, qui arcte nobis has fascinationes exercere prohibet, propterea ab re huiusmodi tẽperamus. Rursus ab eo noster præfectus quærit, ubi sit dicta Zaphala, quã ipsi adhuc nesciebant, uerũ fama eius adducti adnauigabant. Tum Maurus ait: Zaphala est insula quæ aurũ fert, ea paret regi Mauro, qui insulam incolit Achiloam nomine dictam, nec à uobis abest in eodem itinere quod tenetis, sed iam eam præteriuistis nonnihil. Tunc præfectus, ubi hæc intellexit, signum dedit ut uela daremus uẽtis, à nostro itinere haudquaquã declinantes. Tandem XX. Iulij applicuimus insulam quandã ditionis regis Zaphal, nomine Monzobinghe: ea est habitatore haud frequens: uerũ ibi uisuntur diuites complusculi, qui inibi cõmercia exercent. Eò igitur ubi deuentũ est, corpora curabamus, ducemq; itineris accepimus, pilotũ appellant, qui nos Achiloã duceret, ea est insula, ubi portus est perquã opportunus, nõ longe à cõtinente. Igitur hinc soluimus Achiolã uersus, litori semper adhęrẽtes, ubi innumeras cõspeximus insulas eximie cultas, ac ditionis eiusdẽ regis: & tandem Achiloã peruenimus XXVI. mensis eiusdẽ, eoq; simul naues sex deuenerunt uario itinere: at septima nusquam comparuit. Hæc itaq; insula parua est admodum, & continenti propè cõiuncta: regio est aprica ac pulcherrima: domos habet eminentes more Hispanico, & ibi locupletissimi mercatores: quoniam scatet aurò, argento, ambra, castoreo & margaritis. Incolæ induuntur cotono albo, nec non serico perquã eleganti: uiri sunt nigerrimi.

B *De congressu regis & præfecti.* CAP. LXIX.

HAbito itaq; saluo conductu, quo impune cũ rege colloqui posset per internuntium, primo cœpit regẽ adire. Misso igitur Alphonso Furtado, qui uicẽ legati supplebat, cõcomitatus sex uel septẽ uiris, elegantissime, ut assolet, indutis, his uerbis alloquitur regẽ: Classẽ esse regis Portugalliæ, quę eò accesserit solius cõmercij gratia, ferreq; cõplura mercimonia, quæ forte regi erũt haud ingrata: cupere propterea præfectũ classis regẽ corã uidere, uerũ ex mandato regis Portugalliæ nõ posse impune terrã appellere, nec nisi in cymba regẽ adire posse: hũc esse ducũ classiũ morẽ uetustissimũ, ne correpto principe mox ruerent omnes qui de eo pendẽt. Ad hæc rex respõdit se descensurũ perquam libẽter ad mutua colloquia, seq; uicissim cupere pręfectũ uidere tantæ classis. Igitur sequenti die cõuenere rex & pręfectus, uecti cymbis uarijs, nã nostri tormẽta expediuere, gentemq; omnẽ cũ signiferis, buccinatoribus, tibicinibus & choraulis. at rex almadias exornat suo more, tibijs & cãtu exultans, cohors nobiliũ regẽ cõcomitatur suũ. Igitur præcedẽtibus fecialibus colloquuti sunt. Tũc nostri tormẽta fere omne genus exonerarũt, tanto fragore edito, ut mare totũ cõtremisceret, & cœlũ reboaret eximie, quæ res & regẽ ac suos adeò perterrefecit, ut stupidi pene hæserint omnes, his nunquã assueti. Postq; mutuo colloquio uterq; potitus est, ad sua quisq; redijt. Sequẽti itaq; die rursus præfectus Alphonsum emisit, qui cum rege nauaret operã de mercimonijs permutandis aliquando, uerũ longe aliter rex uisus est sentire, quàm præfectò pollicitus fuerat, plura enim excusabat, & in primis ipsum mercium nostrarũ non egere, & piratas propè arbitrari. Re itaq; infecta Alphonsus redijt ad classem, inibi tamẽ ad tres uel quatuor dies cõmorati, nihil consequuti sumus. Interea temporis rex metuens ne genti suæ uim inferremus, aliquã insulam peditibus cõplusculis cõmuniuit. Hoc uiso præfectus noster illinc soluit, & uela dedimus uentis uersus regnum Melindæ, & inter nauigandũ longe à litore multiplices conspeximus insulas à Mauris cultas, & ibi urbs quæ dicit̃ Monbaza regis Mauri, suntq;

hæc Arabiæ litora ab Mauris culta. In insula uero introrsus aiũt esse Christianos, qui ut dicũt, magna bella conficiunt: id tamen nobis fuit incõpertũ. A

De muneribus regis Portugalliæ missis ad regem Melindæ,

CAPVT LXX.

IGitur die secunda Augusti mensis eiusdem deuenimus ad regnum Melindæ, & ibi tres naues regni Gambræ ancoras iecerant: nam quælibet earum capax erat amphorarum, ducentarũ: hæ enim mira arte sunt compactæ, absque ferro, uidelicet, sed ferrumine nescio quo, thure admixto: arcem non habẽt in prora, sed in puppi tantũ, castellum uulgo appellant: redibant naues huiusmodi ab Indica prouincia. Eo ergo ut applicuimus, mox rex munere multiplici nos donari iussit: id munus erat, arietes complusculi, gallinæ prope innumeræ, anseres plurimi, & mala Assyria fere omne genus, quæ quidẽ suauitate mira omnia alia præcellunt, argumento quòd ægris, protinus eis gustatis, plurimũ conferũt. Vbi itaque terrã appulimus, præfectus classis iussit de more ut tormẽta exonerarẽtur: duosque negotiatores emisit, quorũ alter idioma Arabicũ callebat, eisque mandat ut regẽ ex se adeant, illique renũcient classem huiusmodi aduenisse, ut ipsum nomine regis Portugalliæ uisat, & donet munere non ingrato, præfectũque ad ipsum literas habere sui regis: quæ omnia libens audiuit, supra quàm referre queã: & eũ qui linguã Arabicã nouerat, apud se ea nocte habuit. Quũ uero illuxisset, Mauros duos uiros haud inhonoros ad classem misit, qui Arabico sermone præfectum alloquerentur his uerbis: Gratum, uidelicet, habuisse eius aduentũ, rogareque propterea ut si alicuius egeat, quod regis foret, eius rebus æque uteretur ac suis, crederetque esse in regno Portugalliæ: quandoquidem erant sua omnia cum rege Portugalliæ communia, ob amicitiam quæ iampridem inter eos intercesit. Præfectus uero his auditis decreuit literas quas habebat mittere ad regem, necnõ munera huiuscemodi, uidelicet, ephippias quasdam exornatissimas, par unum frontalium equorum, stapedes & calcaria argentea, pectoraleque equi unius: & habito super hac re consilio, uisum est cunctis ut munus regi offerret Araschorea negotiatorum primus. Hunc comitati sunt complures ex nobilioribus classis, præeuntibus buccinatoribus. Rex itaque ubi hæc audiuit, illustriores quosdam præmisit, qui occurrerent negotiatori. Regia principis portui adiacet: & priusquam appropinquarent ædibus regijs, obuiarunt mulieres quædã patinas igne plenas ferentes: quibus iniecerant odores fere omne genus, adeò ut fragrantia multiplici oppleret totam terram. His igitur odorib. excepti ad principis regiã deueniunt: ubi rex in regia sede sedebat, satrapis complusculis Mauris astantibus. Qui quum primum munera uidit, gauisus est plurimum, acceptis etiam literis, quæ ab altera parte subscriptæ erant charactere Arabico, ab altera uero Lusitano: quibus perlectis cœpit cum suis Mauris lætari & gestire, & tandem omnes uno impetu exclamarunt in cœnaculo, reddentes gratias deo, quòd eius permissu cum tanto rege, ut est Portugalliæ dominus, inissent fœdus & amicitiam. His igitur oblectatus muneribus, negotiatorem rogauit plurimum, ut tantisper apud se ageret, donec classis illic commorabatur, quoniam mirum in modũ gaudebat secum de rebus Lusitanis commentari. Et Araschorea respondit, id sibi hauquaquã licere præfecto inconsulto. Tum rex illico sororiũ cũ annulo suo ad præfectũ classis mittit, qui ab eo impetret, ut Araschorea regi morem in petitis gerat, simulque hortaretur eum, ut regis & regni rebus uti non differret. Huic itaque mox dux classis est obsecutus. Hoc accepto rex iussit domum pro Araschorea magnificentissime præparari, datis prius omnib. quæ uictui erãt necessaria, ea, uidelicet, quæ regio meliora ferebat, ut sunt arietes, gallinæ, oriza, lac, butyrum, cariotæ, mel, ac fructus, & id genus complura: panem uero nõ misit, quoniã eo haud utuntur. Itaque triduo apud regẽ fuit Araschorea: & id tempus fere omne consumptum est in colloquijs & cõmentationibus rerũ Portugallensium: nã res de rege Portugalliæ adeò libenter audiebat, B

diebat,

A diebat, ut uix discedere quiret ab his colloquijs. Petijt etiam perquam auide, ut ipse ac dux classis mutuo frui possent colloquio. Cui Araschorea, inquit: Rex serenissime, scito duci nostro minime unquam licere terrã appellere, ne classẽ deserat: tu uerò, si tibi cordi hæsit uirũ cõpellare, id nõ cõsequeris, nisi cymba uectus, perinde ut mare nõ deserat: quoniã hoc est nostri regis edictum. Itidem fecit Achiloę rex, ubi sibi complacitum fuit conuenire ducẽ. Subrecusabat rex, quippe qui quũ esset tanti, ad minorẽ ire dedignabatur: tandem persuasus Araschoreæ uerbis consensit: tunc Araschorea certiorem præfectũ classis de gestis apud regem fecit: quibus acceptis, dux classis cymbas paruas exornari iussit, prouiso prius ne classis iret in diuersa. Cymba uero qua uehebatur, taliter exornabatur: primo strata erat cocco & purpura, et alijs aulæis inumbrata, necnon uiris strenuis, eisdemque armatis communita. At rex suas cymbas, almadias uocant, suo ritu exornat: iussit etiam equum sibi sterni more Lusitano, uerum non inueniebatur qui hanc operam nauaret, nescientibus eis nostrum morem: nostri ergo equum huiusmodi strauerunt. Strato itaque equo rex scalas descendebat: quibus descensis, mox affuere regni illustriores, qui inibi regem præstolabantur, arietem habentes: quem ubi rex descendit exenterarunt, & exenteratũ equi pedibus subigunt, mox ab rege equite conculcandũ: & is mos eis pro cęrimonijs & fascinationibus priusquam rex domum exeat, & clamore ingenti edito regem persequebantur. Hũc morem etiã seruant in Zambombac. Rex igitur & dux conuenere, amiceque ut sunt collocuti, in sua quisque loca dilapsus est: non prius tamen ualedixit regi præfectus, quàm ab eo impetrauerat ducem itineris, hoc est pilotum, qui iter ad Calechut optime sciret. Vbi itaque rex domum redijt, ducem rursus donat munere multiplici, id est, edulijs ferè omne genus, promissumque mittit pilotum. Is erat ex naui Chambaiæ, probe sciens itinera.
B Dux uero noster inibi duos addictos morti ob scelera reliquit, unum apud hanc gentem Melindæ regni dimisit: alterum uero nauem Chambaiæ, de qua pilotum susceperant, sequi uoluit. Itaque sequenti die, quæ erat septima Augusti, iter cœpimus uersus Calechut, incipientes sinum magnum traijcere, qui non longe abest à mari Persico.

NAVIGATIONIS FACTAE EX VLISBONA IN CALECHVT, LIB. III.

De mari Rubro ac Persico, necnon de insula Angradida. CAPVT LXXI.

DVM itaque regnum Melindæ deseruimus, à latere urbs insignis est relicta, eam Mauri incolunt: diues est & pulchra admodũ: & paulò suprà uisitur magna insula, inque ea urbs altera, incincta muro, & pulchritudine cũ superiore contendit. Ad insulã itur ponte, cui nomẽ est Zognotorre: & dũ ultra prouehimur, mox occurrũt angustiæ maris Rubri, quæ latitudine patet leucæ & dimidiæ. Ibi est Mecha, idest, arca Mahumetis, & diuæ Catharinæ mausoleum, situm in monte qui dicitur Sinai. Inde exportantur aromata quasi omniũ generũ, lapidesque pretiosi deferũtur in Babyloniã Nili, cui nomen est Cayro. Hæc aduehũtur dorso dromedariorũ, qui sunt cameli electi. In hoc mari sunt cõplura referenda digna miratu. Superato angustiarum ostio, mox mare Persicũ uisitur, & in eo prouinciæ cõplusculæ, quę magni Soldani regna contingũt: nã mare Rubrum & Persicũ sunt duo sinus, quos oceanus meridionalis, siue Indicus facit. Igitur in sinu Persico est insula parua, dicta Gulphal, ubi innumeræ sunt margaritæ: & in ostio huius maris Persici est insula prægrandis, dicta Agremus, quę paret Mauris, cũ alia insula Gulphal. Ex ea itaque insula Agremo equi complures ueniunt, quos Mauri ducunt in Indiam, uendũtque pretio immodico.

modico. In hac regione fiunt cōmercia propè innumera. Superato itaq; sinu Persico, mox sese offert prouincia Cōbara, quæ regē habet, & feracitate ac delicijs omnibus contendit cum lautioribus totius orbis prouincijs inq; ea tritici, siliginis, orizæ, saccari plurimū: Panchæa à Latinis dicit, unde Virg. *Combara.* A

Totaq; thuriferis Panchæa pinguis harenis.

Hæc itaq; thura mittit per totū orbem, sericum etiam & xylon, multosq; equos & elephātos. Rex seruit idolis, & nuperrime in regnū inauguratus est, persuadentibus Mauris, qui ibi sunt frequentes: idolaq; colunt fere omnes. interq; eos mercatores complusculi sunt, qui hinc cum Arabibus, inde cum Indis commercia exercent. Ab his auspicatur India, & per eius latus itur in urbem Calechut, & in eo latere cōplures uisuntur prouinciæ, & Maurorū regna idola colentium. Tandem XXII. Augusti applicuimus ad eam prouinciā quæ India dicitur, quæ ditionis est regni Gogæ: eaq; cognita, iter nostrum prosequebamur, donec deuenimus ad quandā paruam insulam, quæ dicitur Angradida, et à Mauro quodam possidetur: inq; eius umbilico lacus ingens, qui aquam potu suauem haurientibus propinat, aliàs culta, nunc inculta admodum: auri est ferax, & à continente milliaribus duobus abest. Illac transeunt Mauri, qui Mecham adeunt, dum ad urbem Calechut contendunt: coguntur q; eà transire ob aquarum ac lignorum penuriam, quæ alibi gentium est maxima. Itaq; eò tandem deuenimus, & iactis ancoris in terrā descendimus, ut & aqua & lignis rursus classis communiretur: fuimusq; ibi per dies fere XV. Interea obseruabamus, an almadiæ Mechæ aduentarent: quoniā decreueramus eas, si potestas fuisset in manibus nostris, capere. Dū igitur sic immoramur, conducebant ad nos multa undequaq; populi, qui libenter nobiscum loquebantur, pluraq; referebant: eos propterea honorifice excipi à nobis classis præfectus iussit: & in ea insula uisebatur: parua admodum classis: ubi complusculis diebus immorati diuinis insistebamus, id est, solennijs missarum: & unusquisq; nostrum sacram Eucharistiam sumpsit: nā ibant nobiscum complures sacerdotes, ut cum negotiatore patriæ nostrę uitam ducerent in urbe Calechut. Peractis igitur diuinis, lignisq; & aqua rursus communiti, frustra expectantes naues Mechę, illinc soluimus, ad urbem Calechut contendentes, quæ abest ab hac insula leucis LXX. *Angradida.* B

Quomodo dux classis profectus est ad regem Calechut.

CAPVT LXXII.

ITaq; die tredecimo Septembris eiusdem anni peruenimus ad urbem Calechut, cuius incolæ ubi nostri aduentus certiores facti sunt, effuse nobis occurrerunt, uecti cymbis extra urbem ad primam leucam. Inter eos qui nobis occurerunt, erat quidā mercator de Gusurate locupletissimus, ac nonnulli urbis primores, qui nostram adeūtes classem, prætoriā nauim ingressi sunt, his uerbis ducem consalutantes: Regi placere plurimum quòd incolumes aduentauerint, quodq; nihil illi gratius obuenire posset, quàm quod utantur regis opibus & auxilio. Post hæc uisa regis erga nos beneuolentia, ancoras iecimus ante urbis mœnia, tormentaq; exonerari iussimus: quæ res adeò perterruit urbis incolas, ut dicerent contra nostros nullas esse uires prę ter deorū. Quum itaq; aduesperauisset, dedimus membra quieti: quum uero illuxisset, præfectus statuit mittere ad regem interpretes, quos secū adduxerat ex Vlisbona. Ex his unus erat Maurus Christianus, reliqui Indi, qui omnes probe nouerant idioma Lusitanorum, uerum erant adhuc gentiles, id est idololatræ, piscatoresq;. Hos itaq; eleganter indutos ad regem mittit, qui ubi cōsalutauerint eum, securitatem adeundi regis impetrent: saluū conductum appellant. Adiuit itaq; regem Maurus, composq; uoti factus mittit saluum conductum ad præfectum: cæteri autem Indi regem non uidere, ob id quòd essent uiri nati obscuro loco: Nam rex huiusmodi id pro fastu obseruat, ne adeant ipsum ignobiles, prout latius referemus in sequentibus. Salui conductus tenoris erat, ut liceret impune cuiquam in terram descendere.

Hoc

A Hoc accepto præfectus classis Alphonsum Furtadum mittit ad regem, interprete comite, qui Arabicam linguam optime callebat: quibus dat in mandatis, ut ad regem hæc proferant, classem esse regis Portugalliæ, & eò solum aduenisse, ut cum eo commercia exerceant, ineantque fœdus & amicitiam non uulgarem: regem propterea alloqui coràm: id fieri nõ posse ex sui principis præscripto, nisi prius datis eis obsidibus quos ipse nominauisset: & hi erant urbis primores. His expositis, rex conditionem renuebat, excusans ualetudinem aduersam, & defessam ætatem obsidum quos uocauerat, adijciẽs ad hæc, se alios daturum, qui maris sæuitiã tolerantius perpeti possent: admirabaturque plurimum de proposita conditione. Et in his disceptationibus biduo uel triduo hæsitauit, tandem decreuit conditionem haud aspernari, cuius rei certior factus dux classis, se præparabat expeditioni, instituebatque cõmorari cum rege, & ternos aut quaternos dies inibi consumere, secumque adducebat uiginti aut triginta uiros honoratiores classis, eosdẽ eximie cultos & adornatos. habebat etiam secum aulicos, & alios cõplures, qui illi more regio inseruirent, uasaque cælata cõpluscula tulit, ut honoratior fieret his rebus, quæ suapte natura magnificentiam præ se ferunt, prouiso prius de præfecto classis, cui iussit ut obsides perquàm honorificentissime exciperet, haberetque in delitijs, donec ipse rediret. Postero die rex uenit ad litus ubi erat quædam domus mari ferè adiacens, ut commodius præfectum classis exciperet. Itaque misit quinque uiros ex primoribus urbis, qui tantisper illic cõmorarentur, donec præfectus classis rediret. Iuere igitur ad classem seniores urbis, longum seruorum ordinem secum trahentes, nec non tibicines & choraules, satellitesque cõplusculos, enses & clypeos ferentes. His uisis dux classis uectus cymba naui egreditur sua, & ad litus contendit. Vbi uero optimates obsides appropinquauere classi, prius naues ingredi nolebant, quàm in terram descendisset præfectus: qui licet nondum appulisset portum, eò tamen cõtendebat pleno gradu, suamque suppellectilem præmiserat, ut mos est
B principibus. Diu igitur disceptatum est de hac re, obsidibus renuentibus nauem ingredi, ni terram dux primò teneret. Dum sic cõtenditur, Araschorea it ad eos, hortaturque ut perfidiæ suspicionem omnem exuant, eò uenisse non ut imponant eis, sed ut eorum amicitiam promereantur. Tandem his adducti uerbis, nauim ingressi sunt intrepide. At præfecto iam terræ appulso, it obuiam nobilium decentissima cohors, ipsumque honorificentissime excipiunt, & humeris imponunt suis, nec terram contingere patiuntur, donec ad principis regiam peruentum est.

De habitatione & ornatu regis Calechut. CAP. LXXIII.

IGitur rex Calechut ædes eminentissimas habitat, habens pro thoro regio locum concameratum, instar sacelli cuiusdam: peluis figuram referebat, ut nos quandoque imagines sanctorum collocamus, suppositis uiginti puluillis sericeis, nec non instratis aulæis. Thronum panno sericeo inumbrauerat, qui purpuram præsentabat: ipse uero nudus conspiciebatur totus: circũduxerat bombicinum pannum candidissimũ, eundemque subtilissimũ, quem auro exornauerant: in capite gerebat birretum aurei panni, qui cassidem ferream referebat: perforatas habebat aures, inque eis adamantes & sapphyri unionesque duo, quorum alter obrotundæ figuræ erat, alter uero instar pyramydis, nucis auellanæ magnitudinem excedebat. In brachijs uero armillas aureas, à cubito usque ad manum, distinctas lapidibus pretiosis innumeris, eisdemque incredibilis ualoris. Crura uero pariter exornabantur, & in digito pedis uernabat lapis pretiosus splendore incomparabili. Condalia etiam in digitis manuum, hoc est annulos omnifariam: habebat smaragdos, adamantes, & id genus alios complures. Inter hos lapides quidam fabam magnitudine superabat. Balteumque habebat aureum, gemmis innumeris distinctum, adeó ut æstimationem omnem excederet. A' latere uero regiam sedem argenteam, quæ bases & bracteas aureas habebat, easdem gemmis multijugis Condalia.

 uariatas.

uariatas. In sua regia conspeximus currum quendam, id est genus uehiculi, nos carpentum dicimus, miro lapidum & gemmarum apparatu condecoratum: eo uectus fuerat ex solita regia in has maritimas ædes. Id genus uehiculi trahunt uiri duo. Hunc exornabant quindecim uel uiginti buccinæ argenteæ, quarum tres erant ex puro auro, ac ponderis non mediocris, adeo ut èarum quamlibet uir unus ferre nequiret: oras uero earum ditabant lapides pretiosi, easq; mira uarietate distinguentes. His adiungebantur uasa quatuor argētea, trullaq; aurea, & ex aurichalco magna candelabra, in quibus tortus filus oleo immersus conflagrabat: que res erat superuacanea, uerum arrogantiam præ se ferebat, & celsitudinem principatus. Huic genitor eius astabat, necnon germani duo, longe à throno passibus quinque uel sex stantes, omnis splendoris apparatu condecorati. Post eos paulò longius stabant innumeri optimates ac principes reguliq;, diuitijs & ipsi quàm maxime onusti. Itaque præfectus classis hæc uidens, ad regem ibat manum eius exosculaturus: uerum annuere astantes, ut à congressu temperans propius non accederet regi: quandoquidem is est mos illorum, ut regem contingat nemo. Cōtinuit se igitur præfectus noster: cui mox sedes allata est, ut sedendo regem alloqueretur, quod non mediocris honoris est specimen. Cœpit igitur alloqui regem præfectus, promens quæ iusserat Portugalliæ rex: & illico literas protulit, quæ lectę fuere regi: nam charactere Arabico exaratæ erant. His peractis præfectus ad classem nuncios misit qui munera regi ferrent, quæ in sequentibus explicabuntur. A

De muneribus missis ad regem Calechut. CAP. LXXIIII.

PRimo uas aureum cælatum, in quo principes de more manus abluunt, maluuium appellamus: deinde uas aliud argenteum, idemq; inauratum coopertum'que cooperculo argenteo, miro modo fabrefacto. Item clauas duas argenteas cum catenis argenteis. Item puluinos quatuor prægrandes, uidelicet, duos coopertos aureo panno, duos uero alios ex serico purpurei coloris. Item conopeum unū ex pāno aureo cum lacinijs distinctis auro ac serico coccineo, cumq; eo tapetum magnum, & stragula duo ditissima: alterum figuris insignitū, alterum uero arbusculis ac folijs uirentibus distinctū. Deinde gutturnium argenteum, quo guttatim per colli angustias aqua infunditur manibus, pari opera & ornatu elaboratū, uti uasa superius descripta. His susceptis muneribus, necnō uisis literis, & legatione audita, uisus est lætari plurimum. Propterea hortatus est præfectum classis, ut diuerteret in eas ædes, quas sibi parari iusserat: interea dixit se missurum captum eos obsides, quos pignori dederat præfecto: quoniam uiri erant patritij clariq; admodum, nec usque in illam horam cibi aliquid sumpserant, aut potus: quandoquidem ipsi pro lege habebant, ut in mari cibum non capiant, nec bibant, essentq; usquequaque insomnes: addiditq; si præfecto complacitum sit naues repetere suas, id pro arbitratu faceret: quoniam eosdem obsides in crastinum se daturum pollicebatur, ut rursus ipse redire ad regem posset, expediturus commercia. Igitur dux noster classem reuisit, relicto interea Alphonso Furtado cum socijs septem uel octo, qui illi domi inseruirent. Dum itaq; litus deserit præfectus noster, uerna quidam illorum nobilium præuenit præfectum, & citatissimo gradu contendit ad obsides, nuncians præfectum recessisse. Qui ubi hæc accepere, sese præcipites è nauibus in mare dederūt: quod uidens Araschorea negotiator præcipuus, illico cōscendit cymbam, & mox duos obsides cepit, cumq; eis tres uel quatuor uernas: reliqui uero natando euasere. Interea præfectus classis superuenit, & eos obsides, quos nactus est, in inferiore parte nauis poni iussit, ne & ipsi in mare desilirent: deinde monuit regē de cōpertis, questus de gestis per obsides, reijciens causam huius rei in quendā regiū amanuēsem: addebatq;, in carcerē trusisse obsides, ob id quòd timerent suis: quia adhuc in terra apud regem agebant, & insuper suam supellectilem repetebat, spondens se quamprimum dimissurum B

surum

A suorum obsides, ubi sui dimitteretur. Iuere igitur ad regẽ nostri legati, cumq; eis duo ex illis quos ceperamus in almadijs: & tota nocte præfectus classis præstolatus est responsum. Postero autem die rex ad litus accessit, stipatus cohorte decem aut duodecim mille hominum, & cum eis nostri, quos cum suis permutaturi erant. Interea expediūtur uiginti aut triginta almadiæ, quę cum nostris qui permutandi erant cōscendunt ad classem. Vbi igitur in conspectu fuere, propius accedere non audebant, hæsitabundi omnes, an prius darent captiuos, quàm suos redemissent: & inter spem & metum positi, totã diem frustra consumpsere, rursus ad litus redeuntes: & quum terram appulissent, nobis conspectis, probris & maledictis nostros incessebant, identidẽ mortem ac supplicium minitantes. Quare nostri noctem illam per uarias animi interturbationes & corporis molestias transegere. Sequenti tamen luce iterum rex mittit ad præfectum internuncios, nūcians se ultro suos ad eũ mittere inermes cum captiuis Christianis, exhortãs plurimum ut ipse remitteret obsides, quos penes se habebat. Mittit itaq; dux noster cymbas suas ad almadias, ut tandem aliquando permutatio fieret captiuorum. Conuenere cymbæ utrinq;, & supellex reddebatur nostris, quum senex impatiens morę sese in mare iecit. Tunc nostri indignati plurimum, & senem capiunt, & alios in mare trudũt. Postridie dux compassus seni, qui famem triduo sustinuerat, eum ad regem misit rogans, ut & ipse remitteret adolescentes duos, qui inibi adhuc retinebantur: remisitq; omnia eorum arma, quæ capta fuerant in almadijs. His uisis rex pudore uictus adolescentes ad præfectum mittit. Post hæc triduo continuo nemine ultro citró que commeante, sed omnibus domi sese continentibus, præfectus tandem decreuit regem rursus his aggredi uerbis: quòd, uidelicet, commercia inter eos futura essent, si iterum obsides darentur. Quum uero hærerent omnes, nec inuenirentur qui barbaris ultra fiderent ob præteritam perfidiam, Franciscus Chorea eques seipsum obtulit id munus obiturum seq; regem aditurum intrepide clara uoce pro- *Franciscus Chorea*
B fessus est. Ita actum est, regem adiuit, ipsumq; certiorem fecit uenturum Araschoream ad regem, de mutuis mercimonijs tractaturum: uerum id haudquaquam fieri posse, nisi rursus obsides dentur: Nam petebat pro pignore mercatorem quendam locupletissimum, Gugeratum nomine. Tum is mercator respondit, se mox missurum nepotes, quos habebat duos: quod regi admodum complacitum fuit. Itaque sequenti die de his omnibus præfectus à Francisco certior est factus. Quibus perceptis, Araschorea se itineri accinxit, prius obsidibus, in potestate habitis. Quum ergo terram Araschorea appulisset, & dies iam inclinaretur, uisum est ad classem redire, ut ibi noctem tutius agerent. Postridie uero ad regem cõtendit Araschorea, nauaturus de commercijs operam, quam Franciscus regi pollicitus fuerat. Huic igitur rex perquam commodas ædes dari iussit, quæ erant illius uiri locupletissimi, cuius superius meminimus: cui etiam à rege demandata erat prouincia, ut Araschoreã mores regionis sedulo doceret. Cœpit itaq; Araschorea negotiari, nec mercari poterat, nisi per interpretes Arabas: neq; regẽ adire quibamus, nisi Mauris medijs, qui suapte natura inuidi nobis aduersabantur, & iugiter imponebant: non tamen eorum impostura nos diutius latuit. Nam id curauerant, ut dum negotiabamur apud eos, nemo nostrum ad classem contenderet: si tamen in terram è nostris ibant aliqui, excipiebantur ab eis, sed redeundi nulla dabatur copia. Quod uidẽs dux classis, credidit fraudem subesse, & uentis uela facere iussit. Et quum rates iam altum tenerent, conspectę à nostris, per internuncium, perceleri cymba uectum, reuocatæ sunt ad portum. Rebus igitur pacatis, Araschorea commercia exercebat cum Barbaris, & adeò res conquieuere, ut iam intrepide nostri negotiari quirent. Is tamen mercator Maurus, qui nepotes pignori opposuerat suos, eos repetebat, nos ferè infensus obseruãs. Tum rex alio accersito uiro Turcha, protinus iubet ut nostra non incuriose curet, aliasq; paret ædes, ut mitius pacatiusq; no- *Maurorum perfidia*

ſtras diuenderemus merces. Hoc facto, indies melius noſtra ſuum effectum ſortiebantur: nam uendidimus multa, compluraq́; emimus: & inter nos uiguere ſpatio duorum menſium mirabilem in modum commercia. Rebus itaque noſtris nundinatis, it ad regem Araſchorea, & gratias agit quas poteſt maximas. Inuicem rex multa pollicetur, hortaturq́; plurimum, ut cœpta mercimonia deinceps proſequantur intrepide: nec prius eos miſſos facit, quàm ædes illis perpetuo donauerit, ſuper qua re confecta ſunt diplomata, hoc eſt, regiæ literæ, quæ uicem ſupplebant priuilegij: hæ enim ex ęre erant ad ipſos: ad regem uero Luſitanum ex auro puriſſimo. Is eſt ſuus mos exarandi diplomata, quæ mercatoribus dari ſolent. Erecta etiam ſunt de iuſſu regis trophæa regia ſupra domum, ut ſic ædium indemnitati conſultum foret. Contendit itaque ad claſſem Araſchorea, & literas profert regias, ac obſides reddidit quamprimum, quibus confiſi maxima ſecuritate, altiſsimaq́; pace fruebamur: iam alter fidebat alteri, & de obſidibus nulla mentio fiebat: uidebamur enim domi agere, adeò amicè omnia inter nos agitabantur. Interea dum mutua pace fruimur, ecce nauis maria aliena ſulcās, quoſdam elephantos ferens eximios, quorum unus cæteris elegantior erat, ac bello aſſuetus magis, pretijq́; non mediocris. Hæc ubi regi comperta fuere, mox & nobis ſunt relata ex rege, qui nos apprime rogabat, ut in ſuam gratiam nauim huiuſmodi corriperemus, merceſq́; inuitis mercatoribus interciperemus: quoniam pretium immodicum pro eo elephanto ſpoponderat, nec tamen conſequi eum potuerat. Idcirco plurimum precabatur, ut ab eis pertinaciæ ſuæ pœnas exigeremus. Quæ quum rex multis precibus denarraſſet, præfectus illico reſpondit ſe regi morem geſturum: uerum intellexiſſe ratem memoratam eſſe omni armorum genere communitam, eamq́; uaſtiſsimam, ac cœtu uirorum exornatam: capi propterea nō poſſe ſine hominum ſtrage. Ideo petebat, ut ſibi impune liceret, ubi opus foret, in eos iuribus belli uti. His itaq; rex protinus annuit, & Mauros miſit ad claſſem noſtram, qui rei nauandæ non præeſſent, ſed intereſſent, & noſtrarum uirium ac dexteritatis locuples facerent teſtimonium, uel ſi forte fortuna deditionem facere uoluiſſent, adducti eius perſuaſione. Igitur noſtri celocem parant, tormentaq́; ferè omne genus expediunt, nec ſupra ſeptuaginta uiros rati imponunt, qui noctibus duabus iugiter memoratam ratem conſectabantur, nec tamen aſſequi poterant. Sequenti tamen die annixi plus ſolito, poſt longam ac celerem inſectationem nauis comprehenſa eſt. Hoc prius amicè hortati ſunt, ut regi facerent deditionē. Qui ubi hæc audiuere, nos ueluti fabellam quampiā narrantes, ſua freti multitudine, aſpernati ſunt: ferebat enim nauis homines ſupra tercentum. Qui pro reſponſo ſagittis nos impetere cœperūt, & ſupra quàm referre queam contemnere. Tunc noſtri arma expediunt tormentaq́;: & atrociter exoneratis tormentis, in eos contendunt. Qui reboatu tormentorum perterriti, & iam rate dehiſcente, mox ſeſe dedidere. Huius rei conditio rex certior factus eſt, qui ad litus magna cōcomitante caterua profectus eſt, ut egregium facinus coràm uideret: nam uix adduci poterat, ut crederet celocem noſtram perquam mediocrem, tantam nauim profligare quiuiſſe. Nam, ut præfecimus, nauis erat duplo celoce maior, & uirorum in ea bellantium numerus multo frequentior: quæ res ad maiorem uictoris laudem attinebat. Regi noſter præfectus & nauim & elephantos dedit, omnibus lętam uictoriam nobis congratulantibus, & noſtra nauis illico claſsi reddita eſt.

DE AEDIFICIIS VRBIS CALECHVT: ITEM DE *eius incolis, qualem habeat ueſtitum ac inceſſum, deq́; eorum religione ac republica, qui rex & magiſtratus: item de mulierum monſtroſa licentia, deq́; alijs mirandis ritibus, ex æquo & iniquo, honeſto ac inhoneſto permixtis.*

CAPVT LXXV.

VRbs itaque Calechut uaſta eſt admodum abſque mœnibus: intus pluribus in locis uacat. Domus haud ſunt contiguæ, inuicem diſtantes plurimum.

A rimum. Lapidibus & calce extructæ sunt, interiores ædium partes sculptæ: pro imbrice palmis utuntur, illis tegunt suas ædes. Fores prægrandes habēt miroq; artificio fabrefactas: Has muro incingunt, instar pomerij. Ibi uisuntur arbores innumeræ, stagna, & fontes complusculi: nam stagnis libenter immerguntur, lotionibus enixe gaudentes: Fonte plurimum lætantur. In urbe uero lacus uisuntur complures, quibus immersi gregarij ac proletarij, omnis'que ignobilior uulgus, ter uel quater interdiu lauantur. Rex idolorum latriæ est addictus: licet nonnulli crediderint eum Christianum fuisse, qui minus mores eius calluerūt: nam nos apud regem diuturniores fuimus, mercimonijs insistentes, quo facillime scire quiuimus, qui ritus eius forent. Regem appellant Ganfer, cuius aulici & contubernales omnes sunt Mauri, qui habilissima habent corpora. Nudi incedunt pube tenus, reliqua panno inuoluunt. Nudis ambulant pedibus, & aperto capite prodeunt, nisi eminētiore præcellant gradu: tunc enim birreto utuntur sericeo, hoc est, uelutato, eoq; longiore, ut retulimus. Terebrant aures, in'que eis margaritæ quæque pretiosissimæ appenduntur. In brachijs aureas armillas gestant. Patritij denudatos enses et clypeos ferunt: at enses in cuspide latiores sunt quàm alibi, clypei sunt teretes, ijs non dissimiles, quibus apud nos pedites utuntur: peltas appellamus, eos'que coloribus nigro & albo distinguunt. Gladiatores sunt, quàm qui maxime, in alio fere nullo exerciti. Hi sunt qui regis latera stipant numero frequentiore. Numerosiore oblectantur coniugio: quinque aut sex mulieres uni uiro nubunt: quos habent chariores, eos coniuges comprimere uolunt, & id est beneuolentiæ argumentum apud eos maximum. Nullus est eis pudor, nulla uerecundia, continentia nulla. natæ illorum ante puberes annos corpora prostituunt sua: quum annum octauum egerint, nudæ ipsæ æque ac uiri incedunt. Diuitias prope incomparabiles circum- *Ganfer*

B ferunt: capillum comunt mirum in modum: pulchritudine fere omnes superant uiros: prehēsant ut stuprent eas, quoniam uirginitas est eis pœna, nam nubere non possunt uirgines. Bis in die comedunt, pane & uino abstinent: carnibus, nec pisce uescuntur: in cibatu habent orizam, lac, butyrum, saccarum, & arborum fructus: prius cibum non capiunt quàm loti fuerint: tacti à non lotis, non comedunt, nisi rursus lauentur: & is mos est eis pro cærimonijs, eumq; mire obseruant. Viri & fœminæ per urbem incedunt esitantes folium quoddam, cui nomen est betelle: hoc igitur inficit ora & dentes colore subruffo, hoc more abstinent tantum obscuro loco nati. Vbi uero ob funera pullam induunt uestem in speciem mœstitiæ, temperant à folio huiusmodi, ut & dentes præ se ferant mœrorem & subruffo colori succedit nigricans. Rex duas habet coniuges, & quamlibet illarum sacerdotes decem assiduò comitantur, easq; comprimunt, & id in decus regis eximium fieri iactant, nullum alium honoratiorem titulum regi dantes, quàm quod eius coniuges à sacerdotibus comprimantur: propterea eorum filij nusquam regno succedunt, sed ex sorore nepotes regnum capessunt. In regia degunt innumeræ mulieres, utpote mille & quingentæ, aiuntq; id esse argumentum regiç excellentiæ: nec aliud hæ mulieres agunt, quàm puluerulentam domum scopis uerrere, aqua'ue aspergere, quocunque rex eat sequuntur: domus aspergitur aqua mixta boum excrementis, ædes regiæ tolluntur in altum, inq; eis fontes, quibus immerguntur quum corpora abluunt. Quum rex egreditur, carpento uehitur, id est currus, quem bini uiri ferunt, omni lapidum genere condecoratum. Carpentum stipant choraulæ, præcones, buccinatores, & id genus complusculi. Patritij uero, & eminentiores suæ ditionis, omnes sequuntur, enses denudatos ac clypeos teretes gerentes. Sagittarij etiam ac uelites eum præcedunt, itinera explorantes, habet suos æditúos & admissionales: conopeo, id est tentorio tegitur, dum incedit, ut apud nos dum pompa ducitur regum & principum, & ut aliquando finiam, nullus est in toto orbe apud suos honoratior: quippe qui instar numinis alicuius re- *Betelle* *Sacerdotum licentia*

 A

uerentissime colitur: nã ad eũ propius quis nõ accedit, quàm ad tres uel quatuor passus: quũ uerò aliquid porrigunt, ac si stipẽ darent elephanto ab ipsis tremebũdis, id ramo porrigitur: quoniã regem tangere apud eos nefas ducitur. Quũ eum alloquuntur, id agũt demissis capitib. manu ori apposita: & nemo è patritijs regẽ adiret inermis, hoc est, sine ense & clypeo. Quũ regem uenerantur, capita manib. tangunt, sicuti qui deũ adorant. Qui uero agunt magistratus, parui sunt census, hi regem nec uident, nec alloquuntur: & in primis piscatores, qui si forte fortuna in uicis urbis occurrerint patritijs, aut effuse fugiũt, aut si perrexerint ire obuiã nobilitati, mox uapulãt scipione aliquo: patritiorum uero cõiuges quũ rex uitam cum morte commutat, ipsum comburũt ligno sandalio igni subiecto: uulgares uero & capite censi humantur: barbã comunt, ratiocinatores sunt maximi, ac scribæ perceleres: scribũt in folijs palmarum stylo ferreo, absq; colore uel incausto. Est & aliud genus hominum, qui magna commercia agunt, Gusurantes appellantur, oriundi ex Cambaia prouincia: hi suapte natura idola colũt, Solem, uidelicet, & Lunam, uaccasq; adorãt, & si quis uel fortuito bucculam occiderit, is protinus morte mulctatur, nihilq; eiusmodi uiri elitant quod mori possit: nec pane, nec uino utuntur: & si qui per imprudentiam carnes comederint, hi mox relegantur ut ostiatim uictũ quæritent per orbẽ uniuersum errabundi, uel si claro loco nati forent: uacant plurimũ incantationibus diuinationibusq;: albedine incolas urbis Calechut superãt: capillũ exornant plurimum comuntq; panno bombicino induuntur: peplis utuntur ut fœminæ, quibus inuoluunt capillos: nubunt ut nostri: zelotypia laborant eximie: mulieres habent pulcherrimas, easdemq; pudicas, illorum mercimonia sunt panni & uniones.

De negociatoribus & itinere ad Aromata, & Cayro portu Alexandriæ, qui dicitur Babylonia. CAP. LXXVI.

B

SVnt inibi & alij mercatores, dicti Zetieties, ex alia prouincia: idola colunt, eorum mercimonia sunt lapides omnifariam prætiosi, uniones, omne genus aurum & argentum, nigriores sunt cæteris, prætexta utuntur, aliquando nudi ferunt pro cauda equorum ac boum caudas: fascinatores sunt maximi, adeò ut uisibiliter dæmones frequentius alloquantur, eorum coniuges libidinosiores sunt cæteris mulieribus, summeq; Veneris appetentes. Ibi etiam sunt Mauri ex regione Mechę, ubi Mahumetis arca. Ibi rursus Turchæ, Persæ, Assirij ex Babylone, & fere innumerabiles gentes aliæ, eximij sunt mercatores, ijdem'que locupletissimi, & omnium rerum quæ importantur in urbem Calechut emptores, earundem'que uenditores. Nam eius urbis hæ sunt potiores, uidelicet, lapides prætiosi, ut sunt Berylli, Smaragdi, Chelidonij, Topasij, Sapphyri, Chrysolithi, & id genus plures, Castoreum, id est, muscum, thus, aloẽ, ac reubarbarum, porcellanæ'que, necnon gariophyllum, cinamomum, sandalium, lacha, myristica, nux muscata appellatur, & mastix, hæc omnia aliunde importantur: piper uero & zinziber ibi nascuntur, myrobalanumq; & casia, hæc regio urbis Calechut abunde mittit. Hi igitur Mauri sunt præpotẽtes, & regni illius tenent habenas: nemo est qui illis post regem non pareat. In montibus uero non longe ab urbe Calechut rex dominatur longe potens, rerum multarum dominus, Naremegha dicitur, idola colit, coniuges habet supra trecentas: fato functus suo comburitur, & cum eo coniuges omnes, cæteri uero quum uitam exuerint, in fouea comburuntur, & eorum coniuges omni mundo muliebri exornatæ illò contẽdunt, cõcomitantibus parentibus & cognatis omnibus, subsequentibusq; choraulis & tibicinibus, applausu immodico ad foueam ueniunt, & ibi coniunx quæ comburi uult cum uiro, circumuehitur foueã gestiens ac tripudijs insistens, & demum ut cancer reptando incedit, quoad sese in ardentem foueam præcipitet. Astant etiam memorati affines, obseruantes factum: quoniam quum sese præcipitem dederit mulier, mox inijciunt ollas olei & butyri supra corpus mulieris, ut hoc fomẽto altus ignis citius cõburat

Naremegha

burat

A burat coniugem. Fert etiam hæc regio elephantos multiplices, & in primis domitos, ac belli artes edoctos: his bella conficiunt acerrima: hi etiam adeo sunt cicures & mansueti facti, ut nihil eis desit ad humanitatem præter loquelam: nam imperata faciunt, & dominos cognoscunt suos: id enim nos ipsi conspeximus in urbe Calechut, ueramq; denarramus historiam: nam aure certior arbiter est oculus. Elephantes quibus rex utitur efferantur plurimum, uiriumq; sunt incredibilium: nam duo tantum nauim magnam trahũt in terram. Ibi maria non sulcant nautæ, nisi à mense Octobri usq; per totum mensem Martij: & id est illis æstas, reliquum uero tempus est hyems, adeò ut nobiscum contrarias uices temporum habeant. Quum uero non nauigant, in sicco naues tenent. In mense Nouembri naues Arabum Mechæ soluunt illinc, & in Arabiam contendunt, aromatum omni genere onustæ. Vida dicitur eorum portus, quò primo aromata conuehunt, & inde ferunt ad Cayrum Alexandriæ portum, & emporium Orientalium cantatissimum: eò tamen hæc omnia ab portu Vida terrestri itinere conuectantur. *Educationis uis.* *Vida*

De strage Maurorum & Christianorum facta in Calechut.

CAPVT LXXVII.

QVum itaque diutius immorati illic fuissemus, tribus, uidelicet, mensibus commercijs insistentes, nec nisi duas naues mercibus onerauissemus, & iam moræ istius nos tæderet plurimum, præfectus nostræ classis mittit ad regem nuncios, qui ei renuncient, iam menses ternos elapsos, quibus ipse tolerantissime præstolabatur, ut tandem aliquando expediretur: quoniam tempus redeundi ad patriam appetebat: & tamen uix celoces duas oneratas mercimonijs esse, Mauros nihilominus emisse & asportauisse quæcunque libuisset, & uili quidem pretio, se propterea rogare plurimũ, ut tandem annuat Portugallensium uotis, patiaturq; eos expediri prout inter regem & Araschoream conuenit iampridem. Hęc retulit noster nuncius. Iis in
B hunc ferè modum rex respondit: Se non difficulter passurum, ut Lusitanæ naues expediantur, nec sibi posse persuadere, Mauros furtim mercari: quandoquidem exierat edictum ab eo, ut prius nemo naues oneraret, quàm Lusitani expediti forent: si forte sibi imposuere Mauri, se haud ægre laturum, quòd Lusitani Maurorum onustas naues corripiant, & sibi uendicent eodẽ pretio, quo emissent Mauri cunctas merces quas nacisc̃etur in nauibus. Itaque decimasexta Decembris, dum Araschorea uacat commercijs, essentq; in portu duæ naues nostræ iam onustæ, ecce Maurorum nauis quædam soluit illinc, onusta admodum omni genere aromatum, ferens elephantos ternos. Cuius rei factus certior præfectus noster, mox ratem corripuit: huius erat dominus Maurorum illustrior: is ægre ferens factum, it protinus ad regem, questus grauiter de illatis ab Lusitanis. Fit per urbem clamor ingens, confluunt ad regem Mauri, qui in nos conspirauerant. Rex igitur fatigatus his querimonijs, annuit ut uir seditiosus, & fidei nullius. h... ut citius regẽ flecterent, aiebant nos plura iam exportauisse quàm attulissemus in regnum eius, nosq; propterea fures uocitabant & prædones. De consensu igitur regis sumunt Mauri arma, telaq; expediunt, & efferari incipiunt, per mediam urbem bacchantes ibant, cędibus & internecioni Christianorum uacantes. Iam ruebant cateruatim in nos omni armorum genere communiti, tum solis ensibus & pallio protecti uim ingruentem propulsare cœpimus: uerum sufficere illis nostræ uires nequibant, maior erat numerus quàm à nobis redigi in ordinem posset. Retulimus igitur pedem: & iam è nostris ceciderant tres uel quatuor, è suis uero septẽ uel octo. Dum igitur pedem retrahimus, consauciantur è nostris cõplures: & uix portas occludere quiuimus, irruente barbarorum incondita turba: tunc à muris propulsare cœpimus hostem: at illi domum expugnant: ea enim ambiebatur muro, alto quidem haud supra equitis mensurã: nam nos septem uel octo arcus habebamus, quibus innumeros barbaros cõfecimus. Tandem prouocati magis Mauri in nos plus

solito

solito sæuiunt: murū quo cingebatur domus demoliuntur. Nos uero consilij A & opis egētes euasimus ædes, ut ad litus cōtendentes à nostris exciperemur: nam non longe à litore cymbæ nostræ exitum rei mœstissime præstolabantur: opem ferre non poterant, licet certiores facti essent à nobis uexillo leuato, dum adhuc domi obsideremur, uerum tormenta lædere hostem nimis distantem nequibant. Itaque inter uitam & mortem ambigui ad litus contendimus sequētibus Mauris, nec prius naues nostras ingredi potuimus quàm ceciderit Araschorea noster, & è nostris quinquaginta: qui uero euasere, se iactabundo mari nantes credidere ferè XX. non enim naues ad litus accedere audebant, ne corriperentur à Mauris, inter eos qui ad classem peruenere ferè mortui, erat filius Araschoreæ, natus annos undecim: præfectus uero cymbarum iam fessus, regredi ad litus noluit, quum præsertim dux classis ægrotaret. Igitur hi solum uiginti mortem euasere, reliquis à Mauris male acceptis. Hæc igitur ut sunt relata præfecto classis, ipsum peruasere plurimū, mouereque ad excandescētiam, quòd, uidelicet, sui adeò male accepti fuissent, ut uix uiginti è tot uiris superessent. Itaque iussit naues Maurorum decem, quæ in portu morabantur corripi, & occidi omnes qui in eis reperirētur. Captis igitur nauibus desiderati sunt homines plus quàm sexcenti, delituerant nonnulli in sentina, ubi etiam merces compertæ sunt complusculæ. Viros trucidauimus, & omnes merces nobis adiudicauimus, & naues omnes combussimus, erant etiam in nauibus elephanti tres, quos occidimus comedimusque. Sequenti uero die propius urbē appulimus, & exoneratis tormētis mœnia demoliti sumus, non sine hominum ingentissima clade. Illatis damnis innumeris, & inuicem ipsi è continente tormenta in nos exonerabant, uerum nihil profecere, in uanum emittentes. Dum sic congredimur, ecce naues duæ quæ portum quærebant, qui distat à Calechut leucis quinque: quæ ut nos conspexere, mox effuse fugerunt, ad portum contendentes, ubi septem aliæ naues ferè in sicco mercimonia opperiebātur. In eas igitur uela fecimus, uerū B operam lusimus, quoniam propius accedere nequibamus, tum quia erant propè in arido, tum uel maxime ob numerosiorem hominum cœtum, qui inibi naues tutabantur. Propterea decreuimus proficisci ad urbem Chuchinam, ubi commercia exercere tutius quiremus.

Quomodo naues onerauimus. CAP. LXXVIII.

SOluimus igitur illinc Chuchinam uersus euntes, quæ urbs abest à Calechut leucis triginta, regnumque est nulli parens, & inter nauigādum à nobis conspectæ sunt naues duæ, quæ, quum uela fecissemus in eas, mox à suis desertæ sunt. Nam qui eas ducebant uecti paruis cymbis profecti sunt in terram, nos uero accedētes eos, nullis compertis mercimonijs, præter orizam, eas comburi iussimus. Applicuimus ergo ad urbem Chuchinam uigesimoquarto Decembris, & in ostio cuiusdam fluminis ancoras iecimus, quibus iactis præfectus noster emisit pauperculum quendam conseruatū, qui sponte sua naues nostras fuerat ingressus, ultroque in Hispaniam proficiscebatur. Is igitur ad regem contendit, & quæ nobis in urbe Calechut euenerant regi explicat. Qui ubi hæc accepit, ut regem decuit, nobis compassus, uicem nostram indoluit. Exposuit etiam regi, præfectum nostrum multa adduxisse, quę libenter cum mercibus regionis, si complacitum foret regi, commutaturus erat: et ubi merces non placuissent, pecuniam pollicebatur multiplicem. Ad hæc respōdit rex ægre ferre, illatas nobis fuisse iniurias: quod uero ad se spectaret, merces suas aduentumque eorum grata habere: quandoquidē iampridem de fama & probitate Portugallensium certior factus fuerat, bonam propterea de eis opinionem induerat. accederemus itaque intrepidi, cōmutaturi nostra cum suis pro nostro arbitratu. Tūc nuncius noster infit regi, nos nunquam ex uetere instituto consueuisse prius terram appellere, quam obsides dati fuissent, mitteret propterea è suis quempiam, ut mox accederent negotiaturi. Tum rex his auditis, actutū duos patritios obsides dedit, ut con

fidentius

A fidentius accederēt nostri,qui cōmercia exercebant.Hi igitur obsides regio iussu adiuere præfectum clasis,seseq́ʒ illi commitentes.Pręfectus uero ut uicissitudinem rependeret,quatuor aut quinq́ʒ e suis in terram misit, negotiatoremq́ʒ,& hos commonefecit,ut quàm celerius possent expedirent merces suas,inuicē emerent eorum mercimonia pretio aliquanto, nonnunq̄ʒ uero permutatione, prout cōducibilius fore rati fuissent. Interea quoniam apud eos inualuit mos pro lege, ut in mari si quis comederit, is nunquam regem uideat: obsidum adhuc nemo comederat,permutabātur in diem propterea aliis succedentibus tantisper,donec alii comedissent.Igitur illic cōmorati sumus circiter dies X V.naues exonerantes non longe ab urbe Chuchina,ubi portus est qui dicit Carnagallo,& ibi cōperimus Christianos,Iudæos,Mauros,& Zapharas. Inuenimus etiam ibi Iudæam quandā de Seuilia, quæ ex Cayro uenerat uisum Mecham, & inde Chuchinam, & cum ea duo Christiani,qui asseuerabāt se profecturos Hierosolymas, & inde Romam, quod profecto perquā gratū præfecto nostro fuit. Dum itaq́ʒ naues nostræ exonerātur,ecce ingēs clasis regis Calechut in mari apparuit,naues supra XXV. trahens.Huius certior factus rex,illico ad præfectum mittit quendam,qui ei nomine suo uim hominū maximam ad classem profligandam offerat. Huic præfectus respondit,se regi agere gratias,nec per id tempus opis suæ egere, se satisfacturum aduentanti clasi, ostensurumq́ʒ illis eorum futiles conatus: & reuera credidit haudquaquā sibi opus fore alieno auxilio, quoniam iampridē expertus fuerat eorū uires:& ipsi non accedebant,sed altum tehentes à classe nostra una leuca aberāt:nihilomnius pręfectus uela explicare iusit, ab portu soluēs,& obsides secum ferēs, dimisis in terra e nostris septem,& pleno gradu contendit in classem barbarorum, ratus non difficulter se subacturum Barbaros.

B Verum sequenti nocte clasis nostra uentos haud habuit felices,ut in hostes contenderet. Postera uero die quæ fuit decima Ianuarii, M.D.I. propius alter alteri accesit adeò, ut congredi cōmode potuissemus. Dum igitur utrinq́ʒ naues se prælio expediūt,præfectus recēsens suos, uidit nauim Sancini Tonari abesse,propterea satius censuit,si per id tempus temperauisset à pugna.Decreuit igitur in patriam redire suam, fauētibus uētis: nos tamen usquequaq́ʒ per diem totam clasis Calechut cōsectata est:quum uero aduesperauisset, mox euanuit: nos uero citato gradu patriam petebamus,dimisis septem è nostris,& duos nobiscū ferētes obsides: quos cœpit pręfectus enixe rogare,ut se tempori accommodarent, nec desperarent,uerum cibum quempiam caperent, ut suæ uitæ consultum irent: nam triduo iam famem sustinuerant. tandem adducti ducis hortamentis, comederunt non sine mœstitia.nos uero uersus Lusitaniam uela fecimus.

De rege Chanonæ amico nostro. CAPVT LXXIX.

ITaq́ʒ die X V.Ianuarii ad quoddā appulimus regnū,quod Chanonam appellant de Gafferes,quodq́ʒ à Calechut parum abest, & eiusdem sunt linguæ. Dum igitur è regione regni huiusmodi nauigamus, rex ad nos amice nūcium mittit,qui referat se ægre tulisse,quòd eò prius non concesserint, q̄ʒ aliò iuissent:uerū eos hortari plurimū, ut si merces nō habeāt quæ uoto suo faciant satis,se uberrime daturū protinus.Ad hæc præfectus respondit,oneratas iam esse naues,nec alterius egere nisi cinamomi bacharis cētum, quæ sunt C C C C.cātara,id est uasis genus.Hoc accepto rex,mox ad ducē cinamomū mittit diligentisime fidēterq́ʒ: pro eo dedit præfectus pecuniā signatam cruce,cruciferos appellant.Post hæc eò cōuehebatur cinamomi plurimum certatim cymbis frequentantib.uerū nullus supererat ulteriori merci locus, onustæ erāt admodū naues. Rex uerò ratus nos nō habere pecunias, rursus ad nos mittit,qui renūcient regē sponte daturū mercimonia absq́ʒ pecuniis, soluerēt modo quū rediissent: nec ob hoc desineremus cōmercia nostra absoluere, quoniā audiuerat regē Calechut bona nostra deprædatū fuisse,publicatis nostris mercimoniis,ac illata hominū Christiani nominis strage nō

mediocri: addebat etiam compertum habuisse iampridem inconcussam esse Portugallensium fidem, se propterea esse prope addictum nobis. Huic itaq; regiæ uolūtati, & opinioni de nobis tam benignæ correspōdens noster præfectus, ut erat uir acerrimi ingenij, non uulgares retulit gratias: & eas se relaturum quandoq; ingenue professus est, & introducto nūtio uim pecuniarū maximā, quæ superfuerat, ostendit: & rursus quęrēti regi an alicuius egeret: respōdit nullius, nisi uiri cuiuspiā, quem secum in patriam ducat, qui rerum Portugallensium testimoniū locuples aliquando regi faciat. Rex igitur protinus patriciū quendam misit, qui nobiscū iret in patriā: nō prius tamē illinc soluimus, q; de obsidibus regni Chuchini sciberemus, certiorē facientes regem, nos ire in Lusitaniā, & obsides fore apud se sua causa in pretio, & fauentibus superis redituros quamprimum, & nostros insuper suæ altitudini commendabamus: dedit etiā prefectus noster negotiatori literas: quibus hortabatur uirū & socios ut bono essent animo, & negotiarētur tantisper, donec redirent, futurū sibi decus ingens, quod inibi Christianū nomē exornent, quū apud immortalē deū, tum etiam apud principem nostrū & reliquos conterraneos omneis. Itaq; apud hunc regē diem unum duntaxat consumpsimus. Illinc soluentes, uela uentis dedimus, iter faciētes uersus Melindę regnum: ultima Ianuarij luce sinum traiecimus Melindæ, & ibi nauim comperimus Combaiæ ex Melindæ regno, ueniebat onusta mercibus cōpluſculis, hanc cepimus, arbitrati esse Mechæ regni aut Maurorum: ferebat enim supra tercentum uiros sexus utriusq;: ubi uero apparuit eam esse regni Gambrę, mox dimissa est, passa iacturam nullam, pilotum solum accepimus ab eis, & demum iter nostrum persequuti sumus. A

De naufragio finus Melindæ. CAPVT LXXX.

DIe duodecima Februarij sub noctem piloti omnes, idest, itineris duces & reliqui, qui chartam, nauigationis optime callent, terram applicuere: tum * Sancinus Tonarus, qui præfectus erat ingentis nauis, ultro se obtulit itineris præuium, & explicatis uelis, ipse rates omneis præibat: & ecce nocte intempesta mare sæuit undabundum admodū, classem actutū cōturbat, modo huc, modo illuc impellens: & tandē Sancini nauim impulit in siccū, cœpit protinus cōflagrare, ubi ignis emicuit: mox certiores huius inauspicati euentus reliquas naues reddidit, quo uiso igne: iussit præfectus classis naues eò uela facere, ubi ignis emicuerat. nox erat tenebricosa, quū luna per nox minime esset, uenti etiam magis inualescebant, adeò ut uix tempestatē ferre possemus, non audebat propterea classi propius accedere, ne & aliæ naues igne corriperentur. Misit itaq; eò paruas cymbas, ut iactis in pelagus mercibus, uel ipsos homines uendicarēt ab incēdio, uerum nauis iā dehiscebat, conflagrabatq;, ut nullus spei locus superesset: ardebat enim tanto incēdio, ut prope naues alias ignis corriperet. His uisis uela deferentes, remigare cœpimus, & omnium mercium nauis cōbustæ iacturā fecimus, saluis tantum uiris: nam aromata omne genus ferebat nauis quæ arsit: & ea erat ducētorum doliorum capax: & in hoc submersu & conflagratione nihil prorsus seruatum est: uiri enim solis tunicis interioribus induti incendium euasere. Illinc itaque soluentes, prætermisso regno Melindæ, quoniam eò concedere minime licuit, uersus Monachiæ prouinciā iter direximus, & inde ligna & aquam sumpsimus, reductis in terram nauibus, ne à fremente salo submergerentur: nam plenæ rimarum erant undequaque perfluentes. Tunc præfectus classis misit Sancinum quæsitum celocem quampiam, necnon pilotum, quo præuio insulam Zaphalæ exploraremus. Interea nos naues sarciebamus: inde soluētes, petere instituimus locū quedā piscosum, ubi pisces erant innumeri. Ibi igitur uberrime piscati sumus, & quū multū pisciū consequuti essemus, illinc abeuntes in atrocissimā tempestatē rursum incidimus, quæ perinde nos interturbabat, ut coacti fuerimus gradū referre: & dū sic iactamur maris fluctibus, nauis quædam è nostris correpta est à sæuiente salo. B

alias sanctus Tanarus.

Quot

A *Quot naues redierint in Lusitaniam.* CAP. LXXXI.

ITaq; post tot naufragia,& animi interturbationes, & ferè rerum omnium iacturam,ac intertrimenta, die paschæ Sancti pneumatis caput Bonæ spei appulimus.Id enim promontoriũ,quod Pomponius frontem Africæ appel-lat,ubi Africa se cuneat,& fastigiatur admodum.Inde uero uentis prosperis ad id oppidum quod adiacet promontorio Viridi deuenimus, regnũ Tese-nice dicitur.Ibi itaq; nacti sumus liburnicas tres, quas nuperrime rex Lusitanis eò miserat gratia explorandi orbis, ut est uir ad magna queq; altus & e-ducatus.Illic etiam comperimus nauim quandã,quę sæuiente freto à nostro conspectu euanuerat,è regione ostij sinus Mechæ:nam in urbe quadã com-morati fuerant,ubi & cymbam,& maiorem hominũ partem reliquerãt:redibat enim nauis, uiros septem tantummodo ferens,eosq; ægrotantes,utpote qui uinum non bibebant, nec item aliam aquam, quàm pluuiam bibebant in nauí,ut assolet,collectam. Tandem aliquãdo appulimus Vlisbonam so-lum patrium,ferè ultima Iulij.Postridie uero superuenit ea nauis, quæ eua-nuerat dum rediremus,necnon et Sanctus Tonarus cum celoce quã fabricatus fuerat in insula Zaphale:& is nobis referebat eam insulã esse perquã an-gustam in ostio cuiusdam sinus à Mauris cultam,& ibi montes esse, ubi au-rifodinæ sunt quamplurimæ:addebat etiam eò complusculos alios cõtendere emẽdi auri gratia permutatione rerum multarũ.Etid tempus quo Sanctus illuc cõcesſit,cõperit ibi quãplures Maurorũ naues, cepitq; inibi Maurum, qui apud eum tantisper obsidis officio fungeretur, donec Christianus qui-dam redijsset,quem ipse in Arabiam causa explorãdę regionis destinauerat. Quum aũt nusquã cõparuisset, uela uẽtis dedit,secum ducens Maurum, & tandem in patriam diu optatam peruenit.Nec etiam id uos latere uolumus, Vlisbonam è tanta classe sex duntaxat naues redijsse, reliquis pessundatis

B cum hominum strage,necnon mercium infinita iactura.

De pondere & moneta eorum. CAP. LXXXII.

POstquã in superioribus meminimus mercium ferè omne genus, superest nunc,ut nonnihil de pretio & pondere earum in mediũ afferatur. Igitur in urbe Calechut baccar nucum muscatarum, id est mensuræ genus continens cantaros quatuor, non pluris uenditur quàm pro CCCCL. fauis: & Faui XX. ducatum,id est,nummum aureum efficiunt.Item cinamomi baccar CCCXC. fauis.Item faracula aridi zinziberis,id est XX.baccari pars, fauis sex. Item faracula zinziberis, saccaro conditi fauis XXVIII. Item baccar tamirindi fa. XXX. Item ba. piperis proceriοris fa. CCCC. Item ba. zerombeci fa. XL. Item ba. myrobalanifa.DLX. Item ba. zedouariæ fa. XXX. Item ba. sandali rubri fa. LXXX. Item ba. Lachæ fa. CCLX. Item ba.sandasij fa. CLX.Itẽ ba. masticis fa. CCCCXXX. Itẽ fa. camforæ fa. CLX. Itẽ ba. piperis fa. CCCLX. Itẽ fa. thuris fa. V. Item fa. belzuini fa. VI. Item fa. ligni aloë fa. CCCC. Item fa. casſiæ fa. II. Item fa. reubar-bari fa. CCCC. Item ba.gariophylli fa. DC. Item fa. opij fa. CCCC. Item ba, sandali albi, fa. DCC. Item mitricale ambræ, quod uncię sex cum quarta efficiunt mitricale unum ambrę. Item ba. unum XX. farazolæ efficiunt, farazolam uerò XIIII. aratollæ, & tertia pars unius efficiunt Portugallensium, quoniam Venetijs XXIIII. aratollę, libra efficiunt XXII. & se-cundam partem.Ad summam igitur nummus aureus non pluris ualet quàm XX. fauis. Post hæc dicendum est de pretijs rerum, quas domo attulimus, uidelicet, quanti uendantur in urbe Calechut. Item fa. æris fa.XLV. Item fa.coralli albi, fa.mille. Item fa.plumbi. fa. XVIII. Item fa.coralli obliqui fa. DCC. Item fa. argenti fa. XX. Item fa. coralli nothi fa. CCC. Item fa. aluminis fa. * XX. Item almenum unum, quod est pondus excedens mensuram Portugallensium, aratis duobus & medio, quod efficiet libras tres uel circa, more Veneto,& hoc pondere uẽdunt crocum, fauis uidelicet LXXX.

De regionibus, unde comportantur aromata.

CAPVT LXXXIII.

NOn absonum igitur crediderim, si eorum locorum nonnihil meminerim, unde afferuntur aromata ferè omnium generum. Piper itaque aduehitur è turri quadam quæ est ultra Calechut, secus litus ad leucas ferè L. Cinamomũ mittit regio dicta Zalon, nec alibi inuenitur, ea est ultra Calechut itinere leucarum CCLX. Gariophyllum fert Meluza regio, quæ abest à Calechut ad leucas duodecim more Lusitano, in loco qui dicitur Canonor. Nuces uero muscatæ, & mastix afferuntur ex Meluza quæ abest à Calechut leucis DCCXL. Castoreum, hoc est, muscatum, uenit è prouincia quadam quæ dicitur Pego, distante à Calechut leucis D. Vniones uero proceriores affert plaga Armuzi, citra urbẽ Calechut leucis DCC. Spicus nardus, & myrobalanum aduehuntur ex Columbaia prouincia citra Calechut leucis DC. Cassiam in surculis mittit urbs ipsa Calechut. Mittunt uero sua thura Sabęi citra Calechut leucis DCCC. Mirrhę Fartica regio citra Calechut DCC. Lignum autem aloë, & reubarbarum, camphoram, & calingam mittit Chiua regio ultra Celechut ad mille leucas. Zerombam fert Calechut, cardamomum maius Canona mittit oppidum Calechut, longe ab eo leucis duodecim. Piper longum in Same inuenitur. Benzui, & zan ultra Calechut leucis DCC. Tamirindum, & Zeudoariam mittit urbs Calechut. Lacham mittit oppidũ dictũ Samoterra, ultra Calechut leucis D. Brasille fert regio Tanazar, ultra Calechut leucis D. Opiũ fert plaga Adde citra Calechut DCC. Satis igitur ac super dictum sit de ponderibus, & rerum pretio, nec non de locis unde hæc aduehuntur.

NAVIGATIO CHRISTOPHORI COLVMBI, QVA MVLTAS REGIONES HACTEnus orbi incognitas inuenit, inuentasq; Hispaniæ rex coli iussit & frequentari.

Quomodo rex Hispaniarum dedit liburnicas duas Christophoro Columbo.

CAPVT LXXXIIII.

ITAQVE Christophorus natione Italicus, patria Genuẽsis, gente Colũba, uir erat procera statura, colore ad rubedinẽ inclinato, facie oblõga. Is cũ diutius in regia regis Hispaniarum inuictissimi diuersatus fuisset, animum induxit, ut hactenus inaccessas orbis partes perquam diligẽter peragraret. Petijt propterea rursus & iterum instantissime à rege memorato, ut uoto suo tam pio non deesset, futurum sibi & toti Hispanię decus pręclarum asseuerabat, si sua opera & impensa nouas inaccessasq; regiones nactus esset: & ad id opus nauigandi ultro se offerebat, nam pollicebatur plures posse nancisci in occidente insulas, quæ ad usum, imò ad delitias mortaliũ minime forent ineptæ, & in primis in eis insulis, quæ conterminæ sunt Indiæ, inueniri posse arbitrabatur baccas, id est, uniones, lapidesq; pretiosos fore omne genus, necnon aromata omnifariam, auriq; plurimum. Hæc meditantem rex & regina identidem derisere, utpote cogitãtem inania, & pensi nullius, uertebaturq; hic sermo prope in fabellam. Tandem peractis annis VIII. insistente adhuc Columbo, cœpit rex his sermonibus aures præstare attentiores, decreuitq; post multa experiri uiri ingeniũ, propterea in effectum huius celebris instituti, iussit liburnicam unam & celoces duas omni genere annonæ armamentorumq; communiri: quibus expeditis, prima Septembris luce M.CCCCXCII. soluit ab Hispanis litoribus, & diu optatum iter aggressus est.

De In

A

De insulis compertis à Columbo uiro acerrimo.

CAPVT LXXXV.

ITaq; soluit à Gadibus iter faciens uersus insulas Fortunatas, quas nunc Hispani appellant Canarias, ob id quod canibus maxime abundent: antiqui uero Fortunatas dicebant. Hæ enim absunt à Gadibus milliaribus M C C. prout ipsi computant suas leucas, dantes unicuique leucæ. M. IIII. Fortunatas propterea eas dixere ob aëris miram temperiem, cœliq; clemētiam, sunt in clymate per Syenem uersus meridiem: eas incolunt feriņ gentes, quibus nulla est religio, nullius dei timor, nulla uerecundia, utpote quæ nudi incedunt usquequaque: eò Columbus concessit aquę nōnihil sumpturus, ut uel inibi socij prius parumper conquiescerent, quàm atrocioribus assuescerēt laboribus: nam qui sulcant maria incomperta, his necesse est propè labores innumeros exantlare. Soluens igitur illinc arabat maria, & per dies XXXIII. totidemq; noctes nauigans uersus occidentem, nihil telluris unquam apparuit: tandem è specula quispiam insulas quasdam conspicatus est: propius accedentes uidere insulas sex, quarum duæ erant uastissimæ, eisq; nomina indidit, alteram Hispanam, Ioannam alteram nuncupauit.

Canariæ

Fortunatæ

De magnis insulis. CAPVT LXXXVI.

IOannam non satis compertum habuere utrum esset insula uel ne: dum tamen eius latera legunt, audiuere innumeros auium cōcentus, & in primis lusciniarum, quæ densissimis nemoribus inerrabant, mense Nouembri. Inibi etiam conspexere limpidissima flumina, eademq; ad potandū suauissima, portus magnos celebresq;. Et quum uēto Choro nauigarent, prouecti sunt magis secus insulæ litora, nusquam tamen ad calcem peruenere. Quum igitur progressi fuissent ferè milliaria DCCC. & nullū terminum adhuc comperissent, credidere continentem esse: propterea decreuere gradum referre, impellēte pelagi sæuitia: nam malus, id est, arbor nauis nutare incipiebat. Conuertit itaque nauim ad orientem, & mox deuenere ad eam insulam, quæ dicitur Hispana: & quum summe appeterent terram explorare quę ad Aquilonem uergebat, & iam ipsis terræ appropinquantibus, condicto ratis maxima in scopulum quendam collisa est, adeò ut iam dehisceret: uerum summergi nequiuit ob planiciem saxi: mox accurrunt cum cymbis uiri celocis alterius, & socios è faucibus Neptuni eripuere ferè moribūdos. Quum terram appulissent, conspecti sunt ab incolis eius insulæ, qui protinus effuse fugerunt in nemora densissima, nō aliter quàm si fugacem leporem consectaretur canis, genus inauditum: nostri tamen uestigia persequuntur fugientium & mulierem quandam corripuere, quam quum ad naues reduxissent, uino & obsonijs prope distentam, & eleganter uestitam missam faciunt: nam ipsi nudi incedunt, & humaniores ignorant delitias.

B

De situ & moribus Hispanæ insulæ. CAP. LXXXVII.

QVamprimum igitur hæc mulier deuenit ad suos satura & propè farta, cultuq; insolito uestita decentissime, alij hac liberalitate adducti, mox certatim, cateruatimq; ad litus concurrunt, rati genus esse diuinum: nam desiliebant in pelagus secum ferentes aurum, quod cum ollis testaceis, uasisq; uitreis permutabant, pro minima quaq; re etiam despicabili aurum dabant. exempli gratia, si quis dedisset frustum speculi cōfracti, protinus aurum consequebatur. Contracta igitur amicitia, uigentibusq; commercijs, nostri cœpere diligētius eorum uitam & mores explorare, compererecq; protinus eos regē habere: propterea petentes mediterranea, hoc est interiora insulę à rege eorum perquam honorifice sunt excepti: quum uero aduesperauisset, edito signo de moræ salutādæ uirginis, nostri genua plicabāt, quos ęmulabātur Barbari itidem agentes: ubi nostri & crucem seruatoris trophæum uenerabantur, eam & ipsi condicto colebant: hi etiā ubi uidere nauim pessundatā, certatim confluebāt cū cymbis suis aduehētes nostros, & ab undabundi maris faucibus eripiētes. Cymbas huiusmodi appellant canoas: quæ ex sola

caua arbore factas, non quidē ferro, sed cote præacuta excauant: habent etiā longiores naues, id est, liburnicas, octuaginta remorū, capaces. Ferro carēt omni, propterea nostri admirabantur, quonam modo quirent domos construere, quas conspiciebant miro modo extructas, nec non alia arte fabrefactas faberrime: uerum cote, ut diximus, pro ferro utuntur. Acceperūt etiam referentibus amicis, non longe ab ea insula esse quosdam populos, qui carnibus uescebantur humanis. Idcirco ubi nos uidere, crediderunt Antropophagos esse, ideo effusissime fugerunt. Canibalos appellant ferinos populos, qui in cibatu homines habeant gratissimos. Hos nostri preterierant, eos ad meridiem relinquentes.

Canibali

De Canibalorum moribus. CAPVT LXXXVIII.

IGitur hi populi mœstissime conquerebantur nobis de efferatis illorū moribus, nam aiebant eos in se non aliter sæuire, quàm tigrim uel leonē quempiam in mansuefacta animalia: horresco referens. Impuberes, si qui corripiuntur, exectis testibus, saginant uti nos gallos gallinaceos, ut lautius eis uescantur. Puberes uero mox contrucidant, quibus exenteratis, ilia comedūt recentia, membrorumque partes extremas, cætera saliunt, adseruantque ut nos insitia & farcimina omnis generis: nam insitia fiunt ex sanguine aprino uel bubulo, aut ex carnibus tessellatim concisis, alij apexabo appellāt, haud dubie est genus farciminis. Mulieribus haud uescūtur, uerum eas ad prolem, ueluti nos gallinas ad oua seruant: si qua est anus, ea mancipij uicē gerit. Propterea hæ insulæ, quas iam subegimus, ubi audiunt aduentare hos efferatiores immanesque populos, actutum dant terga, licet sagittis utantur, non sunt tamen tantarum uirium, ut compescere eos queant. nam pauci complures fundunt, utputa centum decem profligant Canibali, nusquam cominus congrediuntur, fuga tantum sibi consulunt. Nos nequiuimus aliter intelligere, quos deos colant alios, quàm solem & lunam, cœlumque. Mores uero aliarum insularum idcirco non referimus, quoniam ob angustiam temporis & interpretum penuriam de eis nihil comperti habuimus.

De moribus illorum qui Hispanam insulam colunt.

CAP. LXXXIX.

HVius insulę cultores loco panis utuntur radicibus quibusdam, quę sunt (si magnitudinem formamque spectes) instar napi, saporem habēt, quem molles recentesque castaneæ, ages uocant. aurum apud eos est in pretio, id enim auribus appensum ferunt. suis non emigrant finibus, nec ut alij ultro citroque commeantes commercia exercent. cœpimus eos percunctari signis, ubi eruerent aurum, intelleximus ab eis legi in harenis fluminis cuiusdam, quod ex editissimis deriuatur montibus. Id enim labore eximio colligunt, funduntque in frusta, & demū in bracteas, id est, laminas. Verum ubi nos eramus non nascitur, aliunde aduehitur, ut circumuecti insulam re ipsa cognouimus: quoniam postquam illinc soluimus, deuenimus ad quoddam flumen, quo profecti sumus sumendæ aquæ gratia, & ibi auriferas conspeximus harenas, ibi quadrupedia, non nisi cuniculos uidimus: serpentes uero immensæ uastitatis, numerosioresque, quos fert insula, sed innoxios conspeximus: necnon syluestres turtures, anates nostris proceriores, anseresque oloribus candidiores, uerum capite tantum rubeo erant: & ibi psitaci complures, alij coloris prasini, fului alij, alij uero Indis non absimiles, id est, torque miniato. Tulere ex his igitur sexaginta uersicolores, coniecturamque ex his alitibus fecimus non longe Indiā abesse: uerum huic sententiæ nō astipulabatur sphæræ ratio, & in primis philosophus in illo de Cœlo & mundo, Senecaque, & alij complusculi cosmographiæ haud expertes, qui adseuerant Hispanias non multum ab India abesse, maritimo præsertim itinere. Hæc igitur insula suapte natura gignit masticem, aloē, & alia his non dissimilia. & in primis grana quædam rubea, quę pipere sunt acriora: cynamomumque, & zinziber nostri tulere.

De uiris

A

De uiris quos Columbus gratia exploranda insulæ dimisit.

CAPVT XC.

IGitur Columbus de compertis terris satis ac super lætus, utpote qui uidebatur nouum comperisse mundum. Quum uero primum uer iam appeteret, decreuit patriam repetere suam, dimissis apud regem uiris triginta octo, qui perquam diligenter sciscitari & explorare deberent locorum situs, ac regionis mores, frugumq; ac arborum naturam. Rex enim appellatur Guancianillo, cum quo iniit fœdus maximum, cõmendauitq; illi suos arctissime, adeò ut intuitus eos pio obtutu, coram Columbo illacrimari cœperit, miseratus conditionem remanentium. Tandem Columbus iussit uela uentis dare Hispaniam uersus, secum ducens ex insulanis uiros decem, non alia magis de causa, quàm ut eorum linguam aliquando discerent, quoniam id consequi haud difficulter poterant: nam caracteribus nostris suum idioma scribi probè potest: cœlum appellant Turci, domum boa: aurum cauni: uirum probum toyno: nihil, maxani dicunt. Reliqua uero nomina æque ac nos nostra proferunt.

Quomodo Columbus fuit dictus Admirans mare. CAP. XCI.

REx itaque & regina Hispaniarum nihil magis gerebant in uotis, imò supra uota, quàm ut almam Christi fidem indies augerent, auctamq; colerent, & cultam summopere uenerarentur: propterea id eximie obseruabant, ut hæ gentes quæ hactenus nomen Christianum ignorauerant, tandem aliquando ope & industria sua, scirent unam esse Christi fidem, extra quam nulla est salus, nec redemptio. Inq; huius rei specimen decreuere summis honoribus Columbum prosequi, nihilq; prætermittere, quod ad cultum & decus eius spectaret. Igitur uultu sereno eum excipiunt, condecorantq; innumeris titulis: & quod apud Hispanos eximius ducitur honos, in consessum ipsum recipiunt: uoluereq; ut deinceps non Columbus, sed Admirans oceanum appellaretur: & ut licuit colligere ex Admirantis sermonibus, sperabat propediem fidem nostram magna incrementa habituram, si hæ insulæ ad fidem reducerentur: in commercijs uero & alijs mortalium emolumentis, quibus plerunque omnes inhiant, nullam propè spem collocauerat. Itaque serenissimi reges iubent ut protinus Liburnicæ XVII. expediantur, quæ arcem in prora habeant, id est speculam, unde eminus speculantur: celoces uero duodecim absque specula, inq; eis hominum mille ducenti, qui omni genere armorum communirentur. Fabros'que lignarios, id est, carpentarios, artificesq; ferè omnium generum ære annuo conduxit, qui classem sequerentur: equites etiam quosdam centuriauit, ut nihil classi deesset, quod ad ualidam expeditionem spectaret. Columbus uero sues & boues sexus utriusque in classem introduxit, triticumq; & ordeum, ac legumina propè omne genus corrogauit in nauibus, tum ut uitam in naui diutius protraheret, tum uel maxime ut inibi terræ mandaret semina: tulit etiam arborum taleas quas ibi plantaret: quoniam id genus illic haudquaquam arbores uisuntur: nam præter pinum & palmas nullas habent arbores nobis cognitas, & hæ mira ubertate crescunt, adolescuntq; in tantam altitudinem, ut non facile referri possit ob maximam soli ubertatem. Sunt enim illorum fructus prope innumerabiles, uerum nobis incomperti, aiuntq; sub sole feraciorem tellurem minime esse. Instituit etiam noster Columbus secum ferre instrumenta omnis generis ferrea, quæ conducerent urbi condendæ: ut in noua regione nouas urbes cõderent, quæ forent suorum tutissima receptacula: multiq; insuper regis clientes, contubernalesq; ultronei se obtulerunt huius nauigationis socios, desiderio comparandæ gloriæ, prouocati gestis Columbi præclaris. Igitur prima Septembris soluêre ex Cades uentis prospere flantibus, & prima Octobris applicuere insulam Canariam, eam, inquam, quæ Ferrum dicitur. Quarta uero Octobris uela fecere uersus meridiem, nihilq; comperti de eorum nauigatione usque ad hyemale æquinoctiũ habuimus,

B

At uigesimo tertio Martij, rege & regina discumbẽtibus, mox affuit uereda rius quidã, qui renunciauit celoces duodecim applicuisse Gades: successum autem nauigationis ulterioris quinta aprilis luce M.D.IIII. germanus frater altricis primogeniti regis missus ab Admirante ad regem peruenit, cunctaq; retulit quæ in sequentibus adnotabuntur. A

Quomodo Admirans adiuit Canibalorum insulas.

CAP. XCII.

ITaque prima Octobris Admirans Columbus soluit à Canarijs flante Africo, ad læuam iter faciens, meridiem uersus adnauigauit XXI. diebus priusquam tellurem cõspexerit aliquam. Tandem deuenit ad Canibalorum insulas sæpe dictas, & primo conspectu uidere nostri insulam uastissimam, adeò arboribus condensam, ut uix discerni posset, utrum sylua foret uel ne: & quoniam is dies erat dominicus, Dominicam eam nuncupauerunt: et ubi cognouere incultã esse, minime uisum est illic gradum sistere, sed ultra progressi sunt. In his igitur uiginti & uno diebus sua sententia sulcarunt maria per leucas fere mille trecẽtas & uiginti. Nam per id tẽpus Aquilonem uentum prosperum semper habuerant: deinde soluentes ab dicta insula, breui peruenere ad aliam insulam omni genere arborum refertissimam, quæ inenarrabilem suauitatis odorem fragrabat: nonnulli allecti amœnitate loci, in terram descendẽtes, nihil animatum ibi cõspexere, præter lacertas inauditæ magnitudinis: eam Crucem appellarunt, primoq; loco de cultis post insulas Canarias conspecta est: & hæc erat Canibalorum insula, ut re ipsa demum cognouere, id adfirmitantibus interpretibus Hispanæ insulæ, quos secũ ducebãt. Circũuecti itaq; insulã, casas humiles complusculas cõpererunt: nam uicatim degunt XX. uel ad summã XXX. domus simul cõtinenterq; dispositæ in orbem ambientes plateam quãdam, cuius diameter erat orbicularis: domus erant ligneæ amphitheatri instar. Hunc morẽ construendi ædes seruant, erigunt complures eminentissimas arbores in orbem, inq; eis trabes figunt, quibus arbores inhærẽt, fitq; ut his fulcimentis minime ruãt. Imbrices uero, quum domum cooperiunt, ita constituũt, ut formam tentorij efficiant, surgitq; in modum pyramidis, id est, in acutum. Demum has sic dispositas arbores intexunt palmarum folijs, & quarundam aliarum arborum, ut & uentos & imbres tutius arceãt: introrsus uero trabes texunt funibus bombicinis, & radice quadam sparto minime absimili: cubilia habent eminentissima, quæ fœno & bombice sternunt: porticus habent maximas, ubi saccara collocant. Et ibi etiam conspeximus duas statuas ex ligno fabrefactas, quas duo angues immensæ uastitatis sustentabant, eas credimus esse eorum idola: uerum compertum habuimus statuas huiusmodi solũ ornatus causa erectas fuisse, quoniam hi solem & planetas tantũmodo adorant. Eò igitur ubi nostri applicuere, mox uiri & mulieres effuse fugerunt, deserẽtes eorum domos: ubi uincti erant impuberes complusculi, quos ad saginam adseruabãt: necnon anus complures, quæ mancipiorum obibãt officia, protinus ad nos contenderũt. At nostri ingressi eorum domos, animaduerterũt illic uasa esse fictilia omne genus, quæ nos Samia appellamus, in quibus elixabãt carnes humanas, psitacis, anseribus, & anatibus simul admixtis: alias autẽ ueribus impositas torrebant, selectis ossibus, & brachijs humanis, quibus pro ferro utebãtur, ut sagittis adfigerẽt suis: ferro enim prorsus carent. Vidimus etiam ibi impuberis caput nuperrime abscisum, sanguine adhuc defluẽte, hoc erat trabi infixum. Hæc insula quatuor ingentissimis irrigatur fluminibus, Guadalupeam appellauimus, quoniã non est absimilis monti illi sanctæ Mariæ, quem Guadalupum Hispani uocitant, incolæ uero Grachanam: fert hęc insula psitacos fasianis multo maiores, nec alis similes, nam alas habent uersicolores, cætera rubei: tãtaq; psitacorum apud eos copia, ut apud nos cicadarum: & licet eorum nemora sint psitacis referta, eos tamen saginant, quos habẽt in cibatu gratissimos: mulieres uero quę cõfugerãt ad nostros, Admirãs B

Crucis insula

rium mores

Guadalupea

A nostro ritu exornari iussit, & compluscul is donari muneribus, mandans ut protinus eas ad Canibalos mitterent: quoniam hæ probe nouerant quò fugissent Canibali. Itaque mulieres ad Canibalos profectæ sunt: quo factum est, ut mox Canibali ad nostros accurrerint pellecti muneribus, quibus donatæ mulieres fuerãt, autumãtes itidẽ consequi posse. Vbi uero coràm fuere, siue timore, siue scelerũ cõsciẽtia, mutuo sese respiciẽtes, illico terga dedere, proxima petentes nemora: at nostri qui inerrabant insulæ explorabũdi, cymbas eorũ omnes cõfregere. Et illinc soluẽtes adiuere socios suos, quos dimiserãt in Hispana insula primò itinere: & dum eunt utrinque, complures præteriere insulas: ab ea parte uero, quæ respicit Aquilonẽ, apparuit insula, cuius inquilini nostros interpretes, quos ab insula Hispana duxerat Admirans, intelligebãt, necnõ eos quos uẽdicaueramus à sæuitia Canibalorũ, dicebãt uocari Matininam, adfirmantes eam cultã esse à solis fœminis, quæ statis anni temporibus coibant cum Canibalis, ut solebãt olim Amazones: prolem partiebantur, mares dabant parentibus, fœminas uero fouebant ipsæ: aiunt etiam has fœminas specus habere altissimos, quò se recipiunt ubi extra stata tempora quispiam eò concesserit, & ibi se tutãtur sagittis propulsantes hostem, si forte fortuna explorauerint aliqui aditum: propterea nostri per id tempus propius accedere nequiuerũt, præternauigãtes insulã ad milliaria fere quinquaginta. Inuenimus aliã insulam, quam interpretes aiebant esse apprime cultam, habitatoribusque frequentissimã, & inter alia habere innumeras fruges, & propè omnia quibus uita humana carere nequit: & quoniam mõtes habent præaltos, eam montẽ appellauimus Ferratum: at nostri interpretes, & hi quos adseruaueramus ab atrocitate Canibalorũ, adfirmabant Canibalos aliquãdo longa metiri itinera supra mille milliaria, ut carnibus uescãtur humanis. Postridie illius diei nacti sumus aliam insulam, quæ quoniam erat B obrotunda, Admirans eam nuncupauit sanctam Mariam rotondam. Supra istam comperimus aliam, cui diui Martini nomen indidit: uerum in neutra istarum stationẽ fecimus. Perendie uero aliã inuenimus, quam aiebant longitudine esse milliariũ CL. à parte, uidelicet, occidẽtali in oriẽtale latus: referebant mira de ea interpretes, quòd uidelicet, foret summe ferax, & pulcherrima, hanc postremo appellarunt sanctam Mariam antiquam. Pòst eam comperit ferè innumerabiles insulas, uerũ lõge à prędicta, milliaria propè CCCC. Interque eas quædã cæteris præstabat magnitudine, quæ dicebatur ab incolis Ay Ay, nostri uero nuncuparũt Sanctam crucem: eò appulimus, ut aquam hauriremus: at Admirans emisit triginta uiros, qui explorarẽt diligenter insulam, qui mox quatuor Canibalos cum totidẽ fœminis inuenerũt, quæ mulieres uisis nostris, cõplicatis manibus eleuatisque auxiliũ petere uidebantur: quibus liberatis, uiri in nemora dilapsi sunt. Biduo itaque illic agẽs Admirãs, triginta uiros in insidijs collocauit, qui corriperẽt Canibalos, si qui apparuissent. Qui uero stabant in litore, uiderunt cymbam, caneam ipsi appellãt, homines octo, & totidem mulieres uehentem. Vbi igitur Admirans classicum cecinit, unà omnes ruunt in Barbaros, qui strenue sagittis pulsare nostros conabantur, nec prius quiuere se clypeis tegere, quàm Hispanus à fœminis sagitta ictus occubuit, alter uero male acceptus est. Hispani tamen ubi compere sagittas ueneno illitas esse, decreuerũt propius manus cõserere, & ui remorũ in eos contendere: quod ut fecere, protinus Barbarorũ nauim pessum dedere. Præeminebat enim ibi mulier quædam ueluti regina, cuius dicto parebant omnes: hæc natum habebat secum torui aspectus atrocisque, qui facie non regem sed prædonem, aut furem quempiã sæuissimũ præsentabat. Submersa itaque naui, non desinebant nando nostros onerare sagittis, eleuatis tantum supra aquam brachijs, quæ res uisa est monstrifica. Dum itaque natant sagittantque, ad saxum quoddam deueniunt, ubi tandem à nostris sunt expugnati, occisis nõnullis, et regulo grauatim saucio uulnere duplici: hos ad Admirantem trahunt reluctantes, qui conspectum tanti uiri minime pauentes,

ferociam nusquã exuerunt, spumas efferuescentes nõ aliter quàm leo ubi in A
casses deuenit tunc rugitus edit maiores atrocioresq́;, sæuitq́; magis: adeoq́;
efferebãtur, ut nullus esset inibi tam intrepidus qui ferocientes uiros nõ formidaret. Progressus itaq; Admirans Affrico flante aliquando, nonnunquam spirante Fauonio, peruenit ad quandam pelagi uastitatem, ubi propè innumeræ erant insulæ multijugæq́;: nam aliquæ frequentioribus obumbrabãtur nemoribus, aliæ uero summa apricitate amœnitatẽ non mediocrẽ præ se ferebant, nonnullæ autem squalebant saxis, humo ieiuna aridaq́;, & præustis implicitæ montibus: alię etiã intra cautes colorem coccineum continebant, aliæ uiolaceum, albicantem aliæ: perinde ut multi rati fuerint eas esse minas gemmarum, aut loca metallorum corruscantibus plurifariam coloribus. Eò itaq; non concessere sęuiente pelago, nam uerebantur ob scopulorũ frequentiam, ne naues collisæ saxis, dehiscerent protinus submergerenturq́;, in aliud tempus rem differentes. Nequiuere etiam insulas percensere, ob eorũ implicitam frequentiã: tamen nonnullæ celoces, quæ altiore fundo haud egebãt, mediocri cõtentæ alueo propius accessere, & supra XLVII. insulas numerarunt, locumq́; Archipelagus nuncuparũt ob insularũ frequentiã. Dum itaq; relictis insulis in altũ prouehũt, in medio ferè itinere aliam nacti sunt insulã, quæ dicebatur Buchema, ubi complures erant illorum qui atrocissimas Canibalorum manus euaserant: hi nobis retulere insulam cultã esse eximie, cultoresq́; mitiores, & usquequaq; Canibalis infensos: inq; ea nemora complura, quæ apros fouent ingentissimos: hi naues nõ habent, quibus sulcare possint maria, & Canibalos adire: uerum ubi Canibali eò contenderint, congrediuntur attrociter, propulsantq́; eos: quos si ceperint male accipiũt, par pari referentes: nam erutis luminibus, eos in frusta minutatim concidunt, & ignibus torrent, & pro uindicta deuorant, alioquin humanis non uescuntur carnibus. Hæc nobis referebant nostri interpretes, quos ex Hispana insula adduxeramus. At nostri parum illic immorati, prçteriere insulam, nisi quod ab ea parte quæ occidentẽ respicit in terram descenderũt, ut aquæ nonihil haurirent, ubi eminentem pulchramq́; domum inuenerũt, & cum ea duodecim minores domos omni habitatore desertas, ibiq́; nulla erant habitantium recentia uestigia: causam propterea ignorabãt, quur desertæ forent, ni forte habeant illarum habitationũ stata tempora, dum candens sydus feruet nimiũ, abeũt in mitiora loca, reuersuri quũ cõducibile arbitrabũtur: uel forte metu Canibalorum litora deserunt tantisper donec abeunt, utcunq; fuerit insula: B
unicum habet regem, cui perquam reuerenter adstant, obediuntq́; mirum
Chiasichius in modum, Chiasichium appellant eorum regem: latus huius insulæ quod meridiem contuetur, longitudine ducentorum milliarium patet: ea nocte duæ fœminæ, & totidem adolescentes, quos asserueramus de manibus Canibalorum, ubi è conspectu suæ patriæ fuerunt, in mare sese proiecerunt, & nando ad solum patrium deuenerunt nobis nescientibus.

Quomodo admirans suos reperit uitam exuisse. CAP. XCIII.

TAndem aliquando Admirans peruenit cum tota classe ad Hispanam insulam, quæ abest à Canibalis leucis ferè CCCC. Verũ omine inauspicato infelicíq́;: nam hi quos loco pręsidij inibi reliquerat, uitam exuerant omnes. In hac insula est regio, quæ dicitur Xaynana, unde Admirans primo itinere profecturus in Hispaniam, quasi loco obsidum decẽ uiros abduxerat: ex his ob cœli mutationẽ, septem occubuerãt: unus uero eorũ qui superfuerat, ubi suam patriam classis applicuit, Therema dicitur, sponte à nobis emissus est: reliqui uero nando clanculum aufugerunt. Quæ res parum Admirantẽ mouit, qui modo suos cõperisset uiuos, reliqua nihili pendebat: uerum ubi paululum est progressus, canea quædam apparuit, genus est liburnicę longioris capax ingentium remorum: hæc regis fratrem uehebat, eiusq́; præfecto apprime abiens suos cõmendauerat, cumq́; eo fœdus magnũ inierat. Is igitur regis Guancenarilli frater alio tantum uiro comitatus, ad Admirantem con-
Canea

tendit,

A tendit, & nomine regis imagines aureas duas dono Admiranti dedit. Post hæc cœpit Hispanorũ miserabiles casus exponere: uerum uix id intelligere quiuimus, nostris interpretibus non satis eius linguam callentibus. His auditis progreditur Admirans, quoad deuenit ad Ligneũ oppidũ, quod Hispani sibi pro potiori tutela condiderant: id totum comperit demolitum combustumq;, nec alia supererant uestigia, præter pallidum cinerẽ: quę res nos omnes dolore incredibili affecit: non tamen nobis facile persuasum iri poterat, quin aliqui superuiuerẽt: propterea ut huius rei essemus certiores, Admirãs iussit tormenta quædam exonerari, ut reboatu edito, si qui delitescerẽt e nostris mox excitarent, scirentq; nos aduentauisse: uerum operã lusimus, quoniam nullus usquam comparuit, cunctis fato functis. Tunc Admirans nuncios misit ad regem Guancenarillũ sciscitatũ de suis, questus grauiter de occubitu suorum. Hæc nostri retulerunt, quantum colligere potuerunt ex regis responso, complures, uidelicet, in ea insula reges esse illo potẽtiores, qui ægre ferebant Hispanos subegisse insulas: propterea contẽderant ad ligneum oppidum, ubi Hispani degebant, eoq; expugnato contrucidauerãt uiros, & oppidum combusserant, ipsumq; ferentem nostris suppetias ictum sagitta fuisse, inq; eius rei fidem brachium fascijs circumuolutum ostentauisse, nec propterea ad Admirantem iuisse, quoniã consauciatus uulnere non contemnendo fuerat. His acceptis nulla fide adhibita, postridie Marchionem quendam cognomine Sibilium, rursus ad regem mittit, qui perquam diligenter rem sciscitetur, perpendatq; an sint uera quæ ex rege allata fuerant. Is igitur eò concessit, & remotis fascijs comperit regem falsa loquutum, nullius cicatricis apparente uestigio: uerum procumbentem nactus est uirum simulantẽ ægritudinem, huius cubili coniugebantur concubinarum cubilia octo. Tũc deuenimus in eam opinionem, ut non difficulter crederemus nostros astu et insidijs eius occubuisse: tamen Marchio finxit fidẽ præstare regi, hortatusq; B est uirum, ut in crastinum Admirantem uiseret. Postera itaque die ad Admirantem rex contendit, à quo est honorificentissime exceptus, & ueluti miseraretur nostrorum erumnas gemebundus indoluit. At ubi conspicatus est mulierem quandam, quæ nostro auxilio erepta fuerat à Canibalis, eam adfatus est sua lingua longiore subsellio, nobis haudquaquam intelligẽtibus, illi plurimũ applaudẽs, hæc dicebatur Catharina. Tandem post multa illinc abiuit, & amicitiam fœdusq; rursus pollicebatur: nõ defuere tamen e nostris qui suggererent Admiranti, ut uirum corriperet, & correptum cædis nostrorum pœnas luere cogeret. Admirans uero, ut erat uir multi pensi, rem accuratius pensitatiusq; expendebat, loci & temporis rationem habens: nõ enim sibi per id tempus conducere arbitrabatur, ut incolarum animos ad iracundiã prouocaret. Postridie uero illius diei quo illinc rex soluit, eius germanus classem uisit, & mulieres subornauit, ut sequens effectus comprobauit. Itaq; nocte subsequente Catharina cum septem alijs in mare desilijt, ut superato pelago ad regem cõtenderet: nostri tamen, ubi fraus apparuit, consequuti natantes mulieres, tres tantum ceperunt: at Catharina cum tribus alijs ad regem peruenit, qui susceptis mulieribus in interiora insulæ dilapsus est: quo facto nobis rex aperuit se nostros contrucidauisse.

De uindicta occisorum. CAPVT XCIIII.

ADmirans igitur cognita proditione, decreuit hominem persequi usque ad regni interiora. Misit itaq; tercentum uiros, qui Marchionem infensi consectarentur. Hi ergo dum hominẽ explorabundi quærunt, deuenere ad ostium cuiusdam signati fluminis, ubi perquam celebris erat portus, quem Regalẽ appellarunt: nam ubi ingressus est, adeò flumen se sinuat, obliquatq; efficiẽs multiplices recessus, & flexus innumeros, ut alter Mæandrus uideantur, nec licet sis ingressus, cognoscere queas an sis intra uel extra, quanquã in ostio adeò pateat, ut sit trium liburnicarum capax: ex aduersa fluminis parte mons uisitur conspicuus, qui impendio uiret, & pręclaris exornatur nemoribus.

bus. Ibi psitaci complures, & auitia ferè omne genus exaudiũtur suauissimè alterneq́ꝫ concinentia. Hunc portum interfluũt fluuij duo, & dum altius progredimur, nacti sumus eminentissimas quasdam ædes, quas credidimus regis esse eius, quem persequebamur. Idcirco eò contendimus citato gradu, & ecce occurrũt nobis uiri propè centũ, qui habilissima habent corpora, quiq́ꝫ arcus & sagittas ferentes, toruo uultu ibãt ad nos, subinde uociferãtes se minime esse Canibales, sed Taynos, id est, nobiles, ac patricios: nos uero signo pacis edito propius accessimus, & quum mutuo colloquio frueremur, protinus fœdus & amicitiã nobiscũ iniere, nec de cætero pauentes, ad nos ueluti ad suos cõfidentissime ibãt, hos munere multiplici donauimus. At nostri dũ illic agerent, domum mensi sunt, quę diametrum habebat XXXIII. passuũ, erat instar amphitheatri obrotũda, huic circunquaq́ꝫ adiacebãt triginta aliæ minores ædes, in cõtignationibus pro trabibus harundinib. uersicoloribus utebãtur, mira arte textis complicatisq́ꝫ. Hos patricij nostri percunctati sunt de rege Marchione, quem adseuerarũt petijsse montes. Huius rei decreuere Admirantem certiorem reddere, & in primis cõflatæ necessitudinis cum uiris patricijs. Verum Admirans flagrans perniciali odio in Marchionem ad diuersas insulæ partes exploratores expediuerat, qui regẽ si quo modo possent corriperent: nã præ cæteris quos miserat, erant duo strenui iuuenes, Horeda, uidelicet, & Gormalanus animo inuicto, alius alia loca petẽs, propè omnem regionẽ inter se partiti sunt explorandam. Hi ergo dum uarias regiones peragrarent, deuenere ad quædam spectatissima flumina, quorũ alia ab una parte montis defluebant, nõnulla uero ab altera deriuabantur. Is mons eminentissime attollebatur, qui aurifero sabulo cõspergebatur, & inde aurũ effodiunt incolę hoc modo: nam actis sinistris brachijs in præcordia montis egerunt aurum, egestumq́ꝫ dextra excipiunt manu, dabantq́ꝫ nostris: adseuerabant etiam uidisse grana complusculà zecare, quæ allata fuere regi Hispaniarum, nam granum unum pondus erat unciarum nouem, hoc uidere complures uiri.

De flumine aurifero, & alijs rebus repertis. CAPVT XCV.

HIs uisis nostri condicto ad Admirantẽ rediere, ut nõ recederẽt à præscripto: nam Admirãs iusserat, ut nil aliud agerẽt, quàm explorare regiones nouas, & mox referre earum situs & qualitates, nec ipsi pergerent eò inconsulto exercere cõmercia, pro quãto uitam caripẽderent suam: accepere etiã ab incolis non longe esse in montibus regem quendam, quem Gazichium Canobam, sua lingua appellant, idest, dominum domus auri: nam boa domus interpretatur, canum aurum, & Gazichius rex. In hoc etiã flumine inuenere absolutissimos pisces, aquamq́ꝫ haud insuauẽ. Marchio Sibilius refert apud Canibales populos in mense Decembri esse æquinoctiũ, quod ratio sphæræ nõ patitur: addebat etiã inibi aues eodẽ mense fœtificare: quum tamen ab eo sciscitaremur, quantũ eis polus eleuaretur ab oriente, retulit Septentrionẽ non uideri, sed mergi sub arctico polo, & transcendisse custodes. Verũ ut ingenue fatear, nemo inde uenit, cui indubia fides adhiberi posit, quoniam ferè omnes expertes erãt literarum, & in primis syderalis scientię.

Gazichius *Canoba*

De oppido ab Admirante condito. CAPVT XCVI.

IGitur is Admirans classis præfectus in suam & gentis Hispanæ memoriã, decreuit urbem erigere: cooptato itaq́ꝫ loco, qui Locifrõ dicitur, nõ longe à portu, & ut bono omine succederent cuncta, auspicatus est à diuinis: nam primo loco ecclesiã dedicauit, cæteraq́ꝫ absoluisset, ni tempus appetijsset patriæ repetendæ, uel saltem prout abiẽs pollicitus fuerat regi, ipsum de omnibus certiorem facere quamprimum. Expeditis ergo duodecim celocibus, regem protinus de compertis rebus commonefecit. Quum igitur Admirãs in insula Hispana adhuc ageret, alij appellant huiusmodi insulã Offiram, quã nonnulli eam esse adseuerant, cuius commeminit sacra uetus historia libro Regum tertio, quæ patet latitudine graduũ quinq́ꝫ australium, id est, millia

Locifron *Hispana*

ria

A ria CCCLX, his polus eleuatur XXVII. gradibus: in meridie aũt, prout referebat, XXII. longitudine uero, id eſt, ab oriente in occidentẽ, patet milliaria D.CCCLXXX. & hæc inſula ſi forma conſideret, foliũ balani, id eſt, arboris nucis caſtaneæ ſimillime refert. Statuit propterea Admirans in colle cuiuſdã montis huius inſulæ urbẽ condere, in umbilico inſulæ ab ea parte, quę Aquilonẽ reſpicit, quoniã inibi uiſebatur mõs alius, qui frequẽs eſt nemoribus & lapidibus aſperatur, necnon calce ſcatet plurima, eam Medi appellant Iſſabellam: ad radices uero montis planicies eſt perquam aprica, longitudine patens milliaria LX. & lata XII. alicubi, perãguſta tamẽ alibi milliaria VI. hãc interluunt complura flumina, quorum celebrius fere præterluit urbem ad iactum arcus. Hæc igitur flumina adeo ubertim irrigant regionem, ut eam feracissimam fere omnium rerum, quæ terra parens mittit, effecerint: nam in harena eorum fluminum iacta ſemina protinus germinant: fecimus huius rei periculum. iecimus enim ſemina. multiiugarũ herbarũ, uidelicet, lactucarũ, naſturtiorum, braſſicæ, & bugloſſę, quæ omnia ſextodecimo die germinauere: at pepones, cucumeres, cucurbitæ, trigeſimoſeptimo die ad maturitatem peruenere: nec, ut ingenue fatear, meliora his comedi unquã. Hæc nouerat Admirans etiam relatu eorũ, qui ſecũ diuerſabantur, qui & ipſum certiorem fecere rerum multarũ, & in primis prouinciæ cuiuſdam auriferæ: propterea miſit illuc e ſuis triginta uiros: regio Cipagora dicitur, auro ſcatet: ubi uero rediere uiri triginta, retulerunt multa miratu digna, præſertim adſeuerabant ab eo monte quatuor deriuari flumina, unum ad orientẽ proficiſcebatur, aliud uerſus occidentẽ contendebat, alterum in Septentrionẽ, in Auſtrũ alterum citatiſſime fluebant. Inſula quadripartitur, pars quæ uergit in Orientem dicitur Suma, quæ occidentem reſpicit Atribuinea, quę Aquilonẽ Lachem, quæ poſtremo meridiem contuetur Naiba dicta eſt ab omnibus. Iſſabella

Quomodo Admirans adiuit auri minas. CAP. XCVII.

B VT reuertar unde ſum digreſſus, Admirans urbem condidit muro præcinctam, & duodecimo Martij illinc ſoluit, ducens ſecũ pedites circiter quater centum, ac equites nonnullos, pleno gradu contendens eo ubi acceperat minas auri eſſe uberrimas meridiem uerſus. Igitur ſuperatis eminentiſſimis montibus uallibusq́;, ac traiectis fluminibus limpidiſſimis, tandem in eam deuenit prouinciam, ubi auſpicatur Cimbaga regio, in cuius patẽtiſſima planitie decurſus quidam aquarum uiſuntur, quarum harenæ intermiſcentur auro. Igitur Admirãs ingreſſus mediterranea inſulæ ad milliaria fere LXXII. tantundẽ diſtans ab urbe quam condiderat, peruenit ad ripas cuiuſdam ingentiſſimi fluminis, ubi collis impendio attollitur, eminetq́; admodũ, & ibi arcem erigere decreuit, quo tutius arcana regionis ſcrutari quiret, huic diui Thomæ nomen inditum eſt. Dum itaq; arcem ædificat, ad eum undiq; cateruatim homines regionis eius confluebãt, accepturi mercimonia: quorũ uoto Admirans ſatisfaciens, ab eis aliquid auri petebat qui breui ad eum rurſus redeuntes, plurimũ auri comportarunt. Nec id ſilentio inuoluam, granũ allatum fuiſſe auri, quod pondere onziam excedebat, quæ res effecit, ut grani magnitudinẽ admiraremur, ſupra omnem credulitatem, quum præſertim adiecissent, ſe adhuc proceriora grana allaturos, quæ aiebant ferre aliam regionem, quæ illinc itinere mediæ diei aberat, eaq; grana inculta in harenis iacere adſeuerabãt, uim auri incolis neſcientibus: alij etiam tulere fruſtula auri dragmarum decem, maioraq; inueniri rurſum adfirmantes. Illo igitur miſit Admirans e ſuis complures, qui minas auri diligentiſſime explorarent, referrentq́; protinus: qui euntes plura compererunt, quàm intellexerant, quamq; unquam autumaſſent. Inter alia admiratu non indigna nemora habent, quæ omnium aromatum genere ubertim abundant: uerum ea haud legunt, niſi ubi permutant cum conterminis quæpiam: alij uero cum quibus commercia exercẽt ſua, uaſa ferũt Samia, catinosq; ligneos, pelues, malluuia, & id genus cõplura, quibus qui dant aromata prorſus carent. Inuenerũt in menſe Mar- Onzia

tij uuas præmaturas, uerùm agrestes. Hæc regio licet rupibus & saxis asperetur, ea tamen uiridantes gignit arbores: tota in colorē prasinum inclinat, imbres excipit frequētiores. Ideo inibi multa flumina decursusq; auriferi, nam quum imbres deriuantur à montibus, secum auri copiam maximam trahunt ad plana arua patentesq; campos, quos interluunt, ut præfecimus, innumera flumina, eadēq; amœnissima ac placidissima, decursu haud rapido citatoq;, sed segni ac placido. Hæc loca habitant gentes ignauæ, & ferè pensi nullius: ea gens otiatur plurimum, imò ignauia torpet, algoris admodū impatiens, & quum nemora habeant bombice referta, eo tamen uti nesciunt. A

De mirabilibus compertis ab Admirante. CAP. XCVIII.

EXploratis his locis, ut prefecimus, Admirans redijt ad arcem Issabellam, ubi nonnullos è suis dimiserat: ipse uero cum liburnicis tribus profectus est peregre, nouas etiam quærēs regiones, & in primis eas quas iam eminus conspicati fuerant: nam cōtinentem credidit esse, licet compertum habuerit insulam esse, quę milliaribus LXX. abest ab ea insula quā appellarunt Hispanam, regio Cuba dicitur. Ea præterita iter direximus ad meridiē, & inde cœpimus ad occidentem nonnihil flectere: uerùm quanto magis progrediebamur, tanto plus litora extendi uidebantur, terris semper fugientibus: sinuabant enim se litora ad meridiem semper, recessu & ambage multiplici, adeò ut quum crederemus contendere in occidentem, ad meridiem tamen indies ferebamur, terris ducentibus, ac multijugis sinibus: tandem Admirans deuenit ad insulam, quam inquilini appellant Iamicam: hanc aiunt appellari ab cosmographis Lamiam maiorem, quæ magnitudine Trinacriā superat: unicum in umbilico montem habet, qui sensim leniterq; surgit, ab omni regionis latere paulatim crescēs, ut uix conscendere credas, ut in accliuis solet, donec deueneris in medium, tunc sese attollit uertice eminentissimo, & tarditatem qua usus fuerat surgendo, eminentia cōpensat: hæc insula æque ferax est ac ulla in maritimis aut mediterraneis, frequens habitatore, eodemq; acerrimo ad quæq; subeunda: nam in cōmercijs acri est ingenio, adeò ut non difficulter circumadiacentes populos excedat dexteritate. Eò ubi appulit Admirans suos in terram exponere contendebat, uerùm reluctabantur illi, ac pugnatum est identidem succumbentibus insulanis, nō sine hominum strage, tamen discordias pax est consequuta. Relicta Iamica flante Zephyro, septē diebus nec interpolatis, per latus Cubæ nauigauimus, intantūq; sumus progressi, ut crediderimus uel ipsam Chersonesum aureā, quæ est in ipso oriēte, attigisse: adeò igitur prouecti eramus in altū, petentes uarias orbis partes, ut ferè totū uniuersum orbē metiti fuerimus, & ex uiginti quatuor solis horis, saltē uigesimā & alteram cōperimus: licet perpessi simus innumera mala, nomina tamen D.CCC. insulis indidimus, & supra ter mille præteriuimus, ubi multa erāt memoratu digna, præternauigans latera Cubæ. Et paulo supra q̄ incœperit nauigare, nactus est Admirans portum nauium capacem complurium, ibi suos cœpit emittere: qui quum terram applicuissent, tantum mapalia inuenere, eaq; uidua omni habitatore: uerùm ibidem conspexere in ueribus pisces quos ad ignem assabant piscatores: at nostri piscibus uesci tostis haud dubitarunt reiectis serpentibus: qui uisis Christianis, mox delapsi sunt in montes, & inde speculabātur quid sibi uellent nostri: à quibus prouocati, piscatores paulatim cœperunt timorem exuere, annuentibus nostris, ne pauerent. Quidam igitur audaculus in inferiorem rupē desiliuit, propius accedens, quem compellare cœpit quidā oriundus ex insula Hispana, qui à teneris in Hispania apud Admirantem altus & educatus fuerat, cuius lingua parum ab eorum idiomate differt. Hunc itaq; percunctatus est, quur fugeret, & quænā gens esset, quo'ue nomine regio appellaretur: cōtracta igitur necessitudine, uiribusq; animi reassumptis, dixit eos piscatores esse, qui eò piscatū concesserant rege iubēte, qui alij regi cœnā parabat pontificiā opiparamq;: addidit etiam pergratū habuisse plurimū, quòd serpentes minime comedissent,

Lamia

B

A sent,quandoquidē hi,ut affirmabant,regi ueluti delicatiores epulæ adserua-bantur:quibus auditis Admirans,eos missos fecit: nam iam habebat satis cō pertū regionis mores: propterea iter suum uersus occidentē persequebatur. & dum regionem percurrit ad occidentē,eam nactus est feracissimam, refer tamq; habitatoribus domesticis: qui mox conspectis nostris ad litus descen-debant panes ferentes,quibus ipsi utuntur:tulere etiam cucurbitas plenas a-qua, nosq; ueluti amicos hospites inuitabant cordate: nos uero paulo ultra progressi,uidimus innumeras insulas, quæ primo cōspectu cultæ uidebātur eximie,uirentibus plenæ arboribus,& in primis ab ea parte quæ continentē respicit: dum latera percurrūt,deuenere ad ostium fluminis cuiusdam,cuius latices adeò feruēt,ut in eis diutius manum immergere nequeas feruescenti-bus aquis:rursus progrediētes cōperere piscatores quosdā,qui in cymbis, id est,in caua arbore piscabant, qui piscē rudentibus adligauerant naui, eumq; post se trahebāt:eius forma est nobis incognita,& nisi gradiusculū caput ha beret,instar anguillæ formaretur,capite gestat pelliculā quandam, quæ simi litudinē habet crumenæ alicuius: quū uero pisces uel testudines emerserint supra aquam, mox is piscis solutus dimittitur ad eos,qui telo acrior ac omni uolucre ocyor,condicto uibrat pellē,quā diximus marsupiū referre aliquod, pisces corripit,ac retinet sua pelle implicitos,nec prius prædā dimittit,q; ae-rē senserit,cuius est impatiēs admodū:tunc uincto rursus pisce, prædā legūt: nā nobis adstantibus cepere calandras IIII.prægrādes, quibus nos donarūt amice,easq; in cibatu suauissimo habuimus. His uisis,percunctati sumus pi-scatores an latus huiusmodi longius adhuc protēderetur, & quantū in occi-dentē extenderetur.Respondêre latus huiusmodi finē habere nullū.Illinc igi tur soluentes,progrediebantur à latere semper,litus percurrētes: hi inter na-uigandum innumeras gentes cōspexere. Non longe uero à terra huiusmodi quę nunquam terminatur,uisitur insula, ibi mortaliū uidere neminem, nam B si qui erant in ea,fuga pernici sibi consuluerant. At canū inibi copia ingens conspecta est minime latrantiū,licet toruo essent aspectu. Anseres etiam ana tesq; insulæ inerrabant multiplices. Præternauigantes itaq; latera,Cubæ de-uenimus ad quasdam angustias,ubi gurgites ac breuia propè erant infinita: & ibi mare undabundum spumas efferuescebat indignabundum admodū: sæuitq; mare hoc modo itinere milliariū XL.aquis albicantibus, nō aliter q; si polline conspersum fuisset. Superatis his gurgitibus, prouecti ad milliaria octoginta,eminentiorem comperimus montem,& tunc lixas emisimus, qui aquā ferrent lignaq;.Eò etiā cōcessit arquita quidā,qui quū inerraret insulæ, & in nemus condensum peruenisset,arboresq; admiraretur, huic mox à ter-go affuit uir grandiusculus,toga indutus alba:sagittarius credidit primo cō-spectu religiosum quendam fuisse,quē in classe habebāt. uerū ubi compertū habuit alium esse,actutū alij duo uiri eiusdem habitus & staturæ apparuere, postq; eos supra triginta alios uidit,quibus conspectis,mox fugā cepit:at illi sequebātur,manibus annuētes ne paueret,ne ue fugeret. Sagittarius uero q; citius quiuit classem repetijt, cuncta quæ uiderat denarrans Admiranti præ-fecto,qui ubi hæc accepit,protinus emisit multos,qui tenentes uaria itinera, propè totam insulam explorauerunt.Erant ibi arbores multijugæ,aliæ fere-bant aromata,uiolas aliæ. Percurrētes itaq; Cubæ latera,uarias nationes na-cti sunt,quorum linguam etiam incolæ Hispanæ insulæ, qui Admirātem ul-tro sequebantur,minime callebant: & dum progredimur,magis ac magis se sinuabant litora, modo Notho, modo Affrico flantibus, quibus ipsi impulsi aliquando ferebamur prope in siccum,adeò mare insulis est implicitū com-pluribus,naues fere pessundabantur nimia onustæ aqua,quam & madidum cœlum,& refluxus pelagi conrogauerant:quare operępretiū fuit referre gra dum,& domum redire eodem itinere quo uenerant: neq; quempiam paue-bant,quin potius sperabant ubiq; & amice & honorifice recipi:quandoqui-dem neminem læserant dum irent,uerum fere omnibus morem gesserant.

Mira piscandi ratio

Quomodo Admirans insulas reddidit uectigales.

CAPVT XCIX.

QVum itaque rediisset ad Hispanam insulam, ubi abiens complures Hispanos patricios loco præsidii dimiserat, comperit Margaritũ uirum strenuum illinc abiuisse, qui prope iratus patriciorum magna concomitatus caterua patriam repetebat: quæ ubi comperta habuit, hominem illico inducũt, ut & ipse patriam reuisat, ratus ne delatus regi, principis indignationem incurreret: domum tamen contendebat sub uelamento consequendæ annonę, & renouandi præsidii, licet, ut præfecimus, alia subesset caussa: non prius tamen abiuit, quàm sibi reges aliquos reconciliauerit, qui succensuerãt Hispanis ob prædas, & latrocinia illata ab eis, absente Admirante: uerùm coram ipsis regibus, quorum conspectum, ut par fuerat, minime erubuerant. Primo loco igitur sibi reconciliauit regem Guarionensium, & cum eo necessitudinem contraxit arctissimam, desponsata sorore uni ex insulanis, quem prius inter suos adnumerauerat, & habito interprete, citato gradu contendit ad id oppidum quod condiderat, nomenque diui Thomæ indiderat. Hoc itaque reperit à rege quodam obsideri, & parum abfuit quin deditionem fecerit, quoniã iam triginta diebus continuis obsidebatur nemine auxiliante. Liberato itaque ab obsidione oppido, regem cepit, qui bellum nõ prouocatus intulerat, applicueratque animum, ut pergeret reliquos profligare reges: uerùm ubi intellexit incolas ob caritatẽ annonæ fame laborare, quæ iam innumeros consumpserat populos, causa famis huius reiiciebatur in Christianos, qui eruerant fere omnes radices, quibus ipsi panẽ conficiebant Barbari. Statuit itaque Admirans regredi. hęc meditantem præfectum mox commeatus regis Guarionexii largiter iuuere: nam regio eius nondum famem passa fuerat. Reuocato igitur ab incœpto itinere præfecto, ut tutius regio coleretur ab Hispanis, decreuit arcẽ erigere alteram, nõ longe à sancto Thoma oppido in monte eminentissimo, arcem de nomine Conceptionis nũcupauit. Vbi uero incolæ compertum habuere hæsisse cordi Christianis, ut regione diutius potirentur, legatos undequaque mittunt, qui præfectum orent exorentque, ut suos frenet, nec ut ab eis ea patiantur, quæ uix ab hostibus expectassent: nam, ut aiebant, sub prætextu quærendi auri, mala innumera inferebant, & fere totã deuastabant regionem: adiecereque ad hæc legati, se malle pendere uectigal, quàm his assiduo uexari incursionibus, & quiete frui posse nulla. Conuenit itaque inter eos, ut regi Christiano uectigal soluerent hac lege, ut incolæ montium Cibanorum singulo trimestri (tres lunas appellant ipsi) auri quædam pondera ad urbem ipsam conueherent: qui uero aurum non haberent, penderent aromata & cotonum.

De regibus qui ob malefacta Hispanorum desciuere à Christianis.

CAPVT C.

IGitur dicti reges fame compulsi polliciti fuerãt uectigal soluere Hispanis, quoniam deficientibus radicibus, quę illis loco siliginis ac tritici succedũt, panem sufficere nequibant, nisi intolerabili labore fere nemora omnia peragrarent: tamen nõnulli fidem datam seruarunt inconcussam præscripto tempore, & ubi solidum præstare non poterant, excusabant pauperiem, promittentes se duplum soluturos, quum ad meliorem fortunam deuenissent, nam uictu deducto, uix habebant quod soluerent. Sub idem fere tempus qui aurum è terra egerunt, inuenerunt auri granum pondere unciarum uiginti, in regno non procul distante à litore maris. Itaque loco miraculi granum huiusmodi allatum est Hispaniarum regibus inuictissimis, idque complures uidere. Sunt ibi etiam nemora quæ ferunt complura miratu non indigna, & in primis lignum ibi uisitur, quod appellant sandalium. Verùm ea argutulus aliquis forte illi intempestiue obiiciet, qur celoces onustas eo ligno in Hispanias miserit, & non auro: quum illius relatu compertum habeant insulas huiusmodi auro scatere plurimo. Quę obiecta nõ difficulter diluere poteſt hoc responso,

A responso, quòd licet ea regio uideatur abundare auro, si nostris conferatur, non tamen tanta est copia eius, ut onerari possint naues, quum præsertim illud non sine magnis laboribus erui posset è corde terræ, languentibus etiam uiris, quos secũ ductitabat, qui otio & lasciuiæ uacabant, adeò ut quæq; deformarent tanto parta sudore, desidiæ ac uoluptati supra quàm possim scribere addicti: quippe qui uel ipsum præfectum moribus cõtrarium, perniciali odio persequebãtur, effeceruntq; suis moribus, ut Barbari, qui suapte natura exleges sunt & infrenes, magis ac magis efferarentur, prosilirentq; degenerantes ab omni probata uita, perinde ut usq; in hanc diem expensæ superent lucra: tamen hoc anno qui millesimus & quingentesimus primus est, bimestri legerũt supra duodecim mille libras auri, libra uerò pensatur uncijs octo. Lucrati sunt etiam alia complura, quorũ mẽtio fiet in sequentibus, superis fauentibus. Et ne digrediamur à proposito, id noueritis, eo anno tantam uim uentorum fuisse, ut illic arbores prope eradicauerit omnes, easq; in sublime iaciebat, ut uiderentur cœlũ ipsum cõtingere: inuertit etiam tres liburnicas Columbi, quæ erant in portu, adeoq; mare inundauit, ut supra mensurã brachij totã irrigauerit insulam. Huius igitur diluuij causam barbari rejciebant in Christianos ob piacula & scelera, quæ patrauerant, quiq; interturbauerãt eorum quietem: adijciebantq; neminẽ esse tam longæuum, qui meminisset tantæ tempestatis, quæ nec similem uisa est, nec habere sequentem. Itaq; Admirans, ubi portum applicuit, protinus iussit fabris lignarijs, quos optimos secum habebat, ut celoces duas fabricarent.

De arce extructa apud minam auri. CAP. CI.

INterea Bartholomæum germanum suum, quem iam insulis præfecerat, cum nõnullis expeditis copijs ad effodiendum aurum misit: nam hi quos secum trahebat milites, eruendi aurum metallorumq; probe nouerant artes. Distãt hi mõtes unde egeritur aurũ, ab Isabella insula leucis fere LX. interq;
B alia eos monuit, ut diligentius loca explorarent. Igitur dictus Bartholomeus profectus est imperator: siue, ut aiunt, ipsi Andelantadus, cõperitq; uastissimas foueas, ac specus altissimos, eosdẽq; uetustissimos: unde adseuerãt Salomonem suos thesauros eruisse, ut est in diuina ueteriq; historia: artifices qui aurifodinas erant exploraturi, cœperũt terram egerere, & iam superficiẽ telluris eruerant, quum mox compertum habuerunt aurifodinam huiusmodi protendi nimiũ ultra milliaria XVI. in eaq; tantũ auri effodi posse rati sunt, ut quilibet artificũ singulo die uncias tres eruere non difficulter posset. Cuius rei illicò Bartholomæus certiorẽ fecit Admirantem: qui ubi hęc accepit, decreuit rursus in Hispaniam redire: uerũ prius non abiuit, quàm insulæ fratrem suum præfecerit, & illinc soluit ingrediente Martio, M. CCCCXCV. patriam repetens. Interea Bartholomæus ut monitis fratris audiret, arcẽ condidit, quam appellauit Auream: quoniam dum conderent eam, inuenta est harena auro mixta: trimestri absoluit opus: cœperat uaria instrumenta auri eruẽdi fabricare, uerũ fame grassante nequiuit perficere. Soluit igitur inde, dimisso præsidio uirorum decem, qui arcem custodirent, prouiso ne fame laborarent, dimisso cane sagace, qui cuniculos uenaretur. Itaq; illinc abiẽs, deuenit ad insulã Cõceptionis eo mense, quo Guarionexius & Nanicantexius uectigal pendere tenebantur: & tributis exactis ab his duobus regibus, prouisoq; de annona, quæ sufficeret itineri pro se suisq;, qui CCCC. erant, uentis uela dedit Hispaniam uersus.

De commeatibus missis à Rege Hispaniarum, deq; eius præcepto.

CAPVT CII.

IGitur circiter initiũ mensis Iulij celoces tres onustæ fere omni genere commeatuũ applicuerunt insulas, ubi nostri fame laborabant: uehebant enim uinũ, oleum, carnes aprugnas, bubulasq; salitas, necnõ insitia, & farcimina, & id genus alia complura, quæ mox partiti sunt singulis, ut unusquisq; suam haberet portionem. Erogatis igitur commeatibus, regia promunt mandata,

uidelicet, regem iubere ut eas insulas colant, quæ meridiem respiciunt, ubi A aurum egeritur, omnesque insulæ accolas & reges, quorum insidijs nostri occubuerant, in Hispaniam transmittant. Quare ut regio obsequerentur mandato, mox corripuere CCC. uiros, regesque corũ, & in Hispaniam misere: deinde colere cœperunt eam insulæ partem, quæ respicit meridiem, & ibi in colle eminentissimo arcem construunt, non longe à portu celeberrimo, arcem appellant diui Dominici, quoniam die dominico eò peruenerunt: portum prædictum interluit eximiũ flumen, quod innumeris piscibus scatet, quodque nauigantes uehit placido alueo, prope ipsam arcem ad duodecimũ lapidem. In arce uero Issabellæ ualetudinarij milites causarijque dimissi sunt, necnon fabri lignarij nonnulli, qui celoces duas fabricarent: cæteri uero contenderũt ad arcem diui Dominici: qua erecta, illi præfecit uiros uiginti. Et soluens illinc, uersus occidentem profectus est.

Quomodo Columbus comperit suos perijsse.

CAPVT CIII.

IGitur inter nauigandum deuenit ad flumen Naybæ, quod ab memorata abest insula milliaria ferè centum & uiginti, deriuaturque ab montibus Cibanis, qui meridiem respiciunt. Flumine traiecto, nonnullos præmisit exploratum regiones quasdam uersus Austrum, ubi ingentissima sandalij nemora conspiciebantur. Exciderunt itaque huiusmodi sandalij struem maximam, eamque deposuerunt apud quosdam tamdiu, donec redirent, & suis liburnicis asportarent. Dum igitur præfectus latus dextrum percurreret, non longe ab Nayba flumine, inuenerunt regem quendam præpotentem, qui illis populis bellum inferebat, ubi prædicta nemora uisebantur, decreueratque prius à bello haud desistere, quàm suæ fecisset ditionis. Huius uero regis regnum est in cornu cuiusdam insulæ ad occidentem, Saragna dicitur, & distat à Nayba flumine leucis triginta: regio asperatur montibus, regique huic circũadiacentes reges tributa pendunt parentque, ut principi supremo. At præfectus noster alloquutus est regem huiusmodi, persuasitque ut sponte uectigalis fieret, B à quo non difficulter impetrauit, ut annis singulis tributa pendens, cotonum & canabim mitteret, & alia nonnulla, quibus ea regio abundat: aurum uero ibi non nascitur. Itaque rebus pacatis compositisque, concordes unà regem adeunt, à quo honorificentissime excepti sunt, effusa omni plebe, quæ illis occurrit hilaris admodum & iucunda. Inter cætera hoc genus ludicri in gratiam præfecti actum est. Primo aduentu occurrerunt adolescentulæ triginta, quæ tantummodo pudorem cooperuerant panno cotoneo suo more, cætera nudæ: hunc morem seruant pedissequæ cosmetæ: at heræ nudæ prorsus incedunt. Igitur prædictæ ramos oliuarum manibus gestabant, & ubi appropinquabant præfecto, in signum fœderis pacisque, illi ramos porrigebant: capillos uero promiserant per humeros, uittata fronte ambulantes: colos ijs erat cyaneus, id est, nigricans uiridis: uerùm pulcherrimæ sunt, si omnem corporis habitudinem spectaueris, quod profecto his erat habilissimum symmetricumque. Postquàm uero his iocis exceptus est, dispositis lectis discubitorijs, cœna paratur opipera. Demum itur cubitum apparatu sanè regio. Postridie uero eunt in domum quandam patentem, quæ theatrum referebat, & ibi ludicra exercuere complusc ula, ut sunt tripudia & alia id genus. Post hæc duæ hominum acies comparuere, hinc & hinc atrox prælium cõmittentes: nam adeò acerrime digladiabantur, ut hostes uiderentur, & utrinque ceciderunt multi: pluresque occubuissent, nisi rex annuisset, ut temperarent à manibus. Arma erant tela, arcus, & sagittæ.

Quomodo reges qui desciuerant rursus succumbunt.

CAPVT CIIII.

ILlinc itaque tertio die soluit, & rursus Issabellam insulam uisit, ubi comperit suos uita functos: nam ferè ducenti occubuerant uarijs affecti ægritudinibus: quæ res adeò Columbũ mœsticia ac dolore affecit, ut propè de expeditione

A tione desperauerit: & id in primis hominem angebat, quod uidelicet liburnicæ Hispanæ uehentes annonam apparebant nullæ, & iampridem caritate commeatuum premebantur: tandem decreuere ægros partiri per loca mari adiacentia, inter Issabellam & sanctum Dominicũ, secus iter, quod inter Austrum & Aquilonẽ uisitur, & ibi cœperunt condere noua oppida, & primo longe ab Issabella, milliaria fere XXXVI. arcem Spei construunt. Post eam ad milliaria prope XXIIII. arcem erigunt diuæ Catharinæ. Ab ea uero ad milliaria fere XX. arcem condunt diui Iacobi. Post hanc aũt ædificant arcẽ Conceptionis. Interq; eam & diui Dominici erecta est alia, quam Bonũ annum nuncupauerũt de nomine Fundini regis. Collocatis itaq; ægris in memoratis arcibus, ipse ad oppidũ diui Dominici contendit, & illic e regis uectigalibus accipit tributa. Dumq; diutius inibi immoratur, Hispanis uitam ducentibus per mille latrocinia, ac rapinas, complures reges desciuere, conspiraruntq; fere omnes in Hispanos: & quũ quadam die conuenissent, paraturi expeditionẽ in nostros, Guarionexium præficiunt exercitui, qui numerum quindecim millium hominum excedebat. Verum præfectus noster, ubi de hac re certior factus est, mox eos diligentia & solicitudine præuenit, cœpitq; ad unum omnes profligare, ueluti manum tumultuariam, nõ tamen sine magno sudore ac labore, ac magnis periculis, utpote qui cum Barbaris præliabamur. Monet Admirans, ut his omissis ad eum redeamus.

De nouis insulis, & gente multiplici compertis ab Admirante Columbo. CAPVT CV.

ADmirans itaq; Columbus die XXVIII. Maij, M. CCCCXCVIII. soluit à Barameda oppido non longe à Cades cum liburnicis octo onustis iter agens uersus insulas Fortunatas, prout consueuerat. Verum per id tempus uisum est conducere plurimum, si illac iter faceret ob nonnullos piratas, qui tunc mare infestabãt. Illinc uero ad Mederæ insulas cõtendit, & ibi classem partitus est bifariam: nam quinq; naues ad insulã, quæ dicitur Hispana, B direxit, reliquas uero secum retinẽs, uersus meridiẽ pergit, destinans animo uelle lineam æquinoctialem tandem aliquando superare, & inde ad occidentẽ uergere, ut fere omnia scrutaretur, ea in primis, quæ Christianis fuere hactenus inaccessa incognitaq;. Is enim erat uir alto animo celsoq;, nec nisi magnifica aggrediebatur, & tandem peruenit ad Caput uiride. Indeq; soluens flante Austro maria sulcabat, & quum in altum prouectus esset ad milliaria fere CCCCLXXX. in quandã deuenit regionẽ, ubi adeo sol torrebat omnia, ut prope ipsa classis conflagraret, uiriq; omnes æstu magno quasi animã exhalabant: nam impellente calore dolia complura crepuere, effusumq; est uinum oleumq; simul, quũ id eis usu euenisset in exortu caniculæ, quo conflagrant prope omnia. In his itaq; caloribus per octo dies uersati sunt, non sine uitę discrimine: pœnituit eos sępenumero has partes adiuisse. Transactis autem octo diebus, flante uẽto Fauonio, iter uertũt ad occidentẽ, rati clementius cœlum nancisci posse, & accepto in puppi uento, citatissime cõtendunt, indies clementius cœlum salubrioremq; aerem nacti: nam tertia die postq; illinc abiuerant, compererunt tantam temperiem aeris, ut si priori conferatur, hæc sit prorsus felix & fausta. Vltima uero Iulij e specula eminentiori nostrũ quispiam eminus tellurẽ conspexit, id est, montes editissimos: quæ res tanto nos aspersit gaudio, ut prope gestiremus, exiliremusq;: quandoquidem usq; ad id tempus nos nostræ uitæ tædebat plurimum: nam deficiebant commeatus fere omnes, calore dolia crepuerãt, & uitã prope desponderamus, ut usuuenit aliquando à morte parum distantibus: tandem aliquando superis fauentibus, terræ appropinquamus, uerum non appulimus ob breuia quædã, quæ mare procellosum reddunt, faciuntq; ne ad litus tuto accedas, tamẽ cognouere terrã cultam esse, & habitari frequentissime: nam e classe conspectabant locorum amœnitatem, prata præsertim uirẽtia, inq; eis innumeros flores, qui suauitatem fragrabant inenarrabilem, ut uel ad ipsam classem mirus

odor peruenerit. Illinc soluentes ad XX. milliaria portum nanciscũtur absq; flumine, alioquin optimum: propterea inibi haud immorati, ultra progrediuntur, & mox alium comperiunt portum stationemq; peropportunam: eò itaq; proficiscuntur ocyssime, ut aquæ nonnihil haurirent: portum appellãt Charanæ, Cuspidem accolæ: prope portum nullæ erant domus, uerum animalium cõplurium innumera uestigia. Postridie uero eminus conspeximus caneã citatissime aduentantẽ, id est, apud eos cymbę genus: in eaq; XXIIII. iuuenes sagittis prope onusti, gestantes clypeos, pudore tantũ cooperto, cætera nudi: nam pudibunda inumbrauerant bombycino panno, capillumq; admodum promissum habebant. Hos ubi Admirans conspexit, nutu & signis quomodocũq; quibat, inuitat prouocatq; ad mutua colloquia. Illi uero quanto magis accersebantur, tanto minus nobis fidebant, ueriti semper ne fraus subesset quæpiam. Paulatim discedentes à cõspectu nostro, & subinde post terga respicientes, demirabantur ritus nostros, formam corporũ hactenus eis inuisam incompertamq;. Videns itaque Admirans minime allicere posse hos uiros nutibus neq; inclamationibus, decreuit eorũ feritatem lenire melodia aut concentu aliquo. Mandat propterea existẽtibus in specula eminentiore, ut musicã multijugam excitẽt, choraules, uidelicet, & tibicines, ac id genus alios moneant, ut concentum efficiant non mediocrem, quo allecti barbari propius accedant. Hi uero ubi audiuere constrepẽtes tibias, rati sunt belli signum esse, ueluti si ad arma conclamatum foret, expediunt arcus sagittasq; bello se præparantes: & quoniam mirum in modum fidunt suæ pernicitati, condicto deserta maiore canea, cymbam minorem ingrediuntur, ut fuga sibi consulerent ui remorũ adiuti: tamen tantũ eis appropinquauimus, ut quidam è nostris iecerit in eorũ cymbam prætextam & birretum: quo facto conuenit inter eos, ut litus appellẽtes mutuo fruerentur colloquio. Dum igitur præfectus it ad Admirantem, impetraturus commeatum egrediendi classem, illi rati rursus ne sibi imponeretur, effusissime fugerunt. Igitur nihil aliud de populis huiusmodi cõperti habuimus. Et post hæc illinc abiuimus, & non longe prouecti, deuenimus ad profluentem quendam adeò rapidissimũ, ut Admirans, qui à puero assueuit mari, confessus sit ingenue se non tantundem pauisse, formidauisseq;: nam deriuabatur is profluens ab oriẽte, petens occidentem gradu citatissimo. Eo itaq; prope superato, paulũ progressi, deuenimus ad quoddam ostium, quod uidebatur ad portum quempiam nauigantes admittere, eoq; proficiscebatur profluens, interq; ostium & alium profluentem sinus est ad potandum suauissimus, unde aquæ plurimum hausimus: post quem aiunt semper aquas suas ad leucas uiginti sex inuenisse, & quanto magis appropinquabant occidenti, tanto plus ubertatis suauitatisq; aquarum nacti sunt. Deinde deueniunt ad montes quosdã eminentissimos, & eò accedentes uidere prædia culta admodum: uerùm hominibus domibusq; uacabat regio, & ab alio latere montis occidentẽ uersus uisitur planicies maxima, exploratumq; habuere regionẽ nuncupari Pariam, esseq; pergrandẽ, nec raro habitatore. Inibi igitur pilotas accipiunt itineris duces quatuor, quorũ ducatu una die fere præteruecti sunt insulam, cuius amœnitate allecti terræ magis appropinquant, & insulam explorantes inuenerunt frequentiorem hominum numerum quàm unquã alibi nacti fuissent, & in primis reges qui Cachi dicuntur, quiq; continuo ad Admirantem legatos mittunt, se suaq; ultro offerentes, enixe deprecantes eum, ut continentem attingens, frui suis bonis pro arbitratu non dedignetur: uerùm Admirans his minime assensus est. Illi uero ut hominem sibi demererentur, postridie innumeras cymbas exornari iubent, quibus patricij primoresque uecti fastu non mediocri ad Admirantem contenderent, torquibus aureis baccisq;, ac armillis decentissime honestati insignitiq;. Hos nostri incipiũt percunctari amice, unde tantum auri eruerint, & ubi margaritas legant: at illi illico respondent nutu, uniones reperiri in harenis maris sibi contermini: significantes rursus

Cachi

nutibus

A nutibus uim maximam baecarum inueniri inibi: uerùm uix esse apud eos in pretio, utpote qui ferè nihili eas pendũt. Has igitur tãtas opes subinde osten tantes nostris offerebant, modo nonihil illic cõmorarentur. Verum quoniã triticum classis fatiscere incipiebat, uisum est cõducibilius, si hæc mercimo nia in aliud tempus dilata forent: mittunt tamen è suis nonullos, qui terram perquam diligenter explorent, mores ac ritus accolarum, necnon situm re gionis. Profecti sunt itaq; eò è nostris quidam, qui ab eis honorificentissime sunt excepti, & quidẽ honorificentius q̃ unquam autumassent: nam ad eos salutatũ accurrebant accolæ certatim cateruatimq;, non secus quàm si uisum irent numen quodpiam: eos itaq; primo duo patricij excipiũt pater & filius, suoq; more consalutant, & mox consalutatos ad domũ instar theatri factam ducunt. Ante eam autem platea conspicitur grandis admodum, & eò allatæ sunt sellæ cõplures, fabrefactę ex ligno nigricante, & quidẽ faberrime. Con sederũt ergo omnes, & illico erupit adolescentũ caterua, ferẽs fructus omne genus uberrimos nobis prorsus incognitos. Posthęc œnophori subsequũtur uina electissima propinantes, quũ fulua, tum etiam rubicãtia: neq; id uinum expressum uuis aut racemis erat, uerùm ex fructibus baccisq; multijugis eis demq; suauissimis: uitem non habent uiniferam. Vbi itaq; cõmessati sunt a pud senem, in nati iuuenis mox diuertunt ædes, ubi cõplures uisebantur mu lieres adolescentulæ formosæq; admodum, quæ bombicino panno uersico lori coopertis tantum pudibundis, cætera sunt nudæ, & hæ hominũ conuen tus refugiunt, solitariã uitã degentes. Hos igitur uiros cœpere nostri percun ctari, unde tantum auri eruerẽt. At hi quibus pro sermone nutus erat, innue bant id è montibus quibusdã egestũ esse, nec tutò nos eò per id tempus profi cisci posse: quandoquidem prout colligere potuimus ex eorum nutibus, aut ibi sunt fera quædã animalia, aut anthropophagi Canibali, qui mõtes obser uant infensi: id nobis permolestum fuit, nam alter alterũ haud intelligebat.

B *De reditu Admirantis ad insulam Hispanam.* CAP. CVI.

Itaq; nostri illic immorati sunt ferè usq; ad meridiẽ, tempus nõ colloquijs, sed nutibus terentes: tandem ualedicto eis illinc abeunt non indonati, nam propè quisq; illorum donatus fuit baccarum torque non contemnendo. Hos igitur Admirans saluos excipit in classem, uelaq; uentis dedit ocyssime: nam triticum, ut præfecimus, nõ patiebatur moras ulteriores: hærebat tamen cor di eò rursus redire. Progredientes igitur indies minus profunditatis compe riunt, adeò ut uix mare capax esset liburnicarum aquis deficientibus: propte rea uisum est expedire plurimum, si præmitteretur celox quæpiam, quæ con tis uada exploraret, & subsequenti classi iter præpararet. Dum ergo diebus complusculis cunctantur, pauideq; maria sulcãt huiusmodi, rati esse insulam secus quam adnauigabant, ut demum eam circumuecti Aquilone flante, uer gerent ad Hispanam insulam. Igitur inter nauigandum deueniunt ad quod dam flumen, cuius altitudo mensuram triginta cubitorũ excedebat: latitudo autẽ prope immensa credebatur, adeò ut supra leucas XX. pateret: inter me ridiem & occidentẽ decurrit, licet adeò sinuet, ut ad meridiem inclinare ma gis uideatur: mare illic implicat herbis, perinde ut uix sulcari queat nauibus fluitantibus seminibus herbarum instar lenticularum. Ibi refert Admirans cœlũ esse usquequaq; clemens saluberrimumq;, & ferè toto anno pars nocti bus dies esse, ut fit sub ipso æquatore: ubi itaq; animaduertit sinum esse impli citũ, & uix exitum habere, præsertim uersus Aquilonem, ut ad insulam Hi spanam remearet, naues uertendo, facit ut prora puppim cõsequatur, ordine præpostero, eà igitur agens, quà ingressus fuerat; & herbas frequẽtiores tan dem euasit, dirigens gressus ad Aquilonẽ: non desunt qui affirment eam tel lurem continentẽ Indiæ esse: utcunq; fuerit, id Admirantem latuit, qui terræ exitum nusquam nactus est: propterea gradu relato, fauentibus superis, uer sus Aquilonem nauigans, tandem aliquando ad insulam Hispanam deuenit uigesimo octauo Augusti, M. CCCCXCVIII. prout instituerat.

De discordijs repertis in insula Hispana. CAP. CVII. A

VBi igitur Admirans appulit insulam Hispanam, nactus est fere cuncta confusa, & in primis comperit Orlandum quendam alumnum suum desciuisse, qui asylum improbis omnibus aperuerat. Hunc igitur admirans totis conatibus nixus est sibi reconciliare: uerùm is nedum recõciliari uoluit, sed & regi serenissimo grauiter de Admirante conquestus est literis quibusdam, huius fere tenoris: Nouerit V. regia M. nos iampridem passos fuisse ab Admirante, Bartholomæoq; fratribus, quæ ab impijssimis hostibus nusquã expectauisset quispiam, nam præter illud quòd sunt omnibus sceleribus addicti, uacantq; omni honestate. Id plus etiam habent, quod uiri truculentissimi, pro re quaq; minima ueluti uitæ necisq; nostræ potestatem habentes, in homines sæuiunt atrocissime, & nullus est innocentiæ tutus locus, eis est impune occidisse hominẽ: uiri sunt & iniusti, & arrogantes, inuidiq; plurimũ, & ambiunt supra modum quę sibi haudquaquã conueniunt. Propterea rex serenissime, quum in nos grassarentur ueluti in pecudes, ab eis desciuimus, quoniam nimium sunt sanguinis humani appetentes, & uestrum imperium subuertere cõtendunt, nihil relinquentes intentatum, ut insula potiri queant aliquando: & hoc erit uobis non obscurum argumentum, quod ubi effodiendum est aurum, emendum'ue, neminem ad aurifodinas admittũt præter suos complices & alumnos, quos habent suorum scelerum consiliarios. At Admirans in hanc fere sententiam regi scribit: Rex serenissime, ne uos horum uirorum scelestorũ impura natura lateat, uobis testatissimum fiet, hos hic iura omnia diuina pariter & humana contempsisse: uitam nanq; agunt impurissimam, per cędes, stupra, ac rapinas se exercentes: qui ueriti ne horum interdum pœnas luerent, desciuerunt ab imperio regio, uoluptati, desidiæ, ac libidini supra q̃ scribere possim, dediti: qui ubi laxiori otio prosiliunt, corpora exercent inter humanas cædes: nam uoluptas apud eos ducitur maxima, hominem patibulo suspendere. Interea dum maledictis & probris mutuo contendunt, rex quidam, quem appellant Cigianorum, desciuerat ab Christianis, quiq; exercitum sex millia hominum secum trahebat, præter sagittas & arcus inermẽ: nam nudi incedunt, etiã exeuntes ad bella, corpora uero notis compluribus inurunt, compunguntq; stigmatibus à uertice usq; ad pedum plantas. Hunc igitur post uarias interturbationes ueluti tumultuariam manum fudit, ac protinus subegit, subactumq; reddidit uectigalem. B

Quomodo Admirans falso delatus regi missus est in Hispaniam uinctus ueluti captiuus quispiam. CAP. CVIII.

INterea reges Hispaniarum ex utriusq; literis certiores facti sunt controuersiæ & uelitationis suorũ, qui insulas præsidij causa incolebant. Igitur ægreferentes quæ referebantur utrinq;, quum præsertim in tanta auri copia nihil adhuc emolumenti susceptum esset, grassantibus inter se suis: decreuerunt his quamprimum occurrere: propterea uirum strenuum dictis insulis præficiunt, qui eò contendens nemine excepto, animaduerteret in reos quoscunque, aut in Hispaniam mitteret puniendos. Profectus est igitur gubernator, à rege accepta persona, & ubi delatoribus aures præbuit, mox ab inuidis Admirantis subornatus, Admirantem & germanum uinctos in compedibus ad reges misit: qui ubi Gades applicuere soluti sunt, & ultro sese conspectui regio præsentarunt, inq; regum regia splendidissima usq; in diem præsentem non inhonori degunt.

De insulis inaccessis, & uarijs moribus. CAP. CIX.

POstq; Admirans eo infelicitatis deuenit, ut regum indignationẽ incurrisse uideretur, cõplures è suis alumnis, qui sulcandi maris probe nouerant artes, decreuerũt inter se irreuocabili proposito, ut sese fortunæ cõmittentes, orbis partes adirẽt hactenus inaccessas: & mœstissime ualedicto Admiranti, impetratoq; ab eo cõmeatu, sua impensa liburnicas quasdam expediunt: alij alias petẽtes orbis partes, ea lege, ut nemo eorũ ad quinquaginta leucas illis

locis

A locis appropinquaret ubi Admirãs fuisset. Igitur Petrus Alonsus dictus Ni- ger, celocẽ cõmuniuit suis impensis, decernẽs ad meridiẽ contendere. Dum itaq; adnauigat, peruenit ad id loci qui dicitur Parias, cuius in superioribus cõmeminimus, ubi baccas margaritasq; multiplices Admirans inuenit: & ut à præscripto regio non discederet, locũ præteriuit, nusquam appropinquans ad leucas L. Illinc itaq; soluẽs, deuenit ad prouinciam, quæ Curtana dicitur, ubi portus uisitur nõ absimilis illi qui Cades appellatur. Ingressus igitur portum, uidit uicum non mediocrẽ, domorũ forte LXXX. & propius accedens, nactus est uiros quinquaginta nudos, qui eum locũ minime accolebant, uerùm illinc ad tertiũ lapidem oppidum habebant, cum quibus cœpit cõmercia exercere, complura permutans: nam pro mercibus quibusdam, ut sunt acus, & sonalia, licet nõnihil reluctati fuerint, unionũ uncias quindecim consequuti sunt: hos enim appensos collo habebant. Postridie illinc soluit, & ad uicum minorem redijt: quò cum deuenit, omnis populus effusus illi obuiam profectus est, rogans enixe, ut continentem attingens secum moram longiusculam traheret. uerùm Petrus Alonsus, ubi conspexit tantam hominum frequentiam, nam supra triginta tres uiros celox minime uehebat, timuit ne sibi male succederet cum gente barbara, propterea nutu & signis innuebat accolis, ut si quæ emere uellent eò contenderent, se haudquaquam descensurũ adfirmabat: quare his uisis accolæ lembis quibusdam uecti ad celocem contendunt onusti unionibus & baccis, qui cœpere cum nostris mercimonia exercere, & pro nonnullis uilissimis mercibus dederunt libras fere quinquaginta unionum. Postquam autem Alonsus Niger compertum habuit gentẽ huiusmodi minime feram esse: nam per XX. prope dies illic immoratus, quũ eam comperit nihil feritatis habere, statuit in terram descendere, & huic genti fidere humaniori. Igitur ubi terram tenuit, adeò honorifice exceptus est, ut id uix referre queam: domos habent ligneas, & pro imbrice palmarũ fo-

B lia habent, his tegunt omnia: in cibatu ostreas habent gratissimas, & illorũ complures legunt uniones, apros, lepores, columbos, turtures affatim habẽt: mulieres uero anseres saginant & anates, ut nostræ. In eorum nemoribus uisuntur pauones innumeri, à nostris nihil absimiles, si pennas spectes: mares paui uix differunt à fœminis, fasianis regio scatet: accolæ sagittandi sunt peritissimi, quamcunq; rem pro scopo posuerint, nusquam aberrant. Ibi igitur Alonsus cum socijs lautissime multis diebus uixit frustum panis pro clauis ferreis quatuor consequebantur: pro uno clauo fasianos, columbos & turtures emebant: loco pecuniæ corollas uitreas dabamus & acus: percunctabamur quandoq; eos, quur tanti facerent corollas huiusmodi, id est, serta uitrea, & acus: respondebant quòd eis compurgant dentes, euelluntq; sentes è pedibus, quoniam nudi usquequaq; incedunt, propterea magnifaciunt acus, & in primis magni pendunt sonalia: ubi uero introrsus prouecti sunt, conspexere condensissima nemora, uarijq; quadrupedum mugitus reboarunt, adeò ut cœlum ipsum intonuisse uideretur. tamen rati sunt ea animalia minime fera esse, argumento quòd accolæ intrepide nudi nemora lustrant, solis arcubus & sagittis cõmuniti: pro arbitratu apros in promptu semper habent, mitiora armenta habẽt nulla, ut sunt boues, capræ, & pecora: uiri non sunt absimiles illis, qui insulã incolunt Hispanam, capillum nigrũ promittũt, illumq; quasi more Theutonico calamistratũ ferunt: ut autem dentes habeant albicantes, herbam quandam assiduo esitant ruminantq;, tritã expuunt, moxq; abluunt latice: eorũ mulieres colunt curantq; rem domesticam, at uiri uenatu exercẽt corpora, tripudijs ac fere ludicris omnibus usquequaq; insistẽtes: uasa Samia habent cõplura, quę aliunde eò cõportantur: figlinas tabernas ipsi nesciunt, nundinas habent & emporia, eoq; confluunt fere contermini finitimiq; omnes, uarias multijugasq; ferẽtes merces, prout cuiusq; solum gignit: pecunia eis haud est in usu, cuncta uenduntur emunturq; permutatione rerum, non signata pecunia: aues mansuefactas, & cicurata animalia circunferunt ludi-

Petrus Alonsus

cri

cri causa, eacꝫ exornāt torquibus unionū bacoarum'ue, necnon auri, ut apud nos mos est colla canum torque quapiam condecorare. Ea regio non fert aurum, importatur aliunde, idcꝫ consequuntur suarum merciū permutationibus, & excuduntur Germanorū nummi aurei, quos Rhenenses uocant. Viri loco fœmoraliū utre utuntur: itidem mulieres agunt. uerū hæ perraro exeūt, domi se cōtinentes: cœperunt nostri uiros huiusmodi percunctari, an longe ab ea regione essent maria, an forte regio in immensum protenderetur. Responderunt se id nescire, uerum credidere nostri eam regionē non insulā sed continentē, quandoquidem adeo scatet omni genere animaliū, ut non sit absonum credere continentē potius esse quàm insulam: quum præsertim per id latus uersus occidentē nauigauerint ad milliaria prope mille, nec tamen terminus repertus est quispiam. Demum sciscitabamur ab eis, unde tantum auri haberent: pro responso habuimus, id erui in regione quę dicitur Canchiete, quæ abest ab eis itinere sex dierum occidentem uersus. A

DE GENTIBVS VARIIS, LOCISQVE INNVMERIS AB ALONSO REPERTIS. CAP. CX.

Eo igitur Alonsus Niger proficisci decreuit, & tandem prima Nouembris M. D. Canchietem regionem applicuit, quem ut uidere accolę, mox exuto timore, cōmercij causa honorifice exceperūt, ferentes quicquid auri per id tēpus habebant: parum quidē tulerunt, uerū obryzum, defecatumcꝫ. Regio abundat psitacis, temperiecꝫ est incredibili: nam mense Nouembri multus ibi algor, & rursus in æstate nullus æstus, torret plagam huiusmodi, temperata est regio admodum: id hominū genus syncerū est, & simultatis nullius, fidunt cunctis, lædunt neminem. Ibant ad nos uecti lembis & cymbis suo more fabrefactis intrepide, noctu præsertim, non aliter cꝫ si proprias ædes frequentarent: id habent tamen, quod zelotypia plurimum laborant: quū nos adeunt, mulieres domi dimittunt: bombyce scatet regio, quippe qui suapte natura gignitur, colente nemine, eo subligacula conficiunt, quibus occulunt inguina. Tandem illinc soluere, & progredientes itinere dierū decem, nacti sunt regionē amœnissimā, ubi erant cōplura oppida, flumina, uiridaria, adeo ut spectatiorem nusquā locum uiderim: eo igitur ubi accedere uoluimus, mox apparuere fere duo millia hominū, qui suo more arcus & sagittas gestabant loricascꝫ, litus perquā diligenter obseruantes: hos cœpimus nutibus, signis, & inclamationibus ad amicitiam & fœdera prouocare, uerùm nusquam adduci quiuerunt, ut nobiscum inirent fœdus, uidebantur magnam rusticitatem, imò ferocitatē quandam præ se ferre: quamobrem credidimus syluestres esse, corpora tamen habent habilissima symmetricacꝫ, colore ad nigritudinem inclinato, in uniuersum macilenta. Quare Alonsus Niger iam repertis contentus, statuit referre gradum, & patriam uersus ea rursus transire quà uenerat. B

Quomodo Alonsus patriam repetijt onustus baccis & margaritis, & quomodo congressus est cum Canibalis. CAPVT CXI.

IGitur relato gradu Alonsus adnauigans deuenit in eam regionem quæ Ciniana dicitur, ubi innumeri sunt uniones, & illic immorati sunt XX. dies, ut fessa fouerēt corpora: & priusquā eo deuenissent, non longe à regione obuiarunt caneæ, id est, cymbæ XVIII. Canibalorū, quos anthropophagos iā diximus: qui ubi nostros eminus conspexere, continuo celocem ambiunt, arcus & sagittas intrepide expedientes: at nostri tormenta exonerāt, & ueluti manū tumultuariam protinus fundunt: qui quum terga dedissent, à nostris haud deserti cymbam amisere: qui uerò in cymba erant, præcipites sese in pelagus dederunt, & nando fere omnes euaserunt: unū tamen ex illis corripuere, qui adeo sæuiebat in homines ut in promptu uiros tres ligatos haberet, quos

A quos illico comederet. His itaque solutis, illis custodiendum Canibalum dedimus, qui non immemores cædis suorum, uirum atrocissimum mox aggrediuntur pugnis scipionibusque: quibus confectus parum abfuit, quin animam efflauerit: nam is socios contrucidauerat suos, & postridie eos quos libertate donauimus, trucidaturus erat. Post hæc percunctamur eos de Canibolorum moribus, hi nobis respondent eius consuetudinis esse ac feritatis, ut humanũ sanguinem plus nimio appetentes, peragrent circumadiacentes regiones, & ubi terræ appropinquauerint, mox aggerem palis & id genus lignis com pluribus extruũt, quo se tutantur tantisper, donec regionem deuastauerint, homines corripientes. Regio baccis abundat plurimum. In funere primorũ hunc morem seruant: Patricius ubi uitam exuit, in carpento quodam collocatur, & igne subdito sensim ueluti in suffitu corpus consumitur, guttatim distillante liquore humano, donec sola supersit cum ossibus cutis, & eam recõdunt ueluti rem sacram: & is est uita functi non mediocris honos. Itaque his acceptis illinc per XIII. menses soluerunt, patriam repetentes, fere onusti unionibus plurifariam: nam uehebant complura, & in primis baccarum omne genus, libras XCVI. Libram uero unciæ octo efficiunt. Emerant enim huiusmodi margaritas perquam uili pretio. Nauigando tandem in Gallitiam diebus XVI. deuenimus, & ibi Mangonibus, quorum ingenium est & uniones & gemas ad amussim cognoscere, margaritas huiuscemodi ostendimus uisu quidem pulcherrimas, uerum eorum sententia pretij perquam mediocris.

DE NAVIGATIONE PINZONI SOCII ADMIRANTIS, ET DE REBVS PER eum repertis. CAPVT CXII.

B VINCENTIANVS dictus Pinzonus, necnõ Aries eius germanus socij olim Columbi in primæua nauigatione, anni uidelicet, M.CCCCXCIX. sua impensa celoces quatuor expediunt, cõmuniuntque omni genere commeatuũ, & tandẽ superis fauentibus, à Palos oppido soluũt XVIII. Nouembris uersus insulas Canarias, quas Fortunatas appellamus, & ut ipsi hactenus inaccessa adirent, & inde honorem, decus & emolumentum aliquando consequerentur. Relictis igitur insulis Fortunatis, ad Caput uiride deueniunt Apeliote flante: quo uento nauigarunt ad leucas prope CCC. & in ea nauigatione tantum progressi sunt, ut Aquilonem iam non cernerent: & ubi id sydus, quo duce utebantur, euanuit ab eorum oculis, mox atrox sequuta est tempestas, uentus uidelicet ualidus cum imbre grandine mixto: tamen Apeliote uento adhuc uehebantur, nõ sine magno discrimine ad leucas CCXL. processerunt: & tandem aliquando XX Ianuarij eminus conspexere tellurem: cui quanto magis appropinquabant, tanto minus profunditatis inueniebant, deficientibus subinde aquis, propterea contis uada explorantes, nacti sunt profunditatem non excedere sedecim cubitorum: tandem in terram descendunt, & quum ibi biduo immorati fuissent, nemo usquam apparuit. Paulò igitur progressi noctu quũ luna pernox esset, conspicati sunt à longe micantia arma, exercitumque non mediocrem. Eò igitur è nostris triginta profecti sunt, quibus præfectus iussit, ne hostem lacesserent: & quum comperissent armatorum aciem esse, gradum referunt, rem in crastinum differentes, ne à præscripto præfecti recederent. Postridie itaque prima luce triginta uiri rursus eò contendunt: qui ubi à Barbaris conspecti sunt, mox excitarunt triginta duos uiros torui atrocisque aspectus, qui eis occurrerunt sagittis & arcubus suo more armati: hos nostri cœperunt nutibus & inclamationibus sibi uelle conciliare: at illi sæuiebant magis, ferociam incredibilem præ se ferentes, nec unquam adduci quiuerũt, ut fœdera pacis nobiscum inirent. Quare nostri his uisis, classem repetunt

h posteri

postero die Barbaris congressuri. Verum illi nocte intempesta castra deseruere. Lusitani uero rati sunt uagos huiusmodi populos, nec alias habere stationes quàm Aegyptij populi habeant, Tartariq́ue, qui errabundi per orbem, nec mapalia nec domos habent, nisi quas queuis dies obtulerit: apud omnes aduenæ eò pergunt quocunq́ue uoluptas trahit, modo huc, modo illuc: uxores & natos suppellectilemq́ue secum trahunt: eorum uestigia è nostris complures persequuti sunt, & ut ex pedum uestigijs animaduerterunt, proceriores sunt nostris: nam planta pedis duplo maius uestigium impresserat, quàm procerus quisq́ue apud nos figeret. Progressi itaq́ue ultra, deueniunt ad flumen quoddam magnum quidem, uerum nostræ classis minime capax, propterea cymbas expediunt, quæ terræ appropinquantes regionem exactius explorarent. His igitur iam terram tenentibus, mox occurrunt populi innumeri inermes, idemq́ue nudi, qui nutibus & signis nostram appetere amicitiam uidebantur: nostri tamen utpote morum eorum expertes, non intrepide accedebant: uisum est itaq́ue hoc modo populorum ritus experiri, si quo modo adduci possent ad exercenda cõmercia. Igitur unus è nostris iecit in confertam Barbarorum turbam sonaglium: at illi in nostros frustum auri, quo facto Hispanus audaculus accurrit, ut aurum proiectum acciperet: at illi condicto hominem corripiunt mira pernicitate, nostri uero relicta classe, socio suppetias ferunt, & mox ingens prælium consertum est, eoq́ue discriminis nostri peruenere, ut uix eis pedem referre licuerit, urgentibus Barbaris: nec profuit eis habuisse longiores hastas, ensesq́ue: quandoquidem id genus uulnerum & deniq́ue mortem contemnentes, ruebant in eos ueluti atrocissimæ feræ, urinantes, id est, aquis immersi, adhuc classem infestabant, effeceruntq́ue sua feritate, ut nostri male accepti celocem amiserint, occiso illius nauis præfecto: nostri autẽ mœstissimè id ferentes, illinc amissa celoce soluerunt, & ad Aquilonem contenderunt, eo modo se sinuante litore.

Quomodo Pinzonus mare potu suaue inuenit, & de insulis uarijs.

CAPVT CXIII.

PRogressi igitur ad leucas fere XL. nacti sunt pelagus potu haud insuaue: & dum caussam suauitatis insolitam quærunt, deueniunt ad quoddam ostium ingentis fluminis, quod in mare uastissimo impetu exonerat: contra autem ostium insulæ uisuntur complures cultæ admodum ac conspicabiles, uerùm ibi nihil compererunt, quod ad eorum spectaret commercia: mancipia tantum triginta sex èmerunt, quoniam nihil compertum est ibi, quod expectationi illorum faceret satis, eis præsertim qui auide lucris inhiabant: regioni nomen Chiana marina Tambala: eius accolæ referebant introrsus esse aurifodinas complures. Postquam illinc abiuimus, non longe à flumine itinere perpaucorum dierum, rursus Septentrio apparuit fere sub ipso horizonte, qui nostrum uisum terminat. Peractis itaque leucis quinquaginta, ea computatione ad eam regionem deueniunt, quæ Payra dicitur, & inde ad ostium quod appellant Draconis, quodq́ue eiusdem est regionis, quò aliquando profectus est Admirans, iter faciens per quasdam insulas, quæ sunt è regione Payræ prouinciæ propè innumerabiles: ibi sunt nemora sandalij, quo onerant negotiatores suas liburnicas, comportantq́ue aliò. Inter has insulas, quarum meminimus, complures sunt incultæ desertæq́ue Canibalorum metu: propterea ingens domorum ruina conspiciebatur: uidere etiamnum plurimos homines, qui uisis nostris mox dilapsi sunt in editissimos montes. Ea regio fert arbores, quæ gignunt casiam electissimam. Nos uero rati his mercimonijs inesse lucrum ingens, multum casiæ in Hispaniam comportauimus: uerùm physici asseuerabant, eam quidem optimam esse, si opportuno tempore legissent. Ibi uideas arbores tãtæ proceritatis ac magnitudinis, ut si sex homines restim ducerent, nec amplecti quirent arborem unam. Conspexere etiamum ibi animal quadrupes, prodigiosum quidem: nam pars anterior uulpem, posterior uero simiam præsentabat, nisi quod pedes effingit humanos

Monstrosum animal

manos

A manos: aures autẽ habet noctuæ, & infra consuetam aluum aliam habet instar crumenæ, in qua delitescũt catuli eius tantisper, donec tutò prodire queant, & absq; parentis tutela cibatum quærere: nec unquam exeunt crumenã, nisi quum fugunt. Portentosum hoc animal cum catulis tribus Sibiliam delatum est, & ex Sibilia Illiberim, id est Granatam, in gratiam regum, qui nouis semper rebus oblectantur. Catuli licet in itinere perierint, conspecti sunt tamen à compluribus, qui huic rei astipulantur. Is itaq; Vincẽtinus affirmat adnauigasse secus litus Payræ fere leucas D C. nec ambigit quin continens existat. Illinc ergo soluentes ad insulam Hispanam deuenerunt uigesima tertia Iunij, M. D. & inde aiunt rursus maria sulcasse occidentem uersus supra C C C. leucas: & quum deuenissent ad quandam prouinciam, atrox tempestas adorta est eos, effecitq; ut protinus duæ celoces pessum ierint: altera uero crepuit: at altera salutem socijs præbuit, non tamen sine ingenti discrimine. Sæuiebat profecto supra modum tempestas: uerùm ad id accedebat, quod socij laboribus innumeris fessi, uix sui potentes erant. Positi igitur inter salutẽ ambiguam & metum, eminus nauim conspiciunt, quæ uentis prosperis uecta, perquam celeriter maria sulcabat: & quoniam perpauci supererant, sibi nimium metuentes, ac uitam prorsus despondentes, in eam deuenerant opinionem, ut se mutuo occiderent: propterea in terram descendunt, rati omnino se atrocia subituros. Hæc meditantibus non defuit supernum auxilium: nam pacatis uentis mari reddita est tranquillitas: propterea cõspecta naui, in qua homines solum X V I I I. superstites erant, resumunt animos, & in Hispaniam redire parant. Vtraq; igitur nauis uela uentis dedit, patriam repetẽs, quò deuentum est ultima Septembris. Post hos uero complures alij nauigarunt meridiem uersus, iter agentes per Payram regionem, itinere milliarium quinquies mille, nec unquam terminum nacti sunt: ideo arbitrantur continentẽ, non insulam: unde nuperrime allata sunt complura, ut sunt casia, aurum, bac-
B cæ, piper, cinamomum, herbæ, arbores, animalia multijuga, & alia complusculα, quæ apud nos minime uisuntur.

NAVIGATIONVM ALBERICI VESPVTII EPITOME.

De nouo orbe, è lingua Hispana in Italicam traducto.

CAPVT CXIIII.

SVPERIORIBVS diebus abũde reddidi te mei reditus certiorem, uir præstantissime: nam si probe memini, commonefeci tuam præstantiam de his omnibus orbis partibus, quas adiueram cum classe & impensa regis huius inuictissimi: quæ si singulæ pensitatius expendantur, uidebuntur profecto alterum orbem efficere: propterea non ab re nouum orbem nuncupauimus. Nam prisci omnes harum rerum prorsus expertes fuere, superantq; eorum opinionem quæ nuperrime abs nobis sunt comperta: quandoquidem hi rati sunt, ultra lineam æquinoctialem meridiem uersus nihil esse nisi uastum æquor, perustas incultasùe insulas quasdam: id pelagus Atlanticum dixere: & si quandoq; assensi sunt, nonnihil telluris esse, eam contendunt incultam esse nec habitabilem: quorum opinionem præsens ad eas partes nauigatio refellit, aperitq; omnibus haud dubie falsam esse, & ab omni uero extorrem: quoniam ultra æquatorem nactus sum ego cultiores regiones, easdemq; habitatoribus frequentiores, quàm alibi gentium usquam compererim, si Asiam, si Europam, si Aphricam'ue spectaueris, ut latius in sequentibus liquebit: nam prætermissis obscuris rebus, illustres solum denarrabimus, quæ sint scitu nõ indignæ, quas'ue nos ipsi coràm adiuerimus, uel ex fide dignorum relatu acceperimus.

De mundo igitur huiusmodi nuperrime inuento, sedulo & citra mẽdacium complura mox explicabimus. A

De ordine nauigationis, & de sæua tempestate. CAPVT CXV.

FElicibus igitur, ut aiunt, auibus ab Vlisbona XIII. Maij, M.D.I. soluimus iussu regis tribus liburnicis expeditis, profecti sumus quæsitum nouum orbem, & uersus Austrum iter agentes uiginti mensibus adnauigauimus. Cuius quidem nauigationis seriem primo explicabimus. Hunc igitur ordinem nauigando seruauimus: nam per insulas Fortunatas iter egimus, quę nũc magnæ Canariæ appellantur: hæ enim sunt in climate tertio, in parte extrema habitati occidentis: inde sulcantes oceanum, litora Aphricæ Nigritarumq́ gradu citato percurrimus, usq; ad id promontorium, quod Ptolemæus appellat Aethiopum, nostri uero Caput uiride, Aethiopes autem Bisecherem, & accolæ Mandangam: & ea regio est intra zonam exustam gradibus XIIII. uersus Aquilonem, quam Nigritæ incolunt. Ibi resumptis uiribus, & cõmunita omni genere annonæ classe, sublatis ancoris uentis uela dedimus, iter nostrum dirigentes uersus polum antarcticum, nonnihil tamen ad occidentem declinantes Euro flante: nec prius tellus conspecta est, quàm iugi nauigatione tribus mẽsibus, ac diebus totidem uastissima æquora sulcauerimus: in qua nauigatione quæ discrimina subierimus, quæ uitæ pericula, quas animi anxietates, interturbationes, naufragia, quoties'ue uitam pertæsi simus nostram, id multarum rerum scijs iudicandum relinquo, & eis in primis, qui optime norunt, quàm sit arduũ incomperta quærere, & adire inaccessa. Qui uero hæc nesciunt, rerum expertes, huius rei iudices esse minime uolo. Et ut paucis multa comprehendam, id sciant, nos adnauigasse LXVII. diebus, quibus fortuna pertinax atroxq; sæuiebat: nam quadraginta quatuor diebus reboãte cœlo, nihil nisi tonitrua, fulgura ac coruscationes, imbres grauissimos passi sumus, adeoq; tenebricosa nebula cœlum inumbrauerat, ut interdiu noctuq; non aliter uideremus, quàm Proserpina existente cum Plutone, id est, quũ minime luna pernox est, nox atris tenebris obfuscatur: propterea adeò nos timor mortis incesserat, ut uitã propè despondisse uideremur. Post hæc uero tam sæua, tamq; atrocia, complacitum aliquando Deo fuit uitę compati nostræ (quæ sua fuit clementia) mox tellus apparuit: qua uisa, animi qui ceciderant elanguerantq;, condicto redire ad se, ut usu euenit superantibus calamitates maximas, & præcipuæ ereptis de fortunæ reflantis faucibus. Igitur septimo Augusti M. D. I. in litore eius regionis iecimus ancoras, dantes Deo maximo gratias quas poteramus maximas, ritu solenni, & Christiano more solennia missarum celebrari iussimus. Tellus reperta uisa est nõ insula, sed continens: quandoquidem in uastum protendebatur, nec finis apparebat quispiam: cultaq; erat admodum, ac habitatore multiplici perquàm frequens: inibiq; animalia fere omne genus syluestria, quæ huic orbi nostro sunt prorsus incognita. Nacti sumus etiam ibi alia pleraq;, quorum de industria non meminimus, ne surgat opus in Iliada magnam. Id solum haud prætereundum puto, quòd dei clementia adiuti, opportune tellus uisa est à nobis: nam diutius ferre nequibamus, deficientibus commeatibus omnibus: lignis, uidelicet, aqua, nautico pane, salitis carnibus, caseo, uino, oleo, & quod plus est, uigore animi. Igitur deo quòd uiuimus, referimus acceptum, cui honos & gloria ac gratiarum actio.

Quantum distet reperta tellus à Capite uiridi. CAPVT CXVI.

COnuenit igitur inter nos, ut secus litus huiusmodi nauigaremus, cõspectum huius haudquaq; deserentes. Nauigauimus itaq; tantisper, donec deuenimus ad frontem quandam huiusce continentis, quæ uergit ad meridiem. Hæc frons ab eo loco, ubi primo tellus conspecta est, abest leucis ferè CCC. In hoc itinere sępenumero terram applicuimus, & cum indigenis commercia habuimus, prout latius in sequentibus tibi compertum fiet: prætermissi enim Caput uiride ab hoc reperto cõtinente, abesse leucis propè DCC. licet

A Licet ergo crediderim nauigasse plus quàm DCCC. & id effecit atrox tempestas & naufragia frequentia, & naucleri inscitia, quæ omnia iter prolongāt: eoq; loci deueneramus, ut ni cosmographia nobis nota fuisset, incuria naucleri de nobis actū erat: nam nullus erat itineris dux, qui ad leucas quingentas nosset, ubinam gentiū essemus: errabundi enim eramus & uagi, nescientes quò tenderemus, nisi astrolabio & quadrante, astrologicis instrumentis, adamussim mihi & socijs consuluissem: comparauiq; mihi ob id nō mediocrem gloriam, adeò ut deinceps eius loci fuerim semper apud eos, cuius sunt apud probos uiri eruditiores: docui enim eos chartam nauigationis, effeciq; ut faterentur consuetos naucleros nihil hactenus sciuisse, si mihi conferrētur cosmographiæ expertes. Itaq; dicta frons reperti continentis, quæ uergit ad meridiem, in ulteriorē spem nos induxit scrutādi, uidelicet, eius orbis, peragrandiq; ad regulam. Communi igitur sententia decretum, ut regionem exploraremus, etiā introrsus mores & ritus gentis illius percunctaremur. Adnauigauimus ergo secus litus leucis ferè DC. subinde in terrā descendentes; habito cum accolis colloquio frequentiore: à quibus profecto honorifice ac cordate excipiebamur: & eorum probitate, & natura innocentissima prouocati, nonnunquā quindecim uel uiginti diebus apud eos non inhonori uersati sumus: sunt enim hospitales admodum, sicuti latius infrà patebit. Is igitur continens auspicatur ultra æquinoctialem lineam gradibus octo uersus polum antarcticum, & tamdiu secus hoc litus nauigauimus, donec superato tropico hyemali prope polum antarcticum gradibus XVII. & medio applicuimus, ubi eleuatum horizontē habent gradibus quinquaginta. Quæ uerò ibi conspicatus fuerim, mortalibus nostri æui incomperta sunt: gentem, uidelicet, mores, humanitatem, soli feracitatem, aeris temperiem, salubritatem cœli, corpora cœlestia, & in primis octauæ sphæræ sydera fixa, quorū sphera nostra non meminit, nec hactenus cognita fuere à priscis etiā eruditioribus;
B ea mox sedulo sum denarraturus.

De moribus & natura gentis illius. CAPVT CXVII.

FRequentior est igitur hæc regio cunctis quas unquam uiderim regionibus: nam uidetur innumera, ut cōmeminit diuus Ioannes in sua Apocalypsi. Id genus hominum cicuratum est admodum & mansuefactū, nemini noxium: nudi prorsus incedunt, uti eos parens natura peperit: nudi nascuntur; nudi rursus moriuntur: corpora habent habilissima, utpote facta ad symmetriam: symmetrica dici iure possunt, colore ad rubedinem inclinante: id efficit candens sydus, quod non difficulter torret nudos homines: capillos habent nigros, sed promissos: incessu & ludis agiles sunt quàm qui maxime: facie sunt perquā liberali ac uenusta, nisi ipsi eam deformarent dehonestamento ferè incredibili: nam terebratam perforatamq; faciem circumferūt, uidelicet, genas, maxillas, nares, labra, aures: neq; foramine mediocri aut uno, sed magnis compluribusq;: nam uidi quandoq; quempiam septem foramina in facie habentem, quæ singula capacia erant pruni unius damasceni: dempta itaq; carne, hæc opplent lapillis quibusdam cœruleis, marmoreis aut crystallinis, uel ex alabastro pulcherrimis, aut ebore uel ossibus cādidissimis, more suo, arte non inepta fabrefactis elaboratisq;. Quæ res adeò est insolens & turpis, ut monstrum prima facie præ se ferat, homo, uidelicet, qui gemmatam faciem circumfert, terebratus foramine multiplici: & si credere dignum est, lapides septem in facie habens, qui singuli medij palmi magnitudinem superant. Nemo est profecto qui non admiretur: quum præsertim animo attentiore apud se hæc tam prodigiosa expenderit, uera tamen sunt. Nam ego aliquando obseruaui dictos septem lapides pondo ferè unciarum sexdecim. Inaures & ipsi ferunt pretiosiores, uidelicet, annulos appensos, aut baccas pensiles, more Aegyptiorum Indorumq;. Hunc morem uiri tantum seruant: at mulieres solum ferunt inaures. Habent etiam fœminæ & alium morem atrocem, & totius humanioris uitæ expertem. Quoniam igitur mulieres hu-

iusmodi in Venerem pronæ sunt admodum & salaces, id facinus patrant, ut A
turpiori earum uoluptati faciant satis: nam uiris in potu dant herbæ cuiusdam succum, quo epoto inguina mox tument & crescunt non mediocriter: aut ubi id non profecerit, uenenata quædam admouent, quæ mordicus inguen lancinent tantisper, donec tumescat, fitq; propterea ut apud eos complusculi testes amittant, & eunuchi reddantur. Lanam non habent, nec linum, ideo omnifariam panno carent: nec gosipinis uestibus, id est, bombicinis utuntur: nullius enim egent amictus, qui nudi usquequaque incedunt. Apud eos nulla sunt peculia: communia sunt omnia: regem non habent, nec imperium: unusquisq; sibijpsi rex est: tot ducunt uxores, quot libuerit: in promiscuum coeunt, nulla sanguinis ratione habita: cum matre filius, & frater cum sorore coeunt: libidinem passim exercent instar brutorum animalium: nam ubiq; & cum quauis muliere, etiam sibi forte obuia, rem peragunt uene ream. Dirimunt etiam pro arbitratu coniugia, quoniam exleges sunt, & à iure sunt extorres: templa non habent, nec legẽ, minusq; idola colunt. Quid plura? perniciosam quandam habent uiuendi libertatem, quæ Epicuris potius quàm Stoicis quadrat. Commercia non exercent: pecuniam nesciunt: inuicem tamen diffident, prçlianturq; atrociter, sed ordine nullo. Iuuenes senes concione flectunt trahuntq; in eorum sententiam, quocunq; libuerit, accenduntq; ad bella, quibus hostes conficiunt: quos subegerint profligauerintq; hostes in cibatu habent gratissimos. Carne uescuntur humana, adeò ut pater filios epuletur, & uicissim nati parentem, prout sors tulerit & euentus. Vidi ego quendam perditissimum hominem, qui pro gloria non mediocri iactabat, se esitauisse supra tercentum uiros. Vidi etiam urbem quandam ubi immoratus sum diebus ferè uiginti septem, & ibi contignationibus humanas carnes, easdemq; salitas pensiles uidi, uti nos carnes aprugnas sole uel fumo siccatas appendimus in culina trabibus, & in primis insitia, & id genus alia: imò mirabantur plurimum, quòd nos non uesceremur hostibus, quorũ B
carnes aiunt appetentiam cibi facere, & miri saporis esse, easq; extollunt tan quam dapes ganeatas opiparasq;: arma habent nulla, præter sagittas & arcũ: his atrocissime diloricati præliantur: quippe qui nudi congrediuntur, consauciantur q; non aliter quàm fera animalia: hos nixi sumus pluries uelle trahere in nostram sententiam, persuadebamusq; identidem, ut tandem aliquando ab his improbatis moribus, ueluti ab re abominanda temperaret, qui nobis sæpenumero polliciti sunt se temperaturos ab hac sæuitia. Mulieres uero, ut præfeci, licet nudæ incedant, uagæ & salaces in Venerem, non sunt tamen deformes: quam habilissima corpora habent, nec quidem exusta, ut forte sibi complures persuadere quirent: & licet obesæ & præpingues, non tamen ob id deformantur: & quod miratu nõ est indignũ, nullas uel puerperas uidi, quæ demissas haberent mammas: nam licet pepererint fœtæ, non sunt in aspectu corporis uirginibus absimiles: nõ caperatam cõtractamq; in uentre uidebis cutem, & ea quæ honeste nominari nõ possunt, prorsus à uirgine non absunt: ubi Christianorum copiam habebant, mirum est dictu quàm turpiter corpora sua prostituerent, libidinosiores supra omnem credulitatẽ. Annis uiuunt centum & quinquaginta, raro ægrotãt: qui si forte in morbos inciderint, sibi herbarum succo medentur protinus. Hæc sunt quæ apud eos comperi non obscura, uidelicet, aëris temperiem, cœli clementiam, solum ferax, longam ætatem. Id forte efficit Eurus, qui istic iugiter perflat; quiq; eius loci apud eos est, cuius Aquilo apud nos. Piscatu gaudent, eoq; uictitant plurimum, adiuuãte hoc uotum natura: nam æquora inibi scatẽt piscium omni genere. Venatu parum oblectantur, quod efficit ferarum ingens multitudo: pauent enim ob non cicurata animalia syluas frequentare. Visuntur etiã ibi leones omnifariã, ursi, & id genus alia. Arbores ibi crescunt in tantam altitudinem ut uix credas. Temperant igitur à syluis, utpote qui nudi & diloricati inermesq; tutò feris haud congrederentur.

De

De soli feracitate, & cœli temperie. CAP. CXVIII.

A REgio est aprica, ferax, & eximie amœna: & licet sit cliuosa, irrigua tamē est fontibus ac fluuijs innumeris, syluasq; habet adeò condensas, ut uix transitū præbeant, obstante arborum frequentia. His inerrant animalia multijuga, eademq; sæuissima: arbores & fructus absq; cultore suapte natura crescunt: fructus habent uberrimos, eosdemq; suauissimos, nec mortalibus noxios, nostris prorsus absimiles. Gignit etiamnum terra innumeras herbas & radices, quibus panem conficiunt & alia pulmenta. Semina sunt complura, uerùm nostris minime similia. Regio nullum fert metallum, præter aurū: auri igitur ibi ingens est copia: licet nihil nobiscum attulerimus inde hoc primo itinere: nam de hac re certiores nos fecerunt indigenæ omnes, qui plagā hanc auro scatere affirmabāt, idq; apud eos minime in pretio esse, & fere nullius momenti, identidem prædicabant: baccas margaritasq; complures habent, ut in superioribus commeminimus: quorum omnium si uellem singillatim meminisse ob innumeram multitudinem, multijugamq; naturā, surgeret in opus magnum hæc historia: nam Plinius uir absolutissimus, qui tantarum rerum texuit historiam, non tamen horum millesimam partem consequutus est: quæ si singula percensuisset, longe aliud opus effecisset, si ad magnitudinem species, alioquin absolutissimum: & id in primis admirationem præbet non mediocrem, psitacorum multijuga natura, colosq; multiplex & uarius, adeò ut Polycletus, uir in pictura tātus, has auitiorum uarietates uix consequi potuisset. Arbores omnes inenarrabilem suauitatē fragrant, gummas, liquores & succos emittunt passim, quarum uirtus si nobis comperta foret, puto nihil nobis non solum ad uoluptatem, sed etiam ad sospitatem, bonam'que ualetudinem defuturum: & si qui est in orbe paradisus terrestris, non longe ab his regionibus haud dubie esse debet. Itaque ut sum præfatus, regio uergit ad meridiem tanta cœli temperie, ut nec hyeme algeant, B nec æstate exæstuent.

De syderibus poli arctici. CAP. CXIX.

COelum inibi & aera perraro nubes inumbrant, fere semper serena sunt: rorat quandoq;, sed leniter: uapores sunt prope nulli: nec diutius rorat, quàm tribus uel quatuor horis, & instar nebulæ mox fathiscit: cœlum decentissime exornatur syderibus quibusdam, quæ sunt nobis incomperta, quorū ego consignantissime memini, & percensui fere uiginti tantę claritudinis, ut apud nos Venus & Iupiter. Perpendi etiamnum eorū circuitus & uarios motus, metitusq; circumferentiam ac diametrū non difficulter quū geometriam non ignorarem: propterea pro comperto habui, maioris esse magnitudinis quàm autument mortales: & in primis Canopos tres conspicatus sum: duos claros admodum, tertium obscurū & dissimilem alijs. Polus antarcticus ursam maiorem nec minorē habet, sicuti est uidere in nostro arctico polo: nec eum contingunt sydera quæpiam clara. Quæ uero ipsum ambiunt tria sunt, quæ figuram præ se ferūt trianguli orthogoni, quorum id quod medio loco uisitur, nouem gradus & medium circumferentiæ habet: & ubi hæc exoriuntur, à læua conspicitur Canopus albicans eximiæ magnitudinis, quod ubi in medium cœli deuenerit, infrascriptam præsentat figuram.

His succedunt tria alia præclara sydera, quorum medium habet diametrum circumferentiæ duodecim graduum cum dimidio, & in medio eorum alter Canopus cernitur albus. Hunc sequūtur sex alia conspicua sydera, quæ claritate cunctis octauæ sphæræ syderibus præstant, quorum medium in superficie firmamenti diametrum circumferentiæ habet graduum triginta-

duorum: hæc astra concomitatur Canopus ingens, sed niger: quæ omnia cernuntur in uia lactea: & ubi ad lineam peruenerint meridionalem, infrascriptam referunt figuram. A

De nonnullis illius hemisphærij, quæ philosophis repugnant.

CAPVT CXX.

ILlic itaque conspicatus sum complura alia sydera, quorum motus multiplices adamussim obseruans librum edidi quendam consignantissime, in quo commemini fere omnium, quæ in hac mea nauigatione non obscura dignoscere quiui: & is apud hunc inuictissimum regem adhuc hospitatur, quē spero propediem ad suum dominum rediturum. In eo itaque hemisphærio non indiligenter quædam perpendi, quæ philosophorum sententiæ refragantur, utpote contraria, ac omnino pugnantia: inter cætera irim, id est arcum cœlestem album circiter noctem mediam: quoniam secundum opinionem quorundam colores trahit à quatuor elemētis, ab igne, uidelicet, rubeum, à terra prasinum, ab aëre lacteum, ab aqua cœruleum: sed longe aliter sensit Aristoteles in Metheoris, dicitque irim esse repercussionem radij redundantis ad uaporem sibi oppositæ nubis, sicut splendor in aqua refulgens, in pariete refulget, rediēs ad ipsum sua interpositione feruorem solis temperat resolutione in pluuias, inferiora fœcundat, specie sua superiora pulchra reddit, dominiū humiditatis in aëre esse ostendit: unde infra quadraginta annos à mundi fine non apparebit. quod elementorum desiccationem indicabit: pacem inter deum & homines denunciat: semper ex opposito solis est: nunquam apparet in meridie, quia sol nunquā est in septentrione. Plinius tamen ait, quod post autumni æquinoctium apparet quacunque hora. Hæc excerpta sunt à Landino ex Aeneidos quarto ab interprete, ut nemo suis fraudetur laboribus, sed suus cuique reddatur honos: eum uidi rursus & iterum: neque ego unus arcum huiusmodi animaduerti, uerùm complusculi è nautis huic sententiæ suffragantur meæ. Rursus uidimus neomeniam, id est nouam lunam, eadem die, qua cum sole coniungitur. Ibi etiam singulis noctibus uideas uapores & faces ardentissimas cœlo inerrare. Præfeci paulò supra, si tibi succurrit, id hemisphærium, quod nisi loquamur improprie, hemisphæriū dici non posse, si nostro collatum fuerit: tamen quia nonnihil formam eius effingere uidetur, uisum est improprie loquendo hemisphærium id appellare.

Iris

B

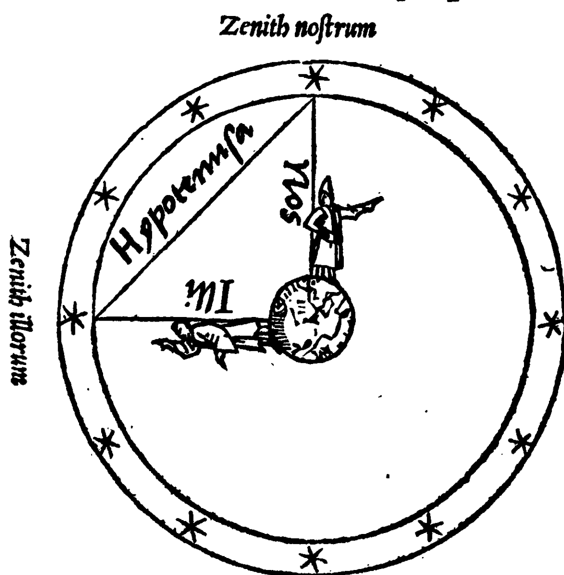
De forma quartæ partis terræ nuperrime inuentæ.

CAPVT CXXI.

IGitur ut sum præfatus, ex Vlisbona, unde nos soluimus, quæ distat ab æquinoctiali uersus septentrionem gradibus fere XL. nauigauimus usque ad eam regionem, quæ est ultra æquinoctialem gradibus L. quos si simul colle geris, nonagenarium efficient numerū: qui quidem numerus quartam partē obtinet maximi circuli, iuxta ueram priscorū supputationē traditam nobis. Liquet igitur omnibus, nos quartam orbis partem metitos fuisse: propterea nos qui Vlisbonam incolimus, citra æquatorē gradibus prope quadraginta in regione septentrionali distamus ab eis, qui ultra ęquinoctialem lineam degunt, in meridionali longitudine angulariter gradibus nonaginta, id est, à linea transuersali: & ut etiam competitius rem intelligas, linea perpendicularis, quæ dum nos recto gradu consistimus, surgit à puncto cœli, & tendit ad nostrum Zenith, eademque linea eorum qui ultra æquatorem sunt ad gradus quinquaginta, latera percutit: fitque propterea ut nos in linea recta simus: ipsi uero

A uero sint, si nobis conferantur, in transuersali: & is situs efficit figuram trianguli orthogoni, quarum linearum rectam nos tenemus, prout latius declarat subsequens figura: & de cosmographia satis superque dictum arbitror.

Zenith nostrum

Cur liber dictus sit dies tertius. CAP. CXXII.

HAec sunt itaque quae in hac ultima nauigatione scitu digna censui, quae etiã oculis subieci: nec ab re opus nuncupaui Diem tertium: quandoquidem prius edidi libros alios duos eius nauigatiõis, quã ex praecepto regis perfeci occidentẽ uersus, inque eis cõplura scitu nõ indigna cõsignantissime sunt exarata, & ea in primis quę spectant ad gloriam nostri seruatoris, qui hanc orbis B machinã miro extruxit artificio: quis enim satis deo pro meritis deũ laudare possit, cuius mirabilia cõmemoraui in opere praedicto, legẽs cursim quae spectant ad sitũ & cultũ orbis, ut dum latius otiũ dabit, exactius de geographia opus quodpiã edã, ut mei uel posteri meminerint, & ex hoc opere discerent uberius deũ maximũ colere indies magis, eaque aliquãdo scirẽt, quę nostri ueteres priscique patres prorsus nesciuerũt. Propterea seruatorẽ nostrũ, cui proprium est misereri mortalitatis, omnibus uotis precor supplicibus, ut sinat me tantisper uiuere, donec id peregerim quod mente cõcepi. At alios duos dies in aliud tẽpus differendos reor, quũ praesertim rediero sospes in patriã, eruditiorum opera & consilio, necnon amicorũ hortatu luculentius opus edam.

De excusatione Alberici & uoto eius. CAPUT CXXIII.

DAbis ueniã uir candidissime, si ultimae nauigationis diaria ad te nondũ misi, sicuti pollicitus fuerã. In causa fuit rex serenissimus, qui adhuc domi meos libellos detinet: uerũ postque distuli in hunc diẽ edere id opus, forte fortuna addam & quartũ diẽ. Haesit mihi cordi rursum peragrare eam orbis partẽ, quae spectat meridiẽ: & huic operi iam nauando in expedito sunt liburnicae duae, armamẽtis ac cõmeatibus ubertim cõmunitae. Dum igitur proficiscar in orientẽ iter agens per meridiẽ, Noto uehar uento: quo quũ deuenero, plura abs me fient in decus & gloriã dei, necnõ patriae emolumentũ, & mei nominis aeternitatẽ, & in primis in senectutis meae, quae iam prope appetit, honorem & leuamen. Quare nihil desideramus in hac re praeter cõmeatum regis: quo impetrato, pleno gradu contendam: quod deus bene uertat.

De his qui plura quaerunt quàm liceat. CAP. CXXIIII.

FIdus interpres praesens opus Lusitano Italicum fecit, ut scirent qui Latium accolunt, quàm magna indies occurrunt, & item qui sibi nimiũ arrogant, intelligerent omnia se scire nõ posse: quandoquidem hęc mira tot uiris acerrimis ingenio, hucusque à condito orbe incõperta fuere. Hinc arguitur temeritatis & superbiae nostra arrogans natura, quae scire posse putat omnia.

RERUM

RERVM MEMORABILIVM CALECHVT, QVAE NON SVNT ABSIMILES ILLIS QVAS Petrus Aliares secundo & altero tractatu scripsit, quę rursum colliquescunt ex literis quorundam nobilium uirorum, ut latius in sequentibus patebit. A

Exemplum literarum cuiusdam Cretici dominorum Venetorum legati apud regem Lusitanorum die uigesimaseptima Iunij, M. D. I.

CAPVT CXXV.

ERENISSIME princeps, &c. Reor uestram dominatinem certiorē iam factam fuisse ab præstantissimo legato, rerum omnium memorabilium, quæ hic uisu euenerunt, & in primis de classe, quam nuperrime rex Lusitaniæ inuictissimus in Indiā expediuit, quæ superis miserantibus redijt, sed mulctata ratibus septē: nam eò cōcesserant liburnicæ quatuordecim, & septē tantū incolumes rediere, reliquis pessundatis. Igitur egregie princeps per latus Mauritanię ac Getulię Noto ducti, deuentū est ad Caput uiride, dictū olim Experias, ubi uisuntur Hesperidū insulæ: & ibi auspicatur Aethiopia inferior uersus orientē, ultra quā prisci minime iuere. Hinc egreditur latus Aethiopiæ uersus orientē, donec respondeat lineæ Sicilię, à dicto latere intra lineā æquatoris ad quinq; uel sex gradus: & circiter mediū dicti lateris uisitur aurifodina huius regis: postq; eam surgit caput ad Austrum, excedēs hyemalem tropicū per gradus nouē. Istud Caput dicitur Bonę spei: & illinc itur in nostras barbarias introrsus ad milliaria fere quinq; millia uersus plagam nostram. Quum uero præterieris dictum Caput, mox regio se sinuat, donec ad Prasum deuenias promontorium, quod antiqui, & in primis Ptolemæus, pro termino meridionalis regionis posuit: ulteriorē uero plagā appellauit incognitam. Inde itur ad Troglodítas: aurifodina uisitur, quā appellant Zaphalam, ubi maiores nostri affirmant uim auri ingentissimā esse quàm alibi gentiū. Hic intrāt sinum barbaricū, & inde in oceanū deuenitur Indicum, & demum ad urbem Calechut. Id est eorum iter: quod si recte supputaueris, milliaria prope quindecim millia uastitate sua occupat, ubi secus litora itur. Si uero desertis litoribus recto itinere ibis, recessus terrarū & anfractus montium prætermittens, sed in altum tendens usquequaq;, longe minus iter erit quàm prædiximus. Supra Caput Bonæ spei Lebeccio uecti uento, nacti sunt nouā tellurem, quam appellarunt Psitacorū: quoniam inibi inueniūtur alites huiusmodi incredibilis proceritatis, utpote qui brachium & dimidium longitudine excedant, multijugi coloris: duos nos uidimus, qui fidem rei præbēt. Nautæ itaq; ubi conspexere latam plagam, credidere continentem: propterea adnauigarunt tantisper, donec terræ spatiū duûm millium milliariū superarūt, nec tamē finis est repertus tantæ uastitatis. Plagam incolunt uiri nudi & proceri, formosiq; admodū. In eo itinere amisere naues quatuor: duas ipsi miserant ad aurifodinam, quas autumant non reuersuras: septem uero concessere Calechut: ubi honorifice nostro pro congressu sunt excepti, ædesq; à princispe consequuti sunt: & ibi nostræ naues statiuam fecerunt. Obiter superuenerunt Maurorum & circumadiacentium populorum rates, & cū primis magni Soldani liburnicæ: & hi omnes cōspirarūt in Christianos: quippe qui ægre ferebant Christianū genus usq; in illas partes propagari: iactabantq; eò nostros contendisse, ut illis lucra adimerent sua: propterea primo loco naues onerare cōtendebant, nostro negociatore reluctante, qui mox regi de Maurorū insolentia questus est, quem illico deprehendit Mauris fauere, tamē ut erat uir ambiguæ fidei, nostris respondit in hūc modum, se animo haud æquo laturum, ut Mauri prius mercimonia liceantur, quàm Christiani sua commercia absoluerint: & in huius rei specimen iubebat, ut Mauris, qui huius decreti præuaricatores comperti forent, mercimonia

Experias

Prasum

B

Psitaci

A nia omnia impune adimerētur, eaq; occupātib9 adiudicabat. Cōgressi igitur Christiani cum Mauris, illico tota urbs in partes Maurorū declinauit. Quare Christiani generis strages magna facta est, in qua supra quadraginta homi mines desiderati sunt Christiani nominis: inter quos oppetijt negotiorū nostrorū gestor: qui licet undabundo mari sese credidisset, correptus est tamen à barbaris, & uitam efflauit mœrore omniū. Hęc igitur ut nostris nota fuere, condicto tormenta omne genus exonerant, & classem præfecti Syriæ, id est Soldani, rogo consumpserunt: nam in ea erant naues decem, catapultis uerò & bombardis urbem propè deuastarunt, complures domos incendētes, quę pro imbrice, instar mapalium, paleas habebant. Quamobrem illinc abiuere, & duce Iudæo, qui fidem Christi induerat, aliud regnum petiere ultra Calechut, ad milliaria ferè quadraginta, Cuchinum appellant: eius rex odit regē Calechut, quàm qui maxime. Is igitur in odium regis Calechut nostros perbenigne excepit: & hic maiorem habet aromatum copiam, quàm rex Calechut. Quare nostri tot diuitias inde asportarunt, ut uix id audeam referre: nam ipsi aiunt emisse illic cantarum, id est genus mensuræ non mediocris, cinamomi aureo uno. Rex igitur huius regionis legatos misit ad regem Lusitanum, duosq; obsides, ut securius eò nostri redirent. At rex Calechut interea ingentissimam classem expediuit in nostros: qui quoniam onustas habebant naues, illis congredi haudquaquam uoluere, sed altum petentes Borea ducti, quem uentum ipsi ignorant, euaserunt: erat enim pertimescenda classis: quippe quæ supra centum & quinquaginta naues habebat, ferebatq; hominum quindecim millia. Igitur quum euasissent discrimen, deuenerunt ad quandam insulam, ubi diui Thomæ corpus quiescit. Huius insulæ dominus Christianos honorificentissime excepit, & sancti corporis reliquias in specimen amicitiæ nostris dedit. Quid plura? aromata omne genus nostris, quos nunquam uiderat, absq; pecunia obtulit: solueret demum quum sibi peropportunum fuisset, & redijssent felicibus, ut aiunt, auibus. Verū nostri illius cōmercij non egebant, utpote qui onusti erant admodum. Abfuerunt in hoc itinere menses quatuordecim, uerùm trimestri rediere: & addebant deinceps celerius iter perficere posse, utpotè qui iam recessus & ambages maris nouerant, utputa in decem mensibus iter se facturos rentur. Naues rediere omnes, præter unam, quæ illisa scopulis quibusdam pessum iuit, saluis tamen uiris quos uehebat: & ea capax erat sexcentorum doliorum, nondum tamen applicuit classis: una tantum liburnica portum appulit: reliquæ uero nō longe ab urbe esse censentur: hæc enim quæ nuperrime aduenit, portum attigit ea die quæ est diuo Ioanni percelebris admodum: agebam enim per id tempus apud serenissimū regem, qui me compellās his uerbis, inquit: Heus uir probe, cōgratulare mihi, quoniam mea classis iam est in uado, omni aromatum genere onusta: quod ego audiens, ut par erat, hæc noua læto animo excepi, & in gratiam regis iussi meis, ut festiuissimū quàm possent diem agerent, ęris tinnitu & cymbalorū, tibicinumq;, ut assolet, modulationibus, & tormentorū reboatu frequentiore. Postridie actæ sunt gratiæ deo, & nuncupata uota à cuncto populo. Rursus regē adiui, qui ut me uidit, monuit protinus ut uestram serenitatem commonefacerem de sua lætitia, quæ per id tempus obtigerat: adiecitq; ad hæc, ut deinceps tuto & intrepide eò mitteretis uestras liburnicas, mercaturi sua aromata: nam pollicebatur se uestros perquam benigne accepturum, adeò ut domi esse censerentur. Addebat etiam se nauaturū operam, ut præfectus Syriæ, id est Soldanus, haudquaquā aromata ex India comportare queat: in cuius rei euidens argumentum expedire cœpit liburnicas & celoces supra quadraginta, quæ eò contendant, & earum quædam inibi iugiter commorentur: alię uero ultro citroq; commercij gratia commeent assidue: nec dubitat quin India pro arbitratu suo potiri possit. Nauis quæ iam aduenit, est Bartholomæi cuiusdam Thusci, quē tulit urbs Florentia. Ea igitur infrascripta conuexit mercimonia, uidelicet piperis cantaros CCC. cinamomi

namomi cantaros CXX. lachæ cantaros LX. castorei, & id genus odorũ cantaros XV. Gariophyllum & zinziber non attulere, quoniam præuenti sunt à Mauris, qui & gariophyllum & zinziber asportauerant: neq; hæc fert regio Calechut, aliunde importantur. Minutiora aromata non tulere. At margaritas & uniones omne genus licitati quidem fuerant, uerũ in congressu incolarum Calechut omnia perdidere, fecereq; hominum pariter ac mercium nõ modicam iacturã. Nec id inuoluã silentio, nuperrime huc aduenisse legatos quosdã, qui à rege Vbene Aethiope accepta persona, consalutatũ nostrũ regem uenere, onusti muneribus complusculis. Munera fuere mancipia & elephantorũ dentes, & complura alia, quæ & nostra regio fert. Hæc itaq; celox quæ primo loco aduenit, dum patriam peteret obuiam habuit naues duas, quæ proficiscebantur ex mina auri noua, & uersus Indiã pergebãt. Hę igitur ubi nostrã conspicatæ sunt, rati se fore nostrorũ prædam, condicto, ut sese redimerent nostris auri XV. M. quingentorũ ducatorũ obtulerunt: uerũ nostri temperarunt ab eorũ auro, immo eos complusculis donarunt muneribus, ut hac prouocati liberalitate, liberum pelagus nostris deinceps permitterent. A

EXEMPLVM QVARVNDAM LITERARVM NEGOTIATOrum & collybistarũ, ac trapezitarum Hispaniæ, ad correspondales suos in urbe Florentiæ & Venetiarum, de pace & fœdere inter reges Portugalliæ & Calechut. CAPVT CXXVI.

EX relatu eorum qui classem concomitati sunt: eam, inquã, quæ M. D. II. mense Maij ab Vlisbona soluit, & anno M. D. III. die XV. Decembris rediit, certiores facti sumus, regem Calechut cum nostro rege in hæc fœdera pacis descẽdisse, ut uidelicet pro illata strage nostris pẽderet baccharas quatuor mille piperis, id est cantara duodecim millia, & quòd Mauri undequaq; aduenientes inibi commercia tractare nequeant, oriundis ex urbe Calechut exceptis, quodq; iidem Mecham Mahumetis adire non possint, & quòd rex noster pro suo arbitratu erigere possit arcem in urbe Calechut, acceptis à rege lapidibus, calce & lignis, quæ sufficiant condendæ arci, ære pro eis prius soluto: ita tamen ut rex eis faueat in cunctis, patiaturq; regem nostrum inibi uirum Lusitanũ nostris præficere qui ius dicat, quiq; & uitæ & necis nostrorum habeat potestatem, adeo ut nec ad ipsum regem prouocare liceat, & ubi aliqui desciscerẽt à negotiatore nostro, ij protinus dedantur plectendi pro arbitrio præfecti Christianorum: & si qui Mauri capti detineantur, hi omnes negotiatori nostro reddantur: necnon Mediolanenses duo mangones gemmarũ, qui ex urbe Roma profecti sunt in Indiam, & ibi artẽ balistariam exercent, in Christiani nominis dedecus & detrimentum ingens, nauesq; nostro more fabricãtur: hos igitur in pedicis ferreis captos, postulabat dandos præfecto classis. Præterea quòd rex regni Cuchini & Canoræ inter cõfœderatos percenseretur, ea lege, ut unum & commune periculum, una salus esset omnibus: perinde ut si quispiam sumeret contra eorum aliquem arma, is omnium cõfœderatorum hostis declararetur: & si usu euenisset, ut aliquis desciscerẽt ab hac pace & cõcordia, in eum ueluti perfidum aliorum uires exercerẽtur, essetq; ab omnibus tanquam proditor, & fidei hostis explosus: & hæc omnia eo tendebant, ut diutius pax inter eos uigeret. Cauebatur etiam, ut dum classis Lusitanorum inibi agebat, illò naues cuiusuis generis non accederẽt, nisi prius nostris onustis. Vbi uero tantum mercium foret, quòd sufficeret omnibus, tunc liberum erat unicuiq; naues onerare: ita tamen, ut ad consuẽta pretia nõ adderent, id est, ut pluris solito non uendant, quàm pro centum octo: quod genus fœnoris illic exercent. Hæ sunt pacis conditiones & fœderã, quę in nostri regis decus maximũ susceptæ sunt, ut colliquescit omnibus: nã reuera iam is noster rex non ab re dici potest dominus Indiæ. Quin iam & Turchæ, & Syriæ præfecto leges imposuit: adeo ut ad urbẽ Calechut eis non pateat aditus. Nec ambigimus quin intra quatuor annos rex noster na- B

uet

A uet operam, ut nostri nautæ tutò & impune Byzantium Thracum metropolim, & Alexandriam Aegypti, emporia orientaliũ clarissima contendant, & tandem se aliquando ulciscantur de Mauris, à quibus crebro pessime sunt acce pti. Classis igitur præfectus nauium duodecim hoc anno eò profectus est, & comperit regem Cuchini extorrem à suo regno: nam secesserat in quandam insulam, ubi in locum editum receptus delitescebat ab insidijs regis Calechut. Causam non afferebant aliam, nisi quòd memor datæ fidei sæuienti regi Calechut nostros haudquaquam tradere uoluerat: nam maluit exulem agere quàm fidem labefactare præstitam. Opportune igitur nostra classis suppetias tulit socio regi, & expeditis auxiliaribus copijs iuere intrepidi in regem perfidum, magnam cladem inferentes hosti. Regem Cuchini in regnũ continuo restituunt. Id regnum est non longe ab angustijs maris Erythræi, ubi arcem erigunt munitissimam: aliam ędificant in ostio sinus Cuchini, ubi tormentorum ferè genera omnia iam uisuntur, eisq; decernunt hostem propulsare eminus, & tutam classi stationem præbere suæ: neque eò illis reluctantibus deinceps concedet quispiam. Itidem fiet in sinu Calechut, perindè ut stationem & litora proximiora non difficulter tueri queant. Naues uero quæ superiore anno remanserant istic, prædam fecerant non mediocrẽ: nam quadam die mane ceperunt Maurorum naues quinq; regni Cambaiæ, quæ ad Mecham, Mahumetis aram, proficiscebantur. In eis igitur nacti sumus gariophylli cantaros mille defecati, id est mundi, sine quisquilijs, inq; eis erat plurimum gariophylli haud decorticati, ut apud nos uisitur. Ferebant etiam hæ naues castoreum, & id genus odores, sandalium, ambram, lacham purissimam, & tenuissimas telas lini: aurum uero & argentum signatum abunde habebant, adeò ut opes quæ compertæ sunt ibi, ualorem C C. mille ducatorum excederent. Quare iam uobis testatum esse remur, quanti sit habenda ea regio, quæ ferè omnibus rebus scatet effuse. Itaque ex his ratibus

B quas præfecimus, duæ pessum iere: duæ uero dum statiuam agerent, iactis ancoris in quodam portu huius insulæ, ui tempestatis actę, supra sexcentum homines amisere nõ longe ab ostio maris Erythræi. Occubuit etiam ibi præfectus Vincentius. Cymba uero alia, quæ licet atrocem tempestatem euasisset, paulum profecta in scopulum elisa, pessundata est, adeò ut totum æquor tum corporibus humanis, tum uel maxime mercimonijs omnifariam stratum & oppletum foret. Hunc finem quandoque male parta habent, ut est in adagio ueteri: Male partum male finitur. Ex tot nauibus igitur sola celox parua superstes fuit, ut cladis suorum nuncia foret. Noueritis ergo hunc nostrum regem commeatum omnibus dedisse eundi in Indiam, & exercendi inibi commercia: si tamen ex centenario lucro quadragenarium ipse habeat, hoc addito, ut ab eò naues emant non minoris, quanti sibi constitisse uidebuntur: nec nauium huiusmodi solutionem tantisper differri patitur donec redierint, sed priusquam abeant, aurum innumerato habere operæpretium est. Visus est is princeps cognouisse iacturam quam fecit in tot naufragijs, propterea cupit alios suo periculo eò proficisci. Vix credimus reperturum regem quempiam, qui oblatas suscipiat conditiones: indies tamẽ huius rei certiores uos reddam. Illud etiam non pręteribo, huius commercij res haudquaquam stabiles esse: quicquid erit, euentus declarabit futurus. Cum his nauibus portũ appulit Lusitanus quidam, qui uisit minam auri in regnò Zaphalæ: de qua re mira refert. Asseuerat nobis ibi nauem Christianorum adhuc esse, & propè incredibilia de auri quantitate, quæ inibi reperitur refert. Propterea rex noster aliò nõ tendit, nisi ut frenet hos barbaros, arcemq; ibi erigat munitissimam, ac propulset Indos, & eos qui incolunt regnum Cambaiæ, ne ipsi deinceps mina potiri possint. Omnem igitur aurifodinam sibi protinus arrogabit. Pro comperto etiam habemus, hanc aurifodinam fuisse minam Salomonis, unde tot hausit thesauros: & ibi regina Saba, quæ fuit ad Salomonem, ut testatur sacra uetus historia. Hæc profecto sunt ma-

gna, ut nos nō latet. Nec ab re hic rex dicēdus est felix & bene auspicatus, cui A contigit tam locuples thesaurus. Rentur igitur homines se mox consecuturos ab eo commeatum eundi in Indiam, soluto fœnore, uidelicet, pro centenario quadragenarium, acceptis suis nauibus, ut præfati sumus. Hunc modū uidetur uelle seruare, ut mercatores eò mittant suos gestorum negociatores, qui intersint mercimonijs, non tamen præsint: uult esse dominus rerum, adeò ut omnia sui exerceant, etiam impensa mercatorum: nam aromata suscipienda erunt de manibus Viceregis, nec liberum erit cuiq; mercari. Quare creditur commercium huiusmodi non suscepturum incrementa maiora. Indies tamen de his omnibus uos cōmonefaciam. Nec uos fugit nos alias uobis scripsisse, Cayrum ob hanc caussam decoxisse: nam ex magno orientalium emporio, si hæc succedunt regi, fiet ciuitas confusa, ut non ab re dicatur Babylon, neq; iniuria: nam illic Mauri consueuerant Christianos pessime accipere: forte erratorum dabunt pœnas. Eò igitur deinceps non comportabuntur aromata omne genus, neq; omnifariam gemmæ & margaritæ, & alia præclara complura: quoniam urbem Calechut, neq; Zaphalam ultra non frequentabunt, reluctantibus Lusitanis ob arces nuperrime erectas, & de omnibus certiores facti, gratias agetis deo maximo. De aurifodina uero Zaphalæ, ut præfecimus, mira hic feruntur. Huius rex possessor efficietur intra bienniū. Res est profecto digna miratu: nam tota India & Persis inde suum aurū hauriebat, quæ nunc à gentilibus possidetur: licet sit ditionis Chaldæorum regis ostium sinus, ubi commercia & permutationes fiunt cum gentilibus: singulis enim annis Maurorum naues ueniunt onustæ uilioribus mercibus ex Cambaia, ut aurum asportent. Merces sunt cotoni, panni uiliores, sericū plurifariam ac multijugi coloris, & in primis Turcharum more cōtextum. Hæc igitur sunt mercimonia, quæ inibi fiunt. Neq; illic rex Chiloæ diutius commorabitur metu gentilium, qui non longe degunt ad leucas sexaginta in insula quæ dicitur Chiloa: & eò contendunt naues omnes, ut soluant uectigal B priusquam eant ad minam Zaphalæ. Quò quum perueniunt, ante sex uel octo menses nō expediuntur. Inde comportant aurum, ebur, & ceram merces optimas. Illinc soluentes Chiloam contendunt, & ibi rursus pendunt præstinati auri uectigal. Inde concedunt Cambaiam siue Mecham: & in nostris nauibus sunt duodecim aut quindecim negociatores regis Chiloæ, qui tributum pendit nostro regi quotannis, id est, mitigallas M.D. & id est genus ponderis: nam mitigal quodlibet ualoris est ducatorum centum quinquaginta: tamen is rex pendet à rege nostro, adeò ut in manu sua sit ipsum pro libito profligare, & id quidem parua manu: nam quotiens libuerit eò mille hominū mittere, protinus is rex terga dabit: crediturq; ut id breui eueniat: nec res foret ardua, si profligato rege, redditus D.C.M. ducatorum singulo anno consequeretur. Neq; arbitremini, uos rogo, hanc esse fabulam: uera est historia. Iam nosse debetis, me iampridem de nouis rebus crebro uos commonefecisse, & semper uera loquutum. Non sum is qui delecter mēdacijs: relatu etiam aliorum, qui inde ueniunt, testatissimum uobis fiet, me haud ficta, neq; commentitia scripsisse. Si uero apud uos bene supputaueritis, quid ferre possint naues, quas expectamus in dies: cōperietis certe eas ferre posse cantaros circiter ducentos uiginti duos aromatum omnifariam. Nam deinceps istuc mittam aromata omne genus, nauaboq; operam, ut nusquam uobis desint, postquam fœdus initum est cum rege Calechut: licet non paruum discrimen illò nauigantibus immineat ob quoddā archipelagus, in quo innatāt insulę prope quatuordecim mille, & etiam ob angustias cuiusdam freti, ubi mare uix est nauigiorum patiens: tamen tantum conabimur, quod pericula consuetudine & frequentia efficiemus innoxia: ut quandoq; gloriari possimus, fere totum orbem peragrauisse, & ea præsertim, quæ prisci minime adiuere. Solum superest ut Taprobanam adeamus insulam, teste Plinio omnium rerum locupletissimam, si aurum, si gemmas, si ebora spectaueris: tantumq; nostra opera

Mitigal

& so-

A & solicitudine fiet, ut omnis India mercimonijs nostris pateat. Illic, ut scribunt nostri, non magni penduntur nostræ merces. Monent propterea ipsi, ut eò mittamus cruciferos aureos, si breuem cupiamus expeditionem nostrarũ rerum: quoniam aliæ merces diutius manent in portu, procrastinantibus ex cõposito Indis, ut tandem fatigatis impensa & diuturniore expectatione nostris, minore pretio nostra consequantur. Eius sunt ingenij, ut quandoque sunt Itali, qui simulant mercium non egere, ut demum uiliore pretio præstinent. Ibi etiam caripendunt æra, alumina alba, nõ rubea, & in primis grandia: minutiora uero spernunt. Corallium autem nõ floccipendunt, si sit magnum & fabrefactum: alioquin nullius est apud eos pretij. Habent ij populi uices contrarias cum Alexandrinis, adeò ut si illi minuta quærãt, hi proceriora, & uersa uice. Plumbum non uilipenditur ibi, si instar lateris sit conflatum. Argentum uiuum & ambra nihili penditur. Ibi ęra fabrefacta minore pretio licitantur: quoniam rursus suo more ea conflant, uoluntque nos in cõflando operam lusisse: non eo utuntur ut nos. Hæc igitur summa erit: alias merces, exceptis memoratis, ibi nullius esse pensi, lucrique perquam mediocris.

EXEMPLVM QVARVNDAM LITERARVM PETRI PASqualigi oratoris dominorum Venetorum apud serenissimum & inuictissimum Portugalliæ regem, ad suos germanos in Vlisbona commorantes, die decima nona Octobris, M. D. I.

CAPVT CXXVII.

RAESTANTISSIMI fratres tanquam patres honorandi, salutem. Petro cuidam Verzo tabellario, & nonnullis Valentinis ad uos literas dedimus superioribus diebus, quibus uos certiores reddidimus omnium quæ hic usu eueniunt. Nunc autem rursum uisum est uos per Bartholomæum Marchionem auunculũ
B Dominici Benedicti Florentinum commonefacere de rebus nostris, ut intelligatis nobis cordi hæsisse, ad uos quamcreberrime literas dare, modò tabellarij habeantur. Vt igitur noua anni præsentis intelligatis, scitote hic esse eam triremem, quam superiore anno rex Portugalliæ serenissimus expediuerat uersus Aquilonem, præfecto Gaspare Corterato, qui nobis refert continentem inuenisse, distantem ad milliaria duo millia, inter Corum & Fauonium; hactenus toti penè orbi incompertam terram, cuius latus aiunt ad milliaria propè octingenta percurrisse: nec tamen finis compertus est quispiam: ideo credunt continentem, non insulam esse: regioque uidetur esse coniuncta cuidam plagæ, aliàs à nostris peragratę, quasi sub ipso septentrione: eò usque celox tamen non peruenit ob congelatum æquor, & ingruentes cœlo niues: argumento sunt tot flumina, quæ ab illis montibus deriuantur, quòd, uidelicet, ibi magna uis niuium existat: arguunt propterea insulam non posse tot flumina emittere. Aiunt præterea terram esse eximie cultam. Domos subeunt ligneas, quas cooperiunt pellibus ac corijs piscium. Huc adduxerunt uiros septem sexus utriusque. In celoce uero altera, quam præstolamur in horas, aduehuntur quinquaginta illius regionis incolę. Hi si proceritatem corporis, si colorem, si habitudinem, si habitum spectes, Cinganis non sunt absimiles. Pellibus piscium uestiuntur & lutrarum, & eorum in primis, qui instar uulpium pilosas habent pelles, eisque utuntur hyeme, pilo ad carnes uerso, ut nos: at æstate ritu contrario: neque eas consuunt aut cõcinnant quouis modo, uerum uti fert ipsa bellua, eo modo utuntur: eis armos & brachia præcipue tegunt. Inguina uero fune ligant multiplici, confecto ex piscium neruis. Videntur propterea sylueστres homines, non sunt tamen inuerecundi: & corpora habent habilissima, si brachia, si armos, si crura respexeris, ad symmetriam sunt omnia. Faciem stigmate compungunt, inuruntque notis multijugis instar Indorum, sex uel octo stigmatibus, prout libuerit. Hunc morẽ sola uoluptas moderatur. Loquuntur quidem, sed haud intelliguntur, licet adhibiti fuerint

fere omnium linguarũ interpretes. Eorum plaga caret prorsus ferro: gladios tamen habent, sed ex acuminato lapide. Pari modo cuspidant sagittas, quæ nostris sunt acuminatiores. Nostri inde attulerunt ensis confracti partem inauratam, quæ Italiæ ritu fabrefacta uidebatur. Quidam puer illic duos orbes argenteos auribus appensos circumferebat, qui haud dubie cælati more nostro uisebantur, cælaturam Venetam in primis præ se ferẽtes. Quibus rebus non difficulter adducimur, cõtinentem esse potius quàm insulam: quia si eò naues aliquando applicuissent, de ea cõperti aliquid habuissemus. Piscibus scatet regio, salmonibus, uidelicet, & alecibus, & id genus cõpluribus. Syluas habent omnifariam, perinde ut omni lignorum genere abundet regio. Propterea naues fabricant, antemnas, & malos, transtra, & reliqua quæ pertinent ad nauigia. Ob id hic noster rex serenissimus instituit inde multum emolumenti sumere, tum ob ligna frequẽtia pluribus rebus haud inepta, tum uel maxime ob hominum genus laboribus assuetum, quibus ad uaria eis uti quibit. Quandoquidem suapte natura hi uiri nati sunt ad labores, suntq́ meliora mancipia quàm uiderim unquam. Visum est propterea non fore ab amicitia nostra deuium, si hæc uos non celarem. Vbi uero alia celox, quę expectatur indies, aduenerit, mox aliarum rerum certiores uos reddam. Naues uero, quæ contendunt ad urbem Calechut expediuntur. Neq; id præteribo, regi hæsisse cordi, ut tota classis, quæ proficisci in Orientem consueuit, ea primo Mechæ classem corripiat, út tandẽ Soldano Syriæ præfecto aditus illuc non pateat, nec inde deinceps aromata exportet: & huic rei rex unice studet, persuadetq́ sibi, nihil posse obstare, quin potiatur uotis huiusmodi. Assentitur tota curia, urbs & regnum omne cum eo conspirant: quoniam si sibi succedet, mirum dictu est, quàm breui omnium locupletissimus sit euasurus in tanta rerum copia & ubertate, & in primis aduẽtantibus Venetis biremibus & triremibus, ut hinc asportent mercimonia. Igitur pro cõperto habetur, nõ posse nisi maxime lucrari, Venetorum celocibus huc accedentibus, & id in manu habere sibi persuadet. Tædet propterea ipsum moræ, quoniam desiderio etiam ipsa celeritas est in mora. Peroptat igitur, & perquam ardẽtissime insistit rex serenissimus, ut uoto frui queat suo. Ob quam rem uereor plurimum, ut ab hac sententia, quæ cordi inhæsit, uix possit dimoueri: nec facile adducetur, ut in rebus orientalibus nobis adsit, quum sit huic expeditioni prorsus addictus. Nos uero qui anno elapso prouinciam sustinuimus à nemine adiuti, neq; ære ecclesiastico, sed solum nostris opibus, uix, ni faueat ipse, nobis bene consultum ibit. Valete.

EXEMPLVM QVARVNDAM LITERARVM FRANCISCI de Sagitta Cremonensis, datarum Vlisbonæ decimasexta Septembris, M. D. II. directarum ad oratorem Venetum Petrum Pasqualigum, apud reges Castiliæ agentem. CAP. CXXVIII.

PRæstantissime orator, & domine obseruandissime, iam binis meis literis pollicitus sum iampridem uestræ præstantiæ, me haudquaquam prætermissurum, quin certiores redderemini earum mercium, quas ferrent quatuor celoces, quæ indies expectantur. Nunc uero, quoniam portum applicuerũt, uisum est uos latius de rebus huiusmodi commonefacere: & res ueras solum denarrabo. Igitur hæc sunt mercimonia quæ attulerunt. Primo piperis cantaros mille, cinamomi cantaros quadringẽtos quinquaginta, zinziberis cantaros circiter quinquaginta, lachæ cantaros quinquaginta, cotonorũ tantũ, quantum emeremus ducatis quadringentis. Alia non attulerunt. Quur uero non attulerint plura aromata, causam adducũt, quòd uidelicet quum hinc soluissent, conuenit inter eos, ut duæ celoces ad minam auri proficiscerent: duæ uero aliæ ad urbẽ Calechut: propterea unusquisq; eas merces comportauit, quas arbitrabatur inibi quò cõtendebat, fore in pretio. Quũ uero dictæ naues cõtendissent ad urbẽ Calechut, nec quiuissent accedere ad minã auri,

A merces expedire nō potuerunt, licet uaria loca adiuerint. Nam fuere Canoræ, & ibi certiores facti sunt de rebus Petri Aliaris, qui agebat in urbe Cuchina, ubi etiam erat regis negotiator. Igitur ab rege Canorę excepti sunt honorifice, qui nostro præfecto aromata omne genus ultroneus obtulit. Huic noster præfectus benigne respondit, uidelicet, se prius uelle adire regem Cuchini, ubi regis negotiator erat: demū se reuersurū ad eum, & præstinaturū aromata perquam libenter. Itaq; illinc soluens cōtendit Cuchinū, ubi comperit regis negotiatorē, cum quo egit plura. Quum uero naues signatā pecuniam non tulissent, sed solum merces, quæ inibi parui pendebantur (nam ea regio appetens est signatæ pecuniæ admodum, mercium uero fere nihil) decreuit propterea præfectus classis redire ad urbem Canoræ. Eo ergo concessit quā primū: eius enim rex Lusitanos colit q̃ qui maxime: propterea cum eo permutarunt merces, quas aduehebant meliore pretio, datis pro suis mercibus aromatibus, dimissis illic tribus e nostris uiris, qui commercia nostra exercerent: negotiatorē nauis & amanuensem dimiserunt, qui omnibus præessent mercimonijs, quiq; indies regi persoluerent pecuniam pro creditis aromatibus. Itaq; naues illinc soluerunt onustæ omni aromatū genere, relictis illic uiris, ut dictū est, tribus, ne uiderentur regi imposuisse, qui sua eis dederat aromata absq; uade & pignore. Rediere tandem naues semionustæ, ob id quod nō tulerant secum signatam pecuniam, & merces comportauerant tales, quę illic minime sunt in pretio: propterea uisi sunt operā lusisse suo periculo. Hęc ergo summa est, Indos nō cupere nostras merces, sed signatū aurū uel argentum, quibus ipsi utuntur eximie: nam ibi pecunia ubertim expenditur, cuius hoc regnū maxime eget. Nequibit propterea rex absq; pecunia, quæ fere est omnium neruus, uoto potiri suo, nisi forte ui credat exercere cum Indis commercia, & sua gratis consequi posse. Quoniam aiunt his elapsis diebus eos reges metu nominis Christiani absq; pretio dedisse tot mercimonia Admi-

B ranti nostro, qui iam istuc concesserat, ut quatuor naues gratis onerauerit, & in primis rex Calechut, cui ab ariolis suis prædictū fuerat, ut caueret sequenti anno: quoniā astra illi magnam hominū stragem minitabantur: & eam accipiendam a Christianis hariolabantur, addebantq; diuini, eum eodem anno regnū metu & pauore deserturū. Hæc noua habemus ab illis tribus uiris, qui in eo congressu barbarorum, quo oppetijt Araschorea, mortē euaserunt. Eadem retulit Pergamensis quidam, qui apud urbem Calechut annis uigintiquinq; egit: His adstipulatur Valentinus alius, qui inibi sex annis commoratus est. Hi sunt ergo, qui de his rebus certiorem fecerunt regem. Quod uero falsa sint, uel ne, sicuti dederunt ita accepimus. Rex itaq; Calechut magnā classem expediuit in nostros, qui apud Canoram agebant: uerū illi fuga sibi consuluere, uela uentis protinus dantes. Propterea rex noster proximo mense Ianuarij decreuit nouam expedire classem, uidelicet octo uel decē naues onerarias: in cuius rei argumentum iam sunt fabrefactæ naues septem: duas enim hac æstate expediuit, quarū una est capax septingentorum doliorum: altera uero quingētorum. Est & alia in portu Vlisbonæ, quæ est capax quadringentarum & quinquaginta amphorarum. Duæ aliæ fiunt in insula Mederæ: quarum altera capit dolia ter centum & quinquaginta: altera uero ducenta & triginta: alia expeditur in Setuhal, quæ supra centum & sexaginta dolia capit. Hæ igitur naues senarium implent numerum. Insuper his addit aliam triremem, quæ ex Chio Ianuensi insula & profugio nuperrime aduenit: & has omnes, præter duas, rex sua impensa expediet. Duas uero, quarū altera est capax quadringentorum, & quinquaginta doliorum: altera ter centum & quinquaginta, negotiatores quidam conuenere cum rege, ut sua impensa communiant, his pactis & legibus, quod uidelicet rex negotiatores huiusmodi ueluti stipendiatos, & sub eo merentes alat in his omnibus quibus egent nautæ. Negociatores uero tantum signatæ pecunię in nauibus secum aduehant, quæ emundis illic mercimonijs faciat satis: & ubi redierint

naues, dimidium mercium dent regi, reliquum uero sibi uendicent. Et ut dilucidius intelligatis: negociatores pro cantaris duobus aromatum non plus exponunt quàm aureos septem, uel ad summum octo: & hos cantaros bifariam diuidunt, alterum regi, sibi alterum, expensis, ut dictum est, regis: & iam compertum habemus, conducibilius nobis fore, hoc modo commercia exercere, quàm nostro periculo illuc cõtendere, ut hactenus egimus. Fit propterea, ut non difficulter rex nanciscatur, qui conditionẽ huiusmodi non renuũt. Nos duarum prædictarum nauium hoc modo portionem habuimus. De futuris uero, quæ forte eò cõcedent, bene perspiciat deus ipse maximus, qui est omnium autor. Video me prouectum nimis, & quasi epistolarem stylum egressum: uerum rapuit me charitatis & amicitiæ Fauonius: nolui enim aliquid uos latere. Scio quidem de alijs meis uos commonefecisse, sed non ad regulam, de his quæ usu euenerant: non enim comperta tunc mihi erant cuncta. Me igitur commendo, oroq; ut si forte fortuna uobis nostra fuerit opus opera, ea uelitis uti æque ac uestra: non enim sum unquam defuturus, quin uobis morem geram, dum spiritus hos reget artus. Valete. Datum Vlisbonæ, die XXVI. Septembris, M. D. II.

QVOMODO IOSEPHVS INDVS VENIT VLISBONAM, ET EXCEPTVS A REGE honorifice, contendit Romam & Venetias, à nostris sociatus. CAP. CXXIX.

VVM igitur aliàs suis celocibus & liburnicis rex noster regiones australissimas peragrauisset, dum eà irẽt in Indiam hærendo suorũ sententiæ, qui easdem partes retroactis temporibus lustrauerãt, decreuit eo anno, qui est in ordine M. D. rex Emanuel memoratus rursum eò mittere clasẽ XII. nauium, cui præfecit Petrũ Aliares, qui suscepto de manu præfecti sui trophæo, octauo mensis Martij, eius anni, soluit Vlisbona, qui inter nauigandũ innumeras passus est anxietates & discrimina. Tandem annuentibus superis XIII. Septembris, eiusdem anni, deueniunt ad urbem Calechut cum septem tantũ celocibus: nam ex classe perierant quatuor, obrutæ tempestatibus sæuissimis: alia uero Zaphalam concesserat. Steterunt igitur in portu urbis Calechut mensibus fere tribus: & demũ orta inter nostros & urbis incolas controuersia, occisisq; hinc inde hominibus nonnullis, nostræ celoces Cuchinũ profectæ sunt uigesimaquarta Nouembris, anni supradicti: nam Cuchinũ distat ab urbe Calechut milliaribus fere centũ & decem. Id regnũ mari adiacet, cui dominatur rex gentilis, eius sectæ cuius est rex Calechut. Is igitur rex Cuchini nostras celoces perbenigne excepit, & dum illic cõmoramur cõmercia exercentes, uti in superioribus retulimus libro 5. cap. 78. duo germani fratres Indi Christianiq; uenerunt ex urbe quadam dicta Caranganora, quę abest ab urbe Cuchina milliaribus fere uiginti, qui aiebant se in uotis gerere plurimum, ut occidentalem uiserent plagam: supra autem uota gerere, ut Romam, & demum sanctam ciuitatem Hierusalem inuiseret: qui nostras celoces ingressi, nobiscum ultronei ibant: & ecce per id tempus ingens classis soluit ab urbe Calechut, ut nostrã classem pessime acciperet: quod ut nobis compertum fuit, mox uela uentis dedimus altum petentes, euntibus nobiscum dictis fratribus, & nõnullis obsidibus, qui loco & cõpensatione nostrorũ dati fuerant, eorum, inquam, qui in urbe Cuchina negotiaturi remanserant. His igitur conspectis uersus Vlisbonam iter cepimus. Ex his uero fratribus Indis, quorum iam memini, alter uiuit, alter uero uita functus est, dum in Lusitaniam proficiscerentur. Tandẽ aliquando mense Iunij M. D. I. Vlisbonã deuenimus: quò ubi applicuimus, dictus Ioseph commeatu à rege habito socioq;, Romam, & demum Vene-

tias

A tias contendit, & rursum rediit Vlisbonam: & per id tempus complura scitu non indigna accepimus, referente eodem Ioseph Indo, quorum latius meminisse animus est in sequentibus.

De patria Ioseph, & habitudine corporis. CAP. CXXX.

IGitur Ioseph prædictus natione Indus, patria Caraganorensis, annū agens quadragesimum, coloris subcinericij, staturę fuit mediæ, hoc est, inter prosceriores & breues medius: id asseuerant, qui sæpenumero hominem contemplati sunt. Vir erat ingenio non mediocri, uerax admodum, utpote qui nihil magis oderat quàm mendacia: uirq; abstemius, & integritatis non uulgaris: & reuera quantum colligere ex eius consuetudine quiuimus: uir erat nō pœnitendus, & in primis fidei inconcussæ illibatæq;. Vrbs igitur, unde oriundus est uir memoratus, abest ab urbe Calechut ferè milliaribus nonaginta, quæ est in sinu quodam dicto Milibar, introrsus terras ad quintumdecimū lapidem: muro haud ambitur: longitudine uero milliarium triginta: quoniam domus ut apud nos haudquaq; sunt contiguæ, sed inuicem distant, adeò ut uideantur uicatim habitare: eamq; interfluunt complura flumina: & plerūq; eorum ædes adiacent fluminibus. Hanc urbem incolit hominum duplex genus, alterum Christianorū, gentilium alterum. Et ut uobis cunctisq; colliquescat qui sint gentiles, scitote itaq; eos esse populos, qui olim pro dijs colebant idola, necnon animalia multijuga, uti in sequentibus denarrabitur. Rex eorum seruit idolis. Inibi etiam sunt complures Iudæi, uerū uilipenduntur plurimum: eò etiamnum contendunt negotiatores ferè innumeri cōmercij causa, ut sunt Syri, Aegypti, Persæ, Arabes, Medi, & id genus complusculi: quoniam illic comportantur ferè omnia aromatum genera, fertq; plaga huiusmodi multa humano generi non ingrata.

De incolis urbis Caranganoræ, deq; eorum delubris & moribus.

CAPVT CXXXI.

B VRbs trifariā diuiditur. Primores, id est, patritij, ac primæ classis uiri: sua lingua Naires dicuntur. Secundo loco, homines census ferè nullius, ut proletarij, succedunt, ut sunt apud nos gregarij, Canes suo idiomate appellantur. Postremò tertiam partem absoluunt capite censi, uiri nullius census & classis postremæ: hi piscatu uictum quæritant, suntq; deteriores cæteris, Nuiram eorum lingua appellantur: hos adeò odit nobilitas, ut si forte eos obuios habuerit, ni fuga sibi condictò consulant, pessime accipiat. Priuę tribus priua habent delubra. Mulieres uero alia templa habent, quæ non adeunt uiri. Dant deo bonorum suorū, loco primitiarum, fruges multijugas. Adorant deum cœli, eumq; trinum credunt: propterea trifrontem pingunt in statuis complicatis manibus, Tambram nuncupant. Ante eorum statuas trahuntur plagæ, nos cortinas appellamus, ex lino candidissimo: hæ referantur dum sacrificant, sicuti latius in sequentibus referemus. Habent etiamnū statuas animalium uarias, uerū eas minime colunt. Quando delubra adeunt, alij frontem terra cooperiunt, aqua alij aspergunt: ter in die uisunt templa, mane, meridie, & uesperi. Sacrificant hoc modo: Conuocant plebē buccinatores, cornicinæ, & choraulæ nonulli, ut nos campano ære: & tantisper concentū efficiunt, donec magnus eorum sacerdos aduentauerit, qui indutus ueste nescio qua sacerdotali, astat altari, & canere quędam incipit ad cultum diuinū pertinentia: orationes nos appellamus. Mox subsequitur alius sacerdos, cantās et ipse nōnulla. His populus respondet omnis, usq; tertio hęc fiunt. Demū peractis his egreditur sacerdos quadam porta nudus totus, habens pro corona sertum rosarū in capite, duoq; magna lumina, totideq; cornua fictitia. In manibus gerit enses duos denudatos, & gradu citato ueluti lymphatus quispiā uersus eorū deum currit, cortinamq; mox referat, & ensem alterū magno sacerdoti porrigit, altero uero seipsum complusculis consauciat uulneribus: et ubi se propè confecit plagis innumeris, illic prosilit in rogum ardentissimū, ibi ex cōposito paratum, inq; eo saltat more tripudiantiū & chorizantium:

euadit tandem rogum, tortuosissimisq; oculis dicit se esse loquutũ cum deo suo, taliaq; mandauisse: & tunc quasi à deo accepta persona incipit docere populum. Sunt & alia complura sacrificia, quorum non meminit Ioseph, tum quia uix eum intelligere quiuimus, tum uel maxime quia is Ioseph cũ gentilibus uix diuersatus fuerat, utpote qui eius sectæ minime erat. Satis itaq; ac super de delubris ac sacrificijs horum dictum arbitror.

De regum moribus & indigenarum, & quod ibi sunt quidam Christiani.

CAP. CXXXII.

REx gentilium colit idola, & complures habet cõiuges, quibus nullus est pudor, nulla ue pudicitia: passim prostituũt corpora: ubi functi sunt uita concremantur: at eorũ mulieres per octiduum tantũ superuiuunt: demum ut in memoriam uirorum & ipsæ concrementur uiuæ, sunt suæ spontis. Hęc referebat Ioseph coram uidisse. Filij regum regni haudquaquã sunt hæredes, uerum qui secundo gradu succedunt in stemmate: argumentum sumunt ex incontinentia cõiugum, quod uidelicet, filij sunt nothi, propterea regno priuantur. Quum humãt corpora, uarijs utũtur cęrimonijs. Gentiles hoc modo induuntur, Rex apicem aureum atalici panni gerit in capite: at urbis primores birretum ex serico contextũ, cęteri aperto capite prodeũt, nudi incedũt, pudorem contegunt sindone mundissima, brachia condecorãt armis pretiosissimis, omne genus gemmarum faberrime excultis: in pedibus cõdalia ferunt magni pretij, uidelicet, annulos omnifariã insignitos lapidibus pretiosis, qui inibi magni pendũt: bis & iterum lauantur in die, locaq; ad id deputata habent complura: uiri & fœminæ in uniuersum sunt formosi, pulchritudine eximia honestantur: comunt capita mirum in modum, uti decet muliebrem mundum: caput exornant gemmis & margaritis: gentiles non aliter scribunt quàm stylo ferreo in libris arborum: linguam habẽt Indam. Et de his hactenus. Verum quia in superioribus cõmeminimus Christiani nominis, diximusq; complures esse in urbe Caranganora Christianos, non ab re erit si eorum mentionẽ in hoc capite fecerimus. Nouerint igitur omnes ab Indo flumine, ubi auspicatur India occidentem uersus, insulam † Ormis, quę est non longe à sinu Persico, Christo tantũ parere: alibi non sunt Christiani, præterquam in Caranganora urbe. In India uerò sunt multiplices reges, qui Christum norunt. Qui uero incolunt Caraganoram urbẽ, Christiani complusculi sunt, penduntq; uectigal regi Gentilium: nã conducũt ære annuo eorum ædes, præterquam quòd tributa soluunt, ut latius dictum est.

al. Ormus

De domibus eorum, & quod eorum pontifices moderantur ecclesias.

CAPVT CXXXIII.

EOrum ædes parietibus fulciunt, habentq; uarias contignationes: at gentiles suas domos tegunt assametis & lignis id genus. Christiani uero ibi delubra habent nostris non absimilia: uerũ solas cruces inibi uidebis: nullas habent sanctorum imagines, concamerata sunt ut nostra, inq; eorum crepidine crux uisitur pergrandis, ut est uidere apud nos: tintinabula habent nulla: quando uocant populum ad diuina, seruant more Græcorum. Hi populi habent magnũ antistitem, cui adstant Cardinales duodecim, Patriarchæ duo, Archiepiscopi uero & episcopi cõplures. Referebat propterea dictus Ioseph cũ quodã Episcopo soluisse ab urbe Caranganora, & conscensis ratibus iuisse ad insulã Ormũ, quæ est à Caranganora milliaribus fere mille & quingẽtis. Et inde petijt mediterraneã itinere trium mensium, unà cum episcopo memorato, peruenit in Armeniam maiorem, ut consalutarẽt reuerentissime suũ magnũ pontificẽ, à quo episcop⁹ dictus initiatus sacris, Iosephq; memoratus ad sacerdotij gradum promotus est. Itidem agunt Christiani omnes Indi, & regni Cataij. Eorum Pontifex Catholica dicitur, fertq; tonsuram instar crucis: præficit patriarchas suos, ut dictum est, alterum in India, in Cataio alterum: alios uero Episcopos alio mittit, prout expedire uisum fuerit, ut ad suas prouincias moderãdas transmittãtur, Huius Catholicę

commemi-

A commeminit Marcus Paulus in tractatu Armeniæ, & ibi dicit duo esse genera Christianorũ. Iacobitarum, uidelicet, & Nestorianorum, quorum papa dicitur: Iacobita, qui est hic Catholica, de quo est sermo, cuiusq; meminit Ioseph sæpe dictus. Et quum dictus papa uarios homines promoueat ad gradus huiusmodi, efficiatq; multiplices antistites, posset non ab re ambigere quispiam, unde ei hęc sit autoritas, autorandi homines cum sancta Romana ecclesia, quæ est unica, & unicam habet fidem, unumq; Romanum pontificem recipit. Sciant igitur tempore quo Alexander VI. sceptra moderabatur ecclesiæ uniuersalis, dictum Ioseph Romam contendisse: hunc Alexander maximus pontifex percunctatus est, à quo Catholica prefatus habuisset facultatem antistandi in Oriente: huic respondit Ioseph his uerbis: Olim diuum Petrũ Apostolorũ Antiochiæ præfectũ fuisse: & quũ sancta Romana ecclesia schismate laboraret atroci, duce Simone mago, qui sui nominis monumenta reliquit, sanctus Petrus accersitus est Romam, ut Simonem confunderet, & laborantibus Christianis non deesset. Hic itaq; Petrus non prius soluit Antiochia, concessurus Romam, quàm uicarium Antiochiæ præfecerit, & is est qui Orientalẽ plagã moderatur, & dicitur Catholica, geritq; Petri uices: hũc uero Catholicã pręficiũt cardinales duodecim in Armenia, & id iactant autoritate Romane põtificis facere: quod esse falsum nemo est qui nesciat, quandoquidem una est sponsa Christi, quæ unam figurat ecclesiã Romanã, extra quã salus est nulla: quę uero dicũtur de alijs, cõmenta sunt omnia, & fidei nullius. Hæc dixerim, ne quis putet à soliditate petræ Christi esse recedẽdũ. Vnus deus igit᷑ una fides, una est sancta Romana ecclesia.

De modo consecrandi eorum ecclesias, & de moribus quos seruant dũ humant corpora,

CAPVT CXXXIIII.

ITaq; hi habent sacerdotes, leuitas, & hypodiaconos. Sacerdotes uero non ferunt tonsuram, sed nonnihil capillorum in summa parte capitis habent.
B Infantes non baptizantur ante quadragesimum diem sui ortus, nisi morte ingruente. Confitentur ut nos, eucharistiam sacram sumunt: extremam autẽ unctionem non habent, sed loco eius corpora benedicunt: quũ ingrediuntur eorũ delubra, latice benedicto corpora aspergũt ut nos: consecrãt corpus Christi & sanguinẽ, si tamen id cõsequi possunt, in azymis, hoc est, in pane non fermentato, more nostro: & ubi non habent uinum, quoniam ea regio uitium est impatiens, uuas passas immergunt aqua, & demum succum exprimunt, eoq; uici uini utuntur: nam eò ex Cataio comportantur uuæ passæ complures. humant humana corpora more nostro, quumq; quispiam uitam exhalauerit, mox cõueniũt multi, & dieb. octo cõtinuis simul comessantur. Peractis uero epulis, fundunt pro defuncto preces, testantur, supremaq; colitur uoluntas: & ubi intestati decesserint, qui arctiore gradu defuncto est proximior, is est hæres. Eorum cõiuges uiris uita functis, cum dotalitio abeunt in paternas ædes: ita tamen, ut intra annum luctus nõ nubant. Quatuor euangelistas habent, totidemq; euangelia colunt: obseruant quadragesimã, & aduentum ieiunijs & orationibus perquam diligentissimę: inter cętera, à die parasceues usq; in diem paschæ omni cibo abstinent, nocte sancti ueneris orationibus & concionibus sacris iugiter insistunt. Intra annum has sanctorum celebritates mire obseruant. Primò diẽ sanctæ resurrectionis cũ duobus sequentibus diebus. Octauum diem paschæ supra omnem festiuitatem colunt. Quippe qui affirmãt ea die diuum Thomam, cuius sunt ipsi perquã studiosi, in latus nostri seruatoris manum posuisse, cognouisseq; non esse phantasma. Deinde diem qua Christus cœlos conscendit eximie colũt. Post hæc Trinitatis, Assumptionis beatæ Virginis, natiuitatis eiusdẽ, & purificationis, natiuitatis nostri Seruatoris, epiphaniæ, & omniũ Apostolorũ, diesq; dominicos obseruant. At primã diem Iulij mirũ in modum custodiunt in memoriam diuæ Thomę Christiani pariter ac gentiles. Cœnobia habẽt ubi continentissimę uiuũt monachi nigri, habẽt & sanctimoniales complu

res

res: sacerdotes uiuunt castissime, & si qui comperti fuerint incontinentes, hi mox priuantur missarum celebratione. Qui Christo paret, diuortijs minime utuntur, bonum uel malum sit matrimonium, perennat ad ultimum usque fati diem. Ter in anno populus suscipit eucharistiam sanctissimam. Doctores habent egregios, eosque eruditissimos. Literarum studia ibi uigent plurimum. Prophetas ut nos legunt. Addebat etiam dictus Ioseph inibi esse complures sanctos doctores, qui uetus & nouum Testamentum explicarunt cordatissime: habitu utuntur Maurico, idest, lineis tunicis: diuiserunt annum ut nos in menses duodecim, & habent intercalarem diem. Verum diem partiti sunt in horas sexaginta, easque ad aspectum solis interdiu cognoscunt, noctu uero intuitu stellarum.

Quando hyems est in urbe Caranganora, & de nauibus eorum.

CAPVT CXXXV.

QVi Caranganoram incolunt, hi sunt inter tropicum æstiuum & æquatorem, & ut referebat dictus Ioseph, diem habent maiorem horarum tredecim cum dimidia, minorem uero decem, ita ut intelligas de nostris horis, non autem de suis, quæ sunt multo minores, ut dictum est. Quum uero sol est in tauro, umbram habent perpendicularē: quādo est in cancro, projicitur umbra ad Austrum: & ubi est in uirgine, rursum habent perpendicularem: quando autem est in capricorno, ad Septentrionem umbra projicitur: temporis mutationē apud eos uidebis à medio mense Maij, usque ad medium Augusti: tunc temperant à nauigationibus, & nullo pacto ob sæuientem per id tempus fortunam maria sulcant. Sunt etiamnū in illis Indiæ partibus innumera nauigia, quæ in occidentē contendunt: alia uero in Arabiā, in Persidem alia: nonnulla mare Erythræum arant: alia uastissimam lustrant Indiā ad orientē in primis, usque ad Chersonesum auream, & deinceps ad extrema Indiæ, prętereuntes Cataium & Taprobanam insulam Fayllamque, & complures alias. Naues itaque huiusmodi quibus sulcant, sunt prægrandes, adeo ut circa duodecim uela habeāt, remiges innumeros, nonnullæ uero minus, aliæ autem pro uelis tegetes, idest, storias habent, & huiusmodi ab insulis proficiscuntur: aliæ uero ex cotonina omne genus uela conficiunt. Naues fabricātur clauis ferreis: & propterea id dixerim, quoniam falso arbitrati sunt quidā clauis ligneis eorum naues consolidari. Hæc enim non indiligenter sciscitatus sum à Ioseph prædicto. Ostēdi illi aliquando formam conficiendi nostra nauigia, ratus longe alium esse eorum morem: at ille subridens, ait itidem Indos quoad fabricandas naues seruare, eas etiam ferruminant thure admixtis nonnullis alijs. Quum autem in mare fabrefactas naues projiciunt, elephantos hinc & hinc ponunt, qui non sine hominum strage molem trahunt in mare. Cœperunt ob tot hominum cladem ab hoc more temperare, & dimissis beluis, quibus utebantur ad nauandam hanc operā, numerosiorem hominum cœtum addunt, donec moles in pelagus trahatur.

De moneta illorum, & de rebus quæ ibi nascuntur.

CAP. CXXXVI.

TRiplex est genus monetæ illic, saraphum appellāt suū aureū nummum, ualoris & ponderis nostri ducati. Aliam uero appellant parantē argenteam, & ea est ualoris solidorum sex è nostris. Habent & aliam ualoris solidi unius: & hæ omnes habent imaginem subscriptionemque sui regis: ibi aurum neque alia metalla inueniuntur, illuc comportantur aliunde, uidelicet, ab montibus quibusdā, qui absunt milliaribus fere C C C. Plaga Caranganoræ est soli patentis eiusdemque aprici, & feracis: longe absunt mōtes: cœli est perquā clementis: uiri sunt subcinericij: qui uero mōtes incolūt, hi sunt albicantis coloris, & nō nisi annosi pereunt. Referebat Ioseph inibi uiros centenarios esse, qui adhuc dentiū ordinē illæsum habebant. Regio est admodū ferax, licet triticum nō gignat, neque equos: eò triticū cōportatur à quibusdam insulis eiusdē naturæ, cuius est regio Calechut, & Cambaiæ, & id efficit are

nosa

A nosa plaga. equos mittunt Ormus & montes quidam, eis minime utuntur, nisi ad gerulam operam, quum ultro citroq; comportantur merces, ad bella non utuntur: pedites præliantur arcubus & sagittis, necnon machæris & clypeis obrotundis, hastis nõnullis utũtur in prælio, digladiatores sunt eximij, alij se loricant piscium pellibus, quę sunt ad quoscunq; ictus prope impenetrabiles, alij loricas & thoraces ferro fabricãtur. Animalia omnifariã habẽt, ut sunt boues, arietes, bubali, pecora, & id genus cõpluscula, & ea uice numinis gentiles colunt. Regio etiam fert elephantos uberrime, minutiora etiam habent animalia, ut sunt gallinæ, anseres: sues nõ habent. Percunctati sumus etiam pretium rerum, & ostensis gallinis ipsi Ioseph Indo, dixit apud suos sexcentum gallinas aureo uno consequi quire.

De oriza, palmis, & nucibus Indiæ. CAPVT CXXXVII.

HAec plaga fert orizam eximie, & saccarum tritum, utrunque emittit, ac oleo conditũ. oriza panem conficiunt nõ insuauem: habent herbarum genera uiginti, quæ hominẽ alunt plurimũ: radicibus in primis oblectãtur: rosmarinum non habent, neq; buxum, poma, uites, nec persica: hæc omnia ostendimus illi, quæ dixit haud esse in regione sua. ficus habent complures, adeo ut uix sit credibile, quantum scateat regio fructibus huiusmodi: habẽt & aliam arborem quæ fert Indas nuces: & hæ arbores, ut referebat Ioseph, quadrigeminos gignunt fructus, uidelicet, oleum, uinum, acetum & saccarum: qui uero his fidem non adhibẽt, legant Strabonẽ in XVI. suæ Geographiæ, & adstipulabuntur Ioseph Indo uera narranti: sic enim Strabonis caput incipit: Cætera uero ex palma præbet, ex ea enim panis, mel, acetum, & oleum fit, & testilia uaria: nucleis pro carbonibus fabri ferrarij utuntur, qui in aqua macerati bobus & ouibus in pabulum dantur. *Strabonis locus*

Quomodo ex palma fit uinum, oleum, acetum, & saccarum.

CAPVT CXXXVIII.

B EXpalma igitur hoc modo quatuor fiunt fructus in mense Augusti, id enim est eis primum uer. palmam putant, ut nos uites: & quoniam tunc arbores potissimũ luxuriant, gemunt incisæ, lachrimasq; instar consauciatę uitis emittunt: has uasis excipiunt, tribus solum diebus ab arbore sauciata, ea pro uino utũtur albicante aqua. Elapso triduo ex latice fit acetũ suapte natura: qui uero saccarum efficere uolucritis aquã huiusmodi sumat emanantem intra triduũ, & ahenis impositam tãtisper coquat, donec uix tertia pars supersit, tũc sic decocta mel efficitur suauissimum. Vbi uero mel est effectũ, id rursum aquis immergunt, & cõpurgant subinde usq; ad uigesimũ diem: & quum diligenter defecauerint, eo utuntur pro uino, & quidẽ ut aiunt, suauissimo. E nucleis uero fructus palmę exprimũt oleum. Habes igitur ex una arbore fructus complures: ex lignis etiam semicombustis carbones fiunt, ex libro arboris funes. Hæc itaq; summa sit nullam esse aliam arborẽ, quæ magis humanis usibus conducat. Ibi etiam ubertim piper nascitur, quod torrent ad calorem solis, ne forte satum alibi germinet in damnum eorum. Arbores ibi non sunt magnæ proceritatis, nusquam tamen sunt frequentiores, præsertim in India. Ibi etiamnum copia est ingens zinziberis, myrobalani, cassiæ, & aromatum fere omne genus. Hæc omnia præstinant Mauri negociatores, & ea Babyloniam, Cayrum nunc appellant, urbem Niloticã comportant, inde Alexandriã, Damascum, & demũ ad Persas. Conuehunt hæc etiam uersus montes, & ad Cataium, quæ regiones plurimũ à nobis absunt, prout latius referemus in sequẽtibus. Verũ postq; satis ac super de urbe Caranganora dictum est, ęquum censeo ut rursum ad urbẽ Calechut redeamus.

De urbe Calechut, deq; eius rege & moribus, nec non mercibus.

CAPVT CXXXIX.

VRbs itaq; Calechut occidentem respicit, abestq; ab urbe Caranganora milliaribus prope XC. mari adiacet, & portũ habet nõ incelebrẽ, maior est Caranganora, cuius dominus est idolorum cultor, & eius sectæ, cuius est

dominus Caranganoræ: in nullo prope differunt, si cultũ deorum, si mores, A si superstitiones spectaueris, uti latius commeminimus in superioribus: propterea ut parcamus iusto uolumini, parcius in præsentia de hac re loquemur. Illud tamen non præteribo, illic esse prope innumeros negotiatores, Persas uidelicet, Mauros, Indos, Medos, Assyrios, Syrios, Arabas, Aegyptios, et fere ex omni orbe cõuenas: alij alias ducũt merces, adeò ut ibi fere nihil quod ad humanum cultum spectet desideres. Sunt inter cæteros illic nonnulli qui Guzerati appellantur, qui multijuga tractant mercimonia. Eò itaq; quasi tota India merces comportat uberrimas: frequentior etiam inibi negotiatorũ numerus erat, quum incolæ Catarij illò proficiscebantur. Hi igitur Catarij populi colunt Christum, & coloris sunt albicantis ut nos, uiri sunt perquã strenui, qui olim in urbe Calechut eximie negotiabãtur. Verum quum rex Calechut male eos accepisset, soluere illinc, & paulopost reuertentes, stragẽ nõ mediocrem incolis urbis Calechut intulerunt, & deinceps nõ sunt regressi. Post hæc adiuere urbem Mailapetam, quæ urbs paret regi Narsindo: regio respicit orientem, & distat ab Indo flumine milliaribus X C. ibi nũc sua exercent mercimonia: populi dicuntur Malafines, multijuga ferũt mercimonia, uidelicet, serica omne genus, æra, plumba, stanna ac castorium, & id genus innumeros odores, hæc sunt quæ eò ipsi comportant. Quæ uero exportant illinc, hæc sunt, uidelicet, coralli omnium generum & aromata. Aiunt eorũ regionem abesse ab urbe Calechut milliaribus sex mille: in capite ferũt ornamenta quædã ingentissimi pretij, locupletes sunt in uniuersum. Redeamus

Baufer ergo ad urbem Calechut, cuius rex dicitur Baufer, qui magnam regiam habet instar theatri, cuiusq; latera stipant septem millia hominum, qui pro salute principis uigilant. Hi noctu urbẽ lustrant: quoniam uasta est & patens absq; mœnijs. Per uices propterea uigiliæ disponũtur, ne quid inopinatum accidat, dum dant membra quieti. Hanc curã uiri C C C. habẽt. In theatro uisuntur aulæ siue cœnacula magna quatuor, quæ singula singulis patent nationibus, alia Indis, Mauris alia, alia Iudæis, Christianis alia patet: unaquæque natio nouit suum auditorium, in alieno nõ admittitur. Priui priua loca audientiæ habent, & ibi expediuntur: uerum eò prius nõ accedunt, quàm loti fuerint, alioquin ad regem minime admitterentur, illoti, uidelicet, utpote immundi, ac fœdi. Gentiles hũc morem seruant. In mari nunquã comedũt, quoniam si id agerent, nunquã regem uiderent deinceps, neque omittemus quin & rursum de hac re mentionẽ faciamus, licet in superioribus cõmemi nerimus: nam retulimus paulò supra, mulieres Indas hunc morem habere, quòd uidelicet, nihil ducunt honorificentius, quàm cum uiris simul occumbere. Comburi propterea cum cõiugibus iam fato functis summe appetũt: nec id mirum. Putant enim non posse aliter sibi parare immortalitatem. Hu-

Strabonis locus ius rei commeminit Strabo X V. suæ Geographiæ: eius caput sic auspicatur: Refert enim Nicolaus Damascenus se Antiochiæ &c. quæ sequuntur. Sicuti igitur præfeci, in urbe Calechut magna fiunt commercia, & statis anni temporibus fiunt nũdinæ non incelebres, eoq; undequaq; cateruatim populi confluunt, ex Cataio in primis: demum Indi omne genus, Persæ, Medi, Syrij, Turchę, Assyrij, Arabes, Aegyptij, & hi præsertim qui Babylonẽ, id est, Cayrum incolunt, urbem Aegyptiam, quæ Nilo adiacet amni famigerato, multarumq; gentium ac regionum termino. Percũctati sumus etiam Ioseph prædictum Indum, an illi nostræ huius regionis cognitionẽ habeant quampiam. Referebat Romanam urbem et Venetias, nec non Galliam, quę Francia dicitur, esse apud eos nonnihil in pretio, & in primis aurum Venetorũ, signatum argentumq; illic esse eximio in pretio. Is ergo Ioseph adiuit illustrissimos dominos Venetos, & eis ostendit nonnullos antiquissimos aureos, in quibus erat expressa Veneti ducis perquam uetus imago.

Dere-

A De regnis Cambaiæ, Ormus, & Guzerat. CAP. CXL.

POstꝙ satis ac super de urbe Calechut dictũ remur, de rebus occiduis fiet sermo, & in primis de regno Cambaiæ, quod abest ab urbe Calechut milliaribus prope mille: & deinde ad insulam Ormus milliaria CCC. & ea est in principio sinus Persici introrsus terras milliaria XX. & id loci dicitur caput Mogolistanũ, ubi auspicatur sinus. hęc insula circuitu patet milliarib. fere CL. eius dominus seruit Mahumeti, urbs est uasta admodũ, & habitatore frequentissima, ac prope omniũ rerũ ferax: mercimonia emittit quasi innumera: ibi & uitrea fiũt uasa elegantissime. Legũt illic unionũ copiã maximã, equos fert eximios, quos in Indiã uenales mittũt, eis etiã merces cõportãt suas. hinc igitur id est, ab hoc capite Mogolistano, quod est in umbilico insulæ Ormus usꝙ ad urbẽ Cambaiã, intercedũt innumerę Maurorũ urbes, inter quas hæ minime sunt obscuræ, uidelicet, Sobobec, Semath, & Chesimij. Introrsus uero est urbs Guzerat. Secus aũt litus urbs Cãbaię uisitur, quę ut præfecimus, potest abesse à capite Mogolistano mil. quasi CCC. hæc urbs Cãbaiæ plurimũ sinuatur, & ubi est sita urbs, dicitur sinus Guzerat: uerũ olim dicebatur Betrosia. Et quia meminimus huius loci Guzerat, nõnulla de eo referemus. Eius itaꝙ plaga habet urbes complures, uicos & oppida, frequẽtissimis est habitatoribus, eiusdemꝙ negotiatorib. idola colũt, necnõ solẽ, & lunã, bouesꝙ fœminas adeò, ut apud eos capitale sit bouẽ fœminã occidisse. Morticina nõ comedũt: uinũ nõ bibũt album: uiri sunt albicãtis coloris, superantꝙ albedine incolas Calechut: fascinatores sunt eximij, comunt capillũ & barbã, & cincinnos ut mulieres circumferunt, torqueꝙ ex capillo facto caput mire exornãt: mulieres uni uiro solũ nubũt, & rursus uiri unã ducũt coniugẽ. Post quã uitã cœlibẽ agũt, in uniuersum sunt cõtinentissimi, nec in uenerẽ facile ruunt ut reliqui salaces: legumine uiuunt, & olerib. quæ parens mittit terra, ut author est Pithagoras. Abunde dictum arbitror de urbe Guzerat, super est ut nonnihil de urbe Cambaiæ differamus. Guzerat

B

De situ urbis Cambaiæ, deꝙ eius rege & nonnullis alijs locis, ac de aromatibus. CAP. CXLI.

VRbs Cambaię sita est in sinu Guzerat: ea est maxime culta, eximiaꝙ uastitate, & uirorum frequentia, ac fere omnium est Indiæ urbiũ excellentior. Cayrum propterea Indiæ appellatur, muro ambitur, & pulcherrimas habet ædes. Olim eius dominus erat gentilis, & idolis seruiebat, nũc sectæ est Mahumetanæ, id effecit numerosior cœtus Mahumetanorum, qui urbẽ incolũt, eamꝙ moderandã suscepere, quę scatet gentilib. Ibi Lacha nascitur uberius ꝙ alibi gentiũ: negotiatores sunt nõ incelebres, naues habent innumeras, quibus sulcãt maria, & in primis Aethiopicũ, Erythræũ, Persicũ, nec nõ Indicũ. Abest hęc urbs à capite quod dicitur Diongul milliarib. CCC. In eius sinu sunt cõplusculæ urbes, quas percensere longũ foret. Inꝙ ea insula quæ Maya dicit̃, & post id cap. Diongul orientẽ uersus aliud caput occurit, q̃d appellat̃ Ely, ad milliaria fere cl. & inde ad urbẽ Calechut milliaria DC.

De rege Narsindo, & quadam ecclesia sancti Thomæ. CAP. CXLII.

HVcusꝙ litoralia omnia percurrimus, uidelicet, ab urbe Caraganora usꝙ ad insulã Ormus. Superest ut de regno Cuchini præsertim de mediterraneis nonnihil exaremus. Est igitur introrsus ad milliaria fere CCC. non longe à montibus rex quidã nimiũ potẽs Narsindi. Is quum sit ualde potens, urbẽ habet triplici circũdatam muro, ea dicitur Besenegal. Is rex, ut retulit Ioseph Indus, quum ad bella proficiscitur, secum ducit elephãtos DCCC. equites IIII. mille, pedites uero innumeros, adeoꝙ magnũ innumerũꝙ, quũ exit ad bella, secũ trahit exercitũ, ut spatio XXX. milliariũ ad quãcunꝙ orbis partẽ minime cõtineri posit, id est, quadrata acie tantundẽ terrarũ uersus orientẽ & occidentẽ, & rursum itidẽ uersus Aquilonẽ & meridiẽ exercitus occupat. Res prope incredibilis, licet uera: addebatꝙ dictus Ioseph regnum huiusce regis patere circuitu trium millium milliarium. Is rex colit i-

dola. Verum reuertamur ad litoralia, & primo loco auspicabimur ab urbe Cuchina, quæ respicit orientem, & prætenta est Indię. Dum igitur solvis ab urbe Cuchina, tendisq; ad ortum solis, ad milliaria fere centum, caput comperies quod appellant Cumar, & inde usq; ad Indũ fluuium, ubi auspicatur India intercedũt milliaria quingenta. Inq; eo itinere sinus uisitur nõ incelebris, cui nomẽ est Orizæ, & ibi famigerata urbs de nomine sinus Oriza dicta, eam præterfluit Indus. Et in eodẽ sinu est urbs alia, quæ instar promontorij in mare prominet, ea dicitur Milapar, in qua diui Thomæ apostoli delubrũ celebre colitur eximie, idq; templũ refert ecclesiam sanctorũ Ioannis & Pauli Venetiarũ. In eo igitur delubro corpus diui Thomæ quiescit, quod claret innumeris miraculis. Colitur propterea eximie ab omnibus, licet infidelibus. Propterea in hoc mari Indico cõplures insulæ uisuntur: & inter alias duæ sunt, quæ cæteras omni rerũ celebritate præstant: altera Sayla dicitur, quę abest à dicto capite Comar milliaribus prope CC. ea est quæ mittit equas. Post hanc ad orientẽ altera uisitur, quæ dicitur Samotra, nos Taprobanam appellamus, quæ abest ab urbe Calechut itinere triũ mensiũ. Vltra eã est Cataiũ feracissima, ut dictũ est, insula cũ alijs cõpluribus, quarũ haud quaquã meminisse est animus: quandoquidẽ ab dicto Ioseph Indo plura nõ accepimus, neque nos eas remotiores orbis partes adiuimus. Potuissemus quidẽ longiore subsellio gemmarũ ac lapidũ, margaritarumq; naturã indagare, necnon de aromatũ generibus differere cõplura, quũ hæc in primis ferat India. Verũ quũ minime pertineant ad id quod retulit Ioseph prædictus, ex cõposito temperabimus: tum ut præter uerum nihil relatum putetis, tum uel maxime, ut tandem aliquando cœptum opus ad umbilicum deueniat. A

ILLVSTRISSIMO RENATO HIERVSALEM ET SICILIAE regi, duci Lothoringiæ ac Barñ. Americus Vesputius humilem reuerentiam, & debitam recõmendationem.

FIERI potest illustrissime rex, ut tua maiestas mea ista temeritate ducatur in admirationẽ, propterea quod hasce literas tam prolixas ad te scribere non subuerear, quum tamen sciam te continuo in arduis consilijs & crebris reipublicæ negotijs occupatissimum. Atq; existimabor forte non modo præsumptuosus, sed etiam otiosus, id mihi muneris uendicans, ut res statui tuo minus cõuenientes, non delectabili, sed barbaro prorsus stylo, ueluti amusus ab humanitatis cultu alienus, ad Fernandum Castiliæ regem nominatim scriptas, ad te quoque mittam. Sed ea quam in tuas uirtutes habeo confidentia, & comperta sequẽtium rerum, neq; ab antiquis neq; neotericis scriptarũ ueritas me coram t. M. fortassis excusabunt. Mouit me in primis ad scribendũ præsentiũ lator Beneuenutus, M. t. humilis famulus, & amicus meus nõ pœnitẽdus: qui dũ me Lisbonæ reperiret, precatus est ut t. M. rerũ per me quatuor profectionibus in diuersis plagis mundi uisarum, participẽ facere uellem. Peregi enim bis binas nauigationes ad nouas terras inueniendas, quarum duas ex mandato Fernandi inclyti regis Castiliæ per magnum oceani sinum occidentẽ uersus feci: alteras duas iussu Manuelis Lusitaniæ regis ad austrum. Itaq; me ad id negotij accinxi, sperãs quod t. M. me de clientulorum numero nõ excludet, ubi recordabitur, quod olim mutuã habuerimus inter nos amicitiã tempore iuuentutis nostræ, quũ grammaticæ rudimenta imbibentes sub probata uita & doctrina uenerabilis & religiosi fratris de S. Marco Fra. Georgij Anthonij Vesputij auunculi mei pariter militaremus. Cuius auunculi uestigia utinã sequi potuissem, alius profecto, ut & ipse Petrarcha ait, essem quã sum. Vtcunq; tamẽ sit, nõ me pudet esse qui sum. Semper enim in ipsa uirtute & rebus studiosis summã habui delectationẽ. Quod si tibi hæ narrationes omnino nõ placuerint, dicam sicut Plinius ad Mecœnatem scribit: Olim facetijs meis delectari solebas. Et B

licet

A licet M.t.sine fine in reipublicæ negotijs occupata sit, nihilominus tantum temporis quandoque suffuraberis, ut has res quamuis ridiculas, quæ tamē sua nouitate iuuabūt, perlegere possis. Habebis enim hisce meis literis post curarum fomenta & meditamēta negotiorum, non modicā delectationē, sicut & ipse fœniculus prius sumptis esculentis, odorē dare, & meliorē digestionē facere assueuit. Enimuero si plus æquo prolixus fuero, ueniā peto, uale.

Inclytissime rex, sciat t.M. quòd ad has ipsas regiones mercandi causa primum uenerim. Dumque per quadriennij reuolutionē in eis rebus negotiosus essem, & uarias fortunę mutationes animaduerterē, atque uiderem quo pacto caduca & transitoria bona hominem ad tempus in rotæ summo tenerent, & deinde ipsum præcipitarent ad imum, qui se possidere multa dicere poterat, constitui mecum uarijs talium rerum casibus exantlatis istiusmodi negotia dimittere, & meorum laborum finem in res laudabiliores ac plus stabiles ponere. Ita disposui me ad uarias mundi partes contemplandas, & diuersas res mirabiles uendendas. Ad quam rem se & tempus & locus opportune obtulit. Ipse enim Castiliæ rex Fernandus tunc quatuor parabat naues ad terras nouas occidentem uersus discooperiendas, cuius celsitudo me ad talia inuestigāda in ipsam societatem elegit. Et soluimus XX. die Maij, M.CCCCXCVII. de portu Caliciæ, iter nostrum per magnum oceani sinum capientes, in qua profectione decem & octo consummauimus menses, multas inuenientes terras firmas, & insulas pene innumerabiles ut plurimum habitatas, quarum maiores nostri mentionem nullam fecerunt: unde & ipsos antiquos talium non habuisse notitiā credimus. Et nisi memoria me fallat, memini me in aliquo legere, quod mare uacuum, & sine hominibus esse tenuerint. Cuius opinionis ipse Dantes poëta noster fuit, ubi duo de uigesimo capite de Inferis loquens, Vlisis mortem confingit. Quæ autem mirabilia uiderim, in sequentium processu tua maiestas intelliget. B

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO PRIMA.

ANNO domini, M.CCCCXCVII. uigesimo mensis Maij die, nos cum quatuor conseruantiæ nauibus Caliciū exeuntes portum, ad insulas olim Fortunatas, nunc uero magnam Canariam dictas, in fine occidentis habitati positas in tertio climate, super quo extra horizontem earum se XXVII. gradibus cum duobus tertijs, Septentrionalis eleuat polus, distantesque ab hac ciuitate Lisbona, in qua conscriptum extitit hoccine præsens opusculum, cclxxx. leucis, uēto inter Meridiem & Lebeccium uentum spirante, cursu primo pertigimus. Vbi nobis de lignis, aqua cæterisque necessarijs prouidendo, consumptis octo fere diebus, nos, facta in primis ad Deum oratione, eleuatis dehinc & uento traditis uelis, nauigationem nostram per Ponētem incipientes, sumpta una Lebeccij quarta, tali nauigio transcurrimus, ut uiginti septem uix elapsi diebus, terræ cuidam applicaremus, quam firmam fore existimauimus. Distatque Canaria magna ab insulis mille uel circiter leucis, extra id quod in zona torrida habitatum est. Quod ex eo nobis constitit, quòd Septentrionalem polū extra huiuscemodi telluris horizontem XVI. gradibus se eleuare, magisque occidentalem LXXV. quàm magnæ Canariæ insulas gradibus existere conspeximus, prout instrumēta omnia monstrabant. Quo in loco, iactis de prora ancoris, classem nostram, leuca à litore cum media distantem, restare coëgimus, nonnullis solutis phaselis armis & gēte stipatis, cum quibus ipsum usque ad litus attigimus. Quò quàm primum peruenimus, gentem nudam secundum litus euntem innumeram percepimus, unde non paruo affecti fuimus gaudio: omnes enim qui nudi incedere conspiciebantur, uidebantur

 A

quoq; propter nos stupefacti uehementer esse, ex eo, ut arbitror, quod uestitos, alteriusq; effigiei quàm ipsi forent, nos esse intuiti sunt. Hi postquã nos aduenisse cognouerunt, omnes in propinquum montem quendam aufugerunt, à quo tunc nec nutibus, nec signis pacis & amicitiæ ullis, ut ad nos accederent, allici potuerunt. Irruente uero interea nocte, nos classem nostram male tuto in loco, ubi nulla marinas aduersus procellas tuta residẽtia foret, considere timentes: conuenimus unà, ut hinc mane facto discederemus, exquireremusq; portum quempiam, ubi nostras statione in tuta collocaremus naues. Qua deliberatione arrepta, nos uento secundum collem spiranti traditis uelis, postquam uisu terram ipsam sequendo, atq; ipso plagæ in litore gentes continue percipiendo, duos integros nauigauimus dies, locum nauibus satis aptum comperimus. In quo media tantum leuca distantes ab arida constitimus, uidimusq; tunc inibi innumerabilem gentium turbam, quam nos cominus inspicere & alloqui desiderãtes, ipsamet die litori cum cymbis & nauiculis nostris appropiauimus, necnon & tunc in terrã exiuimus, ordine pulchro XL circiter uiri, huiuscemodi gente se tamen à nobis & consortio nostro penitus alienam præbẽte, ita ut nullis eam modis ad colloquium communicationem'ue nostrã allicere ualuerimus, præter illos paucos quos multos post labores ob hoc susceptos, tandem attraximus ad nos, dando eis nolas, specula, crateres crystallinos aliaq; similia leuia: qui tum securi de nobis effecti, conciliatum nobiscum, necnon de pace & amicitia tractatum uenerunt. Subeunte autem interim nocte, nos ab illis nosmet expedientes, relictis eis, nostras ingressi sumus ad naues. Postea uero subsequentis summo diluculo diei, infinitam in litore uirorum & mulierum paruulos suos secum uectantium gentem rursum conspeximus, cognouimusq; multitudinem illam supellectilem suam secum deferre totam, qualem infra suo loco dicetur. B Quorum complures quamprimum terræ appropiauimus, semet in æquor proijcientes, quum maximi natatores existant, quãtus est balistæ iactus, nobis uenerunt natantes obuiam: susceperunt nos humaniter, atq; ea securitate & confidentia seipsos inter nos cõmiscuerunt, ac si nobiscum diutius antea consueuissent, & pariter frequẽtius practicauissent. Pro qua re tũc haud parum oblectati fuimus. De quorum moribus, quales eos habere uidimus, hic quandoquidem se commoditas offert, interdum etiam interserimus.

DE MORIBVS AC EORVM VIVENDI MODIS.

Qvantum ad uitã eorumq; mores, omnes tam mares quàm fœminæ nudi penitus incedunt, tectis non aliter uerẽdis, quàm quum ex utero prodierunt. Hi mediocris existentes staturæ multum bene proportionati sunt, quorum caro ad rufedinem, ueluti leonũ pili uergit: qui si uestimentis operti mearent, albi credo tanquam nos extarent. Nullos habent in corpore pilos præter quàm crines, quos proceros nigrescentesq; gerunt, & præsertim fœminæ, quæ propterea sunt tali longo nigroq; crine decoræ. Vultu non multum speciosi sunt, quoniam latas facies Tartarijs adsimilatas habent: nullos sibi sinunt in superciliјs, occulorum'ue palpebris, ac corpore toto, crinibus demptis, excrescere uillos, ob id quod habitos in corpore pilos quid bestiale brutaleq; reputant. Omnes tam uiri quàm mulieres, siue meando, siue currendo leues admodum atq; ueloces existunt, quoniam, ut frequenter experti fuimus, ipsę etiam mulieres unã aut duas percurrere leucas, nihil putant, & in hoc nos Christicolas multum præcellunt. Mirabiliter ac ultra quàm sit credibile natant, multo quoque melius fœminę quàm masculi, quod frequenti experimento didicimus, quum ipsas etiam fœminas omni prorsus sustentamine deficientes, duas in æquore leucas pernatare perspeximus. Arma eorum arcus sunt & sagittæ, quas multũ subtiliter fabricare norunt. Ferro metallisq; alijs carent: sed pro ferro bestiarum piscium'ue dentibus suas sagittas armant, quas etiam, ut fortiores existant

A stant, unamquamq; sæpe præcurrũt. Sagittarij sunt certissimi, ita ut quicquid uoluerint, iaculis suis feriant, nonnullisq; in locis mulieres quoq; optimæ sagittatrices extant. Alia etiã arma habent ueluti lanceas præacutas'ue sudes, necnõ & clauas, capita mirifice laborata habentes. Pugnare potissimum assueti sunt aduersus suos alienigenæ linguæ confines, contra quos nullis parcendo, nisi ut eos ad acriora tormẽta reseruent, multum crudeliter dimicãt. Et quum in prælium properant, suas secum uxores, non belligeraturas, sed eorũ post eos necessaria perlaturas ducũt, ob id quod sola ex eis mulier tergo sibi plus imponere possit, et deinde XXX. uel XL. leucis subuehere, prout ipsi sæpe uidimus, quàm uir, etiam ualidus, à terra leuare queat. Nulla belli capita, nullos'ue præfectos habent, quinimmo quum eorum quilibet ex se dominus extet, nullo seruato ordine meant. Nulla regnandi dominium'ue suũ extendẽdi, aut alterius inordinatæ cupiditatis gratia pugnant: sed ueterẽ solùm ob inimicitiã in illis ab antiquo insitam, cuius quidem inimicitiæ causam interrogati, nullam aliam indicant, nisi ut suorum mortes uendicẽt antecessorum. Hæc gens sua in libertate uiuens, nullicq; obediens, nec regẽ nec dominũ habet. Ad prælium autem se potissimũ animant & accingunt, quum eorum hostes ex eis quempiam aut captiuum detinent aut interemerunt. Tunc enim eiusdẽ captiui interempti'ue consanguineus senior quisq; exurgens, exit cito in plateas & uicos passim clamitans, inuitansq; omnes, & suadens ut cum eo in prælium consanguinei sui necem uindicaturi properent: qui omnes compassione moti, mox ad pugnam se accingunt, atque repente in suos amicos irruunt. Nulla iura, nullam'ue iustitiam seruant, malefactores suos nequaquam puniunt, quinimmo nec parẽtes ipsi paruulos suos edocẽt aut corripiunt. Mirabiliter eos inter sese cõquestionari nonnunquã uidimus. Simplices in loquela se ostentãt, uerum callidi multum atq; astuti sunt. Perraro & submissa uoce loquũtur, eisdem quibus utimur accentibus

B utentes. Suas ut plurimum uoces inter dentes & labra formantes, alijs utuntur uocabulis quàm nos. Horum plurimæ sunt idiomatum uarietates, quoniam à centenario leucarum in centenarium diuersitatem linguarum se mutuo nullatenus intelligentium reperimus. Comessandi modum ualde barbarum retinent, nec quidẽ notatis manducant horis, sed siue nocte siue die, quoties edendi libido suadet. Solo manducantes accumbunt, & nulla mantilia, nulla'ue gausapa, quũ lineamentis pannisq; alijs careant, habent. Epulas suas atque cibaria in uascula terrea quæ ipsimet cõfingunt, aut in medias cucurbitarum testas ponunt. In retiaculis quibusdã magnis ex bombice factis & in aëre suspensis dormitant: qui modus quãuis insolitus & asperior fortassis uideri queat, ego nihilominus talem dormitãdi modũ suauem plurimum iudico. Etenim quum in eisdem eorum retiaculis mihi plerũq; dormitasse contigerit, in illis mihimetipsi melius quàm in tapetibus, quæ habebamus, esse persensi. Corpore ualde mundi sunt & expoliti, ex eo quod seipsos frequentissime lauant. Et quum egestum ire, quod salua dixerim reuerentia, coacti sunt, omni conamine nitũtur, ut à nemine perspici possint: qui quidẽ in hoc quãtum honesti sunt, tantũ in dimittenda urina se immundos inuerecundosq; tam mares quàm fœminæ prebent: quum siquidem illos nobiscum loquentes, & coram positos suam impudicissime urinam sæpius eminxisse perspeximus. Nullam legem, nullum legitimum thori fœdus in suis connubijs obseruant, quinimmo quotquot mulieres quisquam concupiscit, tot habere, & dein illas quandocunque uolet, absque hoc quòd id pro iniuria aut opprobrio habeãt, repudiare potest. Et in hac re utique tam uiri quàm mulieres eadem libertate fruuntur. Zelosi parum, libidinosi uero plurimum extant, magisq; fœminæ quàm masculi, quarum artificia ut insatiabili suæ satisfaciant libidini hic honestatis gratia subticenda censuimus. Fœ ipse in generandis paruulis fœcundæ admodum sunt, neque dum grauidæ effectæ sunt, pœnas aut labores euitant. Leuissimo minimo'que dolore pa-

riunt, ita ut in crastinum alacres sanatæq; ubiq; ambulent: præsertimq; post partum in flumen quodpiam sese ablutum uadunt, tumq; sanæ mundatæq; inde, ueluti pisces apparēt. Crudelitati autem ac odio maligno adeò deditæ sunt, ut si illas sui forsitan exacerbauerint uiri, subito certum quoddam efficiant maleficium, cum quo præ ingēti ira proprios fœtus in proprijs uteris necant, abortiuntq; deinde, cuius rei occasione infiniti eorū paruuli pereūt. Venusto & eleganti proportione compacto corpore sunt, ita ut in illis quicquam deforme nullo inspici modo possit. Et quamuis dísnude ambulent inter fœminas, tamen earum pudibunda sic honeste reposita sunt, ut nullatenus uideri queant: præterquàm regiuncula illa anterior, quam uerecūdiore uocabulo pectusculum imum uocamus, quod & in illis utiq; nō aliter quàm honeste natura ipsa uidendum reliquit. Sed & hoc nec quidem curant, quoniam, ut paucis expediam, non magis in suorum uisione pudendorum mouentur, quàm nos in oris nostri aut uultus ostentatione. Admirandam per ualde rem ducerent, mulierem in eis mamillas, pupasue laxas, aut uentrem rugatum ob nimium partum habentem, qūum omnes æque integræ ac solidæ post partum semper appareant, ac si nunquam peperissent. Hæ quidem se nostri cupientissimas esse monstrabant. Neminem in hac gente legem aliquam obseruare uidimus, nec quidem Iudæi aut Mauri nūcupare solide queunt, quum ipsis gentilibus ac paganis multo deteriores sint. Etenim non persensimus quòd sacrificia ulla faciant, aut quòd loca orationis'ue domos aliquas habeant. Horum uitam, quæ omnino uoluptuosa est, Epicuream existimo. Illorum habitationes singulis ipsis sunt communes, ipsęq; illorum domus campanarum instar constructę sunt, firmiter ex magnis arboribus solidatæ, palmarum folijs desuper contectæ, & aduersus uentos & tempestates tutissimæ, nonnullisq; in locis tam magnæ, ut in illarum unica sexcentas esse personas inuenerimus. Inter quas octo populosissimas esse cōperimus, sic ut in eis essent habitarētq; pariter animarū decem millia. Octennio quolibet aut septennio, suas sedes habitationes'ue transferunt: qui eius rei causam interrogati, naturale responsum dederunt, dicentes quòd phœbi uehementis æstus occasione hoc facerēt, ob id quod ex illorum longiore in eodē loco residentia aēr infectus corruptusq; redderetur, quæ res in eorum corporibus uarias causaret ægritudines, quæ quidē eorum ratio non male sumpta nobis uisa est. Eorum diuitiæ sunt, uariorum colorum auium plumæ, aut in modum lapillorum illorū, quos uulgariter Pater noster uocitamus, laminæ siue calculi, quos ex pisciū ossibus, lapillis'ue uiridibus aut candidis faciūt, & hos ornatus gratia sibi ad genas, labia uel aures suspendūt. Alia quoque similia futilia & leuia pro diuitijs habent, quæ nos omnino parui pendebamus. Commutationibus aut mercimonijs in uendendo aut emendo nullis utuntur, quibus satis est, quod natura sponte sua propinat: aurum, uniones, iocalia, cæteraq; similia, quæ in hac Europa pro diuitijs habemus, nihil extimant, imò penitus spernunt, nec habere curant. In dando sic naturaliter liberalissimi sunt, ut nihil quod ab eis expetatur abnegēt. Et quemadmodū in dando liberales sunt, sic in petendo & accipiendo cupidissimi, postquam se cuiquam amicos exhibuerint. Maximum potissimumq; amicitiæ suæ signum in hoc perhibent, quòd tam uxores quàm filias proprias amicis suis pro libito habēdas offerunt: in qua re parens uterque se longe honoratum iri existimat, quum natam eius, & si uirginem, ad concubitū suum quispiam dignatur & abducit, & in hoc suam inter se amicitiam potissimū cōciliant. Varijs in eorum decessu multiq; modis exequijs utuntur. Porrò suos nonnulli defunctos in humo cum aqua sepeliunt, & inhumant illis ad caput uictualia ponentes, quibus eos posse uesci & alimētari putāt: nullum deinde propter eos alium planctum, aut alias cærimonias efficiētes. Alijs quibusdā in locis barbarissimo atque inhumanissimo sepeliēdi utuntur modo. Quippe quum eorum quempiam mortis momento proximum autumant, illum

eius

A eius propinquiores in syluam ingentẽ quandam deferunt, ubi eum in bombiceis retiaculis illis, in quibus dormitant, impositum & recubãtem ad duas arbores in aëra suspendunt, ac postmodum ductis circa eum sic suspensum una tota die choreis, irruente interim nocte, ei aquam, uictum'que alium, ex quo quatuor aut circiter dies uiuere queat, ad caput apponunt: & deinde, sic inibi solo pendente relicto, ad suas habitationes redeunt: quibus ita peractis, si idem ægrotus postea manducet & bibat, ac inde ad conualescentiam sanitatem'que redeat, & ad habitationem propriam remeet, illum eius affines ac propinqui cum maximis suscipiunt cęrimonijs. At perpauci sunt qui tam grande prætereant periculum, quum eos ibidem nemo postea uisitet. Qui si tunc inibi forsitan decedunt, nullam aliam habẽt postea sepulturam. Alios quoque complures barbaros habent ritus, quos euitandę prolixitatis hic omittimus gratia. Diuersis uarijsq; medicaminibus in suis morbis & ægritudinibus utuntur, quæ sic à nostris discrepant & disconueniunt, ut mirarentur haud parum qualiter inde quis euadere posset. Nempe, ut frequenti didicimus experientia, quum eorum quempiam febricitare contigerit, hora qua febris eum asperius inquietat, ipsum in fringentissimam aquam immergunt & balneant, postmodumq; per duas horas circa ignem ualidum, donec plurimum calescat, currere & recurrere cogũt, & postremo ad dormiendum deferunt, quo quidem medicamento complures eorum sanitati restitui uidimus. Diætis etiam, quibus tribus quatuor'ue diebus absq; cibo & potu persistunt, frequentissimis utuntur. Sanguinem quoq; sibi persæpe comminuunt non in brachijs, salua ala, sed in lumbis & tibiarum pulpis. Seipsos etiam ad uomitum cum certis herbis quas in ore deferunt medicaminis gratia plerumque prouocant, & multis alijs remedijs antidotisq; utuntur, quæ longum dinumerare foret. Multo sanguine, multo'que flegmatico humore abundãt, cibariorum suorum occasione, quæ ex radicibus, fructibus, herbis, uarijsq; piscibus faciunt. Omni farris granorumq; aliorum semine carent.
B Communis uero eorũ pastus, siue uictus, arborea quædam radix est, quam in farinam satis bonam comminuunt, & hanc radicem quidam eorum iucha, alij chambi, alij uero igname uocitant: alijs carnibus, præterquam hominum perraro uescuntur, in quibus quidem hominum carnibus uorandis sic inhumani sunt & immansueti, ut in hoc omnem feralem, omnem'ue bestialem modum superent: omnes enim hostes suos quos aut perimunt, aut captos detinent tam uiros quàm fœminas indistincte cum ea feritate degluntiunt, ut nihil ferũ, nihil'ue brutum magis dici uel inspici queat: quos quidẽ sic efferos immanesq; fore, uarijs in locis mihi frequentius cõtigit aspexisse, mirantibus illis quòd inimicos nostros sic quoque nequaquam manducaremus. Et hoc pro certo maiestas uestra regia teneat: Eorum consuetudines, quas plurimas habẽt, sic barbaræ sunt, ut hic nunc sufficienter satis enarrari non ualeant. Et quoniã in meis hisce bis geminis nauigationibus, tam uaria diuersaq;, ac tam à nostris rebus & modis differentia perspexi, idcirco libellum quempiam, quẽ Quatuor diætas, siue Quatuor nauigationes appello, conscribere paraui, conscripsiq;, in quo maiorum rerum à me uisarum partẽ distincte satis, iuxta ingenioli mei tenuitatẽ collegi, ueruntamen non adhuc publicaui. In illo uero quoniã omnia particulariter magis ac singillatim tangentur, idcirco uniuersalia hic solummodo prosequens, ad nauigationem nostram priorem perficiendam, à qua paulisper digressus fueram, iam redeo. IN HOC nauigij nostri primordio notabilis commoditatis res non uidimus, idcirco, ut opinor, quod eorum linguam nõ capiebamus, præterquam nonnullam auri denotantiam, quod nõnulla indicia in tellure illa esse monstrabant. Hæcce uero tellus quo ad sui situm positionemq; tam bona est, ut uix dari melior queat. Concordauimus autem, ut illam derelinquentes, longius nauigationem produceremus. Qua unanimitate suscepta, nos dehinc aridam ipsam collateraliter semper sectantes, necnon gyros multos, scalasq;

plures circumeuntes, & interim cum multis uarijsq; locorũ illorum incolis A
conferentiam habentes, tandem certos post aliquot dies portui cuidã appli-
cuimus in quo nos grandi à periculo altitono spiritui cõplacuit eripere. Hu-
ius enim modi portũ quamprimum introgressi fuimus, populationẽ unam
eorum, hoc est, pagum, aut uillam super aquas, ut Venetię, positam compe-
rimus, in qua ingentes XX. ædes aut circiter erant, in modum companarũ,
ut prætactum est, effectæ, atq; super ligneis uallis solidis & fortibus firmiter
fundatæ, præ quarum porticibus leuaticij pontes porrecti erãt, per quos ab
altera ad alteram tanquam per compactissimam stratam trãsitus erat. Igitur
huiusmodi populationis incolæ quamprimum nos intuiti sunt, magno pro-
pter nos timore affecti sunt: quam obrem suos cõfestim pontes omnes con-
tra nos eleuauerunt, & sese deinde in suis domibus abdiderunt. Quam rem
prospectantibus nobis, & haud parum admirãtibus, ecce duodecim eorum
lintres uel circiter singulas ex solo arboris caudice cauatas, quo nauiũ gene
re utuntur, ad nos interim per æquor aduentare conspeximus, quorum nau
cleri effigiem nostram habitumq; mirantes, ac sese circum nos undique cir-
cumferentes, nos eminus aspiciebant. Quos nos quoq; ex aduerso prospici
entes, plurima eis amicitię signa dedimus, quibus eos, ut ad nos intrepidi ac
cederent exhortabamur, quod tamen efficere cõtempserunt. Quam rem no
bis percipientibus mox ad eos remigare incepimus, qui nequaquã nos prę-
stolati sunt, quinimmo omnes confestim in terram fugerunt, datis nobis in-
terim signis, ut illos paulisper expectaremus, ipsi enim extẽplo reuersuri fo-
rent. Tumq; in montem quendam properauerunt, à quo eductis bis octo iu-
uẽculis, & in lintribus suis præfatis unà secum assumptis, mox uersus nos re
gressi sunt. Et post hæc ex iuuẽculis ipsis quatuor in singulis nauiũ nostrarũ
posuerunt, quem faciendi modum nos haud parum admirati tunc fuimus,
prout uestra satis perpẽdere potest maiestas. Cæterumq; cum lintribus suis
præmissis inter nos nauesq; nostras cõmixti sunt, & nobiscũ sic pacifice lo- B
quuti sunt, ut illos amicos nostros fidelissimos esse reputaremus. Interea ue
ro ecce quoq; ex domibus eorum præmemoratis gens nõ modica per mare
natitans aduentare cœpit, quibus ita aduenientibus & nauibus nostris iam
appropinquare incipientibus, nec tamen proinde mali quicquam adhuc su
spicaremur, rursum ad earundem domorum eorum fores, uetulas nonnullas
conspeximus, quæ immaniter uociferãtes, & cœlum magnis clamoribus im
plentes, sibimet in magnæ anxietatis indicium proprios euellebãt capillos:
quę res magnam mali suspicionem nobis tunc attulit. Tumq; subito factum
est, ut iuuenculę illæ quas in nostris imposuerũt nauibus, mox in mare pro-
silirent, ac illi qui in lintribus erant, sese à nobis elongantes mox contra nos
arcus suos intenderent, nosq; durissime sagittarent. Qui uero à domibus per
mare natantes adueniebãt, singulis latentes in undis lanceas ferebãt, ex qui-
bus eorum proditionem cognouimus. Et tum non solum nosmet magnani-
miter defendere, uerumetiam illos grauiter offendere incepimus. Ita ut plu-
res eorum faselos cum strage eorum non parua perfregerimus, & penitus in
ponto submerserimus: propter quod reliquis faselis suis cum damno eorum
maximo relictis, per mare natantes omnes in terram fugerunt, interemptis
ex eis uiginti uel circiter, uulneratis uero pluribus: & ex nostris quinq; dun
taxat læsis, qui omnes ex dei gratia incolumitati restituti sunt. Cõprehendi-
mus autem & tunc ex prætactis iuuenculis duas, & uiros tres, ac dehinc do-
mos eorum uisitauimus, & in illas introiuimus: uerum in eis quicquã, nisi ue
tulas duas & ægrotantẽ uirum unicũ, non inuenimus: quas quidem eorum
domos igni succendere non uoluimus, ob id quod conscientiæ scrupulum
hoc ipsum esse formidabamus. Post hæc autem ad naues nostras cum præ-
tactis captiuis quinq; remeauimus, & eosdem captiuos, præterquam iuuen-
culas ipsas in compedibus ferreis alligauimus. Eædem uero iuuẽculæ, capti
uorumq; uirorum unus superuenienti nocte à nobis subtilissime euaserunt.

His

A His itaq; peractis, sequenti die concordauimus, ut relicto portu illo, longius secũdum collem procederemus, percursisq; LXXX. fere leucis, gentem aliã quandam comperimus, lingua & conuersatione penitus à priore diuersam, Conuenimusq; ut classem inibi nostram ancoraremus, & deinde in terram ipsam cum nauiculis nostris accederemus. Vidimus autem tunc ad litus in plaga gentium turbam IIII. millia personarum uel circiter existere, qui quũ nos appropinquare persenserũt, nequaquam nos præstolati sunt, quinimmo cunctis quæ habebant relictis, omnes in syluas & nemora diffugerũt. Tum uero in terram prosilientes, & uiam unam in syluas tendentem, quantus est balistæ iactus perambulantes, mox tentoria plura inuenimus, quæ ibidem ad piscandum gens illa tetenderat, & in illis copiosos ad decoquendas epulas suas ignes accenderat, ac profectò bestias ac plures uariarum specierum pisces iam assabat. Vidimus autem inibi certum assari animal, quod erat, demptis alis quibus carebat, serpenti simillimum, tamq; brutum ac syluestre apparebat, ut eius non modicum miraremur feritatem. Nobis uero per eadem tentoria longius progredientibus, plurimos huiuscemodi serpentes uiuos inuenimus, qui ligatis pedibus, ora quoque funibus ligata, ne eadem aperire possent habebant, prout de canibus aut feris alijs, ne mordere queant effici solet. Aspectum tam ferum eadem præ se ferunt animalia, ut nos illa uenenosa putantes nullatenus auderemus contingere. Capreolis in magnitudine, brachio uero cum medio in longitudine æqualia sunt. Pedes longos materialesq; multum ac fortibus ungulis armatos, necnon & discolorem pellem diuersissimam habent, rostrumq; ac faciem ueri serpentis gestant, à quorum naribus usque ad extremam caudam seta quædam per tergũ sic protenditur, ut animalia illa ueros serpentes esse iudicaremus, & nihilominus eis gens præfata uescitur. Panem suum gens eadem ex piscibus
B quos in mari piscantur efficiunt. Primùm enim pisciculos ipsos in feruenti aqua aliquantisper excoquunt. Deinde uero contundunt & compistant & in panes conglutinant, quos super prunas insuper torrent, et tandem inde postea manducant: hos quidem panes probantes quambonos esse reperimus. Alia quoque quàm multa esculenta cibariaq; tam in fructibus quàm in uarijs radicibus retinent, quæ longum enumerare foret. Quum autem à syluis ad quas aufugerant non redirent, nihil de rebus eorum, ut amplius de nobis securi fierent, auferre uoluimus, quinimmo in eisdem eorum tentorijs permulta de reculis nostris, in locis quæ perpendere possent, derelinquẽtes ad naues nostras sub noctem repedauimus. Sequenti uero die quũ exoriri titan inciperet, infinitam in litore gentem existere percepimus, ad quos in terram tunc accessimus. Et quamuis se nostri timidos ostẽderent, seipsos tamen inter nos permiscuerunt, & nobiscum practicare ac cõuersari cum securitate cœperũt, amicos nostros se plurimum fore persimulantes, insinuantesq; illic habitationes eorum non esse, uerum quod piscandi gratia aduenerant: & idcirco rogitãtes, ut ad eorũ pagos cum eis accederemus, ipsi etenim nos tanquam amicos recipere uellent: & hanc quidem de nobis conceperãt amicitiam, captiuorũ illorum duorũ, quos tenebamus occasione, qui eorum inimici erant. Visa autem eorum magna rogandi importunitate, cõcordauimus XXIII. ex nobis cum illis in bono apparatu, cum stabili mente, si cogeret necessitas, omnes strenue mori. Quum itaq; nobiscum per tres extitissent dies, & tres cum eis per plagam terramq; illam excessissemus leucas, ad pagum unum nouem duntaxat domorum uenimus, ubi cum tot tamq; barbaris cęrimonijs ab eis suscepti fuimus, ut scribere pẽna nõ ualeat, utpote cum choreis, & canticis, ac planctibus hilaritate & lætitia mixtis, necnõ cum ferculis cibarijsq; multis. Et ibidem nocte illa requieuimus, ubi proprias uxores suas nobis cum omni prodigalitate obtulerunt: quæ quidem nos sic importune solicitabant, ut uix eisdem resistere sufficeremus. Postquam autem illic nocte una cum media die perstitimus, ingens admirabilis'que populus

absq;

absq; cunctatione stuporeq; ad nos inspiciendos aduenit, quorum seniores nos quoque rogabant, ut secum ad alios eorum pagos, qui longius in terra erant cōmearemus, quod & quidem eis annuimus. Hic dictu facile non est, quantos ipsi nobis impenderunt honores. Fuimus autem apud quammultas eorum populationes, per integros nouem dies cum ipsis euntes, ob quod nobis nostri qui in nauibus remanserant, retulerunt socij se idcirco plerūq; in anxietate timoreq; nō minimo extitisse. Nobis autem bis nouem leucis aut circiter in eorum terra existētibus, ad naues nostras repedare proposuimus. Et quidem nostro in regressu tam copiosa ex eis uirorum ac mulierum multitudo accurrit, qui nos usque ad mare prosequuti sunt, ut hoc ipsum mirabile foret. Quumq; nostri quempiam ex itinere fatigatum iri contingeret, ipsi nos subleuabāt, & in suis retiaculis, in quibus dormitant, studiosissime subuehebant. In transitu quoque fluminum, quæ apud eos plurima sunt & maxima, sic nos cum suis artificijs secure transmittebant, ut nulla usquam pericula pertimesceremus. Plurimi etiam eorum eos comitabantur rerum suarū onusti, quas nobis dederant, in retiaculis illis quibus dormiunt uectantes plumaria, uidelicet, prædítia, necnon arcus multos sagittasq; multas ac infinitos diuersorum colorum psitacos. Alij quoque complures supellectilem suam totam ferentes, animalia etiam sua secum ducebant. Et quiddam admirabile dicam, quod is se fortunatum felicemq; putabat, qui in transmeandis aquis nos in collo dorso'ue suo transuectare poterat. Quamprimum autem ad mare pertigimus, & faselos nostros conscendere uoluimus, in ipso faselorum nostrorum ascensu, tanta ipsorum nos comitantium & nobiscum ascendere concertantium, ac naues nostras uidere concupiscentium pressura fuit, ut nostri idem faseli pene præ pondere submergeretur. In ipsis autem nostris eisdem faselis recepimus ex eis nobiscū quotquot potuimus, ac eos ad naues nostras usque perduximus. Tanti etiam illorum per mare natantes, & una nos concomitantes aduenerunt, ut tot aduentare molestiuscule ferremus: quum siquidem plures quàm mille in nostras naues, licet nudi & inermes introiuissent, apparatum artificiumq; nostrum, necnon & nauium ipsarum magnitudinem mirantes. Ast tunc quiddam risu dignum accidit: nam quum machinarum tormentorumq; bellicorum nostrorum quædam exonerare concuperemus, & propter hoc imposito igne, machinæ ipsę horridissimæ tonuissent, pars illorū maxima, audito huiuscemodi tonitruo, sese in mare natitans præcipitauit, ueluti solitæ sunt ranæ in ripa sidentes: quæ si fortasis tumultosum quicquam audiunt, sese in profundum luti latitaturæ immergunt, quemadmodum & gens illa tunc fecerunt, illiq; eorum qui ad naues aufugerāt, sic tunc perterriti fuerunt, ut nos facti nostri nosmet reprehenderemus. Verum illos mox securos esse fecimus, nec amplius stupidos esse permisimus, insinuantes eis quod cū talibus armis hostes nostros perimeremus. Postquam autem illos illa tota die in nauibus nostris festiue tractauimus, ipsos à nobis abituros esse monuimus, quoniam sequenti nocte nos abhinc abscedere cupiebamus. Quo audito, ipsi cū summa amicitia beneuolentiaq; mox à nobis egressi sunt. In hac gente eorumq; terra quammultos eorum ritus uidi cognouiq;, in quibus hic diutius immorari non cupio. Quum postea nosse uestra queat maiestas, qualiter in quauis nauigationum harum mearum magis admiranda annotatuq; digniora conscripserim, ac in libellū unum stylo geographico collegerim, quem libellum Quatuor diætas intitulaui, & in quo singula particulariter & minutim notaui: sed hactenus à me nō emisi, ob id quòd illū adhuc reuisere collationareq; mihi necesse est. Terra illa gēte multa populosa est, ac multis diuersisq; animalibus & nostris paucissime similibus undique densissima: demptis leonibus, ursis, ceruis, suibus, cepreolisq;, & damis, quę & quidem deformitatem quandā à nostris retinēt: equis, ac mulis, asinisq;, & canibus, ac omni minuto pecore, ut sunt oues & similia, necnō & uaccinis armentis penitus carēt: uerūtamen

aliјs quamplurimis uariorum generum animalibus, quæ non facile dixerim
A abundantes sunt, sed tamen omnia syluestria sunt, quibus in suis agendis mi
nime utuntur. Quid plura? Hi tot tantisq; diuersorum modorũ ac colorum
pennarumq; alitibus fœcundi sunt, ut id sit uisu enarratuq; mirabile. regio si
quidem illa multũ amœna fructiferaq; est syluis ac nemoribus maximis ple-
na, quæ omni tempore uirent, nec eorum unquam folia fluũt. Fructus etiam
innumerabiles & nostris omnino dissimiles habent. Hæcce tellus in torrida
zona sita est directe sub paralelo, qui cancri tropicum describit, unde polus
horizontis eiusdem se uiginti tribus gradibus eleuat in fine climatis secun-
di. Nobis autem inibi existentibus nos contemplatum populus multus ad-
uenit, effigiem albedinemq; nostram mirantes: quibus unde ueniremus sci-
scitantibus, è cœlo inuisendæ terræ gratia nos descendisse respondimus,
quod & utique ipsi credebant: in hac tellure baptisteria fontes'ue sacros plu
res instituimus: in quibus eorum infiniti seipsos baptizari fecerunt, se eorũ
lingua charaibi, hoc est, magnæ sapientiæ uiros uocantes. Et prouincia ipsa
Parias ab ipsis nuncupata est. Postea autem portum illum terramq; derelin-
quentes, ac secundũ collem transnauigantes, & terram ipsam uisu semper se
quentes, DCCCLX. leucas à portu illo percurrimus, facientes gyros circui-
tusq; interim multos, & cum gentibus multis conuersantes practicantesq;:
ubi in plerisq; locis aurum, sed non in grandi copia, eminus quum nobis ter
ras illas reperire, & si in eis aurum foret, tunc sufficeret cognoscere. Et quia
tunc tredecim iam mensibus in nauigatione nostra perstiteramus, et naualia
nostra, apparatusq; nostri, toti penè consumpti erant, hominesq; labore per
fracti: communem inter nos de restaurandis nauiculis nostris, quæ aquam
undique recipiebant, & repetunda Hispania iniuimus concordiam: in qua
dum persisteremus unanimitate, prope portum unum eramus totius orbis
optimum, in quem cum nauibus nostris introeuntes, gentem ibidem infini-
tam inuenimus, quæ nos cum magna suscepit amicitia: in terra autem illa na
B uiculam unam cum reliquis nauiculis nostris ac doliјs nouã fabricauimus,
ipsasq; machinas nostras ac tormenta bellica, quæ in aquis undiq; penè pe-
rierant, in terram suscepimus, nostrasq; naues ab eis exonerauimus, & post
hæc in terrã traximus, & refecimus correximusq;, & penitus reparauimus.
In qua re eiusdem telluris incolæ, nõ paruum nobis adiuuamen exhibuere,
quin immo nobis de suis uictualibus ex affectu largiti sponte sua fuere, pro-
pter quod inibi perpauca de nostris consumpsimus: quam quidem rem in-
genti pro beneplacito duximus, quum satis tenuia tunc teneremus, cum qui
bus Hispaniam nostram non nisi indigentes repetere potuissemus. In portu
autem illo XXXVII. diebus perstitimus, frequentius ad populationes eo-
rum cum eis euntes, ubi singuli nobis non paruum exhibebant honorem.
Nobis autem portũ eundem exire, & nauigationem nostram reflectere con-
cupiscentibus, conquesti sunt illi gentem quandam ualde ferocem, & eis in-
festam existere, qui certo anni tempore per uiam maris in ipsam eorum ter-
ram per insidias ingressi, nunc proditorie, nunc per uim quam multos eo-
rum interimerent, manducarentq; deinde: alios uero in suam terram suasq;
domos captiuatos ducerent, cõtra quos ipsi se uix defendere possent, nobis
insinuantes gentem illam quandam inhabitare insulam, quæ in mari leucis
centum aut circiter erat. Quam rem ipsi nobis cum tanto affectu ac queri-
monia commemorauerunt, ut eis ex condolentia magna crederemus, pro-
mitteremusq;, ut de tantis eos uindicaremus iniuriјs: propter quod illi lætan
tes non parum effecti, sese nobiscum uenturos sponte sua propria obtulerũt,
quod plures ob causas acceptare recusauimus, demptis septẽ, quos data con
ditione recepimus, ut soli in suis lintribus in propria remearent, quoniam re
ducendorum eorum curam suscipere nequaquam intendebamus, cui condi
tioni ipsi quàm gratanter acquieuerunt. Et ita illos amicos nostros plurimũ
effectos derelinquentes, ab eis abscessimus. Restauratis autem reparatisq;
naualibus nostris, septem per gyrum maris, uento inter Græcum & Leuan-
tem

tem nos ducente, nauigauimus dies. Post quos plurimis obuiauimus insu/lis, quarum quidem aliæ habitatæ, aliæ uero desertę erant. Harum igitur uni tandem appropinquantes, & naues nostras inibi sistere facientes, uidimus ibidem quammaximum gentis aceruum, qui insulam illam Ity nuncuparet, quibus prospectis, & nauiculis phaselisq; nostris uiris ualidis, & machinis tribus, stipatis, terræ eidem uicinius appropinquantes, quadringentos ui/ros cū mulieribus quammultis iuxta litus esse conspeximus: qui, ut de prio/ribus habitum est, omnes nudi meantes, corpore strenuo erant, necnon bel/licosi plurimum, ualidiq; apparebant, quum siquidem omnes armis suis, ar/cubus, uidelicet, & sagittis, lanceisq; armati essent, quorum quoq; complu/res parmas etiam, quadrata'ue scuta gerebāt, quibus sic opportune sese præ/muniebāt, ut eos in iaculandis sagittis suis in aliquo nō impedirent. Quūq; in phaselis nostris terræ ipsi quantus est sagittæ uolatus appropiassemus, o/mnes citius in mare prosilierunt, & infinitis emisis sagittis sese contra nos strenue, ne in terram descendere possemus, defendere occeperunt. Omnes uero per corpus diuersis coloribus depicti, & uariis uolucrum pennis ornati erant: quos hi qui nobiscum uenerant aspicientes, illos ad præliandum para tos esse, quotiescunque sic picti, aut auium plumis ornati sunt, nobis insinua uerunt. Intantum autem introitum terræ nobis impedierunt, ut saxiuomas machinas nostras in eos coacti fuerimus emittere, quarum audito tumultu, impetuq; uiso, necnon ex eis plerisq; in terram mortuis decidisse prospectis, omnes in terram sese receperunt. Tumq; facto inter nos cōsilio XLII. de no/bis in terram post eos concordauimus exilire, et aduersus eos magno animo pugnare, quod & quidem fecimus. Nam tum aduersum illos in terram cum armis nostris prosiliuimus, cōtraq; illi sic sese nobis opposuerunt, ut duabus ferme horis continuum inuicem gesserimus prælium, præter id quod de eis magnam faceremus uictoriam, demptis eorum perpaucis, quos balistarii co B lubrinariiq; nostri, suis interemerunt telis, quod idcirco ita effectum est, quia seipsos à nobis ac lanceis ensibusq; nostris subtiliter subtrahebant. Verun/tamen tanta demum in eos incurrimus uiolentia, ut illos cum gladiis mucro nibusq; nostris cominus attingeremus. Quos quidem quum persensissent, omnes in fugam per syluas & nemora conuersi sunt, ac nos campi uictores, interfectis ex eis uulneratisq; plurimis, deseruerunt. Hos autem pro die illa longiore fuga nequaquam insequi uoluimus, ob id quod fatigati nimium tunc essemus: quin potius ad naues nostras cum tāta septem illorum qui no/biscum uenerant, remeauimus lætitia, ut tantum in se gaudium uix ipsi susci pere possent. Sequenti autem aduentante die uidimus per insulam ipsam, co piosam gentium appropinquare cateruam, cornibus instrumentisq; aliis, quibus in bellis utuntur, buccinantem: qui & quoq; depicti omnes, ac uariis uolucrum plumis ornati erant, ita ut tueri mirabile foret: quibus perceptis, ex inito rursum inter nos deliberauimus consilio, ut si gens hæc nobis inimi citias pararet, nosmet omnes in unum congregaremus, uideremusq; mutuo semper, ac interim satageremus, ut amicos nobis illos efficeremus: quibus amicitiam nostrā non recipientibus, illos quasi hostes tractaremus, ac quot/quot ex eis comprehēdere ualeremus, seruos nostros ac mancipia perpetua faceremus: & tunc armatiores ut potuimus, circa plagam ipsam in gyrum nos collegimus. Illi uero, ut puto, præ machinarum nostrarum stupore, nos in terram tunc minime prohibuerunt exilire. Exiuimus igitur in eos in terrā quadrifariam diuisi LVII. uiri singuli decurionem suum sequentes, & cum eis longum manuale gessimus prælium. Verumtamen post diuturnam pu/gnam, plurimumq; certamen, necnon interemptos ex eis multos, omnes in fugam coegimus, & adusq; populationem eorū unà prosequuti fuimus: ubi comprehensis ex eis XXV. captiuis, eandem eorū populationem igni com/bussimus, & insuper ad naues nostras cū ipsis XXV. captiuis repedauimus, interfectis ex eadem gente uulneratisq; plurimis. Ex nostris autem interem

pto

A pto duntaxat uno, sed uulneratis XXII. qui omnes ex dei adiutorio sanitatem recuperauerũt. Cæterùm autem recursu in patriam per nos deliberato ordinatoq;, uiri septem illi, qui nobiscum illuc uenerant, quorum quinq; in præmisso bello uulnerati extiterant, phaselo uno in insula illa arrepto, cum captiuis septem, quos illis tribuimus, tres, uidelicet, uiros, & quatuor mulieres in terrã suam cum gaudio magno, magna uirium nostrarum admiratione regresfi sunt. Nosq; Hispaniæ uiam sequentes, Calicium tandem repetiuimus portum, cum CCXXII. captiuatis personis, decimo quinto Octobris die. Anno domini M. CCCCXCXVIII. Vbi lętissime suscepti fuimus, ac ibi eosdem captiuos nostros uendidimus. Et hæc sunt quæ in hac nauigatione nostra priore, notatu digniora conspeximus.

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO SECVNDA.

Vantum ad secundariæ nauigationis cursum, & ea quæ in illa memoratu digna conspexi, dicetur in sequẽtibus. Eandem igitur inchoantes nauigationẽ, Calicium exiuimus portũ, añō domini MCCCCLXXXXIX. undecimo Maij die. Quo exitu facto, nos cursum nostrum Campiuiridis ad insulas arripientes, necnon ad insularum magnæ Canariæ uisum transabeuntes, in tantum nauigauimus, ut insulæ cuidam, quæ Ignis insula dicitur, applicaremus: ubi facta nobis de lignis & aqua prouisione, & nauigatione nostra rursum per Lebeccium uentum incepta. post enauigatos XIX. dies, terram quandam nouam tandem tenuimus, quamquidem firmam existere censuimus, contra illam de qua facta in

B superioribus mentio est, & quæ quidem, terra in zona torrida extra lineam æquinoctialem ad partem Austri sita est: supra quam meridionalis polus se quinq; exaltat gradibus extra quodcunq; clima, distatq; eadem terra à prænominatis insulis, ut per Lebeccium uentum constabat, leucis quingentis. In qua terra dies cũ noctibus æquales XXVII. Iunij, quum sol in cancri tropico est, existere reperimus. Eandem terram in aquis omnino submersam, nec nō magnis fluminibus perfusam esse inuenimus, quæ & quidem semet plurimum uiridem, & proceras altissimasq; arbores habentem monstrabat, unde neminem in illa esse tunc percepimus. Tum uero cōstitimus, & classem nostram ancorauimus, solutis nonnullis phaselis, cum quibus in terram ipsam accedere tentauimus. Porro nos aditum in illam quærẽtes, & circum eam sæpius gyrantes, ipsam ut prætactum est, sic fluminum undis ubiq; perfusam inuenimus, ut nusquam locus esset, qui maximis aquis nō immadesceret. Vidimus tamen interim per flumina ipsa signa quàm multa, quemadmodũ ipsa eadem tellus inhabitata esset & incolis multis fœcunda. At quoniam eadem signa consideraturi, in ipsam descẽdere nequibamus, ad naues nostras reuerti concordauimus, quod & quidem fecimus. Quibus ab hino exancoratis, postea inter Leuantem & Serocсum uentum collateraliter secundum terram, sic spirante uẽto, nauigauimus pertẽtantes sæpius interim, pluribus quàm quadraginta durantibus leucis, si in ipsam penetare insulam ualeremus. Qui labor omnis inanis extitit: quum siquidem illico in latere maris fluxum, qui à Serocco ad magistralem abibat, sic uiolentum comperimus, ut idem mare se nauigabile non præberet. Quibus cognitis inconuenientibus, consilio facto conuenimus, ut nauigium nostrum per mare ad magistralem reflecteremus: tumq; secundùm terram ipsam in tantum nauigauimus, ut tandem portui uni applicaremus, qui bellissimam insulam, bellissimumq; sinum quẽdam in eius ingressu tenebat: supra quem nobis nauigantibus, ut in illum introire possemus, immensam in insula ipsa gentium turbam à mari quatuor leucis aut circiter distãtem uidimus. Cuius rei gratia lætati non parum extitimus. Igitur paratis nauiculis nostris, ut in eãdem in sulam ua-

Iam uaderemus, lintrem quandam, in qua personæ complures erant, ex alto mari uenire uidimus: propter quod tūc cōuenimus, ut eis inuasis ipsos comprehenderemus: & tunc illos nauigare, & in gyrum, ne euadere possent circundare occepimus: quibus sua quoq; uice nitentib. uidimus illos, aura temperata manente, remis suis omnibus sursum erectis, quasi firmos ac resistentes se significare uelle: quam rem sic idcirco illos efficere putauimus, ut inde nos in admirationem conuerterent. Quum uero sibi nos cominus appropinquare cognouissent, remis suis in aquam conuersis, terram uersus remigare inceperunt. At tunc nobiscum carbasum unam quadraginta quinq; doliorum uolatu celerrimam educebamus, quæ tunc tali nauigio delata est, ut subito uentum super eos obtineret. Quumq; irruendi in illos aduenisset commoditas, ipsi sese apparatumq; suum in phaselo suo ordinate spargentes, se quoq; ad nauigandum accinxerunt. Itaque quum eos præterijssemus, tunc fugere conati sunt. At nos nonnullis tunc expeditis phaselis, ualidis uiris stipatis, illos tunc cōprehendere putātes, mox in eos incurrimus: contra quos bis geminis fere horis nobis nitentibus, nisi carbasus nostra, quæ cursu eos præterierat, rursum super eos reuersa fuisset, illos penitus amittebamus. Quum uero ipsi se eisdem nostris phaselis carbasoq; undiq; constrictos esse perspicerent, omnes, qui circiter uiginti erāt, & à terra duabus fere leucis distabant, in mare saltu prosilierunt: quos nos cum phaselis nostris tota prosequentes die, nullos ex eis, nisi tantummodo duos, prendere potuimus, alijs omnibus in terram saluis abeuntibus. In lintre autem eorum quam deseruerant, bis gemini iuuenes extabant, non de eorum gente geniti, sed quos in tellure aliena rapuerant, quorum singulis ex recenti uulnere uirilia absciderant: quæ res admirationem non paruam nobis attulit. Hos autem quum in nostras susceptissemus nauiculas, nutibus nobis insinuarūt, queamdmodum illi eos ab ipsis manducandos abducerēt: indicantes interim quòd gens hæc tam effera & crudelis, humanarū carnium comestrix, Canibali nuncuparentur. Postea autem nos ipsam eorum lintrem nobiscum trahētes, & cum nauiculis nostris cursum terrā eorū uersus arripientes, parumper interim constitimus, & naues nostras media tantū leuca à plaga illa distantes ancorauimus, quū in litore populū plurimū oberrare uidissemus, in illam cum ipsis nauiculis nostris subito properauimus, ductis nobiscū duobus illis, quos in lintre à nobis inuasa comprehenderamus. Quamprimū autem terrā ipsam pede contigimus: omnis trepidi & seipsos abdituri in uicinas nemorum latebras diffugerunt: Tum uero uno ex illis quos prehenderamus abire permisso, & plurimis illi amicitiæ signis, necnō nolis, cymbalis, ac speculis plerisq; datis, diximus ei, ne propter nos cæteri qui aufugerant expauescerent, quoniam eorum amici esse plurimum cupiebamus. Qui abiens iussa nostra solerter impleuit, gente illa tota, quadringētis, uidelicet, fere uiris cum fœminis multis à syluis secum ad nos eductis. Qui inermes ad nos ubi cum nauiculis nostris erāmus, omnes uenerunt, & cum quibus tunc amicitiam bonam firmauimus, restituto quoque eis alio, quem captiuum tenebamus, & pariter eorum lintrem, quam inuaseramus per nauium nostrarum socios, apud quos erat, eis restitui mandauimus. Porrò hæc eorum linter quæ ex solo arboris trunco cauata, & multum subtiliter effecta fuerat, longa uiginti sex passibus, & lata duobus brachijs erat: hāc quum à nobis recuperassent, & tuto in loco fluminis reposuissent, omnes à nobis repente fugerunt, nec nobiscū amplius cōuersari uoluerūt. Quo tam barbaro facto cōperto, illos malę fidei, malæq; conditionis existere cognouimus. Apud ęos aurū duntaxat pauculum, quod ex auribus gestabāt, uidimus. Itaq; plaga illa relicta & secundum eam nauigatis octoginta circiter leucis, stationem quandam nauiculis tutam reperimus, in quam introeuntes tātas inibi comperimus gentes, ut id admirabile foret. Cum quibus facta amicitia, iuimus deinde cum ęis ad complures eorū pagos, ubi multum secure, multumq; honeste ab eis suscepti

A suscepti fuimus, & ab eis interim quingentos uniones unica nola emimus, cum auro modico, quod eis ex gratia contulimus. In hac terra uinum ex fructibus sementibusque expressum, ut ciceram ceruisiam'ue albam & rubentem bibunt: melius autem ex myrrhæ pomis ualde bonis confectum erat: ex quibus cum multis quambonis alijs fructibus gustui sapidis, & corpori salubribus, abũdanter comedimus: propterea quod tempestiue illuc adueneramus Hæc eadem insula eorum rebus supellectili'ue quammultum abundans est, gensque ipsa bonæ conuersationis & maioris pacificentiæ est, quàm usquã alibi reperiremus aliam. In hoc portu decem & septem diebus cum ingenti placito perstitimus, uenientibus quotidie ad nos populis multis, nos effigiemque nostram & albedinem necnon uestimẽta armaque nostra, & nauium nostrarum magnitudinem admirantibus. Hi etiam nobis gentem quandam eis infestam occidentem uersus existere retulerunt: quæ gens infinitam habebat unionum quantitatem, quodque quos ipsi habebãt uniones, eisdem inimicis suis in belligerationibus aduersus eos habitis abstulerant: nos quoque & quemadmodum illos piscarentur, & quemadmodum nascerentur edocentes. Quorum dicta uera profecto esse cognouimus, prout & maiestas uestra posthæc amplius intelligere poterit. Relicto autem portu illo, & secundùm plagam eandem, in quam cõtinue gentes affluere prospiciebamus, cursu nostro producto, portum quendam alium reficiendæ unius nauiculæ nostræ gratia, subiuimus, in quo gentem multam esse comperimus, cum quibus nec ui, nec amicitia conuersationem obtinere ualuimus: illis si quandoque in terram cum nauiculis nostris descenderemus, se contra nos aspere defendentibus, & si quandoque nos sustinere non ualerent, in syluas aufugientibus, & nos nequaquam expectantibus: quorum tantam barbariem
B nos cognoscentes, ab eis hinc discessimus. Tuncque inter nauigandum insulam quandam in mari leucis à terra quindecim distantem uidimus, quam si in ea populus quispiam esset, inuisere concordauimus. In illam igitur accelerantes, quandam inibi inuenimus gentem, quæ omnium bestialissima simplicissimaque omnium quoque gratiosissima benignissimaque erat. Cuius quidem gentis ritus & mores eiusmodi sunt.

De eiusdem gentis ritu & moribus.

HI uultu ac gestu corporis brutales admodum extant, singulique maxillas herba quadam uiridi introrsum repletas habebant, quam pecudum instar usque ruminabant, ita ut uix quicquam eloqui possent: quorum quoque singuli ex collo pusillas siccatasque cucurbitas duas, alteram herba ipsa, quam in ore tenebant, alteram uero farina quadam albida, gypso minuto simili plenam gerebant, habito bacillo quodam, quem in ore suo madefactum masticatumque sæpius, in cucurbitam farina repletam mittebant, & deinde cum eo de eadem farina extrahebant, quam sibi post hæc in ore utrinque ponebant, herbam ipsam, quam in ore gestabant, eadem farina respergitando: & hoc frequentissime paulatimque efficiebant. Quam rem nos admirati, illius causam secretumque, aut cur ita facerent, satis nequiuimus comprehendere. Hæcce gens, ut experimento didicimus, ad nos adeò familiariter aduenit, ac si nobiscum sæpius antea negotiati fuissent, & longæuam amicitiam habuissent. Nobis autem per plagam ipsam cum eis ambulantibus colloquentibusque, & interim recentem aquam bibere desiderantibus, ipsi per signa, se talibus aquis penitus carere insinuantes, ultro de herba farina'que quam in ore gestabant offerebant: propter quod regionem eandem aquis deficientem, quodque ut sitim subleuarent suam, herbam ac farinam talem in ore gastarent intelleximus. Vnde factum est, ut nobis ita meantibus, & circum plagam eandem una die cum inedia illos concomitantibus, uiuidam aquam nusquam inuenerimus, cognouerimusque quòd ea quam bibebant aqua, ex rore noctu super certis folijs, auriculis asini similibus, decidente collecta erat. Quæ quidem folia eiusmodi rore nocturno tempore se im-

A plebant:ex quo rore,qui optimus est,idem populus bibebat: sed tamen talibus folijs pleraque eorum loca deficiebant. Hæcce gens uictualibus, quæ in terra solida sunt, penitus carent:quinimmo ex piscibus quos in mari piscantur uiuūt. Etenim apud eos, qui magni piscatores existūt,pisciū ingens abūdat copia, ex quibus ipsi plurimos turtures, ac quambonos pisces alios plures ultro nobis obtulerunt. Eorū uxores herba, quā in ore uiri ipsi gerebant,nusquam utebātur:uerū singulę cucurbitā unā aqua impletam, ex qua biberent habebant. Nullos domorum pagos, nullaq; tiguria gens hæc habent,præterquā folia grandia quædā, sub quibus à solis feruore, sed non ab imbribus se protegunt:propter quod autumabile est,quòd parum in terra illa pluitet. Quū aūt ad piscandū mare adierint,foliū unū adeò grande secum quisq; piscaturus effert, ut illo in terrā defixo,& ad solis meatū uersato, sub illius umbra aduersus æstum totum se abscondat. Hæcce in insula quammulta uariorū generū animalia sunt,quæ omnia aquā lutulentā bibunt. Videntes autem quod in ea commodi nihil nancisceremur, nos relicta illa aliam quandam insulam tenuimus: in quam nos ingredientes, & recentem unde biberemus aquam inuestigantes, putantes interim ipsam eandem terram à nullis esse habitatam, propterea quòd in ea neminem inter adueniendū prospexeramus, dum per arenā deambularemus,uestigia pedum quammagna nonnulla uidimus, ex quibus censuimus, quod si eisdem pedibus reliqua membra respondebant, homines in eadem terra grandissimi habitabant. Nobis autem ita per arenam deambulantibus, uiam unam in terram deducentem comperimus,secundùm quam nouem de nobis euntes,insulā ipsam inuisere parauimus,ob id quòd nō quàm spatiosam illam,nec quàm multas in ea habitare gentes existimauimus. Pererrata igitur secundum eandem uiam una ferè leuca, quinq; in conualle quadam, quæ populatæ apparebant, B uidimus casas:in quas introeūntes quinq; in illis reperimus mulieres, uetulas,uidelicet,duas & iuuenculas tres: quæ quidē omnes sic statura proceræ erant,ut inde ualde miraremur. Hæ autem protinus ut nos intuitæ sunt, adeò stupefactę permanserunt,ut aufugiēdi animo penitus deficerēt. Tunc; uetulæ ipsæ lingua eorū nobiscum blandiuscule loquentes, & sese omnes in casam unam recipientes, permulta nobis de suis uictualibus obtulerunt. Eædem uero omnes longissimo uiro statura grandiores erant,& quidem ęque grandes ut Franciscus de Albicio,sed meliore quàm nos sumus proportione compactæ. Quibus ita compertis,posthæc una conuenimus, ut iuuenculis ipsis per uim arreptis, eas in Castiliam quasi rem admirandam abduceremus:in qua deliberatione nobis existentibus, ecce triginta sex, uel circiter uiri,multo quàm fœminæ ipsæ,altiores, adeò egregie compositi, ut illos inspicere delectabile foret,casam ipsam introire occœperunt:propter quos tanta tunc affecti fuimus animi turbatione,ut satius apud nauiculas nostras quàm cum tali gente esse duxissemus. Hi etenim ingentes arcus & sagittas, necnon & sudes perticasq; magnas instar clauarum ferebant. Qui ingressi loquebantur quoque inter se mutuo,ac si nos comprehendere uellent. Quo tali periculo percepto,diuersa etiam inter nos tunc fecimus consilia:unis ut illos in ipsa eadem casa inuaderemus:alijs uero nequaquam, sed foris potius & in platea,& alijs, ut nusquam aduersus eos pugnam quæreremus, donec quid agere uellent intelligeremus,asseuerantibus. Inter quæ consilia casam illā simulate exiuimus, & ad naues nostras remeare occœpimus: ipsiq; quantus est lapidis iactus,mutuo semper loquētes nos insequuti sunt, haud minore quàm nos,ut autumo, trepidātes formidine, quum nobis manentibus ipsi quoque eminus manerent, & nisi nobis ambulantibus non ambularęnt. Quum uero ad naues nostras pertigissemus,& in illas ex ordine introiremus, mox omnes in mare prosilierunt, & quammultas post nos sagittas suas iaculati sunt,sed tunc eos perpaucum metuebamus:nam tunc machinarum nostrarum duas in eos, potius ut terrerentur quàm ut interirent, emisimus.

A simus. Quarum quidem tumultu percepto, omnes confestim in montem unum propinquum fuga abierunt. Et ita ab eis erepti fuimus, discessimusque pariter. Hi omnes nudi, ut de prioribus habitum est, eunt: appellauimusque insulam illam Gigantum, ob proceritatem eorum. Nobis autem ulterius & à terra paulo distantius transremigantibus sæpius interdū cum eis pugnasse nobis accidit, ob id quod quicquam à tellure sua sibi tolli nequaquam permittere uellent. Et utique quidem repetundæ Castiliæ propositum iam nobis in mentem subierat, ob id potissimum, quòd uno iam ferè anno in mari perstiteramus, nec nisi tenuem alimentorum necessariorumque aliorum munitionem retinebamus. Quæ quidem adhuc ex uehementibus, quos pertuleramus, solis caloribus iam contaminata iniquinatá que erant, quum ab exitu nostro à Campiuiridis insulis usque tunc continue per torridam nauigassemus zonam, & transuersim per lineam æquinoctialem bis, ut præhabitum est. In qua quidem uoluntate nobis perseuerantibus, nos à laboribus subleuare nostris sanctifico complacuit spiritui: nempe receptum quempiam pro rursum nouandis naualibus nostris nobis quærentibus, ad gentem quandam peruenimus, quæ nos cum maxima suscepit amicitia, & quam quidem unionum perlarum'ue Orientalium comperimus in numero maximo tenere. Propter quod quadraginta & septem diebus ibi perstitimus, & centum decem & nouem unionum marchas, pretio, ut æstimabamus, quadraginta non superante ducatos, ab eis comparauimus. Nam nolas, specularia, crystallinos'que nonnullos, necnon leuissima electri folia eis tātum propter ea tradidimus. Nempe quotquot quilibet eorum obtineret uniones, eos pro sola nola donabat. Didicimus quoque interdū ab eis, quomodo & ubi illos piscarentur: qui & quidem ostreolas, in quibus nascuntur, nobis plures largiti sunt. Et pariter nonnullas mercati fuimus: ubi in quibusdam centum & triginta uniones, in quibusdam uero non totidem reperiebantur. Nouerit'que maiestas uestra, quod nisi permaturi sint,
B & à conchilijs in quibus gignuntur, per sese excidant, omnino perfecti non sunt. Quinimo in breui, ut sæpius ipse expertus sum, emarcescūt, & in nihil redacti sunt. Quum uero maturi fuerint, in ostrea ipsa inter carnes, preter id quod ipsis carnibus hæreant, se separant: & huiuscemodi optimi sunt. Effluxis igitur quadraginta & septem diebus, nec non gente illa, quam nobis plurimum amicam effeceramus, relicta, hinc ab eis excessimus, ob plurimarū rerum nostrarum indigentiam, uenimusque ad Antigliæ insulam, quam paucis nuper ab annis Christophorus Columbus discooperuit, in qua reculas nostras ac naualia reficiendo, mensibus duobus & diebus totidem permansimus, plures interdum Christicolarum inibi conuersantium contumelias perpetiendo, quas, prolixus ne nimium fiam, hic omitto. Eandem uero insulam uigesima secunda Iulij deserentes, percursa unius mensis cum medio nauigatione, Calicium tandem portum octauo mensis Septembris subiuimus: ubi cum honore profectuque suscepti fuimus. Et sic per dei placitum finem nostra cepit secunda nauigatio.

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO TERTIA.

ME in Sibillia existente, & à pœnis atque laboribus, quos inter præmemoratas pertuleram nauigationes, paulisper requiescente, desiderante'que post hæc in perlarum terram remeare, fortuna fatigationum mearum nequaquam adhuc satura, serenissimo illi domino Emanueli Portugalliæ regi misit in cor, nescio ut quid, ut destinato nuncio literas regales suas ad me transmitteret, quibus plurimum rogabat ut ad eum apud Lisbonam celerius me transferrem: ipse etenim mirabilia mihi plurima faceret. Super qua re nondum tunc deli-

beraui: quinimo ei per eundemmet nuncium me minus bene dispositum, & tunc male habere significaui. Verum si quandoque reconualescerem, & maiestati eius regiæ meum forsan complaceret obsequium, omnia quæcunq; uellet ex animo perficerem. Qui rex percipiens, quod me ad se tunc traducere nequirem, Iulianum Bartholomæum Iocundum, qui tunc in Lisbona erat, rursum ad me destinauit cum commissione, ut omnibus modis me ad eundem regem secum perduceret. Propter cuius Iuliani aduentum & preces coactus tunc fui ad regem ipsum meare: quod qui me nouerant omnes, malum esse iudicarunt. Et ita à Castilia, ubi honor mihi non modicus exhibitus extiterat, ac rex ipse Castiliæ existimationem de me bonam conceperat, profectus sum: & quod deterius fuit, hospite insalutato, ac mox coram ipso rege domino Emanuele meipsum obtuli. Qui rex de aduentu meo non paruam uisus est concepisse lætitiam, plurimum me interdum rogitans, ut unà cum tribus eis conseruantiæ nauibus, quæ ad exeundum, & ad nouarum terrarum inquisitionem præparatæ erant, proficisci uellem: & ita, quia regum preces præcepta sunt, ad eius uotum consensi.

Tempus profectionis tertiæ.

IGitur ab hoc Lisbonæ portu cum tribus conseruantiæ nauibus die Maij decima M. D. I. abeuntes, cursum nostrum uersus magnæ Canariæ insulas arripuimus, secundum quas & ad earum prospectum instanter enauigantes, idem nauigium nostrum collateraliter secundum Aphricam occidentem uersus sequuti fuimus. Vbi piscium quorundam, quos Phargi nuncupant, multitudinem maximam in æquore prendidimus, tribus inibi diebus moram facientes. Exinde autem ad partem illam Aethiopiæ, quæ Besilica dicitur, deuenimus: quæ quidem sub torrida zona posita est, & super quam quatuordecim gradibus se septentrionalis erigit polus in climate primo: ubi diebus undecim nobis de lignis & aqua prouisionem parantes restitimus, propter id quod Austrum uersus per Atlanticum pelagus nauigandi mihi inesset affectus. Itaque portum Aethiopiæ illum post hæc relinquentes, tunc per Lebeccium uentum in tantum nauigauimus, ut sexaginta & septem infra dies insusulæ cuidã applicuerimus, quæ insula septingentis à portu eodem leucis ad Lebeccij partem distaret. In quibus quidem diebus peius perpessi tempus fuimus, quàm unquam in mari quispiam antea pertulerit, propter uentorum nimborum'ue impetus, qui quamplurima nobis intulere grauamina, ex eo quòd nauigium nostrum lineæ præsertim æquinoctiali continue iunctum fuit. Inibiq; in mense Iunio hyems extat, ac dies noctibus æquales sunt, atque ipsæ umbræ nostræ continue uersus meridiem erant. Tandem uero omnitonanti placuit nouam unam nobis ostendere plagam, decima septima, scilicet, Augusti, iuxta quam, leuca sepositi ab eadem cum media, restitimus, & postea assumptis cymbis nonnullis in ipsam uisuri si inhabitata esset, profecti fuimus. Quam & quidẽ incolas plurimos habitare reperimus, qui bestijs prauiores erant, quemadmodum maiestas regia uestra post hęc intelliget. In hoc uero introitus nostri principio gentem non percepimus aliquam, quamuis oram ipsam per signa plurima, quæ uidimus, populo multo repletam esse intellexerimus. De qua quidem ora pro ipso serenissimo Castiliæ rege possessorium cepimus, inuenimusq; illam multum amœnã ac uiridem esse, & apparentię bonæ. Est autem extra lineã æquinoctialem Austrum uersus quinq; gradibus: & ita eadẽ die, ad naues nostras repedauimus. Quia uero lignorũ & aquæ penuriam patiebamur, concordauimus iterũ in terrã altera die reuerti, ut nobis de necessarijs prouideremus: in qua quidem nobis extantibus, uidimus stantes in unius montis cacumine gentes, quæ deorsum descendere non auderent, erantq; nudi omnes, necnon consimilis effigiei colorisq;, ut de superioribus habitum est. Nobis autem satagentibus, ut nobiscum conuersatum accederent,

non

A non sic securos eos efficere ualuimus, ut de nobis adhuc non diffiderent. Quorum obstinatione proteruiaque cognita, ad naues sub noctem remeauimus, relictis in terra, uidentibus illis, nolis speculisque nonnullis, ac rebus alijs. Quum'que nos in mari eminus esse prospicerent, omnes de ipso monte propter reculas quas reliqueramus descenderunt, plurima inter se admirationis signa facientes. Nec tunc de aliquo, nisi de aqua nobis prouidimus. Crastino autem effecto mane, uidimus è nauibus gentem eandem numero quàm antea maiorem, passim per terram ignes fumosque facientem: unde nos existimantes, quòd nos per hoc ad se inuitarent, iuimus ad eos in terrã, ubi tunc populum plurimum aduenisse cõspeximus, qui tamen à nobis longe seipsos tenebant, signa facientes interim nonnulla, ut cum eis interius in insulam uaderemus. Propter quod factum est, ut ex Christicolis nostris duo protinus ad hoc parati, periculo ad tales eundi semetipsos exponerent, ut quales gentes ipsi forent, aut si quas diuitias species'ue aromaticas ullas haberent, ipsi cognoscerent. Quapropter in tantum nauium prætorem rogitauerunt, ut eis quod postulabant annueret. Tum uerò illi ad hoc sese accingentes, necnon plerasque de rebus suis minutis secum sumentes, ut inde agentibus eisdem mercarentur alias, abierunt à nobis, data conditione, ut ad nos post quinque dies ad summum remeare soliciti essent: nos etenim illos tamdiu expectaremus. Et ita tunc iter suum in terram arripuerunt, atque nos ad naues nostras regressum cepimus, ubi expectãdo eos diebus octo perstitimus: in quibus diebus gens permulta noua dietim ferè ad plagam ipsam adueniebat, sed nusquam nobiscum colloqui uoluerunt. Septima igitur aduentante die nos in terram ipsam iterum tendẽtes, gentem illam mulieres suas omnes secum adduxisse reperimus. Quàm uero primum illuc peruenimus, mox ex

B eisdem uxoribus suis ad colloquendum nobiscum quamplures miserunt, fœminis tamen eisdem non satis de nobis confidentibus. Quod quidem nos attendentes, concordauimus ut iuuenem unum è nobis, qui ualidus agilisque nimium esset, ad eas quoque transmitteremus: & tunc ut minus fœminæ eædem metuerent, in nauiculas nostras introiuimus. Quo egresso iuuene, quũ seipsum inter illas immiscuisset, ac illæ omnes circũstantes contingerent palparentque eum, & propter eum nõ parum admirarentur: ecce interea de monte fœmina una uallum magnum manu gestans aduenit: quæ postquã ubi iuuenis ipse erat appropiauit, tali eum ualli sui ictu à tergo percussit, ut subito mortuus in terrã concideret: quẽ confestim mulieres aliæ corripiẽtes, illum in montem à pedib. pertraxerunt, uirique ipsi qui in monte erant, ad litus cum arcubus & sagittis aduenientes, ac sagittas suas in nos conijcientes, tali gentem nostram affecerunt stupore, ob id quod nauiculæ illæ in quib. erant, harenam nauigando radebant, nec celeriter aufugere tunc poterant, ut sumendorum armorũ suorum memoriã nemo tunc haberet: & ita quamplures contra nos sagittas suas eiaculabantur. Tum uero in eos quatuor machinarum nostrarum fulmina, licet neminem attingentia, emisimus. Quo audito tonitruo, omnes cursim in montem fugerunt, ubi mulieres ipsæ erant, quæ iuuenem nostrum quem trucidauerunt, nobis uidentibus in frusta secabant, necnon frusta ipsa nobis ostentantes, ad ingentem quẽ succenderant ignem torrebant, & deinde post hæc manducabant. Viri quoque ipsi signa nobis similiter facientes, geminos Christicolas nostros alios se pariter peremisse manducasseque insinuabant: quibus, qui & utique uera loquebantur, in hoc ipso credidimus. Cuius nos improperij uehementius piguit, quum immanitatem quam in mortuum exercebant, oculis intueremur ipsi proprijs. Quam obrem plures quàm quadraginta de nobis in animo stabiliueramus, ut omnes pariter terram ipsam impetu petentes, tam immane factum, tamque bestialem ferociam uindicatum uaderemus. Sed hoc ipsum nobis Nauiprætor non permisit: & ita tam magnam ac tam grauem iniuriam passi, cum maleuolo animo, & grandi opprobrio nostro, efficiente hoc Nauipræce-

ptore nostro, impunitis illis abscessimus. Postquam autem terram illam reliquimus, mox inter Leuantem & Seroccum uentum, secundū quos se continet terra, nauigare occepimus, plurimos ambitus, plurimosq́ gyros interdum sectantes: quibus durantibus gentes non uidimus, quæ nobiscum practicare, aut ad nos appropinquare uoluerint. In tantum uero nauigauimus, ut tellurem unam nouam, quæ secundum Lebeccium se porrigeret, inuenerimus. In qua quum campum unum circuiuissemus, cui sancti Vincentij campo nomen indidimus, secundum Lebeccium uentum post hæc nauigare occœpimus: distatq́ idem sancti Vincentij campus à priore terra illa, ubi Christicolæ nostri extiterunt interempti, centum quinquaginta leucis ad partem leuantis: qui & quidem campus octo gradibus extra lineam æquinoctialem uersus Austrum est. Quum igitur ita uagantes iremus, quadam die copiosam gentium multitudinem, nos nauiumq́ nostrarum uastitatem mirantium, in terra una alia esse conspeximus, apud quos tuto in loco mox restitimus, & deinde in terram ipsam ad eos ex nauiculis nostris descendimus: quos quidem mitioris esse conditionis quàm priores reperimus: nam etsi in edomandis illis diu elaborauimus, amicos tamen nostros eos tandem effecimus: cum quibus negotiando practicandoq́ uarie quinque mansimus diebus, ubi cannas, fistulas uirides, plurimum grossas, & etiam nonnullas in arborum cacuminibus siccas inuenimus. Concordauimus autem, ut ex eadem gente duos, qui nos eorum linguam edocerent, inde traduceremus. Quamobrem tres ex eis, ut in Portugalliam uenirent, nos ultro comitati sunt. Et quoniam me omnia prosequi ac describere piget, dignetur uestra nosse maiestas quòd nos portum illum linquentes, per Lebeccium uentum, & in uisu terræ semper transcurrimus, plures continue faciendo scalas pluresq́ue ambitus, ac interdum cum multis populis loquendo, donec tandem uersus austrum extra Capricorni tropicum fuimus. Vbi super horizonta illum meridionalis polus triginta duobus sese extollebat gradibus, atque minorem iam perdideramus ursam, ipsáque maior ursa multum infima uidebatur, ferè in fine horizontis se ostentans, & tunc per stellas alterius meridionalis poli nosmetipsos dirigebamus, quæ multo plures, multóque maiores ac lucidiores, quàm nostri poli stellæ existunt: propter quod plurimarum illarum figuras confinxi, & præsertim earum quæ prioris ac maioris magnitudinis erant, unà cum declinatione diametrorum, quas circa polum austri efficiunt, & unà cum denotatione earundem diametrorum, & semidiametrorum earum, prout in meis quatuor diætis, siue nauigationibus inspici facile poterit. Hocce uero nauigio nostro, à campo sancti Augustini incepto, septingentas percurrimus leucas, uidelicet, uersus Ponentem centum, & uersus Lebeccium sexingentas: quas quidem dum peragraremus, si quis quę uidimus enumerare uellet, non totidem ei papyreæ chartæ sufficerent. Nec quidem interdum magni commodi res inuenimus, demptis infinitis casiæ arboribus, & pariter plurimis, quæ laminas certas producunt, cum quibus & miranda alia permulta uidimus, quæ fastidiosa recensitu forent. Et in hac quidem peragratione decem ferè mensibus extitimus. In qua cognito quod mineralia nulla reperiebamus, conuenimus unà, ut ab inde fugientes aliò per mare euagaremur. Quo inito inter nos consilio, mox edictum fuit, ac in omnem cœtum nostrum uulgatum, ut quicquid in tali nauigatione præcipiendum censerem, idipsum integriter fieret. Propter quod confestim edixi, mandauiq́ ubique, ut de lignis & aqua pro sex mensibus munitionem omnes sibi pararent: Nam per nauium magistros nos cum nauibus nostris adhuc tātundem nauigare posse iudicatum est. Qua quidem, quam edixeram, facta prouisione, nos oram illam linquentes, & inde nauigationem nostram per Seroccum uentum initiantes, Februarij decima tertia, uidelicet, quum sol æquinoctio iam appropinquaret, & ad hoc Septentrionis hemisphærium nostrum uergeret, in

tantum

A tantum peruagati fuimus, ut meridianum polum super horizonta illum quinquaginta duobus gradibus sublimatum inuenerimus, ita ut nec minoris ursæ, nec maioris stellæ amodo inspici ualerent. Nam tunc à portu illo, à quo per Seroccum abieramus, quingentis leucis longe iam facti eramus, tertia, uidelicet Aprilis. Qua die tempestas ac procella in mari tam uehemẽs exorta est, ut uela nostra omnia colligere, & cum solo nudoq; malo remigare compelleremur, perflante uehementissime Lebeccio, ac mari intumescente, & aëre turbulentissimo extante. Propter quem turbinis uiolentissimum impetum nostrates omnes non modico affecti fuerunt stupore. Noctes quoque tunc inibi quammaximæ erant. Etenim Aprilis septima, sole circa Arietis finem extante, ipsæ eædem noctes horarum quindecim repertæ sunt: hyems'que etiam tunc inibi erat, ut uestra satis perpendere potest maiestas. Nobis autem sub hac nauigantibus turbulentia, terram unam Aprilis secunda uidimus, penes quam uiginti circiter leucas nauigantes appropinquimus: uerum illam omnimodo brutalem & extraneam esse comperimus, in qua quidem nec portum quempiam, nec gentes aliquas fore conspeximus, ob id, ut arbitror, quod tam asperum in ea frigus algeret, ut tam acerbum uix quisquam perpeti posset. Porrò in tanto periculo, in tanta'que tempestatis importunitate nosmet tum reperimus, ut uix alteri alteros præ grandi turbine nos uideremus. Quamobrem demum cum nauium prætore pariter concordauimus, ut connautis nostris omnibus, terram illam linquendi, se'que ab ea elongandi, & in Portugalliam remeandi signa faceremus. Quod consilium sanum quidem & utile fuit, quum si inibi nocte solum adhuc illa perstitissemus, disperditi omnes eramus: nempe quum hinc abijssemus, tam grandis die sequenti tempestas in mari excitata est, ut penitus obrui perdite metueremus. Propter quod plurima peregrinationum

B uota, necnon alias quamplures cærimonias, prout nautis mos esse solet, tunc fecimus. Sub quo tempestatis infortunio quinque nauigauimus diebus, demissis omnino uelis. In quibus quidem quinque diebus ducentas & quinquaginta in mari penetrauimus leucas, lineæ interdum æquinoctiali, necnon mari & auræ temperatiori semper appropinquando, per quod nos à præmissis eripere periculis altissimo deo placuit. Erat'que huiuscemodi nostra nauigatio ad transmontanum uentum & Græcũ, ob id quòd ad Aethiopiæ latus pertingere cupiebamus, à quo per maris Atlantici fauces eundo, mille tercentum distabamus leucis. Ad illam autem per summi tonantis gratiam Maij bis quina pertigimus die. Vbi in plaga una ad latus Austri, quæ Serraliona dicitur, quindecim diebus nos ipsos refrigerando fuimus. Et post hæc cursum nostrum uersus insulas Lyazori dictas arripuimus: quę quidem insulæ à Serraliona ipsa septingentis & quinquaginta leucis distabant, ad quas sub Iulij finem peruenimus, & pariter quindecim inibi nos reficiendo perstitimus diebus. Post quos inde exiuimus, & ad Lisbonæ nostræ recursum nos accinximus, à qua ad occidentis partem tercentum sepositi leucis eramus, & cuius tandem deinde portum M.D.II. cum prospera saluatione et cunctipotentis nutu rursum subiuimus cum duabus duntaxat nauibus, ob id quod tertiam in Serraliona, quoniam amplius nauigare nõ posset, igni combusseramus. In hac autem nostra tertiò cursa nauigatione, sexdecim circiter menses permansimus: è quibus undecim absque transmontaneæ stellæ, necnon & maioris ursæ minoris'ue aspectu nauigauimus, quo tempore nosmetipsos per aliam meridionalis poli stellam regebamus: quæ superius commemorata sunt, quæ in eadem nostra tertiò facta nauigatione, relatu magis digna conspexi.

 A

AMERICI VESPVTII
NAVIGATIO QVARTA.

ELIQVVM autem est, ut quæ in quarta nauigatione nostra prospexerim edisserã. Quia uero iã quæ longa narratione fatisco, & quoque hæc eadem nostra nauigatio ad speratum à nobis finem minime perducta est, ob aduersitatem infortuniumue quoddam, quod in maris Atlantici nobis accidit sinu: idcirco breuior fiam. Igitur ex Lisbonæ portu cum sex cõseruantiæ nauibus exiuimus, cum proposito, insulam unam uersus horizontem positam inuisendi, quæ Melcha dicitur, & diuitiarum multarum famosa, necnon nauium omnium, siue à Gangetico, siue ab Indico mari uenientium, receptus siue statio est, quemadmodum Calicia receptus siue hospitale omnium nauigantium est, qui ab oriente in occidentem, & econuerso uagantur, prout de hoc ipso per Calicuthiæ uiam fama est. Quæ quidem insula Melcha plus ad occidentẽ, Calicuthia uero ipsa plus ad meridiem respicit. Quod idcirco cognouimus, quia ipsa in aspectu triginta trium graduũ poli antarctici sita est. Decima ergo Maij die, M. D. III. nobis unde supra egredientibus, cursum nostrum ad insulas Virides nuncupatas, primo direximus: ubi rerum necessariarum munimina, necnon & plura diuersorum modorum refrigeramina sumẽtes, duodecim interdum inibi diebus cessantes, per uentum Seroccum post hæc enauigare occœpimus, quum Nauidominus noster tanquam præsumptuosus capitosusq; præter necessitatem, & omnium nostrum unanimitatem, sed solum ut sese nostri & sex nauium præpositum ostentaret, iussit ut in Serralionam Australem Aethiopiæ terram tenderemus. Ad quam nobis accelerantibus, & illam tandem in conspectu habentibus, tam immanis & acerba suborta tempestas est, ac uentus contrarius, et fortuna aduersa inualuit, ut in ipsam, quam nostris ipsi uidebamus oculis, per quadriduum applicare non ualuerimus: quinimo coacti fuerimus, ut illa relicta ad priorem nauigationẽ nostram regrederemur: quandoquidem nos per Suduestium, qui uentus est inter meridiem & Lebeccium, reassumentes tercentum per illam arctitudinem nauigauimus leucas. Vnde factum est, ut nobis extra lineã æquinoctialem tribus pene gradibus iam tunc existentibus, terra quædam, à qua duodecim distabamus leucis, apparuerit: quæ apparitio nõ parua nos affecit admiratione. Terra etenim illa, insula in medio mari multũ alta & admirabilis erat, quæ leucis duabus longior, & una dilatatior non existebat: in qua quidem terra nunquã quisquam hominũ aut fuerat, aut habitauerat: & nihilominus nobis infelicissima fuit. In illa enim per stolidũ consilium suum & regimen, præfectus nauium noster nauem suam perdidit: nempe illa à scopulo quodã elisa, & inde propter hoc in rimas diuisa, sancti Laurẽtij nocte, quæ Augusti decima est, in mari penitus submersa extitit, nihil inde saluo manẽte, demptis tantummodo nautis: eratq; nauis eadem doliorũ trecentorũ, in qua nostræ totius turbæ totalis potentia erat. Quum autem omnes circa illam satageremus, ut si forte ipsam è periculo subtrahere ualeremus, dedit mihi in mandatis idem nauium præfectus, ut cum nauicula una receptũ quempiam bonum, ubi puppes nostras secure omnes recipere possemus, apud insulam eandem inuentum pergerem: nolens tamen ipse idem præfectus, ut nauem meam, quæ nouem nautis meis stipata, & in nauis periclitantis adiutorio intenta foret, mecum tunc traducerem, sed solum ut edixerat portum unum inquisitum irem, & in illo nauem meam ipsam mihi restitueret. Qua iussione recepta, ego ut mandauerat, sumpta mecum nautarum meorũ medietate, in insulam ipsam, à qua quatuor distabamus leucis, properans, pulcherrimum inibi portum, ubi classem nostram omnẽ tute satis suscipere possemus inueni. Quo comperto, octo ibidem diebus eundem nauium præfectum

A ctum cum reliqua turba expectando perstiti. Qui quum nō aduenirent, moleste non parum pertuli: atque qui mecum erant sic obstupescebant, ut nullo consolari modo uellent. Nobis autem in hac existētibus angustia, ipsa octaua die puppim unam per æquor aduentare conspeximus, cui ut nos percipere possent, mox obuiam iuimus, confidentes sperantesq́ unà quod ad meliorem portum quempiam nos secum ducerent. Quibus dum nos appropinquassemus, et uicissim nos resalutassemus, retulerunt illi nobis, eiusdem præfecti nostri nauem in mari penitus, demptis nautis, perditā extitisse. Quę nūcia, ut contemplari uestra potest maiestas, me nō parua affecerunt molestia, quum à Lisbona, ad quam reuerti habebam, mille longe existens leucis, in longo remotoq́ mari me esse sentirem: nihilominus tamen fortunæ nosmet subijciētes ulterius processimus, reuersiq́ in primis fuimus ad memoratam insulam, ubi nobis de lignis & aqua in conseruantię meæ naui prouidimus. Erat uero eadem insula penitus inhospitata inhabitataq́, multa aqua uiuida & suaui in illa scaturiente, cum infinitis arboribus innumerisq́ uolucribus marinis & terrestribus, quæ adeò simplices erant, ut sese manu comprehēdi intrepide permitterēt. Propter quod tot tunc prendidimus, ut nauiculam unam ex illis adimpleuerimus. In ea autē nulla alia inuenimus animalia, pręterquam mures quammaximos, & lacertas bifurcam caudam habētes, cum nonnullis serpentibus, quos etiam in ea uidimus. Igitur parata nobis inibi prouisione, sub uento inter meridiem & Lebeccium ducēte perreximus, ob id quod à rege mandatum acceperamus, ut qualicunq́ non obstante periculo, præcedentis nauigationis uiā insequeremur. Incepto ergo huiuscemodi nauigio, portū tandē unum inuenimus, quem Omniū sanctorum abbatiam nuncupauimus, ad quem, prosperam annuente nobis auram altissimo, infrà XVII. pertigimus dies: distatq́ idem portus tercentum à præfata insula leucis: in quo quidem portu nec pręfectum nostrum, nec quenquam de turba alium reperimus, etsi tamen in illo mēsibus duobus & diebus quatuor expe-
B ctauerimus: quibus effluxis, uiso quòd illuc nemo ueniret, conseruantia nostra tunc & ego concordauimus, ut secūdum latus longius progrederemur. percursisq́ ducētis sexaginta leucis, portui cuidā alij applicuimus, in quo castellum unū erigere proposuimus: quod & quidem profectò fecimus, relictis in illo uiginti quatuor Christicolis nobiscum existentibus, qui ex præfecti nostri puppe perdita collecti fuerant. Porrò in eodem portu præfatum construendo castellum, & bresilico puppes nostras onustas efficiendo, quinque perstitimus mensibus, ob id quòd præ nautarum perpaucitate, & plurimorum apparatuum necessitate, longius progredi non ualebamus. Quibus superioribus ita peractis, concordauimus post hæc in Portugalliam reuerti: quam rem per Græcum transmontanumq́ uentum necesse nobis erat efficere. Relictis igitur in castello præfato Christicolis uiginti quatuor, & cū illis duodecim machinis, ac alijs pluribus armis unà cū prouisione pro sex mensibus sufficiēte, necnon pacata nobiscum telluris illius gente, de qua hic minima fit mētio, licet infinitos inibi tunc uiderimus, et cū illis practicauerimus. Nam quadraginta ferè leucas cum triginta ex eis in insulam ipsam penetrauimus. Vbi interdum plurima perspeximus, quæ nunc subticescens, libello meo quatuor nauigationum reseruo. Estq́ eadem terra extra lineam æquinoctialem ad partem austri octodecim gradibus, & extra Lisbonæ meridianum ad occidentis partē triginta quinq́ prout instrumenta nostra monstrabant. Nos nauigationem nostram per Nornordensium, qui inter Græcum transmontanumq́ uētus est, cum animi proposito ad hanc Lisbonæ ciuitatem proficiscendi initiantes, tandem post multos labores, multaq́ pericula in hunc eiusdem Lisbonæ portum infra LXXVII. dies XXVIII. Iunij. M.D.IIII. cum dei laude introiuimus. Vbi honorifice multum, & ultra quàm sit credibile festiue suscepti fuimus, ob id quòd ipsa tota ciuitas nos in mari disperditos esse existimabat, quemadmodum reliqui omnes de turba

nostra per præfecti nostri nauium stultam præsumptionem extiterant. Quo superbiam modo iustus omnium censor deus compensat. Et ita nunc apud Lisbonam ipsam subsisto, ignorans quid de me serenissimus ipse rex deinceps efficere cogitet, qui à tantis laboribus meis iam ex nũc requiescere plurimum peroptarem. Hunc nuncium maiestati uestræ plurimum quoq; interdum commendans.

Americus Vesputius, in Lisbona.

EPISTOLA POTENTISSIMI AC INVICTISSIMI EMANVELIS REGIS PORTVGALLIAE & Algarbiorum, de uictorijs habitis in India & Malacha, ad S. in Christo patrem & dominum nostrum, dominum Leonem X. Pont. Max.

Sanctissimo in Christo patri, ac beatissimo domino, domino nostro E. S. addictissimus filius Emanuel, dei gratia rex Portugalliæ, & Algarbiorum, citra ultraque mare in Aphrica, dominus Guineæ, & cõquisitæ nauigationis ac cõmercij Aethiopię, Arabiæ, Persiæ, atq; Indiæ, humillima beatorũ pedũ oscula. Quantum deo optimo maximo, quantum & tibi gratulari debeamus, beatissime pater, uel ex nũcio, quod nostra Indica classis proxime attulit satis apparet. Quod enim te Pontifice Maximo, te S. Romanæ ecclesiæ & Christiano orbi præsidente, tam admiranda in dei laudem ac gloriã gesta tam ex uoto successerint, tua certe laus, tua gloria censeri debet. Iure itaq; uisum est, quæ in India dei suffragio ad ipsius cultum spectãtia nostris armis modo facta sunt, ad tuam sanctitatem, utpote totius Christianæ reipublicæ caput, et orthodoxę religionis normam, carptim ac summatim, ne stylum epistolarem excedamus, describere, ut pro rerum dignitate cuncta pensari, summoq; deo accepta referri ualeant, ac indies sui sanctissimi nominis gliscentem laudem, Christianiq; dogmatis propagationẽ facile speremus. Igitur post plures dubij Martis uictorias, nõ sine labore & sanguine partas, India relictis in ea opportunis præsidijs, Alphõsus de Albiecher protocapitaneus noster, ut iacturam quam superioribus annis nostri fecerãt, iniuriamq; ulcisceretur, auream Chersonesum, Malacham accolę appellant, contendit: ea est inter sinum magnum & Gangeticum sita urbs miræ magnitudinis, utq; uiginti quinq; millium & amplius larium censeatur. Terra ipsa fœcundissima, ac nobilissimarum, quas fert India, merciũ feracissima: celebratissimum ob id emporium, ubi non modo uaria aromata, & omnigeni odores, sed auri quoq;, & argenti margaritarum, ac pretiosorum lapillorũ magna copia affluit. Hanc rex Maurus gubernabat, eatenus uires suas Mahumetica secta protendente, cætera Gentiles tenent. Huc itaque quum instructa classe applicuisset Alphonsus, urbẽ oppugnare destinat. Quod præsentiẽtes Sarraceni, bello se multis munitionibus & armis præparauerant, sed frustra: nam cõmisso cum eis prælio, nostri tandem dei auxilio superiores, plurimis ex hostibus cæsis, urbem ui intrant, occupant, data prædæ libertate diripiunt, incẽdunt. Rex ipse, qui ex elephanto pugnabat, grauiter uulneratus, cum superstitibus Mauris fuga sibi consuluit. In ea pugna magnus hostium numerus exiguo nostrorum damno interit: capti plures: magna etiã ablata spolia, in quibus & septẽ ipsius regis bello assueti elephantes, suis turribus, sericis atque auro intextis ephippijs, illius prouinciæ more muniti, ac æneorum omnis generis tormentorũ ad duo millia summa arte fabricata. Capta sic urbe, hostibusq; profligatis, quo nostræ rei tutius cõsuleretur, in fluminis quod mediã urbem interfluit, ostio, unde terra mariq; subacto undiq; suæ securitati prospiciat, munitissimam arcem murorum quindecim pedum latitudine construxit, ex lapide, uidelicet, qui ex dirutis Sarracenorũ, quas Mesquitas uocant, ædibus excerptus

k ptus est. Mirabilis profecto diuina prouidentia, quod ubi tanto tempore Mahumeticæ perfidiæ cultus celebratus, ubi redemptoris nostri nomen toties blasphematum, inde occulto Dei cõsilio magna sua laudæ ac satanæ dedecore, qui tanto labore ac nostrorum sanguine tamdiu pro catholicæ fidei augmento affectamus, huic ædificio, & Christianis tam necessario operi opem acceperimus. Erant eo tempore Malachæ plures extranei, ac diuersarum nationum mercatores, scilicet, Zamatri, Pegus, Iaames, Gores, & ab extremo oriente atque ultima Sinarum regione Chines, aliiq; gentiles, qui urbem commercij gratia frequentes multis diuitijs, auro, argento, margaritis, & pretiosis lapillis, Irrico etiam uellere, ac multifarijs aromatibus & odoribus affatim replent. Hi cum multis quoque finitimis ab Alphonso fœdus & amicitiam ultro flagitantes, ab ipso & benigne & fauorabiliter sunt accepti, pactoq; commercij & mercaturæ tractatu, suas negotiationis domos circum arcem, ubi tutius uersari possent, secum trãstulere: mutuo fœdere adeo læti, ut quamuis hactenus illud emporiũ omnium fuerit celeberrimũ, deinceps tamen si fieri poterit, multo maius ac celebrius futurum existimetur. Quin & ipsi Chines nuncium ad nos mittũt, à quo perfectius res suas intelligamus: atque adeo tam hi quàm cæteri urbis accolæ dicto audire, imperatisq; legibus parere non recusarunt, ut reipublicæ regiminis, iustitiæq; officiales nostro nomine Alphonsi manu acceperint: quorũ iudicio & arbitrio gubernantur, simul & monetam nostro ibi nomine cusam, tanquam regis dominiiq; sui agnoscentes excipiunt, & expendunt, auream catholicos mille, scilicet, numorum, argenteam centum ualore Malachenses inscripsere. Hæc quũ cognouisset rex de Ausiam, & gente & solo orientẽ uersus potentissimus, ad quem fama erat iure Malacham spectare, & à Mauris olim usurpatam, legato ad præfectum nostrum destinato, qui se suaq; nostro mancipare obsequio, aureum simul craterem cum pretioso magnæq; existimationis carbunculo, ensemq; auro affabre elaboratũ, in signũ, uidelicet, recognitionis ac ueræ perpetuæq; futuræ amicitiæ dono misit: ad quẽ præfectus

b aliquos è nostris expertos uafrosq; uiros intima regionis scrutaturos cum multis etiam muneribus remisit, unde maximum dei obsequium & catholicæ fidei augmentum fore non dubitamus. Rebus sic apud Malacham compositis, & obfirmato tractatus commercij fœdere: relictis in arce tormentis machinisq; munitissima, secentorũ etiam uirorum, ac strenuorum militum securo præsidio, & classe ad maritimæ ore tutelam uiris armisq; optime instructa: Alphonsus in Indiam reuertens, Goę urbis pręcipuam arcem, quam ipse superioribus annis magno nostrorũ periculo, sed maiore hostium strage occupauerat, nostræq; ditioni & imperio adiunxerat à Mauris obsessam reperit, extructa etiam iuxta alia firmissima arce, unde Ruminum Turcharumq; sex millia nostros continue infestabant. Quos quum adoriretur præfectus, plurimis iam trucidatis, desperata salute, pacta tantummodo corporum incolumitate, sed tandem ac reliqua nostris dedidere: partisq; & ibi machinarum, equorum, armorum, & huiusmodi haud contemnendis spolijs, quibusdam etiã qui inter Mauros reperti sunt apostatis, qui à fide nostra desciuerant, debito afflictis supplicio, urbem pristinæ quieti restituit. Appulerat interea Vabuli, urbi haud procul à Goa, presbyteri Ioannis potentissimi Christicolarum domini, ad præfectum nostrum legatus, qui eius nomine, ut Christiani Christiano omni ope omnia ad bellum contra catholicæ fidei hostes opportuna, militum exercitus, armorum & commeatus præsidia ultro offerat, præsertim si mare Rubrũ suo coniunctum dominio nostra classis traijciat, ubi cõmodissime utriusq; uires iungi possent: haud exiguũ adorandæ & ueræ crucis lignũ ad nos mittit, uiros uafros & industrios poscẽs, quorũ ingenio & artificio à Sultani territorio & regione ad Nilum deflecti aliquando & diuerti posse existimat. Aderant tunc apud nostrũ præfectum à Narsingæ rege legati, rege gentili adeo potentissimo, ut mille & quingen-

tos belligeros elephantes, armatorum equitum quadraginta millia, præter innumerum peditum numerum suo arbitrio in aciem paruo negotio proferre, tantumque agri possidere perhibeatur, quantum semestri uix itinere emetiri possit. Huic plures reges ac satrapes parent: quorum nonnulli maritimis oris proximi nobis sunt tributarij. Apud Alphonsum & Gambaiæ regis legatus, terra mariq; potentissimi, atque inter Mauros maximi: item à Zabaio Goæ quondam domino, atque à rege Grosapa, alijq; complures regum satrapumq; legati à nostro præfecto fœdus pacemq; ultro exorantes, ac sua munera singuli afferentes. In hac etiam quæ proxime appulit classe, ab Armusij rege legatus cum multis margaritarum rerum pretiosarum donis, in signum, uidelicet, fidelitatis & recognitionis ad nos uenit. Hunc regem Alphonsus idem, urbe opulentissima & præcipuo emporio Armusio ui capto, quindecim millium saraphorum (id est aurea moneta ducatis æquiualens) annuorũ nobis tributarium effecerat. Inter hos successus, pater beatissime, diuino suffragante numine per uniuersam Indiam plurimi, spiritus sancti gratia igneq; afflati, depositis gentilitijs erroribus indies ad nostram religionem conuersi, ueram dei fidem agnoscunt. Ob quod deo optimo maximo summæ gratiæ sunt merito referendæ, quod tam procul à nostro orbe in tam remotis regionibus, quò ne fama quidem sui sanctissimi nominis penetrauerat, nostraq; nunc opera sedulo suam ueram fidem cultumq; celebrari, publicari ac propagari dignatus sit. Vnde proculdubio diuina fauente clementia sperandum est, quum nunc præfectus noster ad mare Rubrum, ut eius ostio occupato, Sarracenis earum partium commercia interdicat, relictis in India opportunis præsidijs, ingenti classe properet, ut ibi coniunctis sub crucis uexillo presbyteri Ioannis nostrisq; uiribus, maximum Dei obsequium, & Mahumeticæ sectæ detrimentum & ignominia sequatur, extremaq; Orientis ora, quò & sacras Apostolorum uoces intonuisse compertum est, occidentali nostri propediem iungatur, & ad ueri Dei cultum ipsius suffragante numine traducatur. S. sedi Apostolicæ, ac tuæ sanctitati ut optimo pastori, Christiani gregis more debitum obsequium & obedientiam oblatura. Bene ualeat beatitudo tua, quam pientissimus Deus diu ac fœlicissime conseruare & augere ad uotum dignetur. Dat. in urbe nostra Olisipone, octauo Idus Iunias, anno domini M.D.XIII.

PRAEFATIO LVDOVICI VARTOMANNI BONONIENSIS QVI ET PAtritius Romanus.

PLVRES ante me fuerũt, qui ut mirabilia mũdi cognoscerẽt, indefesso studio autores quosq; qui de his rebus scripserunt, legerũt: alij uero uiuæ uoci magis fidem adhibẽtes, à peregrinis hominibus, atq; è remotis regionibus aduentãtibus hæc percontari maluerũt, quàm ex libris discere qui plerunq; falsa ueris admixta habẽt. Fuerunt deniq; alij, qui tanto flagrarunt desiderio uisendi exteras regiones, atq; cognoscendi peregrinos populorum mores, conditiones terrarũ, & naturas rerũ, ut nec librorũ lectio, nec aduenarũ narratio illorum sitim restinguerent, sed potius accenderent, & quodammodo cogerent etiã cum iactura rerum familiariũ egredi terras suas, & coràm ea uidere, quæ absentia illorũ animos tanta sauciarunt cupidine: id quod mihi plane, ut uerũ fatear, usuuenisse scio: nihil enim erat, quod irrequietum animũ meum sedare posset, quoties exterarum nationũ mihi recordatio incideret, præsertim orientalium, de quibus tã mira apud historicos & cosmographos leguntur, nisi ipse hęc lustrassem & oculis conspexissem. Sunt qui maiori ingenio prędití, hæc terrena tanq; humilia transcenderũt & subuolantes in cœlum usq;, motum illius atq; stellarũ dispositionem subtili disquisitione inuestigarunt, & totum

A & totum animi sui studiũ huc destinarunt, ut singularũ rerũ, quæ in corporibus illis cœlestibus fiunt, rationes redderent in terris, nihil iucundius & fœlicius ducentes, quàm de retrogradationibus, directionibus, absidum mutationibus, epicyclorum reuolutionibus, inclinationibus, deuiationibus, reflexionibus, & alijs id genus philosophari: quod neutiquam damnamus, imò laudamus, & perpetua memoria dignos huiusmodi uiros iudicamus: sed nostro pede nos metientes, grauem illam cœlestem sarcinam robustissimis humeris Atlantis atque Herculis sustinendam relinquentes, repere uoluimus in terris, propriaque in persona conspicere terrarum situs, hominum ritus & mores, uarietatem animalium, arborum mirabiles proprietates & naturas: potissimum quæ apud Arabes, Persas, Indos & Aethiopes inueniuntur. Et quum in his inquirendis, tandem nonnihil uotis nostris, laus Deo, satis fecerimus, parum egisse arbitramur, nisi & hæc quæ uidimus & experti sumus, etiam alijs, qui ex talium lectione uoluptatem non mediocrem capiunt, impertierimus: in quorum fauorem totum iter nostrum, & uarium periculosumque discursum, quæque in tot & tam uarijs regionibus, atque hominum sectis experti sumus, uoluimus breui & ueraci describere sermone, nõ ignorantes ueritatem in his scriptis potissimum desiderari. Cæterùm quid incommodi in qualibet regione mihi acciderit, quantam passus sim famem, sitim, frigus, calorem, bellum, captiuitatem, cædes, terrores, & alia innumera pericula, obiter in ipso itinerario meo suis in locis ostendam. Tantum autem abest ut hæc perpessa pericula me ab alijs regionibus adeundis coërceant, ut etiam peruestigatis terris, quę ad orientem, meridiẽ & occidentem sunt, iam deliberauerim adoriri aliud iter, exploraturus terras ad Aquilonem sitas, residuos uitæ meæ dies talibus consumpturus laboribus Dominus prosperum reddat iter meum.

B
LVDOVICI ROMANI PATRITII NAVIGATIONIS AETHIOPIAE, AEGYPTI, VTRIusque Arabiæ, Persidis, Syriæ, Indiæ intra & extra Gangem, liber primus, Archangelo Madrignano interprete.

De urbe Alexandria. CAP. I.

Si qui forte profectionis huius causam admirati, instituti mei abs me rationem contenderint, ij proculdubio sciãt me nõ alia causa actũ esse, quàm ea, qua & complures alij, qui uisendi orbis desiderio enixissime deflagrarũt: uerũ quia pleraque reliqui orbis à nostris sunt crebrius peragrata aditu frequentiore, animo destinaui eas partes uisere, quę minus essent à nostris exploratæ. Ob id Venetijs soluentes auspicato, id est, non sine diuini numinis inuocatione, uela uentis dedimus, pelagoque commissi Alexandriam urbem Aegyptij appulimus, & nouarum rerum æque cupidi ac sitientes frigidam apprime exoptant. Illinc ueluti à compertiore orbis parte abscedentes, Nilo uecti Babylonem, cui Cayro recentior ætas nomen indidit, deuenimus.

De Babylone urbe Nilotica. CAP. II.

ILlò ut peruenimus, tanta sum affectus admiratione, ut uix id referre queã: ubi tamen proprius accessi, licuitque urbem introspicere, reperta est sanè fama longe inferior: quippe quæ tanta non est inuenta, quantus erat rumor: neque urbe Roma maior est ambitu, licet sit multo frequentior, utpote quæ longe plures habent indigenas: uerum fefellit compluseulos suburbanus ager, qui uicis propè inumeris dispergitur: ob id rati sunt complures, eam esse Babylonis partem: quod minime conuenit, quando certe rura uicique huiusmodi ad secundum tertium'ue lapidem ab urbe sunt rusculis haud absimiles. Nec operæ pretium est ut denarrandis eorum fide ac moribus multum

m 2 temporis

temporis absumam: quando colliquescit ferme cūctis eam plagam à Mahumetanis atque Mamaluchis (ij sunt nostræ fidei desertores) cultam esse: quibus Syriæ præfectus, Sultanum uocant, imperitat. Huic famulantur Mamaluchi, his uero Mahumetani. A

De Berynto, Tripoli, ac Antochia. CAPVT III.

OPes, amœnitatem, fastumque Babylonis, Mamaluchorum siue peregrinorum militum mentionem, ceu notiora prudens prætereo. Relicta itaque Babylone urbe Niliotica, proniore uectus flumine rursum Alexandriam rediens ac mare nostrum ingressus Berynthum perueni, urbem Phœniciæ Syriæ maritimam, ubi complusculos dies absumpsi. Ea à Mahumetanis colitur, nullius prope indiga: æquor mœnia allatrat, nec usquam muro ambitur, nisi ubi pelago alluitur occidentē uersus. Nihil ibi memoratu dignum cōperi, præter id quod incolæ memorant, locum, scilicet, uetustate exesum squalentemque, ubi autumant diuū Georgiū regis filiam à dracone immanissimo asseruisse, beluaque mactata parenti natam restituisse. Inde soluentes Tripolim uersus uelificauimus: ea est urbs Syriæ, & à Berynto oriētē uersus bidui itinere distat, cultores præfecto parēt Syriæ, latriæ Mahumetanę addicti: uber est solū, & ob mercimonia omniū ferme rerū illic uisitur ubertas copiaque incredibilis. Illinc discedens in urbem Comagenen Syriæ aleph nomine me contuli: ea à nostris dicitur Antiochia, sub monte Tauro urbs est elegantissima & Babylonis præfecto paret: ibique scalæ Turcarum & Syrorum (ita enim uulgo dicuntur) nā mōti adiacet Olympo: Azamiorū Persarumque præsertim famigeratum est emporiū: sunt enim Azamij Mesopotamij, Persis finitimi, Mahumetē colunt. Eo usque memorati populi ceu ad nundinas cōmercij causa contendunt. Illinc iter ad Turcas Syrosque habetur, ab illis cū primis, qui ab ea parte Mesopotamiæ, quæ Azamia dicitur, proficiscūtur.

S. Georgius

Antiochia

De Aman & Menin urbibus. CAP. IIII.

INde discedens Damascum contendi itinere decem dierum: uerū priusque Damascum peruenias, circiter medium iter urbs sita est Aman nomine. Ea fert xylon abunde, & fructus suaues admodū ferme omne genus. Progredientibus paulisper ad sextū lapidem à Damasco, obuia est urbs Menin nomine, quæ in cliuo montis posita est: colitur à Christianis Græcorum ritu. Ii principi Damasceno parent. Ibi uisuntur duæ cōspicuæ basilicæ, quas ut memorant indigenæ, diua Helena Constantini parens construi iussit. Illic fructus omnifariam optimi, ediles uuæ præsertim: hortique perenibus fontibus irrigui. Inde itaque abiens tandem aliquando Damascum concessi. B

De urbe Damasco. CAP. V.

DIctu prope incredibile est, fidemque ferme omnem excedit, quam elegās sit urbs Damascena, quam'ue sit eius ager fœcundus: nam urbis allectus amœnitate, inibi dies plurimos insumpsi moram trahens, ut eorū linguam doctus, mores incolarū imbiberē. Ea colitur à Mahumetanis Mamaluchisque eximie, necnon Christianis cōpluribus, qui ritu Græcorū degūt. Obiter nō ab re fortasse erit, quippiā de eorū hexarchatu disserere. Ea, ut prefati sumus Syriæ præfecto paret. Primùm igitur omniū ibi arx est munitissima: huius fuisse autorem ferunt Ethruscum quendam ab urbe Florentia oriundū: ære proprio exædificasse dicebatur, dū inibi hexarchus foret. Id testantur in uetustissimo marmore insculpta lilia Florētinæ urbis insignia. Vrbs cingitur altiore fossa, quaternisque insigni uastigio turribus. Pōte pensili traijcitur fossa. isque tollitur ac demittur pro arbitrato. Tormentis omne genus, ac Mamaluchorū fortissimo præsidio, utpote numero L. arx munita est: ij arcis præfecto assistunt assidue. Sub Syriæ domino stipendio merent. Peperit huius urbis principatū Florētino uiro fortuna: ut enim de incolis accepimus, ita rem denarrabimus. Ferunt itaque præfecto Syriæ Sultano quādoque propinatū fuisse uenenū: & quū remediū quæsissent, ab quodā Florētino id repertū esse. Is inter Mamaluchos cōnumerebatur. Inuēto igitur antidoto, principi

Hexarchatus

in pau

A in paucis charus erat: ob id ea urbe clarissima donatus est, propterea quod uiueret, princeps, illi retulisset acceptũ. Arce ergo constructa Florẽtinus inibi rebus humanis exeptus est. Vita functũ colũt uice numinis indigenæ, in seruati principis perennem memoriã. Superstitionẽ funalibus accensis testantur. Defuncto successit rursum Syriæ præfectus. Adijciebant ad hæc incolæ, Sultanũ post indeptum imperium suis regulis(Amirre lingua Syriaca dicuntur) gratum esse admodũ: quippe qui hexarchatus & præfecturas paruo negotio, petentibus elargitur: ea tamen lege, ut aureorum (saraphos ipsi appellant) complura millia quotannis pendant. Abnuentibus sponsa dissoluere exitiũ imminet certissimum. Principẽ cõcomitantur ex summatibus deni uel duodeni. Et ubi principi cordi hæserit, uelle auri quippiam à satrapis aut commercia exercentibus (quia summa inibi uiget iniuria, passim debacchantibus latrunculis, sæuientibus præsertim in Mahumetanos Mamaluchis) dat princeps ad arcis præfectum binas literas: alteris continetur, ut cõcione aduocata in arcẽ quos uoluerit accersat: alteris continuò colliquescit mens principis, id est, quid princeps à subditis consequi uelit. Quibus perlectis, haud mora, imperata faciunt, æquum uel iniquum iubeatur, nulla habita ratione. Hunc morem corrogandi auri comentus est princeps. Vsu tamen quandoq; euenit, ut sint tantarũ uirium satrapæ, ut etiam iussi adesse nolint, gnari uim illaturũ tyrannum esse. Ob id sæpenumero, ubi exploratũ habẽt uocaturum eos esse arcis præfectũ, mox in Turcarum regionem dilabuntur. Hæc sunt quæ quasi de eorum moribus collegimus. Id etiam obseruauimus, uigiles in turribus nõ uoce, sed tympano uigilias custodiasq; agere, correspondentibus inuicẽ ictu tympani uigilibus. Sed si qui forsan uigilum semisomnes, uel paruo horæ momento ad tesseram non responderint, illi actutum ueluti suarũ desertores custodiarũ carceri ad annũ mancipant.

De his quæ Damasci uisuntur. CAP. VI.

B POstquam reguli Damasceni mores explicuimus, in rem esse iudicamus, ut nonnulla quæ inibi cõspicati sumus, elegantiam urbis concernentia expediamus: nam ea urbs incolarũ numero freques est admodum, eademq; ditissima. Mirũ dictu est, quantũ opulentia ac eximio artificio polleat: quippe quæ affatim cõmeatuum ferme omniũ habet, rei præsertim frumentariæ carniumq;, & id genus annonæ. Scatet omnifariam fructibus, & cumprimis per totum annũ recentiũ uuarũ illic est ubertas. Sunt præterea ibi mala punica, chrysomela, amygdalæ, & proceriores oliuæ; eædẽq; optimæ, rosæ itẽ albicantes rubẽtesq;, & sanè pulchriores quàm unq; uiderim: & rursum poma omne genus suauissima: pyra uero ac persica gustu insuauia Rationẽ huius insuauitatis non aliã afferebant, q; aquarũ copiã nimiã. Fluuius lympidissimus urbẽ interfluit: ob id plerũq; in singulis ędibus signati fontes conspiciuntur elaborati: præsertim opere tessellato, museaceũ appellant. Aedes autem eorum à foris inelegantes sunt, sed intus decentissimę multiplici marmore, & cumprimis ophite lapide eas exornante. In urbe sunt complura dedelubra, Moscheas appellant. Sed quod cæteris præstat, id constructum est instar basilicæ diui Petri urbis Romæ, ubi magnitudinẽ inspexeris: si tamen id demas, quod in meditullio nulli sunt imbrices uel tecta, sed patescit ut sis sub diuo. Circum uero delubrũ omnia concamerata sunt. Illic peculiari cultu sanctissimi uatis Zachariæ ut uerũ corpus obseruãt, idq; summo in æstimato habent. Valuæ delubri præcipue ex metallo quaternæ insignes plurimum: inq; delubro plures fontes, ijdemq; cõspicui. Supersunt adhuc collapsarum ędiũ monimenta, quæ à Christianis olim incolebantur, Canonicam appellant: ea opere Museaco exculta erat. Videre etiam licuit eum locum, ubi ferunt seruatorẽ nostrũ diuũ Paulũ increpuisse his uerbis: Saule, Saule, quid me persequeris? Is locus est extra urbem ad primum lapidẽ: ibi Christiani humantur, qui in ea urbe è uiuis decedunt. Visitur etiam ibi ea turris, quæ diuo Paulo pro custodia data est: ea mœnibus urbis connexa est. Eum

Damasci opulentia.

uero locum turris, unde ab angelo sanctus Paulus exeptus est, nequicquam obstruere Mahumetani tentarũt: nam ubi uesperi obstruxerint, mane reseratum offendunt: idq; ui numinum euenire autumãt, ne actæ rei testimoniũ desit. Vidi etiam illas ædes, in quibus, ut fama fert, Cain Abel fratrem cõfecit germanũ: eæ enim ab altera urbis parte sunt ad primum lapidem in conualle quadam sitæ, tamen in colle decliui. Sed hinc redeamus ad peregrinos milites, quos uocant Mamaluchos, deq; eorum licentia, qua in ea urbe abutuntur multo licentius, quàm par est, prosilientes disseramus. A

De Mamaluchis Damasci. CAP. VII.

SVnt itaq; Mamaluchi ex ea hominum nota, qui à nostra fide desciuerũt, abq; Syriæ præfecto ueluti mancipia emuntur. Illud compertum habemus, id hominum genus solers esse admodum: quippe qui tum disciplina militari, tum literarũ studio exercentur tãtisper, donec peritiores euaserint. Indiscriminatim tam parui quàm magni stipendia sub præfecto merent: id stipendiũ senos sarraphos (id est auri genus) nõ excedit mense singulo, præter sui, ac serui, necnon equi uictum: tantoq; maiore stipendio conducũtur, quanto strenuiores & manu promptiores euaserint. Igitur nõ perambulant urbem, nisi bini, uel terni simul: illis enim probro daretur maximo, si sine comite incederet. Et ubi inter eundum obuias habuerint ternas uel quaternas mulieres, licentia eis cõcessa uel extorta, in quibusdã diuersorijs, chanos uocant, qua sciũt iter facturas mulieres opperiuntur, & ut propius accesserint priui priuas corripiũt. eisq; introductis licenter nimiũ utuntur. Conatibus Mamaluchis frontẽ earũ retegere (uelata enim facie incedunt) obsistũt maxime, nec cognosci uolũt mulieres: nos enim norũt, licet à nobis agnosci nõ lint. Instant audacius Mamaluchi, & solita petulentia se uelle eas detegere asseuerant. At illæ inquiũt: Satis'ne ac super est, quod corpora nostra uulgastis, procq; libito usi estis, nisi etiam frontẽ nostram aperiatis? Tunc Mamaluchi eas missas faciunt. Verum quãdoq; accidit, ut rati prostituere principis filiam, suasmet uxores comprimant: idq; dũ ego illic agerẽ usu euenit. Mundum muliebrem curant quàm quæ maxime: uestibus sericeis utũtur, & eas cooperiunt gossipinis pannis, eisdemq; tenuissimis, quasi instar serici. Ocreis utũtur albicantibus: soleis uero coccineis, aut sanè purpureis. Caput multiiugis exornant monilibus: delectantur inauribus, & in digitis gestant condalia. Nubunt toties, quoties libuerit: ubi enim pertæsæ fuerint prioris coniugis, sacerdotem suæ fidei præfectum (Cadi appellant) adeunt, seiungiq; efflagitant à priore coniugio. Discretionem huiusmodi eorum lingua Talacare nuncupant. Peracto itaque à Cadi eorum sacerdote diuortio, ad alia noua transeunt: itidemq; uiris licet. Sunt qui autument Mahumetanos quinas uel senas simul habere uxores: quod minime animaduerti: reor tamen, ut licuit intelligere, binas, uel ad summum ternas eos uxores ducere. Vescuntur in propatulo, in emporijs præsertim, ubi promercalia uisuntur: & ibi quicquid est esculenti excoquitur. Vescuntur equis, camelis, bubalis, hœdisq;, & id genus animalibus. Recentis casei summa est copia. Quibus lac est uenale, ij circunducunt quadraginta uel quinquaginta capreas, easq; ubi lac emere uolueris, in superius deuehunt cœnaculũ, etiã si triplex foret cõtignatio, coràm in uase stannea lac emungunt. Supra palmum longas habẽt capreæ auriculas, ubera habent multiplicia: fœcundæ admodum. Tuberum ibi ingẽs est ubertas, nã nõnunq; illò uiginti quinq;, aut triginta cameli tuberibus onusti conspiciuntur, & tamen intra triduum uenduntur. Áduehũtur ex Armeniæ montib. ex Asiaq; minore, quã Turchiam, alij Anatoliam appellãt. Mahumetani longioribus uestibus utuntur fluxisq;, eisdẽq; solutis panneis uel sericeis, plerunq; caligis utuntur gossipinis, soleisq; albicãtibus. Ii ubi obuiam habuerint quempiam ex Mamaluchis, etsi Mahumetanus præstaret cæteris, qui inibi mercimonia exercent, illũ tamẽ honore prosequitur, ceditq; illi de semita, qui si secus ageret, scipione haud dubie uapularet, admonerenturq;. B

Cadi

Polygamia

Turchiæ

admonerenturq́. Sunt item ibi tabernæ complures mercium à Christianis
A conductæ: in illis serica omnifaria, & præsertim ex altera parte uillosa, ue- Velutum
lutum appellant, & id genus complura: uerùm Christiani ibi à Mahumeta-
nis male accipiuntur.

Quomodo ex Damasco itur ad Mahumetis Mecham, & de Arabum moribus.

CAPVT VIII.

POstquam plus iusto forte de Damascenis rebus disseruimus, urgeorq́; so-
licitudine perficiendi suscepti itineris, pergam expedire alia. Igitur anno
salutis quingentesimo tertio supra millesimum, mensis Aprilis octaua luce,
quum accepissem camelos, Carauanam uocant, expediri, ut Mecham côten
derent, nouarum rerum percupidus, essemq́; expers eorum consuetudinis,
qui illuc erant profecturi, iniĳ cum Mamaluchorum duce amicitiam: is fidē
nostram abnegauerat. Ad eum itaq; ubi receptum habui, ære medio mox me
donauit amictu, quo Mamaluchi uti solent: datoq́; equo pernici ac feruido,
cæteris consociauit Mamaluchis. Id, ut sum præfatus, ui maxima auri, ac a-
liarum rerum, quas illi dono dedi, consequutus sum. Ingressi tandem iter su-
mus, ac itinere dierum trium perfecto, ad locum quendam peruenimus, cui
Mezarib nomen est. Illic tridui moram fecimus, ut itineri capessendo sume-
rent mercatores necessaria, camelos præsertim, & complura alia. Eius loci
princeps quidam est, quē Zambei uocant: aruis Arabibus simul imperitat, Zambei
estq́; ingentium uirium dominus. Huic terni sunt germani, ac nati quatuor:
alit equorum quadraginta millia, inq́; eius regia equarum dena millia, ac ca-
melorū quaterna millia uisuntur. Patescit in immensum ager, utpote itinere
bidui, ubi armenta huiusmodi pecuascere solent. Is princeps Zambei capes-
surus bellum, tantarum est uirium, ut Babylonis Sultano, ac Damasci præfe-
cto, Hierosolymorumq́; principi simul arma inferat. Et quum leguntur fru-
ges, prædæ inhiat studio incredibili, miraq́; impostura circumuenit Arabas.
B Nam aliquando arbitrantur Arabes procul, utpote spatio mille passuum ui-
rum abesse, & mane postridie prędabundus adest, inopinatoq́; corripit nihil
tale metuentes: adueniens insperatò rem frumentariam ac hordeum ipsis
inditum sacculis asportat aliò. Nonnunquam perdius ac pernox excursioni-
bus populabundus insistit irrequietus admodum. Vbi uero gradum sistere
placuerit, equabus iam ob cursum fessis camelorum lac propinat, ceu rem fri
gidam. Verum enimuero uisum est mihi iumenta huiuscemodi non cursu,
sed uolatu ferri instar accipitris. Id licet testari, quoniā coràm uidi iens cum
eis simul. Illud etiam uobis compertum sit, memoratos Arabes equis instra-
tis insidere, solaq́; tunica interiore amiciri. Pro telis ferunt harundinem lon- Arabes
gam decem aut duodecim brachiorum, cui ferrum in cuspide inest, circumq́;
cuspidem sericum elaboratū. Et ubi excursiones sunt faciendæ, adeò confer-
tim incedunt, ut turmatim eos iter agere existimes. Statura sunt despicabi-
li paruaq́;: color est inter fuluum & nigrum: uox est muliebris: capillum ha-
bent promissum extentumq́;, eundemq́; nigricantem. Frequentiores sunt
quàm quisquam autumare queat: inter seq́; concertant diuturniore prælio:
montana incolunt: stataq́; prædandi habent tēpora: id enim tempus miro
studio obseruant, quo exploratum habent illàc transituros esse qui ad Me-
cham contendunt. Tunc ueluti latrunculi obsident itinera, & prætereuntes
opperiuntur, ut eorum fortunas populentur. In prædam ituri ducunt secum
omnia, uxores, natos, & quicquid possident fortunarum. Aedes eorum im-
ponunt camelis: quandoquidem nullas habent ædes: tentoriĳs & conopeis
ut nostri milites utuntur. Huiusmodi tabernacula ex lana nigra sunt confe-
cta, eademq́; depexa uiliq́; admodum. Igitur undecima Aprilis cameli, id est
carauana, numero quasi triginta quinq́; millium ex Mezarib discessere, ad
quadraginta millia hominū numerus ascendit. Nos uero non plus sexagin-
ta eramus & Mamaluchis, qui loco præsidĳ custodiendos susceperamus ca-
melos, id est, ipsam carauanam: sic enim collocabantur pro custodia Ma-

maluchi trifariam diuisi: alij in fronte: mediam aciem tenent alij: alij agmen claudebant: eo modo incedunt itinerantes, ut paulo post aperiemus. Primũ igitur omnium scire conuenit, quod à Mecha Damascus abest itinere quadraginta dierum, ac totidem noctium. Discessimus ergo à Mezarib, iterq; egimus ea die usq; ad horam uigesimam secundam. Tunc Agmirus dux tessara data iubet eo loci sisti omnes, ubi signum exaudierint. Et simul omnes exaudito signo consistunt: exonerandis onustis camelis, cibo capiendo, spatium duarum horarum absumitur. Dat tesseram rursum dux, & actutũ onustis camelis illinc abeunt. In cibatu camelis dantur singulis quini panes hordeacei, haud cocti, magnitudine mali punici. Inscensis equis iter agunt nocte ac die sequentibus usq; ad horam uigesimam secundam. Hora uigesima secunda eundem seruant morem quem paulo ante memorauimus. Singulis octonis diebus aquam hauriunt, egesta humo aut sabulo. Inueniuntur tamẽ nonnulli putei ac cisternæ. Temperant octauo die ab itinere, camelis bidui mora data ad recuperandas uires. Grauantur pondere incredibili cameli, quippe qui geminum pondus ferunt, utpote duorum mulorum. Illis est potus in ternos dies tantum.

De robore Mamaluchorum. CAP. IX.

VBi gradum sistere contigit ad aquas predictas, semper oportuit cum maxima Arabum manu confligere, sed plerunq; incruentum certamẽ: nam etsi creberrime manum conseruimus, tamen unum tantum hominem occubuisse constat: adeo enim sunt imbelles Arabes, ut à sexaginta Mamaluchis Arabum quinquaginta millia cohiberi potuerint: quoniam ex eis qui Pagani nuncupantur, non sunt Mamaluchis strenuiores, armisq; capessendis aptiores, ac manu promptiores. Noueritis profecto me coram plura uidisse, quæ Mamaluchorum bellicam uirtutem præ se ferebant. Memini inter cetera uidisse è Mamaluchis quendam, qui posito supra uerticem serui malo Assyrio, & ad distantem ad duodecim, uel quindecim passus ueluti ad scopum ictum destinare, & altero iactu malum Assyrium è uertice deturbare. Vidi & alium Mamaluchum citatissimo gradu agentem equum, ephippia eidem equo quo insidebat detrahentem inter currendum, ea'que capiti imponentem, & rursum sternentem currendo eundem equum. Ephippijs more nostro utuntur.

De Sodoma & Gomorrha urbibus. CAP. X.

PEracto itinere duodecim dierum deuenimus ad conuallem Sodomæ ac Gomorrhæ. Vera equidem refert sacra pagina. Supersunt adhuc collapsarum urbium uestigia, diuinæq; iræ testimonium. Astruere licet, tres esse urbes, quæ singulæ in cliuo singulorum montium sunt positæ, & circiter altitudinem trium uel quatuor cubitorum adhuc uisitur nescio quid instar sanguinis, quasi exprimat rubicantem ceram humo admixtam. Ego certe crediderim id genus hominum corruptissimum uitiorum labe fuisse, argumento quod circum urbes regio arida incultaq; squalet humo, nullius ferax, aquarum præsertim expers. Vescebantur olim illi manna: & quum diuino munere abusi fuissent, uapularunt uerbere atrocissimo. In dei euidens miraculum adhuc conspicitur ruina urbium. Præteritis ad uiginti mille passus urbibus, è nostris circiter triginta tres siti occubuere, obruti fuere inibi sabulo complures semineces, tantum fronte retecta. Progressi nonnihil nacti sumus montem paruum, ad cuius radices aqua reperta est: cuius inuentu gauisi sumus plurimum: ibi statiua fecimus. Postridie illius diei luce prima affuere Arabũ uiginti quatuor millia, haustæ aquę pretium reposcebat. Respondentibus nobis, soluere nolle, id quoque munere deorum datum esse: continuo consertum est prelium: succlamantibus illis, nos eorum latices hausisse. Nos uero in monte prædicto tanquã in loco tutiore cõglobati, camelos ceu propugnaculũ aliquod obiecimus uice muri. Mercimonia exercentes recepti erant in aciem mediam, id est, in medio camelorum, nobis quaquauersum acriter

Eremus anydros

A acriter prælíantibus: tam diuq; certatum est, quoad hostes nosq; bidui mora latices defecere. Montem corona cinxerant Arabes, iactabantq; in camelos irrumpere uelle. Tandem ut modum prælio faceremus, adhibitis ad consilium negotiatoribus, dux noster Arabibus ducentum ac mille aureos nummos dari iubet. At illi accepto auro dixere nos minime persoluturos esse haustam aquam denis aureorum millibus. Tunc intellectum est à nobis alia quærere gentem quàm nummos, quasi nodum quæreret in scirpo: ob id dux noster continuo edicit, ut in omni agmine nullus qui armis ferendis aptus foret, camelum inscenderet, sed prælio se expediret quamprimum. Postridie mane præmissis camelis, nobísq; agmen claudentibus, ut iter agere cœpimus, tercentum ferme numero eramus, consertum est prælium: è nostris cecidere duo, uir & mulier: nec aliud incommodi passi sumus. Ex Arabibus uero confecimus mille ac quingentos. Nec uos subeat admiratio, quòd tantam stragem pluribus pauci intulerimus. Occidioni causam præbuit, quòd illi sola interualla propè nudi agebant, instratisq; equis insederant, eoq; necessitatis adducti erant, ut instantibus nobis ad propria uix remeare quiuerint. Atrox prælium

De monte culto à Iudæis. CAPVT XI.

SPatio dierum octo nacti sumus montem, qui patet ambitu decem aut duodecim mille passuum. Hunc montem incolunt Iudæorum circiter quina millia. Ii nudi incedunt: magnitudine sunt inter quintum & sextum palmũ: uox est illis muliebris, nigri sunt coloris, sed inter se nigricante colore differunt. Nulla alia re uescuntur quàm hœdinis carnibus. Circunciduntur, nec se inficiantur esse Iudæos. Si casu quopiam Mahumetanus ad eorum manus deuenerit, is crudelem in modum decoriatur uiuens. Ad radices montis offendimus cuniculum, is est meatus subterraneus, unde deriuabant aquæ plurime. Nacti hanc opportunitatem, sexdecim millia camelorum onerauimus, cuius rei pertæsum est Iudæos. Palabantur errabundi in eo monte ceu hinB nuli. A descensu tamen montis temperabant: quippe qui Mahumetanos oderunt quàm qui maxime. Infra montem uisebantur septem uel octo spineæ arbores mira pulchritudine, inq; eis par turturum comperimus: quæ res cessit loco miraculi, quum tot itinera mensi essemus, & nulla animalia uolucresq; conspicati fuissemus. Post hæc iter egimus duorum dierum, & tandem peruenimus ad urbem quandam, cui nomen est Medinathalhabi. Ad quartum lapidem à dicta urbe puteum inuenimus. Ibi carauana, id est, camelorum agmen constitit, ibiq; unius diei sumpta mora, illic quisque se lauit, induitq; mutatoria, ut nitidiore amictus habitu urbem lætius ingrederetur. Ea frequens est populo, quippe quæ circiter ædes trecentas habet. Mœnia ut aggeres ex humo: domus uero tum lapideæ, tum lateritiæ sunt: Ager qui urbi adiacet ob diuinam interminationem nullius ferax, si id excipias quòd ab urbe ad geminum lapidis iactum circiter quinquaginta palmæ uisuntur, quæ cariotas ferunt. Præterfluit hortum quendam ibi aquarum decursus. Is quasi ex loco cliuoso ad gradus fermè uicenos quaternosq; in subiectam planiciem effunditur: inde aquantur cameli, quum illuc proficiscuntur. Sed tempus iam appetit ut eorum refellam opinionem, qui autumant Mahumetis uiri impurissimi arcam apud Mecham in aere absq; adminiculo pensilem consistere. Ego longe aliter sentio, adfirmoq; ea nec uera, neque uerisimilia esse, utpote qui coram hæc perpendi, uidiq; locum ubi humatus est Mahumetes in memorata urbe Medinathalhabi: moram enim inibi tridui fecimus, ut in horum omnium certissimam deueniremus notitiam. Prima die urbem iniimus. Quum uero delubrum eorum, Meschitam appellant, ingredi contendebamus, id prius non licebat quàm comite quopiam paruo uel magno. Ii apprehensa manu nos illò ducebant, ubi humatum adseuerant Mahumetem.

Medinathalhabi urbs

De

De delubro & sepulchro Mahumetis, deq; eius socijs.

CAPVT XII.

A

DElubrum eius testudinatum est, longitudine passuum centum, latitudine uero passuum octuaginta patescit. Gemina porta ingressus, adeuntibus patet. A latere triplici tegitur opere cõcamerato: fulcitur columnis quadringentis ex lateritio opere albicantibus. Lychni pensiles accensi, lampades appellamus, plures admodum numero quasi triũ milliũ. Ab altera delubri parte in priore loco Meschitæ turris uisitur ambitu quinq; passuum quaquauersum testudinata, pannoq; contecta serico: ea crate ærea faberrime facta fulcitur, distantia duorum passuum, abq; adeuntibus quasi per transennam conspicitur. Læuorsum angusta porta itur ad turrim: & quum eò perueneris, rursum angustiore ianua admittendus est. Hostium huiusmodi hinc & hinc complures codices bibliothecę instar honestant: alterum latus uiginti, alterum uero quinq; & uiginti condecorant: illi enim Mahumetis sociorũq; traditionis fœdissimas, tenoremq; uitæ eius continent. Intra dictam portam sepulchrum uisitur, id est, defossus locus, ubi adstruunt conditum esse Mahumetem, sociosq; eius. Nabi uidelicet, Bubacar & Othomar, Aumar & Fatoma. At Mahumetes dux erat, Arabsq; natione. Mahumetis gener erat Hali: quippe qui eius natam Fatomam uxorem duxerat. Bubacar is est, quem ferunt inter purpuratos patres relatum esse, adq; summum apostolatus apicem nequicquam aspirauisse. Othomar & Aumar in exercitu Mahumetis præfecti militum erant. Ii singuli singulos habent gestorum traditionumq; suarum codices. Ob eam rem discors admodum id genus fœdissimum, inter se concertant, alijs alia affirmantibus: multifariam enim diuiduntur, nec satis sciũt cui potissimum credant, mutuisq; ob id cædibus se conficiunt, ceu belluæ, his addicti hæresibus ac falsis opinationibus pensiq; nullius.

Nomothetæ Turcarum

De secta Mahumetis. CAPVT XIII.

NVnc uero denarrabimus mores ac sectam Mahumetis. Igitur in excelsiore turris parte est locus patens in circuitu fastigium turris extra ambire uolentibus. Mox compertum fiet uobis, quibus usi sint dolis, ut carauanæ imposturam facerēt. Primo uesperi quo illò deueneramus, ut uiseremus Mahumetis sepulchrum, dux agminis ad se accersiri delubri, id est Meschitæ antistitem iubet, eumq; in hunc ferme modum alloquitur: Eò uenisse ut uiseret Nabi, quæ uox prophetam Mahumetem significat, corpus: pretium eius rei saraphorum fore quaterna millia: parentes se habere nullos, minusq; germanos, sorores, coniuges natosq;: neque se illò contendisse commercij causa, ut aromata, aut baccar, & id genus monilia præstinaret: profectioni causam dedisse desiderium seruandæ animæ, amorem'ue comparandæ salutis: ob id se ardere desiderio uisendi corporis prophetici. Ad hæc præfectus delubri, Sidi appellant, quasi lymphatus respondit: Audes'ne his luminibus, quibus tot patrasti scelera, eum uelle conspicari, cuius intuitu deus maximus cœlũ ac terram creauit? Et rursum dux noster: Domine rex uerum dicis, sed abs te unum liceat impetrasse, ut uideam prophetam: quo uiso, in eius gratiam effodiam mihi mox lumina. Side uero respondit: Cuncta tibi aperiam princeps, Nemo it inficias quin hic propheta noster uitam exuerit: qui si uoluisset, potuisset quidem apud Mecham decedere: uerũ ut inopiæ specimē præ se ferret, eoq; nos instrueret exemplo, hic quàm alibi maluit rebus humanis exui, illicoq; in deorum sedes relatus est ab angelis, adeoq; in cœlum ueluti compar receptus est consessum. Et iterum dux noster ad templi præfectum: IESVS CHRISTVS MARIAE FILIVS ubi est? At Sidi: Ad Mahumetis pedes. Ad hæc dux noster respondit: Sufficit, sufficit, nolo plura scire. Post hæc delubro egressus dux conuersus ad nos infit: Respicite pro qua re terna millia saraphorum prodigere uolebam. Eadem die uesperi hora ferme tertia noctis, ex senioribus Mahumetanæ sectæ decem forte uel duodecim carauanam ingressi sunt: ea enim ad iactum lapidis ab urbis porta cõstiterat

B

Impia persuasio

A stiterat. Ii igitur succlamare cœperunt huc atque illuc cursitantes, ceu fanatici, Mahumetes dei nuncius resurget: ô propheta, ô deus, Mahumetes resurget, parce mihi deus. Exciti his inclamationibus dux noster, nosque arma expedire cœpimus, rati Arabas esse, qui direpturi carauanam aduentassent, percunctantes quidnam rei esset, quidue inclamarent: quoniam nō aliter tumultuabantur, quàm nos Christiani, quum inopinato rescimus factum esse miraculi quippiam. At senes responderunt: Num conspicitis fulgorem qui è sarcophago prophetæ Mahumetis effulsit? Ad hanc uocem dux noster: nihil, inquit, uideo: nosque percunctatus est, uidissemus'ne quippiam? Responsum est à nobis, nihil uidisse nos. At unus senū: estis'ne, infit, mancipia, id est Mamaluchi? Huic rursum dux: sumus sanè mancipia. Tunc senex: uos domini, nequitis cœlestia conspicari, utpote neophyti, inque nostra fide nondum firmi. Ad hæc noster dux respondit: O insani, daturus eram aureorum terna milia, mehercle dabo nunquam, canes canibusque prognati. Noueritis itaque nòn splendorem è sepulchro emicuisse, sed senes ignem flammamque commentos esse, ut sub uelamento fulgoris nobis imponerent, ceu diuinitus id splendoris contigisset. Ob eam rem iussit dux, ut de cętero nemo nostrum delubrum iniret. Id etiam exploratum uobis fiet, adiuratissimeque uobis adstruimus, inibi ferrum calybem'ue haud esse, minusque magnetem, nec propius montem quàm ad quartum lapidem esse. Nos illic tridui moram egimus, causa reficiendi agminis. Ad eam urbem commeatus omneque annonę genus ex Arabia felici, abque Babylone, Cayrum uocant, nec non Aethiopia cōportantur marique aduehuntur Erythræo, à quo urbs abest itinere quatuor dierum. *Præstigiæ*

Quomodo itur ad Mecham. CAPVT XII.

POsteaquam ineptiarum deliramentorumque ac nugarum Mahumetis satietas, imò fastidium nos cepit, decreuimus progredi, iterque cœptum perficere duce piloto, qui itineris cursum moderabatur pyxide ac pagina marina, ut sunt sulcandi ęquoris peritissimi. *Pilotus* B Austro igitur ferebamur, puteumque elegantissimū offendimus: inde enim immensa aquarū ubertas deriuabat: eius fontis incolæ autorē memorant diuū Marcū euangelistā architecto deo quū ea regio siccitate incredibili exaruisset: is ab agmine nostro epotus est. Nollem tamē obliuioni tradere, quæ cōperi in mari cognomēto Arenæ: id à nobis prius repertum est quàm Iudæorū montem nacti essemus. In mari igitur huiusmodi arenoso iter quinque dierum ac noctium habuimus. Iam iam uobis innotescet, cuiusmodi mare existat. Ea sunt arua patentia, quę arenis strata sunt albicātibus pollinis instar. Si quò sinistro pede usu eueniret, ut ij qui illàc iter agūt Austro ferrentur, ut septētrione aguntur, sabulo obruti occumberent omnes. *Arenosi maris pericula* Nam etsi prosperis uehebantur flatibus atro tamen turbine sabuli adeò inuoluebamur, ut adempto è cōspectu interuallo decem passuum alter alterum non conspiceret. Ob id incolæ camelis uehuntur caueis inclusi ligneis, inque eis uitam trahunt, ducibus tamen pilotis, qui non aliter quàm in undabundo mari pyxide ac pagina ducuntur: & ibi siti exanimati sunt complures: alij interiere ob haustos plus iusto latices, quum fontis facta fuisset potestas: tantum aquæ biberunt, ut crepuerint medij. Et illic fit Momia. *Momia* Vbi uero à septentrione flant uenti Etesiæ, tūc arena tollitur in altum, in montemque conglobata fertur. Is mons Sinai montis est brachium. Quò ut peruenimus, pylæ à nobis repertæ sunt manu & arte elaboratæ: ianuam ipsi appellant. Ad læuam dicti montis in fastigio antrum est, ad quod patet aditus porta ferrea. Comminiscuntur quidam, eò loci Mahumetem contemplationi uacauisse. Illic nostris auribus ingens strepitus, clamorque horridus insonuit: nam prætereundo montem prædictum tantum discriminis subijmus, ut uix nos euasuros arbitrati fuerimus. Relicto itaque puteo iter egimus dierum decem, bisque cum quinquaginta millibus Arabum præliati sumus, & tandem aliquando ad Mecham deuenimus: & ibi uigebant bella, concertantibus inuicem germanis, uter eorum regno Mechæ potiri deberet.

De forma & situ Mechæ, & quur illuc contendant Mahumetani. A

CAPVT XV.

IAm tempus appetere uidetur, ut de famigerata urbe Mechæ nonnihil disferamus, quidnam sit, quomodo'ue situetur, qui'ue illi moderentur. Vrbs est elegantissima, cultaq; magnopere: quippe quæ ambitu senum millium ædium continetur. Domus sunt incolatu optimæ, æque ac nostræ, uisunturq; nonnullæ trium aut quatuor millium aureorum impensa. Vrbs mœnia non habet. Ad geminum fere stadium ab urbe nacti sumus montem, ubi uia erat ui incisa, ea ducebat ad subiectam planiciem. Vrbis mœnia sunt montes, quibus quaquauersum uallatur: quadruplicem habet aditum. Moderator urbis & ipse Sultanus est, è quatuor germanis unus, ex stirpe Mahumetana, paretq; Sultano Babylonis, quo cum reliqui tres fratres diuturniore prælio certant. Igitur octauadecima Maij Mecham inijmus urbem. Ingressus patuit ab ea parte quæ septentrionem respicit: mox per decliuum locum in planiciem deuentum est. Ad meridionalem partem montes bini ferme se complectuntur, discreti angusto interuallo: ea itur ad Mechæ portum. Quà uero sol oritur, uisuntur montis fauces instar conuallis cuiuspiam. Illac iter patescit ad eum montem, ubi Abrahæ & Isaac patriarchis sacrificant. Is mons ab urbe abest ad octo uel decem millia passuum. Altitudine consurgit terni iactus lapidis, constatq; non marmore, sed nescio quonam lapide colore ab marmore dissimili. In fastigio montis est delubrum, Meschitam uocant, fabricatum more eorum: id tres habet aditus. Ad montis radices sunt geminæ cisternæ, quæ incorruptas seruant aquas: altera Carauanæ Babylonis, altera Damascenis camelis latices propinat. Aqua est pluuia, proculq; illinc deriuat. Sed ad urbem reuertamur, quum opportunum erit de more sacrificandi, quo ad radices montis utuntur, affatim dicturi. Itaque urbe inita, mox Memphiticam carauanam offendimus, quæ spatio dierum octo nos præuenerat: B neq; ea uenerat, quà nos iter feceramus. Carauanam huiusmodi sexaginta quatuor millia camelorum complebant custodibus Mamaluchis centum. Id in primis innotescet uobis opinione cunctorum, urbem memoratam dei maximum diris maledictionibus esse execratam, argumento quod nullius est ferax fructus, cunctarumq; regionum infœcundissima. Aret comprimis aquarum indigentia: adeoq; in immensum aquarũ pretium excreuit, ut duodenis denarijs tantillum aquæ emere nequeas, quo sitim unius diei expleas. Iam subijciam quo nam modo uictitent. Plerunque ex Babylone, siue Memphi Nilotica urbe, Cayrum uocant, commeatus illo mari Erythræo comportantur, portu præsertim inseruiente, cui Gidæ nomen est: is abest ab Mecha quadraginta mille passibus. Commeatus suppeditat perbeata appellatione felix Arabia, annonam mittit & Aethiopia. Illic comperimus peregrinorũ numerum maximum: Alij ex Aethiopia, ex utraq; India alij, ex Perside alij, alij ex Syria profecti erant. Nusquam profecto frequentiorem uidi populum, quantum mora uiginti dierum perspicere licuit. Ii uarijs de caussis illo accesserant: commerciorum alij causa, nonnulli ut uotum absoluerent, ignoscentiarum causa eo contenderant, in quibus ignoscentijs mox exploratum fiet uobis quidnam agant.

Carauana

Mechæ ager sterilis

De commercijs Mechæ. CAPVT XVI.

PRimum omniũ de mercimonijs quæ illo comportantur, dicemus. Ex India maiore, quæ est intra extraq; Gangem fluuium, baccæ, id est uniones, & id genus monilia aduehuntur, affatimq; aromatum: & præsertim ex ea urbe Indiæ maioris, cui nomen est Bangellæ, panni gosipini sericiq; ducuntur. Aethiopia etiam sua mittit aromata. Quo fit ut fateri liceat, eam urbem famigeratum esse emporium omnium ferme rerum, baccarum, monilium, aromatumq; omne genus, serici, gosipini, ac unguentorum, quæ suauissimum fragrant odorem, quorum omnium summa est ubertas, & copia incredibilis.

A De ignoscentia siue indulgentijs Mechæ. CAPVT XVII.

TAndem redeamus ad peregrinorum indulgentias, quarum causa illò cõtendunt aduenæ. In urbe media delubrum instar colossei Romani, amphitheatrum dicimus, non tamen ex marmore proceribusq; lapidibus, sed ex coctis lateribus: Amphitheatri instar nonaginta, aut sane centum portas habet, estq; concameratum: ingressus descensu scalarum duodecim graduum patet hinc & hinc. In propylæo monilia tantum uenduntur. Ingressis undiq; auro obducti parietes effulgent splendore incomparabili. In inferiore parte templi, id est subtus loca concamerata, ingens hominum turba: nam inibi ad quatuor, uel quinq; hominum millia non nisi unguenta odoratiora uendunt, & cum primis puluisculum odoriferum, quo humana corpora condiuntur. Inde ad Mahumetanos ferme omnes traducuntur odoramenta. Excedit enim omnem fidem, quam inenarrabilem suauitatis odorem fragrent ea unguenta, nõ aliter quàm si fores in myropolio, quod castoreum & id genus fragrantiores odores redoleat. Vigesimatertia Maij indulgentiæ in delubro cœptæ sunt erogari. Quonam modo id fiat iam iam referabimus. Delubrum in meditullio patet absq; imbricamento, inq; medio est turris, circumquaq; senũ passuum magnitudine: ea serico panno obuoluitur, supraq; uiri unius altitudinem non exurgit. Turrim ineunt porta argentea: utrinque sunt balsamo, ut ferunt, oppleta uasa: ea uisendi potestas fit omnibus in die Pentecostes. Memorantq; incolæ, id balsami partem esse thesauri Sultani eius qui Mechæ moderatur. Ad omnem turris testudinem positum est ferrum instar oræ orbiculatum, idemq; terebratum, cuiusmodi retinendis iumentis parietes muniuntur. Vigesima tertia Maij frequens populus cœpit horis antelucanis septies turrim ambire, deosculando singulos angulos, eosdemq; identidem palpat. Ab hac turri ad decem uel duodecim passus est turris altera instar sacelli nostro more extructi: ea ternos uel quaternos habet aditus. In turri media positus est puteus, qui agitur in profundum ad brachia quasi septuaginta. Is aquas salnitro infectas emittit. Puteo præfecti sunt circiter octoni homines toti populo aquis hauriendis: & ubi frequens populus septeno ambitu priorem turrim circundedit, propius accedit, & tergi putei orificium tangens hæc præfatur. Sit in Dei honore: Deus indulgens mihi dimittat peccamina. His prolatis, qui aquam hauriunt ternas aquæ lagænas singulis puteo hærentibus infundunt, totumq; hominem à uertice usque ad calcem abluunt. Madefiunt omnes, etiam si serico amicirentur. Tunc somniant ineptiores ac deliri infuso latice se esse ab omni reatu emaculatos. Addunt fabulæ scelerosi absumere reatus puteum. Adstruunt etiam, priorem turrim quam suprà memorauimus, septemplici circuitu ambitam esse primam domum, quam unquam Abraham exædificauerit. Propterea ita loti, madidi adhuc ad eum montem, quò præmisimus eos profectos esse sacrificandi Abrahæ gratia contendunt, illic biduo cõmorantes. Rursum Abrahæ ad montis radices sacrificant.

B

De ritu sacrificandi apud Mecham. CAPVT XVIII.

QVia plerunque generosos animos noua delectant, accenditurq; quisque optimus ad magna subeunda horum narratu, ob id ut magnanimis fiat satis, compendiosius quantum quibo, eorum sacrificandi ritum subijciam. Igitur sacrificaturi, alij ternos, quaternos alij, senos nonnulli uerueces mactant, adeoq; laniena madet, ut supra terna millia huiusmodi pecudum confecta fuerint: quà sol emergit iugulantur, mox in opibus in dei gratiam erogantur: nam ingens, eademq; incondita egentium turba aderat, utpote triginta millium, qui humo egesta foueam agunt, inq; ea exuscitatum ignem camelorum excrementis alunt, torrentq; elargitas carnes, eisdemq; assatis uescuntur. Ego uero crediderim inedia compulsos, non uoti gratia egentes huiusmodi illò profectos esse: adducorq; ea coniectura, quod nobis ingens cucumerum copia erat: abunde enim ex felici ac perbeata Arabia aduehebant *Templum Mechæ*

h turi

tur: illis nempe cortice dempto uescebamur: siliquas uero extra tabernaculum, ut assolet, proijciebamus: at inopes numero quadraginta uel quinquaginta correpturi cortices mox aderant, interque eos iurgium ingens uisebatur suscipiendarum siliquarum causa, parumque à digladiatione aberant concertantes, utri eorum priores legerent siliquas uel sabulo infectas. Ob eam rem in eam deuenimus opinionem, quod eximendę famis, non abluendorum reatuum causa eò aduenissent. Postridie eius diei eorum Cadi (is eius loci est apud eos, cuius sunt apud nos uerbi Dei concionatores) montem summum concionaturus ad subiectum populum conscendit: nam circiter horæ spatium incolarum lingua concionatus est. Concionis summa erat, ut obortis lachrymis peccamina deflerent, pectora plangentes, ipseque uoce sublatissima hæc subdebat: O Abraham dilecte Dei. Et rursum: O Isaac à Deo electe, eiusdemque amice: deumque pro Nabi populo exora. His dictis continuo gementium uoces exaudiebantur. Habita concione rumor increbuit, Arabum manum numerosissimam, utpote uiginti millium aduentare. Quo nuncio icti qui carauanam agebant, actutum quasi lymphati in urbem Mechæ diffugiunt. Ad sextum usque lapidem ab Mecha Arabas direpturos carauanam uenisse nuntiabatur. Ob id & nos tutò in urbem Mechæ dilapsi sumus. Verùm dum pedum struimus circiter medium iter, id est, inter montem & Mecham, à nobis despicabilis paries repertus est, latitudine quaternorū cubitorum. Circum parietem præteriens populus calculis ac lapillis solū constrauerat. Huius caussam hanc esse referebant. Quum, uidelicet, diuus Abraham à Deo iussus esset, ut filium mactaret immolantium ritu, ut præceptorū Dei amans fertur natum Isaac monuisse, ut imperata Dei capessiturus se sequeretur. Sequenti parentem nato Isaac ementita & chari cuiusdam forma aiunt cacodæmonem non longe à pariete astitisse, percunctatumque fuisse amici appellatione, quo'nam contenderet. Respondenti Isaac, se ad parentem proficisci, qui eum opperiebatur: ad hæc hostem humani generis respondisse memorant, gradum reuocaret, quoniam si pergeret iter perficere, sacrificaturū eum parentem Abraham esse: ferunt Isaac hoc monitu dæmonis haudquaquam perterritum dixisse dæmoni, sineret parentem exequi imperata Dei, postquam Deo sic erat complacitum. Hoc responso narrant euanuisse dæmonem. Verùm progresso nonnihil Isaac, rursum alterius chari accepta persona, dęmonem itidem monuisse aiunt, ne, uidelicet, obsequeretur parenti, mactare eum paranti. Tunc ferunt Isaac ira percitum lapillo impacto dæmonis frontem consauciasse. In cuius rei monimentum illàc iter agens populus, ubi propius parietem accesserit, iacere in murum calculos consueuit: indeque in urbem se recipiunt. Dum iter agimus, cœlum inumbrabant palumbes innumeri. Aiunt auitia huiusmodi à uolucre illa traxisse genus, quæ Mahumeti in aurem loquebatur, sub uelamento sacri pneumatis. Inerrant dicti palumbes uicis, ædibus, tabernisque ipsis frumentarijs, milij ac orizæ, uixque licet eos abigere, occidere uero aut capere huiusmodi palumbes propè capitale censetur. Arbitrantur enim incolæ, ubi memoratæ aues uapularent, orbem totum ruiturum, ob id impensa aluntur in templo medio.

Margin notes: A (right margin, beside first line); Cadi concio (left margin, beside "atuum causa eò aduenissent"); B (right margin, beside "proficisci, qui eum opperiebatur").

De unicornibus templi Mechæ, quos Monocerotas appellant, qui fermè alibi non uisuntur. CAP. XIX.

Vnicornes (left margin)

AB altera delubri parte septa uisuntur, siue claustra mauis appellare: in his unicornes gemini asseruantur, locoque miraculi populo spectandos præbēt. Nec ab re, res est miratu dignissima: sunt enim eiusmodi, ut illico denarrabimus. Alterum eorum, quem constat longe procerıorem esse, pullo equino triginta menses nato haud absimilem crediderim. Prominet in fronte cornu unicum longitudine trium cubitorum. Longe natu minor est alter, utpote anniculus, ac equino pullo simillimus: eius cornu quaterni palmi longitudinem haud excedit. Coloris est id animal equi mustellini: caput cerui instar: collo non oblongo, rarissimæque iubæ, ab altera parte solum dependentis

tis

A tis. Tibias habet tenues, easdemq; graciles admodum hinnuli modo. Vngulas anteriorum pedum bifidas habet, caprinos pedes ferme referentes. Tibiarum posteriorum pars exterior uillosa est, piliq; plurimi. Sane id animal ferū uidetur, uerum ferociam nescio qua comitate condiuit. Eos unicornes quispiam Sultano Mechæ dono dedit, ceu rem inuentu rarissimā, eandemq; pretiosiorem. Aduecti sunt ex Aethiopia ab Aethiopum rege, ut eo munere necessitudinem coniunctissime cum Sultano Mechæ præfecto iniret.

De nonnullis apud Mecham contingentibus, deq; Zida Mechæ portu.

CAPVT XX.

HOc loco peropportunum uidetur ea recensere, quæ in re subita acerrimum præ se ferunt ingenium: ubi ipsa ingruens necessitas, cuius sunt amarissimæ leges, sic fiendum persuaserit. Illud mihi usu euenit, operæq; pretium fuit, ut fugam meditans, clanculum ab Mecha discessurus uirum me explicuerim. Igitur cum forte à duce meo nonnulla emendi datum mihi fuisset negocium, in emporio attentius me obseruans Mahumetanus quidā, Christianum esse nouit: propterea his me uerbis percontatus est lingua patria, Inte menam e, id est, unde es tu? cui ego, Mahumetanus sum. At ille, uerū nō dicis: cui ego, per Mahumetis caput, sum Mahumetanus. Rursum Mahumetanus ille, Veni domum meam: quare sequutus sum hominē. Is ut domi fuit, cœpit me Italorum lingua percontari, unde nam essem, adseuerans me nosse, subdensq; me Mahumetanum haud esse, adfirmans Genuæ ac Venetijs fuisse aliquando: & ut dictis fidem faceret potiorem, nonnulla memorabat quæ præ se ferebant eum uera locutum esse. Hoc intellecto, fassus sum ingenue me Romanum esse, sed Mahumetanæ fidei initiatum me esse in urbe Babylonis Memphitica, factumq; ex Mamaluchis unum. Hoc audito, uisus est Mamaluchus ex denarratis non mediocrem cepisse uoluptatem, ob id honore me prosequebatur insueto. Verū quia cordi hæserat mihi longe ultra progredi uelle, Mahumetanum percontabar, esset'ne ea urbs Mecha illa adeo famigerata, ut eius totus ferme orbis meminerit: sciscitabarq; ab homine, ubi nam esset baccarum ac margaritarum, & id genus monilium, aromatum'ue ingens, ut ferebatur copia: & item ubi essent tot mercimonia, quæ illo comportari dicebantur: eoq; omnis mea oratio pertingebat, ut explorata Mahumetani mente, compertum fieret mihi, qua de caussa illic commercia, ut sueuerant, non uigebant. Et quia percontando hominem, in caussa esse Lusitaniæ regem, ceu maioris partis illius oceani moderatorem, Erythræiq; ac Persici sinus dominum minime dixi: suppressa ex composito regis mentione, ipsi mihi attentiore animo ueluti explorabundus, cœpit ex ordine causam exponere, cur nundinis non interessent commercia exercentes, inq; unum Lusitaniæ regem causam rejiciebat. At ego, ubi eius regis meminit Mahumetanus, de industria regis famam carpere cœpi, ne in eam opinionem Mahumetanus deueniret, ut gratum haberem, quod illo commercij causa contenderet Christiani. Mahumetanus uero ubi perpendit me ex professo Christiani nominis hostem esse acerrimum, honorificentius etiam solito me excepit. Et rursum ex ordine cuncta denarrabat. Doctus omnia, amici appellatione eum rogitabam, hæc Mahumetanorum lingua subdens, Menaha menalhabi, id est, oro te ut mihi assistens, me instruas quo nam modo hinc abscedere clanculum queam, iuratissime adfirmans me iturum ad eos reges qui Christianis forent infensi, Mahumetanoq; insinuabam, scire me nonnulla arcana, eaq; tanti pensi, quæ si comperta foret ipsis regibus, nulli dubium fore, quin abusq; Mecha continuo me accerserent. Suspensus uerborum horum summa expectatione Mahumetanus, Quid, inquit, artis te precor nosti? Cui ego, fabricandis tormentis omne genus concedo nemini. At ille, Mahumetes usq; laudetur, qui te talem huc misit uirum, ut deis Mahumetanis inseruias. Propterea duce eo in eius ædibus delitui simul cum sua coniuge, precibusq; ab me cōtendebat, ut à duce nostro impetrarem, ut sibi liceret circiter quin-

Ludouici dissimulatio

B

Explorandi solertia

denos camelos omnifariam aromatū onustos haud persolutis uectigalibus A à Mecha abducere: pro huiusmodi enim abducendis mercimonijs Sultano saraphi triginta debebantur. Ego uero Mahumetanū in spem certissimā induxi abducendorum camelorum uel si centeni forent, & hoc adstruebam licentiore Mamaluchorum ritu. Pro his tamen omnibus efflagitabā, ut mihi tuto in eius ædibus esse liceret. His auditis Mahumetanus, ueluti uoti sui cōpos, gaudebat plurimū, cœpitq; ob eam rem me cuncta docere, monuitq; ut ad regē quendā maioris Indiæ regni de Decham me reciperem. Huius regis ubi opportunū duxerimus, mentio fiet. Itaq; pridie quàm Carauana abscesserit à Mecha, memoratus Mahumetanus iussit me in penitiore ædium suarum parte delitescere: postridie eius diei horis antelucanis buccinator Carauanæ sono tubæ cunctos Mamaluchos admonebat, ut instratis equis iter suū Syriam uersus dirigerent: differentibus aut abnuentibus ex edicto mortem minitabatur. Vbi ea uox meis insonuit auribus, illico incessit me mentis horror, ac animi perturbatio tanta, ut continuo cœperim prehensare, ac precari hospitis Mahumetani uxorem, ne me proderet, gemebundusq; deum maximum exorabam, ut me ab hac interturbatione metuq; maximo assereret aliquando. Ea die quæ Marti dicata est, Carauana, id est, camelorum agmen, à Mecha abijt, me delitescēte in Mahumetani ædibus comite uxore eius. Mahumetanus autem Carauanam sequutus est: uerum prius nō discessit, quàm coniugem monuerit, ut die Veneris me duci iuberet ad eam Carauanam, quæ à Zida portu Mechæ in Indiam profectura erat. Abest enim à Mecha is portus quadraginta mille passibus. Dum latui, quanta me exceperit mulier comitate, pro meritis minime referre possum. Ad id accedebat, quòd spectatæ formæ Mahumetani neptis uirguncula annos nata quindecim, flos ipse, plurimum quasi me deperiret, ad mutuum amorem blandiuscula allectabat. Verùm per id tempus ingruēte uitæ discrimine, præ metu ac formidine Venus propè emortua erat, propterea uitam sponsis ac pollicitationibus amatæ pręferendam esse duxi. Igitur die ueneris proxima circiter meridiem abij B Carauanam Indicam sequutus, nocteq; intempesta peruenimus ad rusculū quoddam Arabū, & ibi quod supererat noctis absumpsimus, usq; ad proximum meridiem. Postridie iter cepimus Zidam uersus, eoq; deuenimus silentio noctis. Ea urbs mœnia habet nulla, sed ædes sunt conspicuæ, Italis haud absimiles: earum elegantiam prudens prætereo, ut breue faciam. In urbe huiusmodi uigent magnopere cōmercia, illò confluentibus omnibus propemodum nationibus, præter Iudæos ac Christianos, quibus nephas est eò proficisci. Simul ac urbem inij, contendi ad delubrum eorū, Meschitā ipsi uocant, & illic nactus sum inopum egentiumq; cateruam maximam, utpote numero uigintiquinq; milliū. Hi opperiebantur quempiam nautā, quo duce in patriā repedarent: uisis egentibus delitui in delubri angulo, & ibi stratus humi diebus quindenis morā trahens ueluti languens, plorabundus querulas subinde emittens uoces ægritudinē simulabā, quasi afflictarer stomachi, uel corporis languore quopiam: exciti mercimonia exercentes ad gemebundā uocē, pauperes percōtabantur quis nam mortaliū ille esset, qui eas ederet lugubres uoces. At inopes qui hærebāt lateri meo: Est, inquiunt, miser Mahumetanus, qui animā est efflaturus. Vesperi autē post primam facē egrediens delubro esculenta emptum itabam, utrum cibi appetentiam concitassem ea potestis coniectura assequi, quod semel in die tantū comedebam, neq; opipare, sed quidē frugalius q̄ quis autumare possit. Vrbi moderatur Sultanus, Babylonis hexarchatum habet germanus eius Mechæ Sultanus. Verū ut præmisimus, Babylonico paret. Non operæpretiū censeo, ut denarrandis huius urbis moribus ac ritu diutius insistam, quando certe cōstat eos Mahumetanos esse. Solum est infœcundum admodū, aquarū uero præsertim potu suauium summa est caritas, ædes pelago alluuntur. Ibi quicquid est quo humanior uita carere non possit inuenitur, sed aliunde aduehitur, & comprimis ex Baby-

Zida

A Babylone urbe Nilotica, ac ex per beata feliciq; Arabia, compluribusq; locis alijs. Illic ob cœli inclementiã ægrescũt plerũq; humana corpora. Sunt propterea ibi ferme semper languentiũ cateruæ. Vrbs ædium quingentorũ ambitu cõtinetur. Peractis quindenis diebus, cum nauta egi, qui Persidẽ profecturus erat, ut & mihi eodem eũdi faceret potestatẽ. In portu iecerãt ancoras centũ ferme liburnicę, si celoces cymbasq; & id genus actuarias naues percẽseas. Itaq; transacto triduo, uẽto uela dãtes, Erythręũ mare sulcare cœpimus.

Quur mare Erythræum sit importuosum, sulcariq; nocte non poßit.

CAPVT XXI.

SAtis est in confesso omnibus, quòd dictũ æquor non est rubrũ, sed instar reliqui æquoris: Nos igitur pelago cõmissi, maria sulcauimus usq; ad occasum solis: interdiu tantũ nauigabile est mare, noctu cõquiescunt tantisper nautæ, donec ad eam insulam quæ Camaran dicitur, peruentũ est: deinceps itur tutius. Quur noctu sulcari nequeat, id caussæ afferunt, quòd aridis ac scopulis breuibusq; frequens est mirandũ in modum mare, ob id opus est diuturniore specula e superiore parte mali prǽuidentibus discrimina nauitis.

LVDOVICI ROMANI PATRITII

ARABIAE FELICIS LIBER II.

De urbe Gezan, deq; eius fœcunditate. CAPVT I.

POSTQVAM de moribus populorum, deq; urbium ac locorum felicis Arabiæ situ satis superq; disseruimus, quantum nobis licuit perspicere, non absonum esse uidetur, ut minore quàm quibimus immoratione, quæ supersunt expediamus. Transactis ergo sex diebus, ad urbem peruenimus nomine Gezan. Ea portũ habet cõmodissimum, eundemq; elegantissimũ. Illic enim offendimus supra quadragintaquinq; diuersarum regionum liburnicas. Vrbs litori adiacet, principiq; Mahumetano paret. Ager ferax est modo Italici soli, fert in primis mala cydonea, Punicaq;, ac Assyria, & optimas uuas, persica, pepones, nuces, rosas, flores multiplices, cucurbitas, poma citrina, allium, cepas, diceres paradisum uoluptatis: incolæ plerunq; nudi agunt: in reliquis more Mahumetanorum degunt: ibi etiam summa est ubertas carnium, rei frumentariæ, hordei, milij albicantis, dora ipsi appellant: eo enim suauissimus conficitur panis: tridui mora inibi commeatuum sumendorum gratia absumpta est.

De nonnullis populis qui Banduin dicuntur. CAPVT II.

ABeuntes ab urbe Gezan itinere quinq; dierum, nauigamus læuorsum in conspectu tellurem semper habentes: & ubi à nobis conspectæ sunt ædes quępiã, mox esculenta sumpturi in terram descendimus numero ferme quatuordecim, rati non difficulter id impetrare ab incolis posse: uerum operam lusimus. Pro responso iacti sunt funda lapides. Id genus appulsis inhospitale admodum Banduin dicitur, centeni propemodum erant qui nobiscũ manũ eminus conseruere, fundis lapides uibrantes: horæ spatio cõcertatum est: ex illis cecidere circiter uiginti quatuor, reliqui uero effusissime diffugere. Inermes erant, si fundas excipias, nudiq; agebant: diffugentibus ipsis, gallinas uitulosq; opimos sustulimus. Intra horas ternas ecce frequens continentis incolarum turba, utpote sexcentũ: quibus conspectis, uisum est nobis referendum esse gradum, redeundumq; ad liburnicas esse.

De insula maris Erythræi, Camaran nomine. CAPVT III.

EAdem die iter cepimus uersus insulam quandam cui Camaran nomẽ inditum est. Ea ambitu decem mille passuum patet. In ea uisitur oppidũ ædium ferme ducentarũ. Ab Mahumetanis colitur, in ea aquarũ carnium'ue copia est, ibiq; sal elegantius quàm unquam conspicatus sim. Ad continẽtis latus portus, abestq; ab ipso continenti octonis millibus passuum. Ea paret

Sultano Amaniorum, id est, felicis Arabiæ. Illic bidui mora sumpta, uersus A ostiũ Erythræi maris iter cepimus duorũ dierũ itinere. Noctu interdiuq; sulcatur id æquoris. Nec ab re id dixerim, quandoquidem ab ea insula usq; ad Zeilæ portum noctu tuto nauigari mare rubrũ nequit, ob breuia ac frequentiores scopulos. Vbi uero ad ostium pelagi peruentũ est, inter septa siue claustra quæpiam esse uidebamur, ostio non plus ternis millibus passuum patente. Dextrorsum uero continens uisitur eminens altitudine decem passuum: sed tellus inculta admodum, quantũ terminari oculis quibat. Ad lęuã autem dicti ostij consurgit mons eminentissimus, idemq; saxeus. Circiter uero medium ostium apparet insula perquam mediocris, Bebmendo nomine, omni habitatore uidua, proficiscentibus Zeilã iter est dextrorsum: Aden uero euntibus lęuorsum iter accipiendũ est. Eã nos profecti sumus in cõspectu tellurẽ semper habentes, ex Bebmendo uidelicet in Adẽ itinere bidui mediæq; diei.

De urbe Aden, deq; nonnullis eorum erga appulsos negociatores moribus.

CAPVT IIII.

HAc urbe non memini uidisse munitiorem, in continenti præsertim haud inęqualis soli: geminũ latus sepiunt mœnia. quod superest, montibus occluditur, inq; eis quinæ sunt arces: in solo æquali est urbs, ambitu sex mille ædium cõtenta: cõmercia in nundinis noctu hora secunda ob nimios, qui sæuiũt interdiu æstus, exercẽt. Prope urbem ad lapidis iactũ mons est, inq; eo arx sita est. Ad radices autem montis considunt naues: urbs profecto elegans est, & totius felicis Arabiæ urbium pulcherrima. Illò ceu ad famigeratũ emporium ex utraq; India, Aethiopia ac Perside exercentes mercimonia nauali itinere confluunt. Itidem agunt, qui ad Mecham frequentes contendunt: uerum simul ac liburnicæ portum appulerint, adsunt præfecti uectigalium percontantes unde soluerint, quid'ue conuehant merciũ, quantumq; temporis sulcando maria absumpserint, & itẽ quot homines singulæ celoces tulerint. B His exploratis, condicto malum, uela & id genus armamenta asportant aliò, ut illinc abeundi, haud persolutis uectigalibus, exempta sit occasio appulsis. Postridie illius diei, quo illuc appuleram, corripuere me Mahumetani, correpto actutum compedes indidere. Huic rei occasionẽ idolorũ cultor quidã præstitit, qui me his quasi uerbis cõpellauit, Canis, inquit, Christiane, cane natus. exaudito Christiani nommine, Mahumetani illico me corripiunt, correptumq; trahunt ad eum, qui Sultani uicaria fungebatur opera: moxq; concione aduocata, sciscitabatur ab his qui ad consilium adhibiti fuerant, utrũ leto tradendus forẽ, ueluti Christianorũ explorator. Aberat urbe Sultanus, qui quoniã cædium humanarũ expers adhuc dicebatur: itum est in eam sententiam, ut prius morti haud traderer, q̃ monitus Sultanus fuisset. Igitur fortium beneficio seruatus sum, in custodia habitus diebus quinis ac quinquagenis, pedibus appendente ferro pondo librarum duodeuiginti. Perendino die quo capti sumus, ad eum, qui de perduellione inquirit, accurrerunt complures Mahumetani minarũ pleni, qui nando superioribus diebus Lusitanorum manus effugerant, pessundatis eorũ celocibus: ob id cædibus Christianorũ inhiantes, sanguinẽ nostrum expetebant, adseuerantes identidem nos Lusitanorũ exploratores esse: uerũ non defuit supernũ auxilium nobis: nam qui nos custodiendos susceperat custodiarũ præfectus, conspectis lymphaticis Mahumetanis, ratus uim subesse, ualuas occludit, statimq; obdit pessulũ.

Ludouici captiuitas

Transactis uero quinis supra quinquaginta diebus, Sultanus nos ad se duci iubet: eò enim bini unico cameli compediti pedicis ferreis uecti sumus: nec ante ad Sultanũ peruentum est, quàm dierũ octo itinere consummato. Itaq; Sultano in urbe cui Rhadæ nomen est sistimur: tunc enim rei bellicæ princeps operam dabat, delectũ triginta millium hominũ habens, Bellum Sultano cuiusdã urbis Sana nomine, illaturus. Abest ea urbs à Rhada itinere dierum trium, partim in decliui colle, partim uero in subiecta planicie sita, uisu pulcherrima, antiquiore æuo, ac hominũ frequentia, nec non opũ ubertate

præci-

A præcipua. Itaque tremebundi Sultano assistentes, cœpit me percontari explorabundus, unde nam essem? ego uero respondi me Romanum esse, inque urbe Babylonis, cui Cayro nomen est, fidei Mamaluchorum initiatum esse, contendisse me ad eam urbem quæ Medina uocatur, ubi Nabi, id est propheta humatus dicitur, quodque illo concesserim uisendi sui gratia, fama suæ celebritatis allectus. Addensque ubique gentium ac locorum, & inprimis apud Syros ac Mecham, Medinamque urbem receptum esse, eum claritudine morum, ac uitæ sanctissimo tenore secundum esse nemini: deberi propterea sibi perspicuum fore, cui ob uitæ eminentiam comperta esse debebant omnia, me minime Christianorum exploratorem fore, sed Mahumetanum optimum, suæque eminentiæ mancipium. Ad hæc Sultanus ait, dicito, leila illala Mahumet resullula. Hæc ego nunquam promere quiui, aut quia deo non erat complacitum, uel certe ictus pauore nimio hiscere non audebam: ubi ego conticui, mox iussus sum in custodiam conijci, præsidio hominum complurium: nam ex oppidis duo de uiginti quaterni homines, quatuor singulis diebus ad mei custodiam excubabant, mutatis subinde custodijs, ut per uices singula oppida quaternis diebus custodiendum me traderent: ita trimestri cœlo frui nequiui. In cibatu autem ex milio panis singulo die dabatur, isque modicus admodum, adeo ut uel seni panes eiusmodi, famem unius diei non exemissent. Si uero ad satietatem aquam propinassent, mecum opipare nimis actum esse arbitratus fuissem. Intra triduum Sultanus in expeditionem bellicam profectus est, Sanam urbem oppugnaturus: trahebat enim exercitum secum, quem memorauimus, subque eo merebant equitum terna millia: Christianis parentibus nati erant equites, ijdem instar Aethiopum nigricantes. Hi in regno presbyteri Ioannis impuberes adhuc empti fuerant, disciplinæque militari assueuerant, erantque prætoriani milites, qui principis stipabant latus, longeque pluris pendebantur quam cæteri uel numerosiores, utpote numero octuaginta millium. Corpus hi uelant sindone instar chlamidis facta, altero exerto brachio, cætera sunt nudi. Inituri bella orbiculatis clypeis utuntur, ea ex binis bubalinis tergoribus constant, intercurrentibus quaternis bacillis, qui ferrumine nescio quo dilabi non sinunt coria. Clypeos huiusmodi exornat pictura multiplex, efficitque ut uisu credas pulchrius nihil, telisque uitandis nihil aptius, magnitudine dolij orificium haud excedunt. Pro manubrio tantum asseris habent, quantum ipsa potest capere manus, idque geminis clauis firmant. Tragula utuntur, teli enim genus est, enseque haud oblongo, sed lato admodum: lineis uestibus, uerum uersicoloribus amiciunt: xylon siue gossipium arcendi algoris gratia, neoterici bombicem appellant, addunt: gossipinæ huiusmodi uestes prælio nauando non sunt ineptæ: ob id ituri in prælia eas loco chlamydis induunt singuli singulas ferunt fundas ut circum capita uibrent lapides. Subtus fundam est surculus, mesuer appellant, eo pro dentiscalpio utuntur. Nati XL. aut L. annos, ex proprio capillo sibi cornua construunt, sicque bicornes incedunt ceu caprearum hinnuli: ubi in bellicam expeditionem itur, sequuntur exercitum camelorum quina millia, hi singuli onusti sunt funibus gossipinis.

B

De desiderio mulierum Arabicarum, quo afflictim deperiunt albicantes homines. CAPUT V.

Digresso exercitu, haud mora, in meam custodiam redij. In prætorio principis externis coniugibus Sultani una degebat, ea pedissequas cosmetasque circiter duodenas alebat filo corporis conspicuas, colore ad nigrum inclinante earum sane opera mihi plurimum conduxit: nam qui in custodia eramus, decreuimus omnes (tres enim eramus) ut quispiam nostrum stultitiam simularet, quo commodius quiret alteri alter esse usui: tandem sors tulit, ut insaniendi prouinciam susciperem: qua suscepta operæpretium erat ut ea agerem quæ præ se ferrent dementiam: uerumenimuero primis tribus diebus, quibus cœpi insanus esse, adeo fessus laboribus exantlatis repertus sum, ut maiores nunquam subierim erumnas, pueris infensissime me obseruantibus: nam quinquaginta plerumque ex omni incolarum colluuione diutissime me lapidibus incessebant, ut parum abesset quin me obruerent: me tamen par pari referente quod læderet. Dum *Simulata insania*

me consectabantur pueri, insanũ uocitabant. At ego in interula affatim lapidum semper gerebã, ut ex ea re dementiã meam cunctis aperire. Regina uero conspiciebat per transennã è fenestris, concomitantibus eam uirginibus: Abs solis emeriu usq; ad occasum uacabat meis ineptijs, ut inde uidendi mei sumpta occasione colloquia mecũ iniret. Quũ itaq; nonullis negociatoribus essem ludibrio, ut testatior mea foret insania, exuta interula nudus prodiui, adq; reginę conspectũ ueni: quæ uiso me magna afficiebatur uoluptate, uixq; ferebat æquo animo, ut à se abscedere, quasi nondũ satiasset aspectũ. Interea opiparas ganeatasq; dapes mihi dare iubet, ob id splendide epulabar: & ubi uidisset irruentes in me pueros, hortabatur ut eos neci eorũ periculo tradere, belluas identidem appellitans. Aedibus principis inerrabat præpinguis ueruex, cuius cauda adeò obesa erat, ut pondo esset librarũ XL. hunc ego manu apprehensum iure insaniæ, his uerbis cõpellabam, esset'ne Mahumetanus, an Christianus, uel Iudæus? at pecus obmutescebat: ego uero crebrius ut fidei Mahumetanæ initiaretur, his uerbis instabã: leila illala Mahumet resulala: at belua nuquã respondit: cui ego scipione cõfregi crura: obiectabatur his regina ineptijs, & mactati pecudis carnes mihi dari iussit epulandas: uescebar ego adeò illecebre, ut nihil unq; comederim uoluptuosius: intra triduũ confeci & asinũ: qui latices in regiã cõuectabat, ob idipsum quod fieri Mahumetanus renueret. Per id tẽpus etiam abs me adeò male acceptus est Iudæus, ut propè seminecẽ eum reliquerim. Verũ dũ pergo insanire, quidã me longe stultior cœpit probris ac maledictis cõsectari his ferme uerbis, Canis Christiane, cane natus. Ad has cõtumelias factus iratior, cœpi in eũ lapides iacere plurimos. Conuersus ille subscribentibus pueris, lapide meũ pectus percussit grauiore ictu. At ego compeditus fugientẽ assequi nequiui. Ob id ad custodiã redeo meam: euntẽ rursum ille me dementior insequutus, in latera lapidem impegit: ob cuius ictũ sum longe deterius acceptus, q̃ ex priore percussione fueram: licet quiuissem utcunq; uulnus euitare, uerũ ut insaniæ meæ fidẽ adstruere maiorem, malui lapide uapulare. Custodiã ingressus congerie lapidum ostium obstruxi, inibiq; uitam per dolores & interturbationẽ traxi biduo ab omni cibatu potuq; temperans: propterea rebantur regina & cõplures alij me animã efflaturũ, consumptum inedia. Reserarunt itaq; reginæ iussu obstructũ abs me ostium: at canes illi mihi illudentes loco panis marmoris frusta obijciebant, adfirmantes id saccarum esse, alij botros uuæ harena oppletos proijciebant, sal esse dicẽtes: ego uero actus fame incredibili, saburratas uuas cõmedebã. Eadem die quoniã increbuerat me biduo temperasse à potu ciboq;, fama accedente uulgari, me diuinũ esse: alijs tamen censentibus me prorsus insanire, ut scinditur incertũ studia in contraria uulgus: itũ est præstò ad quosdã, qui eius loci erãt apud eos cuius sunt apud nos eremitæ, opinione sanctioris uitæ celebriores: hi montana incolebãt. Ad me itaq; sunt perducti, ut exploratius sciscitarentur quisnam essem mortalium. Percontantibus eos negociatoribus nonnullis, sanctus'ne essem, an demẽs: horum uaria erat sententia, alter me sanctũ adseuerabat, alter uero me correptum amẽtia arbitratur. Diffidentibus eis diutius, id est, plus horæ spatio super re huiusmodi, duxi missos eos facere. Ob id sublata interula, lotio illos aspersi: quo facto, mox cõuenit inter eos, me prorsus amentẽ esse, fugaq; arrepta, hęc succlamabant, me dementẽ, nõ sanctũ esse. Regina uero è prospectu eminentiore cuncta ridens despiciebat, uirgunculis astantibus, in hancq; uocem prorupit, aiens: Per dei bonũ, perq; Mahumetis caput, hic cunctorũ hominum est optimus. Mane postridie quum illum forte somno indulgentem nactus essem, qui me gemino ictu percusserat, memor acceptæ cõtumeliæ, irrui in hominem, & arreptis eius crinibus, genibus cœpi stomachum collidere, adeoq; pugnis uultum uiri contudi, ut plueret cruore facies, uixq; seminecẽ destituì hominẽ. At regina à longe omnia prospectans aiebat: Cõfice, confice beluam. Abscessit ille, nusquamq; comparuit. Inter hæc urbis moderator

rescīuit

A rescíuit multiplici cōiectura, socios meos perfidia Punica fuga sibi cōsulere uelle, & exutis cōpedibus, effractaq; custodia abscessuros, me tamen harū rerum expertē: uerū quia probe nouerat uisendi mei reginam summa affici uoluptate, statuit prius uim mihi inferendam haud esse, q̄ ipsam conuenisset. Quæ ubi in horum cognitionē deuenit, censuit me nō esse insanum, iussitq; me poni in inferiore regiæ custodia, ostio patente, compeditum tamen.

De reginæ liberalitate. CAPVT VI.

PRoxima nocte regina comitibus senis pedissequis elegantioribus me uisit, animoq; attentiore percontabatur, an essem demēs: ego uero sensim reginæ aperui me minime amentem esse: at illa huius rei gnara in meā ibat sententiā, cœpitq; me blādius excipere, iussitq; mihi ex leuissimis mollioribusq; plumis stratū poni, splendidiusq; alebat, meq; totū lauacro additis suffimētis emaculauit. Igitur quum me spatio duodecim dierū ita accipi tractariq; humanius iussisset: illis peractis, è superiore regia ad loca infima descendēs, singulo uesperi hora noctis circiter quarta me uisum itabat, secumq; comportabat delicatiora esculenta. Ingrediens uero me hac uoce inclamat: Accede inquiēs Ludouice, esuris'ne? Ego aūt respondebam, me esurire, futuræ inediæ prospectū iri cupiēs: consurgensq; occurrebā reginæ, interiore tantū tunica amictus. At illa aiebat: Non ita, sed exue interulam. Cui ego: O domina, nō sum nūc demens. Rursum illa: Mehercule noui te nunq; amentē fuisse, imò astutiorē cautioremq; te uidi neminē. Ego uero in eius gratiā exui subuculā: ea enim obscœna uelabam. Nudū uoluptuosius illa me geminæ horæ spatio intuebatur, nec à me aciem oculorū unquā auertebat, me obseruans ueluti cupidinē quempiam, querebaturq;, deos incusans his ferme uerbis: O Deus hunc creasti sole candidiorē, è diuerso autē coniugem meum, meq; ac natos meos omneis nigricantes formasti: utinam hic meus coniunx foret: item superis placeret, ut natū huic nō absimilem haberē. Hæc promens sinus lachrymis impleuit obortis, abq; imo pectore trahēs suspiria me attrectabat, moxq;
B est pollicita mihi, se simulac Sultanus aduentasset, daturā operam, ut compedes exuerem. Proximo noctis cōticinio rursum it ad me regina, sequentibus eam binis eleganti forma puellis, allatisq; dapibus opiparis, me hac uoce inclamabat: Veni huc Ludouice. Ego respondi, adsum. Et rursum illa: Vis'ne Ludouice ut tecum nonnihil morer? Cui ego, neutiq; domina, subdens, non satis superq; sibi fore, quòd compeditus eram, nisi etiam capitis pœna plecterer? At illa inquit: Noli pauere, per hoc caput tibi spōdeo impunitatē: quòd si me istuc ire nō annuis, ibit Gazella, aut Tegia, uel Galzerana. Hæc dicebat regina, nō aliò tendens, nisi ut loco earū cuiuspiam puellarū mecū cubaret. Verùm ego nunq; sum his assensus, longeq; ante hæc omnia prouiderā: quū mihi plus iusto affecta emori me ac deperiri uidebatur, occursabant animo quæ ingruebant discrimina. Haud certe nesciebam, ubi regina potita me fuisset, non defuturū mihi aurum argentumq;, camelos'ue ac mancipia, & id genus ferme omnia, quæ mihi cōplacita fuissent: probe etiam intelligebā stipaturos latera mea acriore obseruatione dena mancipia quocūq; proficisci cōtigisset, uixq; me euadere posse Arabiæ septa nouerā, obseruantibus portus ac transitus omneis mancipijs nigricātibus. Edixerat enim rex omnibus, qui fluminū portus ac uiarū obseruant angiportus, ne me sinerent diffugere, imò abeuntē corriperent: obuersabatur etiā animo, quòd si semel fuga arrepta nō euasissem, præsto affuturā mortē, aut saltē cōpedes tantisper, quoad uita superstes fuisset. Ob eā rem reginæ nunq; sum assensus, ne simul animæ ac corporis subirē apertū discrimen. Mœstus itaq; ac gemebundus nocte transegi, deo Opt. Max. me cōmittens. Intra triduū uero Sultanus aduenit, ob cuius aduentū haud mora, per internunciū regina me fecit certiorē, se nauaturam operā, ut maximarū opum fierē dominus, si modo illi obsequi uellem: Ad hæc respondi: Exolueret datā deo ac Mahumeti fidē, meq; è cōpedibus erueret: demum planissime non desperaret me illi rem gratam facturum esse.

Quare

Quare illico me prodire iussit, ac Sultanum adire: qui ut me uidit, percõtari coepit, quo nam proficisci uellem, exutis cõpedibus. Cui ego, O princeps, parentes habeo nullos, prolis sum expers, germanos ac seruos nullos habeo: præter deum ac prophetam habeo neminem. Tu uero princeps, si tibi est cõplacitum domi tuæ me alere, ero tibi pro mancipio in famulatu perpetuo: erumpebant tandẽ lachrymæ, oraq́ ubertim irrigabant, regina adstante. Quæ miserata erumnas meas, Sultanum his uerbis alloquebatur, Reddenda est tibi aliquando ipsi deo huius pauperis ratio exactissima, quem diutissime in custodia nullis accedentibus demeritis habere iussisti, caue ne deorũ subeas indignationem. Ad hæc Sultanus, ad me conuersus infit, I quo libet, nam te posthac iubeo liberũ esse, ut coelo pro arbitratu frui queas. Quo dicto actutum compedes abieci, reserantibus illis quibus id munus soluendi mei delegatum erat. Liber factus corrui ad Sultani pedes, uestigiaq́ pedum eius deosculabar, gratias agẽs. Reginæ uero manus tantũ osculatus pro uirili gratias agebam. Illa autẽ manu me apprehendens: Veni, inquit, mecũ pauperrime, quoniam noui te inedia prope assumptũ esse. Vbi uero in cubiculum me introduxit suum, suauiari me cœpit totiens, ut plus quam centies id factum esse arbitrer, dapibusq́ appositis, me epulari iussit opipare. Ego comedere nolui, siue quod præ gaudio partæ libertatis capiendi cibi appetentiam habebam nullam, aut quod summa gaudij futurus metus occupauerat: nam ubi conspicatus sum reginam arcane in aurem Sultani loqui, cœpi totus horrere, ratus reginam ab rege me loco mancipij impetrauisse: ob id ad reginam conuersus aio: Tantisper domina non comedam, quoad me libertate donaueris. At illa, conticesce demẽs, quando certe te fugit, quid de te immortales dij sanxerint: si uir nequam non eris, princeps fies. Iam compertum habebam quorsum hæc tenderent, noueramq́ quem hexarchatum esset datura. Addidi propterea, sineret me cõquiescere tamdiu, donec id sanguinis quod metus pauorq́ abstulerat, reassumpsissem: nam præter Venerem cuncta uelle posse uidebar. At illa, mehercule uerum dicis: sed ego te quotidie splendidius excipiam, appositis ouis recẽtioribus, gallisq́ gallinaceis, columbis, pipere, cinamomo, ac nuce myrstica. His auditis, cœpi ampliores sumere spiritus, factus nonnihil lætior ob ea quæ tam ampliter mulier pollicebatur: & ut refocillatis uiribus, proculq́ pulsa formidine, priorem aliquando recognoscerem Ludouicum. Conquieui in regia ad quindenos uel uicenos dies optime acceptus. Interea regina uenatũ eundi mihi potestatem facit, iui secum: ubi uero redij, simulabam cõparasse præ lassitudine ægritudinem, ex composito id agens, ut mihi liceret à cõgressu reginæ tẽperare. Delitui itaq́ octonis diebus sub languoris uelamento: illa frequentius per internuncios me uisebat. Inter hæc commonefacio reginam uouisse me deo ac Mahumeti, destinauisseq́ animo ire uelle uisum uirum quendam, qui opinione probioris uitæ celeber erat admodum, in ea urbe quæ Aden dicitur. Annuit illa, & continuo camelũ ac saraphos quinq́ & uiginti mihi dari iussit. Quæ res me maxima effecit uoluptate. Postridie cõscenso camelo abeo, itinereq́ octo dierum in Aden urbem perueni: moxq́ uisi eum hominem, quem uulgus ob uitę sanctitatem mire colebat. Nec is ab re cultus erat, quippe qui in summa inopia expers Veneris semper uixerat. Inibi complures uisuntur huic haud absimiles, uerũ operam ludunt, quando certe constant absq́ baptismi fide inaniter ac nequicquam insumptos esse labores huiusmodi. Peracto uoto postridie eius diei, quo illuc accesseram, finxi me ope illius qui sanctus habebatur incolumen factum esse: ob id haud mora, certiorẽ huius rei reddo reginam, adduq́ postquam eius in me tot extabant merita, auere etiam plurimum, ut eius regnum uisam. Id abs me factum ea ratione est, quod compertum habebam illinc classem non discessuram intra mensem, cõueneramq́ clanculum classis cuiusdam præfectum, aperueramq́ illi, me iturum in Indiam, si modo mihi facta fuisset abeundi potestas: oneraui'que promissis compluribus

Hypocrisis

uirum,

A uirum, spondens donaturum me eum fore munere perpulchro. Ad hæc ille respondit, se prius in Indiam proficisci nolle, quàm in Persida contendisset: conditionès me haud renuente, ita inter nos conuenit.

De Lagi & Aiaz urbibus Arabiæ felicis, deq; Aiaz nundinis, & de Dante oppido. CAPVT VII.

POstero die camelum conscendi, peractoq; itinere uiginti quinque mille passuum, nactus sum urbem quandam Lagi nomine: ea in aruis planissimis sita, in soloq; admodum æquali, populo frequens est, fert cariotas, & affatim carnium. At rei frumentariæ more nostro inibi summa est ubertas, uuas habent nullas, lignorumq; summopere sunt egentes, qui eam incolunt, inciuiles sunt ac subrustici, ex Arabum gente erratica, ob id paucissimi censùs. Inde abiens itinere diei unius peracto, alteram urbem offendi Aiaz nomine, ea in colle gemino posita est, intercurrente latissima conualle, inq; ea fons signatus: illò itaq; commerciorum causa, ceu ad celebre emporium plurimi mortalium proficiscuntur, & comprimis utriusq; montis accolæ nundinas adeunt, perraroq; usu euenit, ut inter sese montani haud digladientur. Concertationis horum caussam hanc esse adfirmabant, quòd indigenæ eius montis qui Septentrionem respicit, summa ope meridionales in eam sententiam trahere conantur, ut & ipsi Mahumeti ac eius socijs fidem adhibeāt: hi uero reluctantur, ac uni Mahumeti ac Hali fidem adhibendam esse adseuerant, cæteros uero ueluti pseudoprophetas aspernantur. Propterea mutuis cædibus se conficiunt, instar canum. Sed redeamus ad emporium, quò comportantur aromata minutiora fermè omne genus. Fert ea regio xylon, uulgò appellant bombicem, sericumq;, ibiq; fructus multiplices, gustu admodum suaues, ut sunt persica mala, punica, cydonea, ficus, iuglandes, nuces, & uuas optimas. Hinc & hinc, id est, in utroq; montis summo, sunt arces munitissimæ. Itaq; descendens illinc bidui itinere, inueni aliam urbem, cui Dante nomen est inditum. Ea arte & natura est munitior. In summo prægrandis montis fastigio posita. Incolunt eam Arabes inopes admodum, qui ob infœcundum solum non nisi egentes esse possunt. *Aiaz emporium* *Dante urbs* B

De urbe Almacharan Arabiæ felicis, deq; eius ubertate.

CAPVT VIII.

VT nostro uisendi orbis desiderio tandem aliquando ex cognitu nouarū rerum fiat satis, pergemus aliqua denarrare. Inde igitur abiens ad urbē quandam Almacharā nomine peruentū est, quæ bidui itinere à Dante urbe abest. Ea in monte eminentissimo posita est, adq; eam cliuoso ac perarduo ascensu itur, utpote septē milliariū, adeoq; coartatur iter, ut bini homines iter compleant, non secus ꝙ si fores in angiportu. Vbi uero in summum euaseris montē, ecce incredibilis planicies, inq; ea fermè rerū omnium copia: nam in ipsa mōtis planicie legitur quicquid frugis humanis usibus cōducere queat. Ob eam rem arbitror urbem esse propè inexpugnabilem, ubi cōmeatus omnifariam non desint, sitq; situ quasi inaccessa, & cum primis adiuuat aquarum mira ubertas, scaturiente cisterna adeò largiter, ut centenis hominum millibus sufficere posse uideatur. Illic aiunt Sultanū condidisse thesauros, quoniā inde est oriundus. Inibi iugē moram trahit una ex coniugibus Sultani: fert sanè ager huiusmodi quicquid est, quo uita carere nequeat, cœliq; clemētia, eademq; saluberrima temperie urbium nulli est secunda. Indigenæ magis in albicantem quàm in quemuis alium colorem inclināt. Et sibi Sultanus, uelut in phylacam quampiam, auri tantum adseruari iubet, quantum profectò onerandis camelis centenis abunde sufficeret: nec nisi uisa denarro.

De Reame urbe Arabiæ felicis, deq; eius temperie ac populi moribus.

CAPVT IX.

DIscedens illinc iter cepi uersus urbem quandam Reame nomine, itinere diei unius ab supradicta urbe distantē: hæc plerunq; ab incolis nigricantibus culta est, eximij sunt negociatores; agerq; omnium fermè rerū, si ligna

excipias

excipias, est ferax, ambitu duûm millium ædium urbs continetur. Ab altero montis latere mons uisitur, ubi arx est munitissima, & ibi nonnulla ueruecū genera, quorum ego caudam animaduerti pondo esse librarum quadraginta quatuor: carent cornibus: adeoq; sunt obesi ac pingues, ut uix incedere possint: habent etiam illic uuas quasdam sine granis, suauiores illis comedi nunquam: ibi omnifariam fructus inueniuntur, ut supra memorauimus. Huic copiæ accedit incredibilis cœli temperies, id cum primis testatur perennior hominum ætas: complures sum alloquutus qui centesimum ac uigesimumquintum annum excesserant, uegetam ac succulentam adhuc uiuentes uitam: his amictus est prope nullus, utpote quibus sola interula indumentum præstat, uel nobilioribus: qui uero sunt postremæ tribus, sindone brachio exerto corpus uelant: in tota fere Arabia homines ex proprio capillo cornua gerunt. Mulieres autem caligis laxioribus, instar remigum utuntur. A

Veruecœs

De Sana urbe felicis Arabiæ, deq; eius munitissimo situ, necnon de sæuitia filij regis. CAPVT X.

INde abiens itinere tridui, ad urbem quandam Sana nomine perueni, ea in æditissimo monte sita est, arteq; ac natura munitior: hanc Sultanus cum numerosissimo exercitu utpote octuaginta millium hominum octonis mensibus oppugnauit, sed nunquam expugnare quiuit: uerum post latas æquas conditiones deditionem fecit: mœnia constant ex humo cōgesta, altitudine cubitorū decem: lata uero brachia uicena, patet propterea camelis octonis in ordine expositis iter, tanta est illius latitudo. Regio est compluriū ferax fructuum, nec multum ab aruis nostris differt, si copiam rerum omnium spectaueris, & comprimis fontibus est irrigua. Vrbi moderatur Sultanus, qui natos habet duodenos, quorum uni Mahumetis inditum est nomen, qui ferme rabie dicitur correptus: mordicus enim homines impetere cōsueuit, morsosq; deuorat usq; ad ipsam satietatem, statura cubitorum quatuor, filo corporis elegantiore conspicuus, quippe qui aptissimum quadratumq; corpus habet coloris subcinericij. Fert ager eius urbis nōnulla aromata, eaq; legunt non longe ab urbe. Ambitu circiter quatuor millium ædium continetur: ædes eorum elegantia ac pulchritudine nostris non concedunt: adeo urbs patescit, ut intra mœnia uisantur arua, hortiq;, ac complura uiridaria. B

Anthropophagus

De Taessa & Zibith, & Damar Arabiæ felicis maximis urbibus.

CAPVT XI.

ILlinc mouens contendi ad urbem Taessa nomine, peracto prius dierum trium itinere: monti imposita est, sed uisu pulcherrima: ibi elegantium rerum ingens ubertas, & præsertim rosaceæ aquæ, urbs est antiquissima, inq; ea delubrum instar templi diuæ Mariæ ad rotundam urbis Romæ constructum, ædes ibi elegantiores, adhuc antiquitatem præ se ferentes. Eo confluunt commerciorum causa negotiatores prope innumeri: amictu non dissimili à memoratis utuntur, coloris subcinericij. Inde abiens profectus sum itinere tridui ad aliam urbē, Zibith nomine, pulchram sane, eandemq; optimam: à mari Erythręo abest itinere medię diei, ingentiumq; mercimoniorum urbs est, suppeditante merces pelago: honestata est dote plurimarum rerum, & comprimis saccari uberioris, & omnifariam fructuum. Sita est in latissima planicie intra duos montes, mœnibus caret: illic aromatū omne genus præcipuū est emporium, aliaq; largiter inde euehūtur, habitu ac colore ut supradicti. Ea uisa urbe, ad aliam Damar nomine concito gradu me contuli, unius diei peracto itinere, à Mahumetanis colitur, qui commercijs eximie incumbunt, urbs fœcunditate non postponenda prioribus, nec amictu moribusq; indigenæ memoratis sunt multum absimiles.

Zibith urbs

De Sultano præmissarum urbium, & quā de causa Sechamir dicitur.

CAPVT XII.

HAe urbes, quarū paulo ante mentio facta est, Sultano Arabiæ felicis, qui Sechamir dicitur, parent. Secha sanctus interpretatur, amir uero princeps.

A ceps. Sancti appellatione hominem ob id dignantur, quòd aiunt ipsum humanarum cædium, si bella excipias, expertem esse. Illud etiam noueritis, quòd per id tempus quo illic agebam in uinculis, supra sexdecim hominum millia alebat: singulis singulo die dantur seni minutiores postremiq; ualoris denarij pro uictu quo trahere in custodia animam queant. Ita accipiuntur, qui plectendi morte erant: idem domi totidem mancipia nigricantis coloris alit.

De Cercopithecis, nonnullisq; animalibus humano generi infensis.

CAPVT XIII.

INde abiens redij ad urbem Aden nomine tridui itinere prius peracto: circiter medium iter nactus sum editissimum uastissimumq; montem, is omnifariam abundat animalibus, & comprimis Cercopithecis, palabantur et ibi ferè complusculi leones, præsertim hominibus supra modum infensi, idq; efficit, ut illac tutum inter non pateat, nisi centum simul uiatoribus, qui frequentiore numero perterreant feras: illud testari licet, quod coram uidimus: eà enim habentes iter, apertum discrimen subijmus, feris nos consectantib. complures tamen arcubus ac fundis confecimus, canibus etiam opem ferentibus: tandem aliquando periculum euasimus. Ad urbem ut perueni, cœpi simulare ægritudinem, quasi pergraui adflictarer capitis grauedine: perdius ergo in delubro iacens, noctu tantum prodibam, conuenturus nauis moderatorem, impetrauiq; ab eo, ut & mihi conscendendi liburnicam uel clanculum faceret potestatem. *Catti marini uulgo.*

De nonnullis Aethiopiæ locis. CAP. XIIII.

DVm pergimus ex instituto uarias peragrare regiones, commissi pelago, fortunæ inconstantia, nec non æquorum interturbatione multijuga, à cœpto itinere absterriti sumus. Quum itaq; intra senos dies iter in Persida haberemus æquora sulcantes, iamq; septenis diebus nauigationi operam B dedissemus: ecce in mari sæuior oborta est tempestas, fluctuãte salo, dictoq; citius nos à meditato itinere auertens in Aethiopiæ oras transtulit. Onustæ erant liburnicæ rubrica inficiendis pannis aptissima: nam quotannis ex urbe Aden rubricæ onustas naues quinas ac uicenas negotiatores abducunt: hunc colorem inficiendis lanis mittit felix Arabia. Iactati itaque ui uentorum in portum quendam Zeila nomine impegimus, ibiq; quinque dierum moram fecimus, tum ut urbem inspiceremus, tum uel maxime, ut tantisper opperiremur, donec mitesceret æquor.

De Zeila urbe Aethiopiæ, deq; fertilitate illius, ac nonnullis animalibus eiusdem urbis.

CAPVT XV.

IN ea urbe magnopere commercia uigent, ceu in famigerato admodũ emporio, auri ac eboris mira est ubertas, ibiq; propè innumera mancipia ueneunt haud ingenti pretio. Hi ex regno Aethiopiæ, cui is Aethiopum rex, quem presbyterum Ioannem dicunt, siue Iacobitarum principem appellant, imperitat, ab Mahumetanis qui Mauri dicuntur, in prælijs corripiuntur, inde in Persidem, ac felicem Arabiam Indiamq;, necnon in Babylonem Niloticam, ad Mechamq; traducuntur, illic in pretio est iustitia, recteq; uiuitur: fert ager triticum, affatimq; carnium, ibi uisitur copia multarum rerum: mittit etiam oleum abundantius, sed non ex oliuis, uerum ex re nescio qua alia mellisq; ac ceræ plurimum: sunt etiam illic uerueces nonnulli, qui ponderosissimas trahunt caudas, utpote pondo sexdecim librarum. His caput ac collum sunt nigricantia, cætera sunt albi: sunt item uerueces prorsus albicãtes, quorum cauda cubitalis est longitudinis, modo elaboratæ uitis: pelearia instar tauri à mento pendent, humum propè uerrentia: inerrant aruis boues fœminæ ceruina cornua habentes, hæ non sunt cicuratæ, sed syluestres: ubi capiuntur, dono Sultano eius urbis ceu regium quiddam dantur. Vaccas etiam uidi cornu unicum in fronte media habentes instar monocerotis, longitudine supra palmi magnitudinem: his cornu in terga resupinatur, co- *Verueces.* *Vaccæ unicornes.*

o loris

loris sunt phœnicei: illæ uero quas memorauimus, in colorem nigricantem inclinant: ibi uberrime uiuitur annona uilescente: urbem incolunt innumeri negociatores: mœnia sunt exesa, portusque despicabilis, estque incontinenti telluris. Illi moderatur rex Mahumetanus, sub quo peditum ac equitũ complura millia merent stipendia: rei bellicę plurimum student: interula tantum amiciuntur. Color est ijs subcinericius, inermes ad bella exeunt, latriæ Mahumetis addicti.

De barbara insula Aethiopiæ, deque eius incolis.

CAPVT XVI.

POstquam sæuientis pelagi tumor efferbuit, uela uentis dedimus, moxque insulæ cui Barbaræ nomen est appulimus. Princeps eius est Mahumetanus: insula non patet plurimum, sed culta est admodum, habitatoreque frequentior: multifariam carnes mittit. His est subnigricans color: quicquid opum possident, id habent in armentis. Illic moram unius diei fecimus, indeque abscedentes, in Persidem uelificauimus.

LVDOVICI ROMANI PATRITII

PERSICARVM RERVM LIB. III.

De nonnullis Persiæ urbibus & portubus, CAP. I.

Diuobanderrumi

AD dies duodenos maria sulcauimus: tandemque appulimus urbẽ quandã quæ dicitur Diuobanderrumi, id est, diuus Turcharũ portus, ea parum à continẽte abest: quando intumescit undabundum æquor est insula, aquis eã ambientibus: ubi uero resedit mare, iter est ad eam terrestre: paret Sultano Cambaię. Moderatur urbi quidam nomine Menacheaz: bidui illic mora insumpta est: commerciorum ingentium est emporium, eamque incolunt ex Turcharum gente ferme quadringenti negotiatores: muro quaquauersum ambitur: tormenta omne genus mœnia muniunt. Naues habet celocibus nostris paulò minores, thalae appellant. Soluentes inde contendimus ad aliam urbem, quæ Goa dicitur, ea abest à superiore urbe itinere tridui: illò mercimonia maxime comportantur, exportãturque ab his qui ultro citroque proficiscuntur: celebres sunt admodum nundinæ: nec ubertate rerum opumque magnitudine superioribus urbs concedit. Passim colitur Mahumetes. Illinc abiens profectus sum ad urbem aliam, quæ Giulfar dicitur, rerum copia abundans: ibi inter alia peropportunum portum conspicati sumus. Illinc abeuntes ad alium portum Meschet nomine deuenimus.

Goa urbs

Giulfar

De Ormo urbe, deque insula Persidis ubi margarithæ leguntur.

CAPVT II.

ABscedentes inde uelificauimus uersus urbem Ormus nomine, inclytam: ea situ elegantiore, ac unionum copia nulli urbium est secunda: sita est in insula, & maritimis urbibus præferenda omnibus: abest à continenti spatio duodecim mille passuum, aquarum potu suauium, annonæque mira caritas: inuehuntur ferme omnia, quæ uictum cultoribus suppeditant: procul illinc itinere dierũ trium leguntur conchæ, quæ pariunt margaritas uenustiores grandioresque cæteris baccis: captura earum fit, ut haud multo post expediemus. Sunt ibi nonnulli qui piscatu uictum quæritant. Hi uecti cymbis in mare iactum faciunt prægrandis saxi dependente fune, idque fit ab gemina cymbæ parte, ut utrinque iactis in profundum lapidibus, constabiliri nauis, nõ aliter quàm si in ancoris foret, possit. Firmata suo pondere cymba, alius, cui id munus obtigit, in æquor iacit funem saxo dependente. In naui media alius, mantica in pectus tergumque dependente, alligato pedibus lapide se uibrat in pelagus, subtusque aquas urinantiũ more natat, actusque in profundũ ad passus quindenos, tantisper urinat, donec legerit conchas, in quibus delitescunt

Concharum captura

A scunt uniones ac margaritæ: collectas manticæ indit, lapidemq́ protinus quo pedes grauabantur abijcit, funiq́ innixus in superiora euadit: ibi quandoq́ ad tercentum fermè nauigiorum genera comperiuntur, quæ undecunque contendunt. Eius urbis Sultanus Mahumetis est initiatus fide.

De Sultano Ormus, deq́; sæuitia filij Sultani erga parentes ac germanos.

CAPVT III.

PEr id tempus quo ego has inuisi regiones, hæc quæ mox uobis innotescent, cōtigere. Itaque Sultano undeni erant liberi, quorum minor natu opinione insipientiæ minus cordatus habebatur: primogenitus uero ob nimiam calliditatem omnium censebatur uaferrimus. Erant item eidem Sultano bina mancipia, quæ ex regno Presbyteri Ioannis regis Aethiopum in regiam asciuerat, obq́ eorū merita strenuissimamq́ consuetudinē fortunis innumeris ditauerat, natorumq́ loco habebat. Inter hæc maior natu silentio noctis, parentibus germanisq́, illo excepto, qui mentis impos credebatur, lumina eruit: sicq́ effossa detulit in parentum cubiculum, simulq́ subdito igne, parentes domumq́ incendio subiecit: cuncta itaq́ deflagrarunt, parentes, uidelicet, ac quicquid fortunarum inibi repertū est. Proxima luce atrox facinus cultoribus urbis innotuit, ob id tumultuari cœpere omnes, rei indignitate moti. Autor uero sceleris in regiam, ceu in locum tutissimum se recepit, ac in demortui locum suffectus est. Is uero, quē memorauimus amentem esse habitum, longe alius uisus est, quàm omnium uocibus destinatus erat, cognito nephando scelere, ueluti parentum necis futurus ultor, in delubrum continuò diffugit, hæc uoce sublatissima Arabice inclamans, ô dij boni, cacodęmon effectus est germanus meus, confecit parētes ac germanos, confectosq́ deflagrantissimo rogo tradidit. Intra quindenos dies ciuiū exu-

B scitatus furor resedit: quo uiso Sultanus accersit ad se alterum illorum mancipiorum, quę dilecta à seniore Sultano prędiximus, nomine Mahumetem: quod ut uenit, Sultano Arabica lingua infit: Quid ais princeps? At ille, Sultanus sum. Tunc mancipium, Ita me hercule Sultanus es. Tum ille manu apprehensum hominem, blandiendo secū ducebat, illumq́; Arabice alloquens subdit: I & socium tuum occidito, pro qua re tibi septem oppida polliceor daturum quamprimum. At mancipium, Mi princeps, inquit, triginta annis conuictorem habui socium hunc meum, propterea id sceleris quod iubes non ausim nunquam. Tunc Sultanus, Sinito inquit. Verum intra triduum uocato ad se altero mancipio, itidem agit cum eo quod cum superiore mancipio tentauerat, insidias illi nectens. At ille cui Chaim nomen erat, hoc intellecto, Fiat, inquit, in dei nomine mi princeps: moxq́ clanculū loricatus ibat obiturus principis imperata. Vt igitur ad sociū peruenit, facere nequit, quin scelus uultu proderet. Eo uiso, haud mora, intellexit in se cudi fabam hanc, & proditoris appellatione inclamans socium, Venisti, inquit, proditor leto me traditutus? at ille, neutiquam huiuscemodi operam nauaturus accedo: at Mahumetes, nequis inficias ire, quando certe conscius patrandi sceleris animus luridum effecit uultum, ob id haud euades, quin te protinus mactem. Cognito Chaim in certissimam notionem insidiarum quas struebat deuenisse, gladium quem strinxerat, ad pedes socij abiecit, illicoq́ humi stratus ueniam precabatur plorabundus, identidem inclamans, parce mihi mi princeps, nam mors mihi iure optimo debetur, ob id confice me eodem mucrone, quo te mactaturus accesseram. At ille, nemini profecto dubium est: quin sis perditissimis proditor, quippe qui triginta fermè annis mutuo usus contubernio conuictor perennis fuisti, & nunc necem illaturus aduenisti? num miser intelligis hunc qui tibi id negotij demandauerat cacodęmona esse? Verum consurge, quoniam iam tibi parsum est: illud etiam noueris, iugi triduo hanc furiam me ingētissimis onerasse pollicitationibus, ut mortem quam mihi illaturus adueneras, prior tibi inferrem: sed ego conditionē aspernatus, facinori atrocissimo minime sum assensus. Verum sinito deos

agere immortales: tu tamen si me audis, continuo nauabis eam operam quã mox subijciam. Conuenias uelim Sultanum, illicq; dicas te leto me tradidisse. Ad hæc Chaim, Subibo imperata princeps, quare ad Sultanum profectus est: quo uiso Sultanus inquit, heus Chaim, mactasti'ne amicum? at ille, confeci me hercle princeps: tunc Sultanus, accede propius: hærenti iã principis lateri, Sultanus gladio pectus fregit. Perendino die Mahumetes clanculum induit loricam, seq; ad Sultanum recepit. Hunc ut conspicatus est Sultanus in cubiculo, Canis, inquit, cane natus, adhuc frueris aura ęthereaś Cui Mahumetes uiuo quidem in contumeliam tuam sumq; te actutum mactaturus cacodæmone deteriorem. His dictis collato pede digladiari cœperunt: concertatum est nonnihil: tandem præualente Mahumete, mortem occubuit Sultanus. Quo facto, haud mora, uictor Mahumetes regem occludi, firmariq; præsidio iubet. Iuuerunt Mahumetem populi in eum ardentissima studia. Ad eam diem charus fuerat populo admodum, ob eam rem cunctus populus acclamationibus lætitiam testans Mahumetem Sultanum salutabat. Dum itaq; Sultanus in principatu uigesimum diem egisset: illis transactis, classico ad se primores urbis, necnon negociatores, reliquumq; ferme populum uocat. Quibus ita loquutum esse accepimus, quod à se factum audierant, non ultra id patratum fore, nequiuisse fugere urgentis fati necessitatem, probe se intelligere id principatus sibi haudquaquam deberi: propterea ab eis impetrare uelle, ut illi moderandi regni darent habenas, qui quandoque ad imitationem stulticiæ factus, parum cordatus uidebatur, ad hunc iusto iure pertinere imperium. Concionãti Mahumeti assensum est: moxq; ille, qui amens habitus fuerat, in demortui locum suffectus est, moderatore tamen Mahumete: nam postquam facinus ausit Mahumetes, omnium confessione, deorum amicus credebatur. Ob id ultro ab cunctis moderandæ urbis illi datum est negotium, desipiente præsertim Sultano, cuius in superioribus abunde meminimus. Nec uos lateat in ea urbe ad quadringentos negotiatores usq; morari commerciorum causa, quæ illic plurimum uigent, illo enim comportantur sericum, uniones, margaritæ & id genus baccæ, aromatumq; adfatim. Viuunt plerunq; oriza, quoniã ea regio triticũ nõ mittit.

De Eri urbe in Chorazani regione Persidis, deq; eius opibus, & complurium rerum copia, præsertim reubarbari.

CAP. IIII.

INde discedens in Persidem sum profectus: peracto duodecim dierum itinere, ad urbem quandã Eri nomine perueni. Regioni nomen est Chorazani, ea appellatione qua & nos Flaminiam nuncupauimus: urbem Eri regionis eius rex incolit, ea est omnium ferme rerum ferax, uisiturq; tanta serici copia, ut una die emere queas tantum serici, quod ternis camelorum millibus onerandis sufficiat: ibi nunquam ingrauescit annona ob rerum ubertatem. Reubarbari in primis mira est copia: ea coniectura id sum assequutus quòd senæ reubarbari libræ nostro more pondo unciarum duodecim singulo aureo nummo ueniebant: urbs ambitu circiter septem millium ædium continetur, colũt Mahumetem quàm qui maxime. Abiens illinc itinere dierum uiginti, animaduerti regionẽ intra terras procul ab litore maris frequentem esse admodum uicis ac oppidis, eisdemq; summopere cultis.

Serici copia

De eo flumine quod arbitramur esse Eufratem

CAPVT V.

PEruenì tandem ad quendam amnem, quem ipsa incolarum lingua Eufra appellant: hunc ego crediderim Eufratem esse, uastioris cõceptaculi ductus argumento. Dum itaq; secus fluuium læuorsum iter ago, tridui peracto itinere, ad urbem aliam peruentum est Schiram nomine, ea unicum principem habet, eundemq; Persam, alij nemini parentem, addictumq; fidei Mahumetanę. Ibi omnifariam pretiosi lapilli inueniuntur: & comprimis Era nõ lapis, qui abigit lymphationes, pellitq; formidines, thurchicam appellant:

A abunde enim aduehuntur, ut ferebatur, ex urbe Balascham nomine, ubi ingens est ubertas castorei, ibiq; colorum complura genera. Illud uobis compertum fiet, quur perraro apud nos castoreum syncerum inuenitur: prius equidem adulteratur, quam ad nos comportetur, Persis adulterantibus: nam id hominum his uaframentis adulterandarum rerum concedit nemini, id ego coram perspexi, uoluiq; quandocunq; synceri castorei uim oderiferã experiri. Igitur conspicatus sum aliquãdo quospiã huius rei periculũ faciẽtes: sumebãt eñ uesicã castorei, eamq; conceptam mox naribus olfaciendã admouebant quaterni ex ordine homines, ea admota, tanta erat fragrantis castorei uis, ut olfaciẽtib. eliceret sanguinẽ e naribus, idq; prę se ferebat haud adulteratũ castoreum. Percunctabar etiam Persa, an castoreum ut cætera unguenta, quæ suis moriuntur horis illico expiraret. Pro responso habui, uim huius odoris adseruari ad annos denos, si modo non adulteretur. In qua re Persæ eminent præstantq; plurimum: inuicem hi sunt cunctorum hominum comissimi, & comprimis libertate præferendi omnibus: neque id ausim adstruere, nisi coràm eiusce rei periculum fecissem. Per id tempus quo illic agebam, nactus sum ibi negotiatorem quendã Persam, qui me superiore anno in urbe Mechę cognouerat, is erat oriundus ex urbe Eri in Chorazain: qui, ut me cõspicatus est, Ludouice, inquit, quis te impulit has uisere sedes, nonne ille es quem dudum apud Mecham noui? Cui ego, Sum quidẽ ille, qui uisendi orbis desiderio mirabilẽ in modũ ardeo: at Persa, deus laudetur infit, postquã offendi comitẽ mei itineris quempiã, qui eodẽ desiderio teneatur, quo & ego capior: quare in urbe, cui Squilaz nomen est, mora quindecim dierũ insumpta est. Persa uero me hortabat̃, ne à se discederẽ, futurus itineris iugis comes, ut eo duce præcipuã orbis partẽ peragraremus. Itaq; itineri accingimur, profecturi uersus eũ locũ, cui Sancto Braganti nomen est inditũ.

B *De urbe Sancti Bragantis, & quomodo Babylonem magnitudine exæquat, deq; Persarum rege, qui Sophi dicitur.* CAP. VI.

VRbem Sancti Bragantes ferunt magnitudine Babyloni minime concedere: quippe quam uastissime patere autumãt: eius rex Mahumeti est addictus. Memorant negotiatores habere in armis ubi libuerit ad sexagena equitum millia: gens inclinat in colorem albicantẽ, bellicoq; usui aptissima: nos uero hæc tantum ex aliorum narratu adfirmamus: non enim ultra progredi licuit grassante ac sęuiẽte Sophi in eos qui Bobachar & Othomar ac Omar sacris sunt initiati. Hi Mahumetis collegæ fuere, eiusq; deliramentorum conscij. Qui itaq; his fidem censent adhibendam esse, absumuntur: quos uero nouerit Mahumetis ac Hali sacra, imò prophana colere, illæsos sinit. Inter hęc comes meus accersito me, ait: Vt scias Ludouice quãti te faciã, quam'ue ex meo contubernio tibi prospectum iri aueam, institui te arctissima coniunctione mihi deuincire, ut hoc nexu compertum tibi sit, me nusquam defuturũ esse cœptæ necessitudini. Est, inquit, mihi neptis, cui† Samis nomen est, hanc tibi matrimonio iungi ita cupio, ut nihil desiderem ardentius. Samis eorum lingua Phœbus dicitur. Nec id ab re, Phœbo profecto uenustior candidiorq; erat. Adiecit ad hæc ille, se non ambire orbem, ob id quod cuiuspiam rei egens esset, uerũ solius animi ac uoluptatis causa, quã ex multarum rerum cognitione proficisci adfirmabat. Quare gradu reuocato, ad urbem Eri nomine redijmus: quò ut peruenimus, excipit me domi suæ comes meus honorifice & amanter, ostensaq; nepte, instantius mecum agebat, ut iure matrimonij uirgine potiri uellem. Ego uero qui longe alia animo destinaueram: præ me tuli id quidem non aspernari, sed commodius illud agendum esse arbitrabar: quare intra octonos dies inde abeuntes, reuersi sumus ad urbem Ormus nomine: illincq; soluentes in Indiam uelificauimus: & tandem aliquando portum appulimus, qui lingua indigenarum Cheo dicitur.

† alias Semei

LVDOVICI ROMANI PATRITII

INDICARVM RERVM LIB. IIII.

De urbe Indiæ Cambaia, omnium ferme rerum ferace, CAPVT I.

VONIAM in operis huius exordio, si recte meminimus, spopondimus cuncta nos denarraturos esse compendio, siue quàm quibimus, ne plus iusto prolixior oratio fastidium pareret lectori, decreuimus ob id promissa dissolue re, & ab instituto haudquaquam recedentes, ea uestris au spicijs tantum scripto prodere, quę narratu digniora uidebũtur. Indiam igitur ingressi ad portum quendam deuenimus, hunc præterfluit ingens fluuius, cui Indo nomẽ est isq; non procul abest ab urbe quæ Cambaia dicitur. Ea ad tertium lapidem posita intra terras respicit meridiem: ad eam non est liburnicis uel actuarijs nauigijs accessus, nisi inundet flumẽ uberius solito, qui aliquando ad tertium uel quartum lapidem irrigare maiore auctu arua consueuit. Verum auctus inibi fluminum contrarias uices incrementorum habent, quippe qui non nisi decrescente luna augescunt: apud nos uero pleniluniis tumescũt amnes mirandum in modum. Vrbs muro nostro more ambitur: cunctisq; ferme abundat, re præsertim frumentaria, ac fructibus omnis generis. Ibi inter cætera complura aromatum genera reperiuntur, quorum nomina me latent. illic etiam gosipium abunde inuenitur, uulgo bombix dicitur: asportant inde negotiarores annis singulis tantum gosipij ac serici, ut quandoq; quadragenas aut quinquagenas naues harũ mercium abducant, alioq; comportent: In eodem regno is mons reperitur unde eruitur onyx, corneola uulgo dicitur. Nec procul inde est mons, unde exciditur calcedonius lapis, adamasq;.

Indus flu.

De moribus incolarum Cambaiæ præclarè. CAP. II.

IAmiam subijciemus Sultani eius statum ac mores: is Machamut dicitur, quum ibi essem agebatur quadragesimus annus, quo ipse regnum indeptus fuerat, rege Gugeratorum depulso. Hi nullũ animal occidere cibi gratia, nullaq; carne uesci optimum esse arbitrantur: non sunt Mahumetani, neq; idolorum cultores. Ego uero crediderim, si baptismi caractere insignirentur, eos parum à salute abesse: nam genus est plenum iustitiæ quippe quod alijs non infert, quod sibi inferri noluerit. Si habitum quæris, pars nudi agunt, pars tantum obscœna uela ti: caput uincit gausape, coloris pupurei. His aũt colos est subfuluus, ob eam causam à Sultano regno pulsi dicunt de cuius moribus iam descendo dicturus. Huic igitur sunt in armis equitũ uicena millia: singuloq; mane in regiam ueniunt quinquaginta uiri elephantis insidentes: quibus id solum negotium datum est, ut uenerabundi regem uenerentur, beluis genua flectentibus. Mane uero rege experrecto, crepant cymbala, tympanaq;, audiunturq; sonantes tibiæ, necnon buccinatores: adsunt & complures alij, qui multijugis instrumentis musicis læticiam uiuentis regis testantur: itidem pransuro agunt: adsuntq; itidem discumbenti memoratis elephantis insidentes, & rursum cõsueto munere colendi principis fungũtur. Locis suis animalium huiusmodi ingeniũ ac consuetudinẽ denarrabimus. At Sultanus memoratæ urbis superiora labia adeo prominentia habet, ut illis æque ac mulieres capillo caput uinciat. Barbam uero albicantem gerit adusque umbilicum promissam: ueneno ita assueuit, ut omni die quippiam hauriat, ne putes ad ipsam satietatẽ uenenum sumi. Letho traditurus è satrapis quempiam, ad se accersitum, cui mors imminet, nudum sibi assistere compellit, moxq; edit nonnullos fructus, chofolos uocitant, instar nucis myristicæ muscatam appellant, mandit etiam quædam herbarũ folia, modo mali Assyrij, tambolos nominãt, addit etiam attritarum concharum ostreæ calcem, simulq; cuncta mandendo ruminat. Tandem in eum, quem

Sultani descriptio.

cupit

A cupit occidi, expuit, asperso eo, cōtinuo mors subsequitur, præsentaneo ueneno uitam perimente: nam ubi in hominem ut præmisimus, expuerit contrita uenena, intra mediæ horæ spatium perfusus ueneno in terram corruens efflat animam. Huic etiam sunt circiter quaterna scortorum millia: nam ubi semel concubuerit cum quauis meretricum, proxima luce uitā exuit: depositam interulam amictusq; mortaliū nemo attingit. Mutatorijs opus est prope innumeris. Sciscitabatur diligentius: ab negotiatoribus comes meus, unde hæc profecta esset pernicies uenenorum. Aiebant illi parentem Sultani à cunabulis natum aluisse ueneno, propterea uni sibi innocuum sola consuetudine factū esse, cæteris uero perniciosum ac lethale esse admodū. Verū de rebus Sultani modum facientes, incolarum mores descripturi, redeamus unde sumus digressi. Hi igitur plerunque sola tunica interiore uelantur, omnium sunt bellacissimi, commercijsq; student quàm qui maxime: regionis ubertas pro meritis referri non potest. Ea frequentatur ab ultro citroq; commeantibus ex omni ferme mortalium genere. Inde hac de urbe altera, cuius quum oportunū duxerimus, meminisse est animus, ad uarias multiplicesq; regiones orbis innumera mercimonia euehuntur, ad Turchos præsertim, Syrosq;, Arabas felices, Indos'ue, & item ad Africam incolentes, Aethiopasq;, & alios mortalium plurimos: sericum in primis, ac xylon, bombicem appellant, illinc exportant. Hinc est quòd ille Sultanus omnium censetur ditissimus, mercimonijs ibidem mirabilem in modum uigentibus. Hic maximas exercet simultates cum rege quodam, qui Iogæ regno imperitat, quod abest à supradicto rege itinere dierum quindecim. Itaq; huius regis Iogæ imperium longe lateq; patet, illicq; in armis sunt triginta armatorum millia, idolorum est cultor, omnisq; eius populus: suntq; opinione sanctitatis apud cæteros reges magno in pretio, celebresq; admodum: nam ex instituto rex huiusmodi singulo triennio ter uel quater peregre proficiscitur, aliturq; aliena Rex Iogæ.
B impensa dum peregrinatur, ut apud nos uoti cuiuspiam gratia peregrini circuire regiones solent. Trahit secum ad quaterna contubernalium millia, lōgum sane seruorum ordinem: coniugem insuper & natos omneis circunducit: ducit etiam quatuor uel quinq; feruidos sonipedes, felesq; qui odorem illum gignunt lectissimum, Gibellum uocitant, cercopithecosq; complusculos, psitacos item ac pardos, accipitresq;, hocq; ordine ambit ferme Indiam totam. Illi habitus est geminum corium caprinum, altero priorē partem, posteriorem altero corporis partē uelat, uillo extra eminente: coloris est prope mustelini. Ibi enim ob incendium candētis sydereris nigrescere ac torrere corpora incipiūt: omnes in aures gestant dependentibus omnifariā monilibus lapidibusq; pretiosis: alij exerto brachio uelant corpus, alij sola interula amiciuntur. Rex ac nonnulli procerum maximi puluisculis odoriferis quasi per speciem maioris claritudinis, infectā faciem circunferūt, ac reliqua corporis infecta: alij alijs uanis ducuntur superstitionibus, induxerūt in animū alij ne humi procumbant unquam, alij ne toto corpore strati considant in terra: alij ab omni eloquio ueluti elingues temperant: his uero adsunt terni aut quaterni homines, qui mutis uictū suppeditant: omnibus in uniuersum cornu è colle depēdet: illi ubi ad urbem quampiam peruenerint, incolas, ceu agūt apud nos cornicines, admonentes simul omnes cōcinunt, eoq; concentu stipem ab mortalibus petūt. Rege domi sedente trecenti, aut sane quadringēti homines simul peregre exeūt. Nec plus triduo, modo Aegyptiorum, in eadē urbe morantur. In manibus ferunt scipionem in ima parte ferreo orbe munitum: alij orbes tantum quaqua uersum limatos nonaculæ instar incidētes ferunt: illi quos oderūt impetunt funda lapides uibrantes: quare ubi in urbē aliquā uenerint, ab omnibus excipiuntur placidissime, illisq; impune est uel urbis summatē occidisse, quando profecto id agere diuinitus credūtur: ager non est ferax admodum annona ingrauescente. Regio montibus plurimum asperatur: eorū ædes sunt despicabiles pessimiq; incolatus: urbes muro am-

bitas non habent: horum opera ac studio comportantur ad nos margaritæ, & id genus monilia, illudq; non difficulter efficiunt, peregre quoquo uoluerint aliena impensa proficiscẽtes. Hi igitur ob prope inaccessam regionem, Sultano Machamir maximum exhibent negotium. A

De urbe Ceul, deq; moribus ac audentia eius populi.

CAPVT III.

ABiens ab urbe Cambaiæ me recepi ad aliam urbem Ceul nomine, quæ à Cambaia itinere dierum duodecim abest. Ager qui inter utrunque intercedit Guzerat dicitur. Rex eorum idola colit: his est color subfuluus, pro amictu alij interula utuntur, nudi agunt alij, tãtum obscœna uelati, nudis pedibus ingrediuntur, apertoq; capite prodeunt: si perpaucos Mahumetanos negotiatores excipias: ad bella sunt promptiores, in prælijs ense, arcubus, lanceis harundineis, clypeisq; orbiculatis utuntur: tormenta habent quibus proruunt mœnia, stragesq; inferunt armatis exercitibus. Ea urbs munitissima mœnia habet, distatq; à mari duobus ac mille passibus: præterfluit urbẽ amœnissimus amnis, quo ultro citroq; undecunq; mercimonia comportantur, accedentibus eò exteris liburnicis: copiam pręstat ager suapte natura omnibus abundans, si uuas, iuglandesq; nuces ac castaneas excipias: legitur triticum ac hordeum, adfatimq; leguminum, Illic etiam cõficitur gosipinus pannus, Eorum fidem prudens prætereo, quando certe constat eos eiusdem latriæ esse, cuius est rex Calechut. Horũ meminisse hæsit cordi mihi, ubi fore opportunum duxero. Illic complures negotiatores Mahumetani degunt: aëris temperies calidior est, quàm ubi est frigidissima: iustitia ibi maxime uiget in pretio: regi in armis non sunt frequẽtes milites. Regio fert equos uaccasq; plurimas. Discedẽs illinc ad urbem quandam Dabuli nomine me contuli, itinere bidui ab superiore urbe distat: hanc ingens fluuius præterfluit, nostro more mœnia habet, ager est fœcundus, ipsaq; urbs amœna admodũ, ibi negotiatores prope innumeri Mahumetani. Rex idola colit, huic ad triginta hominum millia in armis sunt: corpora animosq; ut superiores populi exercent: genus est plenum iustitiæ: his idem est cultus corporis, uictusq; ac mores insunt ut illis quos supra memorauimus. B

Dabuli urbs

De Goga insula Indiæ, deq; eius rege. CAP. IIII.

SOluens illinc profectus sum ad eam insulam cui Goga nomen est, ea ab continente abest mille passibus hæc regi de Dechan quotannis pendit uectigalium nomine mille aureos, Perday eorum lingua appellantur: si horum formam quæras, angustiores contractioresq; sunt saraphis Babylonicis sed longe crassiores: ab altera parte pro superscriptione bini sunt insculpti dæmones: ab altera uero cernitur nescio quid literis exaratum. In ea insula maris secus litus uisitur oppidum more nostro constructum: illi est præfectus dux quidam militum cui Sauain nomen est: sub eo quadringenti Mamaluchi merent stipendia, ipseq; Mamaluchus est: is ubi cõsequi potest quempiã ex uiris albicantibus, eum beneuole excipit, cęterisq; adnumerat militibus: conducere enim eos consueuit stipendio uiginti aureorũ mense singulo: sed prius honores huiusmodi nõ centuriat, quàm hũc morem seruauerit. Iubet igitur centuriaturus delectumq; habiturus, geminas ex corio afferi diploides, ipse alteram, alteram uero induit is qui admittendus est ad militiam. Vt itaque uterque diploidem induit, luctantur nonnihil: ubi is qui adscribi debet in stipendiatorum militum numerum, inter luctandum repertus fuerit præstanti fortitudine, corporisq; uiribus eximius, uirumq; se explicuerit, haud mora, militibus consociatur: sin minus, fellulariæ aut cerdonicæ arti mancipatur. Is itaq; dux cum quadringentis Mamaluchis regi Narsingæ negotium ingens exhibet, huius mentio fiet locis suis. Recedens inde contendi terrestri itinere octonis diebus ad eam urbem quæ Decan dicitur.

Perday

Militum delectus

De Decan

A

De Decan urbe Indiæ pulcherrima, deq; multijugis eius monilium generibus.

CAPVT V.

VRbi Decan memoratæ moderatur rex Mahumetanus, sub quo prædictus Mamaluchorum præfectus stipendia meret. Ea urbs uisu est pulcherrima, feraxq; ferme rerũ cunctarum. Eius rex inter Mamaluchos adnumeratur, & cum eo ad trigintaquinq; hominum millia suæ ditionis, si peditũ equitumq; recenseas numerum. Vrbem decẽtissime elegans regia exornat: regiam honestant loca complurima: nam priusquam ad regis cubiculum deuenias, per quadragena quaternaq; cubicula tibi transeundum est: sic enim disposita contignatio est, ut alteri alter aditum locus præbeat, donec ad nouissimum perueneris. Vrbs more Christianorũ mœnibus ambitur: domus sunt haud inelegãtes. Rex uero utitur fastu, pompamq; ducit incredibilem. Qui regi famulantur, in summis sotularibus circũferunt pyropos ac adamãtes, & id genus lapides pretiosos. Quę uero monilia pro inauribus ac condalijs ferant, cogitent ipsi quibus acerrimum est iudicium, quũ pedes eminentioribus corporis partibus contulerint. In eius regno mons est, unde erui dicitur adamas. Is mons est ab urbe ad sextum lapidem, muroq;, quaquauersum circundatur: ipsum firmissimum adseruat præsidium. Scatet ea regio fere rebus omnibus in uniuersum. Mahumetem colunt: amiciuntur sericis uestibus, uel interula ex serico elegantiore: ocreis tenuioribus cũ caligis instar remigum utuntur. Mulieres Damascenarum fœminarum modo uelant faciem, ne unquam satient intuentium aspectum. *Adamantis fodinæ*

De regis diligentia peritiaq; disciplinæ militaris. CAP. VI.

IS rex cuius paulò ante meminimus, diutina bella gerit cum rege Narsingæ. Qui illi parent populi Mahumetem colunt: milites plerunque conducit exteros aduenasq;. Illis est colos albicans, indigenis uero subfuluus. Rex opibus diuitijsq; uberioribus ac liberali consuetudine nemini fermè cõcedit. In mari etiam classem habet ualidissimam. Odit Christianos quàm qui maximè. Peragrata ea regionis parte, iter cepimus uersus urbem, cui Bathacala nomen est.

B

De urbe Indiæ Bathacala, deq; eius ubertate, præsertim orizæ, ac saccari.

CAPVT VII.

ABest urbs Bathacala ab urbe Decan itinere quinque dierum, arte & natura nulli urbium postponenda. Rex idola gentilium ritu colit: circuitur mœnibus, estq; à pelago ad primum lapidem: portum non habet maritimum. Qui è mari illuc mercimonia comportant, aduehunt amne perquam mediocri. Illic moram degunt complures negotiatores Mahumetani ob commercia, quæ inibi summopere uigent. Amnis præterfluit urbem: ager mittit orizam, saccarum, & illud comprimis quod candidum uocitamus. Ibi fici ac iuglandes reperiuntur, ut inde urbe Calechut: latriæ dæmonum sunt addicti, ut incolæ Calechut: Mahumetani tamen seruant ritus suos. Equis, mulis, asinisúe haud utuntur: uaccas, bubalos, pecora & capreas habent. Regio tritici, hordei leguminumq; ferax non est, uerum fructus omnifariam alij inibi leguntur Indico more. Dimissa ea urbe ad insulam quandã Anzediuam nomine me recepi: ea colitur à Mahumetanis idolorumq; cultoribus: distat insula à continente stadijs quaternis: ambitu uero patet uiginti mille passuum. Illic cœlum minime clemens est, agerq; infœcundus. Intra insulam ac continentem terram intercedit portus commodissimus. In insula aquæ potu suauissimæ hauriuntur. *Anzediua insula*

De nonnullis optimis Indiæ urbibus. CAP. VIII.

ILlinc discedens iter à me ceptum est uersus urbem quandam, cui Centacolæ nomen inditũ est, unius diei itinere prius absoluto. Huic princeps haud magnarum opum moderatur. Affatim tamen inibi carnium ubertas inuenitur orizæq;, ac omnifariam fructuum non aliter quàm apud Indos. Ibi complusculi Mahumetani commercia exercent. Rex idola colit: genti colos est *Centacola urbs*

subful-

A

subfuluus:nudi prorsus agūt, apertoq; capite prodeunt. Princeps huiusmodi regi de Barthacal paret. Inde abeuntes itinere bidui itum est ad insulam
Onor insula quandam aliam Onor nomine. Rex eius latriæ addictus est dæmonum,& regis Narsingę subit imperata. Is est omnium comissimus, expers fastus: huius iussu circiter octonæ liburnicæ assidue maria sulcant,& prædabundæ quidē excursionibus uacant. Hic summa necessitudine ac uinculo amoris regē Portugallię complectitur. Gens obscœna sindone uelat, cętera sunt nudi. Mittit ager orizam ubertim non secus quàm Indica arua. Illic animalia propè omne genus, ut sunt, apri, cerui, lupi, leones, ac omnifariam auitia, nostris tamē absimilia. Paui in primis psitaciq;, necnō uaccę ferè innumerę, eædemq; subrutilæ: sunt item uerueces obesi admodum. Florum uero ac rosarum tāta est copia, ut ibi uel hybernis diebus nō desint. Cœlum clemētius esse nequiret: cultoribus longe diuturnior uita est, nosq; in ea re exuperant. Haud longe à
Mangolor dicta urbe uisitur urbs alia Mangolor nomine, unde circiter sexaginta naues oriza onustæ soluere consueuerūt. Incolæ partim idolis seruiūt, partim Mahumetem colunt: uictus amictusq; ij sunt, quos supra memorauimus.

De Canonor urbe Indiæ maxima. CAP. IX.

DIgredientes illinc iter cepimus uersus urbem Canonor nomine, rerum pulchritudine præstantissimam. Ibi rex Portugalliæ munitissimum habet oppidū. Vrbis rex idola colit, ipsiq; regi Lusitaniæ est charus in paucis. Portū urbs habet: illò cōuehuntur equi Persæ: sed immania sunt horū uectigalia: nam penduntur pro equo singulo aureorum uicena & quina milia. Digressis inde iter introrsus terras est ad Narsingæ urbem, ubi complures Mahumetani negotiatores degunt. Ager tritici, uuarum, ac omnium ferè fructuum, si poma citrea cucurbitasq; excipias, expers est admodum. Pane non uescūtur incolæ, sed oriza, pisce ac carnib. necnō iuglandibus quas fert regio. B
Alio loco de eorum cultu ac moribus disseremus, quum iam sit omnibus in cōfesso, eos indigenis urbis Calechut haud dissimiles esse. Inibi cœpta sunt inueniri zinziber piperq;, myrobolanū, cardamomū, cassia,& id genus aromata complura. Vrbem mœnia haud circundāt: ædes sunt despicabiles. Illic reperiuntur fructuum complura genera nostris absimilia, uerum longe suauia: suis locis à nobis describetur eorū forma. Regio est propè inaccessa, ob frequentiores specus ui extructos. Regi sunt in armis ad quinquaginta nobilium millia, Hæros ipsi appellant. In prælijs utuntur ense, clypeo obrotundo, hastis ac arcubus: nūc uero tormentis etiam uti consueuerūt, Nudi incedūt, obscœna tantùm uelati: ijs apertum est caput, nisi ubi ad bella contendunt: tunc caput subrutilo galero tegunt, eoq; bis inuoluūt, uittaq; nescio qua uinciunt. Equis, mulis, asinisq; non utuntur, minusq; camelis, quos dromedarios passim uocitamus. Elephantis tantum utuntur, non tamen præliaturi. Vbi tempus appetet, dicemus abundè de arce, quam rex erexit contra regem Portugalliæ. In urbe uigent summopere commercia: nam quotannis illò undecunque ducenta fermè nauigia appellere consueuerunt. Præteritis nonnullis diebus, peracto itinere quindecim dierum orientem uersus, postquam in regnum Narsingæ deuentum est, tandem ad urbem quandam Bisinagar nomine peruenimus.

De Bisinagar urbe regni Narsingæ feracissima. CAP X.

VRbi moderatur rex Narsingæ: ea maxime patet: muro tamen ambita in decliuo montis sita est, circuitu octo mille passuum: triplici muro circundatur: ibiq; cūctorum mercimoniorum famigeratum cœlebratur emporium. Fœcundus est mirum in modum ager: illic quicquid est quod ad delitias ac suauiores faciat uoluptates, inuenitur: uenationibus ac aucupijs alibi nusquam arua aptiora, syluæq;: credas uoluptatis paradisum esse quampiā. Rex indigenęq; regni idola colunt. Magnarum est rex uirium: huic supra quadringēta equitum millia in armis excubant. Illud etiam non præteribo, equum ibi non minoris quàm quadringentis aut quingentis pardais (ij sunt aurei

aurei nummi) uendi. Vsu quãdoq; euenit, ut octingentis aureis quis equum emerit: pretij hanc immanitatem efficit, quòd aliunde aduehuntur: ibiq; nulla equarum armenta, prohibentibus regibus, qui portus asseruari iubent maritimos, ne importentur equæ. Huic etiam sunt quadringenti ad belli usum elephantes: habet et dromedarios, qui ocyssime currunt. Hic peropportunũ uidetur, ut de docilitate, deq; agillima consuetudine elephantorũ non nihil differamus, ne uideamur nõ meminisse superiorum, quum classico lectori colliquescat, nos suprà id esse crebrius pollicitos. Igitur id animal docile est admodum, parumq; ab humanis abest sensibus, cunctasq; belluas fortitudine anteire solet. Indi bella inituri clitellas elephanto imponunt: sunt clitellæ huiusmodi, cuiusmodi in regno Ausonio utuntur muli: clitellas subtus aluum cingũt geminæ ex ferro catenæ: supra clitellas hinc & hinc domus, uel si mauis turrim aut caueam ligneam appellare: collo iungũt caueas, assamenta nescio quæ crassitudine medij palmi: singulas caueas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur illis est enim patrij sermonis intellectus, officiorumq; memoria. Constat nullum aliud animal humanis sensibus accedere propius, si amoris & gloriæ uoluptatem, si probitatem conspicuam, si prudentiam, & id genus mores, quorum sunt cætera animalia expertia, spectaueris. Itaq; septeni sunt homines, qui elephantũ bella inituri conscendunt loricati, ferentes arcus, lanceas, enses ac peltas. Promuscis elephanti, quã manũ appellant, loricatur: illi alligatur exertus ensis duorũ lõgitudine cubitorũ: crassitudine uero ac latitudine palmæ humanę, sicq; instructi præliantur. Vbi progrediendũ aut retrocedẽdum est, monet domitor, cuius uocem callet elephas. Feri, inquit moderator belluæ, illũ, ab illo tẽpera: sæui item in alios, abstine ab alijs. At animal cuncta subit imperata, eaq; adamussim explet æque ac humanorũ capax sensuũ. Verũ ubi usu euenerit, ut obiecto igne pauore icti fugam arripiant, nulla re adduci possunt, ut gradũ reuocent: ea gens enim mira arte ubi libuerit ignes terrendis belluis excitat. Hos adeò id animal pauet, ut nulla alia re magis terreatur. Ob id uisis ignibus effusissime diffugiunt. Reliquum quid est? discretis moribus, fortitudine eximia pręstat omnibus. Memini aliquando uidisse elephantos ternos maximã liburnicã in siccũ trahere, ut haud multo post referabimus. Dum ego apud Canonor urbem agerem, nonnulli negotiatores Mahumetani in hunc modũ in siccum nauim trahebãt, seruata Christianorũ consuetudine, uersa naui, exposita prora uersus continentẽ, subiectis ternis trabibus, tres elephanti genibus innixi, capiteq; in humum connixo nauigium in terram trahũt. Verum sunt plures qui existimant in cruribus elephantos nõ habere internodia, plicareq; ob id nequire tibias: quod profecto à uero plurimũ abest. Habẽt iuncturas ut cætera animalia, sed in ima propè parte crurum. Fœminis inest ferocia maior quàm maribus, conuehendisq; oneribus illis longe maiores sunt uires: furore etiam corripiuntur, id cursu lymphatico prę se ferentes. Elephantes ternos bubalos magnitudine excedunt, uillo etiam non absimiles: oculi ut suibus: promuscidem, quam manum appellamus, promissam admodum habent: ea ori esculenta ac poculenta admouent: subest enim iugulo os, sui sanè nõ absimile, hiscam referens: proboscis exesa est ac caua intus: eaq; sæpenumero uidi belluas porrectas capere stipes: uidi item ab elephanto arboris truncum prosterni, tantæ quidem uastitatis, ut quod effecit bellua, nos priores numero uiginti quatuor nequiuerimus. At elephas uno uel altero connixu arietauit in terram. Bini dentes qui prominent, collocãtur in superiore maxilla: auriculas quaquauersum gemini palmi magnitudine habẽt: nec id usq; minore aut maiore, ut assolet, proceritate. Pedes illis sunt obrotundi instar orbium, quibus discumbendo carnes excipimus munditiarum causa, ne gausape fœdetur. Pedem ambiunt quinq; ungulæ ostrinæ conchæ latitudine. Cauda instar bubali, terni palmi longitudine, uillo rarissimo. Fœminis sunt proceriores mares: magnitudine sunt

Elephanti natura

multiju-

multiiuga: alij ad tertiumdecimum palmum, ad quartumdecimum tolluntur alij: transcendi quandoq; in nonnullos ego eiusce magnitudinis. Adseuerabant cultores, ad sextumdecimum palmũ quosdam altitudine exurgere. Lentius incedũt: fit propterea ut qui nõ assueuerint, non aliter quàm in undabundo ęquore nauseã subeãt, ac insidere nequeãt. Iuniorib. ubi insederis summa afficieris uoluptate, molliter instar gradariç mulç gradientib. Vbi conscendendus est elephas submittit genua, & quasi stapedes instrueret, prębet scandendi facultatem: subleuante tamen quopiã homine à tergo sessorem. Infrenes sunt omnes, nec ceruicem restis uincit: soluto prorsus capite gradiũtur.

De coitu elephantorum. CAP. XI.

INituri loca quærunt palustria, pudoreq; non nisi in abdito coeunt: dicunturq; fere humanitus ueneri operam dare: etsi non desint autores, qui barros dicant auerse coire. Apud quosdam pro summo munere habetur, ut regem elephantino membro donent. Id forte plurimi faciunt, ob immane pretium, quo uęneunt elephanti, utpote quingentis aureis: alij (si credere dignum) duobus millibus aureis emuntur: illud forsan non moles corporea, sed acre ingenium præstat. Nusquã sane negauerim me alicubi uidisse gentes quaspiam, sensu ac ingenio elephantis longe inferiores. Itaq; is rex Narsingæ opibus ac imperio præstat cunctos, quos unquam conspicatus sum reges, unquamq; audiuerim. Vrbs situ ac elegantia urbem Mediolanum effingit præsentatq;: si tamen id excipias, quòd in loco est decliui, minusq; ęquo. Quæ illi subsunt regna, ea Narsingam circundare uidentur, ut regnum Ausoniæ ac Venetiæ Mediolanum ambiunt. Ea urbe inter utraq; maria procurrente, referebant eius Bramini (hoc enim nomine sacerdotes eorũ dignantur) regem singulo die ad duodecim mille Pardios pro uectigalibus, censusq; loco sumere. Huic semper in armis excubãt complura armatorum millia: quippe cui bella nunquam desunt, eo finitimis arma inferente. Idolorum est addictus fœdissimæ latriæ, ipsumq; cacodæmona colit non aliter quàm rex Calechut. Vbi duxerimus opportunum fore, hæc explicatius denarrabimus. Viuunt ut idolorum cultores: gens eiusmodi est habitus: qui maioris sunt census, tunica utuntur interiore haud oblonga, caput uero fascia uersicolore Mahumetanorum ritu uinciunt. Gregarij obscœna tãtum uelant, cętera sunt nudi. Rex birreto panni Attalici caput exornat gemini palmi longitudine. Profecturus in prælium gosipinam induit uestem: hanc chlamyde tegit bracteis aureis ornata. Limbum chlamydis honestant monilia fermè omne genus. Equus eius tanti esse creditur, si pretium inspexeris, quanti est quæpiam è nostris urbibus. Id efficiunt innumeri lapides pretiosi, margaritarum ac unionum complura genera, quibus phaleræ apparatu incredibili teguntur. Exeuntem in uenationes concomitantur terni aut quaterni reguli, qui deducendi regis officio fungũtur: circiter equitum sena millia iter agenti præsto sunt. Colliquescit itaq; hunc regem opibus, diuitijs, militumq; delectu, & sexcentis similibus nemini concedere. Monetam cudit, quam Pardios appellant: & item minoris ualoris monetam aliam, quæ Fano dicitur: hãc efficiunt sexdecim minutiores denarij. Aes etiam signatum habent Eas nomine, sexdecim quidem pro nummo argenteo exponuntur. Viatoribus tutum est iter usquequaque, modo à leonibus ferocientibus cauerint. Esculenta quibus aluntur prudens prætereo, eadem demum denarraturus, quum de rebus Calechut sermo fiet. Rex memoratus Christiano nomini plurimum fauet, cum regeq; Portugalliæ, quæ pars est Lusitaniæ, secum magna intercedit amicitia. Præter hanc gentem Christianos nouit nullos: illò enim appellunt Lusitani, honorificeq; appulsi tractantur. Visa itaque hac urbe mora complurium dierum, redijmus ad urbem Canonor. Quò quum peruenissemus, triduo ibi absumpto, intra terras proficisci placuit, tandemq; aliquando ad urbem Trompatam nomine deuentum est.

Barri

Narsingæ regis opulentia

De urbe

De urbe Indiæ Trompatam nomine deq; nonnullis alijs Indiæ locis.

CAPVT XII.

VRbs Trompatam abest ab Canonor urbe duodecim mille pafsibus.Illa moderatur idolorum cultor, soli non est admodum ditis, parumq; ab pelago distat,utpote mille pafsibus.Interfluit eam annis perquā mediocris. Illic complura Mahumetanorum nauigia uisuntur,cultores frugalifsime uiuunt, maiores non habent opes quàm iuglandes Indicas, eas condiunt oriza,Scatet regio lignis & afferibus ad fabricandas liburnicas aptifsimis. Ibi ad quindena milia Mahumetanorum degunt:regi tamen idola colenti obsecundant. A cultorum habitu & moribus temperabo tantisper, donec ad id loci uentum erit,quo res urbis Calechut sumus explicaturi: est enim illorū una eadēq; fides.Eorum domus adeò sunt despicabiles, ut nō pluris singulæ uendantur aureo dimidio:illud etiam haud multo post compertum fiet uobis. Bidui itaque illic absumpta mora discessimus inde,uterq; uersus urbē nomine Pandaran cepimus, distantem à memorata unius diei itinere Regi Calechut paret, nulliusq; fermè momenti est: & comprimis portum habet nullum.Huic ad ternas leucas aduersa est insula deserta,habitatoreq; uidua. Indigenarum superioris urbis is est habitus,qui & urbi Calechut:urbs in cliuo posita est.Illinc digredientes contendimus ad urbem aliam Bapagot nomine,cui rex Calechut imperitat. In ea urbe est regia pulcherrima ueterum more constructa.Qua orientem respicit, perpulchro fluuio alluitur, ab urbeq; Calechut ternis abest leucis.Hic non est maxime immorandum,quum satis constet,eosdem mores ambabus esse urbibus.Inde igitur abeuntes tandem aliquando per celebrem inclytam'que urbem Calechut deuenimus. Præterij sciens ac prudens tot regum ac populorum mores habitumq;:præsertim regis Chianul & Dabul, necnon Bathecalo Onoue, ac Mangolor, Canonor, Cuchin & Cachilon, Calon'ue ac Narsingæ potentissimorum principium,Id abs me factum est fermè ex composito, ut diutius denarrandis rebus Calechut, ceu longe excellentioribus immorarer. Constat sanè hunc regem cunctos orientales anteire reges:ob id indigenarum lingua Samory id est,in terris deus dicitur.

Pandaran *Bapagot* B *Samory*

LVDOVICI PATRITII ROMANI
RERVM INDICARVM LIBER QVINTVS.

De urbe Calechut Præstantissima.

CAP. I.

NOBIS ad urbem Calechut, ceu ad Indicarum urbium præcipuam metropolim appulsis,uisum est superiori libro supremam imponere manum,sequentemq; auspicari,quo maiore uoluptate lector afficiatur,rerumq; dignior elegantia animos demulcens mentem teneat, ut nobis studiū peragrati orbis opem ferat,ingenioq; subscribant uires: hæcq; ultro peritioribus harum regionum, ceu censoribus acerrimis dijudicanda relinquimus, ut si forte longe plura adiuerint, ipsi in medium proferant. Igitur urbs Calechut est in continenti:ædes eius pelago alluuntur.Ibi non est portus, sed qua meridiem respicit ad primum ab urbe lapidem est amnis,qui effluit in oceanum angustiore ostio: is multifariam diuisus per arua dispergitur patentia, ac irrigandis agris carpitur à cultoribus:altiores non uehit aquas quàm quini palmi altitudine:incuruat ad urbem amnis non despicabili decursu,eam'que interfluit. Mœnibus haud ambitur, uerum cōtinetur circuitu sex mille ædium,non adhærentibus ut apud nos ædificijs,sed longiore spatio discretis inter se ędibus,forte ignium metu,aut sanè imperitia ędificandi. Quà uero in longitudinem extenditur, millenis patet passibus. Domus sunt despicabiles,

cabiles, quippe quæ supra equitis altitudinem ab humo non tolluntur, fron- A
dium plerunque laceramentis loco imbricum cooperiuntur, multis conti-
gnationibus. Huius rei caussam afferunt, quod humo egesta ad quinos pal-
mos aqua mox scaturire dicitur: ob id nequeunt altius fundamenta iacere,
quæ contignationibus ferendis sufficiant. Negotiatorum ædes tabernæq;
non minoris, quàm quindenis aut uicenis ueneunt aureis. Cultorum ue-
ro domus non pluris ad summum, quàm binis aureis emuntur. Nec idem
est omnibus prætium: Aliæ minus aureo nummo: aliæ solido aureo num-
mo uenduntur.

De rege Calechut, deq; eorum Latria, CAPVT II.

PRimum igitur omnium rex Calechut dæmonum latriæ est addictus, ut
haud multo post compertum fiet uobis. Non diffitentur deum optimum
maximum cœli ac terræ potissimum architectum, præcipuumq; autorem,
ac primariam causam esse. Sed uero fabulam addunt, somniantq; deū nul-
lam sui principatus capere uoluptatem quire. Vbi negotium iudicandi
orbis sumeret ipse, delegasse propterea uicariam operam, ut ipsi commini-
scuntur, cacodæmoni, quem deliri mentiuntur esse de cœlo sumptum, iuri
redendo mortalibus. Illiq; rursus ineptientes aiunt, factam à deo potestatem
tribuendi cuiq; quod suum est, pro benefactis, uidelicet, ac malefactis, mer-
Deumus. cedem emeritam. Huic Deumo nomen indidere. Deum uero maximum Ta
merani appellāt. At Deumum dæmonū fallacissimum, rex in eius regia con
structo ad id sacello hoc apparatu, illico colliquescet, colit. Sacellum patet
Tamerani quaquauersum testitudinis latitudine duum passuum: tollitur autem ab hu-
mo non plus ternis passibus. Ingressum ligneum ostium præbet cum anti-
pagmentis, quæ sunt demones complusculi torreutice sculpti, ut in emble-
matis uisitur. In sacello medio collocata est sedes solij instar ex ære, æneum
Dæmonis si admittens sessorem dæmonem. Dæmon sedens diademate redimitum ca-
mulachrum put habet modo Romanorū Pontificum. Sed id plus habet quòd diadema B
ternis insignitur cornibus. Fulciunt item dæmonis caput quaterna cornua,
oreq; uastissimo hians, dentes præ se fert quaternos: naso est deformi, toruis
trucibusq; luminibus, uultu minaci: aduncas manus uncini instar habet, pe
des uero gallo haud absimiles. Qui monstrum horrendum ingens conspi-
cantur, pauent continuo: res est sane uisu indignissima, eademq; horrifica
admodum. Sacellum ambiūt picti dæmones ad omne testudinis latus, hoc
est, in singulo angulo sedes ex ære uisitur satanas, ita fabrefactus, ut undecū-
que flammescere uideatur, absumentibus animas miserandum in modum
flammis. Animabus eiusmodi magnitudo semidigiti est, aut procerioribus
solidi digiti. At demon dextra animam ori admouet: sinistra aūt ex inferio-
Bramini re loco aliam corripit. Singulo mane eorum sacerdotes, Bramini dicuntur,
memoratū idolum rosacea, & id genus latice odorifero emaculant, suffici-
untq; uarijs odoramentis: suffitum humi procumbentes adorant: intra he-
Sacrificandi ptomadam aliquando idolo sacrificant, etsi nunquā litant. Sacrificando hūc
ratio ritum seruant: Abaculum habent in altaris modum, trium palmorum altitu
dine, latum quaternos palmos, longum item quinos. Abacum sternunt om
nifariam floribus ac puluisculis odoriferis. Sic referto floribus altari, sangui
nem galli uasi argenteo carbunculis ignitis oppleto indūt, additis suffimen
tis odorum innumeris: thuribuloq; accepto adolent largissime thura, altare
circumuecti, tinniente crebrius interea tintinnabulo argenteo. Gallum ma
ctant cultro argenteo, cruroreq; infectum cultrum nonnunquam igni admo
uere solent. Aliquando cultro arrepto edunt gestus nescio quos, ut solebant
qui à lanista olim ob munus gladiatorium rationem inferendi & euitandi
ictus discebant. Crematur sanguis galli totus accensis funalibus altare com
plentibus. At sacerdos immolaturus galli sanguinem, lacertos pedesq; ar-
gento exornat, ita fabrefacto ut astantium auribus tintinnabuli instar inso-
net. Pectus bulla nescio quæ condecorat: id est eorum insigne. Peracto sacri
ficio,

A ficio, sumpto ambabus manibus tritico, discedit ab altari cessim cancrorum more gradiendo, nusquam ab altari oculorum aciem flectens, donec ad arborem quandã peruenerit: quò ut deuentũ est, mox manibus reseratis in ipsam arborem effundit triticum, quod tulerat occlusum: elatis supra uerticem manibus demum rediens unde digressus fuerat, altare omni cultu denudat.

De regio more, quem rex discumbendo seruat. CAP. III.

PRius rex cibum sumpturus non discumbit, quàm quaterni sacerdotes regias dapes dæmoni in hunc ferme modum obtulerint: nam passis manibus, eisdemq; supra uerticẽ elatis, ac cessim utraq; occlusa manu ad se retracta, pollice tantũ prominente, idolo esculenta quibus rex uesci debet, offerunt, ibi tantisper opperiuntur, donec nõ sit uero absimile, quempiam esse potuisse. Ea adducti ratione id agunt, ne rex quicquam sumere uelle cẽseatur, quod idolo honoris gratia non sit oblatum prius. Id esculẽti quo rex uesci consueuit, affertur in trulla lignea arboris cuiusdã latiore folio strata: uescitur, oriza & compluscculis alijs rebus, quarum in præsentiarum non satis memini: humi recubat absque stragulis: discumbentem stantes sacerdotes circunstant, nusquam propius quàm ad quaternos passus accedentes, regis uerba reuerentissime obseruantes. Vbi uero rex esse desierit, actutum sacerdotes quicquid dapum superfuit, in locum quendam transferunt, inq; nuda humo collocant: quo facto rursus & iterum manibus complosis excitant corniculas aues nigricantes, quæ ad hoc unum aluntur: hæ enim signo huiusmodi assueuere, propterea ueluti tessera data illico aduolant, regias'que reliquias depascuntur: has uolucres nephas est lædere: ob eam rem tuto uolitant quocunque libuerit.

De sacerdotibus urbis Calechut, qui Bramini dicuntur.

B CAPVT IIII.

COnsentaneum esse arbitramur, plurimumq; uoluptati legentium conducere existimamus, ubi horum sacerdotum statum ac mores expediuerimus. Hi igitur eius loci sunt apud eos, cuius sunt & apud nos sacerdotes primarij. Ducturus rex uxorem, prius thorum inire non consueuit, quàm à digniore sacerdote noua nupta desflorata fuerit. Nec id munus ultro subeunt saccrdotes. Stupri à rege pretium constituitur quingentorum aureorũ. Hunc morem præter regem Calechut seruat nemo.

De multijugis idolorum cultoribus in urbe Calechut. CAP. V.

IAmiam expediemus multijugũ indigenarũ urbis Calechut idolorum cultum. Primores idolorum cultores Bramini appellantur: ij sunt eorum sacerdotes: qui prioribus succedunt, uocitãtur Naeri, non minoris sunt apud eos quàm apud nos patritij pendũtur. Horum interest ensem, clypeum, arcum, lanceamq; quum prodeũt ferre. Desinentibus hæc circumferre, aufertur ceu exautoritatis nobilitatis insigne. Qui tertię classis habentur, ij eius loci sunt apud eos cuius apud nos sunt cerdonicam exercentes artem. Sequẽtes Mechoa dicuntur, piscatu uictum quæritantes. Qui nouissimis sunt proximi, illis Poliar nomen est inditum. Ad hos spectat piper, uinum iuglandesq; legere. Postremi uero Niraui appellantur. Ea gens postquam seuit orizam, eandem colligit: at Poliar & Niraui etiam ueluti postremæ tribus hominibus, neutiquam nisi uocatis ad Bramini & Naeri propius quàm ad quinquaginta passus accedere licet: ob id delitescunt in umbraculis ac locis palustribus. Quum prodeunt ut à longe exaudiantur, uoce inclamant nescio quid sublatissima, ut nobiliores moneant, ne inopinatò reperti luant morte pœnas. Vbi enim usu euenerit, ut Bramini & Naeri inclamationibus assueti haud moniti forent, obuiam quempiam ex illis capite censis haberẽt, dum arua reuisunt, impune eos letho tradere queũt: ob eã rem inclamationib. aduentantes quoscunque præueniunt, monentq; iam uobis innotuere seni idolorum cultores.

De habitu regis ac regimine, cultorumq; urbis, deq; edendi modo.

CAP. VI.

REgi ac reginæ, incolisq; urbis, idolorũ cultoribus haud dubie dissimilis non est habitus: quippe qui gossipino, haud sane serico panno obscœna tantum uelant, cætera sunt nudi: pedibus incedunt nudis, apertoq; capite prodeunt. At Mahumetani tunica interiore ad umbilicum usq; amiciuntur. Fœminæ uero eodẽ habitu utuntur quo & uiri: latriæ idolorum cultores, uti consueuere: sed id plus habent, quod promittunt capillum mirum in modũ. Rex ac primores urbis inconsultis sacerdotibus non uescũtur carnibus: cæteris autem gregarijs licet quibusuis uesci carnibus, si uaccas excipias, qui Niraui & Poliar dicuntur: mure ac piscibus sole exustis uescuntur.

De horum ritu post obitum regis. CAP. VII.

EXempto rebus humanis rege, si superstites sunt mares liberi aut germani, aut fratrum filij, ij minime regno succedunt: nam filio sororis ex gentis instituto sceptra debentur: qui si nullus foret, regno succedit is qui arctiore coniunctione regem contingit, non alia, aiunt, de causa, nisi quod Bramini sacerdotes, ut præfati sumus, reginam deflorauerunt. Peregre proficiscente aut exeunte in uenationes rege, sacerdotes uel uigesimum annum tantũ nati reginam domi asseruant, illi assistentes: nihilq; gratius regi contingere posset, quàm ut reginæ per stupri conciliationem assuescant. Propterea exploratum habet rex ob uulgatam reginæ pudicitiam, ex ea susceptam prolem inter liberos collocandũ minime fore. At sororis natos ueluti sibi iure sanguinis coniunctissimos, adscire in imperij partem consueuit. Rege defuncto regni indigenæ omnes barbam ponunt, capiteq; tonso desiderium regis testantur. Nec omnibus est idem mos, alijs menti partem nouacula nundantibus, alijs uero capitis partem solum tondentibus, ut sua trahit quemq; uoluptas. Per id tempus etiam quo regem funerãtur, qui piscatu uitam trahũt, per speciẽ mœroris à piscium captura temperant octonis diebus: & ubi ex coniunctis regis quempiam mortem occumbere contigerit, itidem seruant quod rege defũcto seruari memorauimus. Rex quandoq; adductus superstitione, ad annum ab re uenera abstinet, & item animo destinat uesci nolle betolis: hæc sunt folia quæ Assyrij mali frondis similitudinem exprimũt: has enim frondes in cibatu habent gratissimas: æque quidem illis utuntur ac nos bellarijs ex saccaro scitissime conditis: eas enim ceu illecebras edunt: nec alia quàm uoluptatis aut exuscitandę ueneris emortuæ causa, illa esse credun tur, dum huiusmodi folia mandunt. Edere sueuerunt fructum quendam, cui coffolo nomen est: hunc mittit arbor arecha nomine, palmæ non absimilis, quæ cariotas gignit non absimiles, consimiles producens fructus. Miscent insuper contritas ostrearam conchas calcis instar cinami. B

Betoli folia

Quomodo idolorum cultores inter se coniuges commutant.

CAPVT VIII.

PAtritij ac negotiatores hunc morem inter se seruant. Fit quandoque ut iure amicitiæ alter alterum miro affectu prosequatur. Propterea quibus sunt uxores amicis, nonnũquam complacitum est per speciem maioris coniunctionis uxoribus commutandis operam dare: stultorumq; lingua mutuo se compellant in hunc ferme modum: Heus tu amice, coniunctissime uiximus. At ille: Ita diutine coniunctius amiciusq; uiuere nequiuimus. Et rursum alter: Verum'ne loqueris, quum adstruis te mihi amicũ esse optimum? Sum, inquit ille. Et itẽ prior: mehercle diligis me? At socius: amo te medius fidius. Tum ille: Commutemus uxores ea lege, ut tu mea, ego uero tua potiri queã. Tum alter: ain, tu serio? Cui ille: ita per Pollucem. Concedamus, inquit socius, domum meam. Quò ubi peruentum est, alter eorum inclamat uxorem: Accede, ait, mulier, huncq; sequere: quoniam deinceps coniunx erit tuus. At mulier: quam ob causam? loqueris'ne serio? At prior cõiunx: nõ iocor quidẽ. Tum mulier, lubens, inquit sequor. Protinus his ultro citroq;

dictis,

A dictis, abit cum prioris socio uiri mulier, inuicemque coniugem suã iure commutationis ad socium mittit, qui prior adduxit mulierem. Hoc institutum permutandis seruant uxoribus. Pignora uero alterũ parentem sequuntur. Aliјs uero idolorum cultoribus lõge sunt aliј mores: nam fœmina septenis nubit uiris, qui in concubitum noctes alternãt. Vbi autem pepererint mulieres prolem, delegant ad quemcunque ex septem coniugibus uoluerint, à quarum assertione nulla est prouocatio. *Polygamia*

De ritu edendi incolarum, deque eorum iustitia. CAP. IX.

HVmi procumbentes edunt in trulla aenea: coclearis uicem supplet arboris folium. Esculenta sunt oriza, pisces, aromata, fructusque ignobiliores, Ex ea hominum nota qui rustici dicuntur, adeò illotè ac fœdè uiuũt, ut edentes in ollam manum intingant, dumque orizam capiunt, fœdantes in olla manus in pilae modum concinnant, sicque cõcinnatam admotamque ori uorant. Id genus iustitiae apud eos uiget, ubi quis quempiam cõfecerit, correptus pœnam in hunc modum luit. Genus habent patibuli, id est, palum longũ quaternos passus. Huic non longe à fastigio ligni scipiones gemini in crucis figuram affiguntur. Tunc palo per terga sontis acto, terebratũ homicidę corpus cruci miserandum in modũ infigitur, sicque affixus infelix pendet, donec uitam exhalauerit. Patibulum huiusmodi patrio sermone Vncaleut appellant. Qui uero consauciant, aut scipione quempiam uerberant, ij culpam ab rege auro remedimunt. Obaerati uero ita pręstare solidum cõpelluntur, nam ille cui quippiam debetur auri, monet obaeratum ut soluat. At is qui aes contraxit alienum, uerba dat. Quod ubi intellectum est illi cui aurum debetur, ubi per archigrammateos regis, qui centeni esse dicuntur, constiterit id aeris esse contractum, tunc prasini coloris fronde arrepta tam diu hominem consectatur, donec comprehenderit, cõprehensum uirenti fronde circũscribit, iubetque lingua incolarũ his uerbis, nisi solido praestito illinc ne abeat: haecque B usque tertiò profatur, per caput Bramini, id est nomen sacerdotis, & item per caput regis iubeo, ne hinc discedas, nisi aes retẽtum dissolueris. Ille uero qui intra circulum circumscriptus est, aut protinus solidũ praestat, aut illic uitã sine custode exuit, qui si aliò diffugeret, semel correptus cõtinuo leto iussu regis traderetur. *Atrox homicidae suppliciũ* *Creditorũ mira exactio.*

De eorum latria erga idola. CAP. X.

ADoraturi idola ante emersum solis stagno lotionis gratia immergũtur, sicque loti nihil prius cõtrectant quàm domi suae preces ad idola fuderint orant enim humi strati, idque clanculum. Dum sic orant, edunt gestus nescio quos daemoniacos ueluti lymphati, inuersis luminibus, miroque oris dehonestamento instar portenti. Pauorem non sine horrore cõspicantibus inferunt, nec horae quartam partem orando perẽnant. Vbi uero edẽdi tempus appetierit, esse nequeunt, nisi obsonia concinnauerit à patritiјs quispiam. Ea cura fœminis non delegatur, quando certe sua tantum curant esculenta. Hunc morem solum nobiliores seruant. Fœminis autem aliud non est curae, quàm muliebri mundo studere, ob eam praesertim causam, quod uiris cum eis ante non coeunt, quàm lotae fuerint, suffitęque uariјs odorum generibus. Quum prodeunt fœminae, mirus est monilium apparatus, ab auribus pretiosis lapillis dependentibus, lacertisque ac pedibus omni genere cultis.

Quomodo praelium incunt CAP. XI.

IN ea urbe quotidie quasi ex instituto à lanista rationem inferendi euitandique ictum more digladiatorum discunt cultores, ense, clypeo ac lãcea exerciti. Profecturo ad bellum regi in expedito sunt centena peditum millia, nã equitum ibi usus est (praeter elephantorum) nullus. His uehitur praeliaturus rex, qui regẽ sequuntur, uitta serica, eademque coccinea caput uinciunt. Praelium inituri, ense obrotundo, clypeo, lanceis ac arcubus utuntur. Regis uero insigne est nescio quid rotundum ex arborum frondibus complicatis instar cooperculi doliј cuiuspiam, arundini adfixum, eo candentis ardorem solis arcet, Solmer lingua patria dicitur. Vbi utrinque cõstitere acies ad trinum ar-

cus iactum, rex mittit sacerdotes suos (Braminos appellāt) in hostiū castra, A ut ex se regi dicāt, propius cum centenis Naëris (ij sunt nobiliores roburq; militiæ) collaturus pedem accedat, se quoq; cum totidem protinus accessurum. Hoc renuntiato uterq; se accingit expeditioni bellicę, inq; itinere medio centeni cum centenis manus conserunt: qui si uel tridui spatio cōcertarent, nunquam punctim, sed cæsim feriunt bino ictu caput petentes: item semel tantū cruribus intentant ensem. Vbi uero quaterni uel seni mortem oppetiere, continuo sacerdotes bellum dirimunt, eorumq; iussu utrinq; canitur receptui. Dirępto prælio sacerdotes utriusq; exercitus ultro citroq; contendentes, utrosq; reges his uerbis percunctantur: Vultis'ne amplius? At sacerdos: Minime, infit. Itidem ex hostili exercitu sacerdos ait. Hunc morem præliando seruant cum centenis centeni. Rex uehitur quandoq; elephanto,

Naëri nonnunquā à suis triarijs (Naëri dicuntur) incessu pernicissimo cōuehitur. Proficiscentem regem sequuntur multijugis musicę instrumentis concinentes. crepant tympana, & id genus complura. Naëris suis stipendij causa singulo mense quaterni penduntur carlini: dum uero bella ingruunt, seni: hoc stipendio uitam trahunt milites. Ii dentes habent nigricantes, ob eam herbam quam crebrius mandunt. Hos ubi occiderint, rogo miro apparatu imponunt: alij adseruant horum cineres: cæteris uero non idem est funerandi mos, gregarijs præsertim: alij uita functum intra proprias ædes tumulant: alij in ædium uestibulo: alij corpora in amœnis secessibus, ac uiridarijs suis humant. Monetam cudunt non aliter quàm in urbe Narsinga. Quū ego illic agerem, ex omnibus fermè orientis partibus negotiatores aderant, cum primis Mahumetani: alij ex regione Melacha, ex Bangella alij: nonnulli ex Tarnassari, ex Pego & Ciriomādel alij: nonnulli ex Zeylan de Sumatra, id est, Taprobana, alij ex Colon, nonnulli ex Caicolon, alij ex Bathecala, & innumeri fermè alij, præsertim iam notiora nomina, uidelicet Persæ, Arabes, Syri, Turchæ, Aethiopes, & ex regno Narsingæ complusculi, tot aduenæ B exq; uarijs regionibus per id tempus quo illic agebam, aderant in urbe Calechut florentissima. Illud esse noueritis, quòd qui idola colunt, non sulcant maria: id munus Mahumetanis delegatur, utpote exercendis commercijs aptioribus. Incolunt enim urbem Calechut circiter quindena Mahumetanorum millia, qui ex ea urbe plerunq; oriundi dicuntur.

Quomodo ibi maria sulcant. CAP. XII.

QVomodo enim maria adeant, quo'ue tempore se pelago committant, qualiter fabricētur nauigia in eo latere ubi uisitur Calechut, haud multo post compertum fiet uobis. Igitur naues fabricantur non minores, quàm quæ quadringentis aut quingentis dolijs ferendis sufficiant patentq; absq; tecto. In nauium commissuris nullo modo stupam ponunt, sed asseres adeò affabre connectunt, ut optime arceant aquas: commissuras pice ferrumināt. clauisq; ferreis abunde firmant communiūtq;: nec à stupa temperant ob id quòd illius sint egentes, quandò affatim stupæ ac lini aliunde illò cōuehitur. Assamēta habēt trabesq; multiplices: & si ligna quęcūq; spectaueris, nostris quidem non sunt deteriora, nosq; copia lignorum superāt: uela nauium habent gossipina, eademq; in ima parte geminata: utraq; enim utuntur ducturi in altum, ut uentorum uim maiorem uela concipiant, tumescantq; magis. Nos itaque in ea re superant, qui unis tantum utimur uelis. Ancoras iaciunt marmoreas, longas octonos palmos, at quaquauersum binos: eas gemino fune appensas æquori indunt: ancoras præter has habent nullas, nauigandi stata habent tempora. E' Perside usq; ad eam plagam, cui Cumerin nomen est (ea meridiem uersus abest à Calechut octo dierum itinere) octonis mensibus, id est, inter Septembrem & Aprilem maria sulcant, à Calendis autem Maijs usque ad mensem Sextilem medium. Ab hoc latere sinus urbis Calechut temperādum est à nauigationibus, ob nimiā pelagi sæuitiam: nam undabundo indignantiq; oceano haud tutò naues committuntur. At illi habēt

temporum

A temporum uices contrarias. Quum enim apud nos ob candens sydus arent fermè omnia, tunc madefiunt ibi cuncta ob effusum largius imbrem: nã Maio, Iunio, & item Quintili ac Sextili mensibus largior ibi effunditur imber, interdiu non solum, sed etiam noctu, non usque, sed subinde pluit, modo noctu, interdiu nonnunquam. Per id tempus uix Phebus supra horizontem emergit: cæteris uero octonis mensibus pluit nunquã. Aprili exeunte soluũt à promontorio (latus appellant) Calechut, & uersus caput Cumerin uelificant, aliamq; oram pelagi nanciscuntur, ubi æquor minimè sæuit: tunc tranquillo mari aromata conuehunt minutiora. Nauigia, ut apud nos, alia aliis locis nomina acceptant: liburnicas alij sambuc nominant: celoces alij more nostro complanatas capel appellant. Minora igitur nauigia, ut sunt cymbæ, & id genus alia, quibus maiora nauigia quandoq; more nostro remulco ducuntur, parao nominãt: hæc sunt denos passus longa è solido ligno: remis ac malo utuntur harundineis. Sunt item ibi actuariæ naues, almadias uocant, solidæ absq; cõmissuris: et rursum alias habent nauiculas longas passus duodenos, uel terdenos, rostro perquàm angusto: uniq; tantũ homini aditus patet, adeo in arctum eius ostium agitur: hinc & hinc acuminantur maxime, caturos appellant: remis aut uelis aguntur ocyus multo quidem quàm triremes aut liburnicę, uel celoces nostrę impelluntur uelificantes. Ii sunt piratę, qui maria infestant. Fabrefiunt huiusmodi naues in insula non longe a Calechut, cui Porcai nomen est.

De regia principis urbis Calechut. CAP. XIII.

Regia principis Calechut patet non minus mille passibus, si ambitum spectaueris. Paries parum consurgit, ut iam prędiximus: structuram affabre tamen elaboratę trabes superpositę cõiungunt, toreutico operę intercursantibus dęmonũ figuris: quod opus circiter ducentis aureis constare creditur: neque altius tolli queunt ob instabile solum, quo fundamenta iaci nequeunt, mox aquis scaturientibus. Quas uero margaritas, & id genus pretiosos B lapillos rex cultus circũferat, uix expedire præ magnitudine rei possum: excedunt enim æstimationem omnem: etsi per id tempus, quo illic agebam, parum genio indulgens mœstissime uiuebat, tum ob id bellũ quod illi rex Portugalliæ intulerat, tum uel maxime ob eam ægritudinem, quam Gallicã appellant, qua maxime afflictabatur, quum præsertim iugulum morbus inuasisset: tamen auribus pendebant lapilli pretiosi, lacertos'que ac manus, pedes'ue ac crura tot monilium genera honestabant decentissime, ut satis pro rei magnitudine referri nõ possint. Regis thesaurus immẽsus creditur, quippe qui uix binis cellis continetur. Thesaurum efficiũt innumeræ aureæ bracteæ, laminas appellamus: & rursum tantum signati auri, quantum onerandis centenis mulis abunde sufficeret: id adseuerabant eorum sacerdotes, qui regis arcanorum sunt callentissimi. Ferunt id auri corrogatum à prioribus regibus esse, numero fermè duodenis, qui reipublicæ prospectum iri cupientes, tot opes congessere, estq; in primis magni pendẽdum, in memorato thesauro, monilibus & id genus multijugis, eisdemq; pretiosissimis lapillis oppletum scrinium ternis longum palmis, & item latum circiter binis, plurisq; esse creduntur, quàm ut emptorem nasciscantur.

Pustulæ apud Indos

De aromatibus, quæ urbs Calechut mittit. CAP. XIIII.

Piper mittit suburbanus eius urbis ager: legunt etiam nonnihil intra urbem cultores. Caulis piperis infirmus est admodum, instarq; uitis absque adminiculo (pedamenta uocamus) consistere nequit: hederęq; non est absimile piper, quippe quod serpit, & altiore complexu proximam semper arborem uincere consueuit. Dicta arbor, imò frutex dispergitur in ramos complusculos intra geminum ac ternum palmum longos. Folia eius mali Assyrij figuram exprimunt: sed hæc crassiora pinguiusculaq; nonnihil, intercursantibus ex aduersa parte minutioribus uenis. E singulis malleolis seni dependent racemi palmo haud ampliores, passilis non absimiles, confertiores

tamen, Coloris est, qui & immitioribus uuis. Legunt itaque mense Octobris ac Nouembris in colorem prasinum adhuc inclinantes, ad solemq; apricantem assandum imponunt tegetibus: triduo nigrescit nō aliter quàm huc affertur: absque cultu alio putandi, minusq; ligonizandi cura est illis, simplici ac syncero telluris prouentu. Mittit & regio zinziber: haud dubie radix est, eruiturq; nonunquam pondo unciarum duodecim: nec omnibus est eadem amplitudo: plus non agitur in profundum radix, quàm ad ternos uel quaternos palmos harundinum modo. Quum eruitur zinziber, relinquunt internodium radicis in scrobe, unde erutum est zinziber, terram'que radici aggerunt ceu semen eius radicis, proximo anno eruturi fructum, id est, zinziber. Inuenitur in locis æquis instar myrobalani: in tellure tamen rubente omnifariam, ibi legitur zinziber. Caulis eius pirum mediocre effingit: mittitur ut piper in subligarijs, **A**

De nonnullis urbis Calechut fructibus. CAP. XV.

IBi etiam reperiuntur nonnulli fructus, quos cultores iaceros appellant. Caudici eius arboris amplitudo piri est: fructui magnitudo bini ac medij palmi: crassitudinis uero humanæ coxæ. Gignitur fructus in caudice arboris subtus frondes, alij circiter medium caudicem. Colos est uiridis, cætera nuci pineæ haud absimilis: uinaceis tamen minutioribus. Quum maturescere incipit, obducit nigricantem colorem, marcere'que uidetur. Legitur is fructus mense Decembri: saporis sunt ferme peponis, castoreum redolentis, parumq;, si saporem quæras, abest à cotoneo Persico, eodemq; mitioreuariam in cibatu uoluptatem parit, uideberis modo edere fauum mellis, modo suaue Medicum malum comedere: intra membranas habet ut malum Punicum, inq; eis delitescunt fructus nescio qui, mollibus non dissimiles castaneis: si enim igne torrentur, saporem castaneæ repræsentant. Proptea fateri licet, non esse excellentiorem digniorem'ue illo fructu quempiam.

Amba Est item fructus alius, amba nomine. Eius caudex magna dicitur, simillima est arbori, frequentesq; ut piro fructus: is iuglandē nucem è nostris effingit, quum iam sunt absoluti: quum maturescit, fului eiusdemq; splendentis coloris est: intra corticem occultatur fructus, ut amygdalæ aridæ: Damasceno gustu suauior est fructus: conduntur in cadis, ut apud nos oliuæ, sed sunt longe meliores. Illic etiam inuenitur fructus, cuius forma est peponi simillima: ubi incideris, mox cōperies intus uinacea uuæ instar terna aut quaterna: arbori est eadem amplitudo, quæ est cydoneo malo, foliaq; eidem similia: fru- **B**

Carocapel ctui nomen carocapel inditum est: in cibatu est optimus, medicinæq; aptissimus. Itemq; alius fructus uisitur, mespilis non dissimilis: uerum albicantis est coloris: hunc haud memini. Habent & fructus quosdam cucurbitis similes, sed conditurę aptiores: res est non indigna memoratu, huic nomen est co-

Comolanga molangæ: oritur inculta tellure peponum modo. Mittit idem ager fructum

Malapolanda alium memoratu dignissimum, malapolanda appellant, tollitur ab humo nonnihil supra hominis unius altitudinem, folia gignit quaterna uel quina surculis connexa: singula folia singulis hominibus ad arcendam pluuiam solemq; sartum tectum præbent. In folio medio consurgit malleolus instar caulis fabæ flores producens, fructusq; edit longos palmum unum, quandoque medium, crassitudine hastæ conti unius. Quum legunt hos fructus non opperiuntur maturitatem, uerum præcoces colligunt, probe intelligentes eos domi maturescere: pariunt singuli surculi circiter ducentos fructus miro prouentu, seq; inuicem contingunt in modum pineæ nucis conferti admodum, Triplex horum genus: alij cianchapalon uocitantur, gustu magnopere suaues, cordi prȩsertim conducentes plurimum: colos est illis subfuluus, tenuissimæq; siliquæ. Alij cadelapalon dicuntur, superioribus etiam in cibatu gratiores, ijdemq; longe suauiores: reliqui uero ceu insuaues nullius sunt usus, Quos diximus esse hominibus ad uescendum non ingratos, eos aiūt ficis nostris non esse absimiles. Horum arbor in uita semel tantum fructus gignit:

uerum

A uerum ad radices consurgunt quinquaginta aut sexaginta surculi, qui parentem renouant, ne sit nepotum expers. Hos transferunt alio cultores spe futuri prouentus: nam constat eos intra annum fructificare. Quum uero fructus huiusmodi legere uolunt, si uirentes nimium fuerint, id est, acerbi nimis, ut maturescant ocyus, calcis nonnihil ablaqueato caudici imponũt: leguntur ij fructus uberrime toto ferme anno: ueneunt uiceni singulo nummo, id est, quarta solidi parte. Mittit idem ager anno toto flores prope innumeros, rosas, uidelicet, albicantes rubentesq;, necnon fului coloris.

De feracißima totius orbis arbore. CAP. XVI.

EST & alia arbos cognitu sane dignissima: quippe quæ fœcunditate ac fructuum mira suauitate totius orbis arboribus longe est prçstantior: ea palmæ instar cariotas edit: inde uberior mortalibus prouentus quasi denũ emolumentum: fert enim ligna igni alendo aptissima, iuglandesq; in cibatu gratissimas: item funes uelificationibus admodũ conducentes: præterea tenuissimos pannos, qui ubi colore quopiam infecti fuerint, sericũ prçsentant. Mittit etiã dicta arbor ad fouẽdum ignem carbunculos optimos, uinumq;: item latices, oleum, & saccarum: ex frondibus uero quę decidũt, quum, uidelicet, tempestate aliqua ramus quispiam e caudice auellitur, fiunt ædium imbricamenta, uicemq; tecti supplẽt, idq; senos menses aquam continent, adeo sartũ tectum præbẽt. Vix dictis erit fides, nisi rem compertius expediam. Memorata arbor nuces producit cariotæ instar, singulæq; arbores ducentas nuces gignunt. His demunt priorem corticem, ignibusq; delegant: nã lignorũ modo flagrãtissime subiecto igne ardet. Alius uero fructus gosipino aut byssino nõ est absimilis: linũ quidem figurat, postquã ab artifice expolitũ est: ex floribus uero pannum conficiunt serico simillimum: sequẽs autem pensum rursum nent, indeq; fiũt tenuiores funes, hosq; funiculos nectũt, ut ex illis gran-
B diores funes faciant, nauigationibusq; sufficiant. Ex proximo nucis cortice, qui tertio loco succedit, carbones eruunt. Vltimus autem cortex nucem occulit in cibatu gratissimam: corticis huius crassitudo minimo manus digito haudquaquam maior est: cum nuce simul latices gignuntur: iuglandeq; adolescente, crescũt item aquę in ea adeo, ut absoluta nuce simul aquæ interiora nucis occupẽt: tantumq; laticis in nuce quãdoq; uisit, ut haurias ex singulari nuce ternos aut quaternos aquæ calices: ea potu est suauissima, eadẽq; limpidissima rosacęq; nõ absimilis: fit ut inde oleũ pinguissimũ, nuxq; ipsa homini gratior acexistit, esse nequiret, Vobis itaq; iã innotuere septena huius nucis emolumenta. Alterum aũt huius elegantissimæ arboris ramũ nuces producere minime sinũt: uerum circiter mediũ caudicem incidũt mutilantq; truncum, mane et uesperi cultro consauciant, liquoremq; nescio quem infundũt: isq; sugit ex arbore succum; quo hausto, in supposita ad id uasa prosilit: colligunt enim noctu simul & interdiu calicem liquoris singularem: unum hunc enim liquorem igne subiecto decoquere solent, rursusq; & iterum decoctũ id agunt, ut uitalis aquæ similitudinem exprimat: cuius tamen mirus odor, ne potum dixerim adeo cerebro humano est infensus, ut si modum excesseris, furorem prope pariat, non aliter quam temulentis euenire consueuit. Is itaq; liquor inibi temeti uicem supplet, eoq; ut nos uino illi illecebre utuntur. Ex alio autem dictæ arboris ramo legunt saccarum, uerum ferme insuaue. Fert dicta arbor perẽnes fructus, modo uirides, aridos modo: gignere incipit anno quinto. Inueniuntur hę arbores interuallo ducentorũ mille passuum. Habent hæ arbores dominos, tãtiq; sunt apud cultores, ut si aliquãdo uiguerint inter reges ac principes bella adeo atrocia, ut etiã alter alterius natum confecerit, pacem tamẽ non aspernentur. Verum ubi inter certandum belli licentia, aut iure uictorię memoratæ arbores excisæ fuerint, qui arborẽ læsit, pacem nunquã consequitur. Viuunt dictę arbores ad annos quinos supra uicenos: sabulosa amant loca: panguntur ut iuglandes, ut inde oriatur arbor. Mittit item ea regio nescio quid aliud, de quo optimum sumũt oleum.

Quomodo

Quomodo serunt orizam. CAP. XVII.

COlunt arua, arantq; bobus terras ut nos. Quum uero serendæ orizæ tempus appetierit, eius rei lætitiam omni musicorum genere tripudioq; incredibili gestientes testantur: inq; maioris lætitiæ specimen denos homines dæmonum cultu habituq; horrifico exornant, iiq; clangentibus tubi gestiunt quasi choreas ductitantes: festa celebrantes rogitant ac precatur cacodæmones, ut uberrimum orizæ prouentum elargiantur.

Quomodo uisunt ægrotos medici. CAP. XVIII.

VBi quispiam idolorum cultor mercimonia exercens ægritudine aliqua conflictatur, eoq; peruenerit, ut efflaturus animam censeatur, tunc nonnulli incolæ, quos ipsi medicos appellant, ad id munus delegati, conticinio noctis amicti horrifico dæmonum habitu, eos qui iam sunt deplorati uisunt: iniiciunt torrem in ore ignitum, manibusq; gestātes ignem, inq; pedibus calopodia crassitudine passus unius habentes, & absono clamore tinnitu quorundam instrumentorum ægri auribus obstrepunt, horrore tanto, ut etiam incolumis his auditis uisisq; ægresceret quamprimum, horreretq; ac humi procumberet. Eiusmodi enim sunt eorum medici, qui ægros reuisunt solanturq;. Eius regionis cultores distenti ac farti quandoq; ob uoracitatem nimiam, ut sunt edaces plurimum, ubi stomachi morbo laborant quopiam, contritis ternis zinziberis radicibus, indeq; succo facto, cyphum plenum succo huiusmodi hauriunt: quo hausto, intra triduum cōualescunt. Degunt igitur ii homines brutorum modo.

De trapezitis ac colibistis CAP. XIX.

HAbent colibistæ & mensarii pondera ac bilances adeò minutas, ut si pyxidem, ubi asseruant, & reliqua id genus quibus pondus efficitur trutineris, unciam non excedant, adeoq; iustum est examen, ut etiam capillum ponderare queas. Vbi autem adulterinum aurum à puro obryzoq; dignoscere uoluerint, Lydio lapide, nos indicem appellamus, nostro more utuntur. Id plus habent, quod probaturi aurum pilam habēt ex rebus nescio quibus compositam, ceram exprimentem, lapideq; Lydio, quo probatur aurū, pilæ impacto, remanētibus ibi auri maculis, in ueri notionem deueniunt adulterinumq; à puro auro discernunt: aiuntq; eorum lingua, id optimum est, illud uero deterrimum. Pilam autem memoratam ubi auro oppleta fuerit, liquefaciendam igni indunt, aurumq; quod imbiberat colligunt. Sunt itaque ii trapezitæ omnium insanissimi, eiusq; artis quam exercent propè ignari, ne dixerim expertes. Mercimonia exercentes, ubi emundis uendundisq; mercibus incumbunt, hunc morem quem haud multo post referabimus, obseruant. Proxenetam habent, cuius opera exercendis mercimoniis utuntur in hunc fermè modum: nam emptor uenditorq;, ubi conuenit inter eos de exercendis commerciis, consistunt in orbem: tunc proxeneta arrepto uelo siue gausape propalam dextram uenditoris apprehendit, cōprehensamq; gausape uelat, moxq; geminos pollici digitos proximiores crebriore contractu digitis suis attrectat, ab uno usq; ad centena millia numerum recensens clanculum arcaneq;, idemq; silens. Tunc ueditor, quanti uendere cupiat, digitorum contractu declarat, nodos tantisper tangens, donec peruenerit ad id numeri, quo merces suas est expositurus. Hoc intellecto, proxeneta contendit ad emptorem, uelatisq; manibus, ut memorauimus attrectatione digitorum emptori compertum reddit, quantum pro mercibus uenditor consequi aueat. At emptor comprehensis proxenetæ digitis, contrectatione nodorum aperit, quid sit pro mercibus uenditori daturus. It ultro citrò'que proxeneta, & utriusque mentem silens retegit. Quare hunc in modum exercent mercimonia miro silētio, sola, ut diximus, digitorum attrectatione. Quum uendunt aromata, mensuras habent, bacchar appellant, nos uero cantaros uocitamus. Si autem pannos mercantur, cariis uti consueuerunt: id est mensuræ genus. Itidem seruant in pretiosis margaritis, & id genus monilibus: ea expo-

Proxenetæ mirus mos

A exponunt pondere nescio quo, farasolam appellant, id pondus quinas ac uicenas libras non excedit.

De Poliar & Hirava cultoribus, & quomodo filios enutriunt.

CAPVT XX.

MVlieres eorum transacto tertio mense filios ablactant, deincepsq́ lacte caprino alunt, & ubi referserint lacte pueros, illotos fœdosq́ admodum in sabulum reponunt, ubi interdiu ferarum more uolutantur. Verum quia in nigrantem colorem inclinant magis, à bubalis haud dignoscuntur. Sunt itaq́ deformiores fœdioresq́, quàm quis autumare possit dæmonum 'que alumni uidentur. Inumbrante uespera rursum parentes fœminæ natis lac propinant. Quum uero adolescunt, hoc uigore alti pueri, incredibili dexteritate uiri euadunt, suntq́ pernices admodum, ac cursus citatissimi, itemq́ funambuli, & histriones, & id genus circumforanei.

De quadrupedibus ac auitijs. CAP. XXI.

INueniuntur ibi complufcula quadrupedum ac alitum genera, ut sunt leones, apri, cerui, hinnuli, lupi, boues fœminæ, bubali, capreę, elephantes: uerum ibi non nascuntur, sed importantur. Sunt item inibi psitaci prasini coloris, alij scutulati, alij coloris purpurei. Horum est tanta ubertas, ut adhibendi sint custodes seruandæ orizæ in aruis, ne eam depascantur. Sunt uocales admodum uilisq́ prætio, utpote gemino denario, id est, media solidi parte singuli ueneunt. Sunt etiam illic quædam alites sarau nomine, psitacis nonnihil inferiores, si proceritatem respicias, cõcentu tamen longe suauiores amœnioresq́. Sũt & complura alia auitiorum genera nostris dissimilia, quorum mane et uesperi tantus est cõcentus, tantaq́ canendi suauitas, ut nihil amœnius, nihilq́ uoluptuosius audiri possit: in tam paruis faucibus tota ferme consistit harmonia. Ob id immensa est incolarum uoluptas, non secus quam si in terrestri paradiso consisterent, uernantibus floribus, uirentibusq́ toto anno omnifariam arboribus, mira cœli clementia, incredibiliq́ temperie, hyeme æstateq́ nusquam sæuientibus, uernare enim semper uidentur, adeò algoris ac æstus sunt expertes. Mittit eadem regio cercopithecos, ueneunturq́ singulis solidis, id est, quaternis cassis: tot enim solidum efficiunt. Sunt huiusmodi ceropitheci cultoribus inopibus præsertim, magno oneri: quippe qui iuglandium arbores conscendunt, & liquorem illum, unde uinum exprimi diximus, effundunt, euertuntq́ uasa quibus liquor excipitur.

Sarau

B

Cercopitheci

De serpentibus, qui in urbe Calechut inueniuntur.

CAP. XXII.

ILlic igitur in tantam magnitudinem adolescunt serpentes, ut maximis suibus non sint absimiles: habent longe uastius caput quã apri: quadrupedes sunt quaternorum cubitorum longitudine: in palustribus locis nascuntur. Id animalis genus aiunt incolæ ueneni expers esse, quippe quod homines nisi mordicus impetere non nouit. Reperiuntur & ibi serpentum terna genera, alij adeo est exitiosum uirus, ut modo nonnihil sanguinis eliciant, mortem homini afferant præsentaneam: id enim usu euenit crebrius quum illic agerem. Ex his itaque serpentum generibus alij aspidem magnitudine repræsentant, alij sunt longe proceriores, uisiturq́ inibi illorum ingens copia. Huic ubertati caussam præbet rex Calechut, qui nescio qua ductus insania, tanti facit serpentes huiusmodi, ut illis uel ipsæ mapalia construi iubeat ad arcendas pluuias, fluminiumq́ cohibẽdas inundationes: & ubi quispiam ex illis aliquem confecerit, nõ aliter letho traditur, quàm si hominem cõfecisset. Itidem rex agit ubi quis bouem fœminam mactauerit. Serpentes uero memoratos ob eam caussam plurimi faciunt, quòd adsceuerant ipsos esse de cœlo sumptos spiritus. Illud ea coniectura assequuntur, quòd solo ictui præsentaneã mortem afferant: id efficit, ut inibi multa sit serpentum fœcunditas, quoniam edicto principis impune uagantur. Norunt memorati serpentes idolorum cultores, ab eisq́ minime cauent. Id etiam me illic agẽte usu euenit,

Serpentes uasti

 A

uenit, ut ingressus domum quandam noctu, serpens exitiosus octonos homines confecerit: ij enim mane postridie tumescentes reperti sunt exanimes: Sunt tamen apud eos serpentes boni ominis, nam ubi aliquo cultores proficiscuntur, si quempiam serpentum obuiam habuerint, protinus felix omen interpretantur.

De accensis lychnis regiæ Calechut. CAPVT XXIII.

IN regia principis Calechut sunt uariæ mansiones, multipliciaq; cubicula: nam inumbrante cœlum uespera innumeri ardentes lychni conspiciuntur. Regis aulam dena aut duodena ex aurichalcho faberrime facta instar signati fontis complent candelabra: unius hominis altitudine tolluntur, singulaq; uasa ternas habent lucernas (polyxines appellant, Grece uero polylychnos) gemini palmi altitudine, inq; eis non parum est olei. In priore uasis parte innatant oleo ex gosipio funiculi accensi, elychnia uocantur: huiusmodi enim alendis flammis lucernis adhibentur: inq; uase medio angustius uas conspicitur luminibus oppletum: & rursum in uasis fastigio in minore uasculo innumeri ardent ex xylo funiculi oleo innatantes. Vas cōsurgit instar trianguli: priui dæmones toreutice insculpti priuos angulos fulciunt. Ii sunt ministri regis, qui lumina assistentes regi tenent. Vbi uero quispiam ex his qui regem arctiore coniunctione contingunt, diem suum obierit, transacto anno luctus, edicto ad se cunctos regni sui sacerdotes (Bramini appellantur) accersit. Imperata subeuntibus, ad diem'que uenientibus, mox ab rege opipari conuiuij dies indicitur, genio'que triduo indulgent. His in cibatu est oriza plurifariam condita: uescuntur item apro, ceruoq;: uenatu enim oblectantur plurimum. Transacto triduo singulos conuiuas, omnes sacerdotes inquam, quaternis uel quinis aureis donat. Quo facto, abeundi alio remeandi'que ad propria facit potestatem. Tunc omnes regni cultores per speciem lætitiæ barbam ponunt. B

De maxima multitudine hominum, qui illò percipiendæ ignoscentiæ causa contendunt. CAP. XXIIII.

HAud procul ab urbe Calechut uisitur delubrum quaquauersum circundatum aqua: insulę modo constructum, est uetusto more, geminumq; columnarum ordinem habet, instar templi diui Ioannis in fonte urbis Romæ. In delubro medio consurgit altare lapideum, ubi gens sacrificat idolis. intra ipsas columnas uisitur actuaria cymba oleo referta duorum passuum longitudine: huiusmodi oleo enna nomen est. Delubrum plurimæ arbores, uerum consimiles ambiunt. In his uisuntur ardentes lucernæ & lychni pensiles, & id genus luminaria propè innumera. Complent rursum delubrum accensæ lampades fouente ignes oleo, & ubi illuxit ea dies, quæ est uigesima quinta Decembris, frequens undecunque populus etiam quindecim dierum itinere illinc distans, eò cateruatim, & cumprimis sacerdotum ordo sacrificandi gratia contendit. Verum prius idolis non sacrificant, quàm immersi aquis delubrum ambientibus se lauerint, Quibus locis sacerdotes eorum conscendunt cymbas oleo, ut prædiximus, refertas, ad se'que aduentantem populum oleo memorato aspergunt, capita duntaxat oblinentes, quibus oleo delibutis, cuncti sacrificio incumbunt. Ab altero altaris latere, ubi sacrificant, immanissimus uastiore forma satanas uisitur: hunc frequens populus humi procumbens adorat, moxq; ad sedes proprias quisque remeat. Dum hæc fiunt, omnium criminum fide publica proponitur impunitas, triduiq; spatio unicuique licet illò contendere ceu in asylum, nec licet per id tempus alteri de de altero ultionem sumere. Nusquam gentium me hercle frequentiorem uidi populum, si eum diem excipias, quo Mecham inuisi.

Sed iam hinc abeo, totius profectionis meæ difficultates ac discrimina, quæ mihi euenerunt, seriatim expediturus.

LVDO-

A

LVDOVICI PATRITII ROMANI

RERVM INDICARVM LIBER SEXTVS.

De Ciuitatibus Caicolon & Colon. CAP. I.

NIMADVERTENS comes meus Cociazenor nomi ne, ob uarias interturbationes, bellorumꝗ discrimina, cõ mercijs locũ esse propè nullũ: ob eam præsertim causam, quòd Lusitani urbi Calechut cultoribusꝗ nõ sine strage maxima bellum intulerãt, sumpta in occasione inferendi belli, quòd indigenæ Mahumetanis assensi fuerant, ut circiter quadraginta octo Portugallenses leto traderentur: hos enim uita functos corã uidi: propterea rex Portugalliæ genti hostilia arma semper intentat cõcertatꝗ diuturniore prælio, inꝗ suorum ultionem innumeros confecit cultores, mactariꝗ iubet indies. Ob id urbs pessime accipitur, quippe quæ omni habitatore uidua existit uigentibus bellis. His itaꝗ inspectis, uisum est illinc abire. Quare uecti limpidissimo amœnissimoꝗ flumine, inde soluẽtes ad urbẽ nomine Caicolon tãdẽ aliquãdo deuenimus: ea abest ab urbe Calechut leucis quinquagenis. Vrbis rex idolorũ latriæ est addictus. Ibi uigent mirabilem in modũ mercimonia: mittit ager optimũ piper. Regi non sunt maximæ opes. Huius habitus mõtesꝗ à cultoribus urbis Calechut haud maxime absunt. Illic etiam nacti sumus nonnullos Christianos qui diui Thomæ nuncupantur: ij negotiabantur, seruatoriꝗ nostro ut nos initiati sunt, de his accepimus singulis ternis annis ex Mẽphi siue Babylone urbe Nilotica sacerdotẽ illò aduẽtare baptizandi eius populi gratia, qui diuum Thomã colit, illi ritus seruant Christianos, quadragenos dies

B obseruant, credunt seruatorem nostrum resurrexisse, eo argumento quòd pascha celebrant nostro more, reliquasꝗ sauctorũ solẽnitates, ac missarũ solennia ritu Græcorũ expediũt, à quaternis nominibus, Ioãne uidelicet, Iacobo, Matthia, & Thoma nomine acceptant. Vrbs, si cœli temperiẽ, si regionis sitũ, moresꝗ hominũ respicias, parũ distat ab incolis urbis Calechut. Transacto triduo inde soluentes ad aliã urbẽ peruenimus Colõ nomine, à memorata spatio uiginti mille passuũ distãtẽ. Rex eius urbis idola colit, estꝗ magnarũ princeps uiriũ, quippe qui in armis uicena equitũ millia semper habet. Illic elegans portus uisitur, haud procul à mari arua sunt rei frumẽtariæ expertia, mittũt tamen omnifariã fructus, & præsertim piper modo urbis Calechut. his colos, habitus, moresꝗ sunt ut indigenis Calechut. Rex diutine cũ finitimis regibus bella gerit, utiturꝗ in prælio hippotoxotarum opera. Quare bellicis expeditionibus rege incumbente, uisum est comiti meo ut illinc abiremus. Igitur pelago cõmissi, inde soluẽtes iter cepimus uersus urbẽ, cui Cayl nomẽ est, ditionis memorati regis, è regiõe dictæ urbis ad quinquaginta mille passus. Vidimus quomodo piscãtur nautæ margaritas unionesꝗ, & id gen⁹ baccas, sicuti etiã retulim⁹ in superiorib. de urbe Ormo denarrãtes.

Colon

Cayl

De Cyromandel urbe Indiæ. CAP. II.

VLtra progressi ad urbẽ aliam appulimus Ciromandel nomine. Vrbs est maritima, & à Colon urbe nauali itinere dierum circiter septem distat, ea est uastissima, nec mœnibus ambitur. paret regi Narsingæ. altrinsecus uisitur insula Zaylon, & ubi promontorium Comerinum præterieris, mittit ager huiusmodi miram orizæ copiã, illacꝗ ad multiplices uariasꝗ regiones iter patet: ob id complurium regionum scalæ nuncupantur. Vrbẽ incolunt innumeri negotiatores Mahumetani, qui cõmercij causa ultro citroꝗ commeant. Nulla inibi aromata uisuntur. fructus fert omnifariam instar urbis Calechut. Illic nactus sum nonuullos Christianos, qui memorabant corpus diui Thomæ non longe ab ea urbe, id est, ad duodecim mille passus abesse. Adijciebant etiam ad hæc, curam sancti corporis quibusdam Christianis delegatam esse, adseuerantes inibi male accipi Christianos, uixꝗ posse uitam

tr hore, postquam rex Lusitanorum arma cultoribus intulerat hostilia, com plures\que indigenas eius regionis confici iusserat. Ob eã rem adfirmabat regẽ memoratum genti formidolosum esse admodum. Tędere uitæ propterea Christianos omnes, clanculum\que eos passim mactari, ne id regi Narsingæ innotescat, quãdo certe constat, inter regẽ Lusitaniæ ac Narsingæ summã intercedere necessitudinẽ, Christianos\que regi memorato in paucis charos esse. Ex memoratis etiã referebant nõnulli transactis iam quinis ac quadragenis annis ui numinũ miraculũ contigisse in hũc ferme modũ. Aiunt enim Christianos cum Mahumetanis quandoque manus conseruisse, acie\que discessisse Christianum quendam recepto prius in lancerto uulnere, contendisse\que protinus sanandi brachij causa ad diui Thomæ sepulchrum, tacto\que eo conlauciato, manum ad usum rediisse quamprimũ. Ob eam rem narrãt regẽ Narsingæ cœpisse Christianis subscribere, gentem\que fouere plurimum. Ita\que comes meus inibi complura mercimonia uenũ exposuit: uerũ quia per id tempus bellum illatum regi Ternaseris regionis erat, duximus propterea nonnihil illic cõsistendum fore. Absumptis ergo ibi complusculis diebus, celocẽ cõscendimus, id genus nauigij ciampanã appellant, in inferiore parte magnopere complanatum. huiusmodi enim celoces altiores aquas minime exposcunt, licet ferant onera enormia. Traiecimus igitur sinum latitudine circiter uiginti leucarum, in cuius traiectu parũ abfuit quin pessum iuerimus, aperto discrimine, ob breuia, aridas, scopulos\que crebriores imminente. Tandem aliquando appulimus insulæ, cui nome est Zaylon, quæ patet ambitu decies centum mille passuum, ut referebant cultores.

Ciampana

De insula Zailon, ubi inueniuntur lapilli pretiosi, CAP. III.

IN ea ita\que insula, cui Zailon nomen est, quaterni reges longe late\que imperitant, adeò regio in immensum prope patescit. Perfunctiore ac penè in transcursu res dictæ insulæ sumus denarraturi: uigẽtibus illic acerrime bellis, effectũ est ut mores hominum ac regionis situm minus explorare potuerimus: quare perpaucorum dierum mora hęc tamen quæ collegi, mox subijciam. Fert regiõ in primis elephãtos complures, inibi\que pyropos eruunt: nõ longe enim, utpote ad geminum lapidem, uisitur mons uastissimæ longitudinis, ad cuius radices pyropi inueniũtur, hi sunt lapilli pretiosi, uulgo rubini appelantur (sic enim inueniuntur) nam ubi negotiatores quippiã, & præsertim mangones illò contenderint lapillorum eruendorũ gratia, operæpretium est eos prius regem adire. quo conuento, emunt mensurã telluris quandam, utpote cubiti unius quaqua uersam magnitudine. id genus mensuræ molam dicunt, eo nomine enim brachium appellant. Huiusmodi terræ mensura quinis uenit aureis, ea lege at\que omine, ut humũ effodientibus semper pro rege quispiam adsistat, ut si forte fortuna inter effodiendum conspicerentur lapilli pretiosi excedentes caracteres denos, regi protinus adiudicentur: inferiorum uero lapillorum citra dictũ pondus mangonibus, ac negotiatoribus qui tellurem memoratam præstinarunt, potestatem faciũt. Haud procul ab dicto monte innumeri pretiosi lapilli inueniuntur, interfluente maximo amne, hyacinthi præsertim, sapphyri\que, ac topazij, & id genus lapides complures: mittit & idẽ ager suauiores quàm unquã uiderim fructus præcipue gariophyllõ nostris non conferendum, mala\que assyria suauitate incredibili, ac omnifariã fructus ferme instar urbis Calechut: ita tamen, ut hi illis suauiore gustu minime concedant.

Pyropi

De Cinami arbore, CAP. IIII.

CInami arbor lauro haud est absimilis, si præsertim folia spectes, grana primo gignit lauri instar, baccas credas, minutiora tamen, eadem\que albicantia. Cinamum ita\que nihil aliud esse q̃ arboris librũ planissime constat, hunc enim in modum legitur. nã singulis ternis annis incidunt ramos, delibrant\que: demptum eo modo corticẽ cinamomũ appellant: ne\que enim caudicem incidunt, sed ramos tantum. Huius ita\que cinami illic mira est ubertas. quum autem

A aũt colligitur, non eſt protinus abſoluta ſuauitate, mẽſtruo perfecta abſolutaq; eſt ſuauitas. Retulit ea tẽpeſtate comiti meo Mahumetanus negotiator in faſtigio uaſtiſſimi montis ſpecũ eſſe quendã, quò ſe recipiebãt eius regionis cultores omnes, orandi gratia in protoparentis ſanctiſsimi memoriã. Memorãt enim incolæ diuũ Adã poſt lapſum illic fletu ac continentia pœnitudine ductũ culpam redemiſſe. Id aſſequunt̃ ea coniectura, quòd parẽtis adhuc uiſuntur impreſſa pedũ ueſtigia, longitudine geminũ palmũ excedẽtia. Arua ſunt orizę expertia, ſed qui conuehunt illàc iter agunt. Reges enim dictæ inſulæ, Narſingæ regis uectigales ſunt, nam pendunt quotannis tributũ & ob orizã quæ abũde ex contineñti Narſingæ illò cõportatur, coguntur uectigal ſoluere memorato regi. cœli eſt inſula clementis admodũ. genti colos eſt ſuffuluus, æſtumq; minus ue algorẽ ſentiunt, uernante ſemper tẽpore, habitu utũtur uere Gabino. chlamyde enim exerto brachio corpora uelant, pannis goſſipinis aut ſericis utuntur plurimum. ea inſula ſita eſt ſub æquatore, in zona peruſta, ſubq; cãdenti ſydere. bellicæ uirtutis id hominũ genus eſt prorſus expers, quippe quod tormẽtis ferro ue haudquaquã utitur harũdo enim lanceæ ac enſis gladijq; uicem ſupplet, ob id perraro in prælio occumbunt: apprime ſunt imbelles, nulliusq; fermè ſpiritus. illic flores prope omnifariã leguntur, gens multo perennior eſt, longioreq; æuo q̃ noſtra. Vſu euenit aliquando, præſertim quadã ueſpera, ut ex rege quidã comitẽ meũ cõueniret, diceretq;, ut continuo corallos ac crocum ad regẽ deferret, nã horum omnium comes meus uim maximã habebat. His auditis negotiator alius dictæ inſulę Mahumetanus clanculum quaſi per ſpeciẽ amicitiæ ſocium meum monuit, ne regem adiret, ceu mercimoniorum pretium minime conſequuturum. Id egit Mahumetanus mira impoſtura, ut iniecto comiti meo pauore, eoq; abſcedente liberius ſua ipſe mercimonia exponeret. Huius doli non ſatis gnarus comes meus, ſtatuit abire: reſpondit tamẽ nuncio regio, B poſtero die iturum ad eum. Verum mane poſtridie conſcenſo nauigio, proximum continentem remigibus maxime adnitentibus dilapſi ſumus.

Adam pœnitentia

De Paleachet urbe Indiæ. CAP. V.

TRidui itaq; itinere ad urbẽ quandam Paleachet nomine deuenimus, ea paret regi Narſingæ, compluriumq; mercimoniorum famigeratum eſt emporium, & cõprimis monilium quaſi omne genus. hæc enim ex Zailõ & Pego eò comportantur. urbẽ etiam incolũt ex Mahumetanis negotiatores complures, uiſunturq; inibi omnifariam aromata: nã recepti hoſpitio cuiuſdam Mahumetani, illi cũcta referabamus, unde uidelicet, ſoluiſſemus, quoue tẽdebamus, noſq; cõplures merces attuliſſe, corallos præſertim crocũq;. res enim huiuſmodi Mahumetano magnã peperit uoluptatem. Memorata urbs omniũ rerũ copia, Indicarũ urbium modo, ubertim affluit. ager rei frumentariæ expers eſt, uerũ oriza ſcatet plurimũ: inſtitura uero legesq;, necnon habitum ac mores inſtar indigenarum urbis Calechut habẽt. Incolę rei bellicæ gnari ſunt admodum, ſed tormentis utuntur nullis. Verum quia per id tempus quo illic agebam, diſſidebant cultores cum rege Tarnaſari, nõ niſi hoſtilia meditantes, uiſum eſt propterea perpaucorũ dierum inibi ſumpta mora, abeundũ eſſe protinus illinc. Quare inde ſoluentes iter cepimus uerſus urbem Tarnaſari, quæ abeſt ab memorata urbe centenis mille paſſibus. Eò igitur appulimus, abſoluto prius tredecim dierum itinere nauali.

De Tarnaſari urbe Indiæ. CAPVT VI.

VRbs eſt in India haud procul à mari, cui Tarnaſari inditũ eſt nomen, ea poſita eſt loco minime iniquo, mœnibus ambitur, portumq; percelebrem habet, amnis limpidiſſimus urbem præterfluit Septentrionem uerſus. Rex eius latriæ idolorum eſt addictus, magnarumq; uirium princeps, huic diutina cum rege Narſingæ ſunt bella, cumq; Bangellæ rege prælium iuge exercet. Huic itẽ ſunt in armis centeni elephantes, proceriores uaſtioresq; quàm unq; conſpicatus fuerim. merent ſub eo ſtipendia quum equitum tum

etiam peditum centena millia ense paruo, clypeisq; obrotundis eisdem'ue ex libris arborũ cõfectis utuntur: alij peltas modo indigenarũ Calechut ad bella ituri ferunt, arcubus plerũq; utuntur, harundoq; teli loco succedit. Rursum profecturi in prælium se loricant amictu xylo magnopere referto. ędes eorum paries circundat, collocanturq; non aliter q̃ nostrę. mittit ager triticum gosipiumq;, necnon affatim serici: legunt etiã colores inibi cõplures, eũ maxime quem uerzinũ appellant. ferunt arua omnifariã fructus, alios pomis nostris haud absimiles, pyris alios simillimos. Ferunt rursum assyria mala, cetrinaq;, necnon cucurbitas, habent etiam uiridaria amœnissima.

Præsilium

De feris ac cicuratis animalibus urbis Tarnasari.

CAP. VII.

CIngit ea regio multifariã animalia, fera alia, exarmata alia: circurũ sunt, boues, pecora, capreæ, apri, cerui, hinnuli: ferarũ uero generis sunt lupi, leones, uisuntur etiam ibi feles eiusmodi, qui zibellum gignunt: aruis etiam inerrant, paui complures, & eius generis aquilę, quas falcones appellamus, psitaci item omnium pulcherrimi, albicantes septeno colore præsertim distincti. Est etiam illic leporum ac perdicum mira fœcunditas, honestant regionem complura alia auitiorum genera, raptu præsertim uiuentia longe aquilis proceriora: nam ex superiore rostri parte ensium capuli fabricantur: id rostri fuluum est phœnicato colore distinctum nihil sane uisu pulchrius, nihil amœnius, aliti uero colos est niger & item purpureus, intercursantib. albicantibus pennis nonnullis. Ibi nascuntur proceriores gallinę, gallięq; gallinacei, quàm hercle uidisse meminerim. Summam propterea uoluptatem cepimus confligantibus acerrime gallis gallinaceis: nam singulo die huic ludicro in uicis medijs Mahumetanorum animi causa opera dabatur, mirumq; est Mahumetanorum pro hac re certamen: habent priui priuos gallos gallinaceos, eos cõmittunt alijs, expositis quandoq; pro alitum futura uictoria aureis centenis singulo congressu, uter superior euaderet. Conspicati sumus senis horis concertantes alites, nec prius modũ prælio faciebant, q̃ occubuissent. Reperiũtur etiã ibi nonnullæ caprę magnitudine nostras excedentes, nostrisq; longe pulchriores, tantæ fœcunditatis, ut uno partu quaternos fœtus ferant: exponũt ibi (tanta est animaliũ copia) duodenos uerueces singulo aureo. Cõspiciũtur illic rursum uerueces, alij cornua haud absimilia damis habentes, nostris lõge maiores, ferocioresue. Bubalos uero nostris habent deformiores, piscibus aũt nostro more regio scatet, in tantamq; adolescunt magnitudinẽ, ut bini cantari pondo nõnulli inueniantur. Vescitur id hominũ genus omnib. fere animalibus, si uaccas excipias. Edẽtes humi procũbunt absq; gausape, ligneis tamẽ uasis utũtur adfabre factis. Potus est illis latex saccaro cõditus ditioribus præsertim: cubilia habẽt, quæ ab humo more nostro altius tollũtur, stratũ uero ex gosipio habẽt, stragulã aũt ex serico, aut sane xylo chlamide utũtur exerto brachio serica uel gosipina. Ferunt ex negotiatoribus nonnulli interulas sericas, uel xylinas elegantissime confectas in uniuersum autem pedibus incedunt nudis, si sacerdotes excipias, qui apices ferunt ex serico uel undonibus longos binos palmos, inq; apicis fastigio gerunt nescio quid in modum glandis elaboratum, quasi toreutice, multo quaqua uersum sparsum auro depẽdet à tergo instar uittæ geminum sericum binos longum digitos, in auribusq; plurimũ delectantur, quippe qui gemmis ac margaritis pretiosioribus onustas habent aures: in digitis autem nulla condalia. His est colos subalbicans, cœli uerò tẽperies frigidior est nonnihil quàm urbis Calechut: mores uero, colendiq; arua, ac legendi fructus consuetudo, à nostris institutis moribusq; parum absunt.

Capuli ex auium rostris

Gallorum certamen B

De more quem seruat rex quum deflorandam eius coniugem albicantis coloris hominibus præbet. CAP. VIII.

EXhibet memoratæ urbis rex deflorandã coniugẽ nõ sacerdotibus, ut solet urbis Calechut princeps, sed albicantis coloris hominibus Christianis,

A nis, aut Mahumetanis. Cultoribus uero idolorũ id munus minime delegatur. At incolæ prius thorum nõ ineunt, quàm quempiam ex albicãtibus hominibus cuiusuis nationis existat, asciuerint cõiugũ suarũ stupratorẽ. complacitum est enim illis, ut ante corpora uulgent coniuges, quàm earum sibi fiat potestas. Id equidẽ usu euenit quũ illic ageremus. Ingredientibus enim urbẽ, nobis occurrere terni uel quaterni idolorũ cultores, qui comitẽ meũ in hunc fermè modum eorum lingua compellarũt. Estis ne amici hospites? Sumus, inquit comes meus. Tunc negotiatores, Quãdo huc appulistis? Ad hęc comes meus. Quartus agitur die quo huc deuenimus, Et rursus negotiatorũ quispiã, Ite mecũ, ædesq; meas uisite: quando certe nos hospites quam qui maxime diligimus. Tunc comiter nos inuitantes sequuti sumus: eoq; ut peruenimus, ientaculũ apparate appositũ est, nobisq; iam refocillatis, ait ille: Ducturus sum intra quindenos dies uxorẽ, uni uestrũ deflorãdæ cõiugis priore nocte munus delegetur. His auditis, quæ nundinato pudore promebantur ab hospite, puduit nos quamprimũ. Tunc mancipiũ nostrũ ad nos conuersum, Non uos, inquit, pudeat oblati muneris, quãdoquidẽ is est mos gentis urbisq; institutũ. His intellectis, pauebamus ne deterius quippiã nobis eueniret. rebamur enim gentẽ nobis illudere, Innotuit continuo hospiti pudor noster, nosq; his fermè uerbis hortabatur: Ponite curas omneis amici, quoniã eiusmodi est urbis huius cõsuetudo. Hæc itaq; ut nobis cõperta fuere ampliorẽ spiritũ ictis stupore impudẽtis moris dedere, accedẽte pręsertim alius comitis, qui nobiscum ibat, crebriore adhortatione: quare comes meus pollicitus est se id laboris subiturũ. Tunc negotiator qui nos hospitio exceperat, Eritis inquit, diutini mei hospites, dignaborq; uos honoratiore tecto, Verũ comes meus subrecusabat, adfirmãs comites nolle deserere. At negotiator rursum instabat, identidem ædes, suaq; omnia offerens. Peruicit itaq; ne inde discederemus: allatis ergo comitis mei sarcinulis, hospiti co-
B missimo simul omnes (sex enim eramus) assensi sumus. Verum operæpretiũ fuit comitẽ meũ tantisper operiri, donec eius hospes uxorem duceret: quod prius q̃ ad quindenos dies nõ euenit. Ducta noua nupta, comes meus sponsa dissoluit, uxoreq; hospitis illecebre potitus est. Ea annũ quintũ decimum, quasi flos ipse, haud excedebat. Verũ postq̃ deflorata est nupta priore nocte, si uiri de cętero honori illius deerit, fideq; iugalẽ temerauerit, morte protinus uulgatæ pudicitiæ pœnas luit. Ob id uoluissent mulieres huiusmodi salaces plurimũ, ut nũquã nox, qua deflorabantur, esse desijsset, sed saltem prorogaretur ad mensem: nõ tamen nos functos munere uulgandæ pudicitiæ missos quãprimum faciebat hospes: uerum ad quaternos quinosq; menses sua impensa domi alebat largius quàm referre possim: id efficit annonæ uilitas incredibilis, gentisq; liberalissima cõsuetudo ac natura comissima.

De modo condendi humana corpora. CAP. IX.

Exempti rebus humanis ardẽrissimo rogo sacerdotes regesq; deflagrãt, tunc sacrificant cacodæmoni, combustorũq; cineres in uasis Samijs eisdemq; infectis nitro cõdunt: his est angustũ orificium instar patinæ mediocris, defodiuntq; domi uasa cineribus oppleta, Sub arborũ umbraculis sacrificãt instar cultorũ Calechut. Quũ comburũt corpora: omnifariã odores in rogũ cõijciũt, aloën, uidelicet, & id genus arboris, cuius gũmi elegantissimũ illud unguentũ gignit, quod uulgo belzoi nũcupatur, laserpitiũ erudítiores ab arbore laseri dicunt, & itẽ storacem, thus, corallum, sandalium, & id genus propè innumeras odoratas arbores. Hęc odoramẽta igni imponũt, corporeq; imposito incendium excitant, tubis clangentibus, tibicineq; concinente, quasi eorum more qui olim inter diuos referebantur. Circũdant rogum quindeni aut uiceni homines, cultu dæmonum amicti, qui gestientes lætitiam præseferunt deflagrãti uiro assistit coniunx superstes, comite muliere nulla, pectusq; plangens, tota ruit in eiulatus fletusq; lugubres. Hæc fiunt secunda noctis uigilia. Transactis uero post uiri obitum quindenis die-

bus, mulier uiro superstes ad se cõuiuij celebrãdi gratia agnatos omneis accersit, coniugẽ præsertim defunctũ coniunctione arctiore cõtingentes. Itaq; omnes ubi ad diem uenerint, ad locũ illum adeunt, ubi rogo traditus est coniunx, ea fermè hora noctis, qua uir arsit. Tunc prodit mulier compta omniũ monilium genere, reliquisq; decoramentis, quæ ad mundum pertinent muliebrem, ad id collatis fortunis omnibus agnatorum opera, puteo inibi ad id munus extructo, nec is plus in profundum agitur, quàm ut fœminã capere queat, puteum harundinibus sepiunt, septumq; uelant serico panno, ut conspectus adimatur. Ardet interea mirabilem in modum odoratis refertus arboribus puteus. At mulier postquam conuiuæ opipare epulati sunt, rursum illa mandit plurimam betolam (id est edulij genus) eoq; cibatu farta adeò satura est, ut mente uacare uideatur. Interea circundant puteum innumeri tibicines gestientesq; choraulæ, & amicti dæmonum cultu complures, qui flammas ore efferuescere uidebantur. Tunc dæmoni cui Deumo nomen est, sacrificant. Mulier uero obiter quasi lymphata ultro citroq; commeat, nec aliter tripudiat, quàm si choreas duceret, identidem illis qui habitu horrifico dæmones referunt, se commendans, ut pro se cacodęmona rogitent, sibi'que impetrent ad ipsum haud difficilem aditum, suisq; adnumeret. Aliquando pompam ambiunt complusculæ mulieres, quæ rogo imponendam arctius contingunt. Nec arbitremini id munus mulierem mœstè exequi, quando certe nihil lætius, nihilq; iucundius agi posset, quàm mulier id hilari animo exequitur, æque ac si cœlo recipienda foret. Itaque peractis cærimonijs, mulier lymphato cursu, concepto prius manibus serico panno, in rogũ flagrantissimum sese præcipitat. Quo facto, actutum proximiores agnati rogo iniectam scipionibus obruunt, obrutamq; multa pice onerant, ut hoc fomento altius ignis, mulier præsentius intereat. Et nisi subiret mulier id munus post uiri mortem, incredibilis infamiæ nota illi inureretur, foretq; toti regioni ludibrio, ceu coniugis minus studiosa letoq; ab agnatis traderetur. Pompæ huiusmodi rex interesse ac præesse dicitur, quoniam hunc morem non seruant, nisi summates clariores'ue urbis patritij, ne qui putent hunc ritum ab incolis in uniuersum seruari.

De iustitia quam seruant cultores urbis Tarnasari. CAP. X.

SI quis mortalium quempiam cõfecerit, is protinus morte luit pœnas: eundem morem incolæ urbis Calechut seruant. Accepti uero ac expensi habetur ratio, si modo chirographo quopiam, aut sanè teste aliquo id liquidius constiterit. Exarant in membranis nostris haud absimilibus, nõ in libris arborum ut indigenę Calechut. Quum disceptant inter se, itur ad moderatorem urbis, cui summi iuris reddendi munus ab rege delegatum est: ubi uero quispiam negotiator aduena uitam exuerit prolis expers, neminem hæredẽ instituere potest, rege fortunas omneis sibi adiudicante. Rege autẽ uita functo, nati in regnum succedunt: cultores uero quicquid possidet fortunarum, uitam efflaturi ex urbis instituto elargiuntur uiritimq; natis impartiuntur.

De ritu condendi Mahumetanorum corpora in urbe Tarnasari.

CAPVT XI.

EXutos uita Mahumetanos negotiatores, miris condiunt odoribus, cophinis induunt corpora ligneis, sicq; conditos humant, comprimisq; obseruant, ut defunctorum capita Mecham respiciant, id est, Septentrionem uersus collocentur.

De uarijs multijugisq; nauigijs, quibus eius urbis cultores utuntur.

CAPVT XII.

HIs est uarius multiplexq; nauigiorum usus, sulcant alij maria celocibus complanatis admodum, quæ altiores aquas minime exposcunt: alij nauigant liburnicis geminam proram habentibus, geminumq; malum absque tecto. Est & aliud onerariæ nauis genus, quo enormia onera comportantur: nam ferũt aliæ ex memoratis onerarijs nauibus supra mille mercium dolia: im-

A imponunt his uastioribus nauigijs cymbas, nauesq; actuarias in urbē Melacha nomine deferendas, quibus captum proficiscuntur aromata illo, quę locis suis, ubi opportunum duxerimus, denarrabimus.

De urbe Indiæ Bangella, deq; eius ab urbe Tarnasari distantia.

CAPVT XIII.

IAm tempus appetit, ut comitis mei meminerim, quoniam utriq; nostrum cordi hæserat, ultra progredi, longeq; remotiora coram uisere. Quū igitur hospiti suo comes meus deflorāda coniuge fecisset satis, nosq; rei Venereę, præsertim deformium mulierum satietas cepisset, pariente fastidiū plerunq; uberiore copia: expositis mercimonijs quæ comiti meo superfuerant, duximus illinc abeundum fore. Quare iter ingressi, ad urbem quandam Bangellā nomine peruenimus: ea ab memorata urbe septingentis abest mille passibus. illò enim appulimus itinere nauali undecim dierū: nam dicta urbs fœcunditate rerū omnium cum cæteris totius fermè orbis urbibus contendit, nemini sanè secunda, patet propè in immensum eius urbis regnū. Regi sunt in armis quum equitum tum etiam peditum ducenta Mahumetanorum millia: is tantarum est princeps uirium, ut diutissime cum rege Narsingæ prælietur: huius regni tanta est rerum omnium ubertas, ut nihil quod ad humanos usus pertineat desideres, si omnifariam animalia, si item rei frumentariæ uberiorem copiam, si rursum saccarum, zinziber, & id genus aromata, si postremo gosipiū sericumq; respicias, nulla est profectò in orbe toto plaga fœcundior. Ob eam rem nusquā alibi ditiores locupletiores'ue inueniuntur negotiatores, singulo enim anno abducuntur inde ad quinquaginta nauigia gosipinis pannis sericisq; onusta. Mercimonia huiusmodi uarijs barbarorū lingua cēsentur nominibus, à quib. ex cōposito tēperamus, ne Romano sermoni assuetis pariāt fastidiū. Igitur inde auecti panni ad Turchas Syrosq;, necnon Arabas, Persas, Aethiopes, Indos'ue deferuntur. Sunt etiam ibi innumeri exteri mangones, qui gemmas lapillos'ue pretiosos præstinant ab incolis. *Bangellæ ubertas*

B

De nonnullis Christianis negotiatoribus, qui inibi commercia exercent.

CAPVT XIIII.

ILlic itaque offendimus Christiani nominis complusculos negotiatores ex urbe Sarnau, ut referebant, oriundos. Hi illò ueluti ad nundinas ferunt sericos pannos, odorataq; ligna aloēs, uidelicet, & laseris: ea est arbor quæ electissimum gummi illud gignit, laserpitium appellant doctiores, uulgo autem belzoi dicitur, attulerant etiam castoreum, & id genus fragrantiores odores. Memorabant dicti Christiani esse in eo regno huius sancti nominis cōplures principes magni Chami urbis Catai imperata subeuntes. Christianis huiusmodi ex undonibus uestes erant, non eiusmodi quæ singulos artus exprimant, sed laxas innumerasq; plicas habentes, manicas uero gosipio referserant, caput tegebat apex ex panno coloris Veneti, altitudine fermè gemini palmi. His est colos albicās, trinumq; deum esse adiuratissime fatentur: quum initiātur Christianorum sacris, more nostro latice asperguntur, duodenisq; apostolis, ac quaternis euāgelistis fidē adhibendā esse planissime adstruunt, scribūt ordine pręposterο Armeniorū more, celebrantq; nostri seruatoris ortū & occasum. quadragenis Christiano more abstinent diebus, nonnullasq; alias sanctorum colunt celebritates, soleis non utuntur: caligas uero ex serico fluxas admodum ferunt, easdemq; omni monilium genere exornatas. nitent in digitis eorum incomparabili splendore lapilli, quum discumbunt abaco non utuntur, sed humi procumbentes omnifariam carnibus uescuntur. adijciebant ad hæc illi se compertum habere, esse complures reges Christiani nominis maximos magni regis Turcharum finitimos, Rumi appellant. Hi ubi conspicati sunt comitis mei pretiosiora mercimonia, & pręsertim prægrandem coralli ramusculū, hominem ingentissimis pollicitationibus onerabant, cōtendentes plurimum, ut secum iret ad urbem quandam ubi pollicebantur se daturos operam, ut inibi tantum mercium exponeret, si *Christianorū Bangellæ mores*

pyropos præstinare uoluisset, haud difficulter supra dena aureorum millia lucrari quire, subdētes etiam lapillos huiusmodi pretiosos longe pluris esse apud Turchas, exponiꝗꝫ posse quasi cētenis aureorū millib. Ad hęc respōdit comes meus, se quidē illis morē gerere uelle, modo quāprimū illinc abiret. Tunc Christiani, Perēdino, inquiūt, die hinc soluet nauis, eā cōscendemus, ut protinus illò quò te sumus ducturi, uelificemus: nā ad urbē Pego nomine liburnica cōtendit. Quare comes meus his allectus pollicitationib. statuit se cū proficisci. Ad id accedebat quod exploratū habebat cōplusculos Persas eòdē ituros, quū præsertim sibi dictorū Christianorū suauissima consuetudo iampridē innotuisset, incolis referentibus. Inita itaꝗꝫ cum eis amicitia, diuenditisꝗꝫ mercimonijs, excepto croco, necnō Hetrusca purpura, inde soluimus eam urbē deserētes quæ omniū rerū fœcunditate cunctas exuperat urbes, si humanas spectaueris delitias. In ea urbe pannos nō conficiūt mulieres, neꝗꝫ lanificio nentes incūbunt, id munus uiris delegatur. Discessimus itaꝗꝫ illinc, Christianos memoratos sequuti, tandemꝗꝫ aliquando ad urbē peruenimus, cui Pego nomen est, quæ decies centenis mille passibus ab urbe Bangella abest: nec prius eò peruenitur, quàm sinum meridionalem traieceris.

De Pego urbe Indiæ clarissima. CAP. XV.

HAud procul à mari in continenti urbs Pego nomine sita est, læuorsum, id est, orientē uersus. Vrbem pręterfluit limpidissimus amnis, quo ultro citroꝗꝫ mercimonia cōportāt. Rex eius urbis idola colit, cultoribus fides, habitus, uiuendi modus, moresꝗꝫ indigenis urbis Tarnassari sunt simillimi, colore uero candidiore cœliꝗꝫ frigidioris, regionis aūt situs, plagæ nostræ non est absimilis. Vrbs ambitur mœnibus, ædesꝗꝫ pulcherrimas, ac elegantiores habet, cōstant enim lapidib. & calce. Ipsi regi in armis innumeri sunt, quum equites, tū etiā pedites, merentꝗꝫ sub eo mille Christiani, inde tamen oriundi nam priuis singulo mense stipendij nomine senos aureos (pardaios ipsi appellant) solui iubet, alitꝗꝫ eos impensa propria. Ager re frumentaria plurimū scatet, adfatimꝗꝫ carnium habēt quasi omnifariam animalia, ut in urbe Calechut uisitur. Inibi perpauci sunt elephantes, reliqua uero animalia, & auitiorum cōplura genera illic conspiciuntur modo regionis urbis Calechut. Habent præsertim psitatos uocaliores quàm usquā alibi offenderim, eosdemꝗꝫ pulchriores. Sunt itē ibi proceriora ligna, fabricandisꝗꝫ ędibus aptiora ꝙ uiderim unꝗꝫ. Ferūt etiam harūdineta uastiores harundines, utpote crassitudine dolij unius. Inueniunt ibi feles qui unguentū illud fragrantissimū gignūt quod uulgo zibellū dicitur: ueneūt dicti feles terni aut quaterni singulo aureo. Mittit memorata urbs præter monilia præsertim pyropos, mercimonia nulla. Hi lapilli pretiosi aliūde aduehūtur ex urbe uidelicet quæ Capelā dicitur, ea orientē uersus ab dicta urbe itinere XXX. dierū abest: neꝗꝫ illò sum profectus: sed de negotiatoribus qui ampliter memorabāt, hæc accepi. Illud etiā noueritis, in urbe præfata adamātes grandiores, margaritasꝗꝫ lōge pluris esse maioreꝗꝫ pretio uenire quā apud nos: itidē de smaragdo referebāt negotiatores. Quū illuc appulimus, rex lōge illinc aberat, utpote itinere XV. dierū: nā bellū inierat cōtra regē quendam, qui rex de Aua nuncupatur. Propterea inde abijmus, uecti nauigio ex ligno solido, longo supra quindenos passus, lato binos passus, remis uero harundineis, ut haud mora compertum fiet nobis, ea enim parte qua remus aquas complectitur, scissus erat ferme bisulcus: iungebant geminas partes asseres abaci instar connectentibus funiculis, quo fiebat ut citatius permearet aquas: id genus nauigij impulsum remis huiusmodi uelocius quàm nostræ celoces fertur, malus arboris constat ex harundine uastiore, doliū, quo asseruantur aleces, figurat. Nos itaꝗꝫ peruenimus ad rusculum quoddam, ubi nacti sumus nonnullos negotiatores, qui ob uigentia bella urbem inire nequiuerant: quo uiso duximus redeundum esse ad urbem Pego, unde paulò ante discesseramus obiter spatio quasi quinꝗꝫ dierum. Rex quem urbe abesse memorauimus, ouans uictorꝗꝫ redijt

post

A post habitam de hoste uictoriam. Quare postridie illius diei quo rex rediјt, Christiani illi negotiatores comiti meo aditum ad regem impetrarunt.

De cultu regis Pego. CAP. XVI.

NOn est quur quis arbitretur eo fastu hunc regem uti, quo rex Calechut utitur, quando certe constat regẽ memoratũ adeò se exhibere adeuntib. facilẽ, ut uel infans ipsum alloqui queat: omniũ tamen est ditissimus, quippe qui tanto moniliũ cultu, & cõprimis pyropũ exornatur, ut uel maxima urbs tãti nõ ueniret, quãti sunt gẽmæ, uniones, margaritæ, & id genus lapilli pretiosi, quibus is elegantissime honestatur. In digitis uero cõdalia et gemmę nitent, crura aũt bracteæ ex purissimo auro lõge insigniũt, intercursantib. pyropis mirandũ in modũ micantibus: ut breue faciã, manus, lacertos auresq; omni genere moniliũ onustas circũfert, adeò ut aures põdere gemmarũ appenso pẽdulę ad mediũ palmũ conspiciantur: propterea fit, ut si quispiã tenebricosa nocte regẽ cõspicatus fuerit, nõ aliter illi lumẽ clarissimũ illuceat, q; si phœbus ipse radios suos uibrauisset. Cõuenerũt igitur regẽ negociatores Christiani, illumq; certiorẽ reddiderũt comitẽ meũ cõpluscula magni pensi mercimonia attulisse. Ad hæc rex respondit, irent ad se postridie: quoniã, ea die sacrificaturus erat dæmoni. Vbi itaq; is dies illuxit, quẽ rex præfixerat, continuo acersire ad se Christianos comitemq; meum iussit, addiditq; ut illò prius nõ contenderẽt, quàm merces cõportarẽt: paritũ est ergo regi, allataq; sunt mercimonia, cuius rei maximã rex cepit uoluptatẽ, nec id ab re. Nã inter cætera quę attulimus affatu dignissima, erãt & rami ex corallo gemini rari admodũ, qui forte similis uisi sunt nusq; habuisse, quiq; eò cõmercij gratia aliquãdo sint cõuecti. Ictus rex harũ rerũ stupore eximio, cœpit Christianos percõtari, qui nã mortales essemus? Cui negotiatores, Sunt utiq; Persæ isti. B Tũc rex cõuersus ad interpretẽ suũ, Percõtare, inquit, an has merces sint hic expadosituri? At comes meus, Sũt hęc tua oĩa clarissime princeps, eis utere pro tuo arbitratu. Ad hæc rex, Incubui superiore biẽnio diutinis bellis dissidẽs cũ rege de Aua: exhaustũ propterea est mihi ęrariũ, suppeditantib. pręlio uires pecunijs, sed si cõmutatione gẽmarũ, et pręsertim pyropũ expadosituri estis mercimonia, id efficiã, ut uos cõmercij hui⁹ minime pœniteat. At comes meus ad Christianos inquit, compertũ quæso regi facite me aliud nihil quærere præter suæ celsitudinis beneuolentiã, sumat propterea ex mercibus quicquid sibi collibitũ fuerit. Tunc negotiatores Christiani aperuerunt regi Persam suæ eminentiæ ultro subiturũ esse imperata, daturũq; mercimonia uel absq; pecunijs gemmarũq; permutatione. His auditis rex respõdit, Audiuisse se iampridẽ Persarũ liberalissimã esse cõsuetudinẽ, sed hoc Persa uidisse liberaliorẽ neminẽ, moxq; iuratissime per dęmonũ capita adfirmare cœpit, se experiri hoc exemplo uelle, uter liberalitate præstaret. Quo dicto, accersito a/ctutũ mãcipio, iubet afferri scriniũ geminũ palmũ longũ quaqua uersum toreutice elaboratũ, pyropisq; refertũ, quo reserato, nam multijuga intus receptacula habebat, discriminantibus bracteis tenuioribus: singula itaq; receptacula splendentibus pyropis oppleta erant. Reseratũ itaq; scriniũ coram Persa sisti iubet, simulq; monet ut tantũ ex his lapillis pretiosis caperet, quãtũ sibi complacitũ esset. Hac liberalissima cõsuetudine regisq; munificentia allectus comes meus, hoc sane pacto regẽ alloquit: O rex egregie, tanta me prosequeris beneficẽtia, ut nusq; maiore munere sim affectus: ob id per sacrũ Mahumetis caput, perq; eius sacra, quib. sum illi initiatus, tibi ultroneus omniũ mercimoniorũ meorũ facio potestatẽ, donoq; te his rebus omnibus: nõ eñ sum qui peregre proficiscor quæstus gratia, sed uisendi orbis desiderio. Tũc rex, Adhuc mecũ liberalitate cõtẽdis, nec possum te munificẽtia superare? quib. dictis, rex manum pyropis ex singulis scrinij receptaculis refersit, quantũ ipsa palma cõprehendere quiuerat, eoq; munere, id est, ducentis pyropis Persam affecit: Cape inquiẽs, ob eã liberalitatẽ, quã beneficẽtia mecũ contendẽs prę te tulisti: donauit etiã rex geminis pyropis singulos Christianos

nos qui profecto uenissent mille aureis: quos uero comiti meo pyropos dono dedit rex, tanti esse adfirmabāt, ut non minoris quàm centenis auri millibus uenire posse autumarent. Est igitur rex memoratus is qui cunctos orbis reges munificētia eximia prestat, omnium fermè regum ditissimus, quippe qui decies centena aureorū millia quotannis ab regni sui incolis exigit. Nā mittit ea plaga colores quasi omne genus, item gosipiū, plurimūq; serici: sed has prope innumeras opes militibus omnes impartitur. Gens est in uniuersum ueneris amans, imò salax plurimum. Transactis itaq; complusculis diebus, memorati negotiatores pro me à rege commeatum abeūdi impetrarūt: quo impetrato, rex iussit ut mihi ædes incolatu commodissimæ prepararentur, ubi ad usum humanū desiderarem nihil. Quare morā quinq; dierū inibi absumpsi. Interea rumore nuncio percrebuit regē de Aua cum robustissima manu aduentare, ut regi Pego hostilia arma inferret. Huic occurrit rex cum exercitu innumero, circiterq; medium iter nactus est eum. Obiter etiam deflagrantes mulieres illic cōspicati sumus modo mulierum urbis Tarnassari.

Regis Pego opulentiā

De urbe Melacha, deq; flumine Gaza, ut autumant incolæ, necnon de cultorum feritate. CAP. XVII.

POstridie eius diei conscensa liburnica, uelificauimus uersus urbē cui Melacha inditum est nomen, ea occidentē respicit, illò enim itinere octo dierum appulimus. Haud procul à dicta urbe percelebre flumē offendimus, uastius sanè quàm unquā conspicati fuerimus, huic Gaza nomen est, latitudine quinq; ac uiginti mille passuū patet: altrinsecus uero uisitur insula ingēs, Sumatra appellant, nos uero Taprobanam dicimus: cultores memorabant dictam insulā quasi quingentorū mille passuum ambitu patere. Huius latius meminisse est animus, quū opportunū duxerimus. Vbi igitur deuētū est ad urbem Melacha, Sultanū adire iussi sumus quamprimum: is Mahumetanus est, eiusq; regnum Mahumetano paret. Vrbs sita est in continenti, penditq; uectigal regi Cini. Tributo huiusmodi, ut aiebāt, ansam præbuit, quòd eius urbis cōditor rex Cini memoratus ferebatur extitisse octuagenis iam transactis annis, nec alia de causa urbs illic condita est, quàm quod cōmodissimū habet portū, & sanè cōmodiorem, quàm forte in toto fermè oceano intueri liceat. Crediderim propterea plura illò appellere nauigia, quàm quouis aliò: & comprimis aromata, & complura alia mercimonia omnifariā eòdem conuehuntur. Regio non est generatim ferax, mittit tamen triticum, carnes, perpaucaq; ligna, aruis inerrāt alites instar regionis Calechut, uerū psitaci sunt illis longe meliores. Mittūt item arua sandaliū stannumq;, elephātes, equos, pecora, boues fœminas, pardos, bubalos, pauos, & id genus complura animalia habet. Fructus autē legunt paucissimos, modo urbis Zeilani: illic mercari non licet nisi emere aromata sericumq; uolueris: his est colos penè subcinericius, capillum promittunt, habitu uero instar incolarum Memphis urbis, Cayrum appellant, utuntur: amplam habent frontem, oculos teretes, nasum autem simū: ibi noctu per urbem incedere impune haud licet, grassantibus inuicem cultoribus, nam mutuis cedibus canum more se cōficiunt, ob id appulsi negotiatores non nisi in nauigijs noctes agunt. Indigenas eius urbis omnes oriundos esse Agiauais adfirmant. Illic moderatori cuidā rex uicariam operam reddendi iuris aduenis delegat, uerum cultores parent nemini, illisq; est pro ratione uoluntas, prauisq; moribus concedunt nemini, adeò mentes efferarunt. Vbi uero rex eorum ferociam cohibere uoluerit, prosiliunt magis, regionemq; si redigantur in ordinem, se deserturos minitantur: idq; agunt audacius, quoniam mari adiacent, quasi paruo negotio, quum libuerit, aliò dilapsuri. Propterea comes meus Christianos negotiatores monuit illic diutius commorandum haud esse, prosilientibus nimium cultoribus. Quare conducta celoce, Sumatram insulam uersus uela fecimus: quò quinq; dierum itinere peruenimus ad urbem præsertim quandam Pyder nomine, quæ fermè octuagenis leucis à continente abest.

Sumatra insula

Anarchia

De

De Sumatra insula, deq; eius urbe Pyder nomine. CAP. XVIII.

A HAnc urbē celebrior totius insulæ portus insignit, ea est insula cuius paulò antè meminimus, ubi retulimus huiusmodi insulam quingentorum mille passuum ambitu patere. Ego uero crediderim eam esse Taprobanam insulam, quod quidem inter complures cōuenit autores: huic insulæ quaterni diademate insigniti reges moderantur: hi sunt idolorum cultores, fideq; et ritu uiuendi, nec non habitu regi Tarnasseri non sunt absimiles: fœminę uero coniugum desiderio spōte ardent. His est colos quasi albicans, amplioris sunt frontis: oculos habent obrotūdos, prasini coloris, capillum promittunt, naso sunt latissimo eodemq; simo admodum, statura uero perquàm despicabili. Ius ibi summopere uiget, signato argento auroq; ac stanno pro moneta utuntur. Aurum signatum est eiusmodi, ab altera parte uisitur dæmonis cælatum caput: ab altero uero carpentum elephantis trahentibus conspicitur. Pari modo signantur reliquæ pecuniæ argenteæ: ex argenteis exponunt denos singulo aureo, stanneæ uero quinq; & uiginti numerum aureum efficiunt. Mittit ea regio numerosius proceriores quàm usquam alibi conspexerim elephantes, eosdemq; meliores. Id hominum genus belli est expers admodum, uerum quæstibus plurimum inhiat mercimonia exercens, suntq; in uniuersum hospitales, appulsis exteris præsertim.

De alio piperis genere, deq; serico ac laserpitio, quod belzoe appellant, inde prouenientibus. CAP. XIX.

ILlic igitur procerioris piperis uberior est prouentus, miraq; copia. Lingua patria piper molaga dicitur, id est lōge procerius illo, quod huc aduehitur, multoq; candidius, uerum inane ac mordax plurimum, sed ponderosum minus: uenit enim inibi piper nō pondere, sed mensura, ut apud nos triticū exponitur. Tanta est huius ubertas, ut inde anno singulo uicenæ naues onustę euehantur: hæ Cataium proficiscūtur, illic exponitur haud difficulter ob frigidius cœlū. Arbor uero quæ piper huiusmodi gignit, producit etiā proceri-
B us piper, sed crassioris est caudicis, amplioraq; folia eadēq; carnosiora habet arborib. urbis Calechut. Fert itē affatim serici, fitq; plerunq; id sericū more nostro: aliud uero mittūt sponte arbores, prouenitq; in syluis ac nemoribus absq; cultu, sed id est priore deterius. Ibi uisitur lazeris arbor, quæ gūmi gignit, cui laserpitio nomē est, uulgo belzoē dicitur: referebāt nōnulli id procul à mari nasci. Ego hæc nusquā affirmauerim, quādo certe corā minime uidi.

De triplici arborum aloes genere. CAP. XX.

QVoniam rerum uarietas parit uoluptatem, mortales'que allectat plurimum, desiderio'que discendi noua inuitat ad lectionem. Ob id duxi nō ingratum fore lectoribus, si hæc subderem, quæ coràm uisi: propterea exploratum habebitis ob eam causam laserpitium aloē'que ubertim ad nos minime conuehi, quoniam è remotioribus partibus comportantur: illud etiam noueritis, triplex esse aloēs genus. Aliud est longe perfectius, huic calampat nomen est. Hoc insula memorata non mittit, uerum ex urbe Sarnau aduehitur: ea, ut memorabant Christiani negotiatores comites nostri, haud procul ab dicta urbe ubi aloē nascitur, nomine Calampat, abest. Est & aliud genus aloēs, lubam nomine, hoc flumine nescio quo huc comportatur: nouissimo autem bochor nomen est. Referebant dicti Christiani negotiatores causam, quur ad nos aloē primo loco dictum non deferretur, quod, uidelicet, id genus aloē mitterent regna Cataij, necnon Cini, & Macyni, Sarnauq; ac Grauay longe ditiora, quippe quæ auro uberrime scatent, multoq; maiorē quàm nos auri copiam habent, suntq; item maiorum principes uirium, nostris regibus nimirum locupletiores. Ad id accedit, quòd suffimentis odoramentorumq; genere plurimum delectantur, inq; ea re reges superant nostros. Ob id ad nos hæc odoramenta minus abunde comportantur, utpote quod in urbe Sarnau singula libra aloēs denis aureis uenit, id efficit eius rei summa caritas.

Quomo-

 A

Quomodo ligna aloes ac laseris probantur. CAP. XXI.

DEuenimus in certissimam notionem gemini suffimenti, aloës, uidelicet, ac laserpitij, doctoribus memoratis negotiatoribus, nam alter eorum nō nihil aloës ac laserpitij habebat, binas uidelicet aloës uncias, eius inquam, quod calapant appellant: sic enim probabamus, comes meus nihilum aloës manu occlusum tantisper tenuit, donec is psalmus, qui Miserere mei deus incipit, tertio consummari posset, moxq; referata manu calefactum iam aloë inenarrabilem suauitatis odorem adeò fragrabat, ut nusquam fragrantiora senserim suffimenta. Cepit item tantum laserpitij, quantum iuglandem efficeret, rursumq; sumpsit libram mediam illius, quod mittit urbs Sarnau, ut alterum alteri conferret, priuaq; suffimēta, ignitis uasis imposita prius indidit cubiculis: uera mehercle refero, lōge suauius redolebat illud quod nucis magnitudinem non excedebat, quàm id quod libram mediam complebat: uel si ad geminam libram ascendisset: uix igitur pro meritis horum geminorum suffimentorum præstantia referri potest: id itaq; causæ referunt, quur ad nos non conuehuntur. Mittit etiam ea regio lactam, unde conficiunt rutilum colorem, gignitur in arbore iuglandibus nostris haud absimili. Illic etiam inueniuntur ut apud nos omnifariam animalia.

De multijugis Sumatræ insulæ negotiatoribus. CAP. XXII.

IN ea itaque urbe complura uidi adfabre elaborata, eademq; elegantiora quàm usquam uiderim, cophinos præsertim auro exornatos, hi singuli ueniebant gemino aureo: uidi etiam in uico unico supra quingentos collybistas: tanta est inibi trapezitarum copia: illò ceu ad percelebres nundinas cōmercij gratia propè innumeri negotiatores proficiscuntur: cultores uero gossipinis stragulaque serica & syndone ex xylo confecta utuntur. Fert regio adfatim lignorum, unde fiunt naues, gunchos ipsi appellant, hæ trinos habent malos, geminamq; proram, geminosq; utrinq; clauos. Quum nauigant in undabundo oceano, ubi aliquando uela uentis fecere, moxq; oborto tempestatis turbine, operæpretium est alteris uelis, haud mutatis prioribus, uentos legere: condicto itaq; naui minime circumacta, altero malo usi retrocedunt, sunt enim omnium dexterrimi præcipuiq; urinatores, ignesq; ex tempore miro artificio fabricantur. B

De eorum ædibus, deq; ædium imbricamentis. CAP. XXIII.

EOrum ædes lapidibus constant, parumq; ab humo tolluntur: loco imbricum piscis Tartarucæ pelles succedunt: mittit enim eum piscem pelagus Indicum, nam illic agens uidi adeò uastum beluæ corium, ut pondo librarū centum triumq; esset. Vidi item inibi maxima ebora, hæc sunt elephantorū dentes, pondo trecentarum ac triginta quinque librarum: conspicatus sum etiam inusitatæ magnitudinis serpentes, longe quidem proceriores quàm uidentur in urbe Calechut. Sed iam redeamus ad negotiatores Christianos, qui desiderio uisendæ patriæ apprime flagrabant. Ob id percontabantur comitem meum, hæsisset'ne cordi sibi uelle ultra progredi, an retrocedere, uel forte inibi consistere. At comes meus respondit, se postquam illò uenerat, prius inde non discessurum, quàm uaria aromatum genera uidisset. Tunc Christiani adfirmabant, illic alia haud inueniri aromata, quàm quæ conspexeramus. Quibus rursum infit comes meus: Vnde myristica nux, gariophillumq; prouenit? At Christiani myristicam nucem, muscatam appellant, masticemq; fert quædam insula, quæ hinc trecentis mille passibus abest: Tum comes meus, Patet'ne insulam adeuntibus tutum iter, aut infestant piratę æquora? Ad hæc Christiani responderūt, indignabundi æquoris tantum pertimescendam esse sęuitiam: addebantq; id æquoris onerarijs nauibus sulcari non posse. His auditis, attentius explorabat comes meus quonam modo tuto illuc proficisci quiret. Responderūt Christiani nihil magis uotis comitis mei satisfacturum, quàm ut liburnicam, cui Campanæ nomen est, emerent quampiam, id est genus actuariæ nauis. Hoc intellecto, sciscitabatur comes

Tartaruca piscis

meus

A meus an naues huiusmodi illic inuenirentur? Respondentibus autem negotiatoribus Christianis adfatim nauium reperiri, uel si supra mille conducere uellet, assensus est comes meus, ut simul geminæ naues conducerentur. Quo dicto quamprimum binæ naues affuere, compluscusliq; remiges: & ubi de uectura inter eos conuenit, id pretium enim ad quadringentos aureos ascendebat. Rebus itaq; in hunc modum cōpositis, comes meus cœpit amici appellatione cōpellare negociatores Christianos, his ferme uerbis: Etsi dilecti mei non sim uester conterraneus, eosdem tamen parentes habuimus, Adam uidelicet & Euam, estis'ne me sociumq; meum qui uestris sacris est initiatus, deserturi? Ad hæc Christiani, Quomodo hic qui non est Persa, fidem nostram induit? Tunc comes meus: Sane nunc ipse Persa est emptus aliquando Hierosolymis. Huius sancti nominis mentione exciti Christiani negociatores, sublatis in cœlum manibus, moxq; procedentes humi, tellurem usque tertio deosculabantur, consurgentesq; à nomine meo, sciscitabantur cuius foret ætatis, quando ex Hierosolymis adductus est? tunc comes meus: Quindenos, inquit, annos agebat. Et rursum Christiani: Debet igitur patriæ meminisse. At comes meus: Meminit quidem, cepiq; iampridem eo denarrante miram uoluptatem, doctoreq; eo singula humanorum membrorum, esculentorum nomina quibus utuntur Christiani, didici. Ad hæc negociatores respondere: Etsi uisendæ patriæ ardentes desiderio decreuissemus tandem aliquando lares patrios reuisere, licet procul hinc, utpote trecentis mille passibus absint: tamen in uestri gratiam comitisq; huius, instituimus eodem proficisci, quò ire decreuistis. Id plus addimus, daturos nos operam, ut longe locupletior euadat, neq; propterea ritus patrios deserat, ubi Persarum moribus uti noluerit. Tunc comes meus negociatoribus respondit, se libenti animo amplecti oblatas amicitię conditiones, seq; eos sequuturum quocunque ierint: uerum me id exequi quod animo destinauerant, nequire ob eam rem; quod

B neptem eius Solem nomine in Perside duxissem uxorem: quare si cordi hęsit uobis, ut sim meditati itineris comes, hoc munus quo uos afficio non parui facietis, ubi gratum habueritis ut me initę amicitiæ minime pœniteat. Tunc Christiani: Agite, inquiunt, ut lubet, quando certe uobis morem gerere in uotis præcipue habemus. His itaq; ultro citroq; dictis, in monumentum cœptæ amicitiæ denis pyropis, mediam curiam appellant, eos donauit. Hi nempe tanti erant, ut quingentis aureis uenissent. Perendino igitur die in expedito fuere geminæ actuarię naues conuehendis nobis commeatibusq; aptissimæ, fructibus præsertim omnifariam impositis, iterq; insulam uersus, cui Bandan nomen est, cepimus.

De insula Bandan, quæ myristicas nuces ac masticen mittit.

CAPVT XXIII.

SVlcātes æquora circiter uicenas insulas offendimus, cultas alias, desertas admodū alias: eò peruenimus itinere quindecim dierū peracto. Insula est inculta plurimum, ac infœcundi soli, humilisq;, sed magnopere plani, centū mille passuū ambitu patens, huic rex minusq; hexarchus moderatur: uerum eam incolit genus hominū agreste, parū distās à beluis, nullius sane momēti. *Anarchia* Humiles casas, imò mapalia lignea parū ab humo extantia subeūt. sola interula amiciuntur, nudis pedibus apertoq; capite prodeunt, capillū promittūt, frōteq; sunt lata, sed tereti. Colos est his albicās, staturaq; despicabilis. Idola colunt. suntq; longe deteriores illis, quos incolę Calechut, Poliar & Hyraua appellant. obtusi sunt ingenij, nullarumq; uiriū, adeò perditi, ut prorsus sint illaudabiles, ritu degunt ferino. Ager præter myristicam nucem, muscatā appellant, & nonullos fructus mittit nihil: myristicæ nucis caudex Persico caudici similis, ramos foliaq; consimilia producit, uerū nonnihil angustiora: priusquam nuces huiusmodi percoquant, sepit arborē mastix florentis rosæ instar: & ubi nox percoxerit, mastix eam complectitur, complexoq; simul stato tempore, cultores legunt certatim uberiusq; quàm possunt, quoniam comu-

nia sunt ibi omnia,ceduntq; preoccupantbus: arbores absq; cultu, suppeditã te tantũ natura, fructus mittũt. Nuces huiusmodi myristicæ uæneunt mensura utpote senarũ ac uiginti librarũ, tantumq; nucũ ternis solidis, id est, medio carlino exponũt: genus monetæ eiusmodi est, quale esse in urbe Calechut diximus: illi mutua iustitia degũt, nec opus est legibus, gẽte à puris naturalib' uix recedẽte: his uisis perendino die postquam illò appulimus, comes meus percunctatus est negociatores Christianos, ubi iam foret ea regio quæ gariophyllum mitteret? Ad hæc responderunt Christiani, procul illinc itinere sex dierũ in insula Monoch nomine, gariophyllũ inueniri. Tunc comes meus: Sũt'ne illi adeò rudes agrestesq;, ut hi quos paulò antè conspicati sumus? At Christiani responderunt, esse quidem illos populos his dissimiles, uerum incultiores minoreq; ingenij captu. His intellectis: Eia, inquit, progrediamur, ingressiq; iter ad memoratam insulam septem dierum spatio peruenimus.

De insula Monoch, quæ gariophyllum mittit. CAPVT XXV.

HAnc insulam perquam angustam, Bandan insula magnitudine excedit: gens est cultoribus Bandan multo deterior, præter humanam speciem à beluis nihil differens: his est colos nonnihil candidior, cœliq; temperies aliquantisper frigidior: mittit hęc insula gariophyllum: nõnullę mediocres admodũ, eædeq; incultæ insulæ circũadiacentes eundẽ fructũ ferũt. Huic caudex ex buxo nõ absimilis, folia uero cinnami instar habet, sed obrotũda magis: eius est coloris, cuius in superiorib. meminimus, lauri foliũ propè exprimẽs: quũ maturescere incipiũt, cultores harundinibus flagellant arborẽ, con strato prius circum arborem tegetibus solo: colos telluri est qui subargillosæ ac arenosæ terræ esse consueuit. Regio est humilis admodum, adeoq; demittitur, ut Septẽtriones inibi minime, adimente prospectum syderũ orizonte, cernantur. Explorata regione, uisoq; inciuili hoc hominũ genere, percunctabatur negociatores comes meus: Superesset'ne illic uisendũ aliquid? Ad hęc negociatores: Videamus, inquiũt, quo pretio exponant gariophylla: & ut id compertius fieret nobis, finximus uelle mercari gariophyllũ, moxq; intelleximus duplo uendi quàm nux myristica uendebatur, mensura tamẽ: quoniã id hominum genus omnium est prorsus expers ponderum.

De insula Bornei. CAPVT XXVI.

GNari iam eius plagæ, auebamus plurimum nouas uisere regiones, ut noua semper delectãt, studio præsertim discendi maiora. Quare Christiani negociatores his uisis, in hunc fermè modũ me cõpellarunt: Dilecte comes, inquiunt, postq; hucusq; deorũ munere peruenimus incolumes, si tibi est cõplacitũ, eamus uisum totius orbis celebriorẽ insulam, eandemq; locupletiorem: uidebis aiunt, rem cognitu dignissimam, qua forte uidisti pulchriorem aliam neminem: uerùm operæpretium est ad aliam prius proficisci insulam, cui Bornei nomen est, illic maiores multo liburnicas cõducemus: quoniam longe altius, undabundumq; magis æquor nobis superandum est. Tunc comes meus: Agite, inquit, ut libet, in uestram enim sententiam totus cõcedo. Quare conscensa liburnica uastiore, iter ceptum est ad eam insulã, uersus meridiem semper uelificantes die noctuq;. Dum iter agimus, cõfabulationibus mira uoluptate incũbebamus, percõtantibus me illecebre dictis negotiatoribus, præsertim de nostri seruatoris inclyta latria. Et ubi sancti uultus (Veronicã appellant) mentio abs me facta est, deq; diuorũ Petri ac Pauli principũ apostolorũ capitibus, necnon de complusculis alijs sanctis: clanculũ me monuerũt, ut si uellẽ secũ proficisci, futurũ ut magnus euaderẽ princeps, ob tantarũ rerum notionẽ: uerũ absterritus itineris magnitudine, longioreq; interuallo, quippe qui rebar, ubi illò contendissem, me nunq; reuersurũ, statui eò minime proficisci. Itaq; insulæ Bornei tandem aliquãdo appulimus, ea à Monoch abest circiter ducentis mille passibus, illaq; nõnihil maior est, uerũ longe humilior, situq; demissiore. Gens idola colit, acerrimiq; est ingenij, ac uitę haud illaudabilis: colos in albicantẽ magis inclinat colorem: his nõ est idem habi-

Bornei

A habitus,alij interula gosipina,alij undonibus utuntur,alij apice subrutilo uti consueuere.ius summopere illic uiget. ea insula mittit quotānis adfatim cā/ phoræ:hanc arboris gūmi esse adseuerant, ego uero id nunq̄ adfirmauerim, quando certe rem huiusmodi oculis minime subieci: illud tamen non diffitebor comitem meum actuariam nauim centenis aureis conduxisse.

De obseruationibus nauigationum,quibus utuntur nautæ ad insulam Gyaua contendentes. CAPVT XXVII.

POstq̄ tot cōmeatus sumpsimus, qui itinere nauando abunde sufficerent, uela uētis dantes,uersus insulam Gyaua nomine ceptū est iter, eò quinq̄ dierū itinere meridiem uersus nauigātes peruenimus:nauis moderator pyxidē magnetemq̄, necnō paginā marinam cōpluribus lineis distinctam, quæ uentorū rationē insinuant,secum more nostro attulerat. Vidēs igitur comes meus euanuisse Septentriones,in que ea urbe minimè cōspici negociatores Christianos percontabatur,quonam modo adempto Septentrionis ducatu sulcare quirēt maria:explorabūdusq̄ sciscitabat̄ ab eis,quo duce sydere pe/ lago se cōmitterent.Ad hęc nauis moderator percōtantibus negotiatoribus Christianis, respondit cultores eius regionis quina fermè sydera habere,& comprimis astrum quoddam Septentrioni oppositum obuersumq̄ quo nauigaturi utebantur,addens se magnete uti,quoniam is lapis Septentrionē semper consequitur.Subdidit etiā ab altero dictæ insulæ latere gentē esse quandam,quæ Septētrionibus obuersis syderibus æquora sulcans,utebatur quasi Europeæ Sarmatiæ essent antipodes: inq̄ zona frigidissima circiter polum antarcticum cultores huiusmodi degerent,argumēto quòd diem quatuor horarum tantum habēt,quodq̄ algent mirum in modum rigore frigidioris zo/ næ instar eorum qui à polo arctico parum absunt,quare ex denarratis comes meus incredibilem uoluptatem cepit.

B *De insula Gyaua,deq; cultorum fide ac moribus,necnon compluscülis alijs.* CAPVT XXVIII.

ITaq̄ permeando maria itinere quinq̄ dierū ad dictā insulam peruenimus: ea propè in immensum patet, quippe quæ cōplura regna continet. Reges cultoresq̄ idolorū latrię sunt addicti plurimū: nec ijdem sunt omnibus ritus, colunt alij modo incolarū Calechut idola,alij phœbum,phœbem alij obser/ uant,alij boues,alij quicquid prima luce obuiū habuerint, idoli loco colūt: dæmonē alij,ut suprà meminimus,uenerātur.Hæc insula more nostro sericū mittit,syluis sponte id gignentibus. smaragdos totius orbis habēt elegantiores,habentq̄ adfatim auri ac optimi æris,ager re frumentaria scatet,omnifa/ riamq̄ fructibus,modo urbis Calechut.Illic etiam carnes omne genus more nostro inueniūtur.Id hominum genus perfidiæ est prorsus expers: eius sunt coloris necnon proceritatis cuius nos sumus,uerū latiore sunt nonnihil fronte.oculos habēt pergrandes,prasiniq̄ coloris,sed naso sunt admodū simo, capillumq̄ promittunt.cœlo inerrant cōplura auitiorū genera,nostris quidem absimilia,si pauos,turtures,ac nigricantes corniculas excipias.Ius illic mirabilem in modum colitur.cultores chlamyde serica,aut ex undonibus, ex gosipio nonnunquam exerto brachio amiciuntur.lorica perraro utuntur,quippe qui bellorū propè sunt expertes.Verū maria sulcaturi arcubus ac harūdineis sagittis utunt̄.Cōsueuit etiā gens illitas ueneno sagittas eo instrumēto, quo nos tormenti instar figulina glande aues cōficere solemus, ore in hostes uibrare,mortemq̄ illico afferunt,modo nonnihil cruoris eliciant. Tormētis omne genus nō utuntur,nesciuntq̄ tormenta huiusmodi fabricare:omnibus nō sunt in cibatu eadē esculēta,alij triticeo pane utūtur, ac uerrecū carnibus uescuntur alij,alij ceruis ac apris oblectantur,pisce ac fructibus aluntur alij.

De cultorum huius insulæ seuißimis moribus,deq; modo uendendi parentes, necnon de Anthropophagis. CAPVT XXIX.

EIus insulæ cultores (eos inquam qui carnibus uescuntur)ubi uiderint parentes confectos senio nullius iam usus esse, in emporium adductos pro-

tinus Anthropophagis uendunt: qui ubi uenerint, continuo mactantur, lo-coq; esculentorum ab nonnullis absumuntur. Et ubi iunior quispiam in eam deuenerit ægritudinem, ut iudicio sapientum, præsentem languorem euadere non posse uideatur, is à parentibus uel germanis ut mors ipsa præueniatur, leto traditur quamprimum, functusq; uita uenit Anthropophagis. His inhumanis moribus perterritus comes meus, stupore incredibili afficiebatur, aspernabaturq; detestandæ feritatis abusum, quum præsertim nonnulli ex regionis cultoribus negociatores petulantius his ferè uerbis aliquando cõpellassent: O Persæ, inquiunt, peccatis nulla expiandi uictima, quãdo carnes adeò formosas uermibus epulandas exponitis. Hoc audito, comes meus efferatam eorum consuetudinem adeò horruit, ut condicto illinc abeundum esse duxerit. Redeamus, inquit, ad nostram liburnicam: quam ubi semel tenuero, huic continenti non appellam amplius. A

Quomodo in insula Gyaua nomine, sol in meridie orbem siue sphæram complet.

CAPVT XXX.

POstq; satis superq; horũ populorũ inhumana crudelitas nobis innotuit, negociatores Christiani comitẽ meũ hortabantur, ut hæc quæ paulò ante conspicati fuerant, ueluti noua quæpiam suis quũ domi forent renunciarẽt. Ferte, inquiũt, in patriam, eaq; mox cõperta uobis de hoc orbe fient: quibus dictis: Intuemini, aiunt, in meridie sitũ solis, iusseruntq; ad sydera tollere uultus: respicite, inquiũt, solis orbem, ut quamprimũ exploratũ habeatis, quantum hic absit ea quæ uos tulit regio. Respiciẽs itaq; comes meus, uidit solem dextrorsum decurrere, & rursum sphærã latam circiter binos palmos læuorsum imprimere: quæ res comitẽ meum magna affecit admiratione: id ut ipse memorabat, mense Quintili usu euenit: ego eius rei uix memini, quoniã agẽtem apud exteras gẽtes, in orbeq; remotiore nostrorũ mensiũ nomina me fugerãt, imò quandoq; dierũ nomina obliuiscebar. Illud etiam noueritis, paria in eo orbe nobiscũ agere anni tẽpora: nam illi haud plus q̃ hic nos inibi algent. Intelligens igitur comes meus illinc abeundi iam tẽpus petere, utpote qui perfectum habebat se non posse illic sine aperto uitæ discrimine morari diutius, grassantibus sæuientibusq; in appulsos nimium cultoribus: nam acriore diligentia, noctu præsertim, nobis ab Anthropophagis cauere opus erat: comitẽ meum couueniens statuit inde discedere, in patriamq; festinatius q̃ posset repedare. Inter hæc comes meus smaragdos geminos mille aureis emit, binosq; infantes aureis ducentis præstinauit: hi exectis testibus euirati erãt: nam in ea insula cõplures sunt negociatores, qui præter infantes mercantur nihil: hos adhuc impuberes ita emasculant, ut parũ absint à fœminis. B

De reditu nostro ex insula Gyaua. CAPVT XXXI.

IGitur quatuordecim dierum inibi insumpta mora, pertesi ob inhumanam feritatem Anthropophagorum mores, algoreq; nimio nos premente: Zonę enim frigidissimæ, ut in superioribus perspectũ habuistis, appuleramus. Duximus ultra progrediendũ minime esse. Ad id accedebat, quod nulla supererat regio digna cognosci, propterea gradum reuocauimus, conductaq; liburnica, gionchum ipsi appellant, inde soluentes ab extimo insulæ latere orientem uersus, minus illic sæuiente salo, uelificare cœpimus, itinereq; quindecim dierum peracto, tandem aliquando ad urbem Melacha nomine peruenimus: ibi tridui absumpta mora, socijs ibidem remanẽtibus, uix referre queo, quibus gemitibus ac querulis uocibus nos abeũtes prosequuti fuerint Christiani negociatores: profecto ingenue fateor, si celebs fuissem, natosq; habuissem nullos, nunquam hos adeò charos comites deseruissem: mutuo amore illi nos complectebãtur, identidem adseuerantes, ubi se rati fuissent tuto iter agere posse, nusquã nos dereliquisse. Ad id accedebant comitis mei crebriores adhortationes, quibus negociatores huiusmodi pericula obiectans hortabatur ne nos sequerentur, eò tendens ut denarrantibus ipsis, regionis eius opes necnon principis, ac regis locupletissimi, nostris haud innotescerent. Igitur di-

A tur digredientibus nobis illi remanserunt, aientes in urbē Sanam redire uelle. Nos uero conscensa liburnica, uersus urbem Cyromandel nomine uelificamus. Inter nauigandū moderator nauis memorabat circum insulam Gyaua Taprobanamq́, Sumatram ipsi appellant, supra septē mille insulas fore. Vbi urbi Malachæ appulimus, comes meus tantū aromatum sericiq́ ac odoramentorū emit, ut circiter quina millia aureorū exposuerit. Ad urbē enim Cyromandel nō prius peruenimus, quàm itinere quindecim dierū peracto, ibi liburnicam exonerauimus, uigintiq́ dierum absumpta mora, conducta alia liburnica, ad urbē Colon tandem peruentū est: illic nempe supra uiginti ac duos Christianos è Lusitania oriundos offendimus: quibus uisis fugam meditari cœpi, contempta tamen eorū paucitate, desiij pedem struere. Huc etiā accedebat, quòd aderāt nōnulli negociatores Mahumetani, qui nouerāt me uidisse Mechā, Mahumetisq́ corpus: ob id uerebar, ne si fuga arrepta illic discessissem, suspicarentur illi ob id solum me abiisse, ut eorum aperirē hypocrisim. Tamen intra duodenos dies uecti flumine itinere dierum decem, ad urbem Calechut tandem aliquando rediimus.

De urbe Calechut. CAPVT XXXII.

POst multiplices uariasq́ peragratas regiones, uti classico beneuoloq́ lectori in superioribus abunde innotuisse arbitramur, tum ob multiiugam cœli clementiam, & rursum eiusdem aliquando incredibilem intemperiē, ut haud difficulter concipere possunt, qui peregrinationibus affuere, tum uel maxime ob populorum efferatissimos mores, inhumanamq́ sæuitiam, iam pertesi peregrinationis, memoratis causis fastidium parientibus, tandem aliquando gradum referre decreuimus. Quæ uero redeunti mihi, usu euenerunt, paucis expediam, ne prolixior sermo lectori fastidium pariat: conducēt enim denarranda multifariam mortalibus, quando certe hoc exemplo cohibebunt cōplures uoluptates suas, qui nimio plus quàm satis uisendi orbis desiderio ardent. Quòd si monitis nostris minus obtemperabunt, illud saltem denarrantibus nobis discent, quonam modo peragraturi orbem se gerere debeant in euentis præcipue presentaneis, ubi acriore opus est ingenio. Itaque regressi iā ad urbē Calechut, illic duos Christianos nacti sumus ex urbe Mediolano oriundos, ut paulò antè meminimus, alteri Ioanni Mariæ, alteri Petro Antonio nomē erat, hi Mangones erant, è Lusitaniaq́ emendorū monilium gratiá dato ab rege negotio soluerant: quū enim ad oppidū Coccin deuenissent, in urbē Calechut protinus diffugerūt. His uisis, tanta sum affectus lætitia, ut maiorē nunquā ceperim uoluptatē: nudi enim incedebamus cultorum instar. Percunctari propterea eos cœpi, essent'ne Christiani: sciscitanti mihi cōdicto Ioannes Maria respondit, se quidem Christianū esse: tum Petrus Antonius ad me conuersus infit: Et tu es'ne Christianus? Cui ego: Sum equidem in summi optimiq́ dei gratiam. Quo dicto manu me apprehensum in ædes suas humanissime me duxit, eoq́ ut peruenimus, ruit in oscula & fletus maximos, nec me amplexando satiari quibat: ego uero uix patrii sermonis meminerā, uidebarq́ balbutiens, ac lingua impeditiore: quippe qui iam annis quaternis aliæ linguæ, ipsi barbaræ diutius assueuerā, minusq́ interea Christiani cuiuspiam usus eram cōtubernio: cōquieui proxima nocte secū, uerū ob conceptam lætitiam nemo nostrum somno indulsit, minusq́ epulis: adeò enim quisq́ nostrū mutuo fruebatur gaudio, ut eam noctē tridui spatio propagari uoluisset. Inter cætera uero quæ eos percontabar, id in primis ab eis sciscitatus sum, essent'ne in paucis regi Calechut chari: at illi, Sumus, inquiunt, apud regē plurimi, maioreq́ in pretio esse nequimus, eoq́ familiarissime utimur. Addidi etiā quidnam destinauissent animo: rursum illi: Cupimus profecto in patriam redire: sed quo nam modo id cōsequi possimus, nos planè fugit. Quibus ego: Redite inquā eà quà uenistis. Tunc illi: Illud sanè perarduum est, quoniam Lusitanorū perfugæ sumus, ad timorem præsertim accedente, quod innumera propè tormēta auspiciis regis Calechut, nō sponte ta-

te tamen fabricati sumus: propterea non est inanis timor noster, quandoqui dem nobis timemus, ne mali quippiam nobis contingat, quũ præcipua classis Lusitanorum iam iter ingressa, breuiq; affatura dicatur. Ad hæc respondi, si munere deorum consequi possem, ut tandem aliquando clanculum classe Lusitanorum appulsa, ad urbem Canonor nominé diffugerem, me haud difficulter à præfecto classis impetraturũ pro desertoribus ueniam. Adijciebant etiam illi ob id quod famigerati essent admodũ, fabricandisq; tormẽtis per celebres, futurum ut alia euadere nequirent, nisi ea qua prædictum erat, cum pluribus regibus eorum uestigia obseruantibus: adeò enim tanti opifices hu iusmodi habebantur, ut pluris esse nequirent, propterea fugæ spem esse nullam: nam supra CCCC. tormenta, si uastiora minimaq; recenseas, fabricati sumus. Ob eam rem Lusitani sunt nobis magnopere formidolosi, pauemusq; plurimũ, ne cõmissorum luamus quandoq; pœnas: nec id ab re, quoniam nõ iniusti timoris suberat causa: nam præterquam quod fabricati fuerant propè innumera tormenta in maximam Christiani nominis iacturam, cultores etiã idolorũ artem memoratam docuerant, uibrandiq; ac exonerandi tormenta quindenos homines, quibus id munus à rege delegatum erat, in diuini nomi nis contumeliam docuisse dicebãtur. Per id tempus enim quo illic agebam, coràm uidi memoratos Christianos dedisse cuidam idolorum cultori archetypum, quo tormentũ ex ære fabricari posset tantæ magnitudinis, ut capax quinq; ac centum cantarorum (id est mensuræ genus) foret. Agebat etiam illic Iudæus quidam, cui liburnicam elegantissimã quaternaq; tormenta ex ferro fabricatus fuerat. Is dum lauandi sui gratia ad flumen quoddam perrexisset, forte nõ sine nutu deorũ aquis immersus pessum iuit, uitãq; efflauit. Sed iam ad Christianos redeamus, nouit mehercle deus optimus maximus, quo conatu ab dictis Christianis contenderim, ne post hac in sancti nominis con tumeliam sanctorumq; fidelium dedecus ac detrimentum maximũ tormenta huiusmodi fabricare uellẽt. Quũ hæc referebam Petro Antonio, ubertim lachrymæ erumpebant. At Ioannes Maria, cui pertinacius forte hæserat, in patriam redire nolle, aiebat nihil pensi se habere, ubi illic, uel in urbe Roma rebus eximeretur humanis: nosse deum quid de se decretum foret. Quare po stridie socium meum uisum redeo, qui non absq; querelis ac lamẽtationibus me excepit, quippe qui rebatur ob diuturniorem moram è uiuis me decessisse: ego uero finxi me pernoctasse in delubro quodam, Moschitam ipsi appellant, ut deo ac Mahumeti, quorum in me complura extabant beneficia, gratias agerem: quare uisus est comes meus huius rei magnam cepisse uoluptatem: ut uero attentiore animo, cõmodius'ue cultorum mores explorare possem, comiti meo insinuaui noctu delubrum incolere uelle, opesq; ac diuitias floccipendere, esseq; inopiæ amantem plurimum: nam noueram fugam meditando aptius illis imponere non posse, quàm ut simularem me esse sanctũ Mahumetanum: propterea ut huius sanctitudinis fidem facerem potiorem, in propatulũ carnibus uesci nusquam uolui, uerùm clanculum ac silenti nocte apud Ioannem Mariam gallinas epulabar singula nocte quaternas: temperabamq; à congressu negociatorum, agelastos, id est, non ridens ex composito factus eram, perdius delubrum incolens, nec illic abibam nisi uocatus à comite, qui miseratus abstinentiam meam (sic enim rebatur) creberrime me increpuit, quod carnibus nõ uescerer. Ad hæc ego respondebam, epulas ganeatasq; dapes ueneris aliorumq; peccaminum esse fomenta: quare effeci hac hypocrisi, ut opinione probitatis ac abstinentiæ me illic sanctior esset nemo: argumento, quòd nihil magis in uotis, imò supra uota cultores gerebant, quàm ut manus aut genua mea deoscularentur.

De aduentu liburnicarum regis Lusitanorum ad urbem Calechut.

CAPVT XXXIII.

EPulanti mihi apud comitem meum, ecce Persæ gemini negociatores urbis Canonor à comite meo hospitio recepti, comiterq; inuitati, dixere habere

A bere se nescio quid sinistri, quod in mediū proferrent. His uerbis excitus comes meus, quid, inquit, audio? Tunc Persæ, Aduenere duodenæ Lusitanorū Liburnicæ, casq; coràm conspicati fuimus. Tunc comes meus: Quinam sunt mortalium? At Persæ, sunt, inquiunt, Christiani loricati albicantibus armis, qui munitissimam arcem ac propè inexpugnabilem in urbe Canonor erigere cœperunt. His auditis comes meus ad me conuersus: Heus Ludouice, qui mortales sunt hi Lusitani? Cui ego: Oro uos, ne huius gentis mentionem mecum faciatis, quando certe constat gentē huiusmodi latrocinijs ac maritimis excursionibus ceu piratas usquequaq; uacare, ob id aueo plurimum eos aliquando Mahumetis sacris initiari. Huius rei pœnituit socium meum, cuius ego magnam capiebam uoluptatem, lætabarq; plurimum hos aduenisse.

Quomodo medici officio illic fungebar. CAP. XXXIIII.

VSu euenit aliquando, ut negociator Mahumetanus ex urbe Calechut oriundus, pergraui ægritudine adflictaretur, aluumq; haberet insolutam: & quoniã comite meo is familiarissime utebat, ac deterius indies se haberet: comitē meum monuit, ut iure cōiunctionis, si quid præsentanei remedij nossem, quod languorē leuare quiret, illud afferret in medium. Ad hæc respondit comes meus, se iturū ad ægrotū quamprimū: quo uiso (me enim secū languentē uisum duxit comes meus) quæ causa, inquit, condigna serenos fœdauit uultus, quur hęc tristia cerno? At ille: Languori stomachi, inquit, crudelē in modū urgeor, aluumq; soluere nequeo. Cui comes meus: Alges'ne forte? Rursus languens: Minime, inquit, quando certe usq; in hanc diē algoris sum prorsus expers. His auditis, cōuersus ad me comes meus: Heus, inquit, Ludouice, nosti'ne antidoti quippiam aut pharmaci nōnihil, quod languorē huic meo charo leuet? Cui ego: Erat quidē parēs meus medicus, uerum in patria, didiciq; solo experimento doctore eo nonnulla. Tunc comes meus: Oro te propterea Ludouice, ut si quid comperti habes quod languori cōducat, pro-

B feras quamprimū in amici huius mei gratiã. Ego uero lingua eius gentis uerba quædã protuli, languentisq; manu apprehensa, pulsum attrectare cœpi, is est enim ægritudinis plerūq; index: cognoui propterea maximis hominem detineri febribus, percūctatusq; sum eū, doleret'ne caput? At æger: Dolet quidem uehementer caput meum. Et rursum ego: Soluis'ne pro libito aluum? Tūc languēs: Iam triduo eã minime exoneraui. Hoc audito comes meus, refertū, inquit, bile hic stomachū forte ob nimiam ingluuiem habet. Opus est propterea clystere ad egerēda excremēta. Tum æger: Agite ut lubet, inquit, modo sanescã. His intellectis, clystere expedito saccaro ouis ac sale mixtis, additis herbis nōnullis, quæ, ut arbitror, officere citius q̃ cōducere languēti debebãt, nã folia erant iuglandiū: quare nocte ac die una quinis clysteris excremēta egerere frustra tētaui, aluo obdurata nimis reluctante, officientibus herbis, eoq; discriminis ęgrū adduxi, ut me iam cœptę prouincię pœniteret, in contrariū cedente antidoto. Vt tamē consulerē languenti, cepi rursum amphorã succi herbæ cuiusdã, oleoq;, sale ac saccaro inditis, rursum mollire uentrē conor: uerū nouissimus error prior peiore fuit: quoniã decoctionē haud calefactã aluo languentis indidi: pedem tamen ægri fune alligaui, ut imposito clystere, capitiq; ac manibus innixus reliquum corpus pensile haberet, me fune pedes ægri suspendente, adq; horæ spatiū uel inuitū ægrum nobis in superiora pertrahentibus. His uisis comes meus infit: Heus Ludouice, apud uestrates dum prospectum iri languentibus cupiunt, utuntur'ne hoc antidoto? Cui ego: Vtuntur quidem, sed quū ferme sunt deplorati. Tunc comes meus quasi subridens: Quadrat, inquit, id remedium quo suspensum tenes hominem, ut euanescat decidatq; demētia uiri. Succlamabat interea infelix æger, lingua patria aiens non plura: Sat ac super habeo, animam iam efflaui. Nos uero miserum languentem hortabamur, ut tolerantius ferret antidotum, futurumq; breui ut incolumis fieret. Quo dicto mirabilem in modū soluta est aluus instar scaturientis fontis. Ob id haud mora, demisimus fune suspen-

Pulsus

Pharmacã ciendæ aluõ accommodũ

sum, tantumq; egessit excrementorum, ut trullam implere quiuisset. Lætabatur propterea soluta aluo hilarem in modum æger, magnaq; afficiebatur uoluptate. Postridie uero huius diei febrium ac grauedinis capitis, stomachiq; languoris iam expers, crebrius solito aluum laxabat: uerum postero die cœpit dolere latera: quo uiso, butyro bubalo accepto ungi iubeo hominem, canapinaq; sindone uinciri: addidiq;, si pristinam incolumitatem recipere aueret, operæpretiũ esse, idq; in primis fore obseruandum, ut bis tantum in die comederet: nec prius id mane faceret, quàm ad primum ferme lapidem commeasset. Tunc ille: si, inquit, animo destinauistis, ut bis tantum in die cibum capiam, emoriar quamprimum: quippe qui octies aut decies epulari hactenus consueui. Propterea sibi perarduum uidebatur ea subire, quæ recipiẽdæ sanitatis gratia imperabantur: conualuit tamen mea opera. Ob id cœpi esse in magno extimatu apud omnes, in pretioq; erat mea hypocrisis, passim'que me Dei amicũ esse dictitabant. Pro qua re denos aureos mihi exposuit: ego tamen renui id pretium recipere: quinimo ternos auri nummos quos habebam, inopibus erogaui, idq; ex composito egi clanculum, ut perspicuũ foret omnibus, me opum haudquaq; amantẽ esse. Hoc facto eò loci apud omnes eram, ut quisq; pro summo pretio duceret me domi habere conuictorẽ, perbeatusq; uidebatur is, qui pedes manusq; meas deosculari potuisset. Et ubi munus populus deosculandi mei exequebat, condiebam mira grauitate mores, caperataq; fronte quasi quispiam è cinctis Cethegis, uel Socratico quopiam censore, præ me ferebam miram sanctitudinẽ, ut intellectum illis esset, quæ mihi exhibebantur officia, ea pro meritis exhibita esse. Iuuabat opinionem huiusmodi comes meus, cui impositum à me ibat: nam rebatur ipsi me nusquam carnibus uesci, idq; ex professo uulgabat, addens uidisse me apud Mecham Mahumetis corpus uisentẽ: & ut fidem dictis adstrueret maiorem, denarrabat populis se nosse mores meos, fuisseq; me suorũ itinerum usq; comitẽ, esseq; me proculdubio sanctum: rursumq; addebat, se hac sanctitudinis opinione, & morum dignatione adductum, ut mihi neptem suam iure matrimonij iungeret. Quare hoc buccinatore in ore omnium multus eram, à cunctisq; dilectus mirabilem in modum. Inter hæc singulis noctibus clanculum Christianos memoratos conueniebam: de quibus aliquando accepi, duodenas Lusitanorum naues urbi Canonor appulisse. Quo audito ratus sum tempus aduenisse, à superisq; oblatam esse euadendi occasionem: ob id octonis diebus undequaq; diffugiendi aucupabar opportunitatem. At negociatores in rem meam esse dicebant, ut terrestri itinere abirem illinc. Verum ego mihi timebam magnopere, uerens ne in Mahumetanorum manus inciderem, prodente me albicante colore.

Hypocrisis

A

B

Quomodo Mahumetani ad eorum delubra concire solent populum.

CAPVT XXXVI.

POstridie eius diei Mahumetani omnes in delubro orandi gratia conuenere: conuocandi enim populi ad eorum prophana (ne sacra dixerim) hunc morem seruant. Sunt quidem innumeri huiusmodi præfecti, nonnulli qui editissimam delubri turrim conscendũt, interdiu ter uel quater æris campani uicem supplentes, uoce sublatissima inclamant populum, ut ad orationem agendam protinus in delubro adsit: alteramq; aurem digito obstruentes, hæc sermone patrio profantur: Alla u eccubar, id est, deus est magnus. Et rursum: Deus est magnus, uenite ad delubrum, uenite ad delubrum. Et item: Venite deo gratias acturi, uenite deo gratias acturi, deus est magnus, deus est magnus, deus fuit, deus erit, Mahumetes dei nuncius resurget. Duxerunt me igitur in delubrum, precibusq; contendebant, ut deum pro Mahumetanis exorarem. Quod abs me factum est publicitus, ut continuo intelligetis.

De modo orandi apud Mahumetanos. CAPVT XXXVI.

SIc enim ea gens orat, habetq; ut nos quotidianas orationes, quibus summum deum appellatione patris nostri, diuamq; uirginem Mariam plenitudine

nitudine

A nitudine gratiarũ dignantur: nam Mahumetani in ordine expositi præfante sacerdote iam loti in quendam modum, quo & ego usus sum, lingua patria orant. Itaq; astante frequenti populo, ne proderẽ Christianos mores, eadem oratione sum usus. Demũ rediens ad comitẽ meum postero die simulabam ægritudinem: nam circiter octonos dies temperaui à cibatu omni, assistente comite meo: uerùm noctu prodibam semper, apud Christianos cibum sumpturus. Afficiebatur huius rei maxima admiratione comes meus, meq; percunctabatur, quænam inediæ huius causa esset. Cui ego respondebam, affli-ctari me insidiosissima grauedine capitis. Tunc ille: Vnde hoc domine mi? At ego, arbitror, inquam, cœli inclementiã id effecisse. Ad hęc comes meus: Si, inquit, insalubris est hic aër, tibiq; officit plurimum, abi hinc, inquit, & ad urbem Canonor te recipe, donec redeamus in Persida: cõmendabo enim te de meliore nota negociatori cuidam, cum quo magna mecum intercedit amicitia: is mea causa te ita honorifice excipiet, perhumaneq; tractabit, ut nihil quod ad officium pertineat desiderare possis. Respondi ego id me sponte subiturum, quod in gratiam meam tam amice pollicebatur: sed uereri me plurimum, ne quid nocumenti inferrent Christiani, qui illò appulisse dicebantur. Tunc ille: Non est cur paueas, quoniam ab urbe nunquam digrediere. Quare exploratis eorum moribus, conspectaq; classe barbarorum, quæ constiterat apud urbẽ Calechut, inspectisq; tormentis, ac lustrato exercitu, quæ ituri in Christianos cõparauerant, duxi soluendi illinc iam tempus appetere: quare inde abiens iter sum ingressus, monuiq; Christianos, si quid comperti habebam, mihiq; consului, ut tandem aliquando horũ canũ euaderem manus.

De dexteritate qua sum usus ut illinc abirem. CAP. XXXVII.

IGitur pridie quàm illinc discesserim, omnia Christianis memoratis reseraui. Interea comes meus duobus Persis me tertiũ accedere iussit: propterea simul actuariam nauim conduximus. Iamiam compertũ habebitis, quidnam

B aperti discriminis subierim: agebat enim illic circiter quatuor ac uiginti negociatores, si Persas, Syros, Turchasq; percenseas: ij me nouerãt diligebãtq; plurimum, ac intelligebant quantum Christiani præstarẽt ingenio; gerendarumq; rerũ dexteritate: nam quasi in biuio curarũ positus angebar utrinq;: si enim commeatum abeundi petijssem, uerebar ne suspicarentur uelle me dilabi ad Lusitanos: si uero hospite insalutato abijssem, timebam ne retractus à fuga rationem à me exigerent posthabitæ amicitiæ: propterea lupum tenebam auribus, interq; sacrum & saxũ positus, quidnam acturus essem nõ satis sciebam. Destinaui tamen animo, huius uoti mei præter comitem meũ certiorem facere neminem. Ob id ea die quæ Ioui est dicata, pridie Nonas Decẽbres; comitibus Persis duobus mare ingressus abij: uixq; nauim ad arcus iactum duxerant in altum nautæ, quum mox quaterni cultores, quos Naëros appellant, nauis mõderatorẽ inclamare cœperunt. Quibus exauditis litori protinus appulimus. Quò ut peruenimus memorati cultores percunctabantur uectorem, cur rege inconsulto me abducerent. Ad hæc Persæ: Is qui nobiscũ Mahumetanus uehitur, moribus est sanctissimis, ad urbemq; Canonor contendimus. Tunc illi: Nouimus quidem hunc Mahumetanum miraculis clarescere: uerùm quia Lusitanorũ doctus est linguam, subueremur ne gentis nostræ arcana Lusitanis aperiat: docebit enim eos classem hic comparari in eos maximam: ob id imperarunt nauis moderatori, ne me de cætero ueheret. Paruit ille imperatis, meq; in litus expositũ deseruere. Cultores uero quos memoraui, dilapsi sunt ad regem. Quo uiso, alter Persarum: eamus, inquit, ad urbẽ Calechut. Ego uero inquam: Nolite illuc proficisci, quoniam iacturã huius mercis (ferebamus enim ex splendenti byssino telas) subibitis: quandoquidem regi uectigal minime pendere uoluistis. Tunc alter Persa: Quid igitur domine agemus? Cui ego: Proficiscamur litus sequentes tantisper, quoad actuariam nauim, quæ parao eorum lingua dicitur, comperiamus. Idcirco ut ita nobis cõsuleremus, inter nos cõuenit. Quare ingressi iter

sarcinu-

sarcinulis nostris onusti, spatio duodecim mille passuum in litore oberrauimus. Quid tunc haberē spiritus, quem'ue animū despondissem in summis positus angustijs, relinquo in medium prudentiori dijudicandum lectori. Tandem deorum munere cymbam offendimus, qua uecti sumus in portum Canonor urbis: eò etenim uesperi appulimus in die sabbati. Appulsi illico literas comitis mei negotiatori cuidam, ad quem in mei gratiam ipse scripserat, reddidi, tenoris fermè huiusmodi: Exciperet me tamdiu, donec eò contenderet: addens, si quid officij mihi interea ab se collatum foret, id totum sibi adscripturum esset: me insuper uirum sanctitudine clarum, sibiq; arctissima necessitudine coniunctum. Quare negociator perlectis literis eas capiti imposuit: Eris, inquit, per hoc caput hic tutò, moxq; imperauit ut cœna splendide apparateq; instrueretur: nam inter cætera fercula allatæ sunt etiam gallinæ ac columbi complures. Persæ uero conspectis gallinis: Heus, inquiunt, quidnam agitis? hic carnibus minime uescitur: propterea instructæ sunt aliæ dapes, quibus uesci consueueram. Postquam igitur est exempta fames, amorq; compressus edendi, ad me conuersi Persæ: eamus, inquiunt, animi causa uersus mare. Quo dicto protinus eò contendimus, ubi Lusitanorū naues in ancoris stabant. Expendat nunc animo attentiore auditor quisq;, quanam sim tunc uisis Lusitanis lætitia uoluptateq; incredibili affectus. Progressus nonnihil cōspicatus sum in uestibulo despicabilis casæ terna dolia: qua coniectura sum assequutus, id tugurium Christianorū esse. Quare introspiciens nonnullos uidi Christianos: quibus uisis quasi decreui intrò ad Christianos me recipere: uerū rem attentiore animo expendens, existimaui si id in propatulum egissem, futurum ut tota fermè urbs tumultuaretur, uotisq; ob id meis minime potiri quirem: propterea obseruaui locum ubi Christiani arcē construebant, decernens illò postridie me recipere.

Quomodo ex urbe Canonor dilapsus sum ad Lusitanos.

CAPVT XXXVIII.

POstero igitur die (domino enim ea dies dicata erat) prima luce consurgēs finxi me animi causa spatiatum ire uelle: tunc comes meus, i quò libet: ego uero eò perrexi quò me ducebat animus. Tandem ad arcem Christianorum perueni. Verùm digressus à comitibus meis, quum iam nonnihil litoris mensus essem, Christianos duos oriundos ex Lusitania obuios habui, hosq; lingua Hispanorum sum percunctatus: Vbi, aio, ô domini, est arx Lusitanorum? Tunc illi: Es'ne tu aiunt, Christianus? Quibus ego: Sum quidem ad Dei laudem. Rursum illi: Vnde uenis? At ego: Ex urbe Calechut profectus sum. Tunc alter eorum comiti meo dixit: Redi tu ad ædes nostras, quoniam hunc uirum ad dominum Laurentium (is natus erat eius, qui regis uicaria opera fungebatur) sum equidem ducturus. Igitur ductus sum ad arcem, quæ ab urbe quaternis abest stadijs: nam per id horæ princeps discumbebat. Quo uiso protinus in terram procidens orare eum cœpi demississime quàm poteram, ut me commendatum habens, quoniam Christianus eram, assereret è barbarorum manibus. Quanta tunc sim affectus lætitia, referre satis nequeo. Vbi uero fuga mea cultoribus innotuit, tumultuosius illico agere cœperunt. Propterea acciti sunt tormentorū opifices, ut expedirent tormenta, ne si forte fortuna frequēs populus oppugnatum arcem aduentasset, incauti reperirentur, quasi nihil tale metuentes. Resedit tamen haud multo post exsuscitatus furor, cunctaq; pacatius iam agebantur. His intellectis, præfectus classis manu me apprehensum in aulam quandam ducens, quidnam cultores Calechut struerent, quid ue in Christianos molirentur, tridui spatio uoluptuosius percunctabatur. Ego uero amans Christiani nominis, cupiensq; illis prospectum iri, cuncta referaui præfecto classis, certiorem'que effeci principem eorum omnium, quæ in urbe Calechut aduersus Christianos parabantur. At præfectus classis arcanorum gentis, me prodente, iam factus callentissimus, me triremi uectum misit ad proregem paren-

A parentem eius, qui apud urbem Cucin consederat: triremi enim præfecerat rex equitem quendam, cui Ioanni Saranno nomen est. Itaque parens uice rex, ut me uidit, fronte excepit serenissima, comissimeq; me accipiens: nam & hunc monui certioremq; reddidi omnium, quæ moliebantur cultores urbis Calechut. Addidi etiam ad hæc, si fide publica proposita esset impunitas illis Mediolanẽsibus, Ioanni Mariæ uidelicet, ac Petro Antonio, qui tormentis fabricandis operabantur, nauaturum me operam ut ad Christianos redirent quamprimum: quando certe exploratum habebam, eos id munus mini me ultro subire: idq; solum opperiri Mediolanenses, ut commeatum illò accedendi impune impetrarent. His auditis præfectus triremis ex denarratis magnam cepit uoluptatem, postulatisq; assensus est: interpositaq; fide publica prædem se constituente uicario, commeatum impetraui, intraq; triduũ ad natum eius, qui in urbe Canonor constiterat, literis datis me remisit, monens hominem, ut tantum auri erogaret mihi, quantum soluendis exploratoribus pro accessu urbis Calechut sufficeret. Itaque illinc soluens ad urbem Canonor redij, ubi sum nactus idolorum quendam cultorem, qui coniugem natosq; charissima pignora oppignerauit, ut sibi perferendarum literarum ad urbem Calechut, id est, ad Ioannem Mariam, Petrumq; Antonium munus delegarem: continebant enim literæ huiusmodi, propositam esse ambobus à prorege impunitatem, impetratumq; esse accedendi tutò commeatum: nam crebrius supra quinas uices ad memoratos Christianos ultro citro'que nuncios misi, monens homines ne cuiquam fiderent, scortis præsertim ac mancipio: nam quisque eorum pellicem, & ex ea natum mancipiumq; domi alebat. Rescripsere tamen ultimo loco ad me in hunc fermè modum: Se quicquid fortunarum habebant, exploratori quem illò miseramus, dedisse: item propterea cum quinqueremi, & alia actuaria naui, qua piscatu uitam trahentes utebantur, desertis inibi custodijs ui numinum uenturos eos, familiamq; ducturos. Nos tamen memoratos Christianos monueramus, ut natis pellicibusq;, necnon mancipijs fortunisq; omnibus illic relictis, ad nos, conuectis tantum monilibus nummis'que, haud mora contenderent: nam ij adamantẽ percelebrẽ habebant, utpote pondo duorũ ac triginta characterum, unicum propè opus naturæ. aiebant enim adamantes huiusmodi non minoris quàm quinque ac triginta mille aureis uenire debere. Habebant præterea margaritam pondo quatuor & uiginti characterum, bina'que millia pyroporum, quorum alij pondo characteris unius, alij characteris ac medij. Insuper sexaginta quatuor condalia, uarijs monilibus insignita habebant. Item quadringentos ac mille aureos. Visi sunt etiam digressuri asportare uelle septena tormenta, ternos cercopithecos, binosq; feles, qui id unguentum quod zibellum appellant, gignunt. Item tornum, quo gemmæ ac monilia mangonizantur, expoliũtur'que: quæ omnia causam interitus infelicibus attulere: usu enim euenit, ut eorum mancipium resciuerit discessuros Christianos: ob id omnium regem Calechut certiorem fecit: & relatis rex uix fidem adhibere uelle uidebatur: tamen quinos prætorianos milites, quos Naëri appellant, misit ut explorarent an uera relata forent. At mancipium intelligens regem mitius cum Christianis acturum, præfectum fidei Mahumetanorum (Cadi dicuntur) adiuit, & eadem exposuit, quæ ad regem detulerat: id plus addens, Christianos arcana gentis Lusitanis aperuisse. His intellectis, præfectus fidei per speciem consilij adhibendi, Mahumetanos omnes, negotiatores præsertim accersit: qui corrogatis centenis aureis, regem Gioghi, qui per id tempus illic agebat, nummis huiusmodi donarunt, eumq; in hunc modum alloquuntur: Nosti princeps, superioribus annis quum huc accedebas, nos honoratiore splendidiore'que apparatu, quàm in præsentiarum tecum egerimus, te excepisse: forte diminuti honoris causa te latet. Huic rei occasionem dedere hi gemini Christiani, nostræ fidei hostes acerrimi, qui Lusitanos eorum omnium quæ hic aguntur, certiores reddunt. Propterea abs te

suppli-

supplicibus uerbis cōtendimus, ut acceptis centenis aureis, hos Christianos A protinus confici iubeas. Quibus auditis, rex Gioghi illico occidendi Christianos memoratos ducentis hominibus munus delegat, qui subeuntes regis imperata, deni ac deni ceu cornicines ædibus Christianorum appellere cœperunt, quasi per speciem petendæ stipis. Verum Christiani ubi conspicati sunt frequentiores homines propius ad ædes accedere, suspicati sunt aliud quàm stipem eos quærere. Propterea arma cōdicto expediunt, accedentesq; submouere cœperunt: & dum è prospectibus eminus pugnant, senos conficiunt homines, ac supra quadragenos consauciant. Tandem ij, quos Gioghæ appellāt, funda fibrarunt sagittas ex ferro obrotundas peltæ instar. Quare ambo icti sunt: alter, id est, Ioannes Maria in capite: Petrus uero Antonius in fœmore uulnus excepit adeò atrociter, ut uterq; corruerit. Quibus uisis qui illò concesserant, accurrere quamprimū, incisisq; iuguli uenis, concauis manibus sanguinem Christianorū hauriebant. At pellex Ioannis Mariæ natum ferens in urbem Canonor dilapsa est. Hunc natum octonis aureis emi, sacroq; latice aspergi iussi, Laurentij indito nomine, in diui Laurētij gratiam, quoniam ea die, quæ sancto huiusmodi dicata est, sacro fonti immersus est: uerùm intra annum ęgritudine Gallica correptus, animam egit. Noueritis etiam id genus morbi peragrasse fermè orbem totum: quippe quod ultra urbem Calechut ad quadringenta millia passuum, corā ego conspicatus sum humanum genus inficiens irrepsisse in gentes innumeras, Puam ipsi appellant, aiuntq; supra septimum ac decimum annum id morbi sæuire in mortales haud cœpisse: estq; is morbus nostris ægritudinibus multo insidiosior, longe'que atrocior.

Pua

De classe urbis Calechut, deq; memorabili Christianorum cum Mahumetanis pugna, qua Lusitani fortitudine incredibili hostes uicerunt, rege Canonor ipsis uictoriam congratulante. CAPVT XXXIX.

IGitur anno à partu Virginis quingentesimo sexto supra millesimū, quarto Idus Martias perlatum est ad nos, memoratos Christianos occubuisse. B Eadem die ab Calechut, Pauam, Capagot, Pandaram, & Trompatam clarissimis urbibus classis ingens instructissimaq;, utpote octo ac ducentarum nauium soluit. Harum quatuor ac octuaginta naues onerariæ erant: reliquæ uero remis more liburnicarū agebantur, parao appellant. Vehebat classis prope innumeros Mahumetanos, purpureis ex byssino gossipioq; refertis uestibus amictos. Gerebant item apices xylo fultos: honestabant item armillæ lacertos, chirotecisq; xylo refertis manus tegebantur: pro armis, arcubus, lanceis, ense ac peltis, necnon omne genus tormentis more nostro utebantur. Quare Idibus Martijs sic instructam classem conspicati sumus: qua conspecta tanta erat nauium frequentia, ut eminus condensissimum nemus, malis supra nauim eminentibus, referret. Nos tamen sperabamus superum nō defuturum auxilium, planissime credentes ui numinum pessum ituros Sarracenos, nostræ fidei hostes truculentissimos. Quare strenuissimus eques classis præfectus, natus clarissimo domino Francisco Dalmeda prorege Indiæ, qui inibi undenis nauigijs moderabatur, comite præfecto nostro, ubi robustissimam hostium manum uidit, memor pristinæ uirtutis, classico milites omnes conuocat, eosq; in hunc fermè modum alloquitur: Meminissent Seruatoris nostri, ultro'que prò alma fide nostra mentem subirent: principumq; ac fratrum appellatione eos dignans hortabatur, ut ad memoriam reducerent aduenisse, inquiens, diem, qua irrogati cruciatus Christo meminisse deberent: itemq; animo reuoluerent passum esse nostra caussa Christum, ut asserti à nexu peccaminum, diuino frueremur quandoq; conspectu. Et rursum: Hodie, inquit, socij nobis facta est potestas comparandę æternitatis, oblataq; est occasio promerendi Seruatoris nostri: delebuntur enim peccamina nostra: ite propterea alacres mecum, spiritu'que ampliore sumpto occurrite hostibus, hosq; canes mactate: quandoquidem in manu futura est uictoria, fauēte cœptis

Concio ad milites

A ptis deo optimo maximo, cui de orthodoxa fide cura est potissima, neque feret unquã ut illa sit hostibus ludibrio. Interea sacerdos in editiore nauis loco positus, cruci affixũ seruatorem nostrũ Christianis omnibus identidem ostentabat, concionabaturque, exhortans ut mandatorũ dei meminissemus: locoque dei, ut solent nostri sacerdotes, nobis indulgens cõtritis corde reatus omneis dimisit pro fide Christi mox pugnaturis: Eia, inquit, filij mei ultro sponteque deo duce contendamus in hostes. Elicuit sacerdotis efficax sermo toti concioni uberiores lachrymas, effecitque ut quisque nostrũ in eo certamine in Christi gratiam occumbere aueret. Obiter Mahumetanorũ classis ingens in nos acerrime uela faciebat. Eadem die nostræ classis præfectus cum geminis liburnicis cõtendit in Mahumetanos acerrime, iuitque medius inter binas Mahumetanorum uastiores naues, exoneratis utrinque tormentis: id enim præfectus classis ea ratione fecit, ut hostiũ, & comprimis earũ nauium, quæ prætoriæ erant, trophæis ducũ id prę se ferentibus, uires experiretur: uerum ea die temperatũ est à certamine. Postridie uero eius diei prima luce Mahumetani uela uentis dantes in nos contendebant appulsuri urbi Canonor. Monuere tamen prius ducem nostrum crebro, ut fineret eos illò proficisci, quò animis destinauerant, addentes se minime cũ Christianis congressuros esse. Ad hæc præfectus classis respondit, meminisse Christianos uiolatæ olim fidei perfidiæque Mahumetanorum, quum ea gens nõ est passa Christianos ex urbe Calechut redeuntes, etsi fides publica data erat, illac iter agere: tantumque abfuisse, ut fidẽ seruauerint Mahumetani, ut etiam septenis ac quadragenis Christianis confectis supra quaterna aureorum millia diripuerint: eà ob id transirent si possent, scituros eos, quales, cuiusue pensi, necnon spiritus foret Christiani. Tunc Mahumetani his auditis: tuebitur, inquiunt, nos Mahumetes, fundetque Christianos. Quare uno impetu feruntur omnes in Christianam

B gentem furore incredibili traijcere conantes non longius à litore, quàm ad decem mille passus iter habentes. At præfectus classis ex composito tulit, ut hostes propius accederent, è regione urbis Canonor hostibus congressurus; ut conferentibus manum Christianis, rex urbis Canonor nostrorum uirtutis spectator esset & testis. Inter hæc sumendi cibum tempus appetebat. Quare præfectus classis iubet milites genio indulgere nonnihil: & ubi refocillatos sensit animos, classico monens eos: Eia, inquit, fratres, nunc operæpretium est, ut quisque se strenuum equitem, uirumque manu promptum explicet. *Prælium nauale* Quo dicto, haud mora, in duas ingentissimas naues onerarias impetum facit. Vix referre possim, quibus tubarum clangoribus nobis obstrepere inceperint, crepãtibus more eorum tympanis innumeris. Obiter præfectus classis hostem paruipendens, uastiori naui hostium onerariæ catenas iniecit, ut cominus pugnans hostes male acceperet. Mahumetani uero iactas catenas usque tertio reijciunt: uerum iactis rursum catenis, Christiani nauem corripiunt, inque correptam audacius transcendentes cuncta perturbãt: ferebat enim nauis supra sexcentum uiros. Quare conseruere manus omnes, atroxque prælium non sine maxima humani cruoris effusione initum est, eoque stragis peruentum, ut Mahumetani omnes occisione occubuerint: nullusque qui cladis acceptæ nuncium ferret superfuit. Potitus hac uictoria præfectus classis irruit in alteram Mahumetanorum nauem onerariam, quæ iam iniectis catenis cum Christianorum liburnica congrediebatur. Ibi acerrime pugnatum est: cecidereque eo congressu quingenti Mahumetani. Pessundatis his onerarijs nauibus, despondentes Mahumetani animos, in nostras irruere undenas liburnicas, maioreque eorũ frequentia eas diduxere. diductasque singulas quindenæ aut uicenæ ambiebant. Hic enituit prefecti classis Ioannis Saranni strenuissima inclytaque uirtus, qui sola triremi Mahumetanis huiuscemodi stragem intulit, ut fidem omnem excedat: nam quandoque usu euenit, ut triremem memorati ducis circiter quingena nauigia, quæ remis aguntur, tormentis onusta admodum circumuecta, negotium tantum exhibere non potuerint:

fuerint. Tantum enim Christianis deus optimus maximusque fauit, ut in tota eorum classe Christianorũ nullus occubuerit, etsi saucij excesserint acie com plures. Pugnatum equidem est à mane usque ad uesperam, noxque prælium dire mit. Miro enim ordine pugnabant Christiani, idque operæpretium erat: nam quandoque contigit, ut celox qua uehebar, nonnihil discreta à classe, in altum ducta occasionem præstiterit hostibus corripiendi Christianos. Mox enim affuere quaterna Mahumetanorum nauigia, quæ circumuecta eam, acrius certantibus Mahumetanis, negotium ingens nostris exhibuerunt, eoque di scriminis Christianos adduxerãt, ut ingressis iam quindenis Mahumetanis celocem, iam nostri perciti timore in puppim ceu in tutiorem locum se con tulerint. His animaduersis uir insignis classis præfectus, cui Simoni Martino nomen est, ægre ferens tot Mahumetanos celocem ingressos esse, insilijt in eam, uadensque per canum rabidam cateruam, Iesu seruatoris inclamans cele bratissimum nomen, precabatur uictoriam, precibus contendens ne fidei deesset orthodoxę, strictoque ense supra senos Mahumetanos confecit. His au tis perterriti Mahumetani sese præcipites in pelagus dabant, alijque alio, ut sors tulit, dilapsi sunt. Quare ut intellectum est Mahumetanis, Christianos potitos esse uictoria, ducti uerecundia facti, continuo quaternas alias liburni cas prioribus suppetias laturas mittunt. Quo uiso præfectus celocis actutũ arripit dolia, ubi puluis tormentorum asseruari consueuerat, indita depexa sindone, ut sic instructũ dolium grandis tormenti formam effingeret, moxque allato puluere ignitum torrem manu tenens, tormentum incendere ac exo nerare uelle, ut pauorem ea re inijceret hostibus, præ se ferebat. Videntes hæc Mahumetani, rati uerum esse quod fingebatur, expedirique tormenta exi stimantes, haud mora retrocessere. Quamobrem dictæ classis præfectus supe rato discrimine ad Christianos se recepit: rursumque dux noster irrumpens in hostes stragem intulit non mediocrem, correptis septem liburnicis omne genus mercimoniorum onustis, uique tormentorum denis alijs celocibus per fundatis, quarum una innumeros elephantes ferebat. Itaque ubi Mahumetani conspicati sunt iam æquor corporibus Mahumetanorum stratum esse, ca ptasque duas prætorias naues, nonnullaque alia nauigia, protinus fuga sibi con sulere cœperunt, alijs alio dilabentibus. At dux noster uidens nostros inco lumes euasisse, uberiores laudes deo dabat, hortabaturque ut postquam uice rant uictoriam sequi haud desinerent. Quibus adhortationibus Christiani audentiores facti, hostium terga consectabantur, diffugientibus non aliter Mahumetanis, quàm si centum nauium classis insequeretur eos. Certatum est diutissime, utpote à mane usque ad uesperam: nec diremit pugnã nox, con sectantibus nocte tota Christianis Mahumetanos. Quare fusa est tota hostiũ classis, incruenta Christianorum uictoria. Inter hæc nonnullæ nostrorum li burnicæ conspicatæ sunt in pelago errabundam hostium onerariam nauim in illam continuo uela facere: congressæque nonnihil, tandem quum superio res euasissent, impetu in hostes facto, eò eos adduxere discriminis, ut coacti sint omnium armamentorum in mare iactum facere, eodemque se dare præci pites. Nostri uero cum Neptuno luctantes, hostes eminus arcubus ac lan ceis miserandum in modum conficiebant, ob humanum cruorẽ pelago pur pureum induente colorem. Insequentibus Mahumetanos fluitantes pelago Christianis ad ipsum usque continentem, euasere tamen peritia nandi hostiũ complures, numero ferme ducentum: qui adeò nandi artem docti erant, ut æquoris spatium propè immensum, utpote uiginti mille passuum, mensi sint, urinantes quandoque, nonnunquam supra aquas nantes. Fiebat propterea, ut falso Christianorum conspectu quum urinabant, arbitraremur pessum eos iuisse, supra iactum arcus subter aquas hostibus colluctantibus: nam confe ctando eos ubi propius accedebamus, rati semineces esse, arma leto eos pror sus udituri expediebamus. Illi uero rursum fallentes uisum nostrum urina bant. Rebamur propterea id propè phantasma esse, suspensique rei admiratio

ne loco

A ne locꝙ miraculi id factum esse credebamus. Interiere tamen ferè omnes uarijs excepti casibus, pessundata ui tormentorum oneraria naui. Postridie uero eius diei classis præfectus celoces mittit triremesq; nonnullas, ut litori inhærentes occisorum corpora percenserent. Quare iussu memorati ducis connumerata sunt hostium occisorum supra terna millia, si eos percenseas, quos pelagus in litus eiectauerat: si item illos adnumeres, qui in liburnicis Mahumetanorũ occubuerant. Periere etiam multo plures absumpti pelago, insequentibus in ipsam usq; tellurem Christianis. His conspectis rex Canonor uisaq; Christianorũ eminentissima uirtute, ceu amans gentis arctius eos diligere cœpit. Nec id ab re, uera enim fateri licet: interfui quidẽ sæpenumerò creberrimis bellis, sed hac gente Lusitana fortiorem uidi neminẽ. Postridie eius uictoriæ redimus ad proregem nostrum, qui in Cucin urbe rei euentum suspensus opperiebatur. Quò ut est peruentum, adeò lætitia dux est affectus, rexq; ipse Lusitanorum suapte natura studiosus, tantum lætitiæ ex parta uictoria præ se tulit, ut satis pro meritis id minime referre queã, ob immensum gaudium, uel cœlo ipso crepitantibus tormentis, ut assolet, reboante.

Quomodò iussu proregis ad urbem Canonor sum remissus.

CAPVT XL.

IAm tempus appetit, ut rebus expeditionisq; classis regis Calechut, quę ut præfati sumus, pessum ijt, modum faciẽs tandem aliquando ad res meas redeam. Transactis itaq; ternis mensibus, is quem proregem appellamus, procurationis negociatorum munus mihi ad annum ac medium delegauit, functo hoc munere, idem princeps meus potestatẽ mihi fecit conscendendi nauim, quæ ad urbem Canonor proficiscebatur, eòdem contendentibus urbis Calechut cultoribus impetrato prius à Christianis illac transeundi commeatu. Falsò memorabant dicti negociatores, in urbe Canonor mercimonia exercentes, urbis Calechut incolas moram trahere: ob quam causam princeps B meus iussit me tantisper in dicta urbe morari, quoad in certissimam dictorũ negociatorum deuenissem notionem: uerum interibi usu euenit, ut rex Canonor rebus eximeretur humanis: huic suffectus est rex Christiani nominis hostis acerrimus: nam ope ac diuitijs regis Calechut id regni consecutus erat: & ut cõmodius expeditionem in Christianos parare posset, mutuo illi concessit quaterna ac uicena tormẽta. Igitur M.D.VII. uigesimaseptima Aprilis cœptum est atrox bellum, nec prius sunt posita arma, quàm ea dies illuxerit, quæ est uigesimaseptima Augusti. Iam compertum fiet uobis, quanti sit habenda orthodoxa fides, cuius ue pensi sit gens Lusitanorũ. Dum itaque Christiani, ut assolet, aquatũ contendunt, aggressi sunt eò Mahumetani, latrunculorum instar itinera obsidentes: quippe qui nos oderant quàm qui maxime: uerùm gens nostra ubi uis apparuit, gradum retulerunt, in arcemq; seu in portũ tutissimũ receperunt: ob id adempta est Mahumetanis in Christianos ea die sæuiendi potestas. Hæc ubi dux noster, cui Laurentio Britę nomen est, resciuit, cõtinuo certiorẽ fecit proregẽ, qui in urbe Cuchin agebat. Quare dictus princeps Laurentius mox cum expedita liburnica laturus opẽ laborantibus affuit, transactisq; quaternis diebus, ad urbẽ memoratã redijt, cõmisso nobis negocio præliandi cum rabidis canibus. Numero nõ plures eramus ꝙ ducenti: alebamur enim oriza, saccaro ac iuglandibus: uerũ aquarum in arce summa erat caritas: propterea operæpretium erat aquatũ bis uel ter intra hebdomadam ad fontẽ quendam, distantẽ ab arce ad arcus iactum, proficisci: quotiesq; illò aquationis gratia ibamus, manũ conserere cum Mahumetanis oportebat: nec nisi ferro iter aperiendũ erat, grassantibus atrocissimeq; sæuientibus in Christianos Mahumetanis. Nec ea erat contemnenda manus, nõ enim nobis unquã congressi sunt, quin quatuor ac uiginti milliũ hominũ numerũ excesserint. Vbi uero frequẽtiores nos correpturi aduenere, supra quinquaginta hominũ millia arma expediuerũt. Pugnabãt ense, arcubus, lancea peltisq;, secũq; trahebãt supra centũ ac quadraginta tormenta:

Loricati erant instar cultorũ urbis Calechut. In hunc fermè modũ præliãtur: A
nam plures binis uel ternis millibus una acie nõ congrediuntur: priusq; certamen non ineunt, quàm omni fermè musicorũ genere pugnantium animos demulcere cœperint, præcedẽtibus exercitũ miro artificio excitatis ignibus: tantoq; feruntur impetu, ut terna millia denis hominum millibus pauorẽ incredibilemq; formidinẽ inferre possint. Verũ Christiani suapte natura manu promptissimi occurrebant hostibus, priusquam puteũ propius accederent: neq; proximius quàm ad geminũ lapidis iactum ad arcem accedebant: summaq; diligẽtia opus erat ambiẽtibus nos quaquauersum hostibus, suppetias ferente Mahumetanis classe sexaginta nauiũ. Verùm Christiani adeò se uiros explicuerunt, ut nunquam die singulo acie excesserint, quin ex hostibus denos, quandoq; quindenos, aliquando uicenos confecerint. Sed iam stragibus modum faciebamus, territis hostibus, strato iam cæsorũ corporum solo. Ob id aliò Mahumetanis diffugientibus pauorẽ addidit ingens tormẽtum, cui serpenti nomẽ est: quo exonerato, magna hominũ strages edebatur: nam uno ictu machinæ circiter duodeuiginti Mahumetani interiere. In nos uero inanes ictus uibrabant, è nostris occumbentibus nullis. Ob id rebantur ipsi cacodæmona nobis subscribere, partesq; nostras tueri. Nec prius bello huiusmodi modum fecimus, quàm quarto Calendas Septembris: tũc enim Lusitanorũ classis aduenisse dicebatur, duce Tristano à Cugna equite strenuissimo. Quũ enim nobis innotuisset, classem Canonor urbi appulisse, mox ducem cõmonefecimus, nos acriori bello esse implicitos. Cuius rei gnarus præstans præfectus iussit classiarios milites arma expedire, missis actuarijs nauigijs, quibus tercentum loricati notæ audaciæ equites uehebãtur: quibus appulsis, ampliore sumpto spiritu, nisi obstitisset præfectus noster, incẽdio subijcere urbẽ Canonor parabamus. Obseruet nunc attentius quisq; sapiens lector, quo gaudio, quaue lætitia affecti fuerimus, quũ suppetias laborantibus nobis tales tulit præfectus appulsæ classis: nam elanguerant militũ uires, torpebantq; diuturniore labore animi, consauciatis præsertim fermè omnibus. B
At Mahumetani ubi intellexere tulisse opem Tristanum nobis, fracti animo pacẽ meditari cœperunt, hostilia iam horrentes. Propterea cuidam Mamalmaricar nomine ingentium fortunarũ uiro, impetrandæ pacis munus delegant. Quare it ad nos protinus: uerùm prius pacis consequendę non est spes data, quàm proregẽ nostrum in urbe Cucin agentẽ adiret. At dux noster conditionibus pacis haud spretis, bello finem imponere duxit: adductus eo argumento, quòd grassantibus inibi bellis onustas mercimonijs naues in Lusitaniam mittere minime poterat. Igitur impetrata pace, intra quatriduum negociatores urbis Canonor, quibus ante cœptum bellum utebar familiarissime, me adeuntes in hunc fermè modum sermone patrio alloquuti sunt: Petere abs me iure coniunctionis nostræ, ut illi ostenderem quendam cæteris Christianis multo proceriorem, qui fermè singulis diebus circiter uicenos homines ex Mahumetanis confecerat, quiq; iaculantibus quingentis ex ea militũ nota, qui Naëri dicuntur, ceu ad scopum, semper incolumis euaserat. Ad hęc ego respondi, abijsse hominẽ, iamq; in urbe Cucin agere: uerum rem tacite reuoluens credidi faustiorẽ humanis fuisse, qui Mahumetanis stragẽ intulerat: propterea compellabam hominem, qui me percunctatus fuerat, his fermè uerbis: Es'ne mihi amicus? At ille: Sum quidem. Cui ego: Is miles qui adeò in acie strenue egit, nõ est Lusitanus. Ad hæc ille: Vnde igitur est oriundus? Rursum ego: Lusitanorum, imò totius orbis est deus, idemq; omniũ maximus. At ille: Mehercle uera loqueris: quãdoquidem probe memini dixisse Mahumetanos, non Lusitanum, sed Lusitanorum deum eum esse, qui stragem Mahumetanis acerrime inferebat, ob id rebãtur multo meliorẽ suis dijs deum uestrum esse, uerùm eius esse eos expertes. Quare receptũ est ubiq; ui numinũ, non humana ope Mahumetanis cladem esse illatã: id enim hominũ genus simplex est admodũ: quippe quod ad omnem fermè auram stupet plurimum:

A rimũ:nam tinniẽte ex ære campana adeò ea gens stupebat, ut miraculi quippiam fieri arbitraretur: desinente uero tinnitu aiebant: Summus est horum deus: nam ubi tintinnabulum tangunt, loquitur: ubi uero tangere desierint, obmutescit æs campanũ. Quid hoc igitur est? horum deus sanè omnium est optimus. Intererant etiam nostris missarum solennibus: & ubi sacram eucharistiam astantibus adorandam sacerdos more Christiano ostendebat, cõuersus ego ad Mahumetanos aiebam, seruatorem nostrum digito monstrans: is est, dicens: Lusitanorũ nostræq; gentis, necnõ totius orbis deus optimus maximus. Ad hæc illi aiebãt: Vera quidem loqueris, sed id nos fugit. Ea idcirco subieci, ut exploratum haberetis, mira ignoratione gentem huiusmodi in diuinam maiestatem committere. Sunt item ij populi miri incãtatores, fascinationibusq; creberrimis student, quibus cogunt adeò exitiosos serpẽtes, ut eorum uirus præsentaneam admodum mortẽ solo contactu inferat. Sunt item omnium dexterrimi funambuli, ac planipedes, & id genus homines circumforanei: ego crediderim agilitate corporis eos præstare mortales omnes.

De congressu Lusitanorum ac Pannaniorum. CAPVT XLI.

APpetit iam certe tempus reuisendæ patriæ: ad id præsertim accedente, quòd præfectus classis onustis nauigijs, profectionem in patriam parabat. Ardebam sanè miro amatæ patriæ desiderio: quippe qui extra eam quasi consenuisse uidebar, spatio septem annorum extorris. Mouebar etiam desiderio conducendi uobis, utpote qui noueram post tot peragratas regiones me doctore prospectum iri mortalibus. Quare impetrato à rege abeundi cõmeatu, statui illinc quamprimum discedendum fore: uerùm abeundi dux memoratus mihi prius potestatem non fecit, quàm secum uisum irem nonnulla, ut mox compertũ fiet uobis, sibi grata. Iussit igitur militibus cunctis, ut loricati splendentibus armis sibi præsto adessent. Qui imperata subeuntes ducem sequuti, urbem Cucin omni fermè habitatore uiduant, indeq; uigesima tertia Nouembris anni memorati, impetum simul omnes in portum Pannaniorum irrumpentes fecimus. Appulsi urbi memoratæ postridie eius diei horis antelucanis, expeditis actuarijs nauigijs classico ad se milites conuocans, in hunc fermè modum loquutus dicitur: Superesse Lusitanorum solidæ gloriæ urbem Pannaniorum expugnandam: nullam aliam fore, quæ gentis Christianæ uictoriæ cursum remorari posset, à tergoq; relinquendam minime esse: eam totius Indiæ certissimam esse salutem, collatis eò fortunis incolarum innumeris, ceu in tutissimum patriæ receptaculum perfugiumq; cunctorũ. Enitendum propterea omnibus uiribus, ne tot illustria decora id unũ quod subeundum supererat, deformaret. Finita concione sacerdos more Christiano ad memoriam cunctis reducens ea quæ ad cõparandam æternitatẽ, promerendamq; seruatoris nostri gratiã pertinebãt, adseuerans nullã deinceps offerri Christianis delendorũ reatuũ cõmodiorem occasionẽ, q̃ ut pro seruatoris nostri asserẽdo imperio pugnacissime præliaretur: eoq; astantes sacerdos adduxit, ut efficaciore sermone concioni exciuerit uberiores lachrymas, auentibus subire imperata enixissime miroq; ardore Christianis omnibus. Quare paulò antè emersum solis cœptũ est atrox cũ rabidis canibus bellum: pugnauerunt enim sexcenti Christiani cum octonis Mahumetanorum millibus: accedente præsertim Christianis incommodo, quod triremes quæ aderant geminæ, litus appellere nequibant. Itaque solis actuarijs nauigijs uecti in terram, Mahumetanis cõgressuri appulimus. Tellurem prior tenuit illustris Laurentius proregis filius: secundo loco successit prætoria nauis, qua & ego uehebar. Vbi itaque propius accessimus, consertum est prælium, tantoq; atrocius, quanto superandum erat fluminis contractius ostium, dispositis utrinq; tormentis innumeris, pugnantibus è litore quadragenis ac quaternis Mahumetanis, qui animo iuratissimo destinauerant, se in uestigio tantisper mansuros, quo ad uictores euaderẽt, aut pro uictoria certantes illic occumberent, acti amore fortunarum suarum (præfecti enim nauiũ erant) qua-

rum certiſſimam iacturam imminere conſpicabantur. Exoneratis itaq; com/ A
pluribus tormentis, appulſos ſummouere nequicquam conabantur: nam ſu-
pra quadragenas machinas cepimus, deorumq; munere noſtrum nemo inte-
rijt, occiſis nihilominus cẽtenis ac quadragenis Mahumetanis. At princeps
Laurentius me ſpectatore ſenos Mahumetanos confecit, gemino excepto
uulnere. Exceſſere e noſtris cõplures saucij, feruente atrocius prælio. Verũ
ubi triremes aduenere, hoſtes pedem referre cœperunt: nos uero aquis decre
ſcentibus duximus receptui canendum eſſe: illo præſertim accurrentibus ca
teruatim Mahumetanis. Propterea captas terdenas naues incendio ſubieci-
mus, rati eas ubi abijſſemus, hoſtibus adhuc uſui futuras. Quibus crematis
præfectus claſſis militibus iuſſit, ut gradu relato in proximum latus ſeſe reci-
perent, ubi militum ſuorũ abſolutæ uirtutis memor, militiæ inſignibus com-
pluſculos honeſtauit: me quoq;, quæ ſua fuit humaniſſima conſuetudo, in e-
quitum ſplendidiſſimorum numerum aſciuit, parentis loco mihi ſubſcribẽ-
te Triſtano à Cugna duce promptiſſimo. Auctoritatis itaque militibus, dux
noſter ad uaſa conclamari iubet, illincq; ſoluens cunctas Mahumetanorum
ædes incendio ſubijci mandat. Quare munere deorum ſummis defuncti pe-
riculis incolumes, tametſi militum haud expleto numero, tandem aliquan-
do ad urbem Canonor redijmus. Quà ut peruentum eſt, onuſtis omni com-
meatuum genere nauigijs, in dilectam deſideratamq; diu patriam, profectio-
nem parare cœpimus.

LVDOVICI ROMANI PATRITII
RERVM AETHIOPIAE LIBER VII.
CAPVT PRIMVM.

HISTORIAM cudere uolentibus, coſmographis præſer- B
tim, qui immortalitatem nominis, geſtorumq; ſuorũ pro-
pagationem plurimi faciunt, nihil æque conducit, quàm
ſuperiorum firma ac pertinax memoria, neceſſarium pro-
fecto uitæ bonum, ne ubi eos promiſſorum ceperit obli-
uio, iuri optimo ceu obliuioſi, uel certe indiligentes in or-
dinem redigantur ab eis, qui famam aliorum ultronei lace
rant, diſcerpunt ac laniant ultra quàm par eſt: ob id eorum nõ immemor, quę
initio operis pollicitus ſum, iamiam deſcendo ſponſa diſſoluturus: quippe
qui probe memini dixiſſe me aliquando, Aethiopum res celebriores, uideli-
cet ſitum regionis, moresq; populorum me denarraturum. Quare nactus oc-
caſionẽ ſolidum præſtabo, ea explicans quæ inibi offendi haud longiore im-
moratione, ut feſtinantius cœpto operi ultimam manũ imponam, tandemq;
aliquando optato otio fruar tot exantlatis ærumnis.

De multijugis Aethiopiæ inſulis. CAPVT II.

NOs igitur ſeptimo Idus Decembris iter cepimus uerſus Aethiopiam, tra
iecto prius ſinu, itinereq; quadringentorum mille paſſuum peracto, ad
eam inſulam, cui Monzambrich inditũ eſt nomen, ditionis Luſitaniæ regis,
peruenimus: uerum priuſquam eò appulerimus, complura conſpicati ſumus
oppida, quæ regi memorato parent. Ibi uiſuntur munitiſſimæ arces, compri
mis in Melindæ ac Mombazæ regno: eas quandoq; dux incendio ſubiecit,
Habet item arces alias in oppidis Monzambrich ac Zaphala. Quæ uero il-
luſtris Triſtanus de Cugna, uir manu promptiſſimus, præclare geſſit, prudẽs
prætereo, probe noſcens, geſta huiuſmodi longe maiore immoratione indi-
gere: nam ſi eius facta fortia, quæ ex India rediẽs egit, captam præſertim Go-
giam, Pati ac Craua urbes clariſſimas, necnõ Sacutaram inſulam optimam,
ubi erexit arces rex Luſitaniæ, percenſuero, exurget præſens opus in longe
maius uolumen, quàm ab initio animo deſtinauerim. Tempero item ex cõpoſi-
to à bello inibi patrato, quoniam procul illinc aberam, ne uidear ea denarra-
re,

A re, quę oculis minime subieci. Omitto præterea complures alias insulas, quas iter agendo offendimus, presertim Cumeris insulam, ac senas alias, quę affatim zinziberis, saccari, cõpluriumq; fructuũ, necnon omnifariam carniũ mittũt. Item suppressa est mentio eius feracissimæ insulæ, cui Pendæ nomen est: ea regi Lusitaniæ paret, omniumq; rerum est fœcunda admodum.

De Monzambrich insula, deq; eius cultoribus. CAP. III.

SEd ad insulam Monzambrich redeamus: ea ut præfati sumus, pariter etiam Zaphala, regi paret memorato: inde enim iussu regis auri ac olei plurimum exportatur: uerùm ea è continenti aduehuntur. Inibi quindecim dierum mora insumpta est. Insula perquam mediocriter patet, coliturq; ab nigricantibus Mahumetanis: commodissimum habet tamen portum: cultores autem sunt fermè rerum omnium egentes: illicq; summa est annonæ caritas: quando certe illò fermè omnia è remotiore continenti comportantur. Nam quandoq; animi causa continentem proximum, ut regiones exploraremus, uisimus, ubi incultum hominum genus nacti sumus: nigricantis enim sunt coloris, libris arborum obscœna uelati, cętera sunt nudi. Mulieres uero frondibus auersæ ac diuersæ pudenda uelant: capillum non promittunt, sed calamistro crispant: labra uero gemini digiti crassitudine habent: latissima sunt fronte, prægrandibusq; dentibus, eisdemq; instar niuis albicantibus. Id hominum genus pauet ad omnem conspectum, uisis præsertim loricatis hominibus. Quare ubi intelleximus gentem inermem esse, plusq; iusto pauidiorem, seni simul loricati cum nonnullis tormentis, capto cultore eius regionis gnaro, perambulare memoratam insulam cœpimus. Quumq; itinere unius diei progressi essemus, complura elephantorum armenta offendimus: monuerat enim nos itineris dux, ut flagrantibus facibus belluis huiusmodi occurreremus, pauentibus suapte natura ignes elephantis: uerùm quandoque usu euenit, ut ternas elephantes, nuperrime pullos enixas, ignibus minime
B perterrefacere potuerimus: interritæ enim nos cõsectatæ sunt tã diu, donec montẽ quempiã inuenimus, ubi à feris sæuientibus nos tutati sumus. Itaq; itinere decem mille passuũ ab aduerso latere montẽ mensi specus quosdam cõperimus, ubi delitescebãt nigricantes uiri, qui adeò inepte incõpteq; loquebantur, ut difficulter eorum linguæ uos certiores facere queam. Conabor tamen uel exemplo quopiam melius quàm quibo, ut id uobis innotescat, si forte uobis succurrit, quonam modo muliones in Sicilia agãt mulos: nam abdita lingua subtus oris labrum imum, edunt informẽ uocem agasones: qua edita, mox muli citatius incedunt. In hũc fermè modum balbutientes populi inter se colloquũtur. At dux nostri itineris nos percunctabatur, uellemus'ne boues ac uaccas mercari, addens se operam daturum ut perquam uili pretio pecudes huiusmodi assequeremur. Nos uero rati itineris ducẽ auxilio cultorum nobis impositurũ, traditurumq; eis direptioni fortunas nostras, respondimus pecunias nobis esse nullas. Ad hæc itineris dux: Ii, inquit nihil minus quàm nummos exoptant, quippe qui affatim auri longe nobis locupletiores habent: quando certe haud procul hinc aurum eruitur. Nos autem ad illum conuersi: Quid igitur, dicimus, cupiunt isti? Quibus ille: Amant res despicabiles, nulliusq; momenti, ut paruum forcipem, uel panni nonnihil, quo aurum inuoluant, uel id genus æris, quo tympana instar bullæ exornant (sonalia appellant) quibus apprime oblectantur infantes: cupiunt item mirum in modum nouaculam quampiam. Nos uero ad hæc respondimus, daturos ea quæ exoptabant, modò ea armenta, quæ empturi eramus, usque in proximum montem agerent. Tunc dux itineris infit: Ibunt quidem nobiscum usque in summum montem: ultra tamen nullis conditionibus progressuri: superest tamen ut ingenue dicatis, quid sitis pro armentis huiusmodi expositu ri. Tunc unus è nostris comitibus, qui fabricandis tormentis operari consue uerat, respondit se nouaculam ac bullam ex ære sonalij, ut aiunt, instar daturum. Ego uero ne mercimoniorum huiusmodi expers essem, carnibusq; ue-

sci quirem, exuta interula dixi me eam pro bobus daturũ. Ad hæc ille: Quis tot armenta, inquit, usq; ad proximum pelagus aget? Cui nos: Faxint superi, ut tot boues elargiantur, quot sumus acturi. Et rursum dux itineris: Sinite me agere. Captisq; eis rebus quas pro armentis exponebamus, illas quinis aut senis hominibus impartitus est, petens pro erogatis tricenas boues fœminas. At cultores, qui parum aberant à belluis, innuerunt se quindenas tantũ daturos. Huic rei assensi sumus: uerebamur tamen ne subesset impostura quępiam, uerum conuentis fides seruata est: nam continuo nigricantes uiri duo quindenas uaccas, ut inter nos conuenerat, egerunt: quum tamen uix ab antris eorum digressi essemus, qui in specubus remanserant tumultuari cœperunt. Qua de re pauere cœpimus, arbitrantes Troglodytas nos consectaturos. Dimissis propterea bobus arma expedire cœpimus. Quibus uisis, nos hortari cœperunt nutibus, ne formidaremus. Subdidit dux itineris, eos non alia de causa tumultuari, quàm ut quisque eorum bullam memoratam prior sibi uendicaret. Nos igitur apprehensis rursum bobus in summum montem euasimus. Quò ubi peruentũ est, nigricantes uiros missos fecimus, uaccasq; agentes perquam mediocre nemus præterijmus, indeq; ad quintum lapidem obuios habuimus eosdem elephantes, qui paulò antè eòdem iter agentibus nobis occurrerant. His uisis ingens formido nos peruasit, eoq; pauoris deducti sumus, ut dimissis bobus diffugere cœperimus, dilabentibus ad nigricantes uiros uaccis: nos uero ad nostram insulam reuertimus, sumptisq; pro itinere nauando uberrimis commeatibus, uersus Caput bonæ spei uelificauimus, prætereuntes diui Laurentij insulam, quæ octuagenis leucis à proximo continente abest. Eius insulæ reor regem Lusitaniæ breui futurum dominum: quoniam subiectis iam incendio oppidis compluribus, genti factus est admodum formidolosus. Propterea ut ex certissima peragrati orbis, Indiæ præsertim ac Aethiopiæ coniectura assequi licet, existimo regem Lusitaniæ, ubi uincere perrexit, euasurum cunctis orbis regibus longe ditiorem: idq; sanè pro meritis, proq; tanti uiri dignatione: quoniam eius opera ac studio, mirisq; auspicijs orthodoxæ fidei accedit plurimum. Nam clarius Phœbo constat, in India, & comprimis in urbe Cucin singulis festis diebus denos ac duodenos idolorum cultores, aut certe Mahumetanos fidei nostræ sacris initiari. Fit propterea ut maiore in pretio nostra fides habita, incrementa maiora indies suscipiat. Estq; uero haud absimile, defuturũ nunquam his cœptis deum optimum maximum, regiq; daturum ampliorem contra fidei hostes uictoriam, faustissimeq; eius pientissimis uotis affuturum semper.

De Bonæ spei capite. CAPVT IIII.

REdijmus itaque ad iter nostrum, Caputq; cognomento Bonæ spei præterijmus: digressiq; illinc ad ducentos circiter mille passus oborta in mari tempestate aduersis flatibus agi cœpimus. Id effecit, quod læuorsum diui Laurentij, necnon complusculæ aliæ insulæ uisuntur, unde plerunq; maxima uis uentorum erumpit. Verùm postquam spatio senum dierum à fortuna nouercante, pelago nimio plus quàm satis spumas efferuescente, agitati sumus, tandem aliquando deorum munere discrimen euasimus. Illinc abeuntes ad ducentas fermè leucas rursum fluctuante salo eò discriminis perducti sumus, ut grassante tempestate ad sacram ancoram peruentum sit, alijs aliò dilabentibus liburnicis: spatio item senũ dierum, quibus transactis, nunquam deinceps coiuimus, alijs aliò proficiscentibus, donec Vlisbonam appulimus. Ego enim liburnica Bartholomæi ex Florentia Tusciæ oriundi, Vlisbonæ tamen cultoris uehebar: liburnicæ diui Vincentij nomen inditũ erat, enormiumq; ponderum capax, quippe quæ supra septena millia omnifariam aromatum dolia conuectabat. Iter propterea agentes aliam insulam præterijmus, cui diuæ Helenæ nomen est, ubi enormes pisces conspicati sumus, tantæ quidem uastitatis, ut singuli singulis magnis ædibus conferri possint: ij enim supra aquas tolluntur, hianti ore eminent, uidenturq;

quum

A quum supernatant frontem retegere instar loricati militis, dum à congressu temperat lumen admissurus. Rursum memorati pisces dum urinant, frontem condunt latam ternos passus. Quum enim innatant pelago, adeò deturbant aquas, ut nos agitatione huiusmodi præsertim ut belluas submoueremus, omnia tormenta exonerauerimus. Haud multo post offendimus insulã quandam, quam de nomine ascensionis appellant, ubi uisimus complura auitia anatum nostrarum magnitudine: uerùm adeò simplices alites doliq; expertes, ut cominus manibus ipsis ea corripere liceret nauim circũuectas. Sed ubi eas corripueris, ferociam præ se ferunt incredibilem: tamen prius q; caperentur, ueluti stupidi ad omnem conspectum nos instar miraculi cuiuspiam contuebantur. Nos uero rebamur aues huiusmodi alios nusquam præter Christianos uidisse homines, ad humanum conspectum alite stupente nimium: quando certe constat, in ea insula præter undabundum æquor ac pisces innumeros, auesq; memoratas, nihil nos conspicatos esse. Præterita hac insula post complurium dierum uelificationem, quasi orbi nostro iam appulsi essemus, Septentrio nostrorum nautarum sydus conspicuum mox apparuit. Verùm hic peropportunum uidetur, ut eorum refellam opiniones, sensaq; diluam, qui autumant circiter polum antarcticum æquora sulcari duce septentrione non posse, ob id uelificantes canopo uti sydere: ij profectò minime sunt audiendi: quandoquidem colliquescit clarius, ut aiunt, Phœbo, Lusitanos septentrionibus astris uti: etsi ea sydera eleuato polo quandoque conduntur. Vtuntur tamen Lusitani eius ducatu, succedente astro magnete, qui solito semper munere fungitur, polum arcticum suapte natura usquequaque intuens. Transactis non multis diebus, appulimus elegantissimæ regioni, ubi complures insulæ conspiciuntur ditionis regis Lusitaniæ: quæq; id genus aquilas, quas astures uocamus, abunde mittunt: nam hæ insulæ uarijs censentur nominibus: Aliæ de nomine Pici Martij, de coruo aliæ, de floribus aliæ denominãtur. Est & diui Georgij insula, & alia quę Gratiosa dicitur, & rursum quæ Feial nominatur: inde discedentes ad eam insulam quæ Tertiera dicitur deuenimus, ubi bidui moram insumpsimus. Sunt memoratæ insulæ in uniuersum feraces admodum, quippe quæ omnium ferme rerum fœcunditate pollent. Illinc igitur abeuntes septem dierum itinere ad Vlisbonam Lusitaniæ urbem clarissimam deuenimus: qua quidem urbe uix uidi nobiliorem. Cogitet itaq; quisque lector, qua lætitia, quóue immenso gaudio, uiso continente sim affectus. Adpulsus illico ad regem ducor: is tunc aberat ab urbe Vlisbona, adq; oppidum, quod Almadam uocant, è regione urbis memoratæ se contulerat. Quò ut perueni, uenerabundus regem consalutaui, deosculatisq; eius manibus ceu numen quodpiam uenerabar. Is me humanissime excepit, usus q; sum eius contubernio tantisper, donec doctus est ea omnia, quæ apud Indos nactus eram. Transactis uero complusculis diebus, ostendi suæ eminentiæ id diploma, quo à prorege, qui in India eius uicaria opera fungitur, in numerum aureatorum militum ascitus eram, precibusq; contendi, ut robur regium adderet signaretq; manu regia diploma. Quare uiso diplomate, protinus postulatis assensus est, iussitq; nouum diploma expediri: quo expedito, abeundi prius à rege impetrato commeatu, ad urbem Romam, solum patrium, diu desideratam, summis exantlatis laboribus, superatisq; erumnis innumeris, tandem aliquando deorum munere me recepi.

Magnes septentrionis amans

Vlisbona

FINIS.

AD STVDIOSVM LECTOREM.

A

Ne te lateat lector ordo, quē Brocardus monachus, huius libelli cōscriptor, & terræ sanctæ studiosus explorator, tenuit, libuit à principio breuibus id tibi aperire, potissimum quum ad lectionis synceriorem intelligentiam id non ambigamus conducere. Igitur nō est sequutus Ptolomęi & reliquorū cosmographorū subtile illud metiēdi artificium, qui cuiuslibet loci longitudinem & latitudinem iuxta cœli sitū expendentes, locorū distantias certiore addiscunt uia, quàm si per milliaria, leucas, aut stadia, terrestri itinere id efficere molirentur. Sic enim licebit inuētis semel radicibus uti ad quorumlibet locorū quantumlibet longe dissitorum inuestigāda interualla. At Brocardus iste uulgari dimensione cōtentus, Aconem maritimam ciuitatē, & in occidentali plaga sitam, loco centri cōstituit, & hinc quatuor lineas ad quatuor mūdi præcipuas plagas imaginatione sua traxit, atq; rursus quamlibet quartam in tria diducens, iuxta duodecim cœli uentos duodecim itineraria per memoratā terram sanctam descripsit, atq; singula loca in his imaginarijs lineis sita, iuxta priscam & modernā appellationem annotauit: præsertim ea quæ scripturæ cōmendatione aut cōmemoratione celebriora sunt uel insigniora. Per leucam accipe spatium terræ, quod quis commode una hora mediocri gressu conficere potest.

LOCORVM TERRAE SANCTAE EXACTISSIMA DESCRIPTIO, AVTORE F. BROCARDO MONACHO.

ISTA terra, quam sanctam uocamus, duodecim tribubus Israel funiculo distributionis in possessionem tradita, post tempus Salomonis in duo regna excreuit: unum regnum Iudæ dicebatur, duas complectens tribus, nempe Iudæ & Beniamin: alterum uero regnum Samariæ uocabatur, à metropoli Samariæ, quæ nunc Sebaste nomen habet, reliquas decem continens tribus: utrunq; tamen regnum una cum Palæstina pars erat Syriæ, non secus quàm Tuscia aut Lombardia pars est Italiæ: nam Syria, ut reliquæ magnę nationes, in multas scinditur particulares prouincias. Et quidem ea regio, quæ est à Tigride fluuio usque ad Aegyptum generali uocabulo Syria nuncupatur. At ea pars & tractus, qui est inter duos illos insignes fluuios, Euphraten & Tigrim, uocatur apud Hebræos ארם נהרים id est, Syria fluuiorum, quæ Græco uocabulo Mesopotamia appellatur, quod media inter aquas contineatur: habetq; ciuitatem insignem & celebrem Edessam, quæ olim Rages, nunc autem Rase nuncupatur. Deinde est alia pars Syriæ, quę Cœle uocatur, incipiens ab Euphrate flumine & desinens in riuum Valaniæ, qui fluit sub castro Valat, exoneraturq; in mare magnū, seu mediterraneū, in uilla Balaniæ, una leuca à dicto castro distante. In hac Cœlesyria est nobilis ciuitas Antiochena, cum alijs urbibus, Laodicea, Apamia, & similibus. Rursus est Syria Phœnicis, quæ ab Aquilone initium sumit à riuo Valanię, & extenditur usq; ad montem Carmeli, ubi locus est qui hodie Castrum peregrinorum uocatur. In hac multę sunt ciuitates, nempe Tripolis, Berytus, Sidon, Tyrus, Acon, Capernaum & aliæ quędam. Habet quoq; Libanum montem secundum aliquos, in quo thura leguntur. Porrò uocatur Syria Phœnicis à filio Agenoris, qui Tyrum instaurauit, & metropolim in ea prouincia constituit. Est & alia pars Syriæ, quæ Syria Damasci appellatur, in qua Damascus est metropolis, quæ & Syria Libanica à Libano monte uocatur. Post Syriam Phœnicis sequitur Palæstina, etiam pars Syriæ in tres scissa regiones. Vna uocatur Palæstina sine ullo additamento, habens Hierusalem metropolim, extenditurq; usque ad mare mortuum, & ad desertum Cadesbarne. Alia est Palæstina Cæsareæ, habens scilicet

Syriæ latitudo

B

Phœnicia

Palæstina

A licet Cæsaream maritimam urbem metropolim, incipiens à castro Peregrinorum, & excurrens contra austrum usq; ad Gazam ciuitatem. Tertia uocatur Palæstina Galilææ. Vendicat quoq; sibi nonnihil Syria de partibus Arabiæ. Nam una est Arabia, quæ Bastrum habet metropolim, quæ nunc Busrit appellatur: olim autem Orsa fuit, cui ab occidente iungitur Traconitidis regio atque Ituræa, & ab Aquilone Damascus, unde & Syria Damasci olim non raro Arabia uocabatur. Alia est Arabia Petrea, habens Petram metropolim, quæ olim Rabbath dicebatur, sita super torrentem Arnon. Hanc regionem olim inhabitarunt Ammonitæ, tametsi Ar ciuitas fuerit Moabitarum: fuitq; in ea regnum Seon, & regnum Og regis Basan. Tertia est Arabia, quæ habet metropolim Montem regalem, qui olim erat Petra deserti, sita supra mare mortuum, cōtinens sub se montem Moab, & uocatur propriè Syria Sobal, intra cuius terminos continetur Idumæa, siue mons Seir. Proinde tota terra citra mare mortuum usq; ad Cadesbarne, & Aquas contradictionis uersus mare rubrum, & per squalidas solitudines usq; ad Euphratem, est Arabia magna, comprehendens Mecham ciuitatem, in qua Mahumetē sepultum ferunt. Hæc de terminis & extremitatibus terræ sanctæ dicta sufficiant: nunc de particularibus eiusdem locis nonnihil dicemus, initium sumpturi ab Aconensi ciuitate maritima. *Arabia multiplex*

DESCRIPTIO ACONENSIS CIVITATIS.

ACon apud ueteres Ptolomaïs dicta est, & nunq; fuit terræ sanctæ connumerata, nec à filijs Israël unquam possessa: tametsi tribui Aser in sortē ceciderit. Est in prouincia Phœnicis, habens ad austrū montē Carmelum quatuor leucis distantē, ubi ultra torrentē Cison Elias propheta sacerdotes Baal interfecit. Est hæc ciuitas Acon optime munita, cincta muris & antemuralibus, turribus, fossis, triangularē in modū clypei habēs formā, cuius duo latera iūgunt mari: tertiū uero planiciē terræ respicit. Habet agrū fertilē, optima Elias
B pascua, uineas elegātes, & amœnissimos hortos, in quib⁹ diuersi generis fructus colliguntur. Ornatur hæc urbs hospitali insigni domus Teutonicæ unà cum munitissimis castris: sed & nō parū cōmodi habet ab optimo portu maris, capaci ab Austro multarum nauium. Hinc uersus Aquilonem est Casale Lamberti, quatuor leucis ab Aconensi urbe distans, sub monte Saron iuxta mare locatū, uineis, aquis, & fluminibus abundās. Ab hoc monte si perrexeris in litore maris ad tres leucas, occurret castrū Sandalido, locus scilicet ubi olim Alexander Magnus Tyrū oppugnauit. Hoc castrū collapsum Balduinus rex Hierosolymitanus instaurans, quibusdam nobilibus possidendū tradidit: nā est locus amœnus, abundās pascuis, ficetis, oliuetis, & riuulis. Hinc ad unum miliare Germanicū est puteus ille admirabilis aquarum uiuentiū, haud longe à uia quæ Tyrū ducit, de quo in cātico Salomonis dicitur: Aquę quæ fluunt cum impetu de Libano. Sunt autem quatuor fontes, quorū unus est præcipuus, habēs tam in longū quàm latū XL. cubitos, ut ego ipse utrūq; latus dimensus sum. Alij uero tres habēt circiter XXV. cubitos in unoquoq; quadrati latere: & sunt omnes durissimis inclusi lapidibus, atq; opere insolubili obfirmati. Hinc uarij deducūtur riui & aquęductus, unde fere tota planicies Tyri irrigatur & adaquatur; & non parū incrementi in fructibus percipit. Cæterum distant hi fontes à mari paulò amplius q̄ sit iactus arcus; & in hoc tam angusto spatio sex molares impellit rotas. Ab hoc fonte spatio dimidij miliaris Germanici distat Tyrus urbs nedum in prophanis, uerū & in sacris literis celebratissima, in qua ueteris suæ maiestatis adhuc plurima uisuntur uestigia. Hanc primū aiunt conditam à Tigra filio Iaphet, sed à Phœnice institutam. Magnum habet murorū ambitum, & ut mihi probabile est, amplior & maior est ciuitate Aconensi: formā habet rotundam, rupi durissimæ insidēs, & undiq; mari circūdatur, nisi quòd à fronte ciuitatis, hoc est, ab oriēte patet aditus, quē primo Nabuchodonosor, & deinde Alexander magnus fecerunt, urbē continenti contiguam reddentes: uerū is introitus hodie munitus *Tyri celebritas*

nitus

nitus est quadruplici muro fortissimo, spisso & alto, XII. turribus & propugnaculis intra eos collatis. Huic tam forti ædificio adhæret Arx castrum munitissimum, in rupe & corde maris situm, septum turribus, & ornatũ palatijs egregijs: crederes, si illud uidisses, nulla potentia facile expugnabile. Est sedes archiepiscopalis in hac urbe, habens sub se ecclesias Sidoniensem, Acconensem, Paneensem, & Berytensem. Ante portam eius orientalem ad iactũ duarum sagittarũ ostenditur locus in quo Christus prędicauit, & ubi mulier extulit uocem de turba, dicẽs: Beatus uenter qui te portauit. A' Tyro tribus ferè leucis aquilonẽ uersus, miscetur Eleutherus fluuius mari magno, ab Ituræa seu Galilæa gentiũ prorumpens, de quo mentiò fit in libro Machabæorum. Hinc ad tres leucas est Sarepta Sidoniorum, ubi Elias propheta olim suscitauit à mortuis filium mulieris Sareptanę. Habet hodie locus ille uix octo domos, at ruinæ adhuc cernuntur, antiquæ suæ magnificẽtiæ indices. Ab eo loco sunt tres leucæ ad Sidonẽ magnam Phœnicis urbẽ: licet & ipsa pro magna parte in ruinis hodie iaceat. Situs eius est ferè sub Antilibano: habens hinc & hinc castra natura & arte munita: nam unũ ad aquilonẽ urbis extructum est in rupe maris, idq; à peregrinis, qui ex Teutonia illuc uenerunt. Aliud uersus Austrum in colle est collocatũ, quod milites templi unà cum alio castro & ciuitate inhabitant. Adiacens terra fertilis est, producitq; cannas mellis. Mons Antilibanus distat à Sidone una leuca ad orientẽ, initium sumens à fluuio Eleuthero, & uergens usq; ad Tripolim, quinq; scilicet leucarum spatio, nec recedit à mari ultra tres leucas, licet in quibusdam locis mare ipsum cõtingat. Abundat optimis uineis. Vltra Sidonem ad nouẽ leucas est Berytus ciuitas Episcopalis. Hinc per sex leucas supra mare est Bibliũ ciuitas, Patriarchatui Antiocheno subiecta, de qua in Ezechiele fit mẽtio: uocatur autẽ hodie Giblec, & est admodum parua. Hinc sunt sex leucæ ad ciuitatem Botrum, quæ anteq; per magistrũ templi destrueretur ualde opulenta fuit, in uino optimo reliqua loca excellẽs. Hinc ad tres leucas est castrũ Neuphrus, quod ferè totũ mari alluitur, & habet triginta fortes turres, principi Antiocheno subiectum. Hinc est iter trium leucarũ ad Tripolim, urbem insignem, quæ ut Tyrus ferè tota mari circundatur. Habitant in ea Græci, Latini, Iudæi, Armeni, Maronitæ, Saraceni, Nestoriani, & aliæ multæ & uariæ gentes. Paratur in ea urbe annuatim magna copia sericeorũ pannorum, habetq; incredibilem numerũ hominum, qui soli serico texendo uacant. Terra quoq; adiacens prorsus dici posset paradisus domini, adeò amœna est & fertilis in uineis, oliuetis, ficetis, & reliquis arboribus. Distat ab hac urbe Libanus tribus leucis, ad cuius pedem oritur fons hortorũ, fluens impetu de Libano, ut in Cantico Salomonis dicitur, habens quidem scatebram humilẽ, sed illico tumescens fit fluuius magnus, irrigans & fœcundans omnes hortos, & totam regionẽ quæ est inter Libanũ & Tripolim. A' Tripoli per duas leucas est mons Leopardorũ, rotundus & altus, una leuca à Libano distans. Habet hic mons in pede Aquilonari speluncã, in qua monimentũ cernitur XXVI. pedum longitudinis, frequentaturq; deuote à Saracenis, qui putant illic Iosue sepultũ. Hinc uenitur ad castrum Arachas & Sycon oppidum, & deinde ad Aradium, quod & Antheradum appellatur, undiq; mari cinctum, quinq; dietis à Tyro distans. Condidisse dicitur hanc ciuitatem Aradius filius Chanaan post diluuium, sicut & Sidon filius Cham ædificauit Sidonem, & Aratheus Arathan, & Syneus Synochin, qui in hac terra manserunt, & pyramides atq; mirabile sepulchrum post se reliquerunt stupendæ magnitudinis, habens XX. cubitos in longitudine. Cernuntur autẽ istæ pyramides una leuca ab Antherado, & sunt compactæ ex maximis lapidibus, quorũ multi excedunt staturã hominis. A' latere Antheradi orientẽ uersus sunt parua quædã montana, uocaturq; terra illa terra Asisinorũ. Scribit Clemens diuum Petrũ Antheradi aliquandiu euangeliũ prædicasse, quũ Antiochiam petere uellet. Ab Antherado per septẽ leucas est castrũ Margath, una leuca à mari distans, munitum

Sarepta *Berytus* *Botrum* *Libanus* *Antheradum*

A B

A munitum & in altissimo monte situm, habens è uicino ciuitatem Valaniam, quod fratres de hospitali sancti Ioannis inhabitant. Cæterũ episcopatus qui fuit in Valania, propter Saracenorũ insultus translatus est in hoc castrum. Hucusq; extenditur regnum Hierosolymitanũ, & incipit principatus Antiochenus, quẽ fluuius quidam Valania nomine, à montibus haud longinquis prorumpens, disterminat à regno terræ sanctæ. Et hoc est itinerarium primũ quod feci in terra sancta, ab Aconensi scilicet ciuitate, usq; ad fluuium Valaniam, quod in octo diebus mediocri gressu confici potest. Porrò à Valania usq; ad Antiochiam sunt quatuor diætæ.

Iter ab Acone uersus Boream.

NVnc iterum ad Aconensem ciuitatẽ redeuntes, iter aliud describemus, quod scilicet uersus Boream uergit. Igitur ab Acone soluentes, uenimus ad castrum Monsferet nominatũ, distãs ab illa ciuitate quatuor leucis, quod fratres Teutonici aliquando inhabitarunt, sed nũc desolatũ iacet. Inde si per quatuor leucas cœptũ iter prosequaris, occurret Thoron castrum munitissimũ, distans à Tyro septẽ leucis, quod dominus Tyberiadis cõtra Tyrios extruxit. Ab hoc loco sunt quatuor leucę usq; ad Antiopiam, quę ciuitas olim Assor uocata fuit, quam rex Iabni olim inhabitauit, contra quem & alios uigintiquatuor reges Iosue iussu diuino admonitus pugnauit. De hac ciuitate dicitur Iosue septimo, quod solam Assor munitissimã uorax flamma consumpserit. Porrò ruinæ eius usq; in hodiernũ diem attestantur priscã magnificentiam. Distat aũt à Tyro octo leucis orientẽ uersus. Hinc sex leucis contra Aquilonem est Bellena ciuitas, in pede montis Libani sita, quæ ut ex libro Iudicũ colligitur, olim Lachis dicebatur. Quumq; eam filij Dan cepissent, uocauerunt eam Lesedam, quæ tamen aliquando Dan simpliciter nominatur, secundum illud: Congregatus est Israël à Dan usq; Bersabee. Est enim Dan illa terminus terræ sanctæ uersus Septentrionẽ, Bersabee uero est limes contra Austrũ. B Cæterùm quũ Philippus esset tetrarcha Ituræ & Traconitidis regionis, uoluit ciuitatẽ istam Bellenam suo nomine Cæsaream Philippi nominari, quæ prius à Græcis Panneas appellata fuit. Non longe supra hanc ciuitatem oriuntur duo fontes, nempe Ior & Dan, qui in pede montis Libani ante portam ciuitatis conuenientes, Iordanẽ fluuium efficiunt. Sunt tamen qui alium ortum Iordanem habere asserunt. Nam aiũt ab oriente per subterraneũ meatũ riuũ quendam deferri, cuius fons ab isto loco centũ & uiginti quinq; stadijs distat, qui Syala uocatur, & est semper plenus nunq; effluens, sed quantũ aquæ per scatebram suscipit, tantum per abditam uoraginem in Dan transmittit, id quod per paleas immissas probatum affirmant. Saraceni tamen fontem illum primum non Syalam sed Medan uocant, hoc est, aquas Dan: nam מי id est me, lingua illorum, quę Hebraicæ affinis est, aquas significat. Porrò Matthæus locum istum uocat Magedan, & Marcus Dalmanuta, & est in Traconitidis regione. Iordanis itaq; fluuius, ut iam diximus, ante portam ciuitatis Bellenæ, ex duobus memoratis fontibus nascẽs, post longos circuitus quos facit, inter Capernaum & Corozaim in mare Galilææ labitur. Et quidem inter Bellenam & mare Galilææ in quandam uallem receptus, stagnum quoddam efficit, præsertim tempore resolutionis niuiũ à Libano defluentium, quod hodie aquas Maron uocant, ubi scilicet olim Iosue cum Iabin rege Assor dimicauit. Hoc stagnũ tempore æstiuo pro maiori parte exiccatur, & crescunt ibi arbusta & herbæ diuersæ, in quibus latitant leones, ursi, & aliæ bestiæ. Porrò ultra Iordanẽ sunt uarij montes, nempe mons Seir, mons Hermon, mons Libani, & mons Galaad, qui tamen omnes sunt unus mons continuus, nisi quod in diuersis locis diuersa sortitur nomina. Mons Galaad est altissimus, & uidetur reliquorũ caput esse ob sui eminentiam, & huic cõiungitur mons Seir, quem Esau inhabitauit, ceciditq; in sortem dimidiæ tribus Manasses. Huic iterum iungitur mons Hermon qui circuit Traconitidem regionẽ, & perueniens usq; Damascũ copulat se Libano

Thoron

Iordanis origo

Mare Galilææ & Tyberiadis idem

Montes Galaad, Seir & Hermon

inter Bellenam & Damascū. Nec est Libanus ullo in loco eminentior quàm sit supra hanc ciuitatē, ut etiam iuxta Tyrū uideri possit XL. leucarū spatio, siue quinque diætarum itinere. Sub Libano est Antilibanus. Præterea ualles quæ circa Libanū inueniuntur, sunt supra modū fertiles & cultæ, abundantes pascuis, uineis, hortis & pomerijs. Habitatores uero illorū locorum sunt Maronitæ, Græci, Armeni, Nestoriani, Iacobini & Georgiani. Hæc de itinere quod ab Aconensi urbe uersus Boream tendit, dicta sufficiant. Nunc aliud iter prosequamur, quod scilicet ab Acone uersus Vulturnum ducit. A

Iter ab Acone uersus Vulturnum.

IGitur ab Acone quatuor leucarū spatio est castellum Indi, dictum Saron, in montanis situm, quod fuit domus fratrum Teutonicorum, sed modò in ruinis iacet. Hinc ad leucā unam est castrū regium, omnibus abundans bonis, sed à Saracenis modo occupatur. Ab hoc loco si destinatum iter prosequaris, exactis quatuor leucis, uenies contra aquas Maron, ubi est uallis in qua Eber Cineus tetenderat tabernaculū haud longe à ciuitate Assor, cuius uxor, nempe Iahel, Sissaram principē militiæ Iabin regis Assor, clauo in tabernaculo per tempora fixo interfecit. Ab ista ualle usque ad castrum Sabul, (*Sabul*) quod Saraceni Zabul uocāt, à quo terra illa Zabul uocatur, sunt leucæ tres. A quo si uersus Austrū per tres leucas perrexeris, occurret castrū & ciuitas Sephet, quæ aliquando fuerunt de dominio militiæ templi. Castrum est firmissimū & elegans, in altissimo monte situm, sed per Soldanum captum, & (*Castrum Sephet*) hodie in magnam Christianorū iacturam ab illo possidetur, unde totam Galilæam, hoc est tribum Zabulon, Neptalim, Aser, Isachar, Manasse, & omnē terram usque ad Tyrum & Sidonem subactam tenet. Inde contra Aquilonem ad quatuor leucas est Cedes Neptalim, quę fuit ciuitas fugitiuorum in tribu Neptalim, & abundat omnibus bonis. Monstrantur illic magnæ ruinæ, & sepulchra pulcherrima antiquorum. De castro Sephet per tres leucas in descensu montis contra orientem ad iactum lapidis à mari Galilææ, est mons il- B le quem toties seruator noster Christus ascendit, in quo fecit sermonē illum (*Mons Christi*) salutarem, quem diuus Matthæus describit, & in quo de quinque panibus & duobus piscibus satiauit quinque millia hominum. In hunc quoque montē fugit, quū populus eum uellet facere regem: ibi docuit discipulos orare, ubi & ipse sæpe pernox fuit in oratione. Ibi à Cēturione fuit interpellatus pro puero paralytico curādo. Hic quoque uenit ad eum multitudo languentiū, & suo tactu mundauit leprosum. Ab hoc monte uideri potest totū mare Galilææ, Ituræa & Traconitidis regio usque ad montē Libanum. Continet longitudo eius duos iactus arcus, latitudo uero habet solum iactum lapidis: totus est herbosus & amœnus. In pede huius montis paululum à mari oritur fons uiuus, quem quidam somniant uenam esse Nili: Iosephus uero appellat eum Capharnaum, à quo etiam tota illa regio usque ad Iordanem per tres leucas Capharnaum nominatur. Ab hoc fonte si ieris per uiginti passus supra mare Galilææ, est locus ubi Christus post resurrectionē suam stetit in litore, dicēs discipulis piscantibus: Pueri nunquid pulmentariū habetis? Ab eo loco orientem uersus per unam leucam est Capharnaum ciuitas quondam gloriosa, sed nunc uicus humilis, uix septem habens casas piscatorū, ut adimpleretur uerbum Christi ita loquentis: Et tu Capharnaum, si in cœlum ascendes, usque ad infernum demergeris. Ab hoc loco sunt tres leucæ ad ascensum montis (*Mons Sanir*) Sanir, ubi scilicet est introitus Idumææ. Et superatis iterum tribus leucis, occurret Cedar ciuitas gloriosa iuxta montē Sanir infimo loco cōtra orientem (*Cedar*) sita. Per hanc ciuitatem & per litus maris Galilææ transit uia ducens ad occidentem, quam Isaias uocat uiam maris: quòd trans Iordanem in Galilæa gentium iuxta litus maris procedat. Ab hoc loco, ubi Iordanis mare influit, usque in Cedes Neptalim sunt quatuor leucæ, & in meditullio itineris est Maron aquarum, uallis quædā sic uocata, per quam transiens Iordanis cursum suum uersus orientem flectit. Proinde à ciuitate Corozaim, & ostio fluuij Ior-

A uij Iordanis cõtra Aquilonem sunt quatuor leucæ ad Suetam ciuitatẽ, unde fuit Baldad Suites. Monstratur ibi pyramis beati Iob. Ad huius loci campestria cõueniũt Saraceni ex diuersis regionib⁹, à Syria, Mesopotamia, Moab & Ammon, toto æstatis tempore illic nundinas facientes, regionis amœnitate illecti. A' ciuitate Corozaim uersus orientem quatuor sunt leucæ ad ciuitatem Cedar, in alto monte sitam, quam Iosephus Camelam uocat, eo quòd mons ille Cameli formam præ se fert. Hic notabis, totam illam terrã quæ est ultra Iordanem, in litore eius orientali, uocari Traconitidis regionem, & planiciem Libani & Bosram, usq; ad montem Libani: litus uero occidentale appellatur Galilęa gentium, Ituræa, Zabul, Decapolis, & Via maris. In Traconitide est terra Huss, quæ beati Iob principatus olim fuit. Sueta Huß

Iter ab Acone uersus orientem.

AB Acone quinq; sunt leucæ ad Vallem fortem Aser, quę tenditur usq; ad mare Galilææ. Hinc tres sunt leucæ ad Nason uillam Neptalim, de qua in Tobia. Hinc tres sunt leucę ad Dotaim castrũ sub monte Bethuliæ, ubi Ioseph errauit quũ quæreret fratres suos. Hinc tres sunt leucæ ad ciuitatẽ Neptalim, quæ nunc Suziz uocatur, unde Tobias fuit. Hinc tres leucæ sunt ad Bethsaidam, patriam Andreæ & Petri. Hinc iterũ tres leucæ numerantur ad Magdalum castrũ Mariæ Magdalenæ. Inde uenitur ad terram Gerasenorũ, in qua multę sunt ciuitates & oppidula, ubi etiam mons Hermon in dimidia tribu Manasse in altũ erigitur. Castrum seu oppidum Dotaim sitũ sub monte Bethulię, est admodum amœnũ: nam habet circumiacentes uineas, oliueta & ficeta, abundatq; pascuis pinguibus: ubi & usq; in hodiernum diem ostenditur cisterna (si incolis fides sit habenda) in quam Ioseph missus fuit. Per hunc locum transit iter à Syria in Aegyptum iuxta montes Bethulię per campum Esdrelon, procedens sub monte Thabor ad sinistram, & inde per campum Magedo ascendit in montem Ephraim, transiens per Ramatha Sophim, & tandem ducens in Aegyptum. Dotaim Neptalim Bethsaida Magdalum

B A' Nason tribus leucis ad orientem, & à Dotaim tribus leucis ad Aquilonẽ est ciuitas Neptalim, de qua fuit Tobias, quæ tempore excidij Hierosolymitani Ionapa creditur uocata. A' Neptalim tres sunt leucæ ad Bethsaidam in angulo maris Galilææ, habetq; hodie uix sex domos. Hinc ad tres leucas contra meridiem est Magdalum castrum, situm in litore maris, distans à Bethania tribus leucis contra Vulturnum. Sunt in hac plaga ultra mare Galilææ plurima castella & ciuitates, nẽpe Suetha, Theman, à qua Eliphaz Themanites, Geresa, à qua terra Gerasenorum, quæ in litore maris Galilææ sub monte Seir contra Tyberiadem est sita, licet paululum declinet ad Aquilonem. Est autem tota illa terra ultra mare Galilææ montuosa, eratq; olim de regno regis Basan, continens montem Seir: nam & Seir & Hermon inter illa montana comprehenduntur, cessitq; hæc terra dimidiæ tribui Manasse. Hodie uero Saraceni eam inhabitãt. Est & alius mons Seir iuxta desertũ maris rubri Pharan, ubi Codorlaomor & alij reges cum eo percusserunt Choræos, qui habitabant in monte Seir, quem Esau & posteri eius inhabitauerunt. Sunt tamẽ qui dicunt Esau utrunque inhabitasse montẽ, & utriq; nomen dedisse. Nam quum Iacob proficisceretur in Mesopotamiã, Esau habitabat cum patre suo in Bersabee, & assumptis omnibus suis secessit ultra Iordanem, quod hinc patet, quia dicitur Gen. XXXIII. Quum Iacob transisset Phanuel, ortus est ei sol, & eleuans oculos uidit uenientẽ Esau. Ostenditur autem hodie locus Phanuel ultra Iordanem ad orientalem plagam. Quòd si Esau tunc alterũ montem Seir inhabitasset, non tam subito occurrere potuisset fratri suo Iacob, quum mons ille à loco Phanuel plurimũ distet, quippe qui tribus diætis à mari mortuo in ulterioribus locis abest. Proinde hæc locorum mutatio uidetur illum cõsequuta propter diuersas uxores, quas passim ex alienigenis gentibus duxit. Nam quũ filiam Ismaël ſororẽ Nabaioth accepisset, cœpit habitare in monte Seir, qui est iuxta desertũ Pharan, in confinio illo, ubi socer eius Ismaël habitauit, de Mons Seir Phanuel Habit.

quo in Genesi dicitur: Factus est uir gnarus sagittandi, moratusq; est in soli- A
tudine Pharã. Deinde duxit & alias uxores de filijs Euæi Chananæi, qui ha-
bitabant iuxta montes Gelboë non longe à mari Galilææ, ubi mons quidam
ab eius inhabitatione denominatus est Seir, quem scilicet tunc possedit quũ
Iacob è Mesopotamia rediret: id quod & hinc probari potest, quia quum Ia-
cob timeret occursum fratris sui, occurrerunt illi angeli dei, ut trepidum cor
roborarent, quos appellauit Mahanim, hoc est castra: unde & locus ille Ma
hanim cœpit uocari: constat autem locum illum esse in monte Galaad, qui
tribui Gad cessit in sortem. Mons itaque Seir qui est in tribu Gad, non lon-
ge abest à montibus Gelboë atque ciuitate Bethsan, ubi scilicet Iordanis in-
greditur mare Galilææ, à quo loco litus Iordanis orientale est duarum tribu-
um & dimidiæ usque ad campestria Moab sub monte Abarim. A' quo si ul-
terius in eiusdem fluuij litore contra Austrum procedas, transibis terram
Moab usque ad Petram deserti, quæ nunc Krac dicitur, cui pars quædam ter
ræ Ammon succedit, pertingens ad Mare mortuum, & hinc usque ad mon-
tem Seir qui coniungitur deserto Pharan iuxta Cadesbarne, habens à latere
desertum Sinai.

Mons Galaad

Iter ab Acone uersus Eurum.

NVnc aliam prosequamur lineam, ab Acone scilicet consueto more exor
dium facientes, & contra Eurũ iter dirigentes. Igitur si ad hanc plagam
gressum moueris, primo occurret Cana Galilææ, IIII. distans leucis ab Aco-
ne. Hinc sunt duæ leucæ uersus meridiẽ ad uillam Ramam nomine, quæ sita
est sub monte qui Nazaret usq; pertingit. A' Rama est una leuca & dimidia
ad uillam quandam quæ olim grandis fuit uocata Abelina, distans à Dotaim
media leuca uersus orientẽ, de qua in libro Iudith fit mentio. De Abelina est
una leuca ad montẽ Bethuliæ, ubi Iudith occidit Holofernẽ, qui mõs per to-
tam ferè cernitur Galilæam, habẽs adhuc pulchra quædam ædificia, sed plu-
res ruinas. A' Bethulia est una leuca ad ciuitatẽ Tyberiadis, eundo, scilicet, B
inter orientẽ & Austrum supra mare Galilææ, à qua mare Galilææ dictũ est
mare Tyberiadis. Hæc olim uocata est Cinereth, & ab ea mare Cinereth, sed
ab Herode instaurata in honorẽ Tyberij Cæsaris, Tyberias est uocata. Ha-
bet solũ fertile & pingue, terminaturq; ad eam regio Decapoleos, de qua Ia-
cobus patriarcha Hierosolymitanus sic ait in libro quem de terra sancta com
posuit: Regionis Decapoleos fines sunt mare Galilææ ab oriente, & Sidon
magna ab occidente, & hæc est latitudo eius. In longitudine uero incipit à
ciuitate Tyberiadis, & uergit per litus maris Aquilonare usq; in Damascũ.
Dicitur autẽ Decapolis à decẽ principalibus eius ciuitatibus, quarũ nomina
sunt hæc: Tyberias, Sephet, Cedes Neptalim, Assor, Cæsarea Philippi, Ca-
pharnaum, Ionitera, Bethsaida, Corozaim & Bethsan, quæ etiam Sitopolis
est appellata. A' Tyberiade contra occidentem sunt sex leucæ, & à Cana Ga
lilææ tres contra Austrum ad Sephorũ oppidum & castrum, unde Ioachim
pater beatæ Virginis oriundus putatur: & est in tribu Aser iuxta uallẽ Car-
melon. A' Sephor sunt tres leucæ contra Austrum ad Nazareth ciuitatẽ Ga-
lilææ, ubi Christus conceptus & educatus fuit. Distat ab Acone septem leu-
cis. Extra eam ciuitatẽ ad spatium unius stadij est locus, quem appellant sal-
tum domini, ubi Iudæi uolebant Iesum præcipitare, sed subito elapsus mani
bus eorũ, in latere montis opposito inuẽtus est. Ab isto monte uidetur mons
Thabor & Hermon, uilla Endor, Naim & Iezrael, atque ferè tota planicies
campi Esdrelon. A' Nazareth duabus leucis uersus orientem est mons Tha
bor, in quo dominus transfiguratus fuit. Sunt in eo adhuc ruinæ uariæ pala-
tiorũ, & turriũ quæ hodie sunt latibula leonũ & aliarũ bestiarũ. In pede Au-
strali huius montis contra uillã Endor prope uiã quæ ducit à Syria in Aegy-
ptũ, est locus ubi Melchizedec dicitur occurrisse cũ pane & uino Abrahæ
redeunti à cæde IIII regũ. In pede uero eius oriẽtali descendit torrẽs Cison,
iuxta quẽ Barac pugnauit contra Sisarã & in fugã uertit. Colligitur aũt tor-
rens

Bethulia

Decapolis

Nazareth

A rens iste de aquis pluuialibus quæ defluũt à montibus Thabor & Hermon, & præcipitatur in mare Galilææ. A' monte Thabor cõtra Eurum est una leuca ad uillam Endor, quæ sitũ habet iuxta montẽ Hermonim: qui tamen non est mons proprius & distinctus, sed iugũ quoddam humile seu tumor quidã à monte Hermon contra montem Thabor procedens. Est & alius mons Hermon minor, qui distat à Nazareth duabus leucis, à monte uero Thabor uersus Austrũ paulo plus una leuca, in cuius latere Aquilonari est ciuitas Naim, ubi dominus filium uiduę unicum à mortuis suscitauit. Extenditur aũt mons ille in longum fere quatuor leucis contra mare Galilææ, desinens non longe ab eo loco ubi Iordanis ex mari Galilææ egreditur.

Endor

Mons Hermõ

Naim

Iter ab Acone uersus Notum.

DEscribemus nunc iter aliud in quarta orientali, procedendo, scilicet, ab Acone contra Notum. Igitur ab Acone quatuor sunt leucæ ad torrentẽ Cison, ubi Elias occidit sacerdotes Baal, & is torrens paruo exacto terræ spatio intrat mare magnum, tribus scilicet ferè leucis ab Acone. Et licet iam dixerimus hunc torrentẽ in mare Galilææ deferri, tamen quum locus eius originis sit aliquanto eminentior, fluit in diuersas plagas, partim scilicet contra orientem in mare Galilæę, & partim contra occidentẽ in mare magnũ: & ita duo sunt torrentes seu riui, sed ab uno loco originem ducentes. Ille tamẽ Cison qui fluit ad occidentẽ, colligit plures aquas, quia à monte Ephraim & à locis Samariæ propinquioribus atq; à toto campo Esdrelon, confluunt plurimæ aquæ & recipiuntur in hunc unum torrentẽ. A' loco interfectionis sacerdotum Baal sunt tres leucæ contra Austrum ad castrum Cain: à quo rursum uersus Austrum ad Magedo sunt sex leucæ, quod hodie Subimbre uocatur, ubi rex Iosias occisus fuit à Pharaone rege Aegypti. Et aduerte quòd cãpus iste Magedo, Esdrelon & planicies Galilææ sunt ferè unus & idem campus: sed nomina illa hodie omnia in obliuionem abierunt, uocaturq; campus Sa-
B bæ, à quodam castello quod Saba nũcupatur, distans à ciuitate Aphec quantus est iactus arcus. Cingitur campus ille ab oriente mari Galilææ & Iordane, ab Austro monte Ephraim & Samaria, ab occidente partim monte Ephraim & partim monte Carmelo, ab Aquilone montibus planiciei & Libano, uideturq; iuxta longitudinem habere x. leucas, & iuxta latitudinem sex. De monte Cain contra orientem sunt duæ leucæ ad Casal Mesrã, & una leuca contra Austrũ ad castellum quod Saba uocatur, ad cuius occidentale latus extra uiam quæ ducit in Iezraël ad dexteram, ostenduntur ruinæ ciuitatis Aphec, ubi Syri pugnauerunt contra regẽ Achab, quando dixerunt: Dij montium dij deorũ, pugnemus contra eos in uallibus. De Aphec ad unã leucam contra orientẽ sinistram uersus, extra uiam quæ ducit Iezraël, in latere Australi montis Hermon, est ciuitas Suna, celebris miraculo quod per Elisæum dominus in suscitatione pueri mortui fecit. A' Suna XI. sunt leucæ ad ciuitatem Bethsan, eundo contra orientem, & parũ declinando ad Austrum, inter montẽ Gelboë & Iordanem. Distat autem media leuca à Iordane. In huius murũ suspenderunt Philistijm cadauera Saulis & filiorum eius, quos ociderunt in monte Gelboë. Hæc Bethsan secundum Iosephum alio nomine uocatur Sitopolis. Iuxta hanc ciuitatẽ est mons Gelboë, extendens se uersus occidentem usq; in Iezraël ad duas leucas. A' Bethsan sunt duæ leucæ uersus occidentẽ ad Iezraël, quę olim erat una ex ciuitatibus regalibus in Israël: sed hodie uix habet XX. domos, uocaturq; Zaracin, in pede montis Gelboë ad occidentẽ sita. Ante cuius introitũ est ager Nabot. Et nota quod hi duo montes, Hermon & Gelboë, iacent in una linea meridionali, Gelboë quidem ad Austrum, & Hermon ad Aquilonem, intercepto duarũ leucarum spatio inter eos. Longitudo uero eorũ est ab oriente in occidentẽ, terminanturq; ambo ab oriente in Iordanem. Porrò longitudo eorũ describitur esse undecim leucarũ. In ualle uero seu planitie intermedia describũtur multi cõmissi conflictus. Ibi enim pugnauit Gedeon contra Madian, & Saul cõtra Philistęos,

Duplex torrens Cison

Magedo

Campus Sabæ

Aphec

Suna

Iezrael

Mons Gelboë

Achab contra Syros, & modernis temporibus Tartari ibi conflixerunt cum Saracenis. Notandum quoque hic, supra regionem Traconitidis esse alium montem Hermon iuxta montem Sanir, de quo scriptura in multis locis mentionem facit, & est multo maior & altior illo de quo hic scripsimus. Cæterum in planitie quæ est inter istos montes, incipit conuallis, quæ ob sui amœnitatem dicitur illustris, extenditurq; in longum per totum descensum Iordanis usque ad mare mortuum: & priusquam dominus subuerteret Sodomam & Gomorrham erat uallis illustrissima, aquis irrigata ut paradisus Dei. Habet Iezraël pulchrum prospectum per totam Galilæam, usque ad Carmelum & montes Phœnicis, montemq; Thabor & Galaad. Ante montem Galaad uersus Iezraël, quæ est in latere Australi montis Gelboë, transit uia plana de Iordane in Salim, ubi erat Ioannes baptizans. Nec est uerum, ut quidam putant, neque rorem neque pluuiam descendere super montes Gelboë, quum in memetipso anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo tertio, & pluuiam & rorem in illo monte sim expertus. De Iezraël sunt quatuor leucæ contra Austrum ad oppidum † Ginum, situm in pede montis Ephraim, ubi incipit Samaria. Sunt autem à Gino ad Iordanem septem fere leucæ eundo uersus orientem, & loco illi coniungitur ab Austro terra Taphue. A' Gino contra Austrum sunt quatuor leucæ ad ciuitatem Sebasten, quæ olim Samaria fuit dicta, caput regni decem tribuum, quod regnum Israel dicebatur. Nunc uero peccatis hominum exigentibus pauculas habet domos unà cum ecclesia in honorem diui Ioannis baptistæ extructa, sed quam Saraceni sibi usurpauerunt. Est & alia ecclesia in supercilio montis, ubi palatium regis fuit sita, quam Græci monachi Christiani inhabitant, à quibus humaniter fui susceptus. Non facile dixero quales & quãtas ruinas in hoc loco uiderim, ut etiam longe excedant ruinas quæ Hierosolymis cernuntur. In monte uidentur adhuc columnæ marmoreæ, quæ sustentabant regia illa ædificia, palatia & deambulatoria, quin & per totum montis circuitũ huiuscemodi inueniuntur stantes columnæ, quæ platearum sustinebãt testudines. Situs huius deuastatæ ciuitatis est pulcherrimus, nam inde liber patet aspectus usq; ad mare Ioppe, & ad Cæsaream Palæstinæ, ad montem Ephraim, & ad Carmelũ maris: abundat quoq; hortis, fontibus, oliuetis, & omnibus bonis necessarijs. A' Samaria contra orientem sunt tres leucæ ad Thersam ciuitatẽ, sitam in alto monte, in qua reges Israel ante extructionem Samariæ aliquanto tempore regnauerunt, eratq; in sorte Manasse. A' Thersa ad orientem, in uia quæ ducit ad Iordanẽ, est terra Taphue, sex distans à Thersa leucis, & est quoq; de sorte Manasse. A' Samaria contra Austrũ iuxta uiam quæ ducit Sichẽ sunt duæ leucæ ad Bethel in alto monte sitam, in quo Ieroboam filius Nabat posuit unum de uitulis aureis, quibus peccare fecit Israel. Inde ad mediam leucam uersus sinistram, est mons alius nomine Dan, supra ciuitatem Sichem, in quo secundũ quosdam alius uitulus aureus positus fuit. Diuus uero Hieronymus putat eum constitutũ fuisse in ciuitate Dan, quæ nunc Belenas & Cæsarea Philippi uocatur. Inter istos duos montes sita est ciuitas Sichem, quæ hodie Neapolis uocatur, amœnitate & delitijs nullo loco inferior. Haud longe à porta eius Australi est fons Iacob in uia quæ ducit Ierusalem, ubi dominus sedens super puteum, potum postulauit à muliere Samaritana. Supra fontem istũ ad dexteram est mons excelsus habẽs duo capita, quorũ unus est mons Garizim, alius mons Ebal, de quibus in Deuteronom. legimus. Ad sinistrã uero fontis huius sunt ruinę magni oppidi, ubi cernuntur lapides marmorei, & integræ quædã columnę, aliaq; magnorũ & collapsorũ palatiorũ indicia. Locus quoq; ipse mirum in modũ est fertilis, & solum fœcundũ. Distat ab his ruinis Neapolis uno stadio, putoq; fuisse oppidũ Thebes. Huic fonti adiacet prædiũ quod dedit Iacob filio suo Ioseph, uallis scilicet quædã longa & fertilis. A' Sichem numerantur quatuor leucæ cõtra Austrũ ad Lemnam, casale ualde pulchrũ, situm iuxta

Marginalia: A (beside line 1); Vallis illustris (beside "sui amœnitatem"); Alij Gelim (beside "Iezraël sunt quatuor leucæ"); B (beside "sustentabant regia"); Thersa (beside "leucæ ad Thersam"); Sichem (beside "duos montes sita est")

A iuxta uiam ad dexteram, quæ ducit Ierusalē. Est & alia Lemna ciuitas in tribu Iuda, hæc aūt est in tribu Ephraim. A' Lemna eundo cōtra Austrum sunt IIII. leucę: ad oppidū Magnas nomine, quod fuit terminus Australis tribus Ephraim, hodie uero dicitur Bira, & est de dominio militiæ templi. A' Magnis uersus Austrū est una leuca ad Gabaa Saulis, ubi oppressa fuit uxor Leuitæ, & ob facinus illud fere tota tribus Beniamin deleta, ubi & Saul filius Kisch primus rex Israel natus fuit. A' Gabaa euntibus una leuca cōtra Austrū occurrit Rama ciuitas, sed quæ hodie est uilla, sita in monte ad sinistrā itineris ducentis in Ierusalem. Hinc tres sunt leucæ eundo contra Austrum ad ciuitatem Ierosolymitanā, de qua infra. Hic uero reuertar ad Sichē, & describam iter quod ab ea ducit uersus orientem. Itaq; à Sichem, uersus orientem ad Iordanem procedendo, quatuor sunt leucæ ad Ennon oppidum bene munitum atq; optimis abundans terræ nascentibus, fuit autem de sorte Ephraim. Ab Ennon contra orientem quatuor sunt leucæ ad Phasellum casale, situm in descensu montis Ephraim, tribus leucis à Iordane in campestribus, ubi torrens Charith descendit de monte, in quo loco māsit Elias; quando corui ei deferebāt cibum mane & uespere. Sunt & aliæ uillæ in terra sancta, quæ Rama uocantur, una iuxta Thecuam in uia qua itur in Hebron, alia in tribu Neptalim nō longe à casali Sephet, tertia in Silo. Et omnes istæ uillæ iacent in collibus excelsis: nam Rama excelsum interpretatur. A' Phasello ad sinistram una leuca uersus terram Taphue, est castrum Dooch, ubi Tholomus filius Abochi insidiose cepit Simonem Machabæū: In loco isto. cōspicitur terra Galaad, & duarū tribuū atq; dimidiæ, terra Esebon & montana Moab, mons Abarim & Phasga atq; Nebo: & descenditur hinc in campestria Iordanis quæ loca sunt plana usq; in Iericho, & ultra per totū descensum Iordanis usq; ad mare Salinarum. Sciendum etiam quod ab ortu Iordanis sub mōte Libano usq; ad desertum Pharan per centum fere milliaria;

B Iordanis ipse in utraq; ripa campos habet latos, & amœnos atq; prata uirentia positis hinc inde altissimis montibus, in quos hæc arua desinunt, qui & usq; ad mare mortuū iuxta Iordanis riuum protenduntur. De Phasello contra Austrum quinq; sunt leucæ usq; ad Galgalam, ubi filij Israel transito Iordane longo tempore sunt castrametati. A' Galgalis si uersus Iericho uadas; habes ad dextram montem Quarentanam dictum, distantem media leuca à Galgalis, ubi, scilicet, dominus quadraginta diebus & noctibus ieiunauit, Est mons ille altus, & ascēsu difficilis, habens ab uno latere fontem, cuius aquas amaras sanauit & dulcorauit Elisæus, cuius aquæ fluūt iuxta locū Galgalæ à parte Australi, & illico in tantum succrescunt, ut impellant totas moles, sed postea in riuos secretæ, hortos & prata irrigant. A' Galgala dimidia leuca contra Austrum est uallis Achor, ubi lapidatus fuit Achan ob furtū anathematis. Item à Galgala per unam leucam contra orientem est sita Iericho, ciuitas olim famosa, nunc autem habet octo domos, uix nomen uillæ sortita. A' Iericho per duas leucas uersus Iordanem est sacellum extructū in honorem sancti Ioannis baptistæ, ubi putatur dominus ab eo baptizatus: alij uero id factū putant in Salim. A' Iericho sunt duæ leucę uersus mare mortuum ad Bethagla, ubi filij Israel planxerunt patrem suum Iacob defunctū, quando eum tulerunt de Aegypto, & distat una leuca à Iordane. A' Iericho tres numerantur leucæ ad mare mortuum, quod est locus asphalti seu bituminis, quod etiam mare salis nominatur, diuiditq; Arabiam à Iudæa & terminatur ad eius litora terra Moab & Ammon, item'que mons Seir, de quibus supra mentionem fecimus. Circa medium eius, in litore orientali ostenditur castrum Mozera, quod olim Petra deserti uocabatur, nunc uero Crack dicitur, munitum apprime, quod Balduinus rex Ierosolamitanus restaurauit, ut regnum illud ampliaret, sed à Soldano nunc tenetur, qui in eo reponit thesaurum totius Aegypti & Arabiæ. A' Crack duę numerantur leucæ (secundū aliud exemplar, duæ dietæ) ad Areopolim eūdo uersus Vulturnum

Magnas

Gabaa

Dooch

Achor

turnū, quæ nūc Petra dicitur, & est metropolis totius Arabiæ secūdæ. Olim uero Ar uocata est, sita in torrente Arnō, in confinio Moabitarū, Ammonitarum & Amorreorum. In eodem litore est locus ubi Balaam ductus fuit in montana Moab, ut malediceret filijs Israel. A' Iericho quinque sunt leucæ contra Austrū ad oppidū Segor, sub monte Engaddi positū, inter quem montem & mare mortuū est statua salis, in quam uxor Lot fuit conuersa: pro qua uidenda, multum subij laboris, sed incassum: nam auerterunt me Saraceni, dicentes locū non carere periculo propter serpentes, uermes, & feroces bestias ibi habitantes: sed postea comperi rem nō ita se habere. Et nota quòd mare mortuum ab oriente in occidentē, quæ est latitudo eius, habet quinque leucas, in longitudine uerò, quæ est ab Aquilone ad Austrū, habet quinque diætas: ut mihi Saraceni retulerunt. Alij tamen aliā assignauerunt longitudinem. Scribit patriarcha Ierosolymitanus, qui sæpe locum illum inuisit, mare illud semper fumum reddere & nebulam in modum camini infernalis: unde tota illa uallis quę aliquando ob sui fœcunditatem & amœnitatē illustris dicta fuit, ad spatium dimidiæ diætæ sterilis & inutilis reddita est, ita ut nec ullum germen proferat ferè per spatium quinque leucarum, nisi iuxta ciuitatē Iericho, ubi horti irrigantur à fonte Elisæi. A dextris & sinistris huius maris, montes steriles & aridi cernuntur, nam quocunque uapor à mari illo ascendens impellitur, ibi terræ nascentia non secus quàm si à pruina fuissent tacta emoriuntur. In quo districtum dei iudicium nobis ob oculos ponitur, qui tā seuere grandia illa Sodomorū peccata usque in hodiernū diem non desinit punire. Nec nisi uisa hic scribo. Dixerunt mihi Saraceni, Iordanem ingredi mare mortuū, & rursum egredi, sed post exiguum interuallū à terra absorberi. Excrescit interdum mare illud ex resolutione niuium de Libano & pluuijs cadentibus in Galilæa, in monte Galaad, terra Moab, Ammon & Seir, quæ aquæ omnes in Iordane confluunt, & in mare mortuum emittuntur. Inuenitur in eo bitumen, collectum de fundo eius, quod agitante uento sibijpsi cohæret, & litori appulsum in magna legitur quātitate. Est autem medicinale & durū, nec resolui potest, nisi in sanguine menstruo, appellaturque gluten Iudaicum, & ab eo lacus asphalti, id est, bituminis appellatur. De quo in Genesi ita legimus: Vallis syluestris, quæ nunc est mare salis, habebat puteos multos bituminis. Hi putei usque in hodiernum diem cernuntur in litore eius, habentes singuli pyramides erectas, id quod oculis meis uidi. Et tantum de isto mari. A' Galgala tres numerantur leucæ similiter à fonte Elisæi cōtra Aquilonem à latere Septentrionali montis Quarentanæ ad ciuitatē Hai, quā expugnauit Iosue. Ab Hai, ferè una leuca contra Aquilonem est Bethel ciuitas, quæ olim Luza dicebatur in tribu Beniamin, ubi Iacob in orientem à facie fratris sui Esau fugiens dormiuit, & supposito capiti suo lapide, uidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumine suo cœlos tāgentem: ubi & erexit lapidem in titulum, uocauitque nomen loci illius Bethel. Et hic erāt hi qui dicunt hęc Ierosolymis facta. Ostenditur aūt adhuc iuxta Bethel lapis ille in titulū erectus, unà cū sepulchro Deboræ nutricis Rebeccæ. A' Bethel una est leuca eundo contra Aquilonem uersus Rama, quæ Silo dicitur, ad palmam Deboræ uxoris Lapidoth, quæ iudicauit Israel, & misit Barach ad pugnandum contra Sisaram in monte Thabor. A' Bethel per duas leucas non longe à Rama Beniamin, est Anatoth uiculus sacerdotum, de quo Ieremias propheta fuit oriundus. Iuxta Anathot inter orientē & Austrum incipit desertum illud quod est inter Ierusalem & Iericho, quod nunc desertum Quarentanæ dicitur, & extenditur usque ad mare Galilææ, & usque ad desertū Thecuæ & Engaddi iuxta mare mortuum. A' Segor supra mare mortuum ad unam leucam est ascensus montis Engaddi, ubi Dauid aliquando latitauit, quum à Saul hostili animo quæreretur. Ibi quoque in circuitu montis fuit hortus Balsami, sed tempore Herodis magni Cleopatra regina Aegypti, in odium ipsius Herodis annuēte Antonio, transtulit illū in Babylonem Aegypti

Segor — *Mare mortuum* — *Iordanis exinanitio* — *Asphaltum* — *Bethel* — *Silo*

A pti. Sub Engaddi iuxta mare mortuũ sunt arbores pulcherrimæ, sed fructus earum quando decerpuntur, intus fauilla & cinere pleni inueniuntur. Montes Engaddi sunt ualde alti, mirabilem præ se ferẽtes dispositionem: nam habent tam præruptas rupes casum minantes in ualles subiectas, ut uidentibus & transeuntibus timorem & terrorem incutiant. A' Iericho quatuor sunt leucæ contra occidentem, uia quæ ducit Hierosolymam ad sinistram Quarentanæ, ad castrum Adumim, ubi scilicet ille qui descendebat de Hierusalem in Iericho, incidit in latrones: id quod his temporibus adhuc multis contingit, & ob id ab effusione sanguinis frequenti nomen accepit. Est locus ipse uisu horribilis, & periculosus ualde, nec quisquam eum audet pertransire sine cõductu. Ab Adumim una leuca contra occidentem est Bahurim de tribu Beniamin, de quo fuit Semei filius Iemini qui maledixit Dauid, & est castrum pulchrum in monte alto situm. De Bahurim contra occidentem ad duos iactus arcus est Bethania, castellum Marthæ & Mariæ, ubi peregrinis adhuc ostenditur domus Simonis leprosi, & sepulchrum Lazari, in quo resuscitatus fuit à domino, tectum lapide marmoreo, in quod ego ut reliqui descendi. Recedendo à Bethania non uideri potest Ierusalem ob interpositum montẽ Oliueti, sed conscenso quodam terræ tumore, uidetur pars quædam ciuitatis unà cum monte Sion.

Adumim *Bethania*

Descriptio ciuitatis Hierosolymitanæ.

IErusalem itaq; ciuitas dei summi, de qua dicta sunt gloriosa, posita est in terra montosa: montes enim sunt in circuitu eius, habetq; in circuitu terram fertilem & bonam, præterquam ad orientem & uersus Iordanem. Distat ab Acone triginta sex leucis, quæ scilicet est contra Aquilonem: à Sebaste uero siue Samaria distat sedecim leucis: à Sichem octo, & à Nazareth uiginti septem. Et hæc loca omnia sunt uersus Aquilonem. A' Ioppe uero distat octo leucis inter occidentẽ & Aquilonem, à Iericho septem uersus orientẽ, à Beth
B leem duabus, ab Hebron octo, & hæ ciuitates sunt ad Austrum. Posita est itaq; hæc urbs ab Austro in latere montis Sion, & ab occidente habet montẽ Gion, nec est hodie situs eius mutatus ut aliqui fabulantur, quum ob locorũ munitionem transferri non possit à pristino situ. Est quidem nonnihil ampliata in latum, sed non in longum, quum à parte arcis & montis Sion exten di non possit, siquidem mons ille supereminet, intra muros tamen ciuitatis conclusus, amplissimus, qui per se ferè ciuitati fundum præstare posset: nam initium sumit à porta aquarũ siue fontis Silohæ uersus orientẽ, & suo tractu per meridiem usq; ad occidẽtem ferè semicirculum describit, rupe prærupta semicirculũ hunc cingẽte & cõsolidante. Concauitas uero huius semicirculi quum uersus ciuitatem exinanita esset, ut non cõmodum fundamentũ castro esse potuerit, plurimũ negocij priscis regibus fecit, quousq; oppleretur. Porrò à parte occidentis ubi iugũ montis initium sumere diximus, sita est turris Dauid in quodam colle ipsius præruptę rupis, habebatq; à tergo uoraginem quandam quæ uenit à parte Australi montis Sion, & in huius turris angulo se reflectens gyrabat uersus orientẽ, diuidebaturq; in duas ualles profundas, quarum una uergit ad Aquilona, altera ad orientẽ, alium scilicet constituentes angulum, oppositũ illi angulo, cui innititur turris Dauid. Proinde uallis quæ à turri Dauid descendebat contra latus Aquilonare montis Sion usque ad montem Moria, & reflectitur in orientem, separabat montẽ Moria in quo fuit templum, à monte Sion, & totam inferiorẽ ciuitatẽ, extẽdebaturq; usq; ad torrentem Cedron, per locum ubi nunc est porta aquarum inter montem Sion & palatium Salomonis, quod ædificatum fuit in parte Australi montis Moria, & hoc pacto cingebat uorago illa ex omni parte montẽ Sion, & hæc erat ciuitas Dauid. Verũ nunc uorago ipsa tota repleta est, relictis tamen uestigijs prioris cõcauitatis. Altera uero uorago seu uallis quę ab ista iuxta turrim Dauid diuidebatur, procedebat uersus Aquilonem, faciebatq; fossam ciuitatis iuxta longitudinem eius usq; ad plagam Aquilonis: & super eam erat

Turris Dauid

rat intrinsecus rupes eminens, quam Iosephus Arram appellat, quæ sustinebat murum ciuitatis superpositum, cingentem ab occidente ciuitatem usq; ad portam Ephraim, ubi curuatur cōtra orientē, usq; ad portam Anguli, quę in angulo ciuitatis constituta erat contra angulū Aquilonis & orientis: & ibi rursus curuabatur ab Aquilone per orientem contra Austrū extra aream templi, includens illā & domū regis atq; portam fontis siue aquarum iuxta montem Sion. Et iste totius ciuitatis erat ambitus. Rupes autem illa super quam ex parte occidētis erat extructus murus ciuitatis, erat ualde eminens, præsertim in angulo, ubi occidentalis muri pars connectebatur Aquilonari ubi & turris, Neblosa dicta, erecta erat, & propugnaculū ualde firmum, cuius ruinæ adhuc uisuntur, unde tota Arabia, Iordanis, mare mortuū, & alia plurima loca sereno cœlo uideri possunt. Ab hac rupe ex parte occidētis decliuis pendebat ciuitas, nūc paulatim sese inclinans. & rursum sensim erigēs usq; ad murum orientalem qui erat super torrentem Cedron, ubi ciuitas ipsa contingebat litus fluminis, habens illic portam, quæ dicebatur porta Sterquilinij, eo quòd per eam sordes ciuitatis defluebant in memoratum torrentem. Extra uallē quæ est à parte occidentis, fuit dominus crucifixus: & post passionem suā uorago illa fuit terra repleta, & longo post tēpore ciuitas muro alio fuit cincta à turri Dauid usq; ad portā Ephraim, quæ nunc Beati Stephani nominatur. Ab occidente uero rupes illa quę erat pars montis Gion, qui in altum contra occidentē surgebat, supereminebat urbi, sicq; tota ciuitas ab istis duobus montibus quasi in decliui pēdebat. Mons Moria, in quo templū domini & palatiū regis ædificata erant, aliquātulum altior erat ciuitate, sed per Romanos complanatus fuit mons ille, & missus in torrentē Cedron cū omnibus ruinis templi & atriorum, id quod hodie aperte uideri potest. Area aūt templi quadrata est, habens in longitudine & latitudine iactū arcus, & aliquid plus spatij, & templum in ea nūc ędificatū adhęret fere muro ciuitatis, quum uetus templum longe ab eo dissitum fuerit, quippe quatuor atrijs interpositis, nec modo distat à murro torrētis Cedron ultra triginta pedes. Ab area templi contra Aquilonē, quātus scilicet est iactus lapidis, est porta uallis quæ ducit in uallem Iosaphat: & hæc etiā uocatur porta gregis, quòd per eam introducebantur greges immolandi in tēplo: Proinde intrantibus portam ualllis seu gregis, ad sinistrā occurrit piscina probatica, in qua Nathinnei lauabant hostias, quas tradebant sacerdotibus in templo offerendas, & hæc duas porticus habuisse ostenditur, in quibus secundum Ioannē iacebant infirmi, aquæ motum expectantes. Ad dextram uero ostēditur alia piscina grandis, quæ dicebatur piscina interior, facta ab Ezechia: nā obturans superiorē fontem aquarum Gion, auertit aquas eius, direxitq; uersus occidentem urbis Dauid, incidens ferro petram per uallem quā paulo superius commemorauimus, introduxit aquas per medium ciuitatis in piscinam istam, ne populus in obsidione positus aquę penuria laboraret: fontem uero aquarum Gion, qui non longe distabat ab agro fullonis, duxit in superiorē piscinam, quæ est super natatoria Silohæ. Et hæc quidē Achaz incepit, sed nō perfecit. De hac piscina &, hoc fonte atq; eius situ loquitur Isaias: Egredere ad extremū aquæductus piscinę superioris in uia agri fullonis. Dicitur autem piscina superior respectu natatoriæ Silohæ, quæ tanquam inferior recipit aquas de fonte Silohæ. Et ne erres in his piscinis, aduerte quòd prima & pręcipua piscina in Ierusalem erat piscina probatica, duas habens porticus, quam Solomon fecit pro ministerio templi. Secunda fuit iuxta illā contra Aquilonē, dicta interior, quam fecit Ezechias, ut dictum est. Tertia natatoria Silohæ, quæ erat sub monte Oliueti, & sub monte Sion, prope agrū Hakeldemach, habebatq; aquam de fonte Silohæ, quam Ezechias quoq; fecit. Quarta erat superior piscina, de qua dictū est, quam Ezechias etiā fecit: Et hæc non fuit in ciuitate, ut quidam sentire uidentur, cum ciuitas ipsa altior fuerit origine eius, de qua hæc piscina suas hauriebat aquas, nempe de fonte Silohæ,

A Silohæ, & de fonte inferiori aquarum Gion. Vallis Iosaphat cingebat ciui-
tatem ex parte orientis, sub mõte oliueti descendens, & quamuis adhuc sit *Vallis Iosa-*
profunda, multum tamen est impleta. Romani enim, ut dicit Iosephus, ab il *phat*
la parte ciuitatem oppugnantes, incisis oliuis & alijs arboribus atq; aggeri-
bus inde factis, eam impleuerũt. Sed & postea capta ciuitate, Aelius Adria-
nus iussit ruinas atriorũ & tẽpli proijci in torrentẽ Cedron atq; complanari
montem Moria, & ciuitatẽ aspergi sale, quæ usq; in hunc diem oculariter ui
dentur iacta. Sepulchrum Virginis gloriosę ostenditur in ualle Iosaphat, nõ
in ima eius profunditate, sed in pede mõtis Oliueti, & in editiori loco quam
sit ipsa uallis, quod ante subuersionem ciuitas extra terram eminebat: nunc
uero est sub terra, una cum ecclesia circum sepulchrum extructa. Non longe
ab hoc ostenditur alia ecclesia, ubi fuit hortus Gethsemani, quem dominus *Gethsemani*
oraturus ante passionem suam intrauit iuxta montem Oliueti cuidam rupi
concauæ adhærens, sub qua discipuli sedisse memorantur, quum ipse ora-
ret ad patrem. Sub monte Sion contra regiam Salomonis in occidentali la-
tere uallis Iosaphat est fons Silohæ, à quo per aquæductũ deriuatur aqua in
piscinam superiorem & in natatoriam Silohæ, nõ semper, sed quando inun
dat aquis. Porrò ambæ piscinæ sunt in pede montis Sion. Suscipiunt quoq;
hæ piscinę aquas de fonte Gion inferiore, qui oritur sub agro fullonis. Iuxta
has piscinas ad iactum lapidis ultera uallem ad plagam Australem est ager
Hakeldemach, emptus triginta argenteis illis, quibus Iudas dominum uen-
didit, deputatus in sepulturam peregrinorũ. Infra piscinas istas & agrũ Ha-
keldemach contra orientem, fluit torrens Cedron, colliguntur q; in ipsum *Cedron*
omnes aquæ, quæ tempore pluuiarum in altiora quæq; loca circumadiacen
tia ab aëre descendũt. Nõ lõge à sepulchro Virginis benedictæ auditur stre
pitus eius sub terra ad locũ istũ properãtis: augescit quoq; ex aquis quę per
fluũt ex memoratis piscinis, & defert in uallẽ Gehennon, quę etiã locus To
B phet uocatur, ubi est fons Rogel, lapis Zoeleth, & ubi Adonias fecit conui
uium, quum regnare instituisset, Ibi quoq; Isaias sepultus dicitur, serra prius
iuxta fontẽ Silohæ sectus. Sunt hæc loca amœnissima, delitijs plena, uirida-
rijs & hortis consita, irrigante ea torrente Cedron. Sub hunc locũ est mons
offensionis, ubi fuit locus ille detestabilis, in quo insani homines trajciebãt
filios suos per ignem, offerentes eos dæmonijs. Et hæc de forinsecis locis ci-
uitatis Ierosolymitanæ dicta sufficiant. Nunc etiam quędam perstringemus
breui sermone, quæ intra mœnia eiusdem urbis continentur. Et quidem ec-
clesiæ sepulchri dominici principatũ concedimus: hæc rotunda est, habetq;
in medio aperturã rotundam, sub qua sepulchrũ dominicum sub diuo con-
sistit nullo tectum imbricamento. Spelunca sepulchrum domini continens,
habet in longum aliquot pedes, foris quidem marmore tecta, intus uero ad-
huc nuda conspicitur, sicut tempore passionis fuit, Ostiũ quod ducit in hãc
speluncam, sepulchrũ ponitur ad dextrã, hoc est, ad parietẽ speluncæ Septen
trionalem, factum de marmore grisei coloris, habens in lõgitudine octo pe-
des, sicut & spelunca ipsa: nec est in crypta illa lumen aliquod cœleste, sed
lampades aliquæ accensæ reddunt eam illustrem. Et nota quòd ante spelun-
cam dominici sepulchri est alia crypta eiusdem magnitudinis & figuræ, so-
lo parieti intermedio à priori segregata, & ad hanc primo descenditur, dein
de per ostium intermedij parietis uenitur in speluncam dominici sepulchri:
& ostiũ illud fuit clausum, quando mulieres tempore resurrectionis domi-
nicæ dicebãt: Quis nobis reuoluet lapidem ab ostio monumenti? Mons cal
uariæ, in quo dominus crucifixus est, distat à loco sepulchri centum & octo
pedib9, & est ascensus à superficiæ pauimẽti ecclesiæ ad locũ ubi crux rupi
infixa fuit, uiginti octo pedũ. In ea rupe adhuc apparet scissura, in morte do *Caluariæ*
mini facta. A' Caluaria per decẽ pedes ostẽditur pars columnæ, in qua Chri *locus*
stus fuit flagellatus, illuc ex domo Pilati trãslata. Nõ longe ab hoc loco de-
scẽditur per xlviij. grad9 ad locũ, ubi Helena inuenit crucẽ domini defossã:

Ierusalem descriptio De magnitudine huius urbis scribit domin⁹ Iacobus patriarcha Ierosolymitanus in libro quem de terra sancta composuit inhunc modum: Est sępe nominata & sępius nominanda ciuitas secundum omnes eius partes in monte sublimi sita, muro ualido undiq; cincta, nec nimia paruitate angusta, nec magnitudine cuiquam fastidiosa. A muro nanq; usq; ad murum habet distantiam, quantum iacere potest arcus, habens insuper à parte occidentali munitionem ex lapidibus quadris, ferro & plumbo indissolubiliter compaginatam, quæ ab uno latere ciuitati est pro muro, appellaturq; turris Dauid. Ipsa tamē eadem est, quæ à quibusdā Antonina dicitur, habetq; mōtem Sion ab Austro, in quo Dauid sibi habitaculum fecit, in quo etiam cum alijs regibus Iuda sepultus est, & eam appellauit ciuitatem Dauid. Mōs aūt Caluariæ, in quo dominus crucifixus est, à parte occidentis erat extra murum ciuitatis: sed Aelius Adrianus ipsam per Titum & Vespasianum omnino destructam reparauit, & adeò ampliauit, ut locum crucifixionis & sepulturæ dominicę intra murorum ambitum comprehenderit. Hactenus ille. Nunc de portis eius. *Octo portæ* Prima erat porta Dauid, quæ erat in latere montis Sion contra occidentem, ubi erat angulus ciuitatis inferioris, oppositus turri Dauid, in loco scilicet ubi duæ uoragines ab una nascebantur, una ad Aquilonem, et altera ad orientem uergente: ubi & testudo facta est ultra uallem unam, per quam à porta illa erat exitus & introitus. Ad dextram huius testudinis Iudas in sycomoro quadam laqueo se suspendit. *Porta pisciū* Ista quoq; porta dicebatur porta piscium, quia per eā erat uia ap Ioppen & ad alia loca maritima unde pisces inferebantur. Dicebatur quoq; porta negotiatorū, quia per eā erat uia in Bethleem, Hebron, Gazā, Aegyptum & Aethiopiam. Nam ducebat ad agrū Fullonis iuxta montē Gion, ubi à sinistris ibatur in Hebron, à dextra uero uersus Ioppen. Et hæc eadē uia post modicū interuallum iterum diuidebatur: nam ad sinistrā ducebat in uallem Raphaim sub castro Bethsura uersus Philistijm & Gazā, & inde in Aegyptū atq; Aethiopiā, unde negotiatores merces uarias adducebant. Et ad dextrā ducebat in Emaus, Ramatha & Ioppen contra occidentē ad mare mediterraneum. Secunda porta ab ista fuit in eadem parte muri, respiciēs etiam ad occidentem, & partim ad Aquilonē, uocabaturq; Iebus à Iebusæis, & Iudiciaria, quia extra eam fiebat iudiciorum exequutio. Vnde & extra eā fuit dominus crucifixus. Huius portæ uestigia adhuc apparent in muro ueteri ciuitatis. In nouo uero muro, qui includit sepulchrū domini, respondet ei porta eodē nomine appellata, ducēs in Silo & Gabaō. Tertia porta ab ista, est cōtra aquilonē, uocaturq; porta Ephraim & & porta sancti Stephani, qui extra eam lapidatus fuit: & hæc ducit in Sichē, Samariam, & Galilæam. Quarta ab ista est contra orientem in angulo ciuitatis iuxta torrentem Cedron, dicta porta Anguli, quia in angulo ciuitatis sita erat. Dicta quoque est porta Beniamin, quia per eam fuit in uia in Anathoch, Bethel, in desertum & ad ciuitates alias tribus Beniamin. Quinta porta erat contra Austrū ab ista, dicta porta Sterquilinij, quia per eam deferebāt aquæ pluuiales sordes ciuitatis in torrentem Cedron. Sexta porta similiter respiciebat Austrum, & posita erat iuxta torrentem Cedron, dicta porta Gregis, quia per eam introducebantur greges immolandi in templum, eratq; Probatica piscina haud lōge ab ea. Dicta quoq; fuit porta Vallis, quia per eā ducebat uia in uallē Iosaphat: & porta fontis draconis, à fonte illo sic denominata. Septima erat porta aurea super torrentē quoq; Cedron posita, & Austrū respiciens, quæ magis erat porta templi q̄ ciuitatis, quia ducebat per compendiū ad montē Oliueti. Octaua quoq; posita fuit super torrentem Cedron uersus Austrū, sita inter montē Sion & montē tēpli, dicebaturq; porta Aquarum, quia ducebat ad fōtem & natatoria Silohę in uallē Gehennon

Montes circa Hierusalem

Mons Oliueti AB orientali parte ciuitatis est mons Oliueti, altior cæteris circumiacentibus montibus. In eius summitate est ecclesia constructa, in loco ubi dominus

A minus ascendit in cœlũ. Ad austrum est mons offensionis, ubi scilicet Solo- mon templum posuit idolo Moloch. Subter eum est locus Tophet siue Ge hennon. Inter orientem & Austrum est ager Hakeldemach, habens à tergo montem mediocriter sublimem: qui eodem appellatur nomine. Porro ab oc cidente adhæret ei ager Fullonis, qui ab occidente terminatur in montem Gion. Et hic mons ab occidente imminet ciuitati, sed sensim decrescit uer- sus portam iudiciariam. Vltra torrentem Cedron in latere Aquilonari mon tis Oliueti est mons alius altus, quatuor stadijs à Ierusalem distãs, ubi Salo- mon idolo Moabitarum nomine Chamos templum construxit, & ubi tem- pore Machabæorum ædificatum fuit castrum, cuius indicia adhuc hodie i- bi cernuntur. Duabus leucis à Ierusalem, in angulo qui est inter occidentē & Septentrionem, est mons Silo, qui nunc ad sanctum Samuelem dicitur, ubi fuit arca domini longo tempore, tabernaculum fœderis, quod fecerat Moses in deserto. Hinc per unam leucam est Gabaon ciuitas in tribu Benia min, & in eodem monte sita: unde erant Gabaonitæ, qui funibus in collum missis, uenerunt ad Iosue, fraudulenter cum eo fœdus ineuntes. A' Ierusalē decem numerantur leucæ contra occidentem ad castellum Emaus, ubi do- minus in fractione panis cognitus est à discipulis. Is locus hodie Nicopolis dicitur. A' Ierusalem duæ sunt leucæ contra occidentem ad Bethoron infe- riorem, de qua fit mentio in libro Iosuæ. A' Ierusalem contra occidentem quatuor sunt leucæ & dimidia ad Cariath Iarim, quę una fuit de urbibus Ga baonitarum, ubi arca domini uiginti annis mãsit, postquam à Philisteorum terra fuit reducta. A' Cariath Iarim ferè ad occidentem est Lachis, etiã una ex urbibus Gabaonitarum, quam obsedit Sennacherib. tempore Ezechiæ. De Cariath Iarim si duabus leucis contra Austrum procedas, occurrit Beth sames oppidum, ad quod uaccæ duxerunt arcam dei tēpore messis triticeæ,
B ubi plurimi mortui sunt qui arcam dei nudam uiderunt A' Ierusalem decem leucis uersus occidentem est Ramatha Sophim, quæ partim erat de tribu Beniamin, & partim de tribu Iuda, sita tamen in monte Ephraim. Dicta quo que fuit Aramathia, de qua fuit Ioseph nobilis decurio, qui sepulturæ domi ni interfuit. Hinc quoque Samuel propheta oriundus fuit, ibiq; sepultus, & uocatur hodie Ramula, A' Ramula uersus occidentem tres sunt leucæ ad Ioppen ciuitatem, ubi Ionas nauim intrauit, cupiens fugere à facie domini in Tharsis, hoc est, ad insulas maris. Porrò ad Bethleem ciuitatem Dauid ad Austrum sitam, tres sunt leucæ, in cuius sinistra parte est uia quę ducit in He bron, in qua uiatori quoque occurrit si parum àd dextram declinet, sepul- chrum Rachelis, cui pyramis pulchra imminet à Iacob in titulũ monumen ti extructa: est Bethleem sita in colle arto & oblongo, habens in occidente & in decliui loco collis ingressum, ubi etiam est cisterna iuxta portam, de qua Dauid bibere desiderauit, quũ esset in præsidio. In extremitate uero ori- entali sub rupe quadam, quæ erat iuxta murum ciuitatis, fuit secundum mo rem illius terrę locus pro stabulo, habens pręsepe in rupe excisum, ubi mun di saluator de Virgine natus & reclinatus fuit, quum locus alius commodi- or in diuersorio non esset quàm præsepe, in quod mundi creator & redem- ptor reponeretur. Hic hodie sacellum est extructum nobilissimum, stratum marmore, & marmoreis erectum columnis, ut uix hodie inueniri possit lo- cus sacer illo pulchrior, ut etiam Sultanus tentarit hinc asportare colum- nas & alia crusta marmorea quibus parietes nitent, ad decorandum palati- um suum Babylonicum: sed serpente subito apparēte, & terrorem incutien- te, desistere coactus est à concepto proposito. Videntur quoq; iuxta hanc ec clesiam indicia quædam monasterij, in quo lectus & sepulchrum diui Hiero nymi peregrinis ostenditur. Item ostenditur locus occisionis innocentium puerorum, & sepulchra Paulæ & Eustochij, haud longe ab hac ecclesia. A' Bethleem per dimidiam leucam ad occidentem est uilla Bezec, ubi captus fuit Adonibezec, & truncatus summitates manuum atq; pedum. Crescit ibi

Mon Scãdali

Mons Silo

Bethoron

Lachis

Ramula

Ioppe

Bethleem

u optimum

ptimum uinum, quo melius in terra illa non inuenitur. A' Bethleẽ duabus A
leucis contra collem Achillæ est ciuitas Thecua in monte sita, de qua fuit
Thecua Amos propheta, ibidem Ochozia rege Israel, occisus & sepultus. Inter The
cuam & Engaddi ad sinistram contra desertum Quarentanę est castrum He
rodium alto loco situm ab Herode extructum. A' Theuca duabus leucis in-
ter orientẽ & Austrũ, est Zoph oppidũ iuxta desertũ, Zipheorum patria,
ubi Dauid uagabundus latuit. Huic cõtra Austrum adiacet desertũ Maon,
in quo est mons Carmelus, iuxta quem Nabal repulit nuntios Dauid. Nota
est historia. Ab hoc deserto Maon inter Austrũ & orientẽ parũ distat mõs
Seir siue Idumea, quã terrã filij Israel longo tẽpore iussi sunt circuire. Quod
Idumea si à memorato deserto contra Austrũ uadas, occurrit terra Amalech, quam
iussus est Saul subuertere interfectis habitatoribus eius. Ante terram Ama-
Amalech lech cõtra mare mortuũ est Cadesbarne, locus unde Moses XII. emisit ex-
ploratores. A' Bethleẽ tres sunt leucæ uersus Austrũ ad collẽ Rama, in qua
Cades barne uidetur tota Arabia usq; ad montem Seir, & omnia loca circa mare mortu-
Rama um, itemq; litus maris magni à Ioppe usq; ad Gazam. A' Rama duabus leu-
Mamre cis prope uiam quæ ducit in Hebron est prædium Mamre, ubi habitabat
longo tempore Abram iuxta ilicem. Ab hac ilice per dimidiam leucam uer
sus dexteram, est Hebron ciuitas illa uetus, olim Cariath Arbe dicta, in qua
regnauit Dauid VII. annis: sitaq; fuit in monte: hodie præter magnas ruinas
nihil ibi cernitur, sed ad tres iactus arcus Austrũ uersus, declinando tamen
Hebron paululum ad orientem, est Hebron noua extructa in loco scilicet ubi spelun
ca duplex, ubi sepulti sunt Adam & Eua, Abraham & Sara, Isaac & Rebec
ca, Iacob & Lia. Saraceni circa speluncam duplicem, quæ erat in ecclesia
cathedrali, ædificauerunt munitionem. A' spelunca duplici ad occidentem,
ad iactum arcus unum, est ager Damascenus, ubi plasmatus dicitur Adam,
habetq; argillam rubeam, flexibilem in modum ceræ, quæ per camelos in
magna quantitate in Aegyptum, Aethiopiam, Indiam, & alia loca deporta B
tur. Nam abutuntur ea in uarias superstitiones. Iuxta hunc agrum Dama-
scenum, ostenditur etiam ubi locus Cain fratrem suum Abel occidit. Fabu
lantur quoque illic Adam & Euam multo tempore luxisse Abel filium suum
in spelunca rupis cuiusdam, quæ ad Austrum patet. Ab Hebron tribus leu-
Dabir cis contra Austrum est Dabir, quæ & Cariat Sepher, id est ciuitas libri seu li
terarum, de qua Iosue. Ab Hebron tres numerantur leucæ contra Aquilo-
nem, declinando paululum ad occidentem, ad Nehel Escol, id est, torrentẽ
Botri, unde exploratores portauerunt palmitem uuæ. Ad læuam huius ual
lis per dimidiam leucam descendit riuus, in quo Philippus baptizauit eu-
nuchum Candacis reginæ, haud longe à Sicelech. A' Nehel Escol octo nu-
merantur leucæ uersus Ierusalem, ad domum Zachariæ, quam intrauit pre-
gnans uirgo Maria, salutatura Elisabeth. A' domo Zachariæ tres sunt leu-
cæ uersus Aquilonem, & itidem tres leucæ à Nicopoli contra Vulturnum,
Nobe ad Nobe ciuitatem sacerdotum, quę nunc Bochonopolis dicitur, in uia quę
Diospolim ducit atq; Ramatha, ubi Dauid ab Abimelech accepit gladium
Goliat Gethæi. Hæc de Ierusalem & locis circumiacentibus dicta sufficiãt.

Ab Acone uersus Austrum iter.

QVatuor sunt leucæ ab Aconensi ciuitate ad oppidũ Caiaphæ, in pede
montis Carmeli ad Aquilonem situm. A' Caipha tres numerantur leu
Castrum peregrinorum cæ ad castrum peregrinorum fratrũ militiæ templi, munitissimum quidẽ, &
in corde maris situm, talibus muris & antemuralibus cinctum, ut fere inex-
pugnabile sit. A' Caipha ad leucam unam & dimidiam in monte Carmeli
Fratres Carmelitæ est spelunca Elisei & mansio Elisei: ubi hodie habitant fratres Carmelitæ. A'
castro peregrinorum quatuor sunt leucæ ad Cæsaream Palæstinæ metropo
lim, in qua fuit sedes archiepiscopalis, quamq; Herodes magnus instaura-
uit, & in honorem Cæsaris Cæsaream appellauit, & in ea Petrus baptizauit
Cornelium centurionem. A' Cæsarea nouem leucis contra Austrum est mu
nitio

A nitio Arsur,quondã Antipatrida ab Antipatride Herodis magni dicta. Hęc aliquãdo fuit fratrum de hospitali sancti Ioannis. Ab Arsur quatuor sunt leucæ contra orientem ad Manathat,nunc Kato dicta, & sub monte Ephraim sita non longe à monte Saron. In hac Saraceni posuerunt præsidium militum contra castrum peregrinorum. A' Kato quatuor leucis cõtra Austrum est mons Saron & oppidum Sarona, de quo fit mentio in Actibus apostolorum. De Arsur octo sunt leucæ usque ad Ioppen, & hinc quatuor numerantur usque in Geth, quæ olim una fuit de principalioribus ciuitatibus Philistinorum: sed nunc paruum est casale, uocaturq; Ybilim in colle situm. A' Geth duæ sunt leucæ contra Austrum ad Bethsames Iuda. Hinc si ad orientem procedas, post sex leucas occurrit mons Modin, de quo oriundi fuerunt Machabęi, & ostenditur illic sepulchrum eorum. A' Bethsames cõtra occidentem, ferè per quatuor leucas haud longe à mari est Accaron, etiam, una de principalioribus ciuitatibus Philistinorum. Verum hodie exiguum est casale, antiquo retento uocabulo. Ab Accaron quatuor sunt leucæ uersus Austrum ad Azotum, quæ etiam una fuit ex potioribus Philistinorum ciuitatibus, una leuca à mari distans, sed hodie parua est uilla. A' Ioppę duę sunt leucæ ad Lidam seu Diospolim. Hinc quatuor leucæ contra orientem ferè, paululum ad Aquilonem declinando, est Lobna, non longe à Lachis quàm cepit Iosue, & quam obsedit Sennacherib. Inde per tres leucas, in uia quæ ducit ad Gabaon, est Aceda oppidum, & Maceda, ubi quinq; reges se absconderant in spelunca, de quo in Iosue. Hinc si progrediaris tribus leucis contra orientem, non longe à Nobe, est Sochoth Iudæ, iuxta uallem Terebynthi, ubi puer Dauid in funda & lapide interfecit Goliath Gethæum. A' Nobe, quæ hodie Bethnopolis uocatur, sunt tres leucę usque in Emaus, quę hodie Nicopolis appellatur. Ab Emaus, spatio unius leucæ & dimidiæ a-

Geth

Bethsames

Mons Modin

B scenditur per uallem Raphaim, à latere domus Zachariæ, quæ relinquitur ad dextram euntibus in Ierusalem. Ab hac Zachariæ domo numerãtur tres leucæ & dimidia dextrorsum ad castrum munitissimum Bethsura nomine, situm in latere montis contra Bezeck & Bethleem, quod ædificatum fuit tempore Machabæorum, & paulo post fraudulenter captũ ab Antiocho adolescente. Distat aũt ferè per unam leucã à Ierusalem. Ab Azoto quatuor leucis contra Austrum est Ascalon, quarta Philistinorum ciuitas, sita in litore maris, & habens formam semicircularem, unicum ferè robur & propugnaculum Saracenorum in terra illa. Ab Ascalone duabus leucis cõtra Austrum est Gaza, in litore quoque maris sita, quæ nunc communiter Gazara appellatur, & transit per eam uia in Aegyptum. A' Gaza quatuor numerantur leucæ usq; ad Bersabee, quæ nunc Giblin dicitur, & est terminus Iudææ atque terræ promissionis contta Austrum. In hac manserũt multo tempore Abrahã & Isaac, ut patet in Genesi. Distat ab Hebron sicut & Gaza paulo amplius una diæta. Vltra hãc extremitatẽ terre sanctę est desertum illud magnum, quod ad Aegyptum usq; ferè extenditur, in quo aberrauerũt filij Israel quadraginta annis. Itaque longitudo terræ sanctæ ab Aquilone incipit à monte Libano iuxta Cæsaream Philippi, extenditurq; contra Austrum usq; in Bersabee Iuda, quę est cõtra desertum, cõplectens plus minus'ue LXVII. leucas. Latitudinem uero eius non adeò exacte obseruaui. Porro memorata lõgitudo decẽ tãtum complectitur Tribus. Trib. Iuda superiorẽ obtinuit regionem, quæ in longitudine quidem extenditur ab Aegypto usque in Ierusalem, diciturq; interuallum illud occupare septem diætas. In latitudine uero incipit à lacu Asphalti, hoc est, à mari mortuo, & desinit usq; ad mare magnum in occidente. Tribui Simeonis obuenit pars in ipsa tribu Iudæ, nempe quæ est iuxta Aegyptum circa montana Arabiæ. Beniamitæ sortiti sunt possessionem suam à Iordane usq; ad mare magnum in longitudine, latitudo uero eius est ab Ierusalem usq; in Bethel quatuor ferè complectens leucas. Tribus Ephraim sortem suam accepit à Iordane fluuio usq; ad Gaderam,

Gaza

Iuda

Simeon

quæ est iuxta Ioppen, & transuerso usque ad campum magnum ubi incipit Galilæa. Tribus Manasse una medietas incipit à Iordane, & terminatur ad mare magnum, & in transuerso quæ est latitudo eius, desinit in Bethsan. Tribus Isachar secundum longum incipit à Iordane & terminatur ad Carmelũ iuxta Magedo: in latitudine uero habet Bethsan & montem Thaborinum extremitates. Tribus Zabulon habet Carmelum & lacum Genezareth extremitates longitudinis, & in latitudine à monte Thabor uersus Nazareth, quinque occupat leucas. Tribus Aser occupat totam terram à Carmelo maris usque ad Sidonem magnam, in longitudine scilicet uiginti leucarum continens spatium: in latitudine uero extenditur à mari magno usque Nason & Assor per spatium nouem leucarum. Tribus autem Neptalim accepit partes orientales usque ad Damascũ, Galilæam superiorem à mari Galileę usque ad montem Libani, fontesque Iordanis includens, & hęc in longitudine: iuxta latitudinem uero trãsit ab Assor usque ad regionem Traconitidis. Trib9 Dan occupat loca conuallis iuxta mare magnum, ab Austro terminata ad Azotum: ab Aquilone ad Doram, habens scilicet à tribu Iuda Azotũ, Accaron & Geth: & à Beniamin Iamniã & Ramatha usque ad Ioppẽ. Et ut in summa dicam, tota terra sancta à Iordane usque ad mare magnum, quæ est latitudo eius ab oriente scilicet in occidentem, nõ uidetur excedere sedecim leucas. In longitudine uero, quæ ab Aquilone in Austrum computatur, à Dan scilicet, quæ nũc Belenas siue Cæsarea Philippi dicit̃, usque ad Bersabee, quę nũc Giblim appellatur, habet circiter sexaginta quatuor aut sex leucas. Et hęc de magnitudine, urbib9, fluminib. & cęteris locis terrę sanctę dicta sufficiant.

Manasse

Dan

De fertilitate terræ sanctæ & uarijs eius habitatoribus.

HAbet terra sancta id in sacris literis præconij, ut reliquas terras in bonitate & fœcunditate excellat, atque longe post se relinquat, quippe quæ melle & lacte exuberare dicitur, per quæ intelligunt̃ omnia ea quibus opus habet mortalis hęc uita. Est solum ipsum frumenti feracissimũ, quippe quod in cultura sua minimum laborẽ exigit, & multum reddit fructum. Nam id sæpe oculis meis uidi, duobus tantum bobus aratrum inuerti: nec agros stercore opus habere quum suapte natura terra ipsa pinguis sit, & in plerisque locis hoc externo minime egeat condimento: rosas, rutã, fœniculum, saluiã & alias herbas humus ipsa sponte producit. Lana quoque succida ibi crescit in fruticetis quibusdam, quorum semina singulis annis in tęrrã sparguntur, & ex his consurgit caudex quidam, in cuius folliculis lana illa colligitur. Crescunt quoque ibi cannæ molles, ex quibus colligitur saccarum. Habẽt hæ cannæ medullam quandã humidã in modum sambuci, quæ in peluim expressa atque in æneis caldarijs decocta, optimum efficitur saccarũ. Id tamẽ ingenue fateor, raro illic inueniri poma, pira, cerasa, nuces, & alios similes fructus arboreos, sed è Damasco illuc deferũtur, qui tamen adeò solis ardore decocti sunt, ut diu conseruari nequeant: At loco illorũ habent alios fructus qui etiam per totũ annũ in arboribus cõseruantur, ut sępe uideas unã arborẽ simul flores & fructus maturos gestare. Ex his faciunt incolæ uaria cõdimenta quibus pultes, carnes, pisces, & alios cibos sapidiores reddũt. Habẽt poma cetrina magna, ex quib. opitma cõficiũt electuaria. Habẽt et alia optima poma & mirabilia, quæ poma paradysi ab eis uocãtur. Hæc crescunt in modũ maximi botri, quantitatẽ habẽt mediocris cophini, cuius grana sunt ipsa poma, ita ut nõ raro centũ poma, & aliquãdo plura simul cõglobata in modũ uuarũ reperias, quarũ quodque oui habet magnitudinem, obductũ folliculo spisso crocei coloris, qui decorticatus dulcẽ & delicatũ relinquit fructum. Hæc arbor ultra bienniũ nõ durat, sed arefacta, ex radicibus alios surrogat surculos. Folia eius adeò longa sunt, ut staturã hominis erecti fere excedãt. Latitudo uero tãta est ut duo folia hominis corpus cõmode tegere possint. Vineæ multæ sunt in terra sancta, & plures essent, si Saracenis uini usus in uniuersum nõ esset interdictus. Hi aũt terrã illã hodie pro maiori parte subiectam

B

Poma paradisi

A lectam tenet:& ubi uineas inueniūt eradicāt. Optimū uinū quod in ea inuenitur, crescit circa Bethleē in ualle Raphaim, & in Nehel eschol, unde exploratores portauerūt palmitē uuarū ut in Numeris legim⁹. Circa Sidonē quoque & Anteradū, itēq; sub Libano monte bonū crescit uinū, & ut mihi retulerunt indigenæ Anteradi, colligūt uno anno ab eadē uite triplex uinū, hoc est: habet uno anno tres uindemias. Nā quū uitis tēpore Martij cōsuetos produxerit botros, id ligni q uacuū est à fructu, resecat, et tūc ex relicto palmite in Aprili alius & nouus repullulat surculus, suos quoq; secum ferens fœtus. Qui & ipse truncatus, in Maio nouū ꝓducit ramusculū, serotinis oneratū uuis. Et hac arte fit, ut primi botri in Augusto ad maturitatē perducti, suā uindemiā requirāt. Secūdi uero q in Aprili floruerūt, in Septēbri racemātur: & tertij in octobri. Hinc etiā est ut in terra sancta botros uenales inuenias à die Ioānis baptistæ usq; in diē diui Martini. Habētur quoq; in ea terra ficus, malogranata, mel, oleū, pepones, cucumeres, melōes, citrulli, cucumeres Babylonici, & alij multi fructus his similes. Frumentū quoq; ipsum est delicatissimū, ut nō uideatur mihi q unquā meliorē comederim panē q̄ Ierosolymis. Porci syluestres, capreoli, lepores, perdices et coturnices abūdāt in terra sancta, sicut & leones atq; ursi. Sed & cameli ibi in maximo habentur numero. *Tres uno anno uindemiæ*

Qui homines terram sanctam inhabitent.

SVnt in terra promissionis homines ex omni natione quę sub cœlo est, & uiuit quælibet gens iuxta ritū suum. Et ut uerū loquar, in nostrā magnam confusionem, nulli in ea peiores & moribus corruptiores inueniūtur quàm Christiani, cuius hāc esse rationē arbitror. Quando aliquis in Hispania, Gallia, Germania, Italia, aut alijs Christianitatis nationib⁹ malefactor deprehēsus fuerit, utpote homicida, latro, fur, incestuosus, adulter, fornicator, proditor, & timet propterea à iudice cōdignam sibi irrogari pœnā, fugit & transfretat in terram sanctam, quasi hoc contractum aboliturus malum, & quum B illuc uenerit, non animum sed locum mutauit, & euenit sibi id quod scriptū est: Nunquid Aethiops potest mutare pellem suam? Tales sunt hodie in terra sancta non pauci, qui spoliant peregrinos & conterraneos suos, ad se bona fiducia diuertentes, & nihil mali de eis suspicantes: detestabilesq; illi patres detestabiliores post se relinquunt filios, qui pollutis pedibus calcant loca sancta, & sua pessima uita id efficiunt, ut sancta dei in magnum ueniant contemptum. Sunt autem præter Christianos in terra promissionis & aliæ uariæ gentes, præsertim Saraceni, qui Mahumetum prædicant, & legem eius obseruant, agnoscentes etiam Christum ueluti magnum prophetam, de spiritu sancto conceptum, & natum ex uirgine Maria, sed negant eum passum & mortuum, uerum quum illi placuit, aiunt, ascendit in cœlum, sedetq; ad dextram patris ut filius. Mahumetum uero dicūt sedere ad sinistram dei, & eum ut dei nuntium ad se tantum missum. Sunt homines illi Mahumetani immundiciæ addictissimi, ducuntq; tot quot pascere possunt uxores, præter id quod Gomorrhaico fœdati uitio. Sunt tamen hospitales, & satis humani, id quod non semel tantum in meipso sum expertus. Pro modico ministerio illis exhibito, copiosam reddunt mercedem. Sunt præterea in hac terra Syriani, qui quidem Christiani sunt, uerum Latinis nullam seruant fidem misere & pauperrime uiuunt: auaritiæ studentes, nemini eleemosynam largiuntur. Ditissimus inter eos nō delicatius uiuit quàm pauperior. Inter Saracenos habitant, & ut plurimum officijs eorū mancipātur. In habitu à Saracenis ferò nihil differunt, nisi quòd per cingulum laneum ab eis aliquid discriminis habent. Gręci similiter Christiani sunt, sed schismatici, & à Romanæ ecclesiæ obedientia alieni: sunt & alijs multis implicati erroribus, faxit deus ne & Latinis multæ irrepserint stultitiæ. Apud Græcos omnes ferè prelati sunt monachi, magnæq; abstinentiæ, & habentur à plebeis hominibus in magna reuerentia & honore. Sunt quoque in hac terra Armeni, Georgiani, Nestoriani, Nubiani, Iabeani, Chaldęi, Maronitæ, Aethiopes, Aegyptij, *Syriani* *Græci*

& multæ aliæ gentes, quæ quidem omnes confitētur Christū & habēt suos patriarchas. Quidam sunt hæretici, & à suo hæresiarcha nomen sunt sortiti, ut sunt Nestoriani, Iacobitæ & similes. Sunt tamen multi in his sectis admodū simplices, nescientes quicquā de hæresibus: Christo deuoti, carnē ieiunijs macerantes, atq; simplicissimas uestes induti, ut etiam longe superēt religiosos Romanæ ecclesię. Nubiani & Iabeani dicūt se scire maiores suos fidem suscepisse à sancto Matthęo, ab eoq; baptizatos, & baptismi modum ab illo recepisse, quem hodie inuiolabiliter seruare contendunt, innitentes huic authoritati: Ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igne. Nam quū baptizantur, cum calido ferro crucem inurunt faciei & alteri corporis parti. Et hi deuotiores inter orientales habentur. Est & gens Madianitarum, qui nūc Beduini atq; Turoniani dicuntur, qui magnam partem terræ sanctæ impleuerunt: & hi tantū operam dant alendis pecoribus & camelis, quibus supra modum abundant: Certam mansionem nō habēt, sed ubi bona inuénerint pascua, ibi cum tabernaculis suis tantisper subsistūt, donec herbis depastis, alium locū pro gregibus quærere cogātur. Sunt homines pugnacissimi, & repleuerūt fere totā Syriam: potissimū occuparunt ripas Iordanis à Libano usq; ad desertum Pharan, quum montes qui ultra Iordanē sunt, optima suppeditent pabula ouibus, capris, & reliquis iumentis. Habent arietes & uerueces tā crassos & pingues, ut una cauda pro tribus aut quatuor hominibus sufficiat ad esum. Nestoriani habitant circa Berut & Bibliū in planicie Libani contra Ituręam: Maronitæ uero occuparunt regionē quæ est circa fontem hortorū à Libano descendentem contra Triopolim, dicunturq; habere quadraginta millia pugnatorum. Porrò circa castrum Arachas post Tripolim habitāt Saraceni, qui Vanni dicuntur. His sociantur Saraceni quos Assinos uocant, habitantes in mōtanis usq; ad castrum Antheradum, plurima habentes castra & oppida, atq; fertilissimam occupantes terram. Hi de Perside dicuntur duxisse originem, & in tantum numero sunt aucti, ut & ipsi quadraginta millia armatorum asserantur posse producere. Voluerūt ante paucos annos sese Romanæ subijcere obedientiæ, sed per Templarios impediti à suo resilierunt proposito. Hos Assinos nullus hactenus Sultanus potuit in ordinem redigere, sed ipsi sibi leges & iura condunt, utētes illis ut libet: suntq; omnibus adiacentibus nationibus formidini ob suam feritatē.

Nestoriani

Et quum hic orientales attigerim nationes, non inutile uisum fuit de ijs ampliorem facere mentionem: quandoquidem hodie multi sunt, qui quū nihil sciant, scire omnia uelint, asserētes nullos in his maximis regionibus usq; ad Indiam inueniri Christianos, sed perfidum Mahumetū omnia loca cōspurcasse. Id quod uerum non est, sed ubiq; Christus in mundo suos habet cultores, præterquam in Arabia & Aegypto, ubi rari inueniuntur Christiani, sed omnes fere nomen dederunt Mahumeto. Id quidem uerū est, omnes Christianos transmarinos, puta Armenos, Cappadoces, Græcos, Chaldæos, Medos, Parthos, Indos, Nubeanos, Iabeanos, Asianos, Georgianos, & reliquos orientales populos, non esse homines bello assuetos: sed quum à Saracenis, Turchis aut Tartaris bello petūtur, illis tributarij fiunt, atq; omne permittūt dominium: exactores ferentes, modo pacem & concordiā quantū ex se est cōseruent: & hinc fit ut regiones illę quas Christiani inhabitant, Saracenorum esse putentur, atq; perfidiæ illorum subiacere: quum tamen ibi fere omnes sint Christiani, id q̄d ego expertus sum in Cilicia & Armenia minori quæ parent Tartarorum principi: & tamen sunt meri Christiani, qui eas inhabitāt regiones, ecclesias frequentantes, missas audientes, genua flectētes, atq; deuote orantes: religiosis etiam personis magnum exhibentes honorē, id quod in meipso sum expertus, quum illic aliquantisper morarer. Pręterea eos quos nos damnatos iudicamus esse hęreticos, ut sunt Nestoriani, Iacobitæ, Maronitæ, Georgiani, & similes, ego plerunq; inueni bonos & simplices esse homines, syncereq; erga deū & homines uiuentes: sunt magnę abstinentiæ,

Christi cultus ubique

A nentiæ,& in quadragesima nec pisces,nec uelum comedunt. Attenti audiũt uerbũ dei:id quod ego uidi in uespera Ramispalmarum,quantis cateruis ad concionẽ cõfluxerint. Habẽt præterea suos Archiepiscopos, Episcopos Ab bates,& alios prælatos præter Nestorianos, qui loco Papæ habent prælatũ, quẽ Iacelichum uocant, cui magna pars oriẽtis paret. Armeni uero & Geor giani habent prælatos,quos Catholicos uocant,qui sub se habent Archiepi scopos,Episcopos,& alios prælatos,qui optima cõuersatione plebi præeun tes,uerbo pariter & exemplo illos docent: & quãuis munitissima inhabitẽt castra,atq; magnis polleant diuitijs,induuntur tamen uilibus & sordidis ue stibus,amplissimas habẽtibus manicas:exterior enim uestis est pellicea arie tina,grossa & rubea,& sub ea deferunt tunicam griseam atq; detritã. Supre ma uero uestis est scapulare nigrum,uile & asperũ,quasi ciliciũ. Interfui etiã semel in die annũtiationis sacris eorũ,& aduerti eos eisdem fere uti cærimo nijs & precationib. quibus nos in missa,nisi quod suo, & nõ Romano utunt idiomate. Nota quoq; quod Catholicus ipse,et omnes alij prelati sunt mona chi, nec quisquam nisi monachi ad hec ecclesiastica admittuntur officia. Cle rici uero seculares & sacerdotes fere nullã habent autoritatẽ, nec aliud agũt nisi quod diuina celebrant officia. Ad omnes horas signũ faciũt cum tabula lignea:non enim campanas habent:& tunc nocte surgũt ad matutinas pre ces,excitantq; se mutuo, ut omnes cõueniant: nec iterum dormitũ eunt post illas absolutas preculas, sed sedent in ecclesia docentes populum usque ad auroram. Sacerdotes omnes sunt uxorati: nec aliquis permittitur exequi sa cerdotis officium, nisi legitimam habeat uxorem. Sabbato duntaxat & die dominico missas celebrant: reliquis diebus per hebdomadam amplexibus uacant. Mortua uero uxore sacerdos continebit,nec aliam poterit ducere u xorem. Et si fornicatus aut adulteratus fuerit,sine spe ulla amittit officium & ecclesiam. Quod si uxor eius adulteriũ perpetrauerit, sacerdos maritus eius

Nestoriani

Catholicus

Matrimonium sacerdotum

B aut continebit,aut officium & ecclesiam perdet. Vxor uero adulterans na sum perdet:& uir qui cum ea concubuerit castrabitur,etiamsi legitimam ha buerit uxorem. Id ego semel fieri oculis meis uidi. Mortuo uero sacerdote, uxor eius relicta continebit:& si aliud præsumpserit inire matrimoniũ, com buretur: sin meretricari libuerit,nil mali patietur, & id sæpe apud illos eue nire solet. Et hæc mihi uidetur potissima causa esse,quod tot in illis terris in ueniuntur meretrices:nam uxores talium continere nolentes,meretrices ef ficiuntur. Fures committentes furta non admodum nociua,& alij malefacto res qui mortem non cõmeruerunt, castrantur, ne filios generent paternorũ morum imitatores. Id scio,quum essem apud regẽ Armeniæ, habuit regina plures quàm sexaginta eunuchos. Rex cum omnibus principibus & nobili bus suis libenter audit uerbum dei: quibus etiam singulis diebus hora tertia illud à monachis,quos Vetrapethe uocant, deuote ex sacris libris proponi tur,utentibus expositione Ioannis Chrysostomi,Gregorij Nazianzeni,atq; Cyrilli,quem ipsi Kyrillum proferũt. Deuoti & morigerati sunt in ecclesia, nec facile ullum ibi uideas dissolutũ aut indisciplinatum. Quum Episcopus sacrum facit, habet astantes suos ministros, puta diaconum, subdiaconum & acoluthum,& cum magna grauitate cærimonias solitas celebrat.

Descriptio Aegypti.

Ivstrata itaq; Armenia secessi in Cappadociã, & hinc perrexi ad Seleu ciam,à qua traieci in Cyprum, à Cypro nauigio ueni Tyrum,& rursum à Tyro soluẽs per litus Palæstinæ descendi usq; ad ostia Nili. Ibi uidi Phar mam ciuitatẽ munitã quidem & egregie extructam; sed hominibus uacuã: nam serpentibus cedere coacti sunt. Ab hoc loco uiginti numerant leucę ad Taphium:hæc est Thapnis, de qua in Psalmo:Fecit prodigia sua in campo Thaphneos:Hæc posita est in terra Gessen, de qua in Genesi multa scribun tur. Fuit olim urbs insignis, sed nostro æuo destructa est. à Taphni usque ad Memphim, quam nunc Damiatam esse putant, quindecim sunt leucæ, di

Pharma

statque duabus à mari leucis, in ruinis penitus iacens, nisi quod non longe à situ suo uilla est extructa propter naues in ea collocandas atque merces colligendas. Abundat is locus æque ut Taphnis frumento, fructibus, & omnibus fere bonis, quibus homo uesci potest. Deriuatur à Nilo riuus unus uersus Taphnim, & hinc uersus Pharmam fluens primum uersus terram sanctam constituens portum. Alterum uero portum efficit alius Nili riuus priore maior, tribus leucis à Damiata mare ingrediens. Tertius portus est in Alexandria, ubi, scilicet, maior pars Nili labitur in mare, distatque à Pharma, ubi primus Nili riuus mare intrat, centum uiginti milliaribus: & hæc est longitudo Aegypti iuxta mare. Ab Alexandria uero usque in Babyloniam numerantur etiam centum uiginti milliaria, ascendendo contra Nili cursum. Porrò à Pharma eundo per Taphnim & Damiatam centum computantur milliaria usque ad Babyloniam, siue Cayrum, etiam aduersus fluuium nauigando. à Babylonia uero usque ad Syenem, quæ uersus Austrum ultima est pars Aegypti, sunt milliaria circiter ducenta quadraginta: & ibi incipit Aethiopia, quæ hodie Nubia dicitur: & est tota Christiana, ubi beatus Matthæus prædicasse dicitur. Huius Aethiopiæ regem captiuum uidi in Babylonia. Ascendens autem à Damiata per Nili fluuium ueni in Abdelam, ac deinde in Mausotam, ubi Nilus scinditur in duo, uoluiturque riuus minor ad fretum quod est iuxta Pharmam, & ex illo intrat mare. Rursus iuxta uillam Semmath est alia Nili scissio, labiturque is abscissus riuus iuxta uillam quæ Phatures dicitur, in mare: sed non est nauigabilis, ut alij iam memorati riui sunt. Item à Semmath ascendendo, priusquam uenias ad Phyton & Ramassen, separatur à Nilo quartus riuus, intrans mare iuxta uillam quæ Stermon appellatur: & ea Nili diuisione usque ad uillas Phyton & Ramassen sunt quinque leucæ, ponuntur hę uillæ altrinsecus in ripa Nili. Hinc uiginti numerantur milliaria ad locum qui Delta nominatur, ubi, scilicet Nilus in duos riuos diuisus totam fere Aegyptum facit insulam in modum Δ literæ triangulariter figuratum, procedit'que maior aquarum uis ad Alexandriam, & minor ad Damiatam. à Delta usque Heliopolim tria numerantur milliaria, ubi & alius riuus à Nilo segregatur, & defertur ad ciuitatem Pelusij, & inde fluens per desertum uersus terram sanctam iuxta ciuitatem Iaris intrat mare: & hinc fere duæ sunt diætæ usque ad Ragazam: uel Gazaram & Bersabee. Hic riuus uocatur proprie in scriptura riuus Aegypti, terminaturque ad ipsam sors tribus Iudæ. Quidam uocant eum Binocorulam, alij Syron Aegypti: & non est nauigabilis. Heliopolis est uilla opulenta, sed non munita, sicut nec alius quispiam locus per totam Aegyptum est munitus, præter Alexandriam & Babyloniam. Hinc septem numerantur leucæ usque ad Babyloniam. Hæc ciuitas est supra modum magna, in litore Nili sita, transitque per medium eius riuus aquarum à Nilo excurrens, & rursum in eum ruens. A Babylonia duabus leucis distant pyramides quędam triangulares & insigniter magnæ. Et hinc duæ sunt leucæ ad Thebas, unde fuit legio Thebeorum. Huic quoque adiacet desertum Thebaidos, in quo olim fuit magnus numerus monachorum. Et nota quod à Babylonia usque ad Syenen per milliaria CCXXX. Nilus in nullos diuiditur riuos, uno contentus in quo fluit alueo. Terra Aegypti fere est inaccessibilis: nam ab occidente habet mare magnum, contra Aphricam est desertum Libyæ & Philenorum: ab Austro est desertum Aethiopiæ, & ab oriente desertum Thebaidos usque ad mare Rubrum. Transitus illius deserti est trium dierum, donec ueniatur ad locum qui Beronice uocatur: & est portus Aegypti in littore maris Rubri ad Indiam ducens. Porrò contra Vulturnū & septentrionem habet Aegyptus desertum magnum usque ad terram sanctam, in quo filij Israël ab Aegypto fugientes XL. annis morati sunt. Floruit ante tempora nostra Aegyptus mirū in modum Christiana religione, multa millia habens monachorū, multa cœnobia, & plures ecclesias. Vnde dixerunt

Diuisio Nili

Syene

Heliopolis

Thebais

Christus olim in Aegypto cultus

A runt mihi Saraceni, quod in sola Babylonia & Cayro (sunt enim duæ urbes sed in unã coniunctæ) plures quàm quadraginta reperiantur ecclesiæ. Habet uillas ferme infinitas, & populum sine numero. Dominantur hodie in ea Saraceni. Inter Heliopolim & Babyloniam ostenduntur loca, in quibus beata uirgo mansit cum puero Iesu & marito Ioseph, quum à facie Herodis fugisset e Iudæa. Est etiam ibi hortus balsami, qui irrigatur à fonte paruo, uberrime tamen fluente, in quo aiunt beatam Virginem puerum Iesum lauisse, ob id habetur fons ille in ueneratione nedum à Christianis uerum & à Saracenis. Modum colligendi balsamum hunc mihi Saraceni ostenderunt. Carpebant folium unum à stipite (adhærent enim folia stipiti) & contra radium solis illud discerpentes, guttam lucidissimam, & supra modum odoriferam eliciebant: & is est uerus liquor balsami: qui in phialas uitreas colligitur, & ad diuersas mũdi partes mittitur: tametsi raro sine mixtura ad regiones nostras perueniat. Aiunt etiam, si folium illud contra radium solis non frangeretur, minime succum illum stillaret. Foderũt proinde Saraceni & alium fontem, quum fons prior non sufficiat ad irrigationem totius horti, ex quo quatuor boues aquam trahunt, quæ sufficere possit ad illius humectationem.

FINIS.

AD LECTOREM PRAEFATIO.

PRæter Quintum Curtium, qui gesta conscripsit Alexandri Magni, & passagia quædam terræ sanctę, pauci hactenus fuere, qui de rebus & de uarijs illis atque multis prouincijs, quas habet oriens, præsertim Indicus, nos certiores redderent: & tamen interim semper fuerunt uiri quidam studiosi, qui Asiani orbis uisendi gratia haud cunctanter pericula corporis atq; rerum iacturas subire contenderunt: & proculdubio plurimarum orientalium rerum certa hodie extarent experimenta, si saluus illis in patriam contigisset reditus. Nunc autem quum tam multa peregrinantibus in illis regionibus sint subeunda exitialia pericula: occurrunt enim nedum prædones, & alij ferocissimi homines, uerum & bestiæ immanes, deserta amplissima, squalentia & arentia, quæq; neque hominibus, neque iumentis quicquam pabuli afferre poterũt, maria illa sabulosa, ut uocant, quæ interdum peragranda sunt, aquæ mortiferæ, mare tempestuosum, calores intolerabiles, frigora acerba, & alia innumera pericula: quot putas Asia nobis incolumes restituit, quos in eam Europa ueluti exploratores misit? & si quosdam restituit, hi uel itineris labore atque periculorum sufferentia adeò exanimati sunt, ut non curarint explorata stylo excipere: aut si annotarunt ea quæ uiderunt & experti sunt, uernaculo usi sunt idiomate, id quod fecit Vartomannus, Benedetto Bordone, ut uulgaris libri uulgari utar titulo, Marcus Paulus Venetus, & alij quidã Itali atque Hispani, quorum scripta adhuc in tenebris essent, sicut & aliqua sunt, nisi boni quidam uiri ea in Latinum uertissent, atq; omnibus legenda exhibuissent. Et utinam Marcus iste Venetus commodiorem nactus fuisset interpretem, aut ipse librum suũ Latine scripsisset, qui latine sciuit id quod in loco quodam subindicat: sed multis conciuibus suis Venetis gratificari maluit, quàm paucis latine doctis. Natus est hic Marcus ex patre Nicolao Paulo uiro clarissimo, qui quum per tres aut quatuor annos lustrasset partes orientales, comitem habens fratrem genuinum, Matthęum, scilicet Paulum domum rediens filium Marcum secum ducẽs, denuo in Indiam concessit, mansitq; multis annis apud magnum Cham Cublai, aulicus illius factus. Historia illius profectionis atque reditus describitur in primis decem primi libri capitibus: & hæc tibi lector causam reddent, quomodo Marcus huius libri conscriptor, tot potuerit perlustrare prouincias.

MARCI

MARCI PAVLI VENETI, DE REGIONIBVS ORIENTALIBVS LIB. I.

Quomodo Nicolaus Paulus, & Matthæus Paulus fratres in orientem concesserint. CAP. I.

ALDVINO principe inclyto regni Constantinopolitani sceptra tenente, anno, scilicet ab incarnatione domini M. CCLXIX. duo uiri nobiles & prudentes è clarissima Paulina familia nati, ciues Veneti, nauem uarijs onerantes mercibus, communi consensu, Venetijs soluentes, prospero uento, & deo ducatum felicem præstante, sulcarunt mare mediterraneum, & per angustas Bosphori fauces contendentes, Constantinopolim peruenerunt: ubi quum paucis quieuissent diebus, iterum uelis uentum dantes traiecerũt pontum Euxinum, appuleruntq; ad portum ciuitatis Armeniæ, quæ Soldadia appellatur, & præparantes iocalia pretiosa, curiam cuiusdam regis magni Tartarorum, Barka dicti, ingressi, illi obtulerunt quicquid optimum habebant. Ille uero gratissima & libere oblata munera non aspernans uicissim placido illos suscipiens uultu, multo maiora tribuit quàm illi contulerunt. Per annum autẽ cum illo commorantes rege, Venetias redire satagerunt. Et quum id molirentur, subito inter regem Barka, & alium quempiam Tartaricum regem Allau nomine, lis oboritur cruenta: & aliquandiu inter se confligentes, exercitu Barkæ deuicto, fors regi Allau uictoriam concessit: sicq; memorati fratres bellorum sæuiente tumultu præpediti, uaria captant consilia, quam eligant uiam, per quam uitæ sublato discrimine, in patriam reuertantur: tandemq; iudicãt per uarias itinerum ambages circuire regnum Barka, & furentium euadere manus: & id tentantes peruenerunt ad ciuitatem quandam Guthacam nomine, à qua ultra progressi Tigrim traijciunt, & XVII. diętas facientes in deserto quodam magno, in quo neq; habitatores, neq; oppida inueniuntur, ad Bocharam ciuitatem Persidis insignem profecti sunt; præsidente illi Barach rege: ibiq; annis tribus manserunt. B

Qualiter adierunt curiam regis magni Tartarorum. CAP. II.

EO tempore uir quidam grauis & insignis à rege Allau ad maximũ Tartarorum regem destinatus, Bocharam pernoctaturus uenit, & illic præfatos uiros inueniens, qui iam linguam Tartaricam erant edocti, supra modum hilaris efficitur, cogitatq; quomodo persuadeat, ut secum ducat hos occidentales uiros, inter Latinos natos, ad præsentiam maximi Tartarorum imperatoris, sciens se illi in hoc gratificaturum, & nihilominus uiros debito suscipiendos honore, & largis donandos muneribus, potissimum quum iam ex multiplici colloquio gratissimos ipsorum explorasset mores. Viri igitur illi aduertentes se non facile & absq; periculo posse domum reuerti, inito consilio memorato adhærent ambasiatori, iterq; cum illo suscipiunt ad Tartarorum imperatorem, comites habentes quosdam alios Christianos, quos secum e Venetijs duxerant, & soluentes à loco Bochara, post multos transactos menses perueniunt ad maximum omnium Tartarorum regem Cublai uocatum, quem etiam magnum Cham appellant, hoc est, magnum regem regum. Porrò quod tam prolixum tempus insumpserunt, donec ad magnum uenirent Cham, aliud in causa non fuit, quàm quod in frigidissimis regionibus Aquilonem uersus niues plurimas, & aquarum inundationes inuenerunt, quæ uiam illis præcluserunt.

Quanta humanitate à magno Cham suscepti sint. CAP. III.

ADducti igitur ante conspectum magni imperatoris Cham, perbenigne ab eo suscepti sunt. Interrogauit autem eos de multis, utpote de regionibus occidentalibus, de imperatore Ro. atq; alijs regibus & principibus, qualiter sese gererẽt in regimine & rebus bellicis, quo pacto pax, iustitia & con

cordia

A cordia inter eos constaret, item quales mores & uiuendi ritus essent apud Latinos, & præsertim qualis esset nostra christiana religio, qualisq; Papa summus illius moderator. Et ad hæc memorati uiri singillatim respondentes, eò imperatorem suis deduxerunt uerbis, ut libenter illis auscultaret, & sæpe ad se introduci iuberet.

Mittuntur à magno Cham dicti uiri ad Pontificem Ro. CAP. IIII.

QVadam itaq; die magnus Cham cum regni sui principibus inito consilio, rogat Latinos, ut nomine suo ad Papam proficiscentes, unà cum barone quodam Gogaca nomine, uiro aulico & optimo, atque apud illum agant, ut centum uiros sapientes, & in lege Christiana doctos ad se dirigat, qui sapientibus suis ostendere possint Christianorum fidem cæteris omnibus sectis præferendam, atque unicam salutis esse uiam, quodq; dij Tartarorum essent dæmones, qui orientalibus in sui cultura imposuissent: nam quũ is imperator multa audisset de fide catholica, & interim aduerteret, quàm mordicus sui sapientes conarentur suam defendere fidem, in ambiguo positus nesciebat cui tutò animum suum inclinaret, quamq; ut ueram amplexaretur uiam. Illi itaq; debitam regiæ maiestati exhibentes reuerentiam, pollicentur se commissa fideliter executuros, & literas quas ab eo Ro. Pont. offerendas acceperint, præsentaturos. Ipse uero tabulã auream signo regali sculptam & insignitam, iuxta imperij sui consuetudinem illis tradi iubet, quam commeatus loco secum per totum eius imperium deferentes ubiq; à prouinciarum & ciuitatum rectoribus per loca discriminosa salui deducerẽtur atq; expensas ab eisdem reciperent, et quacunq; tandẽ re opus in itinere haberẽt, illis imperatoris nomine suppeditaretur. Rogabat quoq; eos imperator, ut nonnihil de oleo lampadis, quæ iuxta dominicũ sepulchrũ Ierosolymis ardebat, sibi in reditu deferrent, credens sibi illud nõ parum profuturum, si Christus mundi esset saluator. Illi igitur imperatori ualedicentes arripiunt iter, literas & auream tabulam secum deferentes. Quumq; XX. diætas equitando peregissent, Gogacal, qui illis ab imperatore associatus erat, grauiter ægrotare cœpit. Vnde consilio inito eo illic relicto, ipsi cœptum prosequuntur iter, ubiq; ob imperatoris signum humaniter suscepti. Pluribus tamen in locis ob fluminum inundationes pedem sistere coacti sunt, ut etiam tres annos citro ultroq; absumpserint, priusquam ad portum ciuitatis Armeniorum, Galza nomine, peruenerint. À Galza rectà ad Anconem tendunt anno, scilicet domini, M. CCLXXII. mense Aprili.

Quomodo summi Pontificis expectarint creationem. CAP. V.

INgressi autem urbem Anconam audierunt dominum Clemẽtem Papam quartum nuper defunctũ, aliumq; neminem in locum eius surrogatum: de quo non parũ contristati sunt. Erat tunc Anconæ legatus quidam sedis apostolicę, dominus scilicet, Thedaldus Comes de Placentia, cui cuncta quę in commissis habuerunt, exponentes, indicabant quomodo à magno Cham missi fuissent. Ille uero consulebat, ut noui Pontificis expectarent creationem. Abeuntes itaq; interim Venetias suos inuisuri, et illic quousq; alius institueretur Pontifex mansuri, inuenit Nicolaus Paulus uxorem suam extremum clausisse diem, quippe quam in recessu suo prægnantem reliquerat, filium uero Marcum nomine, qui iam annos ætatis XV. habebat, atq; postea hunc librum conscripsit, sanum & incolumen inuenit. Porrò electio Rom. Pontificis ad duos usq; annos est protracta.

Qualiter regressi sint ad regem Tartarorum. CAP. VI.

ANnis duobus postq; redierunt in patriã elapsis, memorati duo fratres timentes imperatoris Tartarorũ turbationẽ, quem ipsorum reditũ sciebãt expectare, reuertuntur Anconam ad legatum, secum ducentes Marcum filium, longi itineris futurum comitẽ. Acceptisq; à legato literis, quas Tartarorum imperatori deferrent, in quibus plenius imperator edocebatur ea quę fidem concernunt catholicam, abire iterum in orietem disponunt: illisq; paululum

Iulum ab Ancona digressis, nuntij ueniunt à Cardinalibus ad legatum, indicantes illi se in summum electum Pontificem, postea Gregorium dictū. Quo audito ille comissis nuntijs Venetos reuocat, & ne abeant monet, parans alias illis literas, quas Tartarorū offerrent summo principi, quibus & duos adiunxit fratres prædicatores, uiros probitate & literatura conspicuos, quorū unus Nicolaus, alius uero Guilhelmus Tripolitanus uocabatur, qui tūc Anconæ moram trahebant. Abeuntes itaque unà uenerunt ad Glaciam portū maris in Armenia. Et quoniam Sultanus Babyloniæ tunc magno coacto exercitu Armenos inuaserat, cœperunt memorati fratres sibi timere, atque uiarum uolētes uitare discrimina & guerrarum pericula, cum magistro templi in Armenia manserunt: nam non semel in mortis periculum inciderunt. Nuntij uero Veneti omni sese periculo exponentes cum multis laboribus & magna difficultate ad Tartarorum imperatorem in ciuitatem quæ Clemenisu appellatur, peruenerunt: nam iter eorum hyemali tempore propter niues & frigora atque aquarum inundationes sæpe ad longum tempus impediebatur. Porrò rex Cublai audiens eos aduentantes qui adhuc longissime aberant, per quadraginta diætas nuntios illis obuiam misit, qui eos conducerent, & necessaria quæq; pro itinere suppeditarent. A

Quomodo Veneti à Tartarorum imperatore suscepi sunt. CAP. VII.

Regis itaq; curiam adeuntes, & ante conspectum eius ducti, prociderunt coram eo in faciem, reuerentiam consuetam exhibentes. A quo humaniter suscepti iubentur surgere, & qualiter uaria uiarum penetrarint discrimina, quidq; cum Romano egerint Pōtifice iubet enarrare. Illi uero cuncta ordine exponunt, & allatas Pontificis literas imperatori exhibent. Qua de re rex mirum in modum lętatus fidelem illorum comendauit solicitudinem. Oleum quoque de lampade dominici sepulchri allatum & oblatum accepit ab illis, & cum honore reponi iussit. Et quum intellexisset Marcum Nicolai esse filium, blanda facie illum suscepit, omnesq; tres illos, patrem & filium, atque patruum tali dignatione prosecutus est, ut ab omnibus aulicis deinceps suspicerentur, & in honore haberentur. B

M. Paulus quàm gratus factus sit Tartarorum imperatori. CAP. VIII.

Marcus itaq; breui tempore in aula magni Cham Tartarorum addiscens mores, atq; quatuor uarias gentis illius linguas edoctus, quas nedum legere, uerum & scribere didicit, omnibus charus effectus est, & in primis imperatori: qui ut hominis prudentiam magis conspicuam redderet, negotiū illi commisit in longinqua expediendum regione, ad quam sex mensium spatio uix peruenire poterat. Ille uero prudenter in omnibus se gerens, non sine laude & principis gratia, quæ in mandatis acceperat transegit. Et sciens imperatorem oblectari nouitatibus, diligenter scrutatus est in regionibus quas pertransiuit consuetudines & mores hominum, conditiones & naturas animalium, atq; harum rerum ueridica relatione mirum in modum sibi deuinxit regem, ut etiam rex in magnis obeundis regni negotijs hoc uteretur per XVII. annos uiro, mittens illum ad diuersas latissimi imperij sui terras. Is uero pręter id quòd regis exequebatur causas, etiam terrarum obseruabat proprietates, prouinciarum & ciuitatum considerabat situs, & quæ mira in locis uel contigerunt, uel inueniuntur calamo excipiens, tandem nobis occidentalibus patefecit, id quod secundus liber explicat.

Quomodo Veneti post aliquot annos obtenta licentia redire disposuerint.

CAPVT IX.

Morantes autem aliquanto tempore Veneti apud magnum Cham, patriæ uisendæ accensi desiderio, à rege abeundi licentiam petunt. Is uero eorum oblectatus præsentia, difficile ad id inclinari potuit. Accidit tamen interea ut rex Indorum Argon nomine, tres insignes uiros mitteret ad curiam magni Cublai, quorum nomina fuerunt Culatai, Ribusca & Coila, qui agerent cum eo, ut aliquam ex prosapia sua ei traderet in uxorem: nam uxor

eius

A eius Balgana nomine nuper mortua, in testamento reliquerat, & maritum adiurauerat, ne ab alia quàm à sua familia aliam duceret uxorem. Rex itaq; Cublai illorum obsequutus petitioni, puellam quãdam XVII. annorum nomine Gogatim, è stemmate suo prognatã illis associat, inq; uxorẽ Argonis consecrat. Nuntij uero quum reginam abducturi essent, & aduertissent Venetos patriam suam sitire, rogabãt Cublai regem, ut pro honore regis Argonis hos secum abire permitteret, qui nouam reginam in Indiam conducerent, & inde ad loca sua reuerterentur. Ille procerum instantia & petitione deuictus, etiam inuitus Venetos abire permisit.

Quomodo Venetias redierint. CAP. X.

SOluentes itaq; à Cublai aula, quatuordecim paratas naues, & sufficienti commeatu oneratas, quarum quælibet quatuor malos atq; totidem uela habebat, intrantes acceperunt à rege duas tabulas aureas regali charactere insignitas, quas per omne imperiũ suum, & per tam multas prouincias præfectis ostenderent, à quibus securum conductum, uictualia, & alia necessaria perciperent. Adiunxit quoq; illis ambasiatores aliquos ad summũ Pontificem, & ad reliquos quosdam Christianos reges. Et nauigio hinc discedentes, post tres menses uenerũt ad insulam quandam Iana nomine, & inde per Indicum uagantes mare post multũ temporis ueniunt ad regis Argonis palatium, allatam'que illi præsentant puellam. At ille filio suo hanc tradidit uxorem. Plurimi autem desiderati sunt ex his sexcentis uiris, quos pro adducenda puella rex ad Tartarum misit, qui in itinere eundo & redeundo spiritũ exhalarunt. Porrò Veneti cũ ambasitatoribus hinc recedentes, ab alio uicerege, qui regno pueri loco præerat, Acata nomine, alias duas aureas & commendatitias tabulas more gentis illius acceperunt, atq; salui cum honore ex regno illo deducti sunt, & post multum temporis multis exantlatis laboribus protegente domino Constantinopolim perueniunt, atq; inde cum
B diuitijs & honorifico comitatu incolumes Venetias redierunt, anno scilicet, domini millesimo ducẽtesimo nonagesimo quinto, gratias agẽtes deo, qui eos de periculis multis liberatos saluos domum reduxit. Hæc à principio huius libri breuiter & summate annotare libuit, ut lectori cõstet, quomodo, & qua occasione Marcus Paulus Venetus huius libri compilator, hæc quæ sequuntur omnia inuestigare potuerit.

De Armenia minori. CAP. XI.

PRæmissa generali itinerum nostrorum descriptione, nunc ad particularia descendẽtes, singulas regiones quas perambulando lustrauimus, denuo reuisentes, quid in eis uiderimus & experti simus annotaturi. Igitur Armenia minor quam primo intrauimus, iustitiæ cõseruatione, & bona gubernatione consistit. Habet regnum ipsum ciuitates multas, plurima oppida: solum quoq; ipsum fœcundum est, & terra nullius rei necessariæ indiga: uenationes bestiarũ & auiũ illi non desunt: aër quoq; ipse nulla corruptione infectus, omnibus gratum præstat spiraculum. Incolæ uero regionis illius, qui olim strenui fuere bellatores, nunc otio torpentes molles & effœminati effecti, potationibus & luxui uacant. Est ciuitas quædam in hoc regno, iuxta mare sita, Glacia nomine, optimum habens portum, quò plurimi conueniunt mercatores ex uarijs regionibus, etiam à Venetijs & Ianua propter uarias merces quæ illuc deferuntur, præsertim aromata diuersarum specierum, aliasq; pretiosas quasdam opes ex orientalibus regionibus illuc nundinationis gratia delatas: nã est is locus ueluti porta quędã oriẽtaliũ regionũ. Glacia

De prouincia Turchiæ. CAP. XII.

TVrchia prouincia collectę gentis, cõtinet populos ex Grecis, Armenis, & Turchis. Habent Turchæ linguam propriã, sub lege detestabilis Mahumeti uiuẽtes. Sunt homines indocti, rudes & agrestes, in mõtibus & uallibus habitantes, atq; pascuosa loca cæteris præeligentes: nam habent greges magnos iumentorum atq; porcorũ: habent & mulos, sed illi in magno

sunt ualore. Græci uero & Armeni qui inter illos habitant, ciuitates & oppida possident, operamque suam in sericum collocãt. Habent autem ciuitates multas, inter quas præcipuæ sunt Gomo, Cæsarea & Sebaste, ubi beatus Basilius martyrium pro Christo suscepit, unumque ex Tartarorum regibus dominum agnoscunt. A

De Armenia maiori, CAP. XIII.

ARmenia maior prouincia maxima, Tartaris tributaria, ciuitates multas habet atque oppida. Metropolis eius Arzinga uocatur, fitque ibi buchirãus optimus. Scaturiunt quoque ibi aquæ feruentes, corporibus humanis abluendis & medendis sanissimæ. Aliæ uero insigniores post metropolim ciuitates sunt Argyron & Darzirim. Aestiuis diebus plurimi Tartari illuc diuertunt cum gregibus & armentis, uberioris pascuæ gratia illecti. Et rursum hyemali tempore ob niuium inundantiam ad tempus secedunt. In montibus huius Armeniæ remansit arca Noæ. Habet hæc regio ab oriente confinem prouinciam Zorzaniorum. Ab Aquilone uero fons quidam magnus inuenitur, de quo liquor oleo similis scaturit, ad condimentum quidem cibi inutilis, lampadibus uero concinnandis & nutriẽdis, alijsque rebus inungendis commodissimus: unde uicinæ quæque nationes concurrunt, & de fonte illo omnes pro lucernis alendis haurire contẽdunt: tã enim indesinẽter hic fons fluit, ut etiã multę naues oleo eius oneratę, in alias abducãtur regiones.

Fons olei

De prouincia Zorzania. CAP. XIIII.

ZOrzania prouincia Tartarorum regi tributa offert, eumque dominum suum agnoscit. Sũt autem Zorzanij homines pulchri, in armis strenui, atque in arte sagittaria periti. Sunt etiam Christiani Græcorum obseruantes ritum. Capillos nutriunt breues, ut clerici occidẽtales. Est prouincia eorum aditu difficilis, præsertim ab oriente: illic enim arctissima est uia, ab uno latere habens mare, & ab altero montes, per quam quatuor leucarum spatio eundum est, donec in prouinciam ueniatur. Vnde pauci homines ibi magnum exercitũ ab ingressu arcere possunt. Habent incolæ multas ciuitates & castra, abundantque serico, de quo pulcherrimos holosericos parant pannos. Quidam eorum labori manuali operam impendunt, alij uero mercimonijs distrahendis. Terra ipsa satis fertilis est: id mirabile aiunt in hac terra reperiri. Est lacus quidã magnus in ea, ab aquis montiũ collectus, uocatus mare† Chelucelã, in gyro habens circiter sexcenta milliaria, qui per totũ anni spatium nullos mittit pisces præterquam per quadragesimam usque ad sabbatum sanctum. Distat is lacus à reliquis æquoribus duodecim diætis. Aiunt quoque Euphratem fluuium, & alia quædam flumina in hunc ruere lacum. B

forte Caspium

De regno Mosul. CAP. XV.

REgnum Mosul ad orientem situm, partim confine est Armeniæ maiori, habitãtque in eo Arabes Mahumetũ colentes, & multi Christiani, Nestoriani atque Iacobini, quibus pręest patriarcha magnus, quem ipsi Iacelich uocant. Fiunt ibi panni pulcherrimi ex serico & auro. Cæterùm in montibus huius regni habitant homines Cardi appellati, quorũ quidam Nestoriani sunt, alij Iacobini, & quidam Mahumeti sunt sectatores, atque magni prædones.

De ciuitate Baldachi. CAP. XVI.

EST in partibus illis ciuitas quædam insignis Baldachum nomine, quæ in scripturis sacris Susis appellatur, in qua manet prælatus magnus Saracenorum, quem ipsi Caliphũ uocant. Non inuenitur in partibus illis nobilior quàm illa sit ciuitas. Parãtur ibi ex auro & serico pulcherrimi panni, ijque sub uaria habitudine. Anno ab incarnatione domini M. CCL. magnus Tartarorum rex Allau obsedit, atque tam acriter oppugnauit hanc urbem, donec caperet eam. Erant tunc plura quàm centum millia armatorum in ciuitate. sed Allau longe fortior illis erat. Cæterum Caliphus urbis dominus turrim habebat plenam auro, argẽto, & lapidibus pretiosis, atque reliquis iocalibus, sed auaritiæ stimulis sauciatus noluit collectum thesaurum in milites spargere,

Haolonus

A gere, illisq; munera largiri, ideoq; ipse cum ciuitate periclitatus est: nam Alau rex obtenta ciuitate Caliphum cepit, & in turrim illam, in qua thesaurũ suum reposuit coniecit, negatoq; omni cibo & potu ait illi: Si thesaurum hunc non tam auare & tenaciter seruasses, teipsum & ciuitatem liberasses: nunc igitur fruere thesauro tuo & ex eo comede atq; bibe, quem tantopere dilexisti. In hunc itaq; modũ miser ille thesauro suo incumbens fame perijt. Transit per hanc urbem fluuius quidam magnus, atq; in oceanum Indicum se effundens, à cuius ostio urbs ipsa decem & octo distat diætis, ut citra magnum incommodum innumeræ merces ab India ad eam adduci possint. Porrò fluuius ipse originem sumit à ciuitate Chisi. Est quoq; ciuitas alia inter Baldachum & Chisi, Bascia nomine, quæ magno palmarum nemore circundatur, de quo maxima dactylorum colligitur copia. dates

De ciuitate Taurisij CAP. XVII.

IN illis quoq; partibus est Taurisium nobilissima ciuitas, in qua multiplices exercẽtur mercantiæ: nam sunt ibi gemmæ pretiosæ, panni auro texti atq; holoserici cum alijs uarijs mercibus. Et quoniam ciuitas in optimo sita est loco, conueniunt ibi plurimi negotiatores ex uarijs mundi partibus ab. India, à Baldacho, Mosulo & Cremosor: ex Latinorum quoq; terris nonnulli nundinandi gratia illuc cõcedunt: nam mercatores plurimum hinc ditantur. Ciues Mahumetum uenerantur, licet quidam Nestoriani atq; Iacobini etiam ibi inueniãtur. Sũt in circuitu ciuitatis horti pulcherrimi & amœni, unde incolæ plurimos & optimos colligunt fructus.

Quomodo miraculose mons quidam in alium locum fuerit trãslatus.

CAP. XVIII.

EST mons quidam in regione illa haud longe à ciuitate Taurisij, qui olim
B uirtute diuina à loco suo hac occasione dimotus est. Accidit semel ut Saraceni Euangelium Christi blasphemare uolentes, & ueluti uanam doctrinam Christianis improperantes dicerent: Est scriptum in Euangelio uestro: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, & dixeritis mõti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis. Nunc igitur si fides uestra caret error, amouete montem hunc, & probate Euangelij uirtutem. Et quoniam Christiani sub perfidorum illorum dominio erant, cogebantur uel montem illum transferre, uel Mahumeticam subire legem: & si neutrum facerent, gladio ferirentur. Tunc uir quidam in Christi feruens amore & fide, confortauit pusillanimes, & fusa oratione ad dominum cum tota fiducia dixit mõti: Abi hinc: quod uidẽte multitudine illico factum est. De quo miraculo multi Saracenorum conuersi, Christum confiteri cœperunt. *Miraculum fidei*

De regione Persarum. CAP. XIX.

PERsia maxima & latissima est prouincia, fuitq; olim nobilis & magni nominis: nunc uero à Tartaris dissipata obscurior est quàm unquam fuerit: abijt tamen nomen eius in uiciniores quasq; prouincias, ut etiam hodie Persidis prouincia octo complectatur regna: quorum primũ uocatur Chasum, secũdum Churdistam, tertium Lor, quartum Cielstam, quintũm Instanich, sextum Zerazi, septimum Socham, octauum Timochaim, & est in finibus Persarum: suntq; ibi equi magni & pulchri, ut etiam quandoq; unus ueneat pro ducentis libris Turonensibus. Ducunt autem eos negotiatores ad ciuitates Chisi & Curmosa, in litore maris sitas, unde in Indiam uenduntur. Asini quoq; ibi sunt pulcherrmi & optimi, ut etiam unus uendatur pro triginta argenti ponderibus. Homines uero in regionibus illis pessimi sunt, rixosi, prædones & homicidæ, fidem Mahumeti profitentes. Mercatores passim occiduntur ab illis prædonibus, nisi cateruatim per itinera incedant. In ciuitatibus tamen sunt optimi artifices, qui in auro, serico, & opere acupictorio mira faciunt. Abundant bombice, tritico, hordeo, milio, alijsq; frumenti speciebus. Vini quoque & fructuum habent ubertatem.

De ciuitate Iasdi. CAP. XX.

IAsdi est ciuitas magna in eadem regione, in qua multæ fiunt mercantiæ. Habet quoq; & ipsa subtiles artifices, qui in serico laborant. Colunt etiam Mahumetum. Vltra Iasdi per septem diætas non est ulla hominum habitatio usque ad ciuitatem Crermam: sed sunt loca campestria atque nemorosa, in quibus multæ sunt uenationes. Inueniuntur quoq; ibi magni conatices, & hi in magna multitudine.

De ciuitate Crermam. CAP. XXI.

CRermam est ciuitas insignis, ubi in montibus plurimi reperiuntur lapides, Turchici uulgo appellati. Sunt quoq; ibi mineræ chalybis & andanici. Item habent falcones nobiles, uolatum pernicissimum habentes, minores tamen falconibus peregrinis. Habet Crermã artifices diuersorum armorum, qui fabricant frena, calcaria, sellas, spatas, arcus, pharetras, & alia instrumenta iuxta usum patriæ illius. Mulieres uero distinẽtur opere plumario, facientes culcitras & ceruicalia speciosa. A Crermam ultra progrediendo itur per magnam planiciem, exactoq; septem dierum itinere peruenitur ad descensum quendam, qui duorum dierum spatio uix tandem perficitur, uestigio semper in decliuum inclinato. In planicie multi inueniuntur perdices, itemq; castra & oppida. In decliui uero descensu sunt arbores multæ & frugiferæ, sed non est ibi habitatio nisi pastorum. Habet hęc regio hyemali tempore intolerabile frigus.

De ciuitate Camandu, & regione Reobarle. CAP. XXII.

VEnitur post hæc ad planiciem quandam magnam, ubi ciuitas quædam sita est Camandu nomine, quæ olim magna fuit, sed nunc à Tartaris diruta est, retinuitq; regio ab ea uocabulum. Inueniuntur ibi in magna copia dactyli, pistachi, poma paradisi, atq; alij uarij fructus, qui in regionibus nostris non crescunt. Habet quoq; regio illa aues quæ fincolinæ dicuntur, permisti coloris albi, scilicet & nigri, quarum pedes & rostra rubescunt. Habet item boues maximos, & in uniuersum candidos, cornua breuia & minime acuta in capite gestantes, camelino gibbo dorso eorum imminente, unde tam fortes redduntur: ut ad magna onera gestanda facile assuefiant. Et quum clitellæ gibbo imponuntur, ut cameli genuflectunt, & rursum suscepto onere surgunt, sic ab hominib. edocti. Arietes illius regionis nõ minores sunt asinis, caudam ferentes tam longam & latam, ut triginta librarũ pondus habeant. Sũt pulcherrimi & pingues, atq; ad esum optimi. Sunt prę terea in huius regionis planiciæ multæ ciuitates & oppida, sed quæ muros habent luteos atq; incompositos, fortes tamen. Nam sunt in ea regione multi prædones, quos Caraonas uocant, habentq; regem. Vtuntur hi prædones incantationibus: & quando ad prædam excurrunt, arte illa diabolica id efficiunt, ut aër interdiu per magnum temporis spatium adeò obscuretur, ut à nemine uideri & caueri possint, prorogantq; huiusmodi caliginẽ interdum quinq;, & aliquando septem diebus, & interim campos peruagantes in maximo numero, ut etiam quandoq; turma eorum decem millia grassatorum complectatur, in aciem bellatorum more se redigunt, & in latum diffusi sic procedunt, & quicquid obuiam illis uenit, homines, & iumenta capiunt, iuuenes uęnum exponunt, senes uero occidunt. Ego Marcus qui hæc scribo, semel in hanc incidi caliginem: & quoniam parum aberam à castro, quod Canosalim dicitur, facile periculum euadere potui ad castrum fugiendo. Plures tamen è comitiua mea in retiaculum illud dæmoniacum incidentes, partim uenditi, & partim interfecti fuerunt.

Boues gibbosi

Arietes maximi

B

De campestribus formosis, & ciuitate Cormos. CAP. XXIII.

PLanicies illa de qua iam dictum est, meridiem uersus extenditur ad spatium quinq; diætarũ. In extremitate uero eius incipit uia sensim descendere, ut per uiginti milliaria semper in præceps cogaris ire: & est uia ipsa pessima, atque ob prædatores periculis non carens. Tandem uenitur ad campestria

A pestria pulcherrima, quæ in longum ad duas diætas se extendunt, uocaturque locus ipse Formosa. Abundat terra illa riuis aquarum, & arboribus palmarum. Est quoque ibi copia diuersarum auium, præsertim papagaiorum, quæ citra mare non habentur. Hinc peruenitur ad mare Creanum, in cuius litore sita est ciuitas Cormosa, optimum habens portum, ad quam multi conueniunt negotiatores, ab India aromata, margaritas, lapides, pretiosos pannos aureos & holosericos, dentesque elephantorum, & alia pretiosa quæque adferentes. Est ciuitas illa regalis, habens sub se ciuitates & castra Regio uero ipsa calida est & infirma. Si extraneus quispiã mercator in ea moriatur, rex terræ omnia eius confiscat bona. Vinum faciunt in illa terra ex dactylis, atque alijs optimis speciebus: tamen qui eo nõ sunt assueti, & primum bibere cœperint, uentris fluxum cient: qui uero assueti fuerint, mirum in modum pinguescunt. Incolæ loci non uescuntur pane triticeo & carnibus, sed comedunt dactylos, pisces salitos, & cepas. Naues habent non admodum tutas: nam non consolidãt eas clauis ferreis, sed ligneis cum filis quibusdam, quæ fiunt ex corticibus nucum Indicarum. Hi cortices in modum corij parãtur, unde fila scindũtur, & ex filis funes fiunt fortissimi, qui aquarum impetũ & assultum ferre possunt, nec ab aquis facile corrumpuntur. Habent naues illæ unas arbores, una uela, unosque temones, nec nisi uno teguntur opertorio. Pice non linuntur, sed piscium sumine. Et quum in Indiam transfretant, equos & alia onera secum deferentes, multas amittunt naues, quòd mare illud admodum tempestuosum sit, & naues ferro non sint communitæ. Incolæ illius regionis nigri sunt, Mahumeticæ legi addicti. Aestatis tempore, quando æstus intolerabiles sunt, non morantur in ciuitatibus, sed extra mœnia habent uiridaria aquis irrigata, & per canalia huc illucque aquam trahunt, illicque habitantes solis calorem aliquantulum subterfugiunt. Fit etiam non raro, ut à regione cuiusdam deserti, ubi nihil est preter sabulum, uentus B quidam urens & uehemens spiret: & nisi homines ilico fugam caperent, nimio calore oppressi suffocarentur. Sentientes enim prima illius uenti spiracula, mox ad aquas confugiunt delitescuntque in eis, donec flatus expirauerit: atque in hunc modum ardorem illum ab arena allatum effugiunt. Fit quoque in hac regione, ut semẽtem non nisi in Nouembri in terrã spargant, & in initio Martij segetem demetant, quo tempore etiam alij fructus maturescunt & colliguntur. Nam post Martium arborũ folia & herbæ nimio calore percussæ exarescunt, ut per totam æstatem nec unum uirens folium, nisi iuxta aquas inuenias. Mos est huius patriæ, quum quispiam paterfamiliâs mortuus fuerit: ut uxor eius relicta quatuor annis continuis eum lugeat, singulis diebus semel fletui uacans. Conueniunt etiam ad defuncti domum consanguinei eius & uicini quique, magno rugitu illius mortem deplorantes, atque acerbas facientes querelas.

De regione quæ est inter ciuitates Cremos & Crermam. CAP. XXIIII.

VT etiam ad alias stylum uertam regiones, relicta iam India redeundum est mihi ad Crermam, ut hinc recto ordine progrediar ad eas quas uidi & lustraui terras. Igitur si gressum à Cremos uersus Crermam moueris, inuenies magnam & pulcherrimam quãdam planiciem, nulla re quæ ad uictum pertinet carentem: præsertim tritico abundat: uerum panis ex eo confectus, ab ijs qui eo non sunt assueti, comedi non potest, adeò amarus est, ab amara aqua illi impasta. Abundant etiam incolæ dactylis, & alijs suauibus fructibus. Habent insuper thermas contra scabiem, & alias multas ægritudines efficaces.

De regione inter Crermam & Cobinam sita, CAP. XXV.

EVndo à Crerma uersus ciuitatem Cobinam, occurrit iter tædiosissimũ, quippe quod in longum ad septem extenditur diætas, nullas ferè habẽs aquas, nisi perpaucas, & has quidem salsas & amaras, uiridem præ se ferentes colorem, perinde ac si herbarum esset succus: & qui uel paululum ex eis

 deliba-

wild asses

delibauerit, uentris profluuium euadere non potest. Idem fieri solet si quispiam gustet sal ex ea aqua confectum. Necesse igitur est, ut uiatores aquam aliam secum portent, si modo non uelint siti periclitari. Iumenta quoque ipsa horrent, quum aquam illam bibere coguntur, nec uentris fluxum ubi biberint subterfugiunt. Nulla propterea est in illo deserto habitatio hominũ neque ferrarũ, exceptis onagris, quod nec cibũ, nec potũ illic habere possint. A

De ciuitate Cobinam. CAP. XXVI.

COBinam est ciuitas magna, copiam habens ferri, chalybis, & audanici, Fiunt ibi specula de chalybe pulcherrima & magna. Fit quoque ibi tucia quæ oculis medetur, & espondium, idque in hunc modum: Habet regio illa mineras, ex quibus terram fodiunt, & in fornacem ignitam proiectam decoquunt, desuper crate ferrea uaporem ascendentẽ intercipiente, in qua uapor conglutinatus, tucia efficitur. Materia uero grossior, quæ in igne remanet, espondium uocatur, Sunt huius terræ incole Mahumeti sectatores.

De regno Timochaim, & arbore solis, quæ à Latinis arbor sicca uocatur.

CAP. XXVII.

RElicta ad tergum ciuitate Cobina, occurrit desertum aliud, habens in lõgitudine iter octo dierum, estque in eo ariditas magna. caret arboribus atque fructibus: & aquæ quas habet amarissimæ sunt, ut etiam iumenta eas bibere recusent: & nisi uiatores aquam secum deferrent, siti periclitarentur. Superato uero hoc deserto uenitur ad regnum Timochaim, in quo multæ sunt ciuitates & castra. Est regnum illud confine Persidi à parte Aquilonis, crescitque in eius planicie arbor magna, arbor solis dicta, quæ apud Latinos arbor sicca uocatur. Hæc grossa est ualde, habetque folia quæ ex uno latere sunt candida, ex opposito uero latere sunt uiridis coloris. Fructus nullos præter entios producit, eosque in modum castaneę buxini coloris. Patet campus ille circumquaque ad multa milliaria, ut nec unam in eo inuenias arborem. Aiunt Alexandrum Magnum ibi cum Dario conflixisse. Est autem tota terra regni Timochaim, saltem quæ inhabitatur, fertilis, & multarum rerum ferax, bonoque aëre temperata. Habet etiam uiros pulchros, sed pulchriores mulieres. Mahumeti perfidiam sequuntur. B

De tyranno quodam insigni & siccarijs eius. CAP. XXVIII.

EST in terris illis regio quædam Mulete dicta, ubi dominabatur princeps quidam pessimus, Senex de montanis dictus, de quo multa audiui: & quæ relaturus sum, ab alijs multis regionis illius incolis didici, qui ita mihi dixerunt. Fuit princeps ille cum uniuerso populo suo, cui præerat, legi Mahumeti addictus. Is inauditam excogitauit malitiam: Nam homines quosdam sicarios seu gladiatores, quos uulgo assasinos uocant, sibi adiunxit, & per illorum effrenem audaciam quoscunque uoluit occidit, ut breui omnibus terrori esset. Porrò id hac impostura effecit. Erat in terra illa uallis quædam amœnissima altissimis septa montibus, intra quam uiridarium plantauit maximum & pulcherrimum floribus odoriferis & fructibus suauibus, atque alijs delectabilibus refertum herbis. Extruxerat etiam in illo horto palatia quædam egregia mira decorata pictura, & quicquid illis ornamento esse potuit, adhibuit. Porro quæ ad totius corporis uoluptatem faciunt, non est opus ut multã de illis faciam mentionem, quum horto illi, & palatijs non defuerint riuuli uarij, aqua, melle, uino & lacte fluentes, uaria musicæ artis instrumenta melodiæ, choreæ, tripudia, palestræ, uestes pretiosæ, & mirus apparatus omnium delectabilium rerum, quibus pro uoto fruebantur iuuenes quidam intra uiridarium positi, qui aliud nihil faciebant, quàm quod uitam beatam uiuebant, tristitiæ nullum dantes locum. Erat proinde in introitu horti castrum fortissimum, diligenti munitum custodia, per quod solum, & per nullum alium locum patebat ingressus & exitus in hortum. Extra locum illum habebat senex ille, cui nomen erat Alaodim, iuuenes quosdam & uiros fortes, audacis atque infracti animi, quos ad hoc ipsum instituebat

A tuebat, ut animi sui detestabile exequerentur propositum. Curabat illos informari in nepharia lege Mahumetica, quæ obseruatoribus suis in uita futura carnales promittit uoluptates. Et ut eos obsequentiores sibi redderet, & ad omne uitę periculum intrepidos, quum illi uideretur, faciebat eis, uel quibusdam eorum, dari potum quendam, quo inescati dementes fiebāt, & graui opprimebantur sopore, interimq; in uiridarium ducebantur: & quum sopore soluto euigilarent, & uiderent se tantis interesse delitijs, putabant se in paradisum dei raptos, uiuereq; cum Mahumeto legislatore ipsorum, et illis quæ promisit perfrui gaudijs. Quid plura? Gaudebant se ex seculi miserijs ereptos, & iam aliam atq; felicem uiuere uitam. Sed quum paucis diebus his gaudijs interfuissent, senex quibus uolebat iterum memoratum potum bibendum exhibuit, & dementatos extra paradisum illam reduxit. Tūc illi ad se redeuntes, & reminiscentes quibus & quantis ad modicum tempus potiti fuissent gaudijs, supra modum dolebant, & tristes efficiebantur quòd delitijs illis perpetuo frui non concessum sit, mortem libēter subituri, modo hac uita tam modice degustata, semper uiuant. Tunc tyrannus ille, qui dei prophetam se esse mentiebatur, aiebat illis: Audite me, & nolite cōtristari: si parati estis, ut pro mea obedientia mortem intrepide, ubi illata fuerit, subeatis, participes uos pronuntio futuros illorum gaudiorum, quæ ad horam uidistis. At miseri illi mortem lucrum putantes, nihil tam difficile aiunt iniungendum, quod pro illa beata uita consequenda non libenter subeant. Abutitur igitur tyrānus ille his pręfactis hominibus ad innumera homicidia, quippe qui corporalem uitam prostituentes, cōtemnebant etiam mortem ipsam & passim ad tyranni iussus in regione illa sic grassabantur, ut omnibus hominibus essent formidini, & nemo insaniæ illorum resistere auderet: sicq; fiebat, ut multæ regiones, & potentes uiri tyranno illi tributarij fierent.

De interfectione memorati tyranni. CAP. XXIX.

B ANno domini millesimo ducentesimo sexagesimo secūdo Allau rex Tartarorum, potenti exercitu tyranni illius castrum obsedit, cupiens tātum periculum è suis eliminare partibus. Et elapsis tribus annis cepit illum cum omnibus Assasinis suis: defecerant enim illis uictualia: & funditus aboleuit locum, & homines interfecit.

De ciuitate Sopurgam & terminis eius. CAP. XXX.

REcedendo à præfato loco uenitur ad regionem quandam satis amœnā, quæ habet colles, planicies, & optima pascua, uberrimos denique fructus: est enim solum eius feracissimum: neque ullam habet penuriam præterquam aquæ: nam eundum est per quinquaginta aut sexaginta milliaria, donec aliquid aquæ inuenias: unde nisi uiatores aquam secum deferrent, sæpe siti periclitarentur, id quod etiam iumentis accidere solet. Festinanter igitur regio ipsa percurrenda est, præsertim ubi tanta est terræ ariditas. Extra illam siccitatem habet regio illa multas ciuitates & oppida. Incolæ Mahumetum agnoscunt. Post hæc uenitur ad ciuitatem Sopurgā, ubi omniū uictualium reperitur copia: præsertim abundant ibi pepones, quos filis diuidunt nō secus quàm cucurbitæ dissecantur, & desiccatos ad proximas terras uendendas portant, à quibus auide comeduntur, quum mellis ferè habeant dulcedinem. Sunt etiam in regione illa plurimæ uenationes bestiarum & auium.

De ciuitate Balac. CAP. XXXI.

PRætereuntes inde uenimus in ciuitatem quandam Balac nomine, quæ olim magna & nobilis fuit, sumptuosa habens marmorea palatia: nunc uero à Tartaris diruta est. In hac ciuitate ferunt Alexandrum Darij regis filiam in uxorem accepisse. Hæc ab Aquilone terminatur ad Persidis prouinciam. Quòd si hinc soluas & procedas inter orientem & Aquilonem, non inuenies ad duas dietas ullam habitationem: quia habitatores loci tot molestias à latronibus & prædonibus passi, coacti sunt fugere ad montana, loca, scilicet tutiora. Inueniuntur ibi aquæ multæ, atq; uenationes bestiarū pluri-

mæ: sunt quoque illic leones. Viatores quoniam nihil alimenti in itinere inueniunt, uictualia secum deferunt, quæ pro duobus diebus illis sufficiant.

De regno Taicam & terminis eius. CAP. XXXII.

EXacto itinere duorum dierum quos memorauimus, occurrit castrum quoddam Taicam uocatum, ubi frumenti magna est copia, ager'que ipse pulcherrimus. Sunt ibi quoque montes salis ad meridiem extensi, tam magni, ut totus mũdus hinc sal sufficiens habere posset. Est autem sal ipsum tam durum, ut non nisi cum ferreis malleis è montibus erui possit. Quòd si ultra ab isto loco procedas, inter plagam, scilicet, orientalem & aquilonarem eundo, post tres consummatas diætas uenies ad ciuitatem Scassem, licet alia quoque oppida in itinere occurrant. Huius regionis incolæ omnes Mahumetum colunt: bibunt tamen uinum, cuius terra illa sicut & frumenti atque fructuum maxime est ferax: imò tota die nihil agunt, quàm quòd calicibus euacuandis incumbunt. Est uinum illud coctum & optimum. Homines uero sunt pessimi, sed optimi uenatores: nam abundat terra eorum bestijs syluestribus. Nudi caput incedunt, nisi quòd uiri chordula quadam longitudinis decem palmorum caput ligant. E' bestiarum uero syluestriũ, quas capiunt, pellibus indumenta sibi parant, sicut & caligas & calceamenta, nec alijs utuntur uestibus.

Montes salis

De ciuitate Scassem. CAP. XXXIII.

CIuitas autem Scassem in planicie est sita, habet'que in circumiacentibus montibus multa castra. Fluit etiã per medium eius magnus quidam fluuius. Sunt in regione illa multi sues spinosi, qui quum capiuntur, spinis suis sæpe homines & canes lædunt: nam canes à uenatoribus in porcos prouocati, adeò irritant & commouent feras illas, ut simul concurrentes terga sua, quibus spinæ innituntur, uehementer commoueant, atque stimulos ipsos uehementia quadam excutiãt, atque in uiciniores homines & canes uibrent. Habet gens illa linguam propriam: pastores eius morantur in montibus, uendicantes sibi cauernas pro habitaculis. Itur hinc per tres diętas ad prouinciam Balasciæ, atque intermedio itinere nulla humana occurrit habitatio. Necesse igitur est ut uiatores cibum & potum secum portent.

Sues spinosi

De prouincia Balasciæ. CAP. XXXIIII.

BAlascia est prouincia magna, habetque linguam propriam, cultui Mahumeti dicata. Reges eius, qui iure hæreditario sibi inuicem succedunt, ab Alexandro Magno originem duxisse feruntur. Producit hæc eadem prouincia lapides pretiosos atque magni ualoris, qui à nomine regionis balasci uocantur. Nemo citra capitis pœnam audet huiusmodi lapides uel fodere, uel extra regionem asportare, nisi cum licentia & consensu regis: omnes enim illi lapides regis sunt, & is mittit eos quibus uult uel pro dono, uel pro solutione tributi: multos etiam commutat pro auro & argento. Vsqueadeo autem terra illis turgescit lapidibus, ut ad regem parum hinc rediret emolumenti, si passim omnibus permitteret eos fodere & distrahere: nam sic lapis ipse uilior redderetur. Suppeditat quoque mons alius in hac prouincia lazulum, de quo fit azurum optimum, quale etiam in mundo non inuenitur. Elicitur autẽ ex mineris non secus ac ferrum: præbent quoque minerę argentum. Regio ipsa ualde frigida est. Equos habet multos & optimos, magnos & ueloces, qui tam duras & fortes in pedibus habent plantas & ungulas, ut ferramento opus non habeant, etiam quantumlibet per saxa & montes currant. Abundat pręterea regio ipsa uenatione bestiarum & auium. Habet quoque herodios, seu optimos falcones. Fert ager eius triticum optimum, hordeum & milium in magna copia. Oliuis caret, sed ex nucibus et sosima oleum conficiunt. Incolæ extraneas gentes minime metuunt, eo quòd introitus in prouinciam sunt multum arcti, nec possunt hostes facile irrumpere. Ciuitates eorum & castra arte & natura munita sunt, Sagittarios habent certos, & uenatores optimos. Induuntur ut plurimum corio: nam uestes laneæ & lineæ

ibi

A ibi haberi nequeunt, nisi pro magno pretio. Mulieres tamen nobiles utuntur pannis lineis & bombicinis.

De prouincia Basciæ. CAP. XXXV.

PRouincia Basciæ distat à regione Balasciæ decem diætis. Et est regio ipsa ualde calida: unde fit ut homines nigri sint, sed astuti atque mali. Linguam habent propriam: & in auribus gestant inaures aureas & argenteas, atque margaritas. Vescuntur carnibus & riso: idololatræ sunt, incantationibus & dæmonum inuocationibus uacantes.

De prouincia Chesimur. CAP. XXXVI.

PRouincia Chesimur distat à Bascia per diætas septem. Incolæ eius linguam propriam habent, & idololatræ sunt, idola consulentes, atque responsa à dæmonibus recipientes. Faciunt quoque arte diabolica, ut aër in caliginem condensetur Bruni coloris sunt, hoc est, nigricantis: nam regio temperata est. Carnibus uescuntur & riso, & tamen macilentissimi sunt. Ciuitates ibi multæ sunt & oppida. Rex eorum nulli tributarius est, quia neminem timent, desertis undique uallati, quo fit ut difficilis ad eos sit accessus. Sunt in hac prouincia quidam eremitę, qui in monasterijs & cellis idolis seruiunt, cum magna cibi & potus abstinentia deos suos honorantes, quos etiam plurimum reuerentur, & cauent ne eos offendant, nepharia illorum mandata transgrediendo. Vnde & uulgo in magno honore ij habentur eremitæ.

De prouincia Vocam, & montibus in ea altissimis.

CAP. XXXVII.

HIc iam iterum occurreret India, si iuxta priorem tramitem progrederer, sed quia illam in tertio libro descripturus sum, iam aliam uiam pergere statui, ad Balasciam, scilicet, redeuntes, & hinc inter plagam Aquilonarem atque orientalem iter facientes. Igitur spatio duorum dierum uenitur ad

B flumen quoddam, ubi multa sunt castra & uillæ: & homines illorum locorum probi sunt, & in armis strenui, sed Mahumetum colunt. Rursus spatio aliorum duorum dierum uenitur ad prouinciam Vocam, quæ subiecta est regi Balasciæ, habens in longum & latum spatium trium diætarum. Incolæ eius habent linguam propriam, & colunt Mahumetum. Sunt etiam strenui bellatores atque boni uenatores: nam abundat regio illa syluestribus animalibus. Hinc si discedas ad orientalem plagam, ascendendum tibi erit per tres continuos dies, quousque peruenias ad montem altissimum, & quo altior non est in mundo. Ibi etiam inuenitur inter duos montes planicies quędam amœna, & in ea fluuius pulcherrimus, iuxta quem optima sunt pascua, ita ut in illis equus aut bos macilentus decem dierum spatio pinguescat. Est ibi copia animalium syluestrium: præsertim inueniuntur ibi arietes syluestres maximi, longa habentes cornua, ex quibus uaria uasorum genera effinguntur. Continet planicies illa in longitudine spatium quod duodecim diebus peragrari potest, uocatur'que Pamer. Sed si longius progrediare, deserti speciem præ se fert: nec est ibi ulla habitatio humana, aut ulla herba uirens. Coguntur itaque uiatores secum ferre ea quæ illis sunt necessaria, pro corporis sustentatione. Nulla quoque ibi apparet auis, propter frigus, & nimiam terræ eleuationem, quæ pabulum nullum administrare potest animalibus. Ignis si quandoque ibi accendatur, obstante nimia regionis frigiditate, non est ita lucidus, nec adeò efficax in sua actione, ut in locis demissioribus. Hinc uia ulterius ducit inter orientem & Aquilonem per montes, colles atque ualles, in quibus multa inueniuntur flumina, nulla autem habitatio humana, nec ulla herba: uocatur'que regio ipsa Belor, omni tempore hyemis effigiem præ se ferens, eaque facies perseuerat, donec uiator quadraginta diætas absoluat. Pro tot etiam diebus necesse est ut uictum secum deferat. In montibus tamen altissimis hinc inde hominum habitationes conspiciuntur, sed qui pessimi & crudeles sunt, idololatriæ dediti, qui ex uenatione uiuunt & corio uestiuntur.

De

De prouincia Cassar. CAP. XXXVIII.

POst hæc peruenitur ad prouinciam Cassar, quæ magno Cham tributaria est. In ea sunt uineæ, uiridaria, arbores fructiferæ, bombix, & aliæ agrorũ possessiones. Incolæ uero habent linguam propriam, & sunt negotiatores et artifices, atq; lucri gratia per prouinciam discurrentes, adeoq; auare diuitijs inhiant, ut uix satis de partis edere audeant. Mahumeti quoque legi parent: tametsi quidam Christiani Nestoriani ibi inueniantur, qui suas quoque habent ecclesias. Regio patet quinque diætarum spatio.

De ciuitate Samarcham, & miraculo columnæ in ecclesia facto.
CAPVT XXXIX.

SAmarcham ciuitas magna & egregia est in regione illa, tributaria nepoti magni Cham. In hac habitant Christiani cum Saracenis, hoc est, Mahumetanis. Accidit uero his temporibus in ea diuina uirtute tale miraculũ. Frater magni Cham, nomine Cigatai, qui regioni illi præfuit, persuasus à Christianis baptismi suscepit sacramentum. De quo Christiani gaudentes, fauore illius ædificauerunt basilicam magnam in illa urbe, in honore diui Ioannis Baptistæ. Porro architecti ecclesiam illam tali fabricauerunt ingenio, ut tota eius testudo uni niteretur marmoreæ columnæ, quæ medium ecclesiæ tenuit locum. Habebant tunc Saraceni insignem lapidem qui omnibus modis ad hoc quadrabat, ut basis loco præfatam sustineret columnam. Raptus igitur à Christianis, in fundamento columnæ locatus est. De quo Saraceni dolentes hiscere nõ audebant, quum princeps ad hoc ipsum annuisset. Factum est autem, ut aliquanto post tempore princeps ille moreretur, & illi filius eius succederet in regno, non autem in fide. Tunc Saraceni ab eo obtinuerunt, ut Christiani lapidem illum, quem columnæ supposuerant, reddere cogerentur. Et quum illi pretium satis dignum offerrent, recusarunt Saraceni quicquam aliud accipere quàm lapidem. Quod hac impostura faciebant, ut Christianorum ecclesia funditus destrueretur. Christiani itaque uidentes durum esse contra stimulum calcitrare, aliò confugere nequiuerunt, quàm ad deum, & ad sanctum suum Ioannem Baptistam, quem lachrymosis oculis inuocare cœperunt. Adueniente itaque die quando lapis sub columna auferendus erat, ne ecclesia diutius maneret, nutu diuino longe aliud accidit, quàm perfidi sperauerant Saraceni. Siquidem columna ipsa adeò sublevata est ab ipsa basi, ut trium palmorum spatium inter utriusq; lapidis superficiem intercesserit, & columna ipsa iam testudinem ecclesiæ non ferret, sed uiceuersa testudo columnã portaret, id quod in hunc usq; diẽ perseuerat.

De prouincia Carcham. CAP. XL.

RVrsum ab hac urbe digressi uenimus in prouinciam Carcham, quinq; quasi dierum itinere in longum procedentes. Hæc omnium uictualium habet copiam, subiecta dominio nepotis magni Cham. Incolæ Mahumetum colunt. Habitant tamen inter eos quidam Christiani Nestoriani.

De prouincia Cotam. CAP. XLI.

PRouincia Cotam sequitur prouinciam Carcham, sita inter plagam orientalem & aquilonarem. Subiecta est dominio nepotis magni Cham, habetq; ciuitates & oppida multa. Metropolis eius uocatur Cotam. Extenditur prouincia in longum itinere octo dierum. Nullius rei quæ ad uictũ pertinet in ea est defectus. Habet copiam bombicis, atq; uineas multas & optimas. Homines uero sunt imbelles, sed boni artifices & negotiatores. Mahumetum agnoscunt.

De Prouincia Peim. CAP. XLII.

PRogredientibus ultra per eandem plagã occurrit prouincia Peim, extensa in longum quinque dierum itinere. Subiecta est magno Cham, habetq; multas ciuitates & castra. Metropolis eius uocatur Peim iuxta quam currit fluuius, in quo pretiosi inueniuntur lapides, nempe iaspides & chalcedonij.

A doniȷ. Incolæ regionis reuerentur Mahumetum, & sunt eximiȷ artifices atq; negotiatores. Abundant bombice, & uictualium habent copiam. Est consuetudo in hac prouincia, quando maritus quispiam ob certam causam in alium locum commigrat, & infra uigesimam diem domum non redit, licebit uxori alium ducere maritum priore relicto, Id idem licitum est uiro, posteaquam domum reuersus fuerit, ut, scilicet, impune matrimonium cum alia contrahat uxore.

De prouincia Ciartiam. CAP. XLIII.

POst hæc uenitur ad prouinciam Ciartiam, quæ est sub dominio magni Cham, habetq; ciuitates & castra multa. Metropolis eius, unde etiam ipsa denominata est, uocatur Ciartiam. Reperiuntur ibi in fluminibus multi lapides pretiosi, præsertim iaspides & chalcedoniȷ, quos negotiatores deferũt ad prouinciam Cathai. Est prouincia Ciartiam multum sabulosa, plurimas habens aquas amaras, unde sterile solum redditur. Quando extraneus aliquis exercitus hanc transit prouinciam, incolæ eius omnes cum uxoribus, filiȷs, animalibus, & cuncta suppellectile fugiunt in aliam regionem uiciniorem, ubi pascua & aquam bonam inueniunt, ibiq; morantur donec hostium exercitus transierit: & quum hostium effugiunt conspectum, uentus adeò delet uestigia eorum arenæ impressa, ut superuenientes hostes illorum iter nequaquam explorare possint. Si uero Tartarorum exercitus, quibus subiecti sunt, eorum pertransierit terram, ipsi non fugiunt, sed animalia duntaxat in alium abigũt locum, quod Tartari pro acceptis uictualibus nihil rependãt. Recedendo ab hac prouincia, sabulum quinq; dierum spatio terendum est, ubi nulla ferè alia aqua, quàm amara inuenitur, donec perueniatur ad ciuitatem Lop nomine. Et nota quòd omnes iam memoratæ prouinciæ, nempe Cascar, Carcham, Cotam, Peim, & Ciartiam usq; ad ciuitatem Lop, ponuntur intra magnæ Turchiæ terminos.

B *De ciuitate Lop & deserto maximo.* CAP. XLIIII.

LOp est ciuitas magna, ad introitũ deserti magni, inter orientem & Aquilonem sita. Incolæ eius Mahumetum colunt. In ea faciunt sibi mercatores, qui desertum transire cupiunt, parare cuncta necessaria. Quiescunt etiã in ea aliquantisper, prouidẽtes sibi de fortibus asinis & camelis, quos uictualibus onerant. Et quando in deserto uictualia deficere, incipiunt, interficiũt asinos, uel in deserto relinquunt, quia non poterunt amplius illis de pabulo prouidere quousq; desertum superauerint. Camelos tamen libentius seruãt, quod pauco sustententur cibo, & grauia onera ferant. Offert desertum illud magnum uiatoribus, aliquando aquas amaras, sed frequentius aquas dulces, ut ferè singulis diebus per illos triginta dies, quibus desertum ipsum uix pertransiri potest, aquam recentem inueniant, sed quæ interdum adeò modica est, ut non omnibus mercatoribus simul euntibus sufficiat. Est desertum illud multum montuosum: & ubi ad planiciẽ peruenitur, illic per sabulũ eundum est. Est in uniuersum sterile & squalidum, nullumq; propter pabuli penuriam animalibus præstat habitaculum. Cernuntur & audiuntur in eo interdiu, & sæpius noctu, dæmonũ uariæ illusiones. Vnde uiatoribus summe cauendum est, ne multũ ab inuicem seipsos dissociẽt, aut aliquis à tergo sese diutius impediat: alioquin quamprimũ propter montes & colles quispiam comitũ suorum aspectum perdiderit, ut non facile ad eos perueniat: nam audiuntur ibi uoces dæmonum, qui solitarie incedentes propriȷs compellãt nominibus, uoces fingentes illorũ quos comitari se putant, et à recto itinere abductos in perniciem deducunt. Audiuntur interdum in aëre cõcentus musicorum instrumentorum, sed frequentius sonitus tympanorum. Est igitur huius deserti transitus periculis plenus. *Dæmonum præstigia*

De ciuitate Sachion, & combustione corporũ mortuorũ. CAP. XLV.

SVperato deserto peruenitur ad ciuitatem Sachion, quæ sita est in ingressu prouinciæ magnæ Taguth ubi inter Mahumeti cultores pauci inueniuntur

niuntur Christiani Nestoriani. Sunt quoque ibi plurimi idololatræ, qui etiam linguam propriam habent. Vrbis huius incolæ negotiationibus non uacãt, sed de fructibus terræ uiuunt. Habet denique urbs ipsa multa monasteria diuersis idolis consecrata, in quibus multa offeruntur sacrificia, & dęmonibus magna à populo exhibetur reuerentia. Et quando homini filius aliquis nascitur, statim commendat eum idolo alicui, atque in honorem eius anno illo in domo sua nutrit arietem, quem anno à natiuitate filij reuoluto, proximo illius idoli festo unà cum filio offert cum multis cærimonijs & magna reuerentia. Postea coquuntur carnes arietis, & idolo denuo offeruntur, dimittunturque ante idolum tam diu suspensæ, donec completæ fuerint nephandæ orationes, quas ante ipsum iuxta consuetudinem suam murmurare solent. Et inprimis rogat pater idolum cum magna instantia, ut filium sibi commendatũ conseruet. Officio finito, immolatas carnes ad locum alium deferũt, & consanguinei illius omnes pariter congregati, carnes illas cum magna religione comedunt, ossa uero decenter in uasculo quodam conseruant. Cæterùm in mortuorum parentatione his utuntur cærimonijs, Curant proximi quique ut corpora exanimata comburantur in hunc modum. Primo interrogant astrologos, quando mortuus in ignem sit conijciendus. Tum illi quærũt quo mense, die & hora is qui in fata concessit, sit natus: constellationeque perspecta, indicant diem quando sit comburendus. Alij uero mortuum corpus aliquot diebus reseruant, aliquando septem diebus, quandoque per mensem, nonnunquam per sex menses, domi capsam illi parantes, & tali ingenio latera compaginantes, ut nullus fœtor ex ea exhalare possit. Corpus etiam ipsum aromatibus condiunt, & capsam pulchre depictam panno pretioso operiunt: & singulis diebus quibus cadauer domi tenetur, hora prandij mensa iuxta capsam præparatur, uino & cibo per integræ horæ spatium desuper positis, putantes defuncti animam de appositis manducare. Et quãdo defuncti corpus est offerendum, astrologi consuluntur qua ex porta id sit faciendum. Nam si porta aliqua dum cõstrueretur caruit bonis fatis, illam indicãt fugiendã atque incongruã per quã mortuorum cadauera efferantur, indicãtque aliam quæ huic rei accõmoda sit, aut nouam iubent in pariete fieri aperturã. Dum uero funus per ciuitatem portatur, lignea tuguria in uia construuntur, atque sericis & aureis pannis cooperiuntur: & quum defuncti cadauer ante ea portatur, effundunt in terram uina & delicata cibaria, putantes defunctũ in alia uita his recreari rebus. Antecedunt etiam funus ipsum uaria instrumenta musices, in quorum concentu maxima est iucunditas. Et quum ad locum combustionis uentum fuerit, scribunt & pingunt super chartas imagines uirorum ac mulierum, itemque multorum denariorum, quæ omnia simul cum cadauere comburuntur. Aiunt enim defunctum illum tot seruos & ancillas, animalia & denarios in alia uita habiturum, quot cum eo fuerint imagines combustæ, uicturusque sit perpetuo in diuitijs illis & honore. Hanc superstitionem seruat fere ubique cæcitas paganorum in partibus orientis, quum cadauera defunctorum comburunt.

Dæmonum cultus

Funerandi mos

B

De prouincia Camul. CAP. XLVI.

CAmul prouincia est intra magnam prouinciam Tanguth, subiecta imperio magni Cham, habens ciuitates multas & oppida. Attingit autem terra Camul duo deserta, magnũ scilicet, de quo iam supra diximus, & aliud quoddam minus. Abundat hæc prouincia his quę pro uitę sustentatione homo opus habet. Habent incolæ huius regionis linguã propriam, & ad aliud non uidentur nati, quàm uacare ludis & tripudijs. Idololatræ sunt & cultores dæmonum, ad hoc ab ipsis persuasi, quando uiator quispiam pertransiẽs ad domum alicuius hospitij gratia diuertit, suscipit eum paterfamilias cum magno gaudio, atque præcipit uxori & toti familiæ, ut quamdiu ille apud eos manere uoluerit non excludatur, sed illi in omnibus obediant. Ipse uero interim discedit, non reuersurus quamdiu hospes in ędibus suis manserit. Et uxor

Hospitalitas mira

A xor interim paret hospiti ut marito suo. Sūt mulieres illius regiōis formosæ: & uiri à dijs suis hac demētati sunt stultitia, ut putēt sibi gloriosum esse si eas uiatoribus prostituāt. Tempore uero quo regnauit Moguth magnus Cham & rex omnium Tartarorum, audita hac populi Camul stultitia, mādauit ipsis ne amplius seruarent hanc detestabilem cōsuetudinem, sed potius uxorū suarum custodientes pudicitiam, communia pararent hospitia, in quæ aduenę & superuenientes diuerterent uiatores, & prouinciam tanta nō fœdarent turpitudine. Viri uero Camul audito hoc regis mandato, plurimū sunt contristati, missisq; nuntijs & muneribus, instantissime rogarūt, ut tam graue reuocaret edictum, & traditionem illam, quam à suis senioribus ueluti per manus acceperunt, non aboleret, maxime quum compertum haberent se propter illud hospitalitatis beneficium deorum suorum cōsequutos gratiam, & terram nunquam deorum munere sua destitutam fœcūditate. Rex uero Moguth audita querela, acquieuit petitioni illorum, & reuocans mandatum dicebat, Quod ad me attinet, uobis mandaui ut detestabilem illam & toto orbe inauditam aboleretis consuetudinem: sed quia opprobriū honorem ducitis, habete opprobrium ut optastis. Nuntij itaq; alias portantes literas, quæ priores cassauerunt, uniuerso populo magnum attulerunt gaudium. Et is mos usq; in hodiernum diem à populo illo custoditur.

De prouincia Chinchinthalas. CAP. XLVII.

POst prouinciam Camul sequitur prouincia Chinchinthalas, quę ab Aquilone confinis est deserto, habetq; in lōgitudine iter sexdecim dierum, subiecta dominio magni Chā. Habet ciuitates & castra multa. Populus eius in tres diuisus est sectas. Pauci quidam confitentur Christum, & hi sunt Nestoriani: alij Mahumetum colunt, tertij idola adorant. Est in hac prouincia
B mons, in quo inueniuntur mineræ chalybis & audanici: itemq; salamandrę, de quibus fit pannus, qui si in ignem proiectus fuerit, non comburi potest. Fit autem pannus ille de terra in hunc modum, ut quidam è socijs meis, uir singulari præditus industria, Curficar nomine, Turchus me edocuit, qui in prouincia illa mineralium operi pręfuit. Inuenitur in monte illo minera quędam terræ, quæ fila producit lanæ haud dissimilia: & hæc ad solem desiccata in mortario æneo teruntur, deinde lauantur, & quicquid terrenum illis adhęret submouetur: demum fila illa sic purgata & attenuata, ut alia lana nentur, atq; in pannum contexuntur. Et quando pannos illos uolunt dealbare, projciunt eos ad horam in ignem, & tunc ex flammis illæsi educuntur niue candidiores. Haud secus purgant eos, quando maculas aliquas contraxerint: nam lotura alia præter ignem illis non adhibetur. De salamandra uero serpente, qui in igne uiuere dicitur, nihil explorare potui in orientalibus regionibus. Aiunt Romæ mappam quandam haberi, ex salamandra contextam, in qua sudarium domini inuolutum retinetur, quam rex quidem Tartarorum Romano misit pontifici.

De prouincia Suchur. CAP. XLVIII.

A Tergo relicta prouincia Chinchintalas, ducit iter ad orientem, & per decem continuas diætas nulla reperitur habitatio, nisi in paucis locis, quibus superatis, uenitur ad prouinciam Suchur, quæ plures habet habitationes & oppida. Metropolis eius uocatur Suchur. In hac prouincia inter multos idololatras pauci inueniuntur Christiani. Sunt autem omnes magno subiecti Cham. Negotiationibus non uacant, sed de fructibus terræ uiuunt. In cunctis huius prouinciæ montibus inuenitur reubarbarum, quod inde per mercatores ad diuersas mundi portatur terras.

De ciuitate Campition CAP. XLIX.

EST Campition ciuitas magna & insignis, principatum habens in regione Tāguth. Sūt in ea Christiani, Mahumetani, & idololatræ. Habēt idololatræ multa monasteria, in quibus idola sua colunt. Porro idola illa sunt formata uel ex lapide, uel ex ligno, uel ex luto desuper deaurata. Inter hæc quæ-

dam sunt tam magna, ut decem passus contineant longitudine, terræ ac si supini iacerent affixa, iuxta quæ parua sunt posita idola, quæ maioribus reuerentiam exhibere uidentur. Habent hæc idolorum portenta etiam suos sacrificulos & religiosos, qui cæteris honestius uiuere uidentur: nam quidam seruāt castitatē, multumq; cauent ne deorū suorū legem præuaricentur. Totum anni circulum per lunationes computant, nec alios habent menses, aut hebdomadas præter lunares. In his lunationibus obseruant quinq; cōtinuos dies, in quibus nullam bestiam uel auem occidunt, nec carnem comedūt: uiuunt etiam honestius quàm in reliquis diebus. Habent idololatræ in hac ciuitate hunc morē, ut quis triginta aut plures ducat uxores, iuxta quod multas nutrire potest: prima tamen cæteris dignior habetur, & magis legitima censetur. Non recipit uir ab uxore dotem, sed ipse in animalibus, uel seruis aut pecunia iuxta possibilitatem suam conuenietem assignat dotem. Si uxor uiro fiat odiosa, licitum est illi eam à se repudiare iuxta quod ei libuerit. Accipiunt etiam uxores in secundo gradu sibi attinentes, similiter nouercas. Et multa peccata quæ apud nos grandia censentur, apud illos licita reputantur. Viuunt in multis non secus quàm bestiæ, ut satis mihi mores eorum sunt perspecti, qui unà cum patre meo atque patruo per anni spatium ob quædam negotia in hac ciuitate mansi.

De ciuitate Ezina, & alio deserto magno. CAP. L.

A Ciuitate Campition itur per duodecim diætas usque ad Ezinam ciuitatem, quæ affinis est arenoso deserto Aquilonem uersus. Sunt ibi cameli multi, & alia animalia multa, atque aues diuersi generis. Incolæ uero idololatræ sunt, de terræ fructibus uiuentes, & negotiationibus abstinentes. Præparant quoque sibi uiatores in hac ciuitate commeatum, qui uoluunt transire per desertum illud magnum, quod uergit ad Aquilonem, & non nisi quadraginta dierum spatio pertransiri potest. Nulla inuenitur in hoc deserto uirens herba, sicut nec ulla habitatio, nisi perrara in montibus quibusdam & uallibus, ubi aliqui homines æstatis tempore morantur. In quibusdam etiam locis inueniuntur feræ syluestres, præsertim onagri, qui ibi in magna discurrunt multitudine. Omnes autem iam memoratæ prouinciæ pertinent ad prouinciam magnam Tanguth.

De ciuitate Tarocoram, & origine dominij Tartarorum.

CAPVT LI.

SVperato memorato deserto, peruenitur ad ciuitatem Tarocoram, quæ est ad Aquilonarem plagam, unde originem duxit Tartarorum dominium. Nam habitarunt primum in campestribus regionis illius, carentes ciuitatibus & oppidis, solum pascua quærentes, & aquas pro pecoribus nutriendis, nec habebant de gente sua principem, sed tributa pendebant magno cuidā
Vncham regi Vncham nomine, quem hodie uulgo presbyterum Ioannem uocant. Sed indies incrementa sumentes, & seipsis fortiores euadentes, cœpit rex Vncham timere, ne aliquando ab ipsis offenderetur, atq; in rebellionem prorumperent. Vt igitur potentia eorum minueretur, cogitabat operæpretium se facturum, si illos ab inuicē in partes secerneret, atq; in diuersas regiōes collocaret. At illi nolentes à se inuicem disgregari, transierunt omnes pariter in desertum uersus plagam Aquilonarem, magnam occupantes regionem, in qua tuti esse possent, nec regem suum timerent, negato etiam illi tributo.

Tartari regem ex seipsis eligunt, & discordia inter eum & regem Vncham nascitur.

CAPVT LII.

PAucis transactis annis, Tartari omnium consensu eligunt ex seipsis uirum probum & sapientem regem, Cinchis nomine, anno scilicet domini M.CLXXXXVII. cui coronam imponentes, & omnes circumquaq; qui de gente illa erant concurrentes, uoluntario animo illi obedientiam & subiectionem pollicentur. Ille igitur ut erat uir prudens, subiectos optime gubernabat, atq; breui tēpore octo prouincias cepit, & regno suo adiecit. Et quando ci-

A do ciuitatem aliquam aut castrum cepit, neminem sinebat occidi, aut rebus suis spoliari, qui saltem imperio suo sponte se submittebat, atque secum ad alias proficiscens ciuitates, illi operam suam libens impendebat. Hac itaque humanitate usus effecit ut mirum in modum ab omnibus amaretur. Itaque uidens se in tanta sublimari gloria & potentia, destinatis nuntijs ad regem Vncham, cui quondam tributa pendebat, rogabat ut illi filiam suam in uxorem collocaret. Quod ille ægerrime ferens, cum indignatione respondit: Malo filiam meam Vulcano consecrare, quàm seruo meo dare in uxorem. Et eiectis Chinchis nuntijs aiebat, Dicite domino uestro: Quia ad tantam creuisti superbiam, ut præsumas petere filiam domini tui in uxorem, en ne potiaris uoto tuo, faciam eam amara interire morte.

Vincitur rex Vncham à Tartaris. CAP. LIII.

AVdiens uero rex Chinchis molestam regis Vncham responsionem congregato magno exercitu, profectus est hostili animo contra regem Vncham, castra'que posuit in planicie quadam magna Tanduc nomine, & mittens ad regem, denuntiat illi ut se defenderet. At ille ueniens cum maximo exercitu, descendit ad campestria, & castra sua posuit iuxta castra Tartarorum. Tunc Chinchis Tartarorum rex præcepit incantatoribus & astrologis suis, ut illi indicarent qualem euentum prælium futurum esset habiturum. Tunc astrologi scindentes arundinem per longum in duas partes, posuerunt diuisiones ipsas in terram, unamque uocauerunt Cinchis & alteram Vncham, dixeruntque regi: Interim quo nos inuocationes legerimus deorum, nutu ipsorum fiet, ut hæ duæ partes arundinis adinuicem pugnent. Et cuius pars super alteram ascenderit, ille rex uictoriam in prelio obtinebit. Multitudine itaque ad spectaculum illud concurrente, cœperunt astrologi murmurare precationes suas & legere incantationes, & mox commotæ sunt partes
B arundinis contra se pugnantes, donec tandem pars Chinchis ascenderet super partem Vncham. Quo uiso, Tartari de futura certiores facti uictoria confortati sunt. Tertia igitur die prælium commissum est, & multis utrinque cadentibus, uictoria tandem penes Chinchin remansit. sicque factum est, ut Tartari regnum Vncham penitus sibi subiugarint. Regnauit autem Chinchis post mortem Vncham sex annis, in quibus multas acquisiuit prouincias: & quum ultimo castrum quoddam expugnare moliretur, accessitque propius, sagitta in genu percussus, interijt, sepultus in monte Alchai, ubi & reliqui Tartarorum principes huius successores, & qui de eius sunt progenie omnes sepeliuntur, etiam si centum dierum spatio funus fuerit adducẽdum.

Catalogus regum Tartarorum, & de sepultura eorum in monte Alchai.

CAP. LIIII.

PRimus Tartarorum rex uocatus est Chinchis, secundus Cui, tertius Barchim, quartus Allau, quintus Mongu, sextus Cublai, qui modo rerum potitur, cuius potentia maior est quàm omnium suorum prædecessorum: imò omnia Christianorum regna atque Saracenorum si unum essent regnum, uix adæquarent regnum Tartarorum, id quod suo loco manifestius fiet, ubi potentiam eius & dominium descripsero. Porrò quando corpus magni Cham tumulandum defertur ad montem Alchai, hi qui ipsum ad sepulturam comitantur, perimunt passim eos quos in uia obuios habent, dicentes: Ite & domino nostro regi seruite in alia uita. Tãta enim insania percussi sunt à satan, ut credant taliter occisos, in futura uita regis obsequio mancipandos. Nec modo sic contra homines insaniunt, uerum & in equos sæuiunt, quos obuiam uenientes iugulant unà cum defuncti regis optimis equis, putantes illos regi usui futuros. Quãdo corpus magni Cham Mongu huius prædecessoris ad montem Alchai sepeliendum ductum fuit, milites funus concomitantes, feruntur circiter uiginti millia hominum prædicta occasione interfecisse. *Crudelis superstitio*

A

De generalibus moribus & consuetudinibus Tartarorum, CAPVT LV.

MVlieres Tartaræ uiris suis fidelissimæ sunt. Absurdum est apud eos & intolerabile uitium, si quispiam ad proximi sui uxorem præsumat accedere: & hoc unico studio apud eos cauetur, ne alter alteri in hac re iniuriam inferat. Id tamen apud eos honestum & licitum ducitur, ut quisque tot ducat uxores quot nutrire potest, licet prima cæteris principalior & honorabilior iudicetur: Præter sorores, omnes cōsanguineas quæ in lateralibus lineis comprehenduntur ducunt uxores, etiam nouercam, si pater mortuus fuerit. Sic fratre defuncto licebit superstiti fratri fratris relictam ducere uxorē. Viri ab uxoribus non recipiunt dotes, sed ipsi uxoribus atq; earum matribus dotes assignant. Propter uxorum multitudinem, Tartari plurimos habent filios. Nec est uxorum multitudo Tartarie admodum onerosa, quum illæ suis laboribus multa lucrentur. Sunt præterea ad familiæ gubernationem, & ad ciborum præparationem multum solicitæ. Non minori cura reliqua domus exequuntur officia. Viri uero uenationi, aucupijs atque armorum exercitiis sunt intēti. Nutriūt Tartari multos greges boum, ouium, & aliorū iumentorum atq; pecorum, & cum illis morantur in locis pascuosis, æstate quidem in montibus & frigidioribus locis ubi pascua & ligna inueniunt, hyeme uero ad calidiores regiones se trāsferunt, ubi pabulū pro animalibus inueniūt. Domunculas habent in modum tabernaculorum filtro opertas, quas secum deferunt quocunque migrant. Nam possunt eas plicare & extendere, leuare & deponere. Ostia earum semper Austro obuertunt. Habent quoque quadrigas filtro coopertas, quæ à camelis trahuntur, in quibus uxores, filios, & utensilia necessaria secum uehunt, atque à pluuiarum iniuria defendunt.

De armis & uestibus Tartarorum. CAP. LVI.

B

ARma quibus Tartari prælij tempore induuntur, non sunt ex ferro fabre facta, sed ex corio forti atque solido parata, quale est corium bubalorum & aliorum animalium quæ habent duriora tergora. Sunt sagittarij optimi, à pueritia ad arcuum exercitia assueti. Vtuntur etiam clauis & gladijs, sed rarius. Illi qui cæteris ditiores sunt, utuntur indumentis sericis & aureis, & sub his deferunt pelles delicatas uulpium, aut armelinorum, aut aliorum animalium præsertim quæ uulgo Zebellinæ uocantur, quæq; reliquis pellibus pretiosiores iudicantur.

De cibis Tartarorum. CAP. LVII.

VEscuntur Tartari cibis grossioribus, præsertim carne, lacte & caseo. Inhiant quoque uenationibus tam mundorum quàm immundorum animalium. Nam equos & carnes comedunt, atq; reptilia quædam quæ in magna copia apud illos inueniuntur. Bibunt lac equarum, quod taliter præparant, ut uideatur esse uinum album, non admodum insipidus potus. Vocatur ab ipsis Chuinis.

De Idololatria & erroribus Tartarorum. CAP. LVIII.

COlunt Tartari pro deo numen quoddam ab illis confictum, quod Natagai uocant, putantq; illud deum esse terræ, qui curam de ipsis ac filijs eorum, de fructus terræ atq; gregibus pecorū gerat. Hoc numen in maximo habent honore, nec est aliquis qui in domo sua illi non imaginem dedicauerit. Et quoniam credunt numini Natagai esse uxorem & liberos, collocant etiam ipsi iuxta penates suos imagunculas quasdam uxoris ac filiorū loco: uxoris quidem simulachrum ad sinistram, & filiorum imagines ante faciem idoli collocantes. His idolis magnam exhibent reuerētiam, præsertim quando uadunt ad prandiū & cœnam: tunc enim antequam ipsi comedunt, perungunt ora imaginum pinguedine carnis coctę, & partem prandij aut cœnę extra domum in honorem illorum ponentes, credunt deos hinc cibari. Quo facto, ipsi ad mensam euntes comedunt. Si Tartari alicuius moriatur filius, qui nondum duxit uxorem, & item alterius moriatur filia innupta, conueniunt

A unt utriusque defuncti parentes, & inter defunctos connubium faciunt: conscriptisque contractus illius literis, iuuenem & puellam in charta pingunt, & hanc cum pecunia contributa atque utensilibus & supellectile Vulcano deuouent, credentes defunctos in alia uita matrimonialiter coniunctos. Faciunt quoque pro hac re solennes nuptias & de præparatis cibis nõnihil hinc & hinc diffundunt, ut sponsus & sponsa ijs quoque uescantur. Quo facto, parentes & consanguinei defunctorum tali putant se affinitatis uinculo coniunctos, ac si nuptiæ illæ sponsis adhuc uiuentibus fuissent celebratæ.

De strenuitate & industria Tartarorum CAP. LIX.

SVnt Tartari homines bellicosi, strenui in armis, & ad subeundos labores intrepidi. Non sunt effœminati, molles, & delitijs assueti, imò tolerantissimi laborum & inediæ. Fit non raro ut per integrum mensem nihil aliud comedant præter lac iumentorum & carnes animalium quæ in uenationibus capiunt. Equi quoque eorum dum belligeratum uadunt, sola herba quam in pascuis inueniunt nutriuntur. Insident armati equis suis tota nocte, & equi interim nihilomnius pascuntur ubicunque bona inuenerint pascua. Ipsi quoque exiguo contenti sunt cibo, quantumlibet magnos subeant & perficiãt labores. Ad capiendum ciuitates & fortalicia, singulari et magna utuntur astutia. Quum bellandi causa in remotas partes expeditionem parant, nihil secum præter arma portant atque parua tentoria, sub quibus pluuiæ tempore latitant. Portat etiam quilibet secum duo uascula, quę uulgo flascones uocant, in quibus lac quod bibant ferunt, & ollam coquẽdis carnibus adaptandam. Quum uero sine mora ad remotissimas partes concedere uolunt, accipiunt secum lac in modum solidæ pastæ siccatum, quod in aquam tritum, potum illis & cibum præbet.

De iudicijs & iustitia Tartarorum, CAP. LX.

MAlefactores hoc modo puniunt. Si quis furatus fuerit rem parui ualoris, & uita priuari non commeruit, cæditur fuste septem uicibus, aut de
B cem & septem, aut uiginti & septem, aut quadraginta & septem, pro mensura peccati ictus inferendo, idque usque ad centum, addendo semper decem. Aliqui tamen nonnunquam ex his percussionibus moriuntur. Quòd si quis furatus fuerit equum uel rem aliam, pro qua occidi meruit, merso mucrone in uentrem eius occiditur. Quod si uitam suam liberare uoluerit, restituet furtũ in noncuplo. Qui equos, boues, & camelos habent, signa sua pilis eorum inurunt, atque sine custode ad pascua emittunt. Minutis tamen animalibus adhibent pastorum custodiam. Hæ primę Tartarorum fuerunt consuetudines: uerum quum iam inter uarios mixti sint populos, nonnihil à prioribus degenerauerunt moribus, & populis quibus coniuncti sunt, conformes se fecerunt.

De Campestribus Bargu, & extremis insulis Aquilonis. CAP. LXI.

REtardati sumus nonnihil in Tartarorum moribus & cõsuetudinibus describendis, nunc uero alias orientalis regionis lustrabimus prouincias, eo incedentes ordine, quo reliquas hactenus descripsimus. Relicta ciuitate Carocaram, à monte Alchai Aquilonem uersus uenitur ad campestria Bargu, quæ in longitudine quadraginta habent diætas. Incolæ illorum locorum uocantur Meditæ, parentque magno Cham, Tartarorum habentes mores. Sunt homines syluestres, & uescuntur carnibus animalium, quæ uenatione capiunt, maxime ceruorum, quorum magnam habent copiam, & adeò cicures faciunt, ut illis atque equis uel asinis insideant. Carent blado & uino. In æstate maximas exercent auium & syluestrium animalium uenationes, quorum carnibus per hyemem uiuant, nam hyeme tam uolatilia quàm alia animalia propter immensum illius regionis frigus aufugiunt. Post terminum dictarum quadraginta diætarum, peruenitur ad oceanum, ubi in montibus nidificare solent herodij siue falcones peregrini, qui inde ad magni Cham curiam perferuntur. Nec inueniuntur ullæ aliæ aues in his montibus preter he

rodios & aliam auiculæ speciem, qua pascuntur herodij. In insulis maris illius nascuntur, grifalchi in magna copia, qui inde ad magnum Cham deferuntur. Grifalchi uero qui de Christianorum terris ad Tartaros portantur, non perferuntur ad magnum Cham, quum ille ijs abundet auibus, sed perueniunt ad eos Tartaros, qui Armenis & Cumanis confines sunt. In illis Septentrionalibus partibus insulæ sunt quædam, quæ tantum uergunt ad Aquilonem, ut polus arcticus illis uideatur ad meridiem deflectere. A

De regione Erigimul, & ciuitate Singui. CAP. LXII.

HIc redeundum erit nobis ad ciuitatem Campition, de qua paulò superius mentionem fecimus, ut inde ad alias digrediamur prouincias, quas nondum descripsimus. Igitur si à ciuitate Campition uersus orietem itinere quinque dierum procedatur, audiuntur in locis intermedijs nocturno tempore horribiles uoces demonum, donec ueniatur ad regnum Erigimul, & ad regnum Cerguth, quæ sunt regna magna, magno Cham subiecta. Ibi inueniūtur Christiani Nestoriani, idololatræ & Mahumetani. Sunt ibi multæ ciuitates & castra. Hinc si inter orientē & meridiē procedatur, uenitur ad prouinciam Cathai. Est tamen inter Cathai & regnum Cerguth ciuitas quædā Singui nomine, magno Cham tributaria: ubi etiā triplex illa memorata inuenitur hominum secta. Inueniuntur etiam ibi boues syluestres pulcherrimi & grandes ueluti elephantes, pilos habentes albos & nigros, longitudine triū palmorum. Multi etiam ex his bobus domestici facti, ad onera ferenda instituuntur: alij ad aratrum ligati, breui tempore magna inuertunt arua. Inuenitur in hac prouincia muschum optimum, & quo melius in mundo nō inuenitur. Est enim animal quoddā pulchrum in hac prouincia, catti habens magnitudinem, & pilos grossos ut ceruus, pedes quoque habens ungulatos, & dentes quatuor, duos suprà & duos infra longitudine trium digitorum: iuxta umbilicum uero inter cutem & carnem uesicam habet sanguine plenam, & sanguis is est muschum. à quo tam suauissimus exhalat odor. Incolæ huius regionis idololatræ sunt, & libidinis sectatores, corpore pingues & naso paruo, pilis labia obsidentibus. Mulieres pulchræ sunt & albæ. Et uiri quando uxores ducere uolunt, quęrunt magis pulchras quàm nobiles aut diuites. Vnde sæpe fit ut uir nobilis & magnus pauperem ducat uxorem, sed formosam, matri illius dotem assignans. Negotiatores & artifices plurimi ibi inueniuntur. Patet hęc prouincia longitudine uiginti quinque dietarum, & est admodum fertilis. Sunt in ea maximi fasiani, caudas habentes longitudinis decem palmorum aut octo. Inueniuntur etiam ibi alia multa auium genera, quæ pulcherrimas habent pennas, diuersis & elegantibus distinctas coloribus. B

De prouincia Egrigaia. CAP. LXIII.

PRocedendo ulterius uersus orietem, septemque exactis diætis, occurrit prouincia Egrigaia, in qua plurimæ sunt ciuitates & castra, Est enim de prouincia magna Tanguth, cuius principalis ciuitas uocat̃ Calacia. Incolę eius idololatræ sunt, præter aliquot Christianos Nestorianos, qui ibi tres habent ecclesias. Subiecti sunt omnes magno Cham. Inueniūtur in ciuitate Calacia panni, quos Zambiloti uocant, de lana alba & camelorum pilis contexti, quibus uix pulchriores in mundo inueniuntur. Deferuntur autem per negotiatores ad diuersas mundi regiones.

De prouincia Teuduch, Gog & Magog, & ciuitate Cianiganiorum.
CAPVT LXIIII.

AB Egrigaia prouincia eundo ad orientem, ducit iter ad prouinciam Teuduch, in qua sunt ciuitates & castra multa, ubi etiam manere consueuit rex ille magnus, & toto orbe terrarum nominatissimus, uulgo presbyter Ioannes dictus. Modo autem prouincia illa tributa pendet magno Cham, habens regē qui est de progenie presbyteri Ioannes. Cæterum omnes magni Cham post mortem illius qui à Cinchis in prælio fuit occisus, tradiderūt fili

as suas

A as suas illis regibus in uxores. Et licet ibi sint aliqui idololatræ, & item aliqui Mahumetani, tamē maior pars prouinciæ fidem obseruat Christianam: & hi Christiani primas tenent in hac prouincia: præsertim ubi est gens quędam, Argon uocata, quæ reliquis populis sagacior est & elegantior. Sunt etiam ibi regiones Gog & Magog, quos illi nominant Lug & Mungug. In his locis reperitur lapis Lazuli, de quo fit azurum optimum. Fiunt quoque ibi Zambiloti optimi de pilis camelorum: & item panni de auro & serico diuersarum habitudinum. Est ibi ciuitas Sindacui nomine, in qua fiunt arma pulcherrima & optima, diuersorum generum, pro exercitibus necessaria. In montibus huius prouinciæ sunt magnæ mineræ argenti, & multiplices uenationes syluestrium bestiarum, uocatur'que regio montium Ydifa. Distat tribus diætis à memorata ciuitate alia ciuitas Cianiganiorum, in qua est palatium maximum, magni Cham habitatio, quādo ad illam diuertit ciuitatem. Proficiscitur autem sæpius illuc, quia iuxta ciuitatem sunt lacunæ, in quibus diuersorum generum aues inueniuntur, præsertim grues, fasiani, perdices, & his similes aues. Hæ aues capiuntur grifalchis, herodijs seu falconibus, habetq; rex ipse in hoc summam delectationem. Sunt ibi quintuplices grues: quædam habent alas nigras ut corui, aliæ sunt albæ & candidæ, habentes pennas plenas oculis aurei coloris, ut sunt apud nos caudæ pauonum: rursum aliæ inueniuntur ibi nostris haud dissimiles: sunt deindæ aliæ quæ sunt paruæ, sed habentes pennas longas & pulcherrimas, rubro nigroq; permixtas colore. Quinto sunt ibi grues grisei coloris, oculos habentes rubeos ac nigros, & hæ sunt ualde magnæ. Est iuxta hanc ciuitatem uallis quædam, in qua multæ sunt casæ, in quibus maximus numerus nutritur perdicum, qui seruantur pro rege illuc pro tempore diuertente.

B *De ciuitate Ciandu & nemore eius, itemq; de festiuitatibus quibusdam Tartarorum.*

CAPVT LXV.

A Ciuitate Cianiganiorum tres sunt diætæ contra Aquilonem ad ciuitatē Ciandu, quam ædificauit magnus Cham Cublai, extruens in ea maximum ac pulcherrimum palatium, marmore constans, & auro adornatum. Iuxta palatium istud est nemus regale, muris undiq; cinctum, quorum circuitus patet milliarijs XV. In nemore uero sunt fontes & flumina, atq; prata, & uariæ bestiarū species, ut cerui, damulæ, capreoli cū falconib. qui regi in uoluptatem & cibum seruantur pro tēpore, quando illuc diuertit. Diuertit aūt sæpe uenationi operam daturus equo insidens, ducitq; secum leopardum domesticum, quem in ceruos & damulas prouocat, captamq; bestiam grifalchis tradit, atq; in hac re spectāda miram capit uoluptatem. In medio nemoris domus quędam de arundinibus constructa pulcherrima consistit intus & foris deaurata, & uarijs picturis adornata, atq; tali artificio communita, ut à pluuia nequaquam illi iniuria fieri possit. Potest quoque domus ipsa in modum tabernaculi dissolui atq; deponi, & rursum erigi. Nam sustinetur quando erecta fuerit circiter ducentis funibus sericis. Porrò arundines ex quibus cōstat, habent singulę quindecim passus in lōgitudine, et in spissitudine tres palmos: ex quibus fiunt columnæ, tabulę & cōpagines, sed & imbricamenta. Nam diuiduntur arūdines iuxta nodos, & pars illa per mediū scissa duas præbet tegulas, quæ domo superpositæ eam à pluuiarum defendunt stillicidijs. Solet magnus Cham tribus mensibus per annum illic habitare, scilicet in Iunio, Iulio atque Augusto, nam est ibi aëris conueniens temperies, caretq; locus ipse solis ardoribus. His igitur mensibus domus erecta manet, cęteris uero temporibus deposita & conuoluta seruatur. Proinde die uigesimo octauo Augusti rex à ciuitate Ciandu discedens, proficiscitur ad locum aliū dijs suis sollenne facturus sacrificiū. à quibus sperat sibi, uxoribus, filijs, & animalibus quæ possidet uitam & sanitatem concedi. Nam habet armēta magna equorum alborum & equarum albarum, quę putātur excedere numerū decem millium. In hac aūt festiuitate præparatur lac equinum in uasis decē-

tibus, & rex ipse manib. suis proprijs diffundit hinc inde lac illud pro honore deorum suorum, arbitrans & à magis suis sic edoctus, quòd dij lac bibant effusum, & soliciti sint conseruatores omnium eorum quæ possidet. Post sacrificium illud nephãdum, bibit rex de lacte equarum albarum, nec ulli alteri licet illa die bibere de lacte illo, nisi fuerit de progenie regis, præter populum quendã regionis illius Horiach uocatũ, qui hoc etiã gaudet priuilegio, propter uictoriam quandam magnam, quã pro magno Cham Chinchis obtinuit. Hic igitur ritus die uigesimo octauo Augusti solenniter in perpetuũ à Tartaris obseruatur. Hinc etiam fit ut equi albi atq; equæ in magno à populo illo habeãtur honore. Comeduntur etiam in hac prouintia carnes hominum, qui publico iudicio ad mortem condemnati sunt. Qui uero ex ægritudine moriuntur, horum carnes non comeduntur. Habet magnus Cham magos, qui dæmonum arte obtenebrant & in caliginem conuertunt aërem, luce super palatiũ regis clara permanente. Agunt etiã hi magi, ut rege iuxta mensam sedente, scyphi eius aurei dæmonum arte ab alia mensa quæ in medio aulæ consistit, regia portans uasa, super mensam regis exiliant, dicuntq; se id secreta quadam efficere arte. Et quãdo festa idolorum suorum celebrãt, dantur illis à rege arietes, quos cum lignis aloës & thure ceu odoriferũ sacrificium dijs offerũt, coctasq; arietis carnes cum cantu & maxima lætitia idolis deuorandas exhibent: ius uero carnium ante idola effundunt, asserentes sic deorum suorum promereri clemẽtiam, qui terris fertilitatem largiantur.

De monachis quibusdam idololatris. CAP. LXVII.

INueniuntur in regione illa plurimi monachi, idolorũ cultui deputati. Habent hi monasterium quoddam magnum, oppiduli habẽs magnitudinem in quo sunt circiter duo millia monachorũ, qui idolis seruiũt, rasura & ueste à laicis sequestrati. Nã radunt caput & barbã, uestemq; induunt religiosam. Hi in idolorum solennitatibus magnis clamoribus cantant, luminaria multa in templo accẽdunt, alijsq; cõpluribus distinẽtur stultis cærimonijs. Sunt & alijs locis monachi & uarij idololatræ, quorũ quidam multas habẽt uxores, alij uero pro honore deorũ suorũ caste uiuunt, uitam austerã ducentes, nam nihil comedunt præter farinæ purgamenta aquis diluta. Vestiuntur quoque pannis rudibus & asperis, coloris abiecti, & lecti mollitiem uitantes, dormiunt super rigẽtia stramina. Alij tamẽ monachi qui laxioris sunt uitæ, iudicãt hos tã austere uiuẽtes hæreticos, quòd non debito uiuẽdi modo deos colãt.

M. PAVLI VENETI DE REGIONIBVS ET PROVINCIIS ORIENTALIBVS, LIB. II.

De potentia & magnificentia Cublai regis maximi Tartarorum. CAP. I.

IN hoc secũdo libro scribere institui de magnificentia, põpa, sumptuositate, potẽtia, diuitijs, & imperij administratione Cublai Tartarorum summi Imperatoris, qui nostro æuo regni sceptra gubernat. Is enim in sua magnificentia & dominio longe superat omnes prędecessores suos, adeò ampliauit imperij sui limites, ut ferè totum orientem suæ habeat subiectum potestati. Is ex prosapia Chinchis primi Tartarorũ principis satus, sextus Imperator illius terræ fuit, anno scilicet domini M.CCLVI. regnare incipiens, & populo magna sapientia atq; grauitate pręsidens. Est uir strenuus, in armis exercitatus, corpore robustus, atq; animo ad res gerendas promptus, consilio pollens, & in populi gubernatione prouidus atq; circunspectus. Nam priusquam imperij consequeretur fasces, sæpe strenuum in bellis egit militem, atq; in cunctis ut prudentem uirum se gerebat. Interim tamen quo regno præfuit, non nisi semel ad pugnam processit, sed filios suos & alios aulicos loco sui illuc destinauit.

Qualiter

A

Qualiter Cublai rex à patruo suo Naiam rebellionem sustinuit. CAP. II.

DIximus Cublai regem semel ad pugnam egressum, sed modo causam explicabimus. Anno domini M. CCLXXXVI. patruus eius Naiam nomine quum triginta esset annorum, & multis populis atq; regionibus esset præfectus, iuuenili elatus uanitate, motus est cōtra dominum suum Cublai, maximum contra eum ducens exercitum, & ut felicius pugnaret, asciuit in auxilium alium quendam regem Caydu nomine, qui nepos erat Cublai Imperatoris, sed odio habebat eum. Rebellioni igitur assensum præbens, promisit se in propria uenturum persona, conductis centum millibus militum. Hi igitur ut condixerunt, conuenire decreuerunt cum suis copiis in planicie quadā, pariter Imperatoris terras inuasuri. Porrò Naiam in exercitu suo habuit circiter quadraginta millia militum.

Qualiter Cublai se contra hostes muniuit. CAP. III.

NOn autem latuit Cublai Imperatorem, quid consanguinei sui molirentur contra eum, & quàm acerbo animo cōtra ipsum concitati essent, publica facta conspiratione. Quapropter per caput suum & Imperialem coronam iurauit, quòd se defenderet ab illis, & uindicaret hostium suorum audaciam. Vnde in uiginti duobus diebus comparauit exercitum maximum, nempe trecenta sexaginta millia equitum, & peditum centum millia, id'que ex his qui uicini erant ciuitati Cambalu. Et quanquam longe maiorem potuisset congregare exercitum, tamen quia subito & quasi ex improuiso uoluit irruere in hostes, noluit diutius moram trahere in aggregando maiori exercitu, ne institutum eius Naiam hosti patefieret & fugam meditaretur, aut ad tutiora loca exercitum suum perduceret. Habuit quidem Imperator tunc & alios exercitus in armis, sed quos contra diuersas miserat prouincias expugnandas, & hos quoque reuocare noluit, quo minus hosti consilium

B

suum aperiretur. Interim autem mandauit omnes uias maxima custodiri diligentia, ne expeditio sua ullo pacto Naiam hosti innotesceret, atq; præsentire posset aduentum suum. Vnde cuncti euntes & redeuntes à regis custodibus tenebātur, ne uel aliquid rumoris ad Naiam perueniret. Rebus itaque sic se habentibus, consulit rex Cublai astrologos, quando fata felicem sibi indicarent profectionem, et qua hora itineri se accingere debeat. Qui omnes paribus uotis regi cuncta felicia prædicunt, adesseq; aiunt tempus quo de hostibus triumphet.

Quomodo Cublai deuicerit Naiam. CAP. IIII.

IGitur Cublai Imperator cum exercitu suo soluēs, profectus est usq; ad planiciem ubi Naiam adhuc præstolabatur aduentū Caydu regis, qui illi suppetias erat laturus. Et Cublai ad collem quendam castrametatus, quieuit illa nocte cum exercitu suo. Populus uero Naiam nihil sibi metuens nec periculi aliquid adesse sciens, inermis per planitiem uagabatur, genio largius uacans. Et transacta nocte, ut dies terris reddi cœpit, Cublai imperator in collem ascendens, exercitum suum in duodecim distinxit acies, tria millia militum una habente acie. Pedites uero iuxta milites tali collocati sunt ordine, ut in quibusdā aciebus duo pedites lanceas tenentes, duo militū stiparent latera. Rex uero ipse sedebat in castro quodā mirabili super quatuor constructo elephantos, in quo etiam regale erat uexillum. At exercitus Naiam ubi uidisset insignia, & acies Cublai uehementer expauit, quippe qui adhuc expectabant subsidium regis Caydu. Et continuo currentes ad tentoriū Naiā qui cum concubina quam adduxerat dormiebat, excitauerunt illum. At ille quantocyus potuit, exercitum suū in acies disposuit. Est autem consuetudo omnium Tartarorum, ut tubis primum clangorem edant, et tangant cuncta exercitus instrumenta, atq; altis uocibus cantēt, & tandē signo à rege dato, arma contra hostem corripiant. Sic quum uterq; exercitus suas absoluissent cantilenas, iubet Cublai buccinis signum dare, & hostem aggredi. Illico aūt manus conserere cœperunt, & tam atrox prælīū inierunt, ut putares imbrē

sagit-

 A
sagittarum & iaculorum per aërem descendere. Balistis laxatis, mutuo gladijs & lanceis se interficiunt. Erat quidem Naiam professione & nomine Christianus, sed non operum fidei sectator, signaueratque principale uexillum suum crucis signo, habens secum non paucos Christianos. Commissum est itaque prælium ab initio diei usque ad meridiem, & ceciderunt multi ex utroque exercitu, donec tandem Cublai superior euaderet, & hostem in fugam uerteret. Mox autem ut populus fugere cœpit, Naiam captus est, & ingens multitudo in fuga ipsa occisa.

Quomodo Naiam suffocatus fuerit. CAP. V.

REx itaque Cublai captum habens hostem suum, iussit ut confestim occideretur, qui ausus fuerat contra dominum suum arma mouere, & rebellionem excitare. Sed quoniam erat de prosapia sua, noluit ut sanguis regius de stirpe sua funderetur, ne terra regium biberet sanguinē, aut sol uel aër uiderent mala morte quenquam de regali progenie natum interire. Iussit igitur ut tapeto inuolutus atque ligatus, tamdiu hinc inde duceretur, agitaretur, traheretur & impelleretur, donec contracto anhelitu suffocaretur. Hoc autē mortuo, optimates sui & cunctus populus qui euadere potuerūt, inter quos multi fuerunt Christiani, sponte se submiserunt dominio & obedientiæ Cublai imperatoris. Et tunc quidem quatuor prouinciæ accesserunt ditioni eius, quarum nomina sunt, Funotia, Cauli, Barscol & Sinchintingui.

Compescit Cublai Iudæos & Saracenos crucis Christi contemptores.
CAPVT VI.

POrrò Iudæi & Saraceni qui in exercitu Cublai fuerunt, cœperunt Christianis, qui cum Naiam uenerant exprobrare, & dicere quod Christus, cuius signū Naiam in uexillo habuerat, non potuerit suis auxilio esse: hasque contumelias cotidie Christianis obiecerunt, Christi potentiam ut inanem irridentes. Christiani uero qui ad regis Cublai obedientiam uenerant, indignum rati ut talia ferrent conuicia, quæ gloriam Christi minuerēt, conquesti sunt Imperatori quales illis inferrentur iniuriæ. At ille cōuocans Iudæos & Saracenos, ad Christianos cōuersus ait, Deus uester & crux eius noluit quidem Naiam præsidium ullum ferre, uerum uos propterea nolite erubescere, quoniam deus bonus & iustus, iniustitiæ & iniquitati patrocinari minime debuit. Naia domini sui proditor extitit, atque contra omnem æquitatem rebellionem excitauit, & quidem dei uestri auxilium in sua malicia implorauit. Sed ille ut deus bon⁹ & rectus, noluit fauere illius criminibus. Vnde mandans Iudæis & Saracenis, cæterisque Christiani nominis blasphematorib. interdicebat, ne ullus eorū Christianorū deum aut crucē eius amplius blasphemare præsumeret. Sic illis silentium impositum est. Cublai uero tumultu sedato, cum uictoria & gaudio ad ciuitatem suam Cambalu est reuersus. B

Qualiter magnus Cham remuneret milites suos parta uictoria. CAP. VII.

POrrò præfectos, exercituum duces, atque alios antesignanos milites, rex Cublai quum uictor è bello redit, honorat hoc modo. Eum qui ante præerat centum militibus, in gradum sublimiorem collocat, atque mille præficit militibus, & sic gradatim reliquos belli duces in digniorem ponit statum, donatque illis aurea & argentea uasa, tabulas, priuilegia atque immunitatem. Et hæc quidem priuilegia tabulis uel bracteis per sculpturas imprimuntur. Ex uno latere scriptura huius tenoris continetur: Propter dei magni uirtutem, & propter gratiam magnam quam Imperatori contulit, nomen magni Cham benedictum sit. In alio uero latere sculpta est imago leonis cum sole uel luna, uel imago grifalchi, aut reliquorum animalium. Quicunque autē habet tabulā cum leone & sole atque luna, quando procedit in publicum, defertur palliū supra eum in signū magnę autoritatis. Qui aūt grifalchi habet imaginem, potest secū de loco uno ad alium ducere uniuersam cuiuscunque principis uel regis militiam. Sicque omnia in suum distributa sunt ordinem, tabulis indicantib. quibus obediri oporteat. Etsi quis iuxta tabularum

expressionem obedire noluerit, contempseritq́ præscriptam autoritatem, ut rebellis Imperatori, interficitur.

De forma Cublai atq; uxoribus, filijs & ancillis eius. CAP. VIII.

REx Cublai est homo admodũ pulcher, statura mediocri, non nimis pinguis, nec nimis macilẽtus, faciem habet rubicundã atq; candidã, oculos magnos, nasum pulchrũ, & omnia corporis lineamenta debita proportione consistẽtia. Habet uxores IIII. quas legitimas censet, & succedit ei in regno primæ primogenitus. Et quælibet harũ quatuor, peculiarẽ curiam, eamq́; regalem in proprio palatio tenet, habẽs circiter trecentas electas pedissequas et famulas, multosq́; ministros eunuchos, & aliam familiam plurimã. Habet præterea rex ipse cõcubinas multas. Nã est inter Tartaros natio quædã, quæ dicitur Vngrac, quæ mulieres habet admodum formosas, & moribus conspicuas, de quibus nutrit in palatio suo circiter centũ, quæ scilicet elegantiores sunt formæ & super has constituit matronas quasdam, quarum officium est, ut illarum curam gerant, & diligenter cõsiderent, quando in infirmitatẽ ceciderint, aut maculam aliquam contraxerint: alioquin regis complexibus frui nõ poterunt. Ex his concubinis sex deputantur tribus diebus ac noctib9 pro custodia regiæ cameræ: & dum rex uadit dormitũ, aut e lecto mane prosilit, assistunt ei ut ministræ, atq; in cubiculo eius dormiunt. Quarta uero die sex aliæ prioribus in dicto ministerio succedunt, tribus diebus & totidẽ noctibus regi obsequentes. Et his rursum aliæ sex succedunt, cõtinuaturq́; hæc permutatio, donec omnes centum ministerio regis fuerint adhibitæ. Porro de quatuor legitimis uxoribus habet rex Cublai XXII. filios, uocatus'que fuit primæ uxoris primogenitus Chinchis, qui illi successurus erat in imperio, nisi ante patrem in fata concessisset. Is itaq; reliquit filium, nomine Temur, qui est homo strenuus, prudẽs, & in militia exercitatus, succedetq́; auo in imperio loco patris sui defuncti. Cæterũ de ancillis & famulabus suis habet rex Cublai XXVII. filios, qui omnes in aula sua sunt magni barones.

De palatio eius quod est in Cambalu, & loci amœnitate. CAP. IX.

TRibus anni mensibus, nempe Decembri, Ianuario & Februario Cublai rex in regia ciuitate Cambalu moratur, ubi palatium habet miro artificio extructum. Ambitus enim eius continet milliaria IIII. quadratura quali bet unum milliare complectente. Et est murus is spissus ualde, decem passibus in altum consurgens. Superficies eius extrinseca colore albo & rubeo nitet. In singulis quatuor muri angulis palatium pulchrum & magnum, fortalitij loco conditum est. Sic in medio cuiuslibet quatuor murorum, palatium egregium extructum est: eaq́; in uniuersum octo sunt. In his conseruantur arma, instrumenta, tormenta & uasa bellica, nempe arcus, sagittę, pharetræ, calcaria, frena, lanceæ, clauæ, funiculi arcuum, & reliqua quæ in bello necessaria sunt, singulaq́; armorũ genera in singulis posita sunt palatijs. Porrò facies palatij quæ meridiem respicit quinq; habet portas, quarum media maior est omnibus, nec unquam aperitur, nisi pro regis introitu. Nam nulli per eam patet ingressus nisi soli regi. Sed hæc habet duas minores collaterales portas, per quas ingrediuntur reliqui qui regem comitantur. Quælibet uero reliquarum trium facierum, unicam duntaxat in medio habet portam, per quam quisque ingredi potest. Cæterùm intra iam memoratum murum, alius murus cingit hoc regium castrum, habens ut prior murus, in angulis & meditullijs eorum octo palatia, in quibus continentur alia uasa & pretiosa iocalia regis. In spatio uero medio interiori est regium palatium, habitaculum scilicet in quo rex moratur. Hoc palatium caret solario, pauimentum uero eius exteriori fundo præeminet decem palmis. Tectum eius altum est ualde, pictura decoratum. Parietes aularum & conclauium auro & argento fulgent. Vbique picturæ pulcherrimæ & bellicarum rerum historiæ sese ingredientium oculis offerunt, uiuaci colore & rutilanti auro coruscantes. In aula maiori ad mensam simul recumbunt circiter sex hominũ millia. Intra di

ctos

ctos muros totũ castrum ambientes, sunt plurima uiridaria atq; prata lignis pomiferis atq; uarijs cõsita arboribus. Discurrũt etiam per hæc uiridaria, animalia syluestria, ut cerui & animatia, ex quibus muscum colligitur, capreæ, damulæ, & aliarum specierum animalia. Versus Aquilonem uero sunt uiuaria, in quibus meliores quiq; pisces, qui haberi possunt, nutriuntur. In lacum illum ingreditur fluuius quidam, & rursus egreditur, cratibus ferreis loco introitus & exitus communito, ne pisces elabi queant. Extra palatium spatio unius leucæ, est monticulus quidam centum passibus in altum erectus, cuius circumferentia miliaris continet spatium, arboribus semper uirentibus consitus. In hunc montem iubet rex arbores quasq; optimas à remotis partibus adduci, onerans illis elephantos: extrahuntur enim cum radicibus & transplantantur in hunc montem. Et quoniam is mons perpetuo uiret, uocatur Mons uiridis. In cacumine eius est palatium egregium: uiridi distermi-natum colore, in quo magnus Cham sæpe genio uacat. Est & aliud magnificum palatium seu castrum iuxta magni Cham extructũ castrum, in quo Temur primogenitus eius illi in imperio successurus, cum aulicis suis magnifice & regaliter uiuit. Nam amplissimam habet autoritatem & sigillum imperiale, uerum magno Cham ut domino subiectus.

Descriptio ciuitatis Cambalu. CAP. X.

CIuitas Cambalu in prouincia Cathai iuxta magnum sita flumen, ab antiquis temporibus insignis fuit & regalis. Sonat autem Cambalu ciuitas domini. Hanc magnus Cham transtulit in aliam fluminis partem: nam didicerat ab astrologis, quòd imperio rebellis futura esset. Ciuitas in quadrum constructa, in gyro complectitur uigintiquatuor milliaria, quolibet quadrati latere sex habente milliaria. Muros habet dealbatos, altitudinis XX. passuum, latitudinis decem, spissitudo tamẽ illa sensim ascendendo tenuior fit. Habet quælibet muri quadratura tres portas principales, quæ in uniuersum duodecim sunt, constitutis iuxta singulas magnificis palatijs. In angulis quoque murorum sunt egregia palatia, ubi ciuitatis conseruantur arma. Transeunt per hanc ciuitatem uici & plateę rectissimæ, ut ab una porta liber aspectus pateat per ciuitatem ad portam oppositam, domibus elegantissimis palatiorum instar utrinque constructis. Porrò in medio ciuitatis, ædes quædam magnifica est extructa, in qua campana pendet prægrandis, cum qua uesperi tria fiunt signa, post quæ nemini licet domum egredi usque ad initium sequentis diei, nisi infirmorum aut parentum causa. Et qui noctu per ciuitatem ire necessitate cogente uolunt, lumen secum deferre coguntur. Singulæ ciuitatis portæ à mille custodiuntur hominibus, non quidem propter hostium timorem, sed latronum & prædonum. Cauet enim rex summo studio, ut fures & prædatores arceantur.

De suburbijs & mercatoribus ciuitatis Cambalu. CAP. XI.

EXtra ciuitatem Cambalu duodecim sunt magna suburbia, singulis duodecim portis contigua, in quibus iugiter mercatores inueniuntur, & aduenæ homines. Nam propter curiam regis & multiplices mercantias innumerus indies confluit populus, qui in suburbijs illis rerum negotia tractat. Nec habent suburbia, ut alias fieri solet, domos, quæ à splendore & magnificentia domorum ciuitatis degenerent, solo regali excepto palatio. Intra hãc urbem nullum hominis cadauer sepelitur, sed extra suburbia. idololatrarum corpora cõburuntur, & reliquarum sectarũ funera sepeliuntur. Et quoniã ingens multitudo exterorum hominũ semper illic uersatur, habetur in suburbijs circiter XX. millia meretricũ: intra uero mœnia ciuitatis nulla sustinet. Dici nõ potest quanta uis mercimoniorũ & opũ in hanc urbem cõuehatur, putares toti orbi illa sufficere posse. Aduehũtur aũt lapides pretiosi, uniões, sericum, & diuersarũ specierum aromata ex India, Mangi, Cham & alijs regionibus. Nam urbs hæc quodammodo omnium circumiacentium prouinciarum est centrum. Nec transit dies ulla per integrum annum, in qua non

circi-

A circiter mille quadrigæ serico oneratæ ab exteris negotiatoribus conuehantur, ex quo per ingeniosos urbis artifices mira parantur indumenta.

Magnus Cham satellitio maximo stipatur & custoditur,

CAP. XII.

HAbet magnus Cham in curia sua xij. millia equitum, quos uocāt Quæsitam, idest, fideles domini milites, qui corpus suum custodiunt. Et istis quatuor præfecti sunt duces, quorum quilibet tribus præest millibus. Horum officium est, ut diximus, die noctuq; regem obseruare, & eius custodiæ mancipatos esse. Vnde etiam à curia regis recipiunt impensas. Custodias autem suas tali distribuunt ordine, ut quum per triduum dux unus cum tribus millibus militum intra palatium regem stipauerit, tribus sequentibus diebus dux alius cum alijs tribus militum millibus, qui interim quieuerunt, obit hoc custodiæ munus, cui iterum dux alius cum militibus suis succedit: sicq; per totum annum hæc custodiæ obseruatur uicissitudo: non quòd regē tanta maneant pericula, sed ut magnificentia sua maior appareat.

De magnifico apparatu conuiuiorum eius. CAP. XIII.

POmpa quæ in conuiuijs regis obseruatur, tali celebratur ordine. Quum propter festum aliquod, aut aliam rationabilem causam, Imperator uoluerit in maiori aula conuiuium instituere, mensa eius cæteris mensis sublimior ad Aquilonarem aulæ partem ponitur, & rex iuxta eam sedens uertit faciē ad meridiem, habens ad sinistram reginam maiorem, principalem scilicet uxorem, & ad dextram filios atq; nepotes, & qui de regali sunt prosapia. Ipsorum tamē mensa est in demissiori loco, ut uix attingāt pedes capitibus suis. Reliqui uero barones & milites sedent adhuc in demissiori loco, habentes singuli uxores suas ad sinistram collocatas, tenetq; quilibet dux & nobilis gradum & ordinem suum, sicut & uxores eorum. Nam omnes nobiles in curia Imperatoris tempore solennitatis pransuri, ducunt secum uxores suas. Et
B Imperator ipse dum in mensa sua recumbit, poterit ad omnes deflectere oculos suos, qui in aula illa conuiuantur. Porrò extra aulam illam regiam sunt etiam aliæ aulæ collaterales, in quibus solennitatum tempore nonunquam quadraginta millia hominum cibantur, quorum multi sunt aulici, alij uero feuda ab Imperatore renouantes: ioculatorum quoq; & mimorum concurrentium non est numerus. Proinde in medio aulæ regiæ, uas quoddam aureum erigitur, ex quo uinum aut alius quispiam optimus potus in modum fontis scaturit, iiij. alijs dolijs aureis hinc inde sitis, quæ uini illius fluenta suscipiunt. Et ex dolijs hauritur uinum quod discumbentibus largiter apponatur. Nemo autem in hac discumbens aula, alio quàm aureo utitur poculo. Dici non potest quantus sit apparatus, & quanta magnificentia in uasis & omnibus utensilibus, quando magnus Chā in aula sua regia publice discumbit. Porrò principes qui regi discumbenti ministrant, omnes delicatissimo serico panno ora sua cooperiunt, ne ipsorum flatus seu halitus quoquo modo regium cibum aut potum contingere queat. Et quum Imperator scyphū leuat ut bibat, omnes circumstantes citharœdi & musicorum instrumentorum lusores, instrumentorum suorum chordas tangunt, & suauissimam edūt melodiā: atq; cæteri aulæ ministri interim genuflectunt. De cibis qui ad mensam deferuntur, non est ut quicquam scribam quàm opipari sint & delicati & quàm magnifice atq; pompatice inferantur. Prandio finito, accedunt citharœdi & harmoniaci quiq; concentores, ioculatores, & nigromantici, qui miras melodias & miros gestus ante regis mensam edunt, quibus illius animum iucundum reddunt, & in hilaritatem soluunt.

Qualis magnificentia seruetur in natali regis. CAP. XIIII.

SEruant omnes Tartari hunc morem, ut diē natalem domini sui honorificentissime celebrent. Festum uero natale magni Cham Cublai, est uigesimo octauo die Septēbris, & hunc diem celebriorem ducit quàm ullum totius anni diem, excepta festiuitate kalendarum Februarij, qua annum suum

incipiunt. In natali itaq; suo rex induitur ueste aurea pretiosissima, & omnes aulici similiter optimis & melioribus quæ habent uestiuntur indumentis, quibus singulis rex donat aureas zonas magni ualoris, & calceamenta de camuco parata, filo consuta argenteo, adeoq; singuli ad honorem regis ornare se student, ut nullus non regiam præseferat formam. Hæc autem pompa nedum in regis natali fit, uerũ & in alijs festiuitatibus, quas tartari per annum habent, numero tredecim, pro quibus rex annuatim aulicis suis pretiosissimas largitur uestes, ornatas auro, margaritis, & lapidibus alijs pretiosis, unà cum zonis & calceamentis, ut iam præmisimus. Nec sunt aulicorum uestes discolores à regia ueste. Seruatur etiam hæc consuetudo apud Tartaros, ut in natali magni Cham omnes reges, principes & nobiles, qui ditioni illius subiecti sunt, mittant illi ut Imperatori suo donaria. Et qui conditionem aliquam aut officium ab eo impetrare cupiunt, postulationes suas duodecim baronibus, qui ad hoc ipsum constituti sunt, offerunt, & quod illi decernunt perinde est ac si Imperator ipse respondisset. Astringuntur etiam omnes populi, cuiuscunq; sint fidei aut sectæ, siue Christiani, siue Iudæi, siue Saraceni, siue Tartari, cæteriq; pagani, ut deos suos solenniter inuocent pro uita, incolumitate & prosperitate magni Cham.

De initio anni quod solenniter celebrant Tartari,

CAPVT XV.

IN die kalendarum Februarij, qui initium est anni Tartarici, magnus Chã & omnes Tartari ubicunq; sunt, maximum & solẽne celebrant festum, omnesq; unanimiter tã uiri quàm mulieres student albis indui uestibus uocantes diẽ illũ, festiuitatẽ alborũ. Nã credũt uestem albã bonũ habere fatũ: ideo ut toto anno fortuna illis sit propritia, in anni initio albis induũtur. Porrò ciuitatũ rectores & prouinciarum præfecti, memores officij sui, mittunt Imperatori hoc die munera aurea & argentea, uniones & gemmas, pannos pretiosissimos, & equos candidi coloris: unde nonnunquam fieri solet, ut regi in hoc festo offerantur centum millia alborum equorũ. Sic cæteri Tartari sibi inuicẽ munera mittunt ab initio anni, idq; ominis gratia, credẽtes omnia per annũ felicius successura. In hoc deniq; festo, omnes elephãti quos habet Imperator, numero quinq; millia, ducũtur ad curiã, uestiti tapetis, in quibus pictæ sunt imagines uariæ animaliũ & auiũ, portantes in humeris suis capsas plenas aureis & argẽteis uasis, quibus opus habetur pro festo Alborum magnifice celebrando. Multi quoq; cameli pulcherrimis cooperti pannis adducuntur, qui alia apportant, quæ pro tãto conuiuio sunt necessaria. Illucescente autem die Alborum, omnes, reges, duces, barones, milites, medici, astrologi, præfecti prouinciarum atq; exercituum, & alij Imperatoris officiales, ad aulam regis conueniunt, & quibus locus in ea contingere nequit ob hominum multitudinem, hi collaterales ingrediuntur aulas. Cunctis itaq; in suo ordine & gradu sedentibus iuxta cuiuslibet officij dignitatem, surgit unus in medio, & alta uoce clamat, Inclinate & adorate. Hac uoce facta, consurgunt omnes celeriter & genu flectunt, fronteq; ad terram demissa quasi deũ adorant, & id quatuor faciunt uicibus. Adoratione completa, uadunt omnes suo ordine ad altare, quod in aula positum consistit super unam tabulam depictam rubeo colore, in qua scriptum est nomen magni Cham, arreptoq; thuribulo pulcherrimo, & redolentibus speciebus illi impositis, ad honorem magni Cham cum multa reuerentia tabulam ipsam & altare suffumigant, & ad sua redeunt loca. Thurificatione ista nepharia completa, quilibet in conspectu Imperatoris offert munera illa, de quibus supra diximus. His omnibus rite peractis, parantur mensæ, & fit solennissimum prandium, edentes & bibentes cum lætitia magna. Quo finito, modulatores & ioculatores accedunt, & suis concentibus atq; gestibus omnium mentes exhilarant. In huiusmodi deniq; festis, ducitur ad regem leo unus domesticus, qui ad pedes illius ut catulus mansuetus iacens dominum suum agnoscit.

A De feris quæ magno Cham undequaq; mittuntur. CAP. XVI.

TRibus illis mensibus, quibus, ut supra diximus, Imperator moratur in ciuitate Cambalu, scilicet Decembri, Ianuario & Februario, omnes uenatores quos Imperator habet in singulis prouicijs prouinciam Cathai circumiacentibus, uenationi intendunt, omnesq; bestias grandiores, puta ceruos, ursos, capreas, apros, damulas, & huiuscemodi feras offerunt præfectis suis: qui si minori spatio quàm in triginta diebus peragrari potest distant à curia Imperatoris, mittũt huiusmodi captas bestias per quadrigas & naues ad Imperatorem, exententeratis tamen prius illis. Qui uero pluribus quàm triginta diætis ab eius curia distant, solum pelles mittunt, quæ pro armis parandis sunt necessariæ.

Quomodo magnus Cham cum feris mansuefactis feras sylvestres capit.
CAP. XVII.

NVtrit domi magnus Cham uarias bestias, domesticasq; factas secum ad uenationes ducit, & mira afficitur uoluptate, quoties uidet domesticam feram cum syluestri pugnare. In primis autem habet cicuratos leopardos, qui mirum in modum uenationi inseruiunt, multasq; capiunt bestias. Habet & lynces non minus ad uenandum industrios, & item leones maximos atq; pulcherrimos maiores illis qui sunt in Babylonia, in quorum pilis radioli quidam uarij coloris apparent, scilicet albi, nigri, atq; rubei, & illi quoque docti sunt artem uenatoriam. Nam plurimum prosunt uenatoribus ad capiendum apros, ursos, ceruos, capreas, onagros, atq; boues syluestres. Duci autem solent duo leones in uehiculo quodam, dum uenatum itur, sequente utrunq; eorum caniculo paruo. Habet quoq; imperator multas aquilas cicuratas, quæ adeò efferatæ sunt, ut lepores, capreas, damulas & uulpes capiant: inter quas aliquæ tam præfractæ sunt audaciæ, ut non uereantur cum magno impetu in lupos insilire, eosq; in tantum diuexare, ut ab hominibus sine
B labore & periculo capi possint.

De spectaculo quod magnus Cham in uenatione facere solet.
CAP. XVIII.

HAbet magnus Cham in curia sua duos barones, qui regiæ præfecti sunt uenationi, quorum uterque decem præest millibus hominum, qui ea curant quæ ad uenationem sunt necessaria. Nam nutriunt canes magnos, & ad uenationem assuefaciunt. Et quando magnus Cham cupit se uenatione oblectari, & singulare ostentare spectaculum, duo memorati barones ducunt secum illa uiginti millia hominũ, atq; canũ magnã turbã, qui cõmuniter circiter quinq; millia sunt, & cum rege in campum proficiscentes ubi feras uenari uolunt, hoc pacto rem ipsam aggrediuntur. Rex cum nobilibus suis in medio planiciei locum tenet, & duo uenatorij præfecti cum populis suis stant ad dextram & sinistram regis: unius populus induitur uestibus rubeis, & alterius uestibus aërei seu cœlestis coloris. Stant autem singuli in una acie seu linea, unus scilicet alterius assistens lateri, & tantam campi occupant longitudinem, ut uix itinere unius diei perueniri possit ab una extremitate ad aliam. Habent autem canes memoratos secum. Et postquam sic in unum ordinem digesti sunt, laxant canes suos in uenatione, & ipsi procedentes in illo ordine, maximum capiunt ferarum numerum: nam & terra illa animalibus syluestribus plena est, nec ullum facile ipsorum effugere poterit laqueos & canes.

De aucupio magni Cham. CAP. XIX

MEnse Martio ingrediente, discedit Cham magnus à ciuitate Cambalu, proceditq; ad campestria quæ uersus oceanum sita sunt, ducens secum magnum aucupum numerum, circiter decem millia, qui habent falcones, accipitres, grifalchos, & alia rapacium auium genera aucupio idonea, numero circiter quingentas aues. Hi igitur aucupes per regionem illam se diffundẽtes, falcones & accipitres suos in capturam laxant auium, quibus regio il-

la plena est: & aues quæ capiuntur, deferuntur pro maiori parte ad regem. A
Rex uero sedet in ligneo habitaculo, quòd gestant quatuor elephanti, leonum coopertum exuuijs, & intus deauratum, habens secum pro sua recreatione aliquos duces, & XII. accipitres electos. Porrò iuxta elephantes qui regium portant habitaculum, obequitant multi nobiles & milites, regis latera stipantes. Qui quum uiderint fasianos aut grues, aut alias aues in aëre uolitantes, indicant id aucupibus qui iuxta regem sunt. Et hi id ipsum regi significantes, discooperiũt habitaculum regium, laxantq; falcones uel accipitres, & rex in lecto sedens auium intuetur ludum. Migrant quoq; cum rege & alia decem millia hominum, qui in illo aucupio bini & bini per campos discurrunt, & aduertunt quò emissi uolitẽt falcones atq; accipitres, & si opus fuerit illis subsidium ferant. Et hi lingua Tartarica uocantur Toscaor, id est, custodes, certum scientes edere sibilum quo emissas uocant aues. Nec opus est ut auceps qui emittit auem, sequatur illam, quum hi de quibus iam diximus, intenti sint auibus capiendis, & soliciti sint ne aliquo modo lædantur, aut perdantur. Qui enim aui periclitanti uiciniores sunt, hi tenentur illi subuenire. Quælibet autem emissaria auis tabellam paruam argenteam signo domini aut aucupis sui cõsignatam in pede gestat, ut si amissa fuerit, domino suo restitui possit. Quòd si signum non cognosci possit, traditur auis baroni cuidam, qui ob hoc ipsum uocatur Bularguci, id est, custos auium perditarum. Nam conseruat omnes aues sibi oblatas, donec à dominis suis fuerint repetitæ. Idem fit de equis & alijs rebus in uenatione amissis. Et qui rem quampiam in uenatione repertam huic præfecto non illico tradit, sed ea aliquandiu utitur, hic pro fure censetur. Vnde is perditarum rerum præfectus in uenationibus locum tenet eminentiorem uexillo suo signatum, ut in tanta populi frequentia cognosci possit, & amissa facile illi uel offerri uel ab eo repeti possint.

De magnificis tentorijs magni Cham. CAP. XX. B

INterim autem cum sic ludendo cum auibus aucupio intenditur, peruenitur ad planiciem quandam Caciamordim, ubi sunt regis & omniũ aulicorum præparata tentoria, numero circiter decem millia. Hæc autem tali ordine sunt disposita. Primum est ingens tentorium, sub quo commode manere possunt mille homines, ingressum habens ad meridiem, & sub hoc morantur barones, nobiles & milites. Iuxta hoc ad occidentem aliud est erectum tentorium, in quo regis est aula & consistorium, quod intrat quando cum aliquibus uult loqui. Et huic in altera parte adiũctum est cubile, in quo rex dormire solet, & his mansionibus rursum aliæ aulæ & cameræ adhærent. Regiæ uero aulæ, hoc est, cubile regis, consistorium & habitaculum militum, sic disposita sunt. Sustentantur singulæ tribus columnis de lignis aromaticis cum uarijs & elegantibus sculpturis fabricatis, & cooperiuntur exuuijs leonum nigri & rubei coloris. Nam discolores leones in partibus illis inueniuntur. Nec possunt tentoria illa à uentis uel pluuijs iniuriam ullam recipere, quum coria illa quibus teguntur solidiora sint quam quæ facile lædi possint. Intus uero parietes tentoriorũ pellibus nobilissimis armelinorum & zebellinorum sunt operti, etiam si in regionibus illis hæ pelles prætiosissimæ habeantur, ut quandoque uix pro duobus millibus Bysantiorum aureorum pelles pro una tunica sufficiant. Porrò funes quibus hæc tria sustentant tẽtoria, de serico sunt. Sunt præterea & alia erecta tẽtoria iuxta illa tria, in quibus uxores, filij & ancillæ regis morantur. Deinde habent etiã falcones, accipitres, bubones, grifalchi, & reliquæ aues, quæ aucupio inseruiunt, sua tentoria, in quibus continentur. Tanta enim est tentoriorum multitudo, ut à longe aduentantibus appareat illic insignem conditam urbem. Confluit etiam undiq; maxima multitudo hominum otiosorum ad spectaculum illud contuendum, præter eos qui in regis ministerio sunt, qui sua loca in tentorijs non secus habent quàm in ciuitate Cambalu, ut sunt

regis

A regis medici, astrologi, & cæteri uates. Manet uero rex in planicie illa per totum Martium, & capit innumera animalia atque infinitas aues. Nemini enim alioquin licet uenationi intendere in omnibus regni illius prouincijs, saltem quæ in uiginti diebus & citra pedestri itinere attingi possunt: nec ulli permittitur canis aut uolucris uenaticus: & præsertim à principio Martij usque ad mensem Octobrem nemini permittitur, quocunque etiā utatur ingenio, capere ceruos, damulas, capreas, lepores, & huiusmodi syluestres feras. Hinc igitur est quod terra illa talib. abūdat animalib., & plerūque adeò familiaria fiunt hominibus, ut transeuntia prope eos minime horreant aut paueant aspectum illorū. Aucupio expleto, rex domū redit, & per tres dies celebratis conuiuijs, omnes quos ad hoc uocauit spectaculum, ad propria reuerti concedit.

De moneta & oppulentia magni Cham. CAP. XXI.

MOneta magni Cham non fit de auro uel argento, aut alio metallo, sed corticem accipiunt medium ab arbore mori, & hunc consolidant, atque in particulas uarias & rotundas, magnas & paruas scindunt, atque regale imprimunt signum. Minimi denarij ualent pretium parui Turonensis: & maius sculi dimidium grossum Venetum: qui uero maiores sunt, habent ualorem duorum Venetorum, aut quinque aut decem. Sunt qui Bysantium aureum ualent, aut duos aut quinque Bysantios. De hac itaque materia facit Imperator in ciuitate Cambalu cudi immensam uim pecuniæ, quæ pro toto sufficit imperio: nullique sub pœna mortis in omnibus regnis & terris suis licet aliam cudere uel etiam expendere monetam, aut illam recusare. Nec aliquis ex alio ueniens regno, quod magno Cham non est subiectum, audet aliam expendere pecuniam in imperio magni Cham. Vnde fit, ut non raro negotiatores ex longinquis terris & regionibus ad ciuitatē Cambalu uenientes, secum portent aurum, argentum, margaritas & gemmas, ut pro illis accipiant mone-
B tam regiam. Et quoniam hæc in terris suis non recipitur, commutant rursus eam in imperio magni Cham pro mercimonijs quæ secum abducant. Mandat quoque nonnunquam Imperator his qui in Cambalu morantur, ut qui aurum uel argentum, aut lapides prætiosos habent, ea quantocyus officialibus suis tradant, & consuetam ab illis monetam iuxta illorum ualorem recipiant. Hoc itaque modo fit ut mercatores & ciues indennes seruentur, & nihilominus rex omne aurum & argentum corradens maximum congreget thesaurum. De memorata factitia moneta, soluit etiam officialibus & exercitibus suis stipendia, & quacunque tandem re in curia sua opus habet, hac emit pecunia. Vnde quum tantam uim pecuniæ ex re nihili conflet, & tamen per eam aurum & argentum plurimum consequatur, ea quæ curiæ necessaria sunt emat, ministris suis stipendia soluat, cuilibet facile constabit nullum in mundo reperiri regem, qui diuitijs illum superet.

De duodecim præfectis prouinciarum, & eorum officio.

CAP. XXII.

HAbet magnus Cham duodecim barones aulicos, qui triginta quatuor præfecti sunt prouincijs: & horum officium est, ut singulis prouincijs duos præficiant rectores, atque regijs exercitibus in locis ubi morantur de his quibus opus habent prouideant: & quicquid ordinant, regi indicant, qui sua autoritate id confirmat quod illi statuendum duxerint. Hi multa beneficia & priuilegia passim concedunt, & propterea plurimum à populo obseruantur & ambitur fauor eorum. Habitant in quodam palatio magno in ciuitate Cambalu pro eorum officio deputato, in quo uarias habent aulas & cameras pro se & ministris suis. Habent etiam assessores & notarios, qui à consilijs sunt, quique ea quæ agunt diligenter annotant.

De cursoribus & nuntijs magni Cham, atque multiplici mansione eorum.

CAP. XXIII.

EXtra ciuitatem Cambalu multæ patent publicæ uiæ ad uiciniores ducentes prouincias, & singulis castra seu diuersoria sunt extructa cum pul

A cherrimis palatijs, uiginti quinque distantia milliaribus ab urbe Cambalu, ubi diuertunt emissarij & nuntij regis. Vocantur autem mansiones illæ Ianli, id est, mansiones equorum: nam expectant ibi trecenti, aut quadringenti equi regis nuntios. Qui hinc soluētes post uiginti quinq; milliaria alia inueniunt diuersoria, prioribus haud dissimilia: & ea hoc ordine & distātia continuantur usq; ad extemos imperij limites: ita ut per uniuersum imperium in publicis uijs circiter decem millia inueniantur regia hospitia. Equorum uero numerus, qui in illis diuersorijs nuntiorum officijs sunt deputati, est circiter ducenta millia. In locis quoque desertis & syluestribus, ubi alioquin nulla est humana habitatio, huiusmodi regia inueniūtur diuersoria, triginta aut quadraginta milliarijs à seinuicem distātia. Ministratur aūt pabulum equis, & uictus custodibus eorum, ab his ciuitatibus & incolis, qui diuersorijs uiciniores sunt, aut intra quorum terminos illa consistūt hospitia. Diuersoria aūt quæ in desertis posita sunt, recipiunt necessaria à regis curia. Igitur quando rex noua ex remotis partibus cito audire cupit, destinat equites dicto suo quantocyus parentes, qui uno die ducenta aut trecenta conficiunt milliaria, & paucis diebus immensum terrę peragrant spatium: quod in hunc modum fit. Emittuntur duo cum equis, qui concitatissimo cursu sine ulla mora ad proximum declinant diuersorium: ubi demissis fessis equis duos alios ascendunt, & ad sequens citissime se transferunt diuersorium, sicq; fit ut continue cursum suum eundo & redeundo continuent, & mandata regis ad remotissima loca pauculis diebus perferāt, & rursum ex remotissimis partibus noua ad regem portent. Sunt etiam inter iam dicta diuersoria alia habitacula spatio trium aut quatuor milliariū ab inuicem distantia, ubi paucę sunt domus, in quibus habitant cursores pedestres, habētes singuli cinctoria plena sonoris tintinnabulis. Hi semper pręparati sunt, ut quoties literę regię ad eos destinantur, citissime illas ad proximum perferant habitaculum. Et priusq; ad illud ueniant, à longe audientes cursoris uenientis sonitum, præparati illum expectāt, & susceptis literis euestigio illas ad sequentem deferunt custodiā: B sicq; literæ per uarias transeuntes manus, sine ulla impediente mora ad locū illum deferūtur, quò peruenire debēt. Et sępe fit ut rex in triduo noua perdiscat, aut nouos fructus recipiat à loco, qui decē dierū itinere à sua habitatione distat. Omnes aūt memorati cursores liberi sunt ab omni tributi exactione, & præterea à regis quæstoribus bonam laboris sui accipiunt mercedem.

De prouidentia imperatoris tempore caristiæ.

CAP. XXIIII.

SOlet magnus Cham singulis annis nuntios suos mittere ad diuersas prouincias imperio suo subiectas, ad inquirendum num damnū aliquod à locustis aut alijs uermibus frumēto sit illatum, aut alia pestis sterilitatē in prouinciam aliquam inuexerit. Et quum sibi innotuerit prouinciā aliquam aut ciuitatem detrimētum passam, remittit illi populo tributa pro illo anno, mittitq; de horreis suis blada pro uictu & semente. Nam tempore magnæ ubertatis emit rex copiosam uim frumēti, & per annos tres uel quatuor in thecis conseruat, ut quum in una regione frumenti penuria præualuerit, defectus ille ex regijs horreis sarciri possit. Vēdit autem bladum suum minimo pretio, ut pro uno modio in quadruplo plus pecunię exponēdū esset, si ab alio quopiam emeretur. Similiter quando pestis aliqua animalia inuaserit, remittit anno illo consuetum tributū, uenditis illis alijs pecoribus & armentis. Præterea ne uiatores & cursores in prouincijs Cathai errarēt, prospexit illis prudens imperator hoc consilio: Plantari fecit plurimas arbores, una ab alia modico distante interuallo, easq; iuxta uias sic constituit, ut iter agentibus seu digito ostendant ueram semitæ lineam. Quantum uero numerum pauperū hominum per totum annum nutriat, & de horreis suis frumentum & panes illis elargiatur, incredibile putabis si narrare perrexero: id tamen pro uero asserere possum, eum quotidie per totum annum circiter triginta millia pau

perum

A perum pane pascere: nec ulli sinit frumentum negari panis. Quapropter à pauperibus quasi deus reputatur.

Qualis potus uini loco in prouincia Cathai fiat. CAP. XXV.

COnficiunt in prouincia Cathai potum optimum ex riso & uarijs aromatibus, qui suo sapore etiam uini excellit suauitatem. Et qui eo auidius potiuntur, quàm ratio equum esse iudicet, aut bibentis natura egeat, citius inebriantur quàm si uinum bibissent.

De lapidibus qui ut ligna ardent. CAP. XXVI.

PEr totam prouinciam Cathai ex montibus eruuntur lapides quidam nigri, qui in ignem missi ut ligna ardent & accensi aliquandiu ignem conseruant, ut si uesperi accendantur, per totam noctem uiuum ignem retineãt, Vtuntur aũt multi ijs lapidibus, quod lignorũ in quibusdã locis sit penuria.

De fluuio Pulisachniz & egregio ponte eius.

CAP. XXVII.

INdicauimus hactenus in hoc secundo libro situm, magnitudinem, & negociationẽ ciuitatis Cambalu, itemq; obiter scripsimus de magnificẽtia, pompa & opulentia magni Cham: nunc rerum ordo exposcit, ut finitimas quoq; regiones lustremus, & quid in illis uel fiat, uel inueniatur, breui sermone aperiamus. Igitur quum Cham magnus me Marcum ad remotas partes pro quodam regni suo negotio destinasset, quod quatuor mensium spatio me in itinere retinuit, omnia diligentius consideraui, quæ uel eundo, uel redeundo obtutibus meis occurrerunt: nam quum à ciuitate Cambalu itinere decem milliarium recessissem, inueni fluuium quendam magnum Pulisachniz nomine, in oceanum sese exonerantem, per quem naues multæ cum plurimis, mercibus ascendunt. Est autem in eo loco pons marmoreus pulcherrimus, B trecentos in longitudine continens passus, & in latitudine octo: arcubus uero seu fornicibus uiginti quatuor innitens, sculptis leonibus utrunque eius priorem marginem adorantibus.

De locis ultra fluuium Pulisachniz sitis. CAP. XXVIII.

TRansito fluuio & ponte, procedendo per milliaria triginta, continuo occurrunt castra, aliaq; elegantes domus: item uineæ electę, & agri fertiles. Sed finito itinere triginta milliarium peruenitur ad ciuitatem Geogui, quæ quidem magna est & pulchra, plurima habens monasteria idolorum. Fiunt ibi panni optimi, aurei & serici, iteq; sindones mundissimæ. Habẽtur & multa communia hospitia pro aduenis & uiatoribus in illa ciuitate. Ciues autẽ sunt artifices & negotiatores. Extra hanc ciuitatẽ peruenitur ad biuiũ quoddam, cuius una uia ducit per prouinciam Cathai, altera uero uersus regionẽ Mangi ad mare. Ea quæ transit per prouinciã Cathai, habet ciuitates, castra, uiridaria, & optimos agros, in quibus multi quoq; sunt negotiatores & ingeniosi artifices: & homines illi multum sunt affabiles, & omnibus familiares.

De regno Tainfu. CAP. XXIX.

ITinere dierum decem à ciuitate Geogui confecto, peruenitur ad regnum Tainfu, quod quidem magnum est atq; cultissimum: nam sunt in eo uineæ multæ. In prouincia uero Cathai nullum crescit uinum, sed ab hac regione illuc defertur. Exercentur in hoc regno mercationes multæ, abundatq; artificibus, & omnia arma, quibus utitur Cham pro exercitibus suis, fabricantur in eo. Hinc uero progrediendo ad occidentalem plagam, uenitur ad regionẽ amœnissimam, castris multis & ciuitatibus cultam, in qua etiam mercimonia fiunt magna. Emenso hinc itinere septẽ dierum, peruenitur ad ciuitatem quandam prægrandem Pianfu nomine, in qua serici maxima est copia.

De castro Chincui, & rege eius ab hoste capto. CAP. XXX.

AB urbe Pianfu duæ sunt diætæ ad castrum quoddam elegantissimum, Chincui nomine, quod quidã Darius nomine extruxit, hostis magni illius regis, quẽ presbyterum Ioanem uocat. Est castrum illud adeò arte & natura munitum, ut præses eius Darius neminem metueret etiam potentissi-

mum regem: de quo plurimum circumiacentiũ prouinciarum præsides dolebant, ut hominem illum nemo unquam superare potuerit. Porrò habuit presbyter Ioannnes in aula sua septẽ iuuenes præfracti animi, qui iureiurando promiserunt illi, se Darium regẽ tradituros in manus illius. Qui uicissim illis multa bona pollicetur, si effectu id compleuerint. Illi igitur abeuntes ad curiam Darij ueniunt, obsequijsq; illius se offerunt, dissimulata mentis malitia. Qui eorum minime timens aut obseruans calliditatem & uersutum animum, ut fideles ministros suo mancipauit obsequio. Factum autem est, ut illi per totum biennium id efficere nequiuerint, quod iam diu animo cõceperãt. Rex uero illis per omnia ut iam biennio probatis ministris confidens animi recreãdi gratia cũ illis & alijs paucis militibus quodam tempore extra castrũ per milliare unũ equitauit. Tunc proditores illi horã adesse putãtes, qua ex cogitatã malitiã publicarent, euaginatis super eũ gladijs captum duxerũt ad presbyterũ Ioannem, sponsioni suæ satisfacturi. Qui mirum in modum lætus effectus, deputauit eum ad custodiam animalium, optimeq; custodiri iussit. Et elapso biennio, quo cum pastoribus rex captus uixerat, iussit eum presbyter Ioannes coram se regio apparatu decoratum adduci & alloquens dixit: Experimento nimirum nunc didicisti, quàm nihili fuerit potentia tua quãdo te in tuo regno capi feci, & per duos annos cum pecoribus deputaui: possem iam te, si uellem, occidere, nullus mortalium te eripere posset è manibus meis. Cui ille respondens ait: Verum ais, est ita. Tum rex Ioannes: Quia te adeo humiliasti, ut te nihil esse duxeris respectu mei, en uolo te deinceps agnoscere pro amico: & pro uictoria abũde satis mihi est, quòd potuissem, si uoluissem te occidere: traditisq; illi equis & deputatis ministris cum honore fecit eum reduci ad castrum suum. Et ille quoad uixit, presbytero Ioanni honorem exhibuit, & iussis quibusq; obediuit.

De fluuio quodam magno Caromoran nomine & adiacente regione. B

CAP. XXXI.

TRansito itinere ultra castrum Chincui uiginti milliarium, peruenitur ad flumen Caromoram, quod ob nimiam latitudinem & profunditatem nullum habet põtem: fluit uero ad oceanum. Sunt in littore eius multę extructę ciuitates & castra, in quibus multę exercentur nundinationes. Abundat hæc regio zinzibere, serico & auibus, præsertim phasianis. Traiecto fluuio post duorũ dierum iter peruenitur ad nobilem ciuitatẽ Cianfu nomine, ubi de auro & serico pulcherrimi fiunt panni. Omnes incolæ huius ciuitatis & ferè totius prouinciæ Cathai idololatræ sunt.

De ciuitate Quenquinafu. CAP. XXXII.

VLtra uero procedendo per iter dierum octo, inueniuntur passim ciuitates & oppida multa, agri pulcherrimi et uiridaria. Abundat terra serico & uenationibus bestiarum atq; auium. Quod si ulterius alijs octo dietis progrediaris, perueniens ad ciuitatem grãdem Quenquinafu nomine, quę est regni Quenquinafu metropolis. Et regnum istud fuit olim opulẽtum & magni nominis. Hodie præest illi filius magni Cham Mangala nomine. Producit ea regio magnam copiam serici, & omnia ea quę ad hominis uitam cõseruandam sunt necessaria. Exercentur etiam in ea plurimæ nundinationes. Incolę idola colunt. Extra ciuitatem est regale palatium in planitie sitũ, in quo Mangala cũ aulicis suis uersatur. Est quoq; in medio ciuitatis palatiũ quoddam elegantissimum, ab intra parietes habens deauratos. Vacat rex cum aulicis suis uenationi animalium & capturę auium, quibus illa regio abundat.

De prouincia Chunchi. CAP. XXXIII.

REcedendo à dicta urbe & palatio itinere trium dierum itur per planitiẽ quandã pulchram, in qua ciuitates plures sunt & castra, & ubi abundantia est serici, usq; dum ueniatur ad regionem montuosam, ubi nedum in mõtibus, uerũ & in mõtium conuallibus inueniuntur ciuitates & castra, & sunt de prouincia Cunchi. Incolæ sunt idololatræ & terræ cultores. Sunt etiã in ea regio-

A ea regione uenationes leonum, ursorum, ceruorum, capreolorum, damularum, & id genus animalium. Patet regio illa itinere uiginti dierum, habens montes, & ualles, atq; nemora multa, sed ubiq; pro uiatoribus conuenientia inueniuntur diuersoria.

De prouincia Achalechmangi. CAP. XXXIIII.

IAm dictæ prouinciæ contigua est prouincia alia, nomine Achalechmangi, quæ est ad occidentalem plagam: & sunt in ea multæ ciuitates & castra: sed principalior regionis ciuitas uocatur Achalechmangi, & est cõfinis prouinciæ Mangi. Hæc prouincia itinere trium dierum planiciẽ habet, deinde sequuntur montes & ualles atq; nemora, patetq; itinere uiginti dierum, habens ciuitates multas & oppida. In cæteris rebus non differt à priori prouincia: nã habet negotiatores, artifices & cultores terræ: itemq; uenatores multarũ syluestriũ animaliũ. Habet quoq; animantia quæ muschũ producunt. Crescit in hac prouincia zinziber in magna copia, sicut & triticum atq; risum.

De prouincia Sindinfu. CAP. XXXV.

PRiori prouinciæ cõtermina est alia prouincia Sindinfu nomine, quæ etiam cõtingit prouinciam Mangi. Huius principalior ciuitas est Sindinfu, quæ olim fuit magna & locupletissima, habẽs in circuitu uiginti milliaria. Habuit etiam regem ditissimum & potẽtem: qui quum tres reliquisset filios regni successores, trifariã diuiserunt ciuitatẽ, partes singulas proprijs cingentes muris, quæ tamen omnes intra priorẽ continebantur murũ. Magnus uero Cham ciuitatẽ illam & regnũ suæ subiecit ditioni. Per mediũ huius ciuitatis transit fluuius qui dicitur Quiansu, habẽs in latitudine dimidiũ milliare, & est profundus ualde atq; piscosus. Positæ sunt in ripis eius multæ ciuitates & castra. Ostia eius distãt ab hac urbe nonaginta dierũ itinere. Naues & merces per ipsum ascẽdunt in maxima multitudine & copia. Transit etiam pons lapideus per ipsum in ciuitate Sindinfu, habẽs longitudinẽ unius mil-
B liaris, & latitudinẽ octo passuũ. Et supra ipsum cõstruuntur mane uariæ domunculæ, quę artificũ sunt officinæ, & sero iterũ deponunt. Est & alia super eum cõstructa domus, in qua manet regis ministri, qui à transeuntib. pedagia & uectigalia exigunt. Vlterius uero procedendo per iter quinq; dierum transitur per planiciem quandã, in qua sunt ciuitates, castra, et uillę multę, in quibus sunt syndones in magna copia. Reperiuntur etiã ibi animalia syluestria multa.

De prouincia Tebeth. CAP. XXXVI.

POst planiciem, de qua iam diximus, uenitur ad prouinciam Tebeth, quã magnus Cham expugnauit atq; deuastauit: nam multæ in ea sunt ciuitates destructæ, & castra diruta. Patet autem in lõgum itinere uiginti dierum. Et quoniam omnino in solitudinem est redacta, habitatoribus carẽs, necesse est ut uiatores uictualia secũ ferant, quæ illis sufficiant per iter uiginti dierũ. Et postquam hominum habitatione cœpit destitui, feræ syluestres totam eã occupantes periculosum iter transeuntibus fecerunt, præsertim noctu. Verũ contra hoc periculũ mercatores & alij uiatores tale excogitauerunt cõmentum. Nascuntur in regione illa maximæ arundines, quę habent in longitudine passus quindecim: crassitudo uero in gyro tribus mensuratis palmis. Porrò inter duos uiciniores nodos distantia est trium palmorum. Itaq; quando uiatores noctu uolunt quiescere, accipiunt fasces magnos de illis arundinibus, & in unam ponunt congeriem, subiectoq; igne succendunt. Quæ igne correptæ incipiunt crepitare, tantusq; in eis excitatur stridor & fragor, ut eminus ad aliquot milliaria audiri possit. Quem terribilem sonitum animalia audientes, obstupescentes fugiunt tamdiu, donec crepitus ab auribus eorũ euanescat, illisq; sic elusis mercatores & uiatores tuti pertranseunt prouinciam illam. Porro equi & alia iumenta, quibus mercatores pro itinere utuntur, hoc audito strepitu plurimum inhorrescunt, & multa in fugam conuersa dominis suis elapsa sunt: sed prudentiores uiatores pedes eorum compedibus ligantes, ui quadam ea secum retinent, ne territa aufugiant.

De regione alia Tebeth, & turpi eius consuetudine CAP. XXXVII.

PEracto itinere uiginti dierum, transitaq; prouincia Tebeth, occurrunt ciuitates & uillę plurimę, in quibus idololatriæ occasione pessima inoleuit cõsuetudo: nam nullus uir ibi ducit uxorem uirginem, sed si quam ducere instituit, necesse est ut prius à multis uiris sit cognita: aiũt enim mulierem non esse coniugio aptam, nisi prius fuerit stuprata. Vnde quando uiatores & aduenę aliunde uenientes hãc transeunt regionem, & quietis gratia tabernacula sua ponunt, mulieres eius loci habentes filias nubiles, ducunt illas ad peregrinos, aliquando uiginti, quandoq; triginta aut plures iuxta numerum mercatorum seu aduenarum, rogantes eos, ut quilibet unã è uirginibus sibi associet, atq; concubitu eius fruatur quàm diu illuc manserint. Illi igitur matronarum precibus uicti, deligũt sibi ex puellis quas uolunt, & matrimonio aptiores reddunt. Et quum recedere uolunt, nullam secum abducere permittũtur, sed parentibus fideliter restituunt. Exigit etiam puella ab eo qui eam deflorauit, iocale aliquod, seu munusculum, quod ostendere possit ceu argumẽtum suæ deflorationis. Et quæ à pluribus uiris fuit amata atq; corrupta, & multa habuerit talia iocalia quæ ostendat procis, hæc nobilior habetur, faciliusq; & honorificentius maritari potest. Et quãdo honorifice uult incedere, suspẽdit ad collum omnium amatorum insignia: quantoq; pluribus fuit grata, tanto maiori honore digna iudicatur. Sed quãdo cum maritis nuptias inierint, iam non permittũtur amplius extraneis uiris copulari, sed mariti suis fidem seruare coguntur. Et plurimum cauent huius regionis uiri, ne in hac re alterutrum se offẽdant. Idololatræ sunt atq; crudeles homines, pro nullo reputantes peccato, si prædentur & latrocinia exerceant. Viuũt de uenationibus atq; fructibus terræ. Inueniuntur etiam apud eos multa animantia quæ muschũ producunt, quæ Gadderi uocantur. Venantur incolæ huiusmodi animalia canibus, abundantq; muscho. Linguam habent propriam atq; peculiarem monetam, & pellibus induuntur bestiarum, aut canabeo rudi. Pertinet hæc regio ad prouinciã Tebeth: nam est Tebeth latissima prouincia, diuiditurq; in octo regna, habens ciuitates & oppida multa. Terra montuosa est, suntq; in ea loca quædam, atq; quidam fluuij in quibus aurum inuenitur. Vtuntur quoq; ibi corallio pro moneta: nam est is lapis apud eos in magno pretio, & omnes fœminæ deferunt eum ad collum, appenduntq; ipsum quasi rem speciosam ad colla idolorum. Sunt in hac regione canes maximi, asinis æquales, qui syluestres capiunt bestias. Habent etiam falcones, & alias aues uenaticas. Crescunt apud eos in magna copia cinamomum & alię species aromaticæ. Subiecta est prouincia ipsa magno Cham.

De prouincia Caniclu. CAP. XXXVIII.

PRouinciæ Tebeth, adiacet ab occidente prouincia Caniclu, quę regẽ habet, sed qui tributarius est magno Cham. Est ibi lacus in quo tãta est margaritarũ copia, ut pretiũ earũ omnino uilesceret, si pro hominũ libito asportari permitterentur. Vnde sub capitis pœna cautũ est, ne ullus in hoc lacu piscari margaritas absq; magni Cham indulto præsumat. Sũt quoq; in hac prouincia animãtia Gadderi, qui muschũ ferunt in magna abũdantia. Scatet etiam lacus ille, qui margaritas in tanta copia nutrit, piscibus: & tota terra plena est syluestribus bestijs, puta leonibus, ursis, ceruis, damulis, lyncibus, capreolis, & diuersis auiũ speciebus. Vinũ nõ crescit in ea, sed loco eius potũ optimũ cõficiũt ex tritico, riso, & alijs uarijs speciebus. Inueniũtur ibi gariophylli in magna copia qui colligũtur ab arborib. quæ habẽt ramusculos paruos, atq; albũ florem, ex quo natũ pirũ loco grandi habet gariophyllũ. Crescit deniq; ibi zinziber in magna copia, cinamomũ & alię uarię aromaticę species, quæ ad regiones nostras non deferuntur. Inueniuntur etiam in montibus huius regionis lapides qui Turchisi nominãtur, pulchri ualde, sed qui hinc absq; licentia magni Cham auferri non possunt. Incolæ huius terræ idola colunt, à quibus adeo sunt dementati, ut putẽt eorum promereri gratiam,

si uxores

A si uxores suas & filias uiatoribus abutendas prostituant. Nam quum peregrinus quispiam ad eos hospitij gratia diuertit, confestim paterfamiliâs uxorē filias, & reliquas mulieres quæ in domo eius sunt conuocat, mandatq; ut hospiti & socijs eius per omnia obediant: & ipse recedens peregrinum et comites eius in domo sua relinquit, nec redit donec illic abierint. Et peregrin9 interim quo illo fruitur hospitio, suspendit pallium suum, aut aliud signum ante fores illius domus: & quādo paterfamiliâs redit, atq; per signū illud animaduertit hospitē nondum discessisse, non intrat domum suā, sed iterū abit, foris expectaturus donec ille emigrauerit. Et in hūc modū potest peregrinus duobus aut tribus diebus illo uti hospitio. Et obseruatur consuetudo ista per totam illam prouinciam Ganiclu, nec quisquā putat sibi illud esse dedecori, si peregrino uxoris suæ aut filiæ copiam fecerit, quod in deorum facit gloriā sperās illos sibi magis propitios futuros. Moneta eorum sunt uirgulę quędā aureæ, certum habentes pondus, & iuxta pondus uirgulæ est ualor monetę. Et hæc quidem est moneta maior. Habent etiam minorem, quam hoc modo faciunt. Coquunt sal in caldario, & postea faciūt ex eo in formellis massulas paruas, quas consolidatas pro moneta exponunt. Relicta hac prouincia proceditur itinere decem dierum, & interim occurrūt castra & pagi multi, quorum incolæ easdem habent consuetudines quas prouincia Caniclu, tandemq; peruenitur ad flumen quod Brius uocatur, ad quod prouincia Caniclu terminatur. Inuenitur autem in hoc flumine aurum in magna copia, quod Paglola dicitur: & in ripis eius crescit cinamomum in maxima abundantia.

De prouincia Caraiam. CAP. XXXIX.

TRaiecto flumine Brio peruenitur ad prouinciam Caraiam, quæ septem continet regna. Subiecta est autem magno regi Cham, cuius filius Esentemur nomine, meo tempore regno illi præfuit. Incolæ eius sunt idololatrę.
B Nutrit regio equos optimos: habet etiam linguā propriā & difficilem. Metropolis eius uocatur Iaci, & est ciuitas magna & insignis, in qua multę fiūt nundinationes. Habitant ibi etiam pauci Christiani, Nestoriani, & plurimi Mahumetani. Habent triticum & risum multum, licet triticeo nō uescantur pane, quum hunc digerere sine stomachi afflictione nequeant, sed ex riso panem conficiunt. Faciūt quoq; potum ex uarijs speciebus, sed qui eos facilius quàm uinum inebriat. Vtuntur pro moneta lapillis quibusdam aureis & albis, qui in mari reperiuntur. Fit in hac ciuitate sal plurimum ex aqua puteorum, de quo rex magnum habet emolumētum. Sunt uiri in hac regione adeò stupidi & stolidi, ut non curent si quispiam accedat ad uxores suas, modo illæ assensum præbuerint. Est etiam illic lacus ualde piscosus, centum in gyro complectens milliaria. Edunt homines illi carnes crudas, sed hoc modo paratas. Primo terunt illas minutatim, deinde condiunt eas oleis odoriferis atq; optimis speciebus, & sic deuorant.

De regione quadam in prouincia Caraiam sita, in qua sunt maximi serpentes. CAPVT XL.

DIscedendo à ciuitate Iaci peruenitur ad regnum aliud, emenso scilicet decem dierum itinere, cuius metropolis dicitur Caraiam, cui præsidet Cogracam filius Cublai imperatoris Et ab hac urbe tota illa regio denominationem hebet. Suppeditāt ibi flumina plurimum auri, quod Paglola nominatur. Inuenitur quoq; in lacunis & montibus aurum, sed quod alterius est speciei. Incolæ sunt idololatræ. Nascuntur in hac regione serpētes maximi, quorum quidam in longitudine cōtinent decem passus, & in complexu grossiciei decem palmos. Aliqui ipsorum prioribus carēt pedibus, quorum loco ungulas habent in modum ungularum leonis aut falconis. Caput ipsorum est magnum, & oculi prægrandes, ut duorum panum adæquent quātitatem. Os & rictum habent tam amplum, ut hominem deglutire ualeant. Dentes quoque magni & acerrimi rictui illi tam horrendo non desunt. Nec est homo aliquis, aut aliud animal, quod sine terrore serpētes illos aspicere, ne dicā adire possit.

possit. Capiuntur uero in hunc modum: Solet is serpens interdiu latitare in A cauernis subterraneis, aut aliis specubus in montibus uel petris repertis: nocte uero egreditur, circumiens terram, & potissimum aliorum animalium lustrat latibula, quærens cibum quem deuoret: nec formidat ullius bestiæ genus: deuorat enim bestias magnas & paruas, leones & ursos: & ubi uentrem exaturauerit, redit ad speluncam suam. Et quum terra illa admodum sit sabulosa, mirum est quantam foueam corporis sui pondere in arenam imprimat: putares dolium aliquod uino plenum per sabulum uolutatum. Venatores itaque beluæ insidiantes, interdiu figunt multos palos in sabulum, fortes & acuto ferro in superiore extremitate dentatos, & hos sabulo tegũt, ne à serpẽte uideri possint: multosq; passim terræ infigunt, præsertim ubi in uicino norunt beluam latitare. Et quando nocte solito more progreditur, ut escam sibi quærat, & molem corporis sui per cedẽtem arenam reptando & trahẽdo mouet, fit aliquando, ut pectus in latentem sudem ferro acuminatam uiolenter immergat, & seipsum interficiat, aut graui læsione sauciet: & tunc latentes uenatores accurrentes beluam interficiunt, si adhuc uiuit, & fel extrahunt. quod magno uendunt pretio: nam est medicinale: unde qui à rabido cane læsus fuerit, si uel modicum, quantum est pondus unius denarii, de illo biberit, statim sanatur. Et mulier in partu laborans si uel tantillum de hoc felle gustauerit, acceleratur partus eius. Sic qui hemorrhoidam aut ficum anus sustinuerit, & locum illum secretum hoc perunxerit felle, post paucos dies à morbo liberatur. Carnes uero illius serpentis uẽdunt in cibum. nam libenter uescuntur ea homines. Abũdant quoq; in hac prouincia equis optimis, & qui à negotiatoribus in Indiam mercatus gratia ducuntur. Incolæ uero solent illis equis auferre de osse caudæ nodos duos uel tres, ne equus currẽs sessorẽ cauda feriat, & ne caudam nunc huc, nunc illuc flectere possit: nã turpe hoc iudicant. Vtuntur in bello scutis & armamentis de corio bubalorum factis, & sagittas atque lanceas omnes intoxicãt. Et priusquam magnus Cham Cublai hanc prouinciam suæ subiecisset ditioni, præualuerat apud eos ista detestanda cõsuetudo, ut quum uir aliquis exteræ nationis bonis adornatus moribus, prudens in uerbis & factis, & omni honestate cõspicuus apud eos hospitaretur, occidebant eum nocte, putãtes quòd mores, prudentia, honestas, gratia, imò anima uiri illius in domo illa deinceps manerent. Et hæc perfidia seu discredulitas, effecit ut plures uiatores illo loco occisi fuerint, Verũ magnus Cham ut regnum illud suo subiugauit dominio, eliminauit impietatem illam, & summam illam stultitiam. B

Crudelitas in hospites.

De prouincia Arcladam. CAP. XLI.

EVntibus nobis de prouincia Caraiam, post quinq; diætas occurrit prouincia Arcladam, quæ etiam paret magno Cham. Metropolis eius uocatur Vnchiam. Vtuntur incolæ eius pondere auri pro moneta: nam argentum in regione illa & multis aliis circumiacẽtibus regionibus minime inuenitur. Qui autem argentum aliunde important, hi commutant illud pro auro, & multum lucrantur. Potu factitio utuntur, ex riso & aromatibus confecto. Viri & mulieres regionis illius dentes cooperiunt subtilibus laminis aureis, quas sic illis adaptant, ut dentes ipsi in laminis quadammodo sedere uideantur. Viri omnes militarem edocti sunt artem, quippe qui soli militiæ & uenationi bestiarum atq; uolucrum intenti sunt. Mulieres uero domus curã gerunt, habentes seruos emptitios, qui eorum mancipati sunt obsequiis. Est quoq; in hac prouincia cõsuetudo, ut quum mulier pepererit, quàm cito poterit, lectum deserit, surgensq; gubernationi domus intendit: & tũc maritus eius decumbit lecto quadraginta diebus, nati infantis curam gerens. Mater uero aliud nihil circa infantem agit, nisi quòd lac illi sugẽdum præbet. Et amici atque consanguinei interim uisitant uirum illum decumbentem non secus quàm hic puerperæ uisitantur. Aiunt enim mulierem, quum uterum gestaret atque euacuaret, longo tempore grauiter afflictam, & nunc conueniens

Vir puerperus

niens

A nienis esse, ut diebus quadraginta ab infantis cura & labore quiescat, affert tamen uiro cibum ad lectum. In hac prouincia idola alia non sunt, nisi quòd quælibet familia progenitorem suum adorat. Habitant plerunque in locis syluestribus atque montanis. Ad montes autem illos extranei non accedũt, quia aërem qui ibi corruptus esse censetur, ferre non possent. Literas non habent, sed contractus suos & obligationes faciunt per tesseras, quarum medietatem seruat unus, & aliam alius: quæ postea in unum collatæ, signis cõuenientibus adhibitis, rei causam exponunt. Non sunt in hac prouincia medici, sicut nec in Canidu & Caraiam: sed quum quis infirmatur, conuocat magos seu idolorum ministros, & illis exponit ægrotus morbum suum: tunc magi choream agunt, instrumenta quædam sonant, & in honorem deorum suorũ magnos reboant cantus, donec tandem unus ex eis in chorea saltantibus & ludentibus à dæmone corripiatur. Tunc chorea relicta, arreptitiũ in terra iacentẽ cõsulunt, ex qua causa id morbi illi acciderit, quidq; pro ipsius liberatione sit agendũ. At dæmon per arreptitium respõdet: Quia id uel illud fecit: aut, quia hunc uel illum offendit deum, ideò in hunc incidit morbũ. Tũc magi orant ut deus illi noxam illam remittat, promittentes ægrotum illũ si conualuerit, de sanguine suo proprio sacrificium oblaturũ. Quòd si dæmoni uideatur infirmum tali laborare morbo, ut hinc liberari non possit, respondere solet: Iste tam grauiter deum illũ offendit, ut per nulla sacrificia placari possit. Et si à morbo conualiturus sit, iubet ut tot arietes, nigra habentes capità offerat, tot etiã & tales paret potiones, tot ad se conuocet magos, totidemq; magas, per quorum manus sacrificiũ offeratur, & tũ placetur illi deus. Quò audito, consanguinei eius cito curant illa fieri quę demon iussit: occidũt arietes & sanguinem ipsorum in cœlũ spargũt, conuocatiq; magi cum sagis suis, accendunt luminaria magna, & domum totam thurificando suffumigãt, sed & fumum de lignis aloës faciunt, atq; ius carnium in aëra spargunt unà B cum potione de aromatibus confecta: quibus omnibus rite peractis, in chorea rursum saltant in honorem illius idoli, quo infirmo putatur propitiũ factum, cantant & horribiliter uocibus suis strident. His factis, interrogant rursum arreptitium, num per hæc idolum sit placatum. Si respondet nõ, confestim parant se ad implendum aliud eius mandatum. Si autem respondet sibi satis factum, phanatici & incantatores sedent ad mensam, & carnes idolo immolatas comedunt cum magna lætitia, & bibunt confectiones quas in dæmonum sacrificio libauerunt. Et finito prandio quisq; ad sua redit. Et quum æger ex diuina prouidentia sic morbum euaserit, & incolumitati restitutus fuerit, id cæci homines non uero deo, sed dæmoni gratum ferunt.

De prælio magno quod fuit inter Tartaros, & regem Mien

CAP. XLII.

ANno domini M.CCLXXXII. magnũ est ortum bellum propter regnum Caraiam, cuius præcedẽti capite meminimus, & regnum Botiã: nã misit magnus Cham unum de principibus suis Nescordim nomine cum duodecim equitum millibus, qui prouinciã Caraiam à qualibet tutarentur infestatione. Erat autem dictus Nescordim uir prudens & strenuus, habebatq; sibi adiunctos milites probos & bellicis rebus assuetos. Horum aduentum ut audierunt rex Mien & rex Bangala, perterriti sunt plurimum, putantes quòd ad regna eorum expugnanda uenissent. Et conuocantes militias suas coadunauerunt equites & pedites circiter sexaginta millia, elephãtos aũt duo millia, castra gestantes, & in quolibet castro erant positi duodecim uiri armati, aut quindecim, aut sedecim. Cũ hoc exercitu properauit rex Mien uersus ciuitatẽ Vociã, ubi quiescebat Tartarorum exercitus, & per tres dies in campestribus illis quietus mansit. Audiens uero Nescordim tantum contra se uenisse exercitũ, plurimũ timuit: tametsi metũ illum omnino dissimularet, Roboratus est nõnihil animo, quòd sciret se in suo exercitu habere uiros fortes & strenuos bellatores. Egressus itaq; uirili animo ut pugnaret contra hostẽ,

castra posuit contra nemus quoddam magnum, quod proceras & maximas habebat arbores, non nescius quod elephanti cum turribus seu castris illis portatilibus nemus ingredi minime ualeret. Tunc Mien rex audiens adesse Tartaros, contendit occurrere illis. Tartarorum uero equi elephãtos adesse sentientes, quippe qui in prima acie cõstituti erant, tanto terrentur pauore, ut nulla ui, aut ullo ingenio potuerint à suis sessoribus contra elephantos excitari. Coguntur igitur Tartari ab equis descendere, illisq; ad nemoris arbores ligatis, pedestres contra elephantos pugnaturi ueniunt. Et quoniam in prima acie omnes milites balistas habebant, & sagittis iaciendis assueti erant, tantam sagittarum uim in hostem torquent, ut elephanti uulnerati, & sagittarum ictus minime ferre ualentes, fugã arriperent, omnesq; rapido cursu uersus nemus proximum contenderent. Rectores uero eorum quum summa ui illos in hostem arcere mollirentur, incassum laborauerunt: nam dispersi sunt huc atq; illuc, & ingressi nemus portatilia castra ruperunt, & armatos uiros in illis sedentes deiecerunt: Quod uidentes Tartari currunt ad equos suos, illisq; conscensis cum magno impetu irruunt in acies regis. Hostis uero territus, quòd elephantorum dissipata esset acies, quantum potuit manu se defendit. Et quum utrinque atrociter pugnarent, atq; multi de utroq; caderent exercitu, rex Mien cum suis tãdem in fugam uersus, Tartaris insequentibus & plurimos adhuc interficientibus uictoriam reliquit. Quibus superatis Tartari in nemus properant, atq; elephantos capere conantur: uerum illis fugientibus nullum cepissent, nisi inter captiuos quidã illis auxilio fuissent. Ceperunt autem circiter ducentos. Ab hoc prælio & deinceps cœpit magnus Cham uti elephantis in exercitu, quos prius ad hoc assuetos officiũ non habuit. Paulò pòst deuicit idem magnus Cham terras regis Mien, suoq; subiugauit imperio.

De regione quadam syluestri, & prouincia CAP. XLIII.

Recedendo à prouincia Caraiam peruenitur ad descensum quendam, in quo ferè per tres dies itur in præceps, nec est ibi ulla habitatio, etiamsi sit latissima quædam planicies, in quam tribus diebus per hebdomadam multi conueniunt homines mercandi gratia. Descendunt multi de magnis regionis illius montibus, aurum secum deferentes quod pro argento commutãt, nempe unam auri unciam pro quinq; argenti uncijs dantes: unde de exteris nationibus multi illuc ueniunt negotiatores, qui argentum afferentes aurũ asportant. Ad montes uero illos excelsos, in quibus illi cum magna securitate habitant qui aurum in regione illa colligunt, nemo extraneorum uenire poterit, quum iter illud inuium sit, & adeò perplexum, ut potius teipsum perderes, quàm abscõditos inuenires homines. Post hæc uenitur ad prouinciam Mien, quæ à meridie confinis est Indiæ, & hęc maxima habet loca syluestria & nemorosa, in quibus innumeri discurrunt elephanti, unicornes, atq; aliæ feræ agrestes, sed nulla ibi est habitatio humana.

De ciuitate Mien & sepulchro regis, CAP. XLIIII.

Itinere peracto quindecim dierum peruenitur ad ciuitatem quæ uocatur Mien, & hæc magna est atq; nobilis, quippe quæ caput est regni, magno subiecta Cham. Habitatores eius linguam propriam habent, & sunt idololatræ. Fuit in hac ciuitate rex prædiues, qui moriturus iussit sibi parare sepulchrum in hunc modum: In quolibet capite seu angulo monumenti fieri iussit turrim unam marmoream altitudinis decem passuum, spissitudinis iuxta proportionem altitudinis seruata. In cacumine uero turres illæ rotundæ fieri iubebantur, atq; una earum undiq; auro cooperiri. Super cacumen uero turris multæ suspendi debebant aureæ campanellę, quæ ad flatum uenti sonum quendam redderent. Alia aũt turris argento debebat operiri, habens in sua sumitate campanellas argenteas, quæ similiter tinnitum ederent flante uento. Hoc sepulchrum fieri iussit pro honore nominis sui, & ut memoria sua apud homines nunquam interiret. Et quum magnus Cham sibi subijceret hãc

prouin-

A prouinciam Mien, noluit ut exercitus uiolaret sepulchrum illud, quod rex ille fecerat ad honorem, nominis sui: nam est mos Tartarorum, ut non præsumant uiolare ea quæ spectant ad pietatem defunctorum. Sunt in hac prouincia multi elephantes, boues syluestres magni & pulchri, cerui et damulę, aliaq; diuersarum specierum animalia syluestria.

De prouincia Bangala, CAP. XLV.

BAngala prouincia à meridie confinis est Indiæ, quam magnus Chã nondum subegerat, quum ego in curia illius uersarer, sed ad expugnandum exercitum miserat. Habet regio regem proprium atq; propriam linguam. Incolę eius sunt omnes idololatrę: uescuntur carne, riso & lacte: habent bombicem in magna copia, & gratia illius multæ & magnæ fiunt ibi nundinationes. Abundant etiam spico, galãga, zinzibere, saccaro, & alijs diuersis aromatibus. Sunt quoq; ibi maximi boues, qui crassitudine, sed non altitudine elephantos æquant. Fiunt in hac prouincia multi eunuchi, qui postea negotiatoribus uenduntur, distrahendi in diuersas prouincias.

De prouincia Cangigu, CAP. XLVI.

POst memoratam prouinciam orientem uersus sequitur prouincia Cangigu, quæ proprium habet regem, atq; propriam linguam. Incolæ eius idola colunt, & sunt tributarij magno Cham. Rex eorum habet circiter trecentas uxores, Inuenitur in ista prouincia aurum multum, & multa aromata, sed quæ nõ facile distrahi possunt, quum regio ipsa longe dissita sit à mari. Sunt quoq; in ea elephanti multi, & uenationes multarum ferarum. Incolæ eius uiuunt de carnibus, lacte & riso. Vino carent, sed de riso & aromatibus potum conficiunt bonum. Solent tam uiri quàm mulieres pingere acubus facies suas, colla, manus, uentres & crura, facientes imagines leonũ, draconũ, & auium, adeoq; eas impressas firmant, ut non facile aboleri possint: & quo quis plures huiusmodi habuerit imagines, eo pulchrior æstimatur.

B De prouincia Amu, CAP. XLVII.

AMu prouincia ad orientalem sita plagam, magno subiecta est Cham, cuius incolæ idola incolunt, habentq; linguam propriam. Abundant gregibus animalium, habentq; copiam uictualium, & equos multos, eosq; optimos, quos negotiatores in Indiam ducunt. Habent quoq; bubalos multos & boues, quia sunt illic pascua delicata. Tam uiri quàm mulieres gestant in brachijs monilia aurea & argentea magni ualoris.

De prouincia Tholoman. CAP. XLVIII.

PRouincia Tholoman distat ad orientem ab Amu itinere dierum octo subiecta magno Cham, habens linguam propriam, & idola colens. Viri & mulieres eius sunt elegantis formæ: tametsi bruno sint colore. Terra cultissima est, castra & ciuitates habens multas & fortes. Viri in armis sunt exercitati, & ad bella assueti. Mortuorum suorum corpora comburunt, & ossium reliquias capsæ includentes, in cauernas montium recondunt, ne uel ab homine, uel à bestia tangi possint. Aurum est ibi in magna copia, & loco monetæ utuntur auri glebis in mari repertis.

De prouincia Gingui CAP. XLIX.

A Prouincia Tholoman ducit iter uersus oriẽtem ad prouinciam Gingui, iturq; duodecim diebus iuxta fluuium quendam, donec perueniatur ad ciuitatem grandem Sinuglu. Subiecta est regio magno Cham, & sunt incolæ eius idololatrię addicti. Parantur in hac prouincia panni elegantes de corticibus arborum, quibus æstate induuntur. Sunt in ea plurimi leones, ut etiã præ timore eorũ nullus audeat noctu extra domos dormire: nam quoscunq; inueniunt lacerant atq; deuorant. Naues quæ ascendunt & descendunt per flumen, propter leonum metum ad ripam non ligantur, sed in medio fluminis ancoris electis retinentur, alioquin leones noctu naues ingrederentur, & quicquid uiuum in eis reperirent deuorarẽt Et licet leones illi sint magni & feroces, sunt tamen in eadem regione canes tam audaces & fortes, ut non ue-

reantur leones inuadere. Et sæpe fit ut duo canes & uir sagittarius equo insi- A
dens leonem sternant: nam quum canes leonem adesse sentiunt, magno latra
tu eum inuadunt: præsertim quando sciunt se hominis auxilio fultos, nō desi
nunt mordere leonem in partibus posterioribus atq; cauda: & licet leo sæpe
rictum illis minetur, huc illucq; se uertens, ut illos dilaceret, tamen canibus
magna cautela sibi prouidentibus, non facile ab eo læduntur, præsertim quū
insequens eques tunc leoni iaculum infigere studeat, quādo canes trucidare
conatur. Fugit tamen leo, metuens ne propter canum latratum alij quoq; ca-
nes & homines prouocentur in eum: & quum arborē apprehendere potest,
illico confugit ad eam, & ceu tuto fortalitio ea fruitur à tergo, uersoq; rictu
contra canes, tota ui se tutatur contra illos. Vir autem eques appropians nō
cessat iaculari leonem, donec interficiat: nec aduertit leo iaculantis ictus, do
nec ruat: usqueadeò faciunt canes illi negotium. Abundat regio ista serico,
quod per mercatores ad diuersas portatur prouincias.

De ciuitatibus Cacausu, Canglu & Ciangli. CAPVT L.

RＥcedendo à prouincia Gingui, plures passim occurrunt ciuitates & ca-
stra: & ubi absolueris iter quatuor dierum, offert sese Cacausu nobilissi-
ma ciuitas, quæ prouinciæ Cathai annumeratur, sita ad meridiem, & serico
abundans, unde pretiosi fiunt panni atq; sindones, auro illis intertexto. Ab
hac ciuitate tres numerantur diætæ uersus meridiem ad ciuitatem aliam ma-
gnam, Canglu nomine, quæ sale abundat: nam est terra illa salsissima, & ex
ea eliciunt sal hoc pacto: Congerūt terram in modum collis, & superfunden-
tes aquam, quæ salsuginem terræ attrahat, eam iterū sub congesto colle hau-
riunt, & tam diu iuxta ignem coquūt, donec in salis coaguletur densitatem.
Vltra ciuitatem Canglu itinere quinq; dierum est ciuitas alia Ciangli nomi
ne, per cuius mediū transit fluuius magnus, nauibus mercibus oneratis com
modissimus: nam est illic emporium insigne.

De ciuitatibus Tadinfu & Singuimatu. CAPVT LI. B

VLterius procedendo post diætas sex uersus meridiem peruenitur ad ci-
uitatē magnam Tadinfu, quæ regem propriū habuit, priusquam subijce
retur magno Cham: & habet quadraginta ciuitates iurisdictioni suæ subdi-
tas, quæ omnes elegantissima habent uiridaria. Rursum eundo uersus meri-
diem, absolutis tribus diætis, peruenitur ad aliam insignem ciuitatē Singui-
matu nomine, ad quam à meridie magnus quidam currit fluuius, qui à loci
incolis in duos diuisus riuos, partim ad orientē uersus Mangi, & partim ad
occidentē uersus Cathai fluit. Per hos riuos innumeræ nauiculæ cum merci-
bus adducuntur. A Singuimatu si uersus meridiem duodecim diætis conten
das, continue occurrunt ciuitates & oppida, in quibus nundinationes multę
fiunt. Incolæ harum regionum sunt idololatræ, magno Cham subiecti.

De fluuio magno Caromoran, & ciuitatibus Corgangui & Caigui.
CAPVT LII.

PRiore continuato itinere peruenitur ad flumen magnum Caromoran no
mine, quod ex regno presbyteri Ioannis fluere dicitur. Occupat in latitu-
dine spatium unius miliaris: profunditas uero eius est tanta, ut oneratæ na-
ues per ipsum ascendere & descendere queant: abundat etiā piscibus. Haud
longe ab ostio huius fluminis, ubi scilicet ruit in oceanum, sunt circiter quin
decim millia nauium, quas illic instructas habet magnus Cham, ut si necessi-
tate ingruente nauigandum sit ad insulas maris, exercitus per paratas naues
facile adduci possit. Harum nauium plurimæ sunt tam magnæ, ut quindecim
ferre possint equos, ac eorum sessores, cum uictu & pabulo illis & istis neces
sario. Nautæ uero circiter uiginti sunt in qualibet naui. Porrò iuxta stationē
illarum nauium duæ sunt ciuitates iuxta fluminis sitæ ripam, quarum una di
citur Corgangui & alia Caigui. Traiecto uero illo flumine, mox ue-
nitur in nobilissimam prouinciam Mangi, cuius præconiū
explicabitur in sequentibus capitibus.

De pro-

A A

De prouincia Mangi, & pietate atq; iustitia regis, CAP. LIII.

HAbuit prouincia Mangi, regem quendam Facfur nomine, diuitē & potentem, quo præter magnum Cham nullus in regionibus illis maior inueniebatur. Regnū eius fortissimū erat, & inexpugnabile putabatur, ut nemo ipsum inuadere præsumpserit. Vnde factum est, ut tam rex quàm populus bellorum & armorum usum & exercitium amitterent. Erāt singulę ciuitates foueis atq; fossatis latissimis aqua redundantibus cinctæ. Carebant equis, quia neminem timebant. Hincq; factum est, ut rex genio plus æquo indulgens, delicijs frueretur cōtinuis. Alebat domi circiter mille domicellos, & aliud satellitium magnum & honorificum habuit. Fouebat tamen iustitiam, conseruabat pacem, & diligebat misericordiam. Nemo audebat proximum offendere, & fraternam pacem interturbare, alioquin pœnam sensisset. Tanta erat in regno illo concordia, ut artifices sæpe noctu dimitterent officinas suas apertas, & tamen nemo præsumeret intrare. Viatores & peregrini tutissimi per totum illud regnum ambulabant die ac nocte, nullum metuentes hominem. Erat quoq; rex ipse pius & misericors in pauperes, & non deserebat eos qui necessitate premebantur, aut penuria laborabant. Colligebat præterea singulis annis pueros & infantes à matribus suis abiectos, aliquando circiter uiginti millia, & eos sumptibus suis nutriri faciebat: nam in regione illa pauperes mulieres communiter à se abdicant atq; abijciunt proprios natos, ut ab alijs collecti ęnutriantur. Rex tamen infantes, quos sic colligi iubet, tradit diuitib. quibusq;, quos in regno suo habet: pręsertim illis q liberis carent & ut in adoptionis suscipiāt filios mādat. Eos uero quos ipse nutrit, matrimonio tradit puellis eiusdem cōditionis, quas scilicet, in pueritia à parentib. reiectas colligi fecit, & cōmodū suppeditat uictum unde uiuant.

Quomodo Baian princeps exercitus magni Cham expugnauit prouinciam Mangi. CAP. LIIII.

B B

ANno ab incarnatione domini M. CCLXVIII. magnus Cham Cublai inhians prouinciæ Mangi, hoc modo eam expugnauit, atq; suo subiecit imperio. Misit exercitum maximum ex equitibus & peditibus conflatum, illiq; ducem præfecit Baian Chinsan, quod sonat, lumina centum oculorū, quasi Baian centum habens oculos. Hic itaq; cum exercitu suo ad prouinciam Mangi perueniens, primo obsedit ciuitatē Conigangui, & ut imperatori suo obedientiam pollicerētur postulauit. Quibus id recusantibus, recessit, nulla ciuitati illata iniuria: atque idem requisiuit à secunda ciuitate. Qua similiter recusante, processit ad tertiam, & deinde ad quartam & quintam, & ab omnibus simile accepit responsum. Sextam uero aggressus est ciuitatem cum audacia multa: & hac ui expugnata contra alias processit, breuiq; tempore duodecim obtinuit ciuitates: nam habuit in exercitu uiros strenuos & fortes, optimosq; bellatores. Ad hoc misit magnus Cham post illum exercitum, alium grandem priore non infirmiorem: sicq; factum est ut contremuerint corda uirorum Mangi, atq; dissoluerentur. Baian uero mouit exercitum contra Metropolim Quinsai, ubi curia erat regis Mangi. Rex itaque Mangi uidens Tartarorum audaciam & fortitudinem, uehementer expauit, conscensaq; naui cum maximo comitatu ad insulas quasdam inexpugnabiles se recepit habens secum circiter mille naues, commitens reginæ custodiam ciuitatis Quinsai, atq; magnum in eam collocans præsidium. Regina uero uirilem induens animū prudenter se gessit, atq; nihil eorum omisit, quę ad ciuitatis defensionem necessaria uidebantur. Et quum audiret ducem exercitus Tartarorum uocari Baian Chinsan, id est, centum oculi plurimum territa est elanguitq; uirtus eius: præsertim quum audisset ab astrologis suis atq; magis, ciuitatem Quinsai à nullo expugnandam, quàm ab eo qui centum haberet oculos. Et quoniam cōtra naturam esse uidebatur, ut quispiam hominum centum haberet oculos, & ducis illius nomen præsagio quadraret, fato nolens repugnare, uocato duce exercitus Tartarorum, tradit illi li-

bere ciuitatem & regnum. Quo audito, totius regni ciues & incolæ ad magni Cham defecerunt obedientiam, excepta ciuitate una Sanifu nomine, quæ per triennium ad deditionem cogi nõ potuit. Regina uero migrauit ad curiam magni Cham, maximoq; ab illo suscepta est honore. Vir autem eius rex Mangi in insulis perseuerans, residuum uitæ in illis consumpsit. A

De ciuitate Conigangui. CAP. LV.

CIuitas prima, quæ prouinciã Mangi ingredientib. occurrit, uocatur Conigangui, & est magna, insignis, atq; opibus pollens, iuxta flumen Caromoram sita. Sunt ibi naues in maxima multitudine. Fit etiam ibi sal in magna copia, ut quadraginta ciuitatibus sufficiat, de quo magnus Cham magnum habet emolumentum. Incolæ huius ciuitatis, & omnium circumiacentium locorum idololatræ sunt & comburunt corpora mortuorum.

De ciuitatibus Panchi, & Chain. CAP. LVI.

VLtra ciuitatẽ Conigangui uersus Sirochum uentum itinere unius diei est ciuitas Panchi grandis & insignis, in qua mercatura magna exercetur: & est in ea serici atq; uictualium magna copia. Recipitur per eam regionem moneta magni Cham. Porrò uia quæ ducit à ciuitate Conigangui, ad ciuitatem Panchi, pulchris constrata est lapidibus, ad dextram & ad sinistrã fluentis decurrẽtibus: nec aliunde patet accessus in prouinciam Mangi, nisi per uiam istam. Ab ista ciuitate Panchi ad ciuitatẽ Chain est iter unius diei: & hęc quoq; insignis est ciuitas, abundans piscibus & uenatione bestiarum atq; auium: præsertim phasiani in maxima ibi inueniuntur copia.

De ciuitate Tingui. CAP. LVII.

PRocedendo hinc per iter unius diei peruenitur ad ciuitatẽ Tingui, quæ tametsi magna non sit, habet tamen uictualium maximam copiam. Sunt etiam ibi plurimæ naues: nam haud longe ab oceano est sita: & intermedio spatio salinæ sunt plurimæ, positaq; est iuxta illas memorata ciuitas Tingui. B
Recedẽdo uero ab hac ciuitate itinere unius diei uersus Sirochum occurrit pulchra ciuitas in pulcherrima sita regione, sub cuius præfectura sunt alię ciuitates multæ, numero uiginti septem. Et ego Marcus iussione magni Chã tribus annis in hac ciuitate egi præfectum.

Quomodo ciuitas Sianfu cum machinis fuit capta. CAP. LVIII.

AD occidentalem plagam est regio quædam Nauigui nomine, opulenta & amœna, in qua multi fiunt panni ex auro & serico, & ubi magna frumenti est copia. Ciuitas præcipua illius regionis Sianfu uocatur, habetq; duodecim alias ciuitates sibi subiectas. Hæc ciuitas tribus annis obsessa expugnari nõ potuit ab exercitu Tartarorũ, quũ subiugaretur prouincia Mangi: nam undiq; cingitur aquis & lacubus, ut nulla ex parte adiri potuerit, quàm ab Aquilone. Interea uero quo à Tartaris obsidebat, continue accedebãt & recedebant naues uictualium copiam adducentes: quod non parum affligebat magnum Cham. Illo enim tempore ego & pater meus atq; patruus fuimus in imperatoris aula: unde accedentes eum, cõsuluimus & indicauimus illi, si nobis obtemperaret, quo pacto urbs breui capi atq; expugnari posset, machinis, scilicet quibusdam, quarũ usus in regione illa non fuit. Quo assentiente, parari fecimus per fabros lignarios Christianos, quos nobiscũ habuimus, tres machinas seu catapultas tantæ magnitudinis, ut quælibet earũ excuteret lapidem trecentarũ librarũ: quas nauibus impositas misit rex ad exercitum suum. Erigẽtes igitur eas ante ciuitatẽ Sianfu, projcere cœperũt lapides grandes in ciuitatem: & primus cadens super domum quandam, impetu suo illam pro maiori parte confregit. Quod uidentes Tartari ciuitatem obsidentes plurimũ obstupuerunt. Hi uero qui intra ciuitatẽ erant uidentes tantum illis ab hoste imminere periculum, ut etiam intra mœnia & in domibus suis tuti non essent, magno concussi sunt terrore: & ne ciuitas tota lapidum iactu destrueretur, & homines quoq; opprimerentur, deditionem fecerunt, magniq; Cham se subdiderunt obedientiæ.

De

De ciuitate Singui, & flumine quodam magno. CAPVT LIX.

A Ciuitate Sianfu quindecim numerantur milliaria ad ciuitatē quandam Singui nomine, quæ tametsi magna non sit, habet tamen maximam nauium multitudinē, ad ripam sita maximi fluuij, quo maior in orbe non putatur, nomine Quiam: nam latitudo eius in quibusdā locis habet milliaria decem, in alijs octo, & in quibusdam sex. Longitudo uero eius patet itinere centum dierum. Fluitant in hoc amne naues sine numero. Putares in toto mundo tot naues non reperiri. Est autē in hac urbe emporium celebratissimum, & magna uis mercium per fluuium adducitur. Sunt & aliç ciuitates plurimç numero circiter ducentæ ad ripam huius fluuij extructæ: nam fluit per terminos sedecim prouinciarum: nec est ulla earum quæ non quinq; millia nauiū habeat. Maiores uero harum regionum naues sunt singulæ uno coopertæ solario: nec habet ulla nauis plures quàm unum malum pro uelo expandendo. Canabeis funibus non utuntur, nisi pro malo & uelo: sed pilorchas, seu chordas faciunt de arundinibus magnis, quibus naues quandoq; per flumen trahuntur. Scindunt autē arundines illas magnas quæ quindecim in longitudine continent passus, & scissuras colligantes & contorquentes, funes longissimos faciunt, ut quidam longitudinem contineant trecentorum passuum. Et sunt pilorchæ illæ fortiores funibus canabeis.

De ciuitate Caigui. CAPVT LX.

CAigui ciuitas quædam parua est, supra memoratū fluuium uersus Sirochum sita, & crescit in agro eius tanta uis bladi & risi, ut inde ad curiam magni Cham deuehatur: nam sunt inter utrunq; locum multi lacus & fluuij qui industria magni Cham in unum ferè contracti riuū, nauibus ituris & redituris congruam præbent semitam: tametsi aliquando naues sint exonerandæ, & frumenta per terram portanda, donec ad alium perueniatur lacum, ubi rursum in naues recipiantur & ulterius deducantur. Iuxta ciuitatem Caigui insula quædam est in medio fluminis sita, in qua monasterium est monachis plenum, qui idolis seruiunt: & est monasterium illud caput omnium monasteriorum quæ idolorum seruitio sunt consecrata.

B

De ciuitate Cingianfu. CAP. LXI.

CIngianfu ciuitas est in prouincia Mangi sita, in qua opera multa fiunt ex auro & serico. Sunt in ea ecclesiæ Christianorum Nestorianorum, quas ædificauit Marsarcis Nestorianus, qui à magno Cham in ciuitate illa præsulatum obtinuit, anno scilicet domini M.CCLXXXVIII.

De ciuitate Cingingui, & interfectione ciuium eius. CAPVT LXII.

POst recessum à ciuitate Cingianfu itinere trium dierum peruenitur ad ciuitatē Cingingui, occurrentibus in itinere multis ciuitatibus & oppidis, in quibus mercantiæ fiunt, & artificia multa exercentur. Est autē Cingingui ciuitas magna & opulenta, omnibus abundās uictualibus. Quū Baiam dux militiæ Tartarorū expugnaret prouinciā Mangi, misit multos Christianos qui dicebantur Alani cōtra hanc ciuitatem, qui tam acriter eam impugnare cœperunt, donec ciues eius deditionem liberam fecerūt. Ingressi igitur ciuitatem, neminem læserunt, quum sponte magni Cham dominio se subiecissent. Inuenientes autem in ea ciuitate uinum optimū, idq; in magna copia, bibere cœperūt tam largiter, donec omnes inebriati sunt: & nocte mox insequenti omnes sopore pressi, nullam constituerūt custodiam. Quod uidentes ciues, qui prius illos in pace susceperūt, subito irruētes in dormiētes, omnes interfecerunt nullo euadente. Baiam uero hoc audiens, misit alium exercitū magnum contra ciues illos, qui breui ciuitatē expugnans, in uindictam proditionis & infidelitatis omnes interfecit, nullo superstite relicto.

De ciuitate Singui. CAPVT LXIII.

SIngui ciuitas magna & egregia, cōtinet in circuitu milliaria circiter sexaginta. Est in ea magna populi multitudo, sicut & tota prouincia Māgi po

pulosissima est, sed non bellicosa: uerū habet mercatores & artifices multos: A
habet quoq; medicos cōplures atq; philosophos. In ciuitate Singui sunt pōtes lapidei circiter sex millia, tam altos habētes fornices, ut magnæ naues sine mali inclinatione transire possint. Crescit in montibus huius ciuitatis reubarbarum & zinziber in maxima copia. Habet hæc ciuitas sub sua iurisdictione sedecim ciuitates, in quibus multæ fiunt mercantiæ, atq; plurima exercentur artificia. Ciues eius indumentis fericis utūtur, necnon plurimi panni ex ferico ibi parantur. Porrò uocabulum Singui lingua eorum sonat ciuitatem terræ, sicut etiam aliam habent urbem, quam uocant Quinsai, id est ciuitas cœli, quòd hæ duæ urbes nobilissimæ sint in partibus orientis.

De nobili ciuitate Quinsai. CAP. LXIIII.

DIstat ab urbe Singui quinque dierum spatio alia urbs insignis nomine Quinsai, quod sonat ciuitatē cœli, & est tam magna, ut maior in orbe nō putetur. Et ego Marcus fui in hac ciuitate, & omnia diligēter lustraui, aduertens cōsuetudines eius & mores populi: & quæ illic uiderim breuiter & fideliter referam. Cōtinet circuitus huius urbis in gyro milliaria circiter centū: pontes uero lapideos habet duodecim millia, eosq; tam altos, ut naues magnæ erecto malo pertransire possint. Fundus autem ciuitatis est in loco paludinoso fere ut Venetiæ: unde si careret pontibus, de uico ad uicum perueniri non posset. Habet artifices innumeros, atque plurimos mercatores, ut incredibile putaretur, si numerum illorum recenserem. Magistri artifices non operantur, sed habent ministros quos ad hoc instituunt. Homines ciuitatis in magnis uiuunt delicijs, & præsertim mulieres, unde & cæteris formosiores apparent. Versus meridiem est lacus magnus intra mœnia urbis, qui triginta milliaria in circuitu suo continet, habens in litore plurimas domos nobilium, foris & intus ornatas. Sunt quoque ibi delubra idolorum. In medio uero lacus sunt duæ paruæ insulæ, & in qualibet est elegantissimum castrum seu palatium, in quibus continentur præparamenta & uasa quæq; necessaria pro nuptijs & solennibus conuiuijs. Nam quicūq; ciues insignia uolunt celebrare conuiuia, illuc inuitatos ducunt, & cum honore suscipiunt. In hac ciuitate Quinsai sunt pulcherrimæ & elegantissimæ domus. Sunt quoq; per uicos plurimæ publicæ turres, in quas tēpore cōflagrationis uicini quique res suas portant atq; ab incendio saluant: nam habet urbs plurimas ligneas domos, & nō raro fit ut ignis aliquas earum absumat. Ciues eius adorant idola: comedunt carnes equorum, canum, & aliorū immundorum animalium: moneta utuntur magni Cham. Collocauit magnus Cham in hanc urbē maximam custodiam, quò rebellio caueatur, atq; furta & homicidia arceantur: in quolibet enim ponte interdiu & noctu decē habentur custodes. Est mons quidā intra mœnia huius urbis, qui sustinet turrim, in cuius cacumine sunt tabulæ ligneæ, quæ in hunc usum illic seruantur, ut quamprimum ignis in urbe cōflagrauerit, custodes malleo percutiant eas tabulas, cuius sonitu, qui per totam auditur urbem, excitati ciues concurrūt, & ignem restinguunt. Pulsantur etiam hæ tabulæ, quādo in urbe tumultus aliquis & populi commotio nascitur. Omnes plateę ciuitatis lapidibus sunt constratę, unde fit ut mundissima sit. Inueniuntur etiā in ea circiter tria millia thermarū, quibus homines pro abluendis corporibus utuntur: nam hoc unū gens illa studet, ut sit munda corpore. Distat hæc urbs orientem uersus ab oceano uigintiquinq; milliaribus, ubi in litore maris sita est ciuitas Cansu, portus commodissimus, ad quem locum infinitæ conueniunt naues ex India & alijs regionibus. A' Quinsai uero transit fluuius ad portum illum, per quem magna uis merciū adducitur. Prouincia Mangi quum sit latissima, diuisit eam magnus Cham in nouem regna, cuilibet proprium assignando regem. Et hi reges omnes sunt potentes, sed magno Cham subiecti, cui etiam singulis annis de omnibus regnorū prouentibus aliquid soluunt & rationē reddunt. Et unus illorum moratur in urbe Quinsai, habetq; sub ditione sua centum & quadraginta

A ginta ciuitates. Habet autem uniuersa prouincia Mangi mille & ducentas ciuitates, & in singulis posita sunt à magno Cham præsidia, ne rebellare audeant. Sunt uero custodes illi colluuies quædam multarum gentium, & stipendiarij undecunque conducti, ex diuersis exercitibus magni Cham delecti. Est in regione illa, & præsertim in prouincia Mangi, diligens obseruatio motuum cœlestium, ut etiam cuiuslibet nascentis pueri horoscopum accuratissime obseruent, aduertentes diem & horam natiuitatis, & quis planetarũ tunc dominium principale habuerit: his enim reguntur astrologorum indicijs in cunctis factis & itineribus suis. Est etiam cõsuetudo in hac prouincia, quum quis moritur, cõsanguinei eius canabeis induti saccis, extinctum corpus cum magno cantu efferunt, & pingunt in chartis imagines seruorum, ancillarum, equorum, & denariorum, & ea omnia comburunt cum cadauere, credentes quòd defunctus his omnibus in alia uita fruiturus sit, atque tale habiturus satellitium, quod illi obsequatur. Postea pulsant uaria instrumenta musica, dicentes quòd dij sui cum tali honore & pompa eos suscipiunt, qualis illis in combustura ab amicis & propinquis exhibetur. In hac ciuitate Quinsai est palatium quoddam magnificum, in quo Facfur prouinciæ Mangi olim rex, curiam suam habuit. Extremus murus qui castrũ illud per quadrum cingit, continet in suo ambitu milliaria decem, habetque competentem altitudinem. Intra hunc murum sunt uiridaria pulcherrima cum fructibus delicatissimis. Sunt quoque ibi fontes & uiuaria piscibus redundantia. In medio uero est palatium illud regium amplissimum quidem & pulcherrimum, quale uix in toto orbe inuenitur, habens uiginti aulas æqualis magnitudinis, in quibus singulis decẽ millia hominum simul discumbere possunt. Sũt etiam omnes istæ aulæ regio more pictæ & ornatæ. Cæterum familiæ, qualem pater cum filijs, uxore & reliqua familia constituit, putantur esse in urbe Quinsai sexcenta millia. Vna solum in ea est ecclesia Christianorum Nesto-
B rianorũ. Est etiam consuetudo in hac urbe & tota prouincia Mangi, ut quilibet paterfamilias scribat super ostium domus suæ nomen suum, & nomina uxoris atque totius familiæ suæ, sed & numerum equorum suorum. Et quum aliquis moritur ex familia sua, aut quum domiciliũ mutat, delet nomen mortui aut discedentis, & adscribit nomen recenter nati, aut in familiam suã cooptati: & per hunc modum absque magna difficultate sciri potest numerus hominum totius ciuitatis. Similiter hospites & tabernarij scribũt in tabulis ante ostium expositis, nomina uiatorum & hospitum, qui ad diuersoria ipsorũ declinauerint, & quo mense atque die ingressi sint.

De prouentibus qui magno Cham in urbe Quinsai, & prouincia Mangi penduntur.

CAPVT LXV.

EXigit Cham magnus singulis annis de sale quod paratur in urbe Quinsai & terminis eius myriades octoginta aureorum. De rebus etiam alijs, præsertim mercibus, tantam recipit uim pecuniæ, ut uix numerati possit. Habet prouincia maximam copiam saccari, & aliarum multarũ specierum aromaticarum. Recipit autem magnus Cham de centum mensuris aromatum, tres & dimidiam. Idem facit de reliquis mercatorum bonis. De uino quoque quod ex riso & aromatibus conficiunt, non paruum habet emolumentum. Similiter ab artificibus, præsertim duodecim generum habet commodum suum. De serico autem, cuius in prouincia Mangi maxima est copia, de centum ulnis decem exigit. Ego Marcus semel audiui computum fieri singulorum redditituum, qui magno Cham penduntur annuatim in regno Quinsai, quod est nona pars prouinciæ Mangi, ascenditque summa omnium, sale tamẽ excepto, ad quindecim millia millium aureorum, atque sexcenta millia.

De ciuitate Tampingui, CAPVT LXVI.

PRogrediendo à ciuitate Quinsai, & eundo uersus Sirochum, cõtinue inueniuntur uiridaria pulchra & optime culta, donec unius diei itinere expleto perueniatur ad ciuitatem Tampingui, insignem & pulcherrimam. Vltra

tra hanc ciuitatem tribus diebus uersus Sirochum eundo, inueniũtur ciuitates & castra in maximo numero, ut à longinquõ cõspecta uiatori quasi una urbs magna esse uideatur, tanta uicinitate sunt coniuncta. Est ibi uictualium magna copia. Crescunt quoque ibi maximæ arundines longitudinis quindecim passuum: in circumferentia uero continent quatuor palmos. Procedendo ultra, triduique confecto itinere, occurrit Gengui, ciuitas grandis & pulchra, ultra quam per Sirochum eundo plurimæ aliæ uiatori sese offerunt ciuitates & castra. Sunt etiam in ea regione multi leones, magni & feroces. At ueruece snulli reperiuntur in ea, sicut nec in prouincia Mangi, sed boum, caprearum, hircorum & porcorum ibi magna est copia. Itinere quatuor dierũ consummato, occurrit alia insignis ciuitas Ciangiam nomine, in monte sita, qui mons fluuium quendam in duas secat partes, quæ paulò pòst in oppositas tendunt plagas. Vlterius procedendo itinere trium dierum inuenitur ciuitas Cugui, quæ ultima est in regno ciuitatis Quinsai. A

De regno Fugui. CAPVT LXVII.

RElicta à tergo ciuitate Cugui, patet ingressus in regnum Fugui, in quod si pedem moueris itinere sex dierum, eundum est per montes & ualles, multis tamẽ occurrentibus ciuitatibus & castris. Habet regio illa copiam uictualium: habet etiam uenationes plurimas bestiarum & uolucrum: habet denique plurimos leones. Crescit ibi zinziber in magna copia: crescit quoque flos quidam haud dissimilis croco, alterius tamen speciei, sed qui croci præstat usum. Comeduntur in hac regione humanæ carnes cum magna uoluptate, dummodo homines illi non morbo aliquo occubuerint. Quando ad bellum procedunt, quilibet ferro calido inurit sibi in fronte signũ, nec ullus eorum equum ducit ad bellum, præter ducem exercitus. Vtũtur lanceis & spatis: & quos in bello perimunt, eorum bibunt sanguinem, & comedunt carnes, nam sunt homines crudelissimi.

De ciuitatibus Quelinfu, & Vnquen. CAP. LXVIII. B

ITinere sex illorum dierum completo, de quo iam diximus, peruenitur ad ciuitatẽ Quelinfu nomine, quę magna est & celebris, sita super fluuiũ quendam qui iuxta ciuitatis mœnia labens tres habet lapideos põtes, marmoreis superne ornatos columnis. Hi pontes in latitudine continent octo passus, & in longitudine mille. Abundat in illa ciuitate sericum, zinziber, & galanga. Viros & mulieres habet eximiæ pulchritudinis. Inueniuntur ibi gallinæ, quæ loco pennarum pilos habent ut catti, nigri scilicet coloris, sed oua edũt optima. Et quoniã regio illa plena est leonibus, periculosum est per eam ambulare. Ab hac ciuitate spatio quindecim milliarium est alia ciuitas Vnquen nomine, ubi saccarum in maxima crescit copia, & hinc portatur ad curiam magni Cham, quæ scilicet est in ciuitate Cambalu.

De ciuitate Fugui. CAPVT LXIX.

PRocedẽdo ultra per milliaria quindecim, occurrit ciuitas Fugui, quę metropolis & caput est in regno Concha, quod unum è nouẽ illis est regnis in quæ prouincia Mangi est taxata. Moratur magnus exercitus magni Chã in hac urbe, ad tuendum prouinciam & ciuitates eius, & ad reprimendum factiosos homines, qui parati sunt rebellionem mouere contra imperatorẽ. Transit per medium huius ciuitatis ingens quidam fluuius, cuius riuus in latitudine unum occupat miliare. Et quoniam urbs ista parum distat à mari oceano, est ibi insigne emporium, ad quod ex India portantur plurimæ margaritæ, & alij lapides pretiosi. Est quoque in ea urbe maxima saccari copia, & uictualium sufficientia.

De ciuitatibus Zarten & Figui. CAP. LXX.

TRaiecto memorato fluuio, itur quinque dierum itinere uersus ciuitatem Zarten, & nullibi non occurrunt uel ciuitates, uel castra. Abundat regio illa uictualibus, habet'que montes & nemora: ex nemorum arboribus colligitur pix. Ciuitas uero Zarten grandis est ualde, habet'que portum

optimum

A optimum, ad quem naues Indianæ mercibus onustæ ueniunt sine numero: est enim illic unum de maioribus emporijs quæ in mundo inueniuntur: nam piper & aromata, quæ Alexandria ad partes mittit Christianorum, hæc ab illo emporio Alexandriam deferũtur. Penditur magno Cham in hac urbe uectigal immensum: nam nulla aduehitur nauis, à qua non habeat maximum commodum: parũ enim abest quin cuiuslibet speciei aromaticæ media pars sit illi soluenda. Est etiam in hac regione ciuitas quædam Figui nomine, quę celebris habetur in partibus illis, ob pulchras scutellas quæ in ea fiunt. Habet quoq; ipsa prouincia linguam propriam. Hæc tãdem de prouincia Mangi dicta sufficiant: & licet de nouem eius regnis duo duntaxat explicuerimus, consulto tamen alia præterimus, stylum ad Indiam torquẽtes, in qua aliquanto fuimus tempore, & plurima quæ in ea inueniuntur mirabilia, coram positi uidimus, atq;, ut ita dicam, manibus contrectauimus.

M. PAVLI VENETI DE ORIENTALIBVS REGIONIBVS, LIBER III.

Quales naues in India sint. CAPVT I.

IN hoc tertio libro Indiæ regionem descripturi, à nauibus eius exordium faciemus. Maiores naues quibus Indi per mare utuntur, ut plurimum de abiegnis factæ sunt lignis, habentq; solarium unum, quod nostrates nautæ operimentum uocant, supra quod circiter quadraginta sunt mansiunculæ pro mercatoribus paratæ. Habet nauis una unum gubernaculum, quatuor malos & totidem uela. Tabulæ clauis ferreis firmissime compactæ sunt, & fissuræ quæque stupa obfirmatæ.
B Et quoniam pice in his regionibus carent, linunt naues suas oleo cuiusdam arboris calce mixto. Sunt in magnis nauibus circiter ducenti uiri, qui eam remis per mare ducant. Capit uero nauis una quasi sex millia sportarum piperis. Adhærent quoq; his magnis nauibus aliæ nauiculæ, quæ piscationi & ancoris iaciendis inseruiunt.

De insula Zipangri. CAPVT II.

ZIpangri insula in alto mari sita, distat à litore Mangi per mille milliaria atq; quingenta, & est magna ualde. Habitatores eius albi sunt, & decentis staturæ, idola colentes, & proprium habentes regem, nulli tributarij. Est ibi aurum in maxima copia, sed rex non sinit illud extra insulam facile portari: & hæc causa est quod pauci mercatores ad illam concedunt prouinciam. Rex insulæ palatium habet magnificum, cuius tectum aureis operitur bracteis, non secus quàm apud nos magnæ domus plumbo uel cupro operiuntur. Superficies quoq; superior aularum & conclauium aureis laminis dicitur tecta. Inueniuntur illic margaritæ in magna copia, rotundæ & crassæ rubei coloris, quæ albas in pretio & ualore longe præcellunt. Sunt quoq; ibi alij lapides pretiosi, qui una cum auro insulam ditissimam reddunt.

Qualiter magnus Cham misso exercitu contendit pro insula Zipangri expugnanda. CAPVT III.

MAgnus Cham Cublai quum audisset insulam Zipangri tantis pollere diuitijs, cogitare cœpit quomodo eam suo subiugaret dominio. Missis igitur duobus ducibus, quorũ unus Abatan, & alter Nonsachũ uocabatur, duos magnos exercitus destinauit, qui eam expugnarent. Hi itaque à portu Zarten & Quinsui soluentes cum multis nauibus & magno equitum atque peditum apparatu, nauigauerũt uersus insulam Zipangri, & ingressi in eam multa damna intulerunt uillis & castris in planitie sitis. Et antequam subiugarent insulam, ortum est inter eos perniciosum dissidium, ut neuter alterius obtemperaret uoluntati & consilio: quo factum est ut in nulla re prosperum haberent successum. Nam nec urbẽ aliquam, aut ullum castrũ præter unum expugnare

expugnare potuerunt. Expugnato autem illo unico castro, omnes qui ad custodiam eius à rege Zipangri deputati erant, iussi sunt à duce exercitus gladio feriri: inter quos octo fuerũt, qui lapides quosdam pretiosos in brachijs ligatos gestabant, tam efficacibus diabolicis inauguratos incantationibus, ut nullo modo uulnerari aut occidi ferro potuerint, quamdiu illos lapides secũ portarent. Et consilio adinuento, ligneo fuste percussi, interierunt. A

Franguntur naues Tartarorum, & multi submerguntur.

CAPVT IIII.

ACcidit uero quadam die, ut magna in mari oborta tempestate, Tartarorum naues graui collisione ad terram & ripam maris quassaretur. Et consulentibus nautis, elongantur naues à terra, in quibus uterq; Tartarorum erat exercitus, sed procellis maris uehementius sæuientibus, franguntur plurimæ naues & quidam submerguntur, sed plures correptis tabulis & lignis ad insulam quandam paruam, à qua haud longe aberant, quæq; non multum distabat ab insula Zipangri, natando peruenerunt. Alij uero quorum naues integræ manserunt, ad propria redierunt. Porrò eorum qui fractis nauibus incolumes ad insulam peruenerunt, fuerunt circiter triginta millia. Et quoniam naues non habebant quibus hinc discederent, nec uictualia illis insula suppeditaret, quippe quæ ab hominibus non habitabatur, nihil præter mortem expectabant.

Qualiter Tartari mortis euadunt periculum, & in Zipangri insulam redeunt.

CAPVT V.

MAris uero tempestate sedata, habitatores insulæ Zipangri cum multis nauibus & grandi exercitu uenerunt contra inermes Tartaros in insula ad quam natando appulerunt, uagantes, eosq; in uniuersum trucidare moliuntur, quippe qui omni auxilio destituti erant. Relictis itaq; in litore nauibus, terram ingrediuntur hostem quæsituri. At illi prudenter aspectum Zipangriorum fugientes, delitescunt haud longe à litore maris, tantisper expectantes, donec illi in terram effusi à nauibus sese elongauerunt: & subito prorumpentes naues apprehendunt, & ingressi eas ab insula salui recedunt, dimissis Zipangrijs in insula. Et rectà contendentes ad insulam Zipangri, acceptis hostium uexillis, quæ in nauibus inuenerunt, processerunt ad principaliorem insulæ ciuitatem. Cuius habitatores ut uiderunt suæ gentis uexilla, existimabant suos cum uictoria reuerti, & egressi illis obuiam, hostem incaute in ciuitatem intromittunt. Qua potiti, omnes qui in ea fuerunt, præter paucas mulieres, expulerunt.

Stratagema B

Quomodo Tartari ab obtenta ciuitate iterum excluduntur.

CAPVT VI.

REx uero Zipangri his auditis, mox alias conducit naues, & exercitum in insula conclusum reducit, atq; obsidet ciuitatẽ quam occuparunt Tartari, tantaq; diligentia omnes ciuitatis introitus & exitus custodit, ut nullus ad hostem ingredi nec ullus egredi ualuerit. Id enim in primis cauendum ducebat, ne inclusi Tartari magno Cham principi suo quod acciderat indicare possent, alioquin de insula actum fuisset. Manet itaq; hostis inclusus & obsessus septem mensibus: & uidentes se omni auxilio destitutos, restituũt regi Zipangri ciuitatem, liberiq; & salui ad propria redierunt. Et hæc gesta sunt anno domini M.CCLXXXIX.

De idololatria & crudelitatæ uirorum Zipangri. CAPVT VII.

COlunt uiri Zipangrij uaria idola, quorum quædam habent caput bouis, quædam caput porci, & quædam caput canis atq; aliorum diuersorũ animalium. Sunt etiam quædam quæ habent quatuor facies in uno capite: alia tria capita, unum super collum, & duo alia super utrunq; humerum. Sunt rursus quædam quæ quatuor habẽt manus, alia uiginti, & alia centum. Et quod plures habuerit manus, maioris putatur ueritatis. Et quũ incolæ interrogantur, unde hanc habeant traditionem, respondere solent, se patres suos in hoc imitari

A imitari,nec aliud credere debere quàm quod ab illis acceperunt. Est etiã hęc consuetudo apud Zipangrios, quando hominem extraneum capiunt, si ille potest se pecunia redimere,dimittunt eum : si autem pretium non habet quo se liberet,occidunt illum & coctum deuorant,conuocantes ad conuiuium il lud consanguineos & amicos quosq;.

De uarijs insulis regionis illius,atque fructibus earum.

CAPVT VIII.

IN litore maris Oceani, in quod desinit ab oriente prouincia Mangi,circã insulam Zipangri plurimæ inueniuntur paruæ insulæ,quæ à nautis numeratæ putantur esse septem millia quadringentæ & quadraginta octo, quarũ maior pars ab hominibus habitatur. Nec est ulla in qua non crescant arbores odoriferæ atq; uirgulta suauem spirantia odorem. Inueniuntur ibi aromata in maxima copia. Verùm negociatores extranei illuc non ueniunt,nisi habitatores Mangi, qui hyeme ad insulas nauigant, & æstate iterum redeunt. Nam flant in regione illa duo tantum uenti oppositi,unus hyeme, & alter ęstate. Et quoniam in insulis illis non fui, nihil de illis scribere statui,sed stilũ reducam ad portum Zarten,ut inde ad alias transeam regiones.

De prouincia Ciamba. CAPVT IX.

SOluentes à portu Zarten,& nauigantes uersus Garbinium,peruenerunt ad prouinciam Ciamba, quæ mille & quinquaginta milliaribus distat ab eo portu: & est magna ualde, abundans opibus, idola colens, atq; propriam habens linguam. Anno incarnationis dominicæ M.CCLXVIII. misit magnus Cham ducem quendam Sogatu nomine cum ualido exercitu, ut prouinciam illam sibi subiugaret. Sed quùm in prouinciam uenisset,uidit ciuitates adeò munitas & castra tam fortia esse, ut nulla ui illa posset expugnare. Combussit tamen uillas, & incidebat arbores,tantaq; prouinciæ intulit damna,ut rex eius libens magno Cham tributarius fieret, modo dux ille ex pro-
B uincia recederet. Inierũt autem fœdus tale,ut rex Ciamba annuatim uiginti pulcherrimos elephantos pro tributo magno penderet Cham. Et ego Marcus fui in hac prouincia, cuius rex tunc tantam habuit uxorũ multitudinẽ, ut illi essent nati trecenti & uiginti sex filij atq; filiæ, quorum centũ quinquaginta iam arma ferre poterant. In hac regione plurimi sunt elephanti, & lignum aloes in eo abundat. Inueniuntur etiam ibi nemora de lignis ebani.

De insula Iaua. CAPVT X.

REliƈta prouincia Ciamba,nauigatur uersus meridiem mille & quingentis milliaribus usque ad insulam magnam Iaua nomine, quæ in circuitu suo patet tribus millibus milliariũ. Habet regem qui nemini est tributarius. Ibi est maxima copia piperis, nucum muscatarum, spici,galangæ,& cæterorum aromatum. Conueniunt illuc multi negotiatores: nam multa lucrantur ex allatis speciebus. Incolæ insulæ idololatræ sunt: nec potuit magnus Chã hactenus eam suæ subijcere ditioni.

De prouincia Boeach. CAPVT XI.

NAuigando ab insula Iaua, numerantur septingenta milliaria ad duas insulas, Sondur & Condur dictas,à quibus ultra procedendo inter meridiem & Garbinium,sunt quingenta milliaria ad prouinciam Boëach quæ amplissima & ditissima est. Regem habet proprium, & propriam linguam. Adorant idola. Producit hæc prouincia ursos domesticos, magnos ut leones, itemq; elephantos habet multos, & aurũ copiosum. Vtuntur incolæ pro moneta glebis quibusdam aureis. Pauci sunt qui ex alienis regionibus prouinciam hanc adeant, adeò inhumani sunt habitatores eius.

De insula Petan. CAPVT XII.

REcedendo à prouincia Boëach, nauigatur per milliaria quingenta uersus meridiem ad insulam Petan, quę maiorem in partem syluestris & nemorosa est. Arbores eius odoriferæ sunt, & magnam præstant utilitatem. Inter prouinciam Boëach & Petan per milliaria sexaginta, mare adeò est un-

dosum, ut nautæ cogãtur leuare gubernacula. Nam profunditas eius uix est quatuor passuũ. Hinc uenitur ad regnum Maletur, ubi maxima est copia aromatum, & habent incolæ eius propriam linguam.

De insula quæ Iaua minor uocatur. CAPVT XIII.

VLtra insulam Petan, per Sirochum nauigando, est Iaua minor, centũ distans milliaribus à Petan: & hæc in circuitu cõtinere dicitur circiter duo millia milliarium. Diuiditur insula in octo regna, habetq; linguam propriã. Producit etiam uaria aromata, qualia in his nostris partibus nunquam uisa sunt. Incolæ eius idola colũt. Protenditur hæc insula intantum ad Austrum, ut polus arcticus, & stellæ eius minime uideri possent. Ego Marcus fui in hac insula, lustrauiq; sex eius regna, nempe regnum Ferlech, Basman, Samara, Dragoiam, Lambri & Fansur. In alijs uero duobus non fui.

De regno Ferlech. CAPVT XIIII.

HAbitatores regni Ferlech qui montana occupant, nullam habent legẽ, sed bestialiter uiuentes, quicquid illis mane primo occurrit, adorant, comeduntq; carnes omnium animalium, mundorum & immundorum, atque carnes humanas. Qui uero in maritimis habitant locis, Mahumeti sunt addicti legi, quam ex Saracenis negociatoribus illuc diuertentibus didicerũt.

De regno Basman. CAPVT XV.

HAbet regnum Basman linguam propriam, uiuuntq; incolæ eius bestialiter. Agnoscunt magnum Cham pro domino, sed tributa ei non soluunt, nisi quod interdum illi mittunt munera de feris syluestribus. Inueniuntur apud eos elephãti & unicornes in magna multitudine. Et sunt unicornes paulo minores elephantis, pilum habentes bubali, & elephanti pedem. Habent caput ut aper, & more porcorum libenter morantur in luto, & alijs immundicijs. In medio frontis gestant cornu unum, grossum & nigrum. Linguã habent spinosam, & hac lædunt homines & animalia. Abundat quoque regio ipsa diuersis simijs magnis & paruis, hominibus simillimis. Hos capiunt uenatores, & totos depilant, nisi quod in barba & in loco secreto pilos relinquũt, & occisos speciebus aromaticis condiũt, & postea desiccant, uendũtq; negociatoribus, qui per diuersas orbis partes corpora illa deferentes, homines persuadent tales homunciones in maris insulis reperiri.

Vnicornium forma

De regno Samara. CAPVT XVI.

IN regno Samara fui ego Marcus cum socijs meis quinq; mensibus, non sine magno tædio tempus expectans nauigationi aptũ. Nam incolæ eius bestialiter uiuẽtes, carnibus humanis edendis sunt assueti. Quapropter consortium eorum spernentes, castra lignea nobis haud longe à mari extruximus cum propugnaculis, in quibus tuti essemus contra incolas. In hoc regno nec ursa minor nec maior, quam uulgo currum magnum uocant, apparet, usque adeo insula illa uergit in Austrum. Incolæ idola colunt. Sunt ibi optimi pisces, & in magna copia. Triticum uero illic non crescit, sed de riso panes conficiunt. Vineas quoq; non habent, sed potum ex arboribus hoc modo eliciunt. Sunt in ea insula arbores multæ & paruæ, habentes singulæ ramos quatuor, quos certo anni tempore incidentes, colligũt stillantem liquorem, qui tam largiter ex incisura profluit, ut per diem & noctem urceum plenum colligant ex uno ramo. Quo euacuato, rursum adhibent ramo urceũ, & id tamdiu frequentãt, donec stillicidium illud desierit. Et hæc est uindemia eorum. Prouocant quoq; arborẽ ad largiora fluenta per aquarum rigationes, quas fundunt ad arboris radices, quando tardius cœperit emittere lachrymã. Sed is liquor non est tam sapidus, ut ille qui suapte fluit natura. Mittit quoq; hæc regio nuces Indicas in magna copia.

De regno Dragoiam. CAPVT XVII.

HAbet quoq; regnum Dragoiam homines syluestres, qui idola colunt, & linguam atque regem proprium habent. Apud hos talis est consuetudo, quando quis grauiter infirmatur, propinqui & consanguinei eius cõuocant

magos

A magos & incantatores, illosque interrogant, an ægrotus sit sanitatem recuperaturus. Et illi respondent id quod dæmonum suggestione didicerint. Si dixerint infirmũ non posse liberari, quin illa ægritudine intereat, adsunt qui infirmo os concludunt, ne respirare possit, atque sic occidunt priusquam ab infirmitate extinguatur, & carnes eius incidunt, coquunt atque deuorant, & id potissimum faciunt propinqui & consanguinei infirmi simul cõgregati. Aiunt enim: Si carnes illius putrescerent, conuerterentur in uermes, & illi tandem fame morerent, de quo defuncti anima grauissimas passura esset pœnas. Porro ossa in cauernis montium sepeliunt, ne ab homine uel bestia contingantur. Et quando hominem extraneæ nationis capiunt, si ille se pecunia non potest redimere, occidunt eum & comedunt.

De regno Lambri. CAPUT XVIII.

EST aliud regnum in memorata insula, quod Lambri uocatur, in quo multa crescunt aromata, præsertim habentur ibi birci in maxima copia; quos postea quam creuerunt transplantant, & tribus annis in terra dimittentes, iterum cum radicibus euellunt. De illis bircis ego Marcus quosdam mecum in Italiam portaui, curauique seminandos, sed destituti calidiori regione, non creuerunt: regni huius incolæ idololatræ sunt. Inueniuntur etiam quidam in hoc regno, qui caudas habent ut canes, longitudinis unius palmi, & hi in ciuitatibus non habitant, sed in montibus. Habet quoque hæc terra unicornes & alia multa atque diuersa animalia.

De regno Fansur. CAPUT XIX.

IN regno Fansur nascitur optima Camphora, quæ auro adæquatur. Incolæ huius regni panem de riso faciunt: nam tritico carent. Potum ex arboribus eliciunt, ut iam supra diximus. Sunt in regione ista arbores quædam crassæ, quæ habent corticẽ subtilem, sub quo inuenitur farina quædam optima, ex qua delicata præparant cibaria, quæ aliquoties non sine uoluptate comedi.

B *De insula Necuram.* CAP. XX.

AB insula Iaua numerantur per mare centum quinquaginta milliaria, ad duas insulas Necuram & Anganiam. Populus autem insulæ Necuram ualde bestialiter uiuit. Regem non habet. Tam uiri quàm fœminæ nudi incedunt, nulla corporis parte tecta. Habent nemora plena arboribus sandalorum rubeorum, nucum Indicarum & gariophyllorum. Habẽt quoque copiam bircorum & diuersorum aromatum.

De insula Angania. CAPUT XXI.

INsula Angania magna est, & incolæ eius bestialiter uiuentes crudelissimi sunt & syluestres. Idola colunt: riso, lacte, & carnibus uiuunt. Carnẽ quoque humanam non abominantur. Sunt homines deformes: nam habent caput quasi caninũ, & dentes atque oculos canibus similes. Est in ea insula omnium aromatum mira copia. Sunt etiam ibi uarij & diuersi arborum fructus.

De insula magna Seilam. CAP. XXII.

A Memorata insula uersus Garbinium, mille numerantur milliaria ad insulam Seilam, quæ una putatur de melioribus mundi insulis, habens in gyro milliaria duo millia & quadraginta. Fuit tamen aliquando maior: nam ut fama in illis partibus est, comprehendit olim in circuitu tria millia & sexcenta milliaria: sed uento impetuoso ab Aquilone multis annis irruente, mare tam importune illisit ad litora: ut etiam temporis successu montes ruerent in mare, & plurima terra indies ab eo absorberetur. Habet insula ditissimum regem, qui nulli tributarius est. Incolæ idololatræ sunt, & omnes nudi incedunt, nisi quod obscœna loca panno quodam operiunt. Nullum habent bladum præter risum, de quo uiuunt & de lacte. Habent copiam seminum sosimæ, de quibus oleum faciunt. Potum ex arboribus eliciunt iuxta modum paulo superius expressum. Mittit hæc insula multos lapides pretiosos, præsertim rubinos, sapphiros, topasios, amethystos, & alios nobiles lapides. Habet rex insulæ rubinos, quo preciosior in orbe non putatur esse. Nam habet

longitudinem unius palmi, & crassitudinem trium digitorum. Rutilat ut ignis ardens, omni carens macula. Obtulit magnus Cham insignem ciuitatem quandam illi regi pro hoc lapide: uerùm recusauit rex, saltem ex eo nomine, quod à prædecessoribus suis illum habuerit. Homines huius insulæ bello non sunt assueti: sed quum belligerandum est, conducunt stipendiarios, præsertim Saracenos. A

De regno Maabar, quod est in India maiori. CAPVT XXIII.

VLtra insulam Seilam spatio sexaginta milliarium, est prouincia Maabar, quæ & India maior appellatur, terra continens, non insula. Sunt in ea quinque reges, & est ditissima. In primo eius regno nomine Var, regnat Senderba, inueniunturq; ibi margaritæ in maxima multitudine. Nam est ibi inter continentem & insulam quandam sinus maris fermè uadosus, quippe qui in aliquibus locis profunditatem habet decem passuum, in quibusdam trium, & duorum, ubi leguntur margaritæ. Conueniunt illic multi mercatores, adducentes multas naues, magnas & paruas, & conducunt homines qui in profundum maris se demittant, piscenturq; marinas conchas, ex quibus uniones colligantur. Porrò piscatores illi, quando aquam amplius ferre nequeunt enatant, & rursus se præcipites dant in mare, quod per diem multis replicant uicibus. Sunt etiam in sinu illo grandes pisces, qui homines facile occiderent, nisi huic periculo succurreretur in hunc modum. Conducuntur à negociatoribus magi quidam, qui Abraiamim dicuntur, & hi incantationibus suis & diabolica arte coniurant pisces illos, ut neminem lædere possint. Nocte uero quando à negociatoribus margaritarum piscatio intermittitur, relaxant magi coniurationem suam, ne fures noctu sine periculo sese in mare demittant & sustollant conchas cum margaritis. Porrò præter incantatores Abraiamim, nemo est qui illius coniurationis sciat uerba. Et fit hæc unionum piscatio non per totum annum, sed duntaxat per Aprilem & Maium: uerùm in tantillo tempore colligitur immensa margaritarum multitudo. Soluunt autem mercatores ex eis regi decimam partem, magis uero tribuunt uigesimam partem, & piscatoribus quoque commodam præbent mercedem. Cæterùm à medio Maij margaritæ non inueniuntur amplius in illo loco, sed in alio quodam qui trecentis milliaribus ab isto distat, & ibi colliguntur per Septembrem & Octobrem. Incedunt incolæ huius prouinciæ semper nudi, nisi quod panniculo uerenda contegunt. Rex quoq; ipse ut alij nudus incedit, deferens in collo torquem auream, sapphiris, smaragdis, rubinis, & alijs pretiosis lapidibus oneratã. Pendet quoque in collo eius chorda quædam serica, cui innectuntur centum & quatuor pretiosi lapides, margaritæ scilicet grandiusculæ, quæ eum admoneant centum & quatuor orationum, quas quotidie in honorem deorum suorum mane & uesperi obmurmurat. Gestat quoque in utroque brachio & utroque crure tres aureos circulos, quibus pretiosi inclusi sunt lapides. Ornantur deniq; digiti manuum & pedum eius lapillis quibusdam pretiosissimis, auro etiam inclusis. Habet circiter quingentas uxores, & iam nouissime uni ex fratribus suis abstulit uxorem, fratre iniuriam dissimulante. B

De regno Var, & uarijs erroribus incolarum eius. CAP. XXIIII.

SVnt habitatores regni Var omnes idololatræ, multiq; eorum adorant bouem, ut rem sanctam, nec ullum occidunt. Quũ autẽ bos aliquis moritur, perungunt domos suas adipe eius. Sunt tamẽ quidam inter eos, qui licet boues nõ occidant, tamẽ ab alijs occisos comedant. Aiunt in hac prouincia diuum occisum Thomã apostolum, corpusq; illius adhuc in quadã conseruari ecclesia. Sunt in ea prouincia multi magi, augurijs & diuinationibus uacantes. Sunt etiam ibi multa monasteria, in quibus idola coluntur: & his aliqui consecrant filias suas, quas tamen domi conseruant, nisi quando idolorũ sacerdotes uolunt sua sacra facere, tunc uocant puellas cõsecratas, & cum illis in cõspectu idolorũ choreas ducũt, atq; magnos & incõditos reboãt cantus.

Portant

A Portant etiam hæ puellæ cibos secum quos in mensa ante idolum ponunt,& interim quo cantant & tripudiant, putant deos comedere de apposito cibo, & præsertim ius carnium profundunt illis, quo potissimum delectari ab illis putantur. His cærimonijs peractis, puellæ domum redeunt. Seruiunt autem idolis in hunc modum, donec maritatæ fuerint. Seruatur etiam in hac regione hæc consuetudo, ut quando rex mortuus ad comburendum ducitur, multi ex militibus eius qui cum eo uiui uersati sunt, sponte ad cadauer eius in ignem se conijciunt, putantes in alia uita se ab eo nũquam dissociandos. Idem faciunt uxores quũ mariti eorũ defuncti comburuntur, sperantes se uxores illorum futuras in alia uita. Et quæ id non faciunt, nullius pensi apud illos homines habetur. Est etiam alia detestabilis consuetudo in hac regione, ut quũ quis commerente iniquitate sua, publico iudicio condemnari debet, is pro magna gratia ducit, si impetret à rege ut ad honorem alicuius idoli seipsum iugulet. Nam ubi id sibi à rege concessum fuerit, congregantur ad eum omnes consanguinei eius, & ad collum eius decem aut duodecim acutos ponũt cultellos, ipsumq; in cathedra collocatum circunducunt per ciuitatem, alta uoce clamantes: Iste homo pro illius aut illius dei honore seipsum occisurus est. Et quum ad locum ubi malefactores puniũtur peruentũ fuerit, arripiens manu sua unum è cultellis, alta uoce exclamat: Ego meipsum occido pro illius dei honore: quo dicto, uulnus sibijpsi infligit: & accipiens aliud ferrum, confodit se etiam cum illo. Et tot quidem uulneribus consauciat corpus suũ, donec tandem moriatur, pro quolibet uulnere aliud & aliud sumendo ferrum. Consanguinei uero eius, corpus illius cum magna lætitia comburũt. Sunt etiam huius regionis homines tam immundi, ut nullam luxuriæ speciem putent esse peccatum.

De multis & uarijs consuetudinibus regni Var. CAPVT XXV.

B Est consuetudo in hac terra, ut tam rex quàm cæteri homines in terra sedere soleant. Et quum ob hoc ab alijs redarguuntur, respondere solent: De terra nati sumus, & in terram conuertendi, ideo terram honorare uolumus. Non sunt assueti ad arma: & quando ad bella procedunt, non induuntur uestibus & armamentis, sed ferunt secum scuta & lanceas. Nullũ occidunt animal, sed quando uolunt comedere carnes, satagunt ut per homines alterius nationis animalia mactetur. Tam uiri quàm mulieres corpora sua bis in die lauant. Et si quis id intermitteret, pro hæretico iudicaretur. Homicidia & furta districte iudicant. Vini usus apud eos interdictus est. Et si quis uinum bibisse deprehensus fuerit, pro infami habetur, nec potest in iudicio testimonium dicere. Similiter hi in iudicio pro testimonio ferendo repelluntur, qui in mari nauibus se committere ausi fuerint: nam aiunt homines illos desperati esse animi.

De alijs quibusdam conditionibus huius terræ. CAPVT XXVI.

Non producuntur in hoc regno equi, sed rex Var alijq; quatuor reges prouinciæ Maabar annuatim ingentem uim pecuniȩ expendunt pro equis. Nam emunt singulis annis circiter decem millia equorũ, qui ex regionibus Curmos, Chisi, Durfar, Ser & Eden à negociatoribus adducuntur, unde maximum habent emolumentũ. Emuntur autem singulis annis alij & alij equi, quia equi in ea regione diu uiuere non possunt: nec custodes eorum sciunt qualiter illis ægrotantibus mederi debeant. Et si quando equæ apud eos pariant, habet fœtus aut retortos pedes, aut alium defectum, ut ad equitandum idoneus esse non possit. Non crescit ullũ bladum in hac prouincia præter risum, unde equis cõueniens pabulum dari nõ potest, nisi quod carnes coctæ cum riso illis edendæ proponuntur. Est in hac terra maximus calor, ideo incolæ eius nudi incedunt. Nec pluuia ibi descendit, nisi in Iunio, Iulio & Augusto. Et si in his mensibus nõ plueret, unde aër refrigerari solet, nemo mortalium illic uiuere posset ob intensissimum calorem. Habet regio multiplices & uarij generis aues, quæ in partibus nostris minime inueniuntur.

De ciuitate in qua corpus diui Thomæ apostoli sepultum est. A

CAPVT XXVII.

IN prouincia Maabar, quæ est India maior, seruatur corpus beati Thomæ apostoli, qui in illa prouincia pro Christo passus est. Quiescit autē corpus eius in ciuitate quadam parua, ubi multi sunt Christiani & Saraceni, debito honore sancti uenerantes corpus. Pauci uero illuc contendunt mercatores, quum merces ferè nullæ ad eum perueniant locum. Incolæ regionis illius dicūt apostolum prophetam magnum fuisse, uocantq; eum Auarijam, hoc est, sanctum uirum. Et Christiani à longe uenientes, & sancti corpus uisitantes, asportant secum de terra illa in qua uir sanctus occisus dicitur, & de ea in potum missa faciunt infirmos bibere, & credunt illos hinc melius habere, atq; à diuersis liberari infirmitatibus. Aiunt anno domini M. CCLXXVII. tale apud eius tumbam factum miraculum. Quum princeps terræ illius messem risi haberet multam, & locus illi sufficiens non esset ad recondendum risum, usurpauit sibi domos & ecclesiam diui Thomæ, & in eas inuitis custodibus reposuit risum. Factum autem est ut paruo post tempore nocte quadam sanctus illi appareret, & manu fuscinulam ferream tenens, & ad guttur eius applicans, minaretur illi exitium, dicens: Nisi domos meas quas temere occupasti, citius euacuaueris, mala peribis morte. Et ille euigilans, statim ut edoctus fuerat, ecclesiam apostoli euacuauit. De qua uisione Christiani lætificati, deo & sancto suo gratias egerunt.

De idololatria paganorum illius regni. CAPVT XXVIII.

OMnes habitatores prouinciæ Maabar tā uiri q̄ mulieres nigri sunt, sed arte quadam nigredinē illam corporibus illinūt, putantes eximiā nigredinem illis decori esse. Vngunt enim paruulos ter in hebdomada oleo de sosima expresso, & ex hoc fiunt nigerrimi. Et quo quis nigrior inter eos fuerit, hoc pulchrior æstimatur. Idololatræ etiam qui inter eos sunt deorum suorū imagines nigerrimas faciūt, dicentes deos nigros esse, & omnes sanctos. Dæmonem uero album pingunt, asserentes dæmones candidi esse coloris. Et quum hi qui boues adorant, ad bella procedunt, deferunt secum pilos bouis syluestris, eosq; ligant ad crines equorum suorum quibus insident: pedites uero ad scuta & crines suos pilos illos ligant, credentes se in bello tutos esse ab omni periculo, nam bouem syluestrem magnæ sanctitatis esse affirmant. B

De regno Mursili, in quo adamantes inueniuntur.

CAPVT XXIX.

VLtra regnum Maabar per mille milliaria est regnum Mursili, quod nemini est tributarium. Habitatores eius lacte, carnibus & riso uescuntur, atq; idola colunt. In quibusdam huius regni montibus inueniuntur adamantes. Nam quum pluit egrediuntur homines ad riuos aquarum, qui de montibus descendunt, & in arena multos legunt adamantes. Aestatis quoq; tempore ascendunt montes cum magna difficultate propter feruentem calorem undiq; æstuantem, periculo etiam magno sese exponentes, propter magnos serpentes qui ibi in maxima uersantur multitudine, & quærūt in uallibus montium atq; alijs decliuis & retrusis locis adamantes, & quidem fit, ut illos nonnunquam in magna reperiant copia: idq; in hunc modum. Morantur in montibus illis aquilæ albæ, quæ memoratis uescuntur serpentibus: & homines qui per montes discurrunt, & sæpe ob prærupta saxa, & præcipitia montiū ad cōualles peruenire nō possunt, proijciunt in illas frustra recētium carniū uidentibus aquilis, & hæc deinde ab aquilis sublata, nōnullos habent adhærentes adamantes, quos homines hoc ingenio uenantur. Aduertunt quò auis sublatā portet carnis portionē, & accurrentes abigūt aquilam, & lapillos carni adhærentes colligunt. Quòd si aquilæ in ualle proiectā comederint carnem, aduertunt lapidum scrutatores locū ubi aquila noctu dormit, & egesta stercora discutientes eliciunt adamātes, si quos cum carne deuorauit. Reges & nobiles harum regionum emunt pulchriores adamantes pro se, reliquos

sinunt

A sinunt in orbē per mercatores dispergi. Abundat prouincia ipsa uictualibus & præsertim tanti sunt in ea arietes, ut maiores in mundo non inueniantur.

De regno Lae. CAPVT XXX.

REcedendo à prouincia Maabar occidentem uersus, occurrit prouincia Laē, in qua habitant Abraiamim, qui supra modum horrent mendaciū: non ducunt nisi unam uxorem: raptum & furtum execrantur: uino & carnibus non utuntur, nullumq; occidunt animal. Idololatræ sunt, & auguria sectantur. Quando quippiam emere uolunt, umbram suam prius in sole considerant, & tunc iuxta errorē suum mercatū absoluunt. Cibo modico utuntur, & magnas faciunt abstinentias. Vtuntur in cibo herba quadam, quæ plurimum digestionē iuuat. Nunquam per phlebotomiam sanguinem minuunt. Sunt inter eos idololatræ quidam, qui pro honore idolorū suorum religiosissime uiuunt. Nudi incedunt, nullam corporis tegentes partem, dicētes se minime erubescere, quòd sine peccato sint. Boues adorant, & cum magna reuerentia perungunt se unguento, quod de ossibus bouinis contritis faciūt. Scutellis dum comedunt nō utuntur, sed cibos super arida ponūt folia, decerpta ab arboribus quæ poma paradisi proferunt, aut super alia folia arida. Super folia recentia non comedunt, nec uirides herbas aut fructus comedunt: nam dicunt ista omnia quum uirent uiuere & animam habere, ideo nolunt ea occidere, ne scilicet grande committant peccatum, si ullam creaturam priuarēt uita sua. Super nudam terrā dormiunt, & cadauera defunctorū comburunt.

De regno Coilum. CAPVT XXXI.

DVm disceditur à regno Maabar, ad aliam mundi plagam per milliaria quingenta, occurrit regnum Coilum, in quo sunt Christiani multi & Iudæi atq; pagani. Rex eius nulli tributa pendit. Est quoque in ea regione lingua propria: & crescit ibi piper in magna copia. Nam nemora & campestria arbustis eius plena sunt. Colligitur uero in Maio, Iunio & Iulio. Crescit etiā
B ibi herba quædam, unde fit color quo tinctores utūtur, uulgo Eudici dictus: quæ primum in uasis aqua repletis humectatur, & deinde in sole torrefacta, in minutas diuiditur partes, qualis ad nos deferri solet. Sunt in illa regione tanti calores, ut molestissimum sit illic uiuere. Flumina etiam adeò calescūt, ut ouum ad aquam eorum positum, citra magnam moram decoqui possit. Fiunt mercimonia multa in hac regione, propter ingens lucrum quod negotiatores hinc consequuntur. Inueniuntur quoq; ibi animalia multa, cunctis aliarum regionum animalibus dissimilia. Nam inueniūtur illic leones nigri psitaci seu papagalli albi cum pedibus & rostris rubeis, & gallinæ nostris omnino dissimiles. Hanc diuersitatē putant accidere propter nimium calorē, qui ibi existit. Frumentum nullum ibi præter risum crescit. Potum loco uini faciunt ex saccaro. Habet plurimos astrologos & medicos. Nudi omnes incedunt, uiri & mulieres, obscœnis locis panniculo opertis. Vacant supra modum rebus uenereis. Adustione solaris caloris nigri fiunt & deformes, sed quod illis elegans esse uidetur. Ducunt consanguineas in tertio gradu uxores, similiter nouercam defuncto patre, & ianitricem fratre defuncto: quod etiam per totam Indiam obseruatur.

De prouincia Comari. CAP. XXXII.

COmari regio est in India, ubi polus arcticus uideri potest: ab insula uero Iaua usq; ad regionem istam uideri non potest: quum omnes intermediæ regiones ultra æquinoctialem sint circulum. Est regio ista ualde syluestris, habetq; animalia multa & dissimilia animalibus aliarum regionum, præsertim simias hominis effigiem exprimentes. Discurrunt quoque illic leones & leopardi in magna copia.

De regno Eli. CAPVT XXXIII.

EVndo à prouincia Comari uersus plagam occidentalem per trecenta milliaria, peruenitur ad regnum Eli, quod proprium habet regem & propriam linguam. Incolæ eius idola colunt. Rex ditissimus est, habetq; thesauros

multos, sed non est potens in populo: licet regio ipsa natura munita sit. Est in ea magna copia piperis, zinziberis & aliorum nobilium aromatum. Si quando nauis aliqua onerata præter rectorum eius intentionem ad illam prouinciam appulerit, puta tempestate aut alia necessitate id cogente, habitatores eius rapiunt quicquid in naui inuenerint, gubernatoribusque eius aiunt: Instituebatis ad aliam diuertere prouinciam cum mercibus uestris, sed deus noster & fortuna uos ad nos direxit, & idcirco accipimus quod deus & fortuna nobis miserunt. Sunt in hac regione multi leones & feræ agrestes. A

De regno Melibar. CAPVT XXXIIII.

POst regnū Eli peruenitur ad regnū Melibar, quod in India maiori est ad occidentalem plagam, & habet regem propriū nulli tributarium, atque linguam propriam. Incolæ eius idola colunt. Inueniuntur in hoc regno sicut & in regno Gozurath illi propinquo piratæ multi, qui singulis annis cum centū nauibus uagantur in mari, & capiūt transeuntes mercatores, atque bona eorū prædantur. Ducunt secū uxores & filios, & tota æstate uersantur in mari, præcludentes mercatoribus semitā, ut nō facile euadere possint laqueos eorū. Nam cum uiginti nauibus occupant in transuersum centū milliariū spatium, quinque milliarium spatio uni assignato naui. Et quum uident aduētare nauem aliquam mercatorū bonis oneratam, signū faciunt cum fumo, proximiori id indicantes naui, & hæc rursum naui tertiæ sibi collaterali id significat, unde fit ut ferè in momento temporis omnium nauium gubernatores sciant adesse nauim quam diripiant. Concurrunt igitur tot naues quot necessariæ sunt ad prædandum nauem aduentitiam, & hominibus quidem captis nihil mali inferunt, sed exponunt eos in litus maris, & rogant eos, ut eant & alias adducant merces, transeantque per terminos eorum. Est in hac regione mira abundantia piperis, zinziberis, & Indicarum nucum.

De regno Gozurath. CAP. XXXV.

EST regno Melibar uicinum aliud regnum, quod Gozurath uocatur, habetque regem & idioma proprium. Et est hoc regnum in India minori ad plagam occidentalē. Apparet in hoc regno polus arcticus super horizontē sex brachiorum altitudine, hoc est, septem uel octo gradibus cœlestibus. Sūt in hoc regno plurimi piratæ, qui quum mercatores ceperint, cogūt eos bibere tamarindos cum aqua maris, & illico fluxum patiuntur uentris. Quod ideo faciunt, quia mercatores quando à longe uident aduentare piratas, solēt deglutire margaritas & lapides pretiosiores, ne illis per piratas eripiantur: sed illi horum astutiam non ignorantes, cogunt eos illico egerere glutitos lapides. Est in hac regione copia endici, piperis, & zinziberis. Sunt etiam ibi arbores, de quibus bombix in magna colligitur copia. Hæc arbor crescit sex passibus in altum, & fructum producit per uiginti annos, deinde ad nihilum ualet ultra. Paratur etiam in hoc regno corium quoddam nobilissimum, & quo uix melius inueniri potest. B

De regnis Tana, Cambaeth, & aliis quibusdam. CAP. XXXVI.

A Prædicto regno itur per mare ad regna Tana, Cambaēth, Semenath, & Resmacoram, ad occidentalem scilicet sitā plagam in quibus mercimonia multa fiunt. Vnumquodque autem illorum regnorum habet regem & idioma proprium. De his scribere multa non præualeo, quia sunt in India maiori, quam intactam ferè relinquam, nisi ubi maris litus contingit.

De duabus insulis, in quibus uiri & mulieres separatim habitant.
CAPVT XXXVII.

VLtra regnum Resmacoram per quingenta milliaria uersus meridiem, in alto mari sunt duæ insulæ triginta milliaribus à seinuicem distantes, in quarum una morantur uiri sine mulieribus, uocaturque insula masculina: & in alia fœminæ sine uiris, & hæc quoque uocatur insula fœminina. Sunt autem Christiani, & habent inter se matrimonia. Mulieres nunquam ueniūt ad insulam uirorum, sed uiri uisitant mulieres, moranturque cum illis tribus continuis

A nuis mensibus, unusquisque scilicet cum uxore sua in domo propria. Post hæc reuertuntur ad insulam suam ubi per residuum anni tempus manent. Et retinent mulieres filios masculos secum usque ad decimumquartum annum, postea mittunt eos ad patres. Mulieres aliud nihil agunt, nisi quod curam habēt filiorū, & fructus quosdam legunt. Viri uero laborant & curam habent quomodo uxores & filios nutriant. Vacant piscationibus, & infinitos capiunt pisces, quos recentes & desiccatos uendunt negociatoribus, & hinc multum habent lucri. Vescūtur lacte, carnibus, piscibus & riso. Abundat mare illud cetis & magnis piscibus. Viri regem non habent, sed episcopū suum dominum agnoscunt, subiecti archiepiscopo de Scoira.

De insula Scoira. CAPVT XXXVIII.

PRocedendo ulterius uersus meridiē per quingenta milliaria, occurrit alia insula Scoira nomine, cuius incolæ Christiani sunt, & habent archiepiscopum. Exercentur in ea insula multa mercimonia, nam abundat bombice & piscibus. Præter risum aliud non habent frumentum. Omnes nudi incedunt, & uiuunt lacte, carnibus & piscibus. Deferūtur à piratis multa bona ad hanc insulam, quæ rapta illic uendunt. Illi autem scientes nō Christianis, sed Saracenis & idololatris illa ablata, libēter ea emunt. Sunt in hac insula inter Christianos multi incantatores, qui pro libito suo naues in mari reuocare possunt ut uolunt: etiam si prospero nauis uehatur uento, illi arte sua diabolica possunt contrarium excitare uentum, qui nauem etiam inuitam reducat.

De magna insula Madaigascar. CAPVT XXXIX.

REcedendo ab insula Scoira, & uersus meridiem per mille nauigando milliaria, peruenitur ad Madaigascar, quæ inter maiores & ditiores mundi computatur insulas. Continere dicitur in gyro quatuor millia milliariū. Habitatores eius Mahumetani sunt, nullum habentes regem, sed quatuor senioribus per totam insulam parent. Producit hæc insula plurimos elephātos, ut

B nulla in orbe sit regio quę plures illa habeat. Est in ea & alia insula quæ Cuzibet uocatur, magna eboris nundinatio. Nam in toto orbe non putatur maior esse elephantinorum dentium copia, quàm in his duabus insulis. Non comeduntur in hac insula aliæ quàm camelorum carnes, quum illæ saniores incolis sint. Est autē illorum animalium maxima & penè infinita multitudo in hac insula. Sunt præterea in hac insula multa nemora sandalorum rubeorū, quorum gratia multę ibi fiunt mercantiæ. In mari uero cete grandia capiuntur, ex quibus ambrum colligitur. Sunt ibi leones, leopardi, cerui, damulę, & capreæ multæ, aliarumque bestiarum & auium multiplex uenatio. Inueniuntur denique ibi uariæ species auium, quæ in terris nostris nunquam uisæ sunt. Confluunt passim ad hanc insulam multi mercatores, facillimeque illuc nauigare possunt propter maris fluxū: nam à prouincia Maabar uenitur in uiginti diebus ad hanc insulam Madaigascar, iuuante nauem fluxu maris: sed difficillime reuerti possunt, quum uix in tribus mensibus aduersum fluxum superare possint. Nam tota ui mare in meridiem fertur.

De maxima aue Ruc. CAPVT XL.

SVnt & aliæ insulæ ultra Madaigascar uersus meridiem, sed quæ difficillime adiri possunt, propter uelocissimū maris cursum. Et in illis certo anni tempore apparet mirabilis species auis, quæ Ruc appellatur, aquilæ quidem habens effigiē, sed immensæ est magnitudinis. Aiunt qui illas uiderūt aues, plerasque alarū pennas in longitudine continere duodecim passus, spissitudinē uero eius proportionē tenere longitudinis: & totū auis corpus pennis in proportione respondere: auis uero ipsa tantæ fortitudinis, ut sola sine aliquo adminiculo elephantē capiat, & in sublime sustollat, atque rursum ad terrā cadere sinat, quo carnibus eius uesci possit. Ego Marcus quum primum hęc de illa aue audissem, putabam esse gryphonem, qui inter quadrupedia dicitur esse pennatus, leoni ex omni parte similis, nisi quòd faciem habet aquilæ similem: sed hi qui aues illas uiderant, constanter asserebant, nihil illis commune

esse

esse cum ulla bestia, & quod duobus ut reliquæ aues incederet pedibus. Habebat meo tempore magnus Cham Cublai nuncium quendam, qui in insulis illis tamdiu captus tenebatur, donec incolis earũ satisfactum esset: & hic postliminio domum reuertens mira retulit de conditione illarum regionũ, & de uarijs animalium speciebus quæ illic inueniuntur. A

De insula Zanzibar. CAPVT XLI.

INuenitur etiam illic alia quædam insula, quæ in gyro continet duo millia milliarium, habens regem proprium & linguam singularem. Incolæ uero eius idola colũt. Sunt homines illi corpore grosso, sed breui. Et si staturę longitudo corpulentiæ responderet, gigantes uideri possent. Sunt fortissimi, ut etiam unus tantum ferre posset onus, quantum alij uix quatuor. Comedit etiam unus tantũ cibum, qui quinq; nostratibus sufficere posset. Sunt omnes nigri, & nudi incedunt, uerenda duntaxat tegẽtes. Capillorum tam densam habent crispitudinem, ut cum aqua deliniti uix extendi in longum queant. Os est illis magnum, & nares sursum patentes. Aures quoq; habẽt grandes, & oculos horribiles. Mulieres etiam ob oculos prominẽtes, os magnum, & nares grossas admodum deformes sunt. Viuunt lacte, carnibus, riso & dactylis. Carent uino, sed conficiunt potum optimum ex riso, saccaro, & alijs speciebus. Veniunt illuc multi mercatores propter ebur & ambrum. Nam sunt ibi plurimi elephanti & cete grandia. Viri huius insulæ fortes & bellicosi sunt. Et licet non habeant equos, tamen cum elephantis & camelis ad bella procedunt, extruẽtes castella lignea super elephãtos, quæ tanta sunt ut quindecim uel uiginti uiri muniti ex uno pugnent portatili castro. Pugnant autẽ cum lanceis, gladijs & lapidibus: & sunt huiusmodi castra asseribus cooperta. Porrò quando ad bellum procedere uolunt, exhibent potum elephantis, quem ipsi pro uino in terram bibunt, quo audaciores sint in bello. Abundat ista insula leonibus, leopardis, & alijs uarijs bestijs syluestribus, quæ in alijs regionibus non inueniuntur. Habet præterea speciem animalis quod graffa B uocatur, habent collum longissimum, passuum scilicet trium, cuius anteriora crura multo longiora sunt posterioribus. Caput eius est paruum, & color uarius, albus scilicet & rubeus cum roseis punctis per corpus dispersis. Est autem animal mansuetum, neminem lædens.

De multitudine insularum Indiæ. CAP. XLII.

SVnt præter memoratas insulas etiam plurimæ aliæ insulæ in partibus Indiæ, prioribus quidem ut principalioribus subiectę: quarum numerus ob multitudinem earum certo haberi nequit. Et quidem si nautis credimus & his qui diu sulcauerunt maria, est numerus earum duodecim millia & septingentæ, computando tam habitatas quàm non habitatas.

De prouincia Abasiæ. CAPVT XLIII.

DEscripsimus hactenus obiter insulas & regiones Indiæ utriusq;, maioris scilicet & minoris: maior incipit à prouincia Maabar, & terminatur ad regnũ Rescomorã: minor uero incipit à regno Ciamba, & terminatur ad regnũ Murfili. Nunc breuiter attingemus Indiã intermediã, quæ proprie Abasia appellatur. Igitur Abasia est regio maxima in septem diuisa regna, quibus singulis singuli præsunt reges. Et hi omnes sunt Christiani, præter tres Saracenos. Christiani crucẽ auream in fronte gestãt, quod eis in baptismo imprimitur. Saraceni uero habent signũ à fronte usq; ad medium nasi. Sunt etiam illic multi Iudæi, qui ignito ferro in utraque maxilla signati sunt. Contingit hanc regionem alia quædam prouincia, Aden dicta, in qua beatus Thomas Christi fidem docuisse dicitur, & multos ad eandem conuertisse. Postea transtulit se ad regnum Maabar, in quo pro Christo mortem obijt.

De quodam episcopo Christiano, uiolenter à Sultano circunciso.
CAPVT XLIIII.

ANno à CHRISTO nato M.CC.LVIII. rex unus & qui principalior erat in regnis Abasiæ, deuotione motus uoluit Hierosolymam uisitare atque sepul-

A sepulchrum domini. Et quum id consiliarijs atque aulicis suis indicasset, illi omnino dissuadent propositum arripere iter, scientes plurima in itinere esse discrimina, præsertim quum illi per multas Saracenorum terras ambulandū esset, sed ut episcopum aliquem sui loco mitteret consulunt, qui adeundo terram sanctam munus perferret in Hierusalem. Acquiescit rex sano consilio, mittitq; episcopum cum regia oblatione. Veniens autem episcopus in regionem Aden, quam Saraceni inhabitabant, & Christianos implacabili persequebantur odio, comprehensus à Saracenis, ad regem Aden ducitur. Rex uero quum ex eo didicisset quòd nuncius esset regis Abasiæ, missus ad terram sanctam, minis nititur cogere hominem, ut abnegato Christi nomine, Mahumeti suscipiat legem. Episcopus uero constanti animo in Christi perseuerās fide, respondet se potius mortem subiturum, quàm deserto Christo, Mahumeto nomen dare. Tunc Sultanus ille iubet Episcopum in iniuriam Christi & despectum regis Abasiæ circuncidi, & circuncisum iterum mittit ad regē Abasiæ. Quo cognito rex Abasiæ, uolens Christi ulcisci iniuriam, coacto in unum magno exercitu cum peditibus, equitibus & elephantis castella gestantibus, mouet expeditionem contra regem Aden. At Sultanus conuocatis alijs duobus regibus, cū ualido exercitu properat in occursum regis Abasiæ, commissoq; prælio, plurimi de exercitu Aden interficiuntur, & euadit rex Abasiæ uictor. Et intrans cum exercitu suo in interiora regni Aden, cœpit deuastare regionem, & occidere Saracenos, qui conglobati illi resistere conabantur, sed incassum, mansitq; per integrum mensem in regno illo, & illatis plurimis damnis, uictor cum magno honore domum redijt, gaudens impij Sultani ultam perfidiam.

Quàm diuersæ bestiæ inueniantur in prouincia Abasiæ. CAP. XLV.

Viuunt habitatores Abasiæ carne, lacte & riso: oleo uero utuntur de sosima facto. Habet regio ipsa multas ciuitates & oppida, in quibus pluri-
B mæ fiunt negociationes. Inuenitur ibi buchiranus optimus, & bombicini panni in magna copia. Habent quoq; Abasini plurimos elephantes, sed qui ibi non nascuntur, uerùm ab alijs regionibus & insulis importantur. Giraffæ autem, leones, leopardi, onagri, & diuersæ auium species quæ alibi non uisuntur, in magna ibi nascuntur abundantia. Habet præterea regio illa gallinas pulcherrimas, & struthiones grandes, asinis haud minores, aliarumq; bestiarum & auium multiplicem uenationem. Habet psitacos, & epimachos pulcherrimos: habet deniq; cattos diuersarum specierum, quorum aliqui humanam in facie exprimunt effigiem.

De prouincia Aden CAPVT XLVI.

Habet prouincia Aden regem proprium, quem Sultanum uòcant, habēs sub se Saracenos, qui supra modum exosos habent Christianos. Habet autem regio ipsa multas ciuitates & castra, & præsertim habet portum optimum, ad quem ex India plurimæ appellunt naues aromata deferentes. Et negociatores quidem Alexandrini illic ementes aromata, ponunt ea in naues paruas, atque septem diebus per flumen quoddam ducentes, postea humeris camelorum imponunt, & triginta dierum itinere per terram usque ad fluuiū Aegypti deportant, & rursus in naues exonerantes, tandem usq; ad Alexandriam perducunt. Nec potest compendiosior haberi uia ab orientis partibus usq; Alexandriam. Negociatores uero illi ducunt secū plurimos equos, quādo nundinandi gratia in Indiam concedunt. Exigit autem rex Aden ab illis mercatoribus qui per regionem suam aromata & alias merces ducunt, uectigal maximum, unde plurimum ditescit. Quum Sultanus Babyloniæ obsideret ciuitatem Aconensem, & eam expugnaret, anno scilicet Domini M. CC. misit Sultanus Aden in auxilium eius triginta millia equitum, & quadraginta millia camelorum, nō quòd usqueadeò illius cuperet augeri felicitatē, sed quòd omnes maluit extinctos Christianos. A'portu Aden eundo uersus Septentrionem sita est ciuitas Escier, quadraginta distans milliaribus ab illo

portu

portu, & habet sub se multas alias ciuitates & castra, sed quæ omnia sunt de dominio regis Aden. Est quoque iuxta hanc ciuitatem optimus portus à quo innumeri equi ducuntur in Indiam. Abundat hæc regio thure albo atque optimo, quod de paruis arboribus, abietibus tamen similibus, stillat. Incolæ crebris incisionibus perforant harum arborum cortices, ut thus extrahant, tametsi calor quoque, qui ibi maximus est, plurimum eliciat liquoris. Habet quoque regio ipsa palmas cum dactylis: sed præter modicum risum nullum producit frumentum, uerum aliunde importandum est. Abundat autem piscibus optimis, præsertim tunnis, qui ibi optimi habentur. Vinum non habent, sed ex dactylis, riso & saccaro optimum faciunt potum. Verueces qui in hac regione inueniuntur, sunt statura parui, auribus omnino carentes, sed loco earum cornua parua habent. Equi, boues, cameli atque oues uescuntur piscibus, qui quotidianus illorum sunt cibus, quum illic ob immensum calorem herbæ & frumenta ex terra haberi non possint. Fit autem tribus anni mensibus piscium captura, scilicet Martio, Aprili & Maio, tantusque illorũ capitur numerus, ut non facile explicari possit. Hos pisces siccant & seruant, atque per totum annum animalibus edendos pabuli loco proponunt. Vescuntur autem animalia libentius desiccatis piscibus quàm recentibus. Fiunt etiam ab incolis panes bis cocti ex piscibus, idque in hunc modum. Concidunt pisces minutatim, atque contundunt in modum farinæ, & postea commiscent & subagitat quasi pastum panis, atque ad solem desiccari faciunt, & uiuunt ipsi & iumenta ipsorum de illis panibus factitijs per totum annum. A

De regione quadam in qua Tartari habitant. CAPVT XLVII.

SCripsi hactenus de regionibus orientalibus ad meridiem expositis, nunc quasdam in Septentrionali plaga positas, quæ supra in primo libro sunt omissæ, breuiter attingam, & quæ de illis didici annotabo. Igitur in interioribus Aquilonis partibus multi habitant Tartari, quorum rex est de progenie Imperatoris Tartarorum: & seruant ritus & mores antiquorum Tartarorũ. B Sunt omnes idololatræ, coluntque unum deum, quem Natigai appellant, putantes illum terræ habere dominium, & omnium eorũ quæ ex ea producuntur. Sonat enim Natigai in lingua eorum deum terræ. In honorem illius dei multa faciunt simulachra & imagines. Non habitant in ciuitatibus uel oppidis, sed in montibus & campestribus regionis illius: suntque in maximo numero, frumento carentes, & lacte atque carnibus uiuentes. Est magna pax & concordia inter illos, parique uoto suo obediunt regi. Habent equorum, camelorum, boum, ouium, & aliorum pecorum ferè infinitum numerum. Sunt etiam apud eos ursi maximi atque uulpes insignes. Sed & onagri in magna illic inueniũtur multitudine. Inter parua uero animalia est quædam species apud illos, quæ delicatissimas suppeditat pelles, quas uulgo zebellinas uocant. Sunt quoque alia quamplurima syluestria animalia ibi, de quibus multam percipiunt carnem ad comedendum.

De regione alia, ad quam propter lutum & glaciem difficilis patet accessus.
CAPVT XLVIII.

SVnt etiam regiones alię in hac Septentrionali plaga, sed priore adhuc interiores, quarũ una est montosa, uaria producens animantia, ut sunt rhondes, armelini, erculini uarij, uulpes nigræ & alia quædam, quæ hominibus illis lenissimas prębent pelles, & ad nostras per mercatores deferuntur regiones. Equi uero, boues, asini, cameli, & alia quæcunque corpulẽta animalia, ad illa loca accedere nequeunt, usqueadeò est regio illa paludinosa & stagnis plena, nisi in medio hyemis quando omnia frigore rigent & constricta sunt dura glacie. Cæteris uero temporibus tametsi multa illic sit glacies, & magnum frigus, non est tamen glacies illa tam solida, ut currus & iumenta ponderosa ferre possit, quinimmo homines ipsi cum magna difficultate possunt pertransire terram illam, usqueadeò stagnantur omnia loca aquis & paludibus. Patet regio hæc uersus Septentrionem itinere tredecim dierum, in qua

supra

A supra modum abundant animantia ea quæ memoratas pretiosas suppeditãt pelles, unde incolæ multa assequuntur lucra. Nam accedunt eos mercatores & abducunt pelles illas in magna copia. Introducuntur autem in regionem ipsam hoc modo. Habent canes maximos asinorum instar, qui rhedis trahendis sunt assueti. Carẽt autem uehicula illa rotis, facta de lignis leuibus & planis, ut duo homines in uno sedere & uehi possint, nec facile in luto mergantur propter latitudinem eius. Igitur quando mercator aliquis uenit, imponitur uehiculo, & ligantur ordine quodam sex canes ad uehiculum illud trahẽdum, & quocunque à ductore qui cum mercatore in rheda sedet diriguntur, illuc trahunt rhedam, transeuntes per lutum & aquam. Nec possunt ultra unius diei spatium laborem illum sustinere: sed transacto die, alij ad rhedam ligantur canes, quum pagi multi passim in regione illa inueniantur, & illic canes in hoc officio nutriantur. Per hũc itaque modũ potest mercator ad interiora illius peruenire regionis. Non autem ponuntur magna onera supra rhedas, quum canes præter mercatorem, aurigam & pellium fascem nihil ferè aliud trahere possint. Fit igitur ut negotiator quolibet die mutet uehiculum, canes & aurigam, donec perueniat ad montes ubi emat pelles.

De regione tenebrarum. CAP. XLIX.

EST adhuc alia regio, prioribus regionibus multo uersus Aquilonem interior, quippe quæ extremum Septẽtrionis occupat locum, quam obscuritatem appellant, eo quòd multo per annum tempore ibi sol non appareat, & tunc nedum noctu ibi tenebræ sint, uerum & interdiu aër in modum crepusculi caliginosus sit: cuius regionis homines pulchri sunt, magni & corpulẽti, sed pallidi. Regem non habent nec principem cui pareant, sed in morẽ bestiarum uiuentes, quod libet faciunt, nec mores nec ciuilitatem ullam curantes. Tartari uero qui illis hominibus sunt confines, sæpe regionem illam obscuram ingredientes, rapiunt animalia illorum, & quicquid inueniũt, aliaque
B multa inferunt damna. Et quoniam propter subito irruituram noctem periculum direptoribus imminet, ut illud euadant, hac utuntur cautela. Quando regionem ipsam prædam abducturi intrare disponunt, accipiunt secum equas pullos habentes, illosque in ingressu regionis custodibus committunt, ut illic expectẽt donec ipsi cum præda reuertantur, ut quum illis noctu sit regrediendum, æquæ nocturni itineris obseruatrices recta ad pullos suos contendant, omni uitato discrimine. Laxant enim noctu equabus habenas, illasque libere quò suo instinctu feruntur, ire permittunt: & hę naturali ad filios tracti affectu, ducunt sessores suos ad pristinum locum, quem ipsi in tenebris minime inuenire potuissent. Habent etiam huius regionis incolæ uaria animantia, de quibus pretiosas abstrahũt pelles, & ad alias deferentes regiones magna hinc reportant lucra.

De prouincia Ruchenorum. CAP. L.

INhabitant Rucheni prouinciam maximam, quæ ferè usque ad polum arcticum excurrit: & sunt Christiani, Græcorum ritum in ecclesiasticis seruantes officijs. Sunt albi & pulchri, tam uiri quàm mulieres, flauos habentes capillos. Tributa pendunt Tartarorum regi, cui ad orientalem plagam confines sunt. Est etiam apud eos ingens copia pretiosarum pellium. Habẽt quoque mineras multas argenti. Regio uero ipsa est frigidissima, quippe quæ ad mare protenditur congelatum. Sunt tamen in eo mari insulæ quædam, in quibus grifalchi, herodij seu falcones in maxima inueniuntur copia, & inde ad diuersas mundi partes deferuntur.

FINIS.

PRAEFATIO

A

IDEM accidit Haithono quod Marco Paulo Veneto: uterque enim primo librũ suũ uernacula scripsit lingua, ille in Italica, iste uero in Gallica, deinde ut seculum illud nihil præter barbariem coluit, uterq; infelicẽ & incultum nactus interpretem, rudiori stilo Latinis legendi traditi sunt, quàm ut tenerioribus auribus simplicitas illa arridere possit. Sed ueritatis simplex est oratio. Etiam inelegãter scribẽtibus suus debetur honor, quod alios ad ueritatis excitẽt inquisitionẽ. Fuit Haithonus iste Armenus, è regio natus stemmate, sed nobilitatẽ suam in Christo nihil esse arbitratus, seculum & ea quæ in illo sunt contemnens, monasticam elegit uitam, quò à seculi sequestratus tumultibus, Christo liberius uacaret. Scribit aũt hęc de seipso. Porrò interpres eius fuit Nicolaus Salcani, qui ex mandato summi põtificis Clemẽtis quinti in ciuitate Pictauiensi, primo hunc librum Gallice scripsit, prout illi ab Haithono dictabatur, ac deinde in Latinum ut potuit uertit, anno scilicet domini M. CCCVII.

HAITHONI ARMENI ORDINIS PRAEMONSTRATENSIS DE Tartaris Liber.

De regno Cathay. CAP. I.

REGNUM Cathay est maximum quod in orbe ualeat inueniri, & est repletum gentibus & diuitijs infinitis, & in oceani litore habet situm. Tot etiam sunt ibidem maris insulæ, quod numerus nullatenus potest sciri. Nam nullus penitus inuenitur, qui omnes illas insulas asserat se uidisse. Illæ uero quæ calcari possunt, reperiuntur innumeralibus abundare diuitijs & thesauris. Et illud fere quod in illis partibus carius emittitur, & habetur, est oleum oliuarum: & reges & magnates illud quasi medicamen pręcipuum, cum magna diligentia faciunt custodiri. In ipso etiam regno Cathay plura sunt mirabilia monstrosa quæ dicere prætermitto. Homines illarum partium sunt sagacissimi, & omni calliditate repleti, & ideo in omni arte & scientia uilipendunt omnes alias nationes: & dicũt, quòd ipsi sunt soli qui duobus luminibus respiciunt, Latini uero uno lumine tantum uideant: sed omnes alias nationes asserunt esse cęcas. Et per hoc certissime demonstratur, quòd omnes alios reputant esse rudes. Et uere tot res mirabiles & diuersæ, ac ineffabilis subtilitatis & laboris manuum ex illis partibus deferuntur, quod non uidetur esse aliquis qui in talibus illis se ualeat comparare. Omnes illi de illo regno Cathayni uocantur, & iuxta nationes suas multi tam uiri quàm fœminæ pulcherrimæ reperiuntur: tamen omnes cõmuniter paruos habent oculos & naturaliter barba carent. Isti uero Cathayni ualde pulchras habent literas quæ Latinis literis in pulchritudine quodammodo similes sunt. Secta uero illius regni gentium, uix posset aliquo modo enarrari. Quoniam aliqui sunt qui colunt idola de metallo, alij uero boues adorant, quia terram laborant, ex qua crescunt frumenta & alia nutritiua. Alij colunt magnas arbores, alij naturalia, alij astronomiam, alij solem colunt, alij uero lunam, alij uero nullam habẽt fidem uel legem, sed sicut bruta animalia, ducunt bestialiter uitam suam. Et licet sint perspicacissimi ingenij ad omnia opera corporalia exercẽda, nulla tamẽ inter eos spiritualium notitia inuenitur. Homines illius patriæ non sunt audaces, sed sunt mortis timidi plus satis quàm armigeros esse deceat, multum tamen sunt ingeniosi, & magis per mare quàm per terram de inimicis suis uictoriam reportarunt. Multa habent armorum genera, quæ non inueniuntur inter alias nationes. Moneta uero quæ in illis partibus expenditur, fit de papyro in forma quadrata, & est regali signo signata, & secũdum illud signum B

illa

A illa moneta est maioris pretij uel minoris: et si forte illa moneta, propter uetustatem incipiat deuastari, ille uero qui illam habuerit, ad regalē curiā deportabit, tunc pro illa dabitur sibi noua. De auro uero & alijs metallis faciunt uasa & alia ornamenta. De isto regno Cathay, dicitur quod in principio mūdi, quia est in oriente ab uno capite, & in illa parte nulla est aliarū habitatio gētium, ut refertur. Ex parte occidentis suos habet confines cum regno Tarsæ. Ex parte Septentrionis cum deserto de Belgiam. Ex parte uero meridiei, sunt insulæ maris oceani, de quibus superius est expressum.

De regno Varsæ, CAP. II.

IN regno Varsæ sunt tres prouinciæ, quarum dominatores se reges faciunt appellari. Homines illius patriæ nominātur Iogour, semper idola coluerūt & adhuc colunt omnes, præter decem cognationes illorū regū, qui per demonstrationem stellæ uenerunt adorare natiuitatem in Bethlehē Iudæ. Et adhuc multi magni et nobiles inueniūtur inter Tartaros de cognatiōe illa, qui tenent firmiter fidem Christi. Alij uero idololatræ de partibus illis, sunt homines nullius ualoris in facto armorū. Perspicacissimi tamen sunt ingenij ad omnes artes et sciētias addiscēdas. Literas habēt proprias, et fere omnes illarum partium habitatores abstinēt à carnibus & uino, nec aliqua ratione occiderent quicquam uiuens. Illorum ciuitates ualde sunt amœnę, & tēpla magna habent, in quibus idola uenerantur: frumēta ibi crescūt abundanter, & alia bona grana, uino uero carēt, & bibere uinū reputant esse peccatū, sicut faciunt Agareni. Istud regnū Tarsæ ex parte orientis suos habet confines cū regno Cathay supradicto, ex parte ocidentis, cū regno Turquestan, ex parte septentrionis cum quodam deserto: ex parte uero meridiei, cum quadam di tissima prouincia, quæ uocatur Sym, quæ inter regnū Indiæ & regnum Cathay habet situm: & in illa prouincia inueniuntur lapides adamantis.

B

De regno Turquestan, CAP. III.

REgnum Turquestan, ex parte orientis suos habet confines cum regno Tarsæ, ex parte occidentis cum regno Persarum, ex parte septentrionis cū regno Corasminæ, ex parte uerò meridiei, protenditur usq; ad desertū Indiæ. In isto regno paucæ sunt bonæ ciuitates: planicies habet latas & bona pabula pro armentis, & ideo habitatores illius patriæ, ut plurimum sunt pastores, habitantes in tētorijs, & in talibus domibus, quæ de loco ad locū possunt faciliter deportari. Maior ciuitas illius regni uocatur Ocerra. Parū ibi colligitur de ordeo uel frumento. uino totaliter carent. Bibunt ceruisiam, & alia poculenta quę congerunt & lac. Risum & milium comedūt atq; carnes, & uocantur Turchę, & fere omnes tenent dogma pessimi Mahumeti: aliqui uero sunt inter eos, qui nullam penitus fidem habent uel legem. Literas non habent proprias, sed utuntur literis Arabicis in ciuitatibus siue castris.

De regno Corasminorum, CAP. IIII.

REgnum Corasminorum est bene munitum bonis ciuitatibus atq; uillis, & multi sunt ibidē habitatores, quia terra illa est fertilis & amœna, frumenta & alia bona grana colliguntur ibi in maxima quantitate, tamē modicum habent uini. Istud regnum suos habet confines cum quodā deserto, cuius per cētum diætas extenditur longitudo. Ex parte occidētis usq; ad mare Caspium protenditur: ex parte septētrionis confines habet cū regno Cumaniæ: ex parte meridiei cū regno Turquestā, superius nominato. Maior ciuitas illius regni uocat̃ Corasme, et Corasmi homines nominātur. Pagani sunt, nō habētes literas siue legē. In armis sunt ferocissimi qui uocātur Soldini, & habent propriam linguam, literas atq; ritum Græcorum, & modo Græcorū conficiunt corpus Christi, & sunt obedientes patriarchæ Antiocheno.

De regno Cumaniæ, CAP. V.

REgnum Cumanię est ualde magnum, sed propter aeris intemperiem male ab hominibus habitatur. Fit enim in locis aliquib. hyemali tempore tantum frigus, quod homines siue animalia non possunt uiuere ullo modo:

In aliquibus uero locis fit tantus calor in æstate, quod nemo potest ibi esse per æstum, & etiam propter muscas. Regnum istud Cumaniæ est quasi totũ planum, & in illa planicie non reperiũtur arbores siue ligna, nisi forte iuxta aliquas ciuitates, quæ pomeria quædam habent. In campis & tentorijs habitant illæ gentes: stercora comburunt animalium loco ligni. Regnum Cumaniæ ex parte confines habet cum regno Corasme, & cum quodam deserto. Ex parte occidẽtis est mare maius, & mare detenue: ex parte septẽtrionis cõfines cum regno Casliæ: ex parte meridiei protenditur usq; ad quoddam flumen magnum, quod reperitur in urbe quæ uocatur Etil. Anno quolibet congelatur, & quãdoq; per totum annum permanet ita firmiter congelatũ, quod glacies calcatur ab hominibus & animalibus sicut terra. In litore illius fluminis inueniuntur quædam arbores satis paruę: ultra uero & ex alia parte illius fluminis sunt gentes habitãtes uariæ & diuersæ, quæ non computãtur de regno Cumaniæ, obediunt tamen regi. Et quidam sunt qui habitant circa montem Cocas, qui mirabiliter est magnus & altus. Astures & aliæ aues rapaces albę sunt, quę in illis montibus oriũtur. Et iste mõs residet inter duo maria: quia ex parte occidentis est mons, ex parte orientis mare Caspium: & istud mare Caspium nullum habet introitum cum mari oceano, sed est sicut lacus: mare tamen propter ipsius magnitudinem appellatur: est enim maior lacus quàm reperiatur in orbe: quia protenditur à dicto mõte Caspio usq; ad caput regni Persarum, & diuidit totam terram Asiæ in duas partes: & illa pars quę est in parte orientis dicitur Asia profunda: & illa quæ est in occidẽte dicitur Asia maior, & multos retinet bonos pisces. Circa illum montẽ Caspium inueniuntur bubali, & alia multa animalia syluestria. Sunt etiam in illis partibus multæ insulæ, in quibus aues nidificant, & præcipue falcones, quæ Pegrini uulgariter appellantur, & Esmetliones, & Bõsacci, & multę aliæ aues nascũtur ibidem, quarũ nusquam origo nisi in illis insulis inuenitur. Maior ciuitas regni Cumaniæ uocatur Sara, quæ fuit antiquitus nobilis & famosa: fuit tamen postrata, & quasi totaliter destructa per Tartaros, qui illam uiolenter ceperunt, sicut inferius exprimetur.

De regno Indiæ, CAP. VI.

Regnum Indię est ualde longum, est situ super mare oceani, quod in illis partibus dicitur mare Indiæ. Istud regnũ incipit à confinibus regni Persarum, & extenditur per orientem usq; ad unam prouinciã quę uocatur Balarem: & in illa prouincia reperiũtur lapides pretiosi, qui Balais appellãtur. Ex parte septẽtrionis perlongum est & magnum desertum Indiæ, ubi tot serpentes, & animalium diuersitates habitantes imperator Alexander dicitur inuenisse. In ipso regno prædicauit beatus Thomas Apostolus fidem Christi, & multas conuertit prouincias atque gentes: sed quia distãt multum ab illis terris & locis, in quibus fides colitur Christiana, ibi fides nostra est mulum diminuta, nec est ibi nisi quædam ciuitas, in qua habitant Christiani: omnes uero alij fidem Christi totaliter reliquerunt. Ex parte uero meridiei perlongum est mare oceanum, in quo sunt multæ insulę, sed homines degentes in illis sunt nigri, & nudi incedunt totaliter propter æstum, & colunt idola uelut stulti. In illis insulis inueniuntur lapides pretiosi, margaritæ, & aurũ, & multa genera specierum & rerum medicinalium, quę conferunt sępe hominibus huius mundi. Ibi etiam est quædam insula quæ uocatur Celan, & in illa reperiuntur lapides qui uocantur rubini & sapphiri, & rex illius insulæ habet maiorẽ rubinum & meliorem quàm ualeat reperiri. Et quando rex illius insulæ debet coronari, lapidem illũ manibus suis tenet, & sedens super equo circuit ciuitatem, & ex tũc omnes sibi obediũt tanquã regi. Terra Indiæ est quasi insula à deserto superius nominato, & mari oceano circũdata, ita quod uix posset aliquis introire illam terram, nisi ab uno latere tantum, uidelicet ex parte regni Persarũ. Et mercatores qui ad illam terram uolunt accedere, primo uadunt ad quandam ciuitatem quæ uocatur Hermes, quam Hermes philosophus

A phus fundauit artificialiter, ut præfertur, & exinde transeunt per quoddã brachium maris, quousq; ueniunt ad quandam ciuitatem quæ Combaech nominatur: & ibi inueniuntur aues quæ uocantur papagai, quæ sunt uiridi colore: & tanta est in illis partibus illarum auium multitudo, quanta passerũ in hac terra. In illo portu inueniunt quęcunq; uolunt uenalia mercatores. Et si ultra uellent procedere, absq; molestia possent ire. In illa prouincia nõ habẽt abundantiam hordei uel frumenti: comedunt tamen illarum partium habitatores risum, milium, lac, butyrum, & fructus qui multi crescunt ibidem.

De regno Persarum, CAP. VII.

Regnum Persarum diuiditur in duas partes, quæ dicuntur solũmodo unũ regnũ, eo præcipue quod unus solus dominus illarũ terrarũ semper obtinuit principatũ. Prima pars Persarũ incipit in oriẽte à confinibus regni Turquestan, & protenditur per occidentẽ usq; ad magnũ flumẽ Phison, quod est primum inter quatuor flumina quæ fluunt de paradiso terrestri. Et ex parte septentrionis extenditur usq; ad mare Caspium: ex parte meridiei usq; ad desertum Indię. Prouincia illa est quodammodo tota plana: in medio illius duę sunt sitæ magnæ & opulentissimę ciuitates: quarum altera uocatur Boctara, altera Seonorgant. Habitatores illarum partium dicuntur Persæ, & habent propriam linguam: de mercationibus & terrarum laboribus uiuũt, uerum de armis se non ingerunt, nec de guerra. Antiquitus colebant idola, & ignẽ tanquã deũ præcipuum adorabant. Postq; uero secta Mahumeti illarũ partium dominium occupauit, effecti sunt uniuersaliter Saraceni, Mahumeti credentes falsissimis documẽtis. Alia uero pars incipit à Phison flumine supradicto, & extenditur per occidentẽ usq; ad cõfines regni Mediæ, & partim maioris Armenię. Ex parte uero septentrionis extenditur usq; ad mare Caspium. Ex parte uero meridiei habet confines cum quadam prouincia regni Medię. In illa prouincia sunt duæ maximæ ciuitates: quarum una uocatur Nesabor, & B alia Sachen: & tamen in secta moribusq; sunt similes alijs supradictis.

Videtur esse Ganges

De regno Medorum, CAP. VIII.

Regnum Mediæ est ualde longum & strictum: ex parte enim orientis incipit à regno Persarum, & partim cum regno Indiæ maioris, & extenditur per occidentem usq; ad regnum Chaldæorum. Ex parte septentrionis incipit à regno Armenię maioris, & extenditur per meridiem usq; ad ciuitatẽ Aquissam, quæ est sita supra mare oceanũ: & ibi reperiũtur margaritę grossiores, quæ portantur per orbem. In regno Mediæ sunt montes magni & paruæ planicies: & duæ sunt ibi regiones: & gentes quę in una ipsarum habitãt, dicuntur Saraceni, & alij uocantur Corduis. Duas habẽt etiam ciuitates magnas: una uocał Soracet, alia Queremon: legẽ & sectã tenẽt perfidi Mahumeti: literas habẽt Arabicas, & ad arma sunt boni sagittarij, pedites & ualẽtes.

De regno Armeniæ, CAP. IX.

In terra Armeniæ sunt quatuor regna: tamẽ unus solus rex dominium semper occupauit. Longitudo terræ Armeniæ incipit à regno Persarũ, & extẽditur per occidentem usque ad regnum Turquiæ. Latitudo terrę Armenię incipit à Mirali ciuitate, quę dicitur porta ferri, quã rex Alexãder firmauit, propter nationes gẽtium uarias & diuersas, in profundo Asię habitãtes, quas nolebat posse habere ingressum in Asiã maiorẽ absq; suo mandato: & est illa ciuitas sita in quodam districto maris Caspij, & tangit magnum montẽ Cocas. Latitudo Armeniæ extenditur usq; ad regnũ Mediæ. In regno Armenię sunt plures magnæ & ditissimæ ciuitates: & ciuitas Taurisij est famosior, & plus alijs opulenta. In Armenia sunt magni mõtes, latæ planicies, & flumina magna, & lacus aquarũ dulcium & salsarum, in quibus piscium magna copia inuenitur. Gentes in terra Armeniæ habitantes, diuersis nominibus nuncupantur, secundum terras & regiones, in quibus degũt, & sunt equites & pedites strenui bellatores: in armis, equis & uestibus mores sequũtur & habitũ Tartarorum, qui sub eorum dominio longo tempore sunt detenti. Literas habẽt

Taurisium

אררט Armenicas, & alias etiam quæ dicuntur Haloen. In Armenia est altior mons A
Gen. 8. quàm sit in toto orbe terrarum qui Arath uulgariter nuncupatur, & in cacumine illius montis Arca Noë post diluuium primo sedit. Et licet propter abundantiam niuium, quæ semper in illo monte reperiũtur, tam hyeme quàm æstate nemo ualeat ascendere montem illum, semper tamen apparet in eius cacumine quoddam nigrum, quod ab hominibus dicitur esse Arca.

De regno Georgiæ, CAP. X.

REgnum Georgiæ ex parte orientis incipit à quodam magno monte qui uocatur Alboris: ibi multæ habitãt gentium nationes, & ideo uocatur illa prouincia Alania: exinde extenditur regnũ Georgię per occidentẽ uersus septentrionem usque ad aliquas terras regni Turquiæ. Longitudo ipsius regni Georgiæ extenditur supra mare maius. Ex parte meridiei cõfines habet cum regno Armenię maioris: & istud regnum diuiditur in duo regna: unum uocatur Georgia, alterum uero Abcas nominatur: & semper ibi duo reges fuerunt: quorum alter est subiectus imperatori Asiæ, scilicet rex Georgiæ: sed rex Abcas est potens gentibus, & fortissimus munimẽtis: nec per imperatorem Asiæ, nec per Tartaros potuit subiugari. In isto regno Georgiæ apparet quoddam stupendum miraculum & monstrosum, quod dicere non auderem, neque credidissem, nisi proprijs oculis perspexissem: sed quia personaliter ibi fui, & uidi, dico, quod in illis partibus est quædam prouincia quæ uocatur Hamsem, quæ in circuitu bene habet tres diætas: & quantum extenditur illa prouincia tota, quadam caliginosa & tenebricosa caligine locus ille taliter obfuscatur, quod nullus est qui aspicere posit quicquã: nec est aliquis qui audiat ingredi terram illam: quoniam ad redęundũ tramitem ignorat. Habitatores illarum partium asserunt se sæpius audiuisse uoces hominũ uociferantium, cantum galli, hinnitus equorũ in sylua. Et per meatus cuiusdam fluminis, quod de loco illo egreditur, apparent signa certa quod sit gentiũ habitatio in eodẽ. Verum est quod legẽdo inuenitur in historijs regni Armeniæ B
& Georgię, quod quidã pessimus fuit imperator & dominator Persarum, nũcupabatur proprio nomine Sauroreus: idola colebat iste, & persequebat crudelissime Christianos. Quadam uero die præcepit, ut omnes habitatores Asiæ uenirent, & sua idola adorarent: & quicunque eius dictis imperialibus contrairet, pœnam succendij pateretur. Vnde accidit quod quidam fideles Christiani potius quàm idola colerent, martyrium elegerunt: aliqui uero adorauerũt idola præ timore, & ne bonis temporalibus priuarentur: alij uero petierunt montes & monumenta, & in illis tutarunt se uiriliter contra permulti. Quidam uero boni Christiani tunc temporis in quadam planicie habitabãt, quæ Mogon dicebatur, & dum nollent modo aliquo idolis immolare, cogitauerunt de fuga, bonis temporalibus derelictis omnibus. Et dum ad partes Græciæ crederent se transferre, ipse pessimus imperator obuiauit, fugientibus Christianis in illa uidelicet planicie Hamsem, superius nominata. Quũque iussu Imperatoris deberent Christiani frustatim omnes uniuersaliter detruncari, clamauerunt ad dominum Iesum Christum, & continuo tenebrositas illa per syderum lumina obfuscauit, & Christiani pergentes recto tramite euaserunt: iniqui uero in illa tenebrositatis ualle usque nunc resident, & residere debent usque ad finem seculi, ut ab omnibus creditur & enarratur.

De regno Chaldæorum, CAP. XI.

REgnum Chaldæorum ex parte oriẽtis, à montibus Medię incipit, & protenditur usque ad Niniue, maximã & uetustissimã ciuitatem prope flumẽ Tigris, & illa est ciuitas Niniue, de qua sancta scriptura loquitur. Ista ciuitas ad præsens est totaliter deuastata: sed per ea quæ adhuc sunt apparentia in eadem, firmiter credi potest, quod fuerit una ex maioribus ciuitatibus huius mundi. Latitudo regni Chaldæorum ex parte Septentrionis incipit à quadã ciuitate, quę uocatur Maraga, & extẽditur per meridiẽ usque ad mare oceanũ. Maior ciuitas Chaldęorũ uulgariter nominatur Babylonia, & sic antiquitus dicta

A dicta fuit, in quam Nabuchodonosor filios Israël captiuos abduxit de Hierusalem sanctissima ciuitate. In regno Chaldæorum multæ sunt planicies, pauci montes, & modicæ aquæ, quæ per regnum discurrunt. Illi qui in Chaldea habitant, Nestoriani uocãtur aliqui in errore Nestorij, & literas habent Chaldeas: Alij uero sunt ibi, qui literis utuntur Arabicis, & sectam tenent falsissimam Mahumeti.

De regno Mesopotamiæ. CAP. XII.

REgnum Mesopotamiæ ex parte orientis habet initium à magna ciuitate Mosel, quæ sita est prope flumẽ Tigris, & per occidentem dilatatur usq; ad flumẽ Euphratis, & ciuitatem Rohais, quę fuit ciuitas regni Abagari, ad quam fuit transmissa Veronica, quæ hodie Romę inuenitur. Et prope Rohais est terra Haran, in qua Abraham antiquitus habitabat, quam terram dominus præcepit relinquere, & se ad terram promissionis ultra flumen Euphratis transferre, secũdum quod in Biblia plenius cõtinetur. Istud regnum Mesopotamiæ Græco idiomate nominatur, eo quod inter ista duo paradisi flumina Tigris & Euphratis habeat sitũ. Latitudo istius regni habet initiũ ab uno monte Armeniæ qui uocatur Sanson, & dilatatur per meridiem usque ad desertum Arabiæ minoris. Istud regnũ multas habet planicies fertiles & amœnas, duos habet montes ualde longos, & fructus copiosos. Mons ille qui ex parte orientis, uocatur Siniar. Alius mons uocatur Lisson. Modicæ labuntur aquę per illam terram. Sed habitatores bibunt aquam de puteis & cisternis, & ipsorũ aliqui sunt Christiani, Syriani uidelicet & Armeni: Alij uero sunt Saraceni, & illorum tenentes legem & sectam. Christiani Armeni, sunt in facto equites & pedites ualde boni. Saraceni uero et Syriani nõ ingerunt se de armis, sed sunt artifices & cultores agrorum, & aliqui sunt pastores ouium, uerũtamen in loco quodam, qui dicitur Merdin: sunt aliqui Saraceni sagittarij ualde boni, eorum idiomate Cordinis appellantur. B

Gen. 11 שנער

De regno Turquiæ. CAP. XIII.

REgnum Turquiæ est ualde magnum, & diuitijs opulẽtum. Venas habet argenti, ferri, æris & aluminis in maxima quantitate. Ibi etiam omnium frugum & fructuum atq; uini copia inuenitur, & multa sunt ibi animalia, & præcipue boni equi. Confines habet ex parte oriẽtis cum Armenia maiori, & partim cum regno Georgiæ. Ex parte occidentis dilatatur usq; ad ciuitatem Nataliæ, quæ supra mare Græciæ situm habet. Ex parte Septentrionis nullos habet cum aliqua terra confines, sed de longo in longum extenditur, supra litora maris maioris. Ex parte meridiei partim habet confines cum secunda Armenia, & partim cum Cilicia, & partim usque ad mare Græci dilatatur, & respicit insulam Cypri. Istud regnum à diuersis nationibus partium orientis Græcia appellatur, quia antiquitus Imperator Græcorum, terrã istam Turqui quasi pro suo proprio seruabãt, & per duces atq; officiales Imperatoris tũc tẽporis regebatur. Postq̃ uero Turchi occupauerũt terrã illã, & habitauerũt ibidem, elegerũt dominũ super eos, & illũ uocauerũt Soldã, quod idẽ est quod rex in idiomate Latinorum, & ex tũc terra illa fuit uocata Turquia, pręcipue à Latinis. In regno Turquię sunt plures prouincię, quę magnas & principales obtinẽt ciuitates. In prouincia Ligoniæ famosa ciuitas Comi inuenitur, quæ est maior ciuitas totius regni Turquiæ. In secunda prouincia, quæ dicitur Cappadocia, est ciuitas Cæsareæ Græciæ. Tertia prouincia dicitur Sauria, & est ibi ciuitas antiqua Seleucia. Quarta est Briquia nominata, & est ibi ciuitas Zichiæ Græciæ. Quinta dicitur Quisitan, & ibi est ciuitas Epheson. Sexta Bythynia, & ibi est ciuitas Nichor. Septima Paphlagonia, & ibi est ciuitas Gynapolis. Octaua dicitur Genech, & in ista est ciuitas Trapezonda. Et ista sola prouincia à paucis tẽporibus effecta est regnum per hunc modum. Quando Turchi occupauerunt dominium regni Turquiæ, non potuerunt ciuitatem Trapezondæ, nec eius pertinentias occupare propter castra fortiss. & alia munimenta, & sic permãsit in potẽtia

שולטן *Hebraice & Chaldaice sonat præfectũ*

Imperatoris Constantinopolitani ad terram illam regendam. Vnum uero A gubernatorem annuatim consueuerat transmittere Imperator, qui Dux dicebatur, unde accidit, quod quidam ex illis rectoribus seu ducibus rebellis effectus, tenuit terræ dominium pro seipso, & fecit se regem, & ille qui nunc tenet terram Trapezontis, fecit se Imperatorem uocari. Habitatores illarum partium sunt Græci, & ritum Græcorum sequuntur, & literas Græcas habent: nos uero posuimus Trapezondam, in numero prouinciarum, & non in numero regnorum, secundum quod nos instruunt historiæ partium orientis. In regno Turquiæ habitant quatuor gentium nationes, uidelicet Græci, Armeni, & Iacobini, isti Christiani sunt, & uiuunt de mercationibus & laboribus terræ: & Turqui, qui sunt Saraceni, & illius terræ dominium de Græcorum manibus abstulerunt, & aliqui sunt qui uiuunt de mercationibus & laboribus terræ, & habitant in ciuitatibus & in uillis: alij uero semper petunt nemora, & stant in campis hyeme & ęstate, qui ouium sunt pastores, & sunt sagittarij ualde boni.

De regno Syriæ. CAP. XIIII.

Regnum Syriæ ex parte orientis incipit à flumine Euphratis, & extenditur per occidentem, usq; ad ciuitatē Samaræ, quę est sita supra mare Gręciæ, in capite deserti Aegypti. Latitudo regni Syriæ ex parte Septentrionis, incipit à ciuitate Berytensi, & dilatatur usq; ad Craccum montis regalis. Ex parte orientis confines habet cum Mesopotamia, ex parte Septentrionis cū secunda Armenia: & in parte cum regno Turquiæ. Ex parte meridiei uersus occidentē nullos habet cū aliquo regno confines, quia mare Græciæ, & desertum Arabiæ sunt sibi à duabus partibus circumcirca. Regnum Syriæ diuiditur in IIII. partes siue prouincias, quæ propter ipsarum magnitudinem consueuerunt regna appellari antiquitus, & reges fuerunt retroactis temporibus in eisdem. Sed in historijs partium orientis prouincię non regna dicuntur. Prima prouincia, quæ est caput regni Syriæ, uocatur Sem, & in medio i- B stius prouinciæ est sita nobilis ciuitas Damascena. Secunda prouincia dicitur Palæstina, in qua sancta Hierosolymitana ciuitas habet situm. Tertia dicitur Antiochia, & in illa sunt duę maxime ciuitates, uidelicet Halay, & Antiochia maior. Quarta prouincia Cilicia appellatur, ibiq; est sita inexpugnabilis ciuitas Tarsensis, in qua beatus apost. Paulus fuit natus, & ista Cilicia hodie Armenia nuncupatur. Nā postq; Christianę fidei inimici terrā illā de Gręcorum manibus abstulerunt, & illā lōgo tēpore tenuerūt, Armeni conati sunt tātū quod terrā illā Ciliciæ eruerūt de populo paganorū, cuius quidem dominiū rex Armeniæ per gratiā dei tenet. In regno Syriæ habitant diuersæ gentium nationes, uidelicet Græci, Armeni, Iacobini, Nestoriani & Saraceni: ibi sunt etiam aliæ Christianorum nationes, uidelicet Syriani & Maronini. Syriani ritū tenent Græcorum, & fuerunt longo tempore obedientes sacrosanctæ Ro. ecclesiæ. Linguam loquuntur Arabicā: sed officiū ecclesiæ dicūt in literis Græcis. Maronini uero tenēt ritū Iacobitarū, & linguā & literas Arabicas habēt. Circa mōtē Libani, & in partib. Hierosolymitanis habitāt istę gētes, & sunt sagittarij boni: de culturis uiuūt. Syriani sunt multi, Maronini uero in modica quantitate. Lōgitudo regni Syriæ xx. dierū spatio terminatur: latitudo uero dierū quinq;, & in aliquo loco minus, secundum quod desertū Arabiæ, & mare Grecię lōgius uel propinquius adhęret.

De imperio Saracenorum. CAP. XV.

Sicut in euangelio inuenit, tēpore natiuitatis domini nostri Iesu Christi, quū Imperator Ro. Augustus Cęsar totius orbis monarchię imperiū obtinebat: postmodū uero quidā Rex Persarū, nomine Cossorassath, fuit primus ausus Romano imperio rebellare, qui fecit se imperatorē Asię nominari, iste occupauit dominiū Persarū, Medorū, Armenię & Chaldeorū, & ipsius potētia tantū creuit, quod uiolēter terras illas gētibus Imperatoris Romani totaliter uacuauit. Et durauit dominiū regni Persarū cccxxix. annis. Postea uero

A Saraceni ab eis Asię imperium abstulerũt, sicut inferius clarius exprimetur. Anno domini DCXXXII. maledictum semen perfidi Mahumeti regnũ Syriæ introiuit, & Saraceni expugnantes Damasci opulentissimam ciuitatem, de manibus Græcorum, qui illam longo tempore tenuerant abstulerunt, & postea in breui tempore totum regnum Syriæ occupauerunt. Postea uero obsederunt magnam Antiochiæ ciuitatem, in qua Græci illo tempore morabantur. Imperator Eraclius Augustus, Romanum administrans imperiũ, hoc audiens, misit subsidium magnum Græcis, ut ciuitatem tuerentur à perfidis Saracenis, & dum gentes Imperatoris Eraclij ad quandam planiciem peruenissent, quam Possene nominãt, Saraceni ex opposito uenientes, cum eis bellum crudelissimum inierunt: magna quidem fuit altercatio inter eos, sed obtinuerunt finaliter Agareni, & in illo conflictu bellatorum innumerabilis cecidit multitudo, & usq; nunc apparent ibi ossa cadauerũ in maxima quantitate. Vnde accidit, quod Græci qui in ciuitate degebant, nimio pauore perterriti, ipsam ciuitatem Anthiochiæ Saracenis cũ certis pactis & conuentionibus dediderunt. Exinde præfati perfidiæ filij ingressi fuerunt Ciliciam, Capadociam, Licaoniam opulentissimas regiones, quas in paucis diebus eorum dominio subdiderunt: non enim erat qui eorum potentiæ posset contraire, & ideo in magnam fuerunt superbiam elati: unde parauerunt galeas, & alia nauigia multa, & uersus Constantinopolim carbasa direxerunt: sed primo descenderunt in Cyprum, & ceperunt maiorem ciuitatem illius regni, quæ Constantia uocabatur, ubi erat B. Barnabæ apostoli sepultura. Expoliata igitur infinitis diuitijs ciuitate, & innumerabilibus populis captis, funditus ipsam totaliter diruerunt, quòd nunquam fuit ulterius habitata. Exinde pergentes quoque fuerunt insulam Rhodi, & plures alias Romanas insulas deprædati, & multos inde abduxerunt captiuos: finaliter uero
B Constantinopolim applicuerunt, tam per terram quàm per mare illam ciuitatem magnificam obsederunt. Christiani quidem tantam inimicorum copiam intuentes, terrore ualido sunt perculsi, & dei misericordiam humiliter implorarunt: unde accidit nutu dei, quod licet tunc tempus esset ęstiuum, & mare à fluctibus quasi inmobile permaneret, subito surrexit tempestas ualida, quæ perfidorum galeas & alia ligna ferè omnia submersit in mari, & inimicorũ qui erant in illis nemo euasit. Alij uero hoc uidẽtes, continuo recesserunt. Christiani quidem uidentes per Christi misericordiam se ereptos, cũ magna exultatione ordinauerunt diem annuum ad honorem saluatoris perpetuo solenniter celebrandum, & usque hodie ab omnibus Christianis illarum partium deuotissime obseruatur. Præfati uero iniquitatis filij Agareni per aliquod tempus dederunt se quieti: postea uero copioso exercitu congregato, regnum Persarum inuadere cogitarunt. Et primo fuerunt ingressi regnum Mesopotamiæ, deinde perrexerunt ad regnum Chaldæorum, quod erat sub dominio Persarum regis, qui non poterat resistere Saracenis, unde de terra illa fecerũt omnia uota sua. Rex uero Persarum Ascaiorth nomine, timens Saracenorum potesti subiugari, nũtios suos misit ad terras & regna, quæ erant circa flumen Phison, & ab eis subsidium implorauit, promittendo uenientibus magna stipẽdia & honores. De regno igitur Turquestan, quod propinquius erat regno Persarũ, congregauerũt se circa sex millia uirorum qui nominabantur nunc temporis Turquiniani, & iter arripentes regi Persarum dare subsidium intendebant. Transierunt quoq; flumen Phison, ex eo quod eorum consuetudo est talis, quod quocunq; uadant, secum ducãt filias & uxores, non poterant ire celeriter, sed per diætas paruulas incedebant. Saraceni uero, qui erant in regno Chaldæorum, quod subiugauerant, ut est dictum, timentes quod si exercitus Turquorum & Persarum congregarentur in unum, non possent eorum uota de facili adimplere, accepto cõsilio saniore, regẽ Persarũ inuadere properãt, anteq; ei subsidium præberet. Rex uero Persarum dum non posset prælium euitare, cum gente sua se opposuit Saracenis,

cenis,& inito bello iuxta quandã ciuitatẽ quę Marga appellatur,magna fuit altercatio inter eos, & ab utraq; parte bellatores innumerabiles ceciderunt. Demũ uero Persæ terga uerterunt,& Saraceni uiriliter persequẽtes regẽ Persarũ inter alios occiderũt,& uictoriã reportarũt. Actũ anno DCXXXII. Persarum itaq; rege taliter interempto,& tam regno Persarũ, quàm pluribus alijs subiugatis,pręfati iniquitatis filij Agareni sibi imperatorẽ elegerũt, quendã uidelicet de progenie Mahumeti,& ipsum uocauerũt Caliph, & ordinauerunt quòd sedẽ teneret in † Baldac opulẽtissima ciuitate. In quolibet uero aliorum regnorum, quæ subiugauerant Agareni, constituerunt unum dominum,quem uocauerunt Soldan,deinde ceperunt ciuitates & uillas, & totã maiorẽ Asiã tenuerunt,pręter regnũ Abcar,quod est in Georgia,& pręter quandã aliã regionẽ regni Armeniæ,quæ Haloën uulgariter appellatur. Istę duæ regiones tenuerunt se contra Saracenos, nec uoluerũt eis modo aliquo obedire: & sic sumpserũt refugium & tutelam omnibus Christianis,quos Saraceni persequebantur,illos compellentes obedire Mahumeti falsissimis documentis. De Turquinianis uero superius nominatis, qui regi Persarum dare subsidiũ intendebant,breuiter sumus aliqua loquuturi,ut eorum historia, quæ inferius exprimetur, clariorem habeat intellectum. Isti uero Turquiniani,superius nominati,peruenerunt usq; ad quandã terram quę Corasen nuncupatur,ibiq; intellexerũt qualiter rex Persarum in conflictu fuerat interemptus: & ideo ulterius procedere noluerunt, sed ad detentionem illius terræ Corasen potius aspirantes, ipsam contra Saracenos crediderunt defendere & tenere. Hoc quoq; Saraceni uidentes,copiosum exercitũ congregauerũt, ut Turquinianos prædictos modis omnibus subiugarent. Sed Turquiniani uidentes Saracenorũ innumerabilem quantitatẽ,de prælio dubitantes, suos ad Caliphum nuntios destinauerũt, offerẽtes se obedire suis beneplacitis & mandatis,& rogauerunt ut eos sub suo dominio conseruaret. Hoc quidẽ gratum extitit Saracenis,& sic receperunt eosdem,& in alia terra illos habitare fecerũt,ubi rebellionis audaciam non timerent. Et imposuerunt eis certũ annuum censum domino persoluendũ,& plures alias seruitutes: & sic Turquiniani sub iugo Saracenorũ longo tempore extiterũt,quousq; regna Persarũ, Medorum,& Chaldæorũ redacta fuerũt ad falsam fidem pessimi Mahumeti. Et post hæc Caliphus seniores Turquinianorũ fecit ante suam præsentiã conuocari,& suasit eisdem, ut legem & sectã acciperẽt Mahumeti,& procurarent quod idem illud facerent omnes alij Turquiniani,promittens eis facere gratias & honores,si in hoc casu suis beneplacitis obedirẽt. Turquiniani aũt,qui nullã legẽ penitus sequebantur,mandatis Caliphi faciliter consenserũt,& effecti omnes perfidi Saraceni. Et tantum in processu temporis procurarunt, quod sectæ Mahumeti adhæserunt Turquinianorum sexaginta quatuor nationes, & fuerunt omnes Turquiniani conuersi ad fidem Saracenorum,præter duas tantummodo nationes, quæ fuerunt omnes ipsi ab alijs segregati illi qui noluerũt se conuertere: Ex tunc Saraceni cœperunt diligere Turquinianos, & eis gratia & beneficia inpẽdebant: unde multiplicati fuerunt in diuitijs & personis: sciuerũt enim sub dominio Saracenorũ sagaciter pertrãsire, quousq; rebellionis locũ & materiã inuenerũt,quibus captatis dominiũ abstulerũt à Saracenis,sicut insequẽti describetur. Annis uero CXCVIII. regnauerunt in Asia Saraceni antequã dominiũ amiserũt. Sed exorta fuit quædã magna discordia inter eos,ita quod Soldani & alij principes terrarũ,qui tenebãtur obedire Calipho,cœperũt rebelles fieri cõtra ipsum. Ob hanc causam Saracenorum potestas fuit plurimum diminuta. In Constantinopoli uero erat tunc temporis quidam ualentissimus imperator,qui Diogenes uocabatur: iste uiriliter & potẽter cœpit inuadere Saracenos: & recuperauit plures ciuitates & castra, quæ redacta fuerant sub potentiam inimicorũ tẽpore imperatoris Eraclij: & inter alias liberauit Antiochiæ ciuitatẽ, & fortes ciuitates Ciliciæ, quę hodie Armenia appellat̃, & partẽ regni Mesopotamiæ.

† Olim Babylon

A tamiæ. Idem dominium Christianorũ reduxit. Alia uero regna Asiæ sub Saracenorum dominio remanserunt, & illa tenuerũt quousq; Turquiniani pisdem terris et dominio prȩualuerunt, sicut inferius clarius exprimetur. Anno M.LI. Turquiniani cœperunt primo in Asia dominari, hoc modo uidelicet, quod quando Turquiniani fuerunt repleti diuitijs, & multiplicati plurimũ, in personis, uidentes discordiam quæ inter Saracenos uigebat, cogitauerũt de facili posse imperium occupare: unde super eos regem & dominum elegerunt, nec unquam prius de natione eorum habuerunt dominum generalem. Primus quidem eorum dominus uocatus fuit Sadoc. Assumpto domino, Saracenos uiriliter inuaserunt, & in breui tempore acquisiuerunt maioris Asiȩ totam terram. Calipho uero nullam intulerunt molestiam uel grauamen. Et Turquiniani postquam dominium terræ Asiȩ occuparũt. Caliphus timore potius quàm amore uolens eis in omnibus complacere, prædictum Sadoc eorum dominum, Imperatorem totius Asiæ ordinauit. Sed post modi cum temporis spatium Sadoc sæpe dictus diem clausit extremum: huic uero successit quidam eius filius, qui uocatus fuit Dogrissa: & iste cœpit pugnare contra imperatorem Græcorũ, & plures ipsorum occupauit terras & castra: & misit quendam suum consanguineum, qui uocabatur Artot, ad inuadendum regnum Mesopotamiȩ, & concessit sibi quicquid posset acquirere contra Græcos. Vnde idem Artot iuit cum magna gentium comitiua, & obsedit ciuitatem Rohais, quam sine moræ dispendio occupauit: deinde inuasit alias terras & loca, & totum regnum Mesopotamiȩ dominio suo subdidit. In ciuitate uero Mercdin tenuit sedem suam, & fecit se Soldanum ab omnibus appellari. Eo uero tempore obijt Dogrissa imperator Asiȩ, & quidã eius filius Aspasalem nomine, sibi successit. Iste Aspasalem quendam nepotem habebat, qui uocabatur Solimã, qui erat perstrenuus in armis, & diu seruierat patri suo, & istum cũ magno exercitu in Cappadociam misit, concessit sibi omnia quæ posset acquirere contra Græcos. Solimã itaq; pergens cepit
B quamplures ciuitates regni Turquiæ, & dominiũ ipsius regni totũ suo subiugauit dominio, & fecit se nominari Soldanũ, & mutato suo proprio nomine, uocari se fecit Solimansa: & de isto Solimansa faciũt mentionẽ historiæ Passagij Godefridi de Bulliono: quia ille fuit primus qui se belliger opposuit Christianis. Postea uero obijt Aspasalẽ imperator Turquorũ, et successit sibi quidam eius filius, uocatus Melecla. Iste misit Soldanũ Mesopotamiæ Artot, & Solimansa Soldanũ Turquiȩ ad obsidẽdã ciuitatẽ Antiochiæ qui post paucos dies ceperũt eandẽ: erat enim illa ciuitas ualde magna, & pauci erant in ea defensores, qui se opponerent Saracenis & hoc modo fuerũt Grȩci de tota terra Asiæ pulsi per potentiam inimicorum fidei Christianæ. Post hæc uero Melecla imperator Turquorum decessit, & duos filios reliquit: primogenitus uero successit in imperio patri suo, qui uocatus fuit Belchiaroc: sed frater suus qui audacior eo erat, occupauit imperij magnam partem: & eo tempore quo Passagium Godefridi de Bulliono transiuit per Turquiam, Belchiaroc erat imperator Persarum, & Solimansa erat Soldanus Turquiæ qui multas inuasiones intulit Christianis antequã trãsiret ad regnũ Turquiȩ. Postquã uero Christiani regnũ Turquiæ transiuerunt, ciuitatẽ Antiochiæ obsederũt: quo audito imperator Turquorũ misit ad subsidium ipsius ciuitatis quendam suũ ducem nomine Cerbagat, cum innumerabili multitudine bellatorum. Sed anteq; illud subsidiũ ueniret, Christiani iã occupauerunt ciuitatem, unde obsederunt illã undiq;: & sic Christiani, qui prius obsederũt, sunt obsessi. Demum uero Christiani egressi fuerũt de ciuitate per turmas & acies ordinati, & contra infideles præliũ iniuerunt, & ipsos cõtriuerunt omnes uelut stipulam, nutu diei. Illi uero qui euaserunt per fugæ remedium, ad regnum Persarum fuerunt reuersi, & inuenerũt quod Belchiaroc eorũ dominus, finẽ clauserat uitæ suæ. Frater uero suus uoluit succedere sibi, & imperium occupare: sed certi eius aduersarij irruerunt in eũ, & ipsum in frustra dissecuerunt:

secuerunt: quia nec postea potuerunt esse concordes ad eligendum imperatorem, uel generalem dominum super eos, imò diuisi inter se inuicem præliantes. Georgiani uero & Armeni maioris Armeniæ, hoc uidentes inuaserũt prædictos Turquos uiriliter & potenter, & ipsos de toto Persarum imperio fugauerunt: unde iuerunt cum uxoribus & filijs habitare in regno Turquiæ. & per hoc multum creuit potentia Soldani Turquiæ, ita quòd potentior omnibus est effectus, & usque ad Tartarorũ aduentum tenuit pacifice regnũ suum, à quibus post modum fuit debellatus, sicut inferius exprimeretur. In regno Corasminorum erant quidam populi ad arma strenui, qui semper habitabant in tentorijs & campis, armentorum greges pascentes: isti audientes de regno Persarum, quòd esset absque rectore & domino derelictum, ac defensoribus uacuatum, cogitauerunt illud posse faciliter occupari. Accepto itaque consilio, inter eos sibi ducem & dominum elegerunt quendam, qui uocabatur Ialaladinus, & in facto unanimiter pergentes, ingressi fuerunt regnum Persarum, & iuerunt usque ad ciuitatem Corosij absque contradictione cuiusquam: & ibidem residentiam facientes, præfatum eorum dominum Ialaladinum, Imperatorem Asiæ coronauerunt: crediderunt enim alia regna Asiæ ita faciliter subiugare, sicut fecerãt in regno Persarum, quod inierũt regnum, totum defensoribus uacuatum. Dicti Corasmini itaque dederũt se solatio & quieti: & diuitijs regni Persarum repleti, in magna sunt superbia eleuati: unde procedentes iuerunt ad regnum Turquiæ, illud inuadere cogitantes. Sed Soldanus Turquiæ nomine Aladinus suum exercitum cõgregauit, & obuiauit Corasminis in introitu regni sui. Inter eos quidẽ fuit ingens prælium inchoatum: demum uero Corasmini terga uerterunt, & amiserũt eorũ imperatorem & dominum, qui fuit in prælio interfectus. Illi uero qui potuerunt fugere, congregrauerunt se in planiciebus Rohais, quid facturi essent de cætero cogitantes. Vnde ingressi fuerunt regnum Syriæ quod per unã dominam tunc temporis regebatur: & crediderunt illud regnum faciliter occupare. Sed illa nobilis domina in ciuitate Halap fecit suum exercitum congregari, & se opposuit Corasminis, & iuxta flumen Euphratem præliũ inierũt, ibique fusi fuerũt iterũ Corasmini, & fugam arripuerunt uersus desertum Arabiæ. Postmodum uero transiuerunt flumen Euphratem prope castrum Cacabær: & ingressi fuerunt terras Assyriorum, & iuerunt usque ad prouinciam Palæstinæ, uidelicet in regno Hierosolymitanorum: ibi quædam damna intulerunt non modica Christianis, sicut in historijs Godefridi Passagij plenius inuenitur. Finaliter uero ista Corasminorum progenies ad nihilum est redacta, & tempore satis breui. Quia dum prædicti Corasmini nollent suis maioribus obedire, separabant se per societates & turmas, & ibant alij ad Soldanum Damasci, alij ad Soldanum Ames, alij ad Soldanum Haman, alij uero ad alios Soldanos regni Assyriorum, qui tunc temporis erant quinque, & sicut stipendiarij seruiebant. Dux uero Corasminorum, qui uocabatur Bartat: præuidens se à gente sua taliter derelinqui, iuit ad Soldanum Babyloniæ, & obtulit se & suos ad eius beneplacita & mandata. Vnde Soldanus benigne suscepit Corasminos, & eos per exercitum suum diuisit, quoniam nolebat quod in simul morarentur, & ducem Corasminorum plurimum honorauit, & eidem dedit magnos reditus & prouentus, & usque hodie hæredes illius ducis in Babylonia honorantur. Per prædictos uero Corasminos potentia soldani Babyloniæ multum creuit, quæ ante ipsorum aduentum erat modica & exilis. Corasmini quoque modo prælibato diuisi demum ad nihilum redierunt. Et sic Corasminorum destructa natione, post modicum temporis spatium cœperunt postea Tartari in Asia nominari, sicut inferius plenius exprimetur.

De regione ubi prius Tartari habitabant. CAP. XVI.

Regio illa, in qua Tartari primitus habitabant, est sita ultra magnũ montem de Belgian, de quo monte fit mentio in historijs Alexandri. In illa uero

A uero regione habitabant Tartari tanq̃ homines bestiales, non habentes literas neq̃ fidem: greges pascebant animaliũ, & de loco ad locum incedebant, quærentes pascua armentis. Ad armorũ exercitium nõ ualebant, sed erãt ab omnibus uilipensi, reddentes uectigal uniuersis. Plures Tartarorum fuerunt antiquitus nationes, quæ Moglos cõmuni nomine dicebantur: & creuerunt tantum, quod in septem principales nationes sunt diuisi: & illæ nationes magis nobiles fuerunt habitæ inter eos. Prima istarum nationum Tartarorum nominatur Tatar, quæ à prouincia in qua degebant primitus, nomen sumpsit: secunda appellatur Tangot, tertia Cunat, quarta Ialair, quinta Sonich, sexta Monghi, septima Tebeth. Quumq̃ istæ septẽ Tartarorũ nationes starent sub obedientia uicinorũ, ut superius est expressum, accidit quòd quidã homo senex, pauper, faber ferrarius, uisionem uidit in somno, militem uidelicet totũ album, armatum, & super albo equo sedentem, qui ipsum nomine proprio appellauit, & dixit: Changie, uoluntas dei immortalis est, quod tu Tartarorũ sis rector, & dominus super istas nationes Moglorũ, & quod per te à seruitute uicinorum, in qua steterunt diutius, liberentur: & dominabuntur uicinis eorum, & uectigalia quæ præstare consueuerant, recipient ab eisdem. Changius fuit magna iocunditate repletus, audiens uerbum dei: & narrauit uisionem quam uiderat uniuersis. Sed duces & maiores istorum noluerunt credere uisioni, imò senẽ quodammodo deridebant. Nocte uero sequenti prædicti duces uiderunt militem album, & uisionem, sicut senex Changius omnibus referauerat: & præceptum fuit eis ex parte dei immortalis, quod obedirent Changio, & sua mandata facerent ab omnibus obseruari: unde prædicti duces & maiores septem nationum Tartarorum congregatis populis fecerunt fieri obedientiam & reuerentiam Changio superius nominato, tanquam eorum domino naturali. Post hæc uero sedem suam statuerunt in medio ipsorum, & extendentes quoddam filtrum nigerrimum super terram,
B desuper sedere fecerunt Changium, & septem duces maiores eleuantes illũ posuerunt in sedẽ cum magno tripudio & clamore, & uocauerũt eum Cham primum imperatorem, solennem reuerentiam cum genuflexionibus eidem tanquam imperatori & domino facientes. De tali uero solennitate quã Tartari fecerunt, qui eorum primum imperatorem & dominũ posuerunt, & de filtro nemo debeat admirari, quoniam forte pulchriorẽ pannum super quò ipsum ponerent non habebant: aut erant forsitan ita rudes, quod melius uel pulchrius facere ignorabant. Sed de hoc an nõ posset aliquis admirari, quòd quum prædicti Tartari acquisiuerunt multa regna, & diuitias infinitas (quoniam dominium Asiæ tenent & opes, & usq̃ ad confines Hungariæ dominantur) nec propter hoc uoluerunt antiquam consuetudinem relinquere, siue modum: imò oportet quod confirmatione imperatoris Tartarorũ ille modus totaliter teneatur, quem eorum ueteres ab initio tenuerunt. Et ego in cõfirmatione imperatoris Tartarorũ bis personaliter fui præsens. Sed ad propositum redeamus. Changius Cham, qui factus fuit imperator de communi uoluntate & consensu omnium Tartarorũ, antequam procederet ad alia, tentare uoluit an Tartari omnes sibi fideliter obedirẽt: unde præcepta fecit quæ iussit ab omnibus obseruari. Primum præceptum fuit, quod Tartari omnes crederent & obedirent deo immortali, cuius nutu adeptus fuerat imperatoriam dignitatem: & hoc mandatum Tartari tenuerunt, & ex tunc cœperunt nomen dei immortalis inuocare: & usq̃ hodie in omnibus eorum operibus Tartari inuocant nomen domini. Secundo præcepit, quod computarentur omnes uiri, qui poterant arma ferre: & facta computatione præcepit, quod sub quolibet denariorum præponeretur unus, & super decem millia præponeretur unus, & super mille præponeretur unus: & uocauit aciem decẽ millia armatorum, turmam. Præcepit etiam septem ducibus, qui præerant septẽ nationibus Tartarorum, quod priores omnes dimitterent dignitates: & continuo hoc fecerũt. Aliud uero præceptum quod fecit fuit ualde stupendum:

Tartari olim Mogli

Cham imperatoris cognomẽ apud Tartaros

præcepit enim septem maioribus ducibus prælibatis, quod unusquisq; primogenitum suum adduceret, & sibi caput manu propria amputaret. Et licet tale mandatum uideretur esse crudelissimum & iniquum, nullus tamen fuit ausus in aliquo contraire, eo quod sciebant eum esse dominum prouisione diuina, imò sicut præceperat Imperator, continuo adimplerent. Postquã uero Changius † Can uota suorum nouit, & uidit quod usq; ad mortem erant obedire parati, certum diem omnibus assignauit, in quo essent parati ad pugnã. Equitauerunt itaq; Tartari contra illos, qui magis erant uicini, & subiugauerunt eosdem, & redacti fuerunt, qui prius erant eorum domini, in maximam seruitutẽ. Et inde processit Changius Can contra plures alias nationes, quas suo subdidit imperio absq; nimia tarditate. Nam omnia Changius Can faciebat cum modica quantitate, & prospere succedebat ei. Quadam uero die accidit, quòd Changius Can equitabat cum modica quantitate suorum, & obuiauit inimicis, qui erant numero satis plures. Inito quoq; bello, dum imperator Changius Can se uiriliter tueretur, accidit quod equus super quo sedebat cecidit, interfectus in pugna. Tartari uero quum uiderent eorum dominum prostratũ inter acies bellatorũ, nulla fuit spes ulterius salutis, unde terga uertentes, inimicos per fugæ remediũ euaserũt. Quumq; omnes simul intenderẽt ad persequendum celeriter fugitiuos, & de rege prostrato notitiam non haberent, Changius Can cucurrit, & se intra quædam arbustula occultauit, ut mortis periculum euitaret. Quumq; de pugna redeuntes campũ expoliarent, & quærerent occultatos, accidit quod quædam auis, quæ bubo à pluribus nominatur, ueniens super arbustula illa sedit, quibus maiestas imperatoria tegebatur. Quærentes uero uiderunt auem illam sedentem super illis arbustulis, & propterea crediderunt neminem ibi esse, & absq; eo quòd quærerent recesserũt, dicentes intra se: Si esset hic aliquis occultatus, auis illa nullatenus hic sederet. In silentio uero noctis Changius Can propter metum inimicorũ per deuia incedendo peruenit ad suos, & narrauit eis omnia quæ sibi acciderant seriatim. Tartari quidem immortali deo gratias reddiderunt, & auis illa, per quam post deum Changius Can creditur euasisse, in tanta reuerentia postmodum fuit habita inter eos, quòd quicunq; potest habere de pluma illius auis, reputat se felicem, & portant illam plumam Tartari in maiorem reuerentiam super capitibus reuerenter. Ego uero feci mentionem de ista materia in hoc libro, ut sciatur causa, quare Tartari super capitibus plumas portant. Changius Can imperator Tartarorum de eo quod à tanto discrimine euaserat, gratias egit deo, & post hæc suos exercitus cõgregauit, & præfatos inimicos strenue inuadendo omnes sub iugo suo posuit seruitutis, & sic fuit Changius Can Imperator omnium regionũ, quæ erant citra montem Belgian, & illas possedit absq; inquietatione cuiusquam, quousq; aliam uidit iterum uisionẽ, sicut in sequentibus describetur: & non est mirandum, si in istis historijs non posui tempus certũ, quoniam licet à multis scire quæsiuerim ueritatẽ, non tamen potui inuenire qui super talibus plenarie me doceret: & credo quòd talis sit ratio, quare tempus certum istarum historiarum penitus ignoratur, quia ab initio Tartari literas nõ habebant, & sic tempora & rerum gesta transibant absq; eo, quod ab aliquo notaretur, & per hũc modum obliuioni postea tradebantur.

† alias, Cham

De Changio Can primo Imperatore Tartarorum. CAP. XVII.

POstquam uero Changius Can omnia regna & terras quæ citra montem Belgian erant, suo dominio subiugauit, quadam nocte uidit aliam uisionem. Vidit enim iterum militem album, qui ait, Changi Chan, uoluntas immortalis dei est, quod tu transeas montem Belgian, & uersus occidentem dirigas gressus tuos, & occupabis regna, regiones & terras, & imperio tuo subijcies multas gentes: & ut certus sis, quoniã ea quæ tibi dico, sunt ex parte immortalis dei, surge & uade cum gente tua ad montem de Belgian, ad locum ubi mare iungitur cum eodem, ibiq; descendens, & uersus orientem cum nouem

A uem genuflexionibus nouies immortalē deū adorabis, & ipse qui est omni-potens, tibi uiam ostendet, per quē montē poteris cōmode pertransire. Visa itaq; uisione Changius Can, gaudens surrexit, nec in aliquo hæsitauit. Nam prima uisio uelut uera, de alijs certitudinem sibi dabat: unde festinanter suos undiq; cōgregauit, & præcepit, quod sequerētur eum cum uxoribus & filijs & omnibus quæ habebant. Perrexerunt itaq; quousq; peruenerunt ad locū, ubi mare magnum & profundum montibus adhærebat, nec ibi uia siue transitus aliquis apparebat. Statim uero Changius Can, sicut præceptū sibi fuerat ab immortali deo, de equo descēdit: illud idem omnes sui uniuersaliter facientes, uersus orientem flexis genibus nouies adorabant, ab omnipotēti & immortali deo misericordiam & gratiam implorantes, ut transitum & uiam eis ostenderet abeundi. Steterunt quidem in orationibus nocte illa. Mane uero surgentes, uiderunt quod mare per nouem pedes retrocesserat à montibus, & dimiserat uiam latam. Stupefacti fuerunt omnes Tartari, hoc uidentes, & deo immortali gratias deuotissime reddentes, per uiam quam patentē uiderant transierunt, & uersus occidentem eorum uestigia direxerunt. Sed sicut inuenitur in historijs Tartarorum, postquam Changius Can & Tartari montes transiuerunt prædictos, passi fuerunt famis & sitis penuriam aliquibus diebus, quoniam terram inuenerūt desertam, & aquas amaras & salsas, quæ gustari nō poterant quoquo modo, quousq; peruenerunt eis omnia necessaria affluenter. Per plures uero dies traxit moram Changius Can in illa fertili regione. Sed accidit nutu dei, quod quædā uehemēs infirmitas inuasit eundem, de cuius conualescentia medici desperabant. Vnde Changius Can Imperator Tartarorum conuocauit ante se duodecim filios suos quos habebat, & monuit eos ut semper essent unanimes & concordes, & dedit eis tale exemplum. Præcipit enim, quod unusquisque filiorum portaret unam sagittam, & quum simul adessent omnes, præcepit maiori, ut omnes simul frangeret si ualeret. Ipse uero accipiens sagittas duodecim, conatus est illas frangere, sed non potuit ullo modo: deinde tradidit sagittas secundo filio & tertio, & sic de singulis, sed nullus fuit qui frangere posset illas. Hoc facto, præcepit quod diuiderentur sagittæ, & iussit minori filio, quod diuisim sagittas acciperet & frangeret unamquamq;, & ille faciliter omnes fregit. Tunc Changius Can uertit se ad filios suos, & ait: Quare filij mei non potuistis frangere sagittas, quas uobis dedi frangendas? At illi dixerūt: Domine, quia erāt plures simul. Et quare fregit illas iste minimus frater uester? Domine, quia singulariter & diuisim. Ita erit de uobis, ait Changius Can, quamdiu eritis unanimes & cōcordes, durabit imperium uestrum semper. Sed quàm cito eritis diuisi, dominia uestra ad nihilum reducentur. Multa alia bona exempla dedit Changius Can, quæ fuerunt à Tartaris obseruata: & dicuntur in lingua eorum Iasack Changij Can, id est, constitutiones Changij Can. Post hæc antequam decederet, sapientiorem & meliorem filium quem habebat, fecit recipi in dominum & imperij successorem, & uocabatur ille filius suus Hoccota Can. His finitis, Changius Can requieuit in pace, & filius suus Hoccota Can fuit positus in sede imperatoria patris sui. Sed antequam finem huic historiæ imponamus, dicemus qualiter nonus numerus inter Tartaros plurimum ueneratur. In memoriam enim nouem genuflexionum, quas fecerunt in monte Belgian immortali deo, sicut eis prēceperat miles albus, & latitudinis uiæ nouem pedum, per quam transierunt, numerum reputāt esse felicem. Vnde, quicunq; uult domino Tartarorum aliqua præsentare, oportet quod offerat nouem res, si uult quod donum suum recipiatur gratiose: & dummodo sint nouem res quę prēsentantur, sic donū illud reputatur pro felici & bono, & talis consuetudo usq; hodie inter Tartaros obseruatur.

Nonarius numerus Tartaris sacer.

De Hoccota Can secundo imperatore Tartarorum. CAPVT XVIII.

HOccota Can, qui in imperio patri suo successit, fuit homo strenuus atq; prudens, dilexerunt eum Tartari, & fidem & obedientiam erga ipsum

fideliter seruauerunt. Cogitauit itaq; Hoccota Can, qualiter posset totam Asiam subiugare, & primo uoluit experiri potentiam regis Asiæ, quàm personaliter se moueret, & uoluit cognoscere principem fortiorem. Decem itaq; millia equitum bellatorum transmisit, & dedit eis capitaneum strenuum & sagacem, qui uocabatur * Iste uero procedens cum Turcis ad pugnam, debellatus fuit ab eisdem, unde Tartari per fugæ subsidium se defendebant. His itaq; peractis, Hoccota Can elegit quendam ducem strenuũ & prudentem, qui uocabatur Baydo, & dedit sibi triginta millia militum Tartarorum, qui dicebantur Tamachi, uel conquisitores, & præcepit eis, quod per illam uiam recte incederent, quam iuerant decem millia Tartarorum, superius nominatorum, nec deberent in loco aliquo diutius commorari, quousq; peruenissent ad regnum Turquiæ, & tentarent si possent Soldano Turquiæ resistere, qui inter omnes principes Asiæ potentior dicebatur: & si forte tantæ esset potentiæ, quod eidẽ resistere non ualerent, non properarent ad pugnã, sed in aliqua terra bona darent se quieti, & significarent alicui ex filijs suis, qui propinquior esset eis, ut ipsis subsidium delegaret, & postmodum bellũ possent securius inchoare. Baydo igitur cum comitiua triginta millium Tartarorum per dietas suas incedens, peruenit ad regnum Turquiæ, ibiq; audiuit, quod Soldanus ille, qui priores fugauerat Tartaros, decesserat, & sibi successerat quidam eius filius, nomine Guiatadin. Iste uero de aduentu Tartarorum rumoribus intellectis, timuit ualde sibi, unde ad sua stipendia conuocauit quoscunq; habere potuit, tam Barbaros quàm Latinos, & inter alios habuit ad sua seruitia duo millia Latinorum, qui duos duces siue capitaneos habuerunt, alter quoq; habebat nomen Iohannes de Liminata, qui fuit in insula Cypri: alius uero uocabatur Bonifacius de Castro, qui fuit de Ianua oriundus. Misit etiam ad uicinos Soldanus, promittens uenientibus gratias atque dona: unde congregata magna multitudine bellatorum, gressus suos direxit ad locum, in quo Tartari morabantur. Tartari uero non fuerunt ullatenus stupefacti, imò prælium uiriliter susceperunt, in quodam loco uocato Consedrack. Demum uero obtinuerunt Tartari, & Turqui fuerunt uiriliter debellati, & sic occupauerunt Tartari regnum Turquiæ, anno domini millesimo ducentesimo quadragesimo quarto.

De Gino Can tertio imperatore Tartarorum. CAPVT XIX.

POst modicum uero temporis spatium, Hoccota Can diem clausit extremum: successit aũt sibi in imperio quidam eius filius, qui uocatus fuit Gino Can, cuius uita breuis fuit, & sibi successit quidam consanguineus suus, qui uocabatur Mango Can, qui fuit ualentissimus, atque multas prouincias suo imperio subiugauit. Demum uero tanquam magnanimus, per mare Cathay se transtulit ad quandam insulam capiendam: & dũ in obsidione illius insulæ permaneret, homines illarum partium qui sunt ualde sagaces & ingeniosi, miserunt homines qui se occulte immerserunt in aquam, & sub naui, in qua erat Mango, constiterunt tam diu, quoad nauem illam in locis pluribus perforarunt. Aqua quidem diu noctuq; paulatim per foramina ingrediebatur in nauem, nec aliquis perpendebat, quousque lignum funditus est demersum, & Mango Can fuit continuo suffocatus. Tartari uero qui cum eo uenerant, redeuntes fratrem suum Cobila Can in dominum elegerunt: & iste † Cobila Can XLII. annis tenuit imperium Tartarorum. Christianus fuit, & fundauit quandam ciuitatẽ quæ uocatur Ions, in regno Cathay, quæ maior est Roma, ut dicitur. Et in illa ciuitate moram traxit Cobila Can Imperator Tartarorum, usq; ad ultimum diem uitæ suæ. Sed dimisso imperatore Tartarorum, de tribus filijs Hoccota Can, & de Haolono, & suis hæredibus sumus aliqua narraturi.

† Cublai suprà in M. Paulo

De Iochi primogenito Hoccota Can. CAP. XX.

IOchi primogenitus Hoccota Can, equitauit uersus occidentem cum tota gente illa, quam sibi dederat pater suus: inuenit quasdam regiones illas, & terras

A terras fertiles & amœnas, & in omnibus diuitijs opulentas, unde ibi tentoria sua fixit. Acquisiuit igitur regnum Turquestan, & minorem Persiam, usque ad flumen Phison suum dominiũ se extendit: cum gente sua traxit ibi morã semper, quæ multiplicatæ sunt in diuitijs & personis, & hæredes ipsius Iochi usq; nunc successiue illarum partium dominium tenuerunt. Et illi qui nunc tenent terras illas, sunt duo fratres, quorum unus uocatur Capar, alter Doax, & illi inter se diuiserunt terras & gentes, & illas possident pacifice & quiete.

De Baydo secundo filio Hoccota Can. CAPVT XXI.

BAydo secundus filius Hoccota Can, cum Tartaris quos sibi dederat pater suus, equitauit uersus partes Septentrionales, quousq; peruenit ad regnum Cumaniæ. Cumani uerò, qui magnam habebant copiam armatorũ, opposuerunt se Tartaris, credentes posse defendere terram suam. Sed demũ fuerunt debellati, & fugerunt usq; ad regnum Vngariæ, & adhuc sunt multi Cumani ibidem habitantes. Postquam uero Baydo extra regnum Cumaniæ omnes fugauit Cumanos, ad regnum Cassiæ se transtulit, & illud etiam subiugauit, & occupauit terram † Gaczariæ, & regnum Bulgariæ, & per uiam qua Cumani fugerant, peruenit usque ad regnum Vngariæ. Post hæc iuerunt Tartari uersus partes Alamaniæ, quousq; peruenerunt ad quoddam flumen quod labitur per ducatum Austriacum. Tartari uero cogitauerunt transire per quendam pontem ibi factum. Sed dux Austriæ, & alij conuicini munierunt pontem, unde Tartaris fuit transitus denegatus. Baydo quidem furore accensus, præcepit quod omnes transirent, & ipse fuit primus ingressus, exponens mortis periculo se & suos. Nam antequam possent ad aliam ripam fluminis peruenire, equi fuerant fessi propter latitudinem fluminis & fortitudinem aquæ, unde Baydo submersus & suffocatus fuit cum magna quantitate suorum. Illi uero qui nondum ingressi fuerant aquas, hoc uidentes, magno dolore confusi, redierũt ad regnum Cassiæ & Cumaniæ, quæ occupauerant, ut est dictum. Deinde uero Tartari Alemaniam minime petierunt. Hæredes quidam prædicti Baydo successiue terras quas acquisiuerat, postmodum tenuerunt. Et ille qui dominium nunc tenet, uocatur Tochay, & uiuit pacifice & quiete.

† *alias Rasciæ*

B

De Gohagaday, tertio filio Hoccota. CAP. XXII.

GOhagaday tertius filius Hoccota Can, cum Tartaris quos sibi pater suus concesserat, equitauit uersus meridiem usque ad partes Indiæ minoris. Multa quidem inuenit deserta, mõtes & terras aridas, & totaliter derelictas, quod illas regiones non potuit pertransire, imò amisit gentium & animaliũ maximam quantitatem. Tunc uero uertit se ad partes occidentis, & post multos labores peruenit ad fratrem suum Iochi, & quæ sibi in uia acciderãt, enarrauit. Iochi uero compatiens fratri suo, de terris quas acquisierat, sibi & genti suæ partem benignè concessit, & illi duo fratres semper simul postea habitauerunt, & usq; nunc eorum heredes in illis partibus commorantur: ita tamen, quod hæredes minoris fratris reuerentiam portant hæredibus maioris, & contenti portionibus suis, simul uiuunt pacifice & quiete: & successor Iochi qui nunc uiuit, uocatur Barachi.

De Mango Can quarto imperatore Tartarorum. CAPVT XXIII.

ANno Domini M.CC.LIII. rex Armeniæ dominus Aytonus, uidens quod Tartari ferè subiugauerant omnia regna, regiones & terras usque ad regnum Turquię, accepto consilio sapientum, cogitauit ad Imperatorem Tartarorum personaliter se transferre, ut facilius captare posset eius beneuolentiam & amorem, & secum inire pacis fœdus. Sed primo transmisit dominum Sinibaldum Conestabulum regni Armeniæ fidelem suum, ut accepta ab Imperatore Tartarorum licentia, securius posset ire. Vnde prædictus frater regis dominus Sinibaldus cum xenijs multis, & pulchra gentium comitiua, iuit ad dominũ Tartarorum, & negocia pro quibus transmissus fuerat, optime adimpleuit. Veruntamen per spatium annorum quatuor traxit

D 3 moram

moram, antequam Armeniam remearet. Postquam uero rediit, regi ea quæ uiderat & fecerat seriosius enarrauit. Absq; igitur tarditate rex Armeniæ recessit occulte, dubitabat enim cognosci in terra Turquiæ, per quam ipsum transire modis omnibus oportebat: & sicut deo placuit, Soldanus Turquiæ tunc fuit uiriliter debellatus per quendam ducem Tartarorum, quem rex Armeniæ inuenit, & sui notitiam sibi dedit. Quumq; capitaneus ille intellexit de rege Armeniæ, quod ad Imperatorem iret, suscepit illum honorifice & benigne, & fecit illum secure conduci usq; ad regnum Cumaniæ, & ultra etiam Portam ferri. Postea uero inuenit rex alios duces Tartarorum, qui fecerunt illum conduci per omnes terras & loca, quousq; peruenit ad Almalech, ubi Mango Can Tartarorum Imperator & dominus residebat. Gauisus fuit Mango Can de aduentu regis Armeniæ, eo præcipue, quod postquã Changius Can montem Belgiam transiuit, nullus magnus princeps ei uenerat in occursum, & ideo cum magna beneuolentia & honore suscepit eundem, deditq; sibi de maioribus domus suæ, qui eum associarent, & in omnibus honorarent. Et ipse imperator multas gratias fecit regi Armeniæ. Rex autem Armeniæ postquam per dies aliquos requieuit, supplicauit Imperatori, quatenus super expeditione negociorum pro quibus ad eum uenerat, intendere dignaretur, & daret sibi licentiam redeundi. Imperator uero benigne respondit, quod omnia uota sua libentissime adimpleret, & quod ualde gratũ erat sibi, quod ad imperiũ suum uenerat sua spontanea uoluntate. Rex itaq; septẽ petitiones cum deliberatione formauit. Primo enim rogauit, ut Imperator cum gente sua cõuerteretur ad fidem Christi, sectis aliis omnibus derelictis, & se facerent baptizari. Secundo petiit, quod pax & amicitia perpetua inter Christianos & Tartaros firmaretur. Tertio requisiuit, quod in omnibus terris quas Tartari acquisiuerant, & quæ acquirerent, omnes ecclesiæ Christianorũ & clerici illarũ, siue laici, siue religiosi, ab omni seruitute & datia essent liberi & exempti. Quarto requisiuit, ut terram sanctam & sanctũ sepulchrum domini de manibus Saracenorũ auferret, & restitueret Christianis. Quinto ut intenderent ad destructionem Caliphi de Baldack, qui erat caput & doctor sectæ perfidi Mahumeti. Sexto requisiuit, ut sibi concederetur priuilegium speciale, quod à quibuscunq; Tartaris, præcipue regni Armeniæ propinquioribus auxilium imploraret, sibi dare omni mora postposita tenerentur. Septimo requisiuit, quod omnes terræ iurisdictionis regni Armeniæ, quas Saraceni occupauerant, & in manus Tartarorũ postmodum redierant, regi Armeniæ restituerentur: illas omnes quas rex acquirere posset contra Saracenos illos, haberet & teneret pacifice & quiete. Mango Can ergo petitionibus regis Armeniæ intellectis, suos fecit proceres & consiliarios conuocari, & regi Armeniæ in sua præsentia constituto, corã omnibus adstantibus sic respondit: Quoniam rex Armeniæ de longinquis partibus ad imperium nostrũ uenit nõ compulsus, sed sua propria uoluntate, decet imperatoriam maiestatem suis supplicationibus annuere, in his præcipue, quæ sunt licita & honesta. Vobis itaq; regi Armeniæ taliter responsurus sum, quod preces uestras acceptamus, & omnes faciemus cum dei beneplacito adimpleri. Primo quidẽ ego Imperator & dominus Tartarorũ me faciam baptizari, tenebo fidem quã tenẽt hodie Christiani, & omnibus aliis sub meo imperio constitutis consulam quod faciant illud idem, non tamen intendo uiolentiam facere alicui. Ad secundam requisitionẽ uestram taliter respondemus: Qua uolumus quod pax perpetua uigeat inter Tartaros & Christianos, ita tamẽ, quod uos principalem fideiussorẽ constituere debeatis, quod Christiani pacem & concordiam erga nos, sicut nos erga ipsos inuiolabiliter obseruent. Volumus etiam, quod omnes Christianorũ ecclesiæ, & clerici Christiani, cuiuscunq; conditionis existant, seculares siue religiosi, gaudeant in omnibus terris nostri imperii priuilegio libertatis, nec libeat alicui ex eis inferre molestiam quoquo modo. Super facto terræ sanctæ dicimus, quoniam si possemus com-

A commode, personaliter ueniremus, ob reuerentiam domini nostri Iesu Christi. Sed quia multum habemus in istis partibus expedire, fratri nostro Haolono dabimus in mandatis, quod negocium istud sicut decet, ducat per omnia ad effectum. Eruet enim ciuitatem Hierusalem, & totam terram sanctam de manibus paganorum, & illam restituet Christianis. Super facto Caliphi de Baldak nos dabimus in mandatis Baydo capitaneo Tartarorum, qui sunt in regno Turquiæ, & alijs, quæ circa illas regiones inueniũtur, quod omnes obedire debeant fratri nostro, & uolumus quod ipse destruat Caliphum tanquam nostrum capitalem & pessimum inimicum. De priuilegio uero illo, quod quærit habere rex Armeniæ super habendo subsidio Tartarorum, uolumus quod illud dictetur iuxta suam plenariam uoluntatem, & illud faciemus libentissime confirmari. Vltimo uero de eo, quod rex Armeniæ requirit, quatenus terras regni sui per Saracenos ablatas, & postmodum per Tartaros occupatas, sibi restitui faciamus, hoc etiam concedimus liberaliter & libenter, & uolumus quod frater noster Haolonus omnes dictas terras restituat sine mora: & ulterius uolumus & mandamus, quod de terris quas acquisiuimus, plana castra dicto regi in augmentum & tutelam regni sui de speciali gratia concedantur.

De Mango Chan, qualiter baptizatur in Christo. CAPVT XXIIII.

POstquam igitur Mango Can petitiones regis Armeniæ liberaliter adimpleuit, & confirmauit per priuilegia mihi facta, continuo uoluit baptismatis recipere sacramentum, unde baptisatus fuit per manus cuiusdam episcopi, qui erat cancellarius regni Armeniæ, & omnes illi de domo sua fuerunt etiam baptisati, & multi alij utriusq; sexus nobiles & magnates, & ordinauit de illis qui sequi debebant Haolonum fratrem suum, pro subsidio terræ sanctæ. Equitauerunt ergo Haolonus & rex Armeniæ ambo simul, quousque transiuerũt magnũ flumen Phison. Haolonus quidem cum suo exercitu copioso inuasit regiones & terras undiq;, & antequam sex mensium spatiũ laberetur, totũ regnum Persarum, quia carebat domino & rectore, fuit faciliter subiugatum, cepitq; Haolonus absq; resistentia omnes terras, usq; ad terram

B Assassinorum. Isti uero Assassiani, sunt homines infideles, nullam habẽtes legem, uel fidem, nisi sicut eorũ princeps & dominus instruebat, qui Sex montium uulgariter dicebatur, ad cuius beneplacitũ & mandatũ, morti se sponte & faciliter offerebant. Habebant enim præfati Assassini, quoddam inepugnabile castrum, quod Tigado dicebatur. Erat autem illud castrum omnibus necessarijs præmunitum, & ita forte, quod à nulla parte timebat insultum. Pręcepit itaq; Haolonus cuidam duci, ut assumeret decem millia Tartarorum, quæ dimisit in custodia regni Persarum, quod subiugauerat, ut est dictum, quibus castrum illud obsideret, & quousq; illud caperet, non discederet ullo modo. Vnde prædicti Tartari in obsidione illius castri steterunt per uiginti septem annorum spatium tam hyeme quàm æstate: finaliter uero Assassini dediderunt castrum propter defectum uestium, & non propter penuriam uictualium, uel in alia ratione. Eo uero tempore, quo Haolonus uacabat circa custodiam regni Persarum, & obsidionem castri Assassinorum, rex Armeniæ ab eo accepit licentiam redeundi, quia longo tempore steterat extra regnum. Haolonus itaque licentiam dedit regi, & eidem contulit magna dona, & insuper mandauit præcipiendo Baydo, qui in regno Turquiæ, quod occupauerat residebat, ut regem Armeniæ conduci faceret secure usq; ad introitum regni sui. Cuius mandatum fuit per omnia adimpletum, & sic post spatium trium annorum & dimidium reuersus fuit rex Armeniæ sospes & hilaris per gratiam Iesu Christi.

De Haolono fratre Mango, qui destruxit Assyrios, & introiuit in regnum Persarum pro fide Christi. CAPVT XXV.

POstquam uero Haolonus de custodia regni Persarum, sicut erat decens & rectum, ordinauit, transtulit se ad quandam Armeniæ prouinciam,

quæ uocabatur Sorloch: ibi tota æstate dedit se solatio & quieti: & ipse quo- A
que hyeme ueniente obsedit ciuitatē Baldach, in qua erat Caliphus, qui magister erat & doctor sectæ perfidi Mahumeti, fecitq; Haolonus ad exercitum conuocari triginta millia Tartarorum, qui erant in regno Turquiæ: postq; congregauit undiq; gentem suam, insultari fecit ante litus ciuitatis, quæ uelociter absq; nimio moræ dispendio fuit capta. Caliphus quidem captus uiuus adductus fuit ante præsentiam Haoloni: & inuentæ fuerunt in Baldach tantæ diuitiæ, quod uix credendum esset, esse totidem in residuo huius mundi. Capta autem fuit ciuitas Baldach anno domini M.CCLVIII.

De Haolono, qualiter cepit ciuitatem Baldach, & destruxit Caliphum summum Pontificem Saracenorum. CAPVT XXVI.

POstquam uero Haolonus de ciuitate Baldach fecit omnia quæ uolebat, iussitq; Caliphum ante se adduci, & præcepit quod ante se totum eius thesaurum poneret. Tunc uero Haolonus interrogauit Caliphum, dicens: Cognoscis'ne totum fuisse tuum quod uides? Vtique ait ille. Haolonus dixit: Quare tu tanto thesauro non conuocabas stipendiarios & uicinos, ut te & terram tuam tuerentur à potentia Tartarorum? At ille respondit: Quoniam credebam satis sufficere gentē meam. Tunc dixit Haolonus Calipho: Tu diceris doctor omnium credentium in falsa secta Mahumeti, & à tuis mu nerabaris: talis ergo magister & tantus aliis cibis cibari non debet, unde tibi damus in cibum ista omnia pretiosa, quæ tantum dilexisti & cum magna auiditate custodisti: & præcepit ponere Caliphum in una camera, & ante ipsum proiici margaritas & aurum, ut de illis comederet quantum uellet: & præcepit, ne aliquis cibus daretur, aut potus alius propinaretur eidem: & sic morte pessima miser ille & auarus miserabilem uitam finiuit: nec unquam Caliphus postea extitit in Baldach.

De morte Caliphi. CAPVT XXVII.

POstquam uero Haolonus subiugauit Baldach, & terras alias circumcirca: prouincias diuisit per duces & rectores, sicut suæ placuit uoluntati, & præcepit, quod ubiq; Christiani tractaretur benigne, & quod eis castrorum et ciuitatū custodiæ traderetur. Saracenos quidē iussit ponere in maxima seruitute. Haolono quidē erat uxor Christiana, nomine Doucoscaron, & fuit de progenie illorum regum qui uenerūt ab oriente uisa stella natiuitatis domini, & ista domina deuotissima Christiana in perpetuam licentiam diruendi templa Saracenorum petiebat, & inhibendi, ne solennitas fieret in nomine Mahumeti, & fecit Saracenorum templa funditus deuastari, & in tantam seruitutem posuit Saracenos, quod non erant ausi ulterius apparere. B

De persecutione sacerdotum in lege Mahumeti. CAPVT XXVIII.

POstquam uero Haolonus requieuit per spatium unius anni, tunc misit ad regem Armeniæ, quod ueniret cum gente sua ad ciuitatem Rohais in regno Mesopotamiæ: quoniam intendebat ire ad terram sanctam, ut illam redderet Christianis. Vnde rex Haithonus bonæ memoriæ, iter suum arripuit cum magna proborum armatorum uirorum, equitum & peditum comitiua: quia tunc temporis regnum Armeniæ in tam prospero statu erat, quod facere poterat duodecim millia equitum, & quadraginta millia peditum armatorum, & ego qui hoc tempore meo uidi, possum perhibere testimonium ueritati. Quumq; rex Armeniæ uenisset, sicut mandauerat Haolonus, & super negotio terræ sanctæ simul colloquium habuisset, ait rex Armeniæ Haolono: Domine, Soldanus Halappi tenet totius regni Syriæ principatū, in quo quidem regno sancta Hierosolymitana ciuitas inuenitur: & postquam intenditis terram sanctam acquirere, sicut mihi uidetur, primitus est Halappi ciuitas obsidenda, quæ totius regni Syriæ est caput & magistra, nam si ciuitas Halappi uestro subditur dominio, alias terras omnes poteritis faciliter obtinere. Consilium itaq; regis Armeniæ placuit Haolono: unde fecit obsidere ciuitatem Halappi, quæ erat fortissima ciuitas, muris circummunita, habitata, plena

Halappi Syriæ metropolis

A plena populis,& diuitijs opulenta. Haolonus quoque cum meatibus subterraneis, cum onagris, arcubus & balistis, & alijs generibus armorũ uarijs & diuersis, inuadi fecit undique sic uiriliter ciuitatẽ, quod licet inexpugnabilis uideretur, ipsam tamen uiolenter nouem dierũ termino occupauit. In ipsa quidem ciuitate, Halappi tantam diuitiarum incredibilẽ multitudinem inuenerunt, quod uix esset credendum. Erat autem quoddam castrum in medio ciuitatis, quod se tenuit per undecim dies postquã ciuitas iam extiterat occupata, demũ uero per meatus subterraneos fuit captũ: & capta fuit ciuitas Halappi, & deinde regnum Syriæ per Haolonum anno domini MCCLX.

De Haolono qualiter cepit ciuitatem Halappi & Damascum & acquisiuit terram sanctam usque ad desertum Aegypti. CAP. XXIX.

QVando uero Soldanus Halappi, qui uocabatur Melecnaser, qui tunc erat in ciuitate Damasci, intellexit quod ciuitas Damasci capta fuerat cum filijs & uxore, qui erant ibidẽ, nesciuit ad consiliũ ponere seipsum, nisi quod ad pedes Haoloni uenit, misericordiã implorando: sperabat enim per hoc, quod sibi uxor & filij redderentur, & pars aliqua ad suũ dominium tenendum: sed Soldanus fuit in sua opinione deceptus, quoniã Haolonus ad regnum Persarum destinauit ipsum cum filijs & uxore, ut absque inquietatione dominium Syriæ obtineret. His itaque sic peractis, de spolijs acquisitis in captione ciuitatis Halappi, regi Armeniæ, Haolonus contulit magnam partẽ, & de terris etiam quas occupauerat, regi quamplures concessit. Vnde rex Armeniæ accepit plura castra regno suo uicina, & illa fecit muniri ad suam liberam uoluntatem. Post hæc Haolonus misit per principem Antiochiæ, qui regis Armeniæ gener erat, dona, & ipsum principem plurimum honorauit, & dedit sibi priuilegia gratiosa, & omnes terras suę iurisdictionis, quas occupauerant Saraceni, & quæ ad suum dominium redierant, iussit quod principi redderentur libere & quiete. Et postquam Haolonus ordinauit ea

B quæ fuerant ordinanda, circa negocia ciuitatum & terrarum quas occupauerat, dum intenderet se transferre ad regnum Hierosolymitanum, ut terram sanctam liberaret de manibus Saracenorũ, & illam restitueret Christianis. Et ecce nuncius uenit tertia die, noua ferens de obitu fratris sui, & narrauit qualiter post obitum Mango Can uacauerat imperium Tartarorum, quod eius quotidie præstolabatur aduentus, ut ipsum in sede ponerent fratris sui. Haolonus quidem intellectis rumoribus de obitu fratris sui, fuit ineffabili tristitia circumuentus, unde ulterius non processit, sed ordinauit quendam suum ducem, nomine Guiboga, & dimisit ipsum cum decem millibus Tartarorum in custodiam regni Syriæ, & præcepit quod terram sanctam acquireret & restitueret Christianis. Quo facto, Haolonus festinanter recessit, uersus partes orientis dirigens suos gressus, & dimittens in Thaunisio natum suũ, per diætas suas processit.

De Cobila Can quinto imperatore Tartarorum. CAPVT XXX.

SEd antequam ad regnum Persarum peruenisset, ecce sibi nuncij quidam occurrerunt, qui narrauerunt qualiter omnes proceres & maiores fratrẽ suum Cobila Can posuerant in sede imperatoria Tartarorum: quo audito Haolonus dum in Thaunisio moraretur, ecce nuncij uenerunt ad eum, qui retulerunt sibi, quod Barcat cum maximo apparatu incedens, intenderet hæreditare si posset. His quoque rumoribus intellectis Haolonus, continuo gentem suam congregauit, & obuiauit inimicis suis super quodam flumine congelato, ibique fuit ingens prælium inchoatum. Propter multitudinem gentiũ & equorum glacies rupta est, & submersi fuerunt tam ab una parte quam ab alia triginta millia Tartarorum. Exercitus uero utriusque partis absque alio processu redierunt tristes propter amissionem suorum. Guiboga uero, quẽ Haolonus dimiserat in regno Syriæ, & in prouincia Palæstinæ, terras illas tenuit pacifice, & diligebat multum Christianos. Nam ipse fuerat de progenie triũ regum, qui uenerunt natiuitatem domini adorare. Quumque dictus Guiboga

solicite

solicite laboraret, ut terram sanctam reduceret in potentiam Christianorum, ecce diabolus inter ipsum & Christianos illarum partium semen scandali & discordiæ seminauit, & hoc accidit tali modo: in terra enim de Belfortis, quæ est de dominio ciuitatis Sidonensis, erant plures uillæ, in quibus Saraceni certum censum Tartaris exhibebant, unde accidit, quod certi homines Sidonis & de Belfortis congregati, in unum fuerunt ad uillas Saracenorum & casalia, & deprædauerunt eos, plures interfecerunt Saracenos, alios uero cũ magna multitudine bestiarum ducebant cum præda. Quidam uero nepos Guibogæ, qui ibi prope morabatur, cum parua equitum comitiua sequutus fuit celeriter Christianos, qui talia fuerant operati, ut diceret, ex parte auũculi sui, quod dimitterent prædam. Quidam ex ipsis Christianis irruerunt in eum & occiderunt eum, & quosdam alios Tartaros cum eodem, & noluerũt restituere prædã. Quando Guiboga intellexit, quod Christiani interfecerãt nepotem suum tali modo, confestim equitauit & cepit ciuitatem Sidoniensem, & destruxit magnam partem murorum, paucos perdidit Christianos, qui ad insulam fugerant, nunquam tamen postea de Christianis Syriæ Tartari fiduciam habuerunt, neque Christiani Tartaris sunt confisi: postea uero Tartari pulsi fuerunt de regno Syriæ per potentiam Saracenorum, sicut inferius exprimetur.

De morte Haoloni, & qualiter Soldanus recuperauit terram Syriæ Aegypti.

CAPVT XXXI.

INterea quoq; dum Haolonus haberet guerram cum Bartat, sicut superius est expressum, Soldanus Aegypti suo exercitu congregato, egressus est de Aegypto, & uenit ad prouinciã Palæstinæ, & in quodam loco uocato Henyaleck, prælium cum Guiboga capitaneo Tartarorum cõmisit, & idem Guiboga fuit debellatus & occisus in bello. Tartari uero, qui de prælio illo euadere potuerunt, iuerunt in Armeniam, & ex tunc regnũ Syriæ sub potestate Saracenorum fuit totum redactum, præter aliquas ciuitates Christianorum positas prope mare. Quãdo uero Haolonus intellexit de Soldano Aegypti, qui regnum Syriæ inuaserat, & fugauerat gentem suam, cõtinuo suum exercitum congregauit, & misit ad regem Armeniæ, & ad regem Georgiæ, & ad alios Christianos partiũ orientis, ut uenirent parati contra Soldanum Aegypti & alios Saracenos. Quumq; Haolonus iam suum exercitũ congregasset, inuasit eum quædã infirmitas, quę eum detinuit per spatiũ quindecim dierũ, & ex illa infirmitate obijt Haolonus: cuius rei causa terræ sanctæ negocium iam incœptũ, fuit totaliter perturbatum post obitum Haoloni. Abaga filius eius tenuit dominium patris sui, & rogauit Cobila Can Imperatorem auunculum suum, ut ipsum in dominio suo cõfirmaret, & hoc fecit libenter: unde uocatus fuit Abaga, & cœpit dominari anno domini M.CC.LXIIII.

De Abaga filio Haoloni, qui patri in imperio succeßit. CAP. XXXII.

ABaga fuit prudens, & dominium suum prospere gubernauit, & fuit in omnibus fortunatus, præter in duobus, unum uidelicet, quia noluit effici Christianus, sicut extiterat pater suus, imò colebat idola, & fidẽ dabat presbyteris idololatriæ. Aliud, quia semper guerrã habuit cũ uicinis: & propter hoc Soldanus fuit longo tempore in quiete, & ex hoc Saracenorum potẽtia multum creuit. Tartari uero qui euadere poterant, de terris Tartarorum fugiebant ad Soldanũ, ut euitarent grauia onera quæ eis Tartari imponebant: propterea Soldanus fecit quandam magnam sagacitatẽ, quia misit nuncios suos per mare ad Tartaros, in regno Cumanię, & regno Russiæ, & fecit cum illis Tartaris compositionẽ & pactum, uidelicet quod quandocunq; Abaga moueret guerram cõtra terram Aegypti, quod ipsi inuaderent terram suam, & promisit dare magna dona eis: & hoc modo Abaga non poterat inuadere terram Aegypti: & Soldanus sine cõtradictione cuiusquam potuit inuadere Christianos, & terras Syriæ faciliter occupare: unde Christiani amiserunt ciuitatem Antiochiæ, & alia plura castra quæ in regno Syriæ possidebant.

De Sol-

A De Soldano Aegypti, qualiter debellauit regem Armeniæ, & unum de filijs eius cepit, alterum occidit. CAPVT XXXIII.

PRæterea Benedeclar Soldanus Aegypti ita extitit fortunatus, quod postea regnũ Armeniæ conquassauit. Nam accidit, quod rex Armeniæ cum magna gente iuerat ad Tartaros, & Soldanus hoc sciens, cogitauit inuadere regnum Armeniæ, unde misit quendam capitaneum suum loco sui cui tradidit gentem suam. Filij autem regis Armeniæ scientes Saracenorum aduentum, congregatis omnibus qui poterant arma ferre in confinibus regni, obuiauerunt Aegyptijs, cum quibus uiriliter pugnam inierunt: finaliter tamen fuit Armeniorũ exercitus debellatus: ex duobus filijs regis, alter fuit captus, alter uero occisus in bello. Saraceni itaq; per regnum Armeniæ discurrẽtes, ferro totam planiciẽ deuastarunt, & bona infinita inde asportarunt in Christianorum maximum detrimentum. Exinde uero inimicorum potentia multum creuit, & regis Armeniæ posse fuit mirabiliter diminutum. Rex uero Armeniæ, qui semper solicite conabatur ad destructionem infidelium toto posse, intellectis infelicissimis rumoribus regni sui, fuit animo mirabiliter perturbatus, & die noctuq; cogitabat qualiter Saracenis posset inferre grauamen, unde multoties inducebat Abagan & Tartaros ad destructionẽ sectę perfidi Mahumeti, & Christianorũ subsidium & iuuamen: sed Abaga propter guerram quam habebat quotidie cum uicinis, se sæpius excusabat. Rex Armeniæ uero perpendens, quod non poterat ad præsens habere subsidium Tartarorum, misit suos nuncios ad Soldanum Aegypti, & treugas cum ipso iniuit & firmauit, hoc faciens, ut de Saracenorũ carceribus posset redimere natum suum. Vnde Soldanus promisit regi, quod si sibi redderet quendam suum socium nomine Sangolascar, qui captiuus penes Tartaros tenebatur, & sibi restitueret castra ciuitatis Halappi, quæ occupauerat tempore Haoloni, ipse filium restitueret pristinæ libertati, Soldanus itaq; restituit filium B regis, & recepit socium suum, & rex restituit Soldano castrũ de Tempesack, & alia duo castra fecit dirui, ad requisitionẽ Soldani, & hoc modo filius Armeniæ regis fuit de carceribus liberatus. Post hæc uero rex Haithonus, bonæ memoriæ, qui XLV. annis regnum tenuerat, & multa bona fecerat Christianis, regnum & dominium suum contulit, & concessit filio suo Dn. Tiuono, de Aegypti carceribus liberato: & ipse renuncians pompis huius seculi, est religionem ingressus, & uocatus fuit Macarius, mutato proprio nomine, secundum consuetudinem Armeniorum, qui quando ingrediuntur religionem, mutari faciũt sibi nomen. Et post modicum temporis spatium rex Haithonus requieuit in pace, anno domini M.CCLXX.

De Abaga, qualiter introiuit Aegyptum, & destruxit Turquiam.
CAPVT XXXIIII.

ILle autẽ rex Armeniæ supernominatus fuit sapiens atq; prudens, & suum regnum prouide gubernauit, dilectus fuit ualde tam à sua gente quàm à Tartaris, & ex toto animo studuit destruere Saracenos, unde suo tempore accidit, quod Abaga pacem composuit cum uicinis suis, qui longo tempore sibi fuerãt inimici. Tunc uero temporis Soldanus Aegypti ingressus fuit regnum Turquiæ, & ibi multos Tartaros interfecit, & de pluribus uillis fugauit eosdem. Nam quidam Saracenus, qui Paruana uocabatur, erat in regno Turquiæ capitaneus Tartarorum, & iste rebellis effectus contra Abagan, conabatur Tartaros omnes perdere & fugare. Abaga uero hoc audiẽs, equitauit ita propere, quod quadraginta diætas in quindecim dierũ spatio peregerit. Soldanus Aegypti audiens aduentum Tartarorum, subito de regno Turquiæ recessit, nec fuit ausus ulterius expectare, non tamen potuit ita celeriter arripere iter suum, quin Tartari qui uelociter sequebantur, attingerẽt exercitus sui finem, in introitu regni Aegypti in quodam loco, uocato Pasblanck. Irruentes itaq; Tartari in posteriori custodia exercitus, ceperũt duo millia equitum Saracenorum, & diuitias multas acquisiuerunt, & ceperunt etiam

etiam quinq; millia domos Cordinorum, qui in illa regione degebant. Perueniente uero Abaga usq; ad confines terrę Aegypti, consultum erat sibi, ne ultra progrederetur propter æstum: terra enim illa est calida ultra modum, & Tartari, & eorum animalia, quæ à longe uenerant festinanter, non potuissent pondus ferre laboris & æstus: unde Abaga rediit in Turquiam, & fecit dissipari & destrui omnes terras, quæ rebelles extiterant & reddiderant se Soldano, Paruanam uero proditorem cum suis sequacibus iuxta morē Tartarorum per medium fecit scindi, & iussit quod in omnibus cibis quos erat comesturus, poneretur de carne illa Paruanæ proditoris, de qua comedit Abaga, & dedit suis proceribus comedendum, & talem ultionem sumpsit de Paruana proditore rex Abaga. A

De Soldano Aegypti mortuo per uenenum. CAPVT XXXV.

POstquam ergo Abaga de regno Turquiæ sua uota compleuit, & Tartari fuerunt repleti prædis & diuitiis, quas acquisiuerant contra rebelles Saracenos, uocauit ad se regem Armeniæ, & sibi obtulit regnum Turquiæ, eo quod pater suus & ipse semper se gesserant fideliter erga dominium Tartarorum. Rex uero Armeniæ tanquam sapiens & discretus, de tanto dono obtulit Abaga multas grates, & à retentione regni Turquiæ se curialiter excusauit, asserens se nō posse sufficere ad duo regna commode gubernanda. Nam Soldanus Aegypti erat in integro posse suo, & ad grauamen regni Armenię toto conamine intendebat: quare satis sibi facere uidebatur, si ad defensionē regni Armeniæ poterat consilium adhibere. Consuluit tamen rex Armenię, ut Abaga de regno Turquiæ taliter ordinaret antequam recederet, quod de rebellione nullatenus dubitaret, & nulli Saraceno daret dominium in Turquia. Abaga quidem acceptauit regis consilium, & nunquam postea uoluit quod Saraceni in illis terris dominium obtinerent. His itaq; completis, rex Armeniæ requisiuit & rogauit, quod Abaga uellet intendere ad liberationē terræ sanctæ, & ipsam eruendam de manibus paganorum. Hoc Abaga promisit facere toto posse, & consuluit, quod rex nuncios suos mitteret ad Papam, & ad alios dominos & principes Christianorum, pro subsidio terrę sanctæ: Abaga uero in regno Turquiæ ordinatis quæ fuerant ordinanda ad regnum Corosten, ubi familiam suam dimiserat, est reuersus. Benedeclar uero Soldanus Aegypti, quum Tartari damnum sibi intulerunt, fuit ueneno potatus, & subito obiit in Damasco: de quo Christiani partium orientis fuerunt ualde gauisi, & Saraceni cœperunt multipliciter contristari. Nam post mortem Soldani non habuerunt tam bonum Soldanum, ut Saraceni communiter asserebant. Quidam uero filius suus Meleckfait nomine successit in dominio: sed post modicum temporis spatium de dominio fuit expulsus per quendam qui uocatus fuit Ersi, qui uiolenter dominiū usurpauit, & constituit se Soldanum. B

De Mangodanior duce Tartarorum, qualiter aufugit de pugna propter timorem.
CAPVT XXXVI.

TErmino itaq; ueniente, in quo Abaga debuit & potuit guerram mouere cōtra Soldanum Aegypti, ordinauit quod Mangodanior frater suus ad regnum Syriæ, cum triginta millibus Tartarorū se transferret, & si forte Soldanus ueniret belliger cōtra eum, ipsum uiolenter debellaret, & si Soldanus uitaret prælium, occuparet terras & castra, & custodiendas traderet Christianis. Quando Mangodanior itaq; per dietas suas processisset, quousq; Armeniæ appropinquauit, tunc misit pro rege Armeniæ, qui continuo uenit cum pulchra equitum comitiua, & ingressi fuerunt regnum Syriæ, & iuerunt totam prouinciam deuastando usq; ad ciuitatem Hames, quæ Camella hodie appellatur à pluribus, & est sita in medio regni Syriæ, ut fertur. In facie uero illius ciuitatis est quædam planicies ualde pulchra, ibiq; Soldanus Aegypti congregabat posse suum, intendens cum Tartaris præliari. Saraceni itaq; ex una parte, & Christiani cum Tartaris ex aduerso ingens prælium iniuerūt.

Rex

A Rex itaq; Armeniæ cum Christianis ducebat & regebat exercitus dextrum cornu, unde ipse inuasit sinistrum cornu exercitus Soldani, & fugauit inimicos usq; ad ciuitatē Hames per tres diætas longas & ultra uiriliter. Almach etiam quidam Tartarorum, aliam partem exercitus Soldani uiriliter debellauit, & per tres diætas Saracenos fugauit, quousq; peruenit ad quandam ciuitatem quæ uocatur Tara. Quumq; crederent Soldani potētiam fuisse contritam, & ecce Mangodanior, qui nunquam uiderat discrimina præliorū, de quibusdam Saracenis, Bedinnis lingua Arabica nominatis, absq; rationali causa timens retrocessit, campum uictoriæ derelinquens, dimisitq; regem Armeniæ, & alium ducem suum qui inimicos fuerant persequuti. Quando uero Soldanus, qui omnia crediderat amisisse, uidit campum belli uacuum & totaliter derelictum, ascendit quendam monticulū cum quatuor armatis firmiter ibi stando. Rex uero Armeniæ rediens de conflictu, quum non inuenisset in campo Mangodanior, fuit plurimū stupefactus, cogitans uiam quā gradiebatur, post ipsum tenuit gressus suos. Almach uero prædictus, qui persequutus fuerat Saracenos quos fugauerat, per biduum expectauit, sperans dominū suum Mangodanior post ipsum, sicut debuit, equitasse, ut inimicos & prouinciam subiugaret, de quibus fuerant uictoriam consequuti. Cognita uero ueritate, de recessu Mangodanior, post ipsum ire festinauit, uictoriā derelinquens, & inuenerunt Mangodanior super litore fluminis Euphratis expectantem. Post hæc Tartari ad eorum prouinciam sunt reuersi. Rex uero Armeniæ cum gente sua in illo itinere passus fuit multa incommoda & labores. Nam propter uiarum longitudinem, & penuriam pabulorum equi Christianorum regni Armeniæ fuerunt totaliter fatigati, quod incedere non ualebant: & sic separatim Christiani per deuia incedentes, à Saracenis qui degebant in illis partibus, sæpius inueniebantur, & absq; misericordia cædebantur, unde maior pars totius exercitus regni Armeniæ amissa fuerat, & B proceres quasi omnes. Et hoc infortunium Mangodanior accidit anno M. CCLXXXXII. Postquam uero Abaga Can hæc omnia intellexit, congregauit undiq; gentem suam, & quum iam esset paratus contra Saracenos procedere toto posse: & ecce quidam filius diaboli Saracenus uenit ad regem Persarum, & quibusdam qui Abaga familiariter seruiebant, contulit multa dona, & cum eis taliter ordinauit, quod una die Abaga & fratri suo Mangodanior uenenum mortiferum propinaretur, ex quo ambo, proh dolor, excesserunt è uita in octo dierum spatio: per illos eosdem, qui scelus istud perpetrauerant, fuit primo comperta ueritas huius rei, & sic obijt Abaga Can anno domini M. CCLXXXXII.

De Tangodor secundo filio Haoloni, qui succeßit Abaga in regno.

CAPVT XXXVII.

POst obitum Abaga Can congregauerunt se Tartari, & constituerunt dominum super eos, quendam fratrem Abaga, qui Tangodor uocatur, & alios fratres suos præcesserat. In diebus quidem iuuentutis suæ datū fuit sibi baptismatis sacramentū, & uocatus fuit in baptismate Nicolaus. Sed postq; fuit ætate perfectus, propter societatem Saracenorum quam dilexerat, effectus fuit pessimus Saracenus, & renūcians fidei Christianæ Mahumet Can uoluit se appellari, & toto conamine studuit facere quod omnes Tartari conuerterentur ad sectam iniquitatis filij Mahumeti, & quibus uiolentiam inferre forsitan non audebat, dona, gratias, honores conferebat. Tempore istius igitur Mahumeti Can, conuersi fuerunt ad fidem Saracenorū Tartari infiniti, sicut hodie euidenter apparet. Præcepit itaq; iste filius diaboli Mahumeti, omnes ecclesias Christianorū dirui, & ne Christiani auderent amplius celebrare legem & dogmata Christi, faciebat publice prædicari Mahumeten, & Christianos exules fecit. Iterū in ciuitate Taurisij fecit Christianorum ecclesias totaliter deuastari. Misit etiam suos nuncios ad Soldanū Aegypti, & firmauit pacis & concordiæ secum fœdus, & promisit quod omnes Christianos

nos qui in terris dominĳ sui erāt, compelleretur ad Saracenos, aut capitibus priuarentur: unde Saraceni fuerūt magna exultatione repleti: Christiani uero tristes & timidi incedebant, nec eis aliud residebat, nisi dei misericordiam inuocare: uidebant enim persequutionem Christianorum maiorē quàm unquam fuerat tēporibus retroactis. Transmisit etiam prædictus diabolus Mahumetes ad regem Armeniæ, & ad regem Georgiæ, & ad alios Christianos, ut ad ipsum accederent sine mora: sed Christiani cogitauerunt potius mori in prælio, q̃ suis placere mandatis, quia nesciebant aliud remediū inuenire. Quumq; fideles Christiani in tāta essent cordis amaritudine positi, quod mori potius q̃ uiuere affectabant: ecce deus, qui sperantes in se nullatenus derelinquit, cōsolamen transmisit Christianis omnibus. Nam quidā frater istius Mahumeti, & quidam eius nepos, nomine Argonus, fuerunt isti Mahumeto propter mala opera sua contrarĳ & rebelles, & significauērūt Cobila Can maiori imperatori Tartarorū, qualiter iste Mahumetes antecessorū suorum uestigĳs derelictis, effectus fuerat pessimus Saracenus Tartaros omnes quos poterat inducendo, ut efficerentur etiam Saraceni. Quo audito Cobila Can imperator, fuit plurimū perturbatus, unde Mahumeto præcipiendo mandauit, quatenus corrigere se deberet, & à malis operibus abstinere, alioquin procederet cōtra ipsum. Ipse quidem Mahumetes mandato imperatoris intellecto, ira & indignatione fuit repletus: & quia nullus erat qui auderet suis uoluntatibus contraire, præter fratrē suum & prædictū nepotem suū Argonum, laborauit tantū diabolicus ille Mahumetus, quod fecit interfici fratrē suum, & de nepote suo Argono intendens facere illud idem, iuit cum exercitu copioso, ut ipsum caperet & teneret. Argonus uero qui contra potentiā inimici nō poterat belliger apparere, montes petĳt, & in quoddam castrum fortissimū introiuit. Idem uero iniquitatis filius Mahumetus dictū castrum obsedit, stans circumcirca cum suo exercitu infelici. Finaliter uero Argonus se reddidit Mahumeto cum pacis interiectis conditionibus, uidelicet, quod sibi & suum dominiū seruaret. Postquā Mahumetus Can tenuit Argonū, tradidit eum conestabulo suo, & pluribus alĳs magnatibus sub custodia cōcludendum. Et dum reuerteretur ad ciuitatē Taurisĳ, ubi dimiserat filios & uxores, dedit omnibus in mandatis, quod post ipsum incederēt paulatim: conestabulo uero & quibusdā alĳs, in quibus præcipue confidebat, iussit quatenus nepotē suū occiderent, & occulte sibi caput afferrēt. His itaq; taliter ordinatis, festinanter præcepit eis Mahumetus. Inter illos uero qui mandatū susceperant tanti sceleris adimplendi, inuentus fuit quidam potens uir, quem Abaga nutriuerat, pater ipsius Argoni, qui pietate motus, armis susceptis, conestabulū Mahumeti, & omnes suos sequaces nocte gladio iugulauit, & Argonū à mortis periculo liberauit, & constituit Argonum rectorem & dominum super omnes. Vnde alĳ timore, alĳ uero amore obedientes fuerunt suis beneplacitis & mandatis. His itaq; sic peractis, Argonus cum comitiua suorū fidelium, fuit persequutus celeriter Mahumetū, & antequam Taurisiū perueniret, personaliter cepit illum, quem captū iussit per medium detruncari, & sic fuit interfectus canis ille pessimus Mahumetus, inimicus fidei Christianæ, antequam duorum annorum spatium in suo solio compleret. A B

De Argono filio Abaga, qualiter fuit dominus Tartarorum post mortem Tangodor pessimi Saraceni. CAPVT XXXVIII.

ANno domini M.CCLXXXV. post necem pessimi Mahumeti, Argonus filius Abaga Can, primi imperatoris, noluit se uocari Can, quousq; haberet à maiori domino in mandatis: & super eo misit Argonus ad magnū Can nuncios speciales, quos magnus Can Tartarorum benigne suscepit, & honorifice tractauit, & de morte pessimi Mahumeti fuit plurimum consolatus, & transmisit de maioribus domus suæ, & Argonum in dominio confirmauit. Et ex tunc Argonus fuit ab omnibus Can uocatus, & fuit ab omnibus honoratus. Iste uero Argonus fuit aspectu pulcherrimus, & dominium suum

A suum tenuit uiriliter & prudenter. Christianos dilexit, & ipsos plurimum honorauit. Ecclesias quas Mahumetus dirui fecerat reparauit, unde accesserũt ad eum rex Armeniæ, & rex Georgiæ, & alij Christiani partium orientis, & supplicauerunt ei, quod consilium apponeret, & iuuamen, ut terra sancta liberaretur de manibus paganorum. Argonus quoq; benigne respondit, quod libenter faceret quicquid posset ad honorem dei & fidei Christianę, unde intendebat fœdus pacis componere cum uicinis, ut securius posset ire ad subsidium terræ sanctæ. Quumq; Argonus in hoc bono proposito perseueraret, pacem quærens cum uicinis, ecce quarto anno sui dominij transmigrauit. Quidam uero frater eius nomine Regayto, sibi successit, sed fuit homo nullius ualoris, sicut inferius exprimetur.

De Regayto successore Argoni. CAPVT XXXIX.

ANno domini M.CCLXXXVIII. post obitum Argoni Can, frater eius Regayto nullam habebat legem uel fidem, ad arma erat penitus nihil ualens, totus erat deditus luxuriæ & peccato, & in omnibus ducebat tanquã brutum animal uitam suam, uentris ingluuiem satiando superfluis potibus atq; cibis, per spatium sex annorum uixit in dominio: nihil aliud faciebat, unde per suam miseriam suis fuit exosus, & ab extraneis extitit uilipensus: finaliter fuit à suis proceribus suffocatus. Et post obitum suum, factus fuit dominus quidam eius consanguineus, nomine Baydo: iste Baydo fuit in fide Christi fidelis, rectus, & multas fecit gratias Christianis: sed dies uitæ suæ subito defecerunt, sicut inferius exprimetur.

De Baydo domino Tartarorum, & qualiter obierit. CAPVT XL.

ANno domini M.CCXC. post mortem Regayto, Baydo tenuit dominiũ Tartarorum. Iste Baydo tanquam bonus Christianus reædificauit ecclesias Christianorũ, & præcepit, quod nullus auderet dogmata Mahumeti inter Tartaros prædicare. Et quia multiplicati erant ualde illi, qui sectam tenebant

B perfidi Mahumeti, moleste tulerunt mandatum Baydo, & ideo occulte miserunt nuncios ad Casanum, qui fuit filius Argoni, & promiserunt sibi dare dominium, quod Baydo tenebat, & ipsum constituere dominũ super eos, si uellet renunciare fidei Christianæ. Casanus uero, qui parum curabat de fide, & qui dominium plurimum affectabat, promisit facere quicquid uellent, & propter hoc Casanus fuit rebellis effectus. Baydo uero congregauit gentẽ suam, intendens Casanum capere & tenere: proditionem enim quam gens sua sibi fecerat, ignorabat. Quumq; ad campum belli uenissent, ecce omnes illi qui sectæ adhæserant Mahumeti, relinquentes Baydo, fugerunt ad Casanum. Baydo quoq; uidens se ab omnibus derelictum, fugam arripuit, credẽs euadere, sed persequentibus inimicis fugiendo interijt.

De Casano filio Argoni, qualiter dominium usurpauerit, & gestis eius.
CAPVT XLI.

POst mortem Baydo Casanus fuit factus dominus Tartarorum, initio sui dominij non audebat contraire his quæ promiserat illis, qui eum in dominio posuerunt, qui Mahumeti sequebantur legem & sectam, & ideo austerũ se ostendit nimium Christianis. Sed postquam in sede dominij firmus fuit, cœpit honorare & diligere Christianos, multa fecit in uita sua ad cõmodum Christianorum, sicut in sequentibus audietis. Et primo destruxit quamplures magnates, qui suadebant ei, ut Saracenorũ fidei adhæreret, & persequeretur undiq; Christianos. Post præcepit omnibus Tartaris, qui in dominio suo erant, quod essent armis & omnibus necessarijs præmuniti, quoniam intendebant ingredi regnum Aegypti, & Soldanum destruere si ualerent, & hoc mandauit regi Armeniæ, & regi Georgiæ, & alijs Christianis partium orientis. Verum uerno tempore adueniente, Casanus suum exercitum congregauit, & direxit gressus suos per uiam de Baldach cum exercitu copioso. Quando uero Casanus peruenit ad terras Aegypti, cõgregauit in simul gentem suam. Soldanus qui uocabatur Melecnaser, iamdudũ de aduentu Tartarorum

tarorum rumoribus intellectis, cōgregauit posse suum, & uenit ante ciuitatē A Mames cum maximo apparatu, quæ ciuitas est sita in medio regni Syriæ, ut refertur. Quumq; Casanus intellexisset, quod Soldanus contra ipsum intenderet præliari, ad obsidionem ciuitatis uel castri noluit perdere tempus suū, sed recto tramite celeriter uenit ad locum ubi erat Soldanus, & se posuit ex aduersa parte per unam dietam in quibusdam pratis, in quibus erat abundantia pabulorum. Vnde præcepit Casanus omnibus suis, quod in illo campo essent, quousq; equi requiescerent à labore quem passi fuerant in uia celeriter ueniendo. In societate uero Casani erat quidam Saracenus nomine Calphack, qui fuerat seruus Soldani, & fugerat ad Casanum propter metū Soldani, qui propter excessus intendebat illum carceribus mancipare. Iste Calphack à Casano receperat gratias & honores, & Casanus de eo plurimum cōfidebat, sed tanquam proditor maledictus per literas notificauit Soldano & Saracenis consilium & intentionem Casani, & misit qualiter Casanus morari intendebat in pratis illis, ut daretur requies equis suis, qui erant mirabiliter fatigati, & consuluit Soldano quod properaret ad pugnā quādiu aduersariorū equi erant fessi, quia faciliter posset de Tartaris uictoriam reportare. Soldanus Aegypti, qui apud ciuitatem Hames Tartaros proposuerat expectare, acquieuit tamen cōsilio proditoris, & cū electa multitudine suorū equitauit festinanter, ut ex improuiso insultū faceret in Casanum. Speculatores quidem exercitus Casani notū fecerunt aduentū Soldani. Casanus uero fecit edictū, ut omnes sui equitarent per acies ordinati, ut uiriliter reciperēt inimicos. Casanus ergo leone audacior, cū illis quos circa se inuenit, equitauit obuiam Saracenis, qui iam tantū appropinquauerant, quod præliū nō poterat euitari. Et cæteri qui per campum erant dilatati, ut requiem darent equis, nō poterant ad ipsum accedere festinātér, unde Casanus præcepit militibus qui secum erant de equis descendere, & de illis in circuitum facere uelut murū, B & cum arcubus & sagittis impeterent inimicos, qui laxatis habenis ad prælium properabant. Tartari uero descenderūt, & in circuitu ipsorū posuerunt equos suos, & acceptis in manibus arcubus & sagittis, expectauerūt quousque sagittæ possent ad inimicos cōmode peruenire. Et sic omnes simul Tartari sagittātes, qui in arte sagittandi mirabiliter sunt periti, equos inimicorū præcedentes taliter percusserunt, quod ante alios ceciderūt: unde illi qui sequebantur, qui cursu uelocissimo properabāt, inuenientes præcedentes prostratos, præcipitabantur super illos: unde de multis Saracenis euaserunt pauci, qui nō erant prostrati, aut sagittis Tartarorū letaliter uulnerati. Soldanus Aegypti: qui in acie illa erat, quàm ocius potuit retrocessit. Casanus hoc uidens, statim præcipit equos ascendere gentem suam, & inuadere uiriliter inimicos, & ipse fuit primus, qui Soldani aciē est ingressus, & tamdiu Soldanus cum modica societate suorū bellum sustinuit, prostrando & occidendo strenue inimicos, quoad Tartari muniti, & per acies ordinati uenerūt ad pugnā: tunc inceperunt omnes acies undiq; præliari, & durauit altercatio inter eos ab ortu solis usq; ad nonam. Finaliter uero Soldanus non potuit resistere audacię Casani, qui manu sua mirabilia fecit, & sic uertitur in fugam Soldanus cum omnibus Saracenis. Casanus itaq; cum gente sua persequutus fuit usq; ad noctis caliginem inimicos diuersimode occidendo, unde tanta fuit ibi Saracenorum strages, quod tota terra dispersa extitit corporibus mortuorum. Post conflictum nocte illa requieuit Casanus in quodam loco qui uocatur Cametum, gaudens & exultans ineffabiliter de triumpho quem contra Saracenos obtinuerat nutu dei. Actum hoc anno domini M.CCCX. die mercurij ante festum natiuitatis domini.

De uictoria quam habuit Casanus contra Soldanum Aegypti, & qualiter spolia diuisit inter socios. CAP. XLII.

His itaq; sic peractis, Casanus præcepit regi Armeniæ, & cuidā duci Tartarorum, qui uocabatur Molay, quod cum XL. millibus equitum Tartarorum

A rorum persequerentur Soldanum usque ad desertum Aegypti, quod distabat à campo belli per duodecim diætas & ultra. Et præcepit quod apud ciuitatem Gacceræ ipsum expectarent aut eius mandatũ. Rex igitur Armeniæ & Molay prædictus cum XL. millibus Tartarorum ante solis ortum recedẽtes, Soldanum fuerunt celeriter persequuti. Post triduum uero Casanus misit ad regem Armeniæ quod rediret, eo quòd intendebat obsidere ciuitatem Damasci, & præcepit qaòd Molay procederet, sicut habuerat in mandatis, Saracenos omnes quos capere poterat perimendo. Soldanus uero quoque fugit uelociter diu noctuque dromedarios equitando, & in societate quorundam Beduinorum, qui eum conducebãt, Babyloniam mirabiliter est ingressus. Alij uero Saraceni diuersimode fugerunt, quò quilibet opinabatur se posse melius receptare: quorum magna quantitas perrexit per uiam Tripolis, qui per Christianos habitantes in monte Libani fuerunt interfecti crudeliter. Redeunte ergo rege Armeniæ ad Casanum, inuenit quod ciuitas Casana dediderat se Casano, & totum ærarium Soldani & exercitus sui quod ibi erat, fuit ante Casani præsentiam deportatũ, cuius multitudo extitit infinita: mirati fuerunt omnes super eo, quòd Soldanus tantas diuitias secum tulerat, dum intenderet præliari. Casanus ergo congregatis omnibus illis diuitijs, & omnibus spolijs quas lucrati fuerant Tartari, post triumphum diuisit omnia liberaliter inter suos, ex quibus omnes locupletes sunt effecti. Ego uero Fr. Haithonus, qui hanc historiam cõpilaui, interfui omnibus negocijs & prælijs quæ Tartari habuerunt cum Soldano à tempore Haoloni, sed nunquam uidi uel audiui dici de aliquo domino Tartarorum, qui plura fecerat in duobus diebus, quàm fecit Casanus. Nam prima die belli cum parua societate suorum contra Soldanum & magnam copiam inimicorũ prælium sustinuit, & de persona sua taliter se probauit, quòd inter omnes alios bellatores famã & laudem merito est adeptus. Et de sua probitate inter Tartaros narrabitur B in secula seculorum. Secunda uero die tanta erat libertas & liberalitas cordis sui, quòd de omnibus diuitijs & infinitis thesauris quos acquisiuerat, sic inter suos distribuit & diuisit, quod in sua sorte non retinuit nisi unum ensem, & quoddam marsupiũ, in quo erant scripturæ terræ Aegypti, & innumerus exercitus Soldani, & similia. Et omnia alia distribuit liberaliter, ut est dictũ, Et hoc præcipue erat admirandum, qualiter in tantillo corpusculo tanta uirtutum copia inueniri poterat. Nam inter XX. mille milites, uix potuisset staturæ minoris aliquis reperiri, neque turpioris aspectus, omnes tamen alios in probitate & uirtutibus excedebat. Et quia iste Casanus tempore nostro fuit, dignum est quod de suis gestis plenius enarremus: & ille Soldanus, qui per Casanum extitit debellatus, adhuc uiuit. Præterea illi qui ad Saracenorum intendunt præcipitium, & grauamen inferre uolunt, multa poterunt sumere documenta, his historijs plenius intellectis.

Postquam uero Casanus per quinque dierum spatium requieuit, & inter suos diuisit spolia innumerabilia, ut superius est expressum, per diætas suas iter suum direxit rectà ad ciuitatẽ Damasci. Quumque ciues Damasci cognouerunt aduentum, timuerunt ualde, ne si Casanus eos caperet uiolenter, absque misericordia perderentur. Vnde de consilio sapientum, & concordi omnium uoluntate, suos ad Casanum nuncios transmiserunt, qui dederunt sibi multa dona, & ei claues ciuitatis etiam obtulerunt, ab eo misericordiam implorãtes. Receptis ergo xenijs & clauibus ciuitatis Damasci, pręcepit Casanus nuncijs quod redirent, & uictualia sufficientia exercitui præpararent, & nullatenus dubitarent, quia nolebat destruere ciuitatem, sed eam intendebat pro camera sua reseruare. Recedentibus itaque nuncijs cum exultatione ingenti, Casanus post modicum equitauit ad flumen Damasci, in cuius litore tentoria sua fixit, & inhibuit, ne inferrentur damna aliqua ciuitati. Ciues uero Damasci miserunt plurima dona Casano, & de uictualibus dederunt exercitui affluenter, mansitque ibi Casanus per XLV. dies cum omnibus suis,

præter XL. millia Tartarorum, quos miserat cum Molay, qui apud ciuitatē Gaccaræ morabantur, Casani expectantes aduentum uel mandatum. A

De Capchik qualiter fuerit proditor erga Casanum, & restituerit terras Soldano.

CAPVT XLIII.

CVmq; Casanus taliter moraretur, & daret se solatio & quieti, ecce rumores uenerunt de quodam suo consanguineo, nomine Baydo, qui ingressus fuerat regnum Persarum, damna Casano plurima inferendo: & quia dubitabatur ne deterius faceret, consultum fuit Casano, quod ad propria remearet His itaq; rumoribus intellectis, Casanus præcepit maiori duci sui exercitus, qui uocabatur Cotulossa, quod cum parte exercitus ad custodiam regni Syriæ remaneret, & Molay ac alijs Tartaris, qui erant in terra Gaccaræ mandauit, quod obedirent Cotulossæ, quē dimiserat loco sui. Post hæc ordinauit Casanus Baliuos, & rectores super qualibet ciuitate, & tradidit ciuitatem Damasci Capchick proditori superius nominato, nondum enim Casanus cognouerat uelle suum. Postea uocari fecit ad se regem Armeniæ, & suum sibi referauit recessum, dicens: Libenter tradidissemus terras, quas acquisiuimus, custodiendas Christianis, si uenissent: & si uenerint, Cotulossæ dabimus in mandatis, quod eis restituat omnes terras, quas hactenus tenuerunt, & ad reparationem castrorum det eis subsidium opportunum. His omnibus sic completis, Casanus arripuit iter suum, tendens uersus Mesopotamiam: quumq; ad flumē Eufraten peruenisset, mandauit Cotulossę, ut dimissis Molay XX. millibus Tartaris, ad eum cum residuo exercitu accedere festinaret. Cotulossa quidem fecit, sicut receperat in mādatis, unde Molay stetit in custodia regni Syriæ pro Casano, & suadēte Capchick proditore, Molay se transtulit uersus partes Hierosolymitanas, in quodam loco nominato Gaur, ut ibi pabula pro equis, & alia necessaria inueniret. Aestiuo uero tēpore ueniente, Capchick prædictus, qui erga Casanum iamdudū cōceperat falsitatem, occulte misit ad Soldanum, quod redderet sibi Damascum & alias terras, quas Casanus & Tartari occupauerant in regno Syriæ. Et Soldanus promisit Capchick, quod si ea quæ promiserat adimpleret, sibi daret perpetuo dominium ciuitatis Damasci, & de thesauro suo etiam magnam partem, & sororem suam sibi traderet in uxorem: & ita post modicum temporis spacium, Capchick rebellis effectus, fecit omnia castra Tartaris rebellare: spes enim illorum erat æstus æstiui temporis, in quo Tartari non poterant equitare, neq; suis subsidium impertire. Quando Molay uidit, quod omnes terræ rebelles factæ fuerunt, non fuit ausus stare cum tam modica gentium quantitate, unde per uiam breuiorem se transtulit ad regnum Mesopotamiæ, & notificauit Casano omnia quæ in regno Syriæ euenerant seriatim. Casanus uero tunc nō potuit aliud facere per æstum temporis. Sed ueniente tempore hyemali, super litora fluminis Eufratis suum fecit maximum apparatum, & trāsmisit Cotulossam cū XXX. millibus equitib⁹ Tartaris, & pręcepit quod quando ad partes Antiochiæ perueniret, regē Armeniæ conuocaret, & alios Christianos partium orientis & Cypri, & adiungeret eos sibi. Et dum Casanus cum robore sui exercitus sequeretur, in regnum Syriæ introiret. Prædictus itaq; Cotulossa fecit sicut habuit in mandatis. Acceptis itaq; XXX. millibus Tartarorū, per diætas suas perrexit, quousq; Antiochiam applicuit, & deinde misit ad regem Armeniæ quod ueniret, unde rex Armeniæ cum suo exercitu equitauit. Christiani etiam qui erant in regno Cypri, de aduētu Cotulossę rumoribus intellectis, absq; moræ dispendio cum galeis & alijs lignis peruenerunt ad insulam Anteradensem, & ibi fuerunt dominus Tyrenēs. frater regis Cypri, qui erat militiæ dux & rector, & magistri domorum hospitalis & templi, cum conuentibus fratrum suorum: & dum parati essent uoluntaria Christi seruitia adimplere, ecce rumor uenit de quadam infirmitate Casani, à qua taliter uexabatur, quod de conualescentia medici desperabāt, unde Cotulossa cum suis Tartaris redijt ad Casanum: rex etiam reuersus fuit B

Arme-

A Armeniam & alij Christiani, qui uenerant ad insulam Anteradensem, redierunt in Cyprum. Et ob hanc causam incœptum terræ sanctæ negocium fuit totaliter derelictum: hoc accidit anno domini M. CCCL.

De maximo damno quod habuerunt Tartari in planicie Damasci propter aquarum abundantiam. CAPVT XLIIII.

ANno domini M. CCCLI. Casanus congregato iterum exercitu copioso cum magno apparatu, peruenit usque ad flumen Eufraten, intendens regnum Syriæ introire, & sectam Mahumeti totaliter destruendo, terram sanctam libere restituere Christianis. Saraceni uero Casani timentes aduentū, & quum in bello non confiderent se esse pares, totam terram eorū combusserunt ante faciem Tartarorū, ita quod collectis frugibus, & alijs in terra crescentibus, ac animalibus in castris & in munitionibus congregatis, residuū totū ignibus deuastarunt, ut quū Tartari uenirent, non inuenirent uictualia, neque pabula pro iumentis. Quando Casanus intellexit ea quæ fecerāt Agareni, & qualiter dissipauerāt totam terrā, cogitans quod equi illis in terris taliter deuastatis nō possent sustentari, accepit consiliū remanendi super litora fluminis Eufratis illa hyeme, & ueris tempore ueniēte, dum herbæ inciperent pullulare, perficere iter suum. Maiorem enim curam habebant Tartari de equis suis quàm de seipsis, quia dum modico & uili cibo sciant esse contenti, de seipsis quodammodo non curabant. Tunc Casanus misit pro rege Armenię, qui sine tarditate ueniens, super flumine se locauit. Et tanta fuit ibi gentis multitudo, quod exercitus Casani per tres diætas extendebatur in lōgum, à quodam uidelicet castro quod uocatur Caccabe, usque ad aliud castrum nominatū Labire: quæ quidem castra erant Saracenorum, sed absque insultu aliquo reddiderunt se Casano. Quumque Casanus taliter moraretur tempus congruum expectando, ut posset de Saracenis perficere uota sua, &
B terram sanctam de ipsorum manibus liberare. Et ecce, diabolus obstaculum interiecit. Nam Baydo superius nominatus, terras Casani iterum introiuit, & intulit damna multa, sicut Casano extitit enarratum. Vnde consultū fuit Casano quod ad propria remearet. Casanus quidem plurimum perturbatus, pro eo quod tamdiu differebatur negocium terræ sanctæ, iussit Cotulossę duci suo, quod cum XL. millibus Tartaris regnum Syriæ introiret, & ciuitatē Damasci caperet, & omnes perderet Saracenos. Rex quoque Armeniæ cum gente sua præfato duci Cotulossæ est associatus. Casano itaque ad propria redeunte, Cotulossa cum XL. millibus Tartaris, & rex Armeniæ cū suo posse regnum Syriæ introiuerunt, & omnia deuastantes, quousque peruenerunt ad ciuitatem Hames, ibique crediderunt, sicut aliàs fecerant Aegyptij, exercitum inuenire, sed certos intelligentes rumores de Soldano, quod esset in ciuitate Gaccaræ, inde nullatenus egressurus. Obsederunt ergo uiriliter ciuitatem Hames, quam post paucos dies uiolenter ceperunt, & indifferenter omnes Saracenos gladio peremerunt, ibique inuenerunt diuitiarum copiam, & magnam multitudinem armatorum. Deinde uero se transtulerunt ad ciuitatem Damasci, ut eandem quoque obsiderent, & ecce ciues suos miserunt nuncios, supplicando quod eis cōcederētur induciæ triduanæ, quas inducias habuerunt. Præcursores uero Tartarorum, qui ferè per unam diætam transiuerant iam Damascum, ceperunt quosdam Saracenos, quos transmiserunt ad Cotulossam, ut per eos inquireret certa noua. Cotulossa ergo per illos Saracenos rumoribus intellectis, quod ibi prope circa duas diætas erant mille ducenti equites Saracenorū, qui aduentū Soldani quotidie expectabant: cum festinatione equitauit, ut ex improuiso illos caperet & teneret. Et quādo Cotulossa & rex Armeniæ peruenerūt ad locū, ubi erant mille ducenti equites Saracenorum, erat quasi hora uespertina, & paulo ante applicuerat is Soldanus. Cotulossa ergo & rex Armeniæ, qui credebant occupare solos illos mille ducentos Saracenos, uidentes se in sua opinione deceptos, steterūt ut consilium caperent. Consultū itaque fuit Cotulossæ, quod requiesceret nocte

illa, & inimicos in crastinum impugnaret, quum dies iam ad uesperam decli naſſet. Cotuloſſa uero qui uilipendebat Soldanum, & etiam gentẽ ſuam, nõ luit in hoc caſu quieſcere conſilio alicuius, imò præcepit feſtinanter acies ordinari. Saraceni uero hoc uidentes, ſteterunt, quia à quodam lacu & quodam monte erant à duabus partibus præmuniti. Et ſcientes quòd Tartari abſque eorũ diſcrimine ad eos accedere non ualebant, noluerunt exire ad pugnam, ſed ibi firmiter expectauerunt. Quumq; Tartari crederent abſq; obſtaculo inuadendos Saracenos, & ecce quendam ante ſe riuulum inuenerunt, qui in certis locis tranſitum non habebat, unde tardauerunt Tartari multum, antequam poſſent tranſire riuulum ſupradictum. Sed poſtquam Cotuloſſa & rex Armeniæ cũ maiori parte ſuorũ riuulũ tranſiuerũt, in inimicos uiriliter inſultarunt. Soldanus ſtetit, nec de loco quidem ubi erat inter lacum & montem, uoluit ſe mouere. Noctis uero caligine appropinquante, dum uideret Cotuloſſa Soldanum ſtantem, & nolentẽ ad pugnam egredi, ut ſperabat, congregatis ſuis iuxta montẽ, nocte illa quieuit: ueruntamen circa mille Tartarorũ, qui non potuerũt eo die riuulum pertranſire, nõ fuerunt cum alijs nocte illa. Veniẽte uero die, ad pugnandũ ſe Tartari parauerũt, & in Soldanum uiriliter inſultarũt: ſed Soldanus noluit in campũ uenire more bellatorũ, ſed ſtetit in illo tutiori loco, cũ gente ſe quantũ poterat defendẽdo. Tartari uero conabãtur extrahere Saracenos, ſed nullo modo potuerũt. Durãte uero inſultu à mane uſq; ad nonam, propter defectũ aquæ, quam nõ inuenerant nocte illa nec die, tædio & ſiti nimiũ fatigati retroceſſerũt, & dimiſſo Soldano receſſerũt unus poſt aliũ paulatim per turmas & acies ordinati, quouſq; peruenerũt ad planiciẽ Damaſci, ibiq; inuenerũt abundantiam magnã aquæ, & paſcua ualde bona, & ordinatũ fuit ibi ſtare, quouſq; hominibus & equis daretur requies opportuna, ut poſtmodum melius poſſent redire ad præliũ cum Soldano. Habitatores uero Damaſci ſcientes quod exercitus Tartarorum erat in illa planicie collocatus, quadam nocte aquas fluminis per quoſdam meatus & riuulos diſcurrere permiſerũt, & antequã octo horæ noctis illius pertranſiſſent, aquæ in tantum creuerũt ubiq;, quod Tartari coacti ſunt ſurgere & recedere feſtinãter. Quumq; nox illa eſſet multum tenebroſa, & foſſata forent omnia plena aquis, & nulli tramites appareret, omnes fuerũt quaſi confuſi, & multa animalia, arma, & arneſia amiſſa fuerunt in illa planicie propter aquas, & etiam plures homines ſuffocati, & inter cæteros rex Armeniæ plura dicitur amiſiſſe. Veniente uero die, per gratiam dei aquarũ pericula euaſerunt. Sed quũ arcus & pharetræ Tartarorum: cum quibus præcipue præliantur, ac alia arma ipſorũ eſſent totaliter madefacta, quod illa nõ poterant exercere, unde fuerũt totaliter ſtupefacti: quod ſi inimici eos perſequuti fuiſſent, nullus penitus euaſiſſet, imò illos uelut aues capere potuiſſent. Poſt hæc uero paulatim Tartari propter illos qui equos ſuos amiſerant, incedentes ad litora fluminis Eufratis ſunt reuerſi, nec aliquis inimicorum auſus fuit illos ſequi, ſiue inuadere quoquo modo, quandoquidẽ peruenerũt ad flumen, quod tranſire oportuit natando, & ſicut melius fieri poterat ſuper equis, dum flumen illud eſſet turbidum & inflatum propter abundantiam pluuiarũ, multi Armeni perierunt in illo, etiam Tartari & Georgiani, & multi equi fuerũt in flumine ſuffocati: & ſic accidit, quod nõ per potẽtiam inimicorũ, ſed caſu & malo conſilio tanquam confuſi ad propria redierunt. Hoc quidẽ dicitur eueniſſe, eo quod Cotuloſſa nolebat acquieſcere cõſilio alicuius. Nam ſi ſapientibus credidiſſet, illa potuiſſet pericula faciliter euitaſſe. Ego enim Fr. Haithonus huius hiſtoriæ cõpilator, præmiſſis omnibus præſens fui, & ſi forte ſuper hac materia loquor prolixius quàm decet, mihi quæſo uenia tribuatur. Nam hoc facio, ut in caſu ſimili ſimilia diſcrimina ualeam reminiſci. Rebus enim conſulte actis, conſueuerunt fines laudabiles obtineri, & econtra, quæ improuide fiunt, optatis ſucceſſibus ſæpius carent. Poſtquam itaq; rex Armeniæ flumen Eufraten pertranſiuit nõ ſine damno ſuorum, decreuit ire ad Ca-

ſanum

A ſanum antequam ad regnum Armeniæ remearet, unde recto tramite perrexit ad ciuitatem Niniue, in qua Caſanus tūc reſidebat. & Caſanus regem suſcepit honorifice & benigne, & ſuper amiſſionibus atq; damnis regi plurimum eſt compaſſus, unde eidem fecit gratiam ſpecialem. Nam ſibi conceſſit mille Tartaros, qui ſuis expenſis ſemper eſſent ſtantes in cuſtodia regni ſui. Et de regno Turquiæ præcepit Caſanus certam quantitatem pecuniæ regi dare, de qua poſſet alios mille equites ſtipendiarios ad ſuum placitū retinere. Rex igitur accepta licentia, ad regnum Armenię eſt reuerſus, & Caſanus ei iniunxit, quod prudenter uigilaret circa cuſtodiam regni ſui, quouſque ad ſubſidium terræ ſanctæ perſonaliter, dante domino, poſſet ire.

Qualiter Caſanus ante mortem ſuam Carbagandam ſuum fratrem ſucceſſorem in regno conſtituerit. CAP. XLV.

REx itaq; Armeniæ ad terram ſuam rediit, ſed poſtquā ibi applicuit, parū habuit de quiete. Poſt hæc uero, ſicut deo placuit, Caſanus fuit quadam graui infirmitate detentus. Et quia ſapienter in uita ſua egerat, uoluit etiam ultimò commendari, unde ſuum ſapienter condidit teſtamentum, & ſibi inſtituit hæredem & ſucceſſorem Carbagandan fratrem ſuum. Poſtquam ordinauit prudenter ea quæ erant ordinanda circa negocium regni ſui & domus ſuæ, fecit pulchras conſtitutiones & leges, quas ſuis dimiſit in memoriā, quę quidem à Tartaris firmiter obſeruantur. Poſt hæc Caſanus diem clauſit extremum, & ſucceſſit ſibi in regno Carbaganda frater ſuus. Iſte Carbaganda, fuit filius cuiuſdam bonæ memoriæ dominæ, quæ fuit uocata Erockcaton, quæ fuit in fide Chriſti deuotiſſima & fidelis, & quamdiu uixit, faciebat ſibi diuina officia quotidie celebrari, & tenebat Chriſtianum presbyterum, & ſacellum, unde iſte Carbaganda fuit baptiſatus, & nominatus in ſuo baptiſmate Nicolaus, & quamdiu mater eius uixit, in fide Chriſtianorum permanſit.
B Sed poſt obitum dominæ matris ſuæ, dilexit ſocietatem Saracenorum, unde fide Chriſtianorum relicta, adhæſit ſectæ perfidi Mahumeti. Rex uero Armeniæ de obitu Caſani fuit plurimū perturbatus. Nam per hoc inimici fuerunt in magna ſuperbia eleuati. Vnde accidit, quod Soldanus regem habebat ualde exoſum, & etiam gentem ſuam. Nam per totum illum annum ferè menſe quolibet, Soldanus Babyloniæ miſit magnam copiam armatorum, qui totum regnum Armeniæ deprædabantur, & præcipue planiciem circundabant, damna multa ſæpius inferendo, & ſic nunquam ſcitur regnum Armeniæ tantam habuiſſe moleſtiam temporibus retroactis: ſed deus omnipotens & miſericors, qui ſperantes in ſe nullatenus derelinquit, compaſſus eſt miſerabilibus Chriſtianis. Vnde accidit menſe Iulii, ut ſeptem millia Saracenorum de melioribus domibus Soldani, regnum Armeniæ fuerint ingreſſi & iuerint omnia deuaſtando uſq; ad ciuitatem Tarſenſem, in qua B. Paulus apoſtolus natus fuit. Et quum multa damna intuliſſent prouinciæ, & redirent, ecce rex Armeniæ ſuis undiq; congregatis, Saracenis deprædatoribus obuiauit, & prope ciuitatem Ayatii bellū iniit cum eiſdem: ſed nutu Dei potius quàm bonitate noſtra, prædicti Saraceni fuerūt totaliter debellati, quod de illis ſeptem millibus Saracenorum non euaſerunt treceuti qui non eſſent capti, aut diro gladio interempti, licet ferocitate ſua crederent inuadere totū regnū, & Chriſtianos regni Armeniæ in uno hiatu gutturis abſorbere poſſe: & hoc actum fuit quadam die dominica XVIII. menſis Iulii. Poſt illum conflictum Saraceni non fuerunt auſi regnum Armeniæ introire, & miſit Soldanus Aegypti, & treugas cum rege Armeniæ iniit & firmauit.

De diſtinctionibus huius operis, & qualiter habuit originem.

CAPVT XLVI.

EGo uero Fr. Haithonus interfui omnibus prælibatis, qui dudum propoſueram habitū ſumere regularem, ſed propter inconuenientia diſcrimina & ardua negocia regni Armeniæ, cum honore meo nō poteram in tantis neceſſitatibus derelinquere conſanguineos & amicos. Vnde poſtquā deus ſua pie-

pietate mihi cōceſſit gratiam dimittendi regnū Armeniæ, & populum Chriſtianum, poſt multos labores meos in ſtatu pacifico & quieto, cōfeſtim uotū quod diu uouerã, uolui adimplere. Accepta itaq; licentia à domino meo rege, & ab alijs cōſanguineis & amicis in campo illo, ubi deus de inimicis triũphum conceſſerat Chriſtianis, arripui iter meum, & perueniens in Cyprū, in monaſterio epiſcopæ Præmonſtratenſis ordinis ſuſcepi habitū regularē, ut qui in iuuentute mea militauerã mundo, in ſeruitijs dei reſiduū uitæ meæ pompis huius ſeculi relictis, conſumerem. Anno domini M.CCCV. Gratias igitur ago deo, quoniã regnū Armeniæ hodie eſt in ſtatu æquo, bono & pacifico reformatum: præcipue per modernū regem dominū Liuonum, filium quondã domini Theodori, qui tanq; indolis glorioſæ uirtutibus illuſtratus, omnibus regētibus eſt ſpeculum gratioſum. Et firmiter creditur & ſperatur, quod in diebus iſtius regis iuuenis, qui bonitate ſuos anteceſſores præcellit, cum auxilio dei regnū Armeniæ ad ſtatū priſtinū reducetur. Præterea huius operis compilator, ea quæ narrat & ſcribit in iſto libro, tribus modis aſſerit ſe ſciuiſſe. Nam ab initio Changij Can, qui fuit primus Imperator Tartarorum, uſq; ad Mango Can, qui fuit quartus imperator, narrat ea fideliter, quæ in Tartarorum hiſtorijs cōtinentur. A Mango Can uero uſq; ad mortē Haoloni, ea quæ narrat & ſcribit, ſciuit & audiuit per dominū auunculum ſuum, quod dominū Haithonum regē Armeniæ reſcribere fecit, qui præſens fuit illis tēporibus, omnibus prænotatis, & cum magna diligentia narrabat hæc filijs & nepotibus, & faciebat redigi in ſcriptis, ut melius memoriter tenerēt. Ab initio quidem Abaga Can uſq; ad finem tertiæ partis huius libri, ubi finem capiunt hiſtoriæ Tartarorum, ſciuit ipſe tanquam ille qui præſens fuit, unde de his quæ ſuo tempore euenerunt, perhibet teſtimonium ueritati. Et licet hucuſq; narrauerimus de hiſtorijs & geſtis Tartarorum, adhuc reſtat de ipſorum dominio & potentia, præcipue qui nunc uiuunt aliquid referandū, ut melius cognoſcantur.

Haithonus monachus fit

De Tamor Can ſexto imperatore Tartarorum, & de potentia ſua, & ſubiectorum ſuorum. CAP. XLVII.

MAgnus itaq; imperator Tartarorum, qui nunc tenet imperium, uocatur Tamor Can, & eſt ſextus Tartarorum imperator: ſedem imperij ſui tenet in regno Cathay, in quadam maxima ciuitate, quæ uocatur Ions, quam ædificari fecit pater ſuus, ſicut ſuperius eſt expreſſum. Potentia quidem eius eſt ualde magna, plus enim poſſet Imperator ſolus ille, quàm omnes ſimul alij principes Tartarorum. Gentes iſtius imperatoris reputantur nobiliores & ditiores, & ſunt melius munitæ neceſſarijs: quoniam in regno Cathay, in quo nunc degunt, diuitiarū multarū abundantia maxima inuenitur. Præter magnum imperatorem, ſunt alij tres magni reges & principes Tartarorum, quorum unuſquiſq; dominium magnum tenet, obediunt tamen imperatori tanq; eorū domino naturali. Et quæſtiones quas inter ſe habent, ad imperatoris curiam deferūtur, & per eius iudiciū deciduntur. Primus quidem iſtorū regum uocatur Chapar, alter uocatur Hochtay, & alius Carbanda appellatur. Iſte Chapar dominium ſuum tenet in regno Turqueſtan, & magis appropinquat genti imperatoris, quàm alij. Poteſt etiam, ut dicitur, ad pugnam cōgregare quatuor centum millia equitum armatorum. Homines illi ſunt audaces & ſtrenui bellatores, non tamen habent equorum ſiue armorum abundantiam, ſicut neceſſarium eſſet eis. Multoties gens imperatoris mouet iſtis guerram, & iſti quandoq; mouent guerram cōtra Carbanda & gentē ſuam. Dominium iſtius Chapar antiquitus fuit unius domini per magnam partem, qui Doay nomine appellabatur. Hochtay rex Tartarorum, dominium ſuum tenet in regno Cumaniæ in quadam ciuitate quæ uocatur Sara. Poteſt etiam, ſicut dicitur, congregare ad pugnam ſexcentum millia equitū bellatorum: iſti nō tantum commendantur in facto armorum, ſicut gentes Chapar, licet equos habeant meliores. Quandoq; mouēt guerram cōtra gentem

Carban-

A Carbanda, quandoq; contra Vngaros, quandoq; inter se rixantur. Præsens uero Hochtay dominiū suum tenet pacifice & quiete. Carbanda suū habet dominium in regno Asiæ maioris, & moratur in ciuitate Taurisij: ducere potest ad pugnam tercentū millia equitum bellatorum. Isti sunt à diuersis partibus congregati, diuites sunt, & omnibus necessarijs bene muniti. Chapar & Hochtay quandoq; mouent guerram contra prædictū Carbanda. Carbanda uero nulli guerram mouet, nisi Soldano Aegypti cōtra quē sui antecessores sæpius pugnauerunt. Chapar & Hochtay libēter auferrent terram & dominium Carbandæ, si ualerent, sed nō possunt, licet potentiores sint eo terris & gentibus, ut dictū est. Et hæc est ratio, qualiter Carbanda potest resistere tantæ potentiæ inimicorum, & defendere terram suam. Asia enim tota in duas partes est diuisa, una enim pars dicitur Asia profunda, & in illa parte habitat Imperator, & duo reges superius nominati, Chapar uidelicet & Hochtay. Alia uero pars uocatur Asia maior, & in illa moratur Carbanda sæpe dictus. Tres uiæ sunt solummodo, per quas itur de profunda Asia ad Asiam maiorem: una uidelicet uia, per quam itur de regno Turquestan ad regnū Persarū. Alia uia est quæ dicitur Ledorbent, quæ uia est prope mare, ubi Alexander construxit ciuitatē uocatam Portam ferri, sicut in histori⁊s regni Cumaniæ plenius continetur. Alia uia est per mare maius, quæ transit per regnum Abcas: per primam uiam non possunt habere ingressum gentes Chapar ad terram Carbanda absq; magno discrimine & labore, quia nulla pabula inuenirentur pro equis usq; ad plures diætas, quia terra illa est arida & deserta, & antequam possent peruenire ad terras cultas & habitatas, equi totaliter deficerent propter famē: aut ita fessi, & uiribus uacuati, quod à parua quantitate inimicorum possent faciliter debellari, & sic nolūt capere illud iter. Ex parte uero de Ledorbent possent gētes Hochtay habere ingressum ad terras Carbandæ sex mensibus anni solummodo: uidelicet tēpore hyemali. Sed Abaga
B fecit fieri magna fossata, & alia munimenta in quodam loco uocato Ciba, & ibi stat semper, præcipue tempore hyemali, custodia armatorum, qui defendunt transitum ab inimicis. Gentes uero Hochtay toties tentauerūt occulte transire per uiā, sed non potuerunt, uel possent aliqua ratione. Nam in quadā planicie, quæ uocatur Monga, stant in hyeme quædam aues magnitudinis fasianorum, quæ pulcherrimas habent plumas, & uocantur Seyserach, unde quando aliquæ gentes ingrediuntur illam planiciē, statim fugiunt illæ aues, & transeunt per illas custodias & fossata, & illi qui sunt deputati ad custodiā illius loci, per illas aues manifeste cognoscunt inimicorum aduentum, & ad defensionem continuo sunt parati. Per uiam uero maioris maris nunquam attentauerunt ire, quia ibi est regnum Abcas, quod est gentibus & terris bene munitum, & nullam possunt habere fiduciā in eisdem, & hoc modo Carbanda, & sui antecessores usq; modo defenderunt se à tanta potentia uicinorum. Insuper aliqua dicemus breuiter de modis & moribus Tartarorum.

Asia profunda & maior.

Seyserach aues

De fide, uita, moribus, conditionibus Tartarorum. CAP. XLVIII.

TArtari sunt ab alijs nationibus gentium, modis & moribus sic diuersi, quod uix posset absq; tædio ipsorum diuersitas explicari. Confitentur enim unum deum esse immortalem, & inuocant nomen dei, aliter uero parū faciūt, quia nō ieiunant, uel orationes siue afflictiones faciūt ob dei reuerentiā, siue alia bona opera. Nec dei timore mala perpetrare prętermittunt Tartari. Homines interficere non reputant esse peccatum: & si dimitterent frenū in equorum suorum ore, quando pascere se deberent, deum crederent mortaliter offendisse. Fornicationem & luxuriam non reputant esse peccatū. Plures uxores ducūt: & oportet secundum consuetudinē, quod filius nouercam suam ducat post obitum patris sui, & frater relictam fratris, & thorum faciūt cum eisdem. Tartari in facto armorum sunt strenui bellatores, & sunt obedientes eorum superiori plus quàm aliæ nationes: & in pugna omnes cito cognoscunt per signa & documenta uoluntatem ducis eorum, unde absq; magno

gno labore Tartarorum exercitus ab illis qui præsident gubernantur. Dominus Tartarorum nulla stipendia dat eis, imò oportet quod uiuant de prædis & uenationibus quas acquirunt: & si uellet dominus, posset ab eis auferre quicquid haberent. Quando Tartari equitant, secũ ducunt magnam copiam armẽtorum, & de lacte equorum pocula sumunt, & carnibus uescuntur, & illas reputãt ualde bonas. Tartari in equis sunt agiles, & sagittarij ualde boni: pedites nesciunt incedere nisi pigre. Tartari sunt sagaces & ingeniosi ad expugnandas ciuitates & castra, & semper uolunt habere prærogatiuam contra suos inimicos, in pugna nec uerentur fugere, si fuga prosit. Hanc habent Tartari prærogatiũam in campo belli existentes, quia si eis placuerit, præliabuntur: & si uoluerint prælium euitare, aduersarij cum eis nõ poterunt dimicare. Pugna Tartarorum est ualde periculosa, quia in uno conflictu Tartarorum moriuntur plures & uulnerantur, quàm in uno magno prælio alterius nationis, & hoc accidit propter sagittas, quas iactant cum arcubus fortiter & directe: & sunt in arte sagittandi ita periti, quod sagittæ eorum ferè armorum penetrant omne genus. Quando debellantur, fugiunt omnes simul turmas & acies ordinati, & ualde periculosum est illos sequi, quoniam retrograde sagittas iaciunt fugiendo, & homines & equos uulnerant & occidunt. Exercitus Tartarorum non est magnæ apparentiæ, quia omnes simul congregati incedunt, ita quod acies mille Tartarorum, quingentorum apparentiam uix habeat. Tartari curialiter hospites suscipiunt, & cibum libenter diuidunt cum eisdem, & uolunt sibi per uiam similem responderi, alioquin accipiunt uiolenter. Tartari sciunt occupare alienas terras, sed ipsas nesciũt custodire. Tartari quãdo sunt debiliores, efficiũtur humiles & benigni: & quãdo sunt fortiores, sunt pessimi & superbi. Tartari nolunt quod coram eis aliquis mentiatur, & ipsi libentissime mentiuntur: in duobus tamen mentiri nesciunt, in facto armorum uidelicet, quia nullus erit ausus de probitate quam non fecerit, se iactare, aut negare si fecerit utilitatem. Aliud est, quod qui scelus aliquod fecerit, de quo etiam debeat condemnari ad mortem, interrogatus à domino, ueritatem continuo confitetur. Et hæc de Tartaris dicta sufficiant, quia longum esset mores ipsorum per omnia enarrare.

De conditione quam habere debet bellum incœpturus.

CAPUT XLIX.

RAtio postulat & requirit, quod quicunq; contra suos inimicos guerram mouere intendit, debeat quatuor præuidere. Primo, quod iustã causam habeat guerram cum suis aduersarijs inchoandi. Secundo, considerare debet posse suum, utrum sufficiat in expensis & alijs necessarijs ad guerram manu tenendam, & ipsam sine debito terminandam. Tertio, inuestigare debet sapienter, inimicos, intentionem & statum. Quarto, guerram debet inchoare tempore cõpetenti. Ego uero Fr. Haithonus, qui ex mandato summi pontificis sum de hac materia loquuturus, dicere possum, quod Christiani iustam habent causam guerram mouendi cum filijs Ismaëlis, quoniam hæreditatem eorum obtinent occupatam, uidelicet terram sanctam, & sanctum sepulchrum domini nostri Iesu Christi, in quo fuit origo fidei Christianæ, & alia sancta loca Christianis plurimum reuerenda. Insuper propter atroces iniurias, & nimium horrenda opprobria, quæ cum multa nostri sanguinis effusione Agareni intulerunt Christianis, temporibus retroactis, & etiam propter alias rationes & causas uarias & diuersas. De potentia uero dico, quoniam nemo debet penitus ignorare, quin sacrosancta Romana ecclesia, quæ totius orbis est domina & magistra, potentiam habet cum congregatione regum & principum Christianorum, & fidelium crucisignatorum, terram sanctam eruendi de seruitute inimicorum fidei Christianæ, qui peccatis nostris exigentibus illam detinent occupatam. De cognoscendo uero statu inimicorum, hocq; de tempore competenti, in quo guerra debeat inchoari, oportet prolixius aliqua enarrare. Nam sicut bonus medicus, ut ad conualescentiam

ægrum

A ægrum perducat, causam debet ægritudinis perscrutari: ita decet prouidum bellatorem, inimicorum inuestigare conditionem & statum, ut guerram possit incipere prouide & audacter, & illi finem laudabilem imponere. Sapienti enim & strenuo duci, nihil debet esse occultatum de potentia inimici, quoniam præuisa non lædunt, & improuisa consueuerunt sæpius animos perturbare, præcipue in discrimine, ubi loci uel temporis spatium non habetur periculis occurrere tam paratis. In omni enim opere potest correctionis medela facilius adhiberi, quàm in pugna, in qua pœna errorem cõtinuo sequitur. Vt igitur de his quæ dicturi sumus, super passagio terræ sanctæ clarior intelligentia adhibeatur, aliqua narrabimus de statu & conditione terræ Aegypti, de exercitu Babyloniæ, & potentia inimici.

De conditione regni Aegypti, & Soldani potentia. CAPVT L.

SOldanus ille, qui regnorum Aegypti & Syriæ hodie obtinet principatũ, uocatur Melomaser, & de natione Cumanorũ extitit oriundus. Milites sui exercitus sunt de diuersis partibus & nationibus congregati, quia habitatores illarum partium in facto armorũ nihil penitus sunt ualentes, unde oportet, quod de alienis gentibus eius potentia roboretur. Potentia quidem Soldani peditũ armatorum est modica: equitum uero est plurimum copiosa. Maior pars exercitus Aegypti, sunt serui emptio pretio, quos mali Christiani sæpe portãt cupiditate lucrandi, aut in prælijs acquisiti, quos cõpellunt eorum sectæ & fidei adhærere. Et illi qui empti pretio pecuniæ extiterunt, chariores sunt & habentur, & plus alijs honorantur. Soldanus Aegypti semper est timidus & suspectus, ne gens sua in eius præcipitium aliqua machinetur. Sunt enim illi serui talis naturæ, quod semper aspirant ad dominium occupandum, & ob hanc causam plures Soldani gladio perierunt. Potentia exercitus Babyloniæ circa uiginti millia potest esse equitum, ex quibus sunt aliqui in arte armorum periti & strenui bellatores, maior tamen pars illorum
B magni pretij non habetur. Quando Soldanus equitat, & gens sua magna & multa arnesia secum trahunt, & onera camelorum, equos pro armis habent satis bonos, & equas satis agiles ad currendũ: non tamen possent ad magnos sufficere labores, & mularum & ronimorum copiam non habent. Exercitus Soldani est promptus ad seruitia & paratus, quia milites habitant omnes simul in ciuitate Chayri. Conditio uero ipsorum est talis, quia unusquisq; habet stipendia sua de quibus uiuit, quæ summa centũ & uiginti florenos annuatim uix excedũt, & oportet tenere tres equos, & unũ camelum. Et si forte Soldanus Aegypti extra regnum duceret gentem suam, aliquid daret sibi si uellet de gratia speciali. Milites uero istos dat Soldanus regendos proceribus suis, quos nominat Amurates, & dat alteri centum, alij ducentos, plus uel minus, sicut ei placebit, & quantum ascendunt in summa stipendia militum, quos concesserit Amurato, tantundem dabit Soldanus Amurato pro sua persona, & soluit sibi etiam stipendia militum quos tenebit: unde illi, quem Soldanus uoluerit ad magna promouere & honorare, dat plures milites ad tenendum. Secundum uero ordinem prætaxatum, magna fit Soldano derogatio seruitiorum & defectus, quia Amurates emunt seruos pretio pecuniæ, & ponunt illos ad stipendia, & in numero militum armatorũ, aut ponunt ad seruitia gentem parui pretij quibus cõcedunt equos & arma, & pro suis stipendijs dant eis aliquid, & residuum totum conseruant, unde in multis talibus pauci inueniuntur qui sint ad arma ualentes.

De potentia Soldani in regno Syriæ. CAPVT LI.

POtentia uero Soldani in regno Syriæ circa quinq; millia militum potest esse qui de terris & reditibus uiuunt. Habet etiam Soldanus magnam copiam Beduinorum & Turquorum, qui sunt aduenæ & forenses, de quibus magnum habet iuuamen, præcipue ad obsidendum ciuitates & castra, quia secum uadunt sola intentione aliquid acquirendi. Ad alia uero seruitia non posset Soldanus illos trahere absque stipendijs, & si forte uellet illis uiolen-

tiam inferre, ipsi recederent sine mora, Turquiniani uidelicet ascenderẽt magnos montes, & desertum Arabiæ peterent Beduini. Aliquos etiam habet Soldanus pedites sagittarios in terra de Malbeck & circa montẽ Libani, & in terra Assasinorũ, qui etiam ad castra & ciuitates obsidendas, seruitia magna præstant, sunt enim Christianæ fidei inimici, ualde ingeniosi ad ciuitates capiendas & castra, quas capere sciũt per machinas, arcus, balistas, ignes inextinguibiles, meatus subterraneos, & alia diuersa genera insultandi. A

De regno Aegyptiorum, qualiter de gente in gentem translatum est.

CAPVT LII.

IMperator Græcorum cõsueuit terræ Aegypti dominium obtinere, & per duces & rectores terram illam gerebat, qui reditus colligebant, & Imperatori Constantinopolim transmittebant, & durauit dominium Græcorum usq; ad annos domini D. CCIII. Aegyptij uero nequeuntes pati dominium Græcorum, à quibus mirabiliter grauabantur, reddiderunt se Saracenis, & elegerunt dominum super eos, quendam de progenie Mahumeti, quẽ uocauerunt Caliph, & tenuerũt isti dominiũ Aegypti, annis CCCXLVII. Postea uero amiserunt dominiũ, & Medi, qui Cordinis uulgariter appellantur, dominiũ occupauerũt, sicut clarius inferius exprimetur. Anno domini M.LIII bonæ memoriæ Amanricus rex Hierosolymitanus cum omnibus Christianis quos potuit congregare, ingressus fuit terram Aegypti, & plures acquisiuit ciuitates & uillas. Caliphus uero uidens, quod nõ poterat resistere Christianis, misit nuncios ad Soldanum Halappi, implorans subsidiũ ab eodem, unde Soldanus Halappi, qui sectam sequebatur Caliphi, misit ad subsidium Caliphi quendam suum ducem, qui uocabatur Xaracon cum magna copia armatorum, qui tantum fecerunt, quod de regno Aegypti fugauerunt Christianos, & recuperauerũt terras quas occupauerant Christiani. Post hęc quidem accidit, ut uideret terram Aegypti diuitijs opulentam, & Caliphi potentiam quasi nullam, ad illius terræ dominium aspirauit: unde cepit Caliphum personaliter, & illum carceri mancipauit, & regnũ Aegypti inuasit uiriliter, & ipsum dominio suo subdidit, & constituit se dominũ & Soldanũ. Iste Xaracon fuit de regno Medorũ, de natione Corasminorum, & fuit de natione sua primus dominus in Aegypto. Post obitum uero Xaracon, successit sibi in dominio quidam filius suus nomine Soladinus, & tantum creuit potentia istius Soladini, ut ipse regem Hierosolymitarum & Christianorum potentiam debellarit, & ceperit uiolenter sanctam ciuitatẽ Hierosolymitanam, & alias plures terras. Et post obitum istius Soladini fratres sui & nepotes successiue Aegypti dominium tenuerũt usq; ad tempus cuiusdam Soldani, qui uocatus fuit Melecsala. Iste Melecsala dominabatur in Aegypto tempore illo, quo Tartari subiugauerunt regnum Cumanorum. Et audiens qualiter Tartari pro modico pretio uendebant Cumanos quos ceperant, misit cum magna summa pecuniæ per mare mercatores, & fecit emi de iunioribus Cumanis in maxima quantitate, qui fuerũt deportati in Aegyptum. Melecsala multum dilexit Cumanos quos emerat, & ipsos fecit cum magna diligentia enutriri, & in arte equitandi, sagittandi, & arma tractandi illos instruxit, & magnam gerẽs fiduciam penes seipsos detinuit, quodammodo omnes alios elongando. Et eo tempore quo B. Ludouicus Rex Francorum bonæ memoriæ trãsfretauit, & Christiani nominis amore fuit carceribus mãcipatus, prænominati serui empticij Cumani interfecerunt Melecsala eorum dominũ & Soldanum, & constituerunt eorũ dominum quendam ex ipsis nomine Turquinianum. Et ob hanc causam rex Franciæ & frater suus qui Saracenorum carceribus trudebantur, fuerunt redempti & facilius liberati, & hoc modo cœperunt prædicti Cumani in Aegypto primitus dominari, & uocatur ista progenies Cumanorũ in partibus oriẽtis Caphac. Post paucos uero dies quidam alius ex prædictis Cumanis nomine Cathos, prædictum Turquinianũ gladio iugulauit, & fecit se dominũ & Soldanũ, & uocatus fuit Melecmees, B

Rex Francorum in carcerem coniectus

A & iste Melecmees debellauit Guiboga capitaneum Tartarorum, quos in custodia regni Syriæ dimiserat Haolonus. Quumq; Melecmees ad Aegyptum rediret quidam alius Cumanus nomine Bendecar, & ipsum interfecit in uia, & se constituit dominũ & Soldanum, & fecit se uocare Melecdaer. Iste fuit sagacissimus, & in facto armorum strenuus atq; audax, suo tempore multum creuit Saracenorum potentia in Aegypto, & in regno Syriæ, & multas occupauit ciuitates & castra, quas Christiani tenebant, & iste cepit nobilissimam ciuitatem Antiochiæ, anno domini M.CCLXVIII. Et postmodum regno Armeniæ intulit multa damna. Tempore uero istius Soldani Melecdaer, transtulit se ad partes Siriæ rex Angliæ bonæ memoriæ, dominus * quem Soldanus interficere cogitauit, per quendam assasinum, qui ipsum regem uulnerauit gladio uenenato, sed per dei misericordiam, & per multos labores ad conualescentiam est deductus. Post hæc fuit idem Soldanus Melekdaer ueneno potatus, obijtq; in Damasco. Post obitum uero Melecdaer factus fuit Soldanus filius suus Melecsayt, sed confestim quidam alius Cumanus nomine Elsi, deiecit ipsum de sede, & constituens seipsum dominum & Soldanum, illum fugauit extra regnum Aegypti. Prædictus Soldanus Elsi ciuiatem Tripolitanam obsedit, anno domini M.CCLXXXXIX. & uiolenter occupauit eandem.

De ciuitate Acon, qualiter à Christianis sit amissa. CAPVT LIII.

ANno uero sequenti prædictus Soldanus Elsi congregauit undique posse suum, & egressus fuit de Aegypto, intendens obsidere ciuitatem Acon, & dum in quodam amœno loco requiesceret quadam die, per quendã seruũ suum, quem totius exercitus sui constituerat ducem & rectorem, fuit ueneno potatus: qui dum crederet dominium usurpare, fuit continuo per alios frustatim cæsus, & factus fuit Soldanus filius Elsi, qui uocatus fuit Melatasseraff, & ille fuit qui cepit nobilem ciuitatem Acon, Anno domini M.CCXCI.

B Postquam uero prædictus Soldanus Melatasseraff redijt in Aegyptũ, & quadam die iuisset uenatũ, per quendam seruũ suum fuit in nemore interfectus, qui dum crederet se futurũ Soldanũ, fuit statim ab alijs detruncatus. Postea uero fecerũt dominũ ac Soldanũ illum, qui hodie est Soldanus, qui uocatur Melecnaser, qui fuit frater Melatasseraff superius nominati. Et quia iste Melecnaser erat ualde iuuenis, datus fuit sibi baiulus & tutor quidẽ nomine Guiboga, qui fuit Tartarus natiõe, & fuerat seruus emptitius patris sui. Iste Guiboga usurpauit dominiũ, & Soldanum iuuenẽ posuit in quodã castro Crac de Monreal, eidem faciens necessaria ministrari. Iste Guiboga fecit se appellari Melecchadel. Tempore uero istius Guiboga, fuit in regno Aegypti tanta rerũ uictualium caritudo, quod omnes Saraceni fame defecissent & penuria, sicut canes, nisi forte aliqui fuissent Christiani, qui eisdẽ multa uictualia detulerant cupiditate lucrandi. Post hæc aũt Guiboga prædictus, qui fecerat se Soldanũ, intellectis rumoribus de aduentu Tartarorũ, congregauit exercitum suum, & uenit ad regnum Syriæ, ut terras à Tartaris tueretur. Iste Guiboga honorabat & diligebat multum homines suæ nationis, unde Cumani per inuidiam sibi dominiũ abstulerũt, & fecerunt Soldanũ quendam ex ipsis nomine Lachim, & iste fecit se nominare Melecnaser. Iste Lachim noluit destruere Guiboga, qui eius extiterat socius & amicus, imò dedit sibi dominiũ cuiusdam terræ, quæ uocatur Sarsac, & ciuitatẽ Hamac: inhibuit tamen sibi, ne staret in regno Aegypti. Præfatus uero Soldanus Lachim stetit in castro Cayri per triennium, nec fuit ausus inde exire præ timore suorum, nisi forte quadam die quo descendit ad planiciem causa ludendi, & tunc equus cecidit sub eo, & fractũ fuit crus eius. Finaliter cum luderet ad ludum Scachorũ, quidam ex seruis illius arripuit ensem Soldani, & percussit eũ in capite & occidit, sed interfector fuit ab alijs continuo detruncatus. Post hęc fuerũt in magna discordia Saraceni de Soldano & domino eligendo. Demũ uero posuerunt in sede dominij Melecnaser iuuenem superius nominatum, quem Gui-

Mons regalis uulgo Crac

boga posuerat in castro Montis regalis, ut superius est expressum. Et iste Melecnaser est ille Soldanus, quem Casanus debellauit in campo, & qui regnat hodie in Aegypto. Parcatur mihi, si prolixius quàm deceret, uerbũ tenui de Cumanis, qui sunt serui empti & uenditi, & de Soldanorum eorum natione, qui sæpius inter se occiduntur. Nam hoc feci, ut clarius demonstrarẽ, qualiter nõ possunt stare longo tempore, qui talem aduersitatem incurrant, quod non possent egredi de Aegypto, nec ad partes alias cũ exercitu se transferre. A

De situ & conditione regni Aegypti. CAP. LIIII.

Regnũ Aegypti est ualde locuples & amœnũ, longitudo eius per quindecim dietas extenditur, & per tres solummodo latitudo. Istud regnum est quasi insula à tribus partibus deserto & sabulo circundatum, & ex alia parte habet mare Græciæ. Ex parte orientis uicinum est regno Syriæ magis quàm alteri terræ: ueruntamen inter unum regnũ & aliud est iter octo dierum, semper per sabulum incedendo. Ex parte occidentis habet quandam prouinciã Barbariæ, quæ uocatur Bartat, sed inter unam terram & aliam, est desertum quindecim diætarum. Ex parte uero meridiei est regnum Nubianorum, qui sunt Christiani, & sunt nigri sicut pix propter solis æstum, & inter unam terram & aliam est desertum Aranæ duodecim diætarum. In regno Aegypti sunt quinq; prouinciæ, prima & maior nominatur Sayt, alia Demesor, tertia Alexandria, quarta Resint, & ista quidem est insula, & fluminibus circundata. Quinta uero dicitur Damiata. Maior ciuitas regni Aegypti uocatur Chayre, & est ualde magna ciuitas & diuitijs repleta, & ibi prope est quædã alia antiqua ciuitas, quæ uocatur Meser, & illæ duæ ciuitates sitũ habent supra litora fluminis, quod labitur per medium Aegypti, quod uocatur Nilus, & in Biblia Geon nominatur. Istud flumen est utilius flumen quod ualeat reperiri: irrigat enim omnes terras per quas labitur, & illas facit fertiles & amœnas: per istud flumẽ potest uenire nauigiũ, quod ualde est profundũ, abundantiam habet bonorum piscium, & posset per omnia commendari, nisi esset quod quædam animalia resident in eodem, quæ ad similitudinem sunt draconis, & deuorant equos & homines, & alia quæcunq; animalia in flumine si illa inueniant, & etiam super ripam, & ista animalia Cocatrix uulgariter appellantur. Istud flumen semel crescit in anno, & incipit crescere à medietate mensis Augusti, usq; ad festum B. Michaëlis, quotidie augmentando: & quando est in perfecto augmento, tunc homines primo dimittunt aquas discurrere per meatus & riuulos ordinatos, & omnes terræ fructiferæ irrigantur, & XL. diebus stat aqua supra faciẽ terræ: deinde incipit decrescere & siccari, postea semina seminantur, & crescunt solummodo per irrigationẽ fluminis, quia in partibus illis non pluit, ita quod uix hyems cognoscitur ab æstate. Insuper habitatores terræ Aegypti posuerunt quandam columnam marmoream in medio fluminis ante ciuitatem Meser, & in illa columna fecerunt signa, & quando flumen crescit usq; ad perfectum augmentum, respiciunt illa signa columnæ, & si aqua creuerit usq; ad summũ signũ, tunc sciunt se habere fructuum ubertatẽ, si uero minus creuerit, sciũt per illa signa, quod contrarium debeat euenire, & secundum hoc pretia rerum imponunt. Aqua ipsius fluminis est sanissima ad bibendum. In regno Aegypti sunt duo portus maris, uidelicet Alexandria & Damiata: ciuitas Alexãdriæ est bene munita, & circundata muris fortissimis. Aquam uero quã bibunt ciues Alexandrię, uenire faciunt de flumine Nili, per quendam meatum subterraneum & occultum, & implent multas cisternas quas habent in ciuitate ordinatas. Aliam uero aquam non habent, de qua possent bibere præter illam, unde si auferretur ciuibus illa aqua fluminis, non possent diutius permanere. Altera uero ciuitas Alexandriæ esset difficilis ad expugnandum uiolenter: ciuitas Damiatæ sita est super flumine Nili, & antiquitus fuit circunuallata ambitu murorum, sed capta fuit bis per Christianos, semel uidelicet per regem Hierosolymitanum, & alios Christianos partium orientis, & alia uice per B. Ludouicum

Nubiani

גיחון *Nili descriptio Hebraice* B

Crocodili

A cum regem Franciæ, pro cuius redēptione Saracenis fuit postmodum resti/ tuta, unde diruerunt illam Saraceni, & transposuerunt illā longe à flumine & à mari, nec ibi fecerunt muros, siue alia munimenta: & uocant terram illā nouam Damiatam: uetus uero Damiata, est sine habitatione totaliler dereli cta. De portubus uero Alexandriæ et Damiatę, Soldanus recipit magnos re/ditus à mercatoribus, & alijs multis modis. Terra Aegypti dat omniū frugū & fructuum ubertatē, & optimam chacharam in maxima quantitate: uinum modicum, tamen bonūm, & odoriferum ualde. Saraceni non audent uinum bibere, quia eis inhibitum est lege. Carnes crastinas, hœdinas, gallinaceas, et uolatilia satis babent, modicum de bouinis, tamen camelos comedunt loco boum. In regno Aegypti degunt simul cum Saracenis quidam Christiani, qui uocantur Rapti. Ritum tenēt Iacobitarum, & multas habent in illis par/tibus Abbatias, quas libere tenent, & sine censu, & illi sunt antiquiores habi tatores terrę Aegypti. Nam Saraceni ibi habitare cœperunt postquam illius terræ dominium occupauerunt. Res uero quæ deficiunt in Aegypto, quibus maxime indigent Saraceni, nec alias habere possunt, nisi ab extraneis parti/bus deferantur, sunt ligna, pix, ferrum, sclaui, & serui empti, de quibus eorū exercitus roboratur, & oportet quod prædictæ res deportentur per mare, & sine ipsis stare non possunt. In toto regno Aegypti non est ciuitas siue castrū, seu alia terra munita murorum ambitu, præter ciuitatē Alexandriæ, quæ for tis est, & præter castrum Chayre, quod posset absq; difficultate maxima ex/pugnari, & in illo castro Chayre cōmoratur Soldanus. Tota terra Aegypti per exercitum militum defenditur & tuetur. Prima igitur die qua exercitus Aegypti debellatus, & equitum potentia conquassata, tota illa terra subiuga retur absq; resistentia alicuius.

De tempore competenti, mouendi bellum contra filios Ismael.

CAPVT LV.

B POstquam rationabiliter ostendimus iustam causam quam Christiani ha/bent mouendi guerram contra perfidos Saracenos, & sufficiēter diximus de potentia sacræ Romanæ ecclesiæ, tractauimus etiam de conditione & sta tu regnorum Aegypti & Syriæ, ac de posse Soldani & gentis suæ: ultimo re/stat aliquid dicere de tēpore competenti: breuiter dico ergo, quoniam meri/to possumus dicere uerbū istud: Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nūc tem/pus salutis: nam nunc est uere acceptabile tempus impertiendi subsidium ter ræ sanctæ, quæ diutius iacuit à perfidis canibus lacerata. Nunc est acceptabi le tempus, quo corda fidelium debent succendi ad passagium terræ sanctæ, ut de manibus inimicorum eruatur sanctum sepulchrū domini, origo & fun/damenta spei nostræ: nec recolimus habuisse tempus tam acceptabile, tamq; salubre, temporibus retroactis, sicut deus omnipotens nunc per suam miseri/cordiam multis indicijs demonstrauit. Primo enim concessit nobis omnipo/tens & misericors deus pastores, & patrem sanctissimum, qui postquam se/dit in sede pontificatus, prouisione diuina, toto mentis affectu, diu noctuq; anxie cogitauit, qualiter terræ sanctæ subsidium ualeat impertiri, qualiter se-pulchrum domini debeat liberari à seruitute inimicorum blasphemantium nomen Christi: unde firmiter est credendum, quod deus suos misericordes oculos conuertendo, sibi in terris constituit summum uidelicet pontificem sanctissimū patrem nostrum, cuius tempore acceptabili, diuina fauente cle/mentia, sancta ciuitas Hierusalem sub iugo seruitutis Mahumeti diutius iam detenta, proculdubio erepta, reducetur ad pristinam libertatem. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quo adeo firmiter demonstratur, quod terra sancta debeat liberari de potentia inimicorum. Nam per gratiam Iesu Christi omnes reges & principes Christiani, & respublicæ inter se sunt in statu pacifico & quieto, nec aliqua procella odij uel scandali perturban/tur, sicut olim fieri consueuit. Vnde deus omnipotens hoc nobis demon/strat, uolens terræ sanctæ misericorditer opitulari. Præterea omnes Christia/

ni diuersarum partium & regnorum, fide ac deuotione accensi, parati sunt, A tam humeris quàm cordibus figere crucis signum, & ad terrę sanctæ subsidium transfretare, non parcendo laboribus, nec expensis, & pro nomine Iesu Christi exponere se & sua uiriliter & feruenter. Ecce nũc tempus acceptabile, quod Christianis à domino demonstratur. Nam potentia inimicorum fidei Christianæ, est ad præsens mirabiliter diminuta: tũ propter guerras Tartarorum, cum quibus nuper bellando passi fuerunt conflictum, in quo Saracenorum innumerabilis cecidit multitudo, quæ nondum potuit restaurari. Tum propterea, quod ille Soldanus, qui regnat hodie in Aegypto, est homo nullius ualoris, & nullius penitus bonitatis. Est etiam alius, quia omnes principes & Soldani Saracenorum, qui consueuerunt impertiri subsidiũ & iuuamen Soldano Aegypti tempore opportuno, totaliter defecerunt per potentiam Tartarorum, quod non remansit nisi unus, qui dicebatur Soldanus Meredini, cuius etiam posse & dominia redacta sunt sub seruitute & potẽtia Tartarorum, & ipse personaliter est detentus: unde his temporibus absque magno discrimine & labore poterit recuperari terra sancta, & acquiri regnũ Syriæ & Aegypti, ac totaliter destrui ac confundi potentia inimicorum impiorum, facilius per gratiam Iesu Christi, quàm fieri potuisset multis temporibus iam elapsis. Ecce nunc tempus acceptabile Christicolis à domino demonstratum. Nam Tartari offerrent se paratos, Christianis dare subsidium & iuuamen toto posse contra perfidos Saracenos: & ob hanc causam rex Tartarorum Carbanda speciales nuncios destinauit, qui fratris sui Casani uestigijs inhærendo, offert se exponere libentissime posse suum ad subuersionem, & totalem destructionem inimicorum nominis Iesu Christi. Et tempore quidem isto, præcipue cum auxilio Tartarorũ terra sancta recuperari posset, & regnum Aegypti absq; magno discrimine faciliter subiugari. Deceret igitur Christianos dare subsidium terræ sanctæ, & absq; tarditate. Nam mora B ad se trahit magnum periculum & discrimen, uidelicet, ne forte, quod absit, Carbanda Christianorum amicus deficiat, & loco eius resurgat pessimus inimicus, & qui forte adhæreret sectæ & fidei Mahumeti, & per consequens cũ Saracenis unanimis deueniret, & hoc posset Christianis ad maximum grauamen & periculum redundare.

De prosperitatibus & aduersitatibus inimicorum fidei Christianæ.

CAPVT LVI.

AD honorem igitur dei & domini nostri Iesu Christi, de cuius misericordia meum spero supplere defectum: Dico quod ad acquirendam terram sanctam cum minore periculo & labore, oportet quod Christiani terram sanctam ingrediantur, & posse inimicorum inuadant, eo tempore, quo inimici uexari aduersitate aliqua dinoscantur. Nam si prosperitatis inimicorum tempore Christiani hoc facere attentarent, non sine labore maximo & periculis possent perficere uota sua. Quæ uero sit inimicorũ fidei Christianæ aduersitas, quæ uero sit prosperitas, breuiter enarrabo. In his quidem consistit prosperitas eorundem, quando uidelicet inimici habent dominum & Soldanum strenuum & sagacem, talem qui cauere sciat & possit à fraudibus suæ gentis, & absq; pauore rebellionis & perditionis suum possit dominium regere & tenere. Item quando inimici in requie, absq; guerrarũ uexatione Tartarorum, uel aliorum longo tempore perstiterunt. Item, quando in regnis Syriæ & Aegypti frugum fertilitas est abundãs. Item, quando per mare, & per terram uiæ secure patent, & in eis absq; contradictione cuiusquã res necessariæ abundanter ab extraneis partibus deferuntur. Item, quando treugas habent cum Nubianis & Beduinis deserti Aegypti, nec ab eis modo aliquo infestantur. Insuper quando Turquiniani & Beduini, qui degunt in regnis Syriæ & Aegypti, fideliter obediunt Saracenis. Ex his enim prosperitatibus in tantum inimicorum potentia roboratur, quod non possent de facili subiugari. Sed econuerso, aduersitates possent inimicis accedere multis modis,

quando

A quando uidelicet infideles suum perimunt dominum & Soldanum, & hoc saepe & saepius faciunt & fecerunt. Nam postquam illa Cumanorum progenies coepit dominari in Aegypto, sicut superius enarratur, nouem fuerũt Soldani, & domini ordinati: & de nouem eorum dominis & Soldanis, qui fuerunt in Aegypto, usq; ad praesens tempus, quatuor fuerunt diro gladio interempti Turquiniani, Cothos, Melec, Afferat & Lachinus, & duo potati ueneno mortifero, Benedeclar uidelicet & Elsinus. Alij, Meleksayt & Guiboga, uiriliter exultauerunt: & iste Soldanus Melecnaser, qui regnat hodie in Aegypto, extitit semel pulsus, & adhuc stat in suspendio uita sua, finem sui pessimum expectando. Itẽ, alia inimicis potest aduersitas euenire, uidelicet quando flumen Nili non crescit, ita quod terras Aegypti posset, ut conuenit, irrigare, quoniam tunc famem & penuriam patiuntur: & hoc eis quod accidit, nõ est diu: fame enim & inopia tunc perijssent Christianae fidei inimici, & regnum Aegypti totaliter dereliquissent, nisi forent cupidi Christiani, qui eis portauerũt uictualia abundanter. Tunc etiam propter defectum uictualium milites Aegypti efficiuntur pauperes & mendici, & ipsos oporteret equos & arma uendere, & familias minuere propter famem, & sic non possent per consequens recedere de Aegypto. Milites enim Aegypti talis conditionis existunt, quod quando uolunt egredi de regno Aegypti, & ad partes alias se transferre, oportet quod pro octo diaetis omnia necessaria secum ferant, quia in itinere octo dierũ nihil penitus inuenirent, quum sit totum sabulum, quod incedunt: unde si militi deficiat unus equus uel camelus, non posset se à prouincia elõgare, & ob hãc causam Soldanus Aegypti taliter impeditur, quod non posset ad regnum Syriae se transferre. Item, quando inimici diutius guerra aliqua uexarentur. Item, magna aduersitas esset inimicis, & multipliciter taediosa, si per mare eis uiae taliter artarentur, quod res quibus carent, & quibus magis indigent ad sustentationem, eorum exercitus non haberent, sicut

B ligna, pix, ferrum, seruos emptos, de quibus reficiunt eorum exercitũ & augmentant, & alias res quamplures, quas habere nõ possent, nisi ab extraneis partibus portarentur, & sine illis stare diutius nõ ualerent. Item, quando Nubiani mouerent inimicis guerram, uel etiam Beduini: per hanc enim guerrã potẽtia inimicorum posset taliter impediri, quod ad defendendum regnum Syriae de Aegypto egredi non ualerent. Item, quando terra Syriae deficeret in reditibus per temperiem temporis, uel propter guerras Tartarorum, uel alio quoquo modo. Nam si in regno Syriae deficerẽt uictualia, ita quod exercitus Soldani copiam non haberet, non posset in regno Syriae commorari. Nam ab Aegypto siue alia regione nullum potest ad regnum Syriae deportari, unde inimici non possent recedere de Aegypto. Quandocunq; ergo inimici ab una quauis aduersitatum praedictarum uexantur, sine dubio essent taliter impediti, quod ad defendendum regnum Syriae, de Aegypto recedere non ualerent: unde Christiani regnum Hierosolymitanum faciliter occuparent, & possent ciuitates & castra diruta reaedificare absq; contradictione cuiuspiam, & interea se taliter praemunirẽt, quod potentiam inimicorum postmodum non timerent.

De primo passagio terrae sanctae. CAPUT LVII.

PRosperitatibus & aduersitatibus inimicorũ nõ sine causa rationali superius enarratis, de initio passagij effudi, iuxta meae paruitatis notitiã deuote & fideliter aliqua explicabo, ad correctionem tamẽ uestrae sanctiss. sanctitatis. Mihi ergo uideretur pro maiori securitate & cõmodo passagij generalis, quod prius praemitterentur aliquae copiae militum & peditũ armatorũ, ad praetendendam & cognoscendam potẽtiam inimici, cuius copiae quantitatẽ sufficientem esse iudico in praesenti mille equitum, decem galearum, & trium millium militum peditum armatorum: super his etiam legatus à se de passagio mitteretur, & capitaneus strenuus & fidelis, qui ipsos omnes regerent & fouerẽt, & feliciter cum eis, dante domino, transfretarẽt iuxta eorũ discretio

nem & prouidentiam, in insulam Cypri, aut ad regnũ Armeniæ applicaret, A deinde absq; moræ dispendio ex parte legati, & capitanei ipsius armamenti, per consilium & iuuamen regis Armeniæ, nuncij mitterentur ad Carbanda dominum Tartarorum: duo inter cætera requirendo, unum uidelicet, quod per totam terram sui dominij faceret inhiberi, ne mercationes seu uictualia siue animalia ad inimicos portarentur. Aliud, quod mittere uellet suorũ militum quantitatem in confines Meleti, qui prope terras inimicorum figeret castra sua, & terras Halappi sæpius prædarentur, circumcirca quotidie deuastando. Nostri quoq; peregrini cum fidelibus regis Armeniæ atq; Cypri, Saracenis guerram mouerent, & tam per terram quàm per mare, impugnarent uiriliter inimicos, & præcipue conarentur taliter maritima custodire, quod inimicis nihil penitus portaretur. Possent insuper nostri Christiani à nostra insula præmuniri, quæ quidem insula in loco competenti & utili noscitur esse sita, pro cõmodo galearum. Exinde possent Christiani inimicis inferre non modica detrimenta. Veruntamen modum incipiendi guerram, & terras inimicorũ inuadendi, ad præsens dicere prætermitto, quoniam iuxta inimicorũ conditionem & statum oportet consilium mutari, & operari consilio sapientum, qui præsentes his negocijs intererunt. Commoda uero, quæ de isto primo scilicet paruo passagio consequi poterũt, dante domino, Christiani, inferius describentur.

De commodis primi passagij. CAP. LVIII.

PRimum igitur cõmodum esset istud, primũ passagium poterit taliter ordinari, cum auxilio aliorũ fidelium partium orientis, uel etiam Tartarorũ, quod nulla dabitur requies inimicis, & incurrere poterunt damna plurima, & etiã detrimẽta. Nam si per Christianos & Tartaros guerra moueatur Soldano Aegypti, per terram & per mare, ut superius est expressum, ad defensionem terrarũ suarum, Soldanus compelleretur transmittere gentem suam, ut tã terras illas quæ mari sunt propinquæ, quàm alias quæ possent inuadi, faciat custodiri. Si ergo moueatur guerra per Tartaros & Christianos in prædictis partibus Meleti, inde Babyloniæ usq; ad ciuitatem Halappi, quæ distat per XXV. diætas, oportebit inimicos uenire ut terras tueãtur, & Christianis & Tartaris se opponãt. Et illi qui pro isto seruitio transmittẽtur post modicũ temporis spatium erunt taliter fatigati, affecti tædio, equis & expensis etiam denudati, quod nullatenus ibidem poterũt diutius commorari, multis rationibus atq; causis, quas exprimere seriatim esset forsitan tædiosum: unde redeuntibus primis ad propria, alij ad terræ custodiam mitterentur: & in tribus uel quatuor mutationibus sic peractis, inimici prædarentur, uacuarentur expensis, & damna incurrerẽt infinita. Per primũ passagiũ inimici possunt plurimum infestari, uidelicet quod si cum armamento decem galearum passagij, & alias quæ armari poterunt in regnis Armeniæ atq; Cypri, terræ Saracenorum positæ, prope mare uiriliter inuadantur, de facili poterunt deuastari, & bonis omnibus spoliari, & Christiani cum galeis ad insulam Anteradensem possent sospites remeare. Vnde oportet Soldanũ de Babylonia cum toto suo posse ad regnum Syriæ se transferre, ut sufficientem habere posset copiam armatorum, per quos daret subsidium omnibus terris, quæ prope maris litora situm habent. Egressio quidem Soldani de Aegypto, causa ueniendi ad regnum Syriæ, eidem esset periculosa, & plurimum damnosa. Periculosa, propter dolum & proditionem suæ gentis. Tædiosa, quia sæpius posset à fidelibus Christicolis infestari. Damnosa, quia suum ærarium consumeret & uastaret. Vix enim crederetur, si dicerem summam thesauri quam Soldanum & gentem suam oportet expendere, quotiescunq; egreditur de Aegypto. Itẽ per prædictas galeas portus inimicorum & omnes uiæ maris poterunt taliter coartari, quod inimici non poterunt habere quicquã de rebus illis, præcipue quibus magis indigent, & sine quibus diutius stare non possent, sicut ferrũ, ligna, pix, & serui empti & alia, sine quibus non possent eorum exercitũ sustentare

A stentare, nec ista habere possunt, nisi per mare ab extraneis partibus deferantur. Præterea inimici amitterent redditus portuum maris, qui excedūt pecuniæ magnam summam. Item, si inimici aduersitate aliqua turbarentur, per quam impedirentur taliter, quod de regno Aegypti egredi non ualerent, nec terris Syriæ præstare iuuamen, tunc enim Christianis primi passagij cum auxilio aliarum partium orientis sufficientes essent ad reædificandam ciuitatē Tripolis. Sunt enim in monte Libani Christiani degentes sagittarij, pedites ualde boni circa XL. millia uirorū, qui libenter subsidium & iuuamē impenderent peregrinis, qui multoties fuerunt Soldano rebelles, & Saracenis damna plurima intulerunt. Et postq̄ ciuitas Tripolis esset reędificata, Christiani possent illam defendere & tenere usq; ad aduentum passagij generalis, & per consequens possent totum comitatum Tripolis occupare, & hoc cederet ad magnum commodum Christianorum generalis passagij, quia inuenirēt ibi portum paratum, ubi possent commode applicare. Item, si Tartari acquirerent regnum Syriæ, & per consequens terram sanctam, Christiani primi passagij inuenirentur parati recipere ciuitates & castra, ut Tartaris eas munirent & tenerent. Nam ego qui satis bene noui Tartarorum modum, credo firmiter quod Tartari libenter terras quas acquirerent, custodiendas & tenendas traderent Christianis libere & quiete, & absq; censu, seu aliqua seruitute. Nam propter æstum in illis regionibus Tartari nullatenus habitarēt, unde gratū esset eis plurimum & acceptū, quòd Christiani illas terras caperent & tenerent: non enim præliantur Tartari cum Soldano Aegypti, ut terras occupent & acquirant, quum tota Asia eorum dominio sit subiecta: sed ideo quòd Soldanus semper eorum extitit inimicus, & plura eis intulit grauamina, præcipue quando habuerunt guerram cum Tartaris conuicinis, unde ad omnia prædicta negocia inchoanda satis credo sufficere quantitatem superius nominatam, uidelicet millia militum, decem galearum, & trium milliū

B peditum bellatorum. Et uidetur mihi quod in his principijs plura non operarentur plures, etiamsi totidem adderentur, & expensas plurimum augmentarent. Præterea de isto primo passagio, alia duo commoda sequi possunt. Nam postquam peregrini primi passagij per spatium temporis stetissent in partibus Syrianis, & uidissent conditionē prouinciæ, & nouissent potentiā inimici, & modū etiam præliandi, instruere possent consocios, uenientes passagio generali. Itē, posito quòd Tartari propter guerras, quas forsitan haberent cum Tartaris conuicinis, non possent aut uellent Christianis subsidium impertiri, & quod Soldanus in sua prosperitate persisteret, & ita quod laboriosum esset nimiū eruere terram sanctā de manibus paganorū. Reuerenda S. V. cōditione terræ sanctæ plenius intellecta, uisa etiam & cognita potētia passagij generalis, posset melius discernere quid super his fieri expediret, utrū uidelicet transfretare deberet passagiū generale, an deceret tēpus magis congruū expectare, & sic possent multa incumbentia discrimina euitari. Insuper si mihi uenia tribuatur, audeo dicere duo uerba, unum uidelicet, quod S. P. V. scribere dignaretur regi Georgianorum qui sunt Christiani, & terrę sanctæ peregrinationibus deuotiores quàm aliæ nationes, mandantes quod peregrinis darent subsidiū & iuuamen, credo firmiter, quod ob reuerentiam domini nostri Iesu Christi, & uestræ etiā sanctitatis, libenter & deuote uestrū studerēt adimplere mandatū. Sunt enim, ut diximus, deuotissimi Christiani, & sunt potentes, & multi atque strenui bellatores, & regno Armeniæ quodammodo sunt uicini. Aliud, quod S. P. V. dignaretur etiā scribere regi Nubianorū, qui per B. Thomam apostolum ad fidem Christi in Aethiopia sunt conuersi, mandantes quod Soldano Aegyptij guerram mouere debeant, & posse suum impediant & infestent. Credo etiam firmiter quod illi Nubiani ob amorem domini nostri Iesu Christi, & ob reuerentiam V. S. terram Aegypti Soldani inuadere conabuntur, Soldano & genti suæ damna & impedimenta plurima inferendo. Et istæ literæ de mandato V. S. procedentes,

manda-

mandari poterunt regi Armeniæ, qui ipsas faceret transferri eorũ idiomate, A
& per bonos nũcios destinabit. Hucusq; deuotissime & fideliter reseraui ea, quæ parua meã notitia sentiebat, super initio passagij & subsidij terræ sanctæ. Nunc uero S. V. obediendo mandatis, ad generale passagium me conuerto, de his quæ expediunt aliqua loquuturus ad correctionem semper S. P. V.

De passagio generali. CAP. LIX.

GEnerale passagium per tres uias potest arripere iter suum, per uiam uidelicet Barbariæ. Sed de ista uia consulendum relinquo illis, qui statum & conditionem nouerunt illius regionis. Item per uiam Constantinopolitanã, per illam uidelicet, quã tenuit dux Godefredus de Boliono, & alij illius terræ peregrini. Et per hanc uiam passagium generale usq; ad ciuitatẽ Constantinopolitanam secure, ut credimus, posset ire. Vlterius uero itur per Turquiam usq; ad regnũ Armeniæ procedendo: uia illa non est libera, nec absq; discrimine peregrinis, propter Turquos qui in partibus illis degunt: posset tamẽ per Tartaros uia illa securari, & totaliter expediri. Possent insuper Tartari ordinare, ut peregrini de terra Turquiæ haberent uictualium copiam & equorũ, etiam pretij cõpetentis. Alia uero uia est per mare, quæ est omnibus manifesta: unde si per mare uoluerint incedere peregrini, oportebit quod in omnibus portubus eis marinæ naues parentur, & alia bona ligna sufficientia ad passagium transportandum: & oportet quod in termino prætaxato, & tempore cõpetenti omnes peregrini congregentur ad litora maris, parati naues inscendere, & cum dei adiutorio faciliter transfretare: in Cyprũ enim poterũt applicare peregrini, ut tam ipsis quàm eorum equis in itinere plurimũ fatigatis, requies tribuatur. Postquam uero in Cyprum passagium incolume applicasset per dei gratiam, & per dies aliquos quieuisset, si primi passagij peregrini ciuitatẽ aliquam firmauissent in partibus Syrianis per breuem uiam, ad illam posset passagiũ se transferre. Et si forte primi passagij peregrini non firmassent ibi aliquod munimentũ, oportebit passagiũ per regnũ Armeniæ I
arripere iter suũ, hoc modo uidelicet, quod peregrini in regno Cypri cum equis suis pacifice requiem sibi darent usq; ad festum B. Michaëlis, ut infirmitas planiciei regni Armeniæ æstiuo tempore euitetur. Post uero festum prædictum ad regnũ Armeniæ secure poterunt se transferre, & ibi inuenirent omnia necessaria affluenter. Veruntamen in ciuitate Tarsensi poterunt cõmodius permanere, quia ibi est abundantia aquarũ & pabulorum, & tamen de regno Turquiæ, cui uicina est, quàm de regno Armeniæ, equos, uictualia, & omnia necessaria habere poterunt abundanter. Post hæc autẽ ueris tempore ueniente, passagium poterit per terram dirigere gressus suos, ad nobilem ciuitatem Antiochiæ, quæ distat à regno Armeniæ solummodo per dietam, & nauigium poterit per mare ad portum Antiochiæ applicare, ita quod exercitus terrestris maris nauigio appropinquabit. Obsessa igitur ciuitate Antiochiæ, quæ captiuabitur faciliter, deo dante, peregrini poterunt diebus pluribus requiescere in eadẽ, & inimicorũ terras undiq; deprædari, ac interea scire & cognoscere in eadẽ. Sunt præterea in illa regione Christiani sagittarij ualde boni, qui sine dubio ad exercitũ Christianorũ uenirent, & multa possent passagio impertiri. Post hæc uero de Antiochia recedẽtes, peregrini poterũt incedere per litora maris uersus ciuitatẽ Lyciæ, & illa uia esset breuior & melior, & semper nauigiũ exercitui appropinquaret. Veruntamen prope castrũ Margati in maris litore, est quidã transitus magnæ genti plurimũ tædiosus, quẽ quidem transitũ si nõ haberent, possent absq; discrimine Antiochiã remeare, & incedere per uiã Fenich uersus Cæsareã, per litora cuiusdã fluminis ascendendo, quod flumẽ Kenel uulgariter appellatur, & per illã uiã inuenirent aquas & pascua, & terras inimicorũ abundantes frugibus, uictualibus, & alijs bonis, ex quibus Christiani prædas caperẽt, & exercitui necessaria ministrarẽt, & sic possent per uiam illam ire de Antiochia usq; ad ciuitatẽ Hamam, quæ est ciuitas opulenta, & per potentiam passagij cum auxilio dei

facili-

A faciliter caperetur. Et si forte Soldanus se opponeret Christianis resistẽdo ne caperent ciuitatem, tunc Christiani in illo loco magnam haberẽt prærogatiuam si prælium iniretur. Et si per dei gratiam peregrini possent debellare Soldanum, nullam postmodum resistẽtiam inuenirent, unde recto tramite possent ire ad ciuitatem Damasci, quæ in cæterisconditionibus libenter se redderet Christianis. Nam postq̃ ciues Damasci sciret debellationem Soldani, resistendi audaciam non haberent, imò fauerent in omnibus Christianis, sicut fecerunt Haolono & Casano, qui Damasci dominium habuerunt absq̃ labore aliquo post debellationem Soldani. Et postquã Christiani occupassent Damascum, residuum regni faciliter obtinerẽt. Et si forte Soldanus prælium euitando nõ ausus contra Christianorum potẽtiam belliger apparere, Christiani recedẽtes inde ad Tripolim possint ire, & ibidem in quatuor dierum spatio peruenirent, ibiq; etiã posset nauigiũ applicare, unde posset Tripolitana ciuitas reparari, & magnũ possent peregrini habere subsidiũ & iuuamẽ, per Christianos qui in mõte Libano sunt degẽtes, & per hũc modum ciuitatem Tripolitanam acquirerent & tenerent, deinde possent regnum Hierosolymitanum occupare, cum auxilio domini nostri Iesu Christi.

De societate Christianorum & Tartarorum. CAP. LX.

DE societate uero Christianorum & Tartarorum, uidetur mihi, quod aliqua quantitas Tartarorum, uidelicet circa decẽ millia, possent multa cõferre cõmoda Christianis per uias & itinera incedendo. Nã propter timorẽ Tartarorũ Beduini, neq; Turquiniani essent ausi Christianorũ exercitui appropinquare. Præterea uictualia & alia necessaria exercitui procurarent, & uendenda de longinquis partibus deferrent, & inde aliquid lucrarentur. Itẽ per Tartaros posset inuestigari intẽtio & cõditio inimicorum, quia Tartari sunt agiles ad currẽdum itinera, bene sciunt unde possunt ingredi & egredi ad eorum liberam uoluntatẽ: insuper ad inuadendum inimicos in campo, et
B ad insultandum ciuitates, castra, seu alia munimẽta Tartari necessarij & utiles esse possent, quia ad talia sunt ualde ingeniosi. Si uero Carbãda uel alius loco sui, ingrederetur Aegyptum cum magna multitudine Tartarorũ, tunc eorum esset societas euitanda. Nam dominus Tartarorum nõ dignaretur sequi uoluntatem Christianorum, imò uellet quod Christiani suis parerent mandatis. Præterea Tartari sunt omnes equites, & ualde festinãter incedũt, unde Christianus exercitus eos sequi nõ posset propter peditum comitiua. Insuper Tartari habent talem modum, quia quando sunt debiliores, mirabiliter se reddunt obsequiosos, humiles, & deuotos. Quando uero sunt fortiores, ualde sunt austeri, tumidi & superbi, & non possent stare, quoniam debilioribus iniurias irrogarẽt, quod quidem Christiani nullatenus paterentur, unde posset per hoc materia scandali pullulare. Sed super his posset tale remedium adhiberi, uidelicet quod Tartari per uiam Damasci, sicut consueuerunt, incederent, & per partes illas occuparẽt, & Christiani ad regnum Hierosolymitanum dirigerent gressus suos. Et hoc modo inter Christianos & Tartaros concors amicitia per utrorunq; distantiam seruaretur, & facilius per duos quàm per unum totaliter destrueretur potentia inimicorum fidei Christianæ. Vnum insuper reducere audeo ad memoriam. P. V. reuerendissimæ, uidelicet quod omnib. modis sagaciter occultetur intentio & consiliũ Christianorum, ita quod inimici ignorẽt Christianorũ propositũ atq; uelle. Nam quod Christiani noluerũt sua consilia præteritis temporibus occultare, multa dinoscuntur incommoda incurrisse: & econtra inimici propterea multa sibi incumbentia pericula euitarent, auferẽdo Christianis materiam adimplendi eorum uota diutius affectata. Et licet non ualeat occultari fama passagij generalis, quæ longe lateq; diffundetur per orbem, ad nullũ tamen potest cedere commodũ inimicis, quia eis ab aliquo dominio Saracenorum non potest præstari subsidium quoquo modo. Et multis modis poterit euitari, ne Christianorum uoluntas uel propositum ad inimicorum notitiam deferatur;

feratur, aliqua uidelicet uelle facere simulando. Illud uero quod Tartari nequeunt sua consilia occultare, ad magnum incõmodum eius cessit. Nã Tartari talem modũ obseruant; prima quidẽ luna Ianuarij consiliũ capiũt super his quæ intendunt facere anno futuro: unde si intendãt mouere guerras Soldano Aegypti, scitur ab omnibus Saracenis, qui continuo Soldano significãt ea quæ Tartari ordinant, & ipse circa hoc conatur apponere remedia opportuna. Saraceni uero ualde benefaciunt, suum propositum occultando & hoc sæpius confert eis. Et hæc dicta sufficiant de passagio terræ sanctæ. A

FINIS.

MATHIAE AMICHOV MEDICINAE DOCTORIS, & canonici Cracouiensis Præfatio.

LICET multi fuerint qui orbem & partes eius descripserint, tamen utramque Sarmatiã transilientes, nihil fere de ea scripserũt, nisi quod quidam in genere de hac & illa mentionem fecerũt, sed adeo obscure, ut nihil certi hinc colligere possis, quibus figmenta multa & meras nugas immiscuerunt, dum ultra Sarmatiam ad oceanum Septentrionalem campos ponunt Elysios, ubi, scilicet, aura sit temperatissima, uita placidissima & perpetua, omni referta iucunditate: homines uero multorum seculorum confecti ætate & tædioso grauati senio, sponte sese in oceanum præcipitent, quo miseræ senectutis euadant molestias. Scripserunt quoque illic reperiri terrænascentia ambrosia, succo prædulci & odore suaui, quibus homines quasi paradisi fructibus diu in uita conseruentur: itemque terram producere aurum in magna copia, & nutrire griphones, aues horribiles raptu uiuentes, quæ equum cum sessore in altum leuare queant, atque aurum effodi & exportari prohibeant. Aiunt prȩterea illic solem & lunam, cæterasque stellas perpetuo gyrantes & lucentes, dies temperatissimas & iucundissimas constituere. Verum hæc omnia conficta sunt, carentque ueritate. B Ponunt etiam moderni scriptores Tartarorum terribilem gentem indigenam esse Asianæ Sarmatiæ, & à seculo Scythiam inhabitantem, quum tamen constet eam esse gentem nouam & aduenticiam, à partibus orientis mutatis sedibus, paulo plus ab hinc trecentis annis Asiæ Sarmatiam ingressam, antehac uero incognitam, quemadmodum ab initio huius libri indicabo. Sed & montes, Alanos, Hyperboreos & Riphæos in orbe terrarum uulgatissimos in illis Septentrionalibus regionibus affirmauerũt; ex quibus nominatissima flumina originem trahere dixerunt, nempe Tanaim, Boristhenem maiorem & minorem, atque Volham ingentem fluuium: sed quum id à uero alienum sit, hodierna docente experientia, non sine causa reijcimus quidquid ueteres somniarunt de his montibus & fluminum originibus. Nam scimus & experientia didicimus prædicta tria flumina Volham, Tanaim & Boristhenem maiorem ex Moschouia originem ducere: minore uero Boristhenẽ, quẽ Aristoteles Diaboristhenidẽ uocat, ex Russia superiori erumpere, & in maiorẽ Boristhenẽ transire. Montes aũt Hiperboreos, Riphȩos & Alanos scimus & uidimus illic nõ esse, nec dicta flumina ex eis, sed ex planicie terræ scaturire, id quod sequẽti libro clarissime indicabimus, nihil nisi quod uerum scimus & experti sumus scripturi. Immutata quidem sunt prisca regionum illarum uocabula, id quod alijs quoque accidit terris & habitationibus: sed nos ea intacta non præteribimus, indicaturi quid ueteres senserint, quibusque usi sint uocabulis, & in quæ hodie migrarint. Aperuit nobis rex Portugalliæ nauigationibus suis regiones Indicas & Aphricanas ad meridiem expositas, & rex Poloniæ, qui Tartaris & Moscuitis confinis est, indies patefacit nobis per militiam suam plagam Septentrionalem cum gentibus quæ ad oceanum Aquilonis sunt expositæ, & extenduntur in orientem.

MATHIAE

A MATHIAE A MICHOV DE SARMATIA ASIANA ATQVE EVROPEA, LIBRI DVO.

De duabus Sarmatijs in genere. CAP. I.

NTIQVIORES duas Sarmatias posuerunt, unam in Europa, alteram in Asia, sibijnuicem cohærentes & contiguas. In Europiana sunt regiones Russorum seu Rutenorum, Lithuanorum, Moscorum & eis adiacentes, ab occidente flumine Vissæ, & ab oriente Tanai inclusæ: harum regionum gentes olim Getæ nuncupabantur. In Asiatica uero Sarmatia, nunc commorantur & degũt plura genera Tartarorum, à flumine Don seu Tanai ab occidente usq; ad mare Caspium ab oriente contenta. Horum imperia, genealogiæ, ritus & mores, latitudoq; terrarum, flumina & circumcirca adiacentia in subscribendis explanabuntur.

De ortu & aduentu Tartarorum. CAP. II.

ANno domini M.CCXI. apparuit grandis cometes in diebus mẽsis Maij, octodecim diebus durãs, & supra Poloucos, Tanaim ac Rusiã gyrans, caudamq; in occasum porrigens, & aduentum Tartarorum significans: unde sequenti anno gens Tartarorum in illam diẽ ignota, occiso ut fertur proprio rege Dauid, de submontibus Indię, confluxisq; pluribus nationibus Septentrionis ad Poloucos uenit. Polouci siquidem fuerunt gentes secundum latus Septentrionale Euxini maris commanentes, ultra paludes Mæotidis, quos alij Gothos appellant. Polouci autem lingua Rutenorum sonant & interpretantur uenatici seu rapaces, quia sæpenumero inuadentes eos spoliabant, & bona ipsorum rapiebant atq; abducebant, quemadmodum & Tartari hisce temporibus faciunt. Itaq; Tartaris ingredientibus, terras Poloucorum, postularunt per ambasiatam, ipsos principes Rutenorum, ut uniuersis copijs & potentijs se adiuuarent, quoniam par exitium & discrimen eos sicut & Poloucos expectaret. Superuenerunt autem & Tartarorum nuntij denuntiantes ducibus Russiæ, ne immiscerent sese bello & adiutorio Poloucorum, sed potius exterminium eorum tanquam aduersariorum procurarent. Russiæ uero immaturo usi consilio, nuntijs Tartarorum comprehensis & occisis, perrexerunt exercitualiter Poloucis in adiutorium, terra mariq; uidelicet Mscislaus Romanouic cũ militia Kiouieñ. Mscilaus Mscilauic cũ militia Halicieñ. Itẽ cæteri duces Russiæ Vladimir, Rurikouicz: duces Cirneouieñ. & duces Smolnenses. Iunctiq; exercitui omnium Poloucorum peruenerunt in Protolce, & abinde singuli ascensis equis, uenerunt duodecim statiuis ad fluuium Kalcza, ubi iam Tartari castra metati fuerunt, & illico respirandi spatio non dato, Tartari in eos irruerunt, & contritis ac diffugientibus Poloucis acies Rutenorum disijciuntur, plurimaq; cæde peracta bini duces Mscilaus Kiouieñ. & Cirneouieñ. captiuãtur. Reliqui fugientes (abominabile dictu) à Poloucis socijs, per quorum terram fugam maturabant trucidabãtur. Equites quoq; propter equos, pedites propter uestes occidebantur, & in aquis suffocabantur. In illa ergo die Ruteni in pessimum horrendumq; inciderunt periculum, quale in terris Russiæ nunquam auditum est. Eaq; prima clades extitit quam Ruteni à Tartaris pertulerunt. Mscilaus autem Mscilauic Halicieñ. dux dum ad naues fugiendo peruenisset, superatis fluuijs persequutionem Tartarorũ ueritus naues abrumpi præcepit, abindeq; fugax in Halic pauore & trepidatione plenus peruenit. Vladimirus autem Rurikouicz fuga & ipse saluatus in Kiou perueniens, sedem accepit Kiouieñ. Alia uero omnis multitudo Rutenorũ dum ad naues fugiendo peruenisset, & eas abruptas offendisset, in mœrorem uersa, dum undas tranare non posset, fame contabescens illic consumpta est præter paucos duces & aliquos eorum milites, qui in lembis fluuios traiecerunt. Præterea anno do-

no domini millesimo ducentesimo uigesimo octauo, in maxima multitudine Tartari Russiam ingredientes, uniuersam terram Renesansca uastauerunt, ducem occiderunt, senes & impuberes necauerunt, reliquam multitudinem in captiuitatem abduxerunt, castra incenderunt. Iterum hyeme eiusdem anni uenerunt Tartari in terram Susdalorum & ea uniuersa uastata, ducem Georgium & filios eius, plure(s)que alios Susdalorum principes interfecerunt, castrum Rostou incenderunt, captiuos & prædam pro libito abduxerunt. Sequenti quoque anno in Smolnensem & Cirnyeouień. regiones uenientes, eas crudelissima cæde, nulli ætati parcentes peruastauerunt, castra & fortalitia ex quibus duces & milites pre timore fugerant, incenderunt, & onusti captiuorum multitudine in terras suas redierunt. A

De crudeli uastatione Poloniæ & Hungariæ per Tartaros.

CAP. III.

POst prædicta, Tartarorum horrenda uastatio ex ordine narrationis subnectenda est. Anno domini millesimo ducētesimo quadragesimo primo, Tartari in Russiam uenerunt, & Kiou amplissimam urbem & metropolim Rutenorum magnifice constructam funditus deleuerunt. Habuit siquidem præfata urbs portas & turres firmiter ædificatas, & aliquarum portarum tecta deaurata & splendentia, habuit & usque nūc habet Metropolitanū de ritu Rutenorum seu Græcorum, plurimis Vladicis & episcopis à Danubio per Moldauiam, Valachiam, Russiam, & Moskouiam præsidentem, in Kiouia iam post destructionem non residentem. Habuit insuper ecclesias supra trecentas ornatissimas, quarum aliquæ in campis inter uepres & arbusta in hāc diem permanent, & stant desolatæ pro latibulis ferarum: ex quibus binæ ecclesiæ, uidelicet sanctæ Mariæ & sancti Michaelis aliquas laminas tecti adhuc tenēt deauratas, quas Tartari prædatum uenientes, & inspicientes altim bassina uocant: altim bassina, id est, aureum caput habentes, quia partem tecti deaurati habent. Hac uero tempestate in monte ubi olim castrum Kiouień. stabat, Lithuani domini illius loci, fortalitiū amplum de roboribus & lignis extruxerunt & tenēt. Itaque tota Russia cum sua metropoli & Podolia omniquaque pessundata, Bathus Tartarorum Imperator uolens Hungariam ingredi, misit ducem Petam nomine cum magno exercitu uastatum Poloniam. Aiunt Poloni Bathum regem Tartarorum Poloniam, Slesiam, Morauiam uastasse: uerior tamen historia eorū, sicut & chronica Hungarorum referunt, Bathum non fuisse in Polonia, sed duces ipsius, qui trucidatis tyrannis & principibus Rutenorum, receptaque præda, in oppidum Lublin & Zauichost, uiciniisque eorum, reduxerunt eam in Russiam, festinanterque redeuntes, expugnauerunt Sandomiriam cum castro. Illicque occiderunt abbatem Pokrziunicen cum fratribus eius, & magnum numerum utriusque sexus nobilium & ignobilium uirorum ac matronarum ad conseruandum uitam Sandomiriæ collectorum. Inde exeuntes per Vissicam, in Skarbimiriam uenerunt, & reuertebantur prædam deducturi in Russiam. Dumque statiua tenerent ad fluuium Zarna, apud uillam quæ maior Thursko uocatur, irruit in eos Vlodimirus Cracouień. palatinus cum militibus Cracouiensibus. Vbi inter pugnandum omnis captiuorum multitudo diffugiens, in propinquas syluas se recepit: superati tamen sunt pauci à multis, Vlodimirus palatinus Cracouień, cum suis à Tartaris. Verum strage suorum perculsi, Tartari, per syluam Stremech in Russiam recesserunt, & in supplementum accersitis plurimis Tartaris cum fremitu & ira in Poloniam redierunt, & quia maximum exercitum habuerunt, ad Sandomiriam peruenientes, bifariam diuiserunt eum, minoremque exercitum in Lancitiam, Siradiam & Kuiauiam destinarunt cum principe Cadano, quem Poloni Caydanum nuncupant, qui nullo obice apparente uastauerunt crudelissime illos tractus cædibus atque igne. Maior aūt exercitus Tartarorū, cuius ductor fuit Peta Tartarorum princeps uersus Cracouiam iuit, omnem oram transitui

Kiou metropolis Russiæ.

B

propin-

A propinquã, cęde & incẽdio peruaſtans. Occurrunt ergo ei in uilla Chmelik prope oppidum Sidlou, Vlodimirus palatinus, Clemens Caſtellanus Cracouieñ. Pacoslaus palatinus, Iacobus Racibrouic Caſtellanus, Sandomirieñ. cum nobilibus & militibus Cracouieñ. & Sandomirieñ. Et facto conflictu cum unã turma Tartarorum, ipſaq; attrita pedem referente, & ad alterã præſtantiorem turmam ſe diuertente, Poloni certamine priori feſſi, paucia plurimis aduerſo pectore confoſſi ceciderunt: reliqui uero in fugam conuerſi, per itinera nota euaſerunt. Ceciderunt in eo conflictu deſiderati Chriſtinus Sulkouic de Nyedued, Nicolaus Vitouic, Albertus Stanpotic, Zementa, Grampina, Sulislaus, milites ſtrenui, & alij plures ualidi. Ex quorum ſtrage tantus pauor irrepſit, ut alij in alias regiones fugerent: agreſtes uero cum pignoribus & pecoribus in paludes & ſyluas, & inuia ſe conderẽt. Sed & Boleslaus Pudicus dux Cracouiæ & Sandomiriæ cum Grzimislaua matre, & Kinga cõiuge ſua primum uerſus Hungariam in caſtrum Pieninide prope oppidum Sandecz, poſtea uero in Morauiam ad monaſterium Ciſtercieñ. effugit. Tartari autem poſt cladem apud Chmelik peractam, Cracouiam in die cinerũ peruenerunt, & eam uacuam hominibus inuenientes (omnes ſiquidem in abdita diffugerant) in eccleſias & domus incendio ſæuierunt. Eccleſiam uero ſancti Andreæ tunc extra muros Cracouieñ. extantẽ, uallãtes oppugnabant, expugnare tamẽ nõ ualuerũt, quoniã pluribus Polonis magna ui & fortitudine ſe & ſua illic defendentibus, irrito cœpto receſſerunt, & in Vratiſlauiam perrexerunt, eam ſimiliter ut Cracouiam deſertam habitatoribus, ſed & conflagratã habitationibus reperientes. Ciues enim Vratiſlauieñ. pauore conſternati, fere omnibus relictis, pretioſioribus duntaxat feſtine raptis, fugam inierunt: quod gentes ducis Henrici de arce uidentes deſcenderunt, & opes cum uictualibus in arcem inducentes, urbẽ

Polonorum clades

B cum tectis eius flammis exuſſerunt. Et Tartari in urbe nil reperientes, caſtrũ uallarunt, & poſt aliquot dies obſidionẽ ſoluentes (ut aiunt) orationibus & lachrymis Ceſſai prioris ordinis Prædicatorum & fratrum eius in caſtrum admiſſorum depulſi, receſſerunt. Interimq; feria ſecunda paſcæ Tartaris qui Kuiauiam uaſtauerunt, ſuperuenientibus ſimul iuncti in Leguiczam profecti ſunt. Dux etenim Henricus ſecundus ſanctæ Heduuijs filius per illud tempus ibi collegerat gentes & armigeros, tam nobiles quàm agreſtes maioris Poloniæ & Sleſiæ. Aduenerant & principes cum ſuis militibus Myeczlaus Kazimirides dux Opolienſis, Boleslaus filius Depoldi marchionis Morauiæ expulſi, qui Syepiolka cognominatus eſt, & Pompo de Hoſterno magiſter cruciferorum de Pruſſia cum fratribus ſui ordinis, inſuper & cruci ſignati plures. Quũq; ex oppido Legniceñ, duceret agmina, & ea obequitaret, lapis de ſummitate eccleſię beatę Marię decidit, parumq; abfuit, quin caput ducis Henrici diripuerit, quod reuera infauſtum omen fuit. Suburbana itaque oppidi Legnicenſis prætergreſſus, quatuor acies inſtruxit & ordinauit. Primam de cruce ſignatis uoluntarijs, & de auri foſſoribus oppidi Goltberck, alijsq; peregrinis militibus: hanc Boleſlaus Syepiolka filius marchionis Morauiæ ducebat. Altera acies fuit militum Cracouienſium & maioris Poloniæ, hanc Sulillaus frater Vlodimiri olim palatini Cracouienſis circa Chmyelik occiſi ductitauit. Tertiã aciem gubernauit Myeczlaus dux Opolienſis, in qua erant milites Opolienſes, & Pompo magiſter Pruſſiæ cum fratribus & militia ſua. Quartã aciẽ ipſemet dux Henricus ex præſtantioribus militibus Sleſiæ, & maioris Poloniæ, ac pretio conductis militibus rexit. Totidem erant Tartarorum agmina, ſed robore & frequentia pugnatorum præſtantiora, ita ut unum agmen eorum omnia Polonorum agmina excederet. In campo igitur qui Bonus cãpus dicitur, porrecto, & in omnes partes lato uterque exercitus quinto idus Aprilis, alias feria ſecunda poſt octauas paſcæ conuenit. Primumq; cruceſignatorum & aurifoſſorum exercitus cum Tartaris magno impetu congreſſus, uelut teneræ ariſtę à grandine per-

cussæ, à sagittis Tartaricis obtritus est. Deinde duo agmina sub gubernatione Sulislai militis, & Myeczlai ducis Opoliensis consistentia, pugnare cum tribus Tartarorum agminibus ingressi, ualidam in Tartaris stragem ediderunt, ita ut pedem referrent, & fugam inirent. Quidam autem celerrimo cursu circa utrumque exercitum discurrens, terribili uoce clamauit. Byegayce byegayce, quod sonat, fugite fugite, Polonis terrorem incutiens. Quam uocem Myeczlaus dux Opoliensis audiens, deserto prælio fugit, & secum magnam partem militum traxit. Quod uidens dux Henricus, ingemiscens dixit, Gorze se nam stalo, id est, peius & moleste nobis accidit: inducensque suam quartam aciem fortissimorum militum, tres acies Tartarorum à duabus aciebus Polonorum disiectas prostrauit, & in fugam conuertit. Quarta autem acies Tartarorum, & maior omnium cum suo duce Peta superueniens, horribili impetu bellum intulit, & bellum acerrimum inter utrosque durauit, magnaque ex parte Tartaris cæsis, & in fugam spectãtibus, quidam Tartarorum uexillifer ualde magnum ferens uexillum, in quo chi litera Græca depicta erat, talis X, & in summitate hastilis imago teterrimini & nigerrimi coloris cũ barba prolixa, cœpit incantando fortiter caput imaginis quatere, ex quo illico fumus & nebula horrendi & intolerabilis fœtoris in Polonos diffusa est, ut pene exanimati, & inualidi ad bellum redderentur. Clamore itaque horrendo eleuato, in Polonos Tartaricus exercitus conuersus, acies eorum quæ interim integræ erant, dirupit, & eas magna strage affecit. In qua dux Boleslaus filius marchionis Morauiæ dictus Syepiolka, & Pompo magister crucisignatorum de Prussia cum multis insignibus militibus necati sunt. Dux uero Henricus corona à Tartaris circumfusus est, ut à tergo & fronte cæderetur, iamque suis omnibus unà pugnantibus prostratis, ad extremum circa eũ nõ nisi quatuor milites uersabãtur. Sulislaus frater olim Vlodimiri palatini Cracouiensis, Clemens palatinus Glogouiensis, Cõradus konrathouicz, & Ioannes Iuanouicz, qui quanta potuerunt ui & conatu principem Henricum ex prælio educentes, ad fugiendum disponebant: sed ducis equus sauciatus subsistebat. Tartari igitur ne Heinricus euaderet, ueloci cursu consequutum cum tribus præfatis militibus, quarto Ioanne Iuanouicz ab eis segregato uallauerunt, cum quibus aliquãto tempore decertabat. Ioannes uero Iuanouicz equũ recentem à Rocislao aulico ducali receptum, penetratis hostium cuneis duci administrauit. Quo ascenso dux sequebatur Ioannem Iuanouicz, uiam per medios hostes ei parantem. Ipsoque in cursu uulnerato, & euadente, dux Henricus intercipitur, & tertio circumuallatur: dumque audacissime contra Tartaros dimicaret, & manu sinistra eleuata, Tartarum sibi obuium feriret, ab altero Tartaro lancea sub ascella transfixus, ex equo demisso brachio moribundus defluxit: quem Tartari ingenti strepitu inconditarũ uocum facto capiunt, & extra locum certaminis quantum esset geminus Balistæ iactus pertractum, framea caput absciderunt, corpusque insignibus omnibus despoliatum nudum reliquerunt. Occisa est in eo prælio multitudo nobilium Poloniæ, inter quos clari & insignes fuerunt Sulislaus frater Vlodimiri palatini Cracouiensis, Clemens palatinus Glogouiensis, Conradus Konrathouic, Stephanus de Virbna, & Andreas filius eius, Clemens filius Andreæ de Peltznica, Thomas Pyortkouic, Petrus Kussa & cæteri. Corpus ducis Henrici post cladem in sexto digito sinistri pedis uix cognitum, & repertum per Annam cõiugem eius in medio chori ecclesiæ sancti Iacobi apud fratres minores Vratislauiæ sepultum est. Pomponis uero magistri Prussiæ, & militum insigniorum supra expressorum, in eodem monasterio sancti Iacobi Vratislauiæ corpora tumulata sunt. Boleslai autem filij Marchionis Morauiæ funus in Lubens in choro conuersorum humatum est, super cætera corpora fidelium in loco prælij sepulta, Ecclesia in hanc diem durans constructa est. Maxima uictoria de duce Henrico & Polonis Tartari potiti, lectis spolijs unicuique interemptorum unam auriculam

Nobilium Polonorum strages

A culam abſciderunt, & nouem ſaccos grandes ad ſciendum numerum occi/ſorum repleuerunt. Ducis autem Henrici capite in longiori haſta erecto ad caſtrum Legnicz (oppidum enim metu Tartarorum exuſtum fuerat) ap/plicuerunt, mādantes ut duce eorum occiſo, caſtrum eis aperirent. Caſtren/ſibus conuenienter reſpondentibus, quod pro uno duce occiſo plures duces filios occiſi haberent. Illi uero circa Legnicz uaſtatis & incenſis uillis in O/thmuchou ſe receperunt, ubi quindecim diebus ſtatiua continuando, om/nem regionem per circuitum uallauerunt. Exinde Ratiborieñ. oram ade/untes, in Boleſisko octo diebus cōmorati, in Morauiam ſeceſſerunt, & Ven/ceslao rege Bohemiæ in caſtris ſe continente, eam plus quàm uno menſe in cendijs & cędibus uaſtauerunt: ab Olomunc ſeptimis caſtris in Hungariam peruenerunt, & maiori hordæ ipſius Bathi quæ Hungariam intrauerat ſeſe conſociauerunt.

De cruenta uaſtatione Hungariæ per Bathi Imperatorem Tartarorum.
CAP. IIII.

BAthi uaſtata & ad nihilum redacta Ruſſia, Hungariam cum quinquies centum millibus ingredi contendebat. Reſiſtentē ergo inter montes Sarmaticos, & in clauſa dicta Ruſſiæ introitum prohibentem, comitem palatinum Hungariæ à Bela quarto rege Hungariæ cum gentibus miſſum præfa/tus Bathi obruit & expugnauit, feſtinanterq́ exurendo oppida & uillas ad Titiam fluuium qui uulgariter Ciſa appellatur, ex montibus Sarmaticis uerſus meridiem in Danubium fluentem peruenit. Et exinde gentes Tarta/rorum excurrentes, Vatiam cum ſua cathedrali eccleſia uaſtauerunt & in/cenderunt. Ad Peſt quoq́ ubi rex Bela quartus exercitum contra Tartaros colligebat, ibant & redibant, aliquando appropinquando, nonnunquam ue
B ro fugiendo, prout eſt mos pugnandi Tartaris. Quumq́ copioſum exercitū, tam ex nobilibus quàm ſpiritualibus rex Bela coadunauerat, aduerſus Tar/taros procedens ad fluuium Titiam applicuit, & caſtra metatus eſt, adhibi/taq́ cuſtodia mille armatorum ad pontem, putabat Tartaros non tranſire fluuium, quoniam altus eſt, limoſus multum, & impermeabilis. Tartari aūt qui multo maiores fluuios tranſierant, inuento uado Titiam noctu tranſna/tarunt, & in aurora exercitum Hungarorum cum Bela rege eorum undique circundederunt, miſſisq́ denſis, & quaſi infinitis ſagittis, uelut quum gran/do nebuloſus ac denſus cum fragore deſcendit, Hungaros perturbarunt, mul tos occidēdo, plurimos uero uulnerādo. Hungari ergo ueluti impræparati, & abſq́ ordine contrauenientes cadebant. Quod alij uidentes, meticuloſi clàm diſcedebant & fugiebant. Tartari uero tanquā aſtuti, ſinebant eos per medium ſui tranſire. Vnde Colomannus frater regis ſic, & rex Bela quartus tanquam ignoti euaſerunt. Reliquos uero cōcluſos Tartari crudeliſſime ad unum necauerunt. Inter quos ſpirituales maiores ceciderunt, Mathias Stri/gonienſis archiepiſcopus, Vgolinus Coloceñ. archiepiſcopus, Georgius e/piſcopus Iaurieñ. Reynaldus epiſcopus Tranſſyluanieñ. & eccleſiæ Nitri/enſis epiſcopus, Nicolaus Scibinieñ. præpoſitus uicecācellarius regis, Era/dius archidiaconus Bachienſis, magiſter Albertus Strigonieñ. archidiaco/nus. De alijs autem ſecularibus nobilibus & ignobilibus ferè infiniti occiſi ſunt: & qui fugerāt conſequuti in uijs necati iacuerunt. In Peſt etiam multi plebani collecti in ore gladij ſuperuenientibus Tartaris perierunt. Rex autē Bela quartus properè fugit ad metas Auſtriæ, ubi captus & detētus fuit per ducem Auſtriæ: tandem dimiſſus ad reginam coniugem ſuam perueniens, ſeceſſit in Sclauoniam, illic uſq́ ad perſequutionem Cadan cōmoratus. Vaſtata itaq́ Hungaria ex una parte Danubij, in hyeme proxima gelato Da/nubio in partem alteram penetrauerunt, & ſedes inter Iaurinum & Strigoni um fixerunt, ubi in hanc diem foſſæ & tumuli habitationis eorum cernun/

 tur.

tur. Ex quo loco præfatam trans Danubium regionem spolijs, incendijs & occisionibus crudelissime afflixerũt. Cumq; in Tartariam secedere propo nerent, diuiso exercitu, princeps Cadan aduersus regem Belam in Sclauoniam diuertit. A cuius facie territus rex, ad mare, tandem ad Polam ciuitatem fugit. Cadan autem quemadmodum cum Bathi constituerat, pertransitis & uastatis Bosna, Seruia & Bulgaria substitit circa Danubium, donec horda Imperatoris Bathi superueniret. At Bathi post discessum Cadan uallauit & expugnauit Strigonium urbem, illa tempestate nobilem, cuius inco læ erant uarij mercatores, Almani, Gallici & Italici: & quia thesauros quos Tartari expetebant in terra suffoderant & occuluerant, idcirco omnes necauerunt, nulli sexui, nulliq; ætati parcentes: destructaq; Strigonio, secus Danubium transeuntes ad exercitum principis Cadan operientem & expectantem peruenerũt. Tandem iuxta paludes Mæotidis uia priori in Tartariam abierunt. Tempus autem quo Tartari Hungariam afflixerunt, & multi mode uastauerunt, erat fere biennium.

Quomodo Innocentius papa quartus misit ad Cham Tartarorum, ne Christianos persequeretur: & quomodo fidem Mahumeti susceperit.

CAP. V.

DIscedentibus Tartaris tota Europa contremuit, & principes Christianorum timore perculsi, ne redirent consulebant inuicem. Innocentius quoq; papa quartus ex consilio Lugdunẽ, fratrem Ascelinum ordinis prædicatorum cum pluribus fratribus eiusdem & aliorum ordinũ ad eos misit, anno domini M. C C X L V I. qui per Almaniam & Bohemiam in Vratislauiam uenit, exceptusq; & ueneratus est à Boleslao Slesiæ & Vratislauiæ duce. Exinde transiens ad Lancitiã peruenit, à Conrado duce Mazouię cũ suis recollectus & hospitatus. Dehinc ad Crocauiam deductus, à Boleslao pudico, genitriceq; eius Grimislaua, & à Prãdotha ordinario loci benigne suscepti & habiti sunt, pluribus pellib. subtilibus prouisi, supra id quod pro prio ęre potuerunt emere, quoniã principes Tartarorũ sine munere adire ne phas est. Tulit autem fortuna, ut esset apud Boleslaum pudicum principem Crocauiæ atq; Sandomiriæ, Vasilko princeps Russiæ, nepos matris suæ: hu ic itaq; commendati, in Russiam per ipsum deducti sunt: ad Kiouiam uero uenientes, equos acquisiuerunt pro conditione terrarum Tartarorum ualentes, qui pedibus aquam & pabulum sub niuibus sibi quærerent. Tandem ex Kiou procedentes, plures duces Tartarorũ pertransierunt donec ad Cham seu Imperatorem Tartarorum applicuerunt. Cui legatione domini Papæ Innocentij quarti exposita, postulauerunt ut deum uniuersorum agnosceret atq; coleret, & eum quem misit Iesum Christum: utq; gentem Christianam crudeli nece, quemadmodum fecit in Polonia, Hungaria & Morauia non perderet. Et accepto responso, quod Cham per quinquennium gẽtem Christianam non inuaderet, per eandem uiam ad dominum apostolicum cum literis Imperatoris Tartarorum redierunt. Habes in speculo historiali Vincentij libro X X X I I. hanc historiam, quam caute legas necesse est, quoniã in aliquibus superstitiosa est. Post discessum legatorum Christianorum superuenerunt legati Saracenorum, persuadẽtes Tartaris, ut sectam & fidem Mahumeti acceptarent, tanquã faciliorẽ & tolerabiliorẽ, uoluptatibus plenam, uirisq; belligeris competentiorem, Christianorum autem religionem confutando dicebant esse otiosorum, imbecillium, & idololatrarum imagines colentiũ: Saracenorum uero legem multis utilitatibus atq; uoluptatibus refertam, & cæterarum religionum ui & armis expugnatricem, ut superbos debellaret, humiliatis uero tributũ constitueret. Placuit barbaris & ipsi primum Imperatori Bathi & omnibus Tartaris, tanquam uiris cordatis audacibus & sensualibus persuasio Saracenorum, ideo illam & non alteram susceperunt.

Vincentij historia fabulosa

A sceperunt. Et quum dicant Eissa Rocholla, id est, Iesus est spiritus domini: Mahumet uero Rossolai, id est, Mahumet est iustitia dei, noluerunt spiritum dei Iesum benedictum spiritualiter uiuere docentem acceptare: sed iustitiam dei, hoc est Mahumet carnaliter & tanquam bestiam sensualem in spurcitijs uolutantem, ab omnipotenti deo iuste in lacu pœnarum die ac nocte cruciandam amplexati sunt. Itaq; ex tunc uelut & nunc Mahumetum uenerantes sequuntur. Pentateucho Moysi obediunt, circunciduntur, & legalia obseruant, campanis carent: se quotidie lahi illo illoloh, quod in Latino sonat: Non est deus nisi unus deus, clamant. Ingenue se profitentur Ismaëlitas, quia de Ismaël ortos: Christianos uero dzintis, id est, paganos, & gaur, id est infideles, & sine religione appellant. Celebrant uelut alij Saraceni, tria in anno festa, primũ kuiram, id est oblationis pasca in memoriam oblationis Isaac, quando Abraam multarum gentium pater præcepto dei ipsum necare & offerre proposuerat. In isto festo offerunt arietes, aues, alites &c. Aliud festum colunt pro animabus, tunc uisitant sepulchra suorum maiorum, operibus misericordiæ insistunt, & alunt pauperes. Tertium festum agunt pro se suaq; salute. Pro primo festo rite paragendo triginta diebus ieiunant, pro altero uno mense, pro tertio duodecim diebus.

De moribus Tartarorum, & de contentis in terra eorum
CAP. VI.

Tartari sunt homines ut frequenter staturæ mediæ, pectore, & scapulis ampli, facie lati, naso simi, colore tetri & deformes, robusti uiribus & fortes, famem, frigus & æstum facile patientes: equitatu ab ineunte ætate & arte sagittandi gaudentes. Omnia sua secum ducunt, uagi & instabiles loco, cũ
B uxoribus, pueris atq; pecoribus in campis degũt. Ciuitates, uillas & domos non habent. Pro hyeme ad releuandum à frigore, ad mare Caspiũ diuertũt, quoniã illic ratione maris temperiẽ aëris inueniunt. Ad æstatem in suam regionẽ redeunt. Aliqui eorũ unam porcam, duas, tres'ue in longũ per iugera tria, quatuor & ultra sulcant, arãt, & milio seminant, inde cibos & bairã, id est pastas faciunt. Non habẽt frumentum, nec aliquod aliud legumen, pecora & pecudes plurimas tenent, præcipue caballos & caballas pro equitatu & uictu ualentes. Incidunt & uulnerant equos, cruoremq; & per se & cum milio uorant: carnes pecudum, pecorum & equorum comedunt etiam semi crudas. Caballos pridie tum sponte tum morbo mortuos exciso loco apostemato perlibenter comedunt. Bibunt aquam, lac, & ceruisiam ex milio coctam. Aquam Turchi & Tartari uocant Su: interdum Tartari dicunt Suha, id est aqua. Ceruisiam aũt miliarem seu ex milio factam, buzam nominãt, eandem Ruteni Bracha uocant. Laudant lac, præsertim komiz, id est acetosum, eo quod stomachum eorum confortet, & medicinam purgatiuã faciat. In conuiuijs & cum hospitibus aduenisq; bibunt Araka, quod est lac sublimatum, quod mirabiliter & cito inebriat. Nõ furantur, neq; fures inter se patiuntur, rapto tamen uiuere uicinos spoliando periucundum & deificum est apud eos. Nõ sunt artificia inter eos, nec pecuniæ, sed res pro rebus commutant. Verum in horda Zauolhensi, inceperunt aspros, id est, argenteos obolos Turcorũ accipere & tenere. In horda uero Prekopeñ. ducatos acceptãt. In horda Nohaiska res pro rebus dant, uafri & perfidi sunt exteris, sibijnuicem uero & suis omnibus fidelissimi. Indumenta sæpenumero ex filtro & lana alba grosse & plane facta gerunt. Oponce plurimum diligunt, in expressione huius nominis præponũt literam, i, ioponce, & nõ oponce nuncupantes, & est pallium album spissum inconsutile pro imbribus & fluuijs bene utile. Terra eorum terra plana & absq; montibus, absq; lignis & arboribus, graminibus duntaxat abundans. Vias non habent, neq; nauigia, sed per dies iter suum computant, ut terra Zauolhensium Tartarorũ citissimæ equitatio

nis, à flumine Volha ad mare Caspium est quasi triginta dierũ: equitant una die uiginti milliaria magna Germanica, pedibus nõ gradiuntur nec itinerãt. Feræ apud eos reperiũtur, cerui, damę, dorcæ, & snak, quod est animal quãtitatis ouis, in terris alijs non uisum, lana griseum, duo parua cornua habens, cursu uelocissimum, & esus carnium eius suauissimus. Et dum grex snak in aliquo campo inter gramina conspicitur, Cham seu Imperator Tartarorum cum suorum multitudine equestres uadunt, & omniquaq; circundãt in altissimis graminibus delitescentes. Dumq; tympanis incipiunt sonare, tunc snak tanquam metu perculsæ, rapidissime hinc atq; illinc ab una parte circũstantium ad alteram procurrunt, & iterum atque iterum decursando uadunt, usquequo fatigati deficiant, tunc irruentibus Tartaris cum clamore occiduntur.

De finibus & metis Tartarorum Zauolhensium, CAPVT VII.

Clauditur terra Cham & Tartarorum Zauolhensium ab ortu solis mari Caspio seu Hircano. A' Septentrione campis longissime latissimeq; protensis. Ab occasu fluminibus Tanai & Volha. A' meridie partim mari Euxino seu Ponto, partim altissimis montibus Iberiæ & Albanię. Mare Caspium uocant Ruteni Chualens ke more: & est mare non ab oceano, sed à fluminibus illic defluentibus congestum. Fluunt multa ac magna flumina in aluearium illius maris, de ripis altis impetuose & quasi per saltum ex alto in mediũ decidentibus, & iuxta ripas sub ipsas transeuntibus iter præbentibus. Vnde fit ut ibi in æstate à Persis & Medis refrigerium quæratur: & in hyeme ratiõe euaparationum temperies conflatur. Iuxta illud mare & post ad orientem, ut Ruteni proferũt, sunt Tartari criniti, quos Tartari Calmuchi & paganos nũcupant, quoniam ritum Mahumeticum non colunt, nec crinis capitis abradunt, quemadmodum Tartari omnes radunt, præter adolescentes, qui rasa coma binos radios crinium ab aure dextra, & alium à sinistra usq; in brachia prominentes, in signum innubilitatis aut uirginitatis relinquunt. Ab occasu sunt flumina Tanais & Volha. Tannaim Tartari Don appellãt, qui secundũ fontes suos ex ducatu Resensco à duce Moscouiæ occupato, uersus septẽtrionem fluit. Post flectitur in meridiem, & tribus ostijs paludes Meotidas ingreditur: imò ipse paludes Meotidas causat. Sunt iam circa Tanaim arbores pomacq; & alij fructus: sunt & mellificia quercina nonnulla, & pauciora de pino. Inde est quod Tartari sanctum Don dicunt: quia iuxta illum, uictum ex fructibus, melle & piscibus reperiunt. Volha fluuius Tartarice Edel nuncupatus, ex Moscouia profluit, ex fontibus septentrionalibus & occidentalioribus quàm Tanais: qui quum ad septentrionem flueret, longo Tanaim circuiens interuallo, deflectitur in oriẽtem & meridiem, & uiginti quinq; ostijs seu fluminibus in mare Euxinum delabitur. Distat Tanais à Volha quinquẽ hebdomadarum itinere, ad minus ueloci cursu trium hebdomadarum equitatione, uel plus. Et est Volha triplo maior quàm Don. Viginti quinq; autẽ partitiones, seu particularia flumina ipsius Volhę sunt magna: minora autẽ ex eis sunt tanta, quantus Tyberis Romæ, aut Vissa post Cracouiam. Sunt multum piscosi præfati fluuij, ita quod framea Tartari cæteriq; transeuntes in ripa stãdo pisces cum aqua decurrentes secent & tollant. Est iuxta hos fluuios Tanaim & Volha air, id est, calamus aromaticus, qui & brostuorse dicitur, in maxima copia. Ibidem reuponticum, quod Tartari nominant cinireuent, crescit: & cinireuent nomẽ est Persicum. Item cucilabuca, uel ut alij exprimũt hilcabucha: & in Latino sonat oculus cornicis: & est multę calefactionis. De ortu horum fluminum Don & Edel, quum de Moscouia tractauero clarius dicam. Quoties autem Tartari Zauolhenses in terras nostras spoliatũ ire uadunt, & per hæc & alia flumina absq; nauigio, alligatis sarcinis desuper

Tartari criniti

Don flu.

Edel flu.

per coniugibusq; & pueris in dorsis equorum sedentibus, ipsimet caudas caballorum tenentes transnatant, & rapinas crudelitatesq; plurimas inferunt. Ad meridiem uersus mare Caspium sunt mõtes Iberiæ & Albaniæ, quos Rutenia gẽte Piasihorsci Circaci, quasi quinquemontani Circaci uocant. Inter illos siquidem montes sunt Gazarorum gentes, quas ut Morauica Legenda depromit, sanctus Cirullus & Metudius fratres, per Michaëlem imperatorem Constantinopolitanum missi, ad fidem Christi conuerterunt, & usque nunc fidem & ritum Græcorum profitentur: sunt homines bellicosi, in tota Asia & Aegypto acceptabiles. Apud hos Tartari Zauolhenses tela comparant. Verum hac ætate Græci illas gentes Abgazari & Abgazeli nominãt, et uicinę iuxta illos sunt gẽtes Circassi et Mẽgrelli, omnes de ritu Gręco per beatum Cirullum in fidem Christi reductæ. Inde sanctus Cirullus rediens ex mari Euxino seu Põtico (in quo omnipotens deus mirabilis & gloriosus in sanctis suis, dederat habitaculum & ecclesiam marmoream per manus angelorum sancto Clementi structam, quam singulis annis in festo sancti Clementis & septẽ diebus, mari recedente & siccato, secure circumsiti incolę aggrediebantur, sanctũ dei uenerando, collendo & extollendo) sustulit corpus sancti Clementis, & in Morauiam prædicaturus Christum dominum secum tulit & asportauit. Deinde Romam euocatus, & per papam Nicolaum citatus, prædictum corpus sancti Clementis Romam detulit, & in ecclesia sancti Clementis honorifice deposuit. Ipse Cirullus cum Metudio fratre in eadem basilica beati Clementis Romæ sepulti: sed non reperta ossa illorum, quantumlibet summe desiderata in eadem basilica quæsita. Ex montibus Circassorum piacihorski, seu quinque montium fluit magnus fluuius Tirck in Tartarico nũcupatus, rapidissimo cursu lapides secum uoluens, & multos pisces, in mare Caspium defluit. Post hunc ex eisdem montibus fluuius Cohan, minor B quàm Tirck, in prænominatum mare Caspium descendit.

De genealogia imperatorum trans Volham incolentium,

CAPVT VIII.

QVatuor sunt hordæ Tartarorum, totidem imperatores eorundem, scilicet horda Zauolhensium, horda Precopensium, horda Cosanensium. & quarta horda Nohacensium, quintamq; addunt quæ imperatorem non tenet, & nuncupant eam Cazacca: de his inferius dicetur. Horda in Tartarico multitudinem significat. Principalis ergo horda est Czahadaiorum siue Zauolhensium, quæ Tak Xi, id est, capitalem hordam, uel homines principales & liberos sese nominat, tum quia nulli subijcitur, tum quia ab ipsa cæteræ hordæ propagatæ sunt. Ob hoc & Moscouitæ magnam hordam Zauolhensium hordam appellant. Inde etiam imperator eorum Ir Tli Xi lingua ipsorum, hoc est, liber homo dicitur. Dicitur & Vlu cham, quod sonat magnus dominus, siue magnus imperator: ulu enim magnus, cham uero dominus & imperator est. Eundem aliqui magnum canem dixerunt, & male interpretati sunt: quia Vlu cham non significat magnum canem: cham etenim cum aspiratione dominum & imperatorem: & cam sine aspiratione cruorem & nunquam canem sermone Tartarorum designat. Produnt itaq; & referunt Tartari, quod quædam uidua concepit & peperit filium nomine Cinkis, & quum filij ipsius tanquam adulteram necare uoluerunt, finxit & excusauit se non ab homine, sed à radijs solis concepisse. Cui figmento filij credentes matrem liberam dimiserunt. Natus ergo eius Cingos uel Cinkis, homo fortis humilis, creuit in uirum magnum & fortem: & is fuit primus propagator & sator imperatorum Czahadaiorum seu Zauolhensium. Huius filius fuit Iocucham gentilis & paganus. Iocucham genuit Zaincham tertium imperatorem, qui in orbe terrarum, & maxime in Polonia, Hungaria & Russia dicitur Bathi. Iste destruxit Gothiam & Russiam, & uastauit Poloniam, Slesiam, Morauiam & Hungariam, prout à principio dictum est. Idem Bathi fuit gentilis primum: tandem sectam Mahumeti persuasus cum Tartaris suscepit,

Horda

Vlu cham

Tartarorum Catalogus imperatorum

pit, quam in hanc diem tenent & sequuntur. Quartus imperator ex Bathi genitus fuit Temir Cutlu, & interpretatur ex Tartarico felix ferrum: temir felix, & cutlu ferrum: erat siquidem felix & bellicosus. Iste est ille Tamerlanes in historijs celebratus, qui totam Asiam uastauit, & usque ad Aegyptum pertransijt. Iste imperatorem Turcorum Pesaitem primum conflixit, & captiuatum catenis aureis alligauit, & post in breui dimisit. Iste habuit exercitum duodecies centena millia. Fuit & alius princeps Tartarorum eo tēpore Acsac Cutlu, quod in Latino sonat claudus, uel claudum ferrum: quoniam claudus erat, sed ferox. Is multa bella feliciter gessit, & ciuitatem magnam in terra Czahaidi, id est, Tartarorum Zauolhensium, nomine Cumumedezar expugnando desertauit, & in solitudinem redegit. Stant domus illius ciuitatis muratæ uacuę, & ecclesiæ olim Gothorum trecentę in ritum Mahumeticum & Mesquitas absq; habitatoribus redactæ. In castro illius ciuitatis fit sepultura imperatorum Zauolhensium. Quintus imperator ex Temir Cutlu progenitus fuit Temir Czar. Iste dicitur, per Vitoldum ducem Lithuaniæ & Vladislaum regem Poloniæ in auxilium contra cruciferos Prussiæ euocatus fortiter pugnās ferro occubuisse. Sextus imperator ex Temirczar genitus fuit Macmetczar. Ex isto genitus est Achmetczar septimus imperator: & achmet sermone Tartarorū exponit̄ cōponibilis. Achmet genuit Sziachmet octauum imperatorem. Sziachmet sonat quasi religiosus achmet: & Tartari cognominant ipsum Siachmet, quod est martyrizatus Achmet: quia per Lithuanos captus detinetur, in Couno incarceratus, iste euocatus per Albertum regem Poloniæ, & per Alexandrum magnum ducem Lithuaniæ in solatiū contra Mendligeri imperatorem Procopensium Tartarorum anno domini millesimo qingentesimo uenit sub hyemem cum sexaginta millibus pugnatorum: mulieres uero & pueri fuerunt supra cētum millia: & quia hyems fuit horrida intensiq; frigoris, coniunx eius per imperatorem Precopensem clàm uocata, frigus & inediam non ferens, in Precopa Siachmet marito suo cum magna parte exercitus fugit. Itaq; Siachmet militibus diminutus, & intensissimo frigore pressus, per Mendligeri Precopensem oppugnatus, disiecto eius exercitu cōflictus est, & cum trecentis equis uersus Baiazetem Turchorum imperatorē fugit. Quumq; in Bialigrod, quod sonat album castrum iuxta mare ponticum peruenisset, intellexit se captiuandum mandato imperatoris Baiazet: idcirco præpeti cursu retro cum quinquaginta equis fugit, & in campos prope Kiou euasit. Capitaneus uero Kiouiēsis per exploratores de ipso certior redditus, circundedit eum cum suis & captiuauit, in Vilnamq; Lithuanis misit, unde aliquoties fugerat, & consequutus, comprehensus & reductus est. Alexandro autem rege Poloniæ & magno duce Lithuanię conuentionem generalem in Bresce Rutenorū agente, aduenit mandato eius Sziachmet ex Vilna, & magnifice per regem Alexandrum ad unū milliare obuiam sibi eunti susceptus est: deinceps in Radom per Polonos, ut reduceretur in Tartariam trans Volham, conductus aliquot millibus armatorum leuis armaturæ, decretum est: & ut cōpetentior reductio, & à suis laudabilior susceptio fieret, pręmiserūt Cazac Soltan fratrem germanū Sziachmet: qui trans Volham peruenit, & cum Albugerim czar patruo Sziachmet in Czahadai terra eorum cognata moratur. Siachmet uero pro expeditione armatorum in Lithuaniam transiens, ad suggestionem Mendligeri Precopēsis imperatoris captiuatus est denuo per Lithuanos, & in Couno, quod est castrum iuxta mare Balteum, detrusus ac incarceratus est, uere Siachmet, id est martyrizatus, à suis nuncupatus.

Quod gentes Scythiæ inquietæ sunt & semper rapaces, CAP. XI.

NOn possunt Tartari in quiete uiuere, quin semper uicinos impetant ac inuadant, prædamque ex spolijs hominum ac pecorum abigant & reportent, & hoc commune est omnibus hordis Tartarorum, ab exordio & ingressu eorum in hanc diem: unde pauca pro multis exemplificando, Anno domini

A domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto ingens Tartarorum exercitus ex multis legionibus cõflatus, & per gentes Rutenorũ atq; Lithuanorum adauctus, cum ducibus Tartarorum Nogay & Thelebuga post festum sancti Andreæ in terram Sandomiriensem aduenit, transiensq; per glacies induratas fluuiæ Vislæ, tam ciuitatem quàm ecclesias eius incendit, castrumq; in quod uniuersa Sandomiriensium regio cũ uxoribus, pignoribus, ac fortunis cõfugerat cinxit, & illud nocte ac interdiu expugnauit: sed quum non præualuisset, duces Russiæ Vasilco & Leo filij Danielis regis Russię dolose suaserunt omagium & subiectionem præstituros propter securitatem, quod Sandomirienses fecerunt. Tartari autem fide uiolata clamore ualido & concursu inuecti in castrum, omnes crudelibus supplicijs truculẽtissime enecauerunt, fluxitq; sanguis occisorum de colle arcis tanquam quidam riuus in Vislam. Alios uero homines occidere fastidientes, tanquam gregem cumulatos in Vislam impulerunt & submerserunt, effusiq; è Sandomiria Tartari ducatum præbentibus Rutenis, in Cracouiam uenientes, & eam uacuam habitatoribus reperientes, in tecta & ualetudinarios sæuierunt, tribusq; mensibus grassati, nullam resistentiã passi, onusti præda in Tartariam reuersi sunt. Præterea apud Cracouiam puer natus uix semestris (mirabile dictu) articulata uoce Tartaros uenturos & Polonorum capita præcisuros prædixit. Cunctis trementibus interrogatus, an ipse etiam Tartarorum aduentum timeret, respondit plurimum sese timere, quum inter alios suum caput essent præcisuri. Et ecce sub intensissimis frigoribus & densissimis niuibus ferocissima gẽs Tartarorum famem sedatura, ducibus Nogay & Thelebuga primum in Lublienses & Mazouiæ, & post in Sandomiriensium, Siradiensium & Cracouiensium oras in numero locustarum uenit. A' castro & ciuitate Sandomiriẽsium, cum ignominia & strage, militibus qui in præsidio erant, strenui tutantibus repulsi pluras ecclesias, monasteria & munitiones obtinuerũt & incẽderunt.

Tartarorum perfida sæuitia

Prodigium

B Ad Cracouiam autem in uigilia natiuitatis Christi applicantes, & eam expugnari adorsi, aliquot insignes eorum amiserunt, ululatuq; edito ab ea discesserunt, & depopulationem cum spolijs lõgius extẽderunt, Dux Lesco niger de uiribus suorum militum diffidens, in Hungariam cum Griffina sua cõiuge secessit. Et Tartari grassantes ad alpes Pãnonias & ad Slesiam peruenerunt. Terris itaq; prædictis spoliatis, sacerdotibus, lactãtibus, & senibus trucidatis, cum ingenti præda hominum ac pecorum abcesserunt, quum apud Vladimiriam Russiæ parentes uiginti unum millia de uirginibus duntaxat nondum nuptis computauerunt: ex quo multitudo cæterorum uirorum & fœminarum poterit æstimari. Eodem ferè tempore Tartari per Cumanos inducti, Hungariam cædibus & spolijs usq; ad Pest uastauerunt, & in ea ab octaua epiphaniarum usque ad festum paschæ commorati sunt. Item eodem anno Tartari imperium Constantinopolitanum inuaserunt, & pluribus hominibus trucidatis, multa loca desertauerunt. Vnde ex his liquet, quod Tãrtari nunquam sine spolijs uiuunt, & quod uicinas gentes turbãt & inuadunt, ueluti istis annis Tartari Precopenses sępenumero Valachiam, Russiam, Lithuaniam & Moscouiam affligunt. Tartari uero Nohaienses & Cosanenses Moscouiam inuadunt, & spolijs atq; cædibus implent.

Quæ gens, quæ natio habitet in Scythia.

CAP. X.

QVum sint trecenti & sex anni, quod Tartari ingressi occupauerunt Sarmatiam Asiaticam seu Scythiam, pulsaret forsan quempiam dubitatio, quænam gentes inhabitarint præfatam Sarmatiã Asiaticam & nunc & priscis temporibus Scythiam appellatam. Ad hoc ex præcedentibus facile est secundum historias respondere, quoniam Gothi illas terras tempore aduentus & ingressionis Tartarorũ incoluerunt, à uicinis Polouci nũcupati, quod sermone Sclauorum, Rutenorum & Moscouitarum rapaces & spoliatores sonat: quia tunc Gothi quemadmodum nunc Tartari tanquam canes uenatici

tici uicinas inuadentes nationes molestabant ac spoliabant. Sed altius exordiendo dicamus quod secundum Ptolomæum Pheludianum in secūdo Quadripartiti, angulus Aquilonis septentrionalis, ubi nunc resident Tartari, est de partitione trianguli signorum septentrionalium aureorum: dominaturq; in eo Saturnus cum signo aquarij, qui reddit præfatum angulum ferocem & horrendum secundum incolas eius: sic enim inquit idem Ptolomæus: Qui in confinibus terrarum Sarmatiæ & terræ Ascardæ conuersantur, Aquario & Saturno assimilātur: unde maioris sunt crudelitatis, qualitatesq; animarum suarum ferocissimæ. Hæc ille. Malignæ siquidem est influentiæ ille falcifer Saturnus, & humano generi infestissimus, suis contrarijs qualitatibus frigiditatis & siccitatis semper contrarius. Ex illo ergo angulo consurrexerunt & usque in hanc diem insurgunt nationes rigidæ & crudeles, humanum genus perturbantes, secūdum quod Hieremias primo capitulo dixit: Ab Aquilone pandetur omne malum, super omnes habitatores terrę. Quod si cui placeret examinare, manifestissimum & uerum, quia diuinum oraculum, apparebit. Ibi enim historiæ, & Ptolomæus in loco præallegato tradunt mulieres quæ Amazones dicuntur, habitasse, illis temporibus terror mundi: nam fragilitate sexus abiecta, pluras terras uexauerunt, Asiamq; minorem occupauerunt, & Ephesum famosam urbem construxerunt. His deletis & exterminatis successerunt alię nationes Schythæ communiter nuncupatę, orbi terrarum utplurimum molesti. Tandem superuenerunt Gothi, qui & Gethæ uocantur, quorum captiui à Gręcis & comicis eorū Geta, & à Dacia Dauus & Dacus, tanquam sclaui & serui tēti & nuncupati fuerunt. Hi longo tempore possederunt illas terras, ciuitatesq; & castra mutauerunt: præda ut semper uixerunt, donec ex Iuhra à finibus septentrionalis Scythiæ superuenerunt Iuhri, qui postea Hugui, deinde Hungari sunt dicti. Hi Gothos sui multitudine presserunt & expulerunt. Ciuitates tamen & quædam castra non obtinuerunt. Gothi pulsi alienas sedes intrauerunt: primumq; Alanos, Roxolanos, Rutenos & Vandalos eiecerunt: tandem iuxta mare Ponti commorati, Bulgariam, Thraciam, & imperium Constantinopolitanum inuaserunt, quos Zeno imperator perhorrescens & suspectos habens, ad Italiam liberandam de manibus Odoacri Eruli misit, prout infra dicetur. Vādali uero & Alani uagi, à Constantino magno sedem petierunt, & pro mansione Pannonias acceperunt. De his specialiter inferius tangetur. Iuhri autem multiplicati per flumina magna transeuntes, ut fertur, per uenatores ceruam sequentes ducti & animati, terras Russorum intrauerunt, & Pannoniam propere aggressi sunt: præficientesq; eis Attilam in ducem, ferè toti Europę molesti fuerunt. Deinceps Gothi qui super remanserant, pace oblata multiplicati sunt, & Tartaros inuasores, imò & exterminatores, prout in principio huius operis diximus, acceperūt. Hæc summarie de habitatoribus Sarmatiæ Asiaticæ dicta sunt. In sequentibus autem amplius & particularius dicetur.

Amazones · *Getæ* · *Hungari* · *Iuhri*

De Gothis, CAP. XI.

GOthi de Scythia pulsi partim in Taurica insula, & iuxta eam, iuxtáque mare Ponti commorati sunt: partim uero cum Ragaso rege eorum plus quàm ducenta millia Italiam inuaserunt: & quum Roma tremeret, & tātam potentiam expauesceret, multitudo eorum in aspero montis Fesulani iugo inedia consumpta est: captus'que & in uincula coniectus est Ragasus rex: exercitus uero eius tanquam pecudes disiectus, trucidatus, & uenundatus est. Hi autem qui circa Tauricam & Pontum sederunt, bifariam diuisi sunt, & qui cum duce Alarico ad occasum in Italiam & Galliam profecti sunt, Visigothi, id est occidentales Gothi uocati sunt. Qui uero cum principe Frigiderno in locis suis ad mareponti permanserunt, Ostrogothi, hoc est orientales Gothi sunt appellati. Exinde apertum & manifestum est, unde ostrogothi & Visigothi dicti sunt. Patet, etiam, quod Gothi sub rege Daciæ in Gothia degentes, friuole & inepte eis nomina Ostrogotorum & Visigothorum

A thorum appropriant, quum non de ipsis, sed de his quos diximus circa Pontum & Mysiam commorantibus, & illis ad Gallias transeuntibus, orientales & occidentales Gothi primum & uere dictum sit. Illi autem in Gothia, in septentrione ad oceanum in terra algidissima, haud in oriente degunt: male & absurde aliena nomina eis usurpant. De hoc uide Paulū Diaconum libro decimo sexto, capite secundo. Oriētales quoq; Gothi Mysiam & Thraciam, cæterasq; Constantinopolitani imperij prouincias ingressi sunt, quos imperator expauescens, & ab Imperio Constantinopolitano semouere cupiens, cum Theoderico rege eorum ad liberandam Italiam contra Odoacrū misit. Hi per Seremium & Pannoniam gradientes, quum prope Aquileiam circa fluuium Sontium se suaq; iumenta reficerent & pabularent, Odoacrū cum grandi exercitu uenientem, & eis oppugnationem inferentem fuderunt. Qui fugiens Romam peruenit: & quia clausas ei portas reperit, retro cedendo ad Rauennam cucurrit: quem Theodericus obsidione cinxit, & post triennium cum eo compositione facta, dolo occidit, totiq; Italiæ dominatus est. Qui autem reges Gothorum in Italia, Gallia, & Hispania fuerunt, de facili ex historicis colliges: quoniam de his non est mihi intentio principalis scribendi. Iuhris autem, siue Hungaris, de Sarmatia Asiana in Panno niam abeuntibus, reliquiæ Gothorum auctę & multiplicatæ sunt, quas Tartari ab oriēte superueniētes in toto deleuerūt: sed & ciuitates castraq; demoliti sunt, ut solum in Taurica insula residui reperirentur. Verum Ianuenses ex Italia Theodosiam seu Caffam urbem famosam in Taurica insula sub ipsis obtinuerunt, & coloniam fecerunt. Tandem Tartari de familia Vlanorum, de quibus infra dicetur, per portum septentrionalem insulam ingressi, totam cum oppidis, pagis & campis occupauerunt, ducibus de Mancup, qui generis & linguæ Gothorum fuerunt, duntaxat castrum Mancup retinentibus. Postremo Mahumet octauus imperator Turcorum, auus moderni Selam
B beci imperatoris, Tauricam insulam comprehendit, Caffam expugnauit, Tartaros Precopēses seu Vlanos cū toto Cheroneso homagiales sibi fecit, & ultra insulam ad septentrionem, castrum Azau in ripa Tanais in castellauit, & in hūc diem Turci tenent. Binos quoq; duces & fratres de Mancup unicos Gothici generis linguagij superstites, ad spem gregis Gothorum prolificandorum, gladio percussit & castrum Mancup possedit, Sicq; Gothi penitus tam circa Sarmatias, quàm in Italia, Hispania, & Gallia extincti sunt, nec eorum genealogia amplius comparet.

De Alanis, Vandalis & Sueuis. CAP. XII.

ALani fuere gentes in Alania regione Sarmatiæ Europianæ, flumini Tanai contiguæ & conterminæ: & est regio plana, sine montibus, paucas simositates & colles habens: caret colonis & habitatoribus, quoniā ab inuasoribus eiecti & dispersi, in alienis prouincijs consumpti & extincti sunt. Stāt campi Alaniæ late profusi, tam Alanis quàm aduenis possessoribus orbati ac deserti: duntaxat interdum Cazaci eam pertranseunt, quærentes, ut moris eorum est, quem deuorent. Cazac Tartaricum nomen est, Cozac uero Rutenicum, ualens in lingua Latina seruilem stipēdiarium, grassatorem seu reyteronem: spolijs enim uiuunt, nulli subiecti, gregatim latissimos & uacuos cāpos tres, sex decem, uiginti, sexaginta, &c. numero percurrētes. Crescit in illa terra calamus aromaticus uberrime, tartarskiezele à Polonis nomine à Tartaris mutuato nuncupatus: quoniā nō longe à Tartarorum regione crescit & multiplicatur. Ast Vandali sunt & fuerunt populi Germanię, ut suis traditionibus celebrāt Plinius, Suetonius Tranquillus, & Cornelius Tacitus, secus flumen Vandalum à regina eorum in libamen & sacrificium dijs suis pro uictoria ex inimicis adepta, sponte in ipso submersa appellatū. Hoc flumē Istula & Visla uocatur. Vt autem de Vandalis complctior historia referatur, accipiendum est quod Sclaui ex Iauan filio Iaphet per Helisam procreati sunt. Noë siquidem genuit Sem, Cham, & Iaphet. Iaphet uero Ia

uan quartogenitum & fratres eius. Iauan iuxta mare Ionium & Aegæum Gręcos edidit & multiplicauit, simul & Helladicos & Aeolios Sclauos'que per filium suum Helisam propagauit: à Iauan enim Ionium mare dictum est: Hebræi quoque Ionios & Græcos lingua eorum Iauan uocitant. Hæc est sententia Iosephi de filijs Noë. Sclaui itaq; mox post Græcos ad occidentem terras possederunt, Seruiam, Rusciam, Dalmatiam, Mysiam, Bulgariam, Bosniam, Croaciam, Pannoniam & Sclauoniam. Fuerunt autem principes Lech & Czech bini fratres, Iauan nepotes, de femore Helisæ descendentes, Croaciam ac Sclauoniam per Crupam fluuium rapidum & uelocem disterminatas, forte cum cognatione & familijs eorum inhabitantes, regiam locumq; principalem suæ residentiæ in Psari castro ac uillagio eius nominis tenentes: uilla usq; in hodiernum diem cum suo nomine Psari permanet ad fluenta Crupæ, plures inhabitatores & colonos, nostro æuo etiam linguagij Sclauonici habens. Castrum uero demolitum solas ruinas & fundamenta arcis demonstrat. Quum autem ex multiplicatione hominum & genealogiarum Dalmatia, Croacia & Sclauonia eas non comprehenderet, sepenumero iurgia & cædes inter fratres, principes & cognatos pullabant. Quapropter præfati duces Lech & Czech uitando pessima facinora, parricidia & mortes hominum animo concordi & consilio salubri, collectis rebus & gentibus eorum, per familias & colonias cum tota supellectile, quantulacunque tunc habebatur, relictis sedibus natiuis, ad occidentales diuerterunt regiones exploratum ire & percontari nouas sedes. Sciebant nanque orientales meridionalesq; regiones colonis & habitatoribus occupatas atq; refertas: et idcirco frustra eas aggrediēdas & quærēdas. Profecti itaq; peruenere in Morauiam & Bohemiam, & lustrata uniuersa illa regione, uasta quidē & nondum culta perspecta & aura eius salubri, & gleba fertili, fixerant tentoria in mōte qui Rzip dicitur: cœpitq; Czech frater minor, loci amœnitate delectatus, à maiori natu germano suo Lech plurimis instātijs petere terras Morauię & Bohemiæ in hæreditatem suam posterorumq; suorum perpetuendas & populandas, Lech autem ad obeundam & nutriendam beneuolentiam fraternam, consensit uotis petitionibusq; Czech, & ualedicēs processit cum suis uersus orientem & septentrionem, deueniensq; in terras incultas, à nemine unquam habitatas, Slesiæ & maioris Poloniæ, suos suaq; omnia exposuit & firmauit: multiplicatiq; Lechitæ, qui & Poloni, in his locis maioris Poloniæ & Slesiæ, creuerūt deo uolente in maximo numero, & impleuerūt Vandaliam, id est Poloniam, iuxta flumen Vandalum, qui nunc Visla nominatur. Impleuerunt Pomeraniam, Cassubiam, & totam regionem secus mare Germanicum, ubi nunc est Marchia, Lubec & Rostoc usq; ad Vestualiam, sortitiq; sunt uarias nominationes secundum uarietatem locorum, quæ inhabitarunt: & hi qui penes fluuium Sueuum, nunc in Teutonico Spre seu Spreua dictum commorati sunt, Sueui nuncupati: & alij iuxta eos Burgundi, à casis & aceruis, quos lingua sua Polonica brogi uocant, appellati sunt: sicq; de reliquis, Dreuianię & Trauianæ à copia lignorum & graminum nomina perceperunt. Tempore autem imperatoris Augusti, ut refert Bergomensis in supplemento Burgundorum, octuaginta millia ex semptentrione uenientes, ripas Rheni insederunt, quos Drusus & Tiberius nepotes Octauiani, ut refert Paulus Orosius, expulerūt, & repedare in cognatas sedes cōpulerunt. Tandem Drusus Rhenum & Albim fluuios transeundo pugnauit. Albis fluuius est per Bohemiam & Misniam usq; in mare Germanicum decurrens, Labya in Bohemico nuncupatus, & in Sueuos & Burgundos incidit, quibus cum cruentissimam pugnam egit cum uictoria. Sed uictor Drusus in eodem prelio per ferocissimam Sueuorum gentem necatus occubuit, & in Manguntiam relatus sepultus quieuit. Exinde Cæsar Octauianus, ut mitescerent sub mitiori cœlo, Sueuos, ut inquit Suetonius Tranquillus traduxit in Galliam, atq; in proximis Rheno agris collocauit: ubi urbs Augusta

Bohemi & Poloni ex Sclauis

B

honorem imperatoris Augusti structa est: qui translati in hanc diem Sueui à priori patria, & Vindelici à linguagio Vindelicorum atque Sclauorum, nominantur, ipsaque urbs Augusta, Vindelicorum Augusta dicitur. Hæc referunt præfatus Suetonius Tranquillus, & Martinus in sua Martiniana parte secunda, sub descriptione Cæsaris Augusti: tametsi Sueui de prouincia eorum cis mare Germanicum sita educti fuerunt: alij tamen Poloni, Vindelici & Sclaui subintrauerunt, & illam regionem repleuerunt. Vnde tempore Valentiniani imperatoris, ut dicit Orosius & Bergomēsis in Supplemento, Burgundi iterum ex septentrione de terra Vindelicorum surgentes, ad Rhodanum fluuium pertransierunt. & quia pacifice illas terras coluerunt, à uicinis eorum intacti, Burgundiam ex suo nomine uocatam constituerunt, Sed Vindelicos circa Lubec, Rostoc, Mekelsburg, & fluuium Sucuum imperatores Henrici, tanquam gentiles Christum colere nolentes expugnauerunt, sicque ad extremum Henricus tertius deuictis prędictis gentibus Teutonicos in eorum loca induxit & locauit. Refert quoque historia Henrici tertij, quod quatuor reges Vindelicorū capti, diebus festis & diebus coronationis suæ, lebetes & caldaria in ignominiam eorum ad coquinam eius ferebant. Et uerum quidem est, quod usque in hodiernam diem perdurant Vindelici seu Sclaui in illis locis circa Lubec, Rostoc, Misnam & Marchiam, non in urbibus, sed in pagis & uillagijs, præcipue hi qui Sarbi & Vindæ uocantur. permanent & nomina Polonorum atque Vindelicorum prisca in nominatione locorum, castrorum & ciuitatum. Nam Lubec, Rostoc, Mekelsburg, &c. nomina sunt Polonica.

Continua narratio de Vandalis, Alanis & Sueuis.

CAP. XIII.

B EXpulsi Alani è suis sedibus ad Vandalos declinauerunt, & simul Pannoniam intrauerunt, ipsamque quasi sexaginta annis inhabitarunt: post ea rempublicam Romanorum inuadentes Gallias afflixerunt: & exinde, ut referunt historici, ad Vandaliam seu Poloniam redierunt, & usque ad tempora Stiliconis commorati sunt: intuleruntque, ut ex quibusdam signis conijcio, immensam multitudinem argenteorum, cum figura & effigie Adriani imperatoris, prout titulus & superscriptio ostendit. Quam monetam in hanc diē est reperire apud Polonos secus decursus aquarum, & illuuia pluuiarum, & in campis in cultura agrorum, uocantque eam ruricolæ denarios sancti Ioannis Baptistæ, propter expressam imaginem capitis & colli ad similitudinē capitis sancti Ioannis in disco. Tempore autem Honorij imperatoris Stilicon comes Romanus cupiens filio suo Eucherio apicem & culmen imperij cōquirere, Vandalos, Sueuos, Alanos & Quados concitauit ad arma, & ad perturbandum dominium Romanorum. Qui in Gallijs debacchantes, diuina & humana pessundarunt atque destruxerunt. Deinde Gothis cedentes Hispanias penetrauerunt, & nunc has, nunc illas terribili mente afflixerunt. Deinceps ad Aphricam occupādam per Bonifacium principem Rom. euocati transierunt, & illam ferro & igni uastantes conquisiuerunt. Primo itaque anno Gratiani, puta anno domini tricentesimo octuagesimo primo, & deinceps super Vandalos de regno Poloniæ exeuntes regnauit Modigisilus annis triginta. Post hūc filius eius Gundericus in Hispanijs annis sedecim: hic capta Hispali quum manus in ecclesiam ipsius ciuitatis extendisset, à dæmone correptus interijt: cui Gensericus frater successit, ut refert Paulus Diaconus, ab Hispanijs ad Aphricam transiens, cunctam pene Aphricam ferro, flamma, rapinis crudelissime deuastauit, fidem catholicam impietate Ariana infectus subuertit, episcopos profligauit. Sub hoc turbine, teste eodem Paulo diacono & Possidonio beatus Augustinus episcopus Hipponensis, ne suæ ciuitatis ruinam cerneret, expletis annis uitæ suæ septuaginta sex, migrauit ad Christum. Deinde Gensericus Carthaginem inuadit, atque capit

cum ualidissimo exercitu: ex Aphrica aduectus Romam spoliat, multa millia captiuorum cum regina Eudoxia & duabus filiabus in Carthaginem duxit, quam Trasamundo filio suo in matrimonium copulauit, Campaniam & Appuliam flammis cõsumpsit, Capuam & Nolam pari ruina strauit. Inter has procellas uir piissimus Paulinus Nolanæ urbis episcopus, pro cuiusdam uiduæ filio sese in seruitutẽ tradidit. Regnauit Gensericus annis quadraginta octo. Eo mortuo successit Honoricus filius eius, qui effugatis amplius quàm CCCXXXIIII catholicis episcopis, & ecclesijs eorum clausis, plebem uarijs supplicijs affecit, & quidẽ innumeris manus & linguas abscidit: illis tamen expeditissime loquentibus, ut refert beatus Gregorius in tertio libro Dialogorum, & Paulus Diaconus in gestis Romanorum. Tandem iudicio dei percussus, scatens uermibus miserabiliter expirauit. Post hunc Guntamũdus nouẽ annis regnauit. Post quem Trasamundus, qui ducentos & uiginti episcopos in Sardinia exilio relegauit. Deinde anno domini quingentesimo uigesimo regnauit Hildericus filius eius ex Eudoxia filia Valentiniani imperatoris à Gẽserico captiuata genitus. Hũc pater Trasamũdus ad mortem ueniens, sacramenti nodis astrinxit, ne unquam in regno suo catholicis consuleret. Qui mox patre mortuo antequam regnum susciperet, omnes catholicos ab exilijs iussit reuocare, & episcopis ecclesias reformare. Regnauit annis octo: Hunc Gilimer perimens, annis quinq; post eum regnauit, qui tantæ crudelitatis fuit, ut nec parẽtibus parceret. Tandem Belisarius patritius à Iustiniano imperatore missus est ad Aphricã, qui magnas copias Vandalorum fudit, regemq; eorum Gilimerum uiuum capiens catena argentea uinctum Iustiniano Cõstantinopolim misit. Sic Vandalorum regnum in Aphrica destructum est. Habes ex prædictis, quod Vandali, Sueui & Burgundi fuerunt de regno Poloniæ, à locis Poloniæ, quæ inhabitarunt, appellationem & nomina sortiti, linguam & sermonem Polonicum profitentes & loquentes. Habes secundò, quod præfati populi Vandali, Sueui & Burgundi, Germani & non Sarmatæ neq; Scythæ fuerunt. Ideo Sigisbertus, Vincentius in speculo historiali, et cęteri antiquiores, inconcinne & iniuste Scythas fuisse scripserunt. Collige tertiò, quod prædictæ gentes non de Scandia insula, sed de Polonia oriundi, partem Europæ occidentalem & Aphricam perturbauerunt. Vnde non recte antiquiores dixerunt eos Scythas ex Scandinauia insula, quum Scythia proprie sit post Tanaim in Asia ad orientem: Scandia uero, siue Scandinauia fuit & est ad occasum solis post mare Germanicũ in septentrione, Daciæ cohærens, quam rex Daciæ possidet multis millibus passuum à Scythia distans. Valde ergo indistincte ac impertinenter iam dictæ gentes Alaniq;, Gothi & Huni ab inexpertis de Scandia dicuntur exijsse, quum in ea nunquam fuerint, nec eam penetrauerunt aut contigerunt. Collige quartò, quod Poloni & Bohemi, Sueui, & omnia genera Sclauorum post diluuium in hanc ætatem in suis sedibus & cognatis regnis permanẽt, & nõ aliunde superuenerunt. Nec est uerum quod fassus est Blondus (salua uenia tanti historici, in alijs doctissime scribentis, & modernorũ sequaciumq; eorum) quod Sclaui à Tanai & Bosphoro ascenderunt in Illyricum, Dalmatiam & Croaciam. Lech quoque & Czech principes Polonorũ & Bohemorum ad occidentem diuerterunt, & terras Vandalorum post egressum ipsorum in Gallias intrauerunt, quum Sclaui in ipsorum prouincijs, & in principes Lech & Czhech in Polonia & Bohemia à diluuio in nostram ætatem permanserunt, permanent & deo fauente permanebunt. Veruntamen Ruteni cum suis principibus ascenderunt eo tempore & alijs de Russia & Bosphoro in Illyricum & Croaciam, & spolia referebãt pinguia, nec illic permanserunt. Etiam exeunt de Vandalia seu Polonia armigeri sexaginta millia, nonnunq; centum millia ad oppugnandũ hostes: nec per hoc desertatur regnum Polonorũ, quũ ciues, mercatores & coloni agrorum in oppidis & uillagijs intacti permanent absq; desolatione, & sic quod non sint

B

loca

A loca ingrediendi & occupandi exteris: sicut fuit & tempore Honorij Caesaris, quando Vandali pugnatores duntaxat exiuerant in Gallias. Et adhuc inquiunt historici, quod regressi Vandali, qui primum Gallias affligebant, sedes eorum in Vandalia inhabitauerunt: ergo alij ipsas non occupauerũt. Collige quintò, quod linguagium Sclauorum amplissimum est & diffusum, plurimas terras & prouincias possidens, ueluti sunt Seruij, Mysij, Rasci seu Bulgari, Bosnenses, Turco hac tempestate subiugati, uelut sunt Dalmatae, Croatę, Pannonij, Sclaui, Carni, Bohemi, Moraui, Slesitę, Poloni maiores et minores, Mazouitae, Pomerani, Cassubitae, Sarbi, Ruteni, Moscouitae: hi omnes Sclaui & Vindelici sunt, per ampla regna inhabitãtes. Sed et Lithuani iam sclauonizant: Nugardi quoq; Plescouienses, Smolnenses & Ohulici. Vide chronicas eorum & cosmographias. Collige sextò, quod cis mare Germanicum Poloni, Sueui, & Burgundi, consumpti & exterminati sunt per Henricos imperatores, duntaxat Sarbis, & Vindis seu Vindelicis adhuc manentibus, ut expressum est suprà. *Lingua Sclauorum latiss.*

De Ihuris. CAP. XIIII.

IHuri de Iuhra terra Scythię septentrionalissima & frigidissima, iuxta oceanum septentrionis, à Moscouia ciuitate Moscorum ad orientem & septentrionem quingentis milliaribus magnis germanicis distante, ascenderũt & uenerunt per terram planam ad meridiem in regionẽ Gothorũ in Scythia, ubi nunc Tartari Zahadaienses seu Zauolhenses degunt, presseruntq; sui multitudine, & eiecerunt Gothos de Gothia in Sarmatiam. Quumq; coaluissent, & penè in infinitũ multiplicati fuissent, audiẽtes à uenatoribus, qui ceruam sequẽtes transierant flumina Volhae & Tanais, quod esset terra Sarmatarũ Europae fertilior & aurae mitioris, coaceruatim prefata flumina trãsnatantes, Sarmatas & Rutenos cõflixerunt, Gothosq; insequentes cum eis in Mysia & Thracia bellarunt, & eos superarunt: intrantesq; Pannoniam solo uino & regionis ubertate delectati, mansionem in ea fixerunt: Maternum & Tetricum capitaneos Romanorum cum eorum gentibus aggressi conflixerunt, & Materno occiso Tetricum in fugam uerterunt: preterea regem elegerunt, & supra se constituerunt uirum uafrum, animosum & strenuum, Attilam nuncupatum, quem Hungari suo idiomate Ethele uocant. Is aduocatis & recẽsitis multis regibus & gẽtibus, Gallias ingressus, eas tyrãniter et crudeliter uastauit. Et quum ad campos Cathalaunicos longe lateq; patentes deuenisset, Aetius patritius cũ Romanorũ cohortibus, cum Theodorico rege Gothorum, multisq; alijs gentibus aduersus eum accelerabat. Quo cõperto Attila aruspices de uictoria cõsuluit, qui inspectis extis superatum iri inferiorẽq; ipsum in illo bello fore dixerunt, adijcientes quod maior de inimicis occideretur: putabatq; Attila quod Aetius supremus dux partis aduersae caderet, aliquo modo de morte ipsius gaudens (terribilis enim uisa est ei potentia Aetij) acies ordinauit & instruxit, cauteq; ad uesperum, non in meridie tubas canere iussit & congredi. Vbi numerosissimus populus caesus est, & Theodoricus rex Gothorum, nõ Aetius, quod Attila optabat, cecidit & occubuit. Attila uidẽs se uictum, se & suos inter currus in mediũ castrorũ recepit: nox enim aderat: praecepitq; è sellis equitum in struem congestis focum accendere, ut si impeteretur praecipitaret sese in ignẽ, & arderet potius quàm in manus hostium deueniret. Altera autem die Thorismundus filius Theodorici regis Gothorum, ultum iri cupiens necem genitoris cõtra Attilam acies instruebat. Aetius uero suspectam habens potentiam Gothorum tanquã & Hunorũ, persuasit Thorismundo, ut omissa pugna ad possidendum solium paternũ properaret, ne frater eius regnum praeoccuparet: quo permotus discessit, Aetiusq; & omnis exercitus ipsius solutus recessit. Tunc Attila exhilaratus, spes iniquas ultionis coquebat, & è loco secedens urbem Remensem obsedit & expugnauit, sanctũq; Nicasiũ eiusdẽ urbis praesulem cum sorore eius Eutropia & omnibus ciuibus trucidauit. Ad Trecas autem

quum accessisset, occurrit ei pōtifex sanctus Lupus, & percōtando dixit: Tu quis es? Cui ille: Attila sum, inquit, flagellum irę dei. Et Lupus arrepto freno equi eius introduxit eū cum suo exercitu in ciuitatem dicens: Bene ueneris flagellum iræ dei. Ille aūt cum suis cæcitate percussus, ut aiunt, pertransijt urbem in partem alteram pacificus. Mulier autē pauperrima habēs decem filias, timore perculsa de suburbio fugiebat, filiam postremo editam, & in bimatu natam, in sindone ad collum ligatā gestabat, duasq́ minorennes puellulas in iumēto, quod ante se pellebat, portabat: reliquæ filiæ circūcirca matrē gradiebantur, & ambulabant. Hanc quum bellatores Attilæ consequuti sunt, filiæ eius territæ ad matrem concurrerunt. Mater autem stupida & sui incompos, uiso fluuio properanter currebat, uolens se pręcipitare, & in fluuio submergere. Sed milites eam insequuti in ripa fluuij rapuerunt, & cum filiabus ad Attilam perduxerunt. Quæ supplex ad terram procidens gratiam precabatur. Cui Attila misertus, datis pluribus nummis & uestibus, liberam cum prole sua dimisit. Sed & alijs qui cum ea adducti fuerunt propter ipsam pepercit. Deinceps Attila in Germaniam descendit, castraq́, oppida & uillas eius uastabat, donec audiret quod Aetius & Gothi denuo nouum militem contra eum pararent: quo permotus ad Pannoniā abscessit, & renouato exercitu uir ultiuus in Italiam per Steirā & Carintiam properabat. Ab exploratoribus autem certior redditus, quod Aetius & innumeræ gentes in radicibus alpium opperirētur eum, declinauit & diuertit ad Dalmatiam & Histriam, euersisq́ notabilibus urbibus, iuxta mare Adriaticum ad Aquileiam uenit, & eam per triennium obsedit. Et quum uictualia obsessoribus etiam in longinquo defecissent, milites q́ prę inedia contra eum murmurarent, cœpit iterum obequitare urbem, prospiciens qua parte impeteret eam & dirumperet: uiditq́ auem quæ ciconia uocatur, pullū suum e summitate arcis rostro in propinquum arūdinetum portare, sic consequenter & alium: & exclamans dixit, auem præsciam futurorum, nosse urbem perditam iri, ideo fugere: & inualescens contra ciuitatem cepit eam, & more tyrannico omnes quos in ea reperit, in ore gladij trucidauit. Eo tempore urbs magnifica & præpotens Venetiarum ob metū Attilæ extructa est. Progrediens autem ad Lombardiā Attila, crudeliter afflixit et uastauit eam. Quumq́ ad Rauennam uenisset, aduolauit Leo papa, obnixe & humiliter supplicans, ut à uastatione urbis Romæ & totius Italiæ supersederet & cessaret, quod fecit. Et dum pugnatores eius admirantes ad inuicem replicarent, quod Attilia neminem timeret, nisi bina animalia, lupum & leonem, de pontificibus propter quos genti eorum pepercit, parabolam sumentes. Respondit Attila, Maturum uirum clericali habitu indutum iuxta Leonē cum gladio bisacuto stetisse, & uibrato gladio mortem ei comminasse, nisi pacem redderet, petitorem exaudiēdo. Abscessit itaq́, & in Pannoniam redijt. Celebransq́ nuptias cum una pulcherrima uirgine, multum uini hausit, & in nocte inter cubandum apoplexia suffocatus, centum & uiginti quatuor annis ætatis expletis interijt, & sanguis per nares & os ipsius fluxit. Illa nocte Marcianus Imperator in Constantinopoli per somnium uidit Attilæ arcum fractum, arcubus enim gens Iuhrorum potissime utebatur. Defuncto autem Attila, insurrexerunt inter Hungaros dissensiones, digladiationes & strages, ita ut plures eorum occisi perirent, reliquos cum Chaba filio Attilæ rex Gepedarum, & alij olim Attilæ subiecti de Pannonia expulerunt, qui Gothiam per paludes Mæotidas transierunt, tria uero millia ex eis inter eundum de Pannonia segregauerunt se ab eis, & in Transsyluania manserunt, & ne à uicinis impeterentur, Siculos in uulgari eorum Czakle se nominauerunt. Qui autem trans Mæotidas & mare Euxinum penetrauerunt, sæpenumero reminiscentes fertilitatis abundantiæq́ panis & uini ipsius Pannoniæ, suis posteris dissercbāt & narrabant, utq́ in Pannoniam redirent hortabantur. Factumq́ est, ut post mortem Attilę anno tricentesimoprimo, recensitis pugnatoribus ducentis & sedecim millibus, uiam

Attilæ mors

A uiam patrum eorum ingressi, iuxta paludes Mæotidis per Sarmatiã, in Pannoniam peruenerint, temporibus Constantini Imperatoris quinti, & Zachariæ papæ, uidelicet anno domini septingentesimo quadragesimoquarto. Primumq; in Iazyges ascenderunt, & illic septem capitaneos elegerunt unicuiq; eorum propter insultum inimicorum triginta millia pugnatorum consignantes: & ut melius ab hostibus tuerentur, septem castra, cuiq; capitaneo unum assignando, rude & grosse de terra fecerunt & erexerunt, à quibus septem castris in hanc diem Septem castrensis dicitur. Præterea miserunt exploratum ire Pannoniam quendam è suis militibus Cusid appellatum. Is offenso & reperto rege Pannoniæ Suyatoplug nomine: Sclauus hic erat, nam & tota Pannonia terra Sclauorum fuit, licet Romani eis capitaneos & armigeros extraneos præficiebant, ipsum nomine Iuhrorum aduenarum præsalutando, equum album cum sella & freno deauratis obtulit, & parum terræ, aquæ & herbæ ab eo postulauit: quod rex Suyatoplug cõcessit, æstimabat enim agricolas fore tanq; hospites aliquidpiam terræ pro cultura exposcere: ideo subridens ait, Habeant, quantum uolunt. Cusid ergo lagenam terræ, alteram aquæ Danubij, tertiam graminis reportauit, & quę egit suis exposuit. Iuhri cognoscentes Pannoniam terram feracem & optimam esse, nomine primi præfecti Arpad nuncupati, Suyatoplug intimarunt, ut peramplius in terra eorum, pro equo albo, sella & freno deauratis empto non maneret. Is sero intelligens bellum ei imminere, exercitum coadunabat. Iuhri aũt festine accelerantes ad regem prope Danubium uenerunt, & facta pugna Pannonios cum rege eorum profligauerunt. Rex quoq; Suyatoplug à facie eorum fugiens in Danubium incidit, & aquis uehementibus absorptus perijt. At Iuhri Sclauos incolas Pannoniæ trucidarunt, terramq; eorum in hanc horam possiderũt, Sclauis undiq; in finibus Pãnonię remanẽtibus et inhabitãtibus.

B Accipe primò, quod Iuhri à Iuhra regione Scythię, de qua oriundi exiuerũt: uocati sunt, & usq; in nostra tẽpora à Bohemis, Polonis & Sclauis † Hugari appelantur, ab alijs aũt Hugui, tandẽ & Hungari dicti sunt. Accipe secundò quòd idem linguagium & loquela pronuntiatioq; acuta sunt Iuhrorum in Hungaria, & illorum qui in Scythia in Iuhra degunt. Verum Hungari in Pannonia Christicolæ sunt & politiores abundantioresq; in omnibus. Iuhri autẽ in Scythia usq; adhuc idololatræ sunt & agrestes. Accipe tertiò, quod Iuhra Septentrionalissima est absq; altissimis & inaccessibilibus montibus, nec tantis ut sunt alpes iuxta Italiam, neq; sicut montes Sarmatici. Nõ rectè ergo quidam historici tradiderunt, dicentes Huguos exisse de prouincia eorum de montibus maximis & inaccessibilibus. Enimuero sunt montes in Iuhra cum densis syluis patentes & bene permeabiles, quantitatis mediæ & altitudinis, petrosi & saxosi quales sunt per totum Septentrionem in fine terræ iuxta oceanum septentrionis. Et scias quod ex oceano Septentrionis quidam pisces idiomate Moscouitarum morss nuncupati, in summitatem montis mari adiacentis scandunt, & dentẽ fricando se in ascendendo appendũt, de culmine montis deorsum in partem alteram prolabuntur & cadunt, quos Iuhri & cæteri incolæ Septentrionis capiunt, dentes eorum qui ponderosissimæ sunt grauitatis, in Moscouiam mittunt, & post ad Turcos & Tartaros. De quibus manubria & tenacula ensium, framearũ & cultellorum faciũt, ut impetuosiores ictus grauitate adiuuãte impellãt. Accipe quartò, quod montes Riphæi & Hyperborei non sunt in rerum natura, non in Scythia, non in Moscouia, nec usquã locorũ: & quũ ferè omnes cosmographi asserant Tanaim, Edel seu Volham, Dzuina, & magnos fluuios ex prædictis montibus effluere, conficta conficti, & potius fabulosa inexperti scripsere. Fluit Tanais, Volha & maxima flumina ex Moscouia, de terra plana, cœnosa & nemorosa, nullis mõtibus obsita, prout de Moscouia, quum peruentũ fuerit dicã, si deus annuerit. Bone lector hic est barathrũ profundissimũ propter clarissimos scriptores montes Riphæos & Hyperboreos ponentes. A' quorum con

Huni aliàs

Morss piscis

traditione ueritas ipsa me tueatur & defendat, pro omnibus argutis rationi A bus, experientiā rerū opponēdo, ut qui nō credit, uideat & experiatur quod ita est quemadmodū dixi. Accipe quintò, quod Iuhri in Iuhra Scythiæ non colunt agros, nō semināt, non habēt panē, uinū aut ceruisiā, degunt miserrime in syluis & foueis subterratis, piscibus uescendo & carnibus ferarum, quarum copiam habent, & aquam bibunt, pellibus induuntur ex diuersis animalibus in unū cōsuendo, pellē lupi, cerui, uulpis, marduris &c. Misera ergo regio est sub polo arctico, ut dixit Hippocrates in lib. de Regionib., aëre & aqua. Subiecti sunt duci Moscouiæ, & pendunt pro tributo pelles sabellorum, schismorum, & similium, quoniā alijs donatiuis carent. Accipe sextò, quod aliqui famosi cosmographi & historici in illo angulo ad mare Septentrionis temperatissimas regiones confinxerūt, in quibus propter temperiem & auram placidissimam beate & diutissime uiuant, donec tædio affecti, de montibus sese in oceanum precipitent. Hoc totum fabulosum est: qualis etenim beatitudo sit non habere panem, merū, & cetera delectabilia: qualis temperies est, cōtinuum frigus quod illic est pati: In solstitio hyemali perpetuam & continuam noctem sentire: In solstitio uero æstiuo permanentes, & parum tępentes soles uidere: sed hæc omitto. Accipe septimò, quod in Iuhra et locis Septentrionis nō effoditur aurum, argentum, nec alię mineræ. Nec correspondent fabulæ, quod illic essent griffi & magnæ aues prohibentes fodere & efferre aurum. Vnde secundum hoc dico, cōtrarium autoribus antiquis, quod griffi non sunt in rei ueritate in illa parte Septentrionis, nec in alijs partibus orbis. Affertur autem ad nos auis quædam rapina uiuens, quantitatis aquilæ, sed alis & cauda prolixioribus quàm aquila, in similitudinem accipitris, & uocant eam Moscouitæ Kiczoth, nostri uero homines uocant ipsam Byalozor, quasi albicans splendor, quia subalba est secundum uentrem. Hāc omnes rapaces aues, accipitres, falcones, & cæteræ rapto uiuentes in tantum metuunt, quod inspecta ea tremunt & cadūt, & extinguuntur. Accipe octauò, quod in septentrione post Gothiam, Sueciā, Filandiam, Iuhram, & post mare Caspium non sunt monstrosi homines, scilicet monoculi, bicipites, canina capita habentes &c. sunt nobis similes, rare sparsim, et ab inuicem distantes, pauci numero habitantes, colore ut frequenter liuidi, propter frigus liuiditatem corporis eorum imprimens. Hæc uera sunt, & qui scripsit uerum scripsit, & scimus quia uerum est testimonium eius.

Error cosmographorum

De Turcis. CAP XV.

HActenus diximus de quibusdam nationibus ante aduentum Tartarorum, Sarmatiam Asianam seu Scythiam per tempora & tempora inhabitantibus, si de Amazonibus, de Scythis, de Gothis & Iuhris seu Huguis. Consequenter dicemus de ualidis gentibus ex Tartaris Czahadaieñ. originaliter disseminatis, quales sunt Turci, Vlani seu Tartari Prezecopenses, & Tartari Cosanenses: item Tartari Nohaieñ. Et primo de Turcis pauca dicamus. Post aduentum Tartarorum ex oriente, in terram Gothorum quam ipsi Czahadaieñ. uocant, anno quasi nonagesimo. Quidam miles magni Cham nomine Otumanna, fortis humilis & fortuna tunc obscurus, uiribus tamen corporis robustus & audax, propter certas ut ei uidebatur iniurias, è Tartaris in quadraginta equis secedens, cœpit occulte in Cappadocia montes, & aditus opportunos occupare, & ex oportunitate loci & temporis prędas agere: ad quem plurimi grassatores, ut fit in huiuscemodi genere hominum, confluxerunt, & coaluerunt uehementer, ita ut quod prius occultis insidijs egit, palam & pari marte tunc cœperit oppida, ciuitates & gentes inuadere & occupare. Et quia non reperit resistentes, ipse celer, manu audax, & dexteritate fortunatus per terrores, comminationes, & per aliquarum ciuitatum direptiones, occupauit & possedit Cappadociam, Pontum, Bithyniam, Asiam minorem, Pamphiliam & Ciliciam. Itaq; ex ipsa familia Otumanorum siue Turcorum originem duxit, quia ab Aquilone

Otumanus à quo Turc. Imperat. otumani

pandetur

pandetur omne malum super uniuersam terram. Quod autem Turci propa-go soboles sit Tartarorum, identitas morum, loquelæ & pugnandi demon-strat. Nam habitum modumque equitandi & curte insedendi, sagittis quoque & arcubus pugnandi eundem habuerunt, & nunc ut plures habent cū Tar-taris. Sermonem etiam & linguagium Tartarorum connatum habent: non differt loquela Tartarus & Turcus, nisi modice, uelut exemplariter dicere-tur, sicut Italus & Hispanus, uel Polonus & Bohemus. Otumano ex huma-nis rapto, filius eius Archanes secūdus rex Turcorum successit, audacia & ambitione patri haud absimilis, sed disciplina rei familiaris longe peritior: quo factum est ut dominium & imperium à patre cœptum, suapte industria auxerit & conseruauerit. Deinde tertius rex subsecutus est filius Archanis nomine Ammurates, hic Græcis dissentientibus & Imperatore Trapesun-tino & Constantino de imperio certantibus, in adiutorium per Trapesun-tinum Imperatorem pretio euocatus, & in Thraciam per Hellespontum tra iectus, uafer & astutus euentum belli prorogauit atque protraxit, donec Græ cis uiribus & diuitijs fractis & eneruatis, occasione habita, in eos arma uer-tit, & Thraciam occupauit. Eo defuncto Pesaites quartus rex filius surrexit, qui rerū maximarū cupidus, Macedoniam, Thessaliam, Phocidē, Bœotiā, Atticam sui iuris effecit. Bulgarosque & Illyricos assiduis excursionibus de-bilitauit, & suburbia egregiæ urbis Constantinopolitanæ spoliauit, & ciui-tatem obsidione atque fame intantum excruciauit, ut Imperator Constantino politanus ad Italiā & Galliam auxilia mēdicaturus profectus sit. Sed deo di-sponēte, Temir cutlu magnus Cham Tartarorū, quē historici Tamerlanem dixerunt, affligendo & tanquam fulgur Asiam pertranseundo, incidit in Pe saitē præparatū & occurrentē ei, quem profligauit, & captiuatum catenis aureis alligauit & abduxit, breuique dimisit, qui paulo post obijt. Post hunc B quintus rex Alpinus appellatus regnauit. Aduersus istum Sigismūdus Hun gariæ & Bohemiæ rex ac Romanorū Imperator copiosum duxit exercitum. Collatisque signis, tumultuose fusus castra reliquit, et paruo nauigio uix per Danubium turpem sibi inuenit salutem. Amplius sextus in ordine rex Tur-corū Mahumetes tributa grauia imposuit, excursionibusque fines sui impe-rij dilatauit: præterea sublato Mahumete morte, filius eius Ammurates se-cundus regnauit, hic Thessalonicā urbē illustrē euertit, Cyprū & Aetholiā subegit, Tribulos, Illyricos & Hūgaros, uastauit: Vladislaū Poloniæ & Hun gariæ regē in primis feliciter pugnantē, ultimo cōgressu ad lacū Varnensem, Ioanne Hunyad cū Hungaris è prælio secedentibus superauit, & misere cū suis occidit, elatusque uictoria, Peloponnesum ui cepit, & muros Isthmi Co-rinthiaci funditus deiecit: uita denique functus, Mahumetē filiū octauū regē reliquit, qui Cōstantinopolim anno Christi M.CCCCLIII. die ultimo Maij, post obsidionis quartū & quinquagesimū diē, summa ui & extrema oppu-gnatione cepit: Perā subinde opulentissimū oppidū per deditionē demolitis muris accepit, Bulgariaque et Rascia potitus, Smyderou magnificū castrū Ra sciæ supra Danubiū litū adeptus est, & ex eo Dalmatiā & Croaciā in solitu-dinem redegit, Stiriā quoque & Austriā penetrauit. Deinde Nigropontū sub Venetis expugnauit, Theodosiā, nunc Caffam nuncupatā in Taurica insu-la, Ianuensiū coloniā unà cū præfata insula expugnauit & comprehendit, bi nosque principes de castro, Mancup, ut fertur postremas Gothorum reliqui-as gladio percussit, & Mendligeri Imperatorem Tartarorum in prædicta Chersonneso Taurica, ui iuris fecit: Moldauiam & Valachiam uastauit, & cum Venetis sedecim annis continuis pugnauit, cum Husacasan rege Per-sarum similiter continuum bellum gessit, sæpe uictus, nonnunquam & ipse uictor fuit. Obijt prima die Maij, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, in Constantinopoli sepultus: pro ipso Turci † Baisse-tum filium eius ad imperium assumpserunt. Zeliabus uero minor natu fili-us Mahumeti indignatus ad Soldanum Aegypti recurrēs, & exercitū com-parans

alias Baiazet.

parans, cum Baiſſeto infeliciter pugnauit: & ad Rhodien. fugit, quē magiſter ordinis Rhodienſis captiuū in Franciam miſit & poſtea Alexandro papæ ſexto obtulit. Ludouicus autem rex Galliarum ad Apuliam conſequendam per Romam traſiens Zeliabum à domino papa per contractum accepit, & inter eundum ueneno, an fatigatione itineris, incertum eſt, extinxit. Expugnauit autem Baiſſetus nonus rex Turcorum Ciliam & Album caſtrū in Moldouia. Modon quoq; inſulam & urbem eiuſdem nominis, ſub Venetis ui & obſidione conquiſiuit. Cum Sophi rege Perſarū ſæpe pugnauit, & quaſi ſemper ſuccubuit. Dum autem ſenuiſſet filius ipſius Selimſzabeg, quē noſtri homines Selēbeg, uocant, imperiū ſub eo arripuit, & Baiſſetus ad inſulam in qua nutritus erat, deductus breui occubuit. Decimus rex Turcorum Zelembeg modernus ſurrepto imperio, fratres ſuos necauit & extinxit, deinde minax Chriſtianis, præcipue Pannoniæ bellum inferre propoſuit. Deus autem omnipotens excelſo ſuo iudicio aduerſus eum Sophi regem Perſarū concitauit, & aliquot prælijs conflictum ſuperare conceſſit. Tribus autem Imperatoribus poſtremo dictis Conſtantinopolis ſedes imperij, quondam ſecunda Roma dicta, domicilium aſſiduum factum eſt, ita ut à circumcilitis incolis, præſertim à Sclauis, non Byſantium nec Conſtantinopolis, ſed Czarou dom, id eſt, domus Cæſaris diceretur; & eſt Conſtantinopolis triquetræ figuræ, duobus angulis mari adiacens, tertio campos proſpectans, eius ambitus decem & octo milliaria Italica continet, non habet grādia palatia, niſi thermas & ſcolas philoſophantiū magnifice nouiter ſtructas: templū uero ſanctæ Sophiæ, hoc eſt, ſapientiæ dei, qui eſt Chriſtus uera ſophia patris, egregie olim ædificatum, per Mahumetem imperatorem ſecūdum Turcorū deiectum eſt, & ſtabulum ferarum factum. Roma uero Italiæ rotundæ figuræ, ambitu murorum triginta duo milliaria continet, fere duplo ambitu Conſtantinopolis excedens, & habet ſeptem colles & palatia pretioſa. B

De familia Tartarorum Vlanorum ſiue Precopenſium. CAP. XVI.

ALtera ſoboles & genealogia ex Tartaris Zauolhēſibus deriuata eſt Tartarorum Vlanorum, ab Vlano inuaſore inſulæ Tauricę cognominata. Vlana puella eſt & uirgo, & quia Vlanus de uirgine & puella genitus eſt ſine legitimo thoro, Vlanus nuncupatus eſt, ſuiſq; poſteris in Cherſoneſo Tauricano nomen indidit. Etiam uirgines impregnari & concipere abſque uiro apud Mahumetiſtas nullum miraculum eſt, quum apud ipſos hoc ſæpius contingat & prædicetur. Eſt autem Tauricana inſula inter paludes Mæotidas, longitudinis uiginti quatuor milliarium, latitudinis uero quindecim milliariū, habet tres ciuitates, Solat, Kirkel, Caffam: & duo caſtra, Mankup & Azau. Solat Tartari appellant Chrim, & Cæſarem Precopenſem, exinde Chrimenſem Imperatorem uocant: & ciuitas illa domus exiles habet, & eſt deſerta pro maiori parte. Alia ciuitas minor eſt Kirkel, & ſupra eam in rupe alta eſt caſtrum ex lignis & argilla factum. In hac rupe ut fertur draco commorabatur, & trucidabat homines & iumenta, propter quem incolæ fugientes, habitationes propinquas uacuas reliquerunt, & quia Græci & Italici inſulam inhabitantes glorioſam dei genitricem Mariam precati ſunt, ut eos à dracone liberaret, uiderunt ſucceſſu temporis candelam ardentem intra rupem: inciderunt ergo & ſecuerunt gradus aſcendendi in rupe: & peruenientes ad candelam ardentem, imaginem ſanctiſſimæ genitricis Marię conſpexerunt, coram quam lumen arſit, draconemq; deſubtus per medium ruptum iacentem. Egerunt itaque gratias de tam miranda liberatione, & draconem in fruſta ſectum, proiecerunt extra rupem, & quia incolæ glorificantes beatam uirginem ad imaginem eius aſcendebant ueneratum, Acigeri Cæſar Precopenſis contra fratres ſuos pugnans, exemplo eorum motus, ſupplicauit beatæ uirgini Marię, ut eum adiuuaret, uotum uouens quod uirginem benedictam remuneraret. Nam Mahumetici uenerantur beatam Mariam, profitentes eam uirginem abſq; thoro uirili, magnum

prophetam

A prophetam Iesum benedictum concepisse & peperisse. Quumque adiutus superaret suos æmulos, binos equos quos habuit meliores uendidit & exinde cera empta, maxima duo lumina siue candelas fecit, & ante imaginem coram ardere quotannis iussit, quod in hanc usque diem per subsequentes Imperatores continuatur. Tertia ciuitas est urbs Theodosia, nunc Caffa dicta, quam expugnauit sub Ianuensibus Mahumetes secundus Imperator Turcorum: castrum uero Mankup, quod est uersus occasum à Caffa, præfatus Turcus Mahumetes ui accipiēs, binos fratres principes & dominos castri Mankup, ut dicitur, reliquias ultimas Gothorum gladio occidit. Azou quoque castrum circa ostia fluuij Tanais situm incastellauit, & Turci usque nunc tenent. Tartari uero Vlani ab ingressu insulæ in campestribus eius, ut est innata consuetudo Tartarorum, degunt, & extra insulam ijdem campestria Sarmatiæ Europianæ iuxta plaudes Mæotidas ad mare Ponti usque ad Album castrum occupando possident. Ingressumque in insulam seu introitum ad occasum solis fecerunt aggerem de terra longitudinis unius miliaris, in modum pontis sternentes, rude tamen & semiplene, ita ut aquæ maris in aliquibus locis aggerem pertranseant. Insula ergo antiquitus Taurica dicebatur: nūc uero Prezekop, quod sonat fossatum, quoniam aquæ circumdederunt & eam protegunt, tanquam fossata aquis plena ciuitates: sed hæc hactenus. Videamus deinceps genealogiam. Post Vlanum in Taurica regnauit Tachtamis Czar, qui unà cum Vitoldo duce Lithuaniæ contra fratrem suum Temir Cutlu Czar Imperatorē Zauolheñ. pugnauit, & superatus est. Ex Tachtamis Czar filius eius Szidachmet Czar regnare uoluit: sed Acikerei Czar expulit eum, & ipsemet pro eo regnauit. Szidachmet autem pro auxilio in Lithuaniam perrexit, & captiuatus per Lithuanos cum uxore & filijs in

B castro Couno incarceratus est, ibi cum coniuge & filijs mortuus in diebus Cazimiri tertij regis Poloniæ & magni ducis Lithuaniæ, defuncto Adzigeri Czar: quia septem filios reliquerat, senior filius Haider nominatus obtinuit imperium. Mendligeri uero unius ex præfatis filijs ad Imperatorem Turcorum confugit, & accepto subsidio & uxore à Turco, dispersit et eiecit Haider & Iamurci cum alijs fratribus. Hi ad Iuam Vasilouicz Moscouiæ ducem fugerunt, qui suscepit eos, & ducatū Cosanēsem eis donauit. Ex Mendligeri Czar nouē filij nati sunt, primus Mahumet Cerei, alter Achmet Cerei, tertius Machmut Cerei, quartus Berhi Cerei & est submersus dum prædam ageret per fluuium in Valachia, anno domini M.D X. Quintus Burnas Cerei, sextus Mubarec Cerei, septimus Sadech Cerei, octaui & noni nomina nō teneo. Nūc pro patre suo regnat Mahumet Cerei Czar. Et scias quod licet Tartari Prezecopenses magis ciuiles mitioresque ratione auræ sexti climatis quod inhabitant deberent esse, tamen non deseruerunt priscam suam lupinā rapacitatē & ferinā crudelitatē, sicut bestiales qui cāpos & syluas inhabitāt, & nō ciuitates nec uillas. Inuadūt enim singulis annis, uastāt & deprædātur Russiam, Lithuaniā, Valachiā, Poloniam, & quādoque Moscouiā.

De Tartaris Kosanensibus, & Tartaris Nahaiensibus CAP. XVII.

Tertia horda Tartarorum Kosanensium nuncupata est sic à castro Kosan supra flumen Volha circa metas Moscouię sito, penes quod commorantur. Et exiuerunt de principali horda omnium Tartarorum uidelicet de Tartaris Czahadaieñ. siue Zauolheñ. sicut & cæteri Tartari omnes. Habet autem prædicta Cosanensis horda quasi duodecim millia pugnatorum, in necessitate autem, quando aduocant alios Tartaros, ad triginta millia bellatorum constituunt. Istorum principes, & facta eorū, genealogiaque non scribuntur, quoniam homagiales sunt ducis Moscouiæ, & pēdent ex arbitrio eius in uiuendo, in bellando, & duces sibi eligendo: idcirco quod de Moscorum principe dicetur, de ipsis poterit accipi & adaptari. Quarta horda recens & noua, ultimo ex Tartaris Zauolhensibus orta est Occassorum siue Tartarorum Nahaieñ. Nam postquam Occass insignis seruus & miles magni

Cham, habens triginta filios, occisus est: filij secesserunt à capitali horda Zauolheñ. & iuxta castrum Sarai degere cœperunt ante hunc annum Christi, millesimum quingentesimum decimum septimum, circiter septuaginta annos, uel paulo minus, subitoq; in immensum creuerunt, intantum, ut hac tempestate numerosissima & maxima surrexerit horda ipsorum. Isti sunt septentrionales & frigidiores omnium Tartarorũ, Moscouiæ à parte orientali adiacentes, & sępenumero eã inuadentes atq; spoliantes. Dominantur inter eos filij & nepotes Occass. Non habent pecuniam nec monetam, sed res pro rebus uendunt, puta pro seruis, pro filijs, pro pecoribus & iumentis.

MATHIAE A' MICHOV DE SARMATIA EVROPEA LIBER SECVNDVS.

De Russia, de tractibus eius, & abundantia, & contentis in ea. CAP. I.

POSTQVAM diximus de Sarmatia Asiæ, quæ Scythia uocitatur, restat dicere de Sarmatia Europea, & in ea primũ occurrit Russia, olim Roxolania dicta. Latus eius orientale adiacet flumini Tanai, et paludib. Męotidis, secernentibus Asiam & Europam. Priscis autem seculis Alani habitarunt ad flumen Tanais: deinde iuxta illos ad meridiẽ Roxolani. Hæ autem gentes in toto deletæ perierũt, campiq; latissime patentes spectantur deserti, solis feris & cosacis seu prædonibus peruij, prout supra dictum est. Post hos supersunt reliquiæ Circassorum uersus meridiem, & sunt gentes ferocissimæ & bellicosissimæ, genere & lingua Ruteni. Deinde est castrum Oczarcou nuncupatum, quod Imperator Tartarorum Prezecopensium extruxit, in dominio Lithuanorum, & post quasi duobus milliarijs ab Oczarcou in meridiem sequitur Dzassou, & fuit castrum quod ante tempora nostra demolitum est: à Dzassou, in Byaligrod quod Turci occuparunt, sunt sex milliaria. Sequitur Podolia ad occasum, Moldauiæ & Valachiæ contermina ad meridiem, ad orientem uero campis Tartarorum & Tauricæ insulæ: hæc est terrarum fertilissima, cererisq; & mellis feracissima. Nam agro rude culto & parum inuerso atq; exarato, frumentoq; superseminato, tribus annis sponte frumentum germinat, ita tamẽ, quod colligendo tempore messis segetem, aliquidpiam granorum permittatur in terram decidere, ad surgendum ex eis frumentum in anno sequenti, sine cultura & sine agri aratura. Gramen quoq; & pascua tam cito ac uberrime fundit & prodit, ut perticam in tribus diebus supercrescendo contegat, & aratrum in locis graminosis derelictum in paulo pluribus diebus, graminibus sepiat & cooperiat. Examina uero apum nõ solum in mellificijs & arboribus cauatis mellificant, uerum in ripis & terra sponte mella reponunt. Contingitq; sępenumero, ut examina apum superuenientia, & priores apes exterminantia, ruricolæ aduolantia agmina apum trucidãt aut in aquis mergant, ut quæ præfuerunt, hæreditarie millificarent & manerent. Postea ad montes Sarmaticos habitat genus Rutenorum, quibus præsident nobiles Polonorum. In Kolomya, in Zidazou, in Sniatin, in Aoatin, in Busco &c. Sub eisdem montibus sunt tractus Halicienses, olim Gallicia dictus, & Premissieñ. & inter montes Sarmaticos tractus Sanocensis. In medium Russię tenendo est Leopoliensis terra, & urbs in ea bene munita eodem nomine nuncupata: habens duo castra, superum & inferum, & est metropolis Russię. In Septentrionem sunt tractus Chelmensis & Belzensis, terraq; in medio iacens. Clauditur autem Russia à meridie Sarmaticis montibus, & flumine Tyras, quem incolæ Niestr appellant. Ab oriente finitur Tanai, & Męotidibus Tauricaq; insula. A' Septentrione Lithuania, ab occasu uero Polonia. Ex Moscouia autem aduenit Borysthenes, ab incolis Dienpr nuncupatus famosus

A famosus fluuius, per Lithuaniam & Russiam currens, & sub Smolensco & sub Kiou labens, in hunc ab occasu circa Chmyelnick oppidum consurgẽs, Boh non exiguus fluuius illabitur: & quum mensus esset Borysthenes, quasi trecenta milliaria Germanica, in mare Ponti cadit. Amplius terra Russiæ quum sit fertilis, abundat melle & medone, potu ex melle facto, adducitur & uinum ex Pannonia, & uinum ex Moldauia atq; Valachia, quibus adiacet: sed & uinum Græcum ex Græcia, & est forte: etiam ceruisiam ad nutum habet. Abundat equis, bobus, & ouium gregibus, abundat cera in maxima copia, abundat pellibus mardarum, scismorũ, uulpium & boum. Abundat fluminibus quibus irrigatur, & aquis pisculentis, ita ut ubi aqua inuenitur, & pisces in ipsa reperiantur: non impiscantur stagna & piscinæ Russorum, sed ubicunq; aquæ reperiuntur, illic & pisces de rore cœli, ut aiunt, demittũtur, absq; hominum cura & impiscatione: suntq; in tractu Leopoliensi lucei magni & laudabiles, & in partes tanquam in laminas diuisibiles. Abundat Russia calamo aromatico in terris uersus Tanaim & paludes Mæotidas. Itẽ reupontico in eisdem terris & in Lithuania, sic & pluribus herbis ac radicibus alibi non uisis. Abundat tota terra Russiæ granis tinctorum quæ copiosissime excrescunt: & quum priscis temporibus ad Ianuam & Florentiam urbes Italicas importarentur, nunc uix aliquid de eisdem colligitur, fereq; in toto frustrata & non collecta pereunt. In tractu Chelmensi rami pini arboris desecti, & in terra iacẽtes, in anno aut in duobus in saxa & silices uertuntur: estq; ibi creta seu terra alba in copia, quæ ad nos ducitur. Est & sal quod in lacu Kaczibeio temporibus siccis colligitur, & quia prope est Oczarkou castrũ Tartarorũ, intercipiuntur & capiuntur interdum per Tartaros ductores salis unà cum plaustris ducentis quandoq; & trecentis. In terra quoq; Prænemissiensi & in Drohobiz sal coctum & in bolos ac portiones collectum reponitur. Prẹterea in Russia sunt plures sectæ, est enim religio Christiana Romano pontifici subiecta, & illa regit, & præualet, quanquam sit exigua numero. Est altera secta Rutenorum amplior, quæ ritum Grẹcorum insectatur, totam Russiam adimplens. Est tertia secta Iudæorum non usurariorum uelut fit in terris Christianorum, sed laboratorum agricolarum & mercatorũ magnorum, præsidentq; ut sæpe teloneis & exactionibus publicis. Est quarta secta Armenorum, præcipue in ciuitate Kamyenyecensi & Leopoliensi. Hi sunt mercatores peritissimi, ad Caffam, Constantinopolim, ad Alexandriam Aegypti, ad Alkairum & partes Indiẹ penetrantes, & merces afferentes. Ruteni habitu & ecclesiasticis officijs Græcos insequuntur, habentq; proprias literas, & abecedarium instar & proximum Græcis. Hebræi similiter Hebræorum literis utuntur & disciplinis, uerumetiam artes liberales, astronomiam & medicinam perscrutantur, Armeni suo ritu gaudent & literis. Inter sanctos colunt plus Taddæum apostolum, asserentes quod eos conuerterit, & fidem Christi docuerit. Deinde & Bartholomæum sanctum Dei apostolũ uenerantur, per quem multos articulos, ut asserunt de fide acceperunt: habent magnifica & plurimũ decora ecclesiastica apparamenta, planetas & ornatus non scissos, sed omniquaque rotundos, libros, calices, & cẹteram Christianorum ueteranorum splendidam supellectilem. Quo autem ad spirituales præsides & pastores, Christianorum archipræsul est Leopolieñ. Metropolitanus Russorum & Lithuanorum, habens sub sua ditione Kiouieñ. Kamyenyeceñ. Prænemilieñ. Chelmeñ. Lucerieñ. & Mednieñ. episcopos. Rutenorum uero metropolitanus est Kiouieñ. quæ olim metropolis Russiæ fuit: habet subiectos Vladicas, & episcopos de ritu Græco in Moldauia & Valachia usq; ad flumen Histri seu Danubij, unum in Russia Chelmensem, alterum in dominio Lithuanorum Vladimiriensem siue Brestensem, tertiũ Pinsci seu Murouusci, quartũ Polocensem, quintum Lucensem, sextum Smolensem, & passim omnes alios Vladicas ac episcopos in terris Moscorum, & in Septentrionem de iurisditione Moscorum protensorum. Isidorus metropo-

B *Russitarum religio*

litanus olim Kiouieñ. lingua & doctrina Græcus peritissimus, tempore Eugenij papæ quarti ad conciliũ Florentinũ in centũ equis iuerat, & unione ecclesiæ Romanæ percepta in Russiam redierat: hũc Moscouitæ obedientiam Romanã eis prædicantẽ spoliauerunt, & in necẽ extremam impulerunt. Sequuntur Ruteni doctores & theologos Græcorũ, præcipue Basiliũ magnũ, Gregorium Nazanzenũ, & Ioannẽ Chrysostomũ. Gregoriũ Nazanzenum eorum sermone Bogoslou nuncupant, quod in latino sonat, laudans deum. Acceptant & nostrum sanctum Gregorium papam Romanũ, præcipue in libris Moralium, quem translatũ legũt, & lingua eorum Byessednic, quod ualet concionantẽ, persuadentem uel prædicantẽ, uocant. In ecclesijs Rutenorum lingua Seruiorũ quæ est Sclauonica, diuina celebrant, legũt & cantãt. in ecclesijs Armenorum sermone Armeno, in synagogis Iudæorum lingua Hebræa orant. Christiani autẽ ritu Romano latino sermone cantant, orant & legũt. Et scias quod in fluminibus Russiæ & Lithuaniæ, præcipue in Boristhene & Boh, tempore æstatis multiplicantur ephimeræ, & sunt uermes & uolatilia alata, quaternis, interdum senis alis oriuntur & generantur, mane currunt super aquas, & uolant super ripas circa meridiem: in occasu autẽ solis extinguuntur. De his loquitur Aristoteles primo de Historijs animaliũ & in Problematibus, & medici de febre ephimera.

De Lithuania & Samagithia. CAPVT II.

MAgnus ducatus Lithuaniæ est regio latissima, in ea sunt plures duces Lithuaniæ & Russiæ: unus autem præses & monarcha, cui cæteri omnes subsunt, magnus dux Lithuaniæ uulgo nuncupatus. Aiunt autẽ uetustiores & antiquitatum relatores, quod quidam Italici propter Romanorum dissensiones deserentes Italiam ingressi sunt terras Lithuaniæ, & nomen patriæ Italia, genti uero Itali indiderunt: quæ per pastores terra Litalia & gens Litali, litera præposita cœpit nuncupari. Ruteni autem & Poloni eorum uicini maiorem immutationẽ facientes, usq; in hodiernam diem terram Lithuaniam, gentes uero Lithuanos appellant. Hi primum condiderũt oppidum Vilno, eleuationis poli quinquaginta septem graduũ, & ex nomine ducis Vilij, quocum illas regiones ingressi sunt, Vilno uocauerunt, fluminibus quoq; circa ipsum fluentibus Vilia & Vilna ex eiusdem ducis nomine indidierũt nomina. Samagithiam autẽ de suo sermone sic nominarunt, quod lingua eorum, terra inferior sonat. Aliqui aũt ignari historię, à lituo quod est cornu, & tuba uenatorũ, eo quod regio illa plures uenationes exerceat, Lithuaniam appellari uoluerunt, quod ad effectũ, non ad historiæ originem spectat. Hæc gens Lithuanorũ annis superioribus adeo obscura, contempta, & uilis apud Rutenos fuit, ut principes Ciouieñ. ab ea sola perizomata & subera ob egestatem & soli natiui sterilitatẽ in signum tantummodo subiectionis exigerent: donec Vithenen dux Lithuanorum rebellionem primum contra Rutenos inducens, & seipsum ducem inter populares constituẽs, astu principes Russiæ aggressus cõflixit, sensimq; adeo creuit uiribus, ut iugo principibus Russiæ iniecto, etiam in tributa eos redigeret sibi pendenda, quæ per plures ætates Rutenis ipse penderat. Posteriq; duci Vithenen succedentes furtiuis lupinis & subitis incursionibus finitimas gẽtes Russię, Prussiæ, Mazouiæ & Poloniæ inuadebant & diripiebant: donec fratres cruciferi Theutonici ordinis beatæ Mariæ per Conradũ ducem Mazouiæ aduocati, & in auxiliũ assumpti, Prussia ui & cõtinuis armis cõquisita, Samagitas & Lithuanos aggressi, debellare, captiuare, & opprimere pluribus oppugnationibus cœperũt, tam diu donec ad Olgerdũ & Ceystutũ duces Lithuaniæ successiue peruenerũt. Fuit autem Olgerdus magnus dux Lithuaniæ, cuius filius erat Iagello, postea baptizatus, & Vladislaus nominatus, in regẽ Poloniæ coronatus. Frater autem ipsius Olgerdi fuit Ceysthut, maximus expugnator & persequutor Christianorũ, qui inter pugnandũ cum cruciferis Theutonicis in Prussia ter captus, terq; astu & mira euasione contra uoluntatem cruciferorum liberatus

Litalia · *Vilno* · *Lithuaniæ etymologia*

A beratus è uinculis fugerat. Huius Ceysttuh filius fuerat Vitaudus seu Vitoldus macte uirtutis princeps, Iagello autē qui postea & Vladislaus, sub treugis pacis captiuando Ceysttuh, & filiū eius Vitaudum, Ceysttuh in carcere occidit, Vitaudū uero in uincula coniecit. Tandem à cruciferis & Christianorum exercitibus sæpenumero Iagello pressus, deo miserante ad Polonos declinauit, fideq; Christiana cū fratribus suis, quos octo in numero habuit, unda baptismatis ablutus, & in regē Poloniæ coronatus, Heduigim filiam Ludouici Hungariæ & Poloniæ regis illustrissimam ac speciosissimā in consortem accepit, anno Christi millesimo tricentesimo octuagesimo sexto, die Iouis, quartodecima mensis Februarij, quæ fuit sancti Valentini. Cœpitq; præfatus rex Vladislaus secundum promissa uigilare & instare, ut gentem Lithuanicam à tenebris erroris ac idololatria expurgaret, assumptis quoque secū Bodzanta archiepiscopo Gneznensi, & pluribus uiris ecclesiasticis atque religiosis. Item regina Heduigi, Semouito & Ioanna Mazouiæ, Conrado Olesnicensi ducibus, & complurimis baronibus, anno domini millesimo tricentesimo octuagesimo septimo, in Lithuaniam intrauit, & baptisma suscipere Lithuanos procurauit. Colebant autem ab origine Lithuani numina, ignē, syluas, aspides & serpentes: ignē qui per sacerdotē lingua eorū zinzc nuncupatum, subiectis lignis adolebatur: syluas aūt & lucos sacrosanctos & habitacula deorum putabant: aspides uero atq; serpentes in singulis domibus uelut deos penates nutriebant & uenerabantur. Rex itaq; Vladislaus ignem sacrū putatū in ciuitate Vilnensi, barbaris inspectantibus, extingui, templum & aram in quibus fiebat hostiarū immolatio dirumpi, syluas uero succidi & confringi, serpētes quoq; necari pręcepit, barbaris flentibus deorū suorum falsorū exterminium, contra regem autē nec mussitare audentibus, mirantibus quoq; quod Poloni sacrorum uiolatores ignis syluarū & serpentium intacti illæsiq; à dijs eorum, secus quàm ipsimet quoties uiolabant, fue-

B runt. Exterminatis itaq; idolis, gens Lithuanorum per aliquot dies de articulis fidei & oratione dominica per sacerdotes Polonos, magis tamen per regē Vladislaum, qui linguam gentis nouerat edocebatur, & sacra baptismatis unda renascebatur: largiente pio rege Vladislao singulis ex popularium numero post susceptum baptisma, ex panno de Polonia adducto nouas uestes: qua prouida liberalitate effecit, ut natio illa rudis & pannosa, lineis in eā diē contenta, fama huiusmodi liberalitatis uulgata, pro consequendis laneis cateruatim ad suscipiendum baptisma ex omni regione accurreret: & quoniā labor erat immensus unumquemq; credentium baptizare singillatim, mandante rege multitudo sequestrabatᷣ in turmas & cuneos, & uniuersis de qualibet turmarum benedicta aqua sufficienter consperis, cuilibet turmę & uniuersis qui in ea constiterant, nomen usitatum Petrus, secundæ Paulus, tertiæ Ioannes, &c. fœminis per turmas diuisis, Catherina, Margareta, &c. iuxta numerum turmarum imponebatur. Militaribus tamen spiritualis impendebatur baptismus. Fundauit insuper rex Vladislaus in Vilna ecclesiam cathedralem sub titulo sancti Stanislai patroni Polonorum, principalemq; aram in loco ubi ignis, qui falso perpetuus credebatur, constituit, ut error gentilis fieret cunctis patentior. Constituit etiam in eadē ecclesia Vilnensi episcopū uirum spectatæ uirtutis Andream Vazilo, natione Polonū, genere nobilē, de domo accipitrum, professione fratrum ordinis minorū, olim Elizabet reginæ Hungariæ confessorem & prædicatorē insignem episcopum Creteñ. Eodem quoq; Vladislao rege instante, Samagithia fidem Christi & baptisma suscepit. Ad cognoscendam autē naturam prouinciæ & gentis illius, animaduerte quod regio Samagithia est Septentrionalis & gelida, Lithuaniæ, Liuoniæ & Prussiæ contermina, syluis, collibus & fluminibus circumsepta, in hos tractus distincta, scilicet, Iragola, Myednici, Chrossæ, Rosena, Viduki, Vyelunya, Celthini, Czethra, gentes regionis proceræ & altæ staturæ, agrestes & incultę, pauco & castigato uictu uiuentes, sitim aqua sedare solitę,

raro ceruisia aut Medone: auri, argenti, æris, ferri, uini illa tempestate expertes & ignaræ: apud quos licitum erat uni uiro plures habere uxores, & patre mortuo nouercam, fratreq; glotem in uxorē accipere: nullus illic stubarum, nullus ædificiorum nobilium, sed tantummodo tugurij unius usus, uentrem distentū & porrectum, extrema uero habens coarta, ex ligno & culmo structura largius ab imo sensim operis incremento ædificium in arctius cogitur, in carinæ seu galeæ maximæ similitudinem elaborata, in cacumine fenestra una superne lumen reddens, subter quam focus & cibos parabiles coquens, & frigus quo regio pro maiori anni parte constricta est repellens, in ea domo se, uxores, pignora, seruos, ancillas, pecus, armentum, frumentum, & omnem supellectilem condunt, gens ad diuinationes & auguria procliuis. Præcipuum numen Samagitticum erat ignis, quem sacrosanctum & perpetuū putabant, qui in montis altissimi iugo super fluuium Neuyasza sito assidua lignorum appositione à sacrorum sacerdote alebatur. Accedens itaque Vladislaus rex turrim in qua consistebat incendit, & ignem disiecit & extinxit. Succidit deinde per milites suos Polonicos syluas, quas non secus quàm sanctas & deorum habitacula Samagittæ, iuxta illud poëticum: Habitarunt dij quoq; syluas, uenerabātur, in eam caliginem mentis prolapsi, quod & syluæ præfatæ & aues, feræq; in illis cōsistentes sanctæ forent, & quicquid in illas ingrederetur, ut sanctum deberet censeri, uiolanti quoq; nemus, feras uel alites, manus aut pedes dæmonum arte curuabantur. Maxima itaque Barbaros tenebat admiratio, quod Polonorum milites nemus ritu eorum excidentes, nulla læsio qualem ipsi in se frequentius experti erant sequeretur. Habebant præterea in syluis præfatis focos, in familias & domos distinctos, in quibus omnibus charorum & familiarium cadauera cum equis, sellis & uestimentis potioribus incendebant: locabant etiam ad focos huiusmodi ex subere facta sedilia, in quibus escas ex pasta in casei modum præparatas deponebant, medonemq; focis infundebant, ea credulitate illusi, quod mortuorū suorum animæ, quorum illic combusta fuerant corpora nocte uenirent, escaq; se exsatiarent. Insuper prima Octobris die, maxima per Samagittas in syluis præfatis celebritas agebatur, & ex omni regione uniuersus utriusque sexus conueniens illuc populus, cibos & potus quilibet iuxta suæ conditionis qualificationem deferebat, quibus aliquot diebus epulati dijs suis falsis præcipue deo lingua eorum appellato Perkuno, id est tonitru, ad focos quisque suos offerebat libamina. Rex itaque Vladislaus primum eos pater noster, deinde symbolum docuit, quoniam nullus sacerdotum linguam Samagitticam nouerat, & unda baptismatis ablui iussit. Vnus autē ex maioribus Samagittarum pro omnibus respondit: Ex quo, inquit, serenissime rex, dij nostri ueluti inertes & languidi à deo Polonorum deleti sunt, deos nostros & sacra eorum deserimus, & deo tuo atq; Polonorum fortiori adhæremus, sicq; baptizati sunt. Rex autem in Myedniki cathedralem ecclesiam sub honore & titulo sanctorum martyrum Alexandri Theodori & Euancij, in alijs autem locis ecclesias parochiales fundauit, & illis dotem sufficientem consignauit & inscripsit. Mednicēsis ecclesiæ primus episcopus Mathias origine Almanus, in Vilna tamen natus, eo quod linguam Lithuanicam & Samagitticam norat præfectus est & consecratus. Contigit autem in prima plantatione, dum Samagittæ per magistrum Nicolaum Vazic, fratrem ordinis prędicatorum regium prædicatorem per interpretem instruerentur de fide, creatione mundi, & lapsu primi hominis Adæ, unus Samagittarum sufferre sermonē prædicantis nō ualens in hæc uerba prorumpit: Mentitur, inquit, illustrissime rex iste sacerdos, asserit mundum creatū esse, quū sit homo non longæuæ ætatis, sunt etenim inter nos plures annorum numero seniores eo, centenarium numerum supergressi, qui creationē nullam recordātur: sed solem & lunam, cæteraq; sydera semper eisdem motibus luxisse referunt. Rex autē Vladislaus iubens eū silere, declarauit magistrū Vazik creationē mundi nō asseruisse

Mortuorū parentationes

A asseruisse in diebus suis incepisse, sed lõge ante, puta ante sex millia annorũ, & paulo plus, ordinatione diuina prouenisse. Contulit autẽ rex Vladislaus magnũ ducatum Lithuaniæ & Samagitthiæ Alexandro Vitoldo fratri suo patrueli: is quia acer & animosus erat pugnando, adiecit Lithuaniæ ducatũ Pskou, quem Plescouiam appellant. Deinde alterũ ducatum Nouogrodieñ. qui Nugardia agnominatur. Tertium ducatum Smolnensem suo dominio apposuit. Factaq; in circuitu pace, in orientẽ penetrauit, & incidens in Hordam Tartarorũ multitudinem eorũ, in Lithuaniam appulit, ac in certo territorio Lithuaniȩ locauit, usq; in hanc diem permanentem. Congestoq; fortiori exercitu, iterum in Tartariam perrexit, & superatis fluminibus, in planiciem diffuse porrectam circa flumen Vorzscla, quartadecima die Augusti peruenit. Ibi occurrente ei Imperatore Zauolhensi Temir kutlu, quem scriptores Tamerlanem nuncupant, cum infinita ac innumerabili Tartarorum multitudine, de treugis & pace utrinq; tractabant, concordia tamen nequaquam à Tartaris acceptabatur. Vitoldus igitur à suis persuasus cum custodibus corporis sui retrorsum abijt, & in Lithuaniam fugitiue redijt: exercitus uero ipsius ab infinita multitudine Tartarorum obrutus, in toto deletus est. Præterea Sigismundus rex Romanorũ iaciendo inter Vitoldum & Vladislaum fratrem eius regem Poloniæ fomitem discordiarũ, coronam Vitoldo promisit, & in regem Lithuanorũ sublimari persuasit: uerũ quum afferretur corona per loca tutiora Marchiæ & Prussiæ, nobiles maioris Poloniæ sese opposuerunt, & cum exploratoribus in custodia permanendo, in loco qui Turzagora uocatur, legatos Imperatoris Romanorũ opperiebãtur & expectarunt. Illi uero rem infectam cognoscentes, terrore perculsi retrocesserunt, Vitoldus autem de hoc certior factus præ tristitia ab anthrace inter scapulas orto, uitã cum principatu finiuit, anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo. Post mortẽ Vitoldi Vladislaus Iagello rex Poloniæ Suitrigellum

B fratrem suum in ducem Lithuaniæ anulo suo inuestiuit & substituit: qui immemor beneficij, cõtra Vladislaum Iagellonem tumultuauit & bella gessit, propter quod rex Vladislaus principi Sigismundo de Starodup suggessit, cõmisitq;, ut ducatum Lithuaniæ sub Suitrigello surriperet. Apparẽte igitur comete exili supra illum ducatũ, dux Sigismundus de Starodup Suitrigellũ expulit, & ducatum magnum Lithuaniæ possedit. Hunc Sigismundus Iuan dux Czarthoriensis, genere & secta Rutenus post aliquot dies occidit. Ingrediebatur siquidem ex consuetudine ursa ad tabernaculum ducis Sigismũdi. Ruteni itaq; more ursæ ostium tabernaculi fricabant & mouebant: quo audito dux Sigismundus ursam aduenisse putando, ostia aperuit, & à Rutenis uulneribus concisus occubuit. Aeneas de Picolominibus scripsit, non hunc Sigismundũ, sed Vitoldum sicut præmissum est, per suos in forma ursæ delusum interfectum. Sed inscijs relatoribus credidit, & erronee scripsit, quemadmodũ simili errore ductus, plurima de Lithuanis, plurima & de Polonis conficta literis tradidit. Posteriq; historiographi errantem erronee sequentes, ipsius Aeneæ absurditates & loca atq; mores illarum nationũ nunquam uisa, aliter quàm fuerunt, & quàm sunt, tanq; uera literis demandare nõ erubuerunt: quum experientia præteritorum atque præsentium ipsum & ipsos inexpertos & aliter quàm res habeat scribentes redarguat. Successit duci Sigismundo de Starodup, Kazimirus Vladislai Iagellonis tertius natus in magno ducatu Lithuaniæ, quẽ ferè quinquaginta annis gubernauit, sub cuius extremis & ultimis annis Iuan dux Moscorum auulsit, & sibi appropriauit ducatum Nouogrodiensem, aliàs Nugardiam seu Nouogrodiam nuncupatum. Post Kazimirũ in Lithuania dominatus est Alexander filius eius quartogenitus, cuius temporibus præfatus Iuan dux Moscorum principatũ Mozaisensem, longitudinis septuaginta, latitudinis totidem milliariũ, & castra quadraginta subripuit. Alexandro uita functo, Sigismundus modernus in magno ducatu Lithuaniæ suffectus est, sub cuius dominio Vassilo Mosco-

uiæ dux & principatum Pleskou, quem Pleskouiam appellant, & ducatum A
Smolnensem expugnauit & possedit.

De amplitudine & contentis magni ducatus Lithuaniæ.

CAPVT III.

AMplitudo magni ducatus Lithuaniæ est talis. A' mari Balteo seu Prutenico ad Vilnam capitalem ciuitatem Lithuaniæ sexaginta milliaria, à Riga uero ad Vilnam recto itinere septuaginta milliaria: eundo uero super Poloczko ut cōmuniter uadunt, erunt à Riga in Vilnam centum milliaria. Deinde à Vilna in Kiou sunt centum milliaria. A' Kiou usque ad confluentiā, ubi iunguntur fluuij Dinepr & Boh, quos Græci Borysthenem, maiorem & minorem appellant, sunt decem diætæ, quę faciunt septuaginta milliaria, ibi steterat castrum Dzassou, quod destructum est, & ibi est finis dominij Lithuanorum, quum prius protendebatur ad Byaligrod, quod Latini Album castrum nuncupant, & ipsum Turci expugnarunt & possident: circumcirca uero Tartari in campis degūt: Ista est cōputatio uersus meridiem, quinimo uerius dicam inter orientē & meridiem. Iterum ex transuerso computando, à Patzou & metis Lithuaniæ in Vilnam sunt octuaginta milliaria: sed à Cracouia per eandē uiam usque in Vilnā sunt centū & uiginti milliaria. A' Vilna in Smolensco centū milliaria, à Smolensco in Moscuuam ciuitatē Moscorū centū milliaria, & sunt milliaria Germanica magna. Prima autē & capitalis ciuitas in Lithuania est Vilna, est tanta quanta Cracouia cum Kazimiria Clepardia, & omnibus suburbijs: uerū domus non sunt cohærentes sicut in nostris ciuitatibus, sed ut sæpe mediant horti & pomaria: habet Vilna bina castra murata, superū in monte & inferum in basso. Nouigrod uero, quam Latini Nugardiā uel Nouogardiam uocant, fuit de possessione magni ducatus Lithuaniæ, per ducem Vitoldum armis conquisita, & est Nouigrod in amplitudine paulo maior quàm Roma, quia Roma in ambitu continet triginta duo milliaria Italica, quæ faciunt sex milliaria Germanica, & duo mil- B
liaria Italica supersunt. Nouigrod aūt cōtinet integra septem milliaria, aliàs trigintaquinque milliaria Italica. Itē Nouigrod lignea habet ædificia, Roma uero murata. Distat Nouigrod à mari Balteo duobus uel quasi tribus milliarijs. Et fuerunt, adhucque sunt in ea ditissimi mercatores: intantū quod apud quemlibet mercatorem iuxta refectorium est Crancz, id est reseruaculum loco testudinis, in quod argentum, aurum & res pretiosæ conquisitæ projciebantur absque numero. Vnde Iuan, quod sonat Ioannes princeps Moscorum anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimonono, surripiendo Nouigrod de manibus Kazimiri magni ducis Lithuaniæ, huiuscemodi thesauros Nouogrodieñ. exhausit, & trecentos currus ad summum implendo, duntaxat de auro, argēto & unionibus pretiosis, in Moscouiam abduxit. Et quia in eadem Nouigrod perniciosa consuetudo inoleuerat sicariorum & raptorū, sæpeque aliquo reo inuento uel designato pulsabatur campana prætorij, ubi centum senatores tanquam iudices sedebant, omnes more illius patriæ barbam protensam nutrientes: uulgus autem audito sono campanæ, cōcurrebat de tota ciuittate, ita quod quilibet hospes duos acciperet lapides in brachio, & filij hospitum similiter. Quumque reus per senatores condemnaretur, lapidibus adstantes obruebant & interficiebant eum, tumultuoseque ad domum condemnati currētes diripiebant omnia bona occisi, & area domus postea uendebatur, & pecunia exinde pro Republica confiscabatur. Idcirco Iuan dux Moscorum præfatus apprehensa & possessa Nouigrod in quinque famosioribus plateis quinque capitaneos cum armigeris constituit ad sedandum & prohibendum solitos tumultus, inuasiones & spolia. Est in Nouigrod castrum Deczen nuncupatum, in eo principalis ecclesia est sancti Sophiæ, id est, saluatoris, & est tecta aureis laminis splendescentibus, suntque in eadem Nouigrod septem monasteria Zirnkorū, id est, nigrorū monachorū de regula sancti Basilij, & distant à seinuicem ferè uel propè per medium mil

liare,

A hare. In primo monasterio B. Mariæ uirginis sunt mille monachi, in altero sancti Georgij septingenti, in tertio sexingenti, in quarto quadringenti: sic consequenter in alijs monasterijs. Sunt & ecclesiæ sanctorum plurimæ, & so lius sancti Nicolai, quem Ruteni inter alios sanctos plus colunt: ecclesię sunt tot, quot sunt dies in anno. Habet eleuationē poli Nouigrod sexaginta sex graduū, & in æstate circa solstitium æstiuale post occasum solis apparet lux cœli usq; in ortum solis, ut artifices, sartores, sutores, & cæteri mechanici sue re & laborare possint. Post Nugardiam ad Septentrionē est Suetia & Filan/dia usq; in oceanum Septentrionis. Pskou urbs nobilis murata & magna, minor tamen quàm Nouigrod, adiacet Moscouiæ & Lithuaniæ, hanc Lati/ni Plescouiam appellant, inhabitatores ipsius omnes sunt lingua & ritu Ru/teni, barbam non radunt, & crines capitis non tondunt, habitum uero in to/to deferunt Almannicum. Habet terra Plescouiæ triginta castra murata, & sunt uersus Liuoniam, & non sunt tam bona castra in Moscouia, neque in Lithuania. Tota autem terra Plescouiæ sexaginta milliaria in longitudine, & quadraginta in latitudine cōtinet. Vassilo modernus princeps Moscouię per compositionē & tradimentum seniorum adeptus est, & possidet Pskou, deposuitq; campanam, ad cuius pulsum tota ciuitas confluebat, & iniurian/tes opprimebat. Contra pactum quoq; & promissa sua abegit Vladicam, id est, episcopum loci, & plures nobiles ac ciues Plescouiæ, & locauit in ciui/tate Moscua, & alijs locis Moscouiæ. Deinde uersus orientē est Poloczko castrum & ciuitas magna, & pertinet ad ducatum Smolē. possidet eam ma gnus dux Lithuaniæ. Post hanc ad orientem est Smolensco castrum & ciui/tas ex roboribus structa, & fossis profundis munita, ipsa autem terra seu du/catus Smolensco cōtinet in longum sexaginta aut septuaginta milliaria Ger manica. Pręterea linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum lin guagium est Iaczuingorum, ut horum qui circa castrum Drohicin inhabita/
B runt, & pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum & Samagittharū. Tertiū Prutenicum. Quartum in Lothua seu Lothihola, id est, Liuonia, circa fluuiū Dzuina, & Rigam ciuitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi cursiuus & qui uagatus est per illas terras. Habuit hoc linguagium quadripartitum tempore idololatriæ ponti/ficem maximū unum, quem Criue appellabant, morantem in ciuitate Ro/moue à Roma dicta, quoniā hoc linguagiū de Italia iactat sese aduenisse, & habet nōnulla uocabula Italica in suo sermone. De isto Criue & ciuitate Ro moue in legenda sancti Adelberti pontificis & martyris legit̃. Et scias quod in Prussia iam pauci proferunt Prutenicum, subintrauit siquidem lingua Po lonorum & Almannorum: sic & in Lothua pauci uillani profitentur hanc linguam, quia subintrauit Almannicum. In Samagitthia autem, quæ est lon gitudinis quinquaginta milliariorū, & in Lithuania, quæ in longum trigin/ta milliaria continet, in uillis Lithuanicum loquuntur, & in magna parte Po lonicum profitentur: nam & sermone Polonico sacerdotes eis prædicant in ecclesijs. Insuper scito quod hoc linguagium quadripartitū totum est de obe dientia & fide Romanæ ecclesiæ, in alijs autē prouincijs circumiacentibus, ut in Nouigrod, in Plescouia, in Poloczko, in Smolensco, & in meridiē usq; post Kiou Ruteni sunt omnes, & Rutenicum seu Sclauonicum loquuntur, ritumq; Græcorum obseruant, & obedientiā Constantinopolitano patriar/chæ præstant. Amplius sunt in ducatu Lithuaniæ Tartari circum Vilnam, & habent proprias uillas: colunt agros more nostro, laborant & uehunt mer ces, ad mandatumq; magni ducis Lithuaniæ omnes ad bellū assurgunt, lo/quuntur Tartaricū & colunt Mahumetē, quia Saracenorū sectā profitentur. Insuper sunt Hebræi in Lithuania, præsertim in ciuitate Troki, hi laborāt & mercantur thelonea & officia publica tenent, de usurisq; nō uiuūt. post hoc de fluminibus dicamus. À parte orientali dominium Lithuanorū terminant fluuij, Oscol, Iugra, Donyecz, id est paruus Don, & est paruus Tanais, hi &

plurimi alij in Tanaim decurrũt. Item ex dominio Lithuanorũ post castrum A
Vesnya, quod dux Moscouiæ Modernus Vassilo occupauit, ortus est Di-
nepr, seu Borysthenes ex terra plana lutosa, ex stagnis in densis syluis, & fluit
sub Smolensco & sub Kiou, tandẽ emensis quasi trecentis milliarijs Germa-
nicis, in mare Ponti incidit. Item Vilia alius fluuius triginta milliarijs ad o-
rientẽ Vilnæ ciuitatis ortũ cepit, & sub castro Vilnensi cum alio fluuio mi-
nori Vilna dicto, & initiũ eius duobus milliarijs à præfata ciuitate Vilna cõ-
putatur, cõmiscetur, unaq; ad magnũ fluuium Niemen influunt. Niemen au
tem fluuius ualde flexuose decurrit, naues defert & merces: & post castrum
Couno in mare Prutenicũ cadit. Item Dzuina magnus fluuius fontes habet
in Moscouia, & in dominio Lithuanorum, fluit sub castro Vitepsk, deinde
sub Poloczko: hostia eius circa Rigam ciuitatẽ Liuoniæ, ubi in mare cadit.
& scias quod quẽadmodũ in superioribus prǣmisi tria magna flumina prope
se inuicẽ oriũtur, scilicet, Dinepr, Dzuina, & Volha: oriũtur, inquã, in locis
planis, nemorosis, palustribus, non ex montibus Hyperboreis, nõ Riphæis,
nec aliquibus montibus qui in natura minime sunt, duntaxat figmẽto olim
Græcorũ tanquam in rei ueritate existerent gloriose & ampullose prædicati
sunt, & quod præfata flumina ex ipsis erũperent ac orirentur per sequaces hi
storicos cosmographos & poëtas inexperte descripti decantatiq; sunt, quum
nusquam compareant: plana siquidẽ est terra per totum, unde illa ortum du-
cunt. Et Dinepr qui est Boristhenes ad meridiẽ fluit usq; in mare Ponti inci-
dens. Dzuina grande flumen ex Moscouia erumpens, ad occasum solis per
dominia Lithuanorũ, & per Liuoniam labens iuxta ciuitatẽ Rigam, in ma-
re Balteũ descendit. Volha maximus fluminũ etiam ex Moscouia oriens, in
Septentrionẽ tendit, reuersusq; in orientẽ, longinque circuit Tanaim: tandẽ
conuersus in meridiẽ per Scythiam seu Sarmatiã Asianã & campos planis-
simos Tartarorum peruagatus, in uiginti quinque flumina magna partitus,
mare Euxinũ ingreditur. Distat Tanais à Volha in Tartaria itinere sex heb- B
domadarum, ad minus trium aut quatuor uelocissime currentibus. Sunt &
alia in Lithuania & Moscouia multa flumina & stagna magna: parua uero
flumina & riui sine numero in maiora defluunt. Omnia piscosa abundanter,
ita quod in illis terris ubi aqua, ibi & pisces: & sunt pisces sapidiores & dele
ctabilioris gustus quàm in regionibus nostris, piscinæ & fodinæ pro aquis
& impiscationibus tanquam inutiles illic non fiunt. Amplius in ducatu Li-
thuaniæ panis rusticorum nigerrimus est nõ cribratus, ex siligine aut ordeo
unà cum furfuribus: dominorũ uero & potentum panis delectabilis de pura
similagine tritici albissimus pinsitur & habetur: uino carent, nisi quod aliun-
de ducitur, præcipue uinum Rhenense, & ex occidentalibus regionibus per
mare Germanicũ & Balteum, adductũ alicubi reperitur, medone & spisso, et
tenui & uario modo cocto abundant, & illo reficiuntur & inebriantur. Cer-
uisias coquunt diuersimode & ex uarijs granis, puta frumẽto, siligine, ordeo,
auena, milio, &c. & nõ sunt sapidæ: uulguus autem ut semper aquam bibit:
oliuæ & fructus dulces ac delicati illic non crescunt, algida etenim & frigida
est prouincia. Armenta habent omnis generis & feras syluarum, plus quàm
in orbe Christianorum reperiantur: saltus, deserta, & syluæ sunt magnæ, de-
cem, aliquando quindecim milliariorum, nõnunquam & uiginti quinq; mil
liariorum: ad latera desertorum & syluarũ uillæ & habitatores inueniuntur,
& idcirco quia magna nemora sunt, magnæ feræ & multæ abundantissimæ
uisuntur & capiuntur, uri & boues syluestres, quos lingua ipsorum thuri &
zumbrones uocant, onagri, & equi syluestres, cerui, damæ, dorcæ, capreæ,
apri, ursi, mardures, scismi, & cætera genera ferarum. Insuper aues abundant
& ficedulæ, q̃uis illic uineæ non sunt, aduolant & impinguantur, atq; cum
suauitate eduntur. Estq; in Lithuania & Moscouia animal uoracissimum
& inutile, quod alibi non comparet, rossomaka nominatũ. quantitatis canis,
faciei catti, corporis & caudæ ut uulpis, colore nigrũ, cadaueribus uescitur,
inuen-

A inuentoq; cadauere, intantum uorat, ut extendatur & infletur tanquam tympanum, repertaq; angustia, stricta inter arbores intrat & intrudit se cum uiolentia premendo, ut uiolenter comesta uiolentius egerat, sicq; extenuatū denuo cadaueri accurrit, & ad summū impletur, cū uicissitudine expressionis, & ad morticinium reuersionis, donec totū absumat & deuoret. Et forsan natura tam insatiabile animal in illis regionibus producit, ut homines simili uoracitate laborātes redarguat. Quoniā potentes quū conuiuari cœperint, sedent à meridie in medium noctis continuo cibo & potu sese opplendo, & à mensa quoties natura propellit assurgendo & egerendo iterum & iterum uorant usq; ad uomitū & amissionem discretionis & sensus, tuncq; inguinis & capitis quæ sunt discrimina nesciunt: estq; illa consuetudo perniciosa in Lithuania & Moscouia, magis uero & absq; rubore in Tartaria. Est etiam in illis terris Lithuaniæ, Moscouiæ & Tartariæ ab origine consuetudo uenditionis hominum: serui natura uenduntur à dominis suis tanquam pecora, pueriq; eorū & uxores: quinimo pauperes homines, libero uentre nati, uictu carentes, uendūt filios & filias suas, interdum & semetipsos, ut apud patronos siliquis & grossis cibis saturentur.

De Moscouia. CAPVT IIII.

MOscouia est regio longissima latissimaq;: nam à Smolensco usq; ad Moscuuam ciuitatem sunt centum milliaria, à Moscuua ad Volochda centum milliaria. Et Volochda est prouincia, & fluuius per ipsam labens eodē nomine uocatur: à Volochda ad Vsczuga centum milliaria, ab Vsczuga ad Viathka centum milliaria: & ista quadringenta milliaria sunt de regione Moscouiæ, & sermo per totum est Rutenicus seu Sclauonicus. Vltra prædicta à Viathca ad regionem Permsca centum milliaria, inde ad terram Vahulczka triginta milliaria, & hæc Scythiæ confinis est. Et istæ prouinciæ subiectæ sunt duci Moscouiæ, additisq; terris ad Septentrionem & orientem B ab eodem duce Moscouiæ possessis, Iuhra & Corela quæ sunt in Scythia, erunt quingenta milliaria Germanica magna. Verum Moscouitæ non per milliaria nostra computant, sed per uerst: & uerst est quinta pars milliaris Germanici. Numerant itaque à ciuitate Moscuua ad Vlodomiriam ciuitatem decem & septem milliaria Germanica: abinde ad Vsczuch quingenta uerst: iterum ab Vsczuch ad Iuhram quingenta uerst. Intra Moscouiam aūt sunt multi ducatus. Est ducatus seu terra Moscouię, de qua triginta millia pugnatorum nobilium ad bellum egrediuntur, agrestiū uero sexaginta millia. Est & ducatus seu terra Tuczka, de qua quadraginta millia armatorum nobilium duntaxat ad bellum prodeunt. In hoc ducatu capitalis ciuitas Tuerd nūcupatur, & est ciuitas grādis lignea de lignis ædificata: in ea sunt ecclesiæ ligneæ centum & sexaginta: castrum etiam ligneum est, & sunt in ipso nouē oracula seu ecclesiæ: principalis est sancti saluatoris, & illa duntaxat est murata: sub hac ciuitate & castro amplissimus fluuius Volha labitur. Ducatus Chelmsci, de quo septem millia pugnatorū exeunt. Ducatus Zubsczouski, de quo quatuor millia armatorū. Ducatus Klinski, de quo duo millia bellatorum prodeunt, ad terram Tuerdeñ. annumerantur. Item ducatus Kubensis triginta milliaria in longum continens. Ducatus Iacoslauieñ. quadraginta milliaria de terra habens. Ducatus Szuhersieñ. uiginti milliaria terræ habēs. Ducatus Szachouensis triginta milliaria in longum continens: omnes sunt in milliarijs Moscouiæ in longum computatis. Insuper ducatus Rzezensis, de quo quindecim millia baronum seu nobilium armatorum euadunt, & fluuius nominatissimus Tanais de ipso oritur. Item ducatus Susdalorum, & plures ei adiacentes desolati & destructi sunt per Tartaros. Est & terra Tartarorum Cozanska, Horda nominata, triginta millia pugnatorum producens, principi Moscorum subiecta, in campis iuxta castrum Cozan, quod dux Moscouiæ possidet: & alluitur magno flumini Volha, degens. Moscuua est ciuitas principalis satis magna, bis maior quàm Florentia Thusciæ, aut

aut bis maior quàm Praga Bohemiæ urbs. Praga dico quæ extat & quam tu uidisti: non Praga, quam quidam nouus historicus ficte astruit longissimam trium dierum itinere ciuitatẽ, quod fabula est: uerũ Moscuua lignea est, non murata, plurimas habens plateas, & ubi una platea finitur, altera non statim incipit, sed campus mediat. Inter domos quoq; sepes mediant, ita ut domus sibiinuicem non cohæreant. Nobilium domus sunt maiores, plebeiorũ uero humiles. Fluit per medium ciuitatis, & sub castro ipsius fluuius eiusdem nominis cũ ciuitate, Moscuua appellatus, & est tantus, quãtus Multaua in Praga, aut Arnus in Florentia. Castrum autẽ quod est in medio ciuitatis in plano, est castrum bonum muratum tantæ amplitudinis, ut Buda in Hungaria, habet tria propugnacula: & cum his turres magnę simul computatæ sunt decem & septem, tegulis latericijs tectæ, sed unus murus: in eo castro ecclesiæ sunt sedecim, tres muratæ, scilicet, sanctæ Mariæ, sancti Michaëlis, & sancti Nicolai, reliquæ sunt de ligno. Palatium ducis in præfato castro est muratũ ad instar Italicũ nouum, non amplum, nec magnũ: tres curiæ nobilium sunt muratæ, aliæ domus ligno constructæ, stubæ omnes nigræ. Aliæ ciuitates Moscorũ sunt minores, & castra minora omnia de lignis fabrefacta. Præterea terra Moscouiæ plena est boscis ac syluis, aquis quoq;, fluminibus, piscibus & feris, quemadmodum Lithuania referta, sed frigidior & Septentrionalior, unde pecudes & pecora parua sunt & mutila absque cornibus, quasi semper propter frigus: homines uero proceræ, altæ, & robustæ staturæ sunt, bibunt aquam, medonem, & quassecz, id est, fermentatos liquores. Arant & sulcãt ligno sine ferramẽto, & arpicant frondibus arborũ supra seminata ab equis tractis, raroq; propter intensa & longa gelua segetes maturescũt, ideo messes sectis frugibus in stubis desiccant, maturant & triturant. Sæpenumero autem utuntur calefacientibus aromatibus, sæpe & sublimatis, de aromatibus, de melle, uel alio calefactorio, ita ut & de auena aquam ardentem siue sublimatum faciant & bibant ad effugandum & repellendum algorem & frigus, alioquin ex frigore congelarent. Carent uino & oleo, & ne inebrientur, princeps terræ prohibet ne medo aut liquor inebrians in aliqua domo reperiatur sub priuatione uitæ, nisi bis aut ter in anno ex admissione principis. Monetam habent argenteam puri argenti, dzingis nominatam, maiorem & minorem, formæ oblongæ, quadrangularem, non orbicularem, nõ politam, nec bene planatam. Estq; terra diues argẽto, & custodia undiq; clausa, ut nedũ serui & captiui, sed & liberi, indigenæ & aduenæ exire absq; literis ducis nequeant, & hæc hactenus. Flumina in Moscouia sunt plurima, aliqua autẽ maiora scitu digna enumerabo. Tanais nominatissimus fluuius à Tartaris & Moscouitis Don nuncupatus, fontes & originem habet in Moscouia prope in ducatu Rezensi. Consurgit de terra plana, sterili, limosa, paludinosa & nemorosa. Quumq; ad orientem solis processisset usq; ad metas Scythiæ & Tartariæ, declinat ad meridiem, & perueniens ad paludes Mæotidas, illic ostia tenet & ingreditur. Est tantus Tanais, quantum dicerem triplatum Tyberim post Romam in mare Tyrrhenum decurrentem, aut quantum Danubium in duplo circa Budam. Et doctrina astrologorũ tenet, quod Tanais sit eius longitudinis cuius & Nilus fluuius Aegypti, puta circa sexaginta gradus longitudinis. Et sicut Nilus à meridie ad mare Alexandriæ descendit, sic Tanais à septentrione in Mæotidas & mare Ponti defluit. Nec piget repetere quod suprà dixi, alia magna flumina ex Moscouia esse orta, uidelicet Ezuina, Volha, & Dinepr seu Borysthenem. Et quum Moscouia sit regio plana, non montosa, prædicta flumina in distantia non ualde longinqua à se inuicem ex terra plana, nemorosa & paludinosa oriuntur, maximusq; fluminum ille Volha, in Tartarico dictus Edel, tendens in septentrionem, procedit ducentis milliarijs usq; ad Nisni nouigrod, quod sonat inferius nouũ castrum, & est in terra Moscouiæ: & illic accurrit & ei cõiungitur magnus fluuius ex media Moscouia procedẽs, Occa cognominatus. Deinde octuaginta millia

A ri◌̃js germanicis Volha sub castrũ Cosan, quod dux Moscouiæ possidet, tandem sub castrum Sardi, quod Tartari tenent, fluit deinceps uersus meridiem uigintiquinq; fluminibus tantis ut est Tyberis Romæ, & alijs multo maioribus influit in mare Euxinum. Accipiat itaq; lector tua humanitas, & contra omnes aduersantes tueatur, & dicat quod prælibata flumina non de montibus, nec de radicibus montium, quoniam ibi montes sunt nulli, oriuntur & fluunt. Accipiat secundo, quod montes Hyperborei & Ryphæi, de quibus emanasse illa flumina ab aliquibus fabulose scriptum est, nec in Moscouia, neq; in alijs partibus septentrionis sunt: recteq; dicetur confictos esse, & nusquam existere, nisi forte in libro scripti aut picti, & non in terra reperiri affirmarentur. Accipiat tertio, quod in dominio Moscorum, quemadmodum & in terris Turcorum, homines de loco in locum, & de territorio in territoriũ ad incolendum transferuntur, & alij pro his commutati mittuntur & locantur. Accipiat quarto, in Moscouia unam linguam & unum sermonem esse, scilicet Rutenicum seu Sclauonicum in omnibus satrapijs & principatibus, sic quod etiam Ohulici, & qui in Viathca degunt Ruteni sunt, & Rutenicũ loquuntur, unamq; sectam & religionem instar Græcorum tenent, omnesq; Vladicæ, id est episcopi, qui plurimi sunt, patriarchæ Constantinopolitano subsunt, & confirmationẽ ab ipso postulantes obedientiam promittũt, præter Tartaros Cosanenses, qui ducem Moscorum recognoscentes, Mahumetum unà cum Saracenis uenerantur, & linguagium Tartarorum loquuntur, etiam præter alienigenas ad septentrionem in Scythia cõmorantes, qui sermone & linguis proprijs loquũtur, & idola colunt, prout in sequenti capitulo dicetur. Accipiat quarto, quod post terram Viathca nuncupatam in Scythiam penetrando, iacet magnum idolum Zlotababa, quod interpretatum sonat, aurea anus seu uetula, quod gentes uicinę colunt & uenerant̃, nec aliquis in proximo gradiens aut feras agitando & in uenatione sectando uacuus & sine oblatione pertransit: quinimo si munus nobile deest, pellem aut
B saltem de ueste extractum pilum in offertorium idolo proijcit, & inclinando se cum reuerentia pertransit.

De regionibus Scythiæ Perm, Baskird, Iuhra & Corela, per ducem Moscouiæ subiugatis. CAPVT V.

POst Moscouiam sunt gentes & regiones inter septentrionem & orientem in fine Asiæ septentrionalis, quæ proprie Scythia dicitur, principi Moscouiæ subiectæ, per Iuan ducem Moscouiæ principaliter subiugatæ, scilicet Perm, Baskird, Cziremissa, Iuhra, Corela. Perm monosyllabum est, inde terra Permsce, bissyllabè Permsca pronunciando: & fuit regio idola colens, quam Iuan dux Moscorũ citra annos uiginti baptisma percipere coëgit, more Rutenorum seu Græcorum: & posuit eis Vladicam, id est episcopum, nomine Stephanum, quem barbari post discessum ducis uiuum excoriauerunt & necauerunt, reuersusq; dux afflixit eos, & alium denuo præsulem constituit, sub quo tanquam noui Christicolæ, Rutenorum schisma & ritum profitentes permanent. Aliæ uero regiones præexpressæ in infidelitate & idolatria persistunt. Colunt solem, lunam, stellas, bestias syluarum, & quod eis occurrit: habent propria linguagia & idiomata. In terra Permsca propriũ idioma, in terra Paskirdorum proprium, in Iuhra proprium, & in Corela etiam proprium. In his regionibus non arant, non seminant, panes nõ habent nec pecunias: feris syluarum, quæ apud eos abundant, uescuntur, & nõ nisi aquã bibunt: morantur in densis syluis, in tugurijs ex uirgultis factis. Et quia syluæ illas terras contexerunt, homines syluestres & ferinos effecerunt. Sunt uelut bestiæ ratione non utentes, uestimenta de lana non habent: pellibus teguntur rude & grosse, consuentes uarias pelles in simul, ex lupo, ceruo, urso, sabellis & scismis & cæteris, prout sors obtulerit. Et quia ipsorũ terræ mineras non nouerunt, pro omagio duci Moscouiæ mineras non pendunt, sed pelles animaliũ syluestrium quibus abundant. Proximiores oceano septentrionis,

Homines sine pane uiuunt

trionis, ut Iuctri & Coreli, piscãtur & capiũt balenas seu uitulos & canes marinos, quos ipsi uor uol appellant, & ex cute eorum parãt redas, bursas & caletas, axungiam autem pro imaginatione seruant & uendunt. In Ihura & Corela: sunt aliqui montes mediocris tumoris, non altissimæ elationis, pro ut quidam putauerunt & scripserunt. Supra montes autem oceani qui mediocres sunt, per totum septentrionẽ oceano adiacẽtes, scandunt ex mari pisces morss nuncupati, dente se supra montẽ continendo, fricando, & ascensum promouendo: dumq; ad summitatem montis peruenerint, ad ulteriora gressum promouendo, ad alteram partẽ montiũ uolitando decidunt. Hos illæ gentes colligendo dentes eorũ satis magnos, latos & albos pondere grauissimos capiunt, & Moscouitis pendunt atq; uendunt: Moscouitæ uero his utuntur: ad Tartariam quoq; & Turciam mittunt, ad parandũ manubria gladiorum, framearũ & cultrorũ, quoniam grauitate sui maiorẽ ac fortiorẽ impressionem impingunt, & præbent impellentibus, laborantibus, præliantibus, & occidentibus. Et memineris quod suprà dixi, hanc esse illam Iuhram regionem Scythiæ, de qua egressi sunt Iuhri, à posterioribus Hupi & Hungari dicti, qui ad Gothiam ascendentes uehementer multiplicati transierũt maxima flumina circa paludes Mæotidas, intraueruntq; Pannoniam, & secundo regressu eam occupauerunt, possederunt, & in hanc diem tenuerũt, suntq; eiusdem sermonis & loquelæ præcisæ, nisi quod addiderunt nostri Hungari aliqua uocabula ex Sclauonico idiomate, earũ rerũ quæ in Scythia & Iuhra non reperiuntur. Verùm in Pannonia Iuhri sunt Christicolæ: in Iuhra uero patres eorũ idololatræ, politioresq; & cultiores sunt Hungari in Pannonia, omnibus delitijs pleni, quamuis in toto syluestres sunt, bestiales, & in frigidissima regione miserrime degentes. Insuper memineris in his regionibus Scythiæ ad oceanum septentrionis nõ esse magna flumina, sed esse quasdam rupes & montes mediocris molis, & non excellentissimæ celsitudinis inaccessibilesq;, uelut aliqui historici antiquiores protulerunt & scripserunt. Potius itaque secundum experientiam dixissent, de nemoribus & densis syluis eos exiuisse, quàm de inaccessibilibus montibus.

FINIS.

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS DE LEGATIONE MOSCHOVITARVM LIBELLVS,

ad Ioannem Rufum archiepiscopum Consentinum.

Efflagitasti amplissime antistes Rufe, ut ea quę de Moschouitarũ moribus à Demetrio eius gentis legato, qui ad Clementem VII. Pontificẽ nuper uenit, quotidianis propè sermonibus didicissem, Latinarũ literarum memoriæ cõmendarẽ, quũ pro uetere tua pietate atq; uirtute ad amplissimã Rom. Pontificis dignitatẽ pertinere arbitrareris, si homines intelligerẽt, nõ fabulosi, aut omnino obscuri nominis regem, sed qui numerosissimis extremi Aquilonis populis imperet, in causa religionis omnibus nobiscũ sensibus cõiungi, fœdereq; perpetuo colligari, opportunissimo tẽpore cupiuisse quando nuper aliquę germaniæ gẽtes, quę pietate cæteris omnibus pręstare uideri uolebãt, insana atq; scelesta defectione nõ modò à nobis, sed ab ipsis etiã superis exitiabili errore desciuerint. Cęterũ id munus impositũ quod certe grauioribus studijs occupatus iure optimo poterã recusare, egregia uolũtate celeritateq; perfeci, ne nimia mora uel accuratiori castigatione gratiã nouitatis exueret: qua uel una re meæ erga te ueteris obseruantiæ studiũ, præstandiq; officij uolũtas manifeste declaratur, quũ honoris iacturã facere, si quis ex hac ingenij tenuitate sperandus est, q̃ desiderium tuum longè honestissimum diutius frustrari maluerim. Vale.

REGIO-

REGIONIS primo situs, quem Plinio Straboniq; & Ptolemæo parum notum fuisse perspicimus, pressa breuitate describetur, & in tabula typis excusa figurabitur. Inde gentis mores, opes, religionem, militieq; instituta, Tacitum imitati, qui à perpetuis historijs libellum de Germanorum moribus seiunxit, perstrictiore stylo narrabimus, eadem fere sermonis simplicitate utētes, qua nobis ab ipso Demetrio curiosa ac leni uestigatione lacessito, per otium exposita fuere. Demetrius enim haud inepte Latina utitur lingua, utpote qui in Liuonia à teneris annis in ludo prima literarum rudimenta didicerit, & insigni uariarū legationum munere functus, plures prouincias Christianorum adierit. Nam quum antea ob spectatā fidem ac industriam apud Suetiæ Daciæq; reges, & magnum Prussiæ magistrum, oratorem egisset, nouissime apud Maximilianum Cæsarem, dum in eius aula omnis generis hominum refertissima uersaretur, si quid barbarum quieto dociliq; ingenio inerat, elegantium morum obseruatione detersit. Causam uero huiusce suscipiendæ legationis præbuit Paulus Centurio Genuensis, qui quum acceptis à Leone decimo Pontifice commendatitijs literis, mercaturæ causa in Moschouiam peruenisset, cum Basilij principis familiaribus ultro de consociandis utriusq; ecclesiæ ritibus agitauit. Quærebat enim Paulus insano uastoq; animo, nouum & incredibile iter petendis ab India aromatibus: fama nanq; cognouerat, quum in Syria Aegyptoq; & Ponto negotiaretur, aromata ex ulteriore India aduerso amne Indo subuehi posse, atq; inde modico terrestri itinere super atis Paropanisidis mōtium iugis, traduci in Oxum Bactrianorum amnem, qui ijsdem fere montibus, quibus Indus oritur, aduerso fonte in Hyrcanum mare raptis secum multis amnibus ad Strauam portum effunditur. Porro ad ipsa Straua tutam facilemq; nauigationem uideri usq; ad emporium Citracham ostiumq; Volgæ amnis, inde uero aduersis semper amnibus, Volga scilicet & Occha & Moscho, in urbem Moscham: ab Moscha autem terrestri itinere Rigam, & in ipsum mare Sarmaticum, omnesq; occiduas regiones facile perueniri posse contendebat. Vehementer enim & supra æquum Lusitanorum iniurijs erat accensus, qui India magna ex parte armis domita, occupatisq; omnibus emporijs, cuncta aromata coēmerent, & in Hispaniam auerterent, atque ea grauiore quàm antea pretio, ac impotenti quæstu omnibus Europę populis uenditare consueuissent: quin & diligenti adeo cura Indici maris & litora perpetuis classibus custodirent, ut eę negotiationes penitus intermissæ atque desertæ uideantur, quibus per sinum Persicum, ac aduersum Euphratem, & per Arabici maris angustias, secundoq; demum Nilo per mare nostrum Asia omnis atque Europa abunde & uiliore quidem pretio complebantur, deteriore etiam Lusitanorum mercimonio, quum remotissimæ nauigationis incommodo, sentinæq; uitijs aromata corrumpi, eorumq; uis & sapor, odoratusq; ille spiritus multa demum mora in Olysipponensibus conditorijs promercalibus euanescere atque expirare uideatur, quùm asseruatis semper recentioribus, uetera tantum, & multo quidem situ mucida uenundari quereretur. Cæterum Paulus quanquam de ijs rebus acerbissime apud omnes disserendo, & Lusitanis ingentem conflando inuidiam, multo auctiora fore uectigalia regia, si id iter aperiretur, & aromata ab ipsis Moschouitis, qui tantam eorum uim omnibus ferculis absumerent, uilius emi posse perdoceret, nihil tamen quod ad eam negotiationem pertineret, impetrare potuit: quoniam Basilius homini externo ac ignoto, eas regiones quæ ad Caspium mare & Persarum regna aditum præberent, minime aperiendas esse existimabat. Itaq; Paulus omnibus exclusus uotis, ex mercatore legatus factus, Basilij literas Leone iam uita functo ad Hadrianum Pontificem retulit, quibus ille cum multo uerborum honore egregiam uoluntatem erga Romanum Pontificem ostēdebat. Paucis enim ante annis Basilius ardente cum Polonis bello, quum Lateranensis conuentus haberetur, per Ioannem Dacię regem, huius Christierni qui nuper regno expulsus,

Demetrius laus [margin, beside "otium exposita fuere"]

B [margin, beside "rium Citracham ostiumq;"]

Aromatum caritas unde [margin, beside "autem terrestri itinere Rigam"]

est, patrem postularat, ut iter tutum legatis Moschouitis ad urbem Romam A
præberetur. Verum quum eodem forte die & Ioannes rex & Iulius pontifex ab humanis excessissent, sublato ad id sequestro, consilium mittendæ legationis omisit. Exarsit subinde bellum inter ipsum & Sigismundum Poloniæ regem, quod quum insigni ad Borysthenem parta uictoria, à Polono feliciter confectum esset, Romæ supplicationes sunt decretæ, ueluti deuictis cęsisque Christiani nominis hostibus: quę res & regem ipsum Basilium, & uniuersam gentem ab Romano pontifice haud mediocriter abalienauit. At quum Hadrianus sextus fato extinctus Paulum iam secundo itinere accinctum destituisset, suffectus ei Clemens septimus illum etiam tum orientis iter insano animo uolutantem cum literis in Moschouiam transmisit, quibus Basilium propensissimis adhortationibus inuitabat ad agnoscendã Romanæ ecclesiæ maiestatem, feriendumque communibus in religione sensibus perpetuum fœdus: quod illi maxime salutare atque honorificum fore testabatur, ita ut põtifex polliceri uideretur, se ex sacrosancta autoritate pontificia eum regem collatis regalibus ornamentis appellaturum, si reiectis Græcorũ dogmatibus ad autoritatem Romanæ ecclesię conferret. Cupiebat enim Basilius regij nominis titulum concessione pontificia promereri, quum id dare sacrosancti iuris esse, & pontificiæ maiestatis iudicaret, quãdo & ipsos quoque Cæsares à pontificibus maximis diadema aureum & sceptrum Romani imperij insignia accipere, inueterata consuetudine cognouisset: quanquã & id pluribus à Cæsare Maximiliano legationibus postulasse ferebatur. Igitur Paulus, qui feliciore aliquanto cursu quàm multo cum quæstu percurrere terrarum orbem ab ineunte ætate didicerat: quanquam senex & antiqua stranguria tentatus, prospero celerique itinere Moscham peruenit, ubi à Basilio humaniter est susceptus. Fuit interea in eius aula menses duos, diffisusque uiribus, & eius immensi itineris difficultate deterritus, quum Indicæ negotiationis spes omnes ac inexplicabiles cogitationes penitus abiecisset, cum B
Demetrio legato, priusquam eum in Moschouiam peruenisse putaremus, Romam redijt. At pontifex magnificentissima Vaticanarum ædium parte, ubi laquearia aurata, lecti serici, auleaque eximij operis uisebantur, Demetriũ suscipi, & togis sericis uestiri iussit, attribuitque ei comitem, ac rerum diuinarum pariter & urbanarum monstratorem Franciscum Cheregatum episcopum Aprutinum, longinquis sæpe ac dignissimis legationibus functum, qui ipsi Demetrio uel in Moschouia Pauli sermonib. erat notissimus. Porrò Demetrius ubi aliquot dierũ quiete recreatus est, detersis elotisque sordibus, quas longo ac laborioso itinere contraxerat, assumptoque insigni patrio habitu ad pontificem deductus: eũ de more supplex adorauit, munusque Zebellinarum pellium suo regisque nomine obtulit: tum uero Basilij literæ datæ: quas ipsi antea, & demum Illyricus interpres Nicolaus Siccensis in hanc sentẽtiam Latinis uerbis transtulerunt. Clementi papę, pastori ac doctori Romanæ ecclesiæ, magnus dominus Basilius, dei gratia imperator ac dominator totius Russię, necnõ magnus dux Volodemariæ, Moschouiæ, Nouogrodiæ, Pleschouiæ, Smoleniæ, Isferiæ, Iugoriæ, Permniæ, Vetchæ, Bolgariæ &c. dominator & magnus princeps Nouogrodiæ inferioris terræ, Cernigouiæ, Razanſæ, Volotchiæ, Rezeuiæ, Belchiæ, Rostouiæ, Iaroslauiæ, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæque &c. Misistis ad nos Paulum Centurionem ciuem Genuensem cum literis, quibus nos adhortati estis, ut uobiscum cæterisque Christianorum principibus consilio ac uiribus cõiuncti esse uellemus, aduersus Christiani nominis hostes, ac nostris uestrisque legatis ultro citroque commeandi tutum ac expeditum iter pateret, ut mutuo amicitiæ officio de amborum salute & statu rerum cognosci poscit. Nos autem deo bene ac feliciter adiuuante, sicut hactenus, aduersus impios Christianæ religionis hostes impigre cõstanterque stetimus, ita & in posterũ stare decreuimus. Itemque cum cæteris Christianis principibus consentire, & pacata itinera præstare parati

Fr. Cheregati laus

Basilij literæ

A parati sumus. Quas ob res mittimus ad uos Demetriũ Erasmium nostrũ hominem cum hac nostra epistola, Paulumq; centurionem remittimus. Demetrium autẽ celeriter remittetis, eumq; incolumẽ & inuiolatũ usq; ad fines nostros esse iubebitis. Idem nos quoq; præstabimus, si cum Demetrio legatum uestrum mittetis, ut sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sic ut perspectis Christianorum omnium uoluntatibus, nos etiam optima cõsilia capere ualeamus. Datum in domino nostro in ciuitate nostra Moschouia, anno ab initio mundi septimo millesimo tricesimo, tertio Aprilis. Cæterum Demetrius, uti est humanarum rerum, & sacrarum præsertim literarum ualde peritus, occultiora de magnis negotijs mandata habere uidetur, quæ mox eum priuatis cõgressibus expositurum speramus: nam à febre, in quam ex cœli mutatione inciderat, pristinas uires, & natiuũ uultus ruborem recuperauit, ita ut pontificijs sacris, quæ in honorem diuorum Cosmæ & Damiani solenni apparatu, musicisq; concentibus confecta sunt, sexagenarius senex & cum uoluptate quidem astiterit, & in senatum uenerit, quum Campegius Cardinalis à Pannonica legatione tum primum rediens, à pontifice omnibusq; aulæ ordinibus exciperetur: quin & sacrosancta Vrbis templa, & Romanæ magnitudinis ruinas, priscorumq; operum deploranda cadauera mirabundus inuiserit, ita ut credamus eum propediem explicatis mandatis, cum legato pontificio episcopo Scarense, dignisq; acceptis à pontifice muneribus in Moschouiam esse rediturum. *Demetrij laus*

Moschouitarum nomen recens est, quanquam de Moschis Sarmatarum affinibus Lucanus poëta in Pharsal. meminerit, & Plinius Moschos ad Phasidis fontes supra Euxinum ad orientem constituat. Eorum regio latissimos habet fines, & ab aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad extrema terrarum. Borealemq; oceanum sub ipsis fere septentrionibus extenditur, campestris magna ex parte, & pabuli quidem ferax, sed æstate pluribus in locis B admodum palustris: nam ea omnis terra magnis frequentibusq; amnibus irrigatur, qui ubi niuibus hybernis multo solis uapore colliquatis, & resoluta ubiq; glacie contumescunt, campi passim in paludes abeunt, cunctaq; itinera continentibus aquis & cœnosa illuuiæ defœdantur, donec nouæ hyemis beneficio restagnantia flumina, ipsæq; paludes iterum cogantur, & uias solidissimo constratas gelu, uel transituris curribus præbeant. Hercynia sylua quotam Moschouiæ partem occupat, ipsaq; passim positis ubiq; ædificijs incolitur, iamq; longo labore hominum rarior facta, non eam sicuti pleriq; existimant, horridam densissimorum nemorum impenetrabiliumq; saltuum faciem ostendit. Cęterum ea immanibus feris plenissima per Moschouiam perpetuo tractu inter ortũ solis & Boreã ad Scythicum oceanum excurrere traditur ita ut spes hominum eius finem curiose scrutantium, infinita magnitudine sua semper eluserit. Ea in parte quæ uergit ad Prussiam uri ingentes & ferocissimi taurorum specie reperiuntur, quos bisontes uocant, itemq; alces ceruina effigie, & cum carnea proboscide altisq; cruribus, & nullo suffraginum flexu, lozzi à Moschouitis, à Germanis uero helenes appellati, quæ animalia C. Cæsari nota fuisse uidemus. Præterea ursi inusitatæ magnitudinis, & prægrandes lupi atro colore formidabiles. Ab ortu Moschouia finitimos habet Schythas, qui Tartari hodie nuncupantur, gentem uagam & bello omnibus seculis, illustrem. Tartaris pro domibus sunt carri cẽtonibus corijsq; contecti: ab quo uitæ genere Hamazobios antiquitas eos appellauit. Pro urbibus uero ac oppidis immensa castra, non fossis aut materiæ claustris, sed infinita sagittariorum equitum multitudine uallata. Diuiduntur Tartari per hordas: ea est eorum lingua consentientis in unum populi congregatio, ad effigiem ciuitatis. Hordis singuli præsunt imperatores, quos genus aut bellica uirtus dedit: sæpe enim cum finitimis bella gerunt, ac ambitiose admodum & atrociter de imperio decertãt. Hordarum infinitum prope numerum esse constat: quippe Tartari ad Cathaium usque celeberrimam *Hercinia sylua* *Horda quid*

K 2 in extre-

A

in extremo ad orientem oceano ciuitatem: latissimas solitudines tenent. Porrò qui proximi sunt Moschouitis, mercaturæ cōmercio, & frequētibus eorū irruptionibus sunt noti. In Europa ad Dromon Achillis Taurica in Chersoneso sunt Præcopitæ, quorum principis filiam Selymus Turcarum imperator uxorem duxit. Ii Polonis maxime sunt infesti, lateq; inter Borysthenem & Tanaim cuncta populantur, & cum Turcis sicuti religione, ita & cæteris in rebus mirifice consentiunt, qui in eadem Taurica Caffam Ligurum coloniam obtinent, Theodosiam antiquitus appellatam. Ii uero Tartari, qui inter Tanaim & Volgam amnem in Asia latos campos inhabitant, Basilio Moschouitarum regi parent, & imperatorem aliquando eius iudicio deligunt. Inter eos Cremij intestinis seditionibus laborantes, quum antea opibus & belli gloria maxime ualuissent, paucis ante annis uires simul ac omnem dignitatem amiserūt. Trans Volgam Casanij Moschouitarum amicitiam religiose colunt, ac eorum se clientes esse profitentur. Vltra Casanios ad Boream sunt Sciaban multitudine armentorum ac hominum potentes. Post

Nogai. eos sunt Nogai qui summam hodie opum & bellicæ laudis obtinent autoritatem. Eorum horda quam amplissima nullum habet imperatorem, sed reipublicæ Venetæ more multa seniorum prudentia, strenuorumq; uirtute gubernatur. Vltra Nogaios haud magno ad meridiem deflexu uersus Hyrcanum mare, Zagathai Tartarorum nobilissimi opppida lapide constructa incolunt, regiamq; habent Sarmacandam urbem eximię magnitudinis & claritatis, quam Iaxartes maximus Sogdianæ amnis interfluit, atq; inde ad centum milliaria in mare Caspium effunditur. Cum ijs populis ætate nostra Hysmaël Sophus rex Persarum dubio sæpe euentu bella gessit, timoreq; eorum adductus, dum uires omnes imminentibus opponuntur, Selymo una acie uictori Armeniam Taurisiumq; regni caput prædę reliquit. Sarmacanda urbe ortus est Tamburlanes, siue ut Demetrius dicēdum monet, Themircuthlu, qui Baiazetem Ottomanum, huius Solymani tritauum, apud Ancyram Galatiæ urbem ingenti prælio superatum cepit, & per omnem Asiam ab se terribili maximi exercitus impetu deuictā, ferrea inclusum cauea in triumphi pōpa circumduxit. Ab hac regione ad Moschouitas plurima uestis serica adducitur. Cæterum mediterranei Tartari nihil præter equorum pernicium greges, & nobiles nulla filorum textura, sed coactis ex lanis candidos centones præbent, è quibus Feltriæ uestes penulæ ad perferendam omnem imbrium iniuriam idoneæ atq; pulcherrimæ conficiuntur. A moschouitis autem laneas tunicas & argenteam monetam petunt, quum ab ijs omnis corporis cultus superfluęq; supellectilis apparatus cōtemnatur: solo etenim centone ad irati cœli contumeliam fortiter sustinendam contenti sunt, & solis confisi sagittis hostem arcent: quanquam dum in Europam excurrēdum esse decreuissent, principes eorum ferreas galeas & loricas gladiosq; falcatos à Persis nostra tempestate coëmerint. A meridie Moschouitarum fines ijsdem ab Tartaris clauduntur, qui suprà Mæotim paludem in Asia, & circa fluuios Borysthenem & Tanaim in parte Europæ planiciem ad Hercyniam

Zagathai

Sarmacanda

B

Roxolani uergentem tenent. Roxolani, Getæ & Bastarnæ, antiquitus eam plagam in-

Russiæ coluerę, unde Russiæ nomen effluxisse crediderim: nam Lithuaniæ partem Russiam appellant inferiorem, quum ipsa Moschouia Russia alba nuncupetur. Lithuania itaque ab Cori uenti flatibus Moschouiam spectat: ab occasu uero mediterranea Prussiæ atque Liuoniæ ipsis Moschouiæ finibus inferuntur, ubi mare Sarmaticum ab Cimbricæ Chersonesi angustijs irrumpens, lunato situ ad Aquilonem inflectitur. In extremo uero eius oceani litore, ubi Norbegia atq; Suetia amplissima regna, Isthmo ueluti quōdam continenti adhærent, Lapones existunt, gens supra quàm credibile sit agrestis, suspiciosa, & ad omne externi hominis uestigium, nauigijq; conspectum maxime fugax. Ea neque fruges, neque poma, neq; ullam omnino uel terræ uel cœli benignitatem nouit: sola sagittandi peritia cibum parat, uarijsq; ferarum ter-

goribus

A gorbus uestitur: gentis cubilia, cauernulę siccatis repletæ folijs, cauique arborum stipites, quos uel intromissa flamma, uel ipsa uetustas inducta carie fabricarit. Atqui ad mare, ubi ingens est captura piscium, ineptis sed felicibus artificijs piscantur, duratosque fumo pisces tanquam suas fruges recondunt. Laponibus exigua corporum statura, luridi contusique uultus, pedes uero uelocissimi. Ingenia eorum ne ipsi quidem proximi Moschouitæ nouerunt, quum eos parua manu aggredi, exitialis insaniæ esse dicant: magis uero copijs inopem rerum omnium uitam ducentes lacessisse, neque utile, neque omnino gloriosum unquam existimarint. Ii cādidissimas pelles, quas Armelianas uocamus, cum uarij generis mercimonijs permutant, sic tamen ut omne mercatorum colloquium conspectumque defugiant, adeo ut mutua rerum uenalium collatione facta, & reliquis medio in loco pellibus cum absentibus & ignotis syncerissima fide permutationes transigantur. Vltra Lapones in regione inter Corum & Aquilonem perpetua oppressa caligine, Pygmæos reperiri, aliqui eximiæ fidei testes retulerunt, qui postquam ad summum adoleuerint, nostratis pueri denum annorum mensuram uix excedāt: meticulosum genus hominum, & garritu sermonem exprimens, adeo ut tam simiæ propinqui, quàm statura ac sensibus ab iustæ proceritatis homine remoti uideantur. Ab Aquilone uero innumerabiles populi Moschouitarum imperio parent, qui ad oceanum Scythicum itinere trium ferè mensium extenduntur. Proxima Moschouiæ regio est Colmogora, frugibus abundans, quam interluit Diuidna, fluuiorum totius septentrionis longe amplissimus, qui alteri fluuio minori in mare Baltheum erumpenti, nomen dedit. Is statis & Niloticis similibus incrementis, nec incertis anni temporibus circumiectos inundat campos, pinguique aluuie algentis cœli iniurijs, sęuisque Aquilonis flatibus mirifice resistit, quum niuibus imbribusque auctus inflatur, adeo lato alueo in oceanum per incognitas gentes in speciem ingentis pelagi defertur, ut expedito nauigio unius diei remigatione transire nequeat: ubi uero aquæ mox resederunt, uastæ passim insulæ fertilitate nobiles relinquuntur. Frumentū nāque terræ traditū nullo aratri beneficio prouenit, ad mirabilique celeritate naturæ festinātis, ac nouam superbi amnis iniuriam timentis, oritur simul & adolescit, atque in aristas deducitur. In Diuidnam

Pygmæorum statura

Diuidna fluuius ingens

B influit Iuga amnis, in ipsoque confluentium angulo celebre est emporium, nomine Vstiuga, à Moscha regia urbe sexcentis milliaribus distans. In Vstiugam à Permijs, Pecerris, Inugris, Vgulicis, Pinuagisque ulterioribus populis pretiosæ pelles Martarum Zebellinorumque, Luporum, Ceruariorum, & nigrarum albarumque uulpium comportantur, & ab ijs uario mercimonij genere permutantur, Zebellinos uero lenium pilorum tenui canicie probatissimos, quibus nunc principum uestis fulcitur, & delicata matronarum colla, expressa uiuæ animantis effigie conteguntur, Permij & Pecerri prębent, sed quos ipsi ab remotioribus etiam gentibus, quę ad oceanum pertinēt, per manus traditos accipiant. Permij & Pecerri paulo ante ætatem nostram more gentilium idolis sacrificabant, nunc uero Christum colunt. Ad Inugros, Vgolicosque per asperos mōtes peruenitur, qui fortasse Hyperborei antiquitus fuerūt. In eorum iugis nobilissimi falcones capiuntur: ex ijs genus unum est candidum guttatis pennis, quod herodium dicunt. Sunt & hierosalchi ardearū hostes & sacri & peregrini, quos antiquorū principum luxus in aucupijs non agnouit. Vltra eos quos modo nominaui populos, Moschouitis regibus tributa pendentes, aliæ sunt nationes extremæ hominum, nulla certa Moscouitarum peregrinatione cognitæ, quando nemo ad oceanum peruenerit, sed fama tantum, ac ipsis plerunque fabulosis mercatorum narrationibus auditę, satis tamen constat, Diuidnam innumerabiles trahentem amnes ingenti cursu ad Aquilonem deferri, mareque ibi esse longe uastissimū, ita ut illinc ad Cathayum legēdo orā dextri litoris, nisi terra intersit, manibus perueniri posse certissima coniectura credendum sit. Pertinent enim Cathayni

Zebellinæ pelles præstantiores

ad extremam orientis plagam ad Thraciæ fermè parallelum, Lusitanis in India cognitì, quum proxime ad coëmenda aromata per regionem Sinarum Melacham usque ad auream Chersonesum nauigarint, uestesque ex Zebellinis pellibus attulerint: quo uel uno argumento non longe ab Scythicis litoribus Cathaium urbem abesse putamus. Cæterum quum à Demetrio quærere-remus, an apud ipsos ulla de Gothis populis uel fama per manus à maioribus tradita, uel ex ipsis literarum monumentis memoria superesset, qui ante mille annos & Cæsarum imperium & urbem Romam omnibus iniurijs deformatum euertissent, respondebat, & Gothicæ gentis, & Totilæ regis nomen clarum esse atque illustre, in eamque expeditionem coiuisse plures populos & ante alios Moschouitas, creuisseque eum exercitum ex colluuie Liuoniorum & Circumuolganorum Tartarorum, sed propterea omnes Gothos fuisse appellatos, quoniam Gothi qui insulam Islandiam siue Scandauiã incolerent, autores eius expeditionis extitissent. Iis maxime finibus Moschouitæ ex omni parte claudũtur, quos Modocas Ptolemęo fuisse credimus, hodie aũt à Moscho amne haud dubie sic dicti, qui & regiæ urbi, quam interfluit, suũ quoque nomen indiderit. Ea est omnium Moschouiæ urbium longe clarissima, tum situ suo, qui regionis medius esse existimatur, tum insigni fluminum opportunitate, domorumque frequentia, & munitissimæ arcis celebritate. Oblõgo etenim ædificiorũ tractatu, secundum Moschi fluminis ripã ad spatium quinque milliarium extenditur, domus in uniuersum sunt ligneę distinctæ in triclinia, coquinas & cubilia, capacitate amplæ, nec structuris enormes, aut nimiũ depressæ: trabes enim ingentis magnitudinis ab Hercynia sylua supportantur, quibus ad rubricæ lineam delibratis, & contrario ordine inter se ad rectos angulos coniunctis & confibulatis, exteriora domorũ septa singulari firmitate, nec multa impensa, & summa celeritate constituuntur. Domus fermè omnes & ad usum olerum, & ad uoluptatẽ priuatos habent hortos, unde raræ urbis circuitus longe maximus apparet. Singulæ regiones singula habent sacella, sed conspicuo in loco templum est Deiparę uirgini dicatum celebri structura atque amplitudine, quod Aristoteles Bononiensis mirabilium rerum artifex & machinator insignis, ante sexaginta annos extruxit. Ad ipsum urbis caput Neglina fluuiolus, qui frumentarias agit molas, Moschum amnẽ ingreditur, peninsulamque efficit, in cuius extremitate arx ipsa cũ turribus ac propugnaculis admirabili pulchritudine Italorum architectorũ ingenio constructa est. In subiectis urbi cãpis capreolorũ & leporũ incredibilis multitudo reperitur, quos nemini plagis & canibus sectari licet, nisi princeps id ad uoluptatem intimis familiaribus uel peregrinis legatis indulserit. Tres fermè urbis partes duobus alluuntur fluminibus, reliqua uero latissima fossa, atque ea multa aqua ex ipsis amnibus corriuata, pręcingitur. Vrbs etiã ab aduerso latere alio flumine, quod Lausa dicitur, munita est, id pariter in Moschum paulo infra urbẽ euoluitur. Porrò Moschus ad meridiem excurrens in Ochã amnem multo maiorem apud oppidũ Columnã sese effundit, nec magno inde itineris spatio Ocha ipse & suis & alienis undis magnus & tumens exoneratur in Volgã, ubi ad cõfluentes situm est oppidũ Nouogrodia minor, de nomine maioris urbis, ex qua deducta est ea colonia, nuncupatũ. Oritur Volga, qui antiquitus Rha fuit, è magnis uastisque paludibus, qui candidi lacus appellãtur. Sunt eę supra Moschã inter Aquilonem & Corum, emittuntque cunctos fermè amnes, qui diuersas in regiones diffundũtur, uti de Alpibus uidemus, è quorũ iugis ac fontibus Rhenum, Padum ac Rhodanum, innumerabilesque minores fluuios manare compertum est. Siquidem eæ paludes pro montibus perenni scaturigine humorem affatim præbent, quũ nulli omnino mõtes ea in regione multa etiã hominum peregrinatione reperiantur, ita ut Ryphęos mõtes & Hyperboreos, toties ab antiquis celebratos, plerique cosmagraphiæ ueteris studiosi penitus fabulosos esse arbitrentur. Ex ijs itaque paludibus Diuidna, Ocha, Moschus,

Cathaium

Gothi

Moschus amnis

Moscha

Aristoteles architectus

Ocha flu.

Rha qui & Volga flu.

A

B

A schus, Volga, Tanais atq; Borysthenes oriuntur. Volgam Tartari Edilum, Tanaim uero Don appellant, ipse Borysthenes Neper hodie nuncupatur. Hic paulo infra Tauricam in pontũ Euxinũ decurrit. Tanais autẽ à Mæoti palude, ubi Azoum est nobile emporium, excipitur. Volga uero ad meridiem Moscham urbẽ relinquens, uasto circuitu ingentibusq; mæandris primo ad orientem, mox in occasum, ac demum ad Austrum magna aquarum mole præcipitatus in Hyrcanũ mare deuoluitur. Supra eius ostium urbs est *Citrachã emporium* Tartarorum nomine Cytracham, ubi à Medis, Armenisq; & Persis mercatoribus nundinæ celebrantur. In ulteriore Volgæ ripa Tartarorũ oppidum est Casanum, à quo Casaniorum horda nomen ducit, distat à Volgæ ostio Caspioq; mari quingentis millibus passuum. Supra Casanum autem centesimo & quinquagesimo milliari ad ingressum amnis Suræ, Basilius qui nũc regnat, Surcicum oppidum condidit, ut in ea solitudine mercatoribus ac uiatoribus, qui de rebus Tartaricis ac eius inquietæ gentis moribus proximos finium præfectos certiores reddunt, certa & tuta mansio cum tabernis hospitalibus statueretur. Moschouitarũ Imperatores uarijs temporibus, uti ex usu præsentiũ rerũ fuit uel libido, noua ac obscura loca nobilitandi longius pertraxit, apud diuersas urbes imperij atque aulæ sedem habuere: siquidem Nouogrodia quæ taurum & Solem, & fere Occidentem spectat uersus Li- *Nouogrodiæ laus* uonium mare non multis ante annis totius Moschouiæ caput fuit, summãq; semper obtinuit dignitatem, propter incredibilem ædificiorum numerum, latissimiq; & piscosi lacus opportunitatẽ & uetustissimi ac uenerabilis templi famam, quod ante quadringentos annos Byzantiorum Cæsarum æmulatione, sanctæ Sophiæ dei filio Christo dicatum fuit. Nouogrodia perpetua quasi hyeme & tenebris longissimarum noctium premitur: nam polum arcticũ ab horizonte sexaginta quatuor gradus eleuatum uidet, sex fere gradibus ipsa Moscha ab æquatore remotior, qua cœli ratione solstitij tempore

B propter exiguas noctes, continuatis fere solis ardoribus æstuare perhibetur. Vrbs quoque Volodemaria regiæ nomen adepta est, quæ ad ortum solis ducentis amplius milliaribus à Moscha distat, eoq; sedem imperij ab strenuis *Volodemaria urbs* Imperatoribus necessaria ratione translatum ferunt, ut ex propinquo, quum tum bella continenter cum finitimis gererentur, paratiora præsidia aduersus Scytharum irruptiones opponerent: est enim citra Volgam in ripis Clesmæ amnis sita, qui in Volgam euoluitur. Cæterum Moscha, uel ob eas, quas diximus dotes, regiæ nomine dignissima iudicatur, quoniam medio quodã totius frequentioris regionis ac imperij loco sapientissime constituta, muni- *Opportunitas & nobilitas Moschæ urbis* taq; arce & fluminibus, consensu omnium, præcellentiæ meritam laudem honoremq; nulla ætate defuturum sibi uendicasse cæterarum urbium collatione uideatur. Distat Moscha ab urbe Nouogrodia quingentis millibus passuum, medioq; ferme itinere Ottoferia Volgæ amni imposita occurrit. Is amnis ut fonti proximus, nondum receptis tot amnibus exiguus lenisq; permeat. Inde per nemora & cãpestres solitudines Nouogrodiam peruenitur. Porrò à Nouogrodia ad Rigam proximum Sarmatici litoris portum paulo minus quingentorum milliarium iter est, isq; tractus superiore commodior putatur, quum frequentes habeat uicos, urbemq; Pleschouiam uiæ impositam, quam duo amnes complectuntur. Ab Riga autem quæ magni magistri militiæ Liuoniorum ditionis est, ad Lubeccam Germaniæ portum in sinu Cimbricæ Chersonesi milliaria paulo plus mille periculosæ nauigationis numerantur. Ab urbe Roma uero Moscham duobus millibus & sexcentis milliaribus distare compertum est, breuissimo, scilicet, itinere euntibus per Rauennam, Taruisium, Carnicas alpes, Villacumq; Noricum, & Viennam Pannonicam: atq; inde superato Danubio, per Olmuttum Morauorum usque ad Cracouiam Poloniæ regiam, mille & centum milliaria existunt. Ab ipsa uero Cracouia ad Vilnam Lithuaniæ caput quingenta: & totidem ab *Vilna Lithuaniæ caput* ea urbe ad Smolenchum ultra Borysthenem situm: & à Smolencho ad Mo-

scham sexcenta computantur. Verum id iter quod est à Vilna per Smolenchum ad Moscham, hyeme per niues longo concretas gelu, lubricamque, sed multo attritu solidatam glaciem expeditis in curribus incredibili celeritate conficitur. Aestate uero nisi difficili laboriosoque itinere campestria superari nequeunt: nam ubi niues perpetuis solibus dissolui eleuarique cœperint, in paludes cœnosasque uoragines abeunt, uiris pariter & equis inextricabiles, nisi ligneis pontibus infinito prope labore consternatur. Terra Moschouia in uniuersum neque uitem, neque oleam, neque paulo suauioris pomi frugiferam arborē præter melopepones & cerasa producit, quum teneriora quæque gelidissimis Boreæ flatibus exurantur: campi tamen tritici, siliginis, milij, panicique, & omnis generis leguminum segetes ferūt, sed certissima messis in cera & melle consistit. Regio enim tota fœcundissimis apibus plena est: quæ non in manufactis agrestium aluearibus, sed in ipsis arborum cauis probatissima mella conficiūt. Hinc per syluas opacissimos saltus, frequētia ac nobilia apum examina ramis arborum pendentia uidere est, quæ nullo æris crepitu colligere sit necesse. Reperiuntur sæpe fauorū ingentes massæ arboribus cōditæ, ueteraque mella deserta ab apibus, quum singulas arbores in uastis nemoribus rari agrestes minime perscrutentur, ita ut in admirandæ crassitudinis arborum stipitibus, permagnos mellis lacus aliquando reperiant. Retulit & cum multo omnium risu Demetrius legatus, ut est ingenio comi & faceto, proximis annis uicinæ suæ agricolam, quærendi mellis causa in prægrandem cauam arborem superne desilijsse, eumque profundo mellis gurgite pectore tenus fuisse haustum, ac biduo uitam solo melle sustinuisse: quum uox opem implorantis in ea syluarū solitudine, ad uiatorū aures penetrare nequiuisset, ad extremum uero desperata salute mirabili casu, ingentis ursæ beneficio inde extractum euasisse, quū forte eius beluæ ad edenda mella more humano, se demittentis auersos renes manibus comprehendisset, & eam subito timore exterritam ad exiliendum tum tractatu ipso, tum multo clamore concitasset. Nobile quoque linum, & canabum in restes, multaque item boum tergora & massas ceræ ingentes, Moschouitæ in omnem Europæ partem mittunt. Nulla auri argenti'ue uel ignobilioris mettalli, ferro excepto, apud eos uena, sectura'ue reperitur, nullumque est tota regione, uel gēmarum, uel pretiosi lapilli uestigium. Ea omnia ab externis populis petunt: naturæ tamen iniuria, quæ tot bona prorsus inuiderit, uno pellium nobilissimarū mercimonio resarcitur, quarum pretium incredibili hominum cupiditate & luxu adeo creuit, ut in singulas uestes suffulturæ millenis aureis nūmis ueneant. Fuit autem tempus quo hæc uilius emebantur, quum remotissime Septentrionis nationes politioris cultus, nostræque adeo anhelātis luxuriæ penitus ignaræ, summa simplicitate, eas uilibus ac ridiculis sæpe rebus permutarent, ita ut uulgo Permij atque Pecerri, tantum pellium zebellinarum pro ferrea securi rependerent, quantum earum simul connexarum ipso securis foramine, quo manubrium inducitur, Moschouiæ mercatores extrahere poterāt. Ante quingentos annos Moschouitæ gentilium deos coluēre, Iouē scilicet, Martem & Saturnum, & plerosque alios quos sibi insano errore hominibus ex industrijs, aut regibus antiquitas finxit. Tunc uero primum Christianis sacris initiati, quum Græci antistites haud satis cōstantibus ingenijs, à Latinorum ecclesia dissentire cœperunt, factumque est, ut Moschouitæ eos religionis ritus quos à Græcis doctoribus accepissent, ijsdem sensibus, & syncerissima quidem fide sequerentur. Spiritum enim sanctū tertiam in diuina trinitate personam, à patre deo solum produci persuasum habent, quum rectissima ueritate à patre simul Christoque filio proficisci credendū sit. Verum ea controuersia apud conuentum Florentinum, præsidente Eugenio quarto pontifice, magna partium contentione agitata, eum exitum habuit, ut pertinacia Græcorum in sermone potius quàm in sensu castigāda uideretur, quū Græci antistites euidentissimis conuicti rationibus, spiritum sanctum à patre per

Itinera difficilia

Mella nobilia

Casus facete relatus

Vrsæ miraculum

Metallo caret Moschouia

Simplicitas mercatorum

Moschouitæ olim gentiles

Dogmata Moschouitarum in religione

K tre per filium produci faterentur. sacramentum quoque non ex azymo, uti iure debemus, sed ex fermentato pane conficiũt, idq; sub utraq; specie, sicuti soli apud nos sacerdotes, panis, scilicet, diuiniq; sanguinis, ab eorum presbyteris uniuerso populo communicatur: quo maxime errore imbuti Bohemi, paulo ante patrum nostrorum memoriam à Latinorum ecclesia desciuerũt. Cæterum quod ualde alienũ à Christiana religione esse uidemus, nullis sacerdotum suffragijs, nullaq; propinquorũ aut amicorum pietate iuuari mortuorum manes arbitrantur, fabulosumq; esse purgatorij locum putant, è quo tandem piorum animæ, quum diuturna ignis pœna, tum multis parentationibus, indulgentiaq; summorum ponficum expiatæ, immortalium felicitatem beata in cœli sede consequantur. *Purgatorium nõ admittunt* Cæteris in rebus easdem ferè cærimonias tenent, quæ à Græcis usurpatæ sunt, Romanamq; ecclesiam cæterarum omnium principatũ obtinere, superbè & pertinaciter negãt, sed ante alia, Iudæorum genus, uel memoria quidem horrent, nec eos intra fines admittunt ueluti pessimos, atq; maleficos homines, qui etiam nouissime Turcas ænea tormenta conflare docuerint. Christi uitæ miraculorumq; omnium historia ab Euãgelistis quatuor conscripta, itemq; Pauli epistolæ, dum sacra fiunt, è suggestu clariore uoce recitantur. *Euangelia. Pauli epistolæ* probatęq; uitæ sacerdotes homilias ecclesię doctorum publicè legunt, etiam ijs horis quibus sacra minime conficiuntur, *Homeliæ doctorum* nõn enim oratores cucullatos qui aduocato populo cõcionari, & ambitiose nimis atq; subtiliter de diuinis differere soliti sunt, admittere fas putãt, quoniã rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, quàm altissimis arcanorum interpretationibus ad sanctiorem morum frugem euadere, uiri solidæ religionis arbitrantur. *Concionatores non admittunt* Hos quos modo diximus, sacros libros, itemq; noui ac ueteris Instrumẽti enarratores, præterea Ambrosium, Augustinum, Hieronymum atq; Gregorium in linguam Illyricam traductos habent, religioseq; custodiunt. *Libri sacri translati*

B Antistites, principesq; minorum sacerdotum singulis urbibus, pagisq; præfecti sacra curant, controuersias dirimunt, & moribus deprauatos summa quadam uindicandi potestate persequuntur. Regem sacrorum quem ipsi metropolitam uocant, à Constantinopolim patriarcha petũt. *Metropolita* Archimandritæ autem & episcopi, coniectis in urnam meliorum nominibus, sorte ducuntur. *Archimandritæ* *Episcopi* Eorum uero hominum qui humanis cupiditatibus ultro renuntiarunt, diuinarumq; rerum contemplationi & sacrorum ministerio sese dedicarunt, duplex est genus: utrunq; cœnobia incolit: sed alterum est uagum & paulo solutioris uitæ, sicuti apud nos diuorum Francisci atque Dominici sectam profitentes: alterũ constat ex sanctioribus monachis, quorum ordinem diuus Basilius instituit, ijs ne limine quidem uel in suprema uitæ necessitate, pedem efferre fas est. *Sanctioris uitæ professores* Procul enim ab oculis prophanorum singulari duritie uitam in occultioribus adytis degunt, summamq; subactæ carnis & confirmati in religione animi opinionem præbent. Vniuersus populus quater in anno & pluribus sepe diebus, ieiunare cõsueuit, abstinetq; ab esu carnium, ouorum, & lactis. *Ieiunia gentis quatuor* In uere primum, more Latino post diẽ cinerum: mox adulta æstate in honorem diuorum Petri & Pauli, & initio autumni demum, quum assumptæ in cœlum Mariæ uirginis memoriam celebramus: postremo sub ipsam hyemem, quum aduentus domini pronuntiatur. Per hebdomadam uero, diem Mercurij sine carnibus, diem autem Veneris sine ouis lacteq; traducunt, sed Saturni dies mensa omnibus obsonijs opipare referta hilariter excolitur. *Mercurij dies sine carnibus Veneris sine ouis & lacte Saturni dies genialis* Cæterum secus ac nos solemus, nullas festorum dierum uigilias obseruant. Religiosissimè templa uenerantur, adeo ut ea neq; uiros neq; fœminas uenereis pollutos complexibus intrare fas sit, nisi prius priuatis balneis abluantur. Sæpeq; accidit, ut complures utriusque sexus sacra audiẽtes extra limen consistãt, & propterea à petulcis iuuenibus recentis incontinẽtię notati, facetis aliquando nutibus salutentur. In ipso natali die Ioannis baptistę, & in paschate, trium magorum, presbyteri sacratos panes paruos toti populi largiuntur, quorum esu febribus conflictatos alle- *Sacra apud flumina*

uari

uari existimant. Alia quoque sacra, certo anni tempore apud flumina gelu concreta celebrantur. In ripa tabernaculum constituũt, & aduocata nobilitate, hymnos numeroso concentu pronuntiant, sacræque lymphæ multa aspergine profluentem purificant, & solenni cærimonia stratum & cõsecratum circuncisa & reuulsa glacie protinus aperiunt. His rebus rite cõfectis, si qui adsunt languentes uel morbosi, in flumen desiliunt, & sacris aquis abluuntur, quum ob id elui morborum sordes persuasum habeant. Defuncti uti apud nos, mediocri funeris pompa comitantibus presbyteris efferuntur, capite mappa uelato. Cæterum non in templis, uti apud nos impia prope, uel abominabili certe corruptela usurpatum est, sed in septis ac exterioribus templorum uestibulis sepulturæ traduntur: ijs quoque more nostro quadragenis diebus parentãt: quod certe mirum uidetur, quum in purgatorio loco expiari animas & criminum pœnam ullis amicorum supplicijs, ulloque pietatis officio mitigari penitus negent. In cæteris eadem quæ à nobis de religione sentiuntur, constantissime credunt. Moschouitæ Illyrica lingua, Illyricisque literis utuntur, sicuti & Sclaui, Dalmatæ, Bohemi, Poloni, & Lithuani. Ea lingua omnium longe latissima esse perhibetur, nam Constantinopoli Ottomanorum in aula familiaris est, & nuper in Aegypto apud Memphiticum Sultanum & equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. In hanc linguam ingens multitudo sacrorum librorum, industria maxime diui Hieronymi & Cyrilli translata est. Præter quoque patrios annales, Alexandri etiam Magni, Romanorumque Cæsarum, itemque M. Antonij & Cleopatræ memoriam ijsdẽ literis commendatam tenent. Philosophiam uero & syderalem scientiam, ceterasque disciplinas, & rationalem medicinam nunquam attigêre, ijque pro medicis se gerũt, qui alicuius paulo ignotioris herbę uires, se pluries obseruasse profitentur. Anni apud eos non à natali Christi, sed ab ipso mundi initio numerantur, qui non à mense Ianuario, sed à Septembri incipiunt. Leges toto regno habent simplices, summa principum & iustissimorum hominum ęquitate conditas, & propterea populis ualde salutares, quoniam eas ullis causidicorũ cauillationibus interpretari atque peruertere non licet. De furibus, sicarijs & latronibus supplicium sumunt: quum de maleficijs quæstionem habent, reos multa gelida aqua superne demissa profundunt, quod intolerandum tormenti genus esse perhibent. Nonnunquam obduratis & contumacibus, ut confessio criminis exprimatur, ligneis cuneolis digitorum ungues conuelluntur. Iuuentus omnis uarijs ludis, sed militiæ proximis, sese exercet: in stadio cursu cõtendit, in palęstra colluctatur, pernicitati equorum studet, omnibusque præmia, & præsertim sagittariorum peritissimis præponuntur. In uniuersum Moschouitæ statura sunt mediocri, sed quadrata & ualde torosa, cæsij omnibus oculi, prolixæ barbæ, crura breuia, & uentres extenti: equitant contractis admodum cauribus, & peritissime uel auersi & fugientes sagittas emittũt: domi opipare potius quàm laute uiuũt, nãque omniũ fermè cibariorum quæ uel à luxuriosissimis desiderari possunt, mensæ eorũ & paruo quidem pretio passim instruuntur. Gallinæ siquidem, & anates singulis sæpe argenteolis tenuibus nummis ueneũt: maioris minorisque pecoris incredibilis est copia, & occisæ media hyeme iuuencæ, cõcretis gelu carnib. duorum ferè mensiũ spatio non putrescunt. Venatione & aucupio uti apud nos, nobiliora obsonia parantur, nam uenaticis canibus & plagis omnis generis feras capiunt, & asturibus atque falconibus, quos mirificos regio Pecerra præbet, non modo phasianos, & anates, sed cygnos & grues consectantur. Astures ex genere infimo aquilarum uel miluorum, falcones uero accipitrum nobile genus antiquis fuisse putamus. Capitur quoque, auis supra nigra, puniceis superciliis, magnitudine anseris, quæ pulparum sapore phasianorũ superat dignitatẽ, Moschouita lingua Tetrao nuncupata, quæ Plinio Erythratao uocat, Alpinis populis cognita, & maxime Rhetis, qui saltus ad Abduę amnis fontes incolunt. Ingentes etiã sapidissimosque pisces, & ante alios sturiones,

Funera

Sepulturæ

Illyrica lingua omnium latissima

Historias callent

Leges simplices

Supplicia

Exercitatio gentis

Victus qualis

Mira de carnibus asseruatis

Tetrao auis lingua Moschouitica, Plinio Erythratao.

A riones, quos Siluros antiquitus fuisse putamus, Volga præbet, & hi quidem hyeme multa inclusi glacie, recentes pluribus diebus asseruantur. Aliorum uero piscium multitudinem fermè incredibilem, ex cādidis, quos diximus, lacubus expiscantur. Vino natiuo quū penitus careant, aduectitio uti solēt, sed in festis conuiuijs tātum, & sacrificijs. Ante alia Creticū subdulce, maximo in honore habetur, sed in usum medicinæ tantū, uel principalis luxuriæ ostentationē: quum miraculi loco sit, eductum Creta per Gaditanas fauces, & tantis conclusi maris oceaniq; fluctibus agitatum, incorrupta suauitatis ac odoris dignitate, inter Scythicas niues ebibisse. Populus uero medonem bibit ex melle lupulisq; decoctum, quod picatis in cadis ueterascit, & ex antiquitate nobilitatem adsequitur. In usu quoq; sunt birra atq; ceruisia, sicuti apud Germanos Polonosq; uidemus, quæ ex tritico zeaq;, uel ordeo decoctis, omni conuiuio circumferuntur. Hanc quadam cognata cum uino potestate, largius compotantibus ebrietatem inducere adfirmant. Medonem ac birram per æstatem infrigidare infusa poculis glacie, uoluptatis gratia solēt: nam ingentia glaciei frusta nobilium in cellis subterraneis singulari studio reconduntur. Sunt & qui in delicijs habeant succum ex subausteris cerasis expressum, qui perspicui & purpurissantis uini colorem, & saporem iucundissimum refert. Vxores & fœminas non in eo honore sunt apud eos uti apud cæteras gentes, nam propè ancillarum loco habentur. Viri insignes earum uestigia mirum in modum obseruant, & pudicitię diligentissime cauēt: nō enim adhibentur conuiuijs, neq; sacrorum causa remotiora templa petere, aut temere in publicum egredi permituntur. Cæterum uel ab externis hominibus, & exiguo quidem pretio ad Venerem omne uulgus fœminarum facile pellicitur, adeo ut parum earum amoribus studere uiri nobiles existimentur. Basilius ante uiginti annos Iohannem patrem amisit. Is Sophiam Thomæ Palæologi, qui late in Peloponeso imperabat, Constantinopolitani B niq; Imperatoris erat frater, uxorem duxit. Ea tum Romæ erat, Thoma patre Turcarum armis Græcia pulso. Ex hac quinque liberi felici fœcunditate suscepti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simon & Andreas. Demetrio & Simone iampridem morbo absumptis, Basilius Salomoniā Georgij Soborouij, eximiæ fidei atq; prudentiæ cōsiliarij filiam, in matrimonium sibi collocauit, cuius fœminæ singulares uirtutes una sterilitas obscurat. Solent autem Moschouitæ quum de uxore ducenda deliberant, omnium toto regno puellarum uirginum delectum habere, ac forma, uirtuteq; animi præstantiores ad se perduci iubere, quas demum per idoneos homines, fidelesq; matronas inspiciunt ita diligenter, ut secretiora quoq; ab ijs contrectari explorariq; fas sit. Ex ijs uero magna atque solicita parentum expectatione, quæ ad principis animum respōderit, regijs nuptijs digna pronuntiatur. Cæteræ uero, quæ de formæ pudicitiæq;, & morum dignitate contenderāt, sæpe eadem die in gratiam principum, proceribus atq; militibus nubunt: sic ut mediocri loco natæ plerunq;, dum principes regiæ stirpis clara stemmata contemnunt, ad summum regalis thori fastigium, uti & Turcas Ottamanos solitos esse uidemus, pulchritudinis auspicijs euehantur. Basilius quadragesimum septimum ætatis annum non attingit, specie corporis eximia, animi uirtute singulari, suorumq; studio ac beneuolentia, & rebus gestis, progenitoribus suis anteferendus. Nam quum per sex annos cum Liuonijs, qui septuaginta duas urbes fœderatas in eius belli causam trahebant, armis contendisset, paucis legibus datis potius quàm acceptis, uictor discessit. Polonos quoq; initio statim ipsius imperij, acie profligauit, Constantinum'que Ruthenum copiarum ducem captum & catenis uinctum Moscham perduxit. Sed ipse aliquando post ad Borysthenem supra Orsam urbem, ab eodem Constantino quem dimiserat, magno prælio est superatus: ita tamen ut Smolenchum oppidum, quod antea Moschouitæ occuparant, post tantam etiam uictoriam à Polonis partam, in ditione Basilij relinqueretur.

Vino carent

Medonem, birram et ceruisiam bibunt

Succus ex cerasis

Pudicitiam fœminarum obseruarunt

Sophia uxor Ioannis

Salomonia Vxor Basilij

Delectus uirginum

Basilij ætas

retur. Sed aduersus Tartaros, & maxime Europeos Præcopitas, sæpius secundo prælio à Moschouitis est dimicatum, ulciscẽdis fortiter iniurijs, quas illi repentinis incursionibus intulissent. Supra enim centum & quinquaginta millia equitum Basilius ad bellum ducere consueuit, distinctis per uexilla turmis, quæ suos duces sequuntur. Regiæ alæ uexillo inscripta est Iosue Hæbræi imago illius, qui, ut sacræ referunt historię, à deo maximo longissimum diem, retardato solis cursu pijs precibus impetrauit. Pedestres copiæ nullo prope usui sunt in illis uastis solitudinibus, tum ex ipsa ueste quæ fluxa talarisq; est, tum ex hostiũ consuetudine, qui cursu potius & equitandi celeritate, quàm ui statariæ pugnæ, uel ipso congressu militiam exercent. Equi eorum statura infra mediam existunt, sed robusti & uelocissimi habentur. Equites præpilatis hastis, clauisq; ferreis & sagittis rem gerunt. Paucis falcati sunt gladij: corpora uero clypeis rotundis, ut Asiatici Turcæ, uel inflexis & angularibus parmis, more Græcorum, itemq; lorica & galea pyramidali proteguntur. Basilius etiam Sclopettariorum equitum manum instituit, multaq; ęnea tormenta Italorum fabrorum artificio conflata, suisq; imposita curribus in arce Moschæ uisuntur. Ipse insigni apparatu & singulari comitate, qua tamen regia maiestas nulla ex parte corrumpitur, publice cum proceribus atq; legatis epulari solet, magnumq; inaurati argenti pondus duobus abacis expositum eodem triclinio conspicitur. Nullam prætoriani militis cohortem, præter ipsam familiam, corporis custodiæ causa circum se habere uel alibi alere consueuit: ab urbana enim fideli multitudine stationes habentur, nam unaquæq; urbis regio foribus, cancellisq; sepitur, nec temere per noctem, aut sine lumine in urbe uagari licet. Aula omnis constat ex regulis & ex ipso militum delectu, qui per statos mensium circuitus, frequentandę nobilitandæq; regiæ causa, per uices ad implenda comitatus officia, è singulis regionib. accersuntur. Porro exercitus omnis quũ bellũ ingruit, uel hostibus indicitur, ex uocatis ueteranis, nouisq; prouinciarũ delectibus cogitur: nam cunctis in urbibus præfecti militiæ iuuentutem inspiciunt, idoneosq; in ordines militum transcribunt, quibus ex ærario prouinciarum, certa pacis tempore, sed ea quidem exigua stipendia persoluuntur. Verum qui militant, immunitate uectigalium gaudent, & cæteris paganis præstant, regiaq; gratia omnibus in rebus potentes existunt: patescit nanq; ueræ uirtuti nobilis locus, quum bellum geritur, siquidem egregio & in omni rerum administratione salutari instituto, ad suum quisque spectatum facinus, uel perpetui præmij uel ignominiæ sempiternæ fortunam adsequitur.

Incredibilis equitatus · *Insigne regij uexilli* · *Arma gentis* · *Apparatus regiæ mensę* · *Exercitus regius* · *Immunitas militaris* · *Optimum institutum*

FINIS.

BENEDICTI LAMPRIDII.

Hos dono Iouius mittit tibi Rufe labores
Anfractus longos, & spatia ampla maris.
Hæc quoniam nemo melius te iudicet, unum
Vllæ nec terræ, nec maria ulla latent.
Magna quidem Iouius donat tibi Rufe, sed ipse
Longe maiori munere dignus eras.

A

PETRVS MARTYR DE INSVLIS NVPER REPERTIS, ET DE MORIBVS incolarum earundem.

X mearum decadum libellis in uulgus emissis colligere licet, fugitiuos quosdam ad uicina Dariensis appulsos nostrorum libellos admirantes dixisse, terras se aliquando incoluisse, quarum habitatores instrumentis uterentur eiuscemodi, ac politice legibus parentes uiuerent, atriaq; ac templa lapidibus constructa magnifice, plateas etiam, stratasq; uias ordine composito, ubi negotientur, haberent. Eas nunc terras nostri reperere: qui autores fuerint, quomodo res processerit, attente audiat quisquis peregrinarum regionum conditiones & populi mores scire desiderat. De insula Cuba, quam Fernandinam placuit appellari, Hispaniolæ occidentali proxima. Septentrionalis tamen adeo, ut Cancri tropicus mediam secet Cubam, Hispaniola uero à tropico distet ad æquatorem gradus aliquot, pauca tetigimus hactenus. In hac insula sex iam sunt oppida erecta: primarium à diuo Iacobo Hispaniarum patrono nomen sumit. Natiuum est ibi aurum, & montanum, & fluuiale: auro suffodiẽdo inuigilatur. Quo anno libelli mei portas clauserunt, tres Hispani ex antiquioribus Cubæ ciuibus, Franciscus Fernandes Cordubẽsis: Lupus Ocho, Caicedus & Christophorus Morantes, nouas quærere terras instituunt. Est inquietus & semper magna moliens Hispanorum animus: tria instruunt eius generis nauigia, quæ appellat Hispanus Carauellas, proprijs impensis, habita à gubernatore Dieco Velasquem nauigandi potestate ex angulo Cubæ occidentali, qui sancti Antonij nomen adeptus est, altum capiunt cum centum & decem uiris. Est hic angulus ad reficiendas naues, ac aquationi, ac lignationi aptissimus: cœlo tantum & aqua contenti sex adnauigant inter Zephyrum & Austrum dies ac dimidium, quo tempore sex tantum & sexaginta se milliaria percurrisse arbitrantur. Stabant autem in ancoris ubicunq; sol cadens illos deprehendebat, ne per ignotum pelagus errantes, scopulis illiderentur, aut arenosis uadis implicitι mergerentur. In insulam incidunt ingentem, nomine Iucatanam, cuius initium incolæ Eccampi uocant. Oppidum in litore situm adeunt, magnum adeo, ut Cayrum illud nostri dixerint, hospitaliter ab incolis nostri suscipiuntur: ingressi summa sunt repleti admiratione, turritas domos, templa magnifica, uias ordine stratas ac plateas, ac nũdinaria ibi agi commercia reperiunt: lapideæ sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria confectæ: ad prima domorum impluuia, & primas habitationes per duodecim aut decem gradus ascenditur, non tegulis tantum, sed culmis aut herbarum fruticibus coopertę sunt. Mutuis se munerbus afficiunt, bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia pepulchre formata barbari nostris, nostri autem illis sericeas ac laneas uestes, uitreos etiã calculos, & auricalchea tintinnabula, munera illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula floccifaciebant nostra, quia illi lucidiora ex quibusdam lapillis assequuntur. Vestita est hæc gens non lana, quia pecudes non habent, gonsapio mille modis & uarijs fucato coloribus. Fœminæ à cingulo ad talum induuntur, uelaminibusq; diuersis caput & pectora tegunt, & pudice cauent, ne pes aut crus illis uisatur. Templa frequentant, ad quæ primarij uias ex proprijs domus sternunt: idolorum culturæ indulgẽt, sunt recutiti: summa fide negotiantur, permutando tamen sine pecunijs: crines ornant. Vnde id habuerint interrogati per interpretes, dicunt aliqui, transijsse aliquando uirum quendam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriam reliquerit. Alij, obijsse lucidiorem sole hominẽ in eo opificio, certi nil habetur. Aliquot ibi dies commorati, iam uidebantur incolis esse molesti: nullius enim hospitis est grata

B

Darienes flu.

In Cuba oppida exercitata

Iucatana ins.

mora longa: commeatum capiunt, recta tendunt ad occidentem per prouinciam Comi & Maiam dictas ab accolis: præterlapsi sunt, aquam tantum & ligna ex itinere capientes: barbari litorales nostras admirabantur naues mari innatantes, ad quas uisendas & fœminæ permixtæ uiris cum infantibus passim prodibant. Nam ex mari non sine stupore illorum ædificia, sed præcipue templa litoribus proxima, in modũ arciũ erecta prospectabant. Iacere tandẽ ancoras placuit ad milliaria centũ, decẽ in prouincia, cui nomen Cãpechiũ, cuius oppidũ est domorũ triũ milliũ, amice seinuicẽ cõplectuntur, nauticam nostrorũ artẽ, nauigiorũ magnitudinẽ, uela, amplustra, resq́ cæteras barbari attoniti admirabãtur. Vbi excussorũ tormentorũ tõnitrua, fumosum ac sulphureũ odoremq́ ignitum senserunt, à deo mitti fulmina arbitrabantur. In atrio regulus nostros benigne magnificeq́ hospitatus est. Post sumptas more illorum epulas in quibus pauones habent & altilia, uolucres etiam montanas & nemorales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures, anates, & anseres, cuniculos: ultra hæc lupos, leones, tigres uulpes, & quadrupedes agrestes, ut apros, ceruos & lepores. Ducti sunt nostri cum regio comitatu ad latum compitũ in oppidi latere sitũ, ostendũt nostris quadratũ quatuor graduum erectũ marmoreũ, partim ex tenaci bitumine, partim ex lapillis pulpiũ, cui hominis inhærebat simulacrum supersculptũ, adhærentibus illi duobus quadrupedibus ignotis, qui marmorei hominis uterũ, uti canes rabidi uidebantur uelle dilacerare. Serpẽs bitumine ac lapillis cõpacta, pedũ longa septẽ & xl. uti bos magnus marmoreũ leonẽ uorans, recẽti crurore irrorata simulacro astabat: proximi solo affixi erant tres tigni, quos tres alij lapidibus suffulti transuersabant. In eo loco reos puniunt, in cuius rei argumentũ, stratas uiderũt innumeras cruore illitas & confractas sagittas, & mortuorũ ossa in uicinũ cortem proiecta. Domus & hic sunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo Lazari nomẽ indiderũt, quia Lazari die terrã ceperũt. Abeũt ad millia inde, ad occidentem semper, quindecim. Prouinciam captant nomine Aquanil, cuius oppidũ Mosco dicitur, regulus Capoton, ultima acuta. Hostiliter inspectat nostros hic regulus, insidias nostris struit, petentibus aquam, trans collem proximum fontes esse innuunt, quà iter erat per angustas semitas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuum & telorũ gestamine, fraudẽ sensere, tendere ulterius nostri recusant. Palantes & imparatos adoriuntur nostros barbari, mille amplius, sternũt fugientes nostros, cœnoso in littore (erat enim ibi mare cœnosum) implicãtur, duos & uiginti sagittis transuerberatos perimũt, reliquos maiori ex parte uulnerant. Tribus & triginta, inquiunt, classis ipsum pretorẽ Franciscũ Fernandẽ uulneribus percussum, Fere nullus euasit incolumis. Si ad mõstratos colles processissent, perempti fuissent ad unum. Mœsti ergo redeunt qui superfuere ad Fernandinam insulam unde uenerant, ac cum fletu & gemitibus ob relictos & præsentes uulneratos à socijs recipiuntur. His intellectis Cubæ Fernandinæ gubernator Diecus Velasquem, quatuor Carauellarum classem instruit cum hominibus circiter trecentis. Huic classiculæ præfecit nepotem suum Ioannem Grisaluam, additis subprætoribus Alfonso Auila, Francisco Montegio, & commendatario Petro Aluarado, nauclero autem eodẽ Antonio Alamino prioris classiculæ rectore. Idẽ iter capiũt, sed australius aliquanto ad millia forte septuaginta, turrim ex alto uident, terram minime. Ea turri duce, insulam apprehendunt nomine Cozumellam, qua suaues se olfecisse odores spatio triũ milliarium uento inde perflante, inquiunt. Ambitu reperiunt esse milliariorum quinq́ ac quadraginta: plana est, gleba fortunatissima: aurum habet, sed peregrinum aliunde allatum: melle abundat & fruticibus ac hortensibus, uolucribus etiam & quadrupedibus. Est horum incolarum, ut breuibus absoluam, ea œconomia & politia, quæ de Iucatana: domus, templa, uię, commercia, uirorum ac fœminarum gestamina ex gosipino, non laneo uel serico: domus lapideæ, culmo contectæ, ubi sit lapidum penuria: sed ubi sit lapicidinarum

Campechium

B

rum

A rum copia,laminis lapideis conteguntur, marmoreos postes in plerisq;, ueluti apud nos pleræq; domus habent. Turres ibi uetustas dirutarum uestigia redolentes repererunt,unam præ cæteris graduum octodecim,ut ad illustria tẽpla cõscenditur. Nostras sunt admirati naues,& nauticã artẽ,noluerũt hospites primo impetu, benigne eos tandẽ admiserũt:turrim conscendũt duce primario,quẽ sacerdotẽ credunt:uexillũ in cacumine sistũt,regi Castellæ imperiũ adiudicant,Sanctæ crucis nomen insulæ assignãt, quia ad nonas Maij Sanctę crucis festo sunt insulã ingressi. Cozumellã uero,inquiunt,appellari à regulo Cozumellao, cuius maiores ipse iactat fuisse huius insulæ habitatores. Cameras in turri reperere,statuis tũ marmoreis, tum fictilibus ursorũ simulacris instructas, quos unisono cantu elato inuocant, suauibus adolent odoribus,uti penates eos colũt:res ibi diuina celebrata est,sunt recutiti. Regulus hic eleganter ex gosipino uelamine indutus, pedis unius digitos abscissos habebat: natanti piscis uorax,qui Tuberon dicitur,uno morsu digitos raptauerat, laute copioseq; nostros aluit. Post triduum abeunt ad occidentem semper,uident procul montes,Iucatana erat insula quæ à Cozumella quinque tantum millibus passuum distat. Iucatanæ latus meridionale capiunt,putato continenti proximum circumeunt, illam nequeũt uniuersam, ob frequentes scopulos,& ob arenosa uada. Ad iam notum latus boreale Alaminus nauclerus naues reducit. Ad idem oppidum Campechium & Lazarum regulum,ad quem priores superiori anno proficiscuntur, placide suscepti ad oppidum inuitantur:inuitasse pœnituit: ad lapidis iactum ab oppido nostros sistere iubent:accolę abire imperant,aquandi petunt copiam priusquam discedant nostri,puteum à tergo relictum monstrant, licere inde aquam haurire,aliunde minime inquiũt: pernoctatũ est in uicino putei campo diffidunt barbari, armatorum tria circiter millia castra locant nõ longe à nostris: pars utraq; noctem duxit insomnem: illi nostrorum eruptionem in

B pagum, nostri barbarorum impetum repentinum ueriti, tubarũ clangoribus,& tympanorum boatu somnolentos excitabãt: ubi illuxit,accedũt barbari, appellant interpretes Cubenses nostros, quorum idioma,si non idem, consanguineum tamen: face thurea inter utrunq; agmen accensa, minantur internecionem,ni prius abire properauerint quàm fax extinguatur: nolle se hospites protestantur,fax consumitur,deuenitur ad manus, perimunt è nostris unum,quem sagitta male scutatum reperit,multi feriuntur:ad tormenta quæ apud puteum erant locata,se reducunt nostri,ut inde globos iaculentur in barbaros:retrocedunt ad oppidum barbari,milites feruenti animo cupiebant illos persequi,uetuit Grisalua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ calcem ultimum, ducentorum reperiunt esse milliarium, amplius productã ab oriente in occidentem:portum petunt egregium, cui nomen dedere Portus desideratus. Ad terras deinde transfretant alias, & terram prehendunt Iucatanæ uicinam ab occidente:dubitant sit insula nec'ne, continenti esse annexam arbitrantur. Est ibi sinus quem suspicantur ambitũ utraq; terra, nil certi, Caluacã,aliàs Oloan ab accolis hæc tellus appellatur. Flumen ingens ibi repertũ,dat suo furore in pelagus potabiles aquas, duorum millium spatio à prætore Grisalua appellarunt flumen. Admirati nostras moles mari natantes barbari accolæ utranq; fluminis ripam ad sex millia armatorũ, scutis aureis,arcubus & sagittis,ensibus etiam latis,& hastis adustis armati obsident, prohibituri descensum & litus tutaturi. Stat ea nocte pars utraq; in alis, prima luce ecce Canoas circiter centum armatis plenas:diximus alias,Canoas esse lembos unilígneos:& hic se Cubenses interpretes,& hi sat cõmodo conueniebant in lingua:pax oblata per interpretes admittitur, accedit una Canoa,reliquæ sistunt. Canoę rector quid nostri quæritẽt per alienas terras percontatur:aurum cupere respondetur,permutatione tamen,non gratuito aut uiolẽter. Redit Canoa,quid actum sit regulo referunt nautæ:accersitus regulus uenit libens:narratu dignum:cubicularium ad se uocat regulus, cubicu-

laria iubet afferre ornamenta, ut prætorem nostrũ Grisaluã ornet imperat, à A
calceo incipit aureo illum induere, ocreas, thoracem, & quicquid armorum ex ferro aut calybe solet cataphractus noster aliquis prodituruss ad pugnam sibi sumere, uniuersum id ex auro miris modis formato regulus Grisaluæ impartitur. Compensat Grisalua sericeis, laneis ac lineis uestibus, rebusq; alijs nostratibus. In huius Iucatanæ initio, quando in Cozumellam traiecerũt, in Canoã piscatoriã inciderũt: nouem inerant hamis aureis piscantes incolæ inermes, capiunt omnes nil timẽtes. Ex illis unum agnouit hic regulus, se tantundẽ auri missurũ in crastinũ pollicetur ad Grisaluam, quanti ponderis uir ille reperiretur: negauit redemptionẽ socijs inuitis prætor, illũ retinuit ac dissessit, quid ultra faciat recognitur⁹. ad millia centũ circiter, ad zephyrũ semper, sinum ingentem reperiunt, in quo tres paruæ insulæ sitę erãt, adeũt grandiorem: proh crudele facinus, proh truculentas hominũ mentes, stomacho claudat portas quisq; pius ne perturbetur, pueros puellasq; suis dijs immolãt passim, sunt recutiti, simulacra quæ colunt, partim sunt marmorea quædam, alia fictilia: marmoreas inter imagines extat leo pertusa ceruice, in quam miserorum sanguinẽ proijciũt, ut inde fluat in lacunam marmoream. Quibus cærimonijs miserorum sanguinem litent referamus. non iungulis, sed pectoribus appertis ex infausta uictima cor eruunt, ex cuius calido crurore idolorũ labia illiniunt, reliquum fluere patiuntur in lacunã: inde in apertũ, cor & exta cõburunt, gratum fumum dijs fore arbitrantur. Ex idolis unum est uirile quod inflexo capite lacunã sanguinariã super inspectat, tanquã acceptans sacrificium hostiarum. Torulos brachiorum & fœmorum, ac surarum pulpas edunt, præcipue si hostem bello uictum sacrificauerint. Riuum concreti sanguinis, ueluti ex carnificina exeuntem repererunt. Ex insulis uicinis ad id facinoris miseros transportant, capita cadaueraq; ibi truncata uiderunt innumera, integra etiam pleraq; uelaminibus contecta. Vniuersi tractus illi auro gemmisq; abundant. Pererrans insulam unus è nostris in duos semisuffusos B
urceos alabastrinos perpulchre laboratos lapillis incidit, diuersorum colorum plenos. Aiunt lapillum se reperisse, qui missus est ad gubernatorem, ualoris duorũ milliũ Castellanorũ auri. Sacrificij hanc insulã appellarũt. Extãt & in huius Colluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quibus soli mulieres habitant sine uirorum commercio. Putãt aliqui Amazonico uiuere more, qui prudentius rem ponderant, cœnobitas esse uirgines, secessu gaudentes, uti apud nos, & multis in locis apud ueteres Vestales, aut Bonæ deę sacrę. Certis anni temporibus traijciunt ad eas uiri, non coitus causa, sed moti pietate, campos & hortos illis composituri, quo cultu queant uitam ducere. Fama tamen uiget, esse alias insulas fœminarum sedes, sed corruptarum, quæ mammillam à teneris scindunt, quo facilius queant sagittariam artem exercere: ad easq; traijcere coitus causa uiros, nec retinere mares: Fabulã puto. Ad litus ergo Colluacanæ terræ se applicant nostri, placide negotiantur, aureum regulus cacabum, armillas, torques, bullas, multaq; præterea diuersorum generum monilia nostris impartitus est: nostri contrà nostratibus illum alacrem reddunt. Figere hic pedem, & coloniam deducere cupiebant: prohibuit Grisalua prætor, desperatis animis uixerunt eo tempore commilitones in prętorem. Turritis constat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis quindecim, & alicubi uiginti millium domorũ se aliqui uidisse attestantur. Sunt nõ ubiq; connexæ domus, hortis & cortibus intersecantibus, multæ distant à se ipsis, plateas habẽt mœnibus circumseptas, in quibus fora nundinasq; exercẽt, uias ordine stratas, furnos, fornacesq;, calcẽ ac lateres coctos habent, figulos, lignariosq; fabros, & artifices, mechanicarumq; artiũ omnium opifices assequuntur egregios. Potanchanus hic regulus dicitur, regio Palmaria, eius oppidũ regiũ aiunt esse domorum quindecim millium. Quando nouos hospites suscipiunt, qui pacẽ in illis terris admittunt, in amicitiæ fœdus sibiipsis cũ nouacula uel gladio lapideo sanguinis parumper ex lingua uel ma-

nu, aut

A hu,aut lacerto,uel alia quauis corporis parte, hospite inspectante eruunt. Sacerdotes uiuũt cœlibes & incorrupti. Quid sit coire nemo intelligit, donec nubat. Nephas & morte piandum est aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet unicuiq; potenti, postquam unam duxerit uxorem, habere pellices quotquot uoluerit: sed nupta adulterio comprehensa uenditur à marito, primario tamen principi, à quo licet mulieris propinquis illam redimere. Nemini non coniugato phas est iungi in mensa, uel eadem lance uesci, aut poculo bibere, paremq; coniugato se prębere. Augusto Septembriq; mense quinque ac triginta dies abstinent, non à carnibus modo, quas assequuntur optimas, sed neq; piscibus uescuntur, aut re aliqua, quæ sanguinem nutriat: hortensibus ac leguminibus illos dies peragunt. Menses uiginti dierum numero claudunt: annũ uero mẽsibus uiginti: aliquot ibi dies lautos egere. Abeũt, litus idem sequuti, regulum cõueniunt alium, cui nomen dedere Ouandus: regulus ubi nostros aurum cupere intellexit, laminas conflatas attulit aureas, se copiam eius metalli desiderare prætor significauit per interpretes. Postero die aureum hominis simulacrum, pigmeum, flabellumq; aureum, & artificio uario laruã iubet afferri, calculorumq; serta, pectoraliũ, & bullarũ copiam, & diuersorum generum ornamenta & uariorũ colorũ lapillos nostris est impertitus, dapib⁹ quoq; lautissimis persapide cõditis saturauit. In litore inuitatos properanti cursu, frondentibus ramis ex reguli mãdato erectis, ilico scenis contegebant, inertes in ramis ferendis familiares, regulus percutiebat sceptro, quod manu gestabat: serui demisso uultu quæcunq; uerbera patienter sustinebant. Interrogatus, ubinam auri tanta colligeretur copia, proximos digito monstrauit montes, & flumina ab illis decurrẽtia. Sunt hi fluminibus ac lacubus adeo assueti, ut idem illis sit natare, quod terra incedere

B Merguntur flumine quando aurum placet colligere, manusq; arenis efferũt plenas, demũ de manu in manum cribrantes arenã, aurũ deligũt. Spatio duarum horarũ dicũt auro implere cannulam digitalem. De suffumijs & harum terrarum odoribus dulcia molliaq; dici queũt, quę prætermittimus, quia magis ad effœminandos animos faciunt, quàm ad bonos mores. Puerũ annorũ duodecim oblatum à regulo recusauit prætor, puellam admisit pulchre ornatam, socijs inuitis puerum abiecit. Ex lapillis ab hoc regulo habitis, unũ scribunt esse ualoris duorum millium castellanorum auri. Discedũt tandem ab hoc regulo auro & gemmis onusti. Grisalua prætor unã è Carauellis ad patruum gubernatorẽ destinat ad Fernandinam cum nuntijs & habitibus, auro & gemmis. Litus interea secant reliqui occidentẽ uersus, una uero propius fere litus abradebat, qua Frãciscus Montegius subprætor uehebatur: duę per altũ tendebant in prospectu: admirati accolæ, rem nouam miraculo ascribunt. Duodecim ad Montegium ueniunt Canoę, per interpretes colloquuntur, benigne se inuicem salutant, supplices orãt incolæ ut descendãt, magna pollicentur si regulum patriæ adierint: precibus eorum negat Montegius se posse annuere, quia socij nimis à se distarent, contentos tamen dimisit, datis quibusdam nostratibus muneribus illis gratis, quia ignota sunt. Celebre oppidum aliud adeunt, ad litus se applicant unà tres Carauellæ, prohibentur ab accolis descẽdere, scutis, arcubus, plenis pharetris, & ligneis latis ensibus atq; hastis adustis armati, ad nostros prodeũt, sagittas iaculãtur eminus illi, tormentorũ globulos in barbaros nostri. Machinarũ strepitũ admirati, ac furore perterriti aufugiũt, pacem optant. Iam commeatus nostris deficiebant, iam quassatę longis itineribus naues erant. Ad insulam igitur Fernandinam factis & repertis antedictis, contentus Grisalua, socij haudquaquam reuertuntur. Nunc diuertendum est parumper, & alia nauigatio pertractanda. Hinc ad has regrediemur terras, quas nostri reperierunt. Diecus idem Velasquen gubernator eodem fere tempore, quo classem eam quatuor Carauellarum parauerat, aliam destinauit unius Carauellæ tantum, & uno Bergantino comite, cũ uiris quinq; ac quadraginta. Violentas hi manus in accolas

exercuerũt. Idolorum sectatores sunt & recutiti, propterea licere illos trahe-A re ad aurum suffodiendũ putauerunt. Sunt litori continentis in modum proximæ paruæ insulæ multę, ubertate soli, & fortunatissima gleba beatę, Guanapan, Guanguan, Quitilla: ex una istarum tercetum rapiunt utriusq; sexus accolas (huic insulæ posuere nomen Sanctæ Marinæ) in Carauellam hos inculcant, & ad Fernandinam tendunt, Bergantinum cum socijs quinq; ac uiginti relinquũt, qui dent operam uenationi hominum ulteriori. Portus quẽ prehendit Carauella, Carenas dicitur: distat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi millia ducenta quinquaginta. Hæc insula est longissima, porrecta ab oriente in occidentem, quam cancri tropicus intersecat. Miserorum uindictã querente fortuna, e custodibus in terram descendunt quidam, pauci remanent. Nacti occasionem recuperandæ libertatis insulares, raptis nostrorũ telis ruunt in custodes: perimunt sex, desiliunt in mare reliqui: Carauella potiuntur insulares, regere illam didicerant, redeunt in patriam: sed primo in eandem insulam uicinam descendunt, Carauellã exurunt, tela secũ asportãt, lembis traijciunt ad suos, relictos nostros cum Bergantino adoriuntur, prosternũt, perimunt: qui euasere, infelices ad Bergantinũ profugiũt. Arbor est litori proxima, crucem in eius arboris cacumine locant, & superiorẽ arboris corticem his uerbis inscribunt. Vannuis Aldarieci. Est Darien fluuius, in cuius ripa situm est oppidum putati continẽtis primarium. Re intellecta gubernator, in relictorũ auxilium propere mittit naues duas bellatoribus onustas, sero sapiunt: res iam acta erat, crucem sequuti litus adeunt: literas legũt arbori insculptas, non ausi sunt fortunam tentare, cum desperatis egregie armatis præcipue recedunt: ex insula proxima isti tanquam lepores abducunt utriusq; sexus quingẽtos, eadẽ causa arbitrati iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idem his euenit ad Fernandinam applicatis, unam e nauibus ferociter aggrediuntur, acriter dimicando, custodes Hispanos perimũt quosdã, cæteri sese in mare proijciunt, & ad sociam, quæ proxima erat, Carauellã adnatant, una omnes cum superstite Carauella raptatam adoriuntur. Dubia fuit B quatuor horarum spatio uictoria, pro libertate recuperanda tam uiri quàm fœminæ rabide pugnabant, ne adeptam ammitterent prædam, Hispani acrius dimicabant: uicerunt Hispani tandem: quia pertractãdis essent agiliores: in mare sese proijciunt uicti barbari, cum lintribus recolliguntur, tum ferro perempti in certamine, tum aquis suffocati circiter centũ: defuere ex Hispanis pauci, ad Diui Iacobi oppidum & aurifodinas trahuntur. Ad aliã dehinc tendũt e uicinis insulis, quæ sunt ibi frequẽtiores, quàm in nostro Ionio sym plegades, quarum congeriem Archipelagus uulgus appellat: hostiliter suscipiuntur, quotquot e nauibus descenderũt, perempti aut percussi sunt. Putãt hanc esse insulam. Ioannes quidã Pontius, unius classiculæ pręfectus adiuit, et perturbatos reliquit: fugatur ab accolis, Floridamq; appellauerũt, quia resurrectionis die eam insulam reperirent, uocat Hispanus pascha floridum resurrectionis diẽ. Sex & uiginti, inquiunt, se uidisse insulas, sed à colono prius præterlapsas, tanq; Hispaniæ Cubæq; custodes, in quibus uenientes oceani procellæ illiduntur. Natiuum in plerisq; granatum aurum reperiunt, monilia & isti uaria gestant: & laruis utuntur, tum ligneis deauratis, tum aureis perpulchre ornatis. Opifices sunt ubiq; argutissimi. Ex laruis unam secũ attulit Franciscus Chieregattus, ex ea colligere licebit, quali polleat ingenio. Nouacularum structuram mirum est uidere, ex lapidibus flauis quibusdam diaphonis uti crystallinis eas formant, & cum eis radunt haud secus ac si ex egregio chalybe factæ essent: sed quod spectatu dignum est, quãdo obtusam iam habent ex exercitatione aciem, nõ cote, nõ lapide, neq; puluere illas acuunt, sed tantum aqua imposita temperantur. Sunt & apud hos instrumentorum & elegantium rerum mille genera, quæ longũ esset narrare. Redeamus ergo unde sumus digressi, ad Cozumellam, Iucatanam, ac Colluacanam siue Olloam, terras dites ac elysias recenter repertas, à quibus diuerteram reuertor:

A tor: ubi quanti sint momenti tractus illi cognitum est. Cubæ insulæ habitatores Hispani, gubernatore Annuncte, nouam classem instruunt Carauellarum decem, cum uiris quingentis, additis, uti leuis armaturæ, equis duobus bergantinis, quorum opera utuntur ad uadosa litora, frequentium scopulorum discrimina tentanda. Equos nauibus imponunt, quinque mares, fœmellas uero sedecim bello aptas. Fernandum Corthesium, qui tunc erat prætor urbanus, generalem eligunt classem gubernatorem & prætorem, sub prætores, uero Alfonsum Fernandẽ Portucareriũ, Franciscum Montegiũ, Alfonsum Auilam, Alueradum commendatarium Spatensem, Ioannẽ Velasquẽ, Diecum Ordassum: uentum sequuntur eundem, ab angulo Cubæ ultimo ad occidentem. Quamprimum Franscifcus Fernandes Cordubensis, mox Ioannes Grisalua, ad prospectum insulæ sacrificiorum, de qua mentionem fecimus, deueniunt, insperatus acer turbo captare terram uetuit, uersis illos uestigijs ad Cozumellam Iucatanæ orientalem fera tempestas transportauit. Portum habet unicum hæc insula, cui nomen Sancti Ioannis porta, latine indiderunt, sex oppidis tantum contenta est, & aqua puteali, aut cisternali, fluminibus caret et fontibus, quia plana, quinque tantũ ac quadraginta mille passuum spatio ambitur. Aufugiunt incolæ ad syluas nemorosas, oppida deserunt prę timore: uacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruuntur cibis, domorum ornatus uariorum colorum, aulæa, uestesque, ac lodices, amaccas appellant, ex gonsapio natiuo reperiunt. Habent etiam innumeros libros. De his cum cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis late dicemus. Perlustrant uniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua uis ingrueret: paucos repererunt accolas, una fœmina comite, per interpretem Cubensem, Iucatanos tres alios abductos à primis Hispanis, fœminam hortantur, ut absentes accersat regulos. Fœminæ familiares erant accolæ cũ ea ducti, à fœmina uocati per nuntios ueniunt reguli, fidem amicitiæ præstant, domos patrias alacres repetunt, multa ex raptis supellectilibus restituũtur, B idololatras & recutitos esse reperiunt: pueros puellasque Cemibus immolant. Sunt Cemes nocturnorum lemurum simulacra quæ colunt. Interrogatus à me Alaminus Nauclerus, Franciscus Montegius, & Portucarerius nuntij, qui regi munera attulerũt unde immolandos habeant, pueros puellasque: Ab insulis collateralibus, inquiunt uenum ducuntur permutatione auri aut aliarum merciũ. Nusquã enim feralis monetæ dira solicitudo in tam uasto terrarum spatio habitatores premit. Idẽ aiunt de reliquis nuper inuentis insulis, è quibus duas nominant, Destã & Sestã, ubi nudi degũt, puerorũ puellarumque inopia canibus litãt. Canes alunt comedẽdos, uti cuniculos alit gens nostra, non sunt latrabiles, rostro uulpino, quos ad esum destinãt, pullos castrãt, ad sobolẽ procreandã fœminarum copiã, mariũ numerũ exiguũ seruant, ut de ouibus pastores nostri: pinguescunt castrat usque ad quadrimestre mirum in modũ. Ab his sacris nostri illos deterrẽt, nephas esse ostẽdunt, legẽ petũt quã sequantur, esse deũ unicum qui cœlum creauit ac terras, bonorũ omniũ datorẽ, sub triplici persona unitum in substãtia, facile persuadent: Cemes perfringi patiuntur. Beatæ uirginis imaginẽ depictam à nostris præbitã in sacro sui templi loco sistunt, templum ac eius pauimenta uerrunt & abradũt, crucem ob ipsius dei atque hominis laudem, ob salutem humani generis super impositam recordatione adorandam receperunt, in templi cacumine unam ingentem ligneam locant. Conueniunt omnes deiparæ Virginis cum tremore reuerenti figuram suppliciter ueneraturi. Per interpretes significarunt hi accolæ esse in Iucatana uicina insula Christianos captiuos septem, qui ad eam, tempestatibus raptati, appulerant: quinque tantũ milliorum spatio dirimitur à Iucatana hæc insula. Quinquaginta uiros cum duabus carauellis prætor Cortesius ad id negotij destinat perquisitores, Cozumellanos tres secum aduehunt cum literis ad Christianos, si qui reperiantur: quàm egregium facinus sint acturi, si aliquem adduxerint, ostendit, rem ardenter commendat,

ab illis nanque sperat lucidiorem sole se tractuum illorũ omniũ notitiam habiturum. Abeunt bonis auibus, sex dies eis assignantur ad reditum, octo expectarunt: demissos in terram Cozumellanos nuntios trucidatos aut detentos suspicati sunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellã nostri. De discessu ex Cozumella cogitabat iam uniuersa classis, opposita illam uis maris detinuit. Ecce ab occidente Canoam inspectant uenientem ab Iucatana, Christianum unum e captiuis aduehit, septennio is uitam degerat apud Iucatanos, Hieronymum Aquillarem nomine, uirum Astigetanum Vandalum: quo gaudio seinuicem fuerint complexi, casus loquatur: infelicem sortem suam, & sociorum una amissorum enarrat, auditur attentis mentibus: nec dissonum fore arbitror, nec tuæ beatitudini molestum, si rem, ut accidit, recensuero. In meis decadibus mentio facta est de nobili quodam Aldiuia ab Dariensibus misso. Sinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hispaniolam. Admiranti Colono, proregi & senatui regis (ad quos pertinet putati continentis remedium) signatum qua rerum omnium penuria urgerentur: sinistris auibus miser Aldiuia prouinciam suscepit: in Iamaicę insulæ Hispaniolæ Cubæque laterali a meridie prospectu repentinus uortex in arenosas detulit syrtes. Ea uoracia cæcaque uada Hispani uocant uiperas, & quadranter uiperas, quia ibi multæ naues implicantur, uti uiperina cauda lacerti: discinditur Carauella, uix Aldiuiæ & e socijs triginta licuit in Carauellæ schapham descendere: sine remis, sine uelis misere raptantur a pelago defluenti: diximus nanque in Decadibus, esse ibi maria perpetuo fluxu labentia in occidentem: tredecim errarunt dies inscij quo tenderent, nil esui aptum repererunt unquam, septem ex eis consumpsit fames, fuerunt ipsi marinis piscibus esca, in Iucatanam transportantur. Superstites iam inedia deficientes in crudelis reguli potestatem inciderunt. Valdiuiam prætorem una & socios quosdam trucidauit, mox immolauit Cemibus, demum cum unitatis amicis comedit. Hostes autem, aut appulsos hospites hi depascunt, de reliquo, a carne humana abstinẽt. Hic Hieronymus Aquillaris, & socij sex in tertium diem immolandi seruabantur, nocte ruptis uinculis truculenti manus tyranni euasere: ad regulum huic infensum, supplices confugiunt: admittuntur, sed in seruitutẽ. Admirandum auditu est de huius Aquillaris genitrice: ubi rem intellexit, illico insaniuit prę dolore, licet in urbe tantum filium audiuerit, in potestatem carnes humanas edentium incidisse. Hæc si quando carnes assatas inspectat, aut uerubus affixas, clamoribus domum replet, inquiens: En matrem omniũ miserrimã, en filij mei frusta. Habita igitur epistola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nuntios, corã regulo Hero, qui Taxmarus dicitur, quid Cozumellani afferant enarrat, de potentia regis eorum, qui ad eas partes appulerunt, deque uirorum fortitudine, de illorum beneficentia in amicos, de sæuitia in detrectantes, uel eorum postulata respuentes, multa edisserit: trementẽ reddidit Taxmarum. Det operam, ne hostes suam ditionem ingrediatur, seruũ rogat, sed pacato ueniant animo. Pollicetur Aquillaris pacem, &, si opus fuerit, contra hostes auxilium et fauorem. Aquillarem demittit, tresque illi dat familiares comites: ita iunctim trajciunt ex Cozumella in Iucatanam, ad flumen, Alamino nauclero regente, alias repertum tendunt: fauces eius arenis erant conclusæ, uti de Nylo Ægyptio legitur, flantibus Etesijs, propterea maioribus non licuit nauibus aduerso flumine procedere, quamuis sit alias huiusmodi nauibus aptum suscipiendis. In Bergantinos & nauium lintres ducentos uiros in littus exponit pretor. Per Aquillarem pax offertur. Quid sibi uelint percontantur accolæ: Dapes inquit Hieronymus Aquillaris. Spatium erat ingens arenosum ad latus oppidi, illuc tendant, insinuant accole. Eunt, Postero die afferunt gallinas octo, earum more, quæ sunt pauonibus neque minores, neque insipidiores, suffusci coloris, & tantum Maijcij, quantum uix sufficeret decem famelicis. Est autẽ Maijcium frumẽti granum quo ipsi panem conficiunt, nostro panico non multũ dissimile. Pro-

testantur

A testantur unà ut inde discedant, propere ingens armatorum ad nostros disce/
dere renuentes multitudo cōcurrit iterum, quid sibi uelint per alienas terras
uagantes interrogāt: pacem se cupere, per Aquilarem respondent nostri, &
rerum permutatione dapes, aurumq;, si aurum possident: nolle se pacem aut
bellum cum eis, respondent: abeant iterum, ni malint usq; ad unum trucida/
ri: nolle abire, nostri inquiunt, non habita ciborum copia, quæ alendis mili/
tibus præsentibus sufficiat: crastinum adferēda cibaria signant. mentiti sunt:
mane sequenti nostris, qui castra locarant in arena, & fuerāt pernoctati, tan/
tundem afferunt epularum, & sui reguli nomine iubent abire. Cupere se op/
pidum uidere, & potiores dapes, nostri dicunt. Recusant illi, & terga uer/
tunt submurmurantes: inedia nostri urgebantur, uictum quærere coguntur.
In terram mittit subprætores prætor cum uiris centum quinquaginta. Per di
uersa tendunt ad oppidana rura: è turmis unam, obuij barbari male tracta/
bant: non longe aberant socij, audito strepitu, laborantibus socijs opem fe/
runt. Alia ex parte prætor tormenta in Bergantinos & schaphas locat, ad li/
tus se applicat cū reliquis militibus, litus tutaturi, & prohibituri descensum
properanti cursu ad pugnam parati, occurrunt Barbari, sagittis & iaculis e/
minus nostros impetunt, feriunt imparatos: uiginti circiter tormenta in ho/
stes prætor exonerat: strage globorum & stridore, ac flammarum eruptione
perculsi, perturbantur palantes crurum tenus, in aquas se proijciūt: & nostri
hostes insequuntur fugientes, unà cum perterritis oppidum ingrediuntur:
continuo cursu barbari traijciunt oppidum, et domos deserunt. Ad fluminis
ripam protentum dicunt esse oppidum, quantū non ausim dicere, mille quin
gentorum passuum, ait Alaminus nauclerus, & domorum quinq; ac uiginti
millium: stringunt alij, ingens tamen fatentur & celebre: hortis intersecan/
tur domus, quę sunt egregie lapidibus & calce fabrefactę, maxima industria
& architectorum arte. Ad quarum sedes habitabiles per decē & duodecim
B alicubi gradus ascenditur, & spatijs interiectis secantur. Nemini quidem li/
cet uicini murum trabibus onerare, sunt domus omnes trium domorum in/
tercapedine separatæ, culmis tamen & paleis coopertæ maiori ex parte, lapi
deis laminis pleræq;. Quadraginta hominum millia barbari professi sunt eo
die pugnæ interfuisse, uictos tamen à paucis ob nouum pugnandi genus cū
tormentis: & quia prætor in terram equites sexdecim exposuerat, qui pugnę
interfuerunt: à tergo barbaros adorti, turmas findebant celeri cursu, non ali
ter quàm si greges ouium interficerent, perimendo, feriendo à dextris & à si/
nistris: miraculo perculsi miseri hæsitabant, neq; exercendi tela locus dabat,
idem animal arbitrabantur hominem equo annexū, uti de centauris nata est
fabula. Duos & XX. dies sunt potiti oppido, laute sub tecto nostri, subdio
barbari esuriētes degūt: neq; sunt ausi nostros adoriri: munitiorē oppidi par/
tē, ueluti arce tuti elegerunt, nocturnisq; freti custodijs, suspecti semper eru/
ptionem timentes, somno uacabāt. Potanchanū dicitur ab accolis oppidū,
& à uictoria ibi adepta, Victoriā nostri appellarūt. Mira etiā de atriorū rura
lium ad delicias in prædijs ædificiorum magnificentia, magnitudine atq; e/
legantia, cum solarijs, impluuijs, & tabulatis egregijs more nostro: ut quatu/
or Hispani rurale quoddā ingressi, per horas quatuor in eo uagati fuerint, an
tequam ipsius exitum ob magnitudinem comperire potuerint. Per interpre
tes tandē & captos in prælio, regulū et eius primarios accersunt, ut inermes
et supplices ueniant: datur opera, parent dicto, domus quisq; suas repetit, pa
cem illis præstant lege proposita, ut ab horrentibus humanorum corporum
cærimonijs erga manes & perniciosos dæmones, quorū simulacra ueneran/
tur, abstinerēt, nostroq; deo Christo cœli terrarumq; satori, ex Virgine mun
da præstito, & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis ocu/
los, utque regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicentur utrunq;.
quantum breuitas temporis passa est instruuntur, restitutos nostratibus mu
neribus cōtentos reddunt. E cœlo missos arbitrantur uiros, qui adeò pauci
nume/

numero ausi sint contra ingentem multitudinem manum conserere: nostros A
et illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam uiginti donarunt. His ita relictis, alias eorundem litorum terras quaesituri abeunt, sinum repetunt sub Grisalua repertum ab Alamino, cui nomen dedere Bian sancti Ioannis: Bian uocat Hispanus sinum, pacatis animis ueniunt accolae. Ab litore oppidum erat distans milliare, domorum aiunt mille quingentarum, super tumulo erectum: ad oppidi hospitia inuitant nostros, dimidiam oppidi partem offerunt, si perpetui uelint esse habitatores secum: putant, uel Potanchamensium exemplo perterritos, ad quos iam forte fama peruenerat, uel sub talium uirorum umbra sperasse in uicinos hostes fauorem & auxilium habituros. Perpetuis nanque mutuis se bellis cõficiunt imperij cupiditate. Recusant aeternam sedem, annuunt temporaneã. Redeuntes ad litus, nostros sequitur populus, scenas illis & ramata mapalia summa cum diligentia erigunt, & tutissimis tegminibus à pluuia cooperiunt: castra ibi locãt, ne marcescãt socij. Praetor Alamino nauclero & Francisco Montegio dat negotiũ, ut illius terrae occidentem uestigare intendant, fessos interim ipse recreaturus, & curaturus saucios. In Potanchano manet ergo praetor cum reliquis, Bergantinos praebet ituris duos, homines quinquaginta. Ad hunc usque sinum lenis erat decursus aquarum: ubi paulo inferius ad occidentem ad nauigarunt, ac si ex montibus altis à torrente raperentur, ita impetus illos aequoris breui spatio ad quinquaginta à socijs transportauit milliaria: in aquarum cõcursum incidunt. A' laeua uasta maris planicies sese ostendit, quae descendentibus ad occidentem undis obuiabat, uti duo ingentia flumina, quando conueniunt ex aduerso, ita uidebantur à meridie uenientes aquae, tanquam hostibus in ius alienum pedem inferentibus, primis possessoribus uelle obsistere. Ex opposito terram uiderunt longè à laeua & à dextra, minime fluctuabant, inter eos conflictus uorticibus agitabantur in diuersa, qui fere illos deglutierant sine spe uitae diu haesitarunt, flectunt proras, aduerso torrente unde uenerant, B
luctantur remis uelisque innixi, superare uix poterant impetum, quando secessisse putarũt ad minus passuum duo millia, una nocte quatuor se fuisse retractos inuenerunt. Vicerunt tandẽ illud graue certamen deo fauente. Duos & uiginti dies in eo paruo maris spatio consumpserunt, ad socios tandem redeunt, rem aperiunt, finem eum esse terram Colluacanae, putatique continẽtis adiudicarunt. Terram uero procul uisam à fronte, uel continenti nostro annexam, uel Septentrionalibus coniungi plagis ad Bachalaos, de quibus late in decadibus. Restat adhuc res haec in dubio, detegetur aliquãdo. Dum Alaminus & Franciscus Montegius haec secreta inuestigarent à rege prouinciae, qui Multoxumam dicitur, per unum ex eius proceribus praedicto imperantem oppido, nomine Quintalbitor, multis pretiosis mirisque modis laboratis muneribus aureis argẽteisque, & lapillis ornatis nostri donantur: statuunt ad nouum Caesarem nostrum mittere de colonia deducẽda, gubernatore Dieco Velasquen inconsulto, qui eos cum mandatis miserat, ut prouincijs peragratis, & redempto auro, regrederentur. Consilium ineunt, in diuersa tendunt, errorem fore proponunt aliqui: pars maior suffragatur, non esse de gubernatore curandum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad regem scilicet deduceretur: uicit populus. A' Benigno rege commeatum capiũt. Ad millia inde duodecim in gleba fortunatissima cõdendae coloniae locum assignant, generalem eligunt gubernatorem, praetorem ipsum Corthesium: non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condendae urbis regimen, Portucarerium & Montegium, de quibus satis. nuntios ad regem mittẽdos eligunt eodem Alamino nauclero duce, quatuor sponte sua primarij nostras uisum terras ueniunt, regemque adeo potentem, ut eius autoritas iam in infinitum protendatur: ducuntur & foeminae duae, quae nostris more patrio pareant & obsequantur. Suffusca gens est; auricularum torulos uterque sexus perforat, gemmatosque aureos perpendiculos circũferunt. Sed uiri quicquid

est

A est inter inferioris labij marginem extremum, & dentium inferiorum radices perturant (uti nos auro digitos gestãdo circumligamus) in eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili retinente interius prodeuntem, argenteũ Carolenum æquat eius morulis rotunditas, crassitudo digitum. Fœdius me uidisse nunquam recordor. Putant tamen illi elegantius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exemplo quàm uane ruat gens humana in sui cæcitatem, quàmque fallamur omnes edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorem candido pulchriorẽ, putat & candidus aliter: detonsus capillato, barbatus imberbi se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergo urgente, non ratione suadente tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturq; suo sensu quæq; prouincia, ut inquit diuus Hieronymus, uana eligimus, à certis & commodis abhorremus. Vnde habeant aurum satis dictum est, sed unde argentum nostri sunt admirati. Montes altos ostẽdunt, horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus uerticem ostẽdunt, ob nubiũ aut nebularum densitatem. Plana ergo uel mitia montana, aurum procreare uidentur, asperi uero montes & gelidæ eorum ualles argentum: aurichalcum etiam assequũtur. Secures bellicas nanq; ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrũ aut chalybem minime. Ad munera ergo regi allata deueniamus, & à libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has: libros attulerunt unà cum cęteris muneribus, hi Colluacanæ noui coloni, procuratores, nuntij multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse, uti uidemus, nõ in faliceo aut ulmeo, sed uti cernere fas est in palmularum esui aptarum tela dura folia exteriora intersecãte, ueluti retia foraminibus & maculis angustis cõtexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad optatam hinc formam mollefacta conuertunt, & extendunt ad libitum, dureq; facta liniunt gipso. Putandum est autem eos aliqua gipso consanguinea materia tabellas uidisse. Credendum est gipso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid uenit in mentẽ, scribi potest, deinde spongia uel panniculo deleri, ut denuo reiteretur. Ex ficuum tabellis fiunt libelli, quos magnarum domorum dispensatores per fora secum ferunt, stiloq; metallico merces emptas coaptant, delendas quando iam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longũ distendũt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non solutas, sed tenaci bitumine flexibili adeo coniunctas, ut ligneis compactæ tabellis, arguti librarij uideantur manus subijsse. Quacunque pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerunt, duæ paginæ apparent, totidem sub illis latent, nisi protendatur in longum. Sub uno nanque folio multa coniuncta folia consistunt. Sunt characteres à nostris ualde dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisq; ac formis eiusmodi, lineatim exarati nostro more, Aegyptias ferè formas æmulantur: interlineatim hominum, animaliumq; species, regum præcipue ac procerum depingunt, quare credendum est gesta esse ibi maiorum cuiusque regis conscripta, quemadmodum nostra fit tempestate. Videmus sæpenumero eos generalibus historijs, fabulosis etiam codicibus, ipsius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientium animos autorum, figuras interserere, arte quoque grata superiores tabulas compingunt, nil differre à nostris clausi uidentur: legum quoq; & sacrificiorũ, cærimoniarumq; ritus, astronomicasq; annotationes, & computationes quasdã, seminandiq; rationes & tempora, libris commendant. Annũ ab occasu heliaco Vergiliarum incipiunt, & mẽsibus claudunt lunaribus. Mensem autem à luna nominant tona: quum menses signare intendunt, tonas inquiunt: lunam eorum lingua tona dicũt. Dies autem à sole, unde tot soles quot dies: eorũ idiomate sol tonaticus dicitur, alicubi tamẽ aliter: sed nulla ratione moti, annũ distribuunt in menses uiginti, menses autem etiam diebus uiginti concludunt. Templa quæ frequentant, aureis ornant auleis, & supellectilibus gẽmeis admixtis, die illucescente thurificant

Tona

B

rificant templa, piasq; spargunt preces ante rerum initia. Horrẽdum facinus in sacrificijs, et istorum tractuum habitatores omnes pro uictimis pueros pu A ellasq; sacrificant, eo modo quo supra dictum est. Quo tempore semina iacit in terram, & quando iam spicat segetes, populos seruos pretio emptos, laute depastos, & pretiosis uestibus ornatos suis Cemibus destinat sacrificandos: per dies uiginti immolandos circumducunt, transeuntes per uicos oppidani suppliciter salutant, ueluti inter cœlites propediem annumerandos. Acri alia pietate Cemes uenerantur, suum proprium sanguinem offerunt, è lingua, hic è labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore uel femore, aut cruribus, multi acutis nouaculis uulneratim emungunt sanguinem, quem manu receptum roratim proiectum cœlum uersus, per templi pauimẽta conspergunt, ita placatos reddi deos arbitrãtur. A' uilla Ricca, id est, noua colonia, distat milliaria nouem oppidum domorum quindecim millium, ueteri incolarum nomine Cemobal, noua Sibylia: regulum reperiunt clausos habentem immolandos seruos quinque: abductos regulus supplex repetit, inquiens perniciem mihi regnoq; huic meo uniuerso astruitis, si seruos immolandos mihi auferetis. Irati nostri Cemes sata omnia à gurgulionibus corrodi, uel grãdinibus deturbari, aut siccitate consumi, uel torrentibus imbribus uastari permittent cessantibus sacrificijs. Ne desperati desciscerent Cempoalani, minus malum elegerunt, in præsentia rati non esse tempus eis inuitis prohibere, quin ueteres ritus exerceant, seruos restituerunt. Licet illis sacerdotes gloriam æternam, & perpetuas delitias polliceantur, deorumq; familiaritatem post huius seculi procellosos dies: mœsti tamen hæc promissa auscultabant, maluissentq; liberari. Sacerdotes Quines appellãt, singulari numero Quin, cœlibes uiuunt & incorrupti. Cum timore reuerenti sacerdotes uenerantur: hostium & in bello captorum ossa carnibus exesis in fasciculos ligata, ad Cemium pedes suspendunt, ueluti uictoriæ trophæa, luctorum titulis superpositis. Notandum aliud: Referunt, anniculos iam pueros puellasq; cũ pijs cærimonijs, sacerdotes in templis aqua in crucem cum urceolo capiti B superiniecta baptizare uidentur, uerba non recipiunt, actus & murmura licet animaduertere. Neq; illi, uti Mahumetici aut Iudæi, putant eorum templa uiolari, si alienigenæ legis quisquam eorum sacris intersit. De libris, templis, ac sacrorum ritibus satis dictum putamus, ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerunt molas, uti trusatiles, unam auream, argenteam alterã, solidas, tenues tamẽ: circumferentia ferè pari spitanarũ octo & uiginti ponderis Castellanorum, est aurea trium millium octingentorum. Diximus castellanum esse monetam auream, quæ ducatum triente superat. Eius cẽtrum occupat ueluti regis in throno sedentis cubitalis imago dimidia, ad genu usq; uestita, Genij similis, eo uultu quo nocturnos lemures pictores nostri pingere sunt soliti, campus ramis, floribus effigiatus: eadem est argenteę facies. Ferè idem pondus utrunq;, metallum purum. Aurea etiam grana rudia, non conflata, in argumentum auri natiui, ut ciceres aut lentes attulerũt. Torques quoque aureos duos, quorum alter constat catenullis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta supra ducentum: uirides autem tres & octoaginta supra cẽtum, non smaragdi tamẽ. Eiusdem sunt existimationis illi, qua hi apud nostros nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinnabula pẽdent aures septem & uiginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis intersecta. Dependent à singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis centum duobus, uiridibus autem centum septuaginta duobus, sex & uiginti aureorum tintinnabulorum eleganter comptorum. In ipsius torquis medio decem sunt insertæ magnæ gemmæ auro circumligatę, à quibus centum perpẽdiculi suspensi egregiè laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorum afferunt, forte duodecim, hos auro, argẽto illos, gemmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum uiridibus, à singulis tintinnabula pẽdent aurea.

Tiaras

Tiaras mitras, uarijs gemmis insutas, glaucis sapphyros æmulantibus refertas portant. De cristis, zonis, & flabellis plumeis quid referre queam nō sentio. Si quid unquam honoris humana ingenia in huiusmodi artibus sunt adepta, principatum iure merito ista consequentur. Aurum gemmasq; non admiror quidem: qua industria, quo'ue studio superet opus, materiam stupeo: mille figuras, et facies mille perspexi, quas scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æque possit allicere, meo iudicio uidi nunquam. Notarum nobis uolucrum sunt pennæ lucidissimæ, uti pauonum aut phasianorum caudas uisas admirarentur: ita & nos illorum pennas, quibus & flabella & cristas conficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glaucos, uirides, flauosq; ac rubros, ac candidos, suffuscos etiam colores pennis inesse natiuos inspeximus: auro cuncta illa instrumenta confingunt. Galeas attulere duas gemmis glaucis coopertas: unam tintinnabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinnabula sustinētibus: altera gemmis eisdem, sed quinque ac uiginti fimbriata est tintinnabulis aureis, cristata uiridi uolucre conum occupante, cuius pedes, rostrum, & oculi, aurea. Singula uero tintinnabula singuli sustinent aurei calculi, fuscinas quatuor tridentes pennatas uarijs coloribus intextas, quarum dentes sunt gemmei, filis aureis colligati. Eodem ordine sceptrum ingens gemmatum cum duobus aureis tintinnabulis. Aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo consutos, solea candida subiecta: ex lucido lapillo semiglauco, unà & candido circumseptum auro speculum, sphingem, forte lapidem diaphonium auro circumligatum: magni lacerti caput, & cochleas ingentes duas, anates aureas duas, & uariarum uolucrum species aureas. Quatuor & pisces cephalos aureos & ex aurichalco uirgam: pennis miris
B modis insuta omnia. Portarunt bellicas peltas, & ancylia. Scuta quatuor & uiginti aurea, & argentea quinq;. Mitram plumis uarijs contextam, in cuius fronte media lamina insculpta est aurea, effigiata Cemi idolo. Figuram quatuor aliæ sepiunt in modum crucis aureæ laminæ, uariorum animalium, leonum puta, tigrium, & luporum capita, uirgis & tabellis formata animalia, ipsorum corijs superinsutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, et diuersorum animalium corijs integra, & egregie cōfecta. Lodices uarias gossapinas, candido, nigro & flauo coloribus intextas, duas auro & gemmis dites, tresq; alias pennis & gossapino intextas scacorum ludo, quod argumētum est & scacorum fritillos habere eos in usu. Aliam à fronte nigro, candido, rubroq; coloribus intrinsecus rasam sine uarietate. Aliam eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium tenente, radiata pennis lucentibus intermixtis: candidas & alias lodices duas peristromata, aulæa, & sagulum patrio more uiri gestamē, & textas interiores, & capitis uelamina uaria tenuissima, & pleraq; alia pulchra uisu magis quàm pretiosa, quæ arbitror iam plurimorum lectorum ingenijs, quod harum rerum cognitio parum sit fructifera, tædiosa potius fore, quàm delectabilia narratu. Prætermitto & innumeras nauigantium particulas, de laboribus, egestate, & periculis, & de monstris, & aduersis multis, quibus interdum non absq; uitæ discrimine exerciti fuerunt, quæ in suis annotationibus quisq; edisserit, in nostroq; regio rerum Indicarum senatu leguntur, ex uarijs & multis eorum indicibus & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerum tamen latores & Ferdinandus Cortesius, clasis ipsius præfectus, & cōdendæ Coloniæ nouæ in extremis terris autor, à regio Indico senatu contra rectum iustumq; fecisse iudicantur, qui inconsulto Cubæ gubernatore, qui eos autoritate regia miserat, prouinciam susceperint ab eius mandato alienam, quiq; uenerint, licet ad regem, se insalutato. Per procuratorem fugitiuos latrones, & læsæ maiestatis reos Cubæ gubernator appellat, ac in ius uocat. Illi autem se maius multo præstitisse regi obsequium, uenisseq; ad maius tribunal arguunt. Petit capite puniantur gubernator. Petunt magistratus isti, & sumptorum tot laborum & periculo

A rum præmium. Præmiũ & mulcta differtur: ut pars utraq; audiatur, statutum & sancitum est. Iam ad Darienenses Vrabæ sinus in putato cõtinenti habitatores ueniamus. Darienem diximus esse fluuiũ in occidentale Vrabæ sinus cadentem latus. In huius ripa Hispani coloniã, regulo Cemato ui armorum pulso, posuerunt. Coloniæ nomẽ ex uoto pugnæ tempore promisso dixere, Sancta Maria antiqua. Ad hos diximus in calce Decadũ fuisse missos eo anno quo scribere desijmus, duce Petro Aria Abulensi, uiros mille ducentos, id petente Vasco Mugnoe Balboa, qui primus australe pelagus latens adhuc detexerat, & Darienensibus præerat. Appulso ad Darienem Petro Aria gubernatore, cũ ampla regia potestate, diximus fuisse destinatos per diuersa cũ uarijs peditũ turmis diuersos cẽturiones. Breuibus absoluã, quia horrida omnia, suauia nulla: ex quo nostrę Decades desierunt, nil aliud actum est, nisi perimere ac perimi, trucidare ac trucidari. Ad uoluntatem creauerat rex Vascum: nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperium: dissiderunt animis: confuderunt omnia: intercessit tẽpus, Ioannes Caicedus Franciscanæ religionis pulpitarius Vasco promisit filiam in uxorem Petri Ariæ. Ars inter rerũ duces, qua conueniãt, nulla reperitur. Dissident multo acrius, & res ad talẽ casum deducta est, ut occasionẽ nactus in Vascum Petrus Aries, processu per prętores urbanos formato, iugulari Vascum mandauerit, & unà primarios quinq; alios: inquiens Vascum sociosq; defectioni studuisse in mari australi, ubi classiculam nauigiorum quatuor Vascus ipse construxerat, ad australia putati continentis litora inuestiganda, dixisse Vascum commilitonibus trecentis, quos secum habet: En quid uiri tot laborum & periculorum mecum participes alieno semper subiecti imperio erimus? Quis ferre possit iam huius gubernatoris insolentiam? litora hæc sequamur quò sors dederit, & inter tot Elysias prouincias tam uastæ telluris unam eligamus, in qua nobis ipsis quod uitæ superest, liberi iam tandem uiuere possimus. Quis hominum B nos reperire poterit, aut repertis uim inferre? Res ad gubernatorem delata est: Vascum ab Austro accersit Petrus Aries: paret dicto Vascus: in catenas conijcitur, negat Vascus tale consilium cogitasset: testes quæruntur malefactorum quæ patrauerat: ab initio dicta colliguntur: morte dignus censetur: perimitur. Ita laboribus & periculis, quæ subiuit innumera miser Vascus, quãdo maiores se titulos adepturum sperabat, finem imposuit. Classiculam Petrus Aries ipse, uxore in Dariene relicta, conscendit, scrutaturus litora: nondum an redierit intelligimus: neque ipsi deest fortuna. Iam alius est designatus gubernator, dictus Lupus Sosa, ex fortunatis insulis, ubi extitit prorex, reuocatus ab Dariene, quid stomachi sit habiturus si redierit Petrus Aries, boni iudicent: nil unquam gloria dignum sub eo actum est: nimiũ remissum ab initio fuisse hinc arguitur: illinc autem nimis indulgentem, & parum seuerum in corrigendis erroribus. De hoc satis. Omissa quædam repetamus de flumine ingenti Dabaida profundissimo, quem nostri ob latitudinem ac magnitudinem eius immensam Grandem uocitarunt: qui labitur in ultimũ Vrabæ sinus angulum, per portas (uti Nilus in Aegyptium mare) septem. Cuius copiosam descriptionẽ reperies in Decadib. nostris. Quod eius mõtana sint auro ditissima, ex accolarum quos super ijs rebus accurate interrogauimus relatu, dixi. Dabaidæ arcana scrutaturi Vascus & prætores alij cõpositis agminibus aduerso flumine cum nauibus diuersarum specierũ, quater conscenderunt, quadraginta millia passuum primo, mox quinquaginta, demum octuaginta, ex transuerso alias. O ingens facinus, ô nostrã detestandam ignauiam, gens nuda uestitam, inermis armatam in omni ferè conflictu profligauit semper, trucidauit ad unum, aliquando uulneribus confecit omnes. Sagittis bella gerentes uenenatis hostem lacessentem impetunt: & quà uisu hostium carnes assequuntur detectas, ictum figunt certissimum. Habent & iacula, quæ pugnæ tempore tam crebra iaculantur eminus, ut more nubis solem hostibus eripiant. Habent & ligneos durefactos enses latos, qui

bus

A bus cominus certant ferociter,si ad manus deueniatur,& Vascũ ipsum multis uulneribus confecerunt aliquando. Ita flumen Dabaida propulsantium accolarum rabie exploratum relinquitur. Restat ut de Hispaniola reliquarum insularum genitrice ac ceu primaria earum, de quibus narrare instituimus,pauca dicamus.Resarcitus est in ea senatus,quinq; sunt additi iudices, qui uniuersis illis tractibus leges præbeant. Sed propediem in ea colligere aurum,licet sit auro prægnans,desinent, quia fossores deerunt: ad exiguum miseri accolæ redacti sunt numerum, quorum opera auro legendo usi sunt. Absumpti sunt ab initio bellis acribus,fame multo plures: quo anno radicē, qua panem nobilium conficiebant,eruerunt, & à maijcio grano seminando pane populari abstinuerunt:reliquos uarij morbi,ignoti hactenus, anno millesimo quingentesimo decimo octauo, qui tanquam morbosas pecudes contagioso halitu eos inuaserant,& unà,ne mẽtiamur,auri cupiditas: in quo effodiendo,cribrando ac legendo miseros post iacta semina,otiosis ludis ac tripudijs,& piscationi,aut parui cuniculi uenationi assuetos, inhumane nimis exagitarunt.Iam per regium uniuersum senatum sancitum est, ut liberi reducantur in populos & agriculturæ generationiq; indulgeant, Serui autem & aliunde empti,ad id aurifodinarum opificium trahantur. De auri mortifera fame satis dictum. Auditu est mirandum, quantum in hac insula coalescant omnia. Octo & uiginti in ea sunt torcularia erecta,quibus magna saccari copia extorquetur. Saccareas aiunt cannas altiores crassioresq; in hac insula creari quàm alibi usquam reperiantur, ad crassitudinem lacertalem aiunt & uirilis staturæ,ac semis altitudinem nutriri,& quod maius, Valentiæ Hispanæ, ubi ingens saccari copia quotannis elicitur, ubicunq; saccareis cannis inuigilatur, quinque uel sex, aut quando copiosius, septem phialas cannas quæque radix parturit:in Hispaniola uiginti aut triginta interdum.Quadrupedum est in ea copia immensa. Auri rabida sitis à cultura Hispanos hactenus diuertit. Triticum augetur in immensum,ita ut centesimum aliquando
B reddidisse dicatur:ubi cura sit, in collibus aut montanis iugis, ad Boreã præcipue uersis, tritico serendo intendere. Coalescunt & uites in eisdem partibus.De arboribus uero cassiam fistulam gignentibus, ex insulis putato continenti uicinis asportatis(de quibus mentionem fecimus in Decadum libellis) quid dicemus?Tãta est iam copia,ut post paucos annos librã simus unciæ loco à pharmacopolis habituri. De syluis coccineis, deq; reliquis huius beatæ insulæ prærogatiuis, & naturæ in illam porrecta beneficentia, satis multa in Decadibus.Placuit tamen pleraque repetere, quia à grandium negotiorum mole arbitror ad huiuscemodi rerum recordationem multorum lectorum ingenia diuertisse: nec labia detorquent, quæ sunt sapida, modo materia pretiosa pretiosis uestibus induatur.

FINIS.

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM FEDERICVM SACROsanctæ militiæ ordinis diuæ uirginis Teutonicorum protomagistrum, Saxoniæ ducem, Thuringiæ Lantgrauium,ac Marchionem Misniæ,Erasmi Stellæ Libanothani in antiquitates Borussiæ præfatio.

T si uereor Federice princeps, res Borussicas altius & à prima origine repetiturus,antiquitatem in his quæ usque eo latuit,uelut ex cauea in scenam theatrumq; producturus, multorum risus,ronchos & cachinnos, demumq; explosionem magis quàm applausum legentis turbæ me incursurum, tum quod id secum ferat antiquitas, ceu Aristoteles in Problematis perhibet, ut res anilibus

A

fabulis simillimas narrare uideatur, tum quod res Borussiæ diuturna barbarie, sine ullis literarum monumentis quasi perpetuis tenebris mancipatæ, & in ipso lethæo demersæ pene obriguisse extimantur, adeoq; concretæ, ut etiam phœbeo calore agitatæ uix incalescere possint, quo iterum lucem solemq; admittant. Verum dum hi blaterones tuam celsitudinem istius ludi agonothetam in orchestra conspexerint, sub cuius umbraculis me in hanc scenam prodijsse pernoscant, forte ne lingulaces infreniq; ore à te sapientissimo principe iudicentur, maledictis temperabunt, simul & nasum continebunt. Quod si nec reueriti tuam maiestatem, effrenataq; lingua uerbis non æquis defluant, malignitatis quoque aculeos haud recondere uelint, imò blaterare malint, nihil est quo perhorrescere oppidò possim, ut cœptam scenam interturbem. Ronchisent hi nasutuli, obstrepent, clament, arguant, criminētur, exibilēt deniq;, dummodo tibi plausibilis, lepida ac iucunda nostra actitatio uisa fuerit. Antigonidas olim musicæ artis peritissimus, cum discipulo in arte probe instituto, populo tamen non admodum grato, in scenam progressus cunctis audientibus dixisse fertur: Mihi cane & Musis, quia uide licet ars bene cœpta, quanquam populi lenocinio destituatur, iusta tamen comprobatione non exuitur. Sed ut tandem his respondeam, qui longe petitas historias calumniantur, ceu minus fidei illis insit, cæcutientibus id forsan euenit & nocturnis oculis, sed penes clare cernentes plus dignitatis antiquitati inesse, nemo sanæ mentis ambigit. Ne quoq; res Borussicas ceu sempiternis tenebris obnoxias, & minime ad solem lucemq; ex caliginoso uetustatis recessu redituras, possint argumentari, meminerint saltem quæ de Hercule feruntur, qui cerberum tricipitem ab inferis, solemq; hunc nostrum ac calorem ferre coëgisse dicitur, Threicium & uatem raptam sibi Eurydicē ex tartareis sedibus diuina sua suauiloquentia eduxisse. Ob id nec inficias eant locutulei, res Borussicas quantumcunque umbra uetustatis contectas ac rubigine obductas, imò in abditissimos recessus actas, curiosa indagatione non posse non restitui, ex noctisq; caliganti nebula eximi, ac claritate diei illustrari ornariq;: quum hæc ipsa indagatio, puta industria, unica ab omnibus esse asseritur, cui nihil inaccessum, nihil occlusum relictum sit. Hæc res quomodolibet obstrusas, & in penetrabilibus reconditas elici, exprimit & promit. Hac cœlum petit, & subterranea regna subintrat, maria scrutatur, oculis subijcit quicquid usquam latet sepultumq; est. Illa ipsa Homerum cæcum plus Argo mille oculos habente uidere dedit. Hæc Zeusim Helenam nunquam à se uisam tanta uenustate depingere, docuit ut eius forma digna iudicaretur, propter quam tantum laboris subijsset Græcia, & alta Pergama ruerent. Hæc Phidiam statuarium dignissimum, simulachrum Iouis exprimentem eò usque euexit, ut diuinitatis effigiem è cœlo mutuatus diceretur. Hæc eadem fores antiquitatum Borussiæ uectibus è cardine semotis, ut paterent effecit, extraq; latebras quicquid de his obuallatum fuerat produxit. Hac adminiculatrice ex imo lethæi fluminis cœno hæ ipsæ conquisitæ erutæq; sunt, & utcunque à fordibus detersæ, sese ceu postliminio reuersæ, tuis luminibus conspectuiq; illustrissime princeps, primum ostentantes, te ut felicem moderatorem suum salutant, ut patrem patriæ uenerantur: & quicquid usquam in secundiorem sortem, faciemq; splendidiorem commutatum, ceu ferme singula aspexerint, id totum tibi sacræq; sanctæ militiæ, cuius tu magister, imò dictator perpetuus extas, tribuūt. Quod si sunt qui te circumstant, & has ineffigiatas rudesq; Borussiæ imagines toruis luminibus respexerint, abigendasq; duxerint, quod sine cultu ornatiori, & pene inuestes in hunc augustissimum consessum productæ sunt, his responsum sit: Fœminam probam pigmenta fucumq; non decere, nec orationem fidem habiturā unguenta usqueadeo redolere. Logographis id tribuimus, ut quodcunque suauius quàm uerius narent. Nos in his commentariolis sine fraude, omni apparatu orationis seposito, Borussiæ antiquitates exposuimus: ut si qui futuri sint,

Industriæ uis

cultiori

A cultiori sermone res Borussicas describere uolentes, hinc sumere possint, quod ornatũ iri tantopere uelint. Nuda nanq; hęc oratio facile quẽ quis imponet cultum perferet. Vt autẽ, fidem sine scoria habituri sint hi nostri commentarioli uetustate & carie oppleti, ipsos ex præclarissimis rerum scriptoribus elucubratos esse fidem facio, Plinio scilicet, Solino, Pomponio Mela, Cornelio Tacito, Strabone, Ptolemæo: ex neotericis Gordano, qui primus res Gothorum literis mandauit, nostro Alberto Magno, qui has inuisit & peragrauit, Othone Freisingensi episcopo, qui quinque imperatorum Ro. res gestas luculenter scripsit, Helmodo Lubecensi presbytero, qui res Sclauorum haud ineleganter prosequutus est, Borussicasq; simul attigit, Blondo Foroliuiensi, Aenea Syluio, & præter hos quicquid annales Borussiæ usquam uetustatis habuere, pleraque etiam per acceptionem. Nam apud Val. Maximum locus est, quo res suo seculo cognitas, & absque literarum monumentis conseruatas manare ad posteros indicantur, sola scilicet traditione patrum. Id genus disciplinæ Hebræis etiam usitatissimum est. Huiuscemodi innixis fulcimentis, commentariolos nostros non temere edi posse arbitratus. Ne autem manus nostras excedentes absque patrocinio uagabundi errent, ipsos nomini tuo illustrissimo dedicãdos duxi, tum quod neminem magis rerum Borussiæ cognitio deceat, quàm Borussiæ principem, tum quod pari tutela hac nostra ętate ac prisca Borussia fruatur. Quum igitur princeps illustrissime simul & inuictissime à curis publicis feriatus fueris, frequenti quoq; ueterum, quibus inhias, lectitatione satiatus magis quàm lassatus, etiam domestica peculiariaq; inuisas legasq;: subinde agnosces in his Borussiæ præter ueteres eius limites, uarios ipsius cultores: crebro enim illinc migratum est, aliquorum maiore numero cogente: moresq; uetustiores: quos si ad præsentes accommodabis, non obscure lucebit quanta sunt quæ sacrosancta militia Teutonicorum in Borussia egerit. Optimo enim iure gloriari poteris, eam quam patres regionem barbaram, incultam, asperam, idololatram, B fœdam ac rerum omnium inopem acceperant, illam ipsam splendidam, cultam, ciuilem, opulentam, humanam, & quod maximum est, Christianam reddiderunt & reliquerunt. O felix nimium Borussia, si sua norit bona illo principatu. Facile demum illustrissime princeps deprehendes, quàm iusto dei iudicio Borussia ad Germanorum redierit incolatum: quũ Germaniæ & pars sit, & Germanis à rerum exordio debita, inhabitata, luculentissimorum scriptorum testimonio. Cur, me iudice, indigne iterum à quibuscunq; alijs gentibus inhabitatur administraturùe? Ego autem hanc scribendi prouinciam non tam mea sponte quàm iussu uenerandi antistitis Iobi Pomesamiensis, à nullo antea tentatam accepi, ut meo Marte aduersus quoscunq; aliter de Borussiæ finibus & populo sentientibus, ceu pro aris & focis dimicaturus sim, ultima potius perpeti certus, quàm ignauiter cessurus. Te igitur principem inuictissimum, & ad arma progenitum, pro tua uirtute rogo, ne desistas auxilia ferre tam pio ac iusto bello, ut iunctis uiribus omnem colluuiem barbarorum ex his tuis finibus eliminemus. Nullum enim apud me dubium uertitur, si tuo Marte agendum erit, facile hanc oram ex manibus iniuste occupantium uindicabimus. Quod breui futurum, modo fata sinant, tuæ auitæq; uirtutes, ac genitoris tui præclara facinora admonent. Nunc ad institutum pergamus.

ERASMI STELLAE LIBANOTHA- NI DE BORVSSIAE ANTIQVITATIBVS LIBER PRIMVS.

A

Orussia ultimæ Germaniæ ora, à Vistula amne, quem ad occidẽtem terminum habet, incipiens, sinusq; Baltici maris, qui septentrionale latus eius ambiunt, percurrens, orientalem solem ab Alanis excipiens, montibus Hamaxobijs australe latus eius obtegentibus, à quibus continuis syluarum iugis disterminatur. Fuit hæc terra diuersis habitata cultoribus. Nam ut Gordianus Gothus scribit, nuper Hulmigerij Germani eam tenuere, à quibus aliquandiu Hulmigeria dicta: hodieq; ea pars quæ Vistulę accolit Culmigeria pro Hulmigeria uocitatur. Sed hi per Gothos quamprimũ ex Scandauia in continentẽ descendissent, inde pulsi eam, ut is ait, occupauere. Ptolemęus aũt uetustiores incolas recensens, Gothones, Venedos, Stagnanos, & Sargatios Sudinosq; his locis insedisse scribit, quibus Gelidanos simulq; Gillones. Vacinos & Charinos, quos ipse Charionas nominat, addit, finesq; ad Hamaxobios usq; protendisse indicat. Ad Vistulam uero pauciores sedisse commonstrat: nam Finnos cum Venedis & Sulones duntaxat hanc oram habitasse ait. Hos autem populos nullo alio quodam communi nomine dignatur: forte quia non nus populus, nec in unum concessit nomen. Verum Cornelius Tacitus diligentius hæc loca conquirens ipsa Germaniæ prorsus adscribit: quanquam promiscue Sarmatis Germanisq; populis habitata asseueret. Venedos enim Germanis connumerandos censet, quod & domos fingunt & scuta gestant, peditum usu ac pernicitate gaudent. Quæ omnia diuersa Sarmatis extitere, in plaustris solum modo ac equis uiuẽtibus: quanquam & ipsi ex Sarmatarum moribus traxerant, quod uicinos latrocinio infestarent. Quicquid B enim inter Peucinos, quos quidam Basternas dixere, syluarum ac montium erigitur, latrocinio pererrauere. Erant autem Peucini & Basternæ, ut Plinius testatur, contermini Dacis, sermone, cultu, sede ac domicilio Germanos referentes, multa tamen fœditate Sarmatarũ contacti: nam et connubijs promiscuis utebantur, & proceres eorum pari sorde ac plebs torpebat. In dubium Tacitus uertit, Sarmatis'ne an Germanis ascribantur: uerum hæc loca hodie Polonię ascribuntur. Plinius tamen ipsos Germanis connumerat: cui & Varini & Gothones Germani sunt, ex Vindelicorum genere. Vltimò autem regionem Borussij intrauerunt, populi qui Ptolemæo teste ad Riphæos montes, ubi in septentrionem fusius excurrunt, nec longe quà Tanais ex eis erumpit, sedes habuere, qui infelicitate sua conciti (perpetuis nanq; niuibus algoribusq; illic terra riget, ad omneq; naturæ ministerium damnata est) ad nouas sedes capessendas patriam egressi in hęc loca delapsi sunt: quæ tum soli fertilitate, tum pascuorum lacuumq; amœnitate ipsis quum primum placuere, nec non ultra progressi sunt, hic sedes unanimi consensu sibi desumentes, utq; sibi ac posteris perpetuò essent duraturæ, terram uocabulo gentilitio Borussiam appellauere, quæ usq; hodie unius literę suppressione Brussia uulgo dicitur. Hæc est uera huius gẽtis origo. Et cæterum quicquid dicitur, perinde ac anilem fabulam habendum esse censeo. Facit istius rei fidem permaximam, quod usq; hodie populi ad Riphæos habitantes, eodem pariq; sermone quo hi utuntur. Borussij uero sedibus formatis, terram cultoribus uacuam (Gothi enim populariter eam excessere) nullo repugnante facile occupauerunt, circa eam portionem quæ ad Vistulam est. Hæc adhuc à paucissimis Germanis tenebatur. Propagantes igitur sese à Chrono flumine usq; in cõtingentiam Hulmigerorum: quæ nuncupatio post pulsos per Gothos ueteres colonos è medio orę huic regioni accommodari cœperat, nomine suo breui cæterorum hic habitantium nomina obfuscauere; quod forte euenit,

Hulmigerij

Borussia

A quia Borussij conterminis gentibus, puta Germanis, notiores extitere, uel quod multitudine suorum, amplaq; ac spatiosa oræ occupatione, ipsos etiā indigenas superarunt. Terrarum namq; limites pro nutu potentiorum sæpenumero nomina sortiuntur, duratq; hodie ea nuncupatio, quod qui ex Germanis uel Vistulam, uel illic maris tractum accolunt, Borussij uocentur, qui tamen cum illis ipsis præter cœlum commune habeāt nihil, iustiusq; Borussienses nuncupandi forent. Terram hanc Borussij undiquaq; fœcundam longe lateq; incolentes, ipsam tamen minime excoluere, uel ob ignorationē rei rusticæ, uel ne bonitate soli deprehensa, & ipsi finitimorū metui obnoxij fierent, indeq; eliminarentur, uel quod uictum e terræ nascentibus nondum nouere: carnibus namq; ferinis, & quidem crudis pro cibo, lacteq; pro potu uescebantur: quandoq; etiam sanguine equino mixto, et eo usq; ad ebrietatem. Domos non fingebant, sed specubus & arborū subere (unde etiam Subaria dicta comperitur) ab imbribus & algoribus sese ac infantes protexere. Nulla eis sacra aliquandiu fuere: tandem in eam deducti insaniā, ut serpentes ferasq; & arbores religiose colerēt, ceu de his in subsequentibus dicemus. Nō leges, non magistratus nouere: tantum cuiq; licuit, quantum audebat: nihil à feris uita illorum distabat. Erga tamen naufragos, & maris tempestate iactatos, humaniores & illis ipsis undiquaq; auxilio fuere: in reliquis mira fœditas ac fœda paupertas: nam eis nec arma, nec ferrum fuerant. Si quando ad prælia inter se concurrerent, sudibus præustis & perticis utebantur. Non autem multi effluxere anni, quum Germani Hulmigeriam incolentes resumptis uiribus (nam per Gothos multum attriti fuerant) accitisq; trans Vistulam socijs, qui amne lintribus transmisso eis consedentes, & iunctis uiribus contra Borussios bella parant: penitiora quoq; regionis ingressi, quotquot Borussiorum offenderant, aut in seruitutem acceperant, aut retrocedere coēgerant, breuiq; sese suosq; à metu barbarorum asseruere. Borussij uero quo à *Anarchia*

B Germanis finitimis tutiores forent, se cum Sudinis, qui ultra Chroni fluenta sedes habent, eiusq; regionis aborigines creduntur, societatem iniere, qui tum uirtute & potentia plurimum pollebāt. Est autem Chronus fluuius qui hodie Pergulus dicitur, quem in finibus Borussiæ ortum brumalem uersus, multi lacus eodem ferme loco se mutuo influentes efficiunt: qui Borussios à Samijs primum, ut Strabonis nomine utar, deinde à Sudinis disterminat, populis etiam Ro. armis tentatis magis quàm uictis. à Druso enim Germani, testante Plinio, classibus oppugnati sunt: qui primus Ro. ducum septentrionalem oceanum ingressus est, & post eum, Domitianum Cęsarem in expeditione quam contra Sarmatas, quod legionem cum legato necarent, instituit, ob succinum quod abundantius barbari illic inter maris eiectitia, soli omnium gentium excepere, bello petiti sunt, sed se magna eius rei propter quā peti se senserant copia, succini scilicet, redimentes, illacessiti remansere. Sed hic de succino obiter dicamus: abundat enim eo hæc ora, quæ quasi peninsula est ob sinuosos flexus maris, terramq; spatiose in freta excurrentē, in quā ui tempestatū idipsum aduehitur: id olim à Germanis glessum dictū est, ut eruditi scriptum reliquere. Inde glessaria regio ipsa à Ro. militia nuncupata, & ab alijs Subaria à subere, quum patrio nomine Sudinia uocetur: ab eruditis uero Austrasia. Succinum etiam sualternicum Scythico uocabulo barbari appellant. Vbiuis autem loci succinum gignatur, scriptores non conueniunt. Præter enim ea quæ fabulose de ipso in Phaëthontis fabula prodita sunt, Pitheas Gothonibus Germaniæ gentis accolis ęstuariū Mentonomon nomine esse ait, ab oceano stadiorum sex millium, ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum, ex illa uernis fluctibus succinum aduehi, & esse cōcreti maris purgamentum: incolasq; pro lignis eo uti dicit, proximisq; Teuthonis uēdere: huic et Timęus assentit: sed insulam Basiliam uocauit. Nicias aūt solis radiorum succū esse uoluit, hosq; circa occasum, ut ipse credit, uehementiores in terram actos, sudorem pinguē in eam partē oceani relinquere: *Chronus fl.*

deinde æstuante mari in Germaniæ litora eijci. Mithridates in Germaniæ A
litoribus insulã esse asserit, uocariq̀ eã Cedron, cedri genere syluosam, inde
& in petras defluere. Cornelius Tacitus Effluorum gentem, qui dextro Sui-
onici maris alluũtur, nuncq̀ Liffom uulgo nominantur, ipsum legere inter
uada, ac cætera maris eiectitia ipso litore asserit: quod & hodie fieri cerni-
mus. Quidam nostri temporis experti, ipsum è limo quorundam montium
sole excalescente fluitare existimant, in herbidoq̀ solo atq̀ algido, quod his
montibus subest, indurari: oceano illic efferuescente inde rapi, in proximaq̀
litora expelli. Indicium istius esse, quod ipsum aliquando ex solido eruitur,
quod & ipsi uidimus: quanquam cerea mollitie, & penè lentum sit, ob id i-
psum mari denuo immergunt, cuius rigore lapidescit. Hanc uero opinionẽ
neq̀ omnino adstruere, neque refellere in animo est. Quod autem hos mon-
tes nominatim non ædunt, mihi suspitionem incertitudinis facit. Plinius ue-
ro naturæ fidissimus interpres, Germanici Cæsaris classibus bellum, ut di-
ctum est, in septentrionali oceano, gerentis experientia innixus, tradit succi-
num gigni in insulis septentrionalis oceani, ipsumq̀ nasci defluente medul-
la ex pinei generis arboribus (ceu enim resina in cerasis, ita & in pinis hu-
moris abundantia erumpit) densariq̀ rigore maris, eo intumescente ex insu-
lis rapi, certoq̀ litore expelli: ita inuolutum herbis, ut ex his pendere uidea-
tur, salo expui: succum uero arboris esse, ipsumq̀ primum liquidum distilla-
re, argumento sunt quædam intus lucentia, ut formicæ, aut apes, etiam lacer-
tæ, cæteraq̀ id genus, quæ adhæsisse musteo non est dubium, indurescente
uero humore inclusas remanere. Pineæ autem arboris indicium est pineus
in attritu odor, & quod accensum tædæ modo fragrat. Rude est informeq̀
ac glebæ simillimum, dum ex aquis excipitur, corticibus ac alijs rebus sibi
inhærentibus: ob id diu incognitum barbaris, inter maris quisquilias iace-
bat. Germani idipsum primum nouisse traduntur, in Pannoniamq̀ ad Car-
nuntum oppidum aduexisse, inde Veneti ipsum accipientes, primum rei B
fœminam fecere, mox proximi Pannoniæ circa Adriaticum mare Transpa-
daniq̀, quorum agrestes fœminæ monilium uice, & decoris gratia succinũ
gestauere. Hinc natam fabulam de Pado omnibus notam credimus. Eius
esse genera quamplurima constat: candida, sed odoris præstantissimi sunt,
quibus diu minus pretium erat: hac uero tempestate & fulua & cerea merce
de præstant: ex fuluis etiam translucentibus amplior erat autoritas, præter-
quam si nimio ardore flagrent: imaginem enim igneam, non ignem inesse
placet. Summa laus Phalernis tum fuit, à uini colore dictis, molli fulgore
conspicuis: id ab aliquibus Chrysolectrum dici comperimus, quasi coloris
aurei: rapacissimum id est igneum, & si iuxta fuerit celerrimè ardescẽs. Sunt
in quibus decocti mellis lenitas placet. Domitius Nero Romanus impera-
tor, capillos coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, ipsos quo-
dam carmine succinos appellando. Ex eo tertius hic colos à matronis expe-
ti cœpit in capillis. Dum quoque is gladiatorum munus Po. Ro. exhibitu-
rus esset, Iuliano quodam equite Ro. id curante, ad ipsum comparandum
misso, qui hæc littora peragrauit, uidit, ac commercia tentauit, tantam copi-
am Romam inuexit, ut retia in uenatione publice ædita eo nodarentur, ar-
maq̀ & librilla, totusq̀ simul diei unius apparatus è succino esset: uisa tunc
fuit gleba tredecim librarum. Solinus tamen refert id succinum à rege Ger-
maniæ Neroni dono datum: cui sententiæ magis accedo. Tanta fuit eius, ut
eruditi scriptum reliquere, in delitijs taxatio, ut hominis quamuis parua ef-
figies uiuorum hominum uigentiumq̀ pretia superaret. Quumq̀ in alijs ad
luxuriam quæsitis ostentatio & usus placeret, ceu in Corinthijs, æs, auro ar-
gentoq̀ mixtũ, in cælatis ars & ingeniũ: uniones quod capite, gemmę quod
digitis circumferuntur. In succino, ut Plinius inquit, tantum delitiarum con
Succini phar- scientia luxuriaq̀ expetita est. Est usus eius multiplex in medicina: nam ab
maca infantibus pro amuleto gestatur: contra lymphationes & noctis metus, cui

cunq̀

A cuncꝗ ætati prodest: urinæ difficultatibus potum alligatumcꝗ, quod Chrysolectrum uocãt, collo alligatum mederi febribus Callistratus prodidit. Tritum eum melle ac rosaceo aurium uitijs, & si cum Attico teratur, oculorũ caliginem remouet. Stomachi etiam uitijs uel per se farina eius sumpta, uel cũ mastice ex aqua pota, quod de candidis maxime crediderim. Tonsillis quoque resistere creditur, & fauciũ uitijs: ob id mulieres Padanę ipsum circa colla longo seculo gestauere, uario genere aquarum iuxta illos infestãte guttura ac carnes uicinas: quod hodie Turcarũ equestres copiæ in equis suis obseruant. Neotericorum pariter experientia ad citandos partus candida operari depromit: notissimum id Germaniæ mulieribus. Calculos quocꝗ uesicę & renum eo poto elidi euocaricꝗ quamplurimi testantur. Venena pestilentemcꝗ aërem eius nidore fugari compertũ est. Distillationes quocꝗ iisti, uulneratis, si in potu sumpserint, prodest: malagmatis ob id etiam assumuntur, Verum & hoc notum fieri oportet. Succinum quocuncꝗ libeat colore tingi hœdorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam ipsum conchylio infici tradunt. Quæ uero translucida sunt, ad gemmas adulterandas magnã habent uicinitatem, & maxime ad amethystos. Politur succinũ adipe suis lactantis incoctum. Ramenta eius oleo addito dilucidius ac diutius flagrant quàm lini medulla. Notissimum cuicꝗ est quod attritu digitorum caloris ui accepta, attrahunt ad se paleas & folia arida, ut magnes ferrum. Visum esse quidam retulere, quod æris etiam ferri laminas attraxerit. Ego glebam uidi cui ferrũ quasi adnatum inhæserat, quod ui sua forte attraxerat. Multi tentauerũt succinum flexile ac ductile reddere, sed nequicquam cessit, mirum, quum nimia humida & succulẽta prodeãt, uti indicauimus. Hęc tumultuarie de succino, Sudinorũ opibus dicta sint, propter quas sæpenumero ab exteris gentibus bello petiti. Sensere nancꝗ præter Ro. arma & Saxonum Angliam occupan
B tium oppugnationem, à quibus se terra & mari impigre defensarũt. Habuere enimuero hi populi, ut de moribus eorum aliquid transeũter dicam, regulos suos, quorum legibus obtemperabant: agroscꝗ coluere & commercia nouere. Vestium cultus apud eos fuit, ut mares lanea, fœminæ linea tunica uterentur, circuloscꝗ ex ære uel orichalco colla circundabant. Auribus etiã crotalia suspenderunt, rem friuolam, quod tamen necꝗ hodie desitum. Domos in uillarum modum extructas inhabitauere uicoscꝗ, ac sine muro & uallo omnia, quod forte ab externis, ipsos cõmercij gratia adeuntibus didicere: alioquin alienum à Sarmatis, Sed ut ad Borussios repedemus, societatem cum Sudinis eos iniisse diximus ob Germanorum finitimorũ metum. Nec à Sudinis aspernati sunt: uerum eorum potentia adiuti, & contra quosuis conterminos populos tutiores facti, aliquandiu in sua fœditate degerunt: de qua posthac. Nunc de cæteris Borussię rebus editis prosequamur. Generat & terra hæc feras multijugas, eas etiam nec alibi cognitas. Præter enim ursos, apros, ceruos, quibus abundat, Vros excellẽti ui & uelocitate profert, qui uastitate corporis parum infra elephantũ sunt, eacꝗ ferocitate, ut necꝗ homini necꝗ feræ si quam cõspicati fuerint, parcant. Cornutumcꝗ id animal est: eius cornuum magnitudo tanta uisa est, ut urnas binas unius capitis cornua, ut Plinius testatur, impleuerint. Barbari ex his potant, argenteo circulo parte qua labris admouetur circumducto. Sunt enim caua & in mucronem demũ concreta. Alij pila his præfixa cuspidant. Romani in laminas ea secabant, ut lumen quod his includebant latius funderent, ipsiscꝗ pro lichnuchis ac laternis usi sunt. Qui sese uenatione eorum exercent, si plurimos interfecere, relatis in publicum cornibus, quæ testimonio sunt, magnã laudem adipiscũtur. Soliti erant antiquitus caueis ad hoc ex opera factis eos capere, captoscꝗ iugulare, forte quod ea tempestate ferro caruere: sed eo mortis genere, feram tam insignem posteriores ætatis iuuenes præcipuæ uirtutis & audaciæ, interire indignũ cẽsentes, ob id canibus ipsos insequi placuit, uenabuliscꝗ cominus ac eminus petere, arboribus sese robustioribus semper condentes, ne &

Sudinorum mores

ipsi

ipsi à fera rursus impeterentur, quæ cornibus arbori insertis, uindictæ auida, inhæret, donec insequentium telis saucia concidat: tali morte feram dignantur atrocissimam. Fera hæc sub mento uillos lõgiusculos habet in arunci specie, cæteris tauro persimilis existit. C. Caligula Romanus Imperator primus Romæ Vros in arena ostendit, quos tum imperitum uulgus bubalos falso credidit. Gignit hęc terra & bizontes iubatos, qui è boum syluestrium genere sunt, sed nostra ætate admodum infrequentes. Aiunt hos solipedes, maribusq; ac fœminis iuxta iubas cornua, eadē utriq; forma & magnitudo, colore quoq; & specie haud dissimiles tauro sunt. Aliqui ex horum genere unicornes perhibentur: quod uerum sit, nec ne, incompertum habeo. Plinius tamē Indicos boues syluestres unicornes, tricornesq; esse scripsit, ob id nõ incongruens uidetur eos & alio loco nasci, uerum esse alterius generis à bizonte suspicandum est. Tale forte est cornu quod hodie in Archiuo protomagistri integrum custoditur, ac Monocerotis asseritur, quum nigrum illud sit, hoc uero luteum conspicitur. Sunt & in ea regione greges ferorum equorum, quos Græcia non uidit, nec Romanus, quapropter alio uocabulo nominari non possunt. Hi cicuribus equis omnino similes extant, præterquam quod dorso molliori sunt, ob id nec usui apti. Dicuntq; ipsos nequaquã mansuescere posse. Carnibus eius incolæ etiam hodie uescuntur, quas non insuaues asserunt. Gignit & alces (quos falso syluestres asinos quidam autumant, quum hos Asia tãtum ac Africa procreet) specie media inter ceruinam & iumenti, nisi quantum aurium proceritas, ipsaq; ceruix distinguit, magnitudine inter camelum & ceruum: maribus in supercilijs cornua nascuntur, quæ quotannis amittunt, latiora quàm ceruis, ramosa tamen & per totũ concreta ac solida: ungulę bifidæ, coloreq; ceruum imitatur: uenatorem è longinquo sentit: animal certe simplex, & quod plus latebris quàm fugæ fidat. Si ui canum urgetur, magis in canes se calce quàm cornibus tueatur: in locis palustribus sese plurimum condit, illic & partus ædit suos: formidinis eius argumentum esse aiũt, quod rarenter solitarius, in armento multũ appareat. Vngulis eius comitialē morbum, & iam spumantem abigi creditũ est, si cute attingitur. Hallucinati sunt qui alcem nullo suffraginum flexu dixerunt, neq; quietis causa procumbentē, uerum accliuem arbori somnum capere, quę ad insidias à uenatore incisa feram unà affligit ac cõcidit. Quod & pascendo retrograditur ob superius labrũ prægrande, quasi progrediẽdo pasci nequeat: quæ singula non de alce, sed de machlin fera, illi haud dissimili, quam Scandaniam mittere aliqui prodidere, dicta sunt. Habet & syluas incæduas, unde uis ingens lignorum & ad naualem usum & domesticum conuehitur: teretumq; arborum ad malos nauium accommodã, quæ inde in remotissimas oras deferuntur: habent & syluæ præter id suas diuitias, unde quasi sponte compendium nõ modicum incolis prouenit, apum, scilicet, ingẽtem multitudinem, quarum alueos ceu natiuos intra arbores ad hoc cauas cernere est: ex quibus tanta mellis & ceræ copia prouenit, ut Germanię Britanniæq;, ac cæteris adiacentibus insulis, commode harum rerum usum suppeditet. Nec apiarij arte uel industria examina illic curant: nullis enim satorum floribus, aut herbis ipsa inuitant, nec si longius euolent reuocant: è frondibus & syluestribus floribus succum contrahunt, quo opera conficiũt sua, quæ cõpendij ingentis argumento sunt. Præter illa & pelles quasdam nõ ignobiles mittunt hæ syluæ, quæ uestium ambitu principum hominum subduntur. Lectorum etiam stragula ex his consuunt, pretioq; ingenti uendunt: has olim pelles ouini uelleris commutatione mercatores ab incolis receperunt. Gaynos barbari uocant ea animalia, Germani martes, è mustellarum syluestrium genere, ab aliquibus historiam naturalem commentantibus, esse scribuntur. Piscationes quoq; diuersis in locis non incommodas exhibet: nam pisces omnis generis tum ex lacubus, tum ex æstuante mari illic prendunt, ceu psittas, soleas, lingulas, rumbos, trossullas, mullos, asellos, salmones, marinos canes,

& id

& id genus alios, anguillas præter cæteros numerosiores: nec de his incolæ uescuntur, nisi quod sole aëreque siccatum tostumque sit. Sed ad alia pergamus. Hęc ad loci situm, ac terrarum prouentū, uti antiquitas possedit, tradita sint.

LIBRI PRIMI FINIS.

ERASMI STELLAE LIBANOTHANI DE VETVSTATIB. BORVSSIAE LIB. II.

Empore quo Valentinianus Romanis imperauit, Alani populi septentrionales Borussijs contermini, cōtra Rom. imperium arma sumentes, post diutinas in imperij fines excursiones à Sicambris compressi sunt, quo bello Sicambri sibi & posteris libertatem pepererūt. Alani qui cędi superarāt, pars per imperij terminos delapsa Hispanias usque peruenit, ubi se Gothis illic belligerantibus iunxerāt, qui tandē sedibus ibidē sumptis, se cōfusaneo duarū gentiū uocabulo Gothialanias appellauere, quasi Gothorū & Alanorum sedes. Pars uero imbecillior, quæ domi remanserat, ac cæde patrata patriam repedauerat, exuta pręcipue iuuentutis manu, sibi non satis in sedibus proprijs fidens, cum uxoribus et filijs, omnique seruitiorum multitudine, ad Borussios conterminos secessit: supellectilem tum omnem secum in carris ac plaustris trahēs, tum etiam pecora, quorū prouentu hæc gens plurimū uictitat, uniuersa ac sese Borussiorum fidei & tutelæ cōmiserant. Nec ipsi à Borussijs repulsi, quod eorū multitudine adaucti, facilius quibusuis populis resistere posse crederent, etiā tum magis Germanos formidabāt, qui penitiorem Vistulæ ripā accolebant, ipsosque B sæpiuscule à suis quæ possederant locis, disturbarunt. Cōcesserunt itaque Alanis cohabitādi ius, qui rursus Borussijs mulierum suarum coitus permiscuere: connubia enim nulla habuere, sed ut quisque in mulierem incidit, ea ad Venerē uti licebat: quare breui in eam multitudinē coaluere, ut quoscunque contingentes populos superarent. Ex ea tandem multitudine cœperunt inter se se angustia finiū premi: utcunque enim placuerat, ac cōmodum quisque ratus, tantū terræ sibi equisque desumpserat: unde rixis uarijs inter se dissidere cœperant, quæ plerunque cædibus transigebantur: id populum hūc agrestē intra se discordē, in eo concordē fecit, ut de rege sibi cōstituendo cōuentus agere cœperint: ubi pro ruditate populi uaria undiquaque ea de re dicta agitataque sunt. Viduutus Alanus, qui cæteris & dignitate & uigore animi præstabat (magna enim seruitiorum classe abundabat, unde etiam sibi in alienis terris autoritatem nō modicam acquisiuit) inquit, Ni ô Borussij apibus uestris hebetiores essetis, de hoc quod inter uos agitatis, dissidium nullum esset: has enim regem habere uidetis, cuius imperatis obtemperāt, qui opera eorum dirigit, singulas ad labores idoneos deputando, qui & inobedientes castigat, inertesque foris aluearia propelli iubet, cuius hortatu omnes in labore perdurant, operaque sua perficiūt: uos qui hæc indies uidetis, illas sequamini duces, & regem uobis cōstituite, eiusque uoluntati obsequimini. Ille rixas inter uos dirimat, cędes ulciscatur, furta puniat, innocentiā tueatur: is solus in omnes sine ulla exceptione ius dicendi potestatemque habeat. Eius dictis cuncti ingenti sublato clamore assensere. An ergo nobis eris Biotterus? quod ipsorū lingua apum regem significat. Is nec uocem aspernatus, omnium ore rex salutatus est. Miranda mortalibus gloriæ cupiditas, qua humilis quisque se dignum fastigio regio existimat. Is usque in eum diem pari fœditate qua cæteri humi uitam trahens, unica populi exclamatione tam rudis & inculti, regē agere cœpit. Nec ei regius animus defuit. Nam quamprimum à plebe maiestate regia secretus fuerat, non aliò animum applicuit, quàm ut apum ducē imitaretur. Quare in primis palantem populum certis finibus instar exami- *Primus Borussiorum rex*

num

num inclusit, quæ peculiaribus aluearijs labores suos perficiunt. Operaq; agrestia exercenda monuit, & prout loci situs admittebat peragenda, puta ut hi terram colerent, sementaq; spargerent, ac arbores consererent, illi uero apum compendio insisterent: alios pecori, alios piscationi deputans: legesq; condidit, quibus futuris finium angustijs prouidere se credidit. In primis, ne quispiam paterfamiliàs plures partus aleret, nec etiam seruitia quàm pro laboribus suis explendis sibi sufficerent, cæteros aut uenundaret, aut necaret: ne quis paterfamiliàs partus inutiles mancosq;, ceu ad labores inefficaces educaret, utq; filio parentem senecta oppressum, uel imbecillitate uirium labores non ferentem, impune strangulare fas esset: utq; pueri non adeo incerto patre nascerentur, coitum promiscuum prohibuit, & sub connubij specie instituit, ut quotquot & quācunq; paterfamiliàs puellam suscipiendam prolis gratia iniret, siue ex seruitijs peculiaribus uel alienis foret, siue ex liberis, eam secum suo detineret tugurio, aleretq;. Alieni tamen iuris puellam non nisi pretio, quasi ære emptam, à quocunq; deduci pro prole procreanda inhibuit. Adulteria tamen non usqueadeo prohibuit, sed abigendos mœchos potestate castigauit. Quo aūt populum hunc ferocem ad uitā produceret mansuetiorem, comessationes frequētes & publicas instituit, quibus feros hominū animos demulctos iri credidit: nec in eo hallucinatus est. Nam breui ad eam deuenere mollitiem, ut eos quocunq; uellet perduceret: hinc hospitalitatem maxime colendā esse statuit, quia ipsa amicitiæ firmissime glutinarentur. Potū ex aqua & melle cōcinnare docuit, qui latine mulsum dici potest, quo in comessationibus & publicis & priuatis uti cōcessit: cuius dulcore mirum in modum barbari delectati facile ad eneruationem peruenere. Ad religionem autem se uertens, sacerdotes à Sudinis socijs populis accersiuit, qui insana superstitione contaminati, eos immunda quæq; animalia, ut serpētes colubros perinde ac deorum famulos nuntiosq; religiose colere docuerunt, quos intra domos nutriebant, eisq; ut dijs penatibus litabant. Deos in syluis ac lucis habitare dixerunt, illis uictimis ibidem ut placarentur, immolandū esse: ab his solem pluuiasq; expetendas fore. Sacra eorum aditu aduenarum pollui, nec aliter quàm humana uictima expiari constanter crediderunt. Feras omnes, alcem præcipue, has syluas incolētes, ut deorum seruos uenerandas esse monuerunt, ideoq; ab eis abstinendum. Solem & Lunam deos omnium primos crediderunt, Tonitrua fulgetrasq; ex consensu gentium adorabant, tempestates aduertendas citandasq; precationibus dixerunt. Hirco in sacrificijs usi sunt, ob fœcundam animalis istius naturam: nam ad coniunctionem sexuum maxime defertur, sine qua generatio est nulla in animantibus. Præcellētes arbores, ut robora, quercus, deos inhabitare dixerūt ex quibus sciscitantibus responsa reddi audiebantur: ob id nec huiuscemodi arbores cædebant: sed religiose ut numinū domos colebant. In eo numero et sambucum, & plerasq; alias habuere. Statuit & dies natalitios & funera pari modo celebrāda, mutuis, scilicet, comessationibus & cōpotationibus, tum lusu & cātu, absq; mœrore cū summa hilaritate & gaudio, utq; alterius uitæ spē præ se ferrent. illo saltem ostenderūt. quod exutos spiritu, armatos uestitosq; ac magna supellectilis parte circumposita humarunt. Quo more usque nunc sepeliuntur, addito etiam potu melleo, aut ex frumentis facto in testaceis uasis. In funebri epulo partē obsonij potusq; uita defuncti manibus libarunt, hodieq; libant, pudendo illic Christianorum præsulum dedecore. His & cæteris populo illo instituto, religioneq; firmata, Viduutus hāc oram prudenter & quietissime rexit, nullis excursionibus in uicinos populos permissis, nec aliqua rursus ab eis perpessus incommoda. Eo uita defuncto filios quatuor sibi superstites reliquit, qui inter se de imperio dissidentes, gentem iam paci diutinæ assuetam, ad prælia mutua suscitabant. Concurrebant ergo inter se multis prælijs: sed senior natu quia ex matre Ala progenitus, solus Alanorū suffultus auxilijs, Borussijsq; exosus, fratribus qui multitudine abundabant,

A dabant,cedere cogitur.Post multas igitur cædes ex utraq; parte cōmissas,eū statuēre dissensionis finē, ut senior natu Viduuti filius, ex matre Alana pro gnatus,cum suis Alanis retrogrederetur, auitaq; loca repeteret, his ut posset dominaretur. Serram uero Borussiæ fratribus tribus ex matre Borussica, ac in solo Borussico natis relinqueret. Accepit conditionem hanc Litalalanus, ita enim senior natu iuuenis nuncupabatur, Borussiam egressus magno suo rum numero. Et quū supra modum aucti essent, pristinas sedes quas uacuas inuenerunt,facile implerūt. Ab hoc quoq; eorū duce in posterum, qui prius Alani dicebantur,Litalalani dicti sunt,nunc hodie uulgo Litfani nuncupan tur. Qui in Borussia remansere,terram secundum capita diuiserunt, Pomesa mus,qui ex his ætate præcellebat,sorte eam occupauit oræ portionem, quæ Hulmigeriæ propinquior est, tum à Germanis habitata, à quibus Borussij magis formidabant. Sed quoniam Pomesamus strenuus manu uideretur ac animo feroci,multitudinisq; admodum studiosus, hanc magis tutari eū pos se confidebāt,& ex ipso hæc portio posthac Pomesamia dicta. Alter Viduu ti filius Galingus nominatus:huic terra quæ nūc Galingilia nuncupatur ob uenit,à quo & terra nomen sortita est. Tertius uero Natangius, Natangiam terram à se nominauit & obtinuit. Hæ sunt tres primæuę terræ Borussiæ por tiones. Nati uero eorum & nati natorū,iterū paternas diuidentes possessio nes aliam atq; aliam uarietatem nominum induxere, ut hi Barti,alij Naode ritæ dicerentur: & qui hodie uetustatis uestigū retinentes Varnienses à Va rintis dicuntur. Eo pacto Viduuti filij inter se imperio diuiso, pro sua quisq; libidine deposito regio nomine, quam tenuit portionem administrauit, sub inde inter se dissidentes:in hoc tamen concordes fuere, ut aduersus quosque suos uicinos,pręcipue Polonos & Germanos excursiones facerent,ac eos la

B trocinijs infestarent. Sæpe prædam ingentem hominū pecudumq; ab eis a gentes: & dum ipsi rursus insequerentur, sese & prædam in intimis syluarū latibulis occuluerunt,quod insequentes,ne insidijs circumuenirētur retinu it. Ex huiuscemodi deprędatione,quia ducibus non tenuis quæstus,plebi e tiā uictus obtigit,agriculturā & alia agrestia opera,quæ sub Viduuto exer cēda sumpserant,breui intermisere, aut eatenus exercebāt, quatenus neces sum uisum est. Ducti lucri cupiditate ad pristinos mores latrociniaq; quàm breui reuertētes,Germani tandē consulētes in mediū,uocatis in auxiliū Sue tiæ regulis:ij in oceano Germanico siti sunt,à Latinis Sitiones dicti,qui Ga nipoti cognominabātur,quod & ipsi Germani essent,& re bellica tum terra tum mari plurimum pollerent: qui eis auxiliares copias classibus traduxere, pluribus annis cū Borussijs belligerātes:quo multis trucidatis atq; cæsis,eos ad deditionē cōpulere. Est usq; hodie oppidulū ad Vistulā cū arce situ, quod Suetza uocatur,ubi hi qui ex Suetza uenerāt,castra sua posuerūt, quod po stea in eā munitionē quā uidemus,per Teutonicos fratres extructum est, ex quo Borussios rebellantes identidē impugnarūt. Nouē regulos id cōfecisse bellū annales habēt:sed qua tēpestate, aut quādiu durauerit,nec an simul,an sibi inuicē succedētes id bellū gessere, an etiā Borussios ad tributū penden dū coēgere,nihil reliqui est, donec ad tēpora Henrici primi patris magni O thonis uentū est. Ea tēpestate barbara gēs iterū latronicio finitimos impetēs per Hugonē cognomine Botyrū,aliàs Bructerū,ex Saxonia natum: tū prin cipē Germanorū, Vistulā ex utraq; ripa accolentiū,quos aliqui Bructeros fu isse autumāt,seditionibus ex natali solo pulsos, in hæc loca deuenisse: ab e ius gētis principe,qui illic,ut dictū est,imperitabat, Borussij cōpressi sunt,a deoq; uiribus exuti,ut pacē longissimam seruarint:permansere namq; quie ti ad tempus Othonis tertij imperatoris Rom. Sub id tempus Borussiorum ferocia recusa est,uiribusq; adeo contrita, ut omnino ab incursionibus cessa rent. S. Adelbertus natione Bohemus,sed in Saxonia enutritus,ac episcopus Pragensis,in Borussiam comigrauit, ac gentem hanc à suis erroribus reuoca re conatus est:sed à Sudinis dum sacra perageret interficitur,corpusq; disse

ctum ante uolatilia proijcitur: quod eius hospes colligens, mox redintegra/ A
uit, & ipsum cophino trans amnem ad Polonos detulit, ac pro auro tāti pon
deris (sed quoniā exiguum diuina ordinatione pendebat) uēdidit. Boleslaus
Poloniæ princeps ipsum in insigni loco ac tumulo conseruauit. Qui multis
clarens miraculis, à Datho pontifice maximo consecratur. Dies eius Marty/
rij octauo Calendas Maias ab ecclesia celebratur. Tempore quo Conradus
secundus Romano præfuit imperio, Borussij cum Polonis conspirarunt, qui
tunc ab imperio Romano, cui iam diu subiecti erant, desciuerant, ducemq;
eorum Boleslaū cum coniuge sua Gertrude Leopoldi Austriæ Marchionis
filia pepulere. Tributum quoque quingentarum librarum argenti ærario pu
blico quotannis debito inferre recusantes, rati Borussij Polonorum auxilio
facilius Germanos finitimos ad internecionem cæsuros. Durante autem hac
Polonorum rebellione, usq; ad Federici, cognomento Barbarossi tempora,
qui copijs per Oderum fluuium traiectis, Poloniam ingressus, urbes quas re
pugnātes inuenit, expugnat & diripit: arcem Glogam eum subuertisse anna/
les habent: singula igne ferroq; deuastans: copias quas obuiam habuit ex Bo
russijs, Bossallanis, Tartaris ac Polonis ingentis multitudinis, minimo nego
tio fudit, Poloni in sola deditione præsidium esse arbitrati, Borussij in fuga sa
lutem quæsierunt, quos imperator insequutus, multis cæsis, multis captis, ul/
tra Vistulam compulit. Coacti tum fuissent Cæsaris ferre iugum, ni aliòtenus
imperij negotijs auocatus fuisset. Huic expeditioni Ludouicus Thuringo/
rum princeps, Ferrei cognomentum sortitus non solum interfuit, sed & præ/
fuit: quippe qui duobus millibus equitū, & magno peditum numero sese Cæ
sari iunxerat. Polonis siquidem ad deditionem coactis, Boleslaoq; restituto,
ac tributo duorū millium librarum argēti fisco imperiali, & quatuor ab æra
rio publice pendendum imposito, Germanos qui ultra citraq; Vistulam ha/
bitabant, ut tuti ab incursionibus Barbarorum permanerent, Massobiorum B
ducem, qui Cæsari consanguinitate iunctus fuerat, in tutelam contulit, quod
fidelis Romano imperio semper fuisset, & ex antiquissima Germanorum Sa
xonum domo duceret originem. Nō multum temporis effluxit, ubi Borussij
infesto agmine finitimos petiere. Primum Massobios, sic quoq; hac ætate uo
citantur, qui sese pecunia uestibusq; multoties redemerant, subinde Germa
nos uicinos, qui se diu armis, quamuis ægre defenderant. Tandem inuocan/
tes fidem Conradi ducis, qui à Cæsare commissi erant, Conradus quoties Bo
russijs acie occurrit, fugatur, cæditur, ac castris exuitur. Ob id de domestica
potentia desperans, auxilium Celestini Pont. Ro. (quod imperator Henri/
cus, qui Federico successerat, cum magnis copijs in Asiam profectus fuerat)
implorat. Celestinus ergo Pont. ut rebus afflictis succurreret, Christianum
ordinis Cisterciensis monachum in episcopum Borussiæ designat. Qui ad
Conradum primum ueniens, communicato cum eo consilio, quo gentem
tam ferocem ab incursionibus in Christianos prohibere, simulq; ad fidei ue/
ritatem inducere posset. Acciti tum fuere ex Litfonia fratres, milites Christi
cognominati, qui unà cum Christiano præsule Borussios aggressi sunt: is in
uirtute uerbi domini: hi bello & armis, sed omnia nequicquam: nam semen
sacratissimum, quod præsul spargeret, cecidit in terram sterilem, & absq; fru/
ctu exaruit. Fratres, si quos ad deditionem receperant, cum primum oppor/
tunitate habita rebellarunt, quos in præsidijs collocarant obtruncantes, &
quàm breui spatio sese à seruitute quam imposuerant & præsul & fratres,
uindicarunt. Tandem Christiano præsule nihil proficiente, fratribus partim
occisis, partim fugatis, quū & Barbari longo tēpore inquietissimi fuissent,
è re fore arbitrati sunt, pacem quàm perpetuum bellū amplecti. Fit itaq; pax
ex utraq; parte, necessaria magis quàm honesta. Interea catholici suasu præ/
sulis, per Poloniam ac Hulmigeriam ædes sacras uicatim restituūt, cœnobia
utriusq; sexus extruunt, quæ pro sua pietate calicibus, libris, & alijs appara/
tibus ecclesiasticis ornant atq; ditant: antistites undequaq;, ut possunt, eccle
sijs

A siis præficiũt. Fuit summum Christianis à barbarorũ populationibus otium. Id populum fidelem in meliorem spem erexit: quare magis atq; magis rẽ diuinam ampliandam duxit. Sed cuncta barbari rupto fœdere turbarunt: fœda enim populatione in fines Christianorũ effundũtur, longe lateq; per Poloniam & Massobiam grassantes, omnia prædari cœperant. Deinde incensis uillis, agrisq; uastatis, sacrariis omnibus spoliatis atq; dirutis: amplius enim ducentis ædibus sacris periisse igne legimus: oppida insuper & cœnobia: quibus singulis euersis & direptis, ingentem uim prædæ tum hominũ tũ pecudum, ac tantã omnis generis supellectilẽ, quantã nunq; ante abegerunt. Conradus quũ se imparẽ contra hostẽ tã ferocẽ, ac multitudine superiorem uidisset, se ultra amnẽ in terram Coianorũ, qui olim Onomani, hodie Cumani dicti, recepit: dum interim in Asiana expeditione Ptolemaida, uel ut alii dicũt, Acona oppugnat, ordo militaris Teutonicorũ fratrũ domus hospitalis, beatę Mariæ in Hierusalẽ humilibus initiis ortũ sumpsit. Per cuius fortissima pectora demum omnis hæc pestis ex Christianorũ finibus explosa est, Borussiaq; ad fidei præcepta colla rigida submittere Christiano iugo coacta est.

AD INVICTISSIMVM PRINCIPEM FEDERICVM
Erasmi Stellæ Libanothani distichon.

Da Federice tuo genio foueatur & aura
Hic liber, & rabido qui uolet ore latret.

AD EVNDEM FEDERICVM PRINCIPEM
inuictissimum Erasmi Stellæ elegiacum.

Diuitias Federice tuas hic collige princeps,
Quas habet arctoi Brussica terra poli:
Scilicet Heliadum lachrimas Phaëthonta querentũ,
Audax quod patrios flectere tentat equos,
Par nec erat loris, placuit tamen ire sub axe
Aetherea, atq; genus testificare deum,
Nescius ipse uiæ perdit conamine uires,
Mox ruit è curru lapsus in alta freti.
Hunc iuuat æternis lachrymis fleuisse sorores,
Sed pius in lenta succina fletus abit.
Has fert undisonis Tethys tibi fluctibus, illum
Testantes casum, ruptaq; lora ducis.
Munera clara deûm uariis quæ uultibus ornat,
Mille gerens formas Proteus ille senex.
Hinc quædam radiant auroq; simillima fuluo,
Et lunæ niueam sunt imitata bigam.
Lacteus est aliis candor, croceo igne Coruscus,
Hyblæi retinent mellis & illa decus.
Indiæ opes superant hęc, & Gangetica dona,
Et quod mollis Arabs, Scytis habet'ue rapax.
Terra nutrit syluas, sunt hæc stabula alta ferarum,
Siue uelis uros, siue bisonta magis.
Hic nusquam notus, bene tornus nascitur alces,
Atq; feri armenta conspiciuntur, equi.
Quiq; sua pelle est gratus uestire gainus
Membra uirûm, rigidum pellit & inde gelu.
Hæc ubi legisti, Stellæ Federice memento,
Brussica qui cunctis gesta legenda dedit.

A

DE MOLVCCIS INSVLIS ATQVE ALIIS PLVRIBVS MIRANDIS, QVAE NOVISSIMA Castellanorum nauigatio Serenifs. Imperatoris Caroli. V. auspicio suscepta, nuper inuenit: Maximiliani Transsyluani ad Reuerendifs. Cardinalem Saltzburgensem epistola lectu perquam iucunda.

EVERENDISSIME ac Illustrifs. Domine, domine mi unice humili. comme. Rediјt his diebus una ex quinq; illis nauibus, quas Cæsar superioribus annis dũ Cæsareę Augustę esset, in alienum & tot iam seculis incognitum orbem miserat, ad inquirendum insulas, in quibus aromata, proueniunt. Nam licet Lusitani Portugallenses ex aurea Chersoneso, quam nunc Malacchen putamus, magnam uim eorum ad nos deferant, nihil tamen Indiæ illæ suæ præter piper gignunt. Reliqua enim ut cynamomum, gariophilum & myristicam nucem quam muscatam, & operimentum eius, quem florem muscatæ uocamus, ad suos Indos ex longinquis atq; adeo nomine tantum cognitis insulis aduehi certum est, nauibus nullo ferramento, sed palmarum folijs dũtaxat compactis, quarum uela rotũda sunt, & hæc quoq; ex uimine palmarum contexta. Hoc genus nauium iuncas appellant, unico tantum uento secundo aut aduerso agi solitas. Nec mirum, quum hæc omnibus fere seculis nostris mortalibus incognitæ fuerint. Nam quæcunq; hactenus de aromatum huiusmodi natiuo solo à priscis autoribus prodita legimus, partim prorsus fabulosa sunt, partim à ueritate tã aliena, ut etiã regiones illæ ubi ipsi aromata gigni prodidere, ab ijs oris ubi nunc ea nasci compertum est, paulo minus distet quàm nos ab eis seiungimur. Nam ut reliqua omittam tradidit Herodotus alioqui clarissimus autor, cynamomum in auiũ nidis reperiri, in quos uolucres illud ex longissimis regionibus, & prętertim Phœnix (cuius nidum nescio quis unquam uiderit) detulissent. Plinius uero qui certius aliquid afferre posse sibi uidebatur, quod iam ante ætatem suam, tum Alexandri Magni tum aliorum classibus multa illustrata fuissent, tradit cynamomum gigni in Aethiopia Troglodytis connubio commixta, quum nunc compertum sit cynamomum longissime ab omni Aethiopia gigni, & maxime Troglodytarum, hoc est, in speluncis subterraneis habitãtium. Nostris autem qui nunc rediere, quibus nihil tam cognitum erat quàm Aethiopia, necessarium fuerat, prius quàm has insulas repererint & huc redierint, uniuersum orbem idq; sub amplissimo pierunq; parallelo circuire: quæ nauigatio cum & admirabilis habeatur, & nostra superiorum'ue ætate ulla, non modo non inuenta, sed nec unquam tentata fuerit: statui & cursum eius & totius rei seriem R.D.T. quam uerissime scribere. Curaui enim mihi & à duce classis & à singulis nautis qui cum eo rediere, referri omnia diligentissime. Retulerũt autẽ & Cæsari, & alijs multis singula quidẽ ea fide & synceritate ut nõ modo nihil fabulosi afferre, sed fabulosa omnia alia, ueteribus autoribus prodita refellere & reprobare narratione sua uiderentur. Nam quis Monoscelos seu Scyopodas, Scyritas, Spitameos, Pigmæos & multa huiusmodi monstra potius quàm homines esse crediderit? Cũ & à Castellanis in occidente per meridiem & à Portugallensibus in orientem uelificãtibus tot loca ultra tropicum Capricornum quesita, inuenta, lustrataq; fuerint: ab his autẽ nostris, reliquus uniuersus orbis nauigatione nũc peragratus sit, neq; tamẽ unquam de huiusmodi monstruosis hominibus certi quicquam audiri potuerit, credi debet ea omnia fabulosa & mendacia esse anilia, nullo certo autore permanus quodammodo tradita. Sed ne ego cui totus nunc orbis peragrandus est, in orationis meæ exordio nimiũ digrediar, ad rem uenio. Cum hinc ante annos fere triginta Castellani in occidẽte, Portugallenses autem in ori- B

ente

A ente nouas atq; incognitas terras perquirere cœpissent, ne alter alteri impedimēto essent, partiti sunt duo hi reges inter se terrarū orbē summi pōtificis, puta Alexandri sexti auctoritate, hac ratione, ut ab insulis Hesperidū, quas nunc promontorij seu capitis uiridis appellant, recta in occidentem tercentum sexaginta milliaria, quas leucas uocant, linea uersus Arcticum, & altera uersus australem polū protēderetur, quoad rursus coirent, orbemq; in duas partes ęquales diuiderent. Et quicquid incognitæ terræ in parte orientali detegeretur, hoc Portugallensibus cederet: quicquid in occidentali, Castellanis. Hinc factum est, ut Castellani per meridiem in occidentem semper nauigauerint, & ibi continentem terram amplissimam, insulas uero maximas & innumeras auri & margaritarum aliarumq; opum diuitias, & nunc postremo ingentem urbem mediterraneam Tenosticam in lacu quodam Venetiarum more sitā inuenerint. De qua multa & magna, uera tamē, Petrus Martyr memoriæ prodidit, auctor circa rerum fidem quàm elegantiam sermonis accuratior. Portugallenses uero, per meridiē & litora Hesperidum Ichthyophagorum Aethiopum æquinoctialem & Tropicū Capricorni prætereuntes, in orientem nauigauerunt: & multas maximasq; prius, incognitas insulas, atq; adeo Nili fontes & Troglodytas inuenerunt. Illinc per Arabicum & Persicum sinus in Indiæ litora intra Gangem, ubi nunc maximum emporium idem & regnum est Calicuticū, delati sunt. Hinc ad Taprobanem quā nunc Zamaram uocant nauigarunt. Nam ubi Ptolomæus, Plinius, & reliqui Cosmographi, Taprobanem posuere, nulla nunc est insula, quæ ulla ratione ea esse aut credi possit. Inde ad auream Chersonnesum ubi nunc Malaccha celeberrima urbs & maximum orientis emporium situm est peruenerunt. Ex hac Sinum magnum ingressi sunt, ad Sinarum usq; populos, quos nunc Schinas uocant, ubi candidā gentem & ciuilem satis repererunt, Germanis nostris similem: Credunt Seres & Scytas Asiaticos eo usque protendi. B Et licet incertus quidam rumor peruagaretur Portugallenses in Orientē eousque progressos, ut limitibus suis transcensis in Castellanorum terminos uenerint, Malaccham & sinum magnum intra nostros fines contineri, omnia tamen dicta potius quàm credita fuere, donec ante quadriennium Ferdinandus Magellanus Portugallen. uir clarus, & qui multis annis Portugallen. nauiū præfectus, oras totius orientis peragrarat. in odium regis sui, quē in se ingratissimum querebatur, & Christophorus Haro frater soceri mei, qui ex Vlyssipone, quam uulgo Lisbonam uocant, per suos multos annos in oriente illo & tādem cum Sinarū populis mercaturam fecerat, ita ut earū rerum magnum usum haberet. Is quoque iniuria à Portugallen. rege accepta, se in Castellam patriam recepit: Cæsari ostenderent, nondum quidem satis compertum utrum Malaccha Castellanorum finibus aut Portugallen. contineretur. Propterea quod hactenus nulla certa longitudinum ratio inueniri potuisset, satis tamen cōstare, Sinum magnum & Sinarū populos ad Castellanorum nauigationem pertinere. Hoc item haberi longe certissimum, insulas quas Moluccas uocant, in quibus aromata omnia gignerentur, & unde in Malaccham ueherentur, in occidentem Castellanorum contineri, posseq; ad illas nauigari, & inde aromata facilius minoreq; impensa & pretio tanquam ex natiuo solo in Castellam deportari. Ratio nauigationis erat, ut ex occidente subter inferius hemisphærium in orientem usq; nauigarent. Res penè ardua & uana uisa est. Non quod graue existimabatur, recta ex occidente in orientem. subter hemisphærium uehi, sed quod incertum esset, utrum ingeniosa natura, quæ nihil non summa prouidentia constituit, ita orientem ab occidente partim mari, partim terra distinxisset, ut hoc itinere & nauigationis cursu ad orientem perueniri posset. Non enim compertum erat, utrum illa ingens regio, quam terram firmam uocant, occidentale mare ab orientali disterminaret, liquebat continentem illam ab austro in meridiem & inde in ocidentem uergere, Repertas etiam ad septentrionem regiones

nes duas, quarum alteram Baccalearum à nouo genere piscium, alteram terram floridam uocant. Quæ si terræ huic firmæ coniungerentur, nequaquam ex occidente in orientem posse deferri: cum nihil de freto aliquo huius terræ quod transiri posset, licet diligentissime magnis'que laboribus perquisitum, nunquam tamen inuentum esset. Per Portugallensium autem limites & orientem, rem incertam & longe periculosissimam iudicabant. Qua de re Cæsari & suis uisum est, eos quidem rem ut magnæ spei, sic maioris difficultatis polliceri. Cumq; uterq; in diem duceretur, obtulit Magellanus sese iturum, Christophorus autem impensis suis & suorum classem instructurum dummodo autoritate & auspicijs Cæsaris nauigare liceret. In quo dum obstinatius persisterent, parauit Cæsar ipse classem quinque nauium, & huic Magellanus dux præficitur. Mandata erant ut ad littora terræ firmę uersus Austrum nauigaret, donec illius regionis aut finem, aut fretum aliquod inuenirent, per quod ad odoriferas illas Moluccas perueniri posset. Soluit itaq; Magellanus die decimo Augusti, Anno M. D. XIX. quinque nauibus ex Hispali. Vnde paucis diebus ad insulas Fortunatas, quæ nunc Canariæ passim appellantur uentum est. Ad Hesperidum inde insulas peruenere à quibus cursum suum inter occidentem & meridiem uersus continentem illam, quam supra memorauimus cepere, ac intra certos dies felici nauigatione promontorium detexere, cui sanctæ Marię nomen inditum est. Vbi Ioannes Ruydias Solius nauium'pręfectus, dum iussu regis Ferdinandi catholici litora huius continentis classe peruagaretur: ab Antrophagis quos Indi Canibales uocant, cum aliquot socijs suis comestus fuerat. Hinc nostri perpetuo cursu huius continentis littora legere, quę longissimo tractu in Austrum, quam nunc plagam sub australi polo appellandam duco, & paululum ad occidentem uergentia protenduntur, ita ut Tropicum capricorni ad multos gradus transcenderint. Sed non tam facile quàm dixi. Sunt enim ultimo Martij sequentis anni delati ad sinum cui sancto Iuliano nomen imposuere. Hic polum antarcticum 46. gradus, & $\frac{1}{2}$ super horizontem suum illis eleuatum, tam ex altitudine & declinatione solis ab æquinoctiali, qua iam plurimum & plus quàm altero quouis sydere nautæ nostri utuntur, quàm ex ipsius Antarctici altitudine dependerint. Longitudinem uero à Fortunatis insulis in occidẽtem 56 gradus tradidere. Nam cum prisci Cosmographi, & præsertim Ptolemæus, longitudines locorum à Fortunatis insulis in orientem usq; ad Cattigaram centum & octoginta gradibus metiretur, et nostri quàm longissime in occidente nauigauerint, cœpere à Fortunatis insulis per occidentem ut debuere, usq; in Cattigaram alios 180. gradus designare. Tamen nostri nautæ propterea quod in tam longinqua adeoq; à terra distante nauigatione, longitudini certa signa terminosq; sibi pręfigere designareq; possunt: potius mihi in longitudinum ratione hallucinari, quàm quicquam certi attulisse uidentur. Attamen ea interim qualiacunque fuerint, donec certiora reperiantur, non prorsus reijcienda sed admittenda existimo. Sinus hic uastus uidebatur, & speciem freti referre. Quamobrem Magellanus præfectus duabus nauibus sinus situm explorare iubet. Ipse reliquas in alto anchoris firmat. Post biduum relatum est sinum uadosum nec longius in terram prætendi. Nostri in reditu aliquot Indos, ad litora conchilya legentes conspexere. Indos uocant omnium incognitarum terrarum indigenas. Erãt proceræ longitudinis, palmorum scilicet decem, ferinis pellibus tecti, fusciores quàm regionis situs postularet, ad quos dum aliquot ex nostris in terram egrederentur, atque illis tintinnabula & chartas papyraceas depictas ostenderent, cœpere nostros ad rude murmur & inconditum carmen circumsaltantes, utq; nostris sui admirationem facerent, demisere absq; nausea sesquicubitales sagittas per guttur ad stomachi usq; fundum. Quas protinus rursus extrahentes quasi ea re fortitudinem suam ostẽtassent, gaudere uisi sunt. Venere tandem tres tanquam legati, & nostros signis quibusdam orarunt, ut se

cum

cum longius in terram progrederentur, quasi essent eos omni hospitalitate
A excepturi. Mittit Magellanus cum his uiros septem bene instructos, ut regionem & gentem diligenter quoad possent indagarent. Hi cum eis ad mediterranea regionis 7 milliaria profecti sunt, uentũ est in desertum & inuium nemus. Hic erat tugurium humile admodum & ferarum pellibus coopertũ. Duæ erant in eo mansiones, in altera mulieres cum prole sua, in altera uiri uersabantur. Mulieres & infantuli tredecim & uiri quinq; erant. Hi hospites suos ferali apparatu, qui tamen illis regius uidebatur excepere. Occisum est animal quod haud multum ab onagris differre uidebatur, huius carnes semi tostas nostris apposuere, nullo alio cibo neq; potu apposito. Nostris noctu præter morẽ sub pellibus cubare necessarium erat, ob ingentẽ uim niuium & uentorum. Quare priusquã dormirent excubias disponunt. Idem & Indi faciunt, qui ad focum horribile quid stertẽtes, prope nostros strati erãt. Quũ illuxisset, nostri postulant, ut cum familia unà secum ad naues reuerterẽtur. Quod cum Indi illi diu negassent, & nostri hoc imperiosius exigere cœpissent, ingrediuntur uiri ferale illud gynecium. Hispani arbitrati sunt eos cum uxoribus hanc transmigrationem consultare. Cum interim alijs quibusdam horribilibus pellibus, à planta pedis ad summum uerticem tecti, facie uarijs coloribus infecta, arcubus & sagittis ad prælium terribili & stupendo hoc accinctu ornati, & longe maioris quàm antea staturę in aciem prodeunt. Hispani qui ad manus deueniendum putabant, pixidem emitti iubent. Qui ictus & si irritus fuisset, egregij tamen gigantes, qui paulo ante Iouem debellaturi uidebantur, hoc sonitu adeò sunt deterriti ut protinus de pace loqui cœptum sit. Summa erat ut tres uiri reliqua familia dimissa, cum nostris ad naues redirent. Itur itaque ad naues. Sed quum nostri non modo gigantulorum cursum, sed nec passus cursu æquare possent, duo ex ijs ex itinere ad cõspectum onagri procul in monte pascentis quasi hunc insecuturi essent, fuga euasere. Tertius ad naues perductus, sed inedia, quam sibi Indorum more
B ex tædio indixerat, intra paucos dies extinctus est. Et licet præfectus nauium ad tugurium illud reuisisset, ut denuo unum aliquem gigantum eorum caperet, quem pro rei nouitate Cęsari afferret, nemo tamen inuentus est, sed omnes unà cum tugurio aliò sese transtulerunt. Vnde liquet gentem illam quoque uagam esse, nec postea nostri, licet ad sinum illum per multos dies ut infra memorabimus permansissent, Indum amplius in litore illo conspexere: sed nec tanti etiam quicquam in ea regione esse arbitrati, quo & mediterranea illius longius scrutari deberent. Et quanquam Magellanus animaduerteret longiorem mansionem illic inutilem esse, tamen quia mare aliquot dies fluctuosum, cœlumq; turbidum essent, & terra illa continue ad Austrum uergeret, ut quo magis progrederentur, eo regionem frigidiorem inuenturi essent, discessus necessario de die in diem dilatus est, donec iam mensis Maius aderat, à quo illic asperrima hyems sæuire incipit, atque adeò, ut iam in nostra æstate ibidem hyemandum esset. Prospiciens autem Magellanus nauigationem diuturnam fore, commeatum inter suos, quo longius copia eius suppeteret, parcius iubet distribui. Hispani ubi per aliquot dies rem æquanimiter tulissent, hyemis quoque magnitudinem ac terræ rigorem ueriti, orarunt tandem pręfectum suum Magellanum, ut quoniam animaduerteret regionem illam perpetuo tractu in austrum protendi, nec spem finis illius aut freti superesse, hyemem quoq; sęuam imminentem, & multos inedia rerumq; incommoditate extinctos, sese quoq; legem illam sumptuariam quã tulisset, diutius non posse sustinere: Cæsarem aut nunquam eius animi fuisse, ut quicquam obstinatius tentari deberet, cui natura cæterę q; difficultates obstarẽt, labores suos iam satis perspectos probatosq; fore. Quum eousque prouecti iam essent, quo nulla unquã mortalium uel audacia uel temeritas progredi ausa fuisset. Posse autem facile, flante ab austro uento intra aliquot dies, si meridiem uersus uelificarent, in mitiorem aliquã plagam deferri. At

ri. At contra Magellanus, cui iam decretũ erat aut mori aut cœpta perficere, respondet sibi à Cæsare cursum nauigationis præscriptũ, à quo neque posset neq; uellet ulla ratione discedere, & propterea eousq; nauigaturũ, quoad terræ huius aut finem aut fretũ inueniret. Quod etsi hyeme obstante in præsentia præstare non posset, in æstate tamẽ regionis illius rem facilem fore. Siquidem ipsos tunc uersus Antarcticũ terræ huius tractũ secuturos, quoad illius tota ea æstas unicus & perpetuus foret dies. Esse quoquo modo uellent, unde inediam & hyemis incõmoditatem leuare possent. Siquidem lignorũ magnam esse copiam, mare, conchylia & pleraq; genera pisciũ optimorum præbere: Fontes ibi salubres, aucupium quoq; & uenationem subuenire multis. Panem uero & uinũ neq; hactenus defuisse neq; deinceps defutura, dũmodo ea ad necessitatem, & tuendam salutem, non ad uoluptatẽ & luxũ dispensari patiatur. Nihil aũt hactenus actũ, quod aut admiratione dignũ, aut quo reditui necessitatẽ prætexerent. Siquidem Portugallenses nõ modo quotannis, sed quotidie ferè tropicum capricorni, cũ in orientem penetrarent, nullo negotio ad duodecim usq; gradus transcendere. Se autem quantula laude dignos existimandos, qui quatuor non amplius gradibus lõgius in austrum processissent? Sibi certe hoc statutum, antea se extrema passurum quàm Hispaniam cum ignominia repetiturũ: credereq; socios omnes, aut saltem eos in quibus generosus ille Hispanorum spiritus nondum prorsus esset extinctus, eiusdem quoque animi esse. Illud itaque duntaxat hortari, ut reliquum hyemis æquo animo sustinerent: tanto fore uberiora præmia, quanto maioribus laboribus & periculis Cæsari nouum & incognitum aromatum atque auri diuitem orbem aperuissent. Hac concione Magellanus suorum animos mitigatos erectosq; esse existimãs, intra paucos dies nefaria fœdaq; seditione afflictus est. Nam uulgo inter nauales socios cœpere sermones de uetere atque æterno Portugallensium Castellanorumq; odio, Magellanum Portugallensem esse. Nihil ab eo gloriosius patriæ suæ geri posse, quàm hanc classem cum tot uiris perdere. Neque credendum, etiam si posset, Moluccas insulas reperire cupere, sed satis habiturum si Cęsarem aliquot annos uana spe possit circumducere, interim noui aliquid euenturum, unde Castellani ab aromatum inquisitione prorsus auertantur. Neq; item cœptum iter ad Moluccas illas beatas pertendere, sed ad externas aliquas niues ac glaciẽ & cœli perpetuam intemperiem. Magellanus his dictis mirifice iritatus corrigit socios, sed asperius aliquanto, quàm homini peregrino, idq; in regione longinqua præfecturam gerenti conueniret. Itaq; facta conspiratione nauem occupant, regressum in Hispaniã apparentes, ille cum reliquis quos adhuc dicto audientes habebat nauigium illud inuadit. ducemq; eius ac alios præcipuos supremo supplicio afficit, ijs etiam in quos quos iure id fieri non poterat eam sortem subeuntibus. Erãt enim regij quidam ministri, in quos nemo præter Cæsarem ipsum eius'ue senatum, capitali pœna animaduertere iure potest. Nemo tamen pro tempore regni imperium detrectare ausus fuit. Licet non defuere qui adinuicẽ susurrarent, Magellanum eo modo in reliquos ad unum omnes Castellanos sæuitia grassaturum, donec sublatis uniuersis è medio ipse cum paucis Portugallensibus suis eadem classe in patriam reuerti posset. Altius itaq; hoc odium pectori Castellanorum insedit. Magellanus tamen cum primum maris procellas & hyemis asperitatem mitescere animaduerterit, soluit ex sinu diui Iuliani 24 Augusti. Vtq; antea multos dies terræ tractum in austrum uergentem fuerat secutus, conspectum est tandem promontorium, quod sanctæ crucis appellauere. Vbi dum eos sæuior tempestas ab oriente exorta deprenderet, una ex quinque nauibus ad litora elisa est, hominibus cum mercibus & armamentis saluis, præter seruum unum Aethiopem, qui fluctibus obrutus & demersus fuit. Hinc tellus paulo inter orientem & Austrum protendi uisa est, quam dum suo more lustrare incipiunt, 26 Nouembris, fauces quædam quæ speciem fræti præ se fer-

A se ferrent detectæ sunt, ingreditur eas Magellanus, protinus cum uniuersa classe, dum alios atq; iterum alios sinus cōspicit, iubet eos omnes diligenter nauibus collustrare, si uspiā transitus pateret, quas se ad quintū diē quæcunque acciderent, in freti faucibus expectaturum recepit: una ex his cui ipsius Magellani ex fratre nepos Aluarus Meschita præfuit, per sinus ipsius reflexus iterū in mare unde sinū ingressa fuerat defertur. Hispani aūt cum se lōge à reliquis nauibus distare cōsiderarent, facta cōspiratione de reditu, Aluarū præfectū nauis suæ in uincula cōijciunt, ac iter suum septentrionem uersus capiunt suntq; tandem ad littora Aethiopiæ delati, inde parato commeatu, octauo mēse postquam à reliquis discesserant, in Hispaniam uenere. ubi Aluarum causam ex uinculis dicere faciunt, quasi ipsius maximo consilio atq; sua u patruus Magellanus tanta sæuitia in Castellanos usus fuisset: At Magellanus ubi aliquot dies ultra statutum tempus, nauim hanc expectasset, & altera rediisset, quæ nihil præter sinum uadosum, scopulosq; & rupes altissimas in litore comperisset: tertia uero nauis nuntiaret sinum hunc maximum freti similitudinem habere, quum triduo nauigātes exitum quidem nullum, sed quo latius progressi fuissent, angustius maris spatium inuenissent, & eā altitudinem cuius multis in locis nulla lōgitudine fundum attingere potuere: animaduertisse etiam ex æstu maris, fluxū aliquando quàm refluxum uehementiorem, inde illis quoq; persuasum esset illac trāsitum in aliud aliquod pelagus patere: statuit per hunc uela uentis dare. Erat fretum hoc, quod quidem tunc fretum esse ignorabatur, latitudinis aliquando trium, aliquando duorum, nonnunquam decem, aut quinq; milliariorum Italicorū, uergebatq; paululum in occidentem. Altitudo autem poli australis duos supra quinquaginta gradus inuenta est: longitudo uero eadem quam ad sinum sancti Iuliani

B comperissent. Aderat iam mensis Nouembris, noctem habebāt paulo amplius horarum quinq;, et nullos unquam mortales in litore conspexere. Visa fuit tamē nocte quadam ignium maxime à sinistro latere multitudo, ex quo coniecturam faciunt se ab incolis regionis illius fuisse conspectos. Magellanus autem quod terram illā fragosam atq; insuper æternis frigoribus rigentem uideret, indignum iudicabat in ea indagāda plures dies perdere, quamobrem tribus tantummodo nauibus continuo cursu in interiora freti uectus est, donec uicesimo secundo die postquam in eo nauigare cœperat, in aliud mare amplum atq; uastum defertur: longitudinem freti milliarium Hispanorum fere centum esse attestantur: Terram quam ad dextram habuissent: continentem esse quā diximus haud dubiū est. Ad sinistram aūt non emporiū, sed insulas esse existimant, quod aliquādo ex latere illo, in ulteriori litore maris repercussum & fremitum audiuissent. Videt Magellanus, continentē rursus recta ad septentrionem dirigi, quamobrem iubet dimissa terra illa ingēti ad dextram nauigationis cursum per uastū & ingens hoc pelagus, quod nescio an unquā nostras aut alienas naues conspexerit, rectā eam oram dirigere, ex qua Corus flare consueuit, hoc est inter occidentem et septentrionē, ea quidē ratione ut tandē per occidentē in orientem ac rursus sub zonam torridam perueniret, satis enim exploratū habuit Moluccas in remotissimo esse oriēte & haud multum à linea æquinoctiali posse distare. Hic perpetuus cursus fuit: neq; ab eo unquā discessere, nisi quantū tempestatum & uentorum uis eos aliquando aliorsum declinare coēgit, ubi quadraginta dies hoc modo uehementi & ut plerunq; secundo uento per altū delati fuissent, ac nihil unquā nisi pontum & undiq; pontū conspexissent, iamq; rursus ferè sub tropico capricorni nauigarent, uenere in conspectū insulæ duę, exiguæ tamen & steriles, ad quas dū naues appellere conarentur, eas inhabitatas inuenerūt ad eas tamen curationi corporū (nam piscatio habebatur satis cōmoda) biduum consumptū est. Iusulas tamen has infortunatas communi decreto appellant. Tum rursus inde soluerunt, pristino illo cursu & nauigationis instituto. Dumq; iā trimestre supra dies uiginti feliciter per altū hoc ueherentur,

ac in-

ac ingens maris spatium mensi essent, uastiusq; quàm ullum humanum ingenium caperet, quod assidue fere magna ui uetorum acti essent, consisterétq; iam denuo citra æquinoctialem lineam, conspecta est eis tandem insula quædam ab indigenis, ut postea cognouerunt, Inuagana nominata. Qui dũ propius accederent, compererunt altitudinem poli Arctici undecim graduum. Longitudinem uerò à Gradibus per occidẽtem 158 arbitrabantur. Protinus alias atq; iterum alias insulas prospexere, ita ut se in archipelagum quendã ingentem delatos uiderent, ad Inuaganam uentum est, attamen insula inhabitata inuenta est. Accedunt aliam exilem licet, ubi duas Canoas Indorum conspiciunt, sic enim hoc genus nauigij quod peregrinum est ab Indis nuncupari solet, est enim excissum cauatumq; ex unico arboris trunco, capitq; unum uel ad summum alterum hominẽ, indicijs ac signis sicut muti cum mutis loqui solent. Ab Indis scrutantur nomina insularum, & unde nam eis cõmeatus copia subministrari posset, cuius magna penuria premebantur, intelligunt illam in qua fuerant Inuaganam: ubi tũc essent, Acacã nuncupari, sed utranq; inhospitam. Ceterum haud longe distare insulam, cui Selani nomen esset, quam & ferè digito ostendebant. Eam habitatam, & copiam omnium rerum quæ ad uitæ necessitatem spectarent in ea reperiri. Nostri aquatione in Acacan facta, ad Selani tendunt, deprehendit hic eos aduersa tempestas ut ad insulam illam naues appellere nequiuerint, quin ad Massanam aliam insulam deiecti sunt, ubi trium insularum agit rex, inde ad Subuth peruenere, ampla hæc est & ingens insula, ubi inito cum regulo fœdere, protinus in terram descendunt, ut sacra de more Christianorum facerent. Aderat enim festum resurrectionis illius qui nos saluos fecit. Quare in litore ex nauium uelis & ramis sacellum atque in eo altare Christianorum ritu construunt, patrioq; more sacra faciunt. Accurrit regulus cum magna Indorum multitudine, qui omnibus peractis uisi sunt hoc deorum cultu delectari. Præfectumq; atq; aliquot ex præcipuis in tugurium reguli deducunt & ea quæ habebant cibaria apponunt. Panis quem sagum uocant, erat ex trunco seu ligno arboris haud multũ à palmis dissimilis. Hæc frustratim dissecta, ac in sartagine oleo frixa panem hunc præbet, cuius particulam Reuerẽdiss. D. T. mitto: potus erat humor qui ex conscisis palmarũ ramis defluere & manare solet. Aucupia quoq; conuiuium ornabant. Reliqui fructus illius erant regionis. Cõspicit Magellanus in domo reguli quendam ægrum & iam prorsum extenuatum, scrutatur quisnam hic esset, & quo morbi genere torqueatur. Intelligit nepotem illius reguli, & iam biennio uehementi febri laborasse: iubet eum bono animo esse: si modo Christo se deuoueret, protinus salutẽ & pristinam ualetudinem recuperaturum. Indus conditionẽ accipit. Cruceq; adorata baptismum capit, postridie se incolumẽ affirmat, surgit ex lectulo, ambulat, cibum sumit ut reliqui. Nescio quæ insomnia Indis suis narrat. Quid multa? Regulus ipse cum Indorum duobus millibus supra ducentos baptizatur, Christiq; nomen & religionem profitentur. Magellanus autem hanc insulam diuitem auri & gingiberis esse considerans, præterea omnibus circumuicinis insulis situ suo adeò opportunam, ut inde facile earum opes & terræ munera posset explorare. Quapropter regulum Subuth adit, illiq; persuadet, cum ipse dimisso uano atq; impio deorum cultu, se ad Christi religionem conuertisset, æquum esse ut reguli proximarum insularum eius iussui imperioq; parerent, statuisse se itaq; hac de re legatos mittere, & eos qui minus dicto audientes forent, ad hoc armis cogere. Placet barbaro conditio, legati mittuntur. Venit idem atq; alter regulus, & Subuthicum patrio more adorãt. Erat proxima insula Mauthan, cuius rex cæteris milite & armis præstabat, ille recusat se eum adoraturum cui imperare iamdiu solitus fuisset. Magellanus, qui quod cœpisset conficere cuperet, armari iubet quadraginta ex suis, quorũ uirtutẽ & in bello robur perspectum habuit, inq; Mauthan cymbis transuehitur, quæ proxima insula erat. Subuthicus regulus aliquot

ex suis,

A ex suis esadiunxit, qui insulæ situm & naturam locorum doceant, & si in rem esset acie etiam decernent. Rex Mauthan nostros aduentare prospiciens, ad tria milliaria suos in campum educit, Magellanus suos cum tormentis machinisq; bellicis, licet paucis, in litore exponit, quanquam se longe hostibus inferiorem numero animaduerteret, gentem præterea bellicosam, quæ lanceis & alijs longioribus armis uteretur, satius tamen duxit cum eis acie decernere, quàm aut regredi aut Subuthico milite uti. Iubet itaq; suos bono ac constanti esse animo, neq; terreri hostium multitudine: cũ sæpe uisum esset, cum aliàs tum proximis diebus, in insula Iuacatan Hispanos ducentos, aliquando ducentena & nonnunquam trecentena hominum millia acie fudisse. Subuthicis uero ostendit, se non eos ad pugnandum, sed ad suorum fortitudinem & in bello robur spectandum adduxisse. Itaq; impetu in hostes facto pugnatur acriter utrinque, sed cum hostes numero nostros superarent & longioribus armis uterentur, quibus nostris multa incommoda inferrent, confossus est tandem ipse Magellanus. Reliqui autem & si nondum plane uicti uiderentur, amisso tamen duce pedem referunt. Quos hostes, quod in ordine retrocederent, insequi non audent. Reuertuntur itaq; Hispani amissis classis præfecto Magellano & alijs socijs septem in Subuth, ubi nouum classis præfectum eligunt Ioannem Serranum, uirum haud spernendum, is protinus inita fœdera cum Subuthico rege, nouis muneribus renouat, ac Mauthan regem se deuicturum spondet. Habuerat seruum Magellanus ex insulis Moluccarum ortum, quem aliàs in Malaccha emerat. Hic Hispanam linguam absolute callebat, & eo alio adhibito interprete Subuthico, qui Moluccensis sermonis gnarus erat, nostri negotiabantur: hic prælio Mauthensi interfuerat, & exilia quędam uulnera in eo acceperat. Qua de re cubabat toto die intentus ualetudini. Serranus qui nihil sine eo pertractare po-
B tuit, corripit hominem durioribus uerbis, eum scilicet non desijsse seruum atque mancipium esse occiso Magellano, sed grauius seruitutis iugum subiturum & asperrimis loris cæsum iri, nisi officiosus demandata ministeria exequeretur. Seruus hic ex his uerbis ingens odium in nostros concipit. Dissimulata tamen ira post aliquot dies regulum Subuthicum adit, docet insatiabilem esse Hispanorum auaritiam. Illisq; hoc statutum & decretum, ut deuicto Mauthano rege, in ipsum postea sæuiant & captiuum abducant, neque aliud rebus suis remedium adhiberi posse, quàm fraudem fraude præuenire. Barbarus omnia credit. Clàm pacem cum rege Mauthan & reliquis facit, & in nostrorum exitium conspirant. Vocatur ad solenne conuiuium prefectus Serranus cum reliquis omnibus præcipuis, qui numero 27 fuere. Hi nihil mali suspicati quod Barbari omnia astute dissimulauerant, secure & incaute in terram tanquam ij qui cum regulo cibum sumpturi essent, descendunt. Inter epulandum ab ijs qui in insidijs collocati fuerant opprimuntur. Fit clamor, undique nuntiatur protinus in nauibus nostros occisos, & in tota insula hostilia esse omnia: prospiciunt ex nauibus nostris, pulchram crucem quam in arbore posuerant: à barbaris magno furore in terram præcipitari & in frusta secari. At Hispani reliqui qui in nauibus manserant, de sociorum clade edocti, maiores insidias uerentur. Quapropter anchoris sublatis uela uentis ocyus committunt. Adducitur paulò pòst ad litora uinctus misere Serranus, obsecrat, ut à tam dira captiuitate redimatur se impetrasse ut redimi liceret, modo de suis hoc fieri cõcedatur. Nostri & si ducem turpe hoc modo relinquere existimabant, tamẽ fraudem & insidias ueriti in altum tendunt, relicto Sarrano misere ad litora lachrymante, opem'que atque auxilio suorum planctu ingenti lugubriq; implorante. Hispani duce socijs'que amissis tristes anxijq; nauigabant, non modo calamitate & sociorum clade perturbati, sed quod iam ad eam paucitatem & numerum essent redacti, qui ad tres naues gubernandas impar haberetur. Qua de re consilium ineunt, & continuo communibus suffragijs nihil magis in rem esse

decer-

decernunt, quàm una aliqua trium nauium igni absumpta, duas duntaxat asseruare. Accedunt itaq; proximam insulam cui Cohol nomen erat, & armamentis in alias duas naues translatis, tertiam hanc concremant. Inde ad insulam Gibeth deferuntur. Quam & si auro ac gingibere multisq; alijs rebus felicē cognoscerent, diutius tamen ad eam nō morandum censent quod Indos illos nulla beneuolentia ad se allicere potuerint. Armis autem decernere paucitas prohibebat. Illinc ad Porne insulam tendunt. Duæ in hoc archipelago insulæ erant ingentes amplæq;, quarum altera Siloli dicta est, cuius rex sexcentos liberos habebat. Altera quam diximus Porne Siloli maior est. Quippe quæ nauigatione sex mensium ambiri uix possit, Porne autem trium. Sed quemadmodum illa uastior, ita hæc & terræ felicitate beatior, & urbis eiusdem nominis magnitudine clarior est. Sed cum Porne insulis cæteris quas hactenus collustrassent nobilior haberetur, unde & cæteros bonos mores uitęq; cultum accipere uidebantur, statui horum populorum mores et instituta paucis attingere. Sunt omnes hi insulani Caphrę, hoc est gentiles, solem & lunam deos colunt: soli diei, lunæ uero noctis imperium ascribunt, illum marem, hanc fœminam dicunt, atq; hos cæterarum stellarum parentes uocant, quas omnes deos esse, minutos tamen, arbitrantur. Solem orientem certis carminibus salutant potius quàm adorant. Item lunam noctu fulgentem, à quibus liberos, fœcundam pecoris fœturam, terre uberes fructices, aliaq; id genus deposcunt. Cæterùm pietatem ac iustitiam colunt, & præcipue pacem atq; otium amant, bellum uero maxime detestantur, regem suum dum paci studet, ut deum colunt. Cum belli cupidior sit, non quiescūt donec hostium manu in acie ceciderit. Qui ubi bellum gerere statuit, quod raro fit, primus à suis in acie collocatur, ubi omnem hostium impetum sustinere cogitur. Neq; strenue in hostem inferunt sese, nisi donec regem suum occisum intelligunt, tunc enim primum pro libertate & futuro rege pugnare incipiunt. neq; unquam apud eos uisus est rex belli autor quin in acie ceciderit. Qua de re raro bella gerunt, fines protendere iniquum putant. Omnibus autem præcipuum est studium ne finitimos populos aut peregrinos iniuria lacessant. Verùm si quando ipsi lacessiti fuerint, par pari referunt. Et ne latius serpat, protinus ad concordiam spectant. Neq; quicquam apud eos gloriosius esse poterit, quàm si quis prior pacem petierit: neq; item magis indecorum quàm in pace petenda præuentum esse, fœdum autem atq; detestabile censent pacē petēti negare, etiamsi quis iniuria lacessitus fuerit. Nam que in huius exitium finitimi omnes tanquam dirum atque impium protinus conspirant. Quo fit, ut omni ferè tempore tranquillitate & otio fruantur. Nulla apud eos latrocinia, cædes etiam nulla. Nemini regem præterquā uxoribus eius & liberis alloqui fas est, non nisi eminus per cannas quas auri illius apponunt, & quicquid uolunt per eas insusurrant. Post mortem homini nullum esse sensum dicunt, quod nec ullus ante natalem fuisset. Aedes habent exiles ex lignis & te rra constructas, partim rudere, partim palmatis frondibus coopertas. In urbe Porne uiginti millia domorum esse certum habetur. Vxores ducunt quot alere possunt, cibo utuntur, quem aut aucupium aut piscatio præbet. Panem ex oryza conficiunt. Potum ex liquore qui de cōscissis palmarum, ut diximus, ramis, stillat. Alij mercaturam in propinquis insulis faciunt, ad quas iuncis deferuntur: alij uenationi, alij piscationi, alij agriculturæ student. Vestes habent ex gossampino, animalia etiam ferè omnia quæ apud nos sunt pręter oues, bouem & asinum. Equi tamen perexigui & exiles sunt. Camphoræ, gingiberis & cynamomi magnus apud eos prouentus. Inde nostri rege illo salutato & muneribus cōdonato ad Moluccas tendunt: quę illis ab eodem rege commonstratę fuere. Veniunt ad litora insulæ Solo, ubi margaritas magnitudine ouorum turturum aut aliquādo gallinarum intelligunt, quæ tamen non nisi in altissimo æquore expiscari possunt. Nostri huiusmodi unionem non attulere, quod anni tempus illorum pisca-

A scationem non præbebat. Cepisse tamen ea in regione ostreum attestantur, cuius caro septem supra quadraginta librarum esset. Hinc facile crediderim tantæ magnitudinis margaritas illic reperiri. Cum satis constet uniones concharum partum esse. Et ne quicquam pretermittam, constanter nostri asserũt narrauisse insulanos Porne, regem gestare in diademate uniones duos oui anserini magnitudine. Hinc ad insulam Gilonam uentum est ubi homines conspexere auriculis longis atq; adeò pendulis ut humeros attingerent; quæ cum admodum admirarentur nostri, intelligunt ab indigenis, haud longe distare aliam insulam, ubi homines essent non solum pendulis, sed adeò latis amplisq; auriculis, ut cum ex usu esset, altera earum uniuersum caput cõtegeret. Nostri autem qui non monstra, sed aromata quærerent omissis nugis recta ad Moluccas tendunt, octauo mense postquam præfectus eorum Magellanus in Mauthan occubuerat, ab eis repertæ sunt. Insulæ sunt numero quinque, Tarante, Muthil, Thedori, Mare, & Matthien nuncupatæ: tum citra, tum ultra, tum etiam sub ipso æquinoctiali sitæ. Alia Gariophilum, alia Myristicam nucem, alia cynamomum gignit. Vicinę sunt omnes, sed paruę atque angustæ admodum. Reges Marthin paucis ante annis immortales animas esse credere cœpere. Haud alio argumento ducti, quàm quod auiculam quandam pulcherrimam nunquam terræ aut cuiquam alij rei quæ in terra esset, insidere animaduerterent. Sed aliquando ex summo æthere exanimem in humum decidere. Et cum Mahumetani qui ad eos commercij causa commearent, hanc auiculam in paradiso ortam, paradisum uero locum animarum quæ uita functæ essent, attestarentur, induerunt hi reguli Mahumeti sectam, quod hæc de hoc animarum loco mira polliceretur. Auiculam uero Mamuco Diata appellarunt. Quam adeò sancte religioseq; habent, ut se ea reges tutos in bello existiment, etiamsi suo more in prima acie collocati fuerint, Plebei autem Caphræ sunt, & eisdem fere moribus & institutis, quibus insulanos Porne ostendimus. sunt egentes admodum utpote apud quos nihil præterquam aromata proueniant, quæ cum uenenis arsenico & Mercurio sublimato uulgo appellato, ac linteis quibus ut plurimum uestiuntur, libenter commutant: in quem uero usum his uenenis utantur nondum satis compertum est. Viuunt pane sagu & piscibus, nonnunquam psittacis. Latent tuguriolis demissis admodum. Quid multa? Omnia apud hos humilia & sordida præter pacem, otium & aromata. Quorum alterum & quidem pulcherrimum summumq; bonum ingens mortalium iniquitas ex hoc nostro orbe ad eos relegasse uidetur. Aromata uero tum auaritia tum insatiabilis gulæ auiditas, nos in ignoto etiam orbe illorum quærere cogit. Adeò hominum proteruia salubria quæque haud longius satis nequit protrudere, neq; quæ luxus & libidinis appetere. Nostri uero Moluccarum situ diligenter inspecto, & cuiusque insulæ, præterea regulorum moribus exploratis, ad Thedori accedunt, & quod hanc copia Gariophili cæteris antecellere, regem uero prudentia & humanitate reliquis regibus præstare intelligebant. Paratis itaque muneribus in terram descendunt ac regem salutant, præbentq; munera tanquam à Cæsare missa. Ille muneribus benigne acceptis, in cœlum suspiciens, iam inquit biennium agitur, cum uos à maximo rege regum ad inquirendas has terras demissos è siderum ratione cognoui. Quare aduentus uester tanto mihi gratior iucundiorq; est, quanto astrorum significatione diutius mihi præscitus fuit. Et cum nihil huiusmodi euenire scio quod nõ tamdiu fatorum & siderum decreto statutum sit, non is ero qui aut facile aut siderum significationi aduersari moliar, sed uolens libensq; posthac deposito regio fastigio me tantummodo regis uestri nomine huius insulæ procurationem gerere existimabo. Quare naues in portum subducite, & reliquos socios in terram tuto descendere iubetote, ut nunc tandem post tam longam maris iactationem, totq; rerum pericula secure terræ benignitate frui, & corpora curare possitis. Neque aliud existimate quàm uos in regis uestri regnũ

uenire. His dictis rex deposito diademate singulos amplectitur, & quæ terra A illa alimenta habebat afferri iubet. Nostri hac re lætati, ad socios redeunt, ac quæ acta sunt renunciant. Hi hac regis comitate & beneuolentia lætati insula potiuntur. Vbi cum aliquot diebus regia munificentia fuissent recreati, inde ad reliquos regis legatos mittunt ad insularum copias explorandas, & regulorum animos conciliandos. Tarante proxima erat, & hæc quoque minima est insula. Quippe quæ paulò ultra sex milliarium Italicorum ambitum habet. Est huic proxima Matthien & ea exilis. Hæ tres Gariophili magnam copiam gignunt, sed longe uberiorem. In quartum annum arbores hæ non nisi in abruptis rupibus prouenire solent, & ita densantur, ut plerunque lucum faciant. Arbor hæc tum folijs, tum crassitudine, tum ipsa etiam altitudine lauro simillima est. Gariophilum quem uulgo à similitudine clauum nominant, nascitur ex summis singulis ramusculis. Corolla primum, tum in ea flos haud alius quàm mali aurei prodit. Aciesq; seu cuspis ipsa Gariophili summo stipiti insidet, donec paulatim in longum exurgens mucronem efficit. Rubescit primum, mox sole tostum nigrescit. Huius arboris syluas inter se, quemadmodum nos uineas, indigenæ partitas habent. Gariophilon siris condũt, donec aliò à mercatoribus transferatur. Quarta insula Muthil haud cæteris maior. Hæc cynamomum gignit. Arbor hæc surculosa & alioqui sterilis siccitate gaudens, simillima est arbori quæ malum fert punicum. Huius cortex ad solis calorem dehiscẽs à ligno auellitur, & paululum ad solem detostus fit cinamomum. Huic propinqua est alia insula, quæ Badam appellatur, Moluccensibus insulis maior ampliorq;. In ea Myristica nux nascitur. Cuius arbor procera amplaq; est. Arbori quæ nucem iuglandem fert admodum similis. Neq; hæc nux aliter quàm iuglans producitur, gemino protecta operimento, puluinati primum calycis, sub hoc tenuis membrana, quæ reticulatim nucem amplectitur. Hæc apud nos Muscatæ flos, ab Hispanis macis uocatur, nobile atq; salubre aroma. Alterum opperimentum ligneum est B putamen, ut auellanæ cui quam diximus ipsa nux inest muscata. Gingiber uero passim in singulis insulis huius archipelagi nascitur. Aliud seminatim, aliud sponte prouenit. Sed quod seminatur nobilius est. Herba similis illi quæ crocum fert, & eo modo eius radix fere nascitur, quæ Gingiber est. Nostri ab regulis singulis benigne suscepti fuere, & exemplo regis Theodori sese Cæsaris imperio ultro submisere. At Hispani qui non nisi unam atque alteram haberent nauim, statuere de singulis quidem aliquid afferre, sed naues Gariophilo onerare, quod huius & anno illo uberior prouentus fuisset, & huius generis aromatis maiorem copiam naues capere possent. Impletis itaque Gariophilo nauibus, & literis muneribusq; à regibus ad Cęsarem acceptis, discessum parant, literæ plenæ erant fidei atque obseruantiæ. Munera erant enses Indici, aliaq; id genus. Sed præcipuum Mamuco Diata hoc est auicula dei, qua se in prælio tutos inuictosq; putant. Harum quinque missæ fuere, unam impetraui à præfecto nauis, quam reuerendiss. D. T. mitto. Non quod se ea ab insidijs & ferro tutam putet, ut isti perhibent, sed quod eius raritate & pulchritudine delectetur. Mitto quoque & cynamomi & muscatæ & Gariophili aliquid, ut cognoscat nostra aromata ijs quæ Veneti & Portugallenses afferunt, non modo non deteriora, sed nobiliora quod recentiora sunt. Nostri dum ex Thedori soluissent, ecce altera nauis & maior quidẽ, uitio facto aquam hausit, ita ut ad Thedori regredi necessum fuerit. Hispani dum hoc incommodum non nisi magno negocio & in multorum dierum spatio posse tollere animaduerterent, conuenere ut altera nauis ad promontorium Cattigara, inde per altum quàm longe posset à litoribus Indiæ ueheretur, ne à Portugallensibus conspici posset, donec promontorium Africæ, quod ultra capricorni tropicum protenditur, & cui Bonæ spei Portugallenses nomen indidere, in conspectum ueniret, quod inde haud difficilis in Hispaniam esset nauigatio. Altera uero nauis cum primum refecta esset, rursus

per

A per archipelagum uastumq; illum oceanum ad litora illius cõtinentis quam suprà memorauimus cursum caperet, donec eam oram reperiret, quæ è regione Dariensis esset, ubi angusto admodum terræ spatio australe illud mare ab occidentali, in quo Castellanorum sunt insulæ, disiungitur. Soluit itaque denuo ex Thedori nauis altera, & citra æquinoctialem ad duodecim gradus uecta, promontorium Cattigaræ, quod Ptolemæus longe etiam ultra æquinoctialem protensum arbitratus est, non inuenere. Sed postquam ingens maris spatium demensi essent, ad promontorium Bonæ spei, inde ad insulas Hesperidum delati sunt. Et cum hæc nauis longa hac nauigatione concussa aquam admitteret, non potuere nautæ, quorum iam multi etiam rerum & nauigationis incommoditate perierant, exhauriendæ sentinæ satagere. Quapropter in unam insularum quæ sancti Iacobi nuncupatur, descenderunt, ut seruos emerent. Nostri autem dum pecuniam nautarum more nõ haberent, Gariophilum pro seruis offerunt. Qua re per Portugallenses qui in illa insula magistratum gerunt intellecta, tredecim ex nostris in uincula coniecti sunt. Reliqui in numero decem & octo erant. Hac rei nouitate territi, dimissis socijs continuo in Hispaniam tendunt. Quo decimosexto mense postquam ex Thedori discessere, salui atque incolumes sexto Septembris ad portum Hispali propinquum peruenere. Digniores profecto nautæ, qui æterna memoria celebrentur, quàm qui cum Iasone ad Colchidem nauigarunt Argonautæ. Nauis autem ipsa multo dignior, ut inter sydera collocetur, quàm uetus illa Argo. Hæc nanque ex Græcia duntaxat per pontum uecta est, nostra uero ex Hispali austrum uersus. Indeq; per uniuersum occidentem, perq; inferius hemisphærium, in orientem penetrans, rursum in occidentem remeauit. Reuerendissimæ D. T. me humillime commendo. Datum Vallisoleti, die XXIIII. Octobris M. D. XXII.
B

E. Reuerendiss. ac Illustriss. D. T.

Humillimus & perpetuus seruitor

Maximilianus Transsyluanus.

ARGVMENTVM. A

FERDINANDVS Cortesius natione Hispanus, Sacræ Cæsareæ & Catholicæ maiestatis in Iuchutan generalis præfectus, ut magnanimi uiri mos est, à ciuitate Cempoal quindecim leuis armaturæ equitibus, & peditibus quingentis Hispanis ad dominum Muteezuma primatem illarum regionum dominū subigendum proficiscitur. In itinere milites quidam Didaco Velazquez suadente deficere studēt, in eos de more animaduertit, iter prosequenti hostiliter obuij fiunt incolæ è Tascaltecal, quos fundit, uincit, & Vasallos Sacræ Catholicæ Maiestati facit una cum alia prouincia Guaxacingo nomine, illis comitantibus ciuitatē Churrultecal capit, diripit, imperataq; faciunt. Nunciat Dominus Muteezuma, ne ad eius regionem proficiscatur. Constituit Cortesius proficisci. Transcendit montes asperrimos, niuibus altissimis refertos: ex quibus ingens fumeus globus ascendit uisu mirabile. Hispanis modis uarijs obesse studet, & delere Dominus Muteezuma. Tandem annuēte Muteezuma ad celebrem ciuitatem Temixtitan illius regiam proficiscitur in lacu mirabiliter constitutam, uisis prius uarijs, & egregijs ciuitatibus. Obuius fit Muteezuma omnibus prouinciarum proceribus assistentibus, uaria pompa, & ceremonijs introducitur Cortesius: quo introducto Dominus Muteezuma se in uasallum subdit Sacræ Catholicæ Maiestati, & obedientiam exhibet Cortesio, & suæ nationis originem refert. Bergantinos construendos curat quatuor præfectus Cortesius: quibus, si ciuitas defectioni studeret, litori milites posset exponere. In ciuitate Temixtitan existenti Cortesio nunciatur, Dominū Muteezuma Qualpopoca cum alijs in Hispanos in ciuitate Veræ Crucis relictos, concitasse. Dominum Muteezuma leui carceris genere mancipat, & Qualpopoca cum coniuratis adduci committit, quem adductū publice comburi iubet. Narrantur à Cortesio miranda Domini Muteezuma palatia ad eius habitationes, narrat præterea uarias domos uoluptatis causa extructas, in quibus uaria animalium uolantium, & quadrupedum genera continētur. Narrat Domini Muteezuma obsequium nullo Christiano principi comparandum, narrat religiosorum mores, & habitum, religionemq;, & quibus ex rebus idolorum imagines conflent. Sacrificij modum in pueris, aut alijs maioribus sacrificandis, describit Meschitarum, & religiosarum domuum modum. Conuocat Muteezuma proceres omnes eidem Vasallos, ut Sacræ Catholicæ Maiestati se subdant iubet, quod exequuntur, & Cortesius auri plurimum, & uaria alia emblemata ab eis petit, & obtinet, portum in ea ad naues suscipiendas inuestigat, & inuenit in fluuio nomine Panuco. Aurifodinas inuestigat, & inuenit plures, & dites. Domos Sa. Catho. Maiesta. extruendas iubet à Domino Muteezuma, quæ mira arte & celeritate conficiuntur. Narrat aurum, argentum, uestes, uasa, aliasq; ex plumis mira arte contexta munera à Domino Muteezuma Cortesio data, Sacræ Catholicæ Maiestati transmittenda. Dum ipse Cortesius Sacræ Catholicæ Maiestatis res dirigit, æmulus Didacus Velazquez Pamphilum Naruaez octingentis peditibus, octuaginta equitibus, & tormentis plurimis ad ea loca decem & octo nauibus malo animo destinat, hoc Cortesio nunciato, relictis præsidio Hispanis in celebri ciuitate Temixtitan, trecentis peditibus ei obuiā proficiscit, ut quid uelit cognoscat. Multa hinc inde eueniunt, ut cōcordia intercedat: quæ cum nō succederet, magnanimus Cortesius Naruaez aggreditur, & capit, et eius milites sibi socios reddit. In ciuitate Veræ Crucis existēti Cortesio nūciatur, ab incolis è Culua Hispanos præsidio ciuitatis Temixtitā impositos oppugnari. Præfectos cū Hispanis ad uaria loca transmissos magna celeritate conuenire iubet, & nullo repugnante celebrem ciuitatē ingreditur: quē una cum Hispanis in fortilitio aggreditur innumera Indorum multitudo, pluries B

fortili-

A fortilitio exeunt, domos comburunt, turrim expugnant, multi ex Hispanis interimuntur, & uulnerantur, & ipse Cortesius uulneratur, à suis Dominus Muteezuma fortuito casu interficitur. Pluries Cortesium colloquijs decipere student Indi. Vafer Cortesius intrepidus permanet, annonæ, & commeatuum caritate cum premeretur, ciuitate egredi cum socijs & auro constituit: & mira difficultate, & periculo egreditur, amissis Hispanis plurimis, & auro. Illum insequũtur Indi per leucas uiginti, & die noctuq; assidue eos oppugnant. Deuenisunt ad prouinciam Tascaltecal, benigne excipitur à Dominis illius: uulneribus medicamina adhibent, ex Hispanis moriuntur plures, aliqui manci permansere, & ipse præfectus Cortesius sinistræ manus digitis duobus mutilis, sanitati pristinæ nondum restitutus bellum hostibus è Culua, & fœdere iunctis mouere constituit Cortesius: & incolis è Tascaltecal, & Churultecal opem ferentibus castra mouet contra prouinciã Tepeaca, quã uiginti dierum spatio potitur, ex ea quosdam, quia humanis uescuntur carnibus, seruituti ascribit, potitur prouincia Guacachula, & alijs quibusdã. Bergantinos duodecim construendos curat, quibus ciuitatibus in lacu constitutis obesse possit, naues duas ad equos, & arma adducenda cum pecunijs ad insulam Hispanam mittit. Videbis prælia innumera, & belli euentum ancipitem, & tandem Hispana uirtus quanta sit, & quo ingenio polleat Cortesius, lector optime cernes.

ARGVMENTI FINIS.

FERDINANDI CORTESII IN SE-
B CVNDAM DE NOVA MARIS OCEANI HIspania narrationem ad Carolum V. Romanorũ Imperatorem, Præfatio.

A naui quam sextadecima mensis Iulij, Anno Millesimo, quingentesimo decimonono, ex hac noua Maiestatis uestræ Hispania expediui, celsitudini uestræ latam, & particularem de omnibus, quæ in his locis post meum aduentum gesta sunt, & successere, informationem transmisi, quam Alphunso Fernandez, Puerto Carrero, & Francisco de Monteio procuratoribus ciuitatis Veræ Crucis, à me nomine Maiestatis uestræ à fundamentis constructæ, perferendam tradidi. Et postea quia occasionem non sum nactus, partim defectu nauium, & etiam quia in acquirendis & conciliandis his regionibus & prouincijs maxime eram anxius & occupatus, & quoniam de prædicta naui, & dictis procuratoribus nil ad nos allatum fuerat, ulterius Maiestatem uestram certiorem non reddideram de his quæ huic patriæ insunt & gesta fuere, quæ tanta & talia sunt, ut quemadmodum aliàs primis informationibus Maiestati uestræ transmissis demonstraueram, merito noui orbis Imperator appellari possit. Et hic fortassis Imperialis titulus non minor est censendus, quàm ille Germanorum, quem Dei Optimi Maximi auxilio, & claris suis uirtutibus Catholica Maiestas uestra impræsentiarum obtinet. Et si sigillatim res quę in illis habentur exprimere aggrederer, nunquam finem imponerem. Ideo si forte plenam (prout celsitudo uestra desiderat, & ipse teneor) notitiam nõ exhibuero: illa mihi clementer ueniam dare dignabitur: quum ad hoc scribendi munus inhabilis sim, nec temporis opportunitas adsit. Omnibus tamen ingenij mei uiribus operam dabo omnimodam rei ueritatẽ exprimere. Et illud præterea, quod Maiestatem uestram scire oportere cognouero. Et similiter mihi indulgeat celsitudini uestræ supplico, si ad unguem quomodo & quando res gestæ sint non recensuero. Et si aliqua ciuitatum, uillarum & ipsorum domi-

norum nomina prætermisero, qui audito Maiestatis uestræ nomine sese illi-us seruitio sponte obtulerunt, & in subditos & uasallos subdidere. Quando-quidem graui quodam infortunio, quod nobis nuper euenit, ut in huius nostri operis progressu celsitudini uestræ latius innotescet, scripta & monumenta omnia quæ cum harum regionum incolis in unum congesseram, uarijs cum rebus amisi. A

FERDINANDI CORTESII DE NOVA MARIS OCEANI HISPANIA, Narratio secunda.

RIMA relatione, serenissime ac inuictissime Imperator, ciuitates & uillas, quæ regali Maiestatis uestræ seruitio se obtulerant, quasque acquisitas retinebam, exposueram. Innuebam præterea mihi relatum esse de quodam potēti domino, qui Mōte Zuma appellabatur, quem istius prouinciæ incolæ secundum eorum computationem per nonaginta aut centum leucas ab ipso maris litore & portu, ad quem applicueram abesse putabant. Diuino fretus auxilio, ac celsitudinis uestræ nominis celebritate ad quæcunque loca quæ inhabitaret penetrare constitueram. Et præterea recolo, me quo ad istius magni domini acquisitionem ultra proprias uires obtulisse. fueram enim celsitudini uestræ ingenue pollicitus, quod illum aut captiuum haberem, aut interimerem, aut omnino suæ regali coronæ subijcerem. Et hac sententia à ciuitate Cinpual (quā Hispalim appellari placuit) sextadecima Augusti profectus sum quindecim leuis armaturæ equitibus, & peditibus quingētis melius ad bellū accinctis & aptioribus quos inuenire potui. Et præsidio ciuitatis Veræ Crucis dimisi pedites centum & quinquaginta & equites duos, qui fortilitium seu arcem ibi construendam modis omnibus curarent, quæ pene iam confecta est, & reliqui illam prouinciā Cinpual, & montana contermina dictæ ciuitati pacifica, quibus in locis arbitror esse ad quinquaginta millia hominum ad pugnam aptorum, & quinquaginta uillas, ac castra Maiestati uestræ fidelia & syncere subiecta, quemadmodum hactenus extitere et in præsentiarum existunt, quoniā ad meum aduentū subijciebātur domino Mōte Zuma, & ut mihi retulerāt, non diu fuere illi subditi. Et quamprimum maximæ, & regalis potentiæ Ma-statis uestræ fama ad illorum aures deuenit, ilico acclamarunt uelle esse subditi Maiestatis uestræ, & amicitiā meam desiderare. Rogantes insuper, eos à prælibato domino Monte Zuma defenderē, qui eos ui, & tyrānide subditos detinuerat, qui liberos ab eis accipiebat, ut illos dijs suis sacrificaret. Sunt equidem fideles celsitudinis uestræ subditi, eosque in fide permansuros arbitror, ut à prefati domini tirannide liberentur, tum etiam quoniam à me hactenus bene tuti fuere, & maximis sum eos prosecutus fauoribus. Et pro maiori munimine eorum, qui in ciuitate remanebant, aliquos ex primatibus cū quibusdam alijs, qui mihi in itinere non parum profuere mecum eduxi. Et quoniam, ut opinor, in prima relatione Maiestati Vestræ significaueram, aliquos, qui mecum transfretauerant fuisse alumnos, familiares, & amicos Didaci Velazquez, illi moleste ferebant, quod talia ad Maiestatis Vestræ nomen, & incrementum, forti animo & feliciter exequerer, & ex ipsis quidam uoluere à me deficere, & ab ea patria recedere, & precipue Hispani quatuor quorum nomina sunt Ioāes scutifer, Didacus Armeno, Condisaluus Dumbria naucleri, quos pilotos nominant, & Alphōsus Pennato, qui (ut ipsi sua sponte professi sunt) constituerant paruam triremem abducere, quam bergātinum appellant: in ipso portu existentem cum pane & carne suilla. Et interfecto nauclero cum eadem proficisci ad insulam Fernandinam: ut Didaco Velazquez significarent me nauem ad Maiestatem uestram transmittere, et admonere eum de omnibus quæ ea importarētur, & quā dicta nauis iter esset fa- B

A set factura: ut dictus Didacus Velazquez naues in insidijs collocaret, quo dictam nauem capere posset, quemadmodum re ipsa postea executus est. Etenim quamprimũ cognouit nauem meã transiuisse, iussit nauem (quam carauelam appellant) ut nauem meam apprehenderet, subsequi: quod tamẽ exequi non potuit. Quoniã nimium nauis nostra fuerat progressa. Confessi sunt praeterea alios eiusdem esse sententiae, ut dictum Didacum Velazquez certiorem facerent de antedicta naui. Visis confessionibus dictorũ delinquentium, secundum iustitiam, & prout temporis necessitas, & Maiestatis uestrae seruitium postulabat, puniui: quia praeter familiares alumnos & amicos Didaci Velazquez, alij quoq; prouinciam exire admodum desiderabãt, cum uiderent dictam patriam tam latam & tot hominibus refertam, paucitatẽ Hispanorum considerantes, idem sentiebant: ratus si ibi naues remanerent, illi qui desiderio defectionis flagrarent, & qui patriam exire cuperent, facillime eisdem exire possent, & ipse pene solus remanerem. Et propterea ea quae gesseram in Dei Optimi Maximi, & Maiestatis uestrae seruitio in his partibus impediri possent. Simulaui naues eas adnauigandum non fore idoneas, illasq; in littus subducendas curaui. Quapropter spem omnem abiecere mi grandi ab illis locis. Et ego iter meum securius peregi, & absq; aliquo timore, quoniam postquam discessissem à ciuitate, gens custodiae à me constituta nullo pacto mihi deesse poterat.

Transactis decem diebus, postquam naues subduxeram: cum exissem ciuitatem Verae Crucis, & peruenissem ad ciuitatem Cinpual, quae abest à ciuitate Verae Crucis per quatuor leucas, ut inde coeptũ iter prosequerer (continet autem leuca quatuor milliaria Italica) significauerũt mihi habitatores ciuitatis Verae Crucis, quatuor naues per ea littora uagari, & praefectũ, quẽ in ciuitate Verę crucis dimiserã ad eas scapha transuectũ, & ipsos eidem in-

B dicasse, qualiter erant naues Francisci de Garay locum tenentis, & praefecti in insula de Xamaycan, & ueniebãt ad nouas detegẽdas prouintias. Et eundem meũ praefectũ eisdẽ in nauib. cõmorantibus aperuisse, qualiter ego nomine Maiestatis uestrae habitandam susceperam illam prouintiam, & aedificaueram ciuitatem distantem per unam leucam ab eo loco ubi naues constiterant, & quod eo secum proficisci poterant, meq; certiorẽ reddendũ de eorum aduentu curaret, & si aliquibus indigerẽt, possent in ea releuari. Subiunxit idem praefectus, quod eos scapha sua in portũ anteiret, quem actu demonstrauit. Et in nauibus existentes respõderunt, dictum portũ uidisse, quoniam ante eundẽ progressi fuerãt, & quod consiliũ eius exequerẽtur. Cumq; ipse praefectus scapha ad portũ iter uertisset, naues eã nõ sunt subsecutae, nec demonstratum portũ petiere, & ulterius per ea litora uagabantur, & quod ipsi incolae, posteaq; in portũ non uenerant, qualis esset eorũ animus, penitus ignorabant, & ilico ad eam uillã, ubi naues ancoras iecisse cognouerã, profecturus discessi, quae est ad tres leucas infra ciuitatẽ Verę Crucis, & cũ nullus ex Hispanis praenominatis terrã cepisset, ut eorum uoluntatẽ, & intentionem exploratam haberem, per eadem litora progressus sum. Iamq; per leucam aberam ab eisdem nauibus, cum mihi tres ex prędictis nauibus socij obuij facti sunt. Primus tanquã publicus notarius, & duo alij tãquam testes, ut sui praefecti nomine mihi monitionem facerent, profecti fuerãt, quam in scriptis attulerant in qua continebatur, quod ipse me certiorẽ per eos faciebat, eum ad eam regionẽ primò aduentasse, & quod in ea habitare constituerat, propterea me commonefaciebat, ut inter me & eundem praefectum terminos ponerem, quoniã ipse coloniam suam collocare uolebat per quinque leucas infra uillam Nautel, quae abest per duodecim leucas à ciuitate, quę in praesentiarũ Almeria nũcupatur. Quibus auditis respõsum dedi, quod eorũ praefectus personaliter ad me ueniret, proficisceretúrq; suis nauibus ad portũ Verę Crucis, ibi colloqueremur, & ex eo tũc cognoscerẽ quali esset intẽtione, & si forte naues suae aut ipsius milites necessitate aliqua premerentur,

A

modis omnibus eisdem opem ferendam curarem, eo maxime postquam ser/uitijs Maiestatis uestræ innitebātur, & ego nil aliud mēte & animo agitarē, nisi ut se offerret occasio, quo celsitudini uestræ possem rē gratā efficere quā euenisse putabam, si præfecto suo, & illius militibus in Maiestatis uestræ ser uitijs existētibus opem tulissem. Et illi mihi responsum dedere, quod nullo pacto eorum præfectus, aut aliquis comitum terram attingere uolebat, aut eo ubi essem conuenire. Ipse dubitans eosdem damna aliqua, posteaquā ad me uenire recusabant loco, ubi constiterāt intulisse, secuta nocte secreto me collocaui ad littus maris contra locum ubi naues ancoras iecerant, ibiq; de/litui usq; ad horam duodecimam diei subsequentis, animo uoluens prefectū, aut aliquem ex naucleris terram capturum, ut ab eis sciscitari possem, quid nam agerent, quas regiones peragrassent (& si quid damni locis intulissent) certiorem Maiestatem uestram facere possem. Nunquam tamen ipse, aut comitum aliquis descendit, & posteaquam nullus descendebat, mandaui tri bus illis, qui ad me cum monitione antedicta aduenerant, ut ornamenta sua exuerent, illisq; tres ex meis commilitonibus induendos curaui, qui prope-re ad proximum littus profecti existentibus in nauibus acclamarūt, quibus uisis ilico scapha duodecim qui in nauibus erat uiri balistis & pixidibus ful citi (Sunt autem pixides paruæ manuales bombardæ, quas uulgus sclope/tos uocat) litori applicuere. Hispani uero, qui ad eos acclamauerant, à litto-re secessere, & non aliter quam si umbra indigerent ad dumeta ibi proxima ex industria profecti sunt, & hoc pacto è scapha quatuor prosiliere, duo bali stis, & reliqui pixidibus armati, qui circumsepti à commilitonibus, quos in litore insidijs collocaueram capti omnes fuerunt. Vnus ex captiuis naucle rus præfectum, quem præposueram ciuitati Veræ Crucis, interemisset adiecto pixidi suo igni, nisi ignis fomento defuisset, qui in scapha reman/serant ad naues retrocessere, quæ antequam scapha ad eas aduentasset, iam uentis uela dederant antequam ab illis qui in schapha erāt, aliquid cogno-scerent, ab eisdē quatuor qui captiui apud me remanserunt intellexi, quali/ter peruenerāt ad fluuium quendā infra per triginta leucas infra Almeriam, & incolæ placide, & libenti animo eos susceperant, & duce pecunia omnia necessaria eisdem fuerant elargiti, & uiderant aliquid auri, quod incolæ ad eos attulere in modica tamen quantitatè, nam tantum aliarum rerum per/mutatione ad tria pondera auri receperant & ad littus non peruenerant, sed penes conspexerant quasdam colonias in ripa fluminis cōstitutas, erāt enim tam prope, ut facillime è nauibus conspici possent. Nullum ibi lapideū extat ædificiū, sed domus omnes ex palea & limo habent alta manu fabricata, quę omnia postea clarius & latius accepi ab illo magno domino Monte Zuma, & quibusdā alijs, quos ipse secum retinebat ex dicta patria, & ab Indo, qui uehebatur eisdem nauibus, dicti fluminis accola, quem etiam ipse captiuum detinueram, & eundem Indum cum nuncijs dicti domini magni Monte Zu ma ad dominū illius fluminis, qui Panuco nuncupatur, destinaui ut eum al loquerentur, & ad seruitium & deuotionem Maiestatis uestræ allicerent. Et ipse Panuco oratorem ad me destinauit unum ex suis proceribus. & (prout dicunt) dominum unius coloniæ, qui me suo nomine donauit uestibus qui/busdam emblematibus & pennis uarijs. Nunciauitq; præterea illum cum u/niuersa ipsius patria admodū desiderare subesse uestrę Maiestati, & meā cu pere amicitiam, ego quoq; bona quæ ex Hispanijs attuleram, eidem sum im partitus, ex quibus plurimum uoluptatis accepit, & adeo quod quando na/ues Francisci de Garai, quarū superius memini, reuersæ sunt ad illa loca, mi/hi illico nunciandum curauit, dictas naues à prælibato flumine quinq; die/rum spacio abesse, & quod eidem indicarem an illi, qui uehebantur illis na/uibus, essent à mea patria, quoniam ipse omnia necessaria impartiretur, & nauibus iam fœminas quasdam, & gallinas importari fecerat.

Per prouinciam Cinpual tribus continuis diebus progressus sum sere/nissime

A nissime ac potentissime domine, omnibus in locis bene acceptus. Quarta uero luce prouinciam aliam ingressus fui Sienchimalen nũcupatam, in qua est oppidum munitissimum tuto, & arduo loco situm, est enim ad latus asperrimi montis, & ad illud ingressus non patet nisi per locum in graduum similitudinem: quem soli pedites & ipsi difficillime, si incolæ locum tueri uelint, transire possunt. In planicie sunt plurimæ uillæ, & pagi usq; ad quingentas, trecentas, ducentas, & centum habitationes, & loca hæc subsunt Domino Monte Zuma. Illi me grato exceperunt animo, & necessaria ad prosequendum cœptum iter contribuere: indicaruntq; eos optime scire, quòd ad eorũ dominum Monte Zuma inuisendum proficiscebamur, & pro comperto haberem illum syncere mihi amicũ, ipsumq; eisdem mandasse, ut me quàm gratissime reciperent: ego autem eisdem de omnibus nobis concessis satisfeci, gratiasq; immortales egi de eorum grato in nos animo, & impensis officijs. Exposui præterea eisdem, quòd ad aures Maiestatis uestræ illius fama peruenerat, & propterea Maiestas uestra mihi seriose iniunxerat, ut illum Maiestatis uestræ nomine inuiserem: illucq; illius uidendi gratia tantum proficiscebar, & sic montis cacumẽ transgressus sum, quod est in fine istius prouinciæ: & illud uocamus cacumen dei nominis, illud enim primo in istis partibus transiuimus, quod est tam arduum & excelsum ut par sibi in Hispanijs, quo ad difficultatem transeundi, inueniri posse minime cogitem, illud tamen tuto transiui, & in ipsius cacuminis descensu sunt aliæ uillæ castro cuidã, quod Teyxnacan appellatur subiectæ, quarũ incolæ nos quoq; benigne excepere non minus, quàm illi ex Sienchimalen, declararuntq; bonũ domini sui Monte Zuma in nos animũ, & alia eadem multa, quæ nobis alij superius aperuerant, ipse pariformiter omnibus integre satisfeci.

Et inde digressus trium dierum spacio loca sine domibus, & inculta emensi fuimus, & propter sterilitatem defectum, aquarum & intensa frigora, deus B cordium scrutator testis est, quæ, quanta, & qualia, & præsertim siti, fameq; perpessi fuerimus, & præcipue ex maximo grandinis, & aquarum turbine, qui in illa inhabitata regione nos intercepit, quo urgente ratus sum multos ex nostris frigore perituros. Mortui tamen sunt plures Indi, quos nobiscũ ex insula Fernandina duxeramus pannis, & uestibus obsiti, post eos in solitudine peractos dies aliud excelsum montis cacumen, non adeò tamen arduũ, ut primum extiterat, pertransiuimus, in cuius uertice turris modicæ magnitudinis erat pene columnis lapideis similis, quibus apud nos in triuijs, & locis alijs sacrosanctæ imagines uenerandæ imponuntur, in qua deos suos collocarant. Circundabant turrim prędictam plurima incisa ligna in strue congesta, & forte ultra mille currus, & ab euentu appellauimus lignorum uerticem. In descensu autẽ ipsius uerticis est uallis multũ habitata inter duos asperrimos montes constituta, & prout conijcere potuimus, habitatores satis pauperes erant: & per duas leucas per loca semper habitata progressus deueni in planiorem regionẽ: in qua nobis uisum est dominum illius prouinciæ residere debere, ibi enim melius ædificatæ domus existebant, quàm aliquo in loco ubi fueramus, omnes erant ex quadratis lapidibus & nouiter constructæ, illis enim decoræ multæ magnæ, & sumptuosę aulæ & optime fabrefactæ, beneq; ordinatæ inerant habitationes. Vallis hæc, & colonię nominãtur Cartaney, earum dominus & habitatores læto uultu me recepere, & cõmode sunt hospitati. Posteaquam illum allocutus sum uestrę Maiestatis nomine, & ei mei aduẽtus ad has regiones causas exposui, ab eo petij an subesset domino Mõte Zuma, aut si alterius cuiuslibet factionis existeret. Illi maximã attulit admirationem perscrutatio mea, & respondendo dixit: Quis non est subditus, & subiectus domino Monte Zuma, innuens quòd ferè uniuerso terrarum orbi dominaretur. Tunc eidem uires potentiam, & etiam in uarias gentes & nationes ampla Maiestatis uestræ imperia abunde recensui, & plurimos potentiores Dominos Monte Zuma, Celsitudinis uestræ imperio parere,

Frigore homines aliqui moriuntur

parere, quod sibi gratum fuit auditu, & similiter Dominum Monte Zuma, A & reliquos incolas illarum prouinciarum facere oportere, eumque ilico, ut se in uasallum uestræ Maiestatis subderet requisiui, addendo, quod si se in uestræ Celsitudinis uasallum subderet, esset inde plurimum fauoris, & honoris consecuturus. Et ut Maiestas uestra dignaretur illum benigne suscipere, petij in signum subiectionis ab eo aliquid auri Celsitudini uestræ transmittendum. Et replicauit se quidem aurum tenere, aliquid tamen ex eo se mihi daturum negauit, si dominus suus Monte Zuma eidem non commisisset, & si ipse Dominus eidem mandaret corpus proprium, aurum, et quicquid possidebat, impendere paratus existebat, & ne illum exacerbarem, & ne ab incoepto, & inita sententia desistere cogerer, melius quàm fieri potuit omnia dissimulaui, & ipsi responsum dedi, me sperare dominum Monte Zuma prope diem eidem mandaturum, quod aurum & alia quæ obtinebat, & commode dare posset nobis impartiri deberet. Huc mei uidendi causa uenere & duo alij proceres, qui eadem in ualle dominia sua obtinebant, alter per quatuor leucas in descensu, alter uero per duas in ascensu eiusdem uallis, obtulere torques quosdam aureos modici tamen ualoris, & momenti, & octo seruos, ibi fuimus spacio quinque dierum. Illis contentis relictis peruenimus ad residentiam unius ex Dominis superius nominatis per duas leucas in ascensu uallis Yztalmastitan, eius dominium & colonia continuabatur assiduis coniunctis, & adhærentibus domibus & ædificijs per quatuor leucas in ripa cuiusdam fluminis, quod ea ualle præterlabitur. In proximo colle residet Dominus in optima & tuta arce, cui similem non esset inuenire in media parte Hispaniarũ. Arx est muris ualidis circumdata antemuralibus, & fossis profundissimis, et in collis uertice est colonia habitationum ad quinquies mille, domus apte constructę, aliquantulum ibi homines ditiores, quam inferius cernebantur, hic bene fuimus, & ipse loci dominus se domini Monte Zuma uasallum professus est, hic dies tres consumpsi, partim ut milites reficerem à laboribus, quos in transeunda inhabitata supradicta prouincia perpessi fuerant, partim ut expectarẽ quatuor ex incolis è Cinpual, qui mecũ proficiscebantur, & eos nuncios iam miserã ex Catamian ad eam magnã regionẽ, quã Tascaltecal appellant, quã non multũ abesse affirmabant, quod etiam postea apparuit, & significarũt mihi, quod incolæ dictæ regionis erant maxima secum iuncti amicitia, & acerrimi hostes domino Monte Zuma, & omnis illa regio erat contermina regioni domini Mõte Zuma, & assidue duæ illæ prouinciæ bella inter se nutriebant & putabant, quod ipsi maxime lætarentur meo aduentu, & omnem possibilem fauorem mihi esse præstituros, si dominus Monte Zuma aliquid uellet contra me aut machinari, aut obstare. Illis tamen diebus, quibus fuimus in prælibata ualle qui fuerunt octo, nunquam dicti nuncij rediere, quęsiui tunc ab illis primatibus è Cinpual, qui aderant, cur dicti nuncij non redijssent. Illi responderunt, quod forte regio multũ aberat, & tam breui tempore reuerti nõ poterant. Ipse prospiciens illorum aduentum differri, & incolas è Cinpual mihi omnimodam & tutam dictæ prouinciæ amicitiã proponere, illuc profectur[9] discessi, & in ipsius uallis egressu, murus sectis lapidibus fabricatus existebat, in altitudinem hominis cũ dimidio, qui incipiebat ab uno montiũ & ad aliũ protendebatur, & erat latitudinis uiginti pedũ, in cuius muri summitate gradum constituerant ad pedẽ cum dimidio, in quo dimicantes & lapides eijcientes consistere possent, & illius ingressus non erat amplior decem passuum spacio, & hoc ingressu murus duplicabatur ad formam antemuralis, & ingressus non rectus, sed in obliquum ductus, à quibus sciscitatus sum, in quẽ usum murus ille ibi foret constitutus, retulere ea de causa fabricatum, quoniam in confinibus illius prouinciæ Tascaltecal constituti erant, quæ Domino Monte Zuma aduersabatur, & illi hostes esse consueuerant, & incolæ eiusdem uallis assidue illis bellum inferebãt, & me hortati sunt, postquam ad uidendũ Monte Zuma eorũ B

domi-

A dominum proficiſcebar, nullo pacto inimicorum ſuorum regionem attin-
gerem, quoniam peſſimi exiſtebant, & forte aliquid mali, & incommodi mi
hi, & meis inferre poſſent, & illi me ſemper per regionem domini Monte
Zuma deducendum curarent, & in ea ſemper optime reciperer, & commo-
de hoſpitarentur. Illi uero è Cinpual, quod nullo pacto eorum conſilijs pare-
rem admonuere, ſed per regionem Taſcaltecal proſequi deberem, quoniam
quicquid illi mihi ſuggeſſerant, eo animo factitabant, ut ab illius prouinciæ
amicitia ſegregarer, omnesq; illi è Monte Zuma erant iniqui, & proditores,
& ſi eorum uerbis fidem adhiberem, eò me deducerent, unde poſtea exire
non poſſem. Et quoniam ego plus fidei adhibebam hominibus è Cinpual,
quam è Monte Zuma, eorum conſilio adhæſi ſecutus incœptum iter per ter
ritorium Taſcaltecal. Commilitones meos maiori cura & induſtria, quibus
fieri potuit conducebam. Et forte fortuna ſeptem comitatus equitibus an-
tecedebam quaſi mediæ leucę ſpatio, illud animo uoluens quod mihi poſtea
occurrit, ut regionem perluſtrarem, quod ſi quid eueniret mihi tempus ad
colligendos, & ad pugnam ordinandos milites ſuppeditaretur. Poſtquam
fueram per leucas quatuor progreſſus, in cuiuſdam parui collis aſcenſu duo
ex meis equitibus conſpexere Indos aliquos uenietes pinnas capitibus ſuis
gerentes (quibus maxime in bello ad ornatum utuntur) enſibus & breuibus
parmis fulcitos, qui quamprimum equites uiderunt, dederunt terga fugæ,
tunc temporis ad eos aduolaui, eosq; reuocandos commiſi, & quod minime
timerent ſignificaui, eo pacto ad eos profecti fuimus, erant numero quinde-
cim, qui ſe ilico conſtipauere, ut nobiſcum certarent, & uociferare cœperũt
innuentes, quod ili qui in ualle quadam latebant eiſdem ſubueniręt, & adeo
nobiſcum uiriliter decertauere, quod duos equos perimerunt & tres uulne-
rarũt, & duos equites. Iſto interim prodiere ad quinq; millia hominũ, & hoc
inſtanti aduenerant octo ex meis equitibus, prælium iniuimus, & aliquan-
B do eos retrocedere coegimus, donec aduentarent Hiſpani, quibus nunciatũ
miſeram equitem ex meis ut properarent, & in eo certamine aliquid damni
illis intulimus, quoniam ipſorum interfecimus ad ſexaginta ſine aliqua no-
ſtri iactura aut incommodo, quamuis uiriliter & audacter pugnarent, tamen
cum eſſemus equites, poteramus in eos irruere, & tuto retrocedere, audito
noſtrorũ aduentu abiere, erant enim pauci numero. Poſt eorũ diſceſſum ue-
nerunt ad nos nuncij, qui ſe miſſos à Dominis illarum prouinciarum aſſere-
bant, & cum illis duo ex nuncijs, quos iam cõmemoraui ad prouinciam Ta-
ſcaltecal deſtinaſſe, aſſeuerantes, quod Domini prouinciarũ eorum quæ ſuc-
ceſſerant, erant penitus inſontes: quoniam erant communitates, & illud ſine
illorum conſilio perpetrauerant, & maxime contriſtabãtur, offerentes ſe ad
equos occiſos perſoluendum, & mei amicitiam admodum cupiebant, & ad
eos abſq; metu fraudis proficiſcerer, quoniã læto & grato animo me ſuſcipe-
rent. Reſpondi, quòd illis gratias maximas agebam, uolebamq; eorum mo-
rem gerere uolũtati: ea nocte mihi & ſocijs neceſſe fuit in campis degere per
leucæ ſpatium, ubi ea euenerant apud torrentem quendam, tum quoniã tar-
da erat hora, tum quoniam milites itineris labore premebãtur, ibi diſpoſitis
uigilibus & excubijs tam equitum quàm peditum, donec illuceſceret conſti
timus, & inde agmine compoſito (ante & retro, qui agmen tutarentur collo
catis militibus, & præeuntibus præcurſoribus) diſceſſi, & orto iam ſole cum
ad paruũ oppidulum perueniſſem, alij ſupradicti duo nuncij ex Taſcaltecal
mihi flentes obuij facti ſunt, & indicarunt gentes illas ut eos interimerent, il-
lis uincula inieciſſe, & ea nocte furtim aufugerãt, nõ per binos lapidis iactus
apparuit multitudo Indorũ optime armatorũ, & elato clamore præliari no-
biſcũ cœpere, ſagittas & iacula in nos proijciendo: ego adhibitis interpreti-
bus quos mecũ adducebã, aſſiſtente notario eos monere cœpi, me ſecum pa
cem deſiderare: quãto plus monebam, tanto plus armata manu cõtra nos in
ſtabant: & uiſo quod monitiones non proderant, cœpimus nos defendere,
&

A
& eosdem offendere, quantum uires suggerebant: & sic certando, nos deueni mus intra forte centum millia armatorum bellatorum, qui nos undique circun dederant. Certauimus acriter ea die usque ad horam ante solis occasum, quia eo tunc hostes se recepere, & sex bombardis, sex pixidibus, quadraginta ba listis, tredecim equitibus, qui supererant, & supranominatis peditibus mul tum hostibus damni, & terroris inieci absque meorum iactura, & detrimento præter laborem pugnandi, sitim, & famem. Et uere apparet, ea die Deum O ptimum Maximum pro nobis contra hostes nostros pugnasse: cum in tanta hominum multitudine tam ardenti animo, & dexteritate ad bellum concita ta, & tot generibus armorum fulcita illæsi permanserimus, & liberi. Ea no cte castra posui ad quandam paruam turrim in proximi collis uertice consti tutam, quæ dijs suis erat dicata. Die illucescente (quoniam ipse eis bellũ in ferebam) tormenta cum ducentis uiris in castris reliqui, & tredecim equiti bus, & Hispanis centum unà cum quadragintis Indis, quos è prouincia Cin pual eduxeram, ad eorum damna profectus sum. Antequam hostes sui colli gendi copiam haberent, sex pagos igne consumpsi usque ad centum habitatio nes pro quolibet continentes, & captis forte trecentis utriusque sexus personis meos sospites in castra reduxi, quamuis usque ad ea nobiscum certando inse cuti fuerint. Postero autem die summo mane forte centum, & quinquagin ta millia hominum castra nostra adorti sunt, & tanta erat hostium multitu do, ut illis loca omnia operirentur, & tam audacter & strenue adoriebantur castra, ut illorum aliqui eadem ingressi fuerint, & in eis cum Hispanis cõgre diebantur. In eos irruimus, & ita Deo Optimo Maximo opem ferente effeci mus, & quatuor horarum spatio castra nostra ita munita reddidimus, ut no bis in eis consistentibus nullo pacto damnum inferre possent, quamuis sæpi us in nos irruerint, & sic nos pugnantes in noctem fere detinuere, qua appro pinquante retrocessere. Secundo die postquam ad turrim castrametatus fue ram, antè lucem magno omnium silentio, adeò quod nullus hostium resciue rit cum equitibus, centum peditibus, & Indis amicis meis castris egressus sum, & discurrens ad decem colonias igne consumpsi, quarum una ascende bat ad ter mille domos, & cum habitatoribus illius coloniæ tunc nobis pu gnandum fuit, quoniam præter eos nullus nobis erat molestus, cum reliqui abessent: & quia Sanctæ Crucis insignia præcedebant, & pro catholica fide, & pro Celsitudinis uestræ regali seruitio pugnauimus, omnipotens tot uires feliciter subministrauit, quod absque nostro incommodo ex eis multos neci dedimus, & ante meridiem maxima hostium multitudine undique affluente adepta iam uictoria in castra nos receperamus. Tertia autem luce legati ab eisdem prouinciarum dominis ad nos conuenere, asserentes uelle Maiestati uestræ subijci, & mihi esse amici, rogantes insuper, ut illorum commissis er roribus indulgerem, cibariaque & alia ex plumis, quibus illi utuntur, & pen nis fabrefacta, quæ apud eos maximi æstimantur, nobis attulere, illis respon sum benignum reddidi, commemorans eos minus belle fecisse, tamen eos in amicos suscipiebam, indulgebamque omnibus, quæ contra me perpetraue rant. Quarto die in castra nostra introiuere quinquaginta Indi, & prout eli cere potui inter incolas omnes maximæ autoritatis, qui afferendorum ciba riorum gratia aduentasse simulabant, circumspiciebantque curiose nostrorum castrorũ ingressum, egressumque & casulas quasdam quibus inhabitabamus. Illi uero è Cempual me secreto monuerunt, ut animaduerterem, quoniam il li erant animo iniquo, & nulla alia de causa in castra nostra peruenerant, nisi exploratum, quibus modis nobis maxime obesse possent, & pro comperto haberem eos nulla de alia causa eo aduentasse. Ego unum ex ipsis secreto ca piendum curaui, & adeò secreto, quod nullus sociorum præsensit, & adhibi tis interpretibus illi timorem inieci, ut de his quæ ab eodem peterem uera referret, qui mihi fassus est, quod Sintegal prouinciæ illius supremus dux, et præfectus maximis hominum copijs post collem cõtra castra nostra latebat,

B

ut fu

A ut futura nocte nos incautos adoriretur, afferebat enim quod iam tribus diebus nobiscum periculum certando fecerat, nil tamen proficere potuerat, & admodum optabat nobiscum noctu congredi, ne equites nostri tormenta & enses commilitonibus suis terrorem inferrent, & ipsos castra nostra exploratum destinauerat, & loca per quæ ad nos facilis esset ingressus, & quo pacto eas casulas comburere possent. Et ilico alium capiendum curaui ex eisdem quinquaginta, & eadem quę à primo audiueram secundus quoque narrauit & eisdem uerbis, & post quam illi duo erant conformes, alios quinque & postremo reliquos omnes quinquaginta capiendos commisi, & eisdem manus amputandas curaui, eosq; ut Domino suo significarent, dimisi, quod die noctuq; & quandocunq; ad nos proficisceretur, experiretur quales essemus futuri. Tutiora castra nostra reddidimus, & milites in locis necessarijs collocaui, & hac sentētia fuimus, donec nox superueniret, qua secuta hostes iam binis uallibus, ad quas se secreto peruenturos putabāt, ut nos circundarent & propius accederent, ut illud quod animo proposuerant, executioni mandarent, collem descendere cœperunt. Cū iam ad omnia accinctus & paratus existerem, mihi uisum est, si eos castris nostris appropinquare permitterem, aliquid incōmodi nobis facillime euenire posset, quoniam nocte non cernentes milites, qui mecum essent, deposito timore in nos irruerent, & etiam, quia nostri milites Hispani plus timoris haberēt eos nos uidendo, et pręterea timui, ne modo aliquo casulis nostris ignē inijcerent, quod si euenisset, tanto incommodo nobis fuisset, quod nullus nostrū euadere ualuisset, constitui equitibus ut eos deterrerē, turbaremq;, in hostes impetū facere, quod ex sententia successit. Nam quam primum nos contra eos equitibus sine timore aut clamore audacter irruentes audiuere, depositis armis per montes sese deiecere, & tanta multitudo se deijcientium fuit, ut illis plena essent omnia circumuicina loca, dimiserunt etiam cibaria, quæ secum attulerant, quibus uti
B uolebant, si nocte ea nos non debellassent, aut penitus eradicassent, & eo pacto tuti remansimus. His confectis aliquot diebus castris nos continuimus, & ea egressi nō sumus nisi circum circa, ut quorundam Indorum ingressum tueremur, qui nobis prælia leuia maximis clamoribus inferebāt, & aliquam diu fuimus in castris non sine mœrore. Postea uero una noctiū acceptis centum peditibus, equestribus omnibus, & Indis mihi amicis post custodiam primæ uigiliæ castris exiui, & postquam aberam per spacium unius leucę à nostris castris, quinq; equites cum equabus, quibus insidebant, corruere, quę nullo pacto ulterius progredi potuerunt, & eos in castra remisi cohortantibus socijs, ut ipse cum eisdem reuerti deberem, quia illud malo omini ascribebant, ego uero animo uoluens deum præesse naturę, iter incœptum prosecutus sum, & antequam illucesceret, inuasi duas colonias, in quibus multos interemi, eas tamen igne concremari non sum passus, ne uiso incendio me adesse reliquę coloniæ, quæ proximæ erant præsagirent. Et postquā dies aduenerat aliam coloniam adortus sum adeo latam, quod ut ex inuestigatione postea per me diligenter facta cognitum est, in ea erant uiginti millia domorum, illi incauti & ad talia imparati, inermes exibant domibus, & fœminæ pueris mixtæ nudæ passim per uicos cernebātur, quibus damnū inferre cœperam, uidentes quod nullo pacto obsistere poterāt, aliqui ex primatibus dictæ coloniæ ad me supplices uenere, rogātes ut ulterius eisdem damna inferri non paterer, quia uolebant Maiestati uestræ subijci, & esse mei amici, & quod optime considerabānt eos sui damni fuisse autores, quoniā uerbis meis fidem non adhibuissent. Sed posthac optime cognoscerem, eos præceptis meis obtemperatum iri, & essent fideles, & uere Maiestatis uestræ subditi, & depositis armis ad quatuor millia hominum mihi præsto fuere, & optima ad quendam fontem cibaria nobis attulere, & sic eis pacificis relictis in castra sum reuersus. In castris existentes maximo timore perculsos offendi, suspicantes aliquid mali nobis euenisse, propter dictorū equitū lapsum, qui in

castra cum equabus suis redierant, qui audita uictoria, quam Dei clementia nobis concesserat, & quod nostræ amicitiæ fuerant coniunctæ coloniæ, maximo gaudio repleti sunt. Et sciat Maiestas uestra, quod nullus nostrum erat, qui non maxime sibi timeret, cum tantum in eorum prouinciam penetrasse nos uideremus, & in tanta & tali hominũ multitudine, & sine aliqua spe subsidij, & adeo ut proprijs auribus audiuerim, & dicebant in suis colloquijs, & publice Petrus Carbonero, quod ego eos illuc deduxeram, unde nunquam exirent, & plus dum colloquerentur milites in casula quadam, nec me cernerent, ausi sunt dicere, quod si parũ prudens existerẽ, & eos unde exire nõ possent, collocare uellem, illuc subsequi non deberent, sed ad naues reuerti, & si secum ire uellem, possem, sin minus, me ibi desererent, & pluries, ut huic illorum opinioni acquiescerem institere. Ego eos iubebã bono esse animo, & quod recordarentur se uestræ Maiestatis subditos, & quod nunq̃ Hispani alibi animis defecerãt, & eramus in ea felicitate, ut acquirere possemus M. V. maiora regna & imperia, quam in uniuerso terrarũ orbe cõperiantur, & quod tales nos præstare oporteret, quales decet optimos, & Christicolas contra infideles pugnantes, & quod in alio seculo summã felicitatem acquireremus, & in hoc maiori potiremur honore et gloria, quam aliqua unquam natio fuerit hactenus consecuta, considerarentq; Deum Opt. Max. cui nil impossibile nobis adesse, quod luce clarius considerare poterant ex uictorijs, quas eius auxilio obtinuerant, quibus tot hostium periere, & ex nostris nullus penitus. Dixi præterea multa in hanc sententiam, & certe regali Maiestatis uestræ fauore animis maxime resipiscere cœperunt, eosdem in meam sententiam traxi, mihiq; obedientes reddidi, & ad finem incoeptis nostris imponendũ paratos disposui. Postera uero die hora decima ad me profectus Sicutengal totius illius prouinciæ dux, & præfectus, cũ quinquaginta ex primatibus eorum & Magiscacin, quæ primaria dignitas est totius illius prouinciæ, & aliorũ plurimorũ principũ & dominorũ in ea nomine deprecati sunt ut eos in celsitudinis uestræ regale seruitium reciperem, et meam amicitiam, suisq; præteritis erroribus parcerem, quoniam illi nullam nostri notitiam, aut consuetudinem prius habuerant, nec qui essemus cognouerant, modis tamen omnibus tam die quã noctu periculum fecerant, ne alicui subijcerentur, nullo enim unquã tempore dicta prouincia alicui inseruierat, nec alium externum habuerat, aut habebat in dominum, sed ab hominum memoria semper liberi uixerant, & semper se defenderant ab illo potenti domino Mutezuma & illius patre & auo, & quamuis illa prouincia tota esset illi subiecta eosdem tamen subiectos nunquam facere poterat, quamuis undiq; circumdarentur, & nullum à patria exitum obtinerent, & nullum salis usum habebant, quia in sua prouincia non conficiebatur, nec permittebãt extra prouinciam eos emptum proficisci, nec utebantur uestibus bombicinis, eo namq; loci non nascitur ob intensa frigora & alijs plurimis rebus ad usum humanũ necessarijs carebant, quia undiq; claudebantur, quæ omnia placide & ex animo patiebãtur, ne alicui subijcerentur, & idẽ mecum agere omnibus uiribus fuerant experti, & aperte uidebãt, quod omnia quæ experti erant, nec illorũ uires eisdem prodesse potuerant, & malebant uestræ Maiestati subijci, quã crudeliter trucidari, & domos suas destrui, uastariq; & cõiuges liberosq; abduci. Ego respondi, quod ipsi cognoscere poterant, ipsosmet eorum damnis fomenta præstitisse, & ad eorum prouinciã ueluti amicam, propitiam & fauorabilem uenire cogitabam. Quemadmodum illi è Cempoal multoties retulere eos esse, & esse desiderare, & propterea præmiseram nuncios meos, ut eos de meo aduẽtu certiores facerent, & amicũ meũ animũ in eos demonstrarent, quemadmodum ex illis è Cempoal gratum esse perceperam, me sine aliqua responsione, & sine metu procedentem fuissent aggressi, & duos ex equis interemissent, & alios uulnerassent, & postquam mecum pugnauerant legatos suos ad me destinauerant, gesta illa omnia illis inscijs non fuisse uolun-

A uoluntate, aut consilio processisse asseuerantes, & quod communitates quædam illis inconsultis motæ fuerant, & illi eas iam redarguerant, & meam amicitiam desiderabāt, & ipse credideram ea ex uero animo profecta, responderam per eos proposita mihi cordi esse, & libere sequenti die tanquam ad amicos hospitatum ueni apud eosdem, & qualiter tota sequenti die me in itinere quoq; oppugnauerant, donec nox superuenisset, aliaq; omnia per eosdem contra me gesta & perpetrata, recensebam. Quæ ne Ma. uestræ sacras aures obtundam, prætermitto, & conclusiue, illi remansere subditi Maiest. uestrę, & se & bona eorū eidē Maiest. uestræ obtulere: & tales hactenus inueni, & in futurum me inuenturum spero, prout in progressu latius Maiest. uestræ patebit. Ea turri & castris eisdem me continui diebus sex, cum adhuc illis non confiderem, nec recedere uolui, quamuis pluries ipsi enixis precibus efflagitassent, ut accederem ad quandam magnam ciuitatem ubi uniuersi illius prouinciæ proceres & domini residebant, donec omnes illi domini ad castra me rogatum uenerint, ut ciuitatem ingrederer, & melius necessaria in ciuitate, quàm in castris suppeditarent. Et moleste ferre dicebant postquam eorum eram amicus, tam malum fuissem sortitus hospitum. Ideo eorum precibus uictus, ciuitatem sum ingressus, quæ leucis sex aberat à dictis castris, & turri, quibus consederā. quæ ciuitas est adeo ampla, & admirabilis, quod quamuis plurima, quæ recensere possem prætermittam, tamen illud adhuc incredibile uideatur, quoniam eam arbitror esse ambitu latiorem Granaten si ciuitate munitioremq;, & tam conspicuis, & forte opulētioribus ædificijs, & maiori populo, quàm erat Granata, eo tēpore, quo à nostris è Maurorum faucibus erepta est, & multo abūdantior rebus patrijs, ut pane, auibus, piscibus, tā ex fluminibus quàm lacubus, & his quę in uenationibus capiūtur, rebusq; alijs, quibus pro ipsorum uictu fruuntur optimis. Hac in ciuitate est forum, in quo quotidie cernuntur ultra triginta millia hominum ementium, B & uendentium, ultra alia plurima parua fora, quæ in ciuitate reperiuntur. Hoc in foro habentur omnia indumentorum genera uenalia, quibus illi uti consueuerunt, sunt ibi loca disposita ad uendendum aurum, argentum, lapillos, aliaq; genera emblematum, & plumarum tam bene comptarum, ut in nullis foris aut plateis uniuersi terrarum orbis ornatiores cōperiri possent, sunt ibi uenationes adeo aptæ, ut nullis optimis ex Hispanijs cedere debeant, uenduntur holera & herbæ medicinales, ligna carbonesq; in bona quantitate, habentur balnea, & deniq; inter eos uiget aspectus cuiuslibet boni ordinis & regulæ, & est natio multæ rationis, & talis, quod melior sibi in Africa non esset comparanda. Ista prouincia habet ualles, planiciem, ornatas, laboratas & seminatas, adeo quod nil à cultura uacat, & ut colligere potui gēs ista sequitur Venetorum, Ianuensium, Pisanorumq; regimen. Quoniam nullum habent dominum, plurimi sunt domini, omnes in eadem ciuitate moram trahentes. Incolæ patriæ sunt coloni, & istis dominis subiacent, & quilibet proprias habet ciuitates, sed unus plus alio & pro negocijs emergentibus, & bellis in unum conueniunt omnes, & suis rebus consulunt & constituunt. Arbitramur eosdem ordinem aliquem in administranda iusticia, & ut mali castigentur obtinere, quoniam quidam ex suis incolis, uni ex nostris subtraxerat aliquid auri, illud nunciaui eorum Magiscacin, qui est maior inter eos, illi diligentiam omnem adhibuerunt, & eundem insequendum curarunt, usque ad quandam ciuitatem quæ adiacet prouinciæ illi Churrultecal nominatam, illumq; reduxere, & ad manus meas redigere una cum auro, & dixerunt, ut illum punirem, ego gratias egi, quod eam adhibuissent diligentiam, & respondi, quod postquam illi erant in sua prouincia illum corrigerent secundum eorum morem, nollebamq; me ingerere ad puniendos suos existens in sua prouincia. Illum recepere, & precone preuio, qui delictum eius alta uoce recensebat, præfatum magnum forum cogebatur circumire, & eo pacto illum sistere iussere ad molem quandam ad instar theatri, quæ sta-

bat in medio dicti fori. Præco uero dictam molem ascendens, reiterato illius delictum, & crimen alta uoce recēsebat, & illius caput ligno in modum mallei in sumitate rotunde fabrefacto, percussere, donec animam omnibus uidentibus redderet. Vidimus præterea plurimos carcere tentos, quos aiebant ob furta, & alia per eos commissa crimina detineri. In hac prouincia secundum computationem, quam diligenter fieri curaui, sunt centum & quinquaginta millia domorum, una cum alia parua prouincia eidem adhærenti Gnasincango nuncupata, qui eisdem legibus & consuetudine uiuunt, sine domino. Qui & non minus subditi sunt regali Maiestatis uestræ coronæ, quàm illi prouincia Tascaltecal.

Nuncij Muteezuma ad Cortesium

Cum essem serenissime & potentissime domine in castris bella gerens cum incolis istius patriæ e Tascaltecal, quatuor ex potentioribus subditis Domini Muteezuma ad me profecti sunt cum ducentis eis familiaribus, & dixerũt ea de causa aduentasse ut mihi nunciarent, qualiter eorum dominus Maiestati uestræ subijci desiderabat, & mecum inire amicitiam, & quid sibi constituere pro annuo censu Maiestati uestræ persoluendo desiderabam, tam in auro, argento, uestimentis sericis, & bombicinis, quàm alijs rebus, quibus prouincia abundaret, quæ omnia impartiretur, dummodo eius prouinciam non ingrederer, & illud tantummodo desiderabat, quoniam sua prouincia erat sterilis, & commeatibus non affluebat, & moleste ferret, si aliquid incommodi aut penuriæ sustinerem una cum commilitonibus meis. Et eisdem ad me dedit ad mille pondera auri & totidem uestes ex bombice quibus illi maxime uti solent. Hi mecum degere pro maiori parte illius belli, & perbelle uidere potuerunt, quãtum Hispani ualeant, & interfuere, dum pacem & fœdus cum illis dominis Tascaltecal iniuimus, & ad quæ domini & uniuersi incolæ sese obtulerant uestræ Maiest. seruitia. Et, prout uidebatur, eis huiusmodi maxime displicebant, quia uarijs modis me secum abducere tentarunt, asserentes promissa & oblationes, quas illi domini & incolæ fecerant, non fore ex animo, nec syncere amicitiam contraxisse, & illud, ut libere ipsis confiderem, ostendebant ut postea tuto mihi incauto insidiarentur. Incolę uero Tascaltecal pluries me admonuerant, ne subditis domini Muteezuma aliquo pacto confiderem, quoniam erant uere proditores & omnia fraudulenter agebant, & dominus illorum fraudibus uniuersam illam prouinciam ditioni suæ subegerat, & me admonere uoluerant, sicut facere tenentur ueri amici, & qui diu cognouerunt Muteezuma. Visa dissensione, & simultatibus ambarum partium inde nõ parum uoluptatis sum consecutus, quoniam multum ad rem meam ea pertinere cognoscebam, & facillime haberem aditum ad illos subigendos, iuxta id commune adagium: Ex monte procedit, quod montem comburit. Etiam mente reuoluebam illud sacri Euangelici uerbi dictum: Omne regnum in se diuisum desolabitur, modo tamen hos, modo illos secreto alloquebar, & gratias unicuiq; agebam de illorum optimo, animo, consilio, & admonitione, & plus me amare præsentes, & quos alloquebar profitebar, quàm alios qui aberant & de quibus maledicebant. Fuimus in hac celebri ciuitate dies uiginti, & nuncij Muteezuma, quos apud me fuisse superius retuli, me hortati sunt, quod proficisci deberem ad ciuitatem Churultecal, quæ aberat per leucas sex, & ciues & incolæ illius erant maxima amicitia coniuncti domino eorum Muteezuma, & ibi ipsius animum facilius comprehendere possem, utrum desideraret, proficiscerer ad suam prouinciam, & quod aliquis ipsorum ex ea ciuitate posset ire allocutum eorum dominum, significatum ea, quæ ego iniunxissem, & reuerti cum responso, & compertum habebant alios nuncios me in ea præstolari, ut colloqueremur. Eis responsum dedi, mihi placere illuc proficisci, & quadam die, quam eisdem indixi recederemus. Postquam uero domini e Tascaltecal resciuere ea, quæ cum prędictis nuncijs egeram, & constitueram discedere ad illam ciuitatem, me mœstitia pleni conuenere rogantes, nullo pacto illuc

Parœmia B

A cto illuc proficisci deberem, quoniam iam mihi insidias præparauerant, ut me unà cum commilitonibus neci darẽt,& ad hoc negotium ipse Muteezuma, ex prouincia dictæ ciuitati contermina, destinauerat ad quinquaginta millia hominum, & constiterant per duas leucas à præfata ciuitate, & ipsi obsidebant iter consuetum quà proficisci deberem & nouum construxerãt, altis fossis refertum, in quibus præacutæ sudes fixæ solo contegebantur, ut equi in eas præcipitarentur, & eo modo confoderentur,& ex industria multos uicos obstruxerant, & in supremis & subdialibus domorum pauimentis lapides undiq; congesserant, ut nos ciuitatem ingressos capere possent, & deinde de nobis ad libitum disponere. Et ad detegendam ueritatem eo uterer argumento, quod nunquam domini illius ciuitatis me uisum aut allocutum uenerant,cum iam diu uenissent illi de Guasancigo,qui plus aberant quàm ipsi: & mitterem eos euocatum, & uiderem an uenirent. Illis gratias ingentes egi, & ab eis petij mihi aliquos concederent, qui eosdem meo nomine rogatos haberent,ut ad me proficiscerentur, habebam enim quædam, quę cum illis communicare desiderabam,commodum Maiestatis uestrę concernentia,eisdem nuncijs causam mei aduentus explanaui,ut eam illis enarrarent. Qui nuncij eò sunt profecti, & mandata mea exposuere dominis illius ciuitatis,& secum aduenerunt tres personę,haud magnę existimationis, & retulere,nomine dominorum illius ciuitatis aduentasse,et eos nõ potuisse ad me proficisci afferebant,quia aduersa detinebãtur ualetudine:illisq; intentionem meam ad illos perferendam exponerem. Illi autem ex Tascaltecal mihi significarunt, eos esse inter ciues nullius autoritatis,& prædicti ciues me irridere uidebantur,& eis fidem non adhiberem, nisi domini ciuitatis ad me personaliter proficiscerentur. Eosdem nuncios audiui & respondi, quod tam alti & potẽtis principis(qualis est Maiestas uestra) legatio humilibus personis exponi non debebat,& nedum ipsi nuncij, sed & ipsorũ domi-

B ni uix erãt tãtę dignitatis,quibus dicta legatio à me explicari deberet,& propterea iubebam, quod triũ dierũ spacio coram me cõparerent uestræ Maiestati obedientiam præstituri,& in subditos se subiecturi, præuia protestatione,quod si eis assignato termino non comparerẽt,castra mea in eos mouerẽ, tanquam contra Maiestatis uestræ rebelles, & subijci recusantes ditioni Maiestatis uestræ, & ad hanc causam misi mandatum manu propria, & notarij subscriptum,cum lata commissione uestrę Maiestatis,in eodem causam mei aduentus commemorando,& quod istæ prouinciæ,& multæ aliæ erant uestræ Maiestati subiectæ, & illi qui libenti animo uellent subijci uestræ Maiestati,bene à me haberẽtur,& eos maximis eram prosecuturus honoribus & fauore & econtra rebelles. Sequenti uero die uenerunt ad me fere omnes domini dictæ ciuitatis se excusantes,quod prius non uenerant,hoc euenisse inde affirmabant,quia illi ex prouincia in qua morabar,erant eorum hostes, & non ausi fuerant eò accedere, quia se fore tutos nõ arbitrabantur, & quod aliquid mihi detulissent contra eos,animo arbitrabantur, sed illis fidem adhibere non deberem,tanquam ab hostibus eorum nominis prolata,& quod non ita erat,& si secum ad eorum ciuitatẽ accederem, ibi cognoscerem prolata per eorum hostes esse falsa & uera esse quæ ipsi proponebant. Et exinde Maiestati uestræ se subijciebant & permãsuri erant,& quod parerent & omnia quæ Maiestatis Vestræ nomine imposuissem,parati erant contribuere, & omnia hæc notarius,interpretibus adhibitis,scriptis demandauit,& tunc cum eisdem proficisci constitui, partim ne animo defecisse uiderer, partim quoniam ibi sperabam posse omnia felicius quę mihi incumbebant,componere cum Muteezuma, quoniam illa ciuitas est contermina illi prouintiæ (ut relatum est) subiecti enim Muteezuma illic tuto proficiscebantur,& econtra cum in eorum itinere nullum obstet impedimentum, qua re cognita domini è Tascaltecal maxime indoluere, & multoties me multum errare affirmarunt,& postquam iam se Maiestati Vestræ dediderant, & meam ami-

citiam inuerant mecum ire uolebant, & omnibus in rebus quæ euenirent opem ferre, & non obstante quod multum reluctatus fuerim, & precibus ab eis contenderim ne uenirent, quoniam necessitas non impedebat, tamen ad centum millia hominum ad pugnam aptorū me subsecuta sunt & me comitata sunt per leucas duas à ciuitate, & ab eo loco maximo rogatu meo, præter sex millia hominum omnes recessere & ea nocte castra posui ad quēdam fluuium, qui duabus leucis aberat ab ipsa ciuitate, partim ut expedirem dictos homines è Tascaltecal qui mecum uenerant, ne aliquid scandali tanta multitudo ciuitati inferret, partim quia nox appropinquabat, & ea hora nolebam ciuitatē ingredi. Postero die omnes ciues mihi obuiam uenere, tubis & timpanis ut me exciperent cum multis alijs personis, quæ apud eos religiosæ habentur, uestibus suis solitis indutis canendo & psallendo, ut facere solent in suis Meschitis, quas pro ecclesijs tenent, & ea solennitate usq; ad ingressum ciuitatis nos perduxere, & in optima domo collocarunt, in qua ego cum uniuersis meis socijs fui commode hospitatus, & ad uota nobis cibaria attulere, leuia tamen. Et dum iter faceremus ad ciuitatem, multa eorum signorum quæ nobis aperuerant incolæ ex Tascaltecal, offendimus, quoniam iter obstrusum inuenimus, & aliud nouiter fabrefactum & scrobes altas aliquas in quas homines decidebant, & uias aliquas in ciuitate obstrusas, & lapides congestos in pauimentis subdialibus, & ista nos uegetiores & uigilantiores reddidere. Ibi inueni nuncios aliquos à Muteezuma missos, ut nuncios illius qui apud me erant alloquerentur, nil tamen ad me se in commissis habere dixerūt, sed tantum uenisse, ut ab illis nuncijs intelligerent quid mecum egissent aut constituissent, ut ea domino suo possent nunciare, & sic me allocuti discessere. Et unus ex primatibus nuncijs Muteezuma qui mecum erat, cum his profectus est. Et his tribus diebus quibus ibi moram traxi, mihi minimum alimentorum contribuerunt, & indies peius, & raro me uisum, & allocutum ueniebant Domini & primates ciuitatis. Et dum ex hoc aliquid timoris haberemus, interpreti meo quotidiano (quæ est fœmina ex illis Indis, quam accepi in Putuncham, qui est fluuius Grizalue, de qua etiam in prima relatione Maiestati Vestræ transmissa mentionem feci) incola quædam ex Tascaltecal aperuit, non longe maximam multitudinem hominum subiectorum Muteezuma in unum conuenisse. Et quod omnes habitatores ciuitates eduxerant uxores, filios, & bona cupiebant nos aggredi, omnes interimere, etsi secum uellet abire illam sospitem cōseruaret, quæ omnia retulit illi Hieronymo Agillari, quem habui in Iucatan, & de quo alias Maiestati Vestræ mentionem feci, qui postea hæc mihi exposuit, & illico incolam quendam illac prætereuntem capiendum curaui, & ab illo secreto in loco collocato diligenter percunctatus sum, & ea mihi aperuit quæ fœmina ex Churultecal interpreti meo retulerat, & propterea ex præmissis & etiam præcedentibus indicijs quæ prius uideramus in itinere, constitui melius esse illos præuenire, quàm præueniri, & dominos omnes illius ciuitatis alloquendi gratia conuenire curaui, quos posteaquam conuenere in magna quadam aula collocaui, & interim iussi milites esse in armis, & ad omnia paratos, quo illico in eam multitudinem Indorum, qui habitationi meæ inerant & proximiori loco irruerent. Et sic euenit, quoniam postquam conuenerant domini in ea aula, eos uinctos ibidem reliqui, equum ascendi, & emisso pixidis sono taliter egimus, quod duarum horarum spacio ad tria milia hominum neci dedimus. Et ultra Maiestas Vestra cognoscat, qualiter contra nos se accinxerant. Antequam exirem hospitio, omnes fere uicos obstruxerant, & erant ordinati: & tamen quoniam illos incautos aggressi fuimus, facile fuit eos dissipare, maxime, deficientibus eorum ducibus, quos in aula in uincula coniectos detinebam. Ignem quibusdā turribus & munitis domibus, in quibus se tuebantur inijci mandaui, & decertando ciuitatem totam peragraui: in hospitio tamen optimo relicto præsidio. Et

eo

A eo pacto quinque horarum ſpacio populum omnem è ciuitate migrare coegi: opem ferentibus quater mille uiris ex Taſcaltecal, & quadringenti, è Cempoal. Poſt meum reditum ad hoſpitium eos dominos ciuitatis, quos in uinculis detinebam, allocutus ſum, & ab illis quærebam, cur me ea proditione interimere curaſſent: reſponderunt cauſam ab eis non proueniſſe, ſed ab incolis è Culua ſubditis domini Muteezuma, qui eos ad tale facinus ſuaſionibus ſuis impulerant, & dominus Muteezuma per leucam cum dimidia collocauerat ab ea ciuitate (ut ipſi cogitare poterant) ad quinquaginta millia armatorum, ut illud exequeretur: ſed tamen eos iam cognoſcere ſe fore deceptos, & me rogabant unum, aut duos ex illis ſolutos dimitterem, quoniam illi pollicebantur reducere populum quem eieceram, & fœminas, liberos, & bona quæ eduxerant, & ut illis parcerem ſupplices rogabant, promittentes, quod in poſterum annullis ſe decipi permitterent, & uolebant eſſe ueri & fideles Maieſtatis Veſtræ ſubditi. Et poſtquam fui eorum errores & crimina maxime deteſtatus, & reprehendi, duos ex eis dimiſi. Sequenti uero die ciuitas adeo habitata uidebatur, & fœminabus, & pueris referta, & pacificus populus, non aliter, quàm ſi nil eueniſſet: ſolui'que omnes reliquos ciuitatis dominos, quoniam ſunt polliciti ſe Maieſtati Veſtræ perpetuo inſeruituros. Et eo uiginti dierum ſpacio, quibus ibi moram traximus, fuit ciuitas tam pacifica, & uidebatur non aliter, quàm ſi nullus fuiſſet interemptus, aut defuiſſet: & fora, & commertia ſua habebant, & exercebant per ciuitatem, quemadmodum prius facere conſueuerant, effeci'que, quod incolæ è Churultecal & Taſcaltecal fœdere, & amicitia iungerentur, & amici ex inimicis efficerentur, quos à paucis annis muneribus ſibi conciliauerat Muteezuma, & hoſtes reddiderat incolis è Taſcaltecal. Ciuitas hæc Churultecal ſita eſt in loco plano, & intra mœnia habet uiginti millia domorum, & totidem in ſuburbijs, ſunt ſoli domini, & habent confinia ſeparata, nec alicui parent, nec aliquem cognoſcunt in dominum aut ſuperiorem, & habent regimen ſimile incolis è Taſcaltecal, gens iſta melioribus utitur ornamentis quàm è Taſcaltecal. Omnes poſt hanc cladem ſunt, & fuerunt fideles ſubiecti Regali Maieſtati Veſtræ, & ſpero eos in futurum permanſuros. Iſta regio eſt fœcundiſſima, quoniam latam habet prouintiam & confinia, & loca pro maiori parte irrigua, & ciuitas hæc ab extra eſt uiſu pulcherrima quia eſt plena, & turribus maxime referta, & Maieſtati Veſtræ uera refero, quod ex alta turri cuiuſdam Meſchitæ proſpectans, recenſui ad quadringentas turritas Meſchitas in dicta ciuitate. Et ex omnibus prouintijs, quas hactenus in his regionibus uideram, hæc aptior eſt ad Hiſpanorum habitationem, quia in ea habentur paſcua, & aquæ habiles ad alendas pecudes, quæ alia loca, quæ hactenus peragrauimus, non habent, quoniam cæteris in prouintijs tanta eſt hominum copia, quod nulla ſit prouintiarum portio, etiam minima, quæ cultura uacet, & tamen multis in locis panis defectum patiuntur, ſunt etiam pauperes multi, & mendicant ad domos & templa, quemadmodum fieri ſolet in Hiſpanijs, & alibi.

B

Allocutus ſum illos nuncios Muteezuma circa proditionem, quam mihi parauerant domini è Churultecal, & qualiter prædicti domini aſſerebant eueniſſe, & primordia habuiſſe à perſuaſione Muteezuma, & quod hæc proditio non uidebatur mihi digna tanto uiro, qualis ipſorum dominus erat: & hinc mittebat honoratos nuncios ſuam mihi ingerens amicitiam, illinc uero quærebat mihi proditorie inſidiari uiribus alienis, ut ſe à crimine protegere poſſet, & excuſare, ſi res ad uota non ſuccederet, & poſteaquam ipſe promiſſam fidem fregerat, nec pollicitis ſteterat, nec in ore illius ueritas comperiebatur, ego quoque ſententiam mutaueram, & ſi prius ad eius prouinciam ipſius uidendi & alloquendi tantum gratia, & ut ſecum

amicitia & consuetudine iungerer, nunc eam ut hostis ingredi propera- rem, eius prouinciæ damna omnia, et incommoda, quę hostis afferre potest, inferre desiderans, quo ego maxime dolebam: cupiebam enim libétius eum amicum habere, & illum omnibus in rebus, quas in his partibus gesturus e- ram, consulere, & datum mihi ab illo consilium exequi. Illi uero respōderunt mecum diu fuisse, nec ad aures suas peruenisse talem proditionem, & nullo pacto adduci poterant, ea quæ facta fuerant, fuisse sententia et consilio domi ni Muteezuma commissa, & à me exposcebant, ut antequam constituerem eius amicitiæ renuntiare, & bellum contra eum suscipere, prout asserebam, optime prius omnia cognoscerem, & ad ueritatem eruendam cuncta expe- rirer, & unum ex eis dimitterem, qui proficisceretur ad dominum suum allo quendum, & propediem reuerteretur. Sunt ab ista ciuitate ad locū ubi Mu- teezuma residebat, uiginti leucæ. Respondi mihi placere & aliquot ex eis di misi, & ipsi unà cū alio qui prius discesserat, post dies sex reuersi sunt, mihiq; attulere dono decem puro auro paropsides, & mille & quingentas uestes, & commeatum gallinarum, & Panicacap (quod genus est potus, quo utuntur) & retulerunt dominum suum Muteezuma moleste tulisse paratas mihi insi- dias per illos è Churultecal, & me certo persuasum, quod ille huic negotio præstitisset consilium & fauorem, quia ipse mihi fidem astringebat, ita non procedere, & gentem illam esse suam, quæ ubi supra constiterat, motu ta- men proprio non eius mandato conuenisse, suasione illorum è Churultecal, quia erant ex duabus prouintijs, quarum altera uocatur Accancigo, altera uero Yzuchan, quæ sunt conterminæ regioni Tascaltecal, & propter pro- pinquitatem quoddam fœdus inter se iniuerant, ut alter alteri opem ferat, et ea de causa conuenerant, non autem eius mandato, & in futurum uiderem ipsius operibus, si illa quæ ei nuncianda miseram, forent uera uel non. Et de- nuo me enixe rogabat, ut ad suam prouintiam proficisci non deberem, quia erat sterilis, & multa pati possem & ubicunque permanerem, mitterem illuc quæsitum quæ uellem, ea enim perficeret & adimpleret. Respondi iter me- um ad illius prouinciam non posse euitari, quoniam de ipso Muteezuma & & illius prouintia tenebar Maiestati Vestræ sigillatim omnia referre. Et me credere ea quæ retulerant nuncij, simulabam, & propterea quia aliter fieri non poterat, nisi ut illum inuiserem, quod moleste non ferret, & si aliud ani- mo uolueret male sibi euenire posset, & ægre ferrem illatum sibi damnum & incommodum. Ille uero postquam cognouit me constituisse ire illum ui- sum, respondit, quod felix illuc progrederer, meq; expectaret in illa ciuita- te, in qua impræsentiarum se continebat, & ad me destinauit multos è suis, ut me illuc comitarentur, quia iam ingressus eram eius prouinciam, cupie- bant me deducere per ea loca & itinera, in quibus insidias mihi parasse puta ui, ut nos male mulctarent per ea quę postea euenere, quoniam Hispani mul ti, quos ad uaria negotia per eam prouinciam destinaueram, uidere plures pontes & angusta itinera, per quæ si fuissemus progressi, facillime executio- ni intentionem suam mittere potuissent. Sed deus Optimus Maximus qui Maiestatem Vestram à teneris annis tutatus est, prospectās nos Regali Ma- iestatis Vestræ seruitio intentos, aliud iter demonstrauit, & quamuis esset asperius, tamen non erat tot periculis subiectum, ut illud, quo nos deducere nitebantur, quod nobis hoc pacto monstratum est. Ab ista ciuitate Churul- tecal sunt gemini excelsi montes, & frigiditatis maximæ, & in fine mensis Augusti habetur in illis tantum niuium, ut in eorum uertice non sit aliud cernere præter niues: & ab eorum altero qui excelsior habetur, multoties tam die quàm nocte egreditur ingens fumeus globus ad instar magnæ do- mus, & supra illius uerticem tollitur usque ad nubes tam recto tramite & ue lociter, ut sagitta globum illum uelocitate non æquaret, & quamuis maxi- mi, & uehementes in illorum montium cacuminibus uagentur uenti, ta- men globum illum fumeum dissipare aut obliquare non possunt. Sed quia semper

ſemper optaui de omnibus his in locis exiſtentibus uera ſigillatim Maieſtati ueſtræ referre, quoniam illud proſpiciens uiſus ſum uidere miraculum, ut ſecretum perſcrutarer, decem ex commilitõibus meis Hiſpanis, & eos quos arbitrabar perſcrutationi huiuſmodi idoneos fore, cum aliquibus incolis eius prouinciæ illuc perſcrutatum ire iuſſi, & illis ſerioſe iniunxi, ut modis omnibus dictum montem aſcenderent & ſecretum illius fumi, & unde & qualiter exiret perſcrutarentur, & quantum eis poſſibile fuit, ut dictum montem aſcenderent, laborabant, nunquam tamen illum ſcandere ualuerunt, obſtantibus crebris cinerum turbinibus qui à dicto monte egrediuntur, magnis niuibus, & intenſo frigore quod in illis montibus uagabatur: appropinquauerunt tamen cacumini, & adeo quod cum eſſent ibi, incœpit exire ille fumeus globus tanto cum impetu & ſtrepitu, ut mons uideretur corruere, et infecto negotio reuerſi ſunt, portantes multum niuis & glaciei, uidebatur enim eis rem nouam in his partibus tam calidis conſtitutos nos eſſe uiſuros, ſecundum ſententiam naucleroruin, quoniam affirmant iſtam prouinciam ſitam in uigeſimo gradu, qui eſt in paralello inſulæ Hiſpanæ, ubi aſſidue uerſantur maximi calores: & dum irent quæſitum hoc ſecretum, offenderunt quoddam iter, & ab incolis quos ſecum miſeram percunctati ſunt, quorſum illud iter tenderet, ipſi retulere illac iri ad Culua, & illud eſſe optimum iter ad Culua, & non illud, per quod nos illi de Culua deducere uolebant, & Hiſpani progreſſi ſunt per illud ad fines mõtium uſq;, iter enim eſt in medio dictorum montium: tandem patere cœpit planities è Culua, & magna ciuitas Temixtitan, & lacus qui continentur in ea prouincia, quos inferius celſitudini ueſtræ referam, & Hiſpani illi quos miſeram ad perſcrutandum ſecretum, cum ſocijs reuerſi ſunt exultantes inuento bono itinere, & cum ab illis
B & ab incolis prouinciæ factus fuiſſem certior de nouo bono adinuento itinere, nuncios ipſius Muteezuma ſum allocutus, eos monendo, quod deducerent me ad eam prouinciam per adinuentum iter, & non per illud quo ipſi conſtituerant: Reſponderunt, quod erat magis planum & breuius, & cur me per illud non deducerent, dixere cauſam hanc ſubeſſe, quia debebamus tranſire per prouinciam Guaſacingo, cuius incolæ erant hoſtes Domino ſuo Muteezuma, & in ea non poteramus inuenire commeatum & neceſſaria, prout per loca domini ſui, ſed poſtquam conſtitueram ire illac, ipſi commeatum aliunde afferri curarent, & maxima anxietate tranſiuimus timentes, ne illi in ſua malitia uellent perſeuerare, nobis'que denuo inſidiari, & quia iam omnibus innotuerat quod illuc progredi uolebam, non uidebatur ad rem pertinere retrocedere, ne illud timori & puſillanimitati aſcriberetur. Et ea die, qua à Churultecal diſceſſimus, emenſi quatuor leucas, deuenimus ad pagos quoſdam ſub ditione ciuitatis Guaſacingo, ibi ab incolis bene uiſus, mé que donarunt quibuſdam ſeruis, ueſtibus, & paruis fruſtulis auri, quæ omnia parui erant momenti, quoniam in prouincia ſua talia non habentur, qui ſunt factionis illorum è Taſcaltecal, & circundantur undique prouincijs Domini Muteezuma, & adeo, quod nullum eſt illis commercium, niſi cum incolis propriæ patriæ, & ideo miſere degunt. Sequenti die aſcendi faucem inter duos montes ſitam, de quibus Maieſtati Veſtræ retuli, & in ipſius deſcenſu poſtquam oculis noſtris patebat prouincia domini Muteezuma, uenimus per quandam illius prouinciam, quæ appellatur Chalco, per duas leucas antequam perueniremus ad loca habitata, inuenimus optimum hoſpitium nouiter extructum ex tignis & palea, in eo mecum ſocijs omnibus commode collocaui cum omnibus Indis, quos mecum eduxeram ad quatuor milia hominum ex iſtis prouincijs, uidelicet ex Taſcaltecal, Guaſacingo, Churultecal, & Cempoal, nobis neceſſaria uictui conceſſere, & habuimus in omnibus habitationibus ignes multis iniectis lignis, quia frigora & algores maximi uigebant, duobus enim altiſſimis montibus circundabamur, quibus maxima niuium multitudo inerat.

Eo

Eo quidam Muteezuma nomine ad me profecti sunt, qui uidebantur proceres, & inter eos aiebant uenisse fratrē ipsius Muteezuma, & quater mihi attulere mille auri pondera sui domini Muteezuma nomine, & me rogatum uolebant, ad illius ciuitatem ulterius proficiscēdi animum exuerem, quia illius prouincia annonæ caritate premebatur, & iter erat ad illam difficile, tota enim erat aquis circumuallata & ad eam non nisi canois inuehi poteram. est autē canoa lembus unligneus concauus, quibus ad aquas transferendas utuntur (illas incolæ Accaler nominant) aliaq; multa difficilia esse in itinere commentabantur, et illi significarem quid ab eo postularem. Quoniā lubens omnia mihi ubicunq; locorum existerem ab eodem petita proculdubio in signum tributi mittenda curaret, & usq; ad mare & quocunque animo meo libuisset. Ipsos blande & amice excepi, eosq; aliquibus quæ ex Hispanijs attuleram donaui, quæ maximo in precio apud eos habebantur, apud illum præsertim quem fratrem Muteezuma esse aiebant, & nomine domini sui expositæ legationi in hæc uerba respōdi: Ego, si in manu & potestate mea esset ab hac prouincia recessus, libentiori animo quàm ipse desiderat, ab his regionibus ut magnanimo Domino uestro morem gererem, recederē, sed sacræ Catholicæ Maiestatis domini & regis mei præcepta & mandata id me exequi non permittunt. Illius iussu hanc regionem petij, & inter alia quæ à Catholica Maiestate magnoq; Imperatore mihi in commissis data sunt, illud fuit imprimis, ut de magnanimo domino uestro Muteezuma, & illius tam celebri ciuitate Maiestatem suam certiorem facerem, cuius celebritas diu ad eius sacras aures peruenit, illudq; uos oratos uelim, ut meo nomine domino uestro nuncietis, meum illuc iter æquo gratoq; animo ferat, quandoquidem aduentus iste meus domino uestro, aut illius prouinciæ damnū aliquod, aut incommodum afferre non potest, sed plurimum utilitatis, honoris, & incrementi. Et postquam dominum uestrum allocutus fuero, si mea consuetudine uti noluerit, ilico pedem referam, satis enim mihi est illum alloqui, ut inter nos quibus modis sacratissimi mei potentissimiq; regis negocia in his partibus gubernari queant, constituamus, quæ non possent per interpositas personas quamuis idoneas, & quibus maxima fides sit adhibēda, constitui. Et hoc habito responso recessere. In hoc hospitio, de quo superius mentionem habui, cogitarant (prout ex indicijs & præparationibus conijcere potui) ea nocte nobis obesse, & aliquod damnum inferre, hoc percepto remedium adinueni. Propterea postquam cognouerant, me mutasse sententiam, secreto iussere illos uiros, qui in montibus erant absconditi, proficisci ad hospitium prædictum, & conspecti à meis uigilibus, & excubijs discessere. Postero die inde profectus perueni ad coloniam quandam, quam Amaqueruca appellant, quæ subiacet prouinciæ Chalco, quæ habet in colonia principali, & uillis per duas leucas circumcirca plus quam tria millia habitationum, & in hac colonia fuimus optime hospitati in pulchra domo ipsius Domini. Multi, qui ex primatibus uidebantur, me uisum & salutatum uenere, asserentes eorum Dominum eos ad me destinasse, ut me ibi expectarent, & de omnibus quibus indigerem, & mihi & meis prouidere curarent. Huius prouinciæ dominus mihi largitus est mille pondera auri, & quadraginta seruos, & duos dies fuimus ibi, commode & uberrime nobis omnia quibus indigebamus, suppeditauerunt. Postero die cum ad me uenissent quidam principales, significarunt, quod dominus Muteezuma me expectabat, discessi & ea nocte fuimus in quadam parua colonia abinde per leucas quatuor, quæ adhæret maximo lacui, & ferme illius media pars in aquas protenditur, à continente uero habet asperrimum montem cum rupibus & lapidibus ingentibus, & ibi modis omnibus conabantur nobis obesse, aliter autem quàm quærebant, euenit: constituerant enim nos noctu incautos offendere, & cum tam diligens, & uigilantissimus diu noctu'que essem, cogitationes eorum irritas feci: & ea nocte uigiles ubique collocaui, & tales, quod tam

A tam ab exploratoribus illis, qui aqua canoÿs uehebantur, quàm ab eis, qui monte descendebãt conspici & uideri potuit, an eorum opinionem exequi potuissent: mane inuenti sunt ad uiginti exploratores illorum à nostris interfecti, adeo ut pauci ad dominos qui eos miserunt, reuersi sint. Et cum nos semper ad quæcunque paratos & promptos cernerent, constituerunt mutare sententiam, & nos tanquam amicos deducere. Sequenti die summo mane cum discedere constituissem, præsto fuere duodecim uiri ex primatibus, ut postea percepi, inter quos maiori fulgebat dignitate iuuenis annorum uiginti quinque, quem omnes maxime uenerabantur, & adeo quod quando lectica qua uehebatur descendit, reliqui omnes anteibant saxa & paleas qua ille progressurus erat è medio itineris auferentes. Et postquam me conuenere, se Domini Muteezuma nomine uenisse commemorarunt, ea de causa ut mihi in itinere adessent: & domino suo condonarem, quod ipse obuiam eousque non uenerat, quoniam aduersa ualetudine detinebatur, & eiusdem celebris ciuitas non multum distabat, & postquam constitueram ad illum proficisci, ut corã colloqui possemus, ut cognoscerem quali esset in Maiestatem Vestram animo. Nihilominus enixis precibus contendebat, ne illuc progrederer, quia ibi multum penuriæ & laboris essem perpessurus, multum comminabatur, ibi mihi de necessarÿs prouisum iri non posse curare, quemadmodum animo conceperat: & in multum institere præfati legati, & tantum ut nil aliud superesset, nisi aperte dicerent, si illuc proficisci perseuerarem, obstare uelle. Ego uero illis benigne respondi, & mitioribus uerbis quibus fieri potuit: asserens, quod ex isto meo aduentu nil sibi incommodi euenire poterat, sed plurimum utilitatis, & eos quibusdam quæ mecum adduxeram ex Hispanÿs, donatos dimisi, & ilico
B discessi magna comitante caterua. Nam comitabantur me uiri, qui maximæ uidebantur autoritatis, ut postea apparuit, & semper progrediebamur prope ripam illius magni lacus, & à domo in qua hospitatus fueram, uix per leucam profectus, uidi in ipso lacu paruam ciuitatem, quæ tantum à nobis aberat quantum continent duo iactus balistæ, habentem usque ad bis mille habitationes in ipso lacu sitam, ad quam nullum terra patebat iter & etiam multum turritam quantum uidere potuimus, & progressus leucæ spacio ingressus fui uiam stratam manu, & arte fabricatam in ipso lacu latam quantum equestris Hispana hasta extenditur, & eadem ferme per leucam profecti ad ciuitatem quandam deuenimus, qua elegantiorem hactenus non uideramus, quamuis esset ambitu non amplo. hac exigua in ciuitate erant domus ornatissimæ, & non tantum admirationem afferebant domus bene edificatæ, quantum domorum fundamenta, quæ miro artificio in aquis erant constituta, cum (ut relatum est) in lacu ipso sit sita ciuitas, hac in ciuitate, quæ ascendit ad duo millia domorum, belle fuimus & laute nos excepere, & primates, & dominus illius ciuitatis summopere expetebant, ut ea nocte ibi quiescerem, nuncÿ uero domini Muteezuma admonuerunt, ne illic uellem pernoctare, sed per tres leucas progrederer ad ciuitatem nomine Iztapalapa, quæ subiacet uni ex fratribus domini Muteezuma. Egressus uero illius ciuitatis, ubi pransi fueramus, cuius nomen in præsentiarum non occurrit, est per similem uiam stratam manu fabricatam, quæ ducit per unam leucam ad continentem usque, & mihi ciuitati appropinquanti obuius factus est dominus illius cum uno alio magno Domino alterius ciuitatis, quæ ab illa abest per tres leucas, quam Canaalcan appellant, & plurimi alÿ proceres & domini qui me ibi expectabant, mihiq; obtulere quater mille auri pondera, & quasdam sericas uestes, & per humane me suscepere, habet Iztapalapa, quæ est ad latus unius magni lacus aquæ salsæ, usque ad quindecim millia domorum, quarum maior pars est in aquis, reliquæ in continenti. Habet Dominus illius quædam alta palatia, non tamen adhuc perfecta, quæ sunt tam magna & pulchra sicuti quælibet, quę in uniuersis Hispanÿs

ſpanijs inueniri poſſent, & dico de magnis & bene conſtructis, tam ex lapidibus quàm ex tignis, pauimentis, & omnibus quibuslibet generibus in palatijs conſtruendis neceſſarijs, et reliquis domus ſupellectilibus, preterquam ligneis liniamentis, & figuris ditibusq; alijs parietibus & ſolaribus apud nos adhiberi ſolitis, quibus ibi in ſuperioribus à terrra habitationibus uti non ſolent. Inferius uero habent uiridaria uoluptuoſa, arboribus, floribusq; odoriferis referta. Piſcinas præterea ſiue uiuaria optime fabrefacta, habentia lapideos gradus à ſummo ad imum, habet amplum uiridarium prope dictum palatium, cui impoſitum eſt proſpectaculum uarijs decoris aulis, & deambulationibus. In uiridario continetur ſtagnum aquæ dulcis, in quadrangulum ductum eleganterq; lapidibus expolitis conſtructum, & in ipſius ſtagni ambitu ſtat latum deambulatorium pauimento lateribus ſtratum elegantiſſimo, adeo latum, quod quatuor homines iuncti facillime & commode deambulare poſſent, & quælibet ipſius pars continet quadringentos paſſus, & totum in circuitu continet mille, & ſexcentos paſſus, pars uero illa de ambulatorij proxima uiridario eſt arundinibus fabrefacta, poſt illas uero ſunt arbores & uariæ odoriferæ herbæ. in ipſo ſtagno plurimi natare uidentur cuiuslibet generis piſces & uolucres, ut annates, fulicæ, & aliæ plurimæ, ut aliquando ipſum operiant ſtagnum. Sequenti die ab ea ciuitate decedens mediæ leucæ iter emenſus uiam aliam ſtratam medium lacus ſecantem ingreſſus ſum, eademq; duarum leucarum itinere ad illam celebrem ciuitatem Temixtitan in ipſo medio lacu conſtitutam peruenitur, illa uia tantum patet, quantum geminæ Hiſpanæ equeſtres haſtæ extenduntur, qua octo iuncti equeſtres tranſire commode poſſunt. Ab utroque dictæ ſtratæ uiæ latere ſunt tres ciuitates, quarum unam Meſicalcingo appellant, quæ ex maiori parte iacet in ipſo lacu, & aliæ duæ, quarum altera uocatur Hyciaca, alia uero Huchilohuhico lateri ipſius lacus hærent, & multæ domus dictarum ciuitatum aquis abluuntur. Prima ad tria millia, ſecunda ſex millia, & ultima quinque millia domorum aſcendere dicuntur, in quibus optimæ ſunt domus, & turres, & maxime quibus ipſi domini inhabitant, & ſacræ ædes eorum, quas Meſchitas appellant, ubi ſuas fundunt orationes, & deos ſuos collocant. Ibi maxima ſunt ſalis commertia, quod ex dicto lacu conficere conſueuerunt, & ſuperficie terræ, quam lacus inundat, & cum illud ebuluerit, redigunt in maſſas ad panis formam, & illud tam incolis, quàm alienigenis uendũt. Et per mediũ leucæ priuſquã quis perueniat ad ipſam celebrem ciuitatem Temixtitan (ubi dictam uiam alia ſimiliter ſtrata ſubintrat, quæ à continenti progreditur) eſt murus munitiſſimus geminis turribus circumdatus muro in latitudinem geminę hominis ſtaturæ cum antemurali, & pinnis per totum ambitum, qui murus ambas prefatas ſtratas uias apprehendit, & dicta celebris ciuitas Temixtitan geminas tantum habet portas, una eſt qua ingrediuntur, altera qua egrediuntur. Huc proceſſere mei ſalutandi gratia ad mille proceres ciuitatis prædictæ omnes habitu conſimili & decreto, ſecundum eorum morem & conſuetudinem, & cum appropinquabant quilibet eorum patria utebatur ceremonia, quę talis eſt: Eorum quilibet prout erat in ordine dum me ſalutatum accedebat, manu terram tangebat, & illam poſtea deoſculabatur in ſignum maximæ reuerentiæ, & horam ibi conſumpſimus antequam quilibet ceremoniam perfeciſſet, & non longe à ciuitate erat ligneus pons, qui in latitudine patebat per paſſus decem, ibi intercipitur uia ſtrata, & hic pons eſt ad aquarum fluxum & refluxum, quoniam aquæ paludis illius in modum maritimarũ aquarum augentur & imminuuntur, & etiam ad ciuitatis tutelam, quia trabes illas longas ad libitum imponunt, & abducunt, ex quibus pons ille conſtruitur. Et in huius pontis ſimilitudinem ſunt multi per uniuerſam illam celebrem ciuitatem, ut poſt in progreſſu meæ narrationis latius referam, & poſtquam pontem illum tranſiui, mihi obuiam uenit ille potens dominus Muteezuma ut me ſuſpiceret, & cũ

eo du-

A eo ducenti proceres nudis pedibus,& alio ditiori decreto habitu, quàm primi,& bini procedebant in modum processionis,et admodum parietibus domorum hærentes,& uia erat ampla,& delectationem afferens,quia recto tramite per fere leucam procedebat, & adeo recta quod poteramus conspicere ab initio dictæ uiæ usq; ad extremũ illius, & ab utroq; illius latere sunt optimæ,& magnæ domus partim ad usum meschitarum partim ad habitãdum. Et dominus Muteezuma medius progrediebatur inter duos magnos proceres, quorum alter erat ille magnus Dominus de quo superius memini, qui me allocutum uenerat lectica inuectus. Alter uero ipsius Domini Muteezuma frater,qui dominabatur ciuitati à qua eodem die discesseram. et hi tres erant eodem decreto habitu;hoc dempto quod Dominus Muteezuma habebat calciamenta, reliqui uero erant nudis pedibus, quamuis omnes incolæ calciamẽtis utantur. Alter à dextris. alter à sinistris domini Muteezuma brachia sustinebant. Et appropinquans equo descendi,ut eũ amplecterer, quod ne facerem duo illi proceres,& ne illum attingerem manibus innuenerunt, & primo Dominus Muteezuma,& deinde illi duo proceres ante dictam patriam cerimoniam confecere, qua perfecta iussit fratrem, qui prius eum comitabatur, ut in posterũm mihi assisteret, & ipse altero procere comitatus paululum anteibat. Et ubi fuerat me allocutus,uenere alij quoq; ducenti Domini (de quibus superius)me salutatum suo ordine,& cerimonia facta quilibet ad locum unde digrediebatur reuersus est. Et quando allocutus sum dominum Muteezuma,torquem humeris meis impendentem margaritis, & adamantibus uitreis extraxi,illumq; domino Muteezuma inieci,& emensa aliqua parte itineris, aduenit familiaris eius afferẽs torques duos in modum parui marini cancri elaboratos, panno rubeis limacis contexto inuolutos, quas ipsi maximi æstimant, & à quolibet torque pendebant octo aurei cancri miræ perfectionis ad latitudinem unius palmi,& illico illos collo meo in-
B iecit,& secutus iter unde fuerat digressus abijt,ordine & habitu ante dictis, donec ad palatium quoddam amplum,& elegans in nostrum hospitiũ præparatum deuenimus, & illico me in magnam aulam iunctis manibus deduxit,quæ erat ante atrium,quod ingressi fueramus, meq; collocauit in ornato diuiti solio,quod mei collocandi gratia parari iusserat,meq; illum ibi præstolari iussit,& post pusillum meis optimis habitis hospitijs ad me uarijs,& pluribus rebus & ornamentis aureis,argenteis,& rebus ex pennis plumisq; eleganter confectis,& quinq; millibus uestium ex bombice preciose,uarijsq; modis laboratis, & contextis profectus est, quæ omnia postquam mihi impartitus est, consedit altero solio non longo interuallo à meo distanti, quod sibi curauerat parari,& in hæc uerba locutus est: Diu est quod ex maiorum nostrorum annalibus,& scripturis compertum habemus,quod ipse,& omnes qui in hac prouincia degimus, hinc oriundi non sumus, sed alienigenæ, qui ex remotis orbis prouincijs huc aduenimus. Scimusq; nos magno quodam domino Duce cui subiecti eramus ad hãc prouinciã peruenisse,qui nobis relictis patriam reuisit,et multo post tempore ad nos redijt,inuenitq; nos omnes incolas huius prouinciæ in uxores duxisse,colonias habitandas suscepisse,& liberos præterea procreasse,qui enitebatur nos hac prouincia abducere,illud recusauimus,nec eundem in dominum ulterius,& ducem recipere uoluimus,& ipse dominus discessit,& hactenus certe credidimus,quod illius successores uenturi essent ad subigendas has prouincias, & nos tãquam proprios & ueros subditos suos asserturos. Et considerantes locũ unde uos uenisse dicitis, & ea quæ prædicatis de magno & potenti Domino & Rege,qui uos huc destinauit, uere credimus, quod ille sit noster uerus Dominus,& eo maxime,quia dicitis, quod diu nos hæc loca habitasse cognouit. Ideo uobis proponite,nos uobis omnino parituros,& uos in Dominum illius uice & nomine,quem uos huc misisse asseritis suscepturos, & in hoc uobis non deerimus,nec fraudem committemus, & uniuersæ prouinciæ quæ

meæ subiacet ditioni ad libitum imperare potestis, quoniam omnes iussa ca pescent, & potestis omnibus quæ possidemus pro uolũtate uti, estis enim in propria prouincia, & domo, animo læto estote, & quieti uos date, scio enim uos labores uarios passos, tam itinere quã assiduis bellis, quæ hactenus uobis se obtulere. Non me latet profecto quæ ex Punachanaca hucusq; uobis euenere. Nec dubito quin incolæ ex Churultecal, & Cempoal uobis de me male dixerint, obsecro uos ne ultra ea quæ experientia & proprijs oculis uidebitis credatis, præsertim ab hostibus meis dicta, ex quibus aliqui mihi subijciebantur, & aduentu uestro à me defecere, et ut à uobis fauorem captẽt illa proferũt. Scio equidẽ, quod ipsi uobis asseruerãt quod domos aureis parietibus, & aureum solium possidebam, & mea omnia supellectilia erant aurea, & pariformiter eram deus, & me deum fingebam, & alia multa huiusmodi, domos iam cernitis ipsimet esse ex saxis, calce & terra. Et his dictis uestes extulit corpus ostentans, & ait, nonne me uidetis ex carne & ossibus compactum, mortalem & palpabilem, uidetis eos iam fuisse mẽtitos. Habeo equidem aliqua suppellectilia, quæ maiores mei mihi reliquerunt, omnia quæ habebo uestra sint, & de his ad libitum disponite, procedam ad alias domos ubi habitare soleo, curabo uobis prouisum iri omnibus in rebus, uobis & socijs uestris conuenientibus, & nulla adducamini mœstitia, imo lætamini, quia estis in uestra patria, & domo: Ego paucis respõdi, & maxime tetigi ea, quæ ad rem pertinere putaui, & potissimum ut in animum eorum infunderem, quod Maiestas Vestra illa uere esset, quem uenturum arbitrabantur, & his peractis discessit & post eius discessum nobis attulere panem, gallinas, fructus uarios, & alia ad usum domesticũ, & hospitij facientia, fuimusq; ibi sex dierum spacio bene hospitati, & multoties Domini prouinciæ illius me allocutum, & salutatum ueniebant.

Iam Catholice Rex initio huius meæ narrationis exposui, quod ego tempore quo à uilla ueræ Crucis discessi, ut diligenter perquirerem de hoc potenti Domino Muteezuma, ibi dimiseram centum & quinquaginta Hispanos, ut inchoatam à me arcem perficerent, & etiam dimiseram multas uillas, & castra circumuicina eidem ciuitati ueræ Crucis Sacræ Maiestatis uestræ ditioni subiectas, & incolas ueræ fideles: sed dum essem in ciuitate Churultecal mihi redditæ sunt literæ à præfecto, quem ibi constitueram meo nomine, quibus significabat, quod Qualpopoca dominus ciuitatis, quæ Almeria appellatur, significauerat dicto præfecto per suos nuncios, quod desiderabat esse uasallus uestræ Maiestatis. Et quod eo usque non præstiterat eam obedientiam, quam præstare tenebatur, & ad offerendum se cum uniuersa sua prouincia non uenerat, per hoc stetit, quod illi necesse erat transire prouinciam quæ sibi infensa erat, & quia timebat in transitu lædi, illud mandare executioni non potuerat, & propterea ad eum mittere dignaretur quatuor Hispanos, qui secum ad dictum præfectum per hostiles prouincias proficiscerentur, quoniam illis ducibus confidebat se tuto peruenturum ad eundem, & hoc pacto obedientiam debitam præstare posset. Qui præfectus illius uerbis fidem adhibens, quæ nomine dicti Qualpopoca sibi nunciabantur, & quod ueniret ad præstandum obedientiam, ut alij quoque fecerant, illuc quatuor ex suis Hispanis destinauerat, quos postquam fuere domi dicti Qualpopoca simulans causam necis se nõ pręstare interficiendos curauit, & duos interfecerant, reliqui uulnerati per montes aufugerant, quo audito ipse quinquaginta Hispanis peditibus, duobus illis equitibus, & decem millibus Indorum amicorum nostrorum contra ciuitatem Almeriam hostiliter profectus fuerat, & certamen iniuerat cum incolis Almeriæ, & occiderãt septem Hispanos, sed postremo dictam ciuitatem Almeriam expugnauerant, & plures ex incolis neci dederant. Dictos incolas migrare iusserat, & ciuitatẽ igne consumpserat, destruxeratq;. Et cum Indi quos secum adduxerat, essent eorũ hostes acerrimi, omni in hoc fuerant usi diligentia. Qualpopoca autem & a-

lij sibi

A lij sibi fœdere iuncti, & qui ad id fauorem præstiterāt, sibi fuga salutem comparauerant. Ex quibusdam in prælio captis sciscitatus est, qui essent illi, qui ciuitati & Qualpopoca opem tulissent, & quare id facinus commiserant, & quid eos impulisset ad interficiendū Hispanos, quos ille miserat dicto Qualpopoca. Illi uero responderunt fuisse illud commissum facinus iussu domini Muteezuma, & quod cæteri quoque proceres, qui ciuitati opem tulerāt, mandato ipsius Muteezuma eo uenerāt, ut postquam discessissem à ciuitate Veræ crucis contra ibi existentes exirent, & eos qui defecerant ab illo, & Maiestati Vestræ se subiecerant, & quod omnem possibilem adhiberēt diligentiam, ut Hispanos interimerent ibi relictos, ut Hispani eisdem opem ferre nō possent, aut fauorem præstare, & quod propterea ea sic euenerant.

Muteezuma in Cortesij redigitur potestatem

Peractis diebus sex post meum ingressum in celebrem ciuitatem Temixtitan, cum aliqua eiusdem uidissem quamuis minima ad multa quæ uideri possunt, præterea consideratis his quæ in prouincia habētur, ratus sum ad rem, & incrementum status Maiestatis Vestræ, & nostram tutelam, & munimen admodum pertinere, si dictus dominus Muteezuma in meam redigeretur potestatem & quod sua penitus non potiretur libertate, ne gratum in Maiestati Vestræ seruiendo animum eidem mutare contingeret, & eo magis, quia nos Hispani sumus aliquantulum difficiles & importuni, etsi nobis succenserent, possent damni aliquid & incommodi inferre, & tantum, quod nullus nostrum tanti nuncius mali esset futurus superstes, partim quia maxime sunt potentiæ, partim quia si illum apud me retinerem reliquę prouinciæ, quæ eidem subijciebātur, facilius se Maiestati Vestræ dedissent, ut etiam postea accidit. Constitui igitur illum domi, quam inhabitabam retinere, satis enim eam munitam, & tutam cogitabam. Et mihi cogitanti ne dum illum capere contenderem, aliquid scandali aut tumultus suscitaretur, animo succurrit facinus illud de quo præfectus, quem dimiseram in ciuitate ueræ Crucis, per litteras suas me certiorem reddiderat in ciuitate B Almeriæ perpetratum, ut ante dicto capite explanaui, & quemadmodum mihi constabat omnia ibi commissa iussu & mandato euenisse dicti Domini Muteexuma, itaque collocato præsidio in angustijs uiarum ad palatium Domini Muteexuma profectus sum ut alias facere solebam, & aliquamdiu cum eo nugatus sum, & aliqua uoluptatem afferentia in medium protulimus, & post mihi data aliqua munera aurea & filiam suam filias'que aliorum procerum quibusdam commilitonibus meis, exposui eidem ex ordine, quæ in ciuitate Nautecal siue Almeria euenerant, & quod Hispanos interfecerant. Subiunxi præterea quod Qualpopoca, & reliqui ista machinati fuerāt mandato eius, non sua sponte (ut ipsi affirmabant) sed quod Domino suo non ausi fuerint non obtemperare. Sed quia nullo pacto persuaderi possem ea fuisse eius mandato atque consilio gesta, prout Qualpopoca & alij asserebant, sed quod illa potius proferebant, ut se excusarent, ideo mihi consultum esse uideri, ut mitteret euocatum dictum Qualpopoca cum sibi adiunctis proceribus, ut ueritas appareret, & prædicti meritas luerent pœnas, & Maiestas Vestra eius bonum animum in eandem cognosceret, ne qua fieret, ut pro gratiarum actione quam Maiestas Vestra eidē agendā cōmittere deberet, è contrario cogeretur aliquid damni & incommodi eidem inferendum committere, postquam à ueritate esset alienum, quod dictus Qualpopoca & coniuncti proferebant. Et ilico quosdam ex suis præsto esse iussit, quibus sigillum tradidit, quod in brachio ex gemmis gestabat, iussitque ut ad ciuitatem Almeriam (quæ septuaginta leucis abest à celebri ciuitate Temixtitan) proficiscerentur, & dictum Qualpopoca cum alijs, qui dictos Hispanos interfecerant adducerent, & si spōte uenire nollent, eosdem uinctos adducerent, & si eisdem obstarent, quasdam communitates in sui auxilium, quas demonstrauit conterminas dictæ ciuitati Almeriæ euocarent, eosque ui capiendos curarent, & nullo pacto sine prælibatis ad eum reuerterentur. Qui manda-

tis pariturí recessere, quibus uiam ingressis Domino Muteezuma gratias e- A gi de exacta per eum adhibita diligentia in prelibatis capiendis, ea de causa, quia cogerer reddere rationem Maiestati uestræ de omnibus Hispanis, qui mecum transfretauerant. Ad hoc ergo ut possem reddere ueram rationẽ Vestræ Maiestati, necesse erat ut ueniret & moraretur in hospitio meo, donec ueritas elucesceret, & donec ille omni culpa uacuus appareret, petebamq; ab eo ne illud ægre aut moleste ferret, quia domi meæ non esset futurus captiuus, sed omni parte liber, & me nec in in ipsius obsequijs nec dominio quo quo pacto interponere constitueram, & in sua optione erat, quã partem uel let Palatij, in quo moram tunc temporis trahebam, & eidem fidem meã pollicebar, quod hac detentione nil tædij, aut molestię sibi contingere posse dabatur, & ultra suum seruitium, meorum quoq; adhiberetur, & omnibus ad libitum imperare proculdubio posset. Circa hoc diu fuimus altercati, & quæ hinc inde prolata fuerint, longum esset enumerare. Tandem placere sibi domum meam mecum accedere professus est, mandauitq; locum in meo Palatio sibi parandum, & exstruendum, quo præparato plurimi magni proceres affuere, & deductis uestibus & brachijs eorum subductis nudis pedibus illius lecticã cõducebant, nõ multũ ornatam, & maximo cum silentio eum flentes lecticæ imposuerunt, & progressi fuimus ad nostrum palatium sine aliquo tumultu, quamuis postea tumultuari uulgus cœpisset: tamen quamprimum ad aures Muteezuma illa peruenere, illico omnes iussit quiescere, & sic omnis populus eo die & semper, dum dominus Muteezuma apud me detentus fuit, quiete uixit, quia optime hospitabatur, & idem seruitium habebat, quod prius domi suæ retinebat, quod fuit magnum & admiratione dignum, ut in futurum referam, & socij mei quoque eum, quibus poterant commodis, & obsequijs prosequebantur.

Dum Dominus Muteezuma à me detineretur, qui ad adducendũ Qualpopoca, & alios adhærentes, qui Hispanos morti dederãt, profecti fuerãt, re- B diere adducentes ipsum Qualpopoca cũ uno ex eiusdem filijs, & alios præterea uiros, qui dicebantur interfuisse neci dictorum Hispanorum. Ipsumq; Qualpopoca lectica in modum magni domini conduxere, quem potestati meæ concessere una cum reliquis quem in carcerem cum alijs intrudendum commisi, & manicis, & compedibus alligari, aquibus, postquã se Hispanos interimisse, confessi sunt, sciscitatus sum an subessent domino Muteezuma præfatus uero Qualpopoca respondendo à me petijt, an esset alius dominus cui deberet subijci, quasi innuens quod nullus alius erat dominus, cui subijci deberet, & erat uasallus domini Muteezuma, & postea ab eisdem quæsiui, an ea quæ fecissent, fecissent sua sponte, aut mandato, & consilio Domini sui Muteezuma, omnes dixerunt sua sponte non mandato sui domini, quãuis postea dum sententia in eos prolata executioni mandabatur, & comburi debebant, clamauerint unanimes cõmisisse mandato Domini sui tale facinus, & suo iussu commiserant, & hoc modo fuerunt publice in platea sine aliquo tumultu aut seditione combusti. Et eodem die quo combusti fuere, quia iam confessi fuerant dominum Muteezuma fuisse autorem prælibati homicidij in Hispanos perpetrati, eundem in compedes collocari iussi, quo spectaculo maxime animo consternatus est, quamuis eodem die postqnam multa secũ fueram collocutus eidem compedes eximendos ordinauerim, quo facto fuit maxime recreatus, & plurimum uoluptatis est consecutus, & deinde assidue illi morem gerere quãtum in me erat omnibus in rebus summopere studui, & præcipue quia publice ubiq; locorum profitebar tam ipsis incolis, quam Dominis prouinciarum, qui ad me confluebant, Maiestati Vestræ summopere placere quod Dominus Muteezuma regnaret, ut prius regnare solebat, hac tamen conditione, ut recognosceret Maiestatem Vestram in superiorem, & Dominum, ut Maiestas Vestra recognoscitur ab alijs omnibus, & quod illi subditi rem gratam Maiestati Vestræ facerent, si in posterum te-

nuissent

A nuissent, illum in dominum, & superiorem quemadmodum faciebant ante aduentum meum, & tam bene me secum gessi, & satisfeci, quod pluries illũ rogans commisi, ut domum suam proficisceretur, tamẽ mihi responsum semper dederat se optime ibi in ea domo apud me commorari, cum nil sibi omnino deesset, non aliter quam si domi suæ fuisset. Nam si domi suæ esset facillime euenire posset, quod domini prouinciarum capta occasione possent illũ sollicitare, & inducere ad perpetrandum aliquid contra me contra uoluntatem suam, quod redundaret in Vestræ Maiestatis damnum, cui iam constituerat quantum in eo poterat semper inseruire, & donec redderet certiores suos, quid nam haberet in animo, optime erat ibi, & quamuis aliquid super hac re eidem proponerent, illis respondere facillime poterat, quod ipse non erat in sua potestate, & hoc pacto se excusare poterat, & pluries à me petijt ut posset ire spaciatũ quod eidem nunquam recusaui, ut ire posset spaciatũ ad alias domos, quæ uoluptatis causa ibi constructæ erant, & aliquando exiuit spaciatum ciuitatem quatuor, aut quinque Hispanis comitantibus per duas leucas, & quotienscunq; reuertebatur, uidebatur lętus & uultu hilari, & cũ exibat donabat uarias gemmas, & uestes tam Hispanis quàm incolis, quem maxima caterua semper comitabatur, & ad minus ad tria millia hominum, & eorum maior pars erat procerum, & Dominorum illius prouinciæ, & assidue conuiuia opipare parata, & tripudia celebrare delectabatur, quæ profecto maximis postea laudibus ab omnibus merito extolli debebant.

Postquam cognoui illum ex corde desiderare esse in regali Vestrę Maiestatis seruitio, rogaui, quo ampliorem relationem Maiestati Vestræ transmittere possem de his, quæ in istis locis & prouincijs continentur, ut mihi aurifodinas ostendendas curaret, quæ sibi placere hilari uultu & uerbis demonstrauit, & eo instanti quosdam familiares eius accersiri iussit, & ad *Aurifodinæ*
B quamlibet prouintiam in qua aurum extrahebatur, misit duos ex eis, rogauitq; ut totidem Hispanos sibi in comites illuc transmitterem, qui quo ingenio aurum eliciebatur conspicerent, quod facile executus sum, & ad quamlibet prouinciam destinaui Hispanos duos, qui comitarentur Indos. Erant autem prouintiæ quatuor, quidam ex illis deuenere ad prouintiam quandam, quam Cuzula appellant, quæ abest per leucas octuaginta à celebri ciuitate Temixtitan, cuius prouintiæ incolæ subsunt Domino Muteezuma, & ipsi ostenderunt eisdem tria lata flumina, & ex omnibus adduxere inditia auri purissimi, quanquam modicum adduxerint, non enim habebant alia instrumenta, sed ea tantum, quibus ipsi Indi aurum extrahere solebant, & ut Hispani retulere, transgressi sunt tres prouintias multis pagis, uillis, & ædificijs refertas, ita ut in Hispania non reperiantur meliores. Sunt in illis prouintijs multæ ciuitates, & coloniæ in magna quantitate, & asseruere uidisse habitationem quandam cum arce quæ est amplior, & magis munita castro Burgensis ciuitatis Hispaniarum, & incolæ unius ex his prouincijs, quæ Tamazulapa nuncupat̃, ornatiori habitu & ditiori incedunt incolis prouintiarum, quas hactenus uiderimus, & sunt maximæ prudentiæ. Secundi uero profecti sunt ad Prouintiam, quæ dicitur Malinaltebe que, quæ etiam abest à dicta magna ciuitate Temixtitan per leucas septuaginta, & plus uergit ad littora maris, & illi quoque attulere inditia auri ex magno flumine, qui illac præterlabitur. Tertij uero aliam prouinciam adiere, ubi sunt gentes, quæ differunt idiomate ab incolis proxime prouinciæ Culua, quam Tenis appellant, & illius prouinciæ Dominus nomine Coatelicamat, quia prouintiam obtinet in excelsis montibus dicto Domino Muteezuma non paret, & etiam, quia illius prouinciæ incolæ sunt martiales, & certamen ineunt hastis uigintiquinq;, aut aliquando triginta palmos in longitudinẽ continentib. Et quoniam isti nõ erant subiecti Domino Muteezuma, Indi, qui profecti erant cum Hispanis, eam prouintiam ingredi nõ sunt ausi, si prius Dominũ illius de eorũ aduentu certiorem non facerent, ab

eoq; saluum conductum obtinerent, asserentes eos eam ob causam aduenisse, ut suas aurifodinas uidendi copia eisdem concederetur, & quod meo & Domini Muteezuma nomine dignaretur illis eas ostendere. Coatelicamat responsum dedit. Hispani eo tuto & libere accederent, & aurifodinas inspicerent,& ea omnia quæ uidere cuperent: sed eos è Culua quos sciebat missos nomine Muteezuma admonebat, ne prouinciam suam ingrederentur, quia hostium loco eius habebat. Ancipiti animo fuere aliquamdiu Hispani irent soli an non: maxime, quia Indi, quos secum adduxerant,eos admonebant,ne irent: quoniam ideo eos solos intromittebat,ut eos facilius interficere posset: Inuicti tamen animo Hispani ulterius progredi constituerunt. Fuerunt bene, & placide ab incolis & eorum Domino suscepti, & eis ostenderunt septem aut octo flumina, ex quibus se aurum extrahere dicebant. Hispani una cum Indis ex omnibus illis fluminibus aurum extraxere, & inditia prædictorum fluminum attulere, & cum eisdem Hispanis dictus Coatelicamat misit ad me nuncios suos, quibus se ac prouinciam suam Regali Maiestatis uestræ seruitio offerebat, & eisdem ad me misit quædam aurea emblemata, & uestes, quibus incolæ illius prouinciæ maxime utuntur. Vltimi uero accessere ad aliam prouinciam Tuchitebeq; nominatam, quæ eodem directo uergit ad mare per duodecim leucas à prouincia Malinaltebeq;,in qua iam superius dixi inuentum fuisse aurum, & incolæ eiusdem ostenderunt duo flumina, ex quibus pariformiter adduxere auri inditia. Et prout ex Hispanis,qui ibi fuerant percipere potui, prouincia illa est admodum apta ad constituendas ibidem habitationes, & ad aurum extrahēdum, petij à Domino Muteezuma,quod in illa prouincia Malinaltebeq;, quia illa ad prædicta magis apta uidebatur, construi faceret unam habitationem pro Maiestate uestra & in ea construenda omnem possibilem adhibuit diligentiam,& talem, quod duorum mensium spacio eo in loco iam seminauerant sexaginta mensuras (quas anegas Hispani uocant) ex quodam semine ab eis mayz,nuncupato,ex quo panem conficiunt,& decem mensuras cicerum et cacap,qui est fructus amygdolæ similis, quo fructu in puluerem redacto uini loco utuntur,& tantæ in ea prouincia est æstimationis, ut pecuniarum loco omnia in foris et ubiq; necessaria,eodem acquirāt. Ibiq; binas habitationes amplas ædificari curauit, & in altera ultra habitationem apposuerunt stagnum, in quo erant quingenti anseres ex industria ibi collocati,qui ibi sunt in maximo prætio, quia eos quotannis deplumant, & illorum plumis, & pennis utuntur, & in dicta habitatione collocarunt ultra mille & quingentas, gallinas, & alia plurima ad domesticum usum facientia, & multotiens Hispani, qui eam uiderunt, & ornamenta diligenter perpenderunt, putarunt ascendere dictas habitationes ad uiginti millia Castellanorum auri. Similiter petij ab eodem domino Muteezuma, ut mihi aperiret, si in littore illius maris esset fluuius aliquis, uel sinus, quos naues illuc applicantes facile ingredi possent, & tuto in eisdem sistere, qui retulit se penitus eius rei ignarum. Quo audito, hoc saltem petij, ut mihi maris illius panno depingi curaret littora, & sinus, & flumina in mare confluentia, quo postea possem mittere meos Hispanos ad perscrutandum, & diligenter inspiciendum, & ipse Muteezuma eligeret in eorum duces incolas dictę prouincię. Quod postea re effecit, quoniam sequenti die mihi attulere lineo panno picta omnia maris littora, sinus & flumina in illud confluentia. Ibi conspiciebatur flumen quoddam cæteris magis amplum, prout ex ea figura colligi poterat, in mare profluens, & uidebatur fluere inter geminos montes, qui apellantur Sanmyn in sinu quodam, ubi naucleri hactenus putabant, quod diuideretur prouincia Mazamalco nuncupata. Dixitq; quos uellem destinarem. Et eo pacto misi decem Hispanos,inter quos aliqui Maritima disciplina plurimum pollebant,& cum ducibus, quos dederat Muteezuma, progressi perlustrarunt omnia illa littora à portu Chalchilmeca, quem sanctiuan appellant,

A lant, ubi meis nauibus applicueram, quæ per lustratio ascendit ad septuaginta leucas & ultra, & nullum fluuium, aut sinum adinuenere, in quē naues possent ingredi, quamuis dicta littora habeant plura & maxima, & in omnibus illis fluminibus periculum faciebant canois insidentes emissa in profundum bolide, & sic deuenere ad prouinciam Quacalcalco, qua supradictus fluuius præterlabitur, & illius prouinciæ dominus qui Tuchintecla nuncupatur, illos benigne suscepit, & eisdem canoas consignari iussit, quibus flumen ingredi possent, & in illius fauce aquæ profunditatem ad duos cum dimidio hominum status inuenere etiam eo tempore, quo aquæ maxime defluxere, & dicto fluuio delati sunt per leucas duodecim, & minor profunditas, quæ dicto spacio continebatur, accedit ad sextum hominis statum: & quatenus coniectura consequi potuerunt, ascendit ulterius per leucas triginta in tali profunditate. In ipsius fluuij ripa sunt magnæ & plurimæ coloniæ, & uniuersa illa prouincia est in plano sita, fertilis, & rebus omnibus quæ tellus ferre consueuit, exuberans, & gens quasi innumerabilis. Huius autem prouinciæ incolæ non subijciuntur domino Muteezuma, imo eius hostes sunt acerrimi. Quamobrem cum Hispani ad illum uenere, illis significatum uoluit, ut illi è Culua nullo modo ad suam prouinciam proficiscerentur, quia erant eius hostes. Cū illi Hispani ad me ista relatū reuersi sunt, suos cum illis mihi nuncios quosdam destinauit: quibus ad me quędam aurea dedit, & plura tygridum coria, & plura ex plumis contexta, & uestimenta: & mihi asseruere, quo dominus eorum Tuchintecla diu nomen meum audierat: quoniam illi ex Puchuncan, qui est fluuius Grisaluæ, sunt eidem maxima iuncti amicitia. eundemq; certiorem reddiderant, quod illac transiueram, & cum eisdem fueram congressus, quia me arenæ hospitio prohibebāt, & eorū colo-

B niæ: & quemadmodū postea nos amicitiā iniueramus, & illi se subdiderant imperio uestrę Maiestatis. Ideo ille quoq; se regali Maiestatis uestrę seruitio cum uniuersa sua prouincia offerebat, rogabatq;, ut illum in amicum reciperem: hac tamen conditione, quod incolæ prouinciæ è Culua regionem suam nullo pacto ingrederētur, & peterē è rebus, quę in prouincia illa continētur, quoniā ea omnia quæ ab eo expeterē, impartiri & exequi paratus existebat.

Postquam mihi renunciatum est ab eis Hispanis, qui ab illa prouincia exploratū uenerant, illam ad coloniam ibi constituendam aptam & commodam, & ab eisdem portum adinuentum, animo admodum læto fui, quoniam ab eo tempore, quo ad regionem hanc applicui, sollicitus fui de porto inuestigando in littoribus istis, & etiam ut prope eundem inuenire possem locum aptum ad habitationes faciendas, tamen eousq; inuenire non potueram à littore incipiente à flumine Sancti Antonij, qui est proximus fluuio Grisaluæ, usque ad fluuium Panuco, qui est in littore inferiori, ubi quidam Hispani mandato Francisci de Garay coloniam suam constituerant, de quibus posthac mentionem faciam, & ut melius exploratas haberem res illius prouinciæ & portum antedictum, & incolarum in eis degentium in nos animos, resq́ue alias ad ibi habitandum conducentes, alios quoque ex meis commilitonibus ad similia idoneos cum eisdem nuncijs, quos Tuchintecla dominus illius proninciæ ad me cum muneribus destinauerat, proficisci iussi, deferentes ad eum aliqua munuscula, & ab dicto Domino læto uultu recepti portum denuo explorarunt, & periculum fecere, ut alij fecerant, & inuenere locum idoneum ad constituendas habitationes, & coloniam deducendam in ea, & de omnibus uera mihi retulere, & dixere omniq; utensilia ad coloniam constituendam adesse. Et dominum illius prouinciæ maxime gaudere, & magno teneri desiderio inseruiendi uestræ Maiestati. Quibus reuersis cum ea relatione, ilico prefectum cum centum & quinquaginta militibus eo destinaui ad fortilitium ibi construendum, ad quod construendum Dominus prouinciæ se obtulerat, & pariformiter domos omnes, quibus pro nostri habitatione egeremus, & quas eidem imponerē.

Et ilico ubi coloniam locandam constitueram, sex domos ædificandas curauit, eisdem indicauit esse sibi gratum, quod in sua sisterent prouincia, & quod eam inhabitandam suscipiebant.

Superioribus narrationis capitulis Potentissime Domine exposui, quod eo tempore, quo ad celebrem ciuitatem Temixtitan proficiscebar, mihi obuiam uenerat quidam magnus & potens dominus, qui se missum à domino Muteezuma profitebatur, et ut postea perceperam, erat eidem sanguine iunctus, & prouincia, cui dominabatur erat contermina prouinciæ Muteezuma, & eius prouincia nuncupatur Aculuacan, & caput prouinciæ est ciuitas lacui salso proxima, & ex ea per lacum ad magnam ciuitatem Temixtitan canois sunt sex leucæ, si quis autem pedibus proficisceretur, habet decē leucas, hanc ciuitatem Tescucu appellant, habet in se ultra triginta millia domorum. Illius dominus habet ibi miranda palatia & habitationes. Meschitas præterea & oratoria magna & optime constructa, dominatur etiam duabus aliȷs ciuitatibus, altera abest à ciuitate Tescucu spacio leucarum trium Acuruma, altera uero spacio leucarum quatuor quam Orumpa appellant. Istarum quælibet habet ad quater mille habitationes. Habet præterea dicta prouincia Aculuacan pagos & uillas plurimas, est solum fœcūdissimum ad culturam, & tota regio, cui præest, ab uno latere est contermina prouinciæ Churultecal, de qua diu meminimus. Hic dominus nomine Cacamin post detentionem personæ domini Muteezuma à me factam tam à Maiestate uestra, cui se subdiderat, quàm à domino Muteezuma defecerat: & quamuis pluries illum monerem, ut regale seruitium & obediētiam Maiestati Vestræ exhibere uellet, monitus tamen & à me & dicto domino Muteezuma, nunquam parere uoluit. Imo superbe respondendo aiebat, quod si quis uellet ab eo aliquid, ad prouinciam eius proficisceretur, & ibi experiretur, quanti esset & quale foret regale seruitium quod exequi tenebatur. Præparauerat ut audiueram iam maximas copias maxime belligeras, & postquam illum monitionibus adducere non potui dominum Muteezuma sum allocutus, & ab eo petiȷ quid nobis agendum in hac re censeret, ne ille rebellionis cōtra nos factæ pœnarum expers persisteret: responsum dedit, uelle eum ui expugnare. Quod erat difficile factu, quoniam magnus dominus habebatur & potens, copiȷs maxime abundans militiæ aptis, & sine maximo discrimine, & millitum amissione eum expugnari posse non putabat. Sed quia ipse Muteezuma habebat in prouincia illius Cacamacin plurimos ex primatibus qui cum eo morabantur, & eis dabat stipendium, eos constituerat alloqui, ut aliquos ex militibus dicti Cacamacin abducerent, qui postquam eis fidem nostram dedissemus, quod securi & tuti essent partibus nostris fauerent, sicq; illum tuto expugnare possemus. Quod & ita euenit, quia dictus dominus Muteezuma ita egit cū eis, quod illi induxerunt dictum Cacamacin, ut cum illis conueniret in dicta ciuitate Tescucu, ipsi quippe tanquam primates darent operam consulere rebus ad commodum sui domini facientibus, & maxime tristarentur, si ille aliquid faceret unde periclitari, et ad ultimam internitionem dari posset. Sub hoc prætextu in unum conuenere in amplo & eleganti palatio dicti Cacamacin, quod est in ipso lacus littore, & eo modo ædificatū extitit, quod subtus illud canois patet iter, quo in lacum exeunt. Ibi præparatas canoas secreto collocauerant, eodemq; loci plures uiros disposuerant, ut si forte dictus Cacamacin obsisteret, nec se capi permitteret, eundem ui capere possent. Et cum omnes conuenissent, illi coniurati primates Cacamacin apprehenderunt, antequam à suis audiretur, & canoæ impositum per lacum ad magnam ciuitatem deduxerunt, quæ (ut superius dixi) distat per leucas sex, quem adductum lecticæ imposuere, ut tātum dominum decebat, illumq; mihi exhibuere, cui ilico compedes iniȷciendos, & bene custodiri mandaui, & communicato consilio cum Domino Muteezuma, ipsius detenti fratrem nomine Celsitudinis uestræ prouinciæ illi præfeci, qui Cocuzcacin nomina-

A nominabatur, cui ab omnibus communitatibus, & dominis dictæ prouinciæ debitam obedientiam exhibendam modis omnibus curaui, tanquam suo domino, donec aliud per Maiestatem Vestram esset constitutum. Et ita executum est, quoniam in posterum omnes eidem paruerunt tanquam Domino, ut prius paruerant dicto Cacamacin, & ille omnia quæ illi Maiestatis uestræ nomine mandaui, libentissime & fideliter fuit exequutus. Post aliquot dies transactos à captiuitate dicti Cacamacin, dictus dominus Muteezuma omnes Dominos prouinciarum suarum, & ciuitatum circumiacentium cōuenire iussit, & mihi postquam conuenere nuntiauit, ut eo proficisci deberem, & post meum aduentum talia fatus est. Charissimi fratres et amici, diu optime nostis uos omnes, patres uestros & maiores, mihi & antecessoribus meis subditos extitisse, & à me & ab eisdem optime tentos, & omnibus honoribus condecoratos fuisse, & uos quoque mihi & maioribus meis ea exhibuistis, quæ boni & fideles uasalli dominis suis præstare tenentur. Etiā arbitror uos illud ab antecessoribus memoria tenere, nostrum genus ex his prouincijs originem non ducere, sed è longinquis prouincijs huc aduectum. Nam maiores nostros huc adduxit quidam eorum dominus, qui eos in ea dimisit atque discessit, & longo post tempore redijt, & maiores nostros colonias his in regionibus posuisse, & ex incolis uxores duxisse, & ex eis liberos procreasse inuenit, adeo quod ulterius secum progredi noluerunt, nec in dominum suscipere. At ille discedens promisit, quod aut personaliter rediret, aut alios suo nomine huc destinaret tot copijs, & tali potentia & potestate, ut posset eos ad illius seruitia constringere, Scitisque, quod eum hactenus indies expectauimus. Nunc autem per ea, quæ præsens eius præfectus nobis retulit de rege eo & potenti domino, quem se huc destinasse ait, & à loco unde huc aduentasse profitetur, pro comperto habeo, & uos similiter tenere debetis, quod hic uere est ille dominus quē expectabamus,

Oratio Muteezuma ad suos uasallos

B eo maxime argumento, quia præfectus eis affirmat diu nostri notitiam illum habuisse. Sed posteaquam nostri maiores ea, quæ tenebantur Dominis suis præstare, non præstitere, nos id oportet facere: & Dijs nostris agamus gratias, quod illud, quod tam diu expectauimus nostris temporibus euenerit. Idcirco uos omnes obtestatos uelim, postquam illud quod exposui, diu uobis omnibus notum est, quemadmodum me hactenus in Dominum tenuistis, & mihi paruistis, post hac maximo & potenti huic regi pareatis, & illum in omnibus dominum habeatis. Postquam ille uester dominus naturalis existit. Et illius uice hunc eius præfectum in dominum habete, colite, & obseruate, & omnia tributa & obsequia quæ mihi hactenus impendere soliti estis, huic eius præfecto exhibete, quoniam ego pariformiter contribuere, & omnibus eius mandatis parere astringor, & ulterius omnia exequi & præstare, quæ de iure domino præstare tenemini, in quo rem mihi gratissimam facietis. Hæc omnia pluribus lachrymis & maiora imo trahens suspiria corde, quam quilibet fari posset, protulit. Comitabantur reliqui omnes proceres lachrymas Muteezuma suis assiduis lachrymis, adeo ut paulullum immorati sint antequam respondere possent. Et profecto, serenissime domine, nullus affuit ex Hispanis, qui eidem non plurimum compateretur. Tandem sedatis lachrymis responsum dedere, quod illi se in subditos dediderant, & eum in Dominum habebant & tenebant. Idcirco pollicebantur se omnia executuros quæ ipse constituisset, & ea de causa, & etiam rationibus per eum deductis læto animo uellent illius iussa exequi: & deinceps se perpetuo subdebant Maiestati Vestræ, & se in uasallos offerebant, & ibidem eorum quilibet pollicitus est exequi ea, quæ regali Maiestatis Vestræ nomine fuissent imposita, & exhibere omnes contributiones & obsequia, quæ antea dicto domino Muteezuma præstare soliti fuerunt, & reliqua omnia, quæ regali Maiestatis Vestræ nomine eisdem praeciperentur. Quæ omnia per aliquos publicos notarios conscripta sunt, & de præmissis publicum confe-

Muteezuma uasallus fit Cæsar. Ma.

confecit instrumentum, cuius copiã petij præsentibus Hispanis multis. Post A quam omnes præfati domini se Maiestati Vestræ subdiderant, allocutus sum dictũ Dominũ Muteezuma, & ei significaui Maiestati Vestræ aliquanta auri portione pro quibusdam operibus suis perficiendis opus esse. Rogabamq; aliquos e suis, & ego similiter aliquos e meis Hispanis destinarem per prouincias & habitationes illorum Dominorum, qui se eo die obtulerant, ad hortandum eos & rogandum quo de ea auri & argenti quantitate quam ipsi possidebant, ultra eorum exigentiam Maiestati uestræ inseruirent, & eo pacto appareret, quod illi iam inseruire cœpissent, & Maiestas uestra latius egregium eorum animum in seruiendo perspectum haberet. Et similiter Dominus Muteezuma de eo, quod possidebat, mihi ipse impartiretur, quoniam ea omnia Maiestati Vestræ mittere constitueram per nuncios, quos primo cum rebus alijs Maiestati Vestræ eam transmissurus. At ille nihil moratus eodem instanti petijt à me sibi Hispanos consignari binos, quos in uarias prouincias ad negocium hoc exequendum destinaret. Quarum nomina, quoniam monumenta omnia amisi, non subueniunt. Illæ enim prouinciæ sunt plurimæ & diuersæ, quarum aliquæ per octuaginta & aliquæ per centum leucas aberant à dicta ciuitate Temixtitan, cum prędictis autem Hispanis ire iussit quosdam ex suis, quibus præcepit, ut ad dictarum prouinciarum & ciuitatum dominos proficiscerentur & exponerent, quod ego unicuiq; quandam auri summam quam ipse constituit imperarem, & hoc executum est, nam illi omnes domini, ad quos profecti sunt, contribuerunt imperatam summam tam emblematum, quam auri in massis & folijs, & aliorum quæ ipsi possidebant, & fuso eo quod fundi potuit, ex quinta illorum portione, quæ Maiestati uestræ debetur. Fuerunt triginta duo millia. & quadringenta pondera auri absq; suppellectilibus ex auro, argento, rebus ex plumis factis, parmis, gemmis & alijs pluribus rebus maximi ualoris, quæ omnia Maiestati Vestræ consignaui & seposui, quæ transcendunt ualorem centum millium ducatorum. Erant præterea talia & tam mira quod uarietate B eorum & nouitate erant inęstimabilia: Nec putandum arbitror, quod omnes ex principibus tam Christicolis quam infidelibus, de quibus apud mortales in præsentiarum mentio habeatur, talia haberi possint. Et certe Maiest. Vestræ illa, quæ expono, nimia uideri non debent, postquam sic se habet ueritas, quod eorum quæ terra mariq; haberi possunt, & de quibus ipse cognitionem aliquam habebat, simulacra ad ueram formam tam aurea quam argẽtea & ex gẽmis, et ex plumis obtinebat, et in tali excellẽtia et perfectione, quod pene uiua spectantibus uidebantur, quorum mihi non modica impertitus est pro Maiestate Vestra absq; alijs quę sibi picta exhibui, quę omnia ex auro fingi curauit, ut sunt imagines saluatoris crucifixi, emblemata, torques, numismata, & alia plura e nostris, ad quorum imaginem similia fieri curauit. Accessit etiam portioni Maiestatis Vestræ argenti recepti ultra centum marcas, quod in uarias tam paruas, quam maiores fiendas paropsides distribui & scutellas, pateras, coclearea, quantum illis dicere potui. Vltra hæc dictus Muteezuma mihi donauit plura ornamenta ex suis, quæ talia erant, ut perspecto quod ex omni parte erant ex bombice, & absque serico in toto terrarum orbe talia fieri & texi non possent, nec tot diuersis proprijs coloribus & laboribus: & inter ea erant aliqua uestium genera, ad usum mulierum, & uirorum mirabilia. Erant præterea apparatus pro lectisternijs. qui bus ex serico facti, merito, comparari non possent, erant alij apparatus quibus in ecclesijs & aulis uti possumus, erant culcitræ lectisterniorum cooperimenta, tam ex plumis, quam ex bõmbice uariorum colorum, similiter & mirabilium, & alia multa, quæ cum talia & tanta sint, ea Maiestati Vestræ exprimere nescio. Obtulit etiam duodecim zerbatanas Est aũt zerbatana lignum longũ concauũ, qua aues paruas insectamur, ex illis spicula seu globulos exiguos in modum fabarum excreta compactos flatu emittẽdo, quarum excel-

A excellentiā etiam exprimere nequeo, quia illæ elegantibus picturis, & coloribus perfectissimis constabant, in eius extremitatibus & medio extabat aurum ad palmi altitudinem mira arte elaboratum, & peram aureis filis contextam, & globulos supradictos imponendos, quos aureos se mihi daturum pollicitus est, impertitus est modulum ad eosdem effingendos aureum, & alia multa, quorum infinitus est numerus.

Si Maiestatem uestram potentissime domine de uarijs & mirandis rebus istius ciuitatis Temixtitan dominio, et istius domini Muteezuma obsequio certiorem reddere deberem, ac de ritu & consuetudine quam obtinent incolæ, ordine, & regimine tam ciuitatis quam aliarum quę subijciebantur dicto domino Muteezuma, longo tēpore immorari oporteret, & multos qui eas exponere scirent, habere necesse esset in tali genere exercitatos. Ego nō possem de mille portionibus minimam recensere; sed ut melius potero aliqua ex illis quæ uidi exprimam, quæ quamuis inculte promantur, tamen erunt tantæ admirationi, quod uix credi poterunt, nos enim præsentes proprijs oculis intuendo eas uix intellectu percipimus. Sciat tamen Maiestas Vestra, quod si in aliquo deficiam in prædictarum rerum relatione, plus peccabo minuendo, quam augendo, tam in his quam in alijs, quæ recensebo Celsitudini uestræ, quoniam æquum mihi uidetur & apparet ea quæ regi meo & domino recensere duxi, præuia ueritate nil augendo aut minuendo aut interponendo exponere.

Prius tamē quam res istius celebris ciuitatis Temixtitan, & reliqua quæ in proximo præcedenti capite asserui recensere aggrediar, uisum est ut omnia melius percipi possint, situm prouinciæ de Messico, ubi dicta magna ciuitas est collocata, & ubi illius domini Muteezuma regia consistit, explicare. Prouincia hęc excelsis & asperrimis mōtibus circumsepta est, & in ea planicies est in circuitu ad septuaginta leucas, cui planiciei insunt gemini lacus, qui fere uniuersam occupant, quia duo illi lacus ambiūt spacium quinquaginta leucarum, & in altero ex lacubus est aqua dulcis, altero uero qui maior est aqua salsa. Illa uero planicies ab uno latere segregatur colliculis quibusdam, qui in medio planiciei consistunt. Dicti autem lacus in fine iunguntur in quadam angusta planicie, quæ inter dictos colles & excelsos montes consistit, qua angustiæ extenduntur per balistæ iactum, & per ea alter lacuum ingreditur alium, & ad ciuitates & colonias quæ in dictis lacubus existunt homines canois inuehūtur, absq; eo quod aliquis terram attingat. Sed quia est magnus lacus salsus, habet fluxū & refluxū ad instar maris: quotiescunq; aqua dicti lacus excrescit, aqua salsa ingreditur lacum dulcis aquæ, & adeo uiolēter, ac si ingēs & rapidus fluuius ingrederetur: & econtrario, quādo decrescit lacus alius, dulcis salsam ingredit. Et opulēta illa ciuitas Temixtitan est fundata in illa magno salso lacu & à continenti ad dictam ciuitatem, qua est iter duarum leucarum, quatuor habet ingressus stratis manu fabricatis uijs latis quantum extenditur lata Hispana equestris lancea. Ciuitas est tam ampla quantum est Hispalis aut Corduba. Illius præcipui uici amplissimi & recto tramite procedentes cernuntur, & omnes alij quorundam media pars in aquis, media in terris est; per quos canois inuehuntur. Vici quoque omnes habent suos exitus, ut ab uno ad alium aqua permeare possint. Omnes isti exitus quorum aliqui sunt latissimi, habent magnas trabes optime dolatas, & tales quod quibusdam in locis possunt per eas transire decem iuncti equites. Porro cum considerarem, si incolæ uellent in me cōspirare quod cōmode id facere possent (cum eo in sinu constituta sit ciuitas) ut supra dixi, & amouendo pontes egressum & ingressum dictæ ciuitatis facillime nobis eripere possent, sicq; nos fame enecare, priusquam ad continentem uenire possemus. ciuitatem ingressus propere Bergantinos quatuor erigendos curaui, & tam celeriter perfecti sunt & tales, ut eisdem ducentos uiros cum equis littori exponere possem, quotiescunque nobis uideretur.

B

Habet

Habet ista praeclara ciuitas plurimas plateas, ubi assidue sua habent fora & A
commertia ad uendendum & emendum. Est in eadem ciuitate platea, quae est in duplo maior platea Salamaticae ciuitatis undique porticubus circumdata, ubi quotidie ultra sexaginta millia hominũ uendentium, ementiumque cernuntur, ubi est inuenire omnia genera mercium, quae in prouincijs illis inueniri possint, tam ad esum quàm ad uestitum facientia. Venduntur res ex auro argentoque, plumbo, cupro, aurichalco, lapidibus, ossibus, conchilibus, corallis, & ex plumis. Venditur calx, politi lapides & non politi, lateres crudi & cocti, ligna dolata uarijs modis, & non dolata. Est uicus in quo uenduntur omnia genera auium ad aucupium, ut gallinae, perdices, coturnices, anates, turdi, fulicae, turtures, palumbes, passeres, arundinibus collo astricti, psitaci, milui parui, assciones, tinunculi, accipitres, falcones & aquilae, & aliquae ex istis auibus rapina uiuentibus cum plumis capite, rostro & unguibus. Vendunt cuniculos, lepores, ceruos, canes castratos paruos, quos ad comedendum educant. Sunt uici ad herbas uendendas, sunt ibi omnes herbae & radices medicinales quae nascuntur in tota prouincia. Sunt domus pharmaca uendentium tam potabilia quàm ex unguentis & emplastris, sunt barbitonsorum domus, in quibus capita lauantur hominibus & raduntur. Sunt etiam ibi habitationes ubi conueniunt ad bibendum & comedendum pro pecunia. Sunt ibi plurimi baiuli, ut in Hispanijs, qui portant onera de domo eorum qui uendiderunt, ad domum eorum qui emerunt. Sunt plura ligna, carbones, focularia, storae uariae ad lectisternia, aliae subtiliores ad sedilia ornanda, cameras, aulasque. Sunt omnia olera & praesertim cepe, porri, allia, nasturtiũ tam terrestre quàm aquaticum, caules, acetosa, carduus. Sunt ibi fructus uarij, inter quos sunt cerasa, pruna, quae sunt simillima Hispanis. Sunt poma, uua, & alij fructus plurimi, quos producit illa prouincia multum singulares. Vendunt mel apum, ceram, & mel arundinũ ex Mayz, quae arundines habent tantum mellis & sunt adeo dulces, ut sunt illae ex quibus zaccarum B
conficitur. Vendunt mella ex arboribus quibusdam, quas uocãt in reliquis insulis Magnei, & sunt dulciora musto decocto. Vendunt etiam uinum inde confectum. Vendunt uaria genera fili omnium colorum in suis corollis, & est similis uico, ubi Grannatae uenduntur res ex serico, sed in maiori quantitate. Venduntur ibi colores pro pictoribus & omnia genera, sicut in Hispanijs, & adeo illustria, ut meliora fieri non possent. Venduntur coria ceruina optime aptata cum pilo & sine, alba & tincta coloribus uarijs. Venduntur fictilia multa, & optima uernice suffulta. Venduntur dolia maxima & parua oenophora, ollae & alia uasa fictilia, & alia infinita genera uasculorum, & maiori ex parte uernice suffultorum. Vendunt multum Mayz tam solidum quàm coctum in panem conuersum, & de eo habent magna commertia, & in solido & in pane, quod eundem retinet saporem, quem in reliquis insulis retinere solet. Vendunt Artocreas ex auibus & piscibus recentibus, & salsis, crudis, & coctis. Vendunt oua gallinarum, & anserum aliarumque auium maxima in copia. Vendunt placentas ex ouis. Et denique uendunt in dictis foris quicquid gignitur & crescit in illis prouincijs, quae ultra ea quae exposui sunt talia & tam diuersa, quod propter prolixitatem, & quia eorum nomina non teneo, non recensebo: & genus quodlibet mercium habet uicum proprium nulla data alia mercium commixtione, & in hoc optimum habent ordinem, & omnia uenduntur bene computata uel mensurata, non tamen hactenus uisum est, quod aliquid pondere uendant. In huiusmodi magna platea est domus ampla in modum iudicij, ubi semper morãtur decem, aut duodecim personę quae iudicãt & constituunt omnia quae in dicta platea eueniunt, & dubia quae insurgunt malosque & delinquentes puniri iubent. Versantur in dictis plateis aliae personae, quae assidue diligenter explorant, quid uendatur, & mensuras quibus uenduntur bona, inspectant. In hac ciuitate sunt plurimę Meschitę, & domus idolorum pulcherrimis aedificijs, pro parochijs

A & uicis eorum, & in dignioribus uersantur homines qui pro religiosis more suo habentur & continue resident, pro quibus præter loca ubi idola collocantur, comperiuntur optimæ habitationes. Omnes illi sui religiosi nigris uestibus utuntur, nec capillos minuunt, aut pectunt à die ingressus religionis, donec exierint. Filij omnes fere primatum ciuitatis & dominorum prouinciæ eo habitu in religionibus uersantur à sexto & septimo anno, donec eos parentes matrimonio copulare constituerint: & hoc frequentius accidit in primogenitis, & eis qui in hæreditate succedunt, quam in cęteris. Morantes in illis locis accessum ad mulieres non habent, nec ad eas domos mulieri patet accessus, abstinent à cibis quibusdam, sed uno tempore plus alio. Et inter Meschitas est una suprema, cuius magnitudinem & illius particulas & res humana lingua exprimere non posset, quoniam eius amplitudo tantum protenditur, ut intra ipsam (quæ altissimo & ualido muro circundata est) possit locari ciuitas quingentarum domuum. Continentur intus in circuitu circumcirca pulcherrimæ habitationes, quibus insunt magnæ aulę, & deambulatoria, quibus resident religiosi ibi collocati: sunt eo in circuitu quadraginta turres altissimæ, & bene constructæ, ad quarũ penetralia itur per quinquaginta gradus, & minor inter eas est tantæ proceritatis, quantæ est turris Cathedralis Ecclesiæ Hispalensis, & tam bene constructæ uidentur, tam ex politis lapidibus quàm ex tignis, ut eis politiores fieri non possent, aut fabricari ubiq; locorum. Omnes enim politi lapides Sacellorum ubi idola collocantur, uarijs imaginibus constant & tecta & tigna omnia quę ibi posita cernuntur, uarijs picturis & liniamentis decorata & elaborata consistunt, & uarijs monstris, figuris, & ornamentis picta. Omnes supradictæ turres sunt sepulturæ dominorum istius prouinciæ. Et capellæ in eisdẽ constructæ quælibet suo idolo est dicata, cui plus deuotionis attribuebant. In hac ampla Meschita sunt tres latissimæ aulæ, in quibus sunt plurima idola miræ magnitu-

Religiosi idololatræ

B dinis & altitudinis, uarijs figuris & artibus sculpta, tam in lapidibus quam in tecto. Et dictis aulis insunt alia parua sacella angustis portis constructa, & sacella similiter nullam continent cœli claritatem, ea sacella non ingrediuntur nisi religiosi, & illi non omnes, & in illis sunt imagines & statuæ idolorum, quamuis etiam extra, ut superius dixi, reponantur. Digniores dictorum idolorum statuas & eorum, quibus plus fidei adhibebant, suis sedibus deturbaui, deiecitq; per gradus. Sacellaq; ubi cõstiterant mundare & lustrare commisi, ea enim omnia sanguine sacrificatorũ mortalium aspersa cernebantur. Ibiq; gloriosæ protectricis Mariæ & reliquorum sanctorum imagines collocaui. Quæ omnia Muteezuma & incolæ moleste tulerunt, & primo mihi significarunt, quod talia committere non deberem, quoniam si res diuulgaretur per reliquas communitates, et loca, eos mihi facillime rebelles reddere possem, quia illis arbitrabantur omnia bona temporalia à dictis idolis sibi exhiberi & concedi, & si incolæ paterentur, quod sibi tales contumeliæ inferrentur, succenserent, nec ulterius quicquam illis exhiberent, & fructus terræ exiccarentur, quare homines fame perire cogerentur. Eos quotidianis adhibitis interpretibus admonui, quod maxime decipiebantur, spem in illis idolis collocare, quos proprijs manibus ex immunditijs conflauerãt, & eos scire oportere, unum esse deum omnium uniuersalem dominum, qui creauerat cœlum & terram, & omnia alia tam uisibilia quam inuisibilia, qui pariformiter illos creauerat, & nos alios omnes, deumq; esse sine principio, & immortalem, & quod illi soli credere, eundemq; solũ adorare, nec aliam creaturam, aut rem aliam præter solum deum deberent, reliquaq; alia explanaui, quæ tali in re exponere sciui, ut illos à sua idololatria abducere possem, & ad cognitionem ueri summi & omnipotentis dei inducere. Omnes & potissimum Muteezuma, responderunt, quod illi iam mihi exposuerant, se non esse oriundos ex hac regione, & longa ante tempora maiores suos ad has prouincias aduentasse, fieri potuisse, ut illi sint aliquo errore ducti in his

rebus quæ colebant, cum iam diu patriam suam exissent. Cæterum ego qui nouissime ueneram, melius recordari possem quæ ipsi colere & credere deberent, & illis ea impartiri deberem ac eos docere, ipsiq; se paratos offerebant ad ea, quæ ipsis tanquam meliora proponerem. Et dictus Muteezuma & alij plures ex primatibus affuere, dum idola è sacellis deijcerem, & dum illa mundarentur, & nouas imagines imponerem, & omnes hilari fronte ut conijcere potui. Illisq; seriose mandaui, ne imposterum idolis pueros sacrificarent, ut prius soliti erant, quia hoc Deo Opt. Max. admodum displiceret, & Vestra Maiestas suis sacris legibus prohiberet & præciperet, quod quicunq; interficit, interficiatur. Illico ab ea sacrificandi consuetudine abstinuerunt, & eo toto tempore quo moratus sum in ea ciuitate nusquam uisum est, pueros aliquos interfici aut idolis immolari. Imagines quibus isti fidem adhibent, sunt maioris proceritatis statu cuiuslibet maximi hominis. Conficiuntur ex omnibus seminibus & leguminibus, quę ipsi in usu habent tritis & mixtis insimul, illaq; interemptorum pro sacrificijs cordium sanguine incorporant, quæ pectore adhuc uiuentium extrahunt, & illo ex corde effuso sanguine farinam humectant in tanta quantitate, quæ sufficere possit ad perficiendas magnas illas statuas, & eisdem perfectis & in sacellis collocatis plurima mortalium corda offerunt, & similiter eisdem sacrificant & eorum faciem sanguine inde effuso illiniunt. Et pro qualibet necessitate homini incumbenti habent propria idola, more priscorum gentilium, qui sua olim uenerabantur idola. Ita ut pro captando fauore in bello idolum habent, pro suarum segetum cultura aliud, & deinde pro re qualibet quam quęrunt, aut exoptant bonos sortiri successus, præcipuum idolum habent, quod uenerentur. Hac celebri in ciuitate sunt multę magnæ & optimę domus, & propterea sunt tot egregiæ domus, quia omnes primarij domini illarum prouinciarum, & uasalli domini Muteezuma in ea suas habent habitationes, & resident in ea quadam anni parte. Sunt ulterius primi incolę ciuitatis ditissimi, qui similiter egregijs potiuntur domibus ultra speciosas habitationes domus, egregios hortulos habent uarijs floribus tam in superioribus quam in inferioribus habitationibus. Per uiam ex quatuor stratis, quibus ciuitatem ingrediuntur, protenduntur gemini aquæ ductus, quorum amplitudo est ad passus duos, altitudo uero ad hominis statum, & uno ex illis inuehitur dulcis aqua saporis optimi ad crassitudinem humani corporis, quæ progreditur in medium ciuitatis, ex qua bibunt, & reliquis in rebus necessarijs utuntur: alter uero alueus uacuus est, & dum ab uno ex illis immunditias deijcere uolunt. in alium aquas ducunt, donec mundetur: & quia transit per pontes propter interualla, quibus aqua salsa ingreditur, & egreditur, conducunt aquas prædictas dulces per cannales quosdam in crassitudinem unius magni bouis, qui extenduntur quantum trabes dictorum pontium, & illa est omnibus incolis communis. Conducunt undique aquam uenalem canois, quam hoc pacto è cannalibus accipiunt, canoas pontibus subijciunt, in quibus stant homines, & aqua canoas implent, & implentibus satis faciunt, & similiter in omnibus ingressibus ciuitatis, & ubi exonerant canoas, qui locus est ad quem maior pars commeatuum, qui apportantur ingrediuntur ciuitatem, sunt paruæ casulæ, quibus resident custodes, qui pro re qualibet ingrediente, aut illata ciuitati, certum quid pro uectigali recipiunt, & nescio an domino Muteezuma proueniat, aut præcipuæ ciuitati, quia hactenus non inuestigaui, credo tamen esse domini, quoniam in nundinis aliarum prouinciarum, illud uectigal uisum est colligi in emolumentum dominorum prouinciarum. Sunt plurimi in omnibus publicis foris istius ciuitatis quotidie operarij, & magistri cuiuscunq; artificij præstolantes, qui operas suas conducant. Huius ciuitatis incolæ meliorem modum habent, & sunt subtiliores circa uictum, & alia domestica cæteris aliarum prouinciarum & ciuitatum, quia dominus Muteezuma semper in ea uersabatur. Et omnes

Idolorum confectio

A B

A mnes prouinciarum domini illius uasalli conueniebant in eadem, propterea habebant meliorem ordinem, & politiam in omnibus. Et ne longior sim in rebus istius magnæ ciuitatis recensendis, quia tam cito me non expedirem, ulterius non sequar, nisi hoc unum, quod in obsequijs & uictu habent modum in Hispanijs obseruatum, & similiter in suis ordinationibus & constitutionibus. Et dato, quod hæ gentes sint barbaræ, & tam segregatæ à cognitione summi opificis, & à communione reliquarum nationum, mirabile est uidere modum ab eis in omnibus obseruatum.

Circa obsequia domestica ipsius domini Muteezuma, & res miras, quas ad magnanimitatem status habebat, est aliquid scribendum, & ingenue polliceor Maiestati Vestræ, quod unde incipiam ignoro, nec quomodo finem imponere ualeam, ut eorum minimam portionem finire possim. Quia ut Maiestati Vestræ alias retuli, quæ barbari Domini qualis iste est potentia, aut opulentia maior hac esse potest, qui simulacra aurea & argentea ex plumis & gemmis & omnibus generibus quæ sub cœlo sunt in dominio posside re posset, & simulacra aurea & argentea tam bene effigiata, ut artifex quilibet aptius aptare non posset. Ea uero quæ sunt ex gemmis, humanum iudicium conijcere non posset, quo instrumento tam perfecte conficiantur. Ea uero ex plumis talia erant, quod nec in cera, nec in rebus sericis acu pictis mirabiliora fieri possent. Non ualui cognoscere quantum dominium dicti Domini Muteezuma extēdebatur: ille enim undiq; à sua magna ciuitate mittit nuncios cum suis mandatis per leucas ducentas, quibus omnes parent, quamuis habuisset quasdam prouincias suis prouincijs circumdatas, quibus cum bella gerebat: & ut comprehendere ualui, eius Dominium erat tam latum quantæ sunt uniuersæ Hispaniæ, quia ad sexaginta leucas ultra Putunchan, qui est riuus Grisaluæ, nuncios suos misit ad ciuitatem nomine Cumatan, ut illi uenirent præstatum obedientiam Maiestati Vestræ, quæ distabat à magna ciuitate per ducentas & uiginti leucas. *Dominium Muteezu.*

B Sed usque ad centum & quinquaginta nostri Hispani à me uisum ire iussi sunt. Omnes fere Domini istarum prouinciarum, & maxime circumuicini resident in illa ciuitate pro maiori parte anni, ut superius retuli. Et ut plurimum, dicti domini habent suos filios primogenitos ad seruitia dicti Domini Muteezuma, & quilibet eorum dominorum suis in locis habent castra, & in eis milites suos, & suorum reddituum, & obsequiorum collectores & moderatores, quæ ex omnibus prouincijs sibi eueniunt, & computum habent de omnibus, quæ quælibet prouincia contribuere obligatur. Habent characteres & figuras quasdam in papiro quam faciunt, quas ipsi intelligunt. Et quælibet prouincia habebat separatum obsequium, & contributiones secundum qualitatem seruitij, ita quod ad manus dicti domini Muteezuma perueniebant omnia genera rerum, quæ in dictis prouincijs comperiri poterant, & eum tam præsentes quam absentes metuebant, quo nullos mortalium dominos plus timeri crediderim. Habebat tam in ciuitate, quam extra, domos plurimas uoluptatis gratia melius constructas quam dici possit, & quæ uere erant dignæ magno principe, & domino. Habebat in ciuitate ad usum suum palatia tam lata & mirabilia, quod mihi impossibile uidetur magnitudinem, amplitudinem, & bonitatem illorum recensere. Idcirco me non intromittam, ut aliquid de eis enarrem, sed tantum hoc unum, quod in Hispanijs non sunt illis similia. Habet aliud palatium fere non minus bonum, quam illud, in quo erat pulcherrimum uiridarium quibusdam prospectaculis eidem insidentibus, & marmora, reliqua'que ornamenta erant ex iaspide optime elaborato. Illi palatio inerant habitationes, quibus possent hospitari duo magni principes cum eorum obsequio, in hoc palatio erant decem stagna, ubi habebantur omnia genera auium aquatilium istarum prouinciarum, quæ sunt multa & uaria, & omnium altilium, & ad usum uolucrum quæ mari aluntur, erant stagna salsæ a-

quæ, & ad usum fluminibus uersantium erant aquæ dulces, quas aquas quodam constituto tempore emittebant, ut stagna emundarent, & postea suis canalibus ea replebant, & cuilibet speciei uolucrum impartiebantur cibum, qui eis erat proprius, ita quod illis quæ piscibus nutriuntur pisces dabant, & quæ uermibus uermes, & quæ Mayz, Mayz, & quæ alijs minoribus seminibus, minora semina concedebant. Et certa refero Maiestati Vestræ, quod uolucribus pisces edentibus ducentæ & quinquaginta libræ quotidie exhibebantur ex illis, qui in dicto salso lacu capiebantur, his alendis uolucribus dabant operam trecenti uiri, nulli negocio ulterius incumbentes. Erant præterea alij ad auibus præstanda medicamina præpositi, cuilibet stagno prospectacula imminebant, & deambulatoria egregia & sumptuosa, quo dictus Muteezuma solatij gratia secedere solebat. In huius palatij particula tenebat homines, pueros, fœminasque à natiuitate candidos in facie, corpore, capillis, supercilijs, & palpebris. Habebat aliam etiam domum amplissimam & munitissimam, in qua erat latum præristillum pauimento ex crustis marmoreis egregijs ornatum in modum latrunculariæ tabulæ, & domus erant profundæ, quasi ad statum hominis cum dimidio, & ad magnitudinem sex passuum in quadrangulo, & in medio quarumlibet istarum habitationum, cernebatur uolucris rapina uitam quærens à tinunculo usque ad aquilam, quotquot, comperiuntur in Hispanijs, & plura genera quæ nunquam in Hispanijs uisa sunt, & in quolibet genere magna copia, & in qualibet istarum erat lignum, ubi uolucres residebant, & aliud extra infra rete, & uni insidebant aues nocturno tempore, cum pluuiosum erat tempus, in altero uero poterant esse exeuntes ad solem, & aera, dum aliqua ægritudine laborant. Istis omnibus uolucribus pro eorum cibo gallinas impartiebantur, & non aliud. In eodem palatio inferius quædam aulæ magnæ plenæ sunt magnis caueis & grādibus lignis fabrefactæ & coniunctæ, & in eis, ut plurimum, continebantur leones, tygrides, lupi, uulpes, B
catti uarij. Et omnium horum animalium tam uolantium quam quadrupedum erat maxima copia, quibus ad saturitatem gallinas apponebant, & ad horum animalium custodiam erant alij trecenti uiri. Erat illi alia domus, ubi plurimos uiros & fœminas monstrosos, pumiliones, gibbosos, & adulterinos, & alios maximæ deformitatis uiros habebat, & genus quodlibet monstri suas obtinebat separatas habitationes, & præerant eorum infirmitatibus electi homines. Reliquas domus uoluptatis causa constructas in dicta ciuitate prætermitto, cum & plures sint & diuersimodæ. Obsequij sui ordo talis erat. Illucescente die, quingēti aut sexcenti uiri principales domum suam petebant, qui sedebant & spaciabantur per aulas, & de ambulatoria, quæ erant in domo, & ibi morabantur, non tamen ingrediebantur ad eius conspectum, & eorum familiares, & illi, qui cum eis associati erant, occupabant duo aut tria palatij impluuia, & uicum maximum, & hi per diem continuum ibi moram trahebant, nec discedebant nisi adueniente nocte, & eodem momento, quo discumbebat dominus Muteezuma, ipsi quoque discumbebant, & non minus lauta conuiuia eisdem apponebantur, quam eorum domino, & familiaribus suis portionem suam impartiebantur. Penuariæ cellæ & uinariæ omnibus uenientibus patebant, omnibusque esurientibus & sitientibus cibum, potumque impartiebantur. In afferendo eidem cibo talis obseruabatur consuetudo, trecenti aut plures adolescentes epulas innumeras afferunt, & tam in prandio quam cœna, omnia genera rerum comestibilium tam ex carne quam piscibus, fructibus, & oleribus, quæ ea in regione haberi poterant, & ob frigiditatem regionis cuilibet scutellæ & paropsidi accensis prunis prunarium suberat, ne epulæ frigiditate deteriores fierent, & epulas eas omnes in aula magna, ubi cibum capere solebat, in simul collocabant, & pene omnis aula steris ornata & munda epulis impleba tur. Ipse uero Muteezuma paruo puluino coreaceo insidebat egregie elaborato,

Domesticum Muteezumæ obsequium

A borato, tempore quo discumbebat, ab eo distantes quinque aut sex senes discumbebant, quibus ex appositis sibi epulis porrigebat. Aderat unus familiarium, qui epulas apponebat & amouebat & ab alijs, qui extra erant, cibaria magis domino seruientia expetebat. Lauabat manus ab initio, & in fine prandij aut cœnæ, & ea mappa qua semel manus exiccabat amplius non utebatur. Similiter & paropsidibus aut scutellis, quibus semel fuerant fercula allata, nefas erat epulas imponi, nisi nouiter essent fabricatæ, & de prunarijs similis obseruabatur modus. Quater quotidie uestiebatur, nunquam eadem utebatur ueste, quicunque palatium ingrediebatur, nudis pedibus illum ingredi oportebat, & cum uocati coram eo se exhibebant, capite & oculis inclinatis ibant, & corpore humillimo, & eum alloquentes uultum non inspectabant, quod magnæ uenerationis & reuerentiæ signum erat. Id quod in causa fuisse cognoui, cur quidam illius prouinciæ domini aliquos ex Hispanis increpabant, eo quod dum me alloquerentur, erecti me intuebantur, quod paruæ reuerentiæ & uerecundiæ ascribebant. Cum domo exibat dictus Muteezuma, quod raro eueniebat, omnes eum associantes, & qui sibi obuiam fiebant, eidem uultum auertebant, nec pacto aliquo eum inspiciebant, & omnes donec transiret, immoti permanebant. Illum assidue præcedebat suorum aliquis tres subtiles & rectas gestans uirgas, quod ideo fieri putaui, ut homines monerentur, eum adesse, quando uero lectica descendebat unam ex illis manu ipse gestabat, eam'que donec ad constitutum locum peruenisset, retinebat. Erant tot & tam uariæ ceremoniæ & modi, quos iste dominus Muteezuma in suo obsequio seruari uolebat, quod multo maiore indigerem ocio, quam impræsentiarum nactus sum, & tenaciori memoria, ut eas omnes possem retinere. Arbitror enim nullũ ex Sa-

B ladinis aut dominis infidelibus, de quibus cognitionẽ habeamus, tot et tales in eorũ obsequijs retinere ceremonias. Fui in hac celebri ciuitate, ut rebus, quas ad Celsitudinis Vestræ seruitium pertinere cogitabam, prouiderem, consuleremq́;, & ut prouinciam pacarem, alliceremq́; eidem Maiestati Vestræ regiones, & habitata loca plurimis maximis ciuitatibus, uillis & castris, & inuestigarem aurifodinas, intelligerem'que prouinciarum secreta tam ipsius domini Muteezuma, quàm aliorum, qui sibi contermini erant, quibus cum cognitionem habet. Sunt res tales, & tam admirabiles, quod pene incredibiles uideri debeant, & hæc erant bono animo suo, & incolarum à me facta, non aliter quam si ab initio Celsitudinem Vestram in regem uerum & proprium dominum cognouissent, & non minori animo à me regali Celsitudinis uestræ nomine imperata exequebantur. Et in quibusdam non minus Celsitudinis Vestræ seruitio utilibus fui ibi præpeditus ab octaua mensis Nouemb. Anni M.D.XIX. usque ad ingressum mensis Maij instantis anni. M.D.XX. quo in dicta celebri ciuitate quiete & tranquille agebam, & Hispanos multos fueram partitus uarias & plures regiones pacando, & colonias erigendo in istis prouincijs, maximo detinebar desiderio, expectabamq́; nauẽ cum responso relationis, quã ab istis regionibus ab initio Maiestati Vestræ transmiseram, ut eisdem impartirer ad Maiestatem Vestram, quæ in præsentiarum transmitto & omnia illa aurea & emblemata, quæ hic habueram pro Celsitudine Vestra.

Ad me profecti sunt non nulli incolæ prouinciæ istius domini Muteezuma uasalli. ex eis qui erant contermini maris littori, significantes prope montes Sancti Martini, qui sunt in littore ante portum, seu stationem Sancti Iohannis, aduentasse decem & octo naues, & qui forent, dicebant ignorare, quia eis uisis, ilico mihi nunciatum properarant. Et post hos uenit alius insulæ Fernandinæ incola, & attulit mihi literas ab uno Hispano (quem in ipso maris littore collocaram, ut si forte naues aliquæ illuc aduentarent, eisdem cognitionem mei dare curaret, & illius ciuitatis quæ prope portum à me habitanda erat suscepta, ne illis uagari contingeret ignorantibus qui- *Aemulus Cortesij Velazquez classes transmittit*

bus in locis consisterem) qualiter quodam die unica nauis ante portum sancti Iohannis uisa erat, & quantum eius uisus extendi poterat, diligenter per maris littora prospexerat, & nullam aliam in conspectu uiderat, & eam nauim esse cogitabat, quam Maiestati Vestræ transmiseram, cum tempus eius reditus appropinquasset, & ut certior fieret ibi præstolabatur, donec dicta nauis applicaret, uel portum ingrederetur, ut ab ea informationem capere posset, & ilico ad me aduolaret omnia nunciatum. His literis uisis, duos ex Hispanis expediui, ut unus iret una uia, alter uero alia, ne eueniret, quod illi qui forte mitterentur à dicta naui obuij illis non fierent, quibus iniunxi nullibi moram traherent, donec ad dictum portum peruenirent, & cognoscerent quot naues aduenerant, & ex qua patria essent, & quid importaretur nauibus, & reuerterentur mihi nunciatum. Alium etiam destinaui ad ciuitatem ueræ Crucis declaratum ea, quæ audieram de prædictis nauibus, & iubebam, ipsi quoque inuestigarent & inuenta referrent, & alium præfecto illi, quem cum centum & quinquaginta peditibus (ut Maiestati Vestræ superius declaraui) ire iusseram ad fundandam coloniã in prouincia & portu Quaeucalco, cui per meas literas mãdaui, ubicunque locorum nuncius eum offenderet, ibi consisteret, nec ulterius progrederetur, donec aliud haberet à me in mandatis, allatum enim mihi fuisse dicebam, naues quasdam portui applicuisse, qui ut deinde apparuit iam eorum aduentum cognouerat, priusquam sibi literæ meæ redderentur. Et post eorum discessum quindecim continui defluxerunt dies, quod nihil penitus auditum est, nec responsum ab eorum aliquo, ex quo non parum accepi admirationis. Quibus transactis uenere alij Indi, uasalli quoque dicti Domini Muteezuma, qui mihi indicarunt dictas naues in ipso portu ancoras iecisse, & quod homines ex nauibus descẽderant, & eorum numerum secum afferebant, quod erant octuaginta equites, & octingenti pedites, & decem aut duodecim tormenta. Et hæc omnia picta uidebantur in quadam patria papiro, ut ea ostenderent dicto domino Muteezuma. Et nunciarunt, quod Hispanus ille quem littori præposuerã, & nuncij alij quos ego miseram, erant apud homines qui è nauibus descenderant, commiserantque dictis Indis. ut exponerent mihi, quod eorum prẹfectus illos reuerti non permittebat. Hoc intellecto, constitui mittere presbyterũ, quem mecum adduxeram, cum meis literis, & literis iudicum, & regentium ciuitatis uerẹ Crucis, qui mecum erant in præfata ciuitate, quẹ literæ dirigebantur præfecto, & uiris, qui applicuerant illi portui, nota eis faciendo pluribus omnia, quæ mihi in his partibus euenerant, & quod plurimas ciuitates, uillas, & castra subegeram, acquisieramque & eas pacifice subditas retinebam regali Celsitudinis Vesttæ seruitio, & captum detinebam primarium Dominum harum prouinciarum, & me esse in illa celebri ciuitate, & de ipsius ciuitatis qualitate & auro et emblematibus quæ pro Maiestate Vestra obtinebam, & me iam misisse Maiestati Vestre relationem istarum prouinciarum, rogabamque eos, ut mihi indicarent, qui forent, essent ne ex regnis & dominijs Vestræ Celsitudinis oriundi: & scriberent, si ad has prouincias suo regali mandato profecti fuissent, aut ad ponendas colonias, & morari in eis: uel utrum ulterius progressuri. aut an uellent reuerti: & si premerentur necessitate alicuius rei, quod daturus essem omnem operam, ut subleuarentur. Si autem non essent è regnis, similiter mihi nunciandum curarent, si re aliqua premerentur. Offerebam nanque me, si possem, remedium præstaturum, Sin minus, quod eos Celsitudinis Vestræ nomine iuberem à suis prouincijs discedere, nec in eas descenderent, & si aliter fecissent meis omnibus uiribus tam Hispanorum quam incolarum, eos essem aggressurus, ipsosque aut capiendos, aut ut interficerentur diligentiam adhibiturus, tanquam alienigenæ audentes ingerere se regnis & dominijs nostri regis et domini. Et post dicti presbyteri cum prælibatis ad eos literis discessum, quinta luce ad me profecti sunt uiginti Hispani in dicta ciuitate Temixtitan commorãtem ex illis,

illis, quos in custodia ciuitatis ueræ Crucis dimiseram, adducentes Presbyterum, & seculares duos in dicta ciuitate ueræ Crucis inuentos, ex quibus cognoui classem & uiros, qui ad dictum portum aduecti erāt, eo Didaci Velazquez mandato peruenisse, qui est gubernator insulæ Fernandinæ, & locumtenens. Et Dux, & præfectus illius classis, erat quidā Pamphilus de Narbaez dictæ insulæ incola, & secum adduxerat equites octuaginta, tormenta plura, & pedites octingentos, inter quos retulere octuaginta esse pixides gestantes, & gestantes balistas centum & uiginti. Et proficiscebatur præfectus generalis, & locumtenens gubernatoris istarum omnium prouinciarum uice, & nomine præfati Didaci Velazquez. & illum habere mandatum à Vestra Maiestate, et illum quem in littore dimiseram, ac nuncios à me missos esse apud præfatum Naruaez, qui eos redire non permittebat, qui cognouerat ab eis me in ea prouincia coloniam posuisse à dicto portu per leucas duodecim, & gentes quæ in ea erant, & pariformiter quos uiros miserām in prouinciam Quacucalco, & ab eo portu abesse per leucas triginta in prouincia Tuchitebecꝗ nuncupata, & omnia quæ in seruitio Celsitudinis Vestræ in his prouincijs gesseram, uillasꝗ & ciuitates quas Celsitudini Vestræ acquisiueram & pacatas reddideram, & celebrem ciuitatem Temixtitan, aurumꝗ & emblemata quæ in dictis prouincijs habueramus, & ab eis certior fieri uoluit de omnibus quæ mihi hactenus euenerant, eos'que destinauerat dictus Narbaez ad ciuitatem Veræ Crucis, ut si fieri posset eos, qui in ea morabantur suo nomine alloquerentur, eisꝗ suaderent, ut illum sequerentur, & contra me arma sumerent, secum'que adduxere ad centum forte epistolas, quæ mittebantur à dicto Narbaez, & eius socijs commorantibus in dicta ciuitate, in quibus continebatur, quod omnibus exponen-
B dis nomine suo per præfatum presbyterum, & alios eius socios fidem indubiam adhiberent, promittens de illis qui eo modo fecissent, eum optimam habiturum rationem, & eos qui non obtemperarent, male mulctare minabatur, multa'que alia quæ in dictis literis continebantur. Hæc prælibatus presbyter, & hi qui secum uenerant exposuere. Et quasi eodem instanti superuenit alius Hispanus ex eis, quos miseram in prouinciam Quacucalco, & attulit ad me literas à Iohanne Velazquez leone eorum præfecto, eisdem significabat, quod gens illa quæ portui applicuerat, erat Pamphilus de Naruaez, qui huc proficiscebatur mandato dicti Didaci Velazquez una cum militibus quos secum conducebat et literas, quas dictus Naruaez cuidam Indo ad eum præfectum dederat tanquam consanguineum dicti Didaci Velazquez, & sororium dicti Naruaez, per eundem ad me deferri curauit, quibus inscribebatur ex meis nuncijs illum cognouisse, dictum præfectum meum ibi cum illis militibus constitisse. Suadebat'que ut illico ille cum commilitonibus ad eundem Naruaez proficisceretur, quod si exequeretur, ea quæ officij sui essent, & ad quæ teneretur præstaret. Seꝗ optime scire, quod apud me non uolens, sed ui coactus degeret: Qui præfectus tanquam homo deuinctus, & obnoxius Maiestatis Vestræ seruitio, non solum ea, quæ à dicto Naruaez in literis proponebantur, respuit, sed missis ad me literis illico, ut se mecum coniungeret cum omnibus commilitonibus discesserat, & optima habita informatione à dicto Presbytero & à duobus socijs de plurimis, & de his quæ animo conceperant dictus Didacus Velazquez, & à Naruaez, & qualiter classe illa & uiris qui inuehebantur, contra me mouerat, ex eo quia relationem & res istius prouinciæ Catholicæ Maiestati Vestrę, & non dicto Didaco Velazquez transmiserā, quemadmodum malo animo proficiscebantur, ut me una cum multis quos mecum habebam, quos iam proscripserant, neci traderent. Audiueram prętera licentiatum Rodoricum de Figueroa iudicem præsidentiæ insulæ nouæ, iudices & reliquos Celsitudinis Vestræ officiales qui in ea resident, quamprimum ad aures suas peruenerat dictum Didacum Velazquez eam

A classem parare inspecto eius animo quo mittebat, cum eis pateret & constaret manifestum damnum & incommodũ, quod ex eo euentu Maiestati Vestræ redundare posset, misisse licentiatum Lucam Velasquez Aylon ex præfatis iudicibus unum cum procuratorio, ad monendum et iubendũ dicto Didaco Velazquez, quod dictam classem nullo modo mitteret: qui eo profectus est, & offendit dictum Didacum Velazquez cũ classe & uiris in ingressu dictæ insulæ Fernandinæ, qui uentis uela dare parabat: eum, & omnes cum dicta classe proficiscentes, ne uenirent admonuit, quia ex eo Maiestas Vestra multum incommodi, & damni perpessura esset, & insuper pœnas addidit, quibus non obstantibus & omnibus illis, quæ per dictum licentiatum mandata fuerant, nec monitione, classem abire iusserat, & dictum licentiatum esse in dicto portu affirmabat, & cũ ea intentione eũ classe aduenisse cogitando damnum quod ex tali itinere resultaret, auertere posse cum eidem & omnibus malus animus, & mens, quibus dicta classis uentis uela dedisset, optime innotescerẽt. Iam dictum presbyterum cum meis literis ad Naruaez destinaui, quibus significabam, me ab eo presbytero, & ab eis, qui secum uenerant, certiorem factum illum preesse uiris, qui naui ea conducebantur, quare multum lætabar, alioqui mali quid suspicaturus, cum nuncij quos miseram, non reuerterentur, & me mirari, quod postea quam acceperat me in his prouincijs Maiestatis uestræ seruitijs inniti, nil literarum ad me dedisset, aut nuncium misisset mihi aduentum suum significatum (cum certo sciret me eius cognito aduentu plurimum lætatum iri, partim quia olim amicitia iuncti fueramus, partim quia arbitrabar eosdem ad inseruiendum Ma. V. huc aduenisse, quo nil iucundius mihi euenire potuisset) sed contra mitteret subornatores, ut factitabat, & suasorias literas commilitonibus meis in Maiestatis V. seruitio existentibus, ut contra me arma caperent, & ad eum transfugerent, non aliter quam si nostrorum aliqui essent Christicolæ, alij uero infideles, aut aliqui Maiestatis Vestræ, alij uero minime, rogabamq́ ab eo, ut in posterum ea non uteretur uia, sed sui aduentus causas mihi insinuaret. Præterea mihi dixisse illos, se generalem præfectum locum tenentem, gubernatoremq́ pro Didaco Velasquez nominari, & quod tali se publice nomine appellari mandauerat in uniuersa illa prouincia. Et eum iam constituisse iudices & regentes, & iusticiam ministrarat, quod erat contra seruitium, et leges Vestræ Maiestatis, cum istæ prouinciæ eidem Maiestati Vestræ subijcerentur & colerentur à suis subditis, & in prouincijs constituti essent ius dicẽtes, & regimen non debebat uti titulis istis, cum à nullo fuisset admissus, quamuis ut ea exerceret haberet mandatum à Vestra Maiestate, quæ si haberet petebam, & monebã, ut ea mihi & regimini ciuitatis Vestræ ueræ Crucis exhiberet, quibus ego & regimen parati eramus obedire tanquam mandatis nostri Regis, & ueri domini, ut opere complerentur, quantum regali seruitio Maiestatis Vestræ conduceret. Eram enim in ea ciuitate, & dominum captiuum in eadem detinebam, & in ea congesseram maximam auri quantitatem tam pro Vestra Celsitudine, quam his, qui mecum erant, & me ipso, quod ego dimittere non audebam, timens quod post meum ab ea ciuitate discessum, eius habitatores à me deficerent, & talis ciuitas, & tanta auri, & & emblematum copia amitteretur, qua ciuitate amissa omnes illæ prouinciæ deficerent. Et similiter dicto presbytero dedi literas ad dictum licentiatum Aylon, quem ut postea resciui, cum dictus presbyter eo peruenit dictus Naruaez ceperàt, & captiuum cum duabus nauibus remiserat. Eodem die quo dictus presbyter discessit, ad me profectus est nuncius ex illis qui erant in ciuitate ueræ Crucis, quo significarunt omnes incolas prouinciarum defecisse ad dictum Naruaez, & potissimum illos è Cempoal, & illis fœdere iunctos nullum ex incolis dictarũ prouinciatum ulterius uelle accedere ad dictam ciuitatem prȩstatũ obsequia tam in arce quam in rebus alijs, quas antea præstare soliti erãt. Asserebãt enim Naruaez illis retulisse, me malũ, & eum

A & eum eà de causa aduenisse, ut me, & commilitones meos omnes caperet, & nos captiuos abduceret, & prouinciam desereret, & quod secum adduxerat gentes plurimas, & meæ erant paruo numero, & adduxerat equos multos, & plura tormenta, quam mea essent. Et illi sequi partes uictoris uolebant, & ulterius dicebant ab Indis eisdem illi innotuisse dictum Naruaez uenturum hospitatum in dicta ciuitate Cempoal, quia optime sciebāt quantum aberat à ciuitate Veræ Crucis, & arbitrabantur considerato malo animo dicti Naruaez in omnes, ab eo loco contra eos castra illum moturum, & præsertim cum sibi indos dictæ ciuitatis coniunctos retineret, & propterea significabant se ciuitatem deserturos, & ascensuros montem ad quendam procerem celsitudinis Vestræ uasallum, & nobis amicum ibique permansuros, donec nunciarem, quid sibi agendum esset. Et illico cōsiderato detrimento magno quod incumbebat, cum dictæ prouinciæ deficere cœpissent ex dicti Naruaez suasione, uidebatur, quod si me conferrem eo, ubi ille extitisset, multum cohiberentur incolæ me præsentem cernentes, nec contra me arma capere auderent, & etiam cogitabam modum inuenire, ut malum quod inceperat, sopiri posset. Inde eadem die discessi, fortilitium Mays plenum relinquens, & in eo centum & quadraginta homines, aquam, & aliqua tormenta: & cum reliquis, quos ibi habebam (qui erant sexaginta) sum meum iter prosecutus, comitantibus quibusdam proceribus domini Muteezuma, quem antequam discederem pluribus sum allocutus, proponendo, quod consideraret se esse Celsitudinis Vestrę uasallum, & nunc erant sibi agēdæ gratiæ à Vestra Maiestate de omnibus, quæ in Maiestatem Vestram contulerat obsequijs. Hispanos eos, qui remanebant, sibi admodum commendaui, cum auro & emblematibus, quæ mihi fuerat elargitus pro Celsitudine Vestra, & ab alijs dari iusserat, proficisci enim uolebam exploratum, qui forent illi, qui ad portum nostrum applicuerant, quia eousque B qui fuerant, ignorabam, arbitrabar tamen eos improbos, & minime Celsitudinis Vestræ subditos. Ille pollicitus est prouisum iri eisdem de omnibus, quæ essent eis necessaria, & custodiam habiturum de his, quæ ibi dimittebam, cum illud Sacræ Maiestati Vestræ pertineret, iussit'que ut illi, qui mecum proficiscebantur me per ea itinera deducerent, quo ab eius prouincijs non exirem, & de omnibus mihi prouidendum curarent. Me quoque enixe rogabat, si inuenirem homines eos improbos, ut illico nunciarem, collecturum enim illico se maximas copias, quæ eos oppugnatum proficiscerentur, & ad eos à prouincia eijciendum. At ego illi de omnibus gratias egi, & ingenue affirmaui Maiestatem Vestram propterea aliqua gratitudine eum prosecuturam, & multa emblemata, & uestes uni ex filijs suis, & alijs plurimis dominis, qui secum comperiebantur, impartitus fui. In ciuitate Churultecal factus est mihi obuius Iohannes Velazquez, quem alias profectum fuisse recensui, & miseram ad Quacucalco, qui ad me cum omnibus commilitonibus proficiscebatur, & demptis quibusdam aduersa ualetudine detentis, quos in ciuitatem ire iussi, cum eo & eius commilitonibus, & reliquis cœptum iter prosecutus sum, & quindecim leucis ultra istam ciuitatem Churultecal inueni presbyterum, qui unus ex meis socijs erat, quem quæsitum miseram, qui nam essent illi, qui portum classe ingressi fuerant: mihiq; dicti Naruaez literas præsentauit, quibus continebatur, eum habere quædam mandata, ut sibi consignarentur dictæ prouinciæ pro Didaco Velazquez, & illico ad eum irem illis obtemperaturus, & illum iam ædificasse ciuitatem, iudices & regentes constituisse. Et accepi à dicto presbytero, qualiter captiuarat dictum licentiatum Aylon, & scribam suum & executorem, & impositos duabus nauibus dimiserat, illumq; donis solicitauerat, ut aliquibus ex nostris socijs, quo transfugerent ad dictum Naruaez, suaderet, & quo recensuerat quosdam Indos, qui secum uenerant, & tam equites quam pedites, emiseratq; omnia tormenta tam in nauibus

uibus existentia, quam in littore, ut illis timorem incuteret. Considerate, inquiens, quomodo poteritis uos à nobis protegere, si nobis non morem gesseritis. Retulit etiam se uidisse apud dictum Naruaez unum ex dominis istius prouinciæ uasallum domino Muteezuma, quem præposuerat omnibus suis prouincijs à montibus ad littora ipsius maris, & sciuit eundem allocutum Naruaez nomine dicti domini Muteezuma, & illi fuerat impartitus quædam aurea emblemata. Et è conuerso dictus Naruaez eidem uaria munuscula, & etiam sciuerat eum ab eo loco expediuisse nuncios quosdam ad dominum Muteezuma, promittendo se illum soluturum; & hac de causa huc aduentasse, ut me caperet una cum meis commilitonibus, & illico eum discessurum, dimissurum'que prouincias: nec aurum cupere, sed tantum me capto cum meis commilitonibus uelle reuerti, & prouincias & earum incolas libertate donare. Postremo percepto eius sententiam esse collocare se in his regionibus propria autoritate nemine eum recipiente, me'que & commilitonibus meis illum in ducem, & iudicem recipere nolentibus nos aggredi, & bello expugnare, & ad id fœdus iniuisse cum incolis prouinciarum, & potissimum cum dicto domino Muteezuma per eius nuncios, & cum manifeste prospicerem damnum & incommodum, quod Sacræ Maiestati Vestræ ex præmissis emergere potuisset, quamuis mihi recenserent illum maximam afferre potestatem, & in mandatis habere à dicto Didaco Velazquez, ut me & ex meis quosdam, quos iam proscripserat, si in eius potestatem deueniremus, quamprimum laqueo uitam finire cogeret, non recusaui propius accedere animó uoluens aliquo modo sibi demonstrare maximum incommodum & detrimentum, quod Maiestati Vestræ inferebat, & posse eum auertere à malo animo & cogitatione, incœptum iter secutus sum, & per quindecim leucas antequam ad ciuitatem Cempoal, in qua dictus Naruaez moram trahebat, peruenirem: ad me reuersus est ille presbyter, quem milites ciuitatis ueræ Crucis ad me misisse dixi, & cui literas dederam ad dictum Naruaez, & licentiatum Aylon alio comitante presbytero, & quodam Andrea de Duero incola insulæ Fernandinæ, qui etiam cum dicto Naruaez illuc aduenerat, qui loco & uice responsionis mearum literarum mihi nomine dicti Naruaez imposuerunt, & omnino ad sibi parendum proficisci deberem, & illum in ducem habere, eique prouinciam dimittere, aliter enim mihi maximum damnum euenire posset, afferentes, dictum Naruaez maximam habere potestatem, & nos minimam, & fere nullam, & ultra Hispanos, quos adduxerat, incolæ quoque eidem fauebant. Et si constituerem illi prouincias tradere, mihi naues, & commeatum ad libitum pollicebantur, & me posse cum omnibus qui mecum proficisci cuperent, & cum omnibus quæ exportare uellemus, absque impedimento aliquo discedere. Et alter ex presbyteris retulit ita fuisse constitutum à dicto Didaco Velazquez, ut hoc pactum mecum inirent & ad hoc dederat procuratorium dicto Naruaez, & illis duobus presbyteris coniunctim, & circa hoc parati erant mecum quomodocunque uellem pacisci. Respondi, me à Maiestate Vestra mandatum uelle prospicere, ut deberem dictas prouincias tradere, & si quod haberent, mihi & regimini ciuitatis ueræ Crucis exhiberent, prout est ordo & consuetudo in Hispanijs, eram enim illi pariturus, idque executioni mandaturus, & donec illud non uiderem, nulla conditione illis, quæ dixerant, morem gerere constitueram. Sed potius ego, & omnes commilitones mei pro defensione prouinciarum uitam exponere parati eramus posteaquam illas acquisiueramus pacificas tuto'que detinebamus pro Vestra Maiestate, ne proditores, infidos'que nostro Regi nos exhiberemus. Proposuerunt præterea conditiones plures, ut me in suam sententiam allicerent, nulli tamen earum uolui acquiescere, nisi prius uiso Celsitudinis Vestræ mandato: quod tamen nunquam uoluerunt ostendere, Tandem

Nuncij Naruaez ad Cortes.

A dem duo illi presbyteri, Andreas de Duero, & ego concordes fuimus, quod dictus Naruaez cum decem uiris, & ego totidem comitatus, præmisso ambarum partium saluo conductu colloqueremur, ibique mandata, si qua haberet ostenderet, & illi respondere deberem. Ego uero misi saluum conductum subsignatum, & similiter ipse ad me misit suum manu propria subscriptum, qui ut postea apparuit, insidias mihi parauerat, ut illo in colloquio me interimerent: & huic negotio elegerat duos ex illis decem, quos secum ducere constituerat reliqui uero cum eis, quos mecum ego adducere deberem, pugnarent. Asserebant enim me mortuo, se iam negotio finem imposuisse, ut re ipsa fuisset, nisi Deus. Opt. Max. qui in similibus opem ferre solet, remedium attulisset. Factus enim fui certior eodem tempore, quo nobis saluum conductum attulere ab eisdem, qui contra me coniurauerant: quod ubi percepi, dicto Naruaez nunciaui per meas literas, me suum malum in me animum percepisse, nolleque me eo, ut inter nos conuentum fuerat proficisci, & eo instanti ei monitionem, & mandatum meo nomine conficiendum commisi, quo monebam dictum Naruaez, si aliqua mandata obtineret, à Maiestate Vestra, ea mihi exhiberet, & eousque non usurparet sibi nomen ducis, & iudicis, nec se in re aliqua pertinenti dictis officijs sub pœna eidem imposita impediret, & præcipiebam dicto mandato omnibus, qui cum dicto Naruaez aduenerant, quod nullo modo eum in ducem haberent, aut eidem parerent tanquam duci, aut iudici. Imo intra certum spacium in mandato assignatum coram me comparere deberent audituri, quid in Celsitudinis Vestræ seruitio acturi essent, præmissa protestatione, quod si secus agerent contra eosdem tanquam contra rebelles procederem, & proditores, infidos, & malos subditos à suo Rege deficientes, & illius prouincias usurpantes, & dominia, & earum possessionem eis dare cupientes,
B quibus non spectat ius, nec actio competit. Et si in uim talis mandati non comparerent, nec illud quod in dicto mandato continebatur, exequerentur, contra eos procederem secundum formam iustitiæ. Et responsum, quod mihi dictus Naruaez dedit, illud fuit, quod notarium, & eum, qui cum meo procuratorio profectus erat ad indicandum præceptum meum, carcere mancipauit, una cum quibusdam indis, quos secum habebant, qui detenti sunt, donec eo peruenisset alius nuncius meus, quem miseram sciscitatum ubi se continerent, coram quibus omnes milites denuo recensuerunt, & minati sunt eis, & mihi, si prouincias eisdem non traderemus. Et cum cognoscerem non posse tantum malum, & scandalum euitare, & prospiciens, quod incolæ prouinciarum iam tumultuari cœperant, & indies magis insurgebant, me Deo commendans, & deposito timore damni, quod euenire poterat, animo uoluens mori in seruitio nostri Regis, et ad protegendas eius prouincias, & si eas usurpare nõ permitterem, maxima mihi & commilitonibus meis gloria inde nasci poterat, Mandaui Condisaluo de Sandoual meo magno executori, ut dictum Naruaez, & eos qui se iudices et regentes uocari uolebant, capere studeret, & ei tradidi octuaginta ex meis commilitonibus, quibus mandaui, ut illum sequerentur, & eos caperent, ego uero cum reliquis centum septuaginta qui in uniuersum erant ducenti, & quinquaginta sine tormentis, & nullis comitantibus equitibus, sed solum peditibus dictum maiorem executorem subsecutus fui, ut eidem opem ferrem, si dictus Naruez, & alij nollent se capi permittere. Eadem die, qua dictus magnus exequutor, & ego simul peruenimus ad ciuitatem Cempoal, ubi dictus Naruaez cum suis militibus constiterat, ille ut audiuit aduentum nostrum, octuaginta equitibus, & quingentis peditibus præter eos, quos in hospitio dimiserat, è ciuitate egressus est, erat aũt eius hospitiũ Meschita maior in illa ciuitate, quæ erat munitissima. Et his comitantibus equitibus, & peditibus aduenit per leucam ab eo loco, ubi eram, & si aduentum meum præsciuerat, quem ex indorum relatione intellexerat: sed cum me non inuenisset, ratus

quod

quod illum deluderent, reuersus est ad suum hospitium, semper tamen mili/ A
tes suos paratos retinens: & quasi per leucam à dicta ciuitate duos dimisit ex
ploratores. Et quia maxime cupiebã scandalũ euitare, mihi uisum est, quod
commodius, & minori scandalo noctu proficiscerer, si fieri posset tam tacite
ingressurus, quod me non audirent, iremusq; recto tramite ad hospitium ipsi
us Naruaez, quod ego, & commilitones mei optime noueramus, ad ipsum
capiendum, quo capto putabam ulterius nullum scandalum euenturũ, quia
reliquos iustitiæ parituros censebam, & pręcipue quoniam maior eorũ pars
coacta huc accesserat, & ui, quam dictus Didacus Velazquez eis intulerat,
& timore ne Didacus Velazquez eisdem seruos, quos in insula Fernandina
obtinebant, auferret. Et ita successit, quia die Pentecostes parum post medi
um noctis dictum hospitium aggressus sum, offendi tamen prius explorato/
res, quos dictus Naruaez in itinere collocauerat, & illi quos præmiseram, al
terum cepere, & alter aufugit, ex quo percepi, quem ordinem obtinerent,
& ne explorator, qui fuga captiuitatem euitauerat, eo antequam ille perue/
niret, quantum fieri potuit festinaui: tamen tãtum festinare non eualui, quin
ille me per mediæ horę spatium præueniret. Et cum ego adueni, dictus Nar/
uaez & socij omnes arma induerant, equosq; suos præparauerant, & multũ
præparati ducenti uiri pro quolibet quadrangulo uigilabãt. Verum tam ta-
cite eo deuenimus, quod cum nos adesse cognouere, & ad arma conclamatũ
est, iam ingressus fueram impluuium sui hospitij, in quo omnes hospitaban/
tur, & congregati morabantur, & ceperant tres, aut quatuor turres in eo exi
stentes, & reliquas omnes munitas habitationes. In gradibus uero unius ex
dictis turribus, quam dictus Naruaez inhabitabat, decem & nouem tormen
ta fusilis æris collocata erant, nos autem tam ueloces in eis ascensu fuimus,
quod tormentis ignem admouere non potuere, præterquam uni, quod eti/
am Deo sic uolente globum non emisit, nec damnum alicui intulit, & sic tur
rim prædictam ascendimus, donec deuentum est ad habitationẽ ipsius Nar/ B
uaez, quam quinquaginta comitatus commilitonibus optime tuebatur, &
cum magno executore decertabant, & socijs suis. Quamuis multoties eos
monuisset, ut sese captiuos Maiestati Vestræ dederẽt, nunquam tamen annu
ere uoluerunt, donec turri ignis apponeretur, & igne præmente, sui deditio/
nem fecere. Dum dictus magnus executor operã dabat ut dictũ Naruaez ca/
pere posset, ipse cum reliquis, qui apud me remanserant, turris ascensum tue
bar aduersus eos, qui ei suppetias ferebant, & tormenta illa omnia capienda
curaui, & me illis adeo munitum reddidi, quod sine cæde hominum, præter
Capitur Nar= quam duorum, qui tormenti ictu perierant, unius horæ interuallo omnes,
uaez à Cor= quos capere uolebam, in mei potestatem deuenere, & armis concessis reli/
qui omnes mihi, iusticięq; parerere promiserunt, & Maiestati Vestræ: se de-
ceptos hactenus asserentes, quia professi erant eousq; se à Celsitudine Vestra
mandatũ obtinere, & quod ego una cum prouincia defecerim, essemq; Cel/
situdinis Vestræ proditor, plurimaq; alia eisdem exposuerant: & cognita rei
ueritate, & malo animo atq; intentione, quibus dictus Didacus Velazquez
& Naruaez moti fuerant, maxima affecti sunt uoluptate, quod Deus ita fieri
permisisset. Et certiorem reddo Maiestatem Vestram, si deus solita sua mise/
ricordia, & pietate huic negocio manum nõ apposuisset, & dictus Naruaez
fuisset uictoriam adeptus, maius damnum & incommodum fuisset secutum,
quamdiu fuerit secutum inter Hispanos, data comparatione. Mandato enim
Didaci Velazquez, ut me una cum socijs meis multis suspenderet, morem
gessisset, ne aliquis superesset, qui de gestis per eos notitiam aliquam exhibe
re posset. Quia, ut ab Indis postea percepi, si forte euenisset, quod dictus Na
rauaez me caperet (ut ipse eisdem aperuerat) quia non posset res tanta fieri
sine damno eius, & suorum quin multi ex suis & meis commilitonibus, peri
rẽt constituerant ipsi interim interficere eos, quos in ciuitate dimiseram (ut
etiam conati sunt) & deinde omnes in unum conuenientes aggredi eos, qui
hic

A hic super essent, adeo quod suæ prouinciæ remanerent liberæ, & Hispano-rum memoria non super esset. Et Ma. V. dubitare non debet, quod si ita fecissent & eam sententiam executi fuissent, quod uiginti annorum circulo prouinciæ, quæ subactæ & pacatæ erant, non uincerentur & pacarentur. Per tres dies post captiuitatem dicti Naruaez cum in dicta ciuitate tanta multitudo ali non posset, & iam pene esset destructa (quia dictus Naruaez & eius socij eandem deprædati fuerant, incolæ enim aberant, & domus erant solæ) expediui duos præfectos, & cuilibet eorum tradidi trecentos uiros, unum destinaui ad cœptam coloniam, de qua iam Ma. V. mentionem feci, in portu perficiendam. Alterum ad fluuium illum, in quo naues Francisci de Garai uidisse dicebant, quia eum locum mihi certum habebam, & ducentos ad ciuitatem ueræ Crucis, quo naues omnes quas dictus Naruaez adduxerat, ancoras firmasse audiueram, cum reliquis militibus ire iussi, ut ibi consulerem rebus, quæ ad commodum V. M. pertinere putarem, & nuncium destinaui ad ciuitatẽ Temixtitan, quo omnia, quæ mihi euenerant, significabam Hispanis, quos ibi dimiserã, qui duodecim dierũ spacio reuersus est, & mihi attulit literas à præfecto ibidẽ & militibus quibus me certiorem reddebant, Indos fortilitium acriter oppugnasse, & multis locis ignem imposuisse, & cuniculos quosdam subterraneos effodisse, eosque fuisse in maximo uitæ discrimine & labore, & quod omnes illi fuissent interfecti, nisi dominus Muteezuma eis imperasset, ut à dicta oppugnatione desisterent. Adhuc tamen eos obsideri quamuis non oppugnarentur, affirmabant, nullumque ex eis per binos passus extra fortilitium Indi exire patiebantur, & dum pugnarent maximam commeatuum portionem quam dimiseram, ipsis ereptam, fuisse, & combusserant eos quatuor Bergantinos, quos construendos curaueram in dicta ciuitate Temixtitan, & uersabantur in maxima rerum omnium egestate, rogantes ut illis opem ferre festinarem. Et uisa eorum necessitate & considerato, quod ultra interfectos Hispanos omne aurum, argentum, & emble-
B mata, quæ ex prouincijs habita fuerant amitterentur, amitteretur melior & nobilior ciuitas, quæ si in uniuerso nouiter adinuento orbe, qua amissa omnia quę hactenus in his prouincijs acquisiueram ammitterentur, cum illa esset primaria, cui omnes reliquæ parebant, statim nuncios subsequi iussi qui præfectos subsequerentur, qui profecti fuerant cum dictis militibus enumerans eisdem omnia, quæ ad me scripserant milites Hispani ab ea ciuitate, & quod illico ubicunque eos offenderent, pedem referre admonerent breuiori itinere quo fieri posset, ad ciuitatem Tascaltecal, ut cum militibus, qui mecum erant, & tormentis omnibus quibus potui, & cum septuaginta equitibus me illis coniungerem. Et postquam eo aduenere, milites omnes perlustraui, erant autem septuaginta equites, & pedites quingenti, & eisdem comitantibus maiori celeritate, qua potui discessi Temixtitan uersus, in eo itinere nullus ex subditis domini Muteezuma mihi obuiam ueniebat, ut prius facere consueuerant, & prouinciæ illæ omnes erant tumultuantes, & domus pene inhabitatæ. Hac re in suspicionem maximam adducebar Hispanos, quos in dicta ciuitate Temixtitã dimiseram, iam interemptos, & quod omnis prouinciarum multitudo in unum conuenerit, expectantes me aliquo in arduo loco, aut angustijs quibus mihi facilius obesse possent, & hac suspitione paratiores meos continui quo fieri potuit, donec perueni ad ciuitatem Tesnacan, quæ (ut superius aperui) est in ipso lacus littore, & ab incolis quibusdam quæsiui quid esset actum de Hispanis, quos in Temixtitan reliqueram, qui eos mihi uiuere retulere, eisque iniunxi, ut canoan adducerent, uolebam enim ea Hispanum Temixtitan ire uisum. Et dum eo proficisceretur unum ex incolis mecum morari oportebat, ex incolis dictæ ciuitatis unus, qui mihi aliquantulum ex primatibus uidebatur, reliqui uero quibus cum consuetudinem habebam, non apparebant. Hic igitur quemadmodum à me iussus fuerat, canoam adducendam curauit, & Hispano, quem mitte-

S bam

bam adiunxit Indos quosdam, ipse uero mecum remansit. Et dum dictus Hispanus iturus ad ciuitatem Temixtitan canoam ascenderet, aliam canoam eo tendentem conspexit, eamque ut propius accederet, expectauit, in ea uehebatur ex Hispanis unus quos in dicta ciuitate dimiserā, ex quo cognoui Hispanos omnes uiuere præter quatuor aut sex, quos Indi interemerant, reliqui uero obsidebantur, nec eos exire Indi patiebantur è fortilitio, & nil sibi impartiebantur nisi maxima pecunia, quamuis audito meo aduentu, mitius cum eis egissent, & Muteezuma nihil aliud desiderare nisi meum aduentū, ut sibi copia daretur spaciandi per ciuitatem, ut antea facere solitus fuerat, & se optime perpendere ea, quæ in dicta ciuitate successerant, me iam præsciuisse, & propterea me iratum, & animo aliquid damni inferendi eo proficisci. Ideo ipsum enixis me precibus rogare iram deponerem, quia ipse non minus ea molesto, & ægro animo tulerat quam egomet, & nil ex suo consensu, aut uoluntate factum, & alia multa mihi exponenda commisit, quo me ab ira quam concepisse cogitabat ex commissis, auerteret, proficiscererque ad ciuitatem is, qui ante fueram, quia impræsentiarum non minus executioni mandarent mandata mea quam prius, & illis obedirent. Respondi, me in illum nullam iram concepisse, cum optimum eius animum cognoscerem, & esse credebam. Et sequenti die in uigilia Sancti Ioannis Baptistæ discessi, & hospitatus fui per leucas tres à ciuitate Temixtitan. Et alio die postquam diuinis solenniis interfui, iter meū prosecutus sum, & ferè ante meridiē ciuitatem ingressus sum, & uidi homines non multos in ciuitate, et portas aliquas in triuiis, quadriuiis amotas, quod mihi minime placuit, ratus tamen sum ex timore eorum, quæ commiserant fecisse, & ut cum ibi essem illis securitatem impatirer, ego autem recto itinere progressus sum ad fortilitium, in quo, & Meschita illa maiori, quæ fortilitio hærebat, omnes qui mecum proficiscebantur, hospitati sunt. Illi qui in fortilitio oppugnabantur eo gaudio & animorum exultatione nos excepere, tanquam eisdem uitam attulissemus, aut de nouo donauissemus, quam se iam amisisse putabant. Eum diem magno gaudio & exultatione transegimus nos quietem habere sperantes. Altera uero die post missarum solennia miseram nuncium ad ciuitatem ueræ Crucis noua bona nuncians. Christianos adhuc uiuere, & me ciuitatem ingressum, & tuto esse in ea, qui nuncius mediæ horæ interuallo uulneribus plurimis affectus rediit clamans, Indos omnes ciuitatis bello aptos, ut in nos irruerent aduentare, & eos pontes ciuitatis amouisse, & post eum tanta hominum multitudo undique confluens, nos aggressa est, ut nec uici nec subdialia pauimenta præ multitudine apparerent, & proficiscebantur maioribus ululatibus, & terribilioribus uociferationibus quæ unquam excogitari possent. Et tot erant lapides, quos in fortilitium fundis iniecerant, ut cœlū lapides pluere uideretur, & tantus erat sagittarum & iaculorum numerus, quod illis omnes parietes & impluuia erant referta, & per ea iri fere non poterat. Ego uero domo egressus in eos irrui, & nobiscum acriter pugnauerūt, & ab uno latere ex præfectis meis unus cum ducentis uiris fortilitio exierat, priusquam posset pedem referre quatuor ex suis trucidati sunt, & eundē præfectum, & alios plures uulnerarunt, nos uero paucos ex eis interficiebamus, quia illi se ultra pontes recipiebant, & ex subdialiis pauimentis lapidibus nobis maxime oberant, ex quibus expugnauimus & combussimus aliqua, tamē erant tam crebra & adeo munita, & tot uiris, & lapidibus, aliisque uariis armorum generibus referta, ut potentes non essemus ad omnia oppugnanda, & tuendum, quod illi obesse nobis non possent ad libitum. Fortilitium nostrum tam acriter oppugnarunt, ut uariis in locis ignem apposuerint, & in uno combusta est maior pars, antequam opem ferre possemus, donec parietum incisione eum euitauerimus, & ex uiolenta parietum eiectione ignis extinctus est, & nisi ibi maximum præsidium collocassem, uidelicet homines balistis, & pixidibus utentes, aliaque tormenta, eorum profecto repentino

Ingreditur ciuitatem Temixtitan Cortesius

A tino aduentu nobis obsistere non ualentibus fortilitium ingressi fuissent.

Eam diem certando usq; in obscuram noctem consumpsimus, nec tamen ea secuta tuti fuimus ab eorum uociferationibus & tumultu, donec dies superuenit. Ea nocte per eos destructa reficienda, & alia multa, quibus fortilitium indigere uidebatur, præparanda curaui, & stationes aptaui, & in eis milites qui eas tuerentur, & sequenti luce essent pugnaturi collocaui; & militum uulneribus medicamenta sunt adhibita, qui erant ultra octuaginta numero. Luce uero accedente hostes nos acrius, quam præcedēti die oppugnare cœperunt, & tanta illorum aduenerat multitudo, ut illi qui tormētis præerant in illis arte dirigendis diligentia uti nō indigerent, sed tantum uiso indorum agmine ignem tormentis admouere. Et quanquā tormenta illis multum damni inferrent, quatuordecim enim in hostes utebamur tormentis nō enumeratis pixidibus & balistis, ea tamen omnia tam leuia damna tātæ multitudini inferebant, ut nil eis obesse uideremur. Emisso enim tormento, decem aut duodecim interfectis, alij succedebant. Relicto in fortilitio condecenti præsidio, & quod dimitti poterat, illico exiui, & pontes aliquos occupaui, & domos quasdam igne consumpsi, & plures illorum interfecimus, qui eas tueri nitebantur. Verum tanta illorum erat multitudo, quod quamuis maximam stragem illis intulissemus, eorum tamē uires parum minui uidebantur. Nos enim continuo integro die certare cogebamur, illi uero per horas, quia uicissitudines habebant, & semper abundabant. Eodem quoq; die uulnera intulerunt quinquaginta aut sexaginta Hispanis, quamuis nullus obierit. In noctem usq; pugnauimus, et lassi retrocessimus ad fortilitium. Considerato maximo damno ab hostibus nobis illato, & quod hostes nos tuto loco consistentes uulnerabant, & interficiebant, & damnum quod illis inferebamus, non uidebatur cum tanta eorum esset multitudo, eam noctem & sequentem diem in machinis tribus ligneis conficiendis, & construendis consumpsimus, quorum quælibet intra se milites uiginti continere
B poterat, ut eos lapidibus, quos à subdialibus pauimentis iaciebant, offendere non possent. Aliqui intus existentes pixidibus aut balistis, reliqui uero acutis ferreis malleis, ligonibus, & massis ferreis ad effodiendas domos, destruendosq; aggeres per eos in uicis positos utebātur. Cum machinis conficiendis operam sedulo impenderemus, hostes nihilominus nos oppugnare non desistebant, adeo ut dum nos fortilitio non exiremus, illi illud ingredi totis uiribus nitebantur, quibus ne ingrederentur maximo cum labore uix restitimus. Dictus autem Muteezuma, qui semper apud nos remanserat una cum filio et multis proceribus, qui à principio detenti fuerant, dixit, ut illum ad subdialia pauimenta fortilitij deduceremus: alloqui enim constituerat duces illius multitudinis & sperabat ita efficere, quod desisterent ab ea oppugnatione. Extrahendum eum commisi, qui cum peruenisset ad fornicem, ut ab eo illos alloqueretur, fui eius caput lapide percussere, & tam uiolenti uulnere est affectus, quod trium dierum spacio ab humanis excessit. Quem extrahendum è fortilitio imposui duobus Indis, quos captiuos detinebam qui illum multitudini apportarunt: quid tamen fuerit actum, ignoro. Propterea tamen oppugnatio non cessauit, & indies augebatur, & acrior, maiorq; reddebatur. Eo ipso die me ad eundem fornicem, ubi dominum Muteezuma uulnerarant, uocauerunt afferentes eo accederē, quia quidam ex illorum ducibus mecum colloqui desiderabant. Et ita feci, multaq; fuimus colloquuti, & interrogaui, cur me oppugnarent, cum nullam causam haberent, prospicerentq; bona, quæ à me habuerant & quam me secum bene gessissem. Respondebant, si prouincia uellem excedere, illico cessatura esset oppugnatio. Alioqui ratum haberem, aut eos omnes perituros aut nos penitus eradicaturos. Qui, ut postea apparuit, ea proferebant, ut fortilitio excederem, & me in egressu ciuitatis intra pontes pro libito interciperent. Respondi, eos cogitare non oportere, quod ideo pacem ab eis impetrarem,

Muteezuma à suis uulneratus moritur

S 2 trarem,

trarem, quia in aliquo timerem, sed ea tantum causa, quia dolebam, & moleste ferebam à me illis illatum damnum, & quod tam celebrem ciuitatem destruere cogerer, qualis erat illa. Idem præstabant responsum, quod nusquam ab oppugnatione prædicta desistere uellent, nisi ciuitatem exiuissem. Perfectis machinis subito exiui, ut subdialia quædam pauimenta expugnarem, & põtes, præeuntibus Indis, & post eos quatuor tormentis, multisq; alijs balistis & parmis utentibus, & plus tribus millibus Indis, qui mecum aduenerant ex prouincijs Tascaltecal, & Hispanis inseruiebant. Et postquam peruenimus ad pontem, machinas parietibus applicuimus quorundam pauimentorum, & scalas, quas ad ascensum attuleramus. Sed tanta multitudo hominum dictum pontem tutabatur, & pauimenta, & tam crebri & ponderosi erant lapides, qui ab eis ui iaciebantur, quod machinas nostras dissiparunt, & Hispanum unum interfecerunt, & plures uulnerarunt. Et quamuis acriter pugnatum fuerit, tamen egressum aliquem habere non potuimus, certauimus enim à summo mane ad meridiem, et maxima repleti mœsticia ad fortilitium deuenimus. Quapropter tantum hostes animis creuere, ut ad portas fortilitij irruerent, & Meschitam illam magnam occupauere, & ampliorem, & editiorem illius turrim forte quingenti uiri ex primatibus conscenderunt, & sibi commeatum amplum constituerunt, ut panis, aquæ, & aliorũ esculentorum, & maximam lapidum copiam: quorum maior pars habebat latas hastas cuspidibus ex silice nostris amplioribus, & non minus acutis, & ab ea turri multum officiebant nostris in fortilitio uersantibus, quod eidem adhærebat. Ea turris bis aut ter ab Hispanis frustra oppugnata est, & ut eam ascenderent audacter irruerunt. Verum cum esset excelsa, & ascensu ardua (quæ habebat ultra centum gradus) & superius existentes essent lapidibus muniti, multisq; alijs armorum generibus, & animis aucti, quia eisdem subdialia pauimenta occupare nõ potueramus, nunquam Hispanorum aliquis ascendere cœpit, qui rotatim non descenderet, & multis uulnera inferebant. B
Tum illi qui hæc ab his geri uidebant, tantum animi accipiebant, ut in fortilitium irruerent sine timore. Prospiciens, si illi diu possiderẽt eam turrim, ultra nobis allata ab eis indies damna animis augerentur, ut nobis obessent, fortilitio exiui. Quanquam sinistra manu parum utilis ob illatum mihi ab eis primo die uulnus, brachio parma alligata cum quibusdam Hispanis, qui me subsecuti sunt, turri applicui, & radicem illius diligenter circundandã curaui: & illi, qui eam circundabant, nõ quiescebant. Imò undiq; certamen cum hostibus committebãt, & ut fauerent existentibus in turri multi accurrerunt. Nos Hispani gradus cepimus ascendere, & quamuis ipsi ascensum maxime tuerentur, tantum tres aut quatuor Hispanos è gradibus eiecerunt Saluatoris nostri auxilio, & beatissimæ matris suę Mariæ, cui dicta turris dicata fuerat, & in ea illius imago apposita, ascendimus, & in superiori parte turris tam acriter certauimus, quod eos coegimus è turri prosilire in quoddam deambulatorium, quod circundabat dictam turrim in latitudinem unius homnis status. Et erant circa eam turrim tria, eidem similia distantia inter se per hominum status fere tres, aliqui uero eorum cecidere à summitate turris ad radicem ipsius, qui ultra ea, quæ casu patiebantur, ibi ab Hispanis necabantur. Illi uero qui in prælibatis de ambulatorijs constiterant, tam acriter nobiscum decertarunt, ut tres consumpserimus horas, antequam illos omnes neci daremus, ex quibus nullus superfuit, sed omnes trucidati fuere. Et fidem uerbis meis adhibeat Sacra Maiestas Vestra, tam ardua res fuit hanc turrim expugnare, quod si deus eisdem uires, & animum non abstulisset, uiginti ex illis facillime mille Hispanis ascensum prohibere potuissent, & si acriter ad necem usque decertauerint. Turri illi, & reliquis omnibus, quæ in dicta Meschita continebantur, ignem inijciendum curaui, ex quibus iam imagines omnes, quas apposueramus, ademerant. Aliquid animi amisere expugnata hac turri, & adeo quod pluribus in locis se maxime

re-

A remisere, & eo instanti redij ad illud subdiale pauimentum; & accersiui eos duces, qui prius fuerant me allocuti, qui uidebantur aliquantulum animo remissiori ob ea, quæ uiderant, qui eodem instanti applicuere. Et eos mihi iam obsistere non posse demonstraui, & quod nos singulo quoque die eisdem plurimum damni inferremus, & ex eis plurimi caderent, & eorum celebrem ciuitatem combureremus, destrueremus'que, nec cessaturi essemus, donec aliquid ex ea & illis aliquid superesset. Responderunt, se optime cernere à nobis damnum ingens pati, & multos ex eis perire, tamen eos decreuisse nos omnino interficere. Et dicebant ut prospicerem uicos, plateas, & subdialia illa pauimenta uiris maxime referta, quia computasse asserebant, si ex eis uiginti millia caderent, & ex nostris unus, quod cito nos in nihilum deducerent, asserentes nos esse paucos numero, illos uero sine numero, & nobis significabant uias omnes stratas esse demolitas, quemadmodum re ipsa euenerat, quia omnes præter unam erant demolitæ, & nulla ex parte nobis patebat iter, nisi aqua & optime scire possent nos commeatu non abundare, & aqua, & nos diu obsistere non posse, quoniam fame periremus, dato quod ipsi nos non interficerent. Et uere uera proferebant quia si aliam oppugnationem non habuissemus præter famem, annonę commeatuum'que caritatem, satis erant, ut mori cogeremur. Diu altercati fuimus, & quilibet causam suam tuebatur. Nocte uero secuta egressus sum quibusdam Hispanis comitantibus, & eos incautos offendens ui uicum occupauimus, & in eo igne consumpsimus ultra trecentas domos: dum ad eum multitudo conflueret, per alium reuersus sum, & eo pacto combussimus plures domos illius uici, & præsertim quædam subdialia pauimenta proxima fortilitio nostro, ex quibus maxime nos offendebant. Et ex gestis B illius noctis aliquid timoris illis incussimus, & nocte eadem illas ligneas machinas reficiendas curaui, quas alio die nobis dissipauerant, ut uictoriæ incumberemus, quam omnipotens condonabat. Exiui ad eundem uicum, in quo hesterna die nobis machinas destruxerant, ubi non minus acriter, & uiriliter obstiterunt, & tamen cum ageretur de uita, & honore, quia ea erat unica integra strata uia, ex illis quæ ducebāt in continentem, quamuis priusquam ad eam deuenire potuissemus, intercederent duo maximi & profundi pontes, & uicus omnis multis & excelsis parietibus, domibus & turribus munitus, tantum uigoris & animi nobis refulsit sic'que certauimus, ut deo auxilium & opem ferente quatuor ea die ex pontibus occupauerimus, & ea omnia subdialia pauimenta, domus, & turres, usque ad ultimam eorum combustæ sunt, quanquam fecerant nocte antecedenti plures aggeres lateribus crudis & creta fabricatos in dictis pōtibus ob ea quæ successerant nocte antecedenti, adeo, ut tormenta, & balistæ sibi obesse nō possent, quos quatuor pontes terra oppleuimus, & crudis illis lateribus & plurimis lapidibus & tignis combustarum domuum: tamen non potuit fieri tantum sine periculo, ut multi Hispani non uulnerarentur. Magnam adhibui diligentiam ea nocte in custodiendis illis pontibus, ne denuo nobis eos occuparent. Alia die summo mane exiui, & deus omnipotens eundem bonum successum concessit, quoniam quamuis multitudo esset innumera, quæ alios pontes tueretur, fossæ'que & maximi aggeres, quos illi nocte ea erexerant, intercederent, nos eosdem cepimus & impleuimus, & equestrium aliqui eos insecuti sunt uictoriæ inhærentes in continentem usque. Dum ego aptandos eos pontes, & replendos curarem, uenerunt me uocatum summa celeritate asserentes indos, qui oppugnauerant fortilitium, concordiam cupere, & pacem, & eos expectare quosdam eorum dominos, & duces. Ibi relictis omnibus commilitonibus, & quibusdam tormentis omni equitatu profectus sum uisum, quid nam illi proceres cuperent: qui asserere, si eis fidem præstarem eos de perpetratis impunes dimittere, ipsi me ulterius non oppugnarent, denuoq; pontes, & demolitas stratas uias reficien-

das curarent, & Maiestati Vestræ, ut antea fecerant, inseruirent, & ut eo adducendum curarem quendam ex religiosis suis apud me captiuum, quem illi ueluti generalem suæ religionis uenerantur. Qui aduenit, & illos allocutus inter illos & me pactũ sanciuit, et illico uisum est (ut ipse asserebat) nunciasse Ducibus multitudinis in stationibus collocatis, ut à dicti fortilitij oppugnatione abstinerent, & ab omni alia offensione, & eo pacto discessimus. Ingressus fortilitium prandere cœperam, maxima festinatione mihi allatum est, Indos denuo pontes occupasse, quos eo die ab eorum manibus acquisiueramus, & quosdam Hispanos occidisse, quo nuncio quantum mihi mœroris accesserit, Deus testis est, ratus enim fueram occupatis pontibus, cum mihi egressus ad continentem pateret, maximum negocium non super esse, maiori, qua fieri potuit celeritate eo equitaui, atque quo potui celerius cum aliquibus equitibus, qui me subsecuti fuerant, totum illud iter emensus sum, & nullo in loco moram trahens denuo in medios Indos irrui, & omnes pontes iam dictos occupaui, & eos usq; incontinentem insecutus fui. Et cum mei pedites essent ex labore lassati, uulneribus affecti & timore perculsi, & præsens periculum conspicerent, nullus eorum me subsecutus est. Vnde factum est, cum uellem postea pedem referre, pontes iam ab Indis occupatos offendi, exemerantq; multum illius materiei, qua prædictos pontes oppleueram, et ubiq; in ciuitate multitudine omnia referta uidebantur, tam terra quam lacu in canois quæ multitudo tam crebro in nos undiq; tela & lapides immittebat, quod si omnipotens nos miraculose non seruasset ab eo periculo, euadere non erat possibile. Et iã publice fama uagabatur inter Hispanos qui in ciuitate remanserant, me iam uita functum. Et perueni ad ultimum pontem ciuitati proximum, comperi equites omnes, qui mecum profecti fuerant in eum dilapsos & equum unũ cui nullus insidebat, quem transire non eualui. Itaq; coactus fui ipse unus impetum in hostes facere, & eo modo tantum spacij relictum est equitibus, ut pontem superarent. Inueni pontem uacuum & transilij, magno tamen periculo, quia locus ab utraque pontis parte ferme ad hominis statum è quo transiliundus erat, & dum è ponte exirem, me, & equum lapidibus & fustibus percussere tamen quia armis optimis fulciebamur, ultra dolorem in ipso ictu passum, nil mali ulterius intulere. Quare uictores remansere quatuor occupatis pontibus, & reliquis quatuor pontibus bona relicta custodia, ad fortilitium profectus sum, & ligneum pontem construendum curaui, quem quadraginta homines portare commode poterant. Considerato magno periculo, in quo constituti eramus, & maximo damno nobis quotidie ab Indis illato, & timens ne eam quoque stratam uiam, quæ sola supererat demolirentur, quemadmodum alias demoliti fuerant, qua demolita fame mori cogeremur, & etiam quia multoties à commilitonibus meis monitus fueram, ut à ciuitate discederemus, quia eorum maior pars erat uulnerata, & adeo male, quod ulterius cum hostibus congredi non possem, ea nocte me morem gesturum eis constitui, & accepto Maiestatis Vestræ auro, & emblematibus, quæ extrahi poterant, in aula illa quibusdam sarcinulis officialibus Maiestatis uestræ consignaui, quos ego regali Maiestatis uestræ nomine constitueram, iudicibusque & regentibus & alijs, qui aderant; rogauiq; eos, & monui, ut operam, & fauorem præstarent ad illa extrahenda, & ad id exhibui eisdem unam meam equam, cui imposuere eam portionem, quam ferre poterat, & Hispanos quosdã tam meos, quam alienos familiares, ut dictam equam comitarentur constitui, reliquum uero dicti auri officiales, iudices, regentes, & ego dedimus, & partiti fuimus inter Hispanos, ut illud extraherent, & relicto fortilitio magnis diuitijs tam uestræ Celsitudinis, quam Hispanorum, & meis exiuimus secretiori modo, quo potuimus, abduximusq; nobiscum unum è filijs, & filias dicti Muteezuma, & Cacamacin dominum in Aculuacan, & ipsius fratrem, quem dominum ipsius loco constitueram,

Expellitur ciuitate Temixtitan Cortesius

ram, & aliarum prouinciarum, & ciuitatum dominos, quos captiuos detinebam. Et cum peruenissem ad pontes per Indos occupatos, in primo iecimus pontem, quem nobiscum portari feceram sine magno labore, nullus enim nobis resistebat, præter uigiles quosdam, qui in eo ponte consederant, per eos acclamatum fuit, & antequam peruenire potuissem ad secundum pontem, innumera hostium multitudo conuenerat, & undique nobis obesse studebat aqua, & terra. Ipse confestim transiui cum quinque equitibus, & forte centum peditibus, quibus natando pontes omnes præteriuimus, eosq; usq; in continentem occupaueram, & peditibus in fronte relictis ad secundum pontem redij ad eos, qui extremo in agmine consistebant, ubi comperi tam acriter decertari, ut exprimi non possit damnum, quod Indi nostris inferebant tam Hispanis quam Indis ex Churultecal, qui nobiscum uenerant, quos pene omnes consumpserant, & etiam interfecerant plures mulieres, quæ Hispanis seruiebant, & Hispanos, & equos, iamque amiserant omne aurum, emblemata, uestes, aliaq; multa, quæ nos extrahebamus, ac tormenta omnia. Collegi eos, qui uiui supererant, & eos anteire iussi, ipse uero comitatus forte quinque equitibus, & septuaginta peditibus, qui mecum permanere ausi sunt, post alios remansi, semper cum hostibus certando, donec peruenimus ad ciuitatem quandam nomine Catacuba, quæ continetur ultra omnem stratam uiam, ubi Deus est testis, quantum laboris, & periculi subierim, quia quotiescumque in hostes irruebam, egrediebar plenus sagittis, & fustibus, & saxis undiq; percussus, quia ab utroque latere erat lacus, & nos existentes in canois tuto uulnerabant. Illi uero, qui terram capiebant, quamprimum ferebar in illos, se aquis committebant, & eo modo parum damni patiebantur nisi aliqui, qui, cum plurima
B esset multitudo, unus in alium cespitabant, cadebant, & interficiebantur. Eo labore & ærumnis eos omnes conduxi usque ad dictã ciuitatem, & non uulnerarunt nisi unum equestrem, qui mecum proficiscebatur à tergo, & non minori uehementia pugnabatur à fronte, & lateribus, sed maior uis erat in extremo agmine, quia multitudo, quæ erat in ciuitate semper recentior succedebat, & cum uenissem ad dictam ciuitatem Catacuba, cum dies appareret, inueni milites nostros in una ex plateis illius in globum redactos, qui dicebant se ignorare quorsum tenderent, quibus iniunxi, ut festinarent exire ciuitatem, antequam hostes augerentur, & subdialia pauimenta occuparent, quia ex illis plurimum nobis obesse possent. Illi, qui erãt in fronte collocati, dixerũt quorsum irent nescire: hos à tergo collocaui, & ipse à fronte constiti donec exiremus ciuitatem, eoq; ibi quibusdã cultis campis expectaui, & cum eo peruenere qui à tergo remanserant, sciui ipsos maximũ damnum accepisse, interfecerantq; aliquos ex Hispanis, & Indis, multumq; auri in itinere remanserat, quod hostes colligebant. Et ibi certaui cum Indis, donec mei præirent quos sustinui, donec nostri collem occuparent, in quo erat turris, & hospitium satis munitum, quod occuparunt sine nostro damno, quia inde non discessi, nec hostes progredi passus sum, donec illi collem ascendissent. Vbi Deus est testis, quem laborem sustinuerimus, quia iam ex equis, qui numero uiginti quatuor supererant, nullus poterat currere, nec eques, qui brachia posset extollere, nec aliquis ex peditibus non infirmus, qui posset se ulterius mouere. Ingressi illud hospitium, nos in eo muniuimus, ibi'que obsidebamur usque in noctem, & adeo quod nec per horam quiescere poteramus. Et ex hac perturbatione inuentum est perscrutatione facta qui obierant, ex Hispanis perijsse homines centum & quinquaginta & equas, equos'que quadraginta sex, & plus quam duo milia Indorum, & mulierum Indarum, quæ Hispanis inseruiebant, inter quos interfecere filium & filias domini Muteezuma, & reliquos, quos nobiscum captiuos ducebamus. Media nocte cogitantes nos à nemine audiri à dicto hospitio discessimus tacite in eo ignes plures relinquẽtes, & nullus inter nos

S 4 fuerat,

fuerat, qui sciret ubi essemus, aut quorsum tendere deberemus, nisi unus ex regione Tascaltecal, qui asserebat se nos ducturum in suam regionẽ, ni iter nobis impediretur. Apud iam dictum hospitium multi collocati erant uigiles, qui ubi nos audierunt, clamauere ad colonias circumuicinas, & ab illis uocata magna Indorũ multitudo, nos usq; ad diẽ insecuta est, et equites quinque qui præcursorum loco anteibant, irruerunt in quoddam agmen Indorum, quod erat in itinere sibi obuium factum, & aliquos ex eis interfecere qui non seruatis ordinibus dispergebantur, arbitrabantur enim plures equites & pedites subsequi. Quia autem undique augebantur hostes, ex omnibus militibus qui inter nos erant, magis sanos elegi, & in agmina constitui, collocauiq́ue eos à fronte, à tergo, & utroque latere, uulneratos uero in medio stare iussi, & equites partitus sum, & eo ordine tota ea die progressi fuimus undique certando, adeo quod ea nocte, & tota die non emensi fuimus plus spacij trium leucarum, & deo sic concedente uidimus nocte iam accedente turrim quandam & optimum hospitium, ubi nos muniuimus, & ea nocte ab oppugnatione destitere, nisi quod fere in aurora habuerimus aliquem tumultum. Quamuis nesciremus quid plus nobis esset metuendum quã timebamus ex multitudine, quæ nos insequebatur. Sequenti die prima ora diei ordine iã dicto discessi deducens milites à tergo, & in fronte collocatos paratos. Ab utroque tamen latere hostes nos insequebant̃ uociferantes, & clamantes per uniuersam illam prouinciam quæ est maxime habitata. Equestres, quamuis essemus pauci numero, in eos irruebamus, parum tamen damni illis inferebamus, quia cum collis ille esset asper sese in collem recipiebant, & sic iuimus eo die ad latus quorundam lacuum, donec perueniremus ad quandam coloniam, ubi aliquam controuersiam habere putabamus cum incolis illius. At quamprimũ ad eam peruenimus, illi relictis domibus ad alias colonias profecti sunt circumuicinas, & ibi eo die, & sequẽti moram traximus, quia tam sani, quam infirmi erant lassati, & labore, fame, & siti maxime confecti, & equi non poterant se substinere, & ibi inuenimus aliquod Maiz, ex quo comedimus, & portauimus nobiscum in itinere elixum & torrefactum: & postero die discessi, semper hostibus nos insequentibus, qui nos à tergo & fronte continuo inuadebant uociferantes, & secuti fuimus illud iter, per quod incola è Tascaltecal nos deducebat, in quo fuimus uarios labores, & erumnas passi, quia multoties cogebamur exire, & deuiare à recto itinere. Et cum iam aduesperasceret, deuenimus ad planiciem quandam, in qua aliquæ paruæ erant habitationes & ea nocte ibi fuimus hospitati summa egestate & pænuria cibariorum, & commeatuum, & alio die summo mane cœpimus nos ad iter dirigere, & adhuc iter ingressi non fueramus, cum hostes à tergo nos insequi cœpere, & leuia prælia cum his committendo deuenimus ad magnam coloniam, & ad dextrum latus illius insidebant aliqui Indi paruo collis uertice, nos arbitrantes eos capere posse, erant enim proximi itineri, & etiam ut exploratum haberemus, an essent plures, quam apparebant, illuc quinque equitibus, & peditibus duodecim comitatus profectus sum ambiendo collem iam dictum: post quem erat maxima hominum multitudo, in insidijs collocata, quibuscum tantum certauimus, quod cum locus, in quo constiterant, esset aliquantulum asper, & saxosus, & gens illa innumera, & nos pauci, necesse fuit nos retrocedere ad coloniam, ubi nostri existebant, & inde discessi male uulneratus geminis lapidum ictibus, & post ligata uulnera Hispanos è colonia migrare iussi, quia hospitium nobis non uidebatur esse tutum, & sic procedendo insequentibus Indis processimus ad aliam coloniam, quæ ab ante dicta per duas leucas distat: & ibi in itinere nos aggressi sunt alij Indi sine numero, qui nobiscum adeo certarunt, ut quatuor aut quinque Hispanos, & totidem equos uulnerarent, & equum unum interficerent, & quamuis eius defectus maximo nobis esset incommodo, & eius mortem ægre tulissemus,

A semus, quia post Deum nullam tutelam habebamus, nisi equos, nos maxime refecit, eius carnes, & coriũ comedimus, ut ex eo nil superesset, tanta enim opprimebamur fame, quia post nostrum à magna ciuitate discessum, nil praeter elixum, & torrefactum Maiz comederamus & non semper utebamur ad saturitatem, herbasq́, quas colligebamus ex campis. Porro cõsiderato, quod indies hostium copiae augebantur nosq́ indies minuebamur, ea nocte curaui uulneratos, & infirmos quos ducebamus, equis insidere iussi, alijs uero aduncos scipiones brachijs submittendos, & alia auxilij genera ad iter faciundum fabricanda curaui, quo Hispani nulla aduersa ualetudine, aut uulneribus affecti, essent liberi ad pugnam. Equidem arbitror à Deo mihi infusam hanc prouidentiam, ut sequenti die euenit, quia cum eo mane à dicto hospitio discessissem, nos magna & innumera Indorum multitudo aggressa est & tanta à tergo, à frõte, & ab utroq́ latere, quod nil ex campis, qui mihi in conspectu erant, uacuum uiderem, qui nobiscum tam acriter undiq́ certamen iniuere, ut nos ad inuicem noscere non possemus, tam iuncti, & mixti proficiscebamur, & profecto credidimus illum supremum esse diem uitae, omnium considerata hostium multitudine, & leuitate, quam ad eis obsistendum in nobis inuenere, cum omnes pene uulnerati essemus, atq́ exanimati, tamẽ omnipotens magnam suam misericordiã nobiscum demonstrare dignatus est, quia nostra lassitudine illorũ ferociam confregimus, & superbiam, & ex illis plurimi periere primates, quia tanta eorum erat copia, ut certando, & audiendo impedirẽtur: & hoc labore profecti fuimus magna portione diei, donec omnipotens concesserit eum, qui inter hostes primus esse debebat, interfici, eo enim adempto omnis cessauit oppugnatio, & eo modo aliquantulum fuimus quietiores, quamuis semper mordendo nos insecuti fuerint, usq́ ad quandam paruam domum, quae erat in planicie, ubi ea nocte hospitati fuimus sub dio, unde prospectabamus quosdam montes ex prouincia illorum

B è Tascaltecal, qua ex re non parum uoluptatis accepimus, quia cognoscebamus prouinciam, & sciebamus quorsum tendere deberemus, quamuis pro comperto non haberemus Incolas illius prouinciae fidos nobis amicos, credebamus enim quod cum nos adeo debiles cernerent, illi esse deberent, qui uitae nostrae finem imponerent, ut pristina potirentur libertate, quae suspitio tantum nobis afflictionis attulit, quantum sustinebamus, quando cum hostibus certauimus. Die sequenti, cum illucesceret, coepimus ingredi per iter planum, quo recto tramite proficiscebatur ad prouinciã Tascaltecal, per quod pauci ex hostibus nos subsecuti sunt, quamuis ibi uicinae essent plurimae & maximae coloniae, tamen ex eis paruis colliculis quidam tam à tergo quã longe uociferabant. Et sic exiuimus eo die, qui fuit dominica VIII. Iulij. Anno. M. D. XX. ex omni prouincia Culua, & peruenimus ad loca dictę prouinciae Tascaltecal ad coloniam Gualipan quae ascendit ad quatuor millia domorũ, in qua ab Incolis fuimus optime recepti, & refecimus nos aliquantulum à fame & lassitudine quã patiebamur, quanquam multa ex esculentis quae nobis porrigebant, ea duce pecunia concedebant, aliqui etiam uolebãt nisi aurum, & illud dare cogebamur necessitate impulsi, qua premebamur. Hic fuimus tribus diebus, quo me uisum uenere Magiscacin, Secutengal, & omnes domini illarum prouinciarum, & me solari conati sunt circa ea quae nobis euenerant, asserentes eos saepius significasse mihi eos è Culua proditores esse, mihiq́ ab illis cauere deberem: tamen nunquam fidem adhibere uolueram. Sed postquam uita euaseram, deberem laetari, quia mihi opem ferre uellent, dum eis uita superesset, ut reficerent me à damno, quod illi è Culua mihi intulerant, quia ultra uinculum, quod erant Celsitudinis V. subditi, indolebant & tristabantur morte plurimorũ fratrum, et liberorũ suorum, qui ab eis in mea societate fuerãt interempti, uarijsq́ alijs iniurijs transactis temporibus ab illis eis illatis, & uere animo conciperem eos futuros fidos mihi, & uere amicos. Et quia ego & reliqui omnes socij mei eramus uulnerati, proficiscere-

ficifceremur ad ciuitatẽ, quæ aberat ab ea colonia per leucas quatuor, ibiq; quiefceremus, curarentq; nobis medicamina adhiberi, ut reficeremur à nostris laboribus & lassitudine. Eis gratias egi, & rogationi eorũ acquieui, & eis impertitus fui emblemata aliqua ex illis quæ attuleramus, quamuis pauca quibus maxime lætati sunt, & profectus sum cum eis ad ciuitatem, & sortiti fuimus bonũ hospitium, & Magifcacin afferri curauit lectisternium ex lignis compactum cum aliquibus ornamentis, quibus illi utuntur, in quo dormiui, quia nullum nobifcum attuleramus, & omnia quæ habebat & potuit ad nostri refectionẽ impertitus est. In hac ciuitate quidã familiares mei, & alij ex societate mea cum transibam iter faciens ad ciuitatẽ Temixtitan, quædam dimisere, quæ fuerunt argentũ, uestes, & alia ornamenta domestica & comestibilia aliqua, quæ mecum adducere faciebam, quo expeditiores essemus in itinere, si aliqua nobis eueniret, ut nullo præmerentur pondere, nisi uestium suarum & armorum, & eo loci percepi alium familiarem meum à ciuitate ueræ Crucis profectũ commeatum, & alia plura ad me perferentem, & cum eo fuisse quinq; equites, & pedites quadraginta quinq; aduersa ualetudine oppressos, qui similiter adduxerant quædam, quæ ibi remanserant, & iam conualuerant, & omne argentum, & alia tam mea, quam sociorum meorum, septies mille pondera auri fusi. Continet autem auri pondus ualorem circiter duorum florenorum, quæ ibi reliqueram duabus capsis, & alia emblemata, & ultra alia quatuordecim millia Castellanorum aurea in frusta, quæ habuerat in prouincia Teuchitibecq; illæ præfectus, quem mitteba m ad coloniam erigendam in Quacucalco, & ea ibidem dimiserat, & alia m alta ad ualorem ultra triginta millia pondera auri. Sed dicti Indi è Culua illum, cum dictis Hispanis interfecerant in itinere, & eis abstulerant omnia, quæ adducebant, & aliquas scripturas, quas congesseram cum istarum prouinciarum Incolis. Et similiter percepi illos interfecisse Hispanos plures in itinere, qui iter faciebant ad ciuitatem Temixtitan, arbitrantes me ibi pacifice degere, & itinera esse tuta ut prius habere solebam. Quare (uera affero Maiestati Vestræ) tantum omnes tristabamur, & dolebamus, ut plus dolere, & tristari non possemus, quia præter Hispanorum amissionem, & ea, quæ fuere deperdita, quæ multa fuere, in memoriam suggerebat mortem Hispanorum, quos interfecerant in magna ciuitate, & pontibus, & quæ postea in itinere successerant, & maxime quia suspitionem mihi iniecerant, quod eos quoque aggressi fuissent, qui remanserant in ciuitate ueræ Crucis, & illi, qui amici nostri erant audita nostri profligatione defecissent. Mox igitur expediui quosdam nuncios cum quibusdam Indis, qui eos conducerent, quibus iniunxi ut per communia itinera non proficiscerentur usque ad dictam ciuitatem, & breui mihi indicarent, quæ ibi agebantur. Et altissimo placuit, quod Hispani incolumes inuenti sunt, & omnes incolas, quos amicitia iunctos habebamus pacificos & quietos esse, quod nuncium attulit maximum leuamen nostræ amissioni, & tristitiæ. Ipsi quoque nostrum successum, & profligationem moleste tulere. Fui in ista prouincia Tascaltecal uiginti diebus meis uulneribus medicamina adhiberi curando, siquidem propter itineris diuturnitatem, & non adhibita medicamina inoleuerant, & præsertim uulnera capiti illata, & similiter uulneribus sociorum meorum, quorum aliqui mortui sunt, partim uulneribus, partim nimijs perpessis laboribus, & aliqui remansere manci, & claudi ob illata magna uulnera, & ad medelam comperiebantur pauca medicamina, & apparatus, ipse autem remansi mancus duobus digitis in sinistra manu.

Cum socij mei uiderent multos iam perijsse, & eos qui supererant debiles, uulneribusq; confossos, timidiores effecti periculis, & laboribus, in quibus constituti fuerant, uentura timentes multoties à me petiere, ut ad ciuitatem ueræ Crucis proficifcerer, & ibi nos munitos redderemus, ante-

quam

A quam incolę prouinciarum amici nostri cernentes profligationem nostram, & exiguas uires, fœdus inirent cum hostibus nostris, & occuparent fauces, & transitus per quos ire debebamus, & nos aggrederetur ab uno latere, & illi e ciuitate ueræ Crucis ab alio: & cum essemus cõiuncti, & ibi essent naues, essemus tutiores, & melius nos defendere possemus, si nos aggredi uellent, donec ad insulas ad euocandum subsidium mitteremus. Ego autem uidens quod si incolis, & potissimum amicis timorem ostẽderem, posset esse causa, quod citius nos desererent, & contra nos insurgerent: & memoria tenens, quod semper audentes fortuna iuuat, & nos esse Christicolas, & fretus Diuina bonitate, & misericordia, quod ex toto nõ periremus, & amitterẽtur tot, & tam nobiles prouinciæ, quas Maiestati Vestrę tam pacifice possidebam, & in eo statu, ut eas pacaremus, nec tale seruitium desereretur, quod fiebat, bellum continuando, Cuius belli gratia sequi debebat omnium illarum prouinciarum pacatio, ut prius fuerat. Propterea montes uersus mare nullo pacto transire constitui, omnibus laboribus, qui nobis euenire possent, postpositis, dixiq; me à bello hoc non destiturum, quia in eo ultra ignominiam, & dedecus personæ meæ & socijs meis impingendum, erat res Maiest. Vestræ admodum periculosa, & contra eandem conspirare uidebamur. Imo decreueram, quibuscunq; modis mihi possibilibus in hostes reuerti, eisq; inquantum possem obesse. Et sic consumptis in hac Prouincia uiginti diebus, nondum pristinæ pœnitus à uulneribus restitutus sanitati, socijs debilibus, eam exiui prouinciam ad aliam, quæ Tepeaca appellatur, quæ iuncta erat fœdere & factione cum incolis è Culua hostium nostrorum, in qua perceperam eos decem Hispanos interfecisse, qui ueniebãt à ciuitate ueræ Crucis ad magnam ciuitatem Temixtitan, per eam enim rectum est ad illam iter, quæ prouincia Tepeaca est contermina, & cõfinia habet cum illis è Tascaltecal, quę

B est amplissima prouincia. In ingressu ad dictam prouinciam Tepeaca obuię nobis ad certandum plurimæ gentes factæ sunt, ingressumq; prohibuerunt, quantum illis fuit possibile, insistendo locis difficilibus & munitis, & ne insistam recensendo sigillatim omnia quæ nobis euenere in bello, maxima enim uterer prolixitate et uolumen multum augerem. Facta monitione, ut uenirent ad obediendum mandatis, quæ nomine Maiestatis Vestræ sibi iniungebantur circa pacem, ea cum adimplere nollent, bella gessimus cum eisdem, & multoties prælia nobiscum commisere, auxilio tamen diuino, & regali Maiestatis Vestræ fato damna eisdem semper intulimus, multosq; neci dedimus, & omni eo bello Hispanum nullum uulnerarunt aut interfecere. Et quanquam ista prouincia est latissima, uiginti tamen dierum spacio multas ciuitates, & colonias eisdem mihi subegeram pacifice, & quiete, & domini & primates earum uenerunt oblatum se in uasallos Maiest. Vestræ, & ab illis omnibus multos è Culua expuli, qui uenerant ad eam prouinciam, ut incolarum eiusdem animos ad bellum gerendum inflãmarent, obstandumq; quod ui nec sponte nostra coniungerentur amicitia. Adeo quod hactenus semper impeditus fui in hoc bello, quod adhuc non est cõfectum, quia adhuc quædam uillæ & coloniæ pacandæ supersunt, quas spero breui diuino aspirante fauore, regali, Maiestatis Vestræ dominino subijcere, In quadam istius prouinciæ portione, ubi interfecere illos decem Hispanos, quosdam ex incolis seruituti ascripsi, ex quibus quinta portio Maiestatis Vestræ officialibus consignata fuit, quia incolę in ea semper fuerunt Martiales & multum rebelles, & armorum ui capti fuere, & ultra illud facinus commissum interficiendi Hispanos, & deficiendi à Maiestate Vestra omnes carnibus humanis uescuntur, & quia hoc publice & notorie patet, aliquid in signum ueritatis Maiestati Vestræ non transmitto, & etiam mouit me, ut illos seruituri ascriberem, quo timorem aliquem incolis è Culua inijcerem, sunt enim ea in prouincia multi his non dissimiles, & si forte seuere in eos nõ animaduerteretur, nunq; à malo discederent. In hoc bello nobis opitulati sunt incolæ è Tascal-

tecal

tecal, Churultecal, & Guasucingo qui nobiscum amicitiam confirmarunt, & credimus quod semper inseruient tanquam fideles Maiestatis Vestræ uasalli. Cum degeremus in hac prouincia Tepeaca hoc impliciti bello, mihi literæ à ciuitate Veræ Crucis redditæ sunt, quibus me certiorē reddebāt duas Francisci de Garai ad portū Veræ Crucis naues applicuisse profligatas, & ut apparet iam dictus Franciscus de Garai denuo miserat ad illud flumen, de quo iā superius mentionē feci Maiestati Vestræ, & incolæ illius prouinciæ cū eis certauerāt, & ex illis sedecim aut septemdecim interfecerant & plures uulnerauerant, & septē equos interfecerant & illi qui euaserant natādo, naues ingressi fuerant, & salutem fuga sibi comparauerant, & præfectus & illi erant maxime oppressi, & uulneribus affecti, & locumtenens quem ibi præfeceram, eos benigne exceperat, & medicamina eisdem adhiberi curauerat, & ut melius conualescerent, miserat aliquam partem Hispanorum prædictorum ad quendam dominum illius prouinciæ uicinum dictæ ciuitati, & nobis amicum, ubi optime eis prouidebat. Quod nobis non minus molestum fuit audire, quam nostri perpessi labores. Et forte ea sibi non euenissent, si alias ad me profectus esset ut superius retuli Maiestati Vestræ, quia cum cognoscerem omnia quæ sunt in istis prouincijs, potuissent à me reddi certiores, & ea quæ sibi euenere nō successissent. Illius enim fluuij dominus & prouinciæ qui uocabatur Panuco, sese Maiestati Vestræ subdiderat, & in signū obedientiæ nuncios suos cū muneribus quibusdam transmiserat ad ciuitatē Temixtitan, ut dixi superius Cel. V. scripsi quod si ille præfectus dicti Francisci de Garai uellet abire & illis modis omnibus faueret, opem ferret, ut illi cum suis nauibus possent se expedire. A

Postquam quietam reddideram portionem istius prouinciæ, quæ adhuc quieta est, & subiacet regali seruitio Celsitudinis Vestræ, sui officiales, & ipse multoties consuluimus, quis nam ordo pro istius prouinciæ cōseruatione esset adhibendus. Cum prospicerem incolas dictæ prouinciæ postquā illi sese Celsitudini Vestræ subdiderāt, ab eadem defecisse, & dictos Hispanos neci dedisse, & etiam quia per eam prouinciam est iter, & transitus omnium commertiorum à portubus maritimis ad reliquas prouincias in continenti illo sitas, & si dicta prouincia sola remaneret, sicuti prius, incolæ prouinciæ & Dominium è Culua, quod est illis conterminum, denuo eos inducerent, & persuaderent, ut iterum in nos insurgerent, & à Maiestate Vestra deficerent. Vnde impedimentum, & damnum incredibile insurgeret pro tutela harum prouinciarum, & seruitio Celsitudinis Vestræ, & cessarent commertia, maxime, quia in toto eo littore non habentur nisi duo portus, & hi multum asperi & difficiles qui sunt proximi illi prouinciæ, & facile incolæ ipsius ad eos descendere possunt, Propter ea, & alias multas rationes ad rem facientes nobis uisum est ad supra dicta euitanda, quod loco magis apto illius prouinciæ Tepeaca ciuitas ædificari deberet, ubi concurrerent qualitates, & necessaria pro illius habitatoribus, & ut executioni mandaremus ciuitatem finium securitatem appellauimus, & constitui iudices, regentes, aliosq; officiales sicuti fieri solitum est, & pro maiori munimine incolarum huius ciuitatis in eum locum, ubi cœpta est ædificari ciuitas, necessaria ad arcem construendam apportari curaui, hac enim in prouincia optima inueniuntur, & in hoc maiori quam potero utar diligentia. B

Dum hanc relationem scriptis mandarem, ad me nuncij Domini cuiusdā ciuitatis profecti sunt, quæ abesse dicitur per leucas quindecim ab hac prouincia quæ uocatur Guacachula, & est in fauce unius montis, qua transitur ad prouinciam nominatam Messico, & mihi eorū nomine exposuere, quod à paucis diebus uenerant ad exhibendam obedientiā Sacræ Maiestati Vest. debitam, & se in subditos & Vasallos subdiderant, & eos non arguerem ratus eius consensu fore, quia me certiorem faciebant plures militum præfectos è Culua ea in ciuitate hospitari, & in ea, & per leucam in circuitu erant

in ar-

A in armis uiginti & quinque,aut triginta millia hominum custodientes fauces, & transitum,ne illac transire possemus,& etiam,ut prohiberet incolas dictæ ciuitatis,& aliarum prouinciarum eidem adhærentium, ne Celsitudini Vestræ inseruirent, nec mecum amicitia coniungerentur: & aliqui iam aduenissent ad Regale Maiestatis Vestræ seruitium,nisi illi obstitissent. Et me monebant,ut huic rei remedium afferrem,qui ultra impedimentum præstitum, illis, qui bono erant animo, dictæ ciuitatis incolæ, & circumuicini omnes maximam iacturam patiebantur, cum innumera esset multitudo bello apta, & plurimum grauabantur,& ab eis male habebãtur,& eorum bona,& uxores accipiebant,& alia,uiderem quid eis faciundum committerem. Subiunxere,si eis fauorem præstarem,ea ipsi exequerentur, & postquam eis gratias egi de sua monitione,& oblatione,eis consignaui equites tredecim, pedites ducentos, & triginta millia Indorum nobis amicorum, & composuerunt se eos ducturos per locum, ubi ad hostium aures peruenire non posset. Vbi autem peruenerint prope ciuitatem,Dominus & illius incolæ uasalli & fœdere secum iuncti, essent circumdaturi & oppugnaturi hospitia,ubi præfati præfecti hospitabãtur,illosque aut capturi aut interfecturi, antequam sui ipsis opem ferre possent, & cum multitudo compareret, illi Hispani iam ingressi ciuitatem,certaturi essent cum illis,& eo pacto futurũ, ut eos debellaremus. Illi igitur discedentes transiuerũt per ciuitatem Churultecal, & per aliquam partem prouinciæ Guasucingo,quæ est contermina prouinciæ huius ciuitatis Guacachula,per quatuor leucas ab illa, & in quadam colonia dictæ prouinciæ Guasucingo fertur relatum fuisse Hispanis, quod incolæ dictæ prouinciæ essent fœdere iuncti illis è Guacachula,et illis è Culua,et eo prętextu ducerent Hispanos ad eam ciuitatem,ut simul omnes Hispanos aggrederentur,& eos neci traderẽt. Et cum iam timor insurgeret,quẽ illi è Culua in suæ prouincia,& ciuitate nobis incussere,ista relatio multum timoris attulit Hi-

B spanis, & inuestigarunt suam'que habuerunt quæstionem, & postquam resciuere,captiuarunt omnes dominos ex Guasucingo, qui secum proficiscebantur una cum nuntijs ciuitatis Guacachula,& eis captis reuersi sunt ad ciuitatem Churultecal,quæ aberat quatuor leucarum spacio ab eo loco,& inde ad me miserunt omnes captiuos cum quibusdam equitibus & peditibus una cum habita informatione. Et scribebant præfecti, quod nostri milites adeo erant effecti timidi,uidebaturque eisdẽ bellum illud periculosum, & postquam aduenere quotidianis interpretibus adhibitis eos sum allocutus,et habita diligẽtia exacta ad ueritatem eruendã uisum est Hispanos non bene percepisse,eosque illico solui mandaui, & illis blanditus sum affirmãdo me penitus credere eos fideles Ma. V. uasallos, & ipse uolebam proficisci ad debellandos illos è Culua,& ne pusillanimitatem,aut timorem præ me ferre uiderer incolis prouinciarũ tã amicis quam hostibus, uisum est, ut postquã bellum eis inferre cœperam,ab eo non desisterem, & ut timorem,quem Hispanis incussum cernebam,eximerem,constitui dimittere negocia & expeditiones,quibus operam dabam pro M. V. & ilico celerius quam potui discessi, & eo die perrexi ad ciuitatem Churultecal, quæ abest per leucas octo ab ea ciuitate,ibique Hispanos conueni adhuc asserentes se proditionem pro comperto habere,eodem die hospitatus sum in colonia subiecta prouinciæ Guasacingo, ubi domini illi fuerant captiuati, & sequenti die composito ordine cum nuntijs è Guacachula,& quomodo dictam ciuitatem ingredi debebamus,discessi ab illa per horam ante lucem, & pene hora decima diei peruenimus prope eam, ad quam proficiscebamur, & per leucam obuij mihi facti sunt,ut me exciperent,nuncij quidam Domini dictæ ciuitatis,& nuntiarunt omnem ciuitatem iam negotio esse accinctam, & hostes aduentum meum non percepisse, quoniam exploratores quosdam,quos in itinere collocauerant ex incolis ciuitatis,captiuos fecerant,& pariformiter alios,quos præfecti à Culua turres ascendere iusserant, & mœnia ut inde per planiciem inspe

A spectarent, & ea propter omnis hostium multitudo imparata,& ociosa exi stebat excubijs collocatis confidens, quod sine earum scitu appropinquare non possem. Idcirco etiam festinaui, ut eo peruenirem antequam aduentare nos perciperent,iter enim in planicie faciebamus, & à ciuitate nos facilime uidere poterant, & ut apparuit fuimus ab incolis ciuitatis uisi, qui cernentes prope ciuitatem nos esse, illico hospitia, in quibus erant præfecti hostiũ è Culua, circumdedere & cœpere certare cum reliquis, qui hospitabantur per ciuitatem,& cum ad iactum balistę ab ea abessem,mihi obuiam ducebãt quadraginta captiuos,semper tamen ciuitatem ingredi festinaui.Inerant ciuitati maximæ uociferationes prælìantium cum hostibus per uicos omnes. Duce incola ciuitatis deueni ad hospitiũ,in quo morabantur præfecti,quod erat circumdatum à tribus millibus hominum certantium & ingredi uolentium,qui occupabant omnia loca alta,& subdialia pauimenta. Præfecti uero et hi qui cum eis comperti sunt,acriter & uiriliter decertabant ut ingredi non possent,quamuis pauci essent numero,quia ultra id quod maxime & strenue pugnabant eorum hospitium erat munitum,tamen quamprimum illuc peruenimus,intrauimus, & secuta nos est tanta incolarum dictæ ciuitatis multitudo,ut nullo modo possemus opẽ ferre aliquibus è Culua, quo minus ab eis non interficerẽtur,ex eis enim aliquem uiuum capere uolebam,ut fierem certior de statu magnæ ciuitatis, & qui illius dominio potiretur post obitum domini Muteezuma, & alia plura scire desiderabam & non eualui aliquem habere præter unum semimortuum,à quo factus fui certior,ut infra exponam. In ciuitate autem plures ex eis qui in illa hospitabantur interempti sunt, superstites uero cum ingressus sum ciuitatem, audito meo aduentu fugierunt eorsum,ubi consederant præsidia illorum è Culua, & eos insecuti multos neci dedimus.Iam autem cito auditus est tumultus ab his qui in præ sidio erant (cum in alto & ædito loco consisterent) qui ciuitati,& planiciei B imminebat circumcirca & ferè tam celeriter uenere ad ciuitatem, ut opem ferrent suis,sicut illi,qui intus erant,exiuerunt: & proficiscebantur ad triginta millia hominum in eorũ subsidium, quę gens erat ornatior quam aliqua, quam hactenus uiderimus.Portabant multa emblemata ex auro,argento,& plumis.Et cum ciuitas sit ampla, ignem inijcere cœpere per eum locum, per quem ingrediebantur. Quod mihi ab incolis nuntiatum est, & ideo cum equitibus progressus sum (pedites enim iam erant labore affecti) & irruimus in eos,hostes uero retrocessere ad difficilem transitum,tamen illum occupauimus, & secuti fuimus eos in ascensu lanceis feriendo multos montem arduum ascendendo, & adeo arduum quod cum deuenimus ad montis cacumina,nec nos,nec hostium aliquis,se mouere poterat,& multi ex illis nimio calore oppressi moriebantur, sine aliquo sibi illato uuluere, & duo ex equis nostris steterunt, quorum alter mortuus est. Opem nobis tulere multi Indi ex amicis nostris,quorum aduentu hostibus maximum damnum intulimus, quia cum hostes essent lassitudine oppressi,nostri autem à quiete recentes,parum obstiterunt hostes,& adeo, quod campus qui prius uiuis plenus cernebatur eis esset uacuus,mortuis autem refertus.Deuenimus ad casulas,& hospitia ab eis nouiter constructa in tribus locis,quorum quilibet magnæ coloniæ situm occupabat,qui præter milites familiaribus plurimis utebantur, & apparatus pro castris multos congesserant ibidem, quia inter eos erant plurimi primates,quæ depopulata, & igne consumpta fuere per Indos nobis amicos,ex quibus(uera refero Maiestati Vestrę)conuenerant ad centum millia hominum & ultra, & hac uictoria expulimus omnes hostes à prouincia usq; ad quosdam transitus pontium ,& difficiles egressus, quos illi occupabant. Nos uero reuersi fuimus in ciuitatem,ubi ab incolis benigne fuimus recepti,& ibi quieuimus per dies tres, quiete enim agebamus. Interim unius magnæ coloniæ incolæ accessere ad me oblatum sę seruitio Celsitudinis Vestræ,quæ colonia est sita in cacumine montium illorum per leucas duas à ca

stris

A ſtris hoſtium iam dictis, & etiam in ipſius montis radice, unde alias dixi illū fumeum globum exire, quæ colonia nuncupatur Occupatuio: & aſſeruere Dominum, qui prius eiſdem dominabatur, ſecutum illos è Culua eo tempore, quo per ea loca fuimus. Ratus nos non prius moraturos, quam uenire-mus ad eius coloniam, & iam per multos dies uoluerant meam amicitiam inire, & acceſſiſſent ad præſtandum obedientiam Maieſtati Veſtræ, ſed Dominus eorū noluerat, nec paſſus fuerat, quamuis multoties ab eo petijſſent, nunc autem uelle eos Celſitudinis Veſtræ ſeruitio ſubijci. Ibi remanſiſſe fratrem dicti eorum Domini qui eius ſemper fuit opinionis, & ſententiæ impręſentiarum ille dicto Dominio potiretur. Paterer æquo animo, & quamuis ille reuerteretur conſenſum non præſtarē, ut in Dominū reciperetur, quia nec illi eum reciperent Reſpondi, quod & ſi hactenus ſecuti fuiſſent factiones illorum è Culua, defeciſſentq; à Veſtræ Maieſtatis ſeruitio, tamen condonare uellem tam bonis quàm perſonis eorum, eo quo ſe excuſatum uenientes dixiſſent dominum defectionis & elationis ſuæ fuiſſe autorem. Quamobrem ego nomine Celſitudinis Veſtræ præteritis eorum erroribus indulgebam illoſq; recipiebam, & admittebam ad eius Regale ſeruitium, ea quidem conditione, ut ſi in futurum in huiuſmodi errores inciderent, à me grauiter punirentur, caſtigarenturq;, ſi uero fideles Celſitudinis Veſtræ uaſalli exiſterent, ego regali nomine Maieſtatis ueſtræ maximo fauore & auxilio eos proſequerer. Et tales quidem futuros ſe polliciti ſunt. Iſta ciuitas Guacachula ſita eſt in planicie ab uno latere magnis, & aſperrimis uerrucis adhærēs, ab alio uero latere undiq; planiciem circumdāt duo flumina per iactum baliſtæ inter ſe diſtātia, & eorum quodlibet altiſſimos habet anfractus, & profundos adeo quod obſtantibus dictis anfractibus ad eam ab eo latere pauci ſint ingreſſus, & qui reperiuntur ſunt difficiles in aſcenſu, ut uix equitando ſuperari poſſint.

B Ciuitas eſt circumdata munitiſſimis mœnijs ex politis lapidibus, & calce fabrefactis ad altitudinem quatuor hominis ſtatus extra ciuitatem. Intus autem mœnia fere ſolū æquat, & ubiq; mœnijs ſupereminet murus altus ad dimidium hominis ſtatum circumquaq;, quo eiſdem præliantes ſe tueri ualeant. Habet quatuor ingreſſus tam latos quantum eques commode ingredi poteſt, & quilibet ingreſſus habet tres, aut quatuor reflexus in ipſis mœnijs, ubi pars muri aliam ingreditur, eſt ſemper in mœnijs quantitas lapidum maxima, quibus in certamine utantur. Ciuitas autem continet ad quinque, aut ſex millia domorum, & ſunt in pagis ſibi ſubiectis totidem, & ultra, eſt maximi ambitus, quia in ea habentur multi hortuli, & fructus uarij. Poſtquam per dies tres in ea ciuitate nos quieti dedimus, profecti fuimus ad aliam ciuitatem nomine Izzuacan, quæ abeſt per leucas quatuor à dicta ciuitate Guacachula. Audieram enim plures ex hoſtibus è Culua in ea in pręſidio contineri, & incolæ ciuitatis, & aliorum circunuicinorum locorum eis ſubditorum maxime fauebant illis è Culua, quia Dominus illius erat oriundus è Culua, & affinis Domino Muteezuma. Proficiſcebantur mecum tot ex Incolis illarum prouinciarum Maieſtatis Veſtræ uaſallis, quod ferè operiebant campos, quos proſpicere poteramus, & in rei ueritate confluxerant ultra cētum, & uiginti millia hominum. Et deuenimus ad iam dictam ciuitatem Izzuacā hora fere decima: quæ erat uacua mulieribus, & pueris, & conſederant in ea quinq;, aut ſex millia militum optime ornatorum, & dum Hiſpani aliquantulum proceſſiſſent, ciuitatem tueri incœpere, tamen cito eam deſeruere. Et quia locus ille, per quem fuimus ducti ut eam ingrederemur, erat mediocris, & facilis, eos per uniuerſam ciuitatem fuimus inſecuti, & eos ex mœnijs ſe deijcere coegimus in fluuium, qui ab alio latere totam dictam ciuitatem circundat, cuius fluuij pontes omnes confregerant & deiecerant, & aliquantulū more traximus in eo tanſeundo & eos per leucam cum dimidia, & ultra inſecuti fuimus, & ex eis qui fuga ſalutē non compararunt, paucos ſuperfuiſſe arbitror. In ciuitatem reuerſus miſi duos ex incolis dictæ ciuitatis,

uitatis, quos captiuos detinebam, ut primates ciuitatis alloquerentur, nam A eorum Dominus hostes è Culua fuerat secutus, qui ibi in præsidio collocati fuerant, ut illis quo in ciuitatem reuerterentur, suaderent, & ego Vestræ Maiestatis nomine illis pollicebar, quod si in posterum fideles Maiestatis Vestræ uasalli essent futuri à me optime haberentur, & post eorum discessum ad tres dies affuere aliqui ex primatibus dictæ ciuitatis ueniam petentes commissorum, excusantes se aliter facere non potuisse, quoniam domini sui mandata fuerant executi, pollicebanturq; quod postquam ille discesserat & eos deseruerat, post hac Maiestati Vestræ optime & fideliter inseruire uelle. Ego eis fidem meam sum pollicitus, & commisi, ut tuto domum reuerterentur, adducerent'que uxores suas & filios qui erant in aliis locis & pagis eiusdem factionis, iussiq; ut alios quoq; Incolas illius prouinciæ alloquerentur, ut ad me proficiscerentur, quia parcerem commissis per eos, nec expectarent, donec aggrederer eos, quia maximum inde damnum essent perpessuri, quod ego moleste ferrem. Et ita euenit, quoniam post duos dies reuersi sunt Incolæ ad dictam ciuitatem Izzuacan, & omnes circumuicinæ coloniæ uenere oblatum seruitium suum Vestræ Maiest. seq; in uasallos. Et prouincia illa remansit maximo iuncta fœdere Incolis de Guacachula. Fuit dissensio cui pertineret dominium illius prouinciæ in absentia domini illius, qui discesserat & iuerat ad Mesico, & quanquam aliquæ intercesserant altercationes, & factiones inter filium quendã spurium dicti domini naturalis illius prouinciæ, qui fuerat interfectus à domino Muteezuma, & imposuerant eum, qui modo dominabatur, & collocauerat ei in matrimonium neptem suam, & nepotem dicti naturalis domini filium cuiusdam filiæ legitimæ, quæ erat iuncta matrimonio domino ciuitatis Guacachula, & procreauerat illum filium nepotem domini naturalis de Izzuacan. Tandem inter eos conuentum est, ut ille filius domini Guacachula hæreditate potiretur, qui descendebat à legitima linea ueri domini illius dominij, & quamuis ille alius esset filius, cum esset spurius non debebat succedere in Dominio. Et B in mei præsentia obedientiam præstarunt dicto puero, qui ætatis annorum decem erat. Et quoniam non erat ætatis adultæ, ut regnare posset, constituerũt, quod ille eius patruus spurius, & alij tres primates, unus ex ciuitate Guacachula, & duo ex Izzuacan essent gubernatores prouinciæ, puerũq; in sua haberent potestate, donec esset ætatis ad regendum aptę. Ista ciuitas Izzuacan habet ad mille & quingentas habitationes, & est egregie constructa in uicis suis. Habebat centum domos ad Meschitas, & oratoria munitissimas cũ suis turribus, quæ omnes combustæ fuere, est aũt sita in planicie ad radicem unius collis mediocris, ubi est munitum fortilitium ab una parte, à parte uero alia planiciem uersus circundatur profundo fluuio, qui præterlabitur mœnijs & fluuius anfractu circumdatur, qui maximæ est profunditatis, & anfractui insidet paruus murus ad dimidij hominis status altitudinem, in quo erant multi congesti lapides. Habet uallem rotundam uberrimam fructibus, & bombice, nam in superioribus montibus non nascitur ob ingentia frigora, ibi autem est callidior tellus, & ea ex causa procedit, quia montibus circumdatur, & omnis hæc uallis irrigatur plurimis riuulis bene compositis & paratis, hac in ciuitate moram traxi, dum suæ restituerentur pristinæ habitationi. Illuc accesserunt, ut offerrent se in uasallos M. V. dominus unius ciuitatis, quæ uocatur Guagucingo, & dominus alterius ciuitatis, & sunt per decem leucas ab ista ciuitate Izzuacan, & sunt conterminæ prouinciæ Messico. Venerunt etiam ab octo colonijs illius prouinciæ Caastoaca, quæ est una ex prouincijs de quibus in antecedentibus capitulis memini, quam Hispani uiderãt, quos ad colligendũ aurũ ad prouinciam Cucula miserã, in qua & illa de Tamacula, quæ est sibi cõtigua, dixi esse maximas colonias & bene constructas, & ex melioribus politis lapidibus, quam in aliqua istarum partiũ uiderimus hactenus, quę prouincia Castaoceaca abest quadraginta leucis

A leucis è ciuitate Izzuacan. Incolæ dictarum coloniarum obtulerunt se simi-liter in uasallos uestræ Celsitudinis, & affirmauere quatuor quoque esse colonias in dicta prouincia quæ breui uenturæ essent, & à me petierunt, ut illis indulgerem, quod prius non uenerãt, quia prius non ausi fuerãt uenire timore illorum è Culua, quia illi nunquam cepissent arma contra me, nec aliquorum Hispanorum neci interfuissent, imo post præstitam obedientiam animo semper fuissent boni & fideles Celsitudinis Vestræ uasalli, tamen non ausi fuissent demonstrare metu eorum è Culua, ut prius dixerant: Adeo quod Sacræ Cæsareæ, & Catholicæ Maiestati Vestræ promitto, quod si Deo optimo Maximo placuerit, & Celsitudinis Vestræ fato, breui acquiremus ea quæ amisimus, aut partem eorum quia indies ueniunt plurimæ prouinciæ, & ciuitates oblatum se seruitio Vestræ Celsitudinis, quæ prius subijciebantur Dominio Domini Muteezuma. Et qui id faciunt, benigne à me recipiuntur, & habentur, & qui renuunt, indies destruuntur. Ab eis, qui in ciuitate Guacachula capti fuerant, & præcipue ab eo, quem uulneribus affectũ me cepisse memoraui, res ciuitatis Temixtitan sigillatim cognoui, nempe post Domini Muteezuma obitum fratrem eius Dominio potitum Dominum ciuitatis Iztapalapa uocaturque Cuetrauacin, de quo iam memini, qui ideo successit, quia in pontibus apud ciuitatem Temixtitan desideratus fuerat filius primogenitus dicti Domini Muteezuma: duo uero alij, qui uiuebant erant dominij incapaces, alterum enim fatuũ, alterũ paralyticũ asserebant: propterea fertur fratrem suũ alterũ Dominio potitum, & etiã quia nobis bellum intulerat, & habebatur uir strenuus, martialis, pariter, & sapiens, & audiui quod ipsi muniebant tam magnam ciuitatem, quam alia loca Dominij sui, & noua multis in locis mœnia construebant, & fossas, & præparabant multa genera armorum, & præsertim longas lanceas, quas picas appellamus, contra equos, è quibus aliquas uidimus, quæ in ista prouincia Tepeaca repertæ sunt aliquæ, quibus nobiscum pugnabant in illis magnis habitationibus, in quibus hospitabantur in Guacachula, & similiter inuenimus quasdam ex eis in dictis hospitijs. Et alia plurima cognoui, quæ ne tædio sim Celsitudini Vestræ, prætermitto. Mitto ad Insulam Hispanam naues quatuor, ut illico acceptis militibus, & equis in nostrum subsidium reuertantur, & alias quatuor, ut in indicta Insula emant equos, arma balistas, & puluerẽ ad tormenta, quia istis in partibus magis indigemus, pedites enim tanta multitudine prementе parmis breuibus parum prosunt, habenturque in his partibus tot munitæ, amplæ, & egregiæ ciuitates, & fortilitia. Scribo præterea Licentiato Rodorico de figueroa, & officialibus Vestræ Celsitudinis, qui resident in dicta Hispana insula, ut huic negotio omnem fauorem & possibilem operam exhibeant, cum illud conducat seruitio Vestræ Celsitudinis & conseruationi eorum quæ acquisiuimus, & tutelæ nostrorum corporum, quia postquam uenerit dictum subsidium, animo insidet uelle reuerti ad illam magnam ciuitatem Temixtitan, & diuino confido auxilio, quod illam breui in meam redigam potestatem, quemadmodum prius habebam, & amissa recuperabimus. Interim do operam, ut fabricentur duodecim bergantini, & aliæ Imphratæ naues ad lacum transeundum, & modo sumus in labore clauorum, tabularum, & reliquorum lignorum, quæ omnia terra aportari curabimus, ut cito coniungi possint, ad quos in promptu sunt uela, pix, stuppa, remi, & omnia necessaria. Et certiorẽ Maiestatẽ Vestrã reddo, quod usque quo hũc finẽ fuero consecutus, nõ arbitror posse quiescere, & cessare, ut perquiram omnes mihi possibiles uias postpositis periculis omnib. & expensis, quæ fieri possunt.

B

À duobus diebus redditæ mihi sunt literæ à locum tenente meo in ciuitate Veræ Crucis, ex quibus percepi nauim paruam ad portum applicuisse cum triginta hominibus connumeratis nautis, & militibus, quæ aduentasse dicebatur ad perquirendum eos quos Franciscus de Garai ad has prouincias destinauerat, de quibus alias Celsitudini Vestræ retuli, & maximam com

meatuum se passos egestatem asserebant, & talem quod nisi auxilium sibi allatum fuisset, ad unum omnes fame, & siti perijssent, & ab eis cognoui illos peruenisse ad portum Panuco, & cum per dies quadraginta in eo moram traxissent, aliquem in eo fluuio, & prouincia non uidisse. Propterea arbitrabantur ex his, quæ successere, prouinciam illam inhabitatam permansisse. Et pariformiter eis narrauerant ijdem, quod immediate duæ naues dicti Francisci de Garai eos subsequi debebant, cum militibus, & equis, & credebant eos iam ad inferiora littora penetrasse. Idcirco mihi uisum est cõducere Celsitudinis V. seruitio, quod illæ naues, & in ea existentes non amitterentur, eo prius monito de gestis et actis in prouincia, quia incolæ illius plus damni inferre possent. Iussi dictam nauem alias ire quæsitum, illasq; certiores redderet de his, quæ successerant, & uenirent ad portum dictæ ciuitatis Veræ Crucis, ubi præfectus, quem primo dictus Franciscus de Garai destinauerat, eos præstolabatur. Deo Opt. Max. placeat, ut eos antequam in littus descendant, inueniant, quia cum incolæ prouinciæ iam ad hoc animaduertant, Hispani uero non, timeo ne maximam subeant calamitatem, & hoc esset contra seruitium omnipotentis dei, & V. celsitudinis, & esset plus dictorum canum audaciam augere ut reliquos aggrediãtur, qui imposterum essent illuc profecturi. In proximo superiori capitulo exposui me percepisse post mortẽ domini Muteezuma constitutum in dominũ fratrem suum nomine Coretacuacin, qui genera uaria armorum congerebat, & magnam ciuitatem, & omnes lacui adhærentes muniebat: nunc à paucis diebus ad me delatum est, Coretacuacin nũcios suos misisse ad omnes prouincias, & ciuitates sibi subiectas, nunciatum suis uasallis, eum eis omnia tributa & obsequia, quæ sibi præstare tenentur, ex gratia remittere & nil eidem dent, aut soluant, dummodo modis omnibus, quibus possent contra Christicolas bella gererent, donec eos aut interficerent, aut à prouincia expellerent, & similiter bella inferrent omnibus istarum prouinciarum Incolis, qui nobis amicitia aut fœdere iuncti essent. Confido tamen in Deo Opt. Max. nil ad eorum uota successurum, uersor tamen maxima in necessitate, ut opem ferã Indis amicis nostris, indies enim confluunt è multis ciuitatibus & colonijs ad auxilia exposcenda contra Incolas è Culua, suos & nostros hostes: qui illis quantũ facere possunt bella inferunt, quia nobis amicitia, & fœdere iuncti sunt. Ego autẽ locis omnibus ut animo concipio, opem ferre non possum, tamen ut dixi, Deo Opt. Max. nostris exiguis uiribus supplere placebit, & propediem mittere auxilium suum, & quod ex insula Hispana accersitum destinaui.

Dominus Temixtitan bello se præparat

Per ea quæ uidi, & comprehendere ualui circa similitudinem, quam omnes istæ prouinciæ habent cum Hispanijs, tam in fœcunditate, quàm in magnitudine, & frigoribus, quę in illis habentur & multis alijs rebus quibus illi æquiparantur, mihi uisum est conuenientius nomen eisdem imponi non posse, nisi quod appellentur Noua oceani maris Hispania, quod nomẽ Sacræ &, Catholicæ Maiestatis Vestræ nomine eisdem impositum est. Supplico, Celsitudo Vestra dicto nomini assentire dignetur, & ita eam nominari committat

Scripsi Maiestati Vestræ (quamuis inculte) omnium quæ in his partibus successere ueritatem, & ea quæ Maiestatem Vestram plus scire oportet, & alijs meis annexam mitto supplicationem, ut illa huc destinet uirum cui maxime per Maiestatem Vestram sit fides adhibenda, qui de omnibus informationem capiat.

Altissime ac Potentissime Princeps, Deus Optimus Maximus uitam, & Regalem personam, & Potentissimum statum Vestræ Catholicæ Maiestatis conseruet, & augeat per longa tempora, cum augmento maiorum Regnorum, & Dominiorum, ut Regale cor suum desiderat. Ex securitate finium Nouæ Hispaniæ maris oceani, tricesima Octobris Millesimo Quingentesimo Vigesimo.

BEATISS.

BEATISS. AC SANCTISS. CLEMENTI VII. SACROSANCTAE ROMANAE, AC VNIVERSAlis Ecclesiæ Pont.Max. Doctor Petrus Sauorgnanus deditissimus seruus, post beatorum pedum humillima oscula, felicitatem.

ITA in rebus humanis compertum esse cernimus Beatiss. ac Sanctiss.pater, ut præsentia quodammodo sordere uideantur, prisca uero tantum, & uetustiora in cœlum usque laudibus ferantur: Hinc Liberi patris, hinc Herculis, hinc Salomonis, hinc antiquorum præcipue Aegypti regum celebrantur gesta, admirationi sunt expeditiones, maxime tam longinquæ. Hinc Alexander ille Macedo Magni sortitus est nomen, quoniam sine uiribus magnis, laboribus magnis, & animo magno talia perfici nequierint. Cæterum si temporum nostrorum æqui iudices esse uelimus, inueniemus nostræ ætatis gesta non inferiora, sed longe etiam admirabiliora esse. Quod uel unus nobis ostendit Ferdinandus Cortesius. Is siquidem non maximis, ut prisci illi, copijs, non classe ingenti, sed nauibus ac militibus perpaucis ea permensus est æquora, ad longinquas profectus est oras, & tam celebrem munitamque & loci natura, ac defensoribus ciuitatem expugnauit, ut non solum admirationi, sed etiam miraculo esse possit & debeat. Quanta uero industria, qua animi magnitudine, quo demum labore, & periculo tam ingentia peregerit facta, operæprecium haud est recensere, quum id manifesto ex his narrationibus constet. Quapropter Ferdinandus Cortesius æterna non minus, quàm prisci illi dignus est memoria, meritoque inter magni nominis uiros connumerandus. Sed & Sereniss. Carolus V. Rom. Electus Imperator semper Augustus, & Hispaniarum, &c. Rex inuictus merito hanc ob rem maximus habetur, quod eius auspicijs & impendijs alter repertus sit orbis, subactæ tot gentes, deuicti rebellantes, tam potens, tam munita, & celebris tot prouinciarũ & nationum dominatrix ciuitas Temixtitan ui expugnata, soloque æquata, & tot populi à dæmoniorum cultu, ac nephando sacrificandorum mortalium ritu prohibiti fuerint, & æterni redemptoris domini nostri Iesu Christi nomen in ignotis antea regionibus celebrari, prædicari, annunciarique contigerit. Equidem quum tanti Imperatoris inuictum nomẽ per uniuersum iam diffusum esset orbem, potentiaque adeo longe ac late se extendisset, ut iam in hoc nostro continenti minime contineri posset, necesse fuit alias antea ignotas indagare terras, quo tanti Imperatoris honor, potentiaque latius clarescerét. Nec Deus Opt. Max. cœptis tam mirãdis defuit, sed nouas & omnibus sæculis hactenus ignotas patefecit oras. Vt quemadmodum ante ingens illius in omnes fines cognitas se extendisset gloria: ita etiam per ultimum occidentem ad populos Eoos, & per ultimum orientis solis peragraret terminũ. Quod equidem præcipuum indicium est, serenitatem suam deo immortali cordi esse, sine cuius auspicijs & gratia res tam admirandæ uix cogitari, nedum peragi potuissent. Vnde certissima spes est eum à deo Imperatorẽ esse electum, ut eo duce mortalibus hac deprauata ac lutea ætate, mundo cælestes uires suas ostendat. Addidit etiam Deus Opt. Max. labenti Christianæ Reip. religionique Beat. V. tutum præsidium & leuamen, ut unanimes immanissimum Turcharum Tyrannum ouium uobis commissarum ceruicibus sæuissime imminentem, ac reliquos uerę Christianę fidei hostes feliciter deuincatis, prosternatisque & pacem, ac aurea illa sęcula à uobis geminis Christianorum luminibus diu expectata, aliquando miseris mortalibus impartiamini. Quod quidem nõ tam iucundum, quàm admodum esset necessarium, ut à tot cædibus bellis & ærumnis mundus cessare, & in sacrosancta pace quiescere posset. Deus omnipotens Christianæ Reip. Beat. V. diu incolumem seruet. Ex Norimberga die ultima Martij. M. D. XXIIII.

EIVSDEM DOCTORIS PETRI SAVORGNA- ni ad lectorem, Carmen. A

Durior ista phrasis, fateor, stilus undique non est
Narranti similis aspera multa ciens.
Sed quisnam Domini monitis obsistere posset,
Mandantis uerbo reddere uerba suo,
At mihi si faueat numen, si uita manebit,
Omnia erunt studio condecoranda nouo,
Interea excipias angusto hæc tempore scripta,
Si non facunda, at fortia gesta leges.

ARGVMENTVM.

ERDINANDVS Cortesius natione Hispanus, sacratissimi ac potentissimi Caroli V. electi Rom. Imp. & Hispaniarum, & cætera regis, in noua maris Oceani Hispania præfectus, illatas sibi ab incolis Temixtitan, & aliarum prouinciarum, ut magnanimi uiri mos est, iniurias ulcisci desiderans, à Finium Securitate quadraginta comitantibus equitibus, & quingentis ac quinquaginta peditibus, nouemque campestribus tormentis unanimi omnium, aut mori, aut uictoria potiri consensu decimaquinta Decembris discessit ciuitatem Tesaico uersus, post ardua, & difficilia maximo labore superata montium iuga, in hostilis patriæ planiciē descendit. Obuij fiūt hostes, quos fundit, multosque neci dat. Tesaico ciuitate egregia, & eleganti potitur, et illius incolę, una cū domino, & eorum bonis ad ciuitatem Temixtitan confugiunt. Ciuitatem Iztapalapan capit, diripit, comburit'que. Incolæ ciuitatis Otumba & aliarū quatuor ciuitatum Sacræ Cæsareæ Maiestati deditionē faciunt, & Cortesij mādata capessunt. Potitur & Condisaluus è Sandoual à Cortesio missus prouincia Calco. Fratrē Domini ciuitatis Tesaico, qui baptisma Christi susceperat, & don Ferdinandus nominabatur, unanimi incolarum consensu ciuitati, & uniuersæ prouinciæ Aculuacan prefecit. Applicuit ciuitati Veræ Crucis interim nauis aliquibus equitibus & peditibus in subsidium Cortesio, quorum aduentu plurimum lætatur exercitus. Condisaluo è Sandoual negotium dat ad bergantinos à prouincia Tascaltecal ad ciuitatem Tesaico conducendos, quos miro ingenio, ordine, & celeritate adducendos curauit. Narratur à Cortesio modus, quo Hispani quidam ab Indis fuerint interfecti, & idolis in uictimas dati Comitantibus Hispanis & triginta millibus Indorum plures colonias, & urbes lacu proximas diripit & comburit. Et ad ciuitatem Temixtitan peruenit, colloquium cum hostibus habet, an deditionem facere uelint, tentat. Quibus deditionem facere nolentibus, Tesaico reuertitur. Condisaluum è Sandoual ad prouinciam Calco mittit contra hostes è Culua, eorum castris potitur & colonias ui capit & igne consumit, perlustrat lacus litora Cortesius & ciuitates & colonias iuxta illum sitas, quibus ad cingendam obsidione celebrem ciuitatem prę̄sidia locari possint, ex quibus aliquas comburit. Ab Hispanis in Chinanta morantibus literas recipit Cortesius, & quid actum sit intelligit. Perfectis bergantinis, incolas ę Tascaltecal, Guaxacingo, & Churaltecal in armis esse iubet, ut ciuitas Temixtitan terra lacuque obsidione prematur. Tres creat præfectos, qui tribus præsint castris seu stationibus. Magnanimus autem Cortesius bergantinos ascendit, partitus tamen prius Indos Hispanis amicos in tres illas stationes. Quibus constitutis Cortesius bergantinos ascendit, innumeram hostium canoarum multitudinem fugat, & aquis mergit, plurima intercedunt inter Hispanos, & Indos certamina, omnes circumuicinas ciuitates, & colonias, aut capit, aut comburit, & maiorem ciuitatis portionem occupat, pontes, & loca ubi B

ca ubi

A ca ubi aqua uersari solebat. ut pedites & equites tuto ire, & redire possint, opplet, & semper uictoria potiuntur Hispani. Vna tamen luce fato nescitur quo maligniore, non oppletos uictoria elati Hispani pontes transiliere, quo errore Hispani plures desiderati, plurimi uulnerati, & aliqui in captiuitatem ducti sunt, & ab Indis dijs suis sacrificati. Inuicto tamen animo Cortesius ea profligatione non consternatus acrius obsidioni instat, & Andream de Tapia destinat ad debellandam prouinciam Marinalco. Chichime catecle ducis incolarum è Tascaltecal egregium narrat facinus. Otumiensium precib. uictus ad debellandã prouinciam Matalcingo Condisaluum è Sandoual maiorem executorem ire iubet, qui felicissime pugnans uictoria potitur, & domini illius una cum prouincia Marinalco, & Guyscon sacræ Cæsareæ & Cath. Maiestati se subdunt. Et hostes eruptione facta stationes Petri de Aluarado nocte aggrediuntur, & strenue repelluntur, pluries colloquium habet cum incolis ciuitatis Cortesius, & nunquam modus concordię inueniri potuit. Tandem ferro, igneq; res agitur. Vltra cẽtum millia hostium cęduntur, antequam ciuitate potiatur Cortesius, & capto Domino ciuitatis una cum aliquibus è primatibus, ciuitate (pro maiori parte solo æquata) potitur, prædam ingentem diuidunt Hispani, & quędam ex plumis, mira arte, ingenioq; contexta non partiuntur, sed sacræ Cæsareæ, & Cat. Maiestati donantur. Quorum aliqua uniuersi fere Germaniæ principes, apud Sereniss. Ferdinandum Hispaniarum prin. & Archiducem Austriæ ac Sacri Romani Imperij locum tenentem Generalem, uirtutum omnium, & ingenuitatis uberrimum fontem, non sine admiratione conspexere. Capta ciuitate plures prouinciæ obedientiam præstant, & ad reliquas rebelles subigendas, partim aurifodinis, & gemmis, partim aromatibus affluentibus potitur. Tres in illis regionibus nouas Hispanorum locat colonias. Mare del Sur (quod Australe Indi cum pelagus putamus) duobus in locis detegunt, & ad ulteriora perscru-
B tanda naues duas (quas Hispani carauellas uocant) & bergantinos duos, conficiendos curat Cortesius. Videbis præterea plura lector optime, quę te mirifice delectabunt. Et demum quanta Hispana sit uirtus intueberis.

IOHANNIS ALEXANDRI BRASSICANI LEG. Doctoris, Poetæ ac Orat. à Cæsa. Laureati, Epigramma.

Iussit Anaxagoras permultos quærere mundos
Pellei quondam Martia corda regis.
Vere equidem, quoniam ignoti sunt undiq; mundi.
Atq; orbes claudit plurima terra nouos.
Magnus Alexander mundo est tantum inclytus uno.
Namq; animi attenti lumina nulla habuit.
Carolus insano hoc quantum est felicior, acri
Nempe oculo mentis regna subinde ferens.
Ecce nouum mundum, quem nunc Cortesius heros
Repperit, Hispano nomine præcipuum.
Ecce hominis quantum indefessa industria possit.
Cæsaris innumeris regna iuuare plagis.
Solus Anaxagoram Cortesius intellexit
Illius ignotos quando ita quærit agros.

TERTIA

TERTIA FERDINANDI CORTESII NARRATIO.

A

LPHONSO de Mendoza oriundo è Medelín, quę ab ista Noua Hispania quinta Martij, præteriti Anni Millesimi quingentesimi uigesimi primi expediui, Relationem Maiestati Vestræ perferendam tradidi de omnibus, quæ in ea successerant: quam perfeceram tricesima Octobris Anni Millesimi uigesimi. Et quia tempus non erat secundum, & etiam naues tres naufragium passæ erant (quas habebam, ut una Maiestati uestræ dictam relationem transmitterem, reliquas uero mitterem ad adducendum pręsidium ab insula Hispana) dicti Alphonsi de Mendoza discessus diu prorogatus est, quemadmodum etiam latius eędem Maiestati Vestræ significaui. Et in calce dictæ relationis Maiestatem Vestram certiorem feci, quod postquam Indi incolæ celebris ciuitatis Temixtitan ui nos ab ea expulerant, eiecerantque, castra moueram cõtra prouinciam Tepeaca, quæ illis subijciebatur, & à Maiesta. Vestra defecerat: & Hispanis, qui supererant, comitantibus, & Indis nobis amicis, eis bellũ mouerã, et eos seruitio Maiestatis Vestræ submiseram. Ad hæc cum proditio transacta, maximum damnum, & illa Hispanorum tam recens oppressio, nostris cordibus insedissent, constitueram aggredi illos è dicta celebri ciuitate qui fuerant tantæ cladis autores, & ad hoc incipiebam præparare tredecim bergantinos, ut illis per lacum possem dictæ ciuitati omne possibile damnum inferre, si ipsi persisterent in eorum malo animo. Scripsi quoque Maiestati Vestræ, quod dum dicti bergantini fabricarentur, & dum ego & Indi nobis amici præparabamus eos aggredi, mittebam ad insulam Hispanam, ad adducendum in nostrum subsidium uiros, equos, tormenta, & arma: & ad hoc scribebam officialibus Maiestatis Vestræ, qui in ea resident, & transmittebam pecunias pro omni sumptu, & expensis ad dictum præsidium conducentibus. Et etiam significaui Maiestati Vestræ, quod donec consequerer uictoriam contra hostes, non cogitabam quiescere, nec uolebam cessare, & ad hoc adhibere omnem possibilem diligentiam, posthabitis omnibus periculis, laboribus, & sumptibus qui euenire possent, & ea sententia parabam me, ut discederem à dicta prouincia Tepeaca. B

Similiter significaui Maiestati Vestrę, qualiter portui ciuitatis Veræ Crucis applicuerat nauis Francisci de Garai locum tenentis, & gubernatoris insulæ Iamaica cum maxima rerum pænuria, qua uehebantur forte triginta uiri, & retulerant alias duas naues uentis uela dedisse, ut proficiscerentur ad fluuium Panuco, ubi profligarant præfectum quendam Francisci de Garai, & timebamus si eo peruenirent, essent accepturi aliquid incommodi ab accolis dicti fluuij. Et similiter Maiestati Vestræ, significaueram, me illico subsequi iussisse nauem, ut eas quæreret, & præterea eisdem nunciaret. Et postquam ea scripsi, deo placuit, quod una ex dictis nauibus peruenit ad dictam ciuitatem Veræ Crucis, qua uehebantur forte centum & uiginti milites: & factus fui certior, præfectum illum Francisci de Garai, qui primo aduenerat profligatum fuisse, & allocuti sunt præfectum eundem, qui interfuerat cladi: & illum monui, si illuc irent, non posse id fieri sine magna sui clade, & damno, & dum essent in portu certa sententia eundi ad dictum flumen, cœpit tempestas acri uento comitata, & rudentibus fractis, nauem exire coegit, & portum cepit in superiori littore per leucas duodecim à dicta ciuitate Veræ Crucis ad portum Sancti Iuan, & cum è nauibus descendissent, octo equis, & totidẽ equabus, quas adducebãt, subduxerunt nauem, quia nimiũ imbrem accipiebat, & quamprimũ hoc audiui, ad eorũ

præ-

præfectum literas dedi, quibus significabam me admodũ moleste tulisse mala, quæ eidem euenerant, & qualiter iam commiseram Locum tenenti meo in ciuitate Veræ Crucis relicto, ut ipsi, & hominibus, quos adduxerat, se benignum exhiberet, & eis impartiretur omnia necessaria, & circumspiceret quid constituere uellet, & si omnes, aut aliqui eorum uellẽt reuerti in naues, quę ibi erãt, ut auxilio tutos dimitteret, opibusq; iuuaret. Dictus autem prefectus, et illi, qui secum erant constituerant remanere, & ad me profecti sunt. Et de alia naui nil ad nos allatum est hactenus, & cum hoc tam diu sit, multum dubitamus de illius salute. Deus uelit, ut incolumis euaserit.

Cum constituissem discedere à prouincia Tepeaca mihi allatum est, duas prouincias, quæ appellãtur Cecatami, & Xalacingo, quæ subijciuntur domino è Temixtitan, defecisse. Et cum ad has partes à ciuitate Veræ Crucis sit transitus, in illa aliquos Hispanos neci dederant, & incolæ defecerant, & pessimæ erant intentionis. Et ut tutum esset per eam iter, & eos aliquantulum punirem, nisi uellent mecum pacifice agere, unum ex præfectis, cum uiginti equitibus, & ducentis peditibus expediui, una cum Indis nobis amicis. Cui Maiestatis Vestræ nomine seriose iniunxi, ut moneret dictarum prouinciarum incolas, ut se concorditer in Maiestatis Vestræ uasallos subderent, quemadmodum alias fecerant, et ad hoc omnem possibilem industriam adhiberet. Et si illum pacifice excipere nollent, eis bellum inferret, & eo perfecto, & captis dictis duabus prouincijs, cum uniuersis militibus reuerteretur ad ciuitatem Tascaltecal, ubi ipsum præstolarer, & sic initio mensis Decembris Anno millesimo quingentesimo uigesimo profectus est, secutus iter suum ad iam dictas prouincias, quæ distant ab eo loco per leucas uiginti.

His perfectis, potentissime domine, medio mense Decembris dicti anni, discessi à ciuitate finium Securitatis, quæ continetur in prouincia Tepeaca. In eadem prefectum dimisi cum sexaginta militibus, quoniam ut eos ibi relinquerem, illius habitatores enixis precibus contenderunt. Et pedites omnes ire iussi ad ciuitatem Tascaltecal, ubi bergantini construebantur, quæ abest à prouincia Tepeaca per nouem aut decem leucas. Ego autem, ea nocte profectus sum dormitum ad ciuitatem nomine Chulula, quia eius habitatores aduentũ meum maxime desiderabant, morbo enim Variolarum, qui etiã incolas harum prouinciarũ (quemadmodũ reliquarum insularum) corripit, plures illius domini ab humanis exempti fuerant. Et optabãt, quod per me & suum consilium & meũ, alij in demortuorũ locum sufficerentur. Et cũ eo peruenissemus optime fuimus recepti, & eo quod supra diximus confecto negotio. Et postquam eorum morem gesseram uoluntati, eisdem significaui iter meum esse, ut bellum inferrem prouincijs Mexico & Temixtitan, eos rogatos uolui, cum essent Maiestatis Vestræ Vasalli, ut ipsi modis omnibus studerent amicitiam nobiscum manutenere, & nos alios idem facere deceret, quoad uixerimus. Et quia bellum cum supradictis eram habiturus, petij ut mihi uiris auxilio esse uellent, & cum Hispanis quos mitterẽ in eorũ prouinciam, & qui in ea degerent, ita agerẽt, quemadmodũ amici cum amicis agere tenẽtur. Et promissione ab eis habita, se ita facturos, post biduũ aut triduum ab ea discessi Tascaltecal uersus, quæ sex leucarum spacio abest: & cum eo peruenissem, comperi omnes Hispanos adesse, una cum dictæ ciuitatis incolis, qui meo aduentu maxime lætati sunt. Sequenti uero die, uniuersi domini præfatæ ciuitatis, & prouinciæ, ut me alloquerentur conuenere, et mihi significarunt Magiscacin, qui primus habebatur inter reliquos dictæ prouinciæ Dominos, uitam cum morte commutasse, morbo illo uariolarum, & optime cognoscebant, me mortem illius ægre laturum, cum tãta mecum iunctus esset amicitia, tamen eundem superstitem reliquisse filium suum, ætatis duodecim annorum, & eidem paternum Dominium pertinere, & me enixe rogabant, ut eum, ueluti hæredem, Dominum constituerem, &

ipse

ipse Sacræ Maiestat. V. nomine, eorum uotis obtemperaui, qua ex re pluri- A
mum uoluptatis adepti sunt.

Cum peruenissem ad hanc ciuitatem, comperi bergantinorum magistros & fabros lignarios, multum properare in perficiendis compagibus, tabulisq; pro eisdem & opus conueniens peregisse. Et illico à ciuitate Veræ Crucis, ferrum & clauos, quos ibi habebam, uela, rudentes, & alia necessaria ad eos perficiendos adduci curaui. Et quia picem non habebã, eam per Hispanos quosdam, in alto monte ibi propinquo, colligendam curaui, ut omnia præparamenta ad dictos bergantinos perficiendos præsto esse possent. Vt postquã diuino auxilio essem in prouincijs Mexico & Temixtitan, possem curare eos adducendos, quia hæ prouinciæ absunt per decem aut duodecim leucas à ciuitate Tascaltecal. Et illis diebus quindecim quibus ibi fuimus, negocijs alijs non incubui, sed solum diligentiã adhibui circa dictorũ bergantinorum magistros, & paranda arma, & ordinem ponendũ circa iter nostrum.

Duobus continuis diebus ante Natiuitatem domini, reuersus est præfectus, cum peditibus & equitibus, qui profecti fuerant ad prouincias Zatami & Xalacingo, & intellexi aliquos ex dictis incolis, cum eis pugnasse, & denique aliquos ex eis sponte, aliquos uero ui ad cõcordiam uenisse. Et adduxerunt mihi aliquos illarum prouinciarum proceres, quibus (nõ obstante quod maxima essent digni animaduersione, propter eorum defectionem, & Christianorum mortem, quia mihi fidem adstrinxerunt, se post hac futuros, optimos & fideles, Maiestatis Vestræ uasallos) ego sub Regalis Maiestatis Vestræ nomine peperci, & ut in patriam reuerterentur dimisi, & ita conclusimus eo die, quod redundauit in maximum Maiestatis Vestræ seruitium, tam propter pacationem incolarum iam dictarum prouinciarum, quam securitatem Hispanoium, qui erant ituri & reuersuri per dictas prouincias à ciuitate Veræ Crucis.

Secunda die Natiuitatis in dicta ciuitate Tascaltecal, milites omnes re- B
censui, & inueni equites quadraginta, pedites quingentos quinquaginta, ex quibus erant octuaginta balistis, et pixidibus utentes, et habuimus octo, aut nouem tormenta castris commoda, & modicum pulueris. Et partitus equites in quatuor turmas, quarum quælibet decem habebat equites, & peditibus nouem præfectos præposui, & cuilibet illorum sexaginta pedites ascripsi, & omnes insimul sum allocutus, & illis commemoraui, qualiter ego, & ipsi omnes, ut Maiestati Vestræ inseruiremus, has prouincias habitandas susceperamus, & sciebant omnes incolas illarum prouinciarum, se in Maiestatis Vestræ uasallos subiecisse, & uasalli aliquamdiu perseuerarant, uicissim bona opera inter nos exercendo, & qualiter incolæ è Culua, qui sunt habitatores celebris ciuitatis Temixtitan, & omnes incolæ reliquarum prouinciarum eidem subiectarum, sine aliqua causa, non solum defecerant à Maiestate Vestra, sed etiam multos nobis amicos, & consanguineos interemerant, & nos eiecerant ab uniuersa sua prouincia. Recordarenturq; quot pericula & labores perpessi fuissent, & circumspicerent quantum ad rem Dei omnipotentis, & Maiestatis Vestræ faceret, si denuo amissa recuperaremus, maxime cum ad hoc iusta moueremur ratione, quia bella gerebamus ad incrementum Sacrosanctæ fidei nostræ, & in homines Barbaros, & Maiestatis Vestræ commodum, & pro tutela corporum nostrorum. Postremo quia plurimi ex incolis dictarum prouinciarum nobis amici, cœptis nostris fauebant, qui corda nostra ardentiora reddere debebant. Quapropter eos rogatos uolebam, ut mœstum mitterent timorem, & uires reassumerent, & quoniam ipse quosdam ordines Maiestatis Vestræ nomine constitueram, & ad bellum futurum concernentia, ea aperiri, & publicari curaui. Similiter eos rogatos uolebam, ut ea obseruarent & adimplerent, quoniam inde plurimũ seruitij Deo opt. Max. & Maiestati Vestræ emanaret. Et unanimes polliciti sunt

Verba Cortes. ad milites Hispanos

A sunt, se ita facturos, & executioni demandaturos, & lubenti animo pro Sacrosancta nostra fide, & Maiest. Vestræ seruitio mori uolebant, aut amissa recuperare, & ulcisci proditionem ab incolis è Temixtitan, & eorum confœderatis, contra nos perpetratam. Et ego Maiestatis Vestræ nomine, eisdem gratias egi immortales, & eo pacto, maxima exultatione & lætitia ad hospitia nostra reuersi fuimus.

Sequenti uero die, qui fuit dies Sancti Iohannis Euangelistæ, omnes dominos prouinciæ Tascaltecal conuenire iussi: & postquam conuenerant, eisdem aperui qualiter iam optime cognoscebant, me sequenti die castra moturum cõtra hostes, & eorũ prouinciam ingressurum, & optime prospiciebant, ciuitatẽ Temixtitan expugnari non posse sine illis bergãtinis, quos ibi fabricandos curabam, propterea ab eis petebam, quod tam fabris lignarijs, quam Hispanis, quos ibi dimittebã, omnia necessaria impartirẽtur, eoq; modo cum eis agerent, quo nobiscũ eousq; egerant, & essent parati, quando à ciuitate Tesaico (si omnipotens deus nos uictoria potiri concederet) mitterem pro compagibus, tabulis, cæterisq; ornamentis dictis bergantinis pertinentibus. Et ipsi polliciti sunt se ita facturos, & similiter dixere, uelle eo tunc milites destinare mecũ, & quando adducerẽtur bergantini, ipsimet Domini uolebant in castra contra hostes, cum omnibus uiribus suarum prouinciarum proficisci, & mori, ubi me mori contingeret, aut uindictam sumere contra eos è Culua, acerrimos eorum hostes. Et alio die XXVIII. Decembris, qui fuit dies Innocentum, composito agmine discessi, & iuimus dormitum per leucas sex à ciuitate Vascaltecal, ad coloniam quandã Tezmoluca nomine, quæ subiacet Prouinciæ Guaxacingo, cuius incolę semper habuerunt, & habent nobiscum eandem amicitiam, & fœdus, quod habent incolæ è Tascaltecal, & ibi quieti nos dedimus ea nocte.

Alia relatione catholice Rex Maiestati Vest. significaui incolas è Mexi
B co & Temixtitan, arma plurima congerere, & in omnibus suis prouincijs, innumeras fossas excauabant, & ageres, aliaq; defensionum genera qno nobis obsistere, & obesse possent, præparabant. Quoniam illi iam cognouerant, me contra eos castra moturum. Et cum hoc præscissem, & cognoscerem, quantum acuti & audaces essent ad res bellicas, multoties mente reuolueram, qua prouincia ingredi possemus, ut aliqua ex parte incautos offenderemus: & ipsi optime sciebant, nos triplicem in prouinciam suam ingressum cognoscere, & illorum notitiam habere. Constitui ingredi itinere hoc Tesmolucan, quia cum illius aditus sit asperior, & magis saxis refertus, quã sint aliorum ingressuum cacumina, arbitrabar eos nobis minus obstituros, ut in quo custodiendo non tantum inuigilarent. Sequenti uero die post missarum solennia, nos Deo Opt. Max. commendauimus, & à dicta colonia Tesmoluca discessimus: & ego frontem occupaui, cum decem equitibus, & sexaginta peditibus leuibus, & bello aptis. Et perreximus incœptum tenentes iter proximum montẽ ascendendo, omni ordine & apparatu nobis possibili, & profecti fuimus dormitũ per leucas quatuor à dicta colonia in cacumine montis, ubi sunt confinia eorũ è Chulua, & quamuis maximi essent algores, plurimis lignis (quorũ ibi maxima est copia) ea nocte frigora expulimus. Sequenti die Dominico summo mane cœpimus iter nostrum prosequi per planiciem ipsius faucis, & destinaui quatuor equites, & tres, aut quatuor pedites, ut prouinciam lustrarent, & sequentes iter nostrum, cœpimus descendere montem, & ego iussi equites præire, & post eos immediate pixidibus & balistis fulcitos milites, & reliquos suo ordine subsequi, ut facilius hostes incautos offenderemus. Illos tamen nobiscum congressuros cogitabam, cũ certe hostes nobis insidias aliquas, aut stratemata parauisse cogitaremus, ut nobis obesse possent. Et dũ quatuor equites, & quatuor pedites ulterius procederent, inuenerunt iter obstrusum arboribus, ramisq;, & plures & magnas incisas, atque in eo transuersas pinos, & cupressos offenderunt,

In prouincia Culua exercitum ducit

A

quæ uidebantur eo instanti incisæ. Et arbitrantes sequens iter non fore impeditum, prosecuti sunt incœptum iter, & quanto plus procedebant, tanto magis pinis, & ramis obstrusum illud comperiebant. Et cum uniuersum cacumē esset arboribus crebris, & sepibus maximis refertum, magna cum difficultate procedebant, & cum uiderent illud iter, multum eis attulit timoris & arbitrabantur post quamlibet arborem hostes latere, & etiam, quia ob incisarum arborum impedimentum equis uti non potuissent, & quanto plus progrediebantur, tanto plus pauor augebatur, & cum eo pacto aliquamdiu processissent, equitum unus reliquos alloquutus est. Fratres, si uobis rectum iustumq; uidetur, ulterius non progrediamur, sed pedem referamus, & nunciemus præfecto nostro impedimentum quod offendimus, & periculū quod subimus, cum equis uti non possimus. Sin minus, progrediamur, quia uita mea est morti obnoxia, quemadmodum cæterorum omnium, donec huic cœpto finem imponamus. Reliqui responderunt, optimum esse eis consilium. Sed illis consultum non uideri, reuerti antequam aliquem ex hostibus conspicerent, aut scirent, quousque iter progrederetur. Et subsequi cœpere. Et cum uiderent dictum iter longius progredi, substitere, & peditem mihi ea quæ inuenerant nunciatum destinarunt. Et cum collocassem me in fronte cum equitibus, commendauimus nos Deo omnipotenti, eo malo itinere ulterius progressi fuimus, & nunciandum commisi illis, qui postremo sequebantur agmine, ut properarent, quoniam cito perueniremus in planiciem. Et quamprimum inueni quatuor illos equites, cœpimus progredi, multo tamen impedimento & difficultate, & per mediæ leucæ spacium, Deo Optimo Maximo placuit, ut descenderemus in planiciem, & eo loci constiti, ut reliquos expectarem, quibus, postquam aduenerant, gratias omnipotenti agerent nunciaui, quod eousque non incolumes peruenire permisisset, unde uidere cœpimus omnem prouinciam Mexico & Temixtitan, quæ sunt in lacubus, & circum ipsos, quamuis maxima exultatione eas aspiceremus, considerantes damnum præteritum, quod die ea perpessi fueramus, aliquid mœstitiæ nobis attulit, & omnes unanimes polliciti sumus, nunquam ab ea sine uictoria exire, aut ibi uitam cum morte commutare. Et hac sententia, omnes adeo læti procedebamus, non aliter, quam si proficisceremur ad rem aliquam uoluptuosam. Et quamprimum hostes nos audiuere, cœpere per omnem prouinciam illico maximos suscitare fumos. Et denuo Hispanos precatus sum, in futurum agerent, quemadmodum prius egerant, & sperabam eos facturos, & nullus ab agmine discederet, & omnia optimo ordine procederent in itinere. Et iam Indi incipiebant clamare ex aliquibus habitationibus, & pagis paruis, significando incolis, ut in unum conuenirent, ut nobis obessent in quibusdam pontibus & angustis itineribus, quæ ibi erant. Tamen nos alij tantum accelerauimus, quod antequam ipsi conuenirent, perueneramus iam ad planiciem. Et cum egrederemur, opposuerunt se nobis aliquæ Indorum turmæ. Ego uero iussi quindecim equites irruere, & re ipsa irruerunt uulnerando, & absque læsione aliqua nonnullos ex eis interfecere, & cœpimus prosequi incœptum iter ciuitatem Thesaico uersus, quæ est ex maioribus & elegantioribus quæ sunt in omnibus istis prouincijs, quamuis omnes aliæ sint pulcherrimæ. Et cum pedites aliquantulum itineris labore premerentur, & nox iam appropinquaret, dormiuimus in colonia nuncupata Coatebeq;, quæ subiacet dictæ ciuitati Thesaico, & abest ab ea trium leucarum spacio, eam uacuam inuenimus. Atque cum hæc ciuitas, & illius prouincia (quæ Aculuacan dicitur) sit maxima, & tot hominibus referta, ut facile creditu sit, quod eo tempore eidem inerant centum & quinquaginta millia hominum, futurum arbitrabamur, ut ea nocte nos aggrederentur. Ipse igitur decem equitibus fui in primis excubijs, & milites omnes paratos esse iussi. Sequenti die Lunæ, ultima Decembris, prosecuti fuimus iter nostrum ordine

B

A dine solito, & per interuallum quartæ leucæ, à dicta colonia Coatebeq;, dum perplexi iremus, & colloqueremur, an pacifice nos excepturi, aut bello essent decertaturi, & pro certo eos nobiscum congressuros arbitraremur, nobis obuij facti sunt quatuor Indi ex Primatibus, uexillo aureo in uirga ponderis quatuor marcarum auri: & eo uexillo significabant eos pacem nobis offerre, quam (Deus testis est) quantum desiderabamus, & etiam quantum ea indigebamus, cum essemus adeo pauci numero & penitus diuisi ab omni subsidio, & inter hostes constituti. Conspectis autem illis quatuor Indis (inter quos erat unus, cuius notitiam habebam) iussi milites omnes subsistere, & ad eos sum profectus: & facta salutatione, retulere, se nomine Domini illius ciuitatis, aduentasse, & prouinciæ Guanacacin nuncupati, & suo nomine supplices rogabant, non inferrem, nec inferri paterer damnum aliquod in sua prouincia, quia damna, quæ nos passi eramus, illis è Temixtitan ascribi deberent nõ illis. Et ipsi desiderabant esse uasalli Vestræ Maiestatis, & amicitia nostra coniungi, & in futurum semper essent obseruaturi nostram amicitiam, & ciuitatem ingrederemur, & ex eorum operibus cognosceremus, quam mentem haberent. Ego uero adhibitis interpretibus respondi, eorum aduentum mihi cordi fuisse, & maxime lætabar eorum pace, & amicitia, & postquam excusationem fecerant circa oppugnationem contra me in ciuitate Temixtitan factam, tamen dixi, eos optime cognoscere, quod per leucas sex ab eo loco, & ciuitate Tesaico, in quibusdam colonijs eidem subiectis alias mihi interfecerant equos quinque, & quadraginta aut quinquaginta pedites Hispanos, & trecentos Indos è Tascaltecal qui erant onusti, & nobis abstulerant multum argenti, auri, uestium, aliarumq; rerum. Et postquam eatenus se excusare non poterant, quin ea saltem pœna plectendi essent ut nobis nostra restituerent, ea conditione (quamuis morte digni existerẽt, cum tot Christicolas interfeeissent) pacem cum illis inire uolebã, B cum illi eam exposcebant, alioqui contra eos processurus omni quo possem rigore. Illi autem responderunt, quod quicquid ibi nobis ablatum fuerat, Domini & primates è Temixtitan secum exportauerant, tamen se inquisituros omnia, quæ inuenire possent, & cuncta restituturos. Et petiere, ut ea nocte proficiscerer ad ciuitatem, aut in altera è colonijs me collocarem, quæ sunt tanquam suburbia ciuitatis, quæ dicũtur Coatican & Guaxuta, quæ distant per leucam, aut dimidiam à dicta ciuitate, & semper continuantur habitationes. Quod ipsi optabant secundum ea quæ postea successere. Respondi, me nolle quiescere, donec peruenissem ad dictam ciuitatem Tesaico. Ipsi dixerunt, irem bonis auibus, & ipsi uolebant præcedere, ut disponerent hospitia Hispanis & mihi, & sic discessere. Et cum peruenissemus ad has colonias, uenerunt nobis obuiam quidam è primatibus illarum, & benigne nos suceperunt, & necessaria uictui concessere. Et in meridie peruenimus ad ciuitatem, ad domum ubi debebamus hospitari, & erat latissima domus, & ampla, quæ fuerat genitoris ipsius Guanacaci, Domini ipsius ciuitatis. Et antequam hospitium intraremus, cum omnes essemus adhuc iuncti, iussi præconia uoce mandari, quod sub pœna capitali nullus me inconsulto ab hospitio discederet, & dicta domo, quæ est adeo lata, ut in ea commode nos Hispani omnes hospitari potuissemus, etiam si in duplo maiori essemus numero. Et hoc ideo commisi, ut dictæ ciuitatis Incolæ confiderent, & domi morarentur, Videbatur enim mihi, tertiam multitudinis hominum partem, in dicta ciuitate contineri solitam, non conspicere. Nec apparebant fœminæ, aut pueri, quod nullius signum erat quietis.

Ea die qua hanc ciuitatem ingressi fuimus, in uesperis noui anni, postquam operam dedimus, ut in prædicto hospitio nos collocaremus, quamuis admiraremur, considerantes dictorum incolarum raritatem, & eos, quos uidebamus inquietos, credidimus pauore perterritos, non audere comparere, & per ciuitatem deambulare, & ea de causa aliquantulum eramus impa-

 rati.

rati. Et cum sero esset factum, quidam Hispani ascenderunt quædam subdia A
lia pauimenta, ex quibus poterant totam ciuitatem oculis lustrare. Et con/
spexere omnes incolas illius discedere,& cum rebus suis se lacui committe/
bant, suis canois, quas incolæ acaler nominant. Et aliqui montes ascende/
bant,& quamuis commisissem, ut iter eorum impediretur, cum tamen hora
esset tarda, & nox aduenisset, & ipsi multum festinarent, nil profuit. Et sic
dominus dictæ ciuitatis, quem desiderabam habere pro salute nostra cum
primatibus dictæ ciuitatis, profectus est ad ciuitatem Temixtitan: quæ ab/
est ab eo loco per lacum sex leucis, & omnia bona secum apportarunt: &
propterea, ut ad uota rem perficerent, quam conceperant, obuiam uenere
illi quatuor, de quibus superius dixi, ut me deturbarent, ne illis damnum in/
ferrem, & ea nocte, tam nos quam suam ciuitatem deseruere.

Postquam fuimus spatio trium dierum in hac ciuitate, absque aliqua op/
pugnatione nobis ab Indis illata (quoniam eo tunc ipsi non audebant nos
aggredi, & nos alij non quærebamus à longe illos aggredi quia mea senten/
tia semper extitit, si uellent gratiose mecum agere, uellem eos pacifice exci/
pere, & omni tempore pacem ab eis quærere) allocutum me uenerunt Do/
mini Coatincham, Guaxuta, & Autengo, quæ sunt coloniæ latissimæ, &
sunt (ut retuli) contiguæ, & hærentes dictæ ciuitati, rogantes ut eisdem par
cerem, quod aufugerant à suis colonijs. Et certe non pugnauerant nobi/
scum propria uoluntate, & ipsi constituebant, uelle omnia subire, quæ Ma/
iestatis uestræ nomine eisdem essem mandaturus. Ego autem, adhibitis in/
terpretibus retuli, illos optime nosse, à me semper bene tentos, & quod pa/
triam suam deseruerant, & in reliquis, ipsimet erant qui causam prestite/
rant, Sed postquam pollicebantur uelle esse nostri amici, iussi ut domi suæ
remanerent, & adducerent uxores, & filios: & quemadmodum ipsorum
fuerint opera, ita à me tractandos dixi. Sicq; discessere, ut conijcere potui/
mus, non admodum contenti. B

Quamprimum domini è Mexico Temixtitan, ut omnes alij domini è
Culua (appellatione Culua intelliguntur omnes prouinciæ harum regio/
num, subditæ domino ciuitatis Temixtitan) audierunt dominos illarum
coloniarum obtulisse se in uasallos, & subditos V. M. ad eos nuncios de/
stinarunt, quibus significabant, eos minus belle fecisse, quoniam si timore
adducti fecerant, optime scire deberent, eos esse numero infinito, & maxi/
mæ potentiæ ut nos Hispanos omnes cum incolis è Tascaltecal propediem
essent interempturi. Sin autem ideo fecissent ne patriam desererent, eam de
serendam esse, & confugiendum ad ciuitatem Temixtitan. Illi enim maio/
res colonias, & meliores impartiri uellent in quibus uitam ducerent. Isti do
mini Coatinchan & Guaxuta apprehenderunt nuncios & eos uinctos mihi
adduci curarunt, & illico coram me fassi sunt ea, quæ dominorum è Temi/
xtitan nomine nunciatum uenerant. Tamen dixere eo uenisse nunciatum,
ut illuc irent ut mediatores esse possent, postquam nostra iuncti erant amici/
tia, si possent res pacifice componere inter dominos è Culua & me. Illi au/
tem è Guaxuta, & Coatinchan asserebant eo modo non procedere, & quod
illi è Mexico & Temixtitan omnino bello decertare constituerant, tamen
simulaui, quamuis sic procederet ueritas, me credere nuncijs, quia cupie/
bam allicere dominos celebris ciuitatis ad capescendam amicitiam nostrã:
ex ea enim pẽdebat pax, et bellum omnium reliquarum prouinciarum, quæ
à Maiestate Vestra defecerant. Solui mandaui dictos nuncios, & significaui
ne timerent, quia eos ad ciuitatem Temixtitan reuerti uolebam, & rogabã
eos dicerent dominis ciuitatis, me bellum cum illis non desiderare, quam/
uis iustã suscipiendi aduersum eos belli causam haberem, sed pacem & ami/
citiam, ut prius habere solebamus. Et ut magis eos ad Mai. Vestræ seruitiũ
inducerem, eis nunciatum misi, me optime cognoscere, omnes autores bel/
li mi/

A li mihi illati, iam ab humanis decessisse. Vt præterita missa haberemus & nollent præstare causam, ut prouinciæ suæ destruerentur & ciuitates quia hoc moleste ferebam. Et soluti discessere, promittentes ad me cum responso se redituros, Domini Coatincham & Guaxuta & ipse hoc tam bono opere remansimus amici, & fœdere iuncti. Et ego nomine Maiestatis uestræ ueniam dedi erratis suis præteritis, & ipsi maxime lætati sunt.

Post septem aut octo in hac ciuitate Tesaico consumptos dies absq; prælio aliquo, aut controuersia, hospitium nostrum muniendo, & ordinem ponendo rebus necessarijs, & opportunis nostræ tutelæ, & ut hostes nostros offendere possemus, prospiciens hostes cõtra me non moueri, ciuitate egressus sum ducentis Hispanis, inter quos erant XVIII. equestres, & triginta, qui balistis utebantur: & qui pixidibus decem, & tribus aut quatuor millibus. Indis amicis nostris. Et profectus per littora lacus, usq; ad ciuitatẽ quandam nomine Iztapalapa: quæ abest spatio duarum leucarum à celebri ciuitate Temixtitan, & sex ab hac ciuitate Tesaico, quæ ciuitas ascendit ad decem millia habitationũ, & eius medietas, & forte è tribus portionibus, duæ sunt in aquis. Et dominus, qui erat frater domini Muteezuma, quem Indi post mortem dicti Muteezuma, dominum constituerant, primus fuerat, qui nobis bellum intulerat, & à ciuitate eiecerat. Et ea propter, & etiam, quia cognoueram incolas dictæ ciuitatis, in nos malo esse animo, illuc ire constitui. Et cum aduentum meum præsensissent, per duas leucas, antequam eo peruenirem, illico affuere aliqui Indi milites in planicie, & aliqui in lacu canois uecti, & sic toto illo spatio duarum leucarum, iuimus mixti, semper certando, tam contra eos, qui erant in continenti, quam eos, qui exibant aquis, donec peruenimus ad dictam ciuitatem & ante, quasi per duas tertias Leucæ, reserabant uiam stratam quæ est inter Lacum aquæ dulcis, & Lacum aquæ salsæ, in obicis similitudinem, quemadmodum ex figura ciuitatis Temixtitan, quam Maiestati Vestræ transmisi, uideri potuit. Qua uia strata, aut obice aperto, maximo impetu aqua exire cœpit à Lacu aquæ salsæ, in lacum aquæ dulcis, quamuis distent dicti Lacus ab inuicem maiori dimidiæ leucæ spatio, & non prospitientes eas insidias desiderio uictoriæ, qua potiebamur, optime transiuimus, & eos insequuti fuimus donec ingressi fuimus admixti hostibus, dictam Ciuitatem, & cum iam essent admoniti omnes domos in continenti sitæ erant uacuæ, & omnes personæ cum rebus suis se collocauerant in domibus in lacu sitis, & ibi permansere illi, qui fugiebant & acriter nobiscum pugnauere. Tamen omnipotens tot uires suis subministrare dignatus est, quod ingressi fuerimus, usq; quo aquas ingrederentur, aliquãdo ad pectus usq;, & aliquãdo nando. Et cœpimus plures domos ex illis, quæ in aquis sunt constitutæ, & preterea ex illis ultra sex millia inter uiros, fœminas, & pueros. Quoniã Indi nobis amici, cõspecta uictoria, quã omnipotens concesserat, nil aliud negotij habebãt, nisi à dextris & à sinistris interficere. Et quia nox iam aduenerat, milites collegi, & ignẽ inieci quibusdã domibus & dũ comburerẽtur, uisum est, quod Deus Opt. Max. spiritũ meũ suscitauerit, & in memoriam reuocaui uiam stratã, aut obicem demolitũ, quẽ uideram in itinere, & occurrit maximum damnum in ea re positum, & properando cum meis, ordine positis, Ciuitatem exiui, Cum nox esset iam obscura, & peruenissem ad eam aquam cum iam hora noctis nona esse posset, iam tantum emanauerat, & labebatur tanto cum impetu, quod eam ueloci passu transiuimus, & aliqui ex Indis nobis amicis submersi sunt, & amisi omnem prædam à dicta Ciuitate ablatam, Et Maiestati Vestræ uera refero. Si ea nocte non transiuissemus, aut per tres horas plus fuissemus morati, nullus nostrũ euasisset. Circumdabamur enim aquis, absq; egressu aliquo, quo possemus exire. Et illucescente uidimus Lacum unum esse plenum sicuti alterum, & aqua amplius non fluebat, & omnis lacus Salsæ aquæ erat Canois

Proficiscitur Cortesius ad ciuitatem Iztapalapa

B

refertus, quibus uehebantur homines ad pugnandū, qui arbitrabantur nos ibi posse intercipere, et eo die reuersus sum ad ciuitatem Tesaico, aliquando pugnando cum illis, qui è lacu exibant, quamuis parum damni illis possemus inferre, quia illico ad suas canoas pedem referebant, & cum peruenissem ad ciuitatē Tesaico, inueni milites ibi relictos bene tutos, nec aliquam controuersiam sustinuerant,, & ex nostro aduentu, & adepta uictoria, maximam uoluptatem adepti sunt. Sequenti die, postquam eo peruenimus, perijt ille Hispanus, qui uulneratus aduenerat:, & ille fuit primus. quem Indi mihi hactenus interfecerunt.

Sequenti die ad me profecti sunt quidam nuncij è ciuitate Otumba, & alijs quatuor ciuitatibus, eidem contiguis, quæ distant per quatuor, quinque, & sex leucas à dicta ciuitate Tesaico, & supplices rogarunt, ut illorum præteritis erratis parcerem, præterito bello commissis. Ibi enim in Otumba uniuersæ uires à Mexico, & Temixtitan conuenerant, quando in fugam uersi ab ea discessimus, arbitrantes nos posse penitus delere. Et bene cognoscebāt ipsimet incolæ ex Otumba, quod se excusare non poterant, quamuis eo argumento se excusarent, asserentes. sibi hoc fuisse commissum. Et ut me impellerent, & procliuiorem in sui amicitiam traherent, dixere: Dominos è Temixtitan ad eos nuncios destinasse, ut suam factionem sequerentur & nullo pacto amicitia mea coniungerentur, aliter contra eos mouerent castra. & illos destruerent: sed ipsi mallent esse uasalli Vestræ Maiestatis, & à me imperata exequi. Respondi, eos optime scire, qua animaduersione digni existerent circa præterita, & ut illis parcerem, & crederem esse uero animo dicta, quæ iam mihi exposuerant, prius ad me ducerent nuncios illos captiuos, quos ad eos uenisse dixerant, & omnes incolas è Mexico, & Temixtitan, qui in sua prouincia reperirentur, alias eorum erratis non parcerem. Et reuerterentur domum, & eas inhabitarent, & ita se gererent, ut cognoscerem ex illorum operibus, eos Maiestatis Vestræ fidos esse subditos. Quamuis autem plures alias rationes in medium adduxerint, nunquam tamen à me aliud obtinere potuerunt, & reuersi sunt ad suam prouinciam, pollicentes se præcepta mea & mandata exequi desiderare, & deinde semper extitere & sunt fideles Maiestatis Vestræ subditi.

Alia Relatione, fortunatissime, & excellētissime Domine, Maiestati Vestræ significaui, quod eo tempore, quo me in fugam uerterunt, & à dicta ciuitate Temixtitan expulerunt, deducebam mecum filium unum & duas filias ipsius Domini Muteezuma, & dominum è Tesaico, qui dicebatur Cacamacin, & duos eius fratres, & plures alios Dominos, quos captiuos detinebam, & quemadmodum hostes eos omnes interemerant, quamuis eorum essent nationis, & aliqui ex ipsis Dominis suis, præter fratres duos germanos dicti Cacamacin, qui bono fato uix euadere ualuere, quorum alter nominabatur Ipasuchil, & etiam alio modo Cucascacin, quem antea Maiestatis Vestræ nomine, communicato consilio cum Domino Muteezuma, dictæ ciuitatis Tesaico, & prouinciç Aculuacan, Dominū constitueram. Cum in ciuitate Tascaltecal illum captiuum retinerem, solutis uinculis aufugit, & ad dictam ciuitatem Tesaico reuersus est, & iam creauerant in dominum alium eius fratrē nomine Guanacacin, de quo superius memini. Aiunt commisisse interimi dictum Quacuscacin fratrem suum hoc pacto. Quoniā quam primum ingressus est prouinciam Tesaico, custodes illum captiuarunt, & hoc nunciarunt Guanacacin eorum Domino, & ipse etiam significauit domino è Temixtitan, qui ut præsensit dictum Quacuscacin aduentasse, ratus est illum non potuisse uincula fregisse, & fugisse, sed uenisse nostro nomine, ut inde nobis aliquid significaret. Illico cōmisit dicto Guanacacin, ut interimeret dictum Quacuscacin suum fratrem. Qui sine dilatione illud executioni mandauit. Alius uero frater, qui erat minor inter illos, qui apud nos remansit

A mansit, cum esset puer, imbibit nostros mores, & effectus est Christianus, & illi nomen imposuimus. Don Ferdinando, & quando discessi à prouincia Tascaltecal, prouincias Mexico, & Temixtitan uersus, eum ibi cum aliquibus Hispanis dimisi, de quo in posterum, & quæ circa eum successerunt. Maiestati Vestræ abunde referam.

Regulus quidam ex Idololatra efficitur Christianus

Sequenti die postquam reuersus fueram à ciuitate Iztapalapa, ad ciuitatem Tesaico, cõstitui destinare Condisaluum de Sandoual executorem maiorem Vest. Maiestatis præfectum cum uiginti equitibus, & ducentis peditibus, balistis pixidibus, & parmis utentibus ad geminos necessarios effectus. Vnum, ut comitarentur extra dictam prouinciam quosdam nuncios, quos mittebam ad ciuitatem Tascaltecal, ut scirem in quo statu essent illi tredecim bergantini, qui ibi parabantur, & ad comparandas alias res oportunas, tam relictis in ciuitate Veræ Crucis, quam eorum, qui mecum erant. Ad alium uero, ut eis prouinciæ partem tutam, & securam redderem, ut Hispani tuto & securi ire & reuerti possent, quia tunc temporis non poteramus exire hanc prouinciam Aculuacan, nisi transiremus per hostium loca. Nec Hispani, qui morabantur in ciuitate Veræ Crucis & alibi, ad nos sine maximo discrimine proficisci poterant. Et commisi dicto executori maiori, postquam conduxisset nuncios ad loca tuta, perueniret ad prouinciam quandam nomine Calco, quæ fines habet cum hac prouincia Culuacan. Pro comperto enim habebam, quod incolæ illius quamuis essent factionis illorum è Culua, uolebant se Maiestati Vestræ subdere, & non audebant exequi, metu cuiusdam præsidij, per eos è Culua apud illos constituti: & dictus præfectus discessit, quem omnes Indi è Tascaltecal comitati sunt, qui sarcinas nostras eo adduxerant, & aliqui qui aduenerant nobis opem laturi, & aliquid predæ fuerant potiti in bello, & quamprimum progressi sunt,

B præfectus, ratus, si Hispani extremum agmen occuparent, hostes eos aggredi non auderent. Hostes uero qui erant in colonia lacus & in littore illius aggressi sunt agmen eorum è Tascaltecal & prædam omnem abstulere, & quosdam ex eis interfecere, & cum præfectus cum equitibus eo peruenit, acriter in hostes irruerunt & uulnerauerunt, & interfecerunt multos. Qui superfuere in fugam uersi, retrocessere ad aquas & ad colonias quæ lacui adhærent: & Indi è Tascaltecal profecti sunt cum rebus quæ eis superfuerant, in patriam, & pariformiter nuncij quos illuc destinabam: qui postquam loco tuto, & absque omni timore erant constituti, dictus Condisaluus de Sandoual, direxit iter ad dictam prouinciam Calco, quæ propinqua erat. Et die sequenti summo mane plurimi ex hostibus in unum conuenere, ut eos pugna exciperent, & cum utraque pars esset in campis, nostri irruerunt in hostes, & equitibus, duo agmina dissiparunt adeo, quod breui nostri uictoria potiti sunt & iuerunt comburendo, & eos interficiendo. Hoc facto, & eo itinere pacato, illi è Calco descenderunt, & benigne Hispanos excepere, & utraque pars maximam lætitiam consecuti sunt. Et primates eorum asseruere, uelle me uisum & allocutum proficisci, & eo pacto discessere, & dormitum uenere ad ciuitatem Tesaico, & cum eo peruenissent, dicti primates cum duobus filijs domini dictæ prouinciæ Calco, mihi præsto fuere, & donarunt nobis trecenta auri pondera in frusta, & retulere parentem eorum ab humanis excessisse, & tempore quo perijt, eis dixerat, se nullum maiorem mœrorem perpeti quam quod moreretur antequã me uidisset, & diu me expectauerat: eisq; mandarat, quod quamprimũ ad hanc prouinciam peruenirem, me allocutum & salutatũ uenirent, & me loco patris obtinerẽt, & cum audiuerant meum aduentum ad ciuitatem Tesaico, illico desiderabant proficisci ad me, tamen non ausi fuerant metu illorum è Culua, & etiam eo tunc ausi non fuissent, nisi ille præfectus quem destinauerã, peruenisset ad suam prouinciã, et quando reuerterẽtur opus fore, ut eis impartirer totidẽ Hispanos ut reuerti possent, & asseruerunt me optime scire, eos nec in bello

nec extra mihi unquam fuiſſe hoſtes, & etiam me ſcire, quod eo tempore cum incolæ è Culua oppugnabant fortilitium,& domum in ciuitate Temixtitan & Hiſpanos quos ibi dimiſeram, quando Cempoal profectus ſum allocutum Narbáez, & etiam exiſtentes in ſua prouincia duos Hiſpanos ad cuſtodiam certæ quantitatis Mayz, quod colligendum mandaueram in dicta prouincia, extraxerant uſque ad prouinciam Guaxocingo, quoniam cognoſcebant incolas illius nobis eſſe amicos, ne illi è Culua eos interficeret, ut omnes inuentos extra fortilitium in ciuitate Temixtitan interfecerant. Hæc,& alia multa, flentes protulere. Illis gratias egi circa eorum bonum in nos animum,& bona opera, & pollicitus ſum me omnia facturum, quæ illi cuperent, & à me bene haberentur. Et hactenus oſtenderunt ſemper bonum in nos animum, & obediunt in omnibus, quæ ego nomine Maieſtatis Veſtræ eis præcipio.

Filij dicti Domini de Calco, & illi qui ſecum aduenerant, ibi unius diei moram traxere,& quia cupiebant in patriam reuerti,rogabant,ut illis milites impartirer qui eos tutos conducerent: & Condiſaluus de Sandoual,quibuſdam comitatus equitibus, & peditibus, cum illis profectus eſt, quibus præcepi, poſtquam eos in prouinciam commitati eſſent, perueniret ad prouinciam Taſcaltecal,et adducerent quoſdam Hiſpanos qui ibi morabantur, & Don Ferdinandũ fratrẽ dicti Canamacin,de quo ſuperius memini,et poſt quatuor,aut quinque dies dictus maior Executor reuerſus eſt cum dictis Hiſpanis,& adduxit dictum don Ferdinandum.Et inde ad paucos dies audiui, quod cum eſſet frater dictorum Dominorum, dictæ prouinciæ dominium eidem pertinebat, quamuis haberet alios fratres, & propter hoc, & etiam quia dicta prouincia erat ſine Domino, quia Cacamacin Dominus illius, omnia dimiſerat,& aufugerat ad ciuitatem Temixtitan,& iſtis de cauſis,& etiam quia erat maxime Chriſtianis amicus,nomine Veſtræ Maieſtatis curaui,ut illum in Dominum ſuſciperent, & incolæ illius ciuitatis, quamuis pauci eſſent,illum acceperunt, & poſtea illi paruerunt,& reuerſi ſunt multi ad dictam ciuitatem, & prouinciam Aculuacham, qui abierant.& aufugerant, & ſeruiebant dicto don Ferdinando Et poſtea cœpta eſt reformari, & habitari dicta ciuitas.

Hinc ad duos dies poſt hæc, uenerunt ad me Domini è Coatinchan, & Guazuta, & aſſeruere, mihi certo proponerem, omnes eorum è Culua uires in me moueri, & contra Hiſpanos, & omnis regio erat hoſtibus referta, ut dicerem illis, an adducerent uxores,& filios ubi ego eram, uel eos in montes deducerent, quoniam ipſi maxime timebant. Ego autem eos forti animo eſſe iuſſi, ut non timerent, & domi ſuæ morarentur, nec mouerent ſe, quoniam nulla re magis oblectabar, quam cum illis è Culua pugnam committere, & eſſent parati, & collocarent, diſponerentq; ſuos uigiles in uniuerſa prouincia, & uidendo, aut audiendo hoſtes aduentare, illico me monerent, & ſic diſceſſere animo gerentes ea, quæ commiſeram uelle exequi. Ego autem, ea nocte præparaui milites meos, & uigiles diſpoſui omnibus in locis, ubi opus eſſe cognoui, & tota ea nocte nos non dedimus ſomno, nec alijs negotijs incubuimus, & tota ea nocte expectauimus, & die alio, arbitrantes illud quod nobis retulere illi è Guazuta,& Coatinchan euenturum. Sequenti die mihi allatum eſt hoſtes uagari per lacus littora, cogitantes capere poſſe aliquos ex Indis è Taſcaltecal, qui ibant, & reuertebantur ad neceſſaria caſtrorum afferenda, & audiueram illos fœdera iniuiſſe cum duabus colonijs. ſubditis ciuitati Teſaico quæ erant proximæ aquis, ut inde nobis omne poſſibile damnum inferrent, & ad muniendum ſe conſtituebant aggeres, foſſas & alia uaria ad ſui tutelam.Hoc audito, ſequenti die acceptis duodecim equitibus, ducentis peditibus, & duobus paruis campeſtribus tormentis eo, ubi uagabantur hoſtes, profectus ſum, qui locus abeſt à ciuitate per ſpatium unius leucæ cum dimidia. & cum egrederer

A grederer offendi quosdam exploratores ab hostibus missos, & alios qui erant in insidijs collocati, & irruimus in eos, & insecuti aliquos neci dedimus, qui superfuere aquę se credidere, & partem dictarum coloniarum igne consumpsimus, & exultantes adepta uictoria, reuersi fuimus ad ciuitatem. Et die sequenti, tres primates dictarum coloniarum, ad me profecti sunt supplices ueniam petentes, rogantesq́, ne ulterius eos destruerem, & pollicebantur se in posterum nullum ex illis e Temixtitan in eorum colonias suscepturos, & quia istæ non erant personæ magni momenti, & erant subditi don Ferdinando. Maiestatis Vestræ nomine eisdem ueniam dedi. Et alio die, uenerunt alij incolæ dictarum coloniarum uulnerati, & male habiti, & nunciauerunt, quod illi e Mexico, & Temixtitan, reuersi fuerant ad eorum colonias, & quia in eis non fuere adeo gratiose excepti, ut prius excipiebantur, male eos mulctauerant, & aliquos ex eis captiuos abduxerant, & si ego eos non defenderē, omnes abducerent. Et rogabant, ut promptus, paratusq́ existerem opem laturus eisdem, si forte denuo illuc reuerterentur, quoniam ipsi certo credebant eos reuersuros maioribus copijs ad eos ultimæ internitioni dandos. Et solatus eos, commisi ut attenti, & parati existerent taliter, quod cum illi e Temixtitan contra eos mouerent castra, tēpestiue scire possem, ut illis opem ferrē, & hoc habito responso, ad suas colonias reuersi sunt.

Homines, quos dimiseram in ciuitate Tascaltecal, ut bergantinos fabricandos curarent, audiuerant portui ciuitatis Veræ Crucis, applicuisse nauim, ultra nautas cum triginta, aut quadraginta Hispanis, octo equis, aliquibus balistis, pixidibus, & puluere: & cum adhuc ignorarent, quomodo res in bello eo procederet, nec confiderent ad nos posse peruenire, maxime tristabantur. Erant ibi aliqui Hispani, qui non audebant ad me proficisci, quamuis plurimum optarent tale bonum nouum ad me deferre. Quamprimum familiaris meus, quem ibi dimiseram, hoc audiuit, aliquos uolentes B tentare uenire eo ubi ego eram, præconia uoce nunciari mādauit, graui pręmissa pœna, ne quis ab eo loco discederet, donec à me haberent in mandatis. Et seruus meus prospiciens, me nulla ex re maiori affectum iri lætitia, quam aduentu istius nauis & præsidij, quod nobis adducebat (quamuis iter non esset tutum) noctu discessit, & ad ciuitatem Tesaico peruenit, qua ex re plurimum cepimus admirationis, illum eo uiuum peruenisse, & nouis huiusmodi maxime fuimus lætati, quia subsidio plurimum indigebamus.

Eadem die catholice domine, peruenere ad ciuitatem Tesaico quidam probi uiri nuncij dominorum e Calco, & significauerunt, quoniam se Maiestati Vestræ in uasallos obtulissent, omnes illos e Mexico, & Temixtitan contra eos castra sua mouere, ut eos destruerent, & interimerent. Et ad hoc conuocauerant, & paratos esse iusserant omnes circumuicinos suos, & rogabant, ut illis opem ferrem in tali necessitate, quia cogitabant se maxime passuros, nisi eis opem ferrem. Et ingenue fateor, Maiestati uestræ. quemadmodum alias alia relatione Maiestati Vestræ significaui, ultra nostros labores, & necessitates, maius onus, & dolor erat, non posse opem ferre, & auxiliari amicis nostris: qui, quoniam se subdiderant Maiestati Vestræ, ab hostibus nostris e Culua maxime molestabantur. Et tametsi ego, & omnes cōmilitones mei, omnem in eo adhiberemus diligentiam, quoniam uidebatur nobis in nullo plus Maiestati Vest. complacere, quam si subditis suis opem ferremus, & fauorē pręstaremus: tamē quia tēpus quo illi e Calco ad me profecti sunt, non permittebat me illis elargiri, quæ desiderabant. dixi, quod eo tempore uolebā mittere ad bergantinos adducendos, & ad id se parauerant omnes Incolæ e Tascaltecal, unde dicti bergantini in frustra adduci debebant, & ad hoc cogebar destinare aliquam quantitatem equitum, & peditū, & cognoscebam incolas prouinciarum Guaxocingo, Churultecal & Guacachula, esse Maiest. V. uasallos & nobis amicos, eos adirent, & meo nomine ab eis peterent, cum eis essent contermini, illis opem ferrent, et illuc pręsi

dia sua mitterent, ut tuti interim esse possent, donec ipsemet eis opem ferrē, quoniam aliter prouidere non poteram. Et quamuis ipsis ea tam grata non essent, quam si eisdem aliquos Hispanos fuissem impartitus, gratias tamen mihi egere, & à me ut fides adhiberetur, literas meas illis decernerem petiere, & etiam ut securius illud expetere possent ab eisdem, quoniam inter incolas è Calco, & alias duas prouincias, cum diuersæ essent factionis, semper uiguerat controuersia. Et forte dum hoc negocium componerem, aduenere nuncij quidam à dictis prouincijs Guaxocingo, & Guacachula, & præsentibus nuncijs è Calco dixere, Dominos dictarnm prouinciarum nulla de me noua habuisse, postquam discesseram à ciuitate Tascaltecal, quamuis & uigiles suos retinerent in montium cacuminibus, qui uniuersæ prouinciæ Mexico, & Temixtitan supereminent, ut cum uiderent crebos fumos (qui sunt inditia belli) mihi cum suis subditis. & militibus opem laturi uenirent. Et quia à paruo tempore plures fumos solito uiderant, accesserant cognituri, quomodo me haberem, & si subsidio aliquo mihi opus esset, illico comparare possent exercitum. Ego autem eisdem gratias egi, & respondi dei optimi maximi auspicio Hispanos omnes, & me recte ualere, & semper uictoria potitos esse contra Hostes nostros. Et ultra uoluptatem, quam capiebam ex bono eorum animo, & præsentia, plus tamen eorum aduentu lætabar, ut eos fœdere iungerem illis è Calco qui aderant, & eos ad id rogabam cum essent. Vestræ Sacræ Maiestati uasalli, ut essent boni amici, et alter alteri opem ferret contra incolas è Culua, qui iniqui & pessimi existebant: & maxime in præsentiarum cum illi è Calco ope eorum indigerent, quoniam incolæ è Culua uolebant eos aggredi. Et eo pacto remansere amici & fœdere iuncti, & cōsumptis ibi mecum duobus diebus omnes discessere, multū læti & contenti, & postea semper alter alteri opem tulit.

Inde ad tres dies cum sciremus iam tredecim bergantinos esse perfectos, & homines qui eos adducere debebant esse paratos, misi Condisaluum de Sandoual executorem maiorem cum quindecim equitibus & ducentis peditibus, ut eos adducendos curaret. Cui mandaui ut destrueret, & solo æquaret amplam coloniam subditam huic ciuitati Tesaico, quæ contermina est ciuitati Tascaltecal. Incolæ enim illius neci dederant quinque equites, qui proficiscebantur à ciuitate Veræ Crucis, ad celebrem ciuitatem Temixtitan, quando ego in ea oppugnabar, nullo modo cogitantes talem nobis euenire posse proditionem: & eo tempore, cum primo hac uice ingressi fuimus hanc ciuitatem Tesaico, inuenimus in oratorijs & Meschitis dictæ ciuitatis coria dictorum quinque equorum cum pedibus, manibus'que & ferramentis insuta, et adeo aptata, quod melius in uniuerso terrarum orbe fieri non posset, & in signum uictoriæ ipsos, bona multa, & res uarias Hispanorum obtulerunt idolis suis, & inuenimus sanguinem commilitonum, & fratrum nostrorum sparsum & sacrificatum in omnibus illis turribus & Meschitis. Fuit res tantæ mœstitiæ ut nos reintegrare coegerit omnes nostros labores & ærumnas. Et proditores illius coloniæ & alij circumuicini, eo tempore cum dicti Christicolæ illac transiuerunt, eos optime excepere, ut illi se tutos crederent, & in eos maiori sæuitia uti possent, qua nunquam mortalium aliquis usus fuerit, quoniam dum illi descenderent à cliuo quodam, & difficile emetirentur iter, & equis descendere coacti, freno equos trahentes, & impeditos hostes à dextris & sinistris in insidijs collocati, eo in difficili loco circundederunt. Ex quibus aliquot interfecerunt, & alios captiuos tenuere, ut eos ad ciuitatem Tesaico perducerent, & illos sacrificarent, & corda eorum è pectoribus extraherent, ante ipsorum idola, & hoc euenisse credimus. Quoniam cum dictus maior executor illac transiuit, quidam Hispani qui secum proficiscebantur, in quadam domo unius coloniæ, quæ consistit inter ciuitatem Tesaico & illam coloniam, ubi interfecti sunt & capti dicti Christicolæ in pariete alba scriptum

Hispani pedes equorum anteriores, manus appellant

A inuenere. Hic fuit captiuus infortunatus Iohannes Iuste, qui erat quidam nobilis ex illis quinque equitibus, quod spectaculum sine dubio uidentibus maximam cordis attulit mœstitiam atque dolorem. Quum maior exequutor illuc peruenisset, quam primum incolæ illius coloniæ cognouere suum magnum errorem, & facinus, fuga salutem quærere cœperunt. Equites uero, & pedites nostri, & Indi nobis amici eos insequuti sunt, & multos neci dedere, & captiuas habuere plurimas fœminas, & pueros tot quot potuerunt, & in seruitutem abduxere. quamuis pietate motus noluit interficere & destruere quantum potuit, & antequam discederet superstites conuenire, & in sua colonia degere iussit, & in præsentiarum habitatur, & erroris suis eos maxime pœnituit. Et dictus maior executor ulterius progressus est, per quinque aut sex leucas, ad coloniam quandam è prouincia Tascaltecal, quæ est proximior confinibus è Culua, & ibi offendit Hispanos, & homines adducentes bergantinos, & sequenti die discessit cum tabulis & compagibus, quas adducebant optimo ordine, plusquam octo millibus hominum. Quod ut erat uisu mirabile, sic & cogito esse creditu mirabile, portare tredecim bergantinos terra, per decem & octo leucas. Quoniam uera refero Maiestati Vestræ quod ab agmine quod procedebat ad extremum, intercedebat intercapedo duarum leucarum, & cum primum progredi cœperunt, præcedebant octo equites Hispani, & centum pedites. In lateribus uero, ultra decem millia hominum, è prouincia Tascaltecal tuebantur. Quibus præerant Iutecad, & Teutipil, qui sunt duo domini ex primatibus prouinciæ Tascaltecal. Extremum defendebant agmen centum Hispani & ultra, pedites, & octo equites, & forte ad decem millia hominum bello aptorum & bene compositorum, quibus præerat Chichimecatecle, qui est ex primatibus illius prouinciæ cum alijs ducibus, quos

B secum adducebat, qui eo tempore quo discesserant in primo agmine adducebantur tabulæ. In extremo uero compago. Et ut ingressi sunt prouinciam è Culua, bergantinorum magistri iussere, quod in primo agmine compago locaretur, & tabulæ essent in extremo agmine, quoniam maiori futuræ erant impedimento, si eis aliquid euenisset. Quod si eueniret uerisimiliter esset futurum in primo agmine, & Chichime catecle, qui adducebat tabulas, quemadmodum eousque cum suis militibus fuerat sortitus primum agmen, duræ fuit ceruicis, & obstitit plurimum, & maxime laborarunt, ut extremum locum obtineret, quia ipse uolebat subire discrimen, quod inde euenire posset, & hoc concesso etiam nolebat pati, quod in extremo agmine aliquis Hispanorum moraretur, cum sit uir maximæ fortitudinis, & uigoris, & ipse quærebat potiri eo honore. Adducebant dicti duces duo millia hominum onustorum commeatibus, & eo ordine & serie profecuti sunt iter suum, in quo fuere tribus diebus, Quarta uero luce ingressi sunt hanc ciuitatem maximo gaudio & exultatione, & strepitu tympanorum. Et ego ut eos exciperem, illis obuiam progressus sum: Et ut superius dixi, illa multitudo tantum extendebatur, quod ab eo tempore quo primi ingredi cœperunt, intercederet spacium sex horarum, antequam nouissimi ingrederentur, nunquam cessantibus, qui ordine ingrederentur. Et postquam ad illos perueni & gratias egi illis dominis de beneficijs in nos collatis, illis hospitia consignaui, & necessaria prouideri curaui, quam fieri potuit optime, & ipsi mihi retulere, desiderare cum illis è Culua congredi, & uiderem quid uellem illis iubere, & retulere, eos una cum alijs quos secum adduxerant, eo animo uenisse, & una cum Hispanis, aut mori, aut uindictam sumere uolebant. Ego gratias egi & dixi, ut quieti se darent, & cito eorum morem gererem uoluntati.

Post quā omnes isti è Tascaltecal, in ciuitate Tesaico quieuerāt trib. aut quatuor dieb. qui equidē (cōparatione uirorū, qui in istis regionibus habentur) erant strenuissimi, in armis esse iussi uiginti quinque equites, trecentos

pedites

pedites & quinquaginta balistis, & pixidibus utentes, & sex parua tormenta campis conducentia, aptari iussi, & inscijs omnibus quo pergeremus, nona diei ab hac ciuitate discessimus, & mecum uenere Duces prædicti, cum forte triginta millibus hominum, suis agminibus bene compositis, secundum eorum consuetudinem, & per leucas quatuor ab ista ciuitate, cum iam esset hora tarda, offendimus agmen hostile, & nos equites irruimus in eos, & in fugam uertimus. Illi uero è Tascaltecal, cum sint agiles, nos sunt sequuti, & ex hostibus multos interemimus. Ea nocte sub dio semper ad omnia parati noctem duximus maximis uigilijs, Sequenti die, summo mane, incœptũ iter prosequi cœpimus, & eousque nulli quo progredi uellem significaueram, & hoc ideo feceram, quia cauebam à quibusdam è Tesaico, qui proficiscebantur nobiscũ, ne illud incolis è Mexico, & Temixtitan significarent quia adhuc illis non fidebam, & peruenimus ad coloniam nomine Xaltoca, quæ est sita in medio lacus, & circum eam inuenimus plures, & magnas fossas aquarum, et muniebãt circum circa dictam coloniam, ne equites ingredi possent, & hostes maxime uociferabant, & conijciebant in nos fustes, & spicula. Et pedites, quamuis magno labore, eam ingressi sunt, & illos à colonia expulerunt, & magnam dictæ coloniæ partem igne consumpserunt, & ea nocte iuimus dormitum per leucam, & orta iam luce secuti nostrum iter offendimus hostes, & à longe cœpere uociferare, ut solent in bello facere, quæ uociferationes sunt mirabiles auditu, & nos alij incepimus illos subsequi. Et eos insequendo peruenimus ad magnam & pulchram ciuitatem, quæ dicitur Guanticlan, & eam inuenimus inhabitatam, ea nocte ibi moram traximus.

Sequenti die ulterius progressi, peruenimus ad quandam ciuitatem Tenainca nomine, in qua nullum obstaculum inuenimus, & absque eo quod nos quieti daremus, progressi fuimus in aliam ciuitatem Acapuzalco nominatam, quæ totaliter est in circuitu lacus, nec in ea quieuimus, admodum enim desiderabam peruenire ad aliam ciuitatẽ, quæ Atacuba dicitur, quæ est proxima ciuitati Temixtitan, & cum essemus illis propinqui, inuenimus circũ circa multas aquarum fossas, & hostes promptos, paratosque. Et quamprimũ eos uidimus, & Indi nobis amici similiter irruimus in eos & ingressi sumus ciuitatem, & interficiendo eos expulimus à ciuitate, & ea nocte cum hora esset tarda, nil aliud fecimus quã hospitio nos collocauimus, quod erat adeo amplum, ut commode in eo nos collocare potuerimus. Sequenti die illucescente Indi nobis amici, cœpere ciuitatem depopulari, & comburere præter hospitium ubi hospitabamur, & in hoc tali usi sunt diligentia, ut combusta fuerit etiam quarta pars nostri Hospitij, & hoc ideo commissum est, quoniam alias quando profligati discedebamus à celebri ciuitate Temixtitan, incolæ ipsius, una cum illis è Temixtitan, in ea nos maxime oppugnarunt, & interfecere plures Hispanos.

Illis sex diebus, quibus fuimus in hac ciuitate Atacuba, nullus extitit dies, quo non fuerimus cum hostibus congressi, & leuia prælia iniuerimus, & Duces illorum è Tascaltecal, & commilitones sui plurima duella inibant cũ illis è Tascaltecal, & inter se acriter & strenue præliabãtur, & inter eos multa intercedebant, & alter alteri minabatur, & conuitia proferebant adinuicem, quæ sine dubio erant spectatu digna, & omni hoc tempore mortui sunt plurimi ex hostibus, absque aliqua nostrorũ morte, quia multoties ingressi sumus stratas illas uias & pontes ciuitatis, quamuis cum tot munimina obtinerent, acriter resisterent, & multoties fingebant cedere, ut ciuitatem ingrederemur, asserendo. Ingrediamini ciuitatem, ut in ea uos uoluptati (ut superiori tempore) dare possitis. Aliquando dicebant. Cogitatis adesse aliũ Muteezuma, qui uotis satisfaciat. Et dum sic ista fierent, perueni semel ad quendam pontem, quem expugnaueram. & cum ipsi essent ultra illum pontem, significaui meis, ut quiescerent, & similiter illi cum signum meum conspexere, innuerunt suis, ut silerent, & eis retuli quare essent effecti fatui, & uellent

destrui,

A destrui, & si inter eos comperiretur aliquis ex Primatibus ciuitatis, illuc accederet, quoniam desiderabam illum alloqui. Illi uero responsum dedere, omnem illam hominum multitudinem, quam ibi uidebam esse dominos, & propterea ea, quæ uellem in medium proferrem, & cum ego nullum responsum dedissem, cœpere in conuitia prolabi, & quidam ex nostris eis nunciauit eos fame perituros, non permittentibus nobis ut inde exirent quæsitum cibaria. Responderunt, se non indigere, & si indigerent, manducaturi essent nos Hispanos & Incolas è Tascaltecal. Et quia iter meum ad hanc ciuitatē à Tacuba fuerat potissimum, ut tractarem cum illis è Temixtitan, & cognoscerem, quali essent intētione, & mora mea ibi nil proderat, post sex dies decreui reuerti Tesaico ut properarem ad conficiendos bergantinos, & ut terra mariq; eos obsidione premerem. Eo die, quo discessimus, uenimus dormitum ad ciuitatem Goaotitan de qua superius memini, & hostes nos semper sunt insecuti, & nos equites sæpius in eos irruebamus, & sic aliqui permansere in nostra potestate. Sequenti die cœpimus iter nostrum prosequi, & cum hostes nos discedentes prospicerent, rati sunt nos id timore facere: conuenere multi ex illis. & nos insequi cœpere. Cum ego hoc prospicerem, iussi pedites anteire, & cum sisterent, in extremo eorum agmine essent quinque equites & ipse remansi cum reliquis uiginti: & iussi sex equites se collocare in insidijs in quodam loco, & alios sex in alio, & quinq; in alio, & ipse tribus equitibus in alio. Et quam primum hostes transiuissent, cogitātes nos omnes insimul anteire, audientes uocem (Sancte Iacobe) prosilirent, & eos à tergo aggrederentur. Et cum tempus affuit prosiliuimus, & cœpimus lanceis illos impetere, & insequuti fuimus eos per duas leucas semper in planicie quæ fuit uisu digna; & sic ex illis multi periere, tam à nobis quam ab Indis nostris amicis interempti, & remansere, & ulterius nos non sunt insecuti, Nos uero pedem retulimus, et consequuti fuimus nostros, & ea nocte per-
B mansimus in colonia quadam insigni Aculman nomine, quæ abest duabus leucis à ciuitate Tesaico. Vnde discessimus sequenti die. & in meridie peruenimus ad ciuitatem, & fuimus hilari uultu à maiore executore, quem præfeceram, & ab omnibus reliquis recepti, & maxime lętati sunt nostro aduentu, quoniam postquam inde discesseramus, nunquam aliquid de nobis ad eorum aures peruenerat, nec quid euenisset, & maxime desiderabant scire. Sequenti die postquam eo perueneramus, Domini & duces militum è Tascaltecal à me dimitti petierunt, & profecti sunt ad eorum ciuitatem, admodum læti aliqua hostium præda.

Per dies duos, postquam ingressi eramus ciuitatem Tesaico, uenerūt ad me aliqui Indi nuncij dominorū è Calco, & significarunt dominos suos iussisse, ut mihi suo nomine nunciarent, quod illi è Mexico & Temixtitan eos aggredi uellent, & inuadere ut eos destruerent, & me rogabant, ut eo subsidium destinarem, quemadmodum alias petierant. Et ego illico curaui mittere Condisaluum de Sandoual cum uiginti equitibus & trecentis peditibus, cui præcepi ut properaret, & cum illuc peruenisset, curaret omnibus modis opem ferre, & fauorem possibilem pręstare illis Maiestatis Vestræ uasallis, & nobis amicis, & cū eo peruenisset, comperit plurimos ex prouincijs Guaxocingo, & Guacachula conuenisse & expectare, & compositis rebus discessere profecturi ad coloniam nomine Guastepeque, ubi incolæ è Culua erant collocati, unde damna inferebant incolis è Calco, & hostium plures exierunt è quadam colonia, quæ erat in itinere, & cum Indi nobis amici essent magno numero, fidentes Hispanis equitibus insimul ingruerunt in eos, & castris potiti sunt, & ea in colonia prope Guastepeque ea nocte morati sunt, & postera luce discessere, & cum peruenissent prope coloniam Guastepeque, incolę è Culua incœpere conserere manus cum Hispanis, tamen breui eos in fugam uerterunt, & eos interficiendo eiecerunt à colonia. Equites uero morati sunt, ut equis cibum subministrarent, & hospitarentur, & dum

essent ita imparati, peruenere hostes usque ad plateam ante hospitium existentem uociferando, proijciendo lapides, fustes, & sagittas, & Hispani sumptis armis una cum Indis nobis amicis, eos aggressi sunt, & à dicta colonia denuo expulerũt, & insecuti sunt eos per leucæ spacium, & interfecere multos ex hostibus, & ea nocte admodum lassi, reuersi sunt ad dictam coloniam Guastepeque, ubi quieuere per dies duos. Eo tempore maior executor audiuit in colonia ulteriori Acapichtla nomine, conuenisse hostium maximam multitudinem, & constituit illuc proficisci uisum, si pacifice se dedere uellent & pacẽ uellẽt quærere. Ista colonia erat admodũ munita, & loco alto sita, ubi ab equitibus lædi non poterãt, & cum Hispani illuc peruenissent, illico hostes manus conserere cœperũt, & è loco alto lapides proijcere. Et quãuis multi essent ex amicis nostris, cũ dicto maiori executore, considerantes loci munimen, non audebãt hostes aggredi, & quam primum dictus maior executor, & Hispani hoc conspexere, constituerunt, aut mori, aut ui ascendere in excelsum illius coloniæ, & inuocatione Sancti Iacobi incœperunt ascendere, & Deo optimo maximo placuit, tantum uirium eisdem subministrare, quod quamuis maxime obsisterent & offenderent, ascenderunt tamen quanquam multi fuerint uulnerati, & cum Indi nostri amici eos essent insecuti, & hostes se uictos uiderent, fuit tanta eorum cædes ex Hispanis manibus & illis qui cadebant ab alto, quod omnes illi qui ibi interfuere, affirmant fluuium paruum, qui coloniam illam circundabat, rubicundum mortuorum sanguine effluxisse, & diu morati sunt, antequam aquam potabilem extrahere possent. Cum enim ingens esset æstus, aqua multum indigebant, & cum modum huic negotio imposuisset, dimittens duas eas colonias quietas, & bene condigna castigatione mulctatas, quia pacem primo negassent, dictus maior executor reuersus est omnibus comitantibus ad ciuitatem Tesaico. Et credat. V. S. C. M. hanc fuisse insignem uictoriam, in qua Hispani optime uires suas demonstrarunt.

Fluuius quidã interfectorum sanguine rubet.

Cum incolæ è Mexico, & Temixtitan audiuere maximum damnum illatum suis ab Hispanis & incolis è Calco, constituerunt in eos mittere duces quosdam maximis copijs, quo audito incolæ è Calco mihi significarunt, rogantes, ut illis celerrime præsidium transmitterem, & illico expediui dictum maiorem executorem quibusdam peditibus & equitibus.

Tamen cum eo peruenit, iam hostes è Culua & incolæ è Calco, conflixerant acriter hinc inde, ut deo placuit, ut amici nostri è Calco uictoria fuerint potiti, & neci dedere multos ex hostibus, & captiuos obtinuere quadraginta, inter quos erat dux quidã ex Mexico & duo alij ex primatibus quos omnes incolæ è Calco consignarunt dicto maiori executori, ut ad me eos adduceret. Quorum aliquos ad me destinauit, reliquos secum retinuit. Voluit enim morari ad præsidium incolarum è Calco, in quadam colonia in finibus hostium è Mexico. Et postea dum ei uisum est moram suam non necessariam, redijt Tesaico, et adduxit reliquos captiuos, qui apud eum remanserant. Interim habuimus alia multa leuia certamina, & occursus cum incolis è Culua, quæ omnia ad euitandam prolixitatem prætermitto.

Cum iter à ciuitate Veræ Crucis, ad hanc ciuitatem iam esset tutum & possent ire, & redire tuti illi è ciuitate iam dicta, quotidie aliquid à nobis audiebant, & nos similiter ab illis, quod prius fieri non poterat. Et nuncio quodam miserunt ad me quasdam balistas, pixides, & puluerem; quibus maximam cepimus uoluptatem. Et inde ad duos dies, miserunt alium nuncium, quo nunciarunt portui applicuisse naues tres quibus uehebantur multi milites, & equi, & eos illico ad nos erant transmissuri. Et cum in tanta essemus subsidij penuria, nobis à deo Opt. Max. subsidium transmissum credidimus.

Omnibus modis possibilibus, inquirebam in nostram amicitiam allicere incolas è Temixtitan, partim ne eorum causa destruerentur, partim ut quiesceremus à laboribus præteritorum bellorum. Et maxime, quia cognosce-

A scebam inde prouenire maximam utilitatem Vestræ Maiestati: & ubicumque poteram habere aliquem ciuitatis incolam, illum remittebam, ut illos monerem, quod pacifice deditionem facerent. Et in die Mercurij Sancti Anni M. CCCCCXXI. coram præsto esse iussi primates incolas è Temixtitan, quos illi è Calco captiuauerant, et nunciaui an aliquis eorum proficisci uellet ad ciuitatem, & meo nomine Dominos illius alloqui, & eos rogare, quod ulterius non quærerent mecum bella gerere, & se subderent in uasallos Vestræ Maiestatis, ut prius fecerant, quoniam ego illos perdere non cupiebam, sed in amicos tenere. Et quamuis non libenti animo irent, quoniam timebant, si nuncium illud afferentes irent, eos interficerent, duo tamen ex illis ire constituerunt, & à me literas petiere. Et quamuis illi non perciperent ea, quæ in eis continebantur, sciebant tamen talem uigere consuetudinem, ut cum eo peruenirent incolæ ciuitatis eisdem fidem adhiberēt. Ideo interpretibus adhibitis eis nota feci, quæ in dictis literis continerentur, scilicet ea, quæ ipsismet imposueram, & eo pacto discessere, & pręcepi quinque equitibus, ut eis assisterent, donec ad loca tuta peruenissent.

Die sabbati sancti, incolæ è Calco, & sui confœderati, et amici mihi nunciandum curarunt, incolas è Mexico, contra eos moueri, & ostenderunt panno quodam albo pictas omnes colonias, quæ aduersus eos proficiscebantur, & itinera, quibus proficisci debebant, & supplicabant, quod omnino subsidium eisdem transmitterem, & dixi eis, quod inde ad dies sex subsidium eisdem destinarem, & si intra hoc tempus necessitate aliqua premerentur, mihi significandum curarent, & ego eisdem opem essem laturus. Tertia die Pascatis reuersi sunt me rogatum, ut celerrime subsidium transmitterem, quia citius quam fieri poterat hostes appropinquabant: & ego eis aperui me uelle ire ad opem eis ferendam, & uoce præconia mandari iussi esse in armis uiginti quinq; equites, & pedites trecentos.

B Die Iouis ante hoc, uenere ad ciuitatem Tesaico, quidam nuncij è prouincijs Tazapan, Mascalango, & Neuten, & aliarum prouinciarum, & significarunt aduentasse, ut se dederent in uasallos Vestræ Maiestatis, & ut amicitia nobiscum iungerentur: quoniam ipsi nunquam aliquem ex Hispanis interemerant, & se erexerant contra seruitium Vestræ Maiestatis, & attulere quasdam uestes ex bombice. Eis gratias egi, et pollicitus sum, si essent boni, & fideles, illos bene tractarem, & sic læti reuersi sunt.

Sequenti die Veneris, qui fuit quintus dies Aprilis, dicti Anni Millesimi quingentesimi uigesimi primi, digressus sum ab hac ciuitate Tesaico, comitantibus triginta equitibus, & trecentis peditibus qui erant parati, & in ea dimisi triginta equites & trecentos pedites, quibus præfeci Condisaluum de Sandoual executorem maiorem, & mecum exiuere ad uiginti millia hominum è Tesaico, & agmine composito, iuimus dormitum ad coloniam prouinciæ Calco, Tamanalco nomine, ubi optime fuimus recepti & hospitati, & ibi (quoniam est locus munitissimus) postquam incolæ è Calco amicitiam nostram iniuerant, semper præsidium tenuere, est enim in finibus prouinciæ è Culua. Postera uero die peruenimus ad Calco, nona hora diei, & nullam moram fecimus, nisi in alloquendo dominos illius, & illis sententiam meam aperui, quæ erat semel ambire lacum, cum cogitarem, quod eadem die transacta quæ magni erat momenti tredecim illi bergantini essent perfecti & parati, ut eos lacubus credere possemus. Et cum essem allocutus dominos è Calco, hora uesperarum discessimus, & deuenimus ad eorum coloniam ubi se nobis coniunxere ad quadraginta millia hominum militum nobis amicorum, & ea nocte ibi quieuimus. Et quia incolę dictę coloniæ mihi retulere, incolas è Culua, me in planicie expectare, iussi in aurora gentes omnes esse in armis, & expeditas, & sequenti die post missarum solennia progredi cœpimus, et ego primum agmen occupaui comitantibus uiginti equitibus. In extremo uero agmine, remansere equites

decem, & eo pacto transiuimus cacumen arduum. Post meridiem perueni- A
mus ad montem arduum & altum, & in eius cacumine erat magna multitu-
do mulierum & puerorum, & illius latera plena armatis uiris, & illico uoci-
ferare cœperunt, fumos multos faciendo, in nos tum fundis, tum absq; fun-
dis multos lapides, sagittas, iacula & fustes iaciẽdo, ita quod cum peruenis-
sent ad nos, multum incommodi sustinebamus. Et quamuis uidissemus,
quod in planicie non ausi fuerant nos expectare, mihi uisum est (quamuis a-
liud foret iter nostrum) esse pusillanimitatem ulterius progredi, priusquam
eis aliquid damni intulissemus, & ut amici nostri non arbitrarentur nos ex
segnitie illud prætermittere. Circumspexi montem, qui erat in circuitu fere
per leucam, & uere tam natura munitus & arduus, ut uideretur fatuitas uel-
le illum ascendere & occupare, quamuis eos obsidere possem, & eos ad de-
ditionem cogere, non poteram me continere, & dum ita hærerem, constitui
illum ascendere tribus locis, quos conspexeram, & commisi Christophoro
Corral signifero sexaginta peditum (qui semper me comitabatur) ut suo ue-
xillo in eos irrueret, & ascenderet locum magis arduum, & quibusdam mili
tibus pixidibus utentibus, & balistis, ut eum intrepide sequerentur.

Et Iohanni Rodriguez à Villa Forti, & Francisco Verdugo præfectis, et socijs suis & quibusdam militibus balistis utentibus alio loco ascenderent, & Petro Dircio & Andreę à Moniaraz ut alio loco aggrederentur, quibusdam paucis militibus, pixidibus, & balistis utentibus. Et cum audirent pixidis sonum omnes constituerunt ascendere, & aut mori, aut uictoria potiri. Et cum audissent pixidis sonum illico montem scandere cœpere, & hostibus cepere duos montis circuitus, & ulterius ascendere non præualuere, quia nec pedibus nec manibus se sustinere poterant. Erat enim incredibilis asperitas, & arduitas dicti montis, & tot lapides manibus ab alto dejciebant, qui, quamuis frangerentur maximum damnum inferebant, & fuit tam strenua hostium defensio, ut duos nobis interfecerint Hispanos, & uulnerarint ultra uiginti, nullo pacto illac transire potuimus. Ego autem, cum uiderem impossibile esse, plus eo quod feceramus, posse efficere, & multos hostium conuenire, ut in monte constitutis opem ferrent, ut omnis planicies esset hostibus referta, præfectis mandaui, ut pedem referrent, & quum descendissemus eos aggressi fuimus, qui erant in planicie eos uulnerando, & interficiendo, & durauit persecutio plusquam hora cum dimidia, & quum maxima esset hostium multitudo, equites fuere dispersi, & postquam conuenere, factus fui ab eis certior, qualiter peruenerant per leucam ab eo loco, & uiderant alium montem, maxime refertum gentibus, tamen non tam arduum, & in planicie circum circa erant plurimæ coloniæ, & duo non defuisse ibi, quæ hic deerant. Primum erat aqua. Aliud, quod cum mons non tam arduus esset, non tantum obsisterent, & quia sine periculo gentes illæ non poterant capi, maxima cum mœstitia (quum ea uictoria potiri non potuissemus) inde discessimus, & profecti fuimus dormitum in alia colonia apud dictum montem, ubi maxime passi fuimus, quia nec ibi aquam potuimus comperire, & tota ea die nec nos, nec equi eam attigeramus, & sic mansimus ea nocte, audientes hostiũ tympana, buccinas, & uociferationes.

(B marked in margin at "et uulnerarint")

Quum illuceret quidam præfecti, & ego suspeximus crepidinem, quæ nobis non minus ardua uidebatur, quam primus mons. Habebat enim abrupta altiora quidem, non tamen ascensu ardua, & in illa erant plures pugnæ apti, ut ascensum prohiberent. Et præfecti, & ego cum alijs nobilibus, qui aderant, acceptis parmis pedites eousque progressi fuimus (conduxerant enim equos, ut eisdem potum exhiberent per leucam ab eo loco) ut saltem uideremus montis situm, & unde possemus illum oppugnare. Et reliqui quamuis nihil eis fuisset commissum, nos subsequi cœpere. Et quamprimum peruenimus ad montem, illi qui erant in abruptis illius, arbitrati sunt me medium uelle aggredi, & ea reliquerunt ut suis subuenirent. Ego

uero

A Ego uero quamprimum conspexi eorum malum ordinem & cogitans, si ea duo abrupta occuparem, possem multum eis damni inferre: absque multo strepitu, iussi præfectum cum suis commilitonibus ut alterum ex eis ascenderet, occuparetque magis arduum, quod uacuum reliquerant. Ego autem reliquis comitantibus montem scandere cœpi, ubi densiores erant hostes: & deo placuit ut illius gyrum unum occupauerim, & collocauimus nos in loco tam elato, ut pene illum ubi manus conserebant æquaret, quem uidebatur impossibile ui occupare posse. Saltem sine maximo periculo & damno. Iam præfectus unus collocauerat uexillũ suum altiori in parte dicti montis, & inde iaculari cœpit in hostes balistis & pixidibus. Illi uiso incommodo, quod sustinebant & animo uoluentes futura annuerunt uelle facere deditionem, & arma deposuere humi, & semper mea extitit sententia, uelle illis ostendere, nos nolle eos offendere, & damnum aliquod inferre, quamuis maxima essent pœna digni. Præsertim cum uellent esse Maiestatis Vestræ uasalli, & est gens tantæ rationis, ut hæc omnia optime percipiat. Iussi ut desisterent à damno eis inferendo, & cum me allocutum uenere, eos læto uultu recepi, & cum conspexissent, quam gratiose se cum agebamus, illis illud in altero monte existentibus nunciarunt. Qui quamuis uictores mansissent, constituerunt tamen se dedere in Maiestatis Vestræ uasallos. Et accessere ueniam petentes errorum præteritorum. In ea colonia apud montem, fuimus per dies duos, & inde uulneratos milites ad ciuitatem Tesaico conducendos curaui.

Et inde discessi, & decima hora diei peruenimus ad ciuitatem Guastepeque, de qua superius memini, & in domo Viridarij Domini ipsius omnes hospitati sumus, quod uiridarium est maius, pulchriusque omnibus, quæ ullo unquam tempore uisa sunt. Continet enim intra se quatuor leucarum circuitum, & eo præterlabitur conspicuus fluuius, & de loco ad locum ad geminarum balistarum iactum, sunt domus cum uiridarijs suis paruis, uarijs arboribus diuersorum fructuum, & herbis & floribus odoriferis. Et certe est spectatu dignum uidere uiridarij huiumodi elegantiam & amplitudinem. Et eo die in eo hospitati fuimus, & incolæ nos omnibus possibilibus officijs prosecuti fuere. Postera autem die discessimus, & octaua hora diei peruenimus ad coloniam magnam Iantepeque, in qua nos multitudo hostium expectabat, & cum eo deuenimus, uisum est eos nobiscum uelle pacifice agere, siue timore quo premebantur, siue ut nos deciperent, quia illico sine aliqua compositione fugere cœperunt, & coloniam deserere, & ego non curaui in ea moram trahere, & cum illis triginta equitibus eos insecuti fuimus per leucas duas, donec inclusimus eos in alia colonia, quæ Gilutepque nuncupatur, ubi multos uulnerauimus, & etiam interfecimus. In ea inuenimus incolas admodum imparatos. Eo enim peruenimus, antequam eorum exploratores aduenissent, & aliqui eorum obiere, & cœpimus plures mulieres, & pueros. Reliqui omnes terga fugæ dedere. Ego moram traxi in ea colonia diebus duobus, ratus dominum illius uenturum, ut se Maiestati Vestræ subderet, & cum non uenisset, in meo discessu ignem coloniæ inijciendum curaui, & antequam ab ea discederem, uenerunt ad me quidam alterius coloniæ ulterioris Iactepeque nomine, & supplices petiere, ut erroribus suis condonarem, quoniam uolebant Maiestatis uestræ esse uasalli, & ego eos benigne excepi, quoniam in eos iam condigne fuerat animaduersum.

Viridarium ampliss. & elegantiss.

B

Eadem die qua discessi, perueni ante coloniam quandam munitissimam Coadinabaced, & in ea erant multi uiri pugnæ apti, & erat colonia tam munita, & circundata, tot monticulis, & anfractibus, ut aliqui eorum decem hominum obtinerent profunditatem, & equites non poterant ingredi, nisi locis duobus, & eos tunc temporis ignorabamus, & ut per ea loca ingredi

possemus cogebar, ambire spatium leucę cum dimidia. Poteramus etiam ingredi per pontes ligneos, tamen eos extulerant, & erant tam arduo loco constituti, & tuto, ut si fuissemus in decuplum pro nihilo nos habuissent. Et dum appropinquaremus, iaculabantur in nos plurimas sagittas, lapides & fustes. Et dum ita contēderemus, Indus quidam è Tascaltecal ab hostibus non conspectus transiliijt loco admodum difficili. Quamprimum Indi eum conspexere, rati sunt Hispanos, illac transiuisse, & hoc pacto tanquam cæci, & admirantes dederunt terga fugæ, & Indus ille, & quatuor familiares mei eos insequebantur, & duo alij præfecti, quamprimum uiderunt Indum transeuntem, illum sequuti sunt, & transiuerunt. Ego autem cum equitibus cœpi ambire ea loca usque ad montem, ut possem inuenire ingressum ad coloniam. Indi hostes uostri semper sagittas & fustes in nos iaculabantur, quia inter nos & eos non intercedebat aliud nisi anfractus in modum fossæ, & cum intenti essent pugnæ nobiscum initæ, & isti adhuc non conspexerant illos quinque equites Hispanos, aggressi sunt eos incautos à tergo, & uulnera illis inferre cœperunt. Et quum eos tam incautos offendissent & non cogitantes, quod à tergo aliquid damni eis inferri posset, (non enim ad aures suas peruenerat, socios transitum deseruisse, quo Indus ille & Hispani transiuerant,) erant admirantes, & non audebant conserere manum, & ex illis interficiebantur aliqui ab Hispanis. Et postquam uidere ueritatem rei, cœpere se dare fugæ. Et iam nostri ingressi erant coloniam, & eam cœperunt comburere, & hostes omnes aufugiebant, & ita fugiendo, confugiunt ad montem, quamuis multi ex illis perierint. Et equites Hispani multos interemerūt. Et postquam inuenimus ingressum in coloniam circa meridiem, in ea constitimus in domo sita in quodam uiridario. Erat enim iam colonia penitus combusta, & hora iam tarda, Dominus colonię, et aliqui primates cogitantes quod in loco tam arduo, & tuto se tueri non potuerant, timentes ne montem ascenderemus ad eos interficiendos, constituerunt uenire se oblatum in uasallos Vestræ Maiestatis. Et ego eos in tales recepi, & mihi polliciti sunt se in futurū uelle esse nostros amicos. Isti Indi, & alij, qui ueniebant ad se subijciendum in uasallos Vestræ Maiestatis, post combustionem domorum, & depopulationem bonorum, retulere hanc subesse causam, cur tam sero nostram iniuissent amicitiam, quia credebant luere pœnas errorum commissorum, nisi primo paterentur sibi damnum inferri, arbitrantes si damnum fuissent perpessi, nos eos ulterius odio prosequi non deberemus.

Ea nocte dormiuimus ea in colonia, & sequenti die secuti fuimus iter nostrum per prouinciam, & pagos inhabitatos, & sine aqua, quam & unius montis cacumina maximo labore, & ærumnis transiuimus, & absque potu, adeo, quod plurimi ex Indis, qui erāt nobiscum, siti periere. & per sex leucas ab illa colonia, ea nocte quieuimus in quadā habitatione, & die illucescente iter nostrum secuti, peruenimus in conspectum pulcherrimæ ciuitatis Sichimilco nomine, quæ sita est in lacu aquæ dulcis, & cum illius incolæ aduentum nostrum diu cognouissent, aggeres multos, & fossas construxerant, & pontes extulerant omnium ingressuum ad dictam ciuitatem, quæ abest à celebri ciuitate Temixtitan, tribus, aut quatuor leucis: & in ea erant strenui multi, qui, aut ciuitatem tueri, aut mortem subire constituerant. Quum eo peruenissem, & milites suo ordine collocassem, equo descendi, & peditibus quibusdam comitantibus, deueni ad aggerem quendam, quem extruxerant, post quem latebat maxima hostium copia: & cum cœpimus oppugnare aggerem, quia pixidibus & balistis utentes illis damnum maximum inferebant, eum deseruere, & Hispani ingressi sunt aquas, & ulterius progessi terram inuenere, & dimidiæ horæ interuallo, quo cum eis pugnauimus, occupauimus potiorem portionem ciuitatis, & hostes retrocedentes ascenderunt suas canoas, & nobiscum certarunt, donec nox superuenit, & reliqui quærebant

A rebant pacem, & alij propterea à pugna non desistebant, & toties annuerunt paci, nunquam tamen eam executioni, demandarunt, donec fuerimus ab ipsis delusi & ideo id faciebant. Primo, ut interea temporis exportarent bona & deinde moram interponerent, qua in subsidium illis aduentarent Incolæ à Mesico, & Temixtitan. Eo die interfecerunt duos Hispanos, qui prædæ gratia ab alijs seiuncti proficiscebantur, & fuerunt in tanta angustia, ut nusquam auxilium afferri potuerit. Et sub uesperam cogitarunt hostes, quomodo efficere possent, quod nunquam à sua ciuitate uiui exire possemus, & congregata magna eorum multitudine constituerunt nos aggredi ea parte, qua ingressi eramus, & cum eos uenientes uidimus, admirati fuimus eorum strenuitatem, & uelocitatem, quas præ se ferebant, & sex equites & ego, qui paratiores reliquis eramus, in eos irruimus, illi autem equorum strepitu perculsi, terga uerterunt, & sic eos fuimus insecuti extra ciuitatem plures interficiendo, quamuis fuerimus in maximo periculo quia cum tam acriter pugnarent, multi ex illis ausi sunt equites expectare suis ensibus, & parmis, & cum essemus mixti illis; & diu fueramus eos insecuti, equus quo ego insidebam fessus cecidit, & cum me peditem hostes conspexissent, aliqui contra se mouerunt. Ego auten lancea me tueri cœpi, & Indus è Tascaltecal (quem optime cognoscebam) cum me periculo inclusum, & in eo discrimine uideret, ut opem ferret aduolauit, & ipse cum familiari meo, qui aduenit, ereximus equum, & eo instanti aduenere Hispani, & aufugerunt, & ego una cum equitibus, cum essemus fessi, reuersi fuimus in ciuitatem, & quamuis nox appropinquaret, & quieti nos dare deberemus, iussi quod omnes pontes elati, quibus transibat aqua obstruerentur lapidibus, & cęspitibus qui aderant, ut equites possent ciuitatem ingredi & egredi sine labore aut periculo, & inde non discessi donec illa mala itinera optime fuissent refecta, & maximo ordine excubiarũ eam noctẽ consumpsimus.

B Sequenti die cum omnes incolæ è Mexico, & Temixtitan cognoscerent me esse in ciuitate Sichimilco. decreuere nos terra & lacu modo aliquo circundare, cogitabant enim nos non posse euadere. Et ipse ascendi turrim idolis eorum dicatam, ut conspicerem, quo ordine progrederentur & unde nos aggredi possent, ut remedium quantum deceret apponerem, & cum omnia præparassem, aduentauit maxima canoarum copia, quæ ascendebant ad bis mille, quibus uehebantur ultra duodecim millia hominum, terra uero procedebat tanta multitudo hominum, ut planiciem omnem operirent, & duces eorum qui præibant habebant in manibus enses ex nostris, & clamando eorum prouincias, uidelicet Mexico Mexico, Temixtitan Temixtitan, proferentes in nos iurgia multa, & minabantur uelle nos inerficere eisdem ensibus, quos nobis abstulerant in ciuitate Temixtitan, & cum iam declarassem, quem locum quilibet præfectus obtinere deberet, & quia continentem uersus erant maximæ hostium copiæ, eos aggressus sum equitibus uiginti, & Indis quingentis è Tascaltecal, & diuisimus nos in partes tres, & eis iniunxi, quod postquam congressi essent, pedem referrent ad radices unius montis, qui per mediæ leucæ spacium aberat, quia pariformiter ibi constiterant multi ex hostibus. Et ita diuisæ, quælibet turma per se aggressa est hostes, & illis profligatis & uulneratis, & multis interfectis retrocessimus ad radicem montis, & mandaui quibusdam familiaribus meis peditibus qui mihi seruiuerant, & qui erant agiles, ut experirentur scandere montem ab ea parte, ubi asperior uideretur, & ipse cum equitibus circumdarem montem ubi locus erat planior, & eos ita interciperemus, & sic euenit, quoniam cum conspexere Hispanos montem ascendere, rati se tuto posse fugere, terga uerterunt & obuiarunt nobis, qui eramus quindecim equites, & eos aggressi fuimus, & similiter illi è Tascaltecal, ut breui spacio ultra quingentos ex illis fuerint desiderati, & reliqui omnes euasere, & aufugerunt in montes. Reliqui sex equites, forte fortuna ingressi sunt latum &

planum iter hostes uulnerando, & per leucam & dimidiam è Sichimilco ostenderunt agmen hominum belligerorum, qui ueniebant hostibus opem laturi, eosque profligarant, quosdam uulnerarunt, iam cum in unum conuenissemus omnes circa decimam diei reuersi sumus in ciuitatem Sichimilco, & ingressus inueni Hispanos multos desiderantes nostrum aduentum, ut scirent quid nobis successerat, & mihi exposuerunt se fuisse in maximo periculo constitutos, & ipsos (ultra etiam uires suas) enixos ut hostes eijcerent, ex quibus maximam interfecerant multitudinem, & mihi elargiti sunt duos enses, quos nostri Indis abstulerant, & dixere milites balistis utentes amplius nullas obtinere sagittas: nec pixidibus utētes puluerem. Et dum sic essemus antequam equis descenderemus, aduenit maximum hostium agmen, per amplam stratam uiam maxima uociferatione, & illico in eos irruimus, & cum ab utroque uiæ stratæ latere esset lacus, se in eum proiecere, & eo pacto eos fudimus, & sic militibus coniunctis admodum lassi ciuitatem fuimus ingressi, & uniuersam incendi iussi præter hospitium ubi moram trahebamus. Et sic fuimus tribus diebus in hac ciuitate & nullo die fuimus sine pugna. Postremo relicta ciuitate igne consumpta, & destructa discessimus, & certe erat spetiosa, in ea enim erant multæ domus & turres suis idolis dicatæ ex lapidibus quadratis. Et ne sim prolixus, prætermitto multa miranda, quæ erant in ista ciuitate.

Ea die qua discessi, exiui extra ciuitatem ad quandam plateam, quæ est in continenti, & est prope ciuitatem, qui locus est ubi incolę habent nundinas suas, & ordinem ponebam, ut decem equites primum obtinerent agmē decem medium agmen peditum, & ego una cum alijs decem extremum agmen obtinerem. Incolę uero è Sichimilco ubi nos progredi conspexere, cogitantes nos eorum timore discedere, à tergo aggressi sunt magno clamore, & decem equites una mecum aggressi fuimus eos, donec in aquas prosilire coegimus, adeo ut nos ultra nō sint insecuti. Et eo pacto incœptū iter prosecuti fuimus, & hora decima diei peruenimus ad ciuitatem Cuioacan, quæ abest à Sichimilco duabus leucis, & à ciuitatibus Temixtitan, Culuacan, Vchilubuzco, Iztapalapa, Cuitagnaca, & Mizqueque (quæ omnes sunt sitæ in aquis, & ex istis nulla maiori leucæ cum dimidia interuallo ab alia distat) eam habitatoribus uacuam comperimus, & in ea fuimus hospitati in domo domini ipsius, & ibi fuimus eo die, quo eam ingressi fuimus & sequenti: & quia perfectis bergantinis constitueram obsidere ciuitatem Temixtitan, uolui prius uidere situm huius ciuitatis, & ingressum egressumque & quo in loco Hispani possent offendere, aut offendi. Et sequenti die qua perueneram assumptis quinq; equitibus & ducentis peditibus, sic progressus sum ad lacus littora, qui erat prope per uiam stratam, quæ ingreditur ciuitatem Temixtitan, & uidimus tot canoas militibus refertas, ut pene infinitus earum esset numerus, & deuenimus ad aggerem, quem constituerant in ipsa strata uia, & pedites eum oppugnare cœpere, & quamuis fuerit acris oppugnatio, & multum obstiterint, & uulnerarint decem Hispanos, eum tamen aggerem tandem occuparunt, & multos ex hostibus neci dederunt, quamuis balistis & pixidibus utentes remansissent sine puluere & sagittis. Et ex eo uidimus dictam uiam stratam recto tramite aqua procedere ad ciuitatem Temixtitan per leucam cum dimidia, & eam cum illa quæ tendit ad ciuitatem Iztapalapa, refertas uiris sine numero. Et considerato eo quod uidere desiderabam, quoniam in hac ciuitate esse debebat præsidium ex equitibus & peditibus, collegi nostros, sic reuersi sumus comburendo domos, & turres suorum idolorum, & sequenti die discessimus ab hac ciuitate ad ciuitatem Tacuba, quæ abest duarum leucarum spatio, & peruenimus illuc decima diei hora præliando undequaque.

Hostes enim ex aqua prodibant aggressuri Indos, qui sarcinas nostras afferebant, & inueniebant se delusos, & sic nos pacifice prodire permittebant,

A tebant. Et quia, ut dixi, mea sententia erat circumire omnem lacum, ut perlustrarem & melius cognoscerem situm prouinciæ, & etiam ut opem ferrem Indis amicis nostris, nolui moram trahere in ciuitate Tacuba. Et quum incolæ è Temixtitan quæ est illi propinqua, (extenditur enim tantum ciuitas, ut fere in continentem usq; protendatur ciuitatis Tacuba) conspexere nos ulterius progredi, animis creuere, & maxima alacritate cœpere aggredi sarcinas nostras, & quum nos equites essemus optimo ordine constituti, & in planicie, hostibus damna multa absque nostro incommodo inferebamus, & dum modo huc, modo illuc curreremus, & quum aliquando iuuenes quidam familiares domestici mei me sequerentur, una uice ex illis duo non sunt sequuti, & deuenerunt eum in locum ubi ab hostibus capti fuerunt. Quapropter rati fuimus, hostes in eos maxime animaduersuros ut facere solent, qua ex re deus est testis doloris quem sustinui, tam quoniam erant Christicolæ, quam, quoniam erant uiri strenui, & hoc bello optime Maiestati Vestræ inseruiuerant. Et quum exiuissemus ab hac ciuitate, cœpimus iter nostrum prosequi per alias colonias circumuicinas, & appropinquauimus multitudini, & tunc ibi cognoui Indos captiuos habuisse eos iuuenes. Et ut mortem eorum uindicarem, & quia hostes nos insequebantur maiori uociferatione quam dici potest, ego uiginti equitibus in insidijs me collocaui post domos quasdam. Et quum Indi uiderent reliquos decem equites cum sarcinis, & reliquam multitudinem præire, semper eos sequebantur per iter quod erat latum et planum nil suspicantes, et quum aliquos iam transisse conspicerem, inuocaui nomen Sancti Iacobi, & acriter in eos irruimus, & antequam nos deducerent in fossas, quæ erant proximæ, ex illis interfeceramus ultra centum, & ex primatibus & strenuis, & noluerunt ulterius nos persequi. Et ea die iuimus dormitum ad ciuitatem Coatinchan lassi & madefacti, quoniam multum pluerat, & iam hora erat tarda, & eam habita-

B toribus uacuam comperimus, & sequenti die incœpimus iter nostrum prosequi, semper certando cum aliquo ex Indis, qui nos uociferando aggrediebantur, & iuimus dormitum ad coloniam quandam nomine Gilotepeque, & eam inhabitatam inuenimus. Et alio die hora duodecima diei, deuenimus ad ciuitatem Aculman, quæ subest domino è Tesaico, ubi ea nocte quieuimus, & fuimus optime ab Hispanis recepti, & lætati sunt maxime aduentu nostro, quoniam post meum ab eis discessum, nil à nobis usque ad eum diem, quo illuc deuenimus, acceperant, quum multas suspitiones habuissent in ciuitate, & habitatores eiusdem quotidie eis significabant incolas è Mexico, & Temixtitan contra eos arma moturos, dum ego loca illa perlustrarem, & sic eo die constitutum fuit, quod fuit mirum, in quo Maiestas Vestra maximum adepta est commodum multis rationibus, quas postea referemus.

Eo die potentissime & inuictissime domine, moram trahebam in ciuitate Temixtitan, ab initio quando illuc perueni, ut in prima relatione Maiestati Vestræ significaui, qualiter in duobus aut tribus prouincijs ad hoc constitutis, pro Maiestate Vestra domus quędam conficiebantur ad culturam, in quibus essent laboratores & alia conformia patriæ, & ad unam illarum quæ dicitur Chinanta, misi duos Hispanos, & ista prouincia non subiacet incolis è Culua, & in alijs quæ subijciebantur tempore, quo me oppugnabant in ciuitate Temixtitan, interfecerant eos Hispanos, qui morabantur in illis locis, & deprædati sunt omnia quæ in eis continebantur, quæ erant magni momenti data loci comparatione, & ab illis Hispanis, qui remansere in Chinanta transactus fuit annus, antequam aliquid audiuerim, quia quũ omnes illæ prouinciæ defecissent, ipsi aliquid intelligere à nobis non poterant, nec nos ex illis: & isti incolę è Chinãta significarũt (quũ essent Ma. V. uasalli, & hostes incolis è Culua) dictis Christicolis, φ nullo pacto ab eorũ prouincia proficiscerentur, quia incolę è Culua nos plurimũ oppugnarant,

&ą

& arbitrabantur paucos aut nullos superesse, & sic moram traxere dicti Hispani in ea prouincia, & alterum ex illis qui erat iuuenis et Martialis, eorum ducem constituerunt, & interea temporis cum eisdem hostes eorum aggrediebatur, & pro maiori parte ipse & incolæ è Chinanta, uictoria potiebantur. Et quum diuino auxilio aliquantulum nos refecissemus, & uictoria aliqua potiri incepissemus contra hostes qui nos profligauerant & eiecerant à ciuitate Temixtitan, incolæ è Chinanta significarunt Hispanis illis, eos audiuisse Hispanos esse in prouincia Tepeaca, & si desiderarent uera cognoscere, & ipsi destinarent duos Indos, quamuis iter essent facturi per multas hostiles prouincias, curarent tamen noctu proficisci, & extra consueta itinera, donec peruenirent ad prouinciam Tepeaca, & unus ex Hispanis, qui erat prudentior ad nos literas destinauit tenoris subsequentis.

Nobiles Domini, duas, aut tres literas Vestris Nobilitatibus exaraui, & ignarus sum an uobis redditæ fuerint, nullum illarum responsum habui. Pariformiter dubito hanc ad manus uestras peruenire posse. Significo Nobilitatibus uestris, quod omnes Incolæ è Culua defecerunt, & bella gerunt, & pluries nos aggressi sunt, ad laudem tamen omnipotentis dei uictoria fuimus potiti, & cum incolis è Tuxtebeque, & fœdere iunctis illis è Culua assidue bella gerimus, Illi qui subiacent Cæsa. Maiestati, & eius sunt uasalli, sunt septem ciuitates è prouincia Tenez, & ego, & Nicolaus semper morati fuimus in Chinanta, quæ primaria est. Maxime desiderarent scire, ubi locorum comperiatur capitaneus, ut ad illum literas dare possemus & illum certiorem facere de omnibus hic gestis. Et si forte mihi significaueritis ubi se contineat & destinaueritis uiginti aut triginta Hispanos, proficiscerer illuc cum duobus incolis harum prouinciarum, qui similiter exoptant capitaneum uidere & alloqui, & bene conduceret, quia quum iam tempus instet colligendi cacap, illi è Culua bello non permittunt. Dominus custodiat nobiles uestras personas, ut ipsæmet desiderant. E Chinanta, quo die Aprilis, ignoro M.D.XXI. ad Domina. V. seruitium Ferdinandus de Aarruntos. B

Quamprimum dicti Indi peruenere ad dictam prouinciam Tepeaca cum dicta epistola, præfectus, quem cum Hispanis quibusdam ibi dimiseram, illico eam ad ciuitatem Tesaico mihi perferendam curauit, qua accepta, maxima repleti fuimus lætitia. Quia (quamuis fidissimum nossem illorum è Chinanta animum) cogitabamus, quod si fœdere iungerentur incolis è Culua, eos Hispanos neci darent. Quibus illico rescripsi, significando omnia, quæ successerant, & sperare iussi, quod quamuis undique circundarentur, cito Deo anuuente futuri essent liberi, ut tuto pessent ingredi, & egredi.

Postquam circuiuimus lacum, ex qua inspectione plures modos ut dictam ciuitatem Temixtitan, tam maritima, quam terrestri obsidione cingeremus, concepimus, moram traxi in ciuitate Tesaico, parando melius, quam fieri potuit uiros, & arma, & diligentiam adhibendo ut perficerentur bergantini, & quædam machina, qua eos conducerem usque ad lacum, quæ machina cœpta est fabricari eo instanti, quo eo peruenere compages, & tabulæ ipsorum bergantinorum in fossato quodam quod erat ante domos ciuitatis, & progrediebatur donec lacum ingrederetur, ab eo loco ubi bergantini colligati sunt, & dicta machina cœpta est, distat ab ipso lacu fere per mediæ leucæ spacium, & huic operi incubuerunt quotidie ad octo millia hominum incolarum ex Aculuacan, & Tesaico. Machina enim illa erat profunditatis gemini hominis status. Ita, quod bergantini poterant conduci ad lacum sine periculo & labore, quod opus fuit maximum & admiratione dignum. Et perfectis bergantinis, & illis machinæ impositis uigesima octaua die Aprilis dicti Anni, recensui nostras copias omnes & comperi octuaginta sex equites, centum & octodecim milites balistis, & pixidibus utentes, & septingētos & ultra pedites ensibus & parmis fulcitos, & tria

magna

A magna ferrea tormenta, & quindecim parua tormenta fusilis æris, & decem centipondia pulueris. Qua lustratione facta, commisi Hispanis omnibus ut custodirent, & adimplerent ordines, quos ego inter eos constitueram pro rebus belli, quantum illis esset possibile, & læto animo essent, & uires assumerent, quum cernerent deum optimum maximum nobis modum elargiri, uiderent ut uictoria potiremur contra hostes nostros, & optime cognoscebant nos quum ingressi sumus ciuitatem Tesaico non habuisse ultra quadraginta equites, & deum nobis opem tulisse melius quam excogitaramus, & aduentasse naues equis, uiris, & armis refertas. Quæ omnia ipsi nouerant, & ea etiam imprimis quia quum puguaremus pro Sanctæ fidei nostræ fauore & augmento, & ut ad seruitium Vestræ Maiestatis compelleremus tot ciuitates & prouincias quæ iam defecerant, ipsi merito constituere deberent, aut eas uincere aut mori. Et ipsi responderunt & demonstrarunt ad hoc esse paratos, & illud desiderare & diem illum quo milites recensui, consumpsimus magna animorũ exultatione, & desiderio nos uidere obsidionẽ & perficere hoc bellum à qua depẽdebat omnis pax aut ruina istarum prouinciarũ

Hortatur Hispanos ut læto animo cum Hostibus congrediantur

Sequenti die nuncios destinaui ad ciuitatem Tascaltecal, Guaxacingo & Churultecal, eis significatum, bergantinos iam esse perfectos, & me cum omnibus militibus esse accinctum itineri, ut obsidione cingeremus ciuitatem Temixtitan. Quapropter eos rogatos uolebam, quod cum eos iam certiores reddidissem, & gentes suas paratas haberent, ipsi maioribus & ornatioribus ad bellum copijs ad me proficiscerentur ad ciuitatem Tesaico, ubi eos expectarem decem dierum spacio, & nullo pacto hoc præter mitterent, quoniam esset maximum impedimentum rebus omnibus, quas iam parauerам. Quum eo nuncij peruenissent, & incolæ essent parati, optantes congredi cũ incolis è Culua, Incolæ è Guaxacingo, & Churultecal

B fecti sunt ad ciuitatem Calco, ita enim eisdem mandaueram, quia illac ingredi debebant, ut ciuitatem obsidione cingerent. Duces uero incolarum è Tascaltecal militibus strenuis, & bello aptis comitantibus ad ciuitatem Tesaico profecti sunt per dies quinque, aut sex ante pasca Spiritus sancti, quod fuit tempore eisdem assignato. Et quum scirem diem, quo appropinquabant, eis obuiam progressus sum magno gaudio, & ipsi ueniebant tam læti, & compositi, ut melius dici non possit, & secundum numerum à Ducibus nobis relatum, erãt ultra quinquaginta millia hominum bello aptorum, qui à nobis optime recepti sunt, & bene hospitati.

Die secunda post pasca, omnes copias tam peditum, quam equitum plateam istius ciuitatis occupare iussi ut eas componerem, & consignarem præfectis eam quantitatem, quam adducere debebant prẽsidio trium ciuitatum in quibus collocare præsidium conducebat, quæ circumibant ciuitatem Temixtitan. Et uni præsidio præfeci Petrum de Aluarado, & ei constitui triginta equites, decem & octo balistis & pixidibus utentes, & quinquaginta pedites ensibus & parmis fulcitos, & ultra uiginti quinque millia uirorum bello aptorum ex incolis è Tascaltecal, & illi debebant castra ponere in ciuitate Tacuba.

Secundo præsidio præfeci Christophorum Dolid, cui impertitus sum triginta tres equites, & octodecim balistis, & pixidibus utentes milites, & centum & septuaginta pedites parmis & ensibus armatos, & ultra uiginti millia hominum ex Indis nobis amicis, & isti debebant castra sua ponere, in ciuitate Cuioacan.

Tertio uero præsidio præfeci Condisaluum de Sandoual executorẽ maiorem & illi concessi uiginti quatuor equites, quatuor pixidibus utentes milites, & tredecim balistis, & centum quinquaginta pedites ensibus & parmis aptos, ex quibus erãt illi quinquaginta electi iuuenes, quos mecũ semper habebam, & omnẽ multitudinẽ è Guaxacingo, Churultecal, & Calco, quæ ascendebat ad triginta millia hominum, & isti proficisci debebant ad ciuitatẽ

Iztapalpa

Iztapalapa,ut eam destruerent,ulterius progredi uia strata in auxilium & opem bergantinorum,& coniungere secum præsidio imposito ciuitati Cuioacan,ut postquam ingrederer lacum bergantinis, dictus maior executor,sua poneret castra loco magis commodo & conuenienti. A

Pro bergantinis,quibus ingredi debebam lacum,dimisi trecentos homines,ut plurimũ mari assuetos & agiles, ita quod quolibet bergantino uehebantur uiginti quinq; Hispani, & quilibet bergantinus habebat præfectum suum,& nauclerum & sex milites balistis,pixidibusq; utentes.

Dato ordine supradicto duo præfecti, qui debebant esse cum militibus in ciuitatibus Tacuba, & Cuioacan, postquam acceperant instructionem omnium agendorum, discessere à ciuitate Tesaico decima Maij, & iuerunt dormitum ad leucas duas cum dimidia ab ea in colonia optima Aculman nominata. Et ea die cognoui inter præfectos fuisse controuersiam circa hospitia, illico ea nocte modum imposui, omnia pacifica reddidi, & eo quendam destinaui qui eos reprehendit, & sequenti die ab eo loco discessere, & profecti sunt ad aliam coloniam Gilotepeque nominatã,quam inhabitatam comperere.Ingressi enim erant hostium prouincias,& sequenti die profecuti sunt iter suo agmine composito, & ea nocte quieti se tradidere in quadam ciuitate nomine Guantican,de qua Maiestati V.antea mentionẽ feci,quam pariformiter inhabitatam inuenere, & eadem die transgressi sunt ciuitates, & colonias, quibus etiam nulli homines inerant, & hora uesperarum ciuitatem Tacuba ingressi sunt, quæ similiter erat inhabitata, & hospitati sunt in domibus Domini ipsius, quæ sunt egregiæ & amplæ, quamuis hora iam esset sera,profecti sunt ad uias stratas,quæ ducunt ad ciuitatem Temixtitan, & decertarunt per tres horas cum incolis ciuitatis, & cum nox eos aggressa est,reuersi sunt absq; aliquo eorum discrimine ad ciuitatem Tacuba.

Sequẽti die summo mane duo illi præfecti cõuenere, quib. modis ut illis in iunxeram, auerterent aquã dulcem,quæ cannalibus ingrediebatur ciuitatem Temixtitan, & eorum alter profectus est ad ortum fluminis, comitatus uiginti equitibus,& quibusdam alijs balistis & pixidibus utentibus,qui fluuius aberat quarta portione unius leucæ & ibi incidit fregitq; cannales, qui erant ex ligno et ex lapide quadrato,et acriter pugnam cum hostibus iniuit, qui illum impediebant è lacu & terra, & tãdem eos profligauit,negociumq; expediuit, ad quod perficiendum aduentarat,scilicet ut aquã ciuitate inclusis auferret,quæ ciuitatẽ ingrediebatur, quod facinus fuit audens & ualidũ. B

Eadem die præfecti aptanda curarunt mala quædã itinera,pontesq; et fossata,quę ibi circa lacum comperiebantur,ut equites huc,& illuc concurrere possent. Ad quam rem perficiẽdam mora fuit trahenda per tres,aut quatuor dies, in quibus pluries concursum est cum incolis ciuitatis Temixtitan, in quibus concursibus aliqui Hispani uulneribus affecti sunt, & plurimi ex hostibus interfecti, & occuparunt plures aggeres & pontes, & intercessere colloquia, & duella inter incolas ciuitatis, & eos è Tascaltecal, quod erat dignum admiratione. Christophorus Dolid præfectus,qui præsidio esse debebat in ciuitate Cuioacan cum commilitonibus suis discessit. Est autẽ Cuioacan per leucas duas à ciuitate Tacuba. Et præfectus Petrus de Aluarado remansit præsidio ciuitatis Tacuba,ubi quotidie pugnam & leuia prælia cõmittebãt cum incolis ciuitatis. Et eo die quo Christophorus Dolid discessit Cuioacã uersus,ipse & socij peruenere decima hora diei, & hospitiũ suũ posuere in domib.Domini ipsius ciuitatis, & habitatoribus uacuã ciuitatẽ inuenere.Et sequenti die profecti sunt ad uiã stratam, qua proficiscitur in ciuitatem Temixtitan, uiginti comitantibus equitibus, & aliquibus balistis utentibus,& forte septem milibus Indis è Tascaltecal,& inuenere hostes maximo apparatu, & uiam stratam demolitam & aggeres multos fabrefactos & cum illis prælium iniuere, & millites balistis utentes aliquos uulneribus confecere,interfecereq;,et eo pacto secutum est per sex dies,in quorum quo

libet

A libet fuit aliqua pugna, & leuia prælia. Nocte quadam hostium uigiles aliqui incolarum ciuitatis peruenere uociferatum prope castra & excubiæ Hispanorum ad arma conclamarunt & milites castris exiere, & nullum ex hostibus inuenere, quia multum longe à castris uociferati fuerant, quę illis aliquid timoris iniecerant, & quum nostri essent diuisi in tot partes, cupiebant illi præfecti duorum præsidiorum meum aduentum cum bergantinis tanquam eorum salutem, & ea spe fuere per aliquos paucos dies, donec perueni, ut infra dicam, & his sex diebus, milites duorum castrorum quotidie iungebantur, & equites cum essent alter alteri proximi prouincijs uagabantur, & aliquos ex hostibus uulnerabant, & ex montibus conducebant multum Maiz ad usum castrorum, quod est panis quo utuntur in his partibus, & est perfectius illo, quód nascitur in insulis.

In capitibus superioribus retuli me permanere in ciuitate Tesaico trecentis militibus Hispanis & tredecim bergantinis, quia cum scirem præsidia esse in locis, ubi castra sua ponere deberent, ego bergantinos ascenderem, & aliquod canois damnum inferrem, & ciuitatem lustrarem, & quamuis admodum desiderarem terra proficisci, ut castris ordinem imponerem, quum præfecti essent, quibus plurimum fidere possem rebus, quas iniunxeram, & bergantinorum negotium esset multi momenti, & postulabat maximum ordinem & ingenium, decreui eos ascendere, quia maior fortuna, & sors exspectabatur aquis, quamuis à principalioribus commilitonibus meis in forma fuerim monitus, ut proficiscerer cum præsidijs, quum ipsi cogitarent ibi plus periculi esse.

Sequenti die post festum Corporis Christi in aurora iussi exire ciuitate Tesaico Condisaluum de Sandoual maiorem executorem cum suis copijs Iztapalapa uersus, & circa meridiem eo peruenere, quæ aberat sex leucarũ
B spacio, & eam comburere cœpere, & pugnare cum incolis eiusdem, & quũ uiderent potentiam, quam habebat dictus maior executor (illum enim comitabantur ultra quadraginta millia hominum Indorum nobis amicorum) retrocessere ad aquas, & canoas ascenderunt. Et maior executor cum omnibus copijs, quas ducebat, collocauit se in dicta ciuitate, & ea die ibi moram traxit expectans quid mihi eueniret.

Quum dimisissem maiorem executorem, illico bergantinos ascendi, & uelis, remisq; incubuimus, & dum maior executor pugnabat, & comburebat ciuitatem Iztapalapa, deuenimus in conspectum unius collis alti, & muniti, qui est prope ciuitatẽ Iztapalapa, & totus est in aquis, & erat munitissimus, cui insidebat maxima hominum multitudo, tam ex colonijs circumuicinis, quam ex incolis Temixtitan. Iam enim illi optime cognoscebant, me primo congressurum cum incolis è Iztapalapa, & ibi constiterant, ut se à nobis tuerentur, & nobis obessent si possent, & quum conspicerent nos eo applicare, uociferare cœperunt, & fumos emittere, ut omnes ciuitates in lacu constitutæ cognoscerent, & essent paratæ. Et quamuis mea sententia esset proficisci oppugnatum eam partem ciuitatis Iztapalapa, quæ lacui hæret, tamen aggressi sumus existentes in dicto colle, & descendi cum centum & quinquaginta hominibus, & quãuis esset arduus & excelsus, magna difficultate ascendere cœpimus, & ui expugnauimus aggeres, quos extruxerant ad sui tutelam, & ingressi fuimus eo modo, ut nullus ex illis euaserit præter mulieres, & pueros, & hac pugna uulnerarunt uiginti Hispanos, tamen uictoriam consecuti fuimus.

Quum incolæ ex Iztapalapa fumos emisissent à quibusdam turribus idolorum (quæ erant constitutæ in colle quodam excelso, & propinquo suæ ciuitati) incolæ è Temixtitan, & aliarum ciuitatum in lacu constitutarum cognouere, me iam ingredi lacum cum bergantinis, moxq; tanta canoarũ multitudo in unũ conuenerat, ut nos aggrederentur, & tentatum uenirent, quid essent bergantini. Et ut conijcere potui, erant ultra quingentas. Et quum ui-

derem eos ad nos recto tramite aduentare, ego & illi qui ascenderamus collem, bergantinis descendimus maxima celeritate, & mandaui bergantinorum præfectis, ut nullo pacto se mouerent, ut illi in canois existentes aggredi constituerent, & crederent nos timore perculsos, non audere eos aggredi. Et sic cœpere magno impetu dirigere canoas in nos, ad binos tamen balistæ iactus remansere & quieuere. Et quum animo uoluerem, ut primo congressu maxima potiremur uictoria, & ita faceremus, ut hostibus timorem maximum incuteremus, quum summa totius belli in eis sita esset, & unde ipsi maiora damna pati poterant, & ipsi etiam aqua nobis maius damnum inferre poterant, Deo placuit ut dum alter alterum inspiceret, terrestris uentus afflaret admodum nobis fauorabilis & secundus, ut in eos inuehi possemus, & illico iussi præfectos eas aggredi canoas, & eas insequi, donec intrarent in ciuitatem Temixtitan, quum uentus esset secundus. Et quamuis illi quantum poterant, aufugerent, irruimus in medios hostes, & plures canoas fregimus, & ex hostibus multi interfecti & submersi fuere. Insecuti fuimus eos per leucas tres, donec eos ingredi coegimus domos ciuitatis. Et sic omnipotenti deo placuit ut potiremur maiori & meliori uictoria, quam nosmetipsi petieramus, aut optaueramus. A

Qui erant in præsidio ciuitatis Cuioacan, qui melius conspicere poterãt, quo modo bergantinis uehebamur, ut conspexerunt tredecim bergantinos per aquas, & uento secundo potiebamur, & profligabamus omnes hostium canoas (ut post mihi retulere) fuit res ea maximam eis uoluptatem afferens. Vt eñ superius dixi, ipsi & præsidio existentes in ciuitate Tacuba, maxime desiderabant aduentum meum, & optima ratione, quoniam utrunq; præsidium tanta hostium multitudine circundabatur, ut miraculose omnipotens eis animum adderet, & hostium animos minueret, ne exirent aggressum eorum castra. Quod si factum fuisset, non poterat esse sine Hispanorum damno, B
quamuis semper essent parati, & constituissent aut mori, aut uictoria potiri, ut illi qui erant separati ab omni genere cuiuslibet subsidij, præterquam eo, quod à deo sibi præstari sperabant. Quum illi in præsidio Cuioacan, nos conspexere canoas insequentes, cœperunt iter suum maior pars equitum & peditum quæ aderat, ciuitatem uersus, & acriter pugnarunt cum Indis, qui stratam uiam occuparunt, & aggeres, quos extruxerant, & pedites & equites multos pontes transiuere, quos amouerant, & ope bergantinorum, qui proficiscebantur prope uiam stratam, Indi è Tascaltecal nobis amici, & Hispani insequebantur hostes, & eorum aliquos interficiebant & aliqui committebant se aquis ab alio latere ubi bergantini non existebant, & eo pacto insequuti sunt hostes ea uictoria ultra leucam, donec peruenerint ad eundem locum, ubi ego cum bergantinis constiteram, ut inferius referam.

Quum bergantinis fuissemus insecuti canoas per leucas tres, illæ quæ euasere, ingressæ sunt domos ciuitatis, & quum iam aduenisset hora uesperarum ultra iussi in unũ conuenire bergantinos, & cum eis peruenimus ad uiam stratam, & ibi constitui prosilire in terram, comitatus triginta Hispanis, ut expugnarem duas paruas turres idolis suis dicatas, quæ erant circundatæ muro non multum edito ex lapidibus quadratis, & quum descenderemus, nobiscum acriter pugnam iniuere, ut eas tuerentur, & tandem magno periculo, & labore dictas turres cepimus, & illico littori exponenda curaui tria ferrea tormenta quæ bergantinis conducebam, quia reliquum stratæ uiæ ab eo loco ad ciuitatem (quod interuallum dimidiæ leucæ spacium esse poterat) hostibus refertum erat, & ab utroque latere stratæ uiæ ubi erat lacus, omnia erant, canois operta, quibus inerant homines bello apti. Dirigere iussi tormentum unum ex prædictis, per uiam illam stratam, & illius emissione hostibus damni multum illatum est, & tormentum dirigentis ignauia puluis igne consumptus est quem ibi habebamus, quamuis illius non magna esset quantitas, & secuta nocte bergantinum Iztapalapa ire iussi, ubi consti/

A constiterat maior executor, quæ poterat distare per leucas duas ut adduceret omnem puluerem quem habebat. Et quamuis mea ab initio erat sententia, quamprimum lacum bergantinis fuissem ingressus, proficisci ad ciuitatem Cuioacan & prouidere, ut omnia procederent bono ordine, hostibus inferendo maius damnum quod inferre possent: tamen quamprimum eo die descendi in illam stratam uiam, & eas geminas turres occupaui, constitui ibi castra ponere, ut bergantini essent ibi apud eas turres, & dimidia pars præsidij impositi ciuitati Cuioacan, & quinquaginta pedites maioris exequutoris sequenti die eo proficiscerentur. Et hoc aptato, ea nocte mansimus uigilantes, eramus enim in maximo periculo constituti, & omnis ciuitatis multitudo illuc confluebat per illam stratam uiam & lacum, & nocte media aduenit maxima hominum multitudo, & canois, & strata illa uia ut castra nostra adorirentur. Et certe nobis timorem maximum incussere & trepidationem, præsertim quia nocte contingebat, & ipsi nunquam eo tempore congredi solent, nec uisum est eos aliquando noctu prælia iniuisse, preterquam in aperta & manifesta uictoria, & cum nos essemus parati, cum illis pugnare cœpimus, & ex bergantinis (quilibet enim illorum tormentũ paruum habebat) cœpimus emittere in eos tormẽta illa, & balistis pixidibusq; utentes idem faciebant, & eo pacto non ausi sunt ulterius progredi, & tantum appropinquarunt, ut aliquid damni nobis intulerint, & eo peracto absque ulteriori aggressu reliquum noctis consumpsimus.

Sequenti die quum illucesceret in castra nostra peruenere in ipsa strata uia constituta, in quibus degebam, quindecim balistis, & pixidibus utentes milites, quinquaginta parmis & ensibus, & septem aut octo equites ex præsidio Cuioacan, & quum ipsi aduentarunt, iam hostes inuecti canois, & uia illa strata nobiscum certabant, & tanta erat hominum copia, ut terra & lacu
B nil aliud præter homines cerneremus, & tot uociferationes & clamores emittebant, ut mundus corruere uideretur, & nos cum illis pugnare cœpimus per uiam illam stratam, & occupauimus pontem unum, quem ademerant & aggerem unum, quem in ipsius pontis ingressu fabrefecerant. Et tormentis & equitibus tantum damni intulimus, ut pene illos ingredi coegerimus primas domos ciuitatis, & quia ab alio latere stratæ uiæ, bergantini duci non poterant, multæ erant canoæ, & nobis maxime erant infensi sagittis & fustibus, quas iaculabantur nobis in uia strata existentibus, demoliri curaui dictæ uiæ stratæ partem, transire feci bergantinos quatuor, qui postquam transiuerunt, canoas domos ciuitatis ingredi coegerunt, ut nullo pacto egredi auderent ulterius. Et alio latere stratæ uiæ reliquis octo bergantinis insidentes milites, pugnam inibant cum reliquis canois. & trusserunt eas in domos ciuitatis, & in medio earum ingressi sunt, quamuis prius ingredi ausi non fuissent. Erant enim multa loca uadosa, & quæ eos impediebant, et quum inuenere ingressum profundum et tutum pugnabant cum existẽtibus in canois, & cepere aliquot ex illis, & cõbussere multas domos illius suburbij, & totum diem illum consumpsimus certando modo iã dicto.

Postero die maior executor cum omnibus copijs, quas continebat in ciuitate Iztapalapa, tam Hispanorum, quam nobis amicorum, discessit Cuioacan uersus, & inde usque in continentem est uia strata longitudinis leucæ cum dimidia. Et dictus maior executor progrediens per quartam partem unius leucæ, peruenit ad ciuitatem quandam, quæ similiter sita est in lacu, & per plures illius loca equites ingredi possunt, & illius incolæ cum eo pugnare cœperunt, & ipsos in fugam uertit dictus maior executor, & ex eis multos neci dedit, & destruxit totam ciuitatem ac igne consumpsit. Et quia audiuerã Indos demolitos esse magnã partem dictę stratę uiæ, & gens illa commode transire non poterat, eo ire iussi duos bergãtinos, ut eis in transeundo opem ferrent. Ex quibus pontem confecere, & illac pedites transiuere, & postquam transiuerant iuerunt hospitatum in ciuitate Cuioacan. Et maior

executor decem comitatibus equitibus strata uia peruenit ad castra nostra, A & quum eo peruenit, nos certantes cum hostibus comperit, & ipse una cum illis, qui secum aduenerant equis prosiliere, & pugnam iniuere cum hominibus, qui erant in illa strata uia, nos reliquis commixti eramus, & cum dictus maior executor pugnam inire cœpit, hostes fuste sibi transfixere pedem. Et quamuis ipsum, et plures alios eo die è nostris uulneribus affecerint, tormentis tamen grandioribus, balistis, & pixidibus damnum maximum ipsis intulimus, ut nec qui uia strata insidebant, nec qui canois uehebantur, tantum ut prius appropinquare auderent, & præ se ferebant timorem & minus audaciæ solito. Et eo modo fuimus per dies sex, quibus continuo certauimus cum illis. Et bergantini circumibant ciuitatem, comburendo omnes domos, quas inuenire dabatur, & offenderunt altum aquæ ingressum quo ciuitatem circumdare poterant, & omnia illius suburbia, & peruenire ad interiora ciuitatis, quod nobis fuit admodum proficuum, & eo modo impediui aduentum canoarum, quia nulla ex illis audebat appropinquare castris nostris, per quartam portionem unius leucæ.

Alio die Petrus de Aluarado, qui præerat militibus præsidio ciuitatis Tacuba relictis me certiorem reddidit, qualiter ab alio latere ciuitatis per uiam stratam, quæ tendit ad quasdam colonias in continenti sitas, & per aliam paruam sibi contiguam Incolæ è Temixtitan ingrediebantur, egrediebanturq; ad libitum, & credebant quod cum omnes fuerint coacti ex eo loco exirent. Et quamuis ego potius exoptassem eorum egressum, quam ipsimet, quum nos melius damnum eis inferre possemus in continenti constitutis, quam in fortilitio, quod in aquis obtinebant, ut tamen undique circundarentur, & in re nulla possent commodum capere è continenti, maiori executori (quanquam esset uulneratus) iniunxi, ut castra sua poneret in colonia quadam parua, quo perueniebat altera ex ujs stratis. Qui discessit comitantibus uiginti tribus equitibus centum peditibus, & decem & octo ba- B listis et pixidibus utentibus, & mihi dimisit quinquaginta illos pedites quos mecum semper ducere solebam, & sequenti die eo peruenit, & castra sua locauit eo in loco, ubi eidem iniunxeram, & postea ciuitas Temixtitan obsidione cincta est, ut nullus ea per loca, quibus stratis ujs egrediebatur in continentem, egredi posset.

Habebam potentiss. domine, in castris in illa strata uia constitutis, ducentos Hispanos pedites, inter quos erant XXV. milites balistis, & pixidibus utentes absque militibus bergantinis custodiendis constitutis, qui erant ultra ducẽtos & quinquaginta, & cum aliquantulum clausos hostes teneremus, & haberemus multos bello aptos ex Indis nostris amicis, constitui ingredi ciuitatem dicta uia strata, quam maxime possem, & bergãtini ab utroque latere essent accincti, ut à tergo fauorem præstarent, & iussi aliquos equites, & pedites ex illis, qui moram trahebant in ciuitate Cuioacan, ad nostra castra proficiscerentur, ut nobiscum ciuitatem aggrederentur, & decem equites obsiderent faucem illius stratæ uiæ, fauorem præstantes à tergo nobis pugnantibus, & aliquibus remanentibus in ciuitate Cuioacan, quoniam Incolæ ciuitatum Sichimilco, Culuacan, Iztapalapa, Chilubusco, Mechichalcingo, Guitagnaca, & Mizqueque (quæ erant in lacu sitæ, & defecerant) fauebant incolis ciuitatis, uolentes nos aggredi à tergo, à quibus eramus tuti defendentibus dictis decem, aut duodecim equitibus, quos iubebam uagari per illam stratam uiam, & totidem semper erant in ciuitate Cuioacan, & ultra decem millia Indorum nobis amicitia iunctorum. Similiter iniunxi executori Maiori, & Petro de Aluarado, quod ex suis stationibus ea die ciuitatem aggrederentur, quoniam à meo latere occuparem maiorem ciuitatis partem, quam possem. Et eo modo summo mane castra egressi fuimus, & pedestres sequuti per illam stratam uiam, & prope illa hostes offendimus, ut ab eis demolitam uię stratæ portionem tuerentur ad latitudinẽ

Hispanæ

A Hiſpanę lanceę & ad eandem profunditatē in ea extruxerāt aggerē, & inter nos ſtrenue pugnauimus, tandē eā occupauimus, & ulterius ſecuti fuimus eos, uſq; ad ingreſſum ciuitatis, ubi erat turris ſuis idolis dicata, & in radice illius pons magnus elatus, & per eum progrediebatur uia lata, cū alio aggere admodum munito. Quum eo peruenimus, nobiſcum certare cœperunt, tamen quum bergantini eſſent ab utroq; latere, ſine periculo occupauimus, quem occupare fuiſſet impoſſibile abſque eorum ope & fauore, & quum ipſi cœpiſſent deſerere aggerem, exiſtentes in bergantinis terram cepere, & nos alij aquas tranauimus, & ſimiliter incolæ è Taſcaltecal, Guaxocingo, Calco, & Teſaico, qui erant ultra octuaginta millia hominum, & dum lapidibus, & lateribus crudis implebamus pontem illum, Hiſpani occuparunt alium aggerem qui erat in uico, qui eſt ex principalioribus & latioribus qui ſint in uniuerſa illa ciuitate, & quum ille non fulciretur aqua, fuit occupare facillimum, & inſequuti fuimus hoſtes per eundem uicum, donec peruenerint ad alium pontem, quem extulerant prǣterquam tignum latum, per quod tranſibant, & ingreſſi ſunt per illud & per aquam tuto, cito eum occuparunt. In alia pontis parte, alium quoq; aggerem magnum conſtruxerant ex cęſpitibus & lateribus crudis, & quum eo perueniſſemus, non poteramus tranſire, niſi nos aquis commiſiſſemus, & iſtud erat maximo noſtro periculo, maxime hoſtib. acriter pugnantibus, & ab utroq; dicti uici latere, innumera erat hoſtium magno animo expauimentis ſub dialibus certātium multitudo, & quum illuc peruenere plurimi milites pixidibus & baliſtis utentes, & emiſimus duo tormenta per uicum illum, illis maximū inferebamus damnum et quum hoc noſcerent aliqui ex Hiſpanis, ſe aquis commiſere, & ad aliam ripam tranarunt, & fuimus certantes, antequam eo aggere potiri poſſemus, per horas duas, & quum hoſtes eos tranantes conſpexere, aggerem deſeruere, & ſubdialia pauimenta, & tradidere ſe fugæ per eum uicum, & eo pacto

B omnis tranſiuit multitudo, & ipſe illico dictum pontem opplendum curaui, & aggerem diſijciendum, & interim Hiſpani una cum Indis nobis amicis hoſtes inſecuti ſunt per eū uicum ſpatio duorum baliſtę iactuum, uſq; ad aliū pontem qui eſt proximus foro ex principalioribus ciuitatis hoſpitijs, hunc non ademerant, nec aggerem conſtruxerant. non enim arbitrati fuerant nos eo die aliquid ex his, quæ acquiſiueramus, occupaturos. Nec nos alij cogitabamus dimidiam poſſe partem occupare, & in ipſius fori ingreſſu collocaui tormentum unum, quod maximmum hoſtibus damnum inferebat, qui erant tot numero, ut eos forum non caperet. Hiſpani autem quum conſpicerent aquam ibi non contineri, in qua uerſari ſolet periculum, conſtituerunt forum ingredi, & quum incolæ ciuitatis conſpexiſſent decretum executioni demandatum, & uiderent maximam Indorum nobis amicorum multitudinem (quamuis eos ſine noſtri præſentia nihil penderent) dederunt terga fugæ. Et Hiſpani Indique nobis amici eos inſecuti ſunt, donec eos ingredi coegerint ſuorum ambitum Idolorum: qui eſt circundatus calce & lapidibus, & ut alia relatione uiſum eſt, habet tam amplum ambitum, ut in eo collocari poſſit ciuitas quadringentarum domuum, & iſte ambitus illico fuit ab eis derelictus, & Hiſpani ac Indi nobis amici eum occuparunt, & aliquantulum conſtiterunt in illis turribus. Quum incolæ ciuitatis uidiſſent equites non adeſſe irruerunt in Hiſpanos, & ui eiecerunt eos è turribus & ex ambitu, qua de re uidere ſe in maximo periculo & diſcrimine, quū retrocederent, conſtitere inferius in ipſius ambitus porticibus, et quum hoſtes eos iam acriter uexarent, retroceſſere ad plateam, & inde eos expulerunt, donec eos coegerint ingredi uicum, ita ut tormentum quod ibi erat, abſtulerint. Et Hiſpani quum impetum hoſtium ſuſtinere non poſſent maximo diſcrimine retroceſſere, & re ipſa fuiſſent maximo in diſcrimine, ni deo placuiſſet, ut eo inſtāti aduenißent tres equites, & plateam ingreſſi ſunt. Hoſtes illis uiſis, cogitantes maiorem eſſe numerum, terga fugæ dare cœperunt, &

nostri occupare impluuium & ambitum de quo supra memini, & in turri eminentiori illius,quę habebat ultra centum gradus usq; ad summum,decem aut duodecim ex primatibus ciuitatis se munierunt,& quatuor aut quinque Hispani eam ascenderunt, & quamuis illi acriter se defenderent,occuparũt tamen eam Hispani,& eos omnes neci dedere, & deinde aduenere quinque aut sex alij equites, & nouissimi una cum primis insidias pararunt hostibus, & ex illis ultra triginta interfecerunt. Et quum aduesperasset iussi receptui cani,et dum milites retrocederent,tanta hostium multitudo ingruebat,quod equitibus opem non ferentibus Hispanis,impossibile fuisset non subire maximum incommodum. Quum tamen angustias,uias stratas omnes, ubi uersabatur discrimen tempore,quo retrocedebant,optime aptassem, & equites per eas ingredi & egredi poterant, & quum hostes irruerent in nostrum postremum agmen,nostri equites inuehebantur in eos, & semper aliquos uulnerabant & interficiebant,& quum uicus esset longus, potuere ter aut quater eo modo in hostes inuehi. Et quamuis hostes cernerent sibi damnum maximum inferri, rabidi tamen canes tam acriter in nos irruebant,ut nullo pacto eos sustinere possemus,nec obsistere, quin nos insequerentur & omnem eum diem in hoc consumpsissemus,si ipsi iam non occupassent plura subdialia pauimenta,quæ eminent uico, & ea propter equites maximum subibant discrimen,& eo modo deuenimus eadem uia strata ad nostra castra, absq; alicuius Hispani(quamuis multi fuerint uulnerati) amissione. Et iniectum ignem reliquimus maioribus, & elegantioribus domibus illius uici,ut alias, quum uicum ingrederemur, ex subdialibus pauimentis nobis obesse non possent. Eodem die maior executor, & Petrus de Aluarado cum hostibus ciuitatis acriter certarunt, quilibet e suis stationibus, & dum certabamus, aberamus unus ab altero per leucam cum dimidia, & per leucam. Tantum enim extendebantur loca habitata ciuitatis, quamuis minimum interuallum intercederet, & amici nostri, qui apud eos erant numero infinito acriter certarunt, & retrocessere in castra eo die absque aliquo sibi illato incommodo.

Interea temporis Don Fernãdo dominus ciuitatis Tesaico & prouincię Aculuacan,de quo superius Maiestati Vestrę memini, studebat allicere omnes incolas ciuitatis & prouinciæ sibi subiectos,& pręsertim primates in nostri amicitiam,quia eousque non erant confirmati,ut postremo se confirmarunt,& quotidie confluebant ad dictum Don Fernando uarij domini, & fratres sui,ea intentione ut nobis fauerent, & pugnam inirent cum Incolis e Temixtitan, & Mexico. Et quum Don Fernando esset adolescens & Hispanis maxime affectus, & cognosceret beneficia Maiestatis Vestræ sibi collata, a qua tam latum Dominium sibi condonatum uideret,præsertim quum uideret alios iure sibi præponi debere,inuigilabat quantũ eidem fieri poterat, ut omnes eius subditi uenirent pugnatum cum incolis ciuitatis, & subirent discrimina & labores quos nos patiebamur, & allocutus est fratres suos qui erant sex aut septem numero iuuenes bello apti, & iniunxit, ut cum omnibus incolis sibi subditis uenirent nobis opem laturi, & unum ex eis nomine Istrusuchil(qui est annorum uiginti quatuor) iuuenem strenuum dilectũ ab omnibus in ducem destinauit, & peruenit ad castra uiæ stratæ comitantibus forte triginta millibus hominum,bello aptorum suo more bene dispositorum,& ad alia duo castra peruenere ultra uiginti millia hominum,et ego benigne eos excepi, & gratias egi de suo bono in nos animo, & operibus, Poterit optime nosse Vestra Sacra Ca. Maiestas,si bona fuerit amicitia nostri Don Fernandi,& cuius sententiæ essent illi e Temixtitan,quum prospicerent illos in eos inuehi, quos pro subditis habebant,pro amicis, affinibus & fratribus,& etiam pro patribus & filijs.

Post duos dies dictæ oppugnationis superius memoratæ, quum dicta subsidia aduenissent, incolæ e Sichimilco, qui sunt constituti in aquis, & quædam

A quædam coloniæ ex Otumiensibus, qui sunt montani, & maiori numero illis e Sichimilco, & erant ascripti seruituti dominis e Temixtitan, uenere oblatum se in uasallos Vestræ Maiestatis. Rogantes, ut indulgerem eorum diuturnitati, & eos optime excepi, eorum aduentu maxime lætatus. Quoniam si incommodum aliquod incolæ e Cuioacan perpeti poterant, ab eis pati poterant.

Quum e latere castrorum in uia strata constitutorum ducibus bergantinorum igne consumpsissemus plura subdialia pauimenta in suburbijs ciuitatis, & nulla ex canois comparere auderet, mihi uisum est ad castrorum nostrorum tutelam sufficere septem bergantinos. Ideo constitui destinare in castra maioris executoris tres bergantinos, & Petri de Aluarado tres alios: & commisi seriose præfectis illorum, quum ab amborum castrorum lateribus, hostes sibi maxime prouiderent ex continenti suis canois, & introducerent aquam, fructus uarios, Maiz, et uarios commeatus, & uagarentur modo huc modo illuc, & ulterius prodessent ad auxilium ferendum militibus in castris existentibus quoties uellent aggredi & oppugnare ciuitatem. Et eo profecti sunt dicti sex bergantini ad dicta castra, quæ res fuit proficua & necessaria, quum die noctuque prælia mirabilia inter eos intercederent, & capiebant innumeras hostium canoas, & etiam ex illis plures.

Cum prædictis ordinem imposuissem, & tot copiæ in nostri subsidium & pacifice aduenissent, ut superius memini: eos sum allocutus, uelle ab hinc ad duos dies oppugnare ciuitatem, propterea tunc comparerent bene præparati, & eo tunc cognoscerem an fidi essent amici, Et ipsi se ita facturos polliciti sunt, & sequenti die iussi milites esse in armis, & significaui hominibus existentibus in castris & bergantinis, quid constituissem, & quid illis agendum esset.

Sequenti die post missarum solennia, & datam præfectis informationem, B quid sibi esset agendum, castris nostris exiui comitantibus equitibus, & trecentis Hispanis, & omnibus Indis nobis amicis, quorum infinitus erat numerus, & quũ uia strata progrederer, ad trinos balistæ iactus, hostes nos iam morabantur maximis clamoribus, et quum tres iam intercessissent dies, quibus secum nõ fuerat certatum, demoliti fuerant omnia, quæ oppleueramus expugnatu difficiliora quam ante fuerant, & bergantini ab utroque uiæ stratæ latere peruenere, & cum eis possemus propius ire tormentis, pixidibus, & balistis multum damni eisdem inferebamus.

Hoc prospicientes in terram prosiliuimus & aggerem occupauimus, una cum ponte, & progredi cœpimus, & hostes insequi. At illi muniebant se in alijs pontibus & aggeribus quos extruxerant. Quos maiori tamen labore & discrimine, quam alias occupauimus, Et eiecimus e uico a platea, & magnis illis domibus ciuitatis. Et tunc iniunxi Hispanis, ne ulterius progrederentur, quoniam ego una cum amicis meis opplebam saxis, et lateribus aquarum meatus, in quibus erat maximus labor. Nam quamuis huic negotio incumberent decem millia Indorum nobis amicorum, aduenit tamen hora uesperarum antequam finis esset operi impositus, & eo tempore semper Hispani & Indi nobis amici decertarunt cum incolis ciuitatis, eisdem insidias instruendo, quibus plurimi periere. Et ego equitibus comitantibus ciuitatem peragraui, & in uicis illis, quibus habebatur aqua, uulnerauimus multos, & ita egimus, ut retrocederent nec ulterius auderent progredi in continentem.

Cum cognoscerem incolas ciuitatis esse rebelles, & talem præ se ferrent animum, ut uellent aut certe occumbere morti, aut se fortiter tueri, duæ sententiæ inde meo insederũt animo. Vna quod modicas aut nullas ex diuitijs, quas nobis incolæ ciuitatis abstulerant, recuperaturi eramus. Altera quod nobis ansam darent, ut eos extremæ internecioni daremus. Et postremã sententiam ueriorem cogitabamus, quę nobis maxime displicebat: & cogitabã

 modum

modum, quo eis timorem incutere possem, ut iam resipiscerent à suo errore, A & cognoscerēt damnum, quod illis inferre possem: & semper comburebam, destruebamq; turres idolorum & domorum suarum, & ut propius uiderent, hac die ignem iniiciendum curaui illis magnis domibus in platea constitutis, ubi alias, quum nos expulere à ciuitate, ego & Hispani hospitari solebamus, quæ erant adeo amplę, ut quilibet princeps sexcentis hominibus in suo seruitio existentibus commode hospitari posset, & etiam aliis eisdem adhærentibus, quæ quamuis non essent tam amplæ, & aliquantulum minores, erant tamen pulchriores & elegantiores, in quibus dominus Muteezuma retinebat omnia genera auium, quæ reperiebantur in his prouinciis. Et quamuis illud mihi displiceret, tamen quum cognoscerem hostibus magis displicere, constitui eas igne consumere, qua re hostes maxime sunt contristati, & similiter reliqui eis fœdere iuncti in lacu constituti, quoniam nunquam rati sunt nostras uires tantum posse, & nostrum fore tam multos ut eo usque progredi possemus, & hoc sibi multo plus displicuit.

Igne iniecto dictis domibus receptui cani iussi, & iunctis militibus, quoniam hora tarda erat, ad nostra castra deuenimus, & quum hostes nos retrocedere uiderent, maxima irruebat multitudo, & extremum agmen nostrum aggrediebatur, & quum uicus iam esset compositus, & equites possent ad libitum ire, & redire, & in eos irruebamus, & semper aliquos ex eis uulnerabamus, propterea tamen non desistebant à tergo nos uociferationibus insequi. Eo die demonstrarunt maximū dolorē, præsertim, quum nos ingressos eorum ciuitatem, & eam igne uastantes, & contra eos pugnantes, & eos insequentes incolas coloniarum Calco, Tesaico, & Sichimilco, similiter & Otumienses (quum quilibet nomen patriæ pugnando clamaret) conspexere, ab alio uero latere eos è Tascaltecal, qui una cum reliquis ostendebant eis incolas suæ ciuitatis in frusta concisos, & aiebant ipsos in cibum cœnæ illius seruaturos, & in futurū prandiū, quemadmodū re ipsa faciebāt. Et eo pa- B cto peruenimus in castra, ut nos quieti daremus, ea eñ die multū laboris passi fueramus. Septē aūt bergātini, quos apud me retinebā eo die ingressi sunt per æstuarias fossas, ciuitatis, & ex ea multū igne cōsumpsere. Præfecti uero aliorū castrorū, & sex alii bergātini, strenue certarunt eo die. Et circa ea, quę eis euenere, possē diffusius enarrare, quæ euitādæ prolixitatis gratia prætermitto, nisi qđ in castra sua uictoria potiti recessere absq; aliq̄ eorū discrimine.

Sequenti die summo mane ordine antedicto, post missarum solennia omnibus copiis sum in ciuitatem reuersus, ne hostibus tempus daretur euacuandi pontes, & reficiendi aggeres. Et quamuis summo mane surrexissem, nihilominus ex tribus portionibus aquarum & uicorum, qui intercedunt, duæ portiones à castris nostris usque ad illas magnas domos & plateam erant extructæ, ut præcedenti die, in quibus occupandis fuit maxima difficultas, ut certamen prorogatum fuerit ab octaua, usque ad horam primam post meridiem, quo tēpore consumptæ sunt omnes sagittæ, & globuli, quos milites balistis, & pixidibus utentes attulerant. Et credat Sacra Vestra Maiestas, quod maxima subibamus discrimina, quoties illis dictos pontes eripiebamus, quoniam ut eos occuparemus necesse erat natando transire, et eomodo non poterant multum uiribus uti, quoniam ictibus ensium, & lancearum hostes in ripa obsistebant ne transirent. Tamen quum à lateribus non haberent subdialia pauimenta, ex quibus nobis obesse possent, & ab alio latere in eos spicula iaculabamus (non aberamus enim alter ab altero per lapidis iactum) Hispani indies augebantur animis, & constituebant transire, et etiam quoniam uidebant meo sic animo insidere, et quod aut cadendo, aut surgendo non erat aliud faciendum. Videbitur fortassis Maiestati Vestræ, quum tot pericula iam dictis pontibus, et aggeribus occupandis subiremus, magnæ fuisse negligentiæ, postquam eos occupaueramus, deserere, nec manutenere, ne singulis diebus talia subiremus discrimina in illis occupandis,

A dis, quæ discrimina sine dubio erant maxima. Et certe sic uidebitur absentibus, tamen sciat Vestra Maiestas, quod nullo pacto fieri poterat, quoniam ut illud executioni mandaretur, e duobus alterum facere cogebamur, quod aut castra ibi locaremus in platea, & ambitu turrium Idolorum, aut quod aliqui custodirent nocturno tempore pontes. In utroque maxima discrimina, nec uires suppeditabant, quoniam si castra locaremus in ciuitate, singula quaque nocte & hora, cum illi essent sine numero & nos pauci, millies ad arma conclamaretur & certarent nobiscum, & labores essent intolerabiles, & undique nos poterant aggredi. Vt autem nocte pontes custodirentur, ideo fieri non potuit. Hispani enim sub uesperam erant adeo lassi, & fessi ex pugna diei, ut milites pontium custodiæ nullo pacto locare possemus, & propterea cogebamur quotidie denuo eos occupare, quo ciuitatem ingrediebamur. Eo die cum tempus consumpsissemus in occupandis illis pontibus & opplendis, non fuit tempus alia gerendi, nisi quod in uico alio, qui progreditur ad ciuitatem Tacuba, fuerunt occupati duo alij pontes, & oppleti, & plures magnę & egregiæ domus illius uici igne consumptę sunt, & eo modo aduenit hora uespertina, & tempus retrocedendi. Et tunc non minori uersabamur in discrimine, quam in occupandis pontibus, quia cum hostes nos retrocedere conspiciebant, tantum animis augebantur, non aliter, quam si uictoria potiti fuissent, & nos terga fugæ dedissemus. Et ad hoc necesse erat, quod pontes essent bene oppleti, & materies æquata solo uicorum, adeo ut equites sine impedimento possent ab utraque parte currere; & cum hoc pacto recederemus, cum tam procliui nos insequerentur, aliquando fingebamus dare terga fugæ, & nos equites in eos reuertebamur, & semper capiebamus duodecim aut tredecim ex illis ex fortioribus. Eo modo & quibusdam insidijs, quas ipsis semper parabamus, lædebantur. Et certe illud erat pulcherrimum & admiratione dignum, quoniam cum notissimum & notabile esset B damnum, quod illis inferebamus ex tali insecutione, nos tamen insequi non desinebant, donec uiderent nos ciuitate egressos, & ita reuersi sumus in castra, & præfecti aliorum castrorum, me certum reddiderunt, qualiter eo die omnia eis prospera euenerant, & multos ex hostibus neci dederant, tam lacu quam terra. Et præfectus Petrus de Aluarado, qui moram trahebat in ciuitate Tacuba, mihi literis significauit occupasse duos aut tres pontes. Quia cum esset in uia strata, quæ exit e foro celebris ciuitatis, & ea itur ad ciuitatem Tacuba, tres illi bergantini quos illi dederam, poterant peruenire ab uno latere, & appropinquare eidem uiæ stratæ, non fuerat in tanto periculo, quanto transactis diebus, & ab eo latere Petri de Aluarado erant plures pontes, & plures aquarum meatus in dicta uia strata, quamuis non essent ita crebra subdialia pauimenta, ut in alijs locis.

Omni eo tempore Incolæ ciuitatum Iztapalapa Oichilubuzco, Mechicacingo, Culuacan, Mizqueque & Chuitaguaca (quæ ut superius memini in lacu dulcis aquę constitutę sunt) nunquam uoluerunt mecum pacem, nec etiam eo toto tempore incommodum aut damnum aliquod ab eis perpessi fueramus, & quum incolæ e Calco essent fideles Maiestatis Vestræ uasalli, & considerarent nos negotium habere cum incolis celebris ciuitatis, coniunxere se cum quibusdam colonijs, quę lacui hærent, & omne possibile damnum inferebant existentibus in lacu, & quum cognoscerent nos semper uictoria potiri contra incolas e Temixtitan, & considerantes sibi illatum Damnum, & quod sibi inferri posset ab amicis nostris, se dedidere, et peruenere in castra nostra, & supplices rogauerunt, ut præteritis eorum erratis indulgerem, & committerem incolis e Calco, & uicinis eorum ne ulterius eis damnum inferrent. Eis mihi placere respondi, & me non moleste ferre hæc ab aliquo, nisi ab incolis ciuitatis Temixtitan, & ut crederem suam amicitiam esse ex corde, rogabam postquam constitueram nunquam obsidionem soluere, donec aut per deditionem, aut per uim ciuitatem caperem, & ipsi haberent

haberent multas canoas, quibus auxilio mihi esse possent, ut pararent eas omnes, quas possent, una cum omni multitudine suarum coloniarum, ut imposterum aquis mihi auxilio essent, & etiam rogabam, quum Hispani haberent paucas, & malas casulas, & tempora essent pluuiosa, ut in castris nostris fabricandum curarent maiorum casularum numerum, & adducerent canoas, quibus uehi possent tigna & lateres ex domibus ciuitatis proximioribus castris, & illi retulere canoas, & uiros bello aptos esse accinctos ad quamlibet diem, & in construendis casulis fuerunt admodum diligentes, quod ab uno & ab alio latere illarum duarum turrium illius stratæ uiæ, ubi ego castra metatus fueram, tot ædificarunt, quod à proxima ad nouissimam esset interuallum ad tres aut quatuor balistæ iactus, & ultra. Et consideret Vestra Maiestas, latitudinem dictæ stratæ uiæ, quæ est sita in profundiori loco dicti lacus, & ab utroque latere dictæ stratæ uiæ erant locatæ dictæ domus & remanebat tantum uacui in ea, ut commode equites, & pedites potuissent ad libitum ire, & redire, & in castris continebantur numeratis Hispanis, & Indis qui illis inseruiebant, ultra duo millia hominum. Reliqui enim Indi nobis amici hospitabantur in Cuioacan, quæ abest per leucam cum dimidia à dictis castris, & etiam incolæ earum coloniarum, multoties nobis impartiebantur aliquos commeatus, quibus maxime indigebamus, & præsertim pisces, & cerasa, quæ sunt tanta in copia, ut possint sufficere per menses quinque, aut sex (quibus continuantur) hominibus in duplum quam in istis partibus comperiantur.

Quum per duos, aut tres dies successiue ingressi fuissemus ciuitatem à latere castrorum nostrorum, demptis illis alijs tribus aut quatuor, quibus ingressi eramus & semper potiti uictoria contra hostes, & tormentis, pixidibus, & balistis plures interficiebamus, cogitabamus, quod in horas uenirent oblaturi pacem, quam exoptabamus perinde ac salutem propriam, nil tamen nobis prodesse poterat, ut ad eam inducerentur. Et ut eos maioribus afficeremus incommodis, cogeremusque eos, ut pacem nobiscum inirent, constitui quotidie ingredi ciuitatem, & eam oppugnare omnibus copijs, quas mecum habebam, à quatuor locis, & adesse iussi omnem multitudinem ciuitatum in aquis constitutarum, suis canois, & eo die mane comperiebantur in nostris castris ultra centum millia Indorum nobis amicorum. Et mandaui tres bergantinos cum dimidia portione canoarum, quæ ascendebant ad mille & quingentos numero, ire ab uno latere & tres alios cum reliquis canois ab alio proficisci, ut circundarent ciuitatem & eam comburerent, & maius sibi possibile damnum inferrent. Ego autem progressus sum primaria uia strata, & inuenimus eam sine impedimento usque ad magnas domos & nulli ex pontibus erant sublati, & progressus sum usque ad uiam stratam, quæ ascendit ad uicum, quo itur ad ciuitatem Tacuba, in quo continebantur sex aut septem pontes, & ibi curaui præfectum quendam uicum alium occupare sexaginta aut septuaginta peditibus, & septem equitibus à tergo ut eis præsidio essent. Eos comitabantur decem aut duodecim millia Indorum nobis amicorum, & iniunxi alteri præfecto, ut alium similiter uicum occuparet, & ipse cum militibus qui supererant sequutus sum uicum, quo itur ad ciuitatem Tacuba, & tres occupauimus pontes, quos oppleuimus & reliquos occupandos reliquimus ad diem sequentem. Erat enim hora tarda, & melius commodiusque sequenti die occupari poterant, quoniam admodum desiderabam omnem uicum illum occupare, ut milites Petri de Aluarado se nobiscum coniungere possent, & proficisci possent de castris suis ad nostra, & bergantini illud idem facerent. Et ille dies fuit nobis maximæ uictoriæ, tam aquis, quam continenti, & aliquid prædæ adeptum est ab incolis ciuitatis, & in castris Petri de Aluarado, & maioris executoris, non modica potiti sunt uictoria.

Postero die reuersus sum ad ciuitatem eo ordine, quo die antecedenti, & deus

A deus nobis tandem uictoriam concessit, ut quacunque meis militibus pro progrediebar, nullam comperiebam repugnantiam, & hostes tanta celeritate pedem referebãt, ut eis uideretur nos è quatuor ciuitatis portionibus tres iam occupasse, & ex castris Petri de Aluarado eos maxime premebant. Et proculdubio eo die, & præcedenti arbitrabar eos nobiscum pacem inituros quam (adepta uictoria & fine) semper mihi proponebam, & tamen nunquam propterea in eisdem uidimus signum aliquod pacificum. Et eo die reuersi sumus maxima exultatione ad castra nostra, quamuis plurimum tristaremur, quum uideremus incolas ciuitatis mori penitus constituisse.

Illis diebus præteritis Petrus de Aluarado occupauerat plures pontes, & ut eos nocte tueretur, peditibus & equitibus utebatur, & reliqui proficiscebantur in castra, quæ aberãt fere per leucam. Et quia labor ille erat intolerabilis, constituit locare castra in fine uiæ stratæ, qua proficiscitur ad ciuitatẽ, quod forum est latius foro Salamantinæ ciuitatis, & porticubus undiq; circumseptum, & ut possent, peruenire ad forum, non supererant occupandi nisi duo aut tres pontes, erant tamen lati & admodum occupatu difficiles, eo modo fuit per aliquot dies, & semper uictoria potitus fuit, & eo die de quo superius memini, quum uideret hostes præ se ferre lassitudinem, & me assidue eos acriter oppugnare, uictoria adeo elatus ob pontes & aggeres occupatos, constituit ulterius progredi & occupare pontem, qui continebat latitudinem sexaginta passuum uiæ stratæ demolitæ, profunditatem hominis status cum dimidio & ultra, & quum audacter incœpissent, eo die bergantini illis maximo fuere adiumento, aquam tranarunt & pontem occuparunt, & hostes fugientes insequebantur, & Petrus de Aluarado properabat locum illũ oppleri, ut equites trãsire possent, & etiam quoniã eum quotidie commonefaciebã, tam scriptis quam uerbo, ne palmũ quidem loci occuparet, nisi esset tutus, & equites tuto possent ingredi & egredi. Illi eñ sunt, qui

B eis bellum inferunt. Et quum incolæ ciuitatis conspicerent, non transiuisse nisi quadraginta, aut quinquaginta Hispanos, & aliquos ex nobis amicis, & nostros equites non posse transire tam tempestiue, in eos conuersi sunt, ut eos cogerẽt uertere terga fugæ, & proijcere se aquis, & tenuere tres, aut quatuor Hispanos captiuos, quos illico profecti sunt ad sacrificandum dijs suis, & interfecere aliquos ex nostris amicis, & tandem Petrus de Aluarado in castra sua est reuersus. Et quum eo die peruenissem in castra nostra, cognoui quæ ei acciderant, maximam inde mœstitiam contraxi, quum illud esset ansam præbere hostibus, ut animis augerentur, & crederent nos nullo pacto imposterum audere eos aggredi. Ratio cur Petrus de Aluarado constituerat expugnare illum difficilem locum, ea fuit ut superius, memini, quia uidebat se pro maiori parte expugnasse difficilia hostium loca, & illi aliquem timorem & lassitudinem præ se ferebant, & præcipue, quoniam existentes in eius castris instabant, ut forum occuparet, illo enim occupato fere uniuersa ciuitas capta uidebatur, & ea omnia euenere spe & uiribus Indorum qui aderant, quum existentes in dictis castris, considerarent assiduas oppugnationes in ciuitatem à me factas, arbitrabantur me citius illis dictum forum occupaturum, & propterea dictus Petrus de Aluarado maxime solicitabatur, & idem mihi eueniebat in nostris castris. Hispani enim omnes acriter solicitabant, ut per unum ex tribus uicis quibus ingrediebatur, quum nullum haberemus obstaculum, quo occupato minor superesset labor, & ipse dissimulabam omnibus modis, quibus poteram, quamuis causam non aperirem, & hoc ideo erat propter discrimina, & perturbationes, quæ mihi sese offerebãt, ante enim ingressum in forum plurima intercedebant subdialia pauimẽta, pontes, & uiæ stratæ demolitæ, ita quod domus omnes, qua transire debebamus, erant tanq; insulæ in medio maris.

Equites potissimum Indos debellant

Quum sero peruenissem in castra, & cognouissem profligationem Petri de Aluarado, sequenti die summo mane constitui proficisci in eius castra, ut illum

illum erroris præteriti reprehẽderem, & cognoscerem, quæ ipse occupasset, & ubi castrametatus esset, & ut illum monerem de omnibus ad tutelam suã, & ad hostium offensionem facientibus. & quum perueni in illius castra, maxima fui admiratione ductus quomodo potuerint tãtum ciuitatis, & tot malos pontes occupasse, & quum ea uidissem, non tanta dignus reprehensione uisus est, quanta prius uidebatur, & ordine constituto, quid esset agendum, in castra nostra eodem die reuersus sum.

Post hęc multoties ingressus sum ciuitatem locis solitis, & duobus in locis bergantinis, & canois insidentes decertabant, & ego in ciuitate quatuor in locis, & semper uictoria potiebamur, & multi ex hostibus peribant, indies enim multitudo sine numero in nostri subsidium confluebat. Differebam ulterius progredi. Primo, ut uiderem si hostes duritiem & malum animum quem habebant, deponerent. Secundo quia noster ingressus non poterat esse sine maximo discrimine. Illi enim erant admodum coniuncti & alacres, & mori constituerant, & cum Hispani rem hanc tam diu differri uiderent, & intercesserant iam uiginti dies, quibus nunquam destiterant à pugna, ultra quã credi potest, mihi fuerunt importuni, ut superius dixi, ut ingrederemur, & forum occuparemus, quo occupato hostibus minimum spatij relinquebatur, ubi se tueri possent, & si deditionem facere nollent, fame, & siti mori cogerentur, quum potum non haberent, nisi aquæ salsæ illius lacus. Et quum me excusarem, Vestræ Maiestatis thesaurarius mihi significauit, omnes in castris existentes confirmare, ut forum occuparem, & ipsi, & aliquibus alijs probis uiris, qui aderant respondi eorum intentionem esse optimam, & me id plus alijs desiderare, illud tamen non exequebar ob eam causam tantum (quam ipsi sua solicitudine, ut proferrẽ, cogebãt) quę talis erat, quod quamuis alij bono animo illud agerent, quum tamen ea in re maximum uersaretur discrimen, essent multi, qui illud nõ exequerentur, & tandem eorum importunitate coactus annui, me facturum eo in negotio omnia quæ possem, communicato prius consilio cum militibus reliquorum castrorum.

Postero die conueni aliquos ex primatibus, & constitui facere certiorẽ maiorem executorem, & Petrum de Aluarado, nos sequenti die ingressuros ciuitatem, & laborare, ut in forum perueniremus, & scriptis demãdaui, quæ per eos essent agenda à latere ciuitatis Tacuba, & ultra literas destinaui illuc duos meos familiares, ut eos certos facerent de omni negotio. Et ordo, quo omnia procedere deberent, talis erat, ut maior executor accederet comitantibus decem equitibus, centum peditibus, & quindecim balistis, & pixidibus utentibus in castra Petri de Aluarado, & in suis castris remanerent reliqui decem equites, & componeret inter illos, ut sequenti die quo certamẽ committi debebat, collocarẽt se in insidijs post domos quasdam, & sarcinas suas abducendas curarent, non aliter quam si abirent, ut incolæ ciuitatis egrederentur ad eos insequendum, & equites in insidijs collocati illos à tergo aggrederẽtur, & dictus maior executor tribus bergantinis quos habebat, & tribus alijs Petri de aluarado illum dificilem transitum, ubi Petrum de Aluarado profligarant, & acceleraret in opplendo dictum transitum, & ulterius progrederentur & occuparet, nullo pacto longius procederent, nec aliquid ulterius occuparent, nisi occupata opplerent & aptarent, & si possent sine magno eorum periculo occupare usq; ad forũ, omnem darent operam, quoniam ego idem eram facturus, & aduerterent quod quamuis ea sibi nuncianda curarem, non obligabam tamen eos ad occupandum passum unum ciuitatis, ex quo aliquid incommodi subire cogerentur. Et hoc nunciaui, quoniam cognoscebam, eos esse tales, qui personas suas eo, ubi iuberem, constituissent, quamuis se morituros cernerent. Illi à me expediti profecti sunt in castra, & cõuenerunt dictos maiorem executorem, & Petrum de Aluarado, quibus aperuere omnia, quemadmodum in nostris castris constitueramus. Et quoniam illi unicum locum erant oppugnaturi, iussi ad me mitterent

A rent septuaginta, aut octuaginta ex militibus peditibus, ut sequenti die mecum ciuitatem ingrederentur, qui ea nocte dormitum peruenere in castra nostra, ut eis iniunxeram.

Ordine iam dicto composito sequenti die post missarum solennia, e castris nostris exiuere illi septem bergantini, quos comitabant ultra tria millia canoarum nobis amicarum, & ipsi uiginti quinque comitatus equitibus & reliquis quos in castris habebam, & illis septuaginta qui aduenerant ex castris Tacuba, secuti fuimus iter nostrum, & ciuitatem sumus ingressi. Quam postquam fueram ingressus, milites hoc pacto diuisi. Erant tres uici in locis occupatis, quibus patebat iter ad forum, quem Indi Tianguizco nominant, totus ille situs ubi est collocatus Tlatelulco appellatur, & unus ex his tribus uicis erat potior, quo ibatur ad dictum forũ. Et thesaurario, & computatori Vestræ Maiestatis significaui, ut ingrederentur septuaginta comitati peditibus & ultra quindecim, aut uiginti millibus Indorum nobis amicorum, & extremum occuparent agmen septem, aut octo equites. & quotquot pontes aut aggeres occuparent, illico eos opplerent & conducerent decem homines ligonibus, & alios Indos nobis amicos, qui erant nobis multum proficui ad opplendos pontes. Reliqui duo uici ex uico à Tacuba ingrediuntur forum, & sunt angustiores, & crebrioribus uijs stratis, pontibus, & uicis aquis plenis, & ampliori ex illis ire iussi præfectos duos, octuaginta peditibus, & ultra decem millibus Indis nobis amicis, & in fauce illius uici Tacuba dimisi duo magna tormenta, & illorum custodię imposui decem equites. Ego autem octo equitibus & cẽtum peditibus, inter quos erant uiginti quinque balistis & pixidibus utentes, & infinito numero Indorum nobis amicorum, secutus sum iter meum, ut ingrederer alium angustum uicum, quãtum possem: & in fauce illius esse iussi equites, & iussi quod nullo pacto ulterius

B progrederentur aut me sequerentur, nisi prius illis mãdarem & equo descendi, & uenimus ad aggerem, quem extruxerant ante põtem quendam, & quodam paruo campestri tormento, & militibus balistis & pixidibus utentibus eum occupauimus, & ultra progressi fuimus per demolitam stratam uiam duobus uel tribus illis locis, & ultra, quod tribus illis locis pugnabamus cũ incolis ciuitatis. Tanta erat Indorum nobis amicorum copia, qui ascendebant subdialia pauimẽta, ut uideretur nil nobis damni inferri posse, & cum illis occupauimus illos geminos pontes, aggerem, & uicum. Hispani & Indi nostri amici secuti sunt eos eodem uico absq; mora aliqua & ego remansi comitantibus forte uiginti Hispanis in insula quadam propinqua. Videbam enim Indos quosdã nobis amicos implicitos cum hostibus, & aliquando eos retrocedere cogebant, donec se aquis committerent, & nostro freti subsidio in eos irruebant, et ulterius custodiebamus, ne quibusdam transuersis uicis incolæ ciuitatis Hispanos à tergo aggrederentur, qui eo uico progressi fuerant. Qui eo instanti mihi nunciandum curarant, ipsos maximam ciuitatis partem occupasse, & non longe à platea ipsius fori eos abesse, & omnino constituerant ulterius progredi, quoniam audiebãt pugnam initam ę castris maioris executoris, & Petri de Aluarado contra hostes ciuitatis, ipse autem eis denunciandum commisi, quod nullo pacto pedem mouerent, nisi prius pontes essent optime oppleti, ut si forte retrocedere cogerentur, aqua eos non impediret, cum ipsi ibi omne discrimen uersari cognoscerent, ipsi mihi nunciandum commisere, omnia esse optimo ordine, & quod illuc progrederer, & oculata fide prospicerem ita esse. Ego autem suspitione adductus ne aberrarent, & curam non adhiberent in opplendis pontibus, illuc profectus sum, & comperi illos transiuisse demolitam portionem unius uici latitudinis decem aut duodecim passuum. Aqua autem ascendebat ad profunditatem geminorum hominis statuum, & eodem tempore, quum transiuere, iniecerant ligna, cannasq;, & cum paulatim transirent & cupide, materies in profundum non penetrarat & ipsi uoluptate uictoriæ, qua potieban-

tur erant adeo hilares, ut cogitarent materiam illam fixam diuturnamque permansuram. Et eo tempore, quo ad pontem perueni, comperi Hispanos, & alios plures ex amicis nostris terga fugæ dedisse, & hostes tanquam rabidos canes illos insequentes. Cumque incompositũ ordinem uiderem clamare cœpi. Sistite, sistite & quum essem proximus aquę, eã Hispanis, & Indis refertam inueni, ut ne paleam quidem iniecisse uiderent, & hostes tanto impetu ferebantur in Hispanos, ut eos insequendo aquis committerent se, ut ipsos interficerent, & ex uico illo aqueo aduentabant hostium canoæ, & Hispanos uiuos captiuabant, & quũ res fuisset tam repentina, & uiderem ipsos milites meos interficientes, cõstitui ibi consistere, & certando mori, & in eo, plus proficiebamus opem ferendo manibus quibusdam infortunatis Hispanis, qui submergebãtur, ut aquis exirent, & aliqui exibant uulnerati, aliqui uero aquis semisubmersi, & alij sine armis, eosque anteire iubebam, & iam tanta hostium multitudo ingruebat, quod me, & duodecim, aut quindecim, qui mecum erãt, undique circumdederant, & quum essem intentus opem ferendo illis, qui aquis obruebantur, non prospiciebam, nec memor eram damni, quod euenire poterat, & me Indi aliqui ex hostibus ceperãt, & abduxissent, si non affuisset pręfectus quidam comitantibus quinquaginta militibus, quẽ mecum semper deducere solebam, & ope iuuenis unius illius societatis, qui post deũ Op. Max. me à morte seruauit, & ut me seruaret acerrime pugnando ibi suam effudit animam. Interim Hispani, qui aufugerant profligati proficiscebantur ea strata uia, & quum esset breuis, & angusta, & aquæ æqualis, quam canes illi ex industria fabricauerant, & ea strata uia progrediebantur profligati multi ex Indis nobis amicis, iter tantum erat impeditum, & ipsi erant adeo tardi, ut hostibus tempus daretur ut ab utroque latere aquam transire possent, & capere, & interficere quotquot eis uidebatur, & ille præfectus qui mecũ erat nomine Antonius equinnones, Discedamus, inquit, & incolumẽ uos seruemus, cũ certi simus, quod si uos amiserimus nullus nostrũ euadere posset, & uix mecũ tantũ agere potuit, ut inde discederem, et cũ hoc uideret brachijs mihi annuit, ut reuerteremur, & quamuis ipse plus exoptassem mori, quã uiuere, pręlibati prefecti hortatione, et aliorũ commilitonum, qui aderant cœpimus retrocedere cum hostibus certando ensibus, & parmis nostris, qui nobis uulnera illatum ueniebant. Eo ipso tempore aduenit familiaris meus, & iter aliquantulum aperuit, tamen illico ab humili subdiali pauimento illum gutture percussere, ut cadere coegerint, & dum uersarer in tali profligatione, expectans multitudinem transire, ut se tuto locarent, & nos hostium impetum sustineremus, interea aduenit quidam familiaris meus equo, ut equitare possem, tantum erat luti in ea angusta uia strata, propter ingredientium, egredientiumque ab aquis multitudinem, ut nullus consistere posset, & ipse equum ascendi non pugnæ gratia, quoniam ibi erat impossibile equitem posse pugnam inire, quoniã si ea angusta stratã uia ad insulam progredi potuissem, comperissem eos octo equites, quos ibi dimiseram, & non potuerant aliter operari sed coacti sunt reuerti, & quum reditus esset tã difficilis, duæ equæ quibus insidebant duo familiares mei ex ea angusta strata uia in aquas dilapsæ sunt, & alteram hostes interemere, alteram uero pedites quidam tutati sunt, & tertius iuuenis familiaris meus Christophorus de Guzman nomine ascendit equum quem existentes in insula illa mihi adducendum curarant, ut me in tutũ recipere possem, & hostes eundem una cum equo priusquam ad me peruenire posset, interfecere, cuius mors tanto omnibus existentibus in castris fuit dolori, ut in hanc usque diem recens sit illius mortis mœstitia omnibus, qui secum iuncti erant consuetudine & cognitione. Ex tot & tantis nostris laboribus omnipotenti deo placuit, ut superstites peruenerimus ad uicũ, quo Tacuba peruenitur qui est spaciosus. Quo postquam milites conuenere, extremum agmen nouem comitantibus equitibus occupaui. Hostes autem in nos uictoria elati tanta superbia ferebantur, ut ui-

deretur

A deretur nullum ab eorum manibus posse euadere, & meliori modo, quo potui retrocedens thesaurario, & computatori nunciandum commisi, ut in plateam multo ordine conuenirent, et illud idem nunciari iussi duobus illis prefectis, qui ingressi erant uicum, quo itur in forum, & quilibet eorum strenue pugnauerat, multos aggeres, & pontes occupauerant, quos optime oppleuerant, quod effecit ut in reditu damnum nullum fuerint perpessi. Et priusquam thesaurarius, & computator rediret, hostes ciuitatis ex quodam aggere, ubi certabatur, proiecerant duo aut tria Christianorum capita, quamuis tunc nesciuerint an essent ex militibus Petri de Aluarado, uel nostrorũ castrorũ. Quũ conuenissemus ad plateam, tanta hostiũ multitudo undiq; confluebat, ut maximum fuerimus passi laborem, antequam diuertere cogerentur quibusdam locis, ubi ante hanc profligationem expectare non audebãt tres equites, & decem pedites. Et illico in turri quadam excelsa idolis suis dicata, quæ erat contigua plateæ, locarunt aromata, suffumigationesque ex gummi quodam quod nascitur in his regionibus, quod ipsi dijs suis offerunt in signum uictoriæ, & quamuis ipsis impedimento esse uoluerimus, nunquam tamen eos impedire potuimus, quia milites celeri passu castra nostra uersus progrediebantur. Ea profligatione hostes interfecere triginta quinq;, aut quadraginta Hispanos, & ultra mille Indos nobis amicos, & uulnerarũt ultra uiginti Christianos, & ipse uulnus accepi in crure. Amissum est tormentum illud paruum campestre, quod conduxeramus, & plures balistæ, et pixides una cum multis armorum generibus. Illi è ciuitate, illico habita uictoria ut maiorem executorem, & Petrum de Aluarado exanimatos redderent, omnes Hispanos tam uiuos quam mortuos, quos ceperant ad Catebulco, in quo est forum, adduxere, in quibusdam turribus altissimis foro proximis nudos sacrificauerunt, & pectora eorum aperuere, cordaq; exemerunt, B ut idolis suis offerrent. Quæ omnia Hispani è castris Petri de Aluarado optime conspicere poterant, ab eo loco unde decertabant, & quũ uiderent corpora illa nuda alba, cognouere illos esse Christianos, & quamuis propterea maxime fuerint tristati, & exanimati rediere in castra per dies octo, eo et die sequenti hostes ciuitatis buccinis, & tympanis maximam animorum exultationem præ se ferebant, ut uideretur ciuitas corruere, & aperuere omnes uicos, & pontes in quibus aqua uersatur, ut prius habuerant, & peruenere, ut ignes, & uigiles suos locarent per binos balistæ iactus à nostris castris, & quũ omnes euasissemus profligati, uulnerati, & inermes, indigebamus quiete, & refectione. Hac occasione incolæ ciuitatis spatium habuere transmittendi legatos ad plures prouincias illis subditas nunciatum se maxima potitos esse uictoria, & interfecisse plures Christicolas, & sperabant propediem nos penitus delere, & nullo pacto nobiscum iungerentur, & ut fides sibi adhiberetur, circumferebant duo equorum, & aliqua interfectorum Christianorum capita, quæ ostendebant per ea loca, quibus eisdem conducere uidebatur, quæ res multum operata est ad contumaciores reddendos, qui defecerant, quam erant antea.

Inde ad duos dies post profligationẽ, cuius fama iã innotuerat, & per omnia circũuicina loca uagabatur, incolę colonię nomine Quarnaquacar, qui subijciebantur ciuitati Temixtitan, & subdiderãt se in amicos, profecti sunt in castra nostra, & mihi significarunt incolas coloniæ Marinalco, qui sibi erant contermini, damna plurima illis inferre, & prouinciam suam destruebant, & tunc coniungebant se cum incolis prouinciæ Guisco, quæ maxima est, & constituerant eos aggredi, ut interficerent, quia se Maiestati Vestræ subdiderant, & nobis iuncti fuerant amicitia, & hostes affirmabant illis deletis constituisse nos aggredi. Et quamuis profligatio, quæ nobis euenerat esset recens, & potius subsidio indigeremus, quam alijs subsidium ministraremus, quia maxime instabãt, decreui subsidium illis impartiri, quamuis in ea re plures intercesserint contradictores, asserentes, quod ipsemet me de-

struerem, transmittendo milites extra castra. Expediui cum nuncijs, qui subsidium postulauerant, lxxx. pedites & equites decem, quibus præfeci Andream de Tapia, cui iniunxi ut illa ageret quæ seruitio M. V. plurimum conducere prospiceret, & tutelæ nostræ, cum cerneret necessitatem, in qua constituti eramus, & eundo, & redeundo non consumeret ultra decem dies. Et sic discessit, & peruenit ad coloniam quandam exiguam, quæ est media inter Marinalco, & Coadnoacad, ibi offendit hostes, qui eos præstolabantur, & ipse una cum Incolis e Coadnoacad, & illis militibus, quos secũ adducebat, pugnam inire cœpit, & tam acriter nostri decertarunt, ut hostes in fugam uerterint, & profligarint, prosecutiq; sunt donec eos ingredi coegerint coloniam Marinalco, quæ sita est in colle admodum arduo, quem equites scandere non poterant, & hoc uiso destructioni ea omnia subiecere, quæ in planicie continebantur, et reuersi sunt in castra nostra hac potiti uictoria eo decem dierum spatio eis assignato.

Vnus e dominis prouinciç Tascaltecal, Chichimecatecle nomine, de quo alias memini, qui tabulas pro construendis bergantinis adduxerat, quç in ea prouincia paratæ erãt, ab initio belli semper moram traxit in castris Petri de Aluarado. Quum uideret post dictam profligationem Hispanos, ut prius facere consueuerant, cum hostibus non congredi, constituit ipse comitãtibus suis ciuitatem ingredi, eamq; oppugnare, dimittens quadringentos sagittarios e suis ad pontem quendam ablatum satis discriminosum, quem eripuerat incolis ciuitatis, quod nunquam eueniebat sine ope nostra, progressus est comitatus suis maxima uociferatione, inuocando suam prouinciam, & dominum. Eo die acriter pugnatum est, & undiq; plures uulnerati remanserũt, & perierunt. Et incolæ ciuitatis firmiter arbitrabantur, eos in cauea clausos habere, quoniam quum sit natio, quæ dum retrocedunt eorum hostes quamuis ipsi uictoria non potiantur, animo obstinato insequuntur, futurum putabant ut in transitu aquarum (ubi certum uersari solet discrimen) suas sibi iniurias ulcisci liceret, & propterea Chichimecatecle dimiserat in aquæ transitu dictos quadringentos sagittarios, & quum iam retrocederent, hostes ciuitatis in eos irruerunt maximo furore, & milites e Tascaltecal aquis se commisere, & fauore sagittariorum transiuere, & hostes conspecta obsistentia quieuere, & admodum admirati sunt audaciam Chichimecatecle.

Post dies duos à reditu Hispanorum, qui bella intulerant incolis e Marinalco, ut Maiestas uestra capitibus præcedentibus uidere potuit, peruenere in castra nostra decẽ Indi ex Otumiensibus, qui erant seruituti ascripti Dominis e Temixtitan, & ut retuli subdiderant se Vestræ Maiestati, quotidie nobis opem ferentes cum hostibus certando, & significarũt, quemadmodũ Domini prouinciæ Matalcingo, qui fines habent cum illis, eis bellum inferebant, & coloniam quandam combusserant, abduxerantq; aliquos e suis, & quantum poterant eos destruebant, animo aggrediendi castra nostra, ut hostes ciuitate egrederentur, ac penitus nos delerent, & ultra hoc propterea etiam eisdem fidem adhibuimus, quoniam à paucis diebus, quoties ingrediebamur ciuitatem pugnandi gratia, minabantur nobis ducibus illis e prouincia Matalcingo. Quæ quamuis nobis non multum esset nota optime tamen cognoscebamus esse latam, & distabat uiginti leucarum spacio à nostris castris, & ad quærelam, quam Otumien. proponebant contra hostes suos, petebant, ut illis opem daremus. Et quamuis petierint tempore multum difficili, auxilio fidens diuino, ut audaciæ ciuitatis alas confringerem, qui quotidie nobis minabantur ducibus istis, & spem præ se ferebant sperare ab eis auxilium, & subsidium aliunde aduentare non poterat, nisi ab eo latere, illuc Condisaluum e Sandoual maiorem executorem destinare constitui decem & octo equitibus, & centum peditibus, inter quos unus comperiebatur balista utens, qui discessit illis comitantibus, & alijs Otumiensibus nobis amicis. Et deus est testis, quibus periculis subijciebantur, & in quo nos reliqui permane-

A permanebamus. At cum oporteret maius animi nostri robur quam unquam feceramus demonstrare & mori certando, dissimulabamus uirium nostrarum debilitatem tam cum amicis, quam hostibus. Sæpius tamen optabant Hispani ut saltem uiui tandem euaderent, & se uictores conspicerent contra ciuitatis incolas, quamuis in ea, & in omnibus reliquis prouincijs nullũ fructum præterea consequi possent. Vnde conijci potest fortuna, & necessitas, in quibus constituti eramus corpore uitaq́. Maior executor ea nocte profectus est dormitum ad coloniam quandam Otumiensium, quæ est opposita Matalcingo, & sequẽti die mane discessit, peruenitq́ ad stationes Otumiensium, quas derelictas cõperit, & pro maiori parte combustas, & quũ peruenisset in planiciem prope fluuium quendam, offendit maximam multitudinem, qui finem combustioni alterius coloniæ imposuerãt. Et quum nostros conspexere, terga fugę dare cœperunt, & itinere, quo progrediebantur, post eos sequebantur multa onera plena Maiz, & infantium lactentiũ, quos commeatus causa secum adducebant, quæ dimiserant, quam primum audiuere Hispanos adesse. Et postquam transiuere fluuium, qui ulterius labebatur, in planicie sistere cœpere, & Maior executor equitibus eos aggressus est eosq́ profligauit, & quum terga fugæ dedissent, recto tramite progressi sunt ad suam coloniam Matalcingo, quæ trium leucarum spacio aberat, & omnibus tribus leucis cõtinuata est insecutio, donec coacti sunt ingredi coloniam, & ibi præstolati sunt Hispanos, & amicos nostros, qui aduentabant interficiendo eos, quos equites intercludebant, & deserebant, & ea insecutione mortui sunt duo millia hostium. Quum pedites peruenissent ad locum, ubi equites substiterant, & nostri amici (qui erant sexaginta millia hominum) cœpere proficisci ad coloniam, ubi hostes se opposuere, donec mulieres, & filij, et bona sua collocabãtur in fortilitio quodam, quod erat situm in altissimo colle ibi prope existenti. Quamprimum tamen eos aggressi sunt, coegerunt i-
B psos quoque arcem ingredi, quam habebant in ea summitate admodum ardua munitaque, & deprædati sunt, & combussere coloniam breuissimo temporis interuallo, confugientibus hostibus ad arcem. Et quum hora esset iam uespertina, maior executor arcem oppugnari non est passus, & etiam quia labore erant admodum fessi, totam enim eam diem certando consumpserant. Et hostes eam noctem duxere maximis uociferationibus, & strepitu tympanorum buccinarum'que.

Sequenti die summo mane maior executor milites conducere cœpit, ut ascenderent collem, pugnaturi contra hostes in arce existentes, quamuis aliquo timore arbitrantes hostes obstituros. Quũ eo peruenere, neminẽ ex hostibus offenderunt, & Indi quidã nobis amici colle descendebãt, & retulere nullũ ex hostib. adesse, sed in aurora oẽs discessisse, & illico in planicie circumquaq́ uidere maximã hominum multitudinẽ, & erãt Otumien. & equites rati esse hostes aduersꝰ eos sunt progressi, & uulnerarũt tres aut quatuor. Et quũ idioma Otumien. differat ab idiomate prouincię è Culua, eos nõ percipiebant, nisi quod armis proiectis ad Hispanos confugiebant, & nihilominus tres aut quatuor uulnerarant. Attamẽ ipsi optime cognouere illud euenisse, quoniam qui forent illis non innotuerat. Et quum hostes non expectassent, Hispani statuere reuerti per aliam eorum coloniam, quæ similiter defecerat. Quum tamen tot copias contra eos moueri cognouere eos pacifice excepere. Et maior executor dominum prouincię allocutus est, eidemq́ significauit, illum iam optime scire me læto uultu excipere omnes, qui sese oblatũ ueniebant in uasallos V.M. quamuis maxime errassent. Rogabatq́, ut alloqueretur incolas è Matalcingo. ut ad me proficiscerentur, & se ita facturum pollicitus est, & inducere incolas è Marinalco ad concordiã. Et maior executor ea adepta uictoria, in castra reuersus est, & eo die aliqui ex Hispanis pugnabant in ciuitate, & ciues eis nunciauerant, ut interpres noster illuc proficisceretur, uolebant colloquium habere de pace incunda, quam

 (ut po-

(ut postea apparuit) nolebāt admittere, nisi recederemus ab uniuersa prouin- A
cia quod ideo effecere, ut aliquot dierum spacio eos quiescere pateremur, & munirent se rebus quibusdā, quibus indigebant, quamuis nunquā eos inueniremus, ut pugnā detrectaret. Et cum per interpretē talia tractarētur, quum nostri essent hostibus propinqui (non enim aliud spacium intercedebat, nisi pons elatus) senex quidam ex hostibus e sinu suo eduxit magno interuallo quædā quæ comedit, ut demōstraret illos nulla adhuc premi necessitate, nos eū illis nunciabam⁹, eos ibi fame perituros. Et amici nostri significabant Hispanis, concordiā eā esse simulatā, hortātes ut pugnā cōtinuarent. Ea tamen die pugnatū nō extitit. Primates enim interpreti iniūxere, ut me alloqueret.

Ad dies quatuor post reditum maioris executoris à prouincia Matalcingo, Domini illius & Marinalco, & Domini prouinciæ Cuiscon (quæ est latissima, & etiam defecerat) in castra nostra profecti sunt, & ut illis parcerem præterita supplices rogarunt, & polliciti sunt se uelle nobis inseruire, & promissa sua executioni demandarunt, & semper hactenus inseruiuerunt.

Dum maior executor aberat in prouincia Matalcingo, hostes ciuitatis constituerunt nocte exire, & aggredi castra Petri de Aluarado, & in aurora ea aggressi sunt, & quum uigiles, & excubiæ eos audiuere, ad arma conclamatum est, & illi, qui aderant eos inuasere. Hostes auditis equitibus aquis se commisere, & interim nostri aduolarunt, tribusq; cōtinuis horis pugnatum est. Nos uero existentes in nostris stationibus, audiuimus tormenti parui bombū, quo ille in hostes utebatur. Et quia nos suspitione adducebamur ne eos profligarent, milites in armis esse iussi, ut ciuitatem ingrederentur, ut hostes animum demitterent in oppugnando Petrum de Aluarado, & quum Indi offenderent hostes tam acriter & strenue pugnantes, decreuere reuerti in ciuitatem. Nos reliqui ad ciuitatem pugnatum profecti eo die fuimus.

Eo tempore nos qui uulnerati euaseramus priori profligatione, pristinæ restituti eramus sanitati, & ciuitati Diuiti applicuerat nauis Io. Ponci e Leone, quem profligauerant in prouincia insulæ Floridæ, & habitatores ciuitatis mihi afferendum curarunt puluerem quendam, una cum aliquibus balistis, quibus maxime egebamus, & iam fauente Deo Optimo Maximo, circumcirca nulla erat prouincia, quæ nobis non maxime faueret, & quum ipse prospicerem incolas ciuitatis tam rebelles, & maiori demonstratione & certitudine moriendi, quam unquam aliqua fuerit natio, nesciebam quo modo me cum eis gerere deberem, quo pacto à tanto discrimine & laboribus euadere possemus, et quomodo illos, & ipsorum ciuitatem extremæ internecioni non traderemus. Erat enim magis egregia, quam sit alia in uniuerso terrarum orbe. Nec nobis prodesse poterat quod illis significabamus, nos ab eo loco non discessuros, & tam e castris quā bergātinis non cessaturos damnum inferre. Nec quod destruxeramus incolas e Matalcingo & Marinalco, & quod neminem in omnibus prouincijs habebant, qui eisdem opem laturus esset. Nec habebant, unde sibi ministrari posset Maiz, caro, fructus, & aqua. Nec deniq; res aliqua ad commeatum faciens, & quanto plus & antedictis nota faciebamus, tanto minus animis deficere uidebantur. Sed pugnam ineundo, & reliquis omnibus in rebus animosiores inueniebamus, quam unquam fuissent. Et ipse prospiciens rem ita agi, & iam præterijsse ultra dies quadraginta quinq;, quibus obsidebamus dictam ciuitatem, constitui ad nostri tutelam remediū adhibere, ut melius lassos hostes reddere possem. Quod fuit huiusmodi, quod quantum ciuitatis occupabamus, tantum ab utroque latere solo æquaremus, ita ut ne passu quidem progrederemur, nisi omnia solo ęquaremus, & loca ubi aqua uersabatur continentem redderemus, quamuis diu in eo moram trahere cogeremur. Et propterea conuenire iussi omnes dominos & primates nobis amicos, & decretum meum illis aperui, ut ad hoc conuocarent omnem rusticanam multitudinem, cum cois suis, quæ sunt ualli genera, quibus utuntur in illis partibus, ut fossores ligonibus in

Hispanijs.

A Hispanijs. Et ipsi responsum dedere, se læto animo perfecturos, & decretum esse sanum, & eo maxime sunt oblectati. Videbatur enim, eum esse modum, quo ciuitas solo æquaretur, quod omnes plurimum appetebant.

Interea dum hæc constituebantur, tres aut quatuor dies præteriere. Incolæ ciuitatis animo concepere nos aliquid magni contra eos machinari: ipsi quoque per ea, quæ postea apparuere, parabant omnia ad sui tutelam possibilia, quemadmodum etiam suspicabamur. Et ordine amicis nostris dato, quod terra, & aquis ciuitatē oppugnatum ire debebamus, sequenti die post missarum solennia proficisci cœpimus ad ciuitatem, & quum peruenissemus ad transitum aquę, & aggerem, qui est in initio magnarum domuum in platea constitutarum, & eum oppugnare uellemus, incolæ ciuitatis ut quiesceremus innuerūt, asserentes pacem inire uelle, & ipse iniunxi nostris ne ulterius pugnam inirent, & significaui ut illuc dominus ciuitatis me allocutum aduentaret, si forte pax componi posset, & cum retulissent aliquos eum euocatum profectos, me ultra horam detinuere. Ipsi enim reuera pacem non exoptabant, & hoc demonstrarunt, quoniam illico nobis quiescentibus in nos sagittas, fustes, & saxa iaculari cœpere. Hoc uiso, aggerem oppugnare cœpimus, eumq; occupauimus, & quum plateam ingressi fuimus, eam magnis saxis refertam inuenimus, ne equites ueloci passu currere possent. Solido enim loco equites solos timent, & inuenimus uicum lapidibus solis obstrusum, & alium etiam saxis plenum, ne equites eo passim currere possent. Et ab eo die ita oppleuimus eum uicum, ubi aqua uersabatur, & quo ibatur ad plateam, ut nunquam postea eum Inde aperire potuerint, & postea paulatim cœpimus solo ęquare eas domos, optime obstruere, opplereq; ea quæ occupabamus ab aqua, & quum eo die peruenissemus ultra centum & quinquaginta millia hominum bellatorum, multa gesta sunt, & eo pacto die illo pedem retulimus in castra, & bergantini una cum canois amicorum nostro-

B rum plurimum intulerunt damni ciuitati, & ut quiescerent retrocessere.

Sequenti die eodem ordine ciuitatem ingressi sumus, & peruenimus ad ambitū illum & peristillū, ubi sunt turres suorū idolorum. Iniunxi præfectis nil aliud faciendum curarent, nisi ut opplerentur uici, in quibus aqua uersabatur, & æquarent malos transitus quos occupaueramus, & Indi nobis amici aliqui domos comburerent & solo æquarent, reliqui irent pugnatum contra hostes locis solitis, & equites omnes tuerentur ne à tergo adorirentur, & ipse ascendi unum ex altioribus idolorum turrim, quoniam Indi me optime noscebant, & ascensum meum moleste tulerunt, ab ea turri animum addebam amicis, & suppetias ferendas committebam, quum necessitas ingruebat, quia cum assidue pugnarent, hostes aliquando, & aliquando nostri retrocedebant, qui illico subleuabantur à quatuor equitibus, qui audaciam eisdem subministrabant, ut in hostes irruerent. Eo pacto & ordine ciuitatem ingressi sumus quinq; aut sex continuis diebus, & in reditu semper amicos nostros anteire iubebamus, & aliquando in insidijs collocabamus aliquos Hispanos in quibusdā domibus & equites remanebant, & ui nos retrocedere simulabamus, ut eos ad plateā ingrediendā alliceremus, hoc pacto una cum insidijs peditum quotidie hora uespertina aliquos uulnerabamus. Et quodam die ex prædictis in platea continebantur septē aut octo equites pręstolātes hostiū egressum, & cū eos egredi non uiderēt, simularunt recedere, & hostes suspitione adducti, ne in reditu eos uulnerarent, ut facerē cōsueuerant, post parietē latebāt, & in subdialibus pauimētis, & eorū innumera erat multitudo, & cū hostes eos insequebātur (qui erāt octo, aut nouē numero) ipsi ex alto occupauerāt faucē unius uici, nō potuere insequi hostes qui aufugiebāt, & reuerti coacti sunt, & hostes elati, ꝙ eos retrocedere coegerāt, rabide more canū in eos irruebant. Illi uero qui maxima circunspectione pugnabāt, eo se recipiebant, ubi damnū pati nō poterāt, nostri damna patiebant ab eis, qui in parietibus locati erāt, & coacti fuere retrocedere, & uulnerarunt

duos equos, quod effecit ut eisdem insidias struere constituerem, pro ut in A
futurum Maiestati Vestræ referam. Et eo die hora satis tarda deuenimus in castra, relictis omnibus occupatis tuto solo æquatis, & Incolæ ciuitatis erat admodum læti, arbitrabantur enim nos metu discessisse, & ea nocte nūcios destinaui ad maiorem executorem, ut ante lucem cum quindecim equitibus ex suis, & Petri de Aluarado uenirent in castra nostra.

Postero die summo mane maior executor in castra peruenit comitantibus quindecim equitibus, & ipse habebam ex equitibus in præsidio Cuioacan impositis uiginti quinq;, qui ascendebant ad numerum quadraginta equitum, & decem ex illis iniunxi, ut illico mane descēderent omnibus reliquis peditibus comitantibus, & ipsi una cum reliquis pugnam inirent, solo æquarent, occuparentq; omnia quæ possent, quoniam ego cum tempus retrocedendi aduentasset, illuc irem comitantibus reliquis triginta equitibus, et cum scirent maiorem ciuitatis portionem solo æquatam quanto possent hostes insequerentur, donec eos ad loca tuta, & uicos, quibus aqua uersari solet ingredi cogerent, & ibi morarentur, donec retrocedendi tempus aduemiret, & ipse me una cum illis triginta equitibus à nullo cōspectus in insidijs collocare possem, in quibusdam magnis domibus, quæ sunt proximæ reliquis illis magnis in platea constitutis. Et Hispani executi sunt mādata mea, & per horam post meridiem, assumptis illis triginta equitibus ciuitatē sum ingressus, & quum eo peruenissem, eos collocaui in illis magnis domibus, ipse discessi, ascendiq; turrim illam excelsam, ut moris erat mei. Et dum ibi moram traherem, Hispani aliqui sepulchrum aperuere, & in eo inuenere uarias res aureas, ad mille & quingentos Castellanos. Et cum iam adesset hora retrocedendi, iussi maximo ordine redire inciperent, & quod equites postquam retrocessissent ad plateam, fingerent uelle eos inuadere, non tamen audere demonstrarent: & istud fieret, quum circumcirca, & in platea esset maxima hostium multitudo. In Insidijs collocati admodum desiderabant tem- B
pus aduentare. Optabant enim rem bene gerere, & iam molesta erat diuturna mora, & ego me illis coniunxi: & iam Hispani tam pedites, quam equites retrocedebant ad plateam, et etiam Indi amici nostri qui iam insidias cognouerant. Hostes autem tot uociferationibus insequebantur, ut maxima uiderentur potiti uictoria: & nouem illi equites fingebant aggredi eos per plateam, & postea retrocedebant, & quum hoc bis simulassent, hostes tantum feruorem conceperant, quod usq; ad eorum nates percutiendo uenerint, donec eos perducerent in uicum eum, ubi paratæ erant insidiæ, Quum uidimus Hispanos anteire, & pixidis emissionem audiuimus (quod signum nobis paratum habebamus) cognouimus tempus aduentasse, ut exiremus, & Diui Iacobi conclamato nomine, illico eos aggressi fuimus, & insecuti fuimus per plateam uulnerando, sternendoq;, et intercludendo plures, qui ab amicis nostris, qui nos sequebantur, capiebantur, ita ut in his insidijs interfecti fuerint ultra quingentos ex hostibus & ex primatibus, robustioribus & magis strenuis, & ea nocte amici nostri lauta potiti sunt cœna. Omnia enim interemptorum cadauera cepere, & in frusta attulere, ut eadē in cœna comederent. Tanta fuit admiratio, quam concepere, quum se tā repente profligatos cōspexere, ut nec locuti fuerint, nec uociferationes emiserint, omni ea nocte, nec ausi sunt alicubi incipere comparere in uicis aut subdialibus pauimentis, ubi non essent plurimum tuti, & cum nox aduentaret, & nos discedebamus, apparuit incolas ciuitatis misisse seruos quosdam uisum an recederemus, & quum quodam uico comparere cœperunt, eos aggressi sunt decem, aut duodecim equites insecutiq;, & ita egere, ut nullus euaserit. Concepere hostes hac uictoria tantum timoris, ut nunquam omni hoc durante bello ausi sint plateam ingredi, quando recedebamus, quamuis unicus tantum esset, in ea eques, nec ausi sunt Indum aliquem, aut peditem ex nostris insequi uerentes ne denuo insidias eis parauissemus. Et gesta illius diei una cum ui-

ctoria,

A ctoria, quam omnipotens elargitus est, fuit potissima causa, ut citius ciuitate potiremur. Incolæ enim illius maximam concepere exanimationem, & amici nostri animis creuere, & eo pacto profecti fuimus in castra certa sententia accelerandi, ut bellum hoc perficeretur, & nullũ prætermittendi diem absq; ingressu in ciuitatem, donec bellum esset confectum. Et eo die nullum accepimus incommodũ in castris nostris, eo dempto, quod cum ex insidijs prodibamus duo equites concurrerũt, & alter eorũ cecidit ex equa, & ea recto tramite progressa est ad hostium turmas, qui eam sagittis impetebant, & uulneribus confossa cernens impium sibi malum illatum ad nos reuersa est, & ea nocte mortua est, & quamuis maxime tristati fuerimus, quum equi & equæ maxime faciant ad salutem nostram, tamen non tantum moleste tulimus, quemadmodum si mortua esset apud hostes, ut re ipsa euenturum putauimus, si enim ita euenisset maiori potiti fuissent gaudio, quam premebantur dolore illorum, quos neci dederamus. Eodem die bergantini una cum canois amicorum nostrorum in ciuitate maximam hostium stragem commisere, absq; aliquo sibi illato incommodo.

Quum sciremus iam incolas ciuitatis perterritos pauore, percepimus à duobus ex illis modicæ conditionis, qui nocturno tempore clam ciuitate egressi fuerãt, & ad nostra castra peruenerant, quum fame premerẽtur, quod nocte exibant piscatum inter domos ciuitatis. & proficiscebantur ab ea parte, quam occupaueramus quærentes ligna, olera, & radices, ut eas comederent. Et quum iam plures uicos, ubi aqua uersabatur, oppleuissemus, aptaueramus plures malos transitus, in ipsa aurora ciuitatẽ ingredi constitui, & omne possibile damnum illis inferre, & bergantini ante lucem, & ipse decẽ aut quindecim comitantibus equitibus, & quibusdam peditibus, & Indis amicis nostris, ingressi fuimus, & prius disposuimus speculatores quosdam,
B qui, quum iam illucesceret, signum nobis in insidijs collocatis dedere, & aggressi sumus infinitum numerum, quum tamen maior pars esset ex miserabilioribus ciuitatis, ut plurimum erant uxores, & pueri, & tantum damni illis intulimus locis illis quibus poteramus progredi per ciuitatem, ut mortui, & captiui ascenderint ultra octingentos, & bergantini similiter cœperunt plures ex hostibus, una cum canois, quibus piscabantur & maximam ciuitati stragem intulere. Quum duces, & primates ciuitatis nos ea proficisci uiderunt hora non consueta, maxime mirati sunt, ut prius admirati fuerant insidias præteritas, & nullus eorum ausus est nobiscum congredi, & sic reuersi fuimus in castra maxima præda, & cibo ad usum amicorum nostrorum.

Sequenti die summo mane in ciuitatem reuersi sumus; & quum amici nostri cernerent bonum ordinem, quem habebamus, ad eam extremæ dandam internecioni, tanta erat indies uenientium multitudo, ut numerari non posset. Et ea die occupandi uicum, quo progreditur ad Tacubam, finem imposuimus, et lateribus implendi malos transitus, qui in ea continebantur, ita ut milites castrorum Petri de Aluarado nobiscum conuenire possent in ciuitate. Et in uico, quo peruenitur in forum, duos alios occupauimus, & eos optime oppleuimus, & combussimus domos ipsius domini Guautimucin nomine iuuenis decem & octo annorum, qui secundus erat dominus post mortem Domini Muteezuma. In his ædibus hostes uaria locarant munimina, erant enim amplissimæ, & munitæ, aquisq; circumuallatæ. Occupauimus quoque geminos pontes aliorum uicorum, qui sunt apud uicum, quo progreditur in forum, & oppleti sunt plures mali trãsitus ita ut ex quatuor ciuitatis illius portionibus, tres occupaueramus, & hostes nil aliud agebant, præterquam retrocedere ad loca tutiora, ad domos scilicet quæ in aquis constitutæ erant.

Postero uero die, qui fuit in festiuitate Sancti Iacobi, ordine iam dicto ciuitatem ingressi fuimus, & secuti iter nostrum uico illo, qui protenditur in forum

forum,& occupauimus uicum latum in quo uersabatur aqua,ubi hostes maxime se tutos arbitrabantur. Et quamuis morati fuerimus multum in occupando eo uico,& discrimina passi fuerimus multa, tota ea die tantum efficere non potuimus, ut quum uicus esset latus eum penitus oppleuerimus, ut equites transire possent ad alium uicum.Et quum omnes essemus pedites,& hostes conspicerent equites non transisse,multi recentes,& strenuiores ex illis nos aggressi sunt, & quam primum eis obstitimus, cum nobiscum plures milites balistis utentes haberemus,reuersi sunt ad suos aggeres,& munimina,quæ extruxerant,quamuis multi ex illis sagittis fuerint confossi. Et ulterius omnes Hispani pedites utebantur suis hastis,quas picas nominamus in Hispanijs,eas enim efficiēdas curaueram post nostram profligationem, quę res fuit nobis admodum proficua. Eo die ab utroq; latere alijs rebus non incubuimus nisi combustioni,& æquationi domorum illius uici,quod erat uisu miserabile, quum tamen aliud facere non possemus, cum ordinem sequi cogebamur. Quum incolæ ciuitatis tantam stragem, ac ruinam conspicerent,ut animositatem prę se ferrent, Indis nobis amicis dictitabant, ut nihil aliud agerent, quam comburerent, & solo æquarent,quoniam futurum esset, ut illi noua ædificia construere in posterum cogerentur, quoniam si ipsi uictoria potiti essent,ita futurum optime nouerant,sin minus, quod ea ad usum nostrum construere cogerentur. Et deo placuit, ut ultimo suo dicto res fuerit uerificata,quamuis ipsimet sint qui ea construant.

Alio die summo mane ordine solito ciuitatem ingressi fuimus, & quum peruenimus ad uicum quē prędecēti die oppleueramus, eo modo eū inuenimus,ut prius reliqueramus,& progressi ulterius per geminos balistę iactus, occupauimus duas magnas aquarum fossas, quas effoderant in ipso solido uico,et deuenimus ad paruam turrim idolis suis dicatam,in ea comperimus quædam Christianorum capita, quos interemerant, & maxima fuimus adducti mœstitia,& ab ea turri erat rectus uicus ad castra Petri de Aluarado,et à sinistro latere erat uicus,quo perueniebatur in forum, in quo iam aqua nō continebatur, præterquam in uno uico quem tuebantur, & eo die ulterius non processimus. Certauimus tamen acriter & diu cum hostibus, & quum quotidie omnipotens nobis uictoria potiri concederet,semper ipsi erant inferiores,eo die hora iam sera reuersi fuimus in castra.

Postero die quum componeremus nos ingredi ciuitatem hora nona diei, è castris fumum ex geminis altioribus fori, aut Tetebulco turribus exire conspeximus,& quid esset cogitare non poteramus.Et quum uideremus fumum illum maiorem esse,quam quando suffitus idolis suis efficiunt,suspicati fuimus milites Petri de Aluarado illuc peruenisse. Quod tametsi ita se haret, nō tamen id uerū esse posse putabamus. Et certe eo die Petrus de Aluarado una cum eius militibus strenue se gessit. Supererāt enim plurimi pōtes & aggeres occupandi,& semper accedebat ad eos tuendos maior ciuitatis incolarum multitudo,quum tamen conspicerent nos è castris nostris hostes stringere,omnibus possibilibus modis laborauit,ut forum ingrederetur.Ibi enim erat omnium hostium robur, non tamen eualuit ulterius progredi nisi ad conspectum illius & duas illas turres occupare,& turres alias plures,quę erant prope ipsum forum, quod fuit tam latum quam ambitus multarū turrium ciuitatis, & equites fuere in maximo labore,& coacti sunt retrocedere, & dum retrocederent tres equos uulnerarunt & eo pacto Petrus de Aluarado una cum militibus reuersus est in sua castra. Nos uero noluimus occupare eo die pontē unū,& uicū in quo aqua cōtinebatur, qui solus occupādus erat ut in forū puenire possem⁹. Sed tm̄ incubuimus ut oppleretur quidā mali trāsitus,& in reditu nos acriter pressere,quāuis eisdē potius dāno cesserit.

Sequenti die summo mane ciuitatem ingressi fuimus,& quū,donec perueniretur in forum, nil occupandum supererat, nisi uicus aqua plenus cum suo aggere,qui hærebat turri,de qua superius memini, eum oppugnare cœpimus,

A pimus, & signifer quidam comitantibus tribus, aut quatuor Hispanis sese aquis commisere, & incolæ ciuitatis illico locum deseruere, & locus opplesi cœptus est, ut equites transire possent, Et dum ista agerentur, aduenit Petrus de Aluarado eodem uico comitatus quatuor equitibus, & gaudium, quo repleti sunt milites amborum castrorum, fuit incomparabile. Illud enim erat iter, & modus cito finem imponendi bello, & Petrus de Aluarado relinquebat præsidia à tergo & à lateribus, tam ut tueretur acquisita, quam ad sui defensionem, & quamprimum transitus ille fuit aptatus, una cum aliquibus equitibus forum inspecturus sum profectus, & iniunxi militibus nostrorum castrorum, quod nullo pacto ulterius progrederentur. Et cum aliquantulum per plateam spaciati fuissemus perspeximus porticus, qui cum subdialibus pauimentis erant hostibus referti, & quum platea esset ampla, & equites in ea progredi possent, quum equites conspicerent, appropinquare non audebant, & ego ascendi illam magnã turrim, quæ foro adiacet, & in ea inuenimus oblata Christianorum capita, quos nobis interemerant, & ab ea turri prospexi quantam ciuitatis portionem occupaueramus, & procul dubio ex octo portionibus septem occupaueramus, & quum cognoscerem tantam hostium multitudinem tam angusto loco contineri, maxime cum domus illæ, quas possidebant essent tam angustæ, & quælibet ex se super aquas constituta, & imprimis maxima apud eos erat fames, & quia in uicis inueniebamus extractas cortices, atque radices arborum, constitui nolle eos aliquot dierum spatio oppugnare, & mouere sibi aliquas conditiones, quibus tanta multitudo perire non cogeretur, & mihi certe dolorem incredibilem afferebat damnum, quod illis inferebamus, & assidue eos moneri curabam, ut pacifice nobiscum agerent, illi autem respondebant quod nullo pacto deditionem facere uellent, & quod unicus qui superesset certando mori deberet, & de omnibus quæ ab eis possidebantur, nil ad nos deuenturum esse, sed combusturos se omnia & aquis submersuros ubi non uideri possent, nec apparere. Ego tamen ne malum pro malo redderem, dissimulabam, nec eos oppugnari permittebam.

Mira hostes pertinacia mortem oppetere, quã deditionem facere malunt

B Quum modicum pulueris ad tormenta obtineremus per dies quindecim antea consulueramus machinam construere, & cum non adessent artifices, qui optime eam conficere callerent, quidam fabri lignarij sese illam perfecturos obtulere, paruam tamen: & quamuis cogitassem nil eos boni efficere posse, annui tamen ut illam erigerent, & illis diebus, quibus hostes tam angusto loco clausos tenebamus, perfecta extitit, & eam adduxere locandam loco quodam instar theatri, qui est in medio plateæ ex calce & lapidibus quadratis ad proceritatem gemini hominis status cum dimidio, & ab angulo ad angulum intercedere potest triginta passuum intercapedo, qui locus ab eis paratus extiterat, ut cum aliqui ludi edebantur, ibi ludos & spectacula edentes locarentur, ut uniuersi in foro constituti, & illi qui erant inferius, & in porticibus conspicere possent, quid ederetur: & quum eo illam adduxissent trium aut quatuor dierum spacium consumpsere, antequam locaretur, & Indi nobis amici ea machina minabantur incolis ciuitatis, asserendo ea machina omnes interficiendos: et quamuis nil aliud proficeret, quemadmodum etiam nil profecit, tamen satis erat timor, quem Indi hostibus inferebant, cogitantes eos deditionem facturos, & neutrum subsecutum est, quoniam fabri lignarij machinam non perfecere, nec incolę ciuitatis (quamuis maxime timerent) pactum aliquod deditionis demonstrarunt, & machinæ defectum dissimulauimus, asserentes nos misericordia moueri, ne omnes penitus interficeremus.

Sequenti die post locatam machinam reuersi fuimus in ciuitatẽ, & quũ iam intercessissent tres aut quatuor dies, quod ciuitatẽ non oppugnaramus inuenimus uicos quib. progrediebamur, mulierib. puerisq; refertos, ac alijs miserabilibus personis, qui fame moriebãtur, semimortui debilesq; exibãt,

quæ

quæ erat res uisu miserabilior, quam in uniuerso orbe comperiri posset, & ipse amicis nostris iniunxi, ne pacto aliquo damnum aliquod inferrent, nullus tamen bello aptus exibat, ut aliquod damnum sibi inferri posset, quamuis uideremus eos in subdialibus pauimētis uestibus suis coopertos, & inermes. Et ego illo die eos de pace commonendos curaui, & eorum responsiones erant dissimulationes, & quum maiori pro parte diei nos eo pacto protraherent, illis nunciandum curaui me eos oppugnare cōstituisse, & eorum multitudinem retrocedere mandarent, alias permitterem amicis nostris, ut eos interimerent, & ipsi retulere se pacem desiderare. Ipsis autem responsum dedi, me ibi dominum non conspicere, quocum de pace agi debebat, et cum aduentasset, ad eius aduentum ipsis omnem saluum cōductum, quem postulabant, impartiebar, ut de pace ineunda colloqueremur. Sed quum conspiceremus esse illusionem, & hostes omnes accinctos, quum eos pluries pacifice monuissem, ut eos in angustiora deducerem, & illos ad extrema locaremus, iniunxi Petro de Aluarado, ut omnibus suis copijs ingrederetur à latere unius magni uici, quem hostes obtinebant, in quo continebantur ultra mille domus, & ipse ab alio latere pedes ingressus sum comitantibus omnibus nostrorum castrorum copijs, equites enim ibi nil prodesse poteramus. Et tam acriter à nobis, & ab amicis nostris est pugnatum, ut eum omnem uicum occupauerimus, & tam ingens fuit cædes hostium nostrorum, ut eo die desiderata, captaq; sint ultra duodecim millia Indorum, quibuscum Indi nobis amici tantum sæuitiæ utebantur, ut nulli uitam condonarent, quamuis etiam à nobis repræhenderentur, corrigerenturq;. **A**

Alia sequenti luce in ciuitatem reuersi sumus, & ne pugnam committerent, præcepi, nec hostibus damnum aliquod inferrent, & cum ipsi conspicerent tantam hominum multitudinem in illos moueri, & cognoscerent uasallos suos, & eos, quibus præcipere solebant, mortem sibi minari, & se ad extremum deductos conspicerent, & ubi consisterent non haberent, nisi super suæ ciuitatis demortuorum cadauera, optantes tandem eximi à tam acri infortunio, clamabant cur iam illos non interficeremus, & maxima celeritate me aduocandum nunciarunt, quoniam me alloqui desiderabant. Et quū Hispani omnes finem huius belli maxime optarent, & moleste ferrent tantum damnum, quod illis inferebatur, maxima sunt affecti lætitia, cogitantes eos pacem cupere, magnoq; gaudio me accersitum uenere, & improbe contenderunt ut accederem ad aggerem quendam, in quo erant aliqui ex primatibus, qui mecum colloqui uolebant. Et quamuis iter meum parum profuturum ipse conspicerem, constitui tamen ire uisum quomodo res se haberet, cognoscebam enim, quod deditio omnis uersabatur in domino solum, & in tribus aut quatuor alijs ex primatibus ciuitatis, quoniam reliqui (siue uiuere siue mori contingeret) desiderabant iam se extra eum locum constitutos. Et quum peruenissem ad aggerem, mihi significarūt, quod postquam illi me solis filiū cognoscerent, & sol tam breui spacio unius diei, ac noctis circumibat uniuersum terrarum orbem, quare eo breui spacio eos etiam non interficerem, & eos à tot pœnis non eximerem, quia ipsi iam mori exoptarent, & cœlum ascendere ad suum Ochilubum, qui eos ibi expectabat, ut eis requiem condonaret. Illud est idolum, quod Indi maiori prosequuntur ueneratione, ego autem multis respondi, ut ad deditionem faciendam allicerem, nil tamen proderat, cum in nobis ea pacis signa uiderent, quæ nunquam uicti præ se tulere, quum essemus nos auxilio diuino uictores. **B**

Quum ad extremū hostes adduxissemus, ut ex iam dictis colligi potest, ut eos à malo eorum proposito persuaderemus, quum eorum animus esset mori, allocutus sum quendam ex primatibus inter eos, quem captiuum habebā, captiuumq; tenuerat antea per duos aut tres dies patruus Don Ferdinandi domini ciuitatis Tesaico, dum in ciuitate pugnaret: & quamuis esset uulneratus, eum sum allocutus, si uellet in ciuitatem reuerti, & responsum

A mihi dedit uelle, & quum sequenti die ciuitatem fuissemus ingressi, illũ cum aliquibus hostibus destinaui, qui illum cõsignarunt incolis ciuitatis, & iam illum fueram allocutus diffusius, ut colloqueretur cum domino ciuitatis & primatibus de pace ineunda, & ipse pollicitus est in eo se omnia quæ posset effecturum. Incolæ ciuitatis illum excepere maxima obseruantia, tanquam ex primatibus unum, & quamprimum eum adduxere in conspectum Guautimucin, & sermonem de pace habere cœpit, illico illum interficiendũ & sacrificandum commisit. Et responsum, quod nobis dedere illud fuit, quod maximis uociferationibus aduenere, asserentes se uelle mori, & fustes, sagittas, lapidesq́ in nos proijcere cœpere, & nobiscum acriter pugnare, & adeo ut nobis equum interficerent iaculo, quod ex ense quem nobis abstulerant, fabrefecerant. At equus hic tandem caro est illis ascriptus precio, plurimi enim ex illis obiere, & eo pacto in castra nostra reuersi fuimus.

Postero uero die reuersi sumus in ciuitatem, & hostes eo redacti erant, ut in ciuitate Indorum nobis amicorum infinita multitudo pernoctare auderet. Et quum in conspectum hostium deuenissemus, noluimus cum illis pugnam inire, sed tantũ deambulare per eorum ciuitatem, cogitabamus nanq; quod omni hora, & momento ad nos pacifice proficiscerentur, et ut ad concordiam eos allicerem, equitando, perueni ad aggerem quendam munitissimum, & accersiui quosdam ex primatibus mihi notos, qui post eam latebãt & eis significaui, quod postquam se profligatos conspicerent, & si uellem unica hora eos delere possem nullo superstite, quare Guautimucin eorum Dominus me allocutum non ueniret, cum pollicerer illi me nil incommodi illaturum. Si ipsi, & illi uellent mecum pacifice agere, à me optime exciperentur, haberẽturq́, & alia cum eis multa sum locutus, quibus ad lachrymas propensos reddidi. Et flentes mihi responsum exhibuere, se optime nosse errorem suum, & exterminium, & ipsi proficisci uolebant allocutum eorum dominum, et una cum responso illico reuerti, ut ab eo loco non discederem.

B Et discessere, paruoq́ spacio reuersi fuere, asserentes, quum hora esset iam sera Dominus illorum non esset uenturus me allocutum. Sequenti tamen die procul dubio in meridie illum aduenturum putabant, ut me in platea fori alloqueretur. Et eo modo profecti fuimus in castra, & ego mandaui, ut in quadrato illo in medio plateæ existenti paratum haberent stratum pro domino, & primatibus ciuitatis, ut ipse habere solent, & ulterius sibi epulas pararent, & ita re ipsa factum extitit.

Sequenti uero die ingressi sumus ciuitatem, & præcepi nostris copijs, ut paratæ essent, ne si hostes insidias pararent, nos incautos offenderent, & Petro de Aluarado ibidem existenti idem nunciaui, & quamprimum in forum deuenimus, nunciandum commisi Guautimucin me illum in platea præstolari, qui ut apparuit constituit se illuc non uenturum, & destinauit quinque ex illis primatibus ciuitatis, quorum nomina (quoniam ad rem non multum faciunt) impræsentiarum non recenseo, qui ut aduenere mihi significarunt, dominum illorum me certiorem facere, & rogare per eosdem, ut illi parcerem, quod eo non aduenerat, metu enim me coram cõparere non fuerat ausus, & etiam aduersa detinebatur ualetudine. Ipsos autem adesse & quicquid uellem iuberem, quia ipsi illud exequerentur. Et quamuis dominus eorum non aduenerit, plurimum tamen lætati fuimus aduentu dictorum primatum. Videbatur enim modus negotio cito finem imponendi, & ipse eos hilari uultu excepi, & illico illis cibum, potumq́ exhibendum commisi, in quo demonstrarunt famem, quam sustinebant. Et postquam fuerant epulati, eis iniunxi, ut dominum suum alloquerentur, nec duceretur metu, & illis fidem meam astringebam, quod quamuis in conspectum meum aduentaret, nil eidem nocendum permitterem, nec aliquo pacto detineretur, quoniam sine illius præsentia nil boni tractari, aut concludi poterat, & mandaui ipsis comestibilia quædam exhiberi eorum refocillationis gratia, ut secum aspor

Aa tarent,

tarent, & eo in negotio promisere omnia, quæ possent se effecturos; & ita discessere. Et post duarum horarum interuallum, ad me reuersi sunt afferentes aliquas uestes ex bombice, quibus ipsi utuntur, & retulere Guantimucin eorum Dominum eo non aduenturum, nec uenire constituerat, & se excusabat uerbum cum eo se habiturum. Ego autem replicaui, me causam ignorare cur timeret coram me comparere, postquam uidebat me eos, qui causam belli dederant & fomenta, optime tractare, & ipsos ire, redireque permittebam, absque incommodo aliquo, & eos rogabam, illum allocutum reuerterentur, & multum adhiberent diligentiæ in illius aduentu, postquam illi aduentus erat proficuus & ipse illud faciebam ad illius commodum, & ipsi responderunt se ita facturos, & sequenti die reuersuros ad me una cum responso. Sicque ipsi recessere, & nos in castra nostra deuenimus. A

Postero die summo mane primates in castra nostra aduenere, & nunciarunt proficiscerer ad plateam ciuitatis in foro existentem, dominus nam'que eorum mecum ibi colloqui uolebat, & ipse ratus ita futurum, equum ascendi, & iter nostrum prosecuti, eum in constituto loco per tres, aut quatuor horas morati sumus: nunquam tamen eo uenire uoluit, aut coram me comparere. Et quum uiderem illusionem, & esset hora iam tarda, nec ipse dominus, nec nuncij reuertebantur, Indos nobis amicos aduocandos commisi, qui remanserant in ingressu ciuitatis fere per leucam ab eo loco, ubi eramus, quibus præceperam, ne ulterius progrederentur (incolæ enim ciuitatis exposcerant, ne alloquio de pace ineunda aliquis eorum interesset) & moram non traxerunt. Similiter illi, qui erant in castris Petri de Aluarado, & cum aduenissent, aggeres quosdam oppugnare cœpimus, & uicos aquis refertos, qui adhuc in hostium potestate erant, nullum enim maius illis munimen supererat, & quousque nobis uisum est ingressi sumus tam nos, quam Indi nobis amici. Et quando castris exiui, iniunxeram Condisaluo è Sandoual, ut ingrederetur ab alia parte domorum, ubi hostes se munierant, ita ut eos circundatos haberemus, pugnam tamen non iniret, antequam nos prius certare cognosceret. Quum ita essent circundati, & coarctati, nullum illis patebat iter, nisi per demortuorũ cadauera, & subdialia pauimenta, quæ illis adhuc supererant, & propterea non comperiebant sagittas, fustes, aut lapides, quibus nobis obesse possent, nobiscum proficiscebantur Indi nostri amici ensibus parmisque accincti. Et tanta fuit eo die tam aquis, quam continenti in eos perpetrata cædes, ut cæsa, captaque fuerint ultra quadraginta millia hominum, & tantus erat infantium, mulierum'que planctus, & uociferatio, ut nullus adesset, cui cor pietate non moueretur, & nos alij plus negotij habebamus in deturbandis amicis nostris, ne eos interficerent, & ne tanta uterentur sæuitia, quam in pugnando contra hostes, quæ sæuitia nunquam nationi alicui inesse uisa est, & aliena ab omni humanitate naturali, & ordine quemadmodum in incolis istarum prouinciarum, Indi nobis amici eo die præda maxima potiti sunt, quibus nullo pacto obsistere poteramus. Nos enim Hispani eramus forte noningẽti, & ipsi ultra centũ, & quinquaginta millia, & impossibile erat talem curam adhibere, aut diligentiam, ut rapinæ eorum obsisteremus, quãuis nos omnia egerimus, quæ potuerimus. Et una ex rationibus cur recusarẽ in tale certamen concurrere cũ incolis ciuitatis ea erat, quia si ui illos expugnabam⁹ id, quod possidebãt aquis submergerẽt, & quãuis aquis nõ submergerẽt, amici nostri omnia, quæ inuenirẽt, deprædarent, uel eorũ maiorem portionẽ, & propterea arbitrabar: quod parum cederet Maiestati Vestræ ex tot diuitijs, quæ in ista ciuitate continebantur, & secundum ea, quæ prius pro Celsitudine Vestra habebam. Et quia hora erat iam tarda, nec fœtorẽ cadauerũ sustinere poteramus, quæ per plures dies iacuerant in illis uicis, quæ res pestilentior uisa erat, quam dici possit, in castra reuersi fuimus Et in sero decreui, sequenti die nos ingressuros ciuitatem, & aptari iussi tria magna tormenta quæ habebamus ut eo adducerentur. Cogitabam enim B

quod

A quod cum hostes essent tam arctati, ut se circum agere non possent, quum uellemus ingredi absq; pugna aliqua possent Hispanos aquis submergere, quamobrem uolebam à longe tormentis aliquid damni inferre, & inde discederent contra nos. Et pariter iniunxi maiori executori, ut sequenti die paratus esset ad ingrediendum cum bergantinis per lacum quendam magnum inter domos constitutum, in quo congestæ erant omnes hostium canoæ, & possidebant adeo exiguum numerum domorum, ubi esse possent, ut domini ciuitatis, cum aliquibus primatibus canoæ insiderent, quum quid agerent, nescirent & eo die conuentum fuit, ut ciuitatem ingressuri essemus.

Sequenti die summo mane, quum iam illucesceret, omnes paratos esse iussi, & conduci tormenta illa magna, & die præcedenti mandaueram Petro de Aluarado, ut me in platea præstolaretur, & hostes non oppugnaret, donec illuc peruenirem. Quum iam conuenissemus, et bergantini essent parati post domos, in quibus erant hostes, iniunxi, ut quum pixidis emissionem audirent, quadam parte, quæ occupanda supererat, ingrederentur, & hostes se aquis committere cogerent uersus eam partem, ubi bergantini parati esse debebant: & illos commonefeci, ut curam adhiberent circa Guautimucin, & laborarent eum uiuum capere, quoniam eo instanti omne cessaret bellum, et ego ascendi subdiale pauimentum. Et antequam pugnam iniremus, quosdam ex primatibus ciuitatis allocutus sum, qui mihi noti erant, & eis dixi, quænam esset causa, cur eorum dominus ad me proficisci nollet: & postquam se ad extrema deuenisse conspiciebant ipsi ansam non darent, ut omnes perirent, & illum aduocarent, & nullo premeretur timore. Et uisum est duos ex primatibus eum euocatum esse profectos, & post pusillum reuersus est cum illis unus ex principalioribus inter illos nomine Cyguacoacin, qui erat
B Dux, & præfectus omnium ipsorum, & eius consilio omnia ad bellum pertinentia regebantur, & ego me sibi benignum exhibui, ut spem conciperet, & metum deponeret, & ipse mihi nunciauit Dominum nullo pacto uelle coram comparere, & prius uelle ibi mori, & se quidem id moleste ferre, cæterum ego facerem quicquid mihi uideretur. Quum animum eius cognouissem, dixi ad suos reuerteretur, ipséque una cum illis pararent se, uolebam enim secum pugnam inire, & eos ad unum interficere. Et quum in his conuentionibus consumpsissemus ultra quinque horas, incolæ ciuitatis omnes stabant super demortuorum cadauera, & aliqui in aquis. Aliqui uero natantes, & aliqui submergebantur eo in lacu, ubi conueniebant canoæ, qui erat latus, tantæ erant eorum ærumnæ ut nullum sit iuditium ad cogitandum sufficiens, quo pacto eas pati potuerint, & maxima mulierum & infantum multitudo ad nos confluebat, & ut quisq; primo accederet maxime properabat, alter alterum in aquas proijciebat, & inter de mortuorum cadauera submergebantur, & ut uisum est ex aqua salsa, quam potabant, ex fame, & fœtore tanta eos aggressa est pestilentia, ut ultra quinquaginta millia hominum perierint. Quorum cadauera, ne nos reliqui egestatem eorum cognosceremus, aquis committebant, ne bergantini eos offenderent, & nec extra eos proijciebāt, ne nos reliqui in ciuitate uideremus, & eo pacto in uicis illis in quibus illi moram trahebant, inueniebamus cumulos cadauerum, ita ut nullus alibi pedes locare posset. Et quum incolæ ciuitatis confluebant ordinem dederam, ut in omnibus uicis essent Hispani, ne amici nostri eos miseros, qui ad nos confugiebant interficerent qui erant sine numero, & etiam significaui Ducibus Indorum nobis amicorum, ut nullo pacto paterentur ad nos confugientes interfici. Et non potuit tantum resisti aut obuiari, quin eo die non fuerint interfecti & sacrificati ultra quindecim millia hominum, & intra hoc tempus omnes primates ciuitatis, & reliqui bello apti erant arctati in quibusdam subdialibus pauimentis, domibus, & aquis, ubi non poterant dissimulare, quo minus optime certum illorum interitum prospiceremus, &

debilitatem. Quum iam tardam esse horam animaduerterem, nec deditio- A
nem facere uellent, in eos magna illa tormenta aptari iussi, ut tentarem an deditonem facerent. Maius enim damnum passi fuissent, si permisissemus Indos amicos nostros eos aggredi, quam ex tormentis quæ aliquid damni eis intulerunt. Et quum hoc etiam parum prodesset, pixidem emitti iussi, cuius emissione illico nostri occuparunt angulum illum, qui eis supererat, & immissi sunt aquis illi, qui in eo continebantur. Reliqui, qui superfuere, absque pugna deditionem fecere, & bergantini simul ingressi sunt lacum illum, & aggressi illas canoas, & homines bello apti qui eis uehebantur, pugnam inire non audebant. Et omnipotenti placuit, quod præfectus quidam ex nostris Garci Holguin nomine insecutus est canoam, qua sibi uidebatur homines alicuius existimationis uehi, & quum in prora essent locati duo aut tres milites balistis utentes, spicula in existentes in canois iacere parabant. Illi eisdem annuerunt ea uehi canoa dominum ciuitatis, & propterea in eos sagittas non emitterent. Et ipsi illico illuc aduolarunt, ceperuntq́ue dictum dominum, & eum Guautimucin, & dominum ciuitatis Tacuba, & quamplures alios qui secum uehebantur. Et illico iam dictus præfectus Garci Holguin, mihi illum, una cum alijs primatibus captiuum adduxit ad illud subdiale pauimentum, ubi eram quod hærebat lacui domini ciuitatis. Qui postquam consederat, cum nullo usus fuissem in eum rigore, proximior mihi factus suo idiomate retulit, se iam omnia quæ tenebatur exhibuisse, ut se suosque tueretur, donec perueniret ad eum statum. Licere nunc mihi in posterum de illo ad libitum disponere. Et apposuit manum pugioni cuidam meo. Rogauitq́, ut illum transfigerem & interficerem. Ego autem eum bono animo esse iussi. Et eo capto omnis cessauit oppugnatio. Cui deo Optimo Maximo placuit finẽ imponere die martis in festiuitate sancti Hyppoliti XIII. Augusti, M. D. XXI. Ita quod ab eo die quo ciuitas obsidione cincta est, B
& capta est, XXX. Maij. dicti anni, usque ad expugnationem intercesserint septuaginta quinq; dies. Quibus Maiestas Vestra perspiciet labores, pericula, & infortunia, quæ sui uasalli subiere, in quibus quantum eorum personas ostenderunt, ex gestis ipsis dignosci potest.

Et omnibus illis septuaginta quinq; diebus, quibus obsidio continuata est, nullus fuit sine pugna cum hostibus, aut magna, aut aliquali, & in die captiuitatis dicti Guautimucin, & expugnationis ciuitatis Temixtitan, post coaceruata spolia, & prædam, quam habere potuimus, reuersi fuimus in castra gratias agentes deo de misericordia qua nos prosecutus fuerat, et de tam optata uictoria, qua nos potiri pientissime permiserat.

Fuimus ibi in castris tribus, aut quatuor diebus, ordinem adhibendo plurimis rebus, quæ conducebant, & deinde deuenimus ad ciuitatem Cuioacan, ubi hactenus moram traxi incumbendo, ut modum & regimen adhibeam, pacatasq; reddam has prouincias.

Collecto auro, & alijs rebus, consilio Maiestatis Vestræ officialium illud fundi curauimus, quod fusum ascendit ad centum, & uiginti millia Castellanorum, cuius consignata fuit quinta portio Maiestatis Vestræ thesaurario absque quinta portione aliarum rerum, quæ Maiestati Vestræ pertinebant seruituti ascriptarum, aliarumque rerum, ut diffusius apparebit in relatione omnium, quæ Maiestati Vestræ spectauerint, quæ erit subscripta nostris nominibus. Aurum uero, quod superfuit partitum fuit inter me, & Hispanos, prout consuetudo, seruitium, & qualitas cuiusq; postulabat, & ultra prælibatum aurum, inuenta sunt quædam emblemata aurea, ex melioribus data est quinta portio dicto Maiestatis Vestræ thesaurario.

In præda, qua potiti fuimus in ciuitate, habuimus parmas quasdam aureas, & pinnas, & alia ex plumis fabrefacta tam mirabilia, ut scriptis demonstrari non possint, nec eorum excellentia comprehendi potest, ni uideantur,

&

A & quum essent talia, partiri debere nō est uisum, sed illa Maiestati Vestrę donari debere. Quapropter commilitones omnes conuenire iussi, & eos rogaui, ut læto animo paterentur, ut ea Maiestati Vestrę transmitterentur, et portionem eam, quæ eisdem & mihi obueniebat, Maiestati Vestræ condonaremus, & ipsi læto animo annuere, & eo pacto dictū donū Maiestati V. transmittimus per procuratores, quos concilium huius Nouę Hispanię destinat.

Quum ciuitas Temixtitan primas obtineret partes in his prouincijs, magnięq; esset nominis, uisum est, cuidam potenti domino maximæ prouinciæ nomine Mechuacan (quæ septuaginta leucis aberat à ciuitate Temixtitan) innotuisse qualiter eam destruxeramus, soloq; æquaueramus. Et animo uoluens dominij illius amplitudinem, & munimen dictæ ciuitatis, existimauit, quod postquam tanta urbs nobis obsistere non eualuerat, nihil nobis obstare possit, at metu adductus, legatos quosdam ad me destinauit, & eius nomine mihi adhibitis interpretibus nunciarunt, eorum Dominum percepisse nos magni domini esse uasallos, & si læto animo ferrem, ipsi, & sui quoque cuperent esse Maiestatis Vestræ uasalli, & maxima nobiscum iungi consuetudine. Et ipse responsum dedi, id ueritate fulciri. Nos esse uasallos cuiusdam magni Domini qui erat Maiestas uestra, & omnes, qui esse recusarent, illis bellum inferre constitueramus, & quod dominus illorum, & ipsi optime fecerant. Et cum pauco tempore ad me cognitio maris Australis Indici delata esset, ab eis informationem cepi, si per eorum prouinciam illuc proficisci possem, & ipsi responsum dedere, iri posse. Quos rogaui, ut Maiestati Vestræ informationem transmittere possem, circa dictum mare, ut per suam prouinciam illuc adducerent duos Hispanos, quos illis consignarem. Et ipsi retulere se læto animo ita facere uelle. Vt tamen possent peruenire ad mare, cogebantur transire per prouinciam cuiusdam magni domini, quo cum ipsi bella gerebant, & propterea tunc temporis ad mare proficisci non poterant.

B Dicti legati è Mechuacan apud me moram traxere per tres, aut quatuor, dies, & coram eis equites aliqua leuia prælia inire iussi, ut in sua prouincia ista recenserent. Et quum eis fuissem emblemata impartitus quædam, expediui eos una cū Hispanis, ut proficiscerētur ad dictā prouinciā Mechuacan.

Vt ante posito capite demonstraui, potentissime Domine, non diu ante cognitionem aliquam habueram de alio mari Australi Indico, & cognoscebam, quod aberat duobus, aut tribus locis ad duodecim tredecim, & quatuordecim dietas ab hoc loco. Et magno tenebar desiderio, quum scirem seruitium immensum Maiestati Vestræ ex eo prouenturum, maxime quum omnes aliquam habentes scientiam, aut aliquam experientiam in nauigationibus Indorum, certo crediderint, quod si forte in his locis detegeretur mare Australe Indicum, detegerentur plurimæ insulæ dites auro, & gemmis, emblematibus, & aromatibus, & detegerentur multa secreta, & admiratione digna, & hoc affirmant pariformiter omnes periti, & experimentum habentes in Cosmographia. Et eo desiderio, & ut ex hoc Maiestas Vestra à me haberet hoc singulare, & memorabile seruitium, destinaui quatuor Hispanos, duos ad quasdam prouincias, reliquos ad duas alias, & cum eis informationem, quæ itinera tenere deberent, & quum dedissem homines nobis amicos, qui eos conducerent, & cum illis proficiscerentur, discessere, & eis iniunxi, ne sisterent donec ad ipsum mare peruenirent, & si illud detegerent, caperent possessionem illius realem, & etiam corporalem Maiestatis Vestrę nomine. Et quidam ex eis profecti sunt per spatium centum & triginta leucarum per plures bonas prouincias absque impedimento, & profecti sunt ad mare & cepere possessionem, & in signum constituere cruces aliquas in illius littore, & inde ad aliquot dies reuersi sunt cum responsione dictæ detectionis, & mihi sigillatim de omnibus informationem dedere, & aliquos ex accolis dicti maris adduxere. Similiter attulere inditia auri ex multis aurifodinis, quæ inuenere in illis prouincijs, per quas transiuere, quæ cum alijs in-

ditijs impræsentiarum Maiestati Vestræ transmitto. Reliqui uero aliquantulum diutius morati sunt, quoniam ipsi emensi sunt iter centum & quinquaginta leucarum ab alio latere, donec peruenerint ad dictum mare, & illi similiter cepere dicti maris possessionem, & attulere latissimam informationem illius littoris, & aliqui ex accolis cum illis aduenere, & eos, aliosq; hilari uultu excepi, & post datam ipsis informationem magnæ potentiæ Maiestatis Vestræ ad patrios lares læti reuersi sunt. A

Alia relatione potentissime domine Maiestati Vestræ significaui, qualiter eo tempore, quo Indi me profligarunt, & prima uice me à ciuitate Temixtitan eiecerant, defecerant à Vestra Maiest. omnes prouinciæ dictæ ciuitati subiectæ, & nobis bella intulerant, & duce hac relatione Maiestas Vestra poterit inspici iubere, qualiter coegimus ad illius regale seruitium maiorem partem prouinciarum quæ defecerant, & quoniam quædam prouinciæ quæ adiacent mari Australi Indico, per decem, quindecim & triginta leucas, post defectionem ciuitatis Temixtitan defecerant, & eorum incolæ proditorie interfecerant ultra centum Hispanos, & ego donec modum imposuissem huic bello, non habueram uires ad transmittendum copias contra eos, & expeditis illis Hispanis, qui fuerant reuersi à detegendo mari Australi Indico, constitui mittere Condisaluum de Sandoual maiorem executorē comitantibus triginta equitibus & ducentis peditibus, & Indis nobis amicis, & cum aliquibus ex primatibus ciuitatis Temixtitā, ad illas prouincias Tatactetelco, Tuxtebeque, Guatuxto, & Aulicaba. Dato illi ordine, quē obtinere deberēt in hac expeditione, cœpit dirigere se ad eam executioni demandandam.

Eo tempore locumtenens, quem dimiseram in ciuitate Finium Securitatis, quę est in prouincia Tepeaca, uenit ad hanc ciuitatem Cuioacan. Atque me admonuit, qualiter incolæ dictę prouinciæ, & aliarum eidem uicinarum M. V. uasalli damna patiebantur ab incolis prouinciæ cuiusdam Guaxacaque nomine & propterea illis bellum inferebant, quoniam nostra iuncti erant amicitia, & quod ultra huic rei remedium imponendum, erat optimum tutam reddere prouinciam Guaxacaque, quoniā ea ibatur ad Mare Australe Indicum, & si eam pacatam redderemus, esset res admodum proficua, tam pro iam dicta, quam pro alijs plurimis causis, de quibus post hęc referam Maiestati Vestræ. Et dictus locumtenens mihi retulit, se optimam habere informationem sigillatim de omni ea prouincia, & paucis illam militibus subigere possemus. Ille enim dum ipse in castris essem contra ciuitatem Temixtitan, eo profectus fuerat, quoniam incolæ prouinciæ Tepeaca institerant ut illis bellum inferret, quum tamen ipse non adduxisset ultra uiginti, aut triginta Hispanos, illum redire coegerant, quamuis non eo spacio quo ipse desiderasset, & ego audita eius relatione, eidem equites impartitus sum duodecim, & pedites Hispanos octuaginta, & dictus maior executor una cum locum tenente discessere comitantibus suis commilitonibus ab hac ciuitate Cuioacan tricesima Octobris, Anno Millesimo quingentesimo uigesimo primo. Et quum peruenissent ad prouinciam Tepeaca, milites suos recensuerunt, & quilibet discessit ad sibi commissam prouinciam, & maior executor inde ad uiginti dies ad me literas dedit se peruenisse ad prouinciam Guatusco, & quamuis multum timeret aliquam oppressionem ab hostibus accipi posse, quum gens esset bello agilis & maximas haberent uires, omnipotenti tamen placuit, ut eum pacifice exceperint & quamuis ad alias non peruenisset prouincias, certe arbitrabatur omnes incolas illarum deditionē facturas Maiestati uestrę, & post dies quindecim ab eo recepi literas, quibus mihi significauit, illum ulterius profectum, & omnes eas prouincias iam esse pacatas. Et illi uidebatur, ut inde plus fructus caperetur, in ea coloniam locandam, ut multo ante consulueramus, admonuitq; ut prospicerem quid in hoc esset per eum agendum. Rescripsi, gratias agendo ei de labore in ea expeditione per eum suscepto ad Maiestatis Vestræ commodū, & illi significaui B

ficaui sententiam suam esse optimam circa coloniam deducendam,& mandaui ut ædificaret ciuitatem ad Hispanorum habitationem in prouincia Taxrebeque,& nomen sibi imponeret Medelin, & destinaui nomina iudicum & regentium, & aliorum officialium. Quibus omnibus iniunxi, ut optime prospicerent, ea quæ commoda essent, & conducerent seruitio Maiestatis Vestræ, & quod incolæ bene haberentur.

Locumtenens ciuitatis finiũ Securitatis,cum suis cõmilitonibus discessit ad prouinciã Guaxaca comitante magna copia hominum circumuicinorum nobis amicorũ.Et quamuis incolæ dictæ prouincię sibi obsistere cœpissent,& bis,aut quater cũ eis strenue,et acriter pugnã iniuissent,tandẽ se pacifice dedidere absq; aliquo illorũ incõmodo, & de omnibus sigillatim ad me scripsit,& mihi significauit prouinciã esse optimã,& aurifodinis refertam,et ad me destinauit optima auri indicia,quę una cũ alijs Maiestati Vestrę transmitto,& ipse remansit in ea prouincia expectans quid sibi uellem iniungere.

Quũ ordinem posuissem ad has duas prouincias debellandas, & quum cognoscerem optimum eorum euentum, & quum prospicerem me iam tres collocasse Hispanorum colonias, & maior pars illorum mecum degebat in ciuitate Cuioacan, & quum consuluissemus quo in loco aliam locaremus coloniam circa lacus,quum ea magis indigeremus ad tutelam, & quietem omnium harum prouinciarum & similiter cernentes ciuitatem Temixtitan. quæ erat res tam celebris,& quam hactenus magnifeceramus,& de qua meminimus,uisum est nobis in ea coloniam ponere,solo enim tota erat ęquata. Et ego fundos partitus sum illis,qui eam inhabitare constituebant,& nominati sunt iudices, & regentes Maiestatis Vestræ nomine, ut in eius regnis fieri consueuit,et dum domus construuntur,constituimus moram trahere in hac ciuitate Cuioacan, ubi impræsentiarum sumus à quatuor, aut quinque mensibus,in quibus dicta ciuitas Temixtitan reficitur,& est ciuitas pulcherrima,& credat Maiestas Vestra, quod indies fiet nobilior, & amplior, adeo, ut quemadmodum transactis temporibus fuit primas, & dominatrix omnium harum prouinciarum,in futurum quoque fore speramus,& fit,fietq; ita, ut Hispani sint in ea munitissimi,tutiq;,& multum incolis prævalentes, & adeo,ut nullo pacto ab eis lædi possint.

Interim,ut dixi, Dominus prouinciæ Tatutepeque(quæ hæret mari Australi Indico, per quam duo illi Hispani profecti sunt ad illud detegendum) destinauit ad me quosdam è suis proceribus,& per eosdem se obtulit in Maiestatis Vestre uasallum,& destinauit munera aliqua, uidelicet emblemata quædam,& frusta auri, & alia ex plumis, quæ omnia consignata fuere Maiestatis Vestræ thesaurario,& ego gratias egi dictis nuncijs de omnibus,quę nomine Domini mihi exposuerant, & quędam illi afferenda sum impertitus & ipsi reuersi sunt multum læti.

Similiter eo tẽpore aduenere duo illi Hispani, qui profecti fuerãt ad prouinciã Mechuacã, per quã nuncij, quos Dominus illius ad me destinauerat, mihi retulerant,etiam ab ea parte iri posse ad mare Australe Indicũ. Sed eundum erat per prouinciam cuiusdam eorum hostis. Et cum Hispanis aduenit frater dicti domini è Mechuacan cum alijs primatibus, & familiaribus, qui ascendebant ad mille uiros,quos excepi, benignum aspectum eisdem exhibendo,& domini dictæ prouincię Calcucin nomine Maiestatem Vestrã donarunt,quodam munere parmarum ex argento, quæ ascenderunt ad multas selibras, & rerum aliarum, quæ omnia consignata sunt Maiestatis Vestræ thesaurario. Et ut modum nostrum prospicerent, & Domino suo nunciare, & recensere possent,in platea quadam conuenire iussi omnes equites,& coram eis concurrerũt,& prælia leuia iniuere,& pedites suo ordine, & milites aliqui pixides emisere, & tormentis turrim quandam impetendam curaui, qui admiratione maxima capti fuere circa ea,quæ in dicta turri acta sunt, & etiam quum equos currentes uidere,et eos adducẽdos commisi,ut proficiscerentur

rentur uisum destructionem ciuitatis Temixtitan, quam ubi conspexere, eiusque uires & munimina, quum sit in aquis constituta, maiori affecti sunt admiratione, & post quatuor aut quinque dies post multa exhibita ad eorum dominum afferenda munera & pro ipsismet, quę ipsi magni faciunt, in patriam læti discessere. Ante hac retuli Maiest. Vest. de flumine Panuco, quod est in littore infra ciuitatē Veræ Crucis per quinquaginta aut sexaginta leucarum spacium, ad quod naues Frācisci de Garai bis uel ter profectæ fuerāt. etiam acceperant maximum damnum ab accolis illius ob sinistrum modū, quem adhibuerant præfecti, quos illuc destinauerat, in rebus agendis cum dictis Indis. Et ipse cernēs, quod in omni mari Septentrionali Indico est maximus portuum defectus, & nullus est similis portui illius fluminis, et etiam, quoniam Incolæ illius prius uenerant ad me, & obtulerant se in uasallos Vestræ Maiestatis, & nunc bella intulerant, & inferunt uasallis Vest. Maiest. et nobis amicis, constitui illuc pręfectum aliquem destinare cum aliquibus militibus, & pacatas reddere omnes illas prouincias, & si esset tellus habitanda, ibi in ripa fluminis coloniam constituere. Omnes enim circumuicinos pacatos tutosque redderem, & quum essemus pauci & separati in tres aut quatuor portiones, propterea aliqua suberat contradictio, ne ulterius milites ab hoc loco extraherem, partim ut opem ferrem amicis nostris, partim quoniā post expugnationem ciuitatis Temixtitan, naues aduenerant, & adduxerāt quosdam equites, paratos esse iussi uiginti quinque equites, & pedites centū & quinquaginta, & præfectum cum illis, ut irent ad dictum flumen. Et quū hunc præfectum expedirem, uenerunt literæ à ciuitate Veræ Crucis, ad portum illius aduenisse nauim, qua uehebatur Christophorus de Tapia inuisor fundationum insulæ Hispanæ, à quo sequenti die literas accepi, quibus significauit aduentum suum ad has partes eam ob causam fuisse, ut earum regimen Maiestatis Vestræ nomine obtineret, & ad id habebat suas Regales commissiones, quarum copiam nullibi facere uolebat, donec nos coram colloqueremur, & eo instanti uoluisset ad me esse profectus, quum tamen haberet equos mari afflictos, itineri se non commiserat, & me rogabat, ut ordinem ponerem, quomodo conuenire possemus, aut ille huc ueniendo, aut ego illuc proficiscendo ad maris littora. Et quum literas eius accepi, illico responsum dedi asserens me admodum aduentu suo lætari, & quod nullus aduenisse poterat Maiestatis Vestræ mandato ad regimen istarum prouinciarum, quo plus gauderem: partim ob cognitionem, quæ inter nos intercesserat, partim ob educationem, & uicinitatem, quam habueramus inter nos in insula Hispana. Et quoniā pacatio istarum prouinciarum non erat firma, & solida, ut decebat, & qualibet nouitate ansam præberemus incolis prouinciarum ad studendum defectioni, & quum frater Petrus Malgereio ab Vria cōmissarius Cruciatæ interfuisset omnibus laboribus nostris, & optime noscebat, quo in statu res hic uersarentur, illius aduētus Maiestati Vestræ plurimum fuit proficuus, & nobis aliis illius doctrina, & consilium plurimum profuere. Illum obnixius rogaui, ut laborem susciperet, & dictum Tapia allocutū proficisceretur, & inspiceret prouisiones Maiestatis Vestræ: & postquam ille melius quam aliquis cognoscebat, quæ facerent ad eius regale seruitium, & ad bonum omnium istarum prouinciarum, quod ipse cōstitueret cum dicto Tapia ea, quæ conuenirent, postquam cognoscebat me in nullo deuiaturum ab eis: & in hoc eum rogaui præsente Maiest. Vestræ thesaurario, & ipsemet idem iniunxit. Et sic discessit profecturus ad ciuitatem Veræ Crucis, ubi dictus Tapia morabatur. Et ut in dicta ciuitate, & ubicunque dictus esset Tapia, omnia sibi exhiberentur, commodeque exciperetur, expediui dictum patrem una cum duobus, aut tribus meis commilitonibus. Et quū illi discessere, præstolabar eorum responsum, & interim aptaui me discessui componendo aliqua, quæ faciebant ad seruitium Vestræ Maiestatis, & ad pacationem, quietemque omnium istarum prouinciarum.

A Inde ad decem, aut duodecim dies, Iustitia, & regimen Ciuitatis Veræ Crucis, mihi scripserunt, dictum Tapiam exhibuisse prouisiones Maiestatis Vestræ, & gubernatorum suorum suo Regali nomine, & ipsi paruerant omni, qua decebat, obseruantia, & quo ad executionem, responsum dederant, quod cum maior regiminis portio apud me hic esset, & interfuerant oppugnationi ciuitatis, ipsi eos certiores redderent, ac omnes facerent, & adimplerent illud, quod plus conducere uidebatur Maiestatis Vestræ seruitio, & bono prouinciarum, & quod ex dicta respōsione, dictus Tapia aliquam conceperit displicentiam, & etiam tentauerat quædam scandalosa. Et quamuis illud multum displiceret, illis respondi rogando, & monendo, quod prius prospicientes Regale Maiestatis Vestræ seruitium laborarent obsequi dicto Tapiæ, & occasionem non præberent, quod aliqua oriretur dissensio, quoniam accingebam me itineri, ut illum conuenirem, & adimplerem Maiestatis Vestræ mandata, & id facerem, quod concerneret Maiestatis Vestræ seruitium. Et quum uellem iam discedere, & iter illius præfecti ad flumen Panuco abiecissem, quum (si ipse discederem) necessarium esset optimum ibi relinquere præsidium procuratores consilij istius Nouæ maris oceani Hispaniæ monuerūt me maximis protestationibus, quod hinc non recederem. Quoniam à breui tempore prouinciæ Temixtitan, & Mexico redditæ fuerant pacatę, mea absentia seditionem facere possent, Vnde eueniret maximum damnum Maiestati Vestræ, & inquietaretur prouincia. Et in dicta monitione aliæ plures causæ, & rationes continebantur, quibus demonstrabant me impræsentiarum non debere discedere, ab hac ciuitate, & dixere, quod ipsi cum autoritate consilij proficiscerentur ad ciuitatem Verę Crucis ubi erat dictus Tapia, & inspicerent prouisiones Maiestatis Vestræ, & mandata, & id agerent, quod Regali Maiestati Vestræ conducere uiderent. Et quoniam nobis
B uisum est ita oportere, & dicti procuratores discedebant, eisdem literas dedi ad dictum Tapiam significando ei ea, quæ acta erant, & ipse committebam uices meas Condisaluo de Sandoual maiori executori, Didaco de Sotto, & Didaco de Valdenebro, qui erant in ciuitate Veræ Crucis, ut meo nomine insimul cum Senatu illius, & una cum procuratoribus aliorum Senatuum uiderent, exequerentur que id, quod conduceret Maiestatis uestræ seruitio, & bono prouinciarum. Illi enim erant, & sunt tales, ut ita essent facturi. Et quum peruenissent eo ubi dictus Tapia erat, qui iam iter ingressus erat, & pater frater Petrus secum proficiscebatur, monuerunt illum, ut reuerteretur & simul reuersi sunt ad ciuitatem Cempoal, & dictus Christophorus exhibuit mandata, & prouisiones Vestræ Maiestatis, quibus omnes obedientiam ea reuerentia, qua Maiestati Vestræ parere debent, exhibuere: ad ea tamen executioni demandanda Maiestati Vestræ supplicabant, quoniam id Maiestatis Vestræ seruitio conducere maxime arbitrabantur rationibus, & causis in supplicatione contentis, quam conscripsere, ut latius ea gesta sunt, & procuratores, qui ueniunt ex noua Hispania afferunt subscriptam manu notarij publici. Post multas monitiones hinc inde factas inter dictum Tapiam & procuratores, iam dictus Tapia nauim suam ascendit, quia ita facere monitus fuit, quoniam propter eius aduentum, & mansionem in his prouincijs, & quia publicatum erat ipsum gubernatorem, & capitaneum harum prouinciarum aduentasse, seditionem faciebant, & incolæ è Mexico, et Temixtitan composuerant cum istis prouincijs deficere, & proditionem machinari, à qua euadere fuisset difficilius, quam à prima. Quæ fuerat huiusmodi, quod aliqui ex incolis è Mexico ordinem dederant cum incolis earum prouinciarum, ad quas subigendas destinaueram maiorem executorem, ut ad me proficiscerentur maxima celeritate, & significarent per littora uagari decem & octo naues magnis copijs, & terram non capere, & quia gens amica esse non posset, si uellem ipsi se accingerent, & mecum eo proficiscerentur, mihi opem laturi, & ut fidem illis adhiberem nauium formas papi-

ro pictas ad me detulere. Et quum hoc secreto mihi nunciassent illico eorum animum agnoui, & fraudem subesse, & circumuentionem, ut me ab hac prouincia abducerent, quia cum aliqui ex primatibus audiuissent me discessurum, & me nunc in prouincia continerem, alium ordinem adinuenerant. Omnia secum dissimulaui, & postea aliquos carceri mancipaui, qui hæc machinati fuerant. Ita ut aduentus dicti Tapiæ, & quod non habebat notitiam patriæ, & incolarum, maximam suscitauerit seditionem, & sua hic mansio maximo fuisset incommodo, ni deus remedium apposuisset, & plus commodi contulisset Vestræ Maiestati, manere in insula Hispana, & prætermittere suum huc aduentum, & prius Maiestatem Vestram consulere, & eidem significare, quo in statu essent res harum prouinciarum, postquam hæc omnia nouerat ex nauibus, quas ad dictam insulam Hispanam transmiseram ad subsidium euocandum, & luce clarius cognoscebat, iam remedium appositum scandalo, quod euenerat aduentu classis Pamphili de Naruaez, per ea potissimum, quæ per consilium, & regimen Maiestatis Vestrę constituta fuerant, & eo maxime, quia ab Admirante, iudicibus, & officialibus Maiestatis uestræ, qui resident in dicta insula Hispana, multoties prælibatus Tapia monitus fuerat ne daret operam transfretandi ad has prouincias, nisi prius Maiestas Vestra certa fieret omnium, quæ in illis euenissent, & ob id aduentum eius sub pœnis quibusdam inhibuere, qui modis quibusdam, quos secum tenuit potius considerans suum particulare interesse, quam id, quod seruitio Maiestatis Vestræ conduceret, tantum effecit, ut inhibitionem iam dictam sui aduentus reuocauerint. Maiestati Vestræ omnia retuli, quando dictus Tapia ab his oris discessit, ea procuratores, & ego non fecimus. Ipse enim idoneus nostrarum literarum exhibitor non uidebatur, & etiam ut maiestas Vestra cognoscat, & credat, quod in non recipiendo dictum Tapiam Maiestas Vestra commodum maximum consecuta est, ut latius quando, & quoties necesse erit, demonstrabitur.

Capite quodam anteriori Maiestati Vestræ significaui, qualiter præfectus ille, quem destinaueram ad subigendam prouinciam Guaxaca, eam pacatam obtinebat ibiq; præstolabatur quid illi essem mandaturus. Et quoniam eo indigebam, quum esset locumtenens, & iudex in ciuitate finium Securitatis, illi literis iniunxi, ut octuaginta illos pedites, & decem equites, quos secum habebat, Petro de Aluarado consignaret, quem destinabam ad deuincendam prouinciam Tatutepeque, quæ distat per quadraginta leucas à prouincia Guaxaca, prope mare Australe Indicum, et bellum inferebant, et damna intolerabilia his, qui se subdiderant Vestræ Maiestati, & incolis prouinciæ Tatutepeque, quoniam nobis promiserant, nos per eorum prouinciam proficisci ad detegendum mare Australe Indicum. Et dictus Petrus de Aluarado discessit ab hac ciuitate ultima die Ianuarij, instantis Anni, & comitātibus militibus, quos hinc abduxit, & illis, quos recepit in prouincia Guaxaca, in unū conuenere quadraginta equites, & ducenti pedites. Inter quos erant quadraginta pixidibus, & balistis utentes, et duo erant illis parua campestria tormenta, & inde ad dies uiginti literas accepi à dicto Petro de Aluarado, qualiter erat in itinere ad dictā prouinciā Tatutepeque, & me certiorē faciebat, se captiuos habuisse quosdā exploratores, dictæ prouinciæ incolas: et quū ab eis informationē cepisset, illi retulerāt, Dominū Tatutepeque, una cū illius copijs eū in campis præstolari, & ibat ea sententia, ut omnia eidem possibilia efficeret, ut pacatā redderet eā prouinciā, & ad hoc ultra Hispanos secum adducebat plures, et belligeros homines. Et cum maximo desiderio huius negocij euentum expectarem, die quarta Martij præsentis Anni literas accepi à dicto Petro de Aluarado, quibus significabat se prouinciam ingressum, & quod tres aut quatuor coloniæ eidem obsistere ausæ fuerant, in obsistendo tamen non permanserant, & ingressus fuerat ciuitatem Tatutepeque, & secundum ea quæ apparuerant, fuerat optime receptus, & dominus

A nus illius uoluerat,ut hospitaretur in quibusdam suis magnis domibus, quæ cooperta erant palea,& quum essent sitę loco nō admodum condecenti pro equitibus,eas habitare noluerat. Sed descendebat ad aliam ciuitatis partem quę erat planior,et etiā ideo id fecerat,quia ad aures eius deuenerat,illos cōstituisse ipsum, & uniuersos socios eius uelle eo pacto interficere, & quod cum Hispani essent in illis domibus quæ erant amplissimæ, eisdem ignem inijcere,& omnes comburere.Et cum deus illi hoc negotium detexisset, dissimulauerat,& secum in planiorem locum adduxerat illius prouinciæ dominum,& filium suum quos tenuerat,& eos habebat in potestate sua tanquam captiuos: & ipsi concesserant eidem ultra uiginti quinque millia Castellanorum,& arbitrabantur ut relatione illius subditorum audiuerant,illum maximum obtinere thesaurum, & quod omnis illa prouincia erat ita pacifica, ut nihil supra,& habebant suas nundinas & commertia, ut prius facere consueuerant: & illam prouinciam asserebat esse ditissimam aurifodinis, & quod eo pręsente inditia extraxerant,quę mihi transmisit,& quod per dies tres aut quatuor progressus fuerat ad mare, & illius possessionem Maiestatis Vestræ nomine acceperat, & in illius præsentia extraxerant gemmarum inditium, quod similiter mihi transmisit, quod una cum inditijs aurifodinarum Maiestati Vestræ destino.

Quum deus omnipotens negotium hoc optime dirigeret,et adimplebatur desiderium,quo ardeo ad Maiestati Vestræ inseruiendum in hoc Australi Mari Indico detegendo, cum res sit tanti momenti, diligentissime prouidi,quod in uno ex locis tribus, ubi mare detexi, duæ mediocres construuntur carauellæ & duo bergantini. Carauellæ erunt ad detegendum,& bergantini ad legenda littora, & ad hoc destinaui duce quodam homine diligenti
B quadraginta Hispanos, inter quos sunt magistri, & fabri lignarij littorum, & tabularum magistri, & fabri ferrarij, & homines mari uersari soliti,& parari iussi in ciuitate Verę Crucis pro clauis,uelis,et alijs facientibus ad dicta duo nauigia. Properabimus,quantum nobis fuerit possibile,ut perficiantur, æquori committantur. Quod perfectum opus (credat Maiestas uestra) erit maior res, & ex qua maius commodum Maiestatis Vestræ redūdabit,quam ex re aliqua,quæ euenerit,postquam Indorum loca reperta sunt.

Cum essem in ciuitate Thesaico, antequam ab ea exirem, ut obsidione cingerem ciuitatem Temixtitan,componendo, & dirigendo ea, quæ erant opportuna ad dictā obsidionē, curam non adhibens ad illa quę per quosdam machinabātur,ad me profectus est unus,qui huic intererat proditioni,& me certiorem reddidit, amicos aliquos Didaco Velazquez,commilitones meos mihi parasse proditionem,ut me interimerēt,& iam inter se elegerant pręfectum,prætorem,& alios officiales,& omnino prouiderē de remedio,postquam uidebat, quod ultra scandalum inde successurum in personam meam, certum erat nullum Hispanum posse euadere, quum essemus alter alteri contrarij,& quod propterea non solum hostes paratos inueniremus,sed etiam illos, quos nobis amicos arbitrabamur,laboraturos,ut nos omnes ad unū interficerent. Quamprimum tam magnam proditionē detectā conspexi, gratias Deo Opt. Max. egi, quoniam in eo omne uersabatur remediū, & illico capiēdum curaui ex illis unum,qui erat autor, qui sua sponte fassus est quod ipse constituerat,composueratq; cum multis, quos in sua confessione nominauit, ut me interficerent aut caperent, & occuparent regimen prouinciarū pro Didaco Velazquez,& ueritas erat,illum constituisse creare præfectum & iudicem maiorem,& ipse esse dębebat maior executor, & me aut interficere, aut capere debebant, & in hoc conuenerant multi, quos descripserat in copia quadam,quę inuenta est in eius habitatione,quamuis lacerata,cum aliquibus ex dictis,quos ipse nominauit, cum quibus prædicta tractarat. Et non solum hæc acta fuerant, & consulta in ciuitate Tesaico, sed illa iam inceperant,& tractarant, dum incumberemus bello prouinciæ Tepeaca. Et audita

audita illius confessione, qui nominabatur Antonius de uillafanna, qui oriundus erat è Zamora, & quum eam ratam habuisset, iudex quidam & ego illum morte dignum iudicauimus, & ita executum est in illius personam. Et quamuis in hoc comperierimus plures conscios, dissimulaui secum amicabiliter agendo, quia cum casus mihi pertineret (quamuis aptius dici posset Vestræ Maiestati) nolui contra eos rigorose procedere, quæ dissimulatio non multum profuit, quoniam postea aliqui factionis dicti Didaci Velazquez quæsiuere aduersus me pluries insidiari, & secreto multos mouere tumultus, & scandala, ut plus mihi cauendum fuerit ab illis, quam à nostris hostibus. Deus tamē omnipotens ita direxit omnia, quod absq; aliqua in eos animaduersione, omnis est inter nos tranquillitas, & requies, & si in posterum aliquid audiero, in eos animaduertam, prout dictabit iustitia.

Post expugnationem ciuitatis Temixtitan, dum morarer in ciuitate Cuioacan, ab humanis excessit Don Ferdinandus dominus ciuitatis Thesaico, cuius mortem omnes moleste tulimus, cum esset fidelis Maiestatis uestræ uasallus, & Christianis amicissimus. Et consilio, consensuq; dominorum, & primatum illius ciuitatis, & prouinciæ Maiestatis Vestræ nomine regimen concessum fuit fratri suo minori, qui baptisma suscepit, & illum Don Karolum nominauimus, & ut hactenus uideri potest, sequitur uestigia fratris sui, & admodum delectatur nostro habitu, & consuetudine.

Alia Relatione Maiestati uestræ significaui, qualiter prope prouinciam Tascaltecal, & Guaxacingo erat mons rotundus, & excelsus, à quo ferme per exibat fumeus globus, qui recto tramite sagittæ uelocitate in auras ascendebat, & quoniam nobis asserebant, rem eam esse periculo plenam, & eos qui scandebant mori, iussi Hispanos quosdā ascendere, ut conspicerent, quo modo esset mons in cacumine. Et eo tempore, quo ascenderunt, ille fumeus globus exiuit tanto cum strepitu, quod nec potuerint, nec ausi fuerint peruenire ad cacumen montis unde exit ille fumus, & erat spacium duorum basilistæ iactuum ab uno ore ad aliud. Est enim mons latus in circuitu per tres, aut quatuor leucas, habet talem profunditatem, ut infimam illius partem prospicere nequiuerint & ibi inuenere frusta sulphuris, quæ fumus expellit. Et dum semel ibi essent, audiuere fumi ascendentis strepitum, & ipsi descensum accelerarunt, antequam tamen peruenissent ad medium montis, rotatim aduentabant plurima saxa, & propterea conspexere se in maximo constitutos periculo, & Indi claro illud facinori ascripsere, illuc proficisci quo illi ascenderunt.

Alijs literis Maiestati Vestræ significaui, incolas harum prouinciarum esse maioris capacitatis, & ingenij reliquis incolis aliarum insularum, & uidebantur nobis tantæ intelligentiæ, & rationis quātum mediocriter uni sufficit. Et propterea tunc mihi non uidebatur, ut Hispanis inseruire cogerentur, quemadmodum incolæ aliarum insularum. Et etiam hoc cessante, acquisitores, & coloniæ locatæ in his partibus se sustinere, & alere non possent, & nec tunc Indos astringeramus, & Hispanis aliquod adhiberetur remedium. Mihi uidebatur Maiestatem Vestrā cōmittere, ut ex redditibus, qui hic Maiestati Vestræ pertinent, subleuarentur pro uictu, & expensis factis, et in hoc committeret prouideri illud, quod plus conducere uideretur seruitio suo, ut de omnibus latius Maiestati Vestræ significaui. Et postea uisis, & consideratis maximis, continuisq; Maiestatis Vestræ expensis, & quod potius omnibus modis augere debebamus illius redditus, quam causam præbere, ut minuerentur, inspecto etiam longo tempore, quo bello incubuimus, & necessitate, debitisq; quibus astringebamur, & dilatione, quę intercedebat, donec Maiestas Vestra aliquid posset constituere, & etiam maxima importunatione M. V. officialium, & omnium Hispanorum, fui quasi coactus dominos, & incolas harum prouinciarum deponere ad manus Hispanorū, considerando seruitia, & acta, quæ ipsi Maiestati Vestræ exhibuere in his partibus, ut in-

ut interim dum Maiestas Vestra aliud iubeat, uel hoc idem confirmet, dicti domini, & incolæ Hispanis inseruiãt, & cuilibet Hispano, cui fuerit conces/sus exhibeat ea, quibus indigebit ad sui sustentationem. Et hic modus fuit initus multorum consilio, qui optime norunt, & intelligunt mores istarum prouinciarum. Non potest haberi modus melior, & qui plus cõueniat, tam ad sustentationem Hispanorum, quam ad conseruationem Indorum, et ut be ne secum agatur, pro ut latius Maiestati Vestræ exponẽt procuratores, qui uenient ex hac Noua Hispania. Pro rebus, & pagis Maiestatis Vestræ, con/signatæ sunt prouinciæ, & urbes meliores, & aptiores. Supplico Maiestati Vestræ in hoc prouidendum committat id quod plus conducere uidebitur Maiestatis Vestræ seruitio.

Catholice domine deus omnipotens uitam, regalem personam, & poten tissimum statum Vestræ Cæsareæ Maiestatis conseruet, augeatq; cum incre mento maiorum Regnorum, & Dominiorum, ut regale cor suum desiderat.

Ex ciuitate Cuioacan, istius suæ Nouæ maris oceani Hispaniæ, die quin/tadecima Maij. Anno Domini. Millesimo quingentesimo uigesimo secũdo.

Potentissime Domine Vestræ Cæsareæ Maiestatis hu millimus seruus & uasallus, qui Maiestatis Vestræ rega/les pedes & manus deosculatur, Ferdinandus Cortesius.

POtentissime Domine Vestræ Cæsareæ Maiestati Relationem facit Fer/dinandus Cortesius illius Præfectus, & iustitia Maior in hac Noua maris Oceani Hispania, quemadmodum Vestra Maiestas inspici iubere poterit. Nos enim Maiestatis Vestræ Officiales tenemur omnia referre, & compu/tũ dare de omnibus, quæ euenere in his partibus, & in his literis omnia trãs/mittuntur, & ea est mera ueritas, & propterea non est necesse, ut nos diffusi/us scribamus. Sed omnia Relationi dicti præfecti remittemus.

Inuictissime, ac Catholice Domine, Deus omnipotens uitam, & rega/lem Maiestatis Vestræ personam, & potentissimum statum conseruet, auge/atq; cum incremento maiorum Regnorum, Dominiorumq;, ut re/gale cor suum desiderat. Ex Cuioacan, die. XV. men/sis Maij. M. D. XXII.

Potentissime Domine Vestræ Cæsareæ Maiestatis humiles ser/ui, & uasalli, qui Regales Maiestatis Vestræ pedes & manus deosculantur.
Iulianus Alderete, Alphonsus de Grado, Bernardinus Vazquez de Tapia.

DE FRATRVM MINORVM REGVLARIS OBSERVAN/tiæ profectu & animarum lucro in HuKetan, siue Noua Hispania, Epistola uenerandi patris fratris Martini de Valentia custodis sancti euange/lij in terra præmissa, ad Reuerendum P. F. Matthiam Vueniss/se in generalem commissarium Cismontanum eorundem fratrum.

REVERENDE ac dignissime pater, frater Martinus de Valen tia custodiæ sancti euangelij custos, & cæteri ordinis minorum regularis obseruantiæ fratres, in hac Noua Hispania degentes, filij & subditi Reuerendissimæ paternitatis Vestræ, obedienti/am fidelem cum osculo manuum. Nos quidem cõstituti sumus in extremis mundi partibus apud Indos in magna Asia, ubi Christi Euange/lium à filijs & subditis Vestris primum cœpit prædicari, & noua fidei semi/

 na pu/

na pululare,in arentibus antea sulcis, quia riuos eius inebrians gratia salua toris in stillicidijs eorum multiplicauit genimina eius. Nam ut uere loquar non autem hyperbolice, plusquam decies centena millia Indorum sunt à filijs Vestris baptizata, quorũ quisq; præsertim illi duodecim, qui missi sunt una mecum à Reuerendissimo domino Cardinali sanctę crucis patre nostro fratre Francisco de angelis, cum esset minister generalis, plusquam centum millia baptizauit, omnes illi præter me didicerunt linguam Indorum, imò uarias linguas eorundem. Et in eis prædicant, & instruunt innumeram multitudinem eorum, & inter eos infantuli, & pueri magnatorum naturalium filij largam nobis spem imponunt: qui à fratribus nostris instruuntur, & uita, & moribus religiose nutriuntur, in nostris cœnobijs quæ condidimus fere iam uiginti, & indies multiplicantur & cõstruuntur ab eisdemmet Indis feruida deuotione. Et in quolibet habemus in habitaculis cõtiguis nostris conuentibus plusquam quingẽtos pueros, In quibusdam parum minus, in quibusdam uero satis plures qui iam in doctrina Christiana sunt instructi, et prędicãt filij patribus suis, & in ambone publice miro modo: & multi ex eis docent alios pueros qui canunt horas dominæ nostræ quotidie, & surgunt illa eadem hora, qua fratres & in sua ecclesia seorsum ad matutinum, & canunt solenniter missas, sunt enim tenacis memoriæ ualde dociles & perspicaces, sunt pacifici, inter eos nunquam est rixa, nec iurgium inter eos, loquuntur submissa uoce, depressis oculis, mulieres fulgẽt incredibili honestate, & uerecundia fœminea naturaliter inest eis. Confessiones illorum maxime fœminarum sunt incomparabilis puritatis & inauditæ claritatis: sacrosanctũ Eucharistiæ Sacramentum abundanti effusione lachrymarum suscipiunt, religiosos pręcipue minores pro magno ducunt, quia primo eos cognouerunt, & per dei gratiam bonum exemplum ab eis accipiunt, maxime eis obediunt, & ab eis indita ieiunia, ac alia exercitia pœnitentialia deuotione magna sumunt, in doctrina Christiana ualde proficiunt, & satis afficiuntur ad illa quæ sunt fidei nostræ catholicæ, & quam propere discunt, ea melius quã pueri Hispanorum. Ad laudem dei cui est honor & gloria, in secula seculorum, Amen. Ex conuentu nostro Thalmanaco prope magnam ciuitatem Messicanan, custodiæ sancti Euangelij. Die duodecima mensis Iunij. Anno Domini Millesimo quingentesimo tricesimo primo.

SEQVITVR ALIA LITERARVM COPIA SVB EADEM data missarum Reuerendo patri electo cæterisq; patribus capituli generalis Tholosani in festo Pentecostes Tholosæ celebrati. Anno domini M. D. XXXII. Per Reuerendum Patrem, dominum Episcopum illius ciuitatis magnæ, quæ dicitur Temixtitan Mexico, in HuKetan, & alios patres ibi commorantes.

EVERENDI Patres, notum uobis facimus nos in magnis & assiduis laboribus erga infidelium conuersionem esse occupatos. Ex quibus pręuia Dei gratia, per manus fratrum nostrorum ordinis Sancti Francisci de regulari obseruãtia, baptizata sunt plusquam ducenta quinquaginta millia hominum, quingenta deorum templa sunt destructa, & plusquam uicęsies mille figuræ dęmonum, quas adorabant, fractæ & combustæ. In multis enim locis structa sunt sacella & oratoria, in pluribusq; arma decora & fulgida sanctæ crucis sunt eleuata, & ab Indis adorata. Et, quod horrẽdum dictu, olim solitum erat, uidelicet in illa magna ciuitate Temixtitã, dijs suis annuatim ultra uiginti millia puerorum puellarumq; corda sacrificare: iam illa humana corda non dæmonibus, sed altissimo deo per doctrinam & bonum exemplum fratrum nostrorum innumeras laudis hostias offerunt, unde soli ipsi deo honor & gloria: qui

qui in illis locis à filijs Indorum, quos apud nos habemus, reuerenter adoratur, multaque ieiunia & disciplinæ, multiplicatæque orationes, lachrymæ & suspiria ab ipsis fiunt & emittuntur. Multi enim puerorum istorum bene legere, scribere, canere, & punctuare sciunt. Assidue confitentur, & deuotissime sanctum Sacramentum recipiunt, parentibus suis dei uerbum facunde proponunt prout à fratribus habent, ad matutinas horas surgũt. Et uirginis matris dei, ad quam specialem deuotionem habent, integrum officium dicunt, idola parentum suorum acutissime explorant, & ad fratres nostros fideliter asportant. Cuius causa à parentibus suis aliqui occisi sunt, uiuunt tamen laureati cum deo, unaquæque domus fratrum Francisci habet aliam domum sibi coniunctam pro pueris docendis ab artificibus Indorum constructam cum lectorario, dormitorio, refectorio, & deuoto sacello. Sũt enim ualde humiles & fratribus obtemperantes, & eos plusquam patres diligentes, sunt casti, & cum fratribus ueraces, sunt ingeniosi maxime in arte picturę, & cum deo tandem sortiti sunt animam bonam. Benedictus deus per omnia. Inter fratres in lingua Indica eruditos, est unus laicus Petrus de Gante nomine, illa lingua facundissime utens. Et sexcentorum puerorum & amplius curam habens diligentissimã, qui quidem frater est principalis paranymphus, tradens in diebus festiuis cum magna solemnitate, puellas Christianas bene doctas, talibus pueris in uxores: pro quarum puellarum manutenẽtia & doctrina, misit domina Imperatrix ab Hispania sex mulieres honoratas & doctas, & præcepit per literas, quod fieret una domus tam magna & completa, ut ipsæ mulieres recollectæ sub diocœsani fauore uiuentes, possent habere & docere mille puellas honeste uiuentes, & ita demum miro quodam modo ad fidem conuertuntur Indi, quando puellæ à fœminis, masculi à uiris religiosis prima fidei rudimenta discunt, & postremo parentibus ethnicis quę didicerunt, renarrant, ut bene dixisse de eis uideatur Dauid: Ex ore infantium & lactẽtium perfecisti laudem tuam. Valete in Christo & orate, ut quod deus cœpit, per suam clementiam perficiat.

EPITOME CONVERTENDI GENTES INDIARVM AD fidem Christi, adeoque ad Ecclesiam Sacrosanctam catholicam & apostolicam, Autore R. P. F. Nicolao Herborn, regularis obseruantiæ ordinis Minorum Generali Commissario Cismontano.

IN Christo sibi Reuerẽdis longeque probatiss. simul & eruditiss. patribus Ministris ordinis Minorũ regularis obseruantię, Prouinciarũ, Frãciæ, Francię. Parisiẽsis, Castellæ, Saxoniæ S. crucis. Saxoniæ. S. Iohannis baptistæ Turoniæ, Turoniæ pictauien. Arragoniæ. Argentinæ. Aquitaniæ Sancti Iacobi. Coloniæ Aggrippinæ. Sancti Bonauenturæ (seu prouincię Prouinciæ) Portugaliæ. Sancti Ludouici, Hiberniæ, Scotiæ Concoptionis, Daciæ, Britanniæ Angliæ Granatæ. Indiarum Insularum, sanctæ Crucis. Burgen. Maioricarũ, Angelorũ, Pietatis, Sancti Gabrielis, Carthaginẽsis, Flãdrię, Turingiæ. Inferioris Alemaniæ, sibi in Christo charissimis patribus & fratribus.

FRATER NICOLAVS HERBORN ORDINIS EIVSdem, partium Cismontanarum Generalis Commissarius, Christi gratiam & misericordiam optat.

Mox ubi Coloniense Capitulum (ut uocamus, ut uero alij Synodum) absoluissem, Reuerendi patres, redditus est mihi liber quispiam, quo Ferdinandi Cortesij complures, non sine multis periculis exantlatæ, & profectiones, & nauigationes per mare Oceanum, ad Indos usque, paucis uerbis erãt descriptæ. Legi obiter: nam per nego-

tia diutius, diligentiusq́ in eo uersari non licuit: offendi quoq́ multa ijs re- **A**
spondere, quæ nuper Tolosanis in Comitijs nobis renarrarunt patres, qui ciuitatem Temixtitan & Tumbensem incolũt, ac suis sermonibus per dei gratiam ad fidem conuerterunt, indiesq́ conuertunt, & in uinea domini desudant. Reputaui tum deinde altius mecum literas, quas Tolosam Illust. domina Imperatrix semper Augusta, ex Hispanijs ad nos transmisit, nos obtestãs, ac requirens, uti uiros probos, uita, moribus ac religione probatos ad eam gentem imbuendam destinaremus, simul & mitteremus quæ nuper apud Indos & Christo regum regi, & Carolo Quinto. Cæsari, Imperatoriq́ Maximo in deditionem uenit. Ego uero, qui necdum, neq́ in Gallias neq́ in Hispanias concessi, anxius mecum cogitaui quos maxime, & quales uiros eo mitterem. Neq́ enim temere quibuslibet, sed raris, sed integris, sed illustribus uiris id legationis reor committendum. Quandoquidem & Paulus alicubi suo Timotheo præcipit, ne cito quibuslibet manus imponat, sed delegat multoq́ iuditio antea examinet, quos in euangelij opus destinare decreuit. Nam & ipse quosdam ait esse qui non syncere annuncient, alios qui sua commoda spectent, paucos qui se, Timotheum, Titum, & cæteros euangelistas ueros & legitimos uerbi ministros sequantur. Nec modo id Paulus, sed & sacer ille apostolicus senatus, in designando Matthia obseruauit, & in posteros, iustißimis sanctionibus ceu per manus à maioribus nostris adeoq́ à Fratrum Minorum primipilo Francisco patre nostro sacerrimo propagatũ est. Ita enim infit in ea quam nostis regula: Quicunq́ fratrum diuina inspiratione uoluerint ire inter Saracenos & alios infideles, petant inde licentiam à suis ministris prouincialibus, Ministri uero nullis eundi licentiam tribuãt nisi eis, quos uiderint esse idoneos ad mittendum. Qui Francisci institutum hoc seculo misere ac impie lacerant, arrodunt, pessundãt Lutherani, respondeant, atq́ si quid in ijsce uerbis est, quod calumniari æquissimo iure potest, digito ostendant. Id si effecerint, dispeream, si non manibus pedibusq́ in eorum sententiam eam, uerum ut ut sese torserint, nihil scio efficiẽt. Stat enim **B**
ueritas ipsa quouis ariete robustior. Quicunq́, inquit, fratrum diuina inspiratione uoluerint ire inter Agarenos. Recte diuina inspiratione ait, nam & ipse angelus sathanæ trãsfigurat se in angelum lucis, multo maxime id possunt ministri eius, pseudapostoli, subditicij ac nothi fratres. Neq́ enim omni spiritui credendum esse præcipit & Ioannes, sed antea probãdi, num ex deo sint spiritus. Probatio uero spirituum quo fieri debeat pacto & alicubi Ioannes de Gersona, & Franciscus Picus Mirandulanus, & nos in Monade nostra paucis signis & notis indicauimus.

Quum primis itaq́, ut ad rem posthabitis ambagibus redeamus, prospiciendum uobis patribus meis, obseruandißimis, ut eos, quos mittere cernitis idoneos, ad uerba mittatis Francisci, quib. ait si qui diuino oraculo admoniti uoluerint comigrare ad infideliũ partes. Neq́ enim humanũ, neq́ Sathanicũ oportet esse figmentũ, quo adduci debent, tã arduũ tamq́ difficile opus ut arripiant, sed certe diuinũ, sed pręcipuũ sed summi dei oraculum. Humanum enim uoco figmentũ, dum quidã nouitate rerũ ac curiositate uisendæ terræ, cognoscendi populi, urgent & ut mittantur instant. Vno enim uerbo tales à Paulo repelluntur: Omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, sua commoda spectat, quisquis, non dei gloriam neq́ hominum salutem spectat. Qui uidelicet eo commigrant ut aurum, ut argentum, ut lapides preciosos, quos multos ferunt in ijs regionibus esse, corradant, colligant, ditioresq́ egrediantur, quam fuerũt ingressi. Quod malum etsi seculi negotijs deditis spectare possint, tantũ tamen abesse debet à diuini uerbi ministris, quantum terrena à cœlestibus. Quę enim cõparatio Christi ad Belial, lucis ad tenebras, spinarum (ita enim interpretantur diuitiæ) ad rosas? Eximẽdus est itaq́ cupiditatis affectus ac porro euellendus à ueris euangelij ministris. Id quod uel Christi exemplo docemur, qui eos quos ad prædicandum misit di-

A scipulos sic instituit, ut æs è zonis excuteret, peram, baculum, calciamenta, deniq; omnem commeatum, quo homines sibi prospicere solēt, auferret, detraheret, atq; eximeret. Sathanicum uero spiritum eum appello, quo multi sub ouilla pelle lupinam mentem contegunt, quorum in ore Christus sonat, mens uero atq; animus hæreseos aculeo pungit. Quales plerosq; multos suo malo habet, tolerat ac alicubi nutrit Germania. Gallia uero ac Hispania è finibus suis ceu perniciosissimos reipublicæ hostes pellit, eijcit, proscribit, damnat. Hos minime ad mittendum idoneos, non tam ego, quam Christus, & Franciscus iudicat. Attendite, inquit Christus, à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et Paulus Cauete canes, uidete concisionem, uidete operarios malos. Sed & Franciscus eos qui suo instituto initiari cupiunt, examinandos de fide præcipit, & ecclesiasticis sacramentis, & quod sint stabiles in ea fide quam ecclesia catholica suscepit, quod fideles, & dicto audientes, quod synceriter doceant uitia & uirtutes, pœnam & gloriam. Atqui hæc præstare impostores, & hæretici non possunt. Qui enim fidei fundamenta in alijs iacient, quum ipsi interim naufragium in fide fecerint, quum sint à Christo alieni, quum ecclesiastica sacramenta, ritus quoque & ceremonias, pessundauerunt, multisq; modis se ecclesiæ hostes declarauerunt? Huc huc igitur animos uestros, studiaq; intendite, ut fideles sint, ut catholici sint, in fide constantes, sint infracti, ad omnem doctrinæ uentum non nutent, non uacillent, non permoueantur Fide enim standum est, ut ait Paulus. Nam hac uincitur triformis ille Cerberus. Hæc basis est & totius spiritualis ædificij lapis angularis. Sancti enim per fidem uicerunt regna, subiecerunt Christo orbem, alligauerunt dæmones, uictores euaserunt, coronas commeruerunt perpetuas. Nemo itaque qui in fide orthodoxa uacillat, quia maiorum nostrorum religione, de-
B cretis, sacris orgijs, ceremonijs uel latum digitum deflectit, eo mittendus est ubi hæc oportuit, doceri, auspicari & exordiri. Si qui inter uestra penetralia tales essent, ut homines sumus, nec Noe, nec Christo, neque Augustino meliores, eos in spiritu lenitatis, & ueritatis potius ab errore reuocabitis, monebitisq; ut suum intellectum in obsequium fidei Catholicæ & apostolicæ captiuent, se non ipsos per falsa adulterinaq; dogmata perdant, quin resipiscant, redeantq; ad ecclesiæ gremium, & si quē errorem imbiberint, eum ad patrum concilia, placita decretaq; corrigant.

Diuinum uero spiritum quo instinctos ac instructos uoluit esse eos, qui ituri essent, Sacer Frãciscus, eum puto intellexit, quo apostoli imbuti, quamlibet humano iudicio imbecilles & abiecti & omnium peripsema haberentur solam dei gloriam, lucrum animarum, extirpationem errorum & falsarum religionum subuersionem spectantes, totum percurrerunt mundum, adierunt Aethiopes, migrarunt ad Græcos, peruenerunt ad Latinos. Nisi enim hunc spiritum ductorem habuissent nemo non eos, ut insanos, ut phanaticos, ut omnibus modis exibilandos, contempsisset. Verum adfuit eis cæleste illud numen, tribuit os & sapientiam, subiecit gentes & regna, domuit furentes Tyrannos. Cæterum hic spiritus, non sinit euangelij ministros à ueri notione aberrare, si modo Christo credimus Spiritus ueritatis ducet uos in omnem ueritatem. Et, in uobis erit, & apud uos manebit. Huius spiritus energiam facile ex Euangelicis & Paulinis literis licet colligere, modo oculatius easdem introspiciamus. Christus equidem præter hoc quod eum ueritatis doctorem appellat, notas quasdam ob oculos in Matthæo & Iohanne ponit, quibus graphice exprimitur, ut non tam ueri notione & professione, quam rebus ipsis factisq; illustribus, internoscamus, qui digniores sunt ad euangelicam functionem suscipiendum. Ex fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Fructus uero appellat Paulus charitatem, pacem, patientiam, benignitatem, modestiam, continentiam, castitatem, & id genus alias præclaras & ingenuas dotes, quas suis Galatis præscribit Apo-

stolus. Easdem uere habet & Sapiēs quidam, seu Philo ille sit, seu alius quispiam, quando testatur: hūc spiritum esse modestum, humanum, suauem, certum, stabilē, securū, omnia prospicere, benefacere, ac bene mereri de omnib. Si quē iam uideritis ijs dotib. insignē, eū bono animo ac concientia ad indos cōuertendos mittite. Alioqui si discolos, si homines otiosos, si carnales miseritis, parū Christo lucri, nihil nobis reportabimus præmij, sed multum ignominiæ. Secundo loco prospiciendum ijs qui missi sunt, ut quam synceriter Christum doceant, ea maxime principe loco doceant, quæ sciri facillimum est & saluberrimum. Ea enim ratio habenda est inter eas gentes, quæ nouissimis diebus istis Euangelio uim faciunt, recensq; sunt inautorati fidei Sacramentis, quæ olim, sub nascentis ecclesiæ exordio habita est. Vtpote simplicibus uerbis, ut doceantur se nō suis meritis, sed sola dei gratia agnouisse Christum, quemadmodum de Romanis scribit Pau. Gentes supra modum honorate deum. Cur ita? Nam gratia saluati estis, si autem gratia iam non ex operibus Alioquin gratia iam non est gratia. Et itē pauloante. Quos uocauit nō solū ex Iudæis, sed etiam ex gētibus. sicut in Oze. ait. Vocabo nōplebē meā plebem meam: & non dilectam, dilectam, & non misericordiam consecutā, misericordiam consecutam. Et erit in loco, ubi dictum est eis. Nō plebs mea uos, ibi uocabuntur filij dei uiui, Quæ uerba, si intus excutiamus, proprijssime Indis competunt. Paucos enim ante annos, imò nonnullis in regionibus hoc est, in ciuitate Tumbes, uix ad sesquiannum, primum euangelij gratia ac lux coruscare cæpit. Antea enim simulachris mutis filias filiosq; suos, id quod horrendum est dictu, multo tamen magis miserandum factu, initiati sunt. Antea solem & lunam, & omnem cæli militiam coluerunt, ante pleriq; eorum, ut ratione extorres uitam magis pecudum quam hominum transigerunt, alij humanum sanguinem sine delectu effuderunt, alij profligata omni honestate & uerecundia intecto corpore incesserunt aliasq; id genus abominationes perpetrauerūt, adeoq; à Christo alienati, & à ueritate, ut prętêr externam corporis laruam nihil in eis deprēhendi posset, quod mentem rationemq; spiraret, sicq; desperauerunt seipsos, ut omni sese immundiciæ traderent. Verum ubi eis Euangelium innotuit, ubi Christo manus dederunt, pœnitet, pudetq; ueteris in peccatis circumactæ uitæ. Miro enim modo sese ipsos propter ante acta crimina mœrore tristitia afficiūt, si modo uera sint quę de ijs uiuæ uocis oraculo fratres narrarūt, qui hos ad fidē Christi cōuerterūt. Sunt igitur modo misericordiā, sunt dei gratiā & clementiā consecuti, eoq; electi, hæredes & testamētorum participes facti, qui nuper à Christo alieni, qui adulteri, qui idololatræ, qui & rationis & omnis gratiæ benignitatis diuinę fuerunt extorres. Hanc gratiā sępe ob oculos reuocare oportet, quidue ea efficiat, hoc est quod hominem iustificet, quod cohæredes regni constituat, quod omnis meriti & uitæ spiritualis sit initiū, semper sunt commonefaciendi. Maxime autem misericordia Dei, qua præuenti sunt, qua benedicti, qua cælestibus & æternis bonis dignati, eis est repetenda & sedulo inculcanda. Vere enim Indis competit, quod ait Esaias, nisi dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma & Gomorra fuissemus. Semen quod nobis Indisq; reliquū mansit, est Iesus Christus, qui nos benedictionibus cœlestibus præueniens, in regnum adoptionis de miserāda captiuitate traduxit. In hoc enim semine, quod Christus est, benedicentur omnes gentes. Quo benedicti sunt, abluti sunt, sanctificati Christoq; insiticij facti Indi nostri, eoq; non iam longe, neq; procul sunt, sed prope, sed ciues & domestici dei, extructi super fundamentum apostolorum & prophetarum, id est, super Christum, qui fundamentum est, & lapis angularis, cui tota domus Ecclesiæ innititur. Docendi igitur sunt, ut porro omnem fiduciam in Christum constituant. Quandoquidē ipse est pax nostra, qui fecit utraq; unū. Ipse est sanctificatio nostra, redemptio nostra, salus quoq; tota. Episto. ad Romanos et Ephes. sepicule ijs ob oculos ponenda. Nam tales fere fuerunt olim Romani, & Græci, dum alieni

A lieni essent à Christo, quales modo sunt Indi in magna Asia. Erunt igitur eo dẽ modo eademq; lege ad Christũ cõuertendi, & in fide suscepta obfirmãdi.

Fidei sub hæc symbolum, quod apostolicum uocãt, paucis uerbis eis est explicandum. Quandoquidẽ in eo summa religionis nostræ graphice depingitur, & quæ credi oportet quẽlibet fidelẽ exprimuntur. Nolo tamẽ si quando id ipsum explicatur ut simplicium ingenia argutijs scoticis & Occanicis inuoluantur. Mittãtur eiuscemodi ad scholas Theologorum, & eorum hominum, qui ociosis uerbis de ijs perlibenter rixantur, ac ad uerbera usq; contendunt. Monet nos non semel Paulus, ne quis nos per inanem philosophiã decipiat, ne quis deprædetur. Monet & suũ Timotheum. Noli contendere uerbis, ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionem audiẽtium. Qui igitur dei eloquia gentibus nuper ad fidem conuersis renarrare uolet, id necessum est, ut obseruet, recte tractet, ac breuiter adeoq; synceriter uerbum ueritati. Id quod facile quisque pręstabit si in sacris literis, in Doctorib. ecclesiasticis bene institutus fuerit. Quanquã audiam apud Indos esse ex nostratibus, per quos ceu organa quędam spiritus ueritatis sese in auditorum & infantiũ animos transfundit. Qui porro simplices, idiotæ, literarum expertes, quales fuere apostolorum complusculi sub exordio nascentis ecclesiæ, interim tamen docent, prædicant, operantur in uinea domini, sed non sine spiritu domini. Spiritus enim sanctus, qui linguas infantiũ disertas facit, qui affectus hominum ad se rapit, qui ex ore infantiũ & lactentium sibi laudem occinere, seq; agnosci uoluit, hos regit & imbuit. Nouimus enim uarias esse dotes, uaria gratiarum, donorum, & operationum genera. Alij inquit Paulus, per spiritũ datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alteri prophetia, huic discretio spirituum, illi interpretatio sermonũ. Hæc omnia operatur unus atq; idem spiritus diuidens singulis prout uult. Vnicuiq; datur manifestatio spi-
B ritus ad utilitatem. Qui hoc spiritu imbuti, sine literarum cognitione euangelium annunciant, quãuis mea opera, meq; doctore non egeant, uolo tamẽ unum obseruent inter docendũ, ut uidelicet semper suos sermones ad maiorum nostrorum placita accommodent, ut ad regulas communis fidei nostrę errantium animos ac mores redigant exigantq;. Non ambulent in mirabilibus supra se, sed simplicem Christi doctrinam simplicibus uerbis in auditores transfundant. Manifestatio enim spiritus datur ad utilitatem, nimirum ecclesiæ. Quam uero utilitatem, quam frugem reportabunt auditores catechumeni, si altiora te quæsiueris, si quidditates rerũ, distinctionum labyrinthos, intentionum monstra, naturas communes & alia id genus inuolucra Chrysippea iactes, prædices, inculces? Certe hæc, etsi eruditis multis arrideant, mihiq; olim sic arrisere, ut uix multo negotio ab ijs diuelli potuerim, nõ sunt tamen pusillis animis, ac infirmis conscientijs inculcanda. Lacte enim opus habent, non solido cibo. Eo hęc diximus, ut intelligant fratres, quos transmisimus, principia fidej nostræ synceriter, ac simpliciter esse tradenda, non subtiliter, neque sub obscure, alioqui & operam & impensa perdiderint. Vtilitatem itaque, non subtilitatem, neque curiositatem spectent, siquidem symbolum interpretentur. Vtilissimum uero erit nosse, quod unus est rerum omnium artifex, qui cœli terræq'ue hominumq'ue & spirituum plastes est. Cui merito omnis honor, laus, gloria, cultus & internus & externus deputandus est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies, inquit post Mosen Christus. Eo pertinet, quod ratio symboli continet, Credo in unum deum patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ. Idola igitur nihil sunt, opera hominum sunt, nihil habẽt diuinitatis, nihil pręstare possunt salutis. Id re ipsa discimus, si gentium simulachra deijcimus, si incẽdio perdimus, si in prstinam formam unde erant efficta redigimus, tum comperiemus ea aurum esse, argentum esse, & quiduis aliud, quam quod miseris mortalibus, qui hæc coluere, dæmones persuasere. Profuerit non parum multum Lactantij libros de institutionibus diuinis, Eusebij Pamphili de præparatione

Euangelica & aliorum alios, qui superstitionem ethnicam densissimis argumentis subuerterunt, legisse & memoria retinere atque reponere. A

Quæ sequuntur mox in symbolo, ad Christum spectant. Is enim nobis mediator & ueluti caduceator missus est, ut nos per sanguinem suum reconciliaret deo patri nosq'ue in filios adoptaret, heredesq'ue constitueret æterni regni. Id etsi alio modo potuissent efficere, quam morte filij sui, noluit tamen clementissimus ille pater alium esse quam hunc ipsum modum, quem in symbolum redigerunt apostoli. Et in Iesum Christum inquiunt, filium eius unicum, qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus & sepultus est. Singula uerba, singulis canonicæ scripturæ sententijs, ijsque multis, respondent. Deinde singula uerba, certos quosdam & coniuratos fidei hostes hæreticosque impugnant, explodunt, fundunt, ac confutant. Legendus hoc loci esset Iohannes Damascenus, qui iusto uolumine hac rem absoluit, pioque lectori satisfecit. Atqui, inquiet quispiam, cur tam exacte omnia Christi mysteria attigere apostoli in compendiosa hac fidei formula? Vt essent æternum mentibus nostris insculpta, ne unquam sineremus elabi, neque emori eam charitatem, qua deus nos adamauit, sicque charos & dilectos habuit, ut non angelum aliquem, neque hominem quempiam, sed proprium filium suum in opus salutis nostræ destinaret. Sic (inquit Christus) deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Et item Paulus. Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum essemus peccatis mortui, conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia salutati estis. Et post. Gratia enim dei saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim don. &c. Hoc donum, hæc dei munificentia, perpetuo gentibus est proponenda & infigenda. Nam memores non uult esse deus tanti beneficij, quod per filium præstitit generi humano, quod uidelicet nostri causa exinaniuit semetipsum formā serui accipiēs, & habitu inuentus ut homo, quod prodijt ex utero intemeratæ uirginis in mundum, quod habitauit in nobis, quod in terris uisus est & cum hominibus conuersatus, deinde quod incommoda multa, opprobria conuitia, contumelias, denique crucem ipsam passus est. Sublatus enim & in crucem adactus est, ut omnibus inclaresceret paterna erga nos clemētia, ut nemo de sua salute desperaret, modo in Christum credat, Christo inhæreat, Christum credens & amans imitetur. In hoc enim passus est, ut sequamur uestigia eius. In hoc sepultus est, ut nosquoque & moriamur peccatis et sepeliamur uitijs: Additur subinde alius fidei articulus quo Christi triumphus & uictoria declaratur. Tertia die resurrexit à mortuis ascendit ad cælos, sedet ad dextram dei patris omnipotentis, inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Ferunt singulos apostolos singulos articulos quasi symbola religionis & fidei in unum quendam aceruum contulisse. Qui id aiunt, non infideliter rem ipsam attigerunt. Quocirca & nos cum in ea sententia simus, dicamus eos articulos, quos hic assutos cernimus, in id adiectos, ut Christi regia maiestas, & dignitas mortalibus omnibus innotescat. Quod enim resurrexit, potentiam spiritus declarat ac mortis interitum: id quod multis argumentis & Paulus & Oseas declarant. Resurrectionis uero causa fuit, ut ostenderet se mortis ac uitæ habere imperium, ut nos in nouitate uitæ ambularemus, ut iam non peccatis, sed gratiæ, sed misericordiæ uiuamus, omniaque membra nostra in id conferamus, ut Christo uiuere, Christo mori possint. Ascendens uero in cœlum spem fecit misero ac calamitoso Adamo ac posteris eius eo ueniendi, quo ipse præcessit, iter ostendens, & præmonstrans eis. Et quod Dauid ait: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quo simul & se non tam mortis uictorem & expugnatorem, quam nouæ uitæ autorem ostendit. Nemo enim fuit, qui tam gloriose egerit, quum & se à morte & suos à miseranda seruitute liberauerit.

Hinc

A Hinc illa admirationis uox prodijt, Quis est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de bosra? Iste formosus in stola sua. Et Dauid, Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Nihil enim potentius, nisi morte mortem superare, inferos spoliare, eliminare è regno suo dæmones, redigere eosdem in seruitutem qui hactenus suis imposturis totum orbē dementauerunt. Gloriosius uero quid unquam uel dici uel cogitari potuit, quam eundem suapte potestate conscendere cælos, transuolare ac transilire cælites omnes, eoq; dignitatis euehi, ut non modo homines, sed etiam dæmones, sed angelicos spiritus sibi subijciantur? Sedere uero ad dexteram patris prædicatur, quod sit in primis & summis paternæ hæreditatis bonis. Ita enim decuit, imo oportuit, si ęquo iure, ut ita dicam, certandum est, repensare beneficia, ita remunerari filium, qui omnibus se inferiorem fecit. Imminutus enim erat, & inferior factus, non solum angelis, sed etiam hominibus multis, si externam rerum faciem spectemus. Eo factum est, ut non iam super homines solum, nec modo super dæmones, sed omnibus omnino spiritibus superior sit, dignior sit, excelsior sit. Sede, inquit Dauid in dei persona, à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et Paulus fatetur illi tributum nomen, quod est supra omne nomen. Et alibi, Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Quod uenturus dicitur & iudicaturus uiuos & mortuos, uox est terroris, ijs qui impie uixerunt: lætitiæ uero ijs, qui probæ ac præclare omnia gesserunt, Hanc uocem omnibus domibus, angulis, imo fronti nostrę, manibus, oculis, inscribamus: Veniet iudicare uiuos & mortuos. Iudicabit siquidem, sed pro mansuetis terræ, contra infidos, sed pro iustis, contra iusticiæ temeratores, sed pro bonis, contra improbos, & ut in summa dicam, ita sententiam pronunciabit, ut nemo iustus, nemo malus iuste uel quæri, uel causari possit. Reddet enim unicuique iuxta opera sua, alteris quidem pœnam, ignominiam,

B cruciatus æternos, alteris gloriam laudem & læticiam incredibilem. Id est, alijs uitam, alijs mortem. Procedent, inquit in Ioanne Christus, qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero male egerunt, in resurrectionem iudicij. Vt uere dixit Paulus oportet nos omnes manifestari ante tribunal Christi ut recipiat unusquisq; prout gessit in corpore proprio, siue bonū siue malum. Iam & illum operæprecium est ut internoscamus articulum, Credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam Catholicam. Credi potest spiritus sanctus procedere à patre & filio, & non nisi in imagine & speculo intelligi, & cognosci. Hic spiritus omnis boni & artifex & largitor est. Quem moderari ecclesiam sanctam catholicam & apostolicam eo colligitur, quod Christus ait, Alium paracletum dabo uobis, ut maneat uobiscum inæternū, spiritum ueritatis, quem mundus non potest accipere. Et item, Non relinquā uos orphanos. Habēt itaq; hunc spiritū in arrabonem iusti, habent in doctorem ueritatis nescij, habent ductorem deuij, habent peracletum tristes & mœrore confecti. Non destitit hic ecclesiam Christi moderari, quamlibet sæuierint hostes, quamuis in errorem adducere conati sunt impostores & hæretici. Stetit hactenus ecclesia supra petram fundata infracta ac immobilis aduersus improborum hominum adsultus. Et porte, inquit, inferorum non præualebunt aduersus eam. Non præualuit Herodes, non Nero, non Domitianus, non cæteri tyranni, & fidei hostes, Thurcæ, Tartari Teucri. Multo minus qui ex nobis prodierūt hæretici, schismatici & pseudoapostoli, præualebunt. Stat immobilis supra Christū extructa. Stat roborata doctrinis non uarijs neq; peregrinis sed ueris & germanis, & omnino talibus quæ ex diuinis & canonicis literis desumptę sunt. Stat & diuina promissione fulta, obfirmata & cōsolidata. Ego, inquit Christus, rogaui pro te, ut nō deficiat fides tua. Si Christus suis precibus obtinuit, quo minus fides ecclesiæ deficeret, mentiūtur hæretici, Rutheni, Hussitę. Vuicclefistæ, Lutherani horū soboles, qui audēt obgannire trecentis annis euangeliū perperā prædicatū. Verū stat ue-

ritas pro nobis, stat pro ecclesię defensione. Non, inquit Christus, deficiet fides tua: perinde atque diceret, Maxima incrementa sumet, dilatabitur enim & sese usque ad ultimum maris Oceani propagabit, ut uere dixerit Dauid, à solis ortu usque ad occasum magnum nomen eius. Et Christus, Multi uenient ab oriente & occidente, & aquilone, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno patris mei. Quo simul & Indos & eos qui antichthon inhabitant, significare uoluit. Nemo enim à Christo excluditur, nemo ab hoc respuitur. Vna uoce omnes & gentes barbaras, & Iudæos & Græcos inuitat, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Et item Ego sum pastor bonus. Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili & illas oportet me adducere, & fiet unum ouile & unus pastor. Pastor Christus est, ouile ecclesia est una, ad quam adduxit complures, alios per se, alios per apostolos, plerosque per horum successores Episcopos, martyres & doctores. Nouissime uero diebus istis, per fratres Minores adducit multos in maiore Asia. Omnes enim in unam nauim, adeoque in unam classem inscribuntur. Vna enim est ecclesia, unum corpus, unum ouile, cui inserendi & annumerandi sumus. Extra hanc ecclesiam nemini sperãda est salus. Imo quisquis extra hanc existit, alienus à Christo est, hostis est, prophanus est. Id si credas, bene quidem habet res, si nescias cæcus es, si credere nolis, iam iudicatus es. Credit hæc non tam scripturis sanctis quam ijs, quæ ex hac deduci possunt, necessarioque consequuntur, eoque septem recipit sacramenta, suspicit ecclesiasticas institutiones, obseruat patrum decreta. Moderatur præterea à spiritu inuisibili, qui fidelium mentes inhabitat, interim tamen & certis quibusdam notis internoscitur, sacrisque & cæremonijs & ritibus seipsam declarat & ostendit, seque ab Iudæorum religione, adeoque à paganismo ethnicorum, hac ratione distinguit, & disterminat, quod cultum suum uni deo impendit, & huius filio regi seculorum immortali, & perpetuo triumphatori Christo Iesu. Vna igitur ecclesia & catholicorum cõgregatio est, cuius primarium caput Christus est, uicarium Petrus, & huius successores, Clemens, Cletus, Linus, Gregorius, & item alij qui in partem solicitudinis sunt uocati. Nam diuisiones administrationum sunt, idem autem dominus, qui pro ea qua est prudentia, singulis sua munia partitur, atque administrat. Dedit enim suæ ecclesiæ moderandæ quosdam quidem apostolos, alios autem doctores, alios uero euangelistas, alteros alteris functionibus præfecit. Qui omnes unam ecclesiam Christi sanguine redemptam ac repurgatam constituunt, modo idipsum sentiant, credant & profiteantur. Est & illud non abs re adiectum, Sanctorum communionem. Communionem hanc intra unam ecclesiam exordiri, coalescere ac cõfouere necessum est. Sunt inuicem membra fideles in unum corpus per Christum inserta. Quorum alij iam è mortali corpore euaserunt regnantque cum Christo, alij hactenus in terris aduersus triformem hostem militant, utrique tamẽ eodem spectẽt oportet, si modo bonorum spiritualium cupiunt esse participes. Neque enim extra ecclesiæ corpus sese sacrorum charismatũ communio diffundit, ut prosit, ut salubris sit, sed intus est, intus operatur, intus agit. Sensit id Dauid, quando ait: Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in unum. Sicut ungentum, quod descendit à capite in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius. Qui igitur uolet particeps spiritualium bonorum esse quibus à Christo dignati sumus, in sacra se monade contineat, necessum est. Ab hoc enim nobis dona, ab hoc gratia, ab hoc omnia charismata spiritus sancti propagantur ac ueluti oleum in oram uestimenti defluunt. Præcipua igitur sanctorum communio à Christo auspicata est, quando nos corporis & sanguinis sui uoluit esse participes, quãdo omnibus ex æquo parauit iter adeoque ad gloriam uiam aperuit, quando pro omnibus mortuus est: ut in seipso uiuificaret omnes, ut omnes, ad se per fidem amoremque traheret. Hæc sunt illa bona, quę nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis intrauerunt. Sola fide intelligimus atque

capessimus

A capessimus omnia. Ipsa enim est sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentium. Est & alia quædam spiritualium corporalium rerum communio. Qua alij sibi inuicem citro ultroq; modo corporalia, modo spiritualia communicant, alij preces, sacrificia bona opera merito, & id genus alia pietatis officia alijs impertiunt. Sic qui cathesisatur, communicat ei qui sese cathesisat in omnibus bonis. Sic qui repromissum regnum adepti sunt sancti nobis, qui terra preces, supplicationesq; communicant, ac impendūt. alter enim alterius salutem, ut propriam, desiderat, cupit, precatur. Sunt enim amici nostri, sunt conciues nostri, sunt in eodem quo nos sumus corpore cōstituti, id est in eadē ecclesia, modo cū amicorū omnia sunt communia, alacri ac uolūtario animo nobis suos labores, merita, precesq; participant.

Quod uero etiamnum peccatorum remissio credenda sit, multis scripturæ locis cogimur, uelimus nolimus assentire, ac credere. Si enim Christus nostri ob causam mortuus est, necessum est eum chirograhum damnationis tulisse, necessum est & satis pro nostris erratis fecisse, nos'que à peccatis purgatos adeoque ab ægyptiaca seruitute ereptos, in regnum transtulisse filiorum dei. Id uero efficere non potuit, nisi condonatis delictis, & ære alieno soluto. Ob id Paulus alicubi testatur Christum pro nobis maledictum factum, imo peccatum ipsum ut nos maledictione peccatoq; liberaret, inq; regnum adoptionis transferret. Per sanguinem enim ipsius remissa sunt peccata nostra atque condonata, si Esaiæ, si Paulo, Ioanniq; credimus. Eius enim liuore sanati sumus, eius sanguine redempti sumus, abluti sumus, sanctificati sumus. Id quum ratione humana deprehendi nequeat, fide necessum est ut intelligamus. Credi igitur à nobis peccatorum remissio potest non effici, etiāsi sine nobis fieri nequeat. Assentiat oportet uoluntas, atque sese gratiæ accommodet, si modo salutem, si remissionem, si noxæ condonationem
B obtinere uoluerit. Vocat enim deus, sed ita, ut uoluntatem ipsam suos motus sinere agat. Prçuenit uoluntatem, sequatur ipsa uocantem, assentiatur uel impellentem, uel inuitantem gratiam. Id ubi fecerit, mox aderit Christus, aderit cooperans gratia, Purgabit simul & expiabit delicta nostra, peccata nostra. Quanquam id ipsum non nobis sed gratiæ dono tribuendum sit, Quemadmodum & Paulus ait: Gratia dei in me uacua non fuit, & gratia dei sum id quod sum. Et non ego, sed gratia dei mecum. Gratia itaque est, qua redempti sumus id quod fide non ratione humana colligitur. Credo, inquiunt apostoli, peccatorum remissionem. Sequitur. Carnis resurrectionem. Non inquit animæ resurrectionem, sed carnis. Nam anima multis etiamnum ethnicis prædicata est immortalis, interire uero corpus, seu carnem, non solum ratio, sed & rei euentus atque adeo res ipsa edocuit. Nemo enim ex mortalibus perpetuo uixit, nisi Enos & Helias, si modo probe sentiūt qui in ea sententia sunt, qua existimant eos uiuere uitalesq; auras carpere in paradyso, qui tamen olim mortem oppetituri sunt cogente illa lege, qua dicitur, Statutū est hominibus semel mori. Cæterum qui semel fatis cesserunt, non sic euanuerunt, ut in nihilum sunt redacti, sed iustorum animæ in manu dei sunt, eoq; securiores, quo deo uiciniores Corpora uero & si in pulueres, cineresq; resoluta sint, suo tamen die resuscitabuntur, inq; melioris uitæ statum commutabuntur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem & mortale hoc induere immortalitatem. Erit enim, quando & ipsum immortali toga decorabitur, modo se honeste, decore, & in omnibus præclare gesserit. Verum de hac re Paulus plenis uerbis ad Corinthios disputat. Postremo omnium, ubi mors domita uictaq; fuerit, posteaq; suis dotibus corpus cohonestatum fuerit, posteaq; & animæ unitū & copulatū fuerit, id enim miro quodā affectu appetit, & perdius & pernox efflagitat, ut quamprimū fiat, alia nobis uita, aliud domiciliū, alia uiuendi cōsuetudo, parata est. Videmus enim deū modo in enigmate & per speculū, multisq; afficimur dū terrenā hanc domū incolimus incōmodis, tū uero ubi euaserimus has ęrumnas, nō iā in ænigmate, neq;

te, neq; sub inuolucris, sed facie ad faciem contemplabimur. Id ubi contigerit, iam nihil deerit nobis quod optari possit, nihil aderit quod incommodare ac obesse queat. Erit enim deus omnia in omnibus. Eoq; confitemur futura illa & perpetuo mansura bona, dum dicimus, Et uitam æternam, Amen. A

Ad hanc regulam respiciendum omnibus qui Christo inautorati sunt, neq; ulla ratione ab hac deflectendum, si modo salutem consequi uoluerimus. Recte igitur ait Athanasius uir alioqui & uita & eruditione illustris: Hæc est fides catholica, quam nisi quisque firmiter & fideliter crediderit, saluus esse non poterit. Erunt igitur Indorum animi & mores ad hanc exigendi, hacq; roborandi aduersus pristinos errores, quibus sese intelligunt immersos fuisse. Alioqui facile in desperationem per mali dæmonis adducerentur præstigia, fierentq; nouissima illorum deteriora prioribus.

Porro posteaquam sic iacta fuerint in eis fidei nostræ initia, docendi sunt, ut puris mentibus deum optimum Max. pro uenia condonationeq; precentur peccatorum. Id quo commodius fiat, precatio illa dominica principe loco eis obijcienda est. In ea enim & dei gloriam omnibus inclarescere petimus, & nostras necessitates abunde satis exponimus. Id quod tota oratione satis constare potest, si introspicias. Verum de hac re nos alias dicturi sumus. Nam iustum uolumen exigit, non succisiuum & quasi extemporale opus.

Sæpius ea quæ Christus in monte auditoribus prædicauit, quando euangelicæ legis perfectionem ostendit, Indis sunt proponenda. Nam ex ijs facile discent, quales oporteat esse Christianos, quam integros, quam compositos ac animo sedatos, quam mites, humiles spiritu, misericordes, & alijs id genus præclaris dotibus adornatos.

Docendi sunt etiamnum præcepta Decalogi obseruare. Nam idipsum fecisse Christum, quando adolescentulo respondit. Si uis ad uitam ingredi serua mandata, legimus. Et item, Vos discipuli mei eritis, si feceritis quæ præcipio uobis. Nec modo id docendi solum sunt, sed etiamnum ut audiant ecclesiam. Nam qui ecclesiam non audierit, nobis ut ethnicus & publicamus uitandus est. Malo tamen eos, qui nuper Christo inautorati sunt, lenitate ac mansuetudine duci, quam præscriptis & legibus ac decretis humanis. Queritur Augustinus nostram religionem, quam Christus præceptis uoluit esse contentam paucis, nimio plus decretis humanis grauari, ut tolerabilior fuerit olim Iudęorum conditio, quam modo sit Christianorum. Temperandum est igitur à legibus, & eousq; expectandum, donec sua colla subiecerint ecclesiæ, qui ab hac sunt alieni. Quanquam ubi in deditionem ecclesiæ uenerint, nollem eos multis decretis onerari, nisi eiuscemodi sint, quæ pro carnis maceratione proq; dei gloria augenda, instituta sunt, Si enim mox ubi fidem nostram delibauerint, pontifex illis onus, (quod nunc multi suapte temeritate rumpunt) annatarum, Pensionum reseruatarum, quæ magis auaritiam & cupiditatem, quam uel pietatem, uel christianam charitatem spirant, imposuerit: metuendum, ne simul cum fide & gentem perdamus. Debet ecclesia misericordiæ illis sinum, non crudelitatis exponere. B

Debet omne æs in harum conuersionem effundere, non ab ijs auferre, non corradere. Ita ad fidem plerosque apostoli conuerterunt, & Diuus Laurētius ecclesię thesaurum in usus pauperum effudit omnem. Dispersit enim, dedit pauperibus, non corrasit, non seruauit, sed distribuit miseris. Docendi sunt quoq;, ut omnis anima sublimioribus potestatibus sit subiecta. Potestates autem duæ in orbe Christiano dignoscuntur, alia quā ecclesiasticam uocant, cuius summus Pontifex est caput, quæ res sacras administrat, nempe Euangelium, legem dei, sacras hostias. Quam quum penes hanc pascendarum ouium sit autoritas, enutrire oportet. Nemo enim suis stipendijs militat unquam. Et Christus: Dignus est operarius cibo suo. Cauendum tamen ne cupiditate adducti operarij marsupia sua magis conentur implere, quā saluti auditorum prospicere. Prospiciendum est, ne eiuscemodi ad Indos pergant,

A qui simulatque terrã occupauerint, mox domum addunt domui, agrum agro. Quorum in album uidemus multos religiosos & monachos cõscriptos. Est & alia potestas, nempe seculi, quæ rempub. gladio armisque tutatur, cuius su premus monarcha Imperator est. Huic ut tributum, ut uectigal moderatum pendant, oportet. Cui tributum, inquit Paulus, tributum, cui uectigal uectigal, cui honorem honorem. Quæ uerba certum est in seculi magistratus cõpetere. Scripsit enim ijs qui sub Romano uixerant imperio, nolens occasione christianismi, & euangelicæ libertatis, uel negligi uel contemni magistratus, nisi ea præciperent, quæ diuinis mandatis essent contraria. Proinde & Christus ait, Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, & deo quæ dei sunt. Caueãt tamen sibi Hispani, ne plus nimio populũ oneribus, uectigalibusque grauent, alioqui rebellem sentient, pertinacemque sentient, fietque illud quod Hieroboam temporibus contigisse legimus, Reuertere Israel in domos tuas, & in tabernacula tua, quia non est uobis pars in domo Isai. Cito enim abijcient iugũ, si se tyrãnos, si prædones senserint nactos principes. Sin uero patres patriæ, si æquitatis & iusticiæ administratores, nõ tã sua, quã seipsos in deditionẽ dabunt, uenientque suapte spõte, & offerẽt munera & dona, & uectigalia. Nã homines sunt, humaniter & ducẽdi & instituendi sunt. Quod si senserint se humaniter pie, iuste, ac religiose à præfectis tractari, quãlibet uideãtur feroces, quãlibet sint extorres, nostra tamẽ humãitate, nostra lenitate redibũt ad cor, amicitiæ fœdera inibunt nobiscum, stabunt à nobis, qui hactenus cõtra nos digladiati sunt, & erit uerum quod pharisæis in Euangelio obijcit Christus, Auferetur à uobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eius. Vt enim olim à Iudæis regnum, & sacerdotium, quod Christum repudiauerunt, ablatum est: ita metuendũ multis Christianis, maxime Germanis nostris, ne, ubi defectionem à fide admiserimus, simul cum fide & Christum & imperium omittamus, eoque regnũ transferatur, ubi hactenus Christus fuit incognitus, iã
B aũt cognosci incipit, iã coli, iam uenerari & glorificari. Germani tẽpla subuertunt, ecclesiastica sacramenta plerique conculcant, alij negligunt, alij incestis manib. contrectant, Indi contra simulachra quidem deorũque portenta demoliuntur, templa deoque sacra loca extruũt, sacramenta ecclesiastica summa religione & ueneratione exosculantur. Sic olim postquam perijt Hierusalẽ suoque malo perdidit Christum, redijt ad Christum Græcia, totaque Latina ecclesia. Faxit deus Opt. ut sim uates mendax: metuo tamẽ plusquam credi potest, ne idipsum malũ, si non opportune prospiciamus, nos maneat, qui multo quidẽ tempore agnouimus Christum, degimus sub ecclesiæ obedientia: hoc uero seculo, abijcimus omnia, nec fructus euangelio dignos ferimus. Dabitur enim genti facienti fructum eius. Valete in Christo Iesu præstantissimi patres, & diligenter prospicite rebus omnibus, potissimum uero curate, ut id præstemus omnes quod tam præclaris titulis iactamus. Id est, præstemus atque declaremus nos esse fratres de uera, non fucata obseruantia. Id quo possimus commodius, noctu atque interdiu precãdus est deus, ut qui uocauit nos, seu Indiam seu Græciam, seu Germaniam aliaque regna Hispanicæ Gallicæque nationis incolimus, ipse perficiat, confirmet corroboretque.

FINIS.

E

BASILEAE PER IOANNEM HERVAGIUM ANNO M.D.LV. MENSE SEPTEMBRI.

